ΜΟΝΑΧΟΣ Δρ. ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΖΕΡΒΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ, ΘΕΟΛΟΓΟΣ, ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΟΣ
ΣΧΟΛΑΡΧΗΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ

Ο ΙΗΣΟΥΣ, Η ΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ & Η ΘΕΩΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΑΘ. ΣΤΑΜΟΥΛΗΣ

ΣΕΙΡΑ ΕΚΔΟΣΕΩΝ: «Η ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΤΩΝ ΠΑΤΕΡΩΝ»
ΤΟΜΟΣ Ε΄

ΕΚΔΟΤΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΤΑΜΟΥΛΗ Α.Ε.

ΓΡΑΦΕΙΑ - ΧΟΝΔΡΙΚΗ ΠΩΛΗΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟ:
ΑΒΕΡΩΦ 2 Τ.Κ. 104 33 ΤΗΛ.: 2105238305 FAX: 2105238959
e-mail: info@stamoulis.gr • http://www.stamoulis.gr

Φωτογραφία έξωφύλλου:
ΑΝΑΣΤΑΣΙΣ «Εἰς Ἅδου Κάθοδος»:
Τοιχογραφία π. Σταματίου Σκλήρη, εἰς Ἱ.Ν. Προφήτου Ἠλία Καστέλλας Πειραιῶς.

ISBN: 978-960-92783-3-1

Σύμφωνα μὲ τὸν Ν. 2121/1993 καὶ τοὺς σχετικοὺς διεθνεῖς κανονισμοὺς ποὺ ἰσχύουν στὴν Ἑλλάδα, ἀπαγορεύεται ἡ ἀναδημοσίευση καὶ ἡ ἀναπαραγωγὴ -ὁλική, μερική ἢ περιληπτική- ἢ ἡ κατὰ παράφραση ἢ διασκευὴ καὶ ἀπόδοση τοῦ περιεχομένου τοῦ παρόντος βιβλίου μὲ ὁποιονδήποτε τρόπο -μηχανικό, ἠλεκτρονικό, φωτοτυπικό, ἠχογράφησης- χωρὶς προηγούμενη γραπτὴ ἄδεια τοῦ συγγραφέα.

Ο ΙΗΣΟΥΣ,
Η ΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ
☧ Η ΘΕΩΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

ΜΟΝΑΧΟΣ Δρ. ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΖΕΡΒΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΟΣ, ΘΕΟΛΟΓΟΣ, ΟΙΚΟΝΟΜΟΛΟΓΟΣ
ΣΧΟΛΑΡΧΗΣ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ

Ο ΙΗΣΟΥΣ,
Η ΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ
☧ Η ΘΕΩΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

ΕΠΕΥΛΟΓΙΑ ΤΗΣ Α.Θ. ΜΑΚΑΡΙΟΤΗΤΟΣ
ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ Κ.Κ. ΘΕΟΦΙΛΟΥ Γ΄

ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΑ

Στόν Εὐάγγελο καί στήν Σοφία
τά μονάκριβά μου ἐγγονάκια,
μέ διάπυρες εὐχές
γιά δαψιλῆ καί ἀπερικλόνητη
χριστοκεντρική οἰκοδομή τους.

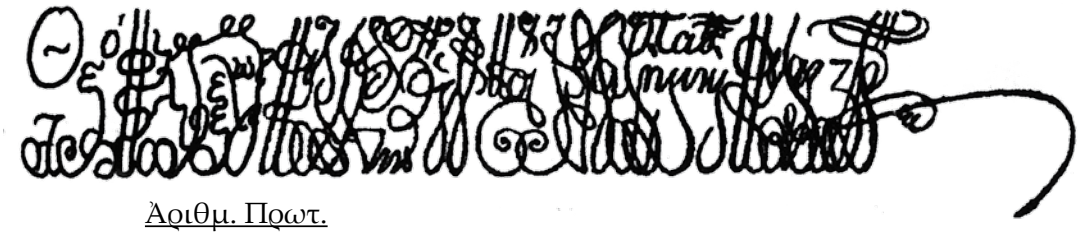

Ἀριθμ. Πρωτ.
596

Τῷ Ὁσιολογιωτάτῳ μοναχῷ, καθηγητῇ τῆς Θεολογίας π. **Νικολάῳ Ζέρβῃ,** τέκνῳ ἐν Κυρίῳ ἀγαπητῷ τῆς Ἡμῶν Μετριότητος, χάριν καί εἰρήνην ἀπό Θεοῦ Πατρός.

Ἄσμενος παρελάβομεν προσφάτως παρά τῆς ὑμετέρας λίαν ἀγαπητῆς Ἡμῖν Ὁσιολογιότητος τό μετά χεῖρας πόνημα αὐτῆς ὑπό τόν τίτλον: *«Ὁ Ἰησοῦς, ἡ Ἀνάστασή Του καί ἡ Θέωση τοῦ ἀνθρώπου»*, μετά παρακλήσεως αὐτῆς, ὅπως ἐπευλογήσωμεν τήν ἔκδοσιν αὐτοῦ.

Διεξελθόντες μετά προσοχῆς τό πόνημα τοῦτο, ὡς ὥριμον καρπόν τῆς ἐν τῇ Ὀρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ ἀδιαλείπτου καί ἐνεργοῦς συμμετοχῆς αὐτῆς καί ἐμβριθοῦς θεολογικῆς καί παιδαγωγικῆς παιδείας καί καταρτίσεως αὐτῆς, εὕρομεν περιέχον καί παρουσιάζον ἀναλυτικῶς, Ἁγιογραφικῶς, Πατερικῶς καί Παιδαγωγικῶς, τάς φανερώσεις τῆς οἰκονομίας τοῦ Θεοῦ διά τήν σωτηρίαν ἡμῶν, ἀπ' ἀρχῆς ἐν αἰνίγμασι διά τῶν προφητῶν, ἐπ' ἐσχάτων δέ τῶν χρόνων φανερῶς διά τοῦ ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καί Μαρίας τῆς Παρθένου ἐνανθρωπήσαντος, σταυρωθέντος, ἀναστάντος καί εἰς οὐρανούς ἀναληφθέντος Μονογενοῦς Υἱοῦ Αὐτοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καί τῆς ἐπισφραγίσεως τοῦ Θεανθρωπίνου ἔργου Αὐτοῦ διά τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς Πεντηκοστῆς, ἐν ᾗ ἐθεμελιώθη ἡ μία, ἁγία, καθολική καί ἀποστολική τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, ἐν ᾗ μυστικῶς καί ἀρρήτως διενεργεῖται ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου, ὡς διδάσκει ὁ μέγας Οἰκουμενικός διδάσκαλος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, ὁ συγκεφαλαιώσας ὅλην τήν πρό αὐτοῦ Ὀρθόδοξον Πατερικήν Θεολογίαν.

Πεπεισμένοι ὅτι μεγάλη ἔσται ἡ πνευματική ὠφέλεια ἐκ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ ἔργου τούτου, ἐπευλογοῦμεν τήν ἔκδοσιν αὐτοῦ, εὐχόμενοι αὐτῇ πλούσιον καί ἀδιάλειπτον τόν φωτισμόν τοῦ τελεταρχικοῦ Πνεύματος, ἵνα συνεχίζῃ αὕτη τήν θεολογικήν δημιουργίαν αὐτῆς πρός οἰκοδομήν ψυχῶν καί δόξαν Θεοῦ.

Ἐπί τούτοις, καταστέφοντες αὐτήν ἀπό τοῦ Παναγίου καί Ζωοδόχου Τάφου ταῖς Πατρικαῖς Ἡμῶν εὐχαῖς καί Πατριαρχικαῖς εὐλογίαις, διατελοῦμεν.

Ἐν τῇ Ἁγίᾳ Πόλει Ἱερουσαλήμ ,βιδ΄ Ἰουλίου α΄
Μετά ἀρίστων Πατριαρχικῶν εὐχῶν

†ὁ Ἱεροσολύμων Θεόφιλος

ΘΕΟΦΙΛΟΣ Γ΄
Πατριάρχης Ἱεροσολύμων

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἡ ἔλευση τοῦ Ἰησοῦ στόν κόσμο προϋπῆρχε στίς προφητικές ἐλπίδες καί προρρήσεις τῶν θεοπνεύστων ἀνδρῶν τῆς παλαιᾶς Διαθήκης. Ὡς Θεάνθρωπος ὅμως εἰσῆλθε μέ τήν γέννησή του στήν τροχιά τοῦ χρόνου καί τῆς ἱστορίας. Εἶναι τό μοναδικό πρόσωπο στήν ἱστορία πού ζεῖ πρίν γεννηθεῖ καί ἐξακολουθεῖ νά ζεῖ μετά τόν βιολογικό του θάνατο.

Κανένα πρόσωπο δέν προκάλεσε στούς ἀνθρώπους τόσες διχογνωμίες, ἀντιρρήσεις καί διαιρέσεις, ὅσες τό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ καί ἡ ἀνθρωπότης ποτέ δέν εἶδε νά ὀρθώνεται ἐνώπιόν της πρόβλημα μεγαλύτερο καί σοβαρότερο ἀπό τό πρόβλημα τοῦ Χριστοῦ.

Ὅποιος ἀναλαμβάνει νά μιλήσει γιά τήν προσωπικότητα καί τό ἔργο του, πρέπει νά γνωρίζει ποιά εἶναι τά ὅρια πού δέν ἔχει τήν δύναμη νά ξεπεράσει. Εἶναι ἀδύνατον π.χ. ἀκολουθώντας τίς σύγχρονες τάσεις νά ἑτοιμάσει μιά ψυχολογία τοῦ Ἰησοῦ. Ὅμως θά ἀποτελοῦσε μιά ὡραία ἀποστολή ἡ προσπάθεια νά ἐρευνήσει ποῦ ἔχει τίς ρίζες της αὐτή ἡ θαυμαστή προσωπικότητα. Ὁ Ἰησοῦς εἶναι τό διά μέσου ὅλων τῶν αἰώνων μέγα μυστήριον, «λίθος προσκόμματος καί πέτρα σκανδάλου» κάθε ἀνθρώπινης προσπάθειας πρός κατανόησή του.

Ἀποτελεῖ «πρόκληση», μέ κριτήρια βέβαια ἀποκλειστικά καί μόνο ὀρθολογικά, τό πῶς ὁ Ἰησοῦς, ὁ ἀγράμματος, ἄσημος καί ἄγνωστος τέκτων ἀποφασίζει τήν ἔξοδό του ἀπό τήν Ναζαρέτ καί τήν εἴσοδό του στόν Δημόσιο βίο, μέ τολμηρότατες ἀξιώσεις γιά ἕνα συγκλονιστικό καί ἀνατρεπτικό παγκόσμιο ἔργο, ἀσυλλήπτων καί ἀπεράντων διαστάσεων.

Τό κύρος καί ἡ ἀλήθεια τῆς διδασκαλίας του ἐπισφραγίσθηκε ἀπό τό πλῆθος τῶν ὑπερφυοῦς χαρακτῆρος θείων θαυμάτων του, ἀνάμεσα στά ὁποῖα καί ἀναστάσεις νεκρῶν. Τό ἐπίγειο ἔργο του ὁλοκληρώθηκε μέ τό θεῖο πάθος καί τήν ἐκ νεκρῶν Ἀνάστασή του, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τήν κεντρικότερη στιγμή τοῦ σωτηρίου ἔργου του. Πρόκειται γιά θέωση καί ἀνάσταση τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καί γιά ἐλπίδα θεώσεως καί ἀναστάσεως καί τῆς δικῆς μας ὑποστάσεως.

Ἡ θέωση τοῦ ἀνθρώπου σύμφωνα μέ τήν βιβλική καί πατερική θεολογία εἶναι δυνατόν νά θεωρηθεῖ ὅτι εἶναι ὁ τελικός σκοπός τῆς δημιουργίας καί ὁ ἄξονας γύρω ἀπό τόν ὁποῖο κινεῖται ὅλη ἡ ἱστορία τοῦ κόσμου καί ὅλη ἡ ἱστορία τῆς θείας ἀποκαλύψεως.

Διά τῆς παρούσας ἐργασίας ἐπιχειρεῖται ἡ παρουσίαση καί ἀνάπτυξη τῶν προρρήσεων τῶν Θεοπνεύστων προφητῶν πού ἐπισημαίνουν τήν ἔλευση τοῦ Ἰησοῦ στόν κόσμο, ὅπως παρουσιάζονται στήν Παλαιά Διαθήκη. Ἐπίσης ἡ πορεία στήν ἐπίγεια ζωή του ὡς ἱστορικοῦ προσώπου, μέ κατάληξη τό θεῖο πάθος καί τήν ἐκ νεκρῶν Ἀνάσταση καί Ἀνάληψή του. Παρουσιάζονται τέλος μέ σχολαστικότητα ὅλες οἱ πτυχές πού συνθέτουν τήν θέωση τοῦ ἀνθρώπου ὡς συνέπεια, ἀφενός μέν τῆς θεώσεως καί ἀναστάσεως τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως τοῦ Ἰησοῦ καί ἀφετέρου τῆς κορυφώσεως, τῶν μέσων (μετανοίας, προσευχῆς, ἀσκήσεως) πού ὁδηγοῦν στήν ἐπίτευξή της.

Μοναχός Νικόλαος Ζέρβης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΠΕΥΛΟΓΙΑ ΤΗΣ Α.Θ. Μ. ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ Κ.Κ. ΘΕΟΦΙΛΟΥ Γ΄ 10
ΠΡΟΛΟΓΟΣ 13
ΣΥΝΤΜΗΣΕΙΣ 19
Α'. ΠΡΟΦΗΤΕΙΕΣ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΑΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΑΝΘΡΩΠΗΣΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ 21
1. Σκοπὸς τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης 21
2. Τὸ προαιώνιο σχέδιο τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ γιὰ τὴν ἐνανθρώπηση τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ἔλευσή του στὸν κόσμο 24
3. Ἡ ἐκτύλιξη τοῦ προαιωνίου Θεϊκοῦ σχεδίου 26
4. Οἱ διὰ τῶν προφητῶν ἀποκαλύψεις τοῦ προαιωνίου σχεδίου τοῦ Θεοῦ 28
5. Προτυπώσεις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης 38
6. Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς ὡς Προφήτης 43
Β΄. Ο ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ ΩΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΟ 48
1. Εἰσαγωγικὰ 48
2. Ἡ ἄρνηση τῆς ὑπάρξεως τοῦ Ἰησοῦ 51
3. Μαρτυρίες Ἐξωχριστιανικὲς περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Ἰησοῦ 54
α. Ἰουδαϊκὲς μαρτυρίες 55
β. Μαρτυρίες ἐκ τῆς Ραββινικῆς φιλολογίας καὶ μάλιστα ἐκ τοῦ Ταλμούδ 57
γ. Μαρτυρίες ἐθνικῶν συγγραφέων 59
Γ'. Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ 63
Δ'. Ο ΙΗΣΟΥΣ ΤΩΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΩΝ 68
1. Ἡ ἀξιοπιστία τῶν Εὐαγγελίων 68
2. Ἡ σχέση τοῦ «Ἱστορικοῦ Ἰησοῦ» πρὸς τὸν «Κηρυγματικὸ Χριστὸ» τῆς πίστεως 71
3. Οἱ ἐνδείξεις τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ 71
α. Ἡ ἐκ τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ ἔνδειξη 71
β. Ἡ ἐκ τῆς ἁγιότητος καὶ αὐτοσυνειδήσεως τοῦ Ἰησοῦ ἔνδειξη 74
γ. Ἡ ἐκ τῶν προφητῶν ἔνδειξη 76
δ. Ἡ ἐκ τῶν θαυμάτων ἔνδειξη 76
ε. Ἡ ἐκ τῆς Ἀναστάσεως ἔνδειξη 78
Ε'. ΤΑ ΠΑΙΔΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ 81
1. Περιτομή 81
2. Ἡ προσκύνηση τῶν ποιμένων καὶ τῶν μάγων 82
3. Φυγὴ στὴν Αἴγυπτο 83
4. Ἐξωτερικὲς συνθῆκες τῆς ζωῆς τοῦ Ἰησοῦ 84
5. Ἡ μόρφωση καὶ ἡ παιδεία τοῦ Ἰησοῦ 85
6. Ὁ Ἰησοῦς ὡς δωδεκαετὴς στὸ Ναὸ τῶν Ἱεροσολύμων 86
7. Τὰ «ἔτη σιωπῆς» τοῦ Ἰησοῦ 88

ΣΤ'. Η ΕΞΟΔΟΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΣΤΟΝ ΔΗΜΟΣΙΟ ΒΙΟ 90
1. Τὸ τολμηρὸ σχέδιο τοῦ Ἰησοῦ 90
2. Ἡ Βάπτιση τοῦ Ἰησοῦ στὸν Ἰορδάνη 92
3. Ἡ ἔναρξη τῆς πορείας τοῦ Ἰησοῦ ἀπό τήν ἔρημο 93
Ζ'. Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ 97
1. Πηγές, Ἰδιώματα καὶ ἀποσπασματικὸς χαρακτήρας της 97
2. Κύρια χαρακτηριστικά της διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ 99
3. Προϋποθέσεις γιὰ τὴν εἴσοδο στὴν Βασιλεία τῶν οὐρανῶν 101
4. Οἱ ἀναχθεῖσες εἰς περιοπὴν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ἀρετές 103
5. Συμπέρασμα 103
Η'. Η ΕΠΙ ΤΟΥ ΟΡΟΥΣ ΟΜΙΛΙΑ 105
1. Πεμπτουσία τῆς Χριστιανικῆς διδασκαλίας 105
2. Οἱ Μακαρισμοὶ 107
3. Τὸ περιεχόμενο τῆς ὁμιλίας εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγέλιον 110
Θ΄. ΤΑ ΘΑΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ 112
Ι'. Η ΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΝΕΚΡΩΝ 118
1. Εἰσαγωγὴ 118
2. Ἡ μετὰ θάνατον ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου σὲ παγκόσμια διαχρονικὴ κλίμακα 121
3. Ἀλληλοπεριχωρητικὴ σύνοψη σώματος καὶ ψυχῆς καὶ ἡ ἐξ αὐτῆς συνανάστασή της 125
4. Πῶς καὶ σὲ ποιὸ σῶμα θὰ ἀναστηθοῦν οἱ νεκροί 127
ΙΑ'. ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΚΟΥΣΙΟΝ ΠΑΘΟΣ 135
1. Εἰσαγωγικὰ 135
2. Ἡ ἐναντίον τοῦ Ἰησοῦ ἐπικρατοῦσα ἀτμόσφαιρα στὰ Ἱεροσόλυμα ..139
3. Μεσσιακὴ εἴσοδος τοῦ Ἰησοῦ στὰ Ἱεροσόλυμα 141
4. Ὁ Καθαρισμὸς τοῦ Ναοῦ ἀπὸ τοὺς ἐμπόρους 145
5. Μὲ ἐπίπλαστη νομιμοποίηση ἀποφασίζεται ἡ σύλληψη καὶ ἡ ἐκτέλεση τοῦ Ἰησοῦ 146
ΙΒ΄. ΜΥΣΤΙΚΟΣ ΔΕΙΠΝΟΣ 149
1. Εἰσαγωγὴ 149
2. Ἀνατροπὴ τοῦ Ἑβραϊκοῦ Πάσχα, τοῦ Πάσχα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ..150
3. Ἡ Θεία Εὐχαριστία 153
4. Ἡ ἐκτενὴς ὁμιλία - Εὐαγγέλιο τῆς Διαθήκης 155
5. Ἡ Ἀρχιερατικὴ προσευχὴ 166
ΙΓ'. ΣΤΟΝ ΚΗΠΟ ΤΗΣ ΓΕΘΣΗΜΑΝΗ 170
1. Συνέχιση τῆς Ἀρχιερατικῆς προσευχῆς 170
2. Ἡ σύλληψη τοῦ Ἰησοῦ 177
ΙΔ'. Η ΔΙΚΗ 181
1. Προσέγγιση τῶν θείων παθῶν 181
2. Ἡ καταδίκη τοῦ Ἰησοῦ ἀπὸ τὴν Ἰουδαϊκὴ θρησκευτικὴ ἡγεσία 182
3. Ἡ πολιτικὴ δίκη τοῦ Ἰησοῦ: 190
α. Ἐνώπιον τοῦ Πιλάτου 190

β. Ἐνώπιον τοῦ Ἡρώδη 192
γ. Ἡ δεύτερη φάση τῆς δίκης ἐνώπιον τοῦ Πιλάτου 193
4. Ἐπιλογικὰ τῆς δίκης 198
ΙΕ'. ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΓΟΓΛΟΘΑ 202
1. Κυρίαρχη αἰτία ὁδηγήσεως τοῦ Ἰησοῦ στὸν Σταυρὸ 202
2. Ἡ ὀδύνη τοῦ Σταυροῦ 205
3. Θυσία ποὺ καταργεῖ ὅλες τὶς ἄλλες θυσίες 206
4. Ἑκούσιον πάθος 211
5. Λόγοι ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ 213
6. Θεολογικὴ προσέγγιση τοῦ Σταυρικοῦ πάθους 223
7. Ἐπιλογικά 227
ΙΣΤ'. Η ΑΝΑΣΤΑΣΗ 231
1. Θεολογικὲς διαστάσεις τῆς Ἀναστάσεως 231
2. Ὁ ἀναστάσιμος χαρακτήρας τῆς καθόδου τοῦ Ἰησοῦ στὸν Ἅδη 233
3. Ὑπομνηματισμὸς καὶ σημασιολογία τῆς λέξεως Πάσχα 237
4. Ὁ κενὸς τάφος 240
5. Τὸ μεταναστάσιο σῶμα τοῦ Ἰησοῦ 244
6. Χριστοκεντρικὲς ἀναστάσεις 246
7. Μεταναστάσιες ἐμφανίσεις 249
8. Ὁ χαρακτήρας τῶν ἐμφανίσεων τοῦ Ἰησοῦ 259
9. Σωτηριολογικὲς καὶ Ἐσχατολογικὲς διαστάσεις τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ 260
10. Ἐπιλογικὰ 263
ΙΖ'. Η ΑΝΑΛΗΨΗ 266
1. Λειτουργικὴ διάσταση τῆς Ἀναλήψεως 266
2. Ἡ στιγμὴ τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Ἰησοῦ 268
3. Θεολογικὲς διαστάσεις τῆς Ἀναλήψεως 271
4. Θέση τῆς Ἀναλήψεως στὰ γενικὰ πλαίσια τῆς οἰκονομίας τῆς σωτηρίας 275
5. Σωτηριολογικὴ σπουδαιότητα τοῦ μυστηρίου τῆς Ἀναλήψεως 276
6. Ἀνάληψη καὶ Πεντηκοστὴ 277
7. Ἀνάληψη καὶ Δευτέρα Παρουσία 278
8. Ἡ ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρός, Καθέδρα (οὐράνια διάσταση τῆς ἀπολυτρώσεως) 281
9. Οὐράνια διάσταση τῆς Λειτουργίας 282
ΙΗ'. Η ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΗ 284
1. Ἐννοιολογικὴ διάσταση 284
2. Πανηγυρικὸς ἑορτασμὸς τῆς Πεντηκοστῆς τῶν Ἑβραίων καὶ συμβολικὸς χαρακτήρας του 287
3. Θεολογικὴ διάσταση τῆς Πεντηκοστῆς 288
4. Ἡ ὑλοποίηση τῆς Ἐπαγγελίας τοῦ Ἰησοῦ 295
5. Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα πληροῖ τὰ πάντα 299

6. Τὸ σχέδιο τῆς εἰσόδου τοῦ Θεοῦ στὸν κόσμο, δὲν γίνεται ἀπὸ ἕνα μόνο πρόσωπο 300
7. Τὸ Τριαδικὸ δόγμα καὶ τὰ τριαδικὰ σχήματα στὴν ἱστορία τῆς σωτηρίας 301
8. Τὸ πνεῦμα καὶ τὸ δῶρο τῆς Πεντηκοστῆς 307
ΙΘ'. Η ΘΕΩΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ 309
1. Ἀμέθεκτη οὐσία - Μεθεκτὲς ἄκτιστες ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ 309
2. Ἡ συμβολὴ τῆς Θεοτόκου στὴν θέωση τοῦ ἀνθρώπου 314
3. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι ὁ χῶρος τῆς θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου 316
4. Ἡ ἀδιάλειπτη προσευχὴ συμβολικὸς ὅρος γιὰ τὴν κατὰ Θεὸ τελείωση τοῦ ἀνθρώπου 318
Κ'. Ο ΗΣΥΧΑΣΜΟΣ ΩΣ ΚΛΙΜΑΞ ΤΩΝ ΑΝΑΒΑΣΕΩΝ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΘΕΩΣΗ 325
1. Ἡ διὰ τῆς νοερᾶς προσευχῆς καὶ ἀσκήσεως τῆς ἡσυχίας μυστικὴ ἕνωση τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ ἀνθρώπου 325
2. Τὰ τρία στάδια τῆς θέας τοῦ Θεοῦ 327
α. πράξη 328
β. γνώση 331
γ. θεολογία 337
ΚΑ'. ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΘΕΩΣΗ 346
1. Ἡ ταπείνωση 346
2. Ἡ ἄσκηση 349
3. Ὁ φόβος 349
4. Τὸ πένθος 350
5. Ἡ μετάνοια 352
6. Ἡ κατάνυξη 354
7. Ἡ πραότητα 356
8. Ἡ νήψη 356
9. Ἡ ἀπάθεια 358
ΚΒ'. ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΗΣ ΑΣΚΗΣΕΩΣ ΣΤΗΝ ΠΟΡΕΙΑ ΘΕΩΣΕΩΣ 361
1. Ἡ προσευχή 361
2. Ἡ ἔκσταση 362
3. Ἡ ἔλαμψη 365
4. Εἴσοδος στὸν θεῖο Γνόφο 368
ΚΓ'. ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΜΥΣΤΙΚΙΣΜΟΣ 372
ΚΔ'. ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ 375
ΚΕ'. ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ ΤΟΥ ΗΣΥΧΑΣΜΟΥ 379
1. Ἀνανέωση τῆς Θεολογικῆς ὁρολογίας 379
2. Τεκμηρίωση μετοχῆς στὶς θεῖες ἐνέργειες (Ἑνώσεις καὶ διακρίσεις τῆς θεότητος) 383
3. Οὐσία καὶ ὑπόσταση 384
4. Χριστολογικὸς ἐνεργητισμός 385
5. Τριαδικὸς ἐνεργητισμός - ἐνυπόστατες (προσωπικὲς) ἐνέργειες 386
6. Ἀνακαίνιση τοῦ ἀνθρώπου 389

ΚΣΤ'. ΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΘΕΩΣΕΩΣ 391
1. Συνέπειες τῆς ἀγωγῆς τῆς Θεώσεως 391
2. Συνέπειες τῆς ἀγωγῆς πού δέν ὁδηγεῖ στήν Θέωση 391
ΚΖ'. ΠΝΕΥΜΑΤΟΛΟΓΙΑ 393
ΚΗ'. ΕΣΧΑΤΟΛΟΓΙΑ 402
1. Ἔννοια, περιεχόμενο καὶ διαστάσεις τῆς Ἐσχατολογίας 402
2. Ἡ Ἐκκλησία ὡς κοινωνία θεώσεως 405
3. Ἡ ὅραση τῆς θεότητος στὸ ἄκτιστο φῶς 407
4. Ἐσχατολογικοὶ συσχετισμοὶ 409
5. Δευτέρα Παρουσία - ἀνάσταση νεκρῶν 411
6. Πορεία τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸ ἱστορικὸ παρὸν πρὸς τὸ ἐσχατολογικὸ μέλλον 414
ΚΘ'. ΣΥΝΟΨΗ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ 416
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 424

ΣΥΝΤΜΗΣΕΙΣ

Α.Θ.Μ.	Αὐτοῦ Θειοτάτη Μακαριότης
Α.Π.Θ.	Ἀριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
ΒΕΠ - ΒΕΠΕΣ	Βιβλιοθήκη Ἑλλήνων Πατέρων καὶ Ἐκκλησιαστικῶν Συγγραφέων, Ἀθῆναι 1952.
ΕΜΑΕ	Ἑνός Μοναχοῦ τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας
ΙΚΑΝΜ	Ἱερόν Κελλίον Ἁγίου Νικοδήμου Μπουραζέρη
Κ.Δ.	Καινή Διαθήκη
ΜΕΕΔ	Μεγάλη Ἑλληνική Ἐγκυκλοπαίδεια Παύλου Δρανδάκη
ΘΗΕ	Θρησκευτική καὶ Ἠθική Ἐγκυκλοπαίδεια, Ἀθῆναι 1962 ἑ.
Π.Δ.	Παλαιά Διαθήκη
PG	Patrologia Graeca, ἔκδ. J.P. MIGNE, τ. 1-61, Paris 1857-1866
PO	R. Graffin – F. Nau, Patrologia orientalis, Paris 1903.
RUDBERG	STIG V. RUDBERG L' homélie de Basile de césarée sur la mot «observe-toi, toi-meme». Edition critique du texte grec et étude sur la tradition manuscrite (Acta Universitatis Stockholmiensia, II).
S.C.	Sources chrétiennes
FLICHE-MARTIN.	Aug. Fliche - Victor Martin, Histoire de l' Eglise τ.1, L' Eglise Primitive, ὑπό J. Lebreton J. Zeiler τ.2, De la fin du Zéme siècle a la Paix Constantinienne, ὑπό J. Lebreton J. Zeiler τ.3, De la Paix Constantinienne, a la mort de Théodose, ὑπό J.R. Palanque, G. Bardy P. De Labriolle, τ.4, De la mort de Théodose à l' élection de Grégoire le Grand ὑπό P. Labriolle, G. Bardy, L. Brehier G. de Plinual.

Α΄. ΠΡΟΦΗΤΕΙΕΣ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΑΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΑΝΘΡΩΠΗΣΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

1. ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΑΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ

Ὁ Θεάνθρωπος, ὡς Θεός γεννήθηκε ἀπό τόν Πατέρα «πρό πάντων τῶν αἰώνων», ὅπως ἀναφέρεται στό Σύμβολο τῆς Πίστεώς μας. Ὡς ἄνθρωπος ὅμως, εἰσῆλθε μέ τήν γέννησή του στήν τροχιά τοῦ χρόνου καί τῆς Ἱστορίας. Ὁ Ἰωάννης ὑπογραμμίζει στό Εὐαγγέλιό του: «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καί ὁ Λόγος ἦν πρός τόν Θεόν, καί Θεός ἦν ὁ Λόγος»[1].

Ὁ Χριστός εἶναι τό μοναδικό πρόσωπο στήν ἱστορία πού ζεῖ, πρίν γεννηθεῖ καί ἐξακολουθεῖ νά ζεῖ μετά τόν βιολογικό του θάνατο. Πρίν ἀκόμα γεννηθεῖ ἕνας λαός μιλάει γι' αὐτόν καί τόν περιμένει. «Ἡ προσδοκία τῆς ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ ὑπῆρχε πάντα στόν κόσμο» λέγει ὁ Πασκάλ[2].

Σκοπός τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καί τό τέλος αὐτῆς εἶναι ἡ ἔλευση τοῦ Μεσσίου στόν κόσμο. Τό γεγονός αὐτό ταυτίζεται μέ τό τέλος της, δεδομένου ὅτι ὁ σκοπός της ἦταν νά προετοιμάσει τήν ἀνθρωπότητα γιά τήν ὑποδοχή του· οἱ «ἔσχατοι» χρόνοι γιά τήν Π. Διαθήκη εἶναι ὁ καιρός τῆς ἐλεύσεως τοῦ Μεσσίου, γι'αὐτό καί ὁ συνθέτης τοῦ παρακλητικοῦ κανόνος ἀπευθυνόμενος στήν Ὑπεραγία Θεοτόκο λέγει: «Ἄχραντε ἡ διά λόγου τόν Λόγον ἀνερμηνεύτως ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τεκοῦσα...»[3].

Ἡ ἔλευσή του στόν κόσμο προϋπῆρχε στίς προφητικές ἐλπίδες καί προρρήσεις τῶν Θεοπνεύστων ἀνδρῶν τῆς Π. Διαθήκης[4]. Πράγματι, ἕνα ἀπό τά πλέον ἀξιοσημείωτα χαρακτηριστικά τῆς θρησκείας τοῦ Ἰσραήλ, εἶναι ἡ ἐλπίδα ἡ ἀναφερόμενη στήν ἔλευση τοῦ Μεσσίου. Καί εἶναι γνωστές ἀπό τήν Π. Διαθήκη οἱ θαυμαστές προφητεῖες καί προτυπώσεις μέ τίς ὁποῖες ὁ Θεός προειδοποίησε καί προετοίμασε τόν Ἰσραηλινό λαό γιά τήν ἔλευσή του[5].

Τήν ἐλπίδα αὐτή καί τόν πόθο γιά τόν ἐρχομό τοῦ Μεσσίου ἐκαλλιέργησαν

---

1. Ἰωάν. 1, 1-14.
2. Μελετίου (Μητρ.), Τί εἶναι ὁ Χριστός, Πρέβεζα 1991, σσ. 175-176.
3. Ἱερεμίου Φούντα (Μητρ.), Οἱ προφῆτες τῆς Π. Διαθήκης, Δημητσάνα - Μεγαλούπολη, 2009, σσ. 54-55.
4. Παν. Τρεμπέλα, Ἰησοῦς ὁ ἀπό Ναζαρέτ, Ἀθῆναι 1940, σ. 236.
5. ΙΚΑΝΜ, Ἰησοῦς Χριστός ἡ προσδοκία τῶν Ἐθνῶν, Ἅγιον Ὄρος σ.12.

στόν λαό οἱ προφῆτες τῆς Π. Διαθήκης, οἱ ὁποῖοι ἀναφέρονται κυρίως σέ τρία χαρακτηριστικά, σέ τρεῖς εἰκόνες σχετικές μέ τήν μορφή του. Κατά τήν πρώτη εἰκόνα παριστάνουν τόν Μεσσία ὡς ἕνα μεγάλο Βασιλέα, σάν τόν Δαυΐδ πού θά ἀπολυτρώσει καί θά δικαιώσει τόν λαό τοῦ Ἰσραήλ. Κατά τήν δεύτερη εἰκόνα ὁ Μεσσίας παριστάνεται σάν ἕνας πού πάσχει γιά τά ἁμαρτήματα τοῦ λαοῦ καί πεθαίνει ὡς ἐξιλαστήριο θῦμα γιά τήν ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Καί κατά τήν τρίτη εἰκόνα ὁ Μεσσίας περιγράφεται ὡς ἡ ζωντανή παρουσία τοῦ ἴδιου τοῦ Θεοῦ μεταξύ τοῦ λαοῦ του[6].

Σύμφωνα μέ τήν Ἑβραϊκή παράδοση, ὁ Ἄγγελος τῆς δόξης ἐμφανίζεται στούς προφῆτες τῆς Π. Διαθήκης καί ἀποκαλύπτει σ᾽αὐτούς τήν παρουσία τοῦ Θεοῦ καί τήν κάθοδό του στόν κόσμο ὡς Θεανθρώπου[7]. Στόν προφήτη Μωϋσῆ τόν θεόπτη «ὤφθη ἐν τῇ ἐρήμῳ τοῦ Ὄρους Σινᾶ Ἄγγελος Κυρίου ἐν φλογί πυρός βάτου», ὁ δέ Ἄγγελος αὐτός ἦταν κατά τόν πρωτομάρτυρα Στέφανο ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ, ὁ ἴδιος ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός. Αὐτό μαρτυρήθηκε ἀπό τό γεγονός ὅτι αὐτός ὁ ἴδιος ὁ θεοφανής Ἄγγελος λέγει ἀμέσως στόν Μωϋσῆ: «Ἐγώ εἶμαι ὁ Θεός τῶν πατέρων σου, ὁ Θεός Ἀβραάμ καί ὁ Θεός Ἰσαάκ καί ὁ Θεός Ἰακώβ»[8]. Ὁ Ἄγγελος ἑπομένως πού φανερώθηκε στόν Μωϋσῆ ἦταν ὁ ἴδιος ὁ Θεός, ὁ Θεός τῆς Ἀποκαλύψεως, ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ, ὁ Χριστός. Ἡ διαδοχική ἐναλλαγή τῶν ὀνομάτων τοῦ ἐπιφαινομένου μέσα στήν βάτο, ἄλλοτε «ὁ Ἄγγελος Κυρίου», ἄλλοτε «ὁ Κύριος», ἄλλοτε «Ἐγώ εἰμί ὁ Θεός τοῦ Ἀβραάμ, τοῦ Ἰσαάκ καί τοῦ Ἰακώβ», δείχνει ὅτι τό πρόσωπο τῆς θεοφανείας αὐτῆς ἦταν ὁ ἴδιος ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ, γιατί αὐτός εἶναι τό πρόσωπο τῆς Θείας Ἀποκαλύψεως μέσα στίς Γραφές καί γι᾽αὐτό ἀποκαλεῖται καί «Ἄγγελος» (Ἀγγελιαφόρος, Ἐντεταλμένος τοῦ Θεοῦ), δηλαδή τῆς προαιωνίου Βουλῆς τῆς Ὑπεραγίας Τριάδος, πρᾶγμα πού δέν μπορεῖ νά ἀναφέρεται στόν Θεό Πατέρα, δεδομένου ὅτι ὁ Θεός Πατήρ δέν ἀποκαλύπτεται ἄμεσα ὅπως τό διαβεβαιώνει ὁ Ἰωάννης ὁ Εὐαγγελιστής: «Θεόν οὐδείς ἑώρακε πώποτε, ὁ Μονογενής Υἱός ὁ ὢν εἰς τόν κόλπον τοῦ Πατρός, Ἐκεῖνος ἐξηγήσατο»[9]. Γι᾽ αὐτό ὁ Χριστός εἶπε στούς Ἑβραίους καί τούς Μαθητές του: «Ὁ ἑωρακώς ἐμέ ἑώρακε τόν Πατέρα»[10] καί «ἐν Ἐμοί ὁ Πατήρ καγώ ἐν Αὐτῷ»[11], καθώς καί ὅτι: «Ἐγώ καί ὁ Πατήρ ἕν ἐσμέν»[12].

Συνεπῶς ὁ Θεός πού ἀποκαλύφθηκε στόν Μωϋσῆ εἶναι ὁ προαιώνιος Μονογενής Υἱός τοῦ Θεοῦ, ὁ Ἰησοῦς Χριστός[13].

---

6. Ἱερεμίου Φούντα, ὅ.π., σσ. 55-56.
7. Ἰωάν. Ρωμανίδη (πρωτοπρ.), Πατερική Θεολογία, Θεσσαλονίκη 2004, σ. 148.
8. Πράξ. 7, 30-33.
9. Ἰωάν. 1, 18.
10. Ὅ.π., 14,9.
11. Ὅ.π., 10,38· 14,10-11.
12. Ὅ.π. 10,30.
13. Ἀθαν. Γιέφτιτς (πρ. Ἐπισκ.), Χριστός, ἡ χώρα τῶν ζώντων, Ἴνδικτος, Ἀθῆναι 2007, σσ. 276-279.

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος καθιστάμενος κοινωνός αὐτῆς τῆς ἀλήθειας, λέγει ὅτι Αὐτός ὁ Ἄγγελος εἶναι ὁ Κύριος τῆς δόξης, πού σταυρώθηκε ἀπό τούς Ἑβραίους, δηλαδή ὁ σαρκωμένος Λόγος. Ὁ Ἰωάννης Ρωμανίδης ἀναλύοντας τήν θεόπνευστη αὐτή ρήση τοῦ Παύλου, λέγει ὅτι ὅπως στήν Π. Διαθήκη ὁ προφήτης βλέπει τόν Ἄγγελο τῆς δόξης κατά τήν ἐμπειρία τῆς θεώσεως καί μέσῳ αὐτοῦ τοῦ Ἀγγέλου ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ ἄσαρκος Λόγος, ὁ Υἱός, τοῦ ἀποκαλύπτεται ὁ Θεός, κατά τόν ἴδιο ἀκριβῶς τρόπο μετά τήν Ἐνσάρκωση, σέ κάθε ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ στούς Ἁγίους τῆς Κ. Διαθήκης, δηλαδή σέ κάθε ἐμπειρία θεώσεως εἶναι παρών ὁ Χριστός… Αὐτή ἡ ἐμπειρία τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ στήν ἀνθρώπινη ἱστορία (εἴτε ὡς ὁ ἄσαρκος Ἄγγελος τῆς δόξης στήν Π. Διαθήκη, εἴτε ὡς ὁ Χριστός ἐν δόξῃ στήν Κ. Διαθήκη) εἶναι ἡ σπονδυλική στήλη καί τῆς Ἑβραϊκῆς παραδόσεως τῆς Π. Διαθήκης καί τῆς χριστιανικῆς παραδόσεως τῆς Κ. Διαθήκης, καθώς καί τῆς πατερικῆς παραδόσεως.

«Οἱ προφῆτες, ὅταν μιλοῦσαν γιά τίς ἀποκαλύψεις τοῦ Θεοῦ σ’αὐτούς, ἀνέφεραν ὅτι στήν ἐμπειρία τους ἀπεκαλύπτετο ἕνας Ἄγγελος τοῦ Θεοῦ, τόν ὁποῖον ὠνόμαζαν Γιαχβέ, Κύριο τῆς δόξης, Μεγάλης Βουλῆς Ἄγγελο, κ.λ.π.

Αὐτός ὁ Ἄγγελος, ὁ ὁποῖος στήν Παλαιά Διαθήκη ὀνομάζεται Θεός καί Γιαχβέ, πάντοτε ὑπῆρχε στίς ἀποκαλύψεις τοῦ Θεοῦ πρός τούς προφῆτες. Οὐδέποτε στήν Παλαιά Διαθήκη ἀποκαλύπτεται ὁ Θεός, χωρίς νά ἀποκαλύπτεται μέσῳ αὐτοῦ τοῦ Ἀγγέλου, δηλαδή μέσῳ τοῦ Γιαχβέ. Αὐτό σημαίνει ὅτι ἤδη στήν Παλαιά Διαθήκη ἔχομε σαφῶς ἀναφορά στά δύο πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος. Αὐτά εἶναι ὁ Ἄγγελος (ὁ Υἱός) καί ὁ Θεός (Πατήρ)»[14].

Οἱ λόγοι γιά τούς ὁποίους οἱ Ἑβραῖοι τῆς ἐποχῆς τοῦ Χριστοῦ εἶχαν λησμονήσει τό ὄνομα τοῦ Θεοῦ τοῦ Ζῶντος καί Ἀληθινοῦ καί τοῦ ὑπ’ Αὐτοῦ Ἀποσταλμένου, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, χωρίς τόν Ὁποῖο καί ἐκτός τοῦ ὁποίου οὐδείς «ἔρχεται πρός τόν Πατέρα»[15], ἑρμηνεύτηκαν ἀπό τόν φλογερό Ἑβραῖο καί διώκτη τῶν Χριστιανῶν τόν Σαῦλο, τόν ὁποῖο ὁ Ἴδιος ὁ Χριστός συνήντησε, καί μετέτρεψε σέ Παῦλο, τόν ἀπόστολο καί ἀπερικλονήτως μάρτυρά του γιά ὅλη τήν μετέπειτα Χριστοκεντρική καί Χριστονοσταλγική ζωή του. Ὁ Παῦλος λέγει ὅτι αὐτό ἔγινε γιατί οἱ Ἑβραῖοι πού ἀπέρριπταν τόν Χριστό δέν καταλάβαιναν οὔτε τόν Μωϋσῆ οὔτε τίς Γραφές, διότι μέ τήν ἔλευση τοῦ Θεανθρώπου Χριστοῦ, δέν θέτομε κάλυμμα στήν διδασκαλία μας γιά νά ἀποκρύψομε ἤ νά συσκιάσομε τήν ἀλήθεια, ὅπως ὁ Μωϋσῆς ὁ ὁποῖος γιά νά δείξει ὅτι ἡ Π. Διαθήκη ἦταν συνεσκιασμένη ἐμφάνιση τῆς ἀλήθειας, ἔθετε συμβολικά στό πρόσωπό του κάλυμμα καί προετύπωνε τό κάλυμμα αὐτό, ὅτι οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἰσραήλ δέν θά μπορέσουν ἐξ αἰτίας τῆς ἀπιστίας τους νά ἀτενίσουν καί νά δοῦν τόν Χριστό, ὁ ὁποῖος ἦταν τέλος καί σκοπός τοῦ καταργουμένου νόμου. Μέχρι σήμερα, ὅταν ἀναγινώσκεται ἀπ’αὐτούς ἡ Π.

14. Ἰωάν. Ρωμανίδη (πρωτοπρ.), ὅ.π. σσ. 149-152.
15. Ἰωάν. 17, 3-17.

Διαθήκη, ἐξακολουθεῖ νά μένει αὐτό τό κάλυμμα τό ὁποῖο φεύγει καί καταργεῖται μόνο διά τῆς πίστεως καί ἑνώσεως μέ τόν Χριστό. Δυστυχῶς μέχρι σήμερα, ὅταν ἀναγινώσκεται ὁ νόμος τοῦ Μωυσέως, ὑπάρχει κάλυμμα στήν καρδιά τους, ὥστε νά μήν μποροῦν νά καταλάβουν ὅτι ὁ νόμος καί οἱ προφῆτες τούς ὁδηγοῦν πρός τόν Ἰησοῦν[16].

Αὐτό τό «κάλυμμα» κατόρθωσαν οἱ Φαρισαῖοι νά ἐπιβάλουν στήν πλειονότητα τῶν Ἑβραίων καί ἐξ αἰτίας αὐτοῦ δέν ἀναγνώρισαν καί δέν ἀναγνωρίζουν ἀκόμη μέσα στίς Γραφές τίς ὁλοφάνερες προφητεῖες τοῦ Θεοῦ γιά τόν Μεσσία Χριστό, ὁ ὁποῖος στήν Π. Διαθήκη φανερώθηκε ὁ Ἴδιος ταυτόχρονα καί ὡς Ἄγγελος Κυρίου (=ἀγγελιαφόρος) καί ὡς Θεός. Γι' αὐτό οἱ Θεοφάνειες καί οἱ Ἀγγελοφάνειες τῆς Π. Διαθήκης ἦταν στήν πραγματικότητα μεσσιανικές φανερώσεις, τοῦ Θεοῦ - Χριστοφάνειες. Ἦταν ἐπαγγελίες τοῦ Μεσσία πού ἀποκαλύφθηκαν προοδευτικά στούς Πατριάρχες καί στούς ἀπογόνους τους.

Πράγματι στήν Π. Διαθήκη ὁ ἴδιος ὁ Θεός διά τῶν προφητῶν του, ἀρχῆς γενομένης ἀπό τόν Μωυσῆ, ἕως τόν Μαλαχία καί τόν Δανιήλ, προεῖπε ὁλοφάνερα ὅτι θά ἀποστείλει στόν Ἰσραήλ καί δι' αὐτοῦ σ' ὅλο τό κόσμο τόν Χριστό του (στά Ἑβραϊκά Mashiah = ΓΙΑΧΒΕ), ὁ ὁποῖος «Ὄντας τό κατά σάρκα ἐκ τοῦ Ἰσραήλ» καί ὄντας ταυτοχρόνως κεχρισμένος ἐκ τῆς θείας προελεύσεώς του Θεός, «Ὁ ὤν ἐπί πάντων Θεός, εὐλογητός εἰς τούς αἰῶνας», δέν εἶναι μόνο πρόσωπο ἀτομικό, ἀλλά καί πρόσωπο συλλογικό, καθολικό = Ἐκκλησιαστικό, ὡς Σωτήρας τοῦ Ἰσραήλ καί ὅλου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ὡς Κεφαλή καί Ἀπαρχή τοῦ Νέου Ἰσραήλ, δηλαδή τῆς Ἐκκλησίας[17].

2. ΤΟ ΠΡΟΑΙΩΝΙΟ ΣΧΕΔΙΟ ΤΟΥ ΤΡΙΑΔΙΚΟΥ ΘΕΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΝΑΝΘΡΩΠΗΣΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΛΕΥΣΗ ΤΟΥ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ

Ἡ ἐνανθρώπηση ἤ ἐνσάρκωση τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ πραγματοποίηση τοῦ ἀχρόνου καί προαιωνίου Σχεδίου τοῦ Θεοῦ γιά τήν ὁριστική τελείωση τῶν κτιστῶν δημιουργημάτων του καί ἰδιαίτερα τοῦ ἀνθρώπου[18].

Ἡ Π. Διαθήκη εἶναι μία εἰσαγωγή στήν ἐνσάρκωση, τό ἔργο καί τήν θυσία τοῦ Χριστοῦ. Εἶναι θεία Ἀποκάλυψη. Εἶναι ὁ Χριστός αὐτοαποκαλυπτόμενος. Ὁ Ἰουστῖνος λέγει: «Λόγος ἐστιν ὁ ἐν παντί ὤν καί διά τῶν προφητῶν προειπών τά μέλλοντα γενέσθαι»,[19] ὁ δέ Βαρνάβας, «οἱ προφῆται ὑπ' αὐτοῦ (τοῦ Χριστοῦ)

16. Διότι «ἄχρι γάρ τῆς σήμερον τό αὐτό κάλυμμα ἐπί τῇ ἀναγνώσει τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης μένει μή ἀνακαλυπτόμενον ὅτι ἐν Χριστῷ καταργεῖται, ἀλλ' ἕως σήμερον ἡνίκα ἀναγιγνώσκεται Μωϋσῆς, κάλυμμα ἐπί τήν καρδίαν αὐτῶν κεῖται ἡνίκα δ' ἄν ἐπιστρέψῃ πρός Κύριον (=Χριστόν) περιαιρεῖται τό κάλυμμα». Β΄ Κορ. 3, 13-16.
17. Ἀθαν. Γιέφτιτς, ὅ.π., σσ. 280-282.
18. Εὐθυμίου Κ. Στυλίου (Μητρ.), Χριστός προτυπούμενος, ἔκδ. Ἀποστ. Διακονίας, σσ. 56-57.
19. PG 6, 461A.

ἔχοντες τήν χάριν, εἰς αὐτόν ἐπροφήτευσαν»[20] καί ὁ Ὠριγένης, «τό ἐνεργῆσαν ἐν τοῖς προφήταις πνεῦμα ἦν ὁ Χριστός»[21]. Συνεπῶς, «πᾶν τό περιεχόμενον τῶν Βιβλίων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης εἶναι λόγος τοῦ Θεοῦ», καί «ὁ ὁμιλῶν στήν Π. Διαθήκη εἶναι καί ὁ πραγματικός συγγραφεύς ὅλων τῶν βιβλίων»[22].

Στήν Καινή Διαθήκη ὁ Ἰησοῦς παρουσιάζεται πρό παντός ὡς ἐκεῖνος στόν ὁποῖο πραγματοποιοῦνται ὅλες οἱ μεσσιανικές προφητεῖες. Εἶναι ἀληθινός Υἱός τοῦ Θεοῦ ἀναγνωρισθείς τοιοῦτος ἐξ οὐρανῶν κατά τήν Βάπτιση καί τήν Μεταμόρφωσή του (Ματθ. 3, 17· 17,5). Ἡ θεότητά του λάμπει στούς λόγους του καί τά ἔργα του.

Ὁ ἴδιος αὐτός Ἰησοῦς, ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ εἶναι ὅμως καί ἀληθινός ἄνθρωπος. Ἡ ἀνθρωπότητά του εἶναι ὄχι μόνο πραγματική, ἀλλά καί ἰσχυρή. Ὁ Ἰωάννης ἄν καί τονίζει τήν θεότητά του δέν παραλείπει νά ὑπογραμμίσει τά βαθέως ἀνθρώπινα γνωρίσματά του (σκηνή μέ τήν Σαμαρείτιδα, ἀνάσταση τοῦ Λαζάρου, Μυστικός Δεῖπνος).

Ἀλλά ἡ Καινή Διαθήκη ἐκτός τοῦ ὅτι τονίζει σαφῶς τήν θεότητα καί τήν ἀνθρωπότητα τοῦ Ἰησοῦ, φέρει σέ φῶς καί τήν φυσική, προσωπική τους ἑνότητα. Στό Εὐαγγέλιο τοῦ Ἰωάννη θεῖες καί ἀνθρώπινες ἐνέργειες ἀποδίδονται στόν Ἰησοῦ σάν ἕνα μόνο ἐνεργοῦν ὑποκείμενο. Ὁ Ἰησοῦς ἔμφορτος κόπου ἀπό τήν Ὁδοιπορία καί διψῶν, κάθεται δίπλα στό φρέαρ τοῦ Ἰακώβ καί ζητᾶ νά πιεῖ νερό, ἀλλά εὐθύς ἀποκαλύπτει τόν ἑαυτόν του ὡς τόν ἀναμενόμενον Μεσσία (Ἰωάν. 4) κλαίει ὡς ἄνθρωπος πρό τοῦ τάφου τοῦ Λαζάρου, ἀλλά ἐπικαλεῖται τόν πατέρα του καί ἐνεργεῖ τό θαῦμα. Σέ ὅλη τήν γραπτή Ἀποκάλυψη εἶναι ἀδύνατον νά διακριθοῦν στόν Ἰησοῦ δύο ὑποκείμενα παρά τό ὅτι διακρίνονται δύο σειρές ἐνεργειῶν μία θεία καί ἡ ἄλλη ἀνθρώπινη. Ἡ προσωπική ἑνότητα ἐκφράζεται διά τῆς ἀντωνυμίας «ἐγώ», ἡ ὁποία ἠχεῖ συνεχῶς στά χείλη του ὅταν ὁμιλεῖ ὡς ἄνθρωπος καί ὅταν ὁμιλεῖ ὡς Θεός, χωρίς σκιά δυαλισμοῦ.

Εἶναι Θεός γεννηθείς ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρός πρό τῶν αἰώνων καί εἶναι ἄνθρωπος γεννηθείς ἐκ τῆς οὐσίας τῆς Μητρός ἐν χρόνῳ. Τέλειος ἄνθρωπος ὑφιστάμενος σέ μία ψυχή λογική καί στήν ἀνθρώπινη σάρκα. Ἄν καί εἶναι Θεός καί Ἄνθρωπος, ὅμως δέν εἶναι δύο, ἀλλά ἕνας Χριστός. Ἕνας ὄχι κατ' ἀλλαγή τῆς Θεότητος εἰς τήν σάρκα, ἀλλά κατά πρόσληψη τῆς ἀνθρωπότητος ἐν Θεῷ. Τελείως ἕνας, ὄχι κατά σύγχυση οὐσιῶν, ἀλλά κατά ἑνότητα προσώπου. Διότι ὅπως ἡ λογική ψυχή καί ἡ σάρκα κάνουν ἕνα μόνο ἄνθρωπο, ἔτσι ὁ Θεός καί ὁ Ἄνθρωπος εἶναι ἕνας μόνο Χριστός[23].

Ὁ Χριστός εἶναι ὁ προαιώνιος Λόγος τοῦ Πατρός, ἡ Σοφία καί ἡ Δύναμή του,

20. PG 8, 64C.
21. PG 13, 657D.
22. Χ. Βούλγαρη, Ὑπόμνημα εἰς τήν πρός Ἑβραίους Ἐπιστολήν, 1996, σσ. 84-85.
23. ΘΗΕ, τ. 9, σσ. 1173-1176.

Θεός Ἀληθινός ἐκ Θεοῦ Ἀληθινοῦ, Φῶς ἐκ φωτός. Ἀπαύγασμα τῆς δόξας τοῦ Πατρός. Εἶναι ὁ συνδημιουργός τοῦ ἀνθρώπου μετά τοῦ Πατρός καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Αὐτός ὁ Λόγος σάρξ ἐγένετο καί εἶναι ὁ νέος Ἀδάμ πού μέ τήν ἀγάπη του καί τήν ὑπακοή του πρός τόν πατέρα, διορθώνει τό λάθος τοῦ πρώτου Ἀδάμ ἐξ αἰτίας τοῦ ὁποίου ὁ κόσμος ἦταν καταδικασμένος νά ἐπιστρέψει στό μηδέν ἀπ᾽ ὅπου πλάσθηκε, δηλαδή στόν θάνατο, καί μᾶς ἐπαναφέρει στόν Θεό.

Ὁ θάνατος θά ἦταν συνέπεια τοῦ λάθους τοῦ ἀνθρώπου, δηλαδή τοῦ πρώτου Ἀδάμ, γι᾽ αὐτό καί ἡ ὑπέρβαση τοῦ θανάτου μόνο ἀπό τόν ἄνθρωπο μποροῦσε νά γίνει. Ἀπό ἄνθρωπο ὅμως πού νά μήν ἔχει προσωπική ὑπόσταση κτιστοῦ, ἀλλά ἀκτίστου καί νά μήν γεννηθεῖ μέσω τοῦ βιολογικοῦ κύκλου πού γεννιόμαστε ἐμεῖς, γιατί τότε θά ἦταν δέσμιος αὐτῆς τῆς ἀνακυκλήσεως, αὐτῆς τῆς ψευδοῦς ζωῆς πού ἔχει μέσα της τόν θάνατο καί δέν θά μποροῦσε νά προσφέρει τήν λύση. Γι᾽ αὐτό καί τό δόγμα τῆς συλλήψεως τοῦ Ἰησοῦ κατά τρόπο μή βιολογικό, δηλαδή ἐκ πνεύματος ἁγίου καί Μαρίας τῆς παρθένου, εἶναι οὐσιαστικό στοιχεῖο αὐτῆς τῆς πίστεως[24].

Ὁ Θεός προγνώριζε τήν πτώση τοῦ ἀνθρώπου, πρίν νά γίνει ὁ κόσμος, προαιωνίως, διότι ἡ παντογνωσία του εἶναι μία ἄπειρος Ἰδιότητά του, ὅπως καί ἡ Ἀγάπη καί δικαιοσύνη. Ἀπό δικαιοσύνη δημιουργεῖ τόν ἄνθρωπο καί ἀπό ἀγάπη τόν σώζει[25]. «Οὕτω γάρ ἠγάπησεν ὁ Θεός τόν κόσμον, ὥστε τόν Υἱόν αὐτοῦ τόν μονογενῆ, ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτόν μή ἀπόληται ἀλλ᾽ ἔχῃ ζωήν αἰώνιον»[26] καί γιά τήν σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου ὁ Θεός δέν θυσιάζει κάποιο ἀπό τά κτίσματά του π.χ. ἀγγέλους ἤ ἀνθρώπους, ἀλλά αὐτός ὁ ἴδιος προσφέρεται θυσία· «οὐ πρέσβυς οὔτε ἄγγελος, ἀλλ᾽ αὐτός Κύριος ἔσωσεν αὐτούς διά τό ἀγαπᾶν αὐτούς καί φείδεσθαι αὐτῶν»[27].

Ὁ Χριστός μέ τήν Ἐνσάρκωσή του πέρασε μέσα ἀπό τήν ἀνθρώπινη σάρκα, τήν προσέλαβε, τήν ἔκανε δηλαδή δική του καί τήν ἀνέστησε.

3. Η ΕΚΤΥΛΙΞΗ ΤΟΥ ΠΡΟΑΙΩΝΙΟΥ ΘΕΪΚΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ

Τά στάδια ἐκτυλίξεως τοῦ ὡς ἄνω θεϊκοῦ σχεδίου, εἶναι[28]:

• Ἡ Ἁγία Τριάδα προαιωνίως καί ὑπερβατικῶς ἀπεφάσισε τήν δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου. «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ᾽ εἰκόνα ἡμετέραν καί καθ᾽ ὁμοίωσιν».

Τό πλῆρες σχέδιο προέβλεπε τήν ἱκανοποίηση δύο προϋποθέσεων: πρῶτον, τήν δημιουργία Ἀνθρώπου, ὡς ἐλλόγου καί ἐλευθέρου δημιουργήματος (= «κατ᾽ εἰκόνα Θεοῦ», κατάσταση «καλή λίαν») καί δεύτερον, τήν τελείωση καί ὁλοκλήρωση τῆς κτιστῆς φύσεώς του (= τό «καθ᾽ ὁμοίωσιν», κατάσταση «ἀρίστη»).

24. Νικ. Ζέρβη, Χριστοδρομία, Σειρά ἐκδόσεων: «Ἡ παιδαγωγική τῶν πατέρων», τ.4, Ἱεροσόλυμα, σσ. 27-28.
25. Δημ. Κόκορη, Ὁ Χριστός ὅπως τόν εἶδαν οἱ προφῆται, Ἀθήνα 2005, σ. 62.
26. Ἰωάν. 3, 16.
27. Ἡσ. 63, 9.
28. Βλ. Εὐθυμίου κ. Στυλίου (Μητρ.), ὅ.π., σσ. 58-64.

Ἡ δημιουργία τοῦ Ἀνθρώπου στό «κατ' εἰκόνα» θά ἦταν ἀποτέλεσμα τῆς ἄμεσης δημιουργικῆς ἐνέργειας τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἀνέλιξη ὅμως καί τελείωση στό «καθ' ὁμοίωσιν», θά ἦταν ἀποτέλεσμα χαρισματικῆς πλέον ἐνέργειας, ἡ ὁποία ἐπρόκειτο νά δοθεῖ στόν ἄνθρωπο, διά τῆς ἐν χρόνῳ ἐνανθρωπήσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἄλλωστε ἀποκάλυψε ὁ ἴδιος ὅταν ἔγινε καί ἄνθρωπος: «Χωρίς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν»[29].

Κατά συνέπεια τό γεγονός ὅτι ἔπλασε ὁ Θεός τόν ἄνθρωπο «κατ' εἰκόνα» σημαίνει ὅτι τόν ἔπλασε ἔτσι, ὥστε ἀπό τήν ἴδια του τήν φύση νά τείνει πρός τήν εἰκόνα. Τοῦ ἔδωσε ὡς δῶρα τήν δυνατότητα καί τόν σκοπό νά διακονήσει ἐνεργητικά στήν Ἐνσάρκωση τοῦ Λόγου, πού εἶναι ἡ τέλεια καί μοναδική «Εἰκών τοῦ Πατρός». Καί ἔτσι ἐνυποστασιαζόμενος ὁ ἄνθρωπος στόν Λόγο, νά μπορέσει νά ὑψωθεῖ καί ὁ ἴδιος σέ «εἰκόνα», νά ἀναδειχθεῖ καί αὐτός «εἰκών τοῦ Θεοῦ».

Τό «κατ' εἰκόνα» ἀποτελεῖ μέσα στόν ἄνθρωπο δῶρο, ἀλλά ταυτόχρονα καί σκοπό. Συνιστᾶ πραγματικά τό ἀνθρώπινο εἶναι, ἀλλά μόνο ἐν δυνάμει. Εἶναι μία πραγματική δυνατότητα, ἕνας ἀρραβώνας πού πρέπει νά ὁδηγήσει στόν γάμο, δηλαδή τήν ὑποστατική ἕνωση, τήν ἀσύγκριτη ἀλλά πραγματική καί ὁλοκληρωτική μίξη καί ἀνάκραση τῆς θείας καί ἀνθρωπίνης φύσεως. Τότε μόνο τό εἰκονικό ἤ ἐν δυνάμει εἶναι τοῦ ἀνθρώπου γίνεται πραγματικό, ὄντως εἶναι. Ὁ ἄνθρωπος μέσα στό Ἀρχέτυπο βρίσκει τό ἀληθινό ὀντολογικό του περιεχόμενο[30].

Ἡ ἐν χρόνῳ δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου περιγράφεται παραστατικά στήν Γένεση: «Καί ἔπλασεν ὁ Θεός τόν ἄνθρωπον, χοῦν ἀπό τῆς γῆς, καί ἐνεφύσησεν εἰς τό πρόσωπον αὐτοῦ πνοήν ζωῆς, καί ἐγένετο ὁ ἄνθρωπος εἰς ψυχήν ζῶσαν»[31]. Τό πρόσωπο τῆς Ἁγίας Τριάδος πού ἐπετέλεσε τό ἔργο τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου «ἐκ τοῦ χοός» ἦταν ὁ Υἱός, διότι ἡ ἀνθρωποπαθής ἔκφραση «ἔπλασεν» ὁ Θεός τόν ἄνθρωπον ἀναφέρεται κατά τόν Εἰρηναῖο καί τόν Μ. Ἀθανάσιο στόν Υἱό τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος στήν Ἁγία Γραφή παρομοιάζεται ἀνθρωποπαθῶς καί πάλιν ὡς «χειρ Θεοῦ». Πρβλ. «αἱ χεῖρες σου ἐποίησαν με καί ἔπλασάν με»[32].

Ἡ δημιουργία τῆς Γυναίκας σχετίζεται ἄμεσα μέ τήν προαναφερθεῖσα ἀπόφαση τῆς Ἁγίας Τριάδος γιά τήν ἐνανθρώπηση τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ[33]. Ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ γιά νά ἐνσαρκωθεῖ ἔπρεπε νά γεννηθεῖ ἐκ γυναικός (πρβλ. Ὅτε ἦλθεν τό πλήρωμα… γενόμενον ἐκ γυναικός)[34]. Αὐτήν τήν σκοπιμότητα ὑπηρετοῦσε πρωτίστως ἡ δημιουργία τῆς Γυναίκας καί δευτερευόντως τήν τελείωση καί ὁλοκλήρωση τῆς κτιστῆς ἀνθρώπινης φύσεως, καθότι «οὐ καλόν εἶναι τόν ἄνθρωπον μόνον». Δέν εἶναι καλόν νά εἶναι ὁ ἄνθρωπος ἕνα μόνο πρόσωπο, ἀλλά δύο: Ἄνδρας καί γυναῖκα.

29. Ἰωάν. 15, 5.
30. Παν. Νέλλα, Ζῶον θεούμενον, ἐκδ. Ἁρμός, σσ. 37-38.
31. Γέν. 2, 7.
32. Ψαλμ. 118,73.
33. Γέν. 2, 21-22.
34. Γαλ. 5,4.

Οἱ θεόπνευστοι ὑμνογράφοι τῆς Ἐκκλησίας μας, φορεῖς Ὀρθόδοξης Πνευματικότητας, ἀναφέρονται μέ ἰδιαίτερη εὐγνωμοσύνη στήν δημιουργία τῆς Γυναίκας διά τῆς ὁποίας γεννήθηκε ὡς ἄνθρωπος ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ[35].

Οἱ πρωτόπλαστοι ἀπέτυχαν νά ἀνελιχθοῦν στό «καθ' ὁμοίωσιν». Ὁ ἄνθρωπος πλάστηκε κατ' εἰκόνα καί ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ, γιά νά εἶναι ὁ κρίκος μεταξύ τοῦ ὑλικοῦ κόσμου καί τοῦ Θεοῦ. Γιά νά ἀναφέρει διαρκῶς τήν δημιουργία στόν Θεό. Γιά νά βρίσκεται σέ διαρκῆ κοινωνία μέ τόν Θεό. Ἀπέτυχε ὅμως σ'αὐτή τήν ἀποστολή μέ τήν πτώση τοῦ Ἀδάμ. Διεκόπη ἡ κοινωνία μέ τόν Θεό. Ἔχασε τήν υἱοθεσία καί ἡ θέωσή του ἦταν πλέον ἀδύνατη. Αἰτία τῆς πτώσεως τοῦ Ἀδάμ καί τῆς Εὔας ὁ ἐγωϊσμός. Ἡ προσπάθεια νά πετύχουν τό «καθ' ὁμοίωσιν», τήν θέωση χωρίς ταπείνωση καί ὑπακοή. Αὐτή ἡ συμπεριφορά τους εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα ἀντί τῆς θεώσεως, τόν πνευματικό θάνατο, τόν χωρισμό ἀπό τόν Θεό. Ὁ Θεός εἶναι ζωή. Ὅποιος χωρίζεται ἀπό τόν Θεό, χωρίζεται ἀπό τήν ζωή. Νεκρώνεται πνευματικά. Αὐτό ἦταν τό ἀποτέλεσμα τῆς παρακοῆς τῶν πρωτοπλάστων. Ἡ ἐνσάρκωση ὅμως τοῦ Θεοῦ Λόγου, ἡ ἔλευση τοῦ Θεανθρώπου στήν γῆ, ἔθεσε πάλι τόν ἄνθρωπο σέ τροχιά ἀνελίξεως στό «καθ' ὁμοίωσιν», σέ τροχιά θεώσεως[36].

4. ΟΙ ΔΙΑ ΤΩΝ ΠΡΟΦΗΤΩΝ ΑΠΟΚΑΛΥΨΕΙΣ ΤΟΥ ΠΡΟΑΙΩΝΙΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

Οἱ προφητεῖες πού προαναγγέλλουν τήν ἔλευση τοῦ Χριστοῦ στόν κόσμο εἶναι πλέον ἤ ἀληθεῖς χωρίς τήν ἐλάχιστη παραποίηση, δεδομένου ὅτι εὑρίσκονται σέ κείμενα πού συνθέτουν τά Ἱερά βιβλία τῶν Ἰουδαίων, τουτέστιν ἐχθρῶν καί ὄχι φίλων αὐτοῦ. Εἶναι εὐνόητο ὅτι θά προβοῦμε σέ δειγματοληπτική μόνο ἀναφορά ὁρισμένων ἀπ' αὐτές, ἐπιλέγοντας τίς πλέον σαφεῖς μεταξύ τους καί εἰδικότερα τίς ἐξ αὐτῶν εὐκρινέστερες[37].

- **Ἡ πρός τούς πρωτοπλάστους ὑπόσχεση,** ἡ ὁποία ἀκούστηκε τήν στιγμή πού ἐδιώκοντο ἀπό τόν παράδεισο:

Μετά τήν ἀποτυχία τῶν πρωτοπλάστων νά ἀνελιχθοῦν στό «καθ' ὁμοίωσιν» καί τήν ἐξ αὐτῆς πτώση τους, ὁ Θεός προέβη σέ ἀποκαλυπτική γνωστοποίηση τοῦ Σχεδίου του μέ σημεῖο ἀναφορᾶς τήν σωτηριολογική ἀποκατάσταση αὐτῆς τῆς ἀποτυχίας, γι'αὐτό καί ἡ ἀποκάλυψη αὐτή ἡ ὁποία ἔγινε τήν ἡμέρα τῆς πτώσεώς τους καί πρίν ἐκδιωχθοῦν ὑπό τοῦ Θεοῦ ἀπό τόν παράδεισο, χαρακτηρίστηκε ὡς πρωτοευαγγέλιο. Συντελεστής τῆς πτώσεως ἦταν ὁ διάβολος. Ὁ Θεός ἐλέγχοντάς τον τοῦ εἶπε: «Ἔχθραν θήσω ἀνά μέσον σοῦ (=τοῦ ὄφεως – διαβόλου) καί ἀνά

35. Νηδύι (=στήν κοιλιά) τόν Λόγον ὑπεδέξω, τόν πάντα βαστάζοντα ἐβάστασας, γάλακτι ἐξέθρεψας νεύματι τόν τρέφοντα τήν οἰκουμένην ἅπασαν, Ἀγνή ὦ ψάλλομεν τόν Κύριον ὑμνεῖτε τά ἔργα… Ἀκάθιστος Ὕμνος.

36. Νικ. Ζέρβη, ὅ.π., σσ. 25-27.

37. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σσ. 304-325.

μέσον τῆς γυναικός καί ἀνά μέσον τοῦ σπέρματος αὐτῆς. Αὐτός σοῦ τηρήσει κεφαλήν καί σύ τηρήσεις αὐτοῦ πτέρναν»[38].

Οἱ λόγοι αὐτοί ἀποτελοῦν ἀφενός μέν προαναγγελία τῆς Ἐνσαρκώσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καί ἀφετέρου προαναγγελία τῆς συγκρούσεως μεταξύ τοῦ ὄφεως - διαβόλου καί τοῦ Μεσσία Χριστοῦ. Εἶναι ἡ γλυκυτέρα ἐπαγγελία -ὑπόσχεση τοῦ Θεοῦ πού γι'αὐτό ὀνομάζεται «πρῶτο Εὐαγγέλιο»[39]. Ἡ λέξη σπέρμα ἐπί γυναικός, χρησιμοποιεῖται ἐδῶ κατά μοναδική ἐξαίρεση, ἐνῶ κυριολεκτεῖται αὐτή ἐπί ἀνδρός. Εἶναι ἐμφανέστατος ὁ ὑπαινιγμός περί τῆς γεννήσεως τοῦ ἀναμενομένου Σωτῆρος ἀπό τήν μοναδική γυναῖκα, τήν Παναγία. Ὁ ὄφις δέ ὁ Ἀρχαῖος πού εἶναι ὁ διάβολος[40], ὁ πατέρας καί ἄρχοντας τῆς ἁμαρτίας, θά ἐπιφέρει στόν ἀπόγονο τῆς γυναικός πλῆγμα πτέρνας (τήν κακοποίηση καί τόν θάνατο τῆς ἀνθρωπίνης φύσεώς του, δηλαδή ἀσήμαντο καί ἀκίνδυνο, δεδομένου ὅτι θά ἐπανορθωθεῖ ἀμέσως μέ τήν Ἀνάστασή του). Τό δέ σπέρμα τῆς γυναικός, δηλαδή ὁ ἀναμενόμενος ἀπόγονος αὐτῆς, θά ἐπιφέρει κατά τοῦ ὄφεως πλῆγμα κεφαλῆς, τό ὁποῖο θά καταστρέψει ὁλοτελῶς τόν ὄφιν[41]. Καί πράγματι ἔργο τοῦ Χριστοῦ ἦταν νά μᾶς ἀπαλλάξει ἀπό τήν καταδυναστεία τοῦ διαβόλου.

- **Ἡ πρός τόν Ἀβραάμ Ἐπαγγελία**

«Καί τῷ σπέρματί σου εὐλογηθήσονται πάντα τά ἔθνη τῆς γῆς»[42]. Διά τῆς ἐπαγγελίας αὐτῆς καθορίστηκε, ὅτι τό εὐλογημένο σπέρμα τῆς γυναικός τό ὁποῖο, θά κατέστρεφε ὁλοτελῶς τόν ὄφιν, θά ἦταν σπέρμα καί τοῦ πιστοῦ Πατριάρχου τῶν Ἰουδαίων[43].

---

38. Γεν. 3, 15.
39. Μελετίου (Μητρ.), ὅ.π., σ. 189.
40. Ἀποκ. 12, 9.
41. Ἡ Περικοπή αὐτή εἶναι προφητική καί κατά τό φρόνημα τῆς Ἰουδαϊκῆς συναγωγῆς. Ἡ παράδοση τοῦ Ἰωνάθαν ἐν σχέσει πρός ταύτην λέγει τά ἑξῆς: «Ἀληθῶς θά ὑποδείξω φάρμακον τι δι' αὐτούς (τούς πρωτοπλάστους) ὄχι ὅμως καί διά σέ (τόν ὄφιν), διότι θά σέ συντρίψωσι διά τῆς πτέρνας». Εἰς ταῦτα ἡ παράφραση τῆς Ἱερουσαλήμ προσθέτει: «τουτέστιν εἰς τάς ἐσχάτους ἡμέρας. Κατά τάς ἡμέρας τοῦ Βασιλέως Μεσσίου». Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σ. 305.
42. Γεν. 22,18· 26, 3-4· 28, 13-14.
43. «Κατά τήν παρατήρησιν δέ τήν ὀρθοτάτην τοῦ ἀποστόλου Παύλου, ἐμπειροτάτου τοῦ νόμου διδασκάλου, λέγων ὁ Θεός «τῷ σπέρματί σου» δέν ἀπέβλεπεν εἰς τούς πολλούς τοῦ Ἀβραάμ ἀπογόνους, διότι τότε θά ἐγίνετο χρῆσις τοῦ πληθυντικοῦ ἀριθμοῦ, ἀλλά ἀπέβλεπεν εἰς ὡρισμένον ἀπόγονον τοῦ Ἐνδόξου Πατριάρχου (Γαλ. 3, 16). Ἐάν δέ σκεφθῇ τις, ὅτι καθ' ὅλην τήν ἱστορίαν τοῦ Ἰσραήλ οὐδέν ἄλλο γεγονός, πλήν τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Μεσσίου παρουσιάζεται ἱκανόν νά διεκδικήσει τήν πλήρωσιν τῆς προφητείας ταύτης, πείθεται ὅτι ἡ ἐπαγγελία αὐτή τοῦ Θεοῦ ἀναφέρεται εἰς τόν προσδοκώμενον Σωτῆρα τοῦ κόσμου. Δι' οὐδενός ἄλλου τρόπου, καί δι' οὐδενός ἄλλου προσώπου ὁ κεχωρισμένος τῶν λοιπῶν ἐθνῶν Ἰσραήλ, ὁ ἀποστρεφόμενος τούς ἄλλους λαούς, ὁ μή ἐρχόμενος εἰς οὐδεμίαν ἐπικοινωνίαν πρός αὐτούς, ἐχρημάτισεν ὄργανον, δι' οὗ αἱ θεῖαι εὐλογίαι μετεδόθησαν εἰς ἅπαντα τόν κόσμον». Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σ. 305.

- **Τόπος γεννήσεως τοῦ Μεσσία ἡ Βηθλεέμ**

Γιά τόν τόπο γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ ἐλέχθησαν προφητεῖες ὀκτώ αἰῶνες πρίν. Περί τό 800 π.Χ. ὁ προφήτης Μιχαίας λέγει: «καί σύ Βηθλεέμ οἶκος τοῦ Ἐφραθᾶ ὀλιγοστός εἶ τοῦ εἶναι ἐν χιλιάσιν Ἰούδα· ἐκ σοῦ μή ἐξελεύσεται τοῦ εἶναι εἰς ἄρχοντα ἐν τῷ Ἰσραήλ, καί αἱ ἔξοδοι αὐτοῦ ἀπ᾽ ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος»[44].

Ἤτοι: καί σύ Βηθλεέμ, ἡ παλαιά πόλις Ἐφραθᾶ, εἶσαι ποσοτικῶς πολύ μικρά, δέν ἔχεις οὐδέ χιλίας οἰκογενείας ἐν μέσῳ τοῦ Ἰούδα. Διότι ἀπό ἐσένα θά ἐξέλθει ἄνδρας πρός δόξαν σου, ὁ ὁποῖος θά γίνει Ἄρχων τοῦ Ἰσραήλ. Ἡ ἀρχή του θά χρονολογεῖται εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τῶν ἡμερῶν τοῦ κόσμου.

Ἡ ὀρθότητα καί ἡ ἀκρίβεια τῆς προφητείας ἐπαληθεύτηκε ἀπό τό Συνέδριο τῶν Ἑβραίων, ὅταν ἐκλήθη ἀπό τόν Ἡρώδη νά ἀπαντήσει γιά τόν τόπο προσδιορισμοῦ τῆς γεννήσεως τοῦ Βασιλέως τοῦ Ἰσραήλ ἀπό τίς Γραφές. Τό ἐρώτημα ὑπεβλήθη ἀπό τούς ἐξ Ἀνατολῶν Μάγους στόν Ἡρώδη ὅταν προσπαθοῦσαν νά ἐντοπίσουν τό ἀκριβές σημεῖο γεννήσεως τοῦ Βασιλέως. Ὁ Ἡρώδης ὡς Ἰδουμαῖος, καί ὄχι Ἰουδαῖος πού ἦταν, δικαιολογεῖται γιά τήν σχετική ἄγνοια τῶν Γραφῶν καί προσφεύγει στό Ἰουδαϊκό Συνέδριο, τό ὁποῖο ἀπαντᾶ καί ὑποδεικνύει τήν Βηθλεέμ, ἐπικαλούμενο τήν ὡς ἄνω προφητεία τοῦ Μιχαία[45].

- **Ἡ ἐκ τοῦ Βασιλέως Δαυΐδ καταγωγή τοῦ Ἰησοῦ**

Ἡ εἰκόνα τοῦ Μεσσία ὡς δαυϊτικοῦ Βασιλέως παρουσιάζεται σέ πολλά προφητικά κείμενα. Ὁ προφήτης Ἡσαΐας καθορίζων τό γένος ἀπό τό ὁποῖο θά προερχόταν ὁ Μεσσίας, ὁμιλεῖ περί τῆς ρίζας τοῦ Ἰεσσαί, πατέρα τοῦ Δαυΐδ, ἀπό τήν ράβδο τῆς ὁποίας θά ἀνέβαινε κάποιο ἄνθος, τουτέστιν κάποιος ἐκλεκτός καί ἔντιμος καί κατά πάντα ἔνδοξος γόνος. Θά ἦταν ἔμφορτος τῶν χαρισμάτων τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, θά εἶχε δέ ἐξουσία βασιλική καί δικαστική. Θά ἔκρινε ἀμερόληπτα αποδίδοντας τό δίκαιον αὐτοῦ σέ κάθε ἀνίσχυρο καί ταπεινό καί προστατεύοντας αὐτόν ἀπό κάθε καταπίεση[46]: «Καί ἐξελεύσεται ράβδος ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσσαί, καί ἄνθος ἐκ τῆς ρίζης ἀναβήσεται. Καί ἀναπαύσεται ἐπ᾽ αὐτόν πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, πνεῦμα σοφίας καί συνέσεως, πνεῦμα βουλῆς καί ἰσχύος, πνεῦμα γνώσεως καί εὐσεβείας. Ἐμπλήσει αὐτόν πνεῦμα φόβου Θεοῦ. Οὐ κατά τήν δόξαν κρινεῖ οὐδέ κατά τήν λαλιάν ἐλέγξει, ἀλλά κρινεῖ ταπεινῷ κρίσιν καί ἐλέγξει τούς ταπεινούς τῆς γῆς καί πατάξει γῆν τῷ λόγῳ τοῦ στόματος αὐτοῦ καί ἐν πνεύματι διά χειλέων ἀνελεῖ ἀσεβῆ. Καί ἔσται δικαιοσύνη ἐζωσμένος τήν ὀσφύν αὐτοῦ καί ἀληθείᾳ εἰλημμένος τάς πλευράς»[47].

Τήν προφητείαν αὐτή τήν βεβαιώνει ὁ Παῦλος λέγοντας: «Καί πάλιν Ἡσαΐας λέγει: Ἔσται ἡ ρίζα τοῦ Ἰεσσαί, καί ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν ἐθνῶν ἐπ᾽ αὐτῷ ἔθνη

44. Μιχ. 5,1.
45. Δημ. Κόκορη, ὅ.π., σσ. 70-71.
46. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σ. 311.
47. Ἡσ. 11, 1-5.

ἐλπιοῦσιν»[48].

Ἡ εἰκόνα τοῦ Μεσσιακοῦ Βασιλέως τοῦ καταγομένου ἀπό τό γένος τοῦ Δαυΐδ ἀναπτύσσεται ἐπίσης στά βιβλία τοῦ Ἱερεμίου καί τοῦ Ἰεζεκιήλ. Παραθέτουμε τίς προφητικές τους φωνές:

«Ἰδού ἔρχονται ἡμέρες, λέγει ὁ Κύριος, στίς ὁποῖες θά ἐκπληρώσω τήν ὑπόσχεση πού ἔδωσα... (στόν λαό μου). Ἐκεῖνες τίς ἡμέρες καί ἐκεῖνον τόν καιρό θά κάνω νά βλαστήσει γιά τόν Δαυΐδ ἕνας βλαστός δικαιοσύνης· καί αὐτός θά ἐξασκήσει κρίση καί δικαιοσύνη στήν γῆ. Ἐκεῖνες τίς ἡμέρες θά σωθεῖ (ὁ λαός τοῦ Θεοῦ) καί θά κατοικεῖ μέ ἀσφάλεια (Ἱερ. 33, 14-16 κατά τό Ἑβρ. Βλ. καί 23, 5-6 κατά τούς Ο΄ καί Ἑβρ.).

Θά καταστήσω σ'αὐτά (τά πρόβατά μου) ἕναν ποιμένα, τόν δοῦλο μου Δαυΐδ, καί θά τά ποιμάνει. Θά τά ποιμάνει καί θά εἶναι ποιμένας τους. Καί ἐγώ ὁ Κύριος θά εἶμαι Θεός τους καί ὁ δοῦλος Δαυΐδ θά εἶναι ἄρχοντας μεταξύ τους. Ἐγώ, ὁ Κύριος τό εἶπα... Ὁ δοῦλος μου Δαυΐδ θά εἶναι Βασιλεύς τους· καί ὅλοι θά ἔχουν ἕναν ποιμένα. Θά ἀκολουθοῦν τίς ἐντολές μου καί θά φυλάττουν προσεκτικά τά διατάγματά μου (Ἰεζ. 34, 23-24. 37, 24).

Οἱ προφητεῖες αὐτές ἀσφαλῶς δέν ἀναφέρονται στόν Δαυΐδ, ὁ ὁποῖος εἶχε πρό πολλοῦ ἀποθάνει, ἀλλά στόν Μεσσία, πού θά κατάγεται ἀπό τήν γραμμή τοῦ Βασιλέως Δαυΐδ»[49].

- **Οἱ προφητεῖες τοῦ Πατριάρχου Ἰακώβ**

«Οὐκ ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα καί ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, ἕως ἄν ἔλθη, ᾧ ἀπόκειται[50] καί αὐτός προσδοκία Ἐθνῶν»[51]. Οἱ ἄρχοντες καί οἱ νομοθέτες τοῦ Ἰσραήλ μᾶς λέγει ὁ Ἰακώβ, στίς πλήρεις φωτός γιά τό ἀπώτατο καί ἀδιόρατο μέλλον ἐπιθανάτιες στιγμές του, θά προέρχεται ἀπό τήν φυλή Ἰούδα καί ὅτι μόλις ἐκλείψει ἄρχων ἐξ Ἰούδα, ὅταν δηλαδή θά βασιλεύει ἀλλογενής, τότε θά ἔλθει ὁ Χριστός, ἡ προσδοκία τῶν ἐθνῶν, τό «Φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν»[52]. Καί πράγματι ὁ Χριστός ἐγεννήθη ὅταν ἔγινε Βασιλιάς ὁ Ἡρώδης ὁ μέγας. Ἀπό τό 70 μ.Χ. (καταστροφή τῆς Ἱερουσαλήμ) μέχρι τό 1948 δέν ὑπάρχουν ἄρχοντες καί ἡγούμενοι στόν Ἰσραήλ[53].

---

48. Ρωμ. 15, 12.
49. Ἱερεμία Φούντα (Μητρ.), ὅ.π., σσ. 50-60.
50. «Τό ἑβραϊκό κείμενο ἀντί τῆς φράσεως «ᾧ ἀπόκειται» ἔχει τήν λέξιν «ὁ Σηλώ», τήν ὁποίαν τά Ταλμούδ τῆς Βαβυλῶνος καί τῆς Ἱερουσαλήμ αἱ παραφράσεις (Ταργουμίμ) τοῦ Ἰωνάθαν καί τοῦ Onkelos καί ὁλόκληρος ἡ Ἰουδαϊκή παράδοσις μεθερμηνεύουσι διά τῶν λέξεων «εἰρηνοποιός» καί «Μεσσίας». Κατά τούς λόγους λοιπόν τοῦ Ἰακώβ δέν θά ἐξέλειπεν ἄρχων ἐκ τῆς φυλῆς τοῦ Ἰούδα μέχρι τῆς ἐλεύσεως τοῦ Μεσσίου, ὁπότε τό σκῆπτρον τοῦ Ἰούδα θά καταλύετο μεταβιβαζόμενον εἰς τόν εἰρηνοποιόν, εἰς τόν Μεσσίαν ὅστις εἶναι ἡ προσδοκία τῶν Ἐθνῶν». Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σ. 306.
51. Γέν. 49, 8-10.
52. Λουκ. 2, 32.
53. Μελετίου (Μητρ.), ὅ.π., σσ. 183-184.

- **Ἡ προφητεία τοῦ Μωϋσέως**

«Προφήτην ἐκ τῶν ἀδελφῶν σου ὡς ἐμέ ἀναστήσει σοι Κύριος ὁ Θεός σου. Αὐτοῦ ἀκούσεσθε… καί εἶπε Κύριος πρός με· προφήτην ἀναστήσω αὐτοῖς ἐκ τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν, ὥσπερ σε. Καί δώσω τά ρήματα ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ καί λαλήσει αὐτοῖς, καθ' ὅ,τι ἄν ἐντείλωμαι αὐτῷ καί ὁ ἄνθρωπος, ὅς ἐάν μή ἀκούση ὅσα ἄν λαλήσῃ ὁ προφήτης ἐκεῖνος ἐπί τῷ ὀνόματί μου, ἐγώ ἐκδικήσω ἐξ αὐτοῦ»[54].

Ὁ μέγας νομοθέτης Μωϋσῆς προφητεύει καί λέγει: Ἕναν ἀπό τούς ἀδελφούς σας (Ἰουδαῖο) ὁ Κύριος θά τόν ἀναδείξει προφήτη – νομοθέτη, προφήτη ὅπως ἐμένα. Νά τόν ἀκούσετε σέ ὅλα. Θά εἶναι Ἐκεῖνος πού σᾶς μίλησε στό Χωρήβ καί σεῖς τόν ἀκούσατε καί μοῦ εἴπατε: Δέν εἴμαστε ἄξιοι νά ἀκοῦμε τήν φωνή τοῦ Θεοῦ μας καί νά βλέπομε τό πῦρ τῆς θεότητος. Καί ὁ Θεός τό ἐδέχθη, ἀφοῦ μοῦ εἶπε: Αὐτά πού εἶπαν, εἶναι ὅλα σωστά. Ὅταν λοιπόν θά ἔλθει ὁ προφήτης Ἐκεῖνος νά τόν ἀκούσετε. Γιατί ὅποιος δέν τόν ἀκούσει,Ἐγώ θά τόν τιμωρήσω σκληρά[55]. Ὁ ἀναμενόμενος λοιπόν Μεσσίας θά συνήνωνε στό πρόσωπό του τίς ἰδιότητες τοῦ ἐλευθερωτῆ καί λυτρωτῆ, τοῦ μεσίτη καί θεμελιωτῆ νέας διαθήκης, τοῦ νομοθέτη καί διδασκάλου.

Ἀναμφισβητήτως μεταξύ πάντων τῶν προφητῶν ἡ ἀποστολή καί ὁ χαρακτήρας τοῦ Μωϋσέως προέχει κατά τρόπο ἐξαιρετικό καί μοναδικό. Διότι ὁ Μωϋσῆς δέν ἐξαγγέλει ἁπλῶς τό θέλημα τοῦ Θεοῦ, οὐδέ προλέγει ἁπλῶς τά μέλλοντα γενέσθαι, ὅπως συνήθως οἱ προφῆτες, ἀλλά συνδέει ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ ὑπερόχους ἰδιότητες, οἱ ὁποῖες σέ οὐδεμιά ἄλλη προσωπικότητα τῆς Π. Διαθήκης παρουσιάζονται συνηνωμένες. Ὁ Μωϋσῆς εἶναι ἄρχων καί ἐλευθερωτής τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ. Εἶναι ἀκόμη ὁ μεταξύ αὐτοῦ καί τοῦ Θεοῦ μεσίτης, διά τοῦ ὁποίου ἐθεμελιώθη καί ἔλαβε κύρος ἡ Π. Διαθήκη. Εἶναι προσεπιτούτοις ὁ νομοθέτης τοῦ Ἰσραήλ, ὁ καθ' ὑπαγόρευση τοῦ Θεοῦ παρέχων στούς Ἰουδαίους τόν νόμον[56].

- **Οἱ προφητεῖες τοῦ Δαυΐδ**

Στόν Δαυΐδ ὁ Θεός ἀπεκάλυψε ἀρκούντως ἐμφανῶς τό μυστήριον τοῦ Μεσσία. Καί ἐκεῖνος μέ τήν λύρα του ἐξύμνησε ὅσο κανένας ἄλλος τόν προσδοκώμενο λυτρωτή. Οἱ προφητικές προρρήσεις του εἶναι πάρα πολλές. Ὁ Βοσσουέτος μέ τήν διακρίνουσα αὐτόν πυκνότητα, κατορθώνει νά τίς συμπεριλάβει κατά τρόπο ἀξιοθαύμαστο σέ μία μόνο σελίδα, τήν ἀκόλουθη:

«Ὁ Δαυΐδ εἶδε μακρόθεν τό μυστήριον τοῦ Μεσσίου καί ἐξύμνησε αὐτό εἰς τούς ψαλμούς αὐτοῦ μετά μεγαλοπρεπείας, πρός τήν ὁποίαν οὐδέν δύναται νά ἐξισωθῇ. Πολλάκις δέν εἶχε κατά νοῦν παρά νά ὑμνήσῃ τήν δόξαν Σολομῶντος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, καί αἴφνης ἐξιστάμενος ἑαυτοῦ καί μεταφερόμενος πορρωτέρω βλέπει

54. Δευτ. 18, 15-19.
55. Μελετίου (Μητρ.), ὅ.π., σσ. 183-184.
56. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σ. 307.

ἐκεῖνον, ὅστις εἶναι ἀνώτερος τοῦ Σολομῶντος κατά τήν δόξαν, ὅσον καί κατά τήν σοφίαν. Ὁ Μεσσίας τῷ ἐφάνη καθήμενος ἐπί θρόνου περισσότερον διαρκοῦς παρ' ὅσον ὁ ἥλιος καί ἡ σελήνη. Εἶδεν ὑποτασσόμενα εἰς τούς πόδας του ὅλα τά ἔθνη καί συνευλογούμενα ἐν αὐτῷ κατά τήν δοθεῖσαν εἰς τόν Ἀβραάμ ὑπόσχεσιν· παρετήρησεν ὁ Δαϋίδ ἀκόμη ὑψηλότερον. Εἶδεν αὐτόν ἐν ταῖς λαμπρότησι τῶν ἁγίων καί πρὸ τοῦ ἑωσφόρου γεννώμενον ἀϊδίως ἐκ τῶν κόλπων τοῦ πατρός του, ἀρχιερέα αἰώνιον καί ἄνευ διαδοχῆς μή διαδεχόμενον ὡσαύτως οὐδένα, ἀναβιβησθέντα εἰς τό ἀξίωμα τοῦτο ἐκτάκτως, οὐχί κατά τήν τάξιν Ἀαρών, ἀλλά κατά τήν τάξιν Μελχισεδέκ, τάξιν νέαν, τήν ὁποία ὁ νόμος ἠγνόει. Εἶδεν αὐτόν καθήμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ, θεώμενον ἐκ τοῦ ὕψους τῶν οὐρανῶν τούς ἐχθρούς του συντριβομένους. Εἶναι ἐκπεπληγμένος ἐκ τοῦ τόσο μεγάλου θεάματος· καί ἐξεστηκώς ὁ Δαϋίδ ἐκ τῆς δόξης τοῦ υἱοῦ του (δηλαδή τοῦ Μεσσίου, ὅστις θά ἦτο ἀπόγονος καί υἱός τοῦ Δαϋίδ), ὀνομάζει αὐτόν Κύριόν του. Εἶδεν αὐτόν θεόν τόν ὁποῖον ὁ Θεός ἔχρισε διά νά τόν ἐγκαταστήσει Βασιλέα ἐφ' ὁλοκλήρου τῆς γῆς βασιλεύοντα διά τῆς πραότητός του, διά τῆς ἀληθείας του καί διά τῆς δικαιοσύνης του. Παρέστι ἀκόμη ὁ Δαϋίδ ἐν πνεύματι εἰς τό συμβούλιον τῆς θεότητος καί ἤκουσεν ἐξ αὐτοῦ τοῦ στόματος τοῦ αἰωνίου πατρός του λόγον τοῦτον, τόν ὁποῖον ἀπευθύνει εἰς τόν Μονογενῆ Υἱόν του: «Ἐγώ σήμερον γεγέννηκά σε», καθώς καί τήν ἐπισυναπτομένην ὑπόσχεσιν: «Καί δώσω σοι ἔθνη τήν κληρονομίαν σου καί τήν κατάσχεσίν σου τά πέρατα τῆς γῆς»... Μέ ὅλον δέ ὅπου ἡ βασιλεία τοῦ μεγάλου τούτου Μεσσίου προλέγεται κυρίως ὑπό μεγαλοπρεπεῖς παραστάσεις εἰς τάς Γραφάς, ὁ Θεός δέν ἀπέκρυψε εἰς τόν Δαϋίδ τάς ἀτιμώσεις, τάς ὁποίας θά ὑφίστατο ὁ ηὐλογημένος οὗτος καρπός τῶν σπλάγχνων του. Ὁ Θεός δεικνύει μακρόθεν τόν Μεσσίαν τοῦτον τόν τόσον ἐπιθυμητόν, τόν τύπον τῆς τελειότητος καί τό ὑποκείμενον τῆς εὐαρεσκείας του, βεβυθισμένον ἐν τῇ θλίψει. Ὁ σταυρός φαίνεται εἰς τόν Δαυΐδ ὡς ἀληθινός θρόνος τοῦ νέου τούτου βασιλέως. Βλέπει τάς χεῖρας καί τούς πόδας του διαπερωμένους, πάντα τά ὀστᾶ αὐτοῦ διαγραφόμενα ὑπό τό δέρμα του ἕνεκα τοῦ βάρους του σώματός του βιαίως κρεμαμένου, τά ἱμάτιά του διαμοιραζόμενα, τόν χιτῶνα αὐτοῦ τιθέμενον εἰς κλῆρον, τήν γλῶσσαν του διαβρεχομένην διά χολῆς καί ὄξους, τούς ἐχθρούς αὐτοῦ μαινομένους περί αὐτόν καί κορεννυμένους διά τοῦ αἵματός του. Βλέπει ὅμως καί τάς ἐνδόξους συνεπείας τῶν ταπεινώσεών του. Ὅλους τούς λαούς τῆς γῆς νά ἐπιστρέφωσι πρός τόν Θεόν αὐτῶν, τόν ὁποῖον ἐλησμόνησαν ἀπό τόσων αἰώνων. Τούς πτωχούς νά ἔρχονται πρῶτοι εἰς τήν τράπεζαν τοῦ Μεσσίου καί ἀκολούθως τούς πλουσίους καί τούς Ἰσχυρούς, πάντας νά λατρεύωσιν αὐτόν καί νά τόν εὐλογῶσιν. Ἐκεῖνον δέ προϊστάμενον ἐν μεγάλῃ καί ἀναριθμήτῳ Ἐκκλησίᾳ, τουτέστιν ἐν τῇ συναθροίσει τῶν ἐπιστραφέντων ἐθνῶν, καί ἀπαγγέλοντα εἰς τούς ἀδελφούς αὐτοῦ τό ὄνομα τοῦ Θεοῦ καί τάς αἰωνίους του ἀληθείας»[57].

57. Bossuet, Discours sur l' histoire universelle, 2e partie, ch. 4, Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σσ. 307-309.

- **Οἱ προφητεῖες τοῦ Ἡσαΐα**

Δύο αἰῶνες μετά τόν Δαυΐδ ἤκμασε ὁ μεγαλοφωνότατος Ἡσαΐας[58] τόν ὁποῖο πολλοί ἀποκαλοῦν πέμπτο Εὐαγγελιστή, γιά τήν σαφήνεια μέ τήν ὁποία προανήγγειλε τά κατά τόν Μεσσία[59]. Τό Ἰουδαϊκό ἔθνος διέτρεχε τότε ἕνα ἀπό τούς μεγαλύτερους κινδύνους του, ἀπειλούμενο ἀπό τό Ἀσσυριακό καί ἀπό τό Αἰγυπτιακό ἔθνος, μεταξύ τῶν ὁποίων εὑρίσκετο, καί τά ὁποῖα ἦταν ἰσχυρότατα καί δυσκαταγώνιστα. Τό ἔτος 736 π.Χ. οἱ Ἀσσύριοι (Ἀράμ) καί τό Βασίλειο τοῦ Ἰσραήλ (Ἐφραίμ) ἔκαμαν συμμαχία ἐναντίον τοῦ Βασιλείου τοῦ Ἰούδα[60]. Οἱ Ἰουδαῖοι τρομοκρατοῦνται καί τότε ὁ προφήτης Ἡσαΐας προφητεύει ὅτι[61] πρίν κλείσουν δύο χρόνια οἱ ἐχθροί θά ἀποσυρθοῦν καί ὅτι μετά ἀπό 65 χρόνια, τό Βασίλειο τοῦ Ἰούδα θά παύσει νά ὑπάρχει ἀκόμα καί σάν λαός. Ἐπίσης, ὅτι μία παρθένος θά γεννήσει ἕνα ἀγόρι πού θά εἶναι ὄχι ἄνθρωπος ἁπλός, ἀλλά ὁ Ἐμμανουήλ, «ὁ μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός». Προκηρύττει δηλαδή τήν ὑπερφυσική γέννηση τοῦ Μεσσία. Βλέπει τό μέγα μυστήριον καί προκαλεῖ τούς λαούς νά τό γνωρίσουν λέγοντας «διά τοῦτο δώσει κύριος αὐτός ὑμῖν σημεῖον. Ἰδού ἡ Παρθένος ἐν γαστρί ἕξει καί τέξεται υἱόν καί καλέσεις τό ὄνομα αὐτοῦ Ἐμμανουήλ»[62]. Πράγματι, μετά ἀπό 15 ἔτη διαλύεται τό Βασίλειο τοῦ Ἰσραήλ σάν κράτος καί μετά ἀπό 65 χρόνια διαλύεται καί σάν λαός. Οἱ Ἰσραηλῖτες μεταφέρονται αἰχμάλωτοι στήν Βαβυλῶνα καί στήν χώρα τους μετοικίζονται ἀλλογενεῖς.

Οἱ δύο πρῶτες προφητεῖες ἐκπληρώνονται. Οἱ Ἰουδαῖοι καθιστάμενοι μάρτυρες τῆς ἐπαληθεύσεως τῶν δύο αὐτῶν προφητειῶν, προσδοκοῦν τήν ἐπαλήθευση καί τῆς ἄλλης, ἀφοῦ καί οἱ τρεῖς ἐβγῆκαν ἀπό τό ἴδιο ἀψευδές στόμα. Ἀκολούθως περιγράφοντας τήν ἀπαστράπτουσα αἴγλη τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ τῆς παρθένου τόν βλέπει μέ ἐξουσία βασιλική, ἄρχοντα εἰρήνης καί μέγα εἰρηνοποιό, ἄγγελο ἀπεσταλμένο γιά νά φέρει εἰς πέρας τήν μεγάλη τοῦ Θεοῦ βουλή, ὅπως σωθοῦν οἱ ἄνθρωποι καθήμενο αἰωνίως ἐπί τοῦ θρόνου Δαυΐδ καί βασιλεύοντα ἐν δικαιοσύνῃ

58. Ὅ.π., σσ. 310.
59. Hieronym, praef ad paul. et Eustoch. Ἐν τῷ ὑπομνήματί του εἰς τόν Ἡσαΐαν. Augustin, De civitate Dei XVIII, 29, I. Ὁ Hugueny (ἔνθ. ἀνωτ. Σσ.66) παραπέμπει εἰς τά ἀκόλουθα χωρία καί κεφάλαια τοῦ Ἡσαΐου, ὡς ἰδιαιτέρως ἀξιοσημείωτα διά τόν προφητικόν αὐτῶν χαρακτῆρα: β΄2-5, θ΄ 1-7, ια΄ 1-10, κδ΄-κζ΄, μβ΄1-8, μδ΄ 20-28, μθ΄, ν΄, να΄, νβ΄ 13-15, ωγ΄, νε΄, ξ΄, ξε΄. Ἐν σχέσει δέ πρός τόν ἰσχυρισμόν τῶν νεωτέρων κριτικῶν, ὅτι τό σημερινόν βιβλίον τοῦ Ἡσαΐα προῆλθεν ἐκ τῆς συγχωνεύσεως πλειόνων τῆς μιᾶς συγγραφῶν οὐχί εἰς τόν αὐτόν συγγραφέα ἀνηκουσῶν, συμφιοῖ ὀρθῶς ὁ Hugueny, ὅτι τήν ἀπολογητικήν ὀλίγον ἐνδιαφέρει, ἐάν πάντα τά μέρη τοῦ βιβλίου τοῦ Ἡσαΐα συνεγράφησαν ὑπό ἑνός ἤ ὑπό πλειόνων συγγραφέων. Ἀρκεῖ μόνον ὅτι ἐκυκλοφόρησαν ἑκατονταετηρίδας ὅλας πρό τῆς ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σ. 311.
60. Μελετίου (Μητρ.), ὅ.π., σσ. 178.
61. Ἰωήλ Γιαννακοπούλου (Ἀρχιμ.), Ἡ ζωή τοῦ Χριστοῦ, τ.Γ΄, Καλαμάτα 1952, σ. 22.
62. Ἡσ. 7,14.

καί δυνάμει[63].

Προαναγγέλεται ἐπίσης ὑπό τοῦ Ἡσαΐα ἡ εἰκόνα τοῦ παθήματος καί τοῦ ὀδυνηροῦ θανάτου τοῦ Μεσσία: «Ὅν τρόπον ἐκστήσονται ἐπί σέ πολλοί, οὕτως ἀδοξήσει ὑπό τῶν ἀνθρώπων τό εἶδος σου καί ἡ δόξα σου ἀπό υἱῶν ἀνθρώπων»[64]. Καί εἶναι τόση ἡ ἀτιμία καί ἡ ὀδύνη τῶν παθημάτων του, ὥστε τό πρόσωπό του κατήντησε ἀγνώριστο καί ἐξέλιπε τό κάλλος του καί τό εἶδος αὐτοῦ κατέστη ἄτιμον παρά τούς υἱούς τῶν ἀνθρώπων: «Οὐκ ἔστιν εἶδος αὐτῷ, οὐδέ δόξα· καί εἴδομεν αὐτόν καί οὐκ εἶχεν εἶδος οὐδέ κάλλος, ἀλλά τό εἶδος αὐτοῦ ἄτιμον καί ἐκλεῖπον παρά πάντας τούς υἱούς τῶν ἀνθρώπων»[65]. Πάσχει ὡς ἐξιλαστήριον θῦμα ὑπέρ ἡμῶν. Παρέδωσε αὐτόν διά τάς ἁμαρτίας μας καί φέρει τό μαρτύριο μετά τόσης ὑπομονῆς, ὥστε οὔτε κἄν ἀνοίγει τό στόμα του γιά νά ἀπολογηθεῖ, ἀλλά ἄγεται ὡς πρόβατον ἐπί σφαγήν («Οὗτος τάς ἁμαρτίας ἡμῶν φέρει καί περί ἡμῶν ὀδυνᾶται καί ἡμεῖς ἐλογισάμεθα αὐτόν εἶναι ἐν πόνῳ καί ἐν πληγῇ ὑπό Θεοῦ καί ἐν κακώσει… ὡς πρόβατον ἐπί σφαγήν ἤχθη καί ὡς ἀμνός ἐναντίον τοῦ κείροντος αὐτόν ἄφωνος, οὕτως οὐκ ἀνοίγει τό στόμα»). Τόν θάνατό του ὅμως διαδέχεται ὁ θρίαμβος[66].

- **Οἱ προφητεῖες τοῦ Ἰεζεκιήλ**

Ἀπό τίς προφητεῖες τοῦ Ἰεζεκιήλ μνημονεύομε ἐδῶ ἐπιλεκτικά, μόνο τήν ἀναφερομένη στό ἐξαγνιστικό ἔργο τοῦ Μεσσία. Ὁ Ἰεζεκιήλ εὑρισκόμενος στόν τόπο τῆς αἰχμαλωσίας μεταφέρεται νοερῶς ἐπί τοῦ Ὄρους Σιών. Ἐκεῖ βλέπει κάποιο ναό τόν ὁποῖο καί περιγράφει. Ὁ ναός αὐτός δέν ὁμοιάζει στά πάντα πρός τόν κατεστραμμένο ἤδη ναό τοῦ Σολομῶντος. Δέν ὑπάρχει σ’αὐτόν τό καταπέτασμα τό διαχωρίζον τά Ἅγια ἀπό τά Ἅγια τῶν Ἁγίων, οὔτε ἡ κιβωτός τῆς Διαθήκης. Ἀντί δέ τοῦ Θυσιαστηρίου τῶν θυμιαμάτων, ὑπάρχει κάποια τράπεζα ὅμοια πρός ἐκείνη γύρω ἀπό τήν ὁποία συνάγει κάθε πατέρας φιλοστόργως τά παιδιά του. Ἀλλά τό καταπληκτικότερο φαινόμενο τοῦ ναοῦ αὐτοῦ εἶναι κάποιο ὕδωρ πού ἐξέρχεται κάτω ἀπό τό κατώφλι τοῦ ναοῦ πρός ἀνατολάς[67]. Τό ὕδωρ αὐτό στήν πορεία του αὐξάνεται ἀφ’ ἑαυτοῦ μυστηριωδῶς μεταβαλλόμενο σέ μεγάλο ποταμό, ὁ ὁποῖος

63. «Παιδίον ἐγεννήθη ἡμῖν, υἱός καί ἐδόθη ἡμῖν, οὗ ἡ ἀρχή ἐγεννήθη ἐπί τοῦ ὤμου αὐτοῦ καί καλεῖται τό ὄνομα αὐτοῦ μεγάλης βουλῆς ἄγγελος, θαυμαστός σύμβουλος, Θεός ἰσχυρός, ἐξουσιαστής, ἄρχων εἰρήνης, πατήρ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἐγώ γάρ ἄξω εἰρήνην ἐπί τούς ἄρχοντας, εἰρήνην καί ὑγείαν αὐτῷ· μεγάλη ἡ ἀρχή αὐτοῦ καί τῆς εἰρήνης αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ὅριον ἐπί τοῦ θρόνου Δαυΐδ» (Ἡσ. 9, 6-7).
64. Ἡσ. 52, 14.
65. Ἡσ. 53, 1-3.
66. «Καί κύριος βούλεται καθαρίσαι αὐτόν ἀπό τῆς πληγῆς ἐάν δῶτε περί ἁμαρτίας, ἡ ψυχή ὑμῶν ὄψεται σπέρμα μακρόβιον· καί βούλεται κύριος ἀφελεῖν ἀπό τοῦ πόνου τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, δεῖξαι αὐτῷ φῶς καί πλάσαι τῇ συνέσει, δικαιῶσαι δίκαιον εὖ δουλεύοντα πολλοῖς, καί τάς ἁμαρτίας αὐτῶν αὐτός ἀνοίσει· διά τοῦτο αὐτός κληρονομήσει πολλούς καί τῶν ἰσχυρῶν μεριεῖ σκῦλα» (Ἡσ. 53, 10-12).
67. Ἰεζ. 47,1.

διευθυνόμενος πρός ἀνατολάς, μεταβάλλει τά ἄγονα ὀροπέδια σέ εὔφορους κήπους καί χύνεται στήν Νεκρά Θάλασσα, τῆς ὁποίας ἐξυγιαίνει τά ὕδατα καί καθίσταται πλέον δυνατόν νά εὐδοκιμήσει καί σ᾽αὐτή τήν λίμνη ἡ ζωή. «Καί ἔσται ἐκεῖ ἰχθύς πολύς σφόδρα, ὅτι ἥκει ἐκεῖ τό ὕδωρ τοῦτο καί ὑγιάσει… καί ἐπί τοῦ ποταμοῦ ἀναβήσεται ἐπί τοῦ χείλεως αὐτοῦ ἔνθεν καί ἔνθεν πᾶν ξύλον βρώσιμον, οὐ μή παλαιωθεῖ ἐπ᾽ αὐτοῦ, οὐδέ μή ἐκλείπη ὁ καρπός αὐτοῦ τῆς κοινότητος αὐτοῦ πρωτοβολήσει, διότι τά ὕδατα αὐτῶν ἐκ τῶν ἁγίων ταῦτα ἐκπορεύεται, καί ἔσται ὁ καρπός αὐτῶν εἰς βρῶσιν καί ἀνάβασις αὐτῶν εἰς ὑγιείαν»[68].

Ὁ Ναός δηλαδή τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης διαρρυθμίζεται ἀπό τόν Μεσσία καί μετατρέπεται ἐσωτερικά, ἀναμορφούμενος καί μετεξελισσόμενος σέ νέο ναό, τόν Ναό τῆς Καινῆς Διαθήκης, στόν ὁποῖο ἡ σχέση μεταξύ Θεοῦ καί ἀνθρώπου ἀπεκατεστάθη. Παρατίθεται νέα τράπεζα στήν ὁποία ὁ χριστιανός παρακάθεται μέ τήν ἴδια παρρησία πρός τόν Θεό, μέ τήν ὁποία προσατενίζει τό παιδί πρός τόν πατέρα. Ἀπό τόν νέο αὐτό ναό ἐκπηδᾶ τό ὕδωρ τό ζῶν, ἡ διδασκαλία τοῦ Εὐαγγελίου καί ἡ χάρις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τά ὁποῖα καθίστανται στίς καρδιές τῶν πιστῶν πηγή ὕδατος ζωῆς αἰωνίου. Εἶναι τό ὕδωρ πού ἀνακαινίζει τίς ψυχές, μεταβάλλει τά ἄγονα σέ γόνιμα καί τά πικρά σέ γλυκά. Ἐξυγιαίνει τήν ἀνθρώπινη ψυχή καί τήν μεταβάλλει ἀπό νεκροταφεῖο σέ παράδεισο ἀειθαλῆ, ὅπου ἀνθοῦν οἱ ἀρετές καί σημειοῦνται μετά δυνάμεως πολλῆς θαυμάσιες κινήσεις νέας καί ὑπερφυοῦς ζωῆς[69].

- **Οἱ προφητεῖες τοῦ Δανιήλ**

Ἀπό τίς πολλές προφητεῖες τοῦ Δανιήλ μνημονεύομε ἐδῶ μόνο τήν περίφημη ἐκείνη περί ἑβδομήκοντα ἑβδομάδων, στήν ὁποία μέ καταπληκτική ἀκρίβεια καθορίζονται τά ἔτη τῆς ἐμφανίσεως καί τῆς δράσεως καί τοῦ ἐξιλαστηρίου θανάτου τοῦ Χριστοῦ. Βέβαια δέν πρόκειται περί ἑβδομάδων ἡμερῶν, ἀλλά περί ἑβδομάδων ἐτῶν, ἀφοῦ ἄλλωστε εἶναι συνήθεια τῆς Γραφῆς νά ἀριθμεῖ κατ᾽ αὐτόν τόν τρόπο τά ἔτη[70]. Ἑβδομήκοντα ἑπομένως ἑβδομάδες ἐκπροσωποῦν τετρακόσια ἐνενῆντα ἔτη. Τόσα ἀκριβῶς εἶναι τά ἔτη πού ἀριθμοῦνται ἀπό τήν ἔκδοση τοῦ διατάγματος πρός ἀνοικοδόμηση τῆς Ἱερουσαλήμ, μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Μεσσία.

Ὁ Θεός λέγει ὁ Δανιήλ εὐσπλαχνίσθηκε τόν λαό του καί ὀλιγόστευσε τά χρόνια τῆς πικρῆς δοκιμασίας του. Ἔτσι δέν ἀπομένουν ἀπό τήν ἔκδοση αὐτή παρά μόνο ἑβδομήκονα ἑβδομάδες διά νά καταργηθεῖ τό κράτος τῆς ἁμαρτίας, διά νά τεθεῖ τέλος καί σφραγῖδα σ᾽ αὐτήν, διά νά ἀπαλειφθοῦν οἱ ἀδικίες καί γιά νά δωρηθεῖ στόν κόσμο δικαιοσύνη αἰώνια. Θά παύσουν πλέον οἱ ὁράσεις καί προφητεῖες καί

68. Ὅ.π., 47, 8-12.
69. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σσ. 313-315.
70. Λευϊτ. 25 8. Καί αὐτοί οἱ ραββῖνοι Saadia Gaon καί Aben Esra μεταξύ ἄλλων στό ὑπόμνημά τους στόν Δανιήλ ἑρμήνευσαν τίς 70 ἑβδομάδες ὡς ἑβδομάδες ἐτῶν (Hettinger, Apologie II σ. 331). Βλ. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σ. 316.

θά χρισθεῖ ὁ ἅγιος τῶν ἁγίων. «Ἑβδομήκοντα ἑβδομάδες συνετμήθησαν ἐπί τόν λαόν σου καί ἐπί τήν πόλιν τήν ἁγίαν σου τοῦ συντελεσθῆναι ἁμαρτίαν καί τοῦ σφραγίσαι ἁμαρτίας καί ἀπαλεῖψαι τάς ἀνομίας καί τοῦ ἐξιλάσασθαι ἀδικίας καί τοῦ ἀγαγεῖν δικαιοσύνην αἰώνιον καί τοῦ σφραγίσαι ὅρασιν καί προφήτην καί τοῦ χρῖσαι ἅγιον ἁγίων»[71].

Μέ τούς λόγους αὐτούς ὁ Δανιήλ ἀσφαλῶς καί ἀναφέρεται στόν Μεσσία, διότι μόνο αὐτός θά μποροῦσε νά ἀποκληθεῖ ἅγιος ἁγίων καί μόνο μετά τήν ἔλευσή του ἔπαυσαν μέν οἱ προφητεῖες, συνετελέσθη δέ ὁ ἐξιλασμός τῶν ἀδικιῶν[72].

- **Ἐκπλήρωση τῶν προφητειῶν στό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ**

Ὁ Ἰησοῦς ἐπανειλημμένως διεκδίκησε τήν ἰδιότητα τοῦ Μεσσία[73]. Τόσο πρός τήν Σαμαρείτιδα ἡ ὁποία ἐκδήλωσε πρός αὐτόν τήν ἐλπίδα τῆς προσεχοῦς ἐλεύσεως τοῦ Μεσσία[74], ὅσο καί ἐνώπιον τοῦ συνεδρίου κατά τήν ὥρα πού ἐδικάζετο, ὅπου διεκήρυξε προκαλούμενος σέ ἀπόκριση ἀπό τόν ἀρχιερέα, ὅτι ἦταν ὁ ἀναμενόμενος Χριστός[75].

Εἶχε ἀπόλυτη συνείδηση ὅτι στό πρόσωπό του ἐκπληρώθηκαν οἱ προφητεῖες[76] καί τό διεκήρυττε σάν τό κύριο ἀποδεικτικό στοιχεῖο γιά τό ποῖος εἶναι καί τί ἀποστολή ἔχει. «Εἰ ἐπιστεύετε Μωϋσεῖ, ἐπιστεύετε ἄν ἐμοί· περί ἐμοῦ ἐκεῖνος «ἔγραψε»[77]. Στούς μαθητές του ἔλεγε ὅτι ὅλες οἱ προφητεῖες πού ὁμιλοῦν γιά τόν Μεσσία θά ἐκπληρωθοῦν στό πρόσωπό του. «Καί γάρ τά περί ἐμοῦ τέλος ἔχει»[78].

Μετά τήν Ἀνάστασή του καί μέχρι τήν Ἀνάληψή του, εἶχε κάμει στόχο τῆς ἐπικοινωνίας του μέ τούς μαθητές του νά τούς βοηθήσει νά καταλάβουν ὅτι οἱ προφητεῖες ἔχουν πλέον ἐκπληρωθεῖ. Στό κατά Λουκᾶ Εὐαγγέλιο ἀναφέρεται ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἀρχικά τούς εἶπε τί λένε τά βιβλία πού ἔγραψε ὁ Μωϋσῆς, μετά τί λένε τά βιβλία ὅλων τῶν προφητῶν καί τούς ἐξήγησε γενικά ὅλα τά λόγια τῶν ἁγίων Γραφῶν πού μιλοῦν γιά τό πρόσωπό του[79].

Οἱ Ἀπόστολοι διεκήρυτταν τόν Χριστό σάν ἐκπλήρωση τῆς ἐπαγγελίας τοῦ πατρός· σάν ἐκπλήρωση τῶν παλαιῶν προφητειῶν, ὁ Ἀπόστολος Παῦλος στήν Ἀμφίπολη τῆς Μακεδονίας στίς συζητήσεις πού εἶχε στίς συναγωγές μέ τούς Ἰουδαίους, μέ βάση τίς Γραφές, τούς ἀπεδείκνυε ὅτι ὁ Χριστός ἔπρεπε νά πεθάνει καί νά ἀναστηθεῖ καί ὅτι ὁ ἀναμενόμενος Μεσσίας Χριστός εἶναι ὁ Ἰησοῦς[80]. Ὁ

71. Δαν. 9, 24.
72. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σσ. 315-317.
73. Ὅ.π., σ. 320.
74. Ἰωάν. 4,25.
75. Ματθ. 26, 63· Μάρκ. 14,62.
76. Μελετίου (Μητρ.), ὅ.π., σ. 190.
77. Ἰωάν. 5, 46.
78. Λουκ. 22, 37.
79. Ὅ.π., 24,27.
80. Πράξ. 17, 1-3.

Ἀπόστολος Πέτρος μετά τήν θεραπεία τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ μιλώντας στόν Ναό εἶπε: «Ὁ Θεός διά τῶν ἁγίων προφητῶν μᾶς τό προεῖπε, ὅτι ὁ Χριστός θά πεθάνει μαρτυρικά. Καί νά, στό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ οἱ προφητεῖες αὐτές ἐκπληρώθηκαν»[81].

Οἱ προφητεῖες πού μιλοῦν περισσότερο ἀπό καθαρά γιά τόν ἐρχόμενο Μεσσία εἶναι περισσότερες ἀπό 60. Ὑπάρχουν ὅμως καί πολλές πού μιλοῦν γι'Αὐτόν κάπως συνεσκιασμένα. Ὁλόκληρη ἡ Παλαιά Διαθήκη μπορεῖ νά θεωρηθεῖ σάν μία προφητεία γιά τόν Χριστό. Κάθε της κεφάλαιο ἔχει καί κάποια προφητεία πού ἐκπληρώθηκε στόν Χριστό[82].

5. ΠΡΟΤΥΠΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΑΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ

Κάθε πρόσωπο, γεγονός καί περιστατικό τῆς Π. Διαθήκης πού προεικονίζει κυρίως τό κύριο πρόσωπο τῆς Καινῆς Διαθήκης, δηλαδή τόν Ἰησοῦ Χριστό καί εἰδικότερα τήν ἐνανθρώπηση, τήν ζωή, τα πάθη καί τήν Ἀνάστασή του, ἀποτελεῖ προτύπωση ἤ προεικόνιση ἀληθειῶν, ἀξιών. Ὁ Ἀδάμ π.χ. ἀποτελεῖ προτύπωση τοῦ Χριστοῦ (τοῦ νέου Ἀδάμ)[83].

Στήν Παλαιά Διαθήκη ὑπάρχουν πολλά χωρία πού ἀναφέρονται καί προτυπώνουν πρόσωπα καί γεγονότα τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ἡ Κ. Διαθήκη ἀναφέρει, περιγράφει καί ἑρμηνεύει τυπολογικά τίς εἰκόνες αὐτῶν τῶν χωρίων τονιζομένης ἔτσι τῆς συναφείας καί τῆς ἱστορικῆς συνδέσεως τῶν δύο Διαθηκῶν. «Ἡ σχέση Θεοῦ καί ἀνθρώπων, ὁρατῶν καί ἀοράτων, κτιστῶν καί ἀκτίστων πραγμάτων στήν Βίβλο καί τήν μετέπειτα θεολογική σκέψη εἶναι εἰκονική, τυπολογική, συμβολική καί ἀναγωγική»[84].

Ὅσα λαμβάνουν χώρα στήν Π. Διαθήκη μᾶς προετοιμάζουν γιά τήν ἀλήθεια καί τό καινούργιο τῆς Νέας Διαθήκης. «Αἱ ἰδέαι, τά πρόσωπα, οἱ θεσμοί καί τά γεγονότα τῆς Π. Διαθήκης ἀποτελοῦν ὑποδείγματα καί σκιάς ἤ προεικονίσεις τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, τῶν τελείων, τῶν κρειττόνων καί μειζόνων, αἱ ἀπαρχαί τῶν ὁποίων κεῖνται ἐπίσης ἐπί τοῦ ἱστορικοῦ πεδίου, συνυφαινόμεναι πρός τό ἱστορικόν πρόσωπον καί ἔργον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐσχατολογικῶς ἐξεταζόμενα τά ἐν Χριστῷ ἀπολυτρωτικά γενόμενα ἀντικαθιστοῦν τά γεγονότα τῆς Π. Διαθήκης, ὡς πληροῦντα καί τελειοῦντα τόν σκοπόν αὐτῶν»[85]. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἀναφερόμενος στίς προτυπώσεις τῆς Π. Διαθήκης λέγει: «Ταῦτα δέ τύποι ἡμῶν ἐγεννή-

81. Ὅ.π., 3, 18.
82. Μελετίου (Μητρ.), ὅ.π., σσ. 190-193.
83. Γεωρ. Μπαμπινιώτη, Λεξικό τῆς Ν. Ἑλληνικῆς Γλώσσας, Γ΄ ἔκδ, σ. 1504.
84. Παν. Σκαλτσῆ, Ἡ τῶν Συμβόλων Ἀλήθεια, στό «Σερραίων Διάσωσμα», 2008, σ. 113.
85. Χ. Βούλγαρη, Ὑπόμνημα εἰς τήν πρός Ἑβραίους ἐπιστολή, 1996, σ. 253. Βλ. Εὐθυμίου κ. Στυλίου (Μητρ.), ὅ.π., σσ. 49-50.

θησαν»[86] καί «σκιάν γάρ ἔχων ὁ νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, οὐκ αὐτήν τήν εἰκόνα τῶν πραγμάτων»[87].

Τά ὑψηλά καί μυστικά νοήματα τῆς ἀποκαλυφθείσης ἐν Χριστῷ ἀληθείας σκιαγραφοῦνται καί συμβολίζονται στήν Π. Διαθήκη στήν ὁποία μέ μεθοδικό τρόπο καί ἁπλᾶ παραδείγματα διδάσκονται ὑψηλές ἀλήθειες.

Ἡ κατανόηση συνεπῶς τῆς Π. Διαθήκης δέν ἐπιτυγχάνεται ὀρθολογικά. Ὁ Ἀπόστολος Πέτρος ὑπερτονίζει αὐτή τήν ἀλήθεια: «Πᾶσα προφητεία γραφῆς ἰδίας ἐπιλύσεως οὐ γίνεται»[88]. Κάθε προφητεία τῆς ἁγίας Γραφῆς, λέγει, δέν ἑρμηνεύεται μέ ἐξήγηση καί λύση τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ, πού μέ μόνες του τίς δυνάμεις ἐξετάζει καί ἐξηγεῖ αὐτήν, ἀλλά ἑρμηνεύεται διά φωτισμοῦ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Αὐτό εἶναι τό βασικό ἀξίωμα ὁλόκληρης τῆς Κ. Διαθήκης ὡς πρός τήν ἐκτίμηση τῆς προφητείας τῆς Παλαιᾶς. Τό περιεχόμενο συνεπῶς τῆς προφητικῆς μαρτυρίας τῆς Π. Διαθήκης δέν εἶναι αὐτονόητο, ἡ δέ ἑρμηνεία[89] του δέν εἶναι δυνατή μόνο διά τῆς χρήσεως τῶν ἀνθρωπίνων δυνατοτήτων προσλήψεως καί νοήσεως.

Ὁ πρός τοῦτο λόγος ἐπεξηγεῖται στόν ἑπόμενο στίχο «οὐ γάρ θελήματι ἀνθρώπου ἠνέχθη ποτέ προφητεία, ἀλλά ὑπό πνεύματος Ἁγίου φερόμενοι ἐλάλησαν ἀπό Θεοῦ ἄνθρωποι»[90]. Ὁ προφητικός δηλαδή λόγος δέν ὀφείλεται σέ ἀνθρώπινη πρωτοβουλία ἤ ἔμπνευση, ἀλλά εἶναι καρπός τῆς θεοπνεύστου ἐπενεργείας τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ. Ὁ προφήτης εἶναι ὄργανο τοῦ Θεοῦ καί λαλεῖ μόνο ὅταν καλεῖται καί ἀποστέλλεται ἀπό τόν Θεό. Συνεπῶς ὁ θεόπνευστος λόγος του, μόνο θεοπνεύστως δύναται νά ἑρμηνευθεῖ. Ἡ βασική ἰδέα ὁλοκλήρου τῆς Κ. Διαθήκης ὑπόκειται σ'αὐτό τό δεδομένο, κατά τό ὁποῖο οἱ προφητεῖες τῆς Π. Διαθήκης ἐνέχουν ἀποφασιστική σημασία γιά τήν Ἐκκλησία καί τούς πιστούς, καί συμβαίνει αὐτό διότι στό σύνολό τους ἀναφέρονται στόν Ἰησοῦ Χριστό. Δεδομένου ὅτι «ἔχομεν βεβαιότερον τόν προφητικόν λόγον»[91] οἱ προφητικές ἐπαγγελίες τῆς Π. Διαθήκης δέον νά ἑρμηνεύονται ὑπό τό φῶς τῆς πληρώσεώς τους ἐν Χριστῷ καί ἐπί τῇ βάσει τῆς ἐν Χριστῷ καί ἐν πνεύματι πίστεως[92].

Ἡ μυστική θεολογία τῆς Κ. Διαθήκης κατανοεῖται καί ἀποκωδικοποιεῖται ἄν χρησιμοποιηθεῖ ὁ δικός της κώδικας, πού εἶναι ἡ Π. Διαθήκη. Ὁ Χριστός πάντα ἑρμηνεύει τά περί ἑαυτοῦ του ἀπό τίς Γραφές[93]. Ὁ Παῦλος συνεχῶς παραπέμπει σ'αὐτές.

---

86. Α΄ Κορ. 10,6.
87. Ἑβρ. 10,1.
88. Β΄ Πετρ.1, 20.
89. «Ἐπίλυσις» = ἑρμηνεία. Πρβλ. Ἑρμᾶ, ποιμήν, 5, 6, 8· 7, 1, ΒΕΠ 3, 74 ἑξ. Κλήμεντος Ἀλεξανδρέως, παιδαγ. 2, ΒΕΠ 7, 136.
90. Β΄ Πέτρ. 1,21.
91. Ὅ.π., 1,19.
92. Ἰωάν. Παναγοπούλου, Ὁ προφήτης ἀπό Ναζαρέτ, Ἀθῆναι 1973, σ. 56.
93. Λουκ. 24.

Αὐτός εἶναι ὁ λόγος γιά τόν ὁποῖο τό Ἅγιον Πνεῦμα τό λαλῆσαν διά τῶν προφητῶν γιά νά διδάξει μέ μεθοδικό, ἐποπτικό, παραστατικό καί ἁπλό τρόπο θεῖες ἀλήθειες, ὥστε διά τῶν ἐγγυτέρων καί ἁπλουστέρων νά ἀνελίξει τίς συνιστῶσες τῆς διάνοιας σέ ὑψηλότερα, συνθετότερα καί συγκλονιστικότερα, ἐχρησιμοποίησε σύμβολα, εἰκόνες, τύπους, σκιές, προτυπώσεις, πρόσωπα, ζῶα κ.τ.λ. καί ἐκάλυψε τόσο τήν τυπική πλευρά τῶν παραμέτρων τῆς θεοδιδάκτου μαθήσεως μέ γνωστικές παραστατικές εἰκόνες, ὅσο καί τήν δυναμική, δηλαδή αἰσθησιοκινητικές, λογικές καί νοητικές δραστηριότητες γιά ἀπόκτηση θείων ἐμπειριῶν καί ψυχοφελῶν γνώσεων.

Ὅλα αὐτά τά λειτουργικά στοιχεῖα μέ τήν μοναδική μεθοδολογική διάταξή τους, συντελοῦν στήν ψυχοπνευματική ὡρίμανση τοῦ ἀναγνώστη - μελετητῆ καί καλλιεργοῦν τόν στοχασμό του καί τίς ἐρευνητικές - δημιουργικές καί κριτικές ἱκανότητές του γιά τήν προσέγγιση καί οἰκειοποίηση τῶν μεγάλων ἀληθειῶν πού ἀναφέρονται στήν τελείωση τῆς ψυχῆς του καί τήν ὁριοθέτηση τοῦ προθαλάμου τῆς εἰσόδου του στόν Θεῖο Γνόφο, δηλαδή στήν Βασιλεία τοῦ Θεοῦ[94].

Τέσσερα πρόσωπα καί ἕνα σύμβολο ἔχουν προτυπωθεῖ στήν Π. Διαθήκη: Τοῦ Χριστοῦ, τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τῆς Θεοτόκου καί τοῦ Τιμίου Προδρόμου. Τό δέ σύμβολο, εἶναι ὁ Τίμιος καί Ζωοποιός Σταυρός[95].

Ἐκτός ἀπό τίς προφητεῖες ὑπάρχουν στήν Π. Διαθήκη καί πλεῖστοι τύποι προσώπων ἤ πραγμάτων πού προεικονίζουν τόν Μεσσία καί τό ἔργο του.

Προσωπικοί τύποι προεικονίζοντες τόν Μεσσία.

Πολλά πρόσωπα τῆς Π. Διαθήκης προτυπώνουν τόν Μεσσία. Παραθέτομε τούς χαρακτηριστικότερους μόνο ἐξ αὐτῶν τῶν προσωπικῶν τύπων:

- Ὁ Ἀδάμ, ὁ ὁποίος ὄχι μόνο δημιουργήθηκε σύμφωνα μέ τό Ἀρχέτυπο τοῦ Χριστοῦ, ἀλλά ἀποτελεῖ καί προτύπωσή του. Ὁ Παῦλος λέγει, ὅτι ὁ Ἀδάμ «ἐστί τύπος τοῦ μέλλοντος»[96] δηλαδή τοῦ νέου Ἀδάμ, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καί ὅπως εἶναι γραμμένο στήν Γένεση, «ἐγένετο ὁ πρῶτος ἄνθρωπος Ἀδάμ εἰς ψυχήν ζῶσαν· ὁ ἔσχατος Ἀδάμ εἰς πνεῦμα ζωοποιοῦν»[97]. Ἔγινε λέγει ὁ πρῶτος Ἀδάμ ἐμψυχωμένος μέ ψυχή πού δίνει ζωή στό σῶμα. Ὁ δέ ἔσχατος Ἀδάμ (Χριστός), γεμᾶτος πνεῦμα, πού μεταδίδει ζωή πνευματική.

- Ὁ Νῶε, τοῦ ὁποίου ἡ διά τῆς κιβωτοῦ ἀπό τό ὕδωρ διάσωσή του προτυπώνει τήν διά τοῦ βαπτίσματος σωτηρία μας. Αὐτό τό ὕδωρ σώζει καί ἐμᾶς τώρα μέ τό βάπτισμα εἰς τό ὁποῖο εὑρίσκει τήν ἐπαλήθευση καί πραγματοποίησή του ὁ παλαιός ἐκεῖνος τύπος, ὅπου ἡ διά τῆς κιβωτοῦ σωτηρία προεικόνιζε τήν διά τῆς

94. Νικ. Ζέρβη, Χριστοδρομία, Σειρά ἐκδόσεων: «Ἡ Παιδαγωγική τῶν Πατέρων», τ.Δ΄ Ἱεροσόλυμα, σ. 64.
95. Δημ. Κόκορη, ὅ.π., σ. 36.
96. Ρωμ. 5, 14.
97. Α΄ Κορ. 15,45.

κολυμβήθρας καί τοῦ βαπτίσματος σωτηρία[98].

- Ὁ Μελχισεδέκ, ὁ ὁποῖος ἐξεικόνιζε τόν Χριστό:
  - Διά τοῦ ὀνόματός του, τό ὁποῖο ἐσήμαινε Βασιλεύς δικαιοσύνης[99].
  - Διά τῆς καταγωγῆς του, καθόσον παρουσιάζεται ὡς ἀπάτωρ, ἀμήτωρ καί ἀγενεαλόγητος, χωρίς ἀρχή καί τέλος ζωῆς. Ἀκριβῶς τέτοιος ἐπρόκειτο νά εἶναι καί ὁ Μεσσίας.
  - Διά τῆς ἱερωσύνης, ἡ ὁποία εἶναι ἄνευ διαδοχῆς καί αἰώνιος, ἀσυγκρίτως ἀνώτερη τῆς ἱερωσύνης τοῦ Ἀαρών.
- Ὁ Ἰσαάκ, τοῦ ὁποίου ἡ ἐξ ἐπαγγελίας γέννηση φέρει στήν μνήμη τήν ἐκ παρθένου ὑπερφυῆ γέννηση τοῦ Μεσσία σύμφωνα μέ τήν προφητεία καί τοῦ Ἡσαΐα, καθώς καί τήν θυσία του τήν ὁποία προσέφερε πάνω ἀπό τόν Σταυρό πρός τόν πατέρα του θυσιασθείς, ὅπως καί ὁ Ἰσαάκ, ὁ ὁποῖος κατά πρόθεση αὐτοῦ τοῦ πατέρα του Ἀβραάμ προσφέρθηκε θυσία στόν Θεό.
- Ὁ Μωϋσῆς, ὁ ὁποῖος ἀφενός μέν ὡς νομοθέτης, ἀφετέρου δέ ὡς προφήτης καί ἐξ ἄλλου ὡς ἐλευθερωτής τῶν Ἑβραίων ἀπό τήν αἰχμαλωσία τῆς Αἰγύπτου[100] προεικόνισε τόν νομοθέτη, προφήτη καί ἐλευθερωτή τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἀπό τήν αἰχμαλωσία τῆς ἁμαρτίας καί τοῦ θανάτου[101].
- Ὁ Δαϋίδ, ὁ ὁποῖος ἀνελίχθη σέ ποιμένα καί Βασιλέα καί ὅπως καί ὁ Χριστός ἐγκαταλείφθηκε ἀπό τούς φίλους του καί προδόθηκε ἀπό τόν ὑπ' αὐτοῦ εὐεργετηθέντα Ἀχιτόφελ ὁ ὁποῖος αὐτοκτόνησε ἐν τέλει δι' ἀγχόνης, ἐπειδή προέβλεπε τήν ἐπικράτηση τοῦ Δαϋίδ, γενόμενος ἔτσι ἐμφανέστατος τύπος τοῦ Ἰουδα, ὁ ὁποῖος ἐπρόδωσε τόν Χριστό καί αὐτοκτόνησε ἐν τέλει δι' ἀγχόνης.
- Ὁ Σολομῶν, τοῦ ὁποίου ἡ βασιλεία, ἡ εἰρήνη ὡς στοιχεῖο καί ἰδίωμα τοῦ ἐσωτερικοῦ του κόσμου, ἡ σέ κατάσταση κορυφώσεως σοφία του, ἡ περίλαμπρη δόξα καί τό μεγαλοπρεπές καί ἰσχυρότατο κράτος του προεικόνισαν τήν Βασιλεία τοῦ Χριστοῦ.
- Ὁ Ἰωνᾶς, τοῦ ὁποίου ἡ παραμονή ἐπί τριήμερον στήν κοιλία τοῦ κήτους καί ἡ ἐξ αὐτῆς ἔξοδός του ἀβλαβῶς καί σωτηρίως, ἐξεικόνισε τήν ἐπί τριήμερον παραμονή τοῦ Χριστοῦ εἰς τόν τάφον καί τήν ἐπακολουθήσασα λαμπροφόρο Ἀνάστασή του.
- Ἡ Ἄγαρ καί ἡ Σάρρα, οἱ ὁποῖες ἐγέννησαν τούς υἱούς τοῦ Ἀβραάμ Ἰσμαήλ (ἡ παιδίσκη - δούλη) καί Ἰσαάκ (ἡ ἐλευθέρα Σάρρα), γιά τίς ὁποῖες ὁ Παῦλος λέγει ὅτι προεικόνιζαν τίς δύο διαθῆκες. Ἡ μέν Ἄγαρ τήν διαθήκη πού ἐδόθη ἀπό τό Ὄρος Σινᾶ, ἡ ὁποία γεννᾶ τέκνα γιά νά βρίσκονται στήν δουλεία, καθότι ἀντιστοιχεῖ καί προτυπώνει τήν ἐπίγεια Ἱερουσαλήμ πού εἶναι δούλη μετά τῶν κατοίκων

98. Α΄ Πέτρ. 3, 20-21.
99. Ἑβρ. 7, 2α.
100. ὅ.π., 3, 7-12, 15.
101. Προκόπιος Γάζης, PG 87, 521.

της, ὅπως δούλη ἦταν καὶ ἡ Ἄγαρ. Ἡ δέ Σάρρα τήν διαθήκη πού ἐδόθη δυνάμει ὑποσχέσεως τοῦ Θεοῦ εἰς τόν Ἀβραάμ, ἡ ὁποία γεννᾶ τέκνα γιά νά βρίσκονται στήν ἐλευθερία, καθότι ἀντιστοιχεῖ καὶ προτυπώνει τήν Ἄνω Ἐπουράνιο Ἱερουσαλήμ πού εἶναι ἐλευθέρα, ὅπως ἐλευθέρα ἦταν καὶ ἡ Σάρρα[102].

- Ὁ Ἰησοῦς τοῦ Ναυῆ, ὁ ὁποῖος λόγῳ τοῦ ὀνόματός του καὶ λόγῳ τοῦ ὅτι ὁδήγησε τούς Ἰσραηλῖτες στήν Χαναάν καὶ τούς ἀπάλλαξε ἀπό τήν αἰχμαλωσία, προτυπώνει τόν Ἰησοῦ Χριστό, ὁ ὁποῖος θά ἔσωζε τόν λαόν του ἀπό τόν θάνατο καὶ θά τόν ὁδηγοῦσε στήν Βασιλεία τῶν Οὐρανῶν[103].

Πραγματικοί (πραγμάτων) τύποι τοῦ Χριστοῦ στήν Π. Διαθήκη.

Οἱ κυριότεροι ἐξ αὐτῶν εἶναι:

- Ὁ Ἀμνός: Σύμβολο προτυπώσεως τῆς θυσίας τοῦ Χριστοῦ εἶναι ὁ ἀμνός τόν ὁποῖο ἐθυσίασαν στήν Αἴγυπτο οἱ Ἑβραῖοι σέ ἀνάμνηση τῆς λυτρώσεώς τους ἀπό τήν δουλεία τῶν Αἰγυπτίων. Θυσία πού ἔκτοτε ἐπαναλάμβαναν καὶ ἐπαναλαμβάνουν κάθε χρόνο.

Εἶναι σύμβολο προτυπωθέν πρό τῶν αἰώνων. Προαιωνίως ὁ Τριαδικός Θεός ἐσχεδίασε τήν δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου. Προγνωρίζοντας δέ τήν πτώση του, ἐσχεδίασε καὶ τήν σωτηρία του, δηλαδή τήν κατάργηση τοῦ θανάτου του διά τοῦ σταυρικοῦ θανάτου τοῦ σαρκωθέντος Λόγου. Διά τήν πληροφορία τῆς θυσίας αὐτῆς τοῦ Υἱοῦ, ὡς τύπος ἐλήφθη ὁ ἀμνός. Γι' αὐτό ὁ Χριστός πολλές φορές ἀναφέρεται ὡς ἀρνίον καὶ ὡς ἀμνός τοῦ Θεοῦ. Ὁ προφήτης Ἰωάννης ὁ Πρόδρομος πρῶτος ἐχρησιμοποίησε τόν ἀμνό ὡς προτύπωση τοῦ Χριστοῦ. «Ἴδε ὁ ἀμνός τοῦ Θεοῦ ὁ αἴρων τήν ἁμαρτία τοῦ κόσμου»[104].

- Τό Μάννα, τό ὁποῖο ὑπῆρξε τύπος τοῦ οὐρανίου ἄρτου, τύπος τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, ὅπως τό βεβαιώνει ὁ ἴδιος, λέγοντας: «Οἱ πατέρες ὑμῶν ἔφαγον τό μάννα ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ ἀπέθανον». Ἡ ἀληθῶς θεία καὶ οὐράνια τροφή εἶναι «ὁ ἄρτος ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατεβαίνων ἵνα τις ἐξ αὐτοῦ φάγῃ καὶ μή ἀποθάνῃ» καὶ «ἐγώ εἰμί ὁ ἄρτος ὁ ζῶν ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς· ἐάν τις φάγῃ ἐκ τούτου τοῦ ἄρτου ζήσεται εἰς τόν αἰῶνα…»[105]. Ἐμεῖς κοινωνοῦντες αὐτόν τόν ἄρτον τόν ζῶντα, ἑνούμεθα μέ τήν θεωμένη ἀνθρώπινη φύση τοῦ Χριστοῦ καὶ λαμβάνομε κατά χάριν, ὅτι ἡ θεία του φύση κατ' οὐσίαν ἔχει.

- Ἡ Πέτρα, τήν ὁποία ὁ Μωϋσῆς χτύπησε στήν ἔρημο μέ τήν ράβδο του δύο φορές καὶ βγῆκε ἐξ αὐτῆς ἄφθονο νερό γιά τήν κάλυψη τῶν ἀναγκῶν τοῦ λαοῦ, ἦταν τύπος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. «Ἔπιναν γάρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέ-

102. Γαλ. 4, 21-27.
103. PG. 21, 329 B.
104. Ἰωάν. 1, 29.
105. Ὅ.π., σσ. 49-51.

τρας· ἡ δέ πέτρα ἦν ὁ Χριστός»[106].

- Ὁ χάλκινος ὄφις, ὁ ὑψωθείς στήν ἔρημο ἀπό τόν Μωϋσῆ ἦταν τύπος τοῦ Χριστοῦ. Ὁ χάλκινος αὐτός ὄφις καί τό κοντάρι στό ὁποῖο ἦταν ἀναρτημένος ἐσχημάτιζαν σταυρό. Ὅταν κάποιο δηλητηριῶδες φίδι δάγκωνε ἕναν ἄνθρωπο, αὐτός προσβλέποντας πρός τό χάλκινο φίδι, ζοῦσε. Τό ὅτι αὐτό τό χάλκινο φίδι ἦταν τύπος τοῦ Χριστοῦ τό λέγει ὁ ἴδιος: «Καί καθώς Μωϋσῆς ὕψωσε τόν ὄφιν ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὕτως ὑψωθῆναι δεῖ τόν υἱόν τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτόν μή ἀπόληται, ἀλλ' ἔχει ζωήν αἰώνιον»[107].

- Ἡ Σιών καί ἡ Ἱερουσαλήμ, εἶναι «εἰκόνες τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, τῆς ἐπί γῆς στρατευομένης καί ἐν οὐρανῷ θριαμβευούσης»[108]. Προσβλέποντας ὁ Παῦλος στήν ἀφύπνιση τῶν Ἑβραίων γιά περιχαράκωση τῆς σωτηρίας τους, συγκρίνει τό ὄρος Σινᾶ καί τίς φοβερές περιπέτειες τῶν προγόνων τους στήν πορεία τους πρός τήν πατρώα γῆ διά μέσου αὐτοῦ μέ τήν γῆ τῆς Ἐπαγγελίας τήν ὁποία οἰκειοποιήθηκαν στό τέλος τῆς πορείας τους αὐτῆς. Τούς ὑπενθυμίζει ὅτι φθάσαντες στό τέλος τῆς ἔμφορτης σκληρῶν δοκιμασιῶν πορείας τους αὐτῆς δέν ἀντίκρυσαν τά τόσο φοβερά καί τρομακτικά περιστατικά ὑπό τά ὁποῖα ἔγινε ἡ Π.Δ., ἀλλά προσῆλθαν στό ὄρος τῆς πνευματικῆς Σιών καί εἰς τήν πόλιν τοῦ Θεοῦ τοῦ ζωντανοῦ, εἰς τήν Ἐπουράνιον Ἱερουσαλήμ καί σέ μυριάδες ἀγγέλων (Ἑβρ. 12, 18-22).

6. Ο ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ ΩΣ ΠΡΟΦΗΤΗΣ

Τά συνοπτικά Εὐαγγέλια καί ὁ Ἰωάννης ἀναφέρουν τρεῖς διακεκριμένες περιπτώσεις τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ περί τοῦ Ἰησοῦ, σύμφωνα μέ τίς ὁποῖες οὗτος θεωρεῖται: α) ἕνας κοινός προφήτης, β) ἕνας τῶν ἀρχαίων προφητῶν ὁ ὁποῖος ἀναστήθηκε στό πρόσωπό του καί γ) ὁ ἐσχατολογικός προφήτης.

- Ἀπό τήν πλειονότητα τῶν Ἰσραηλινῶν ὁ Ἰησοῦς ἐκλαμβάνεται ὡς ἕνας ἁπλός προφήτης στή σειρά τῶν προφητικῶν μορφῶν τῆς Ἰσραηλιτικῆς ἱστορίας. Αὐτήν τήν ἰδιότητα τοῦ ἀποδίδει π.χ. ἡ Σαμαρείτιδα ὅταν τοῦ ὁμολογεῖ: «Κύριε θεωρῶ ὅτι προφήτης εἶ σύ»[109]. Ἡ ὁμολογία της αἰτιολογεῖται ἀπό τό γεγονός ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἀπεκάλυψε γεγονότα τῆς ἰδιωτικῆς της ζωῆς[110]. Ἔχουσα ἡ Σαμαρείτιδα τήν ἐντύπωση αὐτή, τόν ἐρωτᾶ ἀκολούθως περί θεμάτων λατρείας τοῦ Θεοῦ[111]. Ἡ ὅλη διήγηση θεωρεῖ τό στοιχεῖο τῆς προφητικῆς ἰδιότητας τοῦ Ἰησοῦ ὡς δευτερεῦον καί ὁδηγεῖ

106. Α΄ Κορ. 10,4.
107. Ἰωάν. 3, 14.
108. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σ. 318.
109. Κύριε θεωρῶ ὅτι προφήτης εἶ σύ». Ἰωάν. 4,19.
110. «Πέντε γάρ ἄνδρας ἔσχες, καί νῦν ὅν ἔχεις οὐκ ἔστι σου ἀνήρ·τοῦτο ἀληθές εἴρηκας». Ὅ.π., 4,18.
111. «Οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν τῷ ὄρει τούτῳ προσεκύνησαν καί ὑμεῖς λέγετε ὅτι ἐν Ἱεροσολύμοις ἐστίν ὁ τόπος ὅπου δεῖ προσκυνεῖν. Λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς… Πνεῦμα ὁ Θεός καί τούς προσκυνοῦντας αὐτόν ἐν πνεύματι καί ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν…». Ὅ.π., 4, 20, 24.

τήν προσοχή στην μεσσιακότητά του[112]. Ἐδῶ εἶναι χαρακτηριστικό τό γεγονός, ὅτι ἡ ἰδέα τοῦ Μεσσία ὅπως τήν ἐκπροσωπεῖ ἡ Σαμαρείτιδα φέρει προφητικά χαρακτηριστικά. Αὐτό μαρτυρεῖ ὅτι ἡ ἰδέα περί τῆς λαϊκῆς θρησκευτικότητας ὁδηγεῖ ἀπ' εὐθείας στήν μορφή τοῦ Μεσσία. Ἔτσι ἐξηγεῖται καί τό γεγονός ὅτι στόν Εὐαγγελιστή Ἰωάννη ὁ Μεσσίας Ἰησοῦς φέρει ἐμφανῆ χαρακτηριστικά τοῦ προφήτη.

- Ἄλλη διαδεδομένη ἀντίληψη τοῦ λαοῦ περί τοῦ Ἰησοῦ τόν ἐκλαμβάνει ὡς ἕνα τῶν ἀρχαίων προφητῶν ὁ ὁποῖος ἀναστήθηκε στό πρόσωπό του ἤ ταυτίζει αὐτόν πρός ἕνα ἐξ αὐτῶν. Ἐδῶ ὁ Ἰησοῦς διαχωρίζεται τῶν «προφητικῶν» μορφῶν τοῦ συγχρόνου αὐτοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. Δέν ἐκλαμβάνεται δηλαδή ὡς προφήτης μέ ἐθνικιστική ἔννοια καί ἑρμηνεύεται ὑπό τό φῶς τῆς κλασικῆς προφητείας. Ἡ παράδοση αὐτή διασώζεται ἀπό κοινοῦ καί στούς τρεῖς Συνοπτικούς. Τήν ἁπλούστερη μορφή αὐτῆς τῆς παραδόσεως παραδίδει ὁ Μᾶρκος: «Καί ἐξῆλθεν ὁ Ἰησοῦς καί οἱ μαθηταί αὐτοῦ εἰς τάς κώμας Καισαρείας τοῦ Φιλίππου· καί ἐν τῇ ὁδῷ ἐπηρώτα τούς μαθητάς αὐτοῦ λέγων αὐτοῖς· τίνα μέ λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι; οἱ δέ ἀπεκρίθησαν· Ἰωάννην τόν Βαπτιστήν, καί ἄλλοι Ἠλίαν, ἄλλοι δέ ἕνα τῶν προφητῶν· καί αὐτός λέγει αὐτοῖς· ὑμεῖς δέ τίνα μέ λέγετε εἶναι; ἀποκριθείς δέ ὁ Πέτρος λέγει αὐτῷ· σύ εἶ ὁ Χριστός»[113]. Ἡ ἐρώτηση τοῦ Ἰησοῦ «τίνα μέ λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι» εἶναι ρητορική. Γι' αὐτό καί δέν παίρνει θέση ἔναντι τῆς γνώμης τοῦ ὄχλου, ἀλλά ἀντιθέτως παραγγέλει στούς Μαθητές του ἔντονα καί αὐστηρά νά μήν διακηρύξουν τό μυστικό τῆς μεσσιανικότητάς του[114]. Τό γεγονός αὐτό πρέπει νά θεωρηθεῖ ὡς ἔμμεσος ἀποδοχή ὑπ' αὐτοῦ τῆς ὁμολογίας τοῦ Πέτρου.

- Ἡ τρίτη λαϊκή γνώμη περί τοῦ Ἰησοῦ ἐκλαμβάνει αὐτόν ὡς τόν ἐσχατολογικό προφήτη ὁ ὁποῖος θά ἀνανεώσει στό πρόσωπό του τήν προφητεία τῆς κλασικῆς ἐποχῆς καί θά ἐγκαινιάσει τήν ἐσχάτη περίοδο τῆς σωτηρίας. Ἡ παράδοση περί τοῦ ἐσχατολογικοῦ προφήτου ἀπαντᾶ κυρίως στόν Ἰωάννη. Οἱ Συνοπτικοί ἀντιθέτως παραθέτουν αὐτήν μεμονωμένως. Ἔτσι π.χ. ὁ Ματθαῖος περιγράφει τήν ἀντίδραση τοῦ ὄχλου κατά τήν εἴσοδο τοῦ Ἰησοῦ στά Ἱεροσόλυμα, ἀναφέροντας «οὗτος ἐστιν ὁ προφήτης Ἰησοῦς ὁ ἀπό Ναζαρέτ τῆς Γαλιλαίας»[115]. Ἐδῶ πρόκειται σαφῶς περί τοῦ ἐσχατολογικοῦ προφήτου, ὅπως αὐτό δηλώνεται διά τοῦ ὁριστικοῦ ἄρθρου «ὁ», ὅπως ἐπίσης καί διά τῶν χωρίων Ἡσ. 62,11, Ζαχ. 9,9 καί Ψαλμ. 117,25 ἑξ. τά ὁποῖα προσάγονται πρός ἔνδειξη τῆς μεσσιανικότητας τοῦ εἰσερχομένου θριαμβευτικῶς στήν πόλη Ἰησοῦ. Στά χωρία αὐτά ὁ Ἰησοῦς ὀνομάζεται «Βασιλεύς», «υἱός Δαυΐδ» καί «ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου». Οἱ ὅροι αὐτοί σχετίζονται πρός τόν τίτλο «προφήτης», ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ «Ἰησοῦς ὁ ἀπό

112. «Λέγει αὐτῷ ἡ γυνή: Οἶδα ὅτι Μεσσίας ἔρχεται ὁ λεγόμενος Χριστός· ὅταν ἔλθῃ Ἐκεῖνος ἀναγγελεῖ ἡμῖν πάντα· λέγει αὐτῇ ὁ Ἰησοῦς: Ἐγώ εἰμί, ὁ λαλῶν σοι». ὅ.π., 25-26.
113. Μάρκ. 8, 27-29.
114. Ὅπ., 8,21.
115 Ματθ. 21, 11.

Ναζαρέτ»[116].

Ὅλοι οἱ Εὐαγγελιστές, ὅπως προαναφέρθηκε, ἀποδίδουν πρωτίστως στόν Ἰησοῦ τά στοιχειώδη γνωρίσματα τοῦ προφήτη, δηλαδή «τό βλέπειν ἀπό ἀποστάσεως, τό διακρίνειν τά ἀπόκρυφα, τό ἀναγινώσκειν τάς καρδίας τῶν ἀνθρώπων καί ἐν γένει τήν διορατικότητα τοῦ προφήτου»[117].

Διαιροῦνται δέ οἱ προφητεῖες τοῦ Ἰησοῦ σέ τρεῖς κλάσεις:

α. Στίς προφητεῖες πού ἀφοροῦν στό πρόσωπό του.

β. Στίς προφητεῖες πού ἀναφέρονται στήν μέλλουσα σταδιοδρομία τῆς Ἐκκλησίας του καί

γ. Στίς προφητεῖες πού στρέφονται στήν συντέλεια τοῦ κόσμου, στίς ὁποῖες περιλαμβάνονται καί οἱ στούς Ἰουδαίους, τήν Ἱερουσαλήμ καί τόν ναόν της ἀποβλέπουσες[118].

α. Προφητεῖες τοῦ Ἰησοῦ περί τοῦ προσώπου του.

Στίς προφητεῖες αὐτές ὁ Ἰησοῦς προλέγει τό ἐπώδυνο τέλος του διά τοῦ ὁποίου θά συνετελεῖτο ἡ ἀπολύτρωση τοῦ κόσμου. Προλέγει:

- τήν προδοσία τοῦ Ἰούδα (Ματθ. 26,21· Μάρκ. 14,18· Λουκ. 22,21· Ἰωάν. 13,21).
- τήν ἄρνηση τοῦ Πέτρου κατά τόν χρόνο πού διαμαρτυρόταν ἐπιμένοντας ὅτι ἦταν ἕτοιμος νά συναποθάνει μετά τοῦ διδασκάλου (Ματθ. 26, 34).
- τήν ἐγκατάλειψη ἐκ μέρους τῶν μαθητῶν του (Ματθ. 26, 31).
- τήν παράδοσή του στούς Ἐθνικούς, τήν καταδίκη του σέ θάνατο, τούς ἐμπτυσμούς, τήν μαστίγωση καί τόν θάνατό του, ἀλλά καί τήν Ἀνάστασή του τήν τρίτη ἡμέρα (Ματθ. 20,18-19· 16, 21· 17,9· Μάρκ. 10, 32-35· Λουκ. 9,44· 18,31-33) καί ὅτι θά καθίσει ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ (Λουκ. 22,69).

β. Οἱ προφητεῖες τοῦ Ἰησοῦ περί Ἐκκλησίας καί τοῦ ἐπί γῆς ἔργου του.

- Προλέγει τόν θρίαμβο τοῦ Εὐαγγελίου του καί τήν ἐγκαθίδρυση τῆς Ἐκκλησίας του παρά τούς διωγμούς καί τά μαρτύρια τῶν ὀπαδῶν του (Ματθ. 16,18· Ἰωάν.10,16,1-11)· τό Εὐαγγέλιό του θά κηρυχθεῖ σέ ὅλο τόν κόσμο (Ματθ. 14,14·

116. Ἰωάν. Παναγοπούλου, ὅ.π., σσ. 88-96.

117. «Πρό τοῦ σέ Φίλιππον φωνῆσαι, ὄντα ὑπό τήν συκῆν, εἶδον σε» (Ἰωάν. 1, 48). «καί εὐθέως ἐπιγνούς ὁ Ἰησοῦς τῷ πνεύματι αὐτοῦ, ὅτι οὕτως αὐτοί διαλογίζονται ἐν ἑαυτοῖς, εἶπεν αὐτοῖς…» (Μάρκ. 2,8). «… Ὑπάγετε εἰς τήν πόλιν καί ἀπαντήσει ὑμῖν ἄνθρωπος κεράμιον ὕδατος βαστάζων…» (Μάρκ. 14, 12-16). «Αὐτός δέ ἤδει τούς διαλογισμούς αὐτῶν…» (Λουκ. 6, 6-12). «… Αὐτός γάρ ἐγίνωσκε, τί ἦν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ» (Ἰωάν. 2, 21-25). «Ἤδει γάρ ἐξ ἀρχῆς ὁ Ἰησοῦς, τίνες εἰσίν οἱ μή πιστεύοντες καί τίς ἐστίν ὁ παραδώσων αὐτόν» (Ἰωάν. 6, 64) κ.λπ.

118. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σ. 326· κύριο βοήθημά μας για τήν ἀνάπτυξη τοῦ ὑπολοίπου τῆς παρούσης ὑποενότητας.

26,13· Μάρκ. 13,10).

- Προειδοποιεῖ τούς ἀποστόλους του ὅτι θά λάβουν τό Ἅγιον Πνεῦμα (Ματθ. 10, 19-20· Ἰωάν. 14,26· 15,26· 16, 7-13), ὅτι θά διωχθοῦν καί θά μαστιγωθοῦν (Ματθ. 24,9· 10, 17-18· Λουκ. 21,12· Ἰωάν. 15,20,16,2).
- Προαναγγέλλει ὅτι ἡ Βασιλεία τῶν οὐρανῶν θά ἐγκαθιδρυθεῖ μεταξύ τῶν Ἐθνικῶν, καθ' ὅν χρόνον οἱ υἱοί τῆς Βασιλείας, δηλαδή οἱ Ἰουδαῖοι θά ἐκβληθοῦν ἔξω (Ματθ. 21,43· 8,11)· ὅτι ἡ Ἐκκλησία του θά μείνει ἀδιάσειστος ὡς πέτρα, παρά τούς ἐναντίον της διωγμούς (Ματθ. 16,18·28,20).

Ὅλες αὐτές οἱ προρρήσεις, ξένες πρός κάθε εἰκασία, ἀποδεικνύουν ὄχι μόνο εὐρυτάτη, ἀλλά καί βεβαιοτάτη γνώση τοῦ μέλλοντος πού ὑπερβαίνει κάθε ἀνθρώπινο ὑπολογισμό.

γ. Οἱ ἐσχατολογικές καί οἱ περί καταστροφῆς τῆς Ἱερουσαλήμ προφητεῖες τοῦ Ἰησοῦ.

γα. Τό περιεχόμενό τους:

Οἱ ἐσχατολογικές προφητεῖες τοῦ Ἰησοῦ θά μποροῦσαν νά καταταχθοῦν σέ τέσσερις ὁμάδες:

Ἡ πρώτη ὁμάδα περιλαμβάνει τήν πρόρρηση τοῦ Ἰησοῦ περί διωγμῶν τῶν μαθητῶν σέ σχέση πρός ἐπικείμενη ἔλευση τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου («Ἀμήν λέγω ὑμῖν, οὐ μή τελέσητε τάς πόλεις τοῦ Ἰσραήλ ἕως ἄν ἔλθῃ ὁ υἱός τοῦ ἀνθρώπου» Ματθ. 10, 21-23).

Ἡ δεύτερη ὁμάδα περιλαμβάνει προρρήσεις εὐθύς πρό τοῦ γεγονότος τῆς Μεταμορφώσεως καί στίς ὁποῖες βεβαιώνει ὁ Κύριος, ὅτι οἱ Μαθητές «οὐ μή γεύσωνται θανάτου ἕως ἄν ἴδωσι τόν υἱόν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν τῇ Βασιλείᾳ αὐτοῦ» (Ματθ. 16, 26-28) ἤ «ἕως ἄν ἴδωσι τήν Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἐληλυθεῖαν ἐν δυνάμει» (Μάρκ. 9,1 πρβλ. καί Λουκ. 9,27).

Ἡ τρίτη ὁμάδα περιλαμβάνει τίς προφητεῖες στίς ὁποῖες προλέγεται ἡ καταστροφή τῆς Ἱερουσαλήμ ἐν συνδυασμῷ μετά τῆς κατά τήν συντέλειαν τοῦ κόσμου καταστροφῆς, στήν ὁποία θά ἐπακολουθήσει ἡ Δευτέρα Παρουσία (Ματθ. 24,1-43· Μάρκ. 13· Λουκ. 21, 5-37).

Ὡς τέταρτη ὁμάδα δέον νά θεωρηθεῖ ἡ καί ἡ ὑπό τῶν τριῶν συνοπτικῶν ἀναφερομένη διακήρυξη τοῦ Ἰησοῦ ἐνώπιον τοῦ δικάζοντος αὐτόν συνεδρίου, κατά τήν ὁποίαν «ἀπ' ἄρτι ὄψεσθε τόν υἱόν τοῦ ἀνθρώπου καθήμενον ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως καί ἐρχόμενον ἐπί τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ» (Ματθ. 26,64· Μάρκ. 14,61-63· Λουκ. 22, 66-71).

γβ. Ὁ χαρακτήρας τῆς γλώσσας.

Ὁ χαρακτήρας τῆς γλώσσας εἶναι προφητικός καί μάλιστα προφητικός ἐσχα-

τολογικός. Ἡ δέ προφητική ἐσχατολογική γλῶσσα εἶναι ἤδη γνωστή ἀπό τίς συγγραφές τῶν μεγάλων προφητῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ὁ Ἡσαΐας, ὁ Ἰεζεκιήλ, ὁ Δανιήλ ἔδωσαν σοβαρή ὤθηση στήν δημιουργία τῆς λεγομένης ἀποκαλυπτικῆς γραμματείας ἡ ὁποία διακρίνεται γιά τήν μεγάλη ζωηρότητα τοῦ ὕφους, γιά τήν καταπλήσσουσα ἐλευθερία στήν ἐκλογή τῶν εἰκόνων καί τῶν συμβόλων καί τήν πλεονάζουσα χρήση τῶν μεταφορῶν καί ἀλληγοριῶν.

γγ. Προφητεῖες ἀναφερόμενες στήν καταστροφή τῶν Ἱεροσολύμων.

Ὁ Ἰησοῦς προλέγει τήν ἐπανάσταση καί τόν πόλεμο τῆς Ἰουδαίας, τήν καταστροφή τῆς πόλεως καί τοῦ ναοῦ τῶν Ἱεροσολύμων μετά πλείστων λεπτομερειῶν (Ματθ. 24,6 ἑξ. Λουκ. 19,43 ἑξ. 21,20 ἑξ.). Θά συνέβαιναν δέ αὐτά πρίν παρέλθει ἡ τότε ζῶσα γενεά (Ματθ. 24,34· Μάρκ. 13,30· Λουκ. 21,32). Προφητεύει ἐπίσης τόν διαρκῆ διασκορπισμό τῶν Ἰουδαίων σέ ὅλη τήν οἰκουμένη (Λουκ. 21, 24)· οἱ προφητεῖες αὐτές ἐπραγματοποιήθησαν κατά τρόπο προκαλοῦντα ὄχι μόνο τήν κατάπληξη, ἀλλά καί τόν τρόμο. Ἡ πλήρης καταστροφή τῆς Ἱερουσαλήμ καί τοῦ ναοῦ της, καθώς καί ὁ μέχρι σήμερα διασκορπισμός τῶν Ἰουδαίων ἐν μέσῳ τῶν ἐθνῶν δέν ἔχουν κάποιο ὅμοιο ἤ ἀνάλογο παράδειγμα στήν ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας. Ἡ καταστροφή τοῦ ναοῦ συνετελέσθη παρά τήν θέληση καί τήν πολιτική τῶν Ρωμαίων ἡ ὁποία δέν ἔθιγε τά ἱερά καί τήν θρησκεία τῶν ὑποδουλωμένων σ' αὐτήν λαῶν, ἀλλά καί παρά τήν ληφθεῖσα ἀπόφαση στό πολεμικό συμβούλιο τήν προηγούμενη ἡμέρα τῆς ἁλώσεως τῆς Ἱερουσαλήμ[119].

Ὁ διασκορπισμός δέ τοῦ Ἰσραήλ παρουσιάζεται στήν ἱστορία ὡς μοναδικός στό εἶδος του καί μάλιστα ἀντίθετος πρός τόν γενικό ἐκεῖνο νόμο τῆς ἱστορίας κατά τόν ὁποῖο τά ἡττηθέντα ἔθνη ἀπορροφοῦνται ἀπό τῆς ἰσχυροτέρας ἐθνικότητας τῶν νικητῶν. Οἱ ὑποτασσόμενοι λαοί ἀπόλλυνται, ἀλλά ὁ Ἰσραήλ δέν θά ἀπολεσθεῖ. Πρέπει νά μείνει διασκορπισμένος στήν οἰκουμένη χωρίς ποτέ νά συγχέεται μέ τά ἄλλα ἔθνη, νά εἶναι σκιά, ἡ ὁποία ἀκολουθεῖ τόν σταυρό παντοῦ ὅπου αὐτός ἐμπήγνυται, μάρτυρας βουβός, ἀλλά εὔγλωττος τῆς εὐαγγελικῆς ἱστορίας, ὁμολογῶν παρά τήν θέλησή του ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ Μεσσίας[120].

119. Ἰωσήπου, Περί Ἰουδ. Πολ. VI, 4,3.
120. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σσ. 325-342.

Β΄. Ο ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ ΩΣ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΟ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Ἡ ἀνθρωπότης δέν εἶδε ποτέ νά ὀρθώνεται ἐνώπιόν της πρόβλημα μεγαλύτερο καί σοβαρότερο ἀπό τό πρόβλημα τοῦ Χριστοῦ. Κανένα δέ πρόσωπο δέν προκάλεσε τόσες διχογνωμίες, ἀντιρρήσεις καί διαιρέσεις στούς ἀνθρώπους, ὅσες τό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ[1]. Ἡ πρός τή μητέρα του Μαριάμ πρόρρηση τοῦ Συμεών, «οὗτος ἔσται εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον»[2] ἐφαίνετο νά πληροῦται ἀπό τῆς στιγμῆς τῆς δημοσίας ἐμφανίσεώς του. Ἡ δέ πρός τούς μαθητές ἀπευθυνθεῖσα ἐρώτηση τοῦ Κυρίου «τίνα με λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι εἶναι»[3]; ἔγινε ἀφορμή τέτοιας συγχύσεως καί στίς μετέπειτα γενεές, ὥστε ἐφαίνοντο νά δικαιώνονται πλήρως οἱ πρός αὐτούς λόγοι τοῦ Ἰησοῦ, ὅτι «οὐκ ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην ἐπί τήν γῆν,... ἀλλά μάχαιραν· ἦλθον γάρ διχάσαι ἄνθρωπον κατά τοῦ πατρός αὐτοῦ καί θυγατέρα κατά τῆς μητρός αὐτῆς, καί νύμφην κατά τῆς πενθερᾶς αὐτῆς»[4].

Ὅταν ἄρχισε ὁ Ἰησοῦς νά ἑλκύει τήν κοινή προσοχή, τό πρόσωπό του ὑψώθηκε ἐνώπιον πάντων ὡς μέγα καί ἀνεξήγητο αἴνιγμα. Πανταχόθεν δέ διηρωτῶντο μέ ἀπορία γιά αὐτόν. Καί εἶναι γνωστή ἡ περί τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πολυγνωμία στή σύγχρονή του Ἰουδαϊκή κοινωνία. Κάποιοι ἀπό τούς συγγενεῖς του τόν ἐξελάμβαναν ὡς «ἐξεστηκότα»[5]. Κάποιοι δέ ἀπό τούς Ἱεροσολυμῖτες Γραμματεῖς ἔλεγαν ὅτι «Βελζεβούλ ἔχει»[6] καί οἱ Φαρισαϊκοί κύκλοι τόν ἐθεωροῦσαν ὡς πλᾶνον[7]· δέν συνεμερίζοντο ἐπομένως τήν γνώμη τῶν πολλῶν ὅτι εἶναι προφήτης[8] παρά Θεοῦ[9]. Ἄλλοι ἀπό τούς Γαλιλαίους καθώς καί ὁ Ἡρώδης ἐνόμιζαν ὅτι ἦταν ὁ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής καί ἄλλοι ὁ Ἠλίας[10] ἤ ὁ Ἱερεμίας[11], ἡ δέ ἐμφάνιση αὐτοῦ στά Ἱεροσόλυμα κατά τήν ἑορτήν ἔγινε ἀφορμή ζωηρῶν συζητήσεων καί

1. Γρηγ. Παπαμιχαήλ, Ὁ Ἰησοῦς Χριστός ὡς ἱστορικόν πρόσωπον, ἐν Ἀθήναις 1954, σ. 1.
2. Λουκ. 2, 34.
3. Ματθ. 16, 13, Μάρκ. 8, 27, Λουκ. 9, 18.
4. Ματθ. 10, 34-35, Λουκ. 12, 51-53.
5. Μάρκ. 3, 21.
6. Μάρκ. 3, 22.
7. Ματθ. 27, 63, Ἰωάν. 7,12.
8. Λουκ. 7, 39, Ἰωάν. 7, 52.
9. Ἰωάν. 9, 16.
10. Μάρκ. 6, 15-16.
11. Ματθ. 16, 14.

ἐρίδων[12]. Ἀκόμα δέ καί οἱ μαθητές του εἶχαν κάποιες συγκεχυμένες καί ἀόριστες περί τοῦ προσώπου τοῦ διδασκάλου τους ἰδέες, ἀνάλογα μέ τίς κοινές προσδοκίες τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ περί τοῦ μέλλοντος «λυτροῦσθαι τόν Ἰσραήλ»[13] ἀπό τόν ρωμαϊκό ζυγό καί «ἀποκαταστῆσαι αὐτῷ τήν βασιλείαν»[14]. Ἐνῶ δέ θά περίμενε κάποιος τήν λύση τοῦ περί τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ αἰνίγματος ἤ τουλάχιστον κάποια σταθερότερη ὁμογνωμοσύνη περί αὐτοῦ μετά τήν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασή του, ἐν τούτοις μπορεῖ κάποιος νά ἰσχυρισθεῖ μετά βεβαιότητος, ὅτι τά κυριότερα στάδια τῆς ὅλης ἱστορίας τοῦ Χριστιανισμοῦ, διακρίνουν οἱ ἀντιγνωμίες περί τό πρωτοφανές αὐτό πρόσωπο, οἱ ὁποῖες παίρνουν τήν μορφή δεινῶν ἀγώνων[15].

Ἡ κατάσταση αὐτή εἶναι εὐνόητη. Μία μικρή ὁμάδα κοινῶν ἀνθρώπων τελωνῶν, ἁλιέων, χωρίς παιδεία καί μόρφωση, ἄσημοι, πτωχοί καί ἀνίσχυροι, ἐξορμήσαντες ἀπό τήν Παλαιστίνη, ἄρχισαν νά κηρύσσουν θρησκεία ἕως τότε ἀνήκουστη στόν Ἰουδαϊκό καί στόν Ἐθνικό κόσμο, ἀξιοῦντες μέ τήν καινή διδαχή τους νά ἀνατρέψουν ὅλα τά ἀπό καταβολῆς κόσμου ὑπάρξαντα θρησκεύματα καί φιλοσοφήματα καί ὅλη τήν ἠθική ἀξιολογία τῆς ἀνθρωπότητας. Συνίστατο δέ ἡ νέα αὐτή θρησκεία σέ κάποιον Ἰησοῦ, ὁ ὁποῖος ἔλεγαν ὅτι ἦταν ὁ κηρυττόμενος ἀπό τούς προφῆτες Χριστός - Μεσσίας ὁ ἐνανθρωπήσας γιά νά διδάξει στούς ἀνθρώπους τήν ἀληθινή θεογνωσία καί μαρτυρήσας τήν θεότητα διά τῆς διδασκαλίας του καί θαυμαστῶν σημείων. Ὑπέστη δέ τόν σταυρικό θάνατο γιά τήν σωτηρία τῶν ἀνθρώπων ἀπό τήν ἁμαρτία καί ἀναστήθηκε ἐκ νεκρῶν μετά τριήμερο καί ἀνελήφθη στούς οὐρανούς πρός τόν Πατέρα Θεόν. Ἡ πρός τούς πάντες διατυπωμένη ἀξίωση τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν γιά πίστη σέ ἐσταυρωμένο Θεό, ἀποτελοῦσε τότε σκάνδαλο γιά τούς Ἰουδαίους καί μωρία γιά τούς Ἐθνικούς[16].

Ἡ ἐν γένει δέ εἰς τό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ φερομένη ἀπ' αὐτούς ἕνωση τῶν ἄκρως μεταξύ τους ἀντιθέτων, τῆς Θεότητος καί τῆς ἀνθρωπότητος ἔγινε γιά τήν ἀνθρώπινη διάνοια ἄλυτο αἴνιγμα. Ἀκόμα καί μέσα στούς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας γεννήθηκαν οἱ λεγόμενες χριστολογικές αἱρέσεις, εἰς τήν ἔξω δέ αὐτῆς ἱστορία τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως, ἡ ὀρθολογική χριστολογία.

Ἡ ἀπόκλιση τῆς χριστιανικῆς διάνοιας ἀπό τόν γνώμονα τῆς γνήσιας ἐκκλησιαστικῆς παραδόσεως ὁδήγησε σέ τρεῖς κύριες αἱρέσεις ὡς πρός τό δόγμα τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, δηλαδή τίς ἀρνούμενες α) τήν θεία ἐν Χριστῷ φύση, β) τήν ἀνθρωπίνη εἰς αὐτόν φύση καί γ) τήν ἄλλη τῶν δύο ἐν Χριστῷ φύσεων δι' ἐσφαλμένης ἑρμηνείας τοῦ τρόπου τῆς ἑνώσεως αὐτῶν. Καί οἱ τρεῖς αὐτές αἱρέσεις ὁδηγοῦσαν φυσικά στήν ἄρνηση τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ[17].

12. Ἰωάν. 7, 12-13.
13. Λουκ. 24, 21.
14. Πράξ. 1, 2.
15. Γρηγ. Παπαμιχαήλ, ὅ.π., σσ. 1-2.
16. Α΄ Κορ. 1, 23.
17. Γρηγ. Παπαμιχαήλ, ὅ.π., σ. 6.

Οἱ αἱρέσεις οἱ ἀρνούμενες τήν ἐν Χριστῷ Θεότητα εἶναι γνωστές μέ τό γενικό ὄνομα τοῦ Ἐβιωνισμοῦ πού ὀφείλει τή γέννησή του στήν ροπή τῆς Ἰουδαϊκῆς χριστολογίας πάνω σέ κάποια μερίδα τῆς πρώτης χριστιανικῆς κοινωνίας. Ἐπειδή δέν μποροῦσαν οἱ Ἑβραῖοι νά συμβιβάσουν τήν ἔννοια τῆς θεότητος τοῦ Μεσσία πρός τήν αὐστηρή τους καί ἀπόλυτη μονοθεΐα, προσδοκοῦσαν στό πρόσωπό του ὄχι Θεό ἤ Θεάνθρωπο, ἀλλά ἁπλό φυσικό ἄνθρωπο ἀπό τό γένος τοῦ Δαυΐδ. Γι' αὐτό τόν λόγο προέβαλαν μεγάλη, ὡς γνωστόν, ἀντίσταση κατά τῆς διδασκαλίας περί τῆς θεότητος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ κατά τήν ἐπίγειο ζωή του, ἀλλά καί μετά ἀπό αὐτήν· γιά δέ τήν τοιαύτη ἀξίωσή του, τόν ἐχαρακτήρισαν «Βλάσφημον»[18].

«Ἐβιωνῖτες» ἀπεκλήθησαν ἀρχικά ὅλοι οἱ ἐξ Ἰουδαίων χριστιανοί. Κατόπιν ὅμως ἡ προσηγορία αὐτή ἀποδόθηκε στήν χριστιανική ἐκείνη αἵρεση ἡ ὁποία ἔγινε ὁ φορέας τῶν περί τοῦ Μεσσίου Ἰουδαϊκῶν ἐννοιῶν σύμφωνα μέ τίς ὁποῖες ὁ Ἰησοῦς Χριστός ἐθεωρεῖτο ἁπλός ἄνθρωπος. Ἀλλά στίς Ἐβιωνικές αἱρέσεις ἀνάγονται καί ὅλες οἱ ἀρνούμενες τήν θεότητα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ οἱ ὁποῖες λέγονται «μοναρχικές» αἱρέσεις, ὅπως εἶναι ἡ τοῦ Σαβελλίου, κατά κάποιο τρόπο ὁ Ἀρειανισμός καί στή Δύση ἡ τῶν Σωκινιανῶν πού ἀποτέλεσε πρόδρομο τοῦ σύγχρονου ὀρθολογισμοῦ τοῦ τύπου τῶν Strauss, Baur καί ἄλλων.

Οἱ αἱρέσεις πού ἀρνοῦνται τήν ἐν Χριστῷ ἀνθρωπότητα εἶναι γνωστές ὡς Δοκητισμός, κατά τόν ὁποῖο ἡ ἐν Χτιστῷ θεότης κατέθλιψε τόσο τήν ἀνθρώπινη φύση του, ὥστε ἦταν ἄνθρωπος «κατά δόκησιν» μόνο. Σ' αὐτό τό εἶδος τῶν αἱρέσεων συγκαταλέγονται ὁ Μονοφυσιτισμός, πρό πάντων δέ ὁ Γνωστικισμός, διότι οἱ Γνωστικοί δεχόμενοι τόν Ἰησοῦν ὡς ἕνα τῶν ὑψίστων «αἰώνων», «οὐράνιον Χριστόν», ὅπως τόν ἀποκαλοῦσαν, ἐθεωροῦσαν αὐτόν ὡς Ὄν καθαρῶς πνευματικό πού δέν μποροῦσε ἐπομένως νά ἑνωθεῖ μέ τήν σάρκα - ὕλη· ἐξ αἰτίας αὐτοῦ εἰς τόν «γήϊνον Χριστόν» ἡ σάρκα ἔγινε ἁπλῶς ἐπικάλυμμα τῆς ἀληθινῆς, διαφανοῦς, πνευματικῆς οὐσίας του. Ὁ Ἀπολλιναρισμός εἶναι ἐπίσης δοκητική αἵρεση, κατά τήν ὁποία ὁ ἄνθρωπος τριχοτομεῖται σέ σῶμα-ψυχή-νοῦ· τριχοτομική δέχεται ἐπίσης ὅτι εἶναι καί ἡ φύση τοῦ Χριστοῦ, μέ τή διαφορά ὅτι τήν εἰς αὐτόν θέση τοῦ ἀνθρωπίνου «νοῦ» κατεῖχε ὁ Θεῖος «Λόγος»· ἔτσι δέ ὁ Χριστός δέν προσέλαβε τήν ὅλη (τριμερῆ) ἀνθρώπινη φύση, ἀλλά μόνο τά δύο στοιχεῖα της, δηλαδή τό «σῶμα» καί τήν «ψυχή».

Τήν τρίτη κατηγορία τῶν χριστολογικῶν αἱρέσεων ἀποτελοῦν οἱ ἐσφαλμένως θεωροῦσες τόν τρόπο τῆς ἑνώσεως ἐν Χριστῷ τῶν δύο φύσεων, τῆς θείας καί τῆς ἀνθρωπίνης. Ἔτσι ὁ μέν Νεστοριανισμός δεχόταν τόν Χριστό ὄχι ὡς Θεόν σαρκωθέντα, ἀλλά ὡς ἄνθρωπον μετά τοῦ ὁποίου ἡ Θεότης ἑνώθηκε ὄχι ὑποστατικώς, ἀλλά ἐντελῶς ἐξωτερικῶς, ἠθικῶς, χαρισματικῶς ἑνοικήσασα εἰς αὐτόν καί ἐπομένως σέ ὁρισμένες περιπτώσεις μποροῦσε ἐνίοτε νά ἀποχωρισθεῖ ἀπ' αὐτόν, ὅπως π.χ. κατά τήν ἀγωνία στήν Γεσθημανῆ, τό ἐπί τοῦ Σταυροῦ πάθος («ἵνα τί

18. Πρβλ. Ἰωάν. 5, 18· 10, 33· 14, 64, Ματθ. 26, 65, Λουκ. 22, 70-71.

μέ ἐγκατέλειπες») κ.λπ. Ἡ δέ αἵρεση τοῦ Εὐτυχίου θεωρήσασα ὅτι ἡ θεία φύση συμπιέζει (καταθλίβει) τήν ἀνθρώπινη ἀσπάσθηκε τήν θεωρία ὅτι ἡ δεύτερη ἀφομοιώθηκε (κατεπόθη) ἀπό τήν πρώτη μέχρι τέτοιου σημείου, ὥστε διαλύθηκε ἐντελῶς εἰς τήν θεία φύση, ὅπως τό μέλι εἰς τό νερό καί τό ἁλάτι εἰς τόν Ὠκεανό.

Αὐτή εἶναι σέ γενικές γραμμές ἡ τροχιά πού διέγραψε τό χριστολογικό πρόβλημα στούς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας· ὅπως ὅμως ἦταν φυσικό καί ἡ ἔξω τῆς Ἐκκλησίας φιλοσοφοῦσα διάνοια δέν ἔμεινε ἀδιάφορη καί ἐξ αἰτίας αὐτοῦ διαμορφώθηκε καί ἡ θύραθεν χριστολογία ἡ ὁποία συμπίπτει πρός ὁρισμένες θεωρίες χριστιανικῶν αἱρέσεων. Κατ' ἀρχάς ἡ στάση τοῦ Ἐθνισμοῦ πρός τόν Χριστιανισμό ἦταν ἀρνητική καί πολεμική καί ἀπέκρουσε ὁρισμένες ἀλήθειες του. Βαθμηδόν ὅμως μέ τήν ἀνάπτυξη τῶν ἐπιστημῶν καί τῆς φιλοσοφίας παρήχθησαν στήν ὀρθολογική σκέψη κάποιες ἰδιότυπες φιλοσοφικές χριστολογίες, οἱ περισσότερες τῶν ὁποίων ἀποτελοῦν ταυτοχρόνως ἀναβίωση τοῦ ἀρχαίου Ἐβιωνισμοῦ μέ συστηματικότερες μορφές[19].

2. Η ΑΡΝΗΣΗ ΤΗΣ ΥΠΑΡΞΕΩΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ

Ἡ ἄρνηση τῆς ὑπάρξεως τοῦ Ἰησοῦ δύναται νά σημειώσει συγκλονιστική ἀνατροπή. Ἡ Ἐκκλησία τῶν πιστῶν -οἱ ὁποῖοι συμποσοῦνται διά μέσου τῶν αἰώνων σέ δυσεξαρίθμητες μυριάδες- χάνει πλεόν τήν κεφαλή, τόν νομοθέτη, τόν Κύριόν της. Ἐάν Χριστός δέν ὑπῆρξε, «ματαία ἄρα ἡ πίστις ἡμῶν, κενόν ἄρα τό κήρυγμα ἡμῶν». Ὁ Εὐαγγελικός νόμος ἀποστερεῖται πλέον τοῦ κύρους του καί δέν ὑπάρχει πλέον ἡ αὐθεντία ἡ ὁποία μᾶς τόν ἐπέβαλε. Ὁ ἐγωιστής ἄνθρωπος ἀποτινάσσει τότε ἀφόβως καί ἀδιστάκτως τόν βαρύ καί δυσβάστακτο ζυγό τόν ὁποῖο ὁ ἀνύπαρκτος Ἰησοῦς ἐζήτησε νά τοῦ ἐπιβάλει. Ἔτσι ἐξηγεῖται τό ἐνδιαφέρον καί τό πεῖσμα μετά τῶν ὁποίων ὁρισμένος κύκλος συγγραφέων ἀνέλαβε νά ἀρνηθεῖ τήν ἱστορική ὕπαρξη τοῦ Ἰησοῦ[20].

Ἡ ἄρνηση τῆς ἱστορικῆς ὑπάρξεως τοῦ Ἰησοῦ παρουσίασε τρεῖς μορφές: α) τήν ἰδεοϊστορική μορφή, β) τήν μυθική μορφή καί γ) τήν ἱστορικοοικονομική μορφή.

-Ἡ ἰδεοϊστορική μορφή τῆς ἀρνήσεως τῆς ὑπάρξεως τοῦ Χριστοῦ παρουσιάσθηκε κυρίως στή σχολή τοῦ φιλοσόφου Hegel (1770-1831), ὁ ὁποῖος συμφωνῶν πρός τόν φίλο του Schelling (1775-1854) διδάσκει: «Ἐκεῖνο ὅπερ ἔχει σημασίαν δέν εἶναι τό πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ἡ μετ' αὐτοῦ συνδεδεμένη ἰδέα. Ἱστορικῶς καί ἐξηγητικῶς ποιήσατε ἐκ τοῦ Ἰησοῦ ὅ,τι θέλετε. Τό μόνον ὅπερ ἔχει σημασίαν εἶναι τί εἶναι ἡ ἰδέα». Ὡς ἰδέα ὁ φιλόσοφος ἐννοεῖ τήν ἰδέα τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ θείου, τό ὁποῖο ὅμως ἐκλαμβάνει πανθεϊστικῶς. Ὅλος ὁ πνευματικός βίος κατά τόν Hegel εἶναι ἡ ἐξέλιξη τῆς θείας ἰδέας τῆς ὁποίας κατ'

19. Γρηγ. Παπαμιχαήλ, ὅ.π., σσ. 4-5.
20. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σσ. 14-15.

ἐξοχήν φορέας εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Μέσα σέ κάθε ἄνθρωπο ὑπάρχει ἐνανθρώπηση τοῦ θείου. Ἡ ἀνώτατη τελείωση αὐτῆς τῆς ἐναθρωπήσεως ἔγινε στόν Ἰησοῦ Χριστό. Ὁ Hegel δηλαδή δέν ἀρνήθηκε τήν ἱστορική ὕπαρξη τοῦ Χριστοῦ, ἀλλά μαθητές του ἔλαβαν ἀφορμή ἀπό τή φράση του «ἱστορικῶς καί ἐξηγητικῶς ποιήσατε ἐκ τοῦ Ἰησοῦ ὅ,τι θέλετε» καί ἀρνήθηκαν τήν ἱστορική ὕπαρξή του, ὑπορτηρίξαντες ὅτι αὐτός εἶναι ἁπλῶς προσωποποίηση τῆς ἰδέας τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ θείου καί ὄχι πραγματικό ἱστορικό πρόσωπο. Ἔτσι π.χ. ὁ Bruno Bauer ὑποστήριξε, ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶναι «φανταστικόν πρόσωπον, δημιούργημα μέν ποιητικῆς φαντασίας, προσωποποίησις δέ τῶν ὑπολανθανουσῶν μεσσιακῶν προσδοκιῶν». Τόσο δέ μῖσος ἐξηδήλωσε ὁ Bauer κατά τοῦ χριστιανισμοῦ, ὥστε τόν ἀπεκάλεσε «ἑρπετόν ἀπομιζῶν τήν ἰκμάδαν καί τήν δύναμιν, τό αἷμα καί τήν ζωή τῆς ἀνθρωπότητας».

-Ἡ μυθική μορφή τῆς ἀρνήσεως τοῦ ἱστορικοῦ χαρακτῆρα τῆς προσωπικότητας τοῦ Χριστοῦ θεωρεῖ αὐτήν ὡς συνισταμένη καί περαιτέρω ἐξέλιξη προϋπαρχουσῶν μυθολογικῶν θρησκευτικῶν παραστάσεων. Ἔτσι π.χ. ὁ Dupuis ἰσχυρίστηκε ὅτι ὁ χριστιανισμός δέν ὑπῆρξε παρά μόνο νέα μορφή τῆς λατρείας τήν ὁποία ἀνέκαθεν οἱ ἄνθρωποι ἀπένειμαν στόν ἥλιο καί τούς ἀστερισμούς. Ὁ Ἰησοῦς Χριστός λοιπόν δέν εἶναι τίποτα ἄλλο παρά αὐτός ὁ ἥλιος, οἱ δώδεκα δέ ἀπόστολοί του ἀποτελοῦν τήν προσωποποίηση τῶν δώδεκα ζωδίων. Γι' αὐτό ἀκριβῶς καί ἡ γέννηση τοῦ Ἰησοῦ συμπίπτει πρός αὐτήν τήν ἀκμή τοῦ χειμῶνα, ὁπότε οἱ νύκτες μέν ἔχουν τό μέγιστο τῆς διάρκειάς τους, ὁ δέ ἥλιος φαίνεται σάν ταπεινούμενος κάτω ἀπό τή δύναμη τοῦ σκότους. Ἡ ἀνάσταση δέ τοῦ Ἰησοῦ συμπίπτει πρός τήν ἀνατολή τῆς ἀνοίξεως, ὁπότε οἱ μέρες ἀποβαίνουν μακρότερες καί τό φῶς κατανικώντας τά σκότη θριαμβεύει κατ' αὐτῶν καί εἶναι σάν νά ἀνασταίνεται.

Μέ βάση τέτοιες παράδοξες ἀναλογίες καί ὁμοιότητες καθίσταται εὐχερές νά ἀρνηθοῦμε τήν ὕπαρξη καί τῶν πλέον αὐθεντικῶν προσωπικοτήτων, ἱστορικῶν συγχρόνων μορφῶν γιά τίς ὁποῖες σχεδόν ἐξ αὐτοψίας θά μπορούσαμε καί ἐμεῖς νά μαρτυρήσουμε ὅτι ἔζησαν. Μέ βάση τή μέθοδο τοῦ Dupuis καί ἀναιρώντας τούς συναφεῖς ἰσχυρισμούς του, ὁ J.P. Perés σέ ἐπανειλημμένως ἐκδοθεῖσα πραγματεία του ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Μέγας Ναπολέων δέν ὑπῆρξε[21].

-Ἡ ἱστορικοοικονομική μορφή τῆς ἀρνήσεως τῆς ἱστορικῆς ὑπάρξεως τοῦ Χριστοῦ, συνδέεται κυρίως μέ τόν μαρξισμό ἤ διαλεκτικό καί ἱστορικό ὑλισμό, ὁ ὁποῖος ὑποστηρίζει ὅτι ἡ ἐξέλιξη τῆς ἱστορίας προσδιορίζεται ἀποκλειστικά ἀπό οἰκονομικές ἤ παραγωγικές συνθῆκες. Ἔτσι ὁ πρῶτος χριστιανισμός ὑπῆρξε κομμουνιστική κίνηση πιεζομένων οἰκονομικά μαζῶν.

Ὁ ἱστορικός ἡγέτης τῆς κινήσεως αὐτῆς πάστωρ Albert Kalthoff, ἐκηρύχθη σφοδρός πολέμιος τῆς ἱστορικῆς ὑπάρξεως τοῦ Ἰησοῦ. Τήν προέλευση τοῦ Χρι-

21. Θ.Η.Ε., τ. 12, σσ. 272-274.

στιανισμοῦ ἀπέδωσε σέ παράγοντες τελείως ξένους πρός τό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ. Ὡς σοσιαλιστικός θεολόγος ἀποπειράθηκε νά κατασκευάσει νέα, ὅπως διισχυρίζεται, «σοσιαλιστικήν θεολογίαν» τήν ὁποία καί ἀντέταξε κατά τῆς ἀποκληθείσας ἀπ' αὐτόν «ἀτομικῆς θεολογίας». Κατά τήν θεωρία του ὁ χριστιανισμός δέν πρέπει νά νοεῖται ὡς κάποια μεμονωμένη δύναμη τελοῦσα καθ' ἑαυτήν ὑπεράνω τοῦ ἀνθρώπου ἤ ὡς ἔργον ὁρισμένου ἀτόμου - ἱδρυτοῦ θρησκείας, ὅπως ὁ ὡς ἱστορικός φερόμενος Ἰησοῦς. Εἶναι ρεῦμα κοινωνικῆς κινήσεως ἐκδηλωθέν ὡς παράγοντας ἐκπολιτισμοῦ τῶν χριστιανικῶν ἐθνῶν κατά τήν ἐποχή πού ἀνεφάνη ἡ Ἐκκλησία, τῆς ὁποίας ἡ ἰδέα ἐκπροσωπήθηκε στό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐπί τῇ βάσει τῶν περί Μεσσίου ἰδεῶν, τόν ὁποῖον εἰσήγαγαν στήν θρησκεία τῶν Ἑβραίων οἱ προφῆτες τοῦ Ἰσραήλ.

Στήν παραγωγή δηλαδή τοῦ ρεύματος αὐτοῦ συνετέλεσαν δύο παράγοντες, ἀφ' ἑνός μέν οἱ μεσσιακές ἰδέες ὡς ἔκφραση δημοκρατικῶν καί μάλιστα κομμουνιστικῶν τάσεων -ὅπως μαρτυρεῖ ἡ θρησκευτικο-κομμουνιστική αἵρεση τῶν Ἐσσαίων καί ἡ καταδικάζουσα τήν ἀτομική κτήση καί τόν γάμο Γνῶσις- καί ἀφ' ἑτέρου ἡ ἐκκλησία ὡς ὀργανική πραγμάτωση τῆς περί «Βασιλείας τοῦ Θεοῦ» ἰδέας, ἡ ὁποία ἀπέρρευσε ἀπό τίς τάξεις τῶν «προλεταρίων»[22].

Ὅλες οἱ παραπάνω θεωρίες προσπαθοῦν νά ἐπιβάλουν ὑποκειμενικές a priori ἰδέες, χωρίς ἐπιμελῆ ἐξέταση τῶν ἱστορικῶν μαρτυριῶν, οἱ ὁποῖες πιστοποιοῦν τήν ἱστορική ὕπαρξη τοῦ Σωτῆρος.

Ὅμως δέν εἶναι δυνατόν μία κίνηση θρησκευτική, σημειούμενη σέ ὁρισμένη ἱστορική ἐποχή, σέ χώρα γνωστή ἐν μέσῳ λαοῦ ὡσαύτως γνωστοῦ, κίνηση κινητοποιήσασα χιλιάδες καί ἔπειτα ἑκατομμύρια ἀνθρώπων, τῶν ὁποίων οἱ συγγραφές παραμένουν, τῶν ὁποίων οἱ πράξεις καί ἡ δράση δύνανται νά καθορισθοῦν καί χρονολογικά, κίνηση πού κατέληξε στήν μεγαλύτερη, δυσκολότερη καί διαρκέστερη στήν ἱστορία μεταβολή νά εἶναι ἀποτέλεσμα ἀορίστων μυθολογικῶν στοιχείων καί χαρακτηριστικῶν προβαλλομένων αὐθαδῶς ἀπό κάποιους ἀνώνυμους ὀνειροπόλους. Ἐξ ἄλλου εἶναι σαφῶς καθορισμένη ἡ ἐποχή κατά τήν ὁποία ἔζησε ὁ Χριστός. Εἶναι σχεδόν σύγχρονος τοῦ Αὐγούστου καί τοῦ Τιβερίου, τοῦ Τίτου Λιβίου καί τοῦ Σενέκα, τοῦ Φίλωνος καί τοῦ Ἰωσήπου. Στήν Εὐαγγελική δέ ἀφήγηση ἀναμειγνύονται πρόσωπα πραγματικά, τῶν ὁποίων ἡ ἱστορική ὕπαρξη διαπιστοῦται καί ἀπό ἀλλοῦ, Ἡρώδης ὁ μέγας, Ἡρώδης ὁ Ἀγρίππας, Ἡρώδης ὁ Ἀντύπας, ὁ Ἄννας, ὁ Καϊάφας, ὁ Γαμαλιήλ, ὁ Πόντιος Πιλᾶτος, ὁ Φῆστος, ὁ Γαλλίων, ὁ Ἰωάννης ὁ Βαπτιστής, Σίμων ὁ Πέτρος καί Ἰάκωβος ὁ ἀδελφόθεος· ὅλοι αὐτοί εἶναι πρόσωπα ἱστορικά. Ἀλλά καί ὁ Παῦλος ὁ ἐκ Ταρσοῦ ὁ ὁποῖος μαρτυρεῖ περί τῆς ὑπάρξεως τοῦ Ἰησοῦ, εἶναι ἱστορική φυσιογνωμία σαφῶς διακεκριμένη. Μόνο οἱ ἐπιστολές ἀπό τίς ὁποῖες μερικές ἀναγνωρίστηκαν γενικῶς ὡς γραπτά

22. Γρηγ. Παπαμιχαήλ, ὅ.π., σσ. 32-36.

μνημεῖα ἀδιαφιλονικήτου γνησιότητας, θά μποροῦσαν νά μᾶς δώσουν κάποια σύντομη, ἀλλά ἀρκούντως εὐκρινῆ καί καθορισμένη βιογραφία τοῦ Ἰησοῦ. Εἶναι δέ τόσο σοβαρή ἡ μαρτυρία αὐτή, ὥστε ὁ Salomon Reinach ὀφείλει σ'αὐτήν τό ὅτι ἀπεδέχθη τήν ἱστορική ὕπαρξη τοῦ Ἰησοῦ[23].

Ἡ ἄρνηση τῆς ἱστορικῆς ὑπάρξεως τοῦ Ἰησοῦ σέ ἐποχή κατά τήν ὁποία περισσότερο ἀπό ἄλλοτε ἰσχύει ἡ ἱστορική μέθοδος καί ἡ κριτική προήχθη ὅσο οὐδέποτε, ἐξάφνιασε καί τούς τολμηρότερους ἀπό τούς ἐξηγητές, τέτοιοι πού εἶναι οἱ A. Jülicher, B.N. Bacon, A.I. Oisy, καί Ch. Guignebert. Κάτω ἀπό τέτοιες συνθῆκες, τέτοια ἀπόπειρα, ἡ ὁποία ἀξιώνει νά μηδενίσει μιά ὀφθαλμοφανῆ πραγματικότητα βασιζόμενη πάνω σέ ἀδιάσειστα ἱστορικά θεμέλια, ὁσονδήποτε κι ἄν ἤθελε σκανδαλίσει καί κλονίσει τούς ἀδαεστέρους, θά προσκρούσει κατ' ἀνάγκη πρός τόν γρανίτη τῆς ἀμείλικτης κριτικῆς καί θά καταταχθεῖ στίς αὐθαδέστερες πλαστογραφίες[24].

Ἀλλά περί τῆς ἱστορικῆς ὑπάρξεως τοῦ Ἰησοῦ ἔχομε μαρτυρίες καί ἐκ τῶν ἔξω τοῦ χριστιανισμοῦ συγγραφέων, ἐθνικῶν καί Ἰουδαίων τίς ὁποῖες καί παραθέτομε κατωτέρω.

3. ΜΑΡΤΥΡΙΕΣ ΕΞΩΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΕΣ

Εἶναι γεγονός ὅτι ὅλες σχεδόν οἱ περί τοῦ Ἰησοῦ μαρτυρίες, οἱ διασωθεῖσες μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, εἶναι χριστιανικές· ἡ δέ χαρακτηριστική σπανιότητα αὐτῶν τῶν μαρτυριῶν στή σύγχρονη ἐθνική καί Ἰουδαϊκή φιλολογία, ἐξελήφθη ἀπό τούς ἀρνούμενους τήν ἱστορική ὕπαρξη τοῦ Ἰησοῦ ὡς ἕνα ἀπό τά σπουδαιότερα ὑπέρ αὐτῆς ἐπιχειρήματα[25].

Ἡ ἐν γένει σιγή τῶν μή χριστιανῶν συγγραφέων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, δικαιολογεῖται ἀπό τήν περιορισμένη σημασία πού εἶχε γιά τήν ἱστορία καί τά ἐνδιαφέροντα τῶν ἱστορικῶν τῶν χρόνων ἐκείνων ἡ περίπτωση τοῦ Ἰησοῦ. Κανένας δέν φανταζόταν τότε ὅτι ὁ περιφρονημένος ἀπό τήν ἐπίσημη θρησκευτική ἡγεσία νεαρός προφήτης τῆς ἄσημης Ναζαρέτ, ὁ Ἰησοῦς, θά ἔπαιρνε στό μέλλον τέτοιες ἱστορικές διαστάσεις[26].

Πρωτίστως δέν πρέπει νά λησμονεῖται ὅτι οἱ θρησκευτικές ὑποθέσεις ἐλάχιστα προκαλοῦσαν τό ἐνδιαφέρον τῶν φιλοσόφων καί τῆς λογίας ἐν γένει τάξεως τῆς ἐποχῆς ἐκείνης κατά τήν ὁποία ἐμφανίστηκε ὁ χριστιανισμός.

Ἀλλά ἐάν κάθε θρησκεία κινοῦσε τήν ἀδιαφορία τῶν συγγραφέων ἐκείνων, ἡ

---

23. Léonce de Grandmaison, Jesus- Christ ἐν DA. 1311, sa personne, son message, ses preuves, ἔκδ. Ε΄, Paris 1927. E. Renan, Histoire du people d' Israel V, Paris 1893, σ. 416. Βλ. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σσ. 15-18.
24. Γρηγ. Παπαμιχαήλ, ὅ.π., σσ. 58-59.
25. Ὅ.π., σσ. 53-60.
26. Γεωρ. Πατρώνου, Ἡ Ἱστορική πορεία τοῦ Ἰησοῦ, ἔκδ. «Δόμος», σ. 45.

θρησκεία τῶν Ἰουδαίων προκαλοῦσε τήν ἀποστροφή καί τήν περιφρόνησή τους· οἱ δέ Ἰουδαῖοι ἀποτελοῦσαν λαό μισητό κινοῦντα τήν περιφρόνηση καί τήν ἔχθρα μεταξύ τῶν ἐθνικῶν. Κατά φυσική συνέπεια λοιπόν καί ἡ χριστιανική θρησκεία ἡ γεννηθεῖσα ἐντός τῶν κόλπων τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ καί ἐκληφθεῖσα ἀρχικά ὡς κάποια αἵρεση, δέν ἦταν δυνατόν νά προκαλέσει τήν προσοχή καί τό ἐνδιαφέρον τῶν ἐθνικῶν συγγραφέων.

Οἱ ἐθνικοί λοιπόν συγγραφεῖς διατελοῦντες ὑπό τήν ἄμεση ἐπιρροή τοῦ εἰδωλολατρικοῦ πνεύματος περιφρόνησαν τήν «μωρίαν τοῦ Εὐαγγελικοῦ κηρύγματος». Ἀλλά ἀναμφιβόλως ὑπῆρξαν καί πλεῖστοι ἀπό τούς διανοούμενους τῆς ἐποχῆς ἐκείνης οἱ ὁποῖοι μέ τήν ἐμπρέπουσα προσοχή ἐξέτασαν τόν χριστιανισμό καί τίς περί τοῦ ἱδρυτοῦ του ἀφηγήσεις. Οἱ συγγραφεῖς αὐτοί εἴτε ἐκ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ εἴτε ἐκ τοῦ ἐθνισμοῦ ὁρμώμενοι αἰχμαλωτίστηκαν ἀπό τό ὑπερφυές κάλλος τοῦ Ἰησοῦ καί ἔγιναν χριστιανοί. Τέτοιοι δέ ὑπῆρξαν Ἰουστῖνος ὁ φιλόσοφος καί μάρτυς, ὁ Κοδρᾶτος, ὁ Ἀριστείδης, ὁ Μιλτιάδης, ὁ Μελίτων, ὁ Ἀθηναγόρας καί ἄλλοι τῶν ὁποίων οἱ μαρτυρίες περί Χριστοῦ καί χριστιανισμοῦ δύνανται νά λογισθοῦν ὡς μαρτυρίες ἐκ τοῦ ἐθνικοῦ ἤ Ἰουδαϊκοῦ κόσμου.

Οἱ μαρτυρίες αὐτές εἶναι πολύ ἀξιόλογες καθ' ὅσον παρέχονται καί στίς Ἀπολογίες τίς ὁποῖες αὐτοί ἀπηύθυναν πρός τούς αὐτοκράτορες καί προσέλαβαν ὡς ἐκ τούτου τήν μορφή προκλήσεως πρός τόν ἐθνικό κόσμο. Ὅπως ὀρθά παρατηρεῖ ὁ De la Boullage[27], ποῖο ἔπρεπε νά εἶναι τό θάρρος τῶν συγγραφέων αὐτῶν, οἱ ὁποῖοι σαρκάζοντες περιφρονητικά τούς ἀσταθεῖς μύθους τοῦ ἐθνισμοῦ, προέβαλλαν τά χριστιανικά γεγονότα τά ὁποῖα ἔλαβαν χώρα ὄχι ἀφανῶς, ἀλλά δημοσίᾳ χωρίς νά φοβοῦνται γιά τήν ἐξέλιξή τους ὑπό τό πλῆρες φῶς[28];

α. Οἱ ἰουδαϊκές μαρτυρίες

- **Μαρτυρία Ἰωσήπου**

Ἡ σπουδαιότερη ἰουδαϊκή μαρτυρία ἀπό πλευρᾶς καθαρά ἱστορικοῦ ἐνδιαφέροντος εἶναι ἐκείνη τοῦ Ἰουδαίου ἱστορικοῦ Ἰωσήπου πού θεωρεῖται ὡς ἡ ἀρχαιότερη μαρτυρία μετά τά Εὐαγγελικά κείμενα[29].

Ὁ Ἰώσηπος εἶναι ὁ πρῶτος πού ἀναφέρει τόν Χριστό στά ἔργα του. Ἐγεννήθη

27. Jesus et l' histoire, confenence II Paris 1929, σ. 7. Τίς ἀπολογίες αὐτές ὁ De La Boullage πολύ ὀρθά ἐξαίρει καί γιά τό λόγο, ὅτι προερχόμενες ἀπό διάφορα σημεῖα τῆς σέ ὅλη τήν οἰκουμένη Ἐκκλησίας, ἤτοι ἐκ Συρίας, ἐξ Ἑλλάδος, ἐξ Ἀλεξανδρείας, ἐκ Ρώμης, δέν ἀποτελοῦν μόνο τήν ἀτομική μαρτυρία τῶν συγγραφέων, ἀλλά ἐκπροσωποῦν καί τήν συλλογική μαρτυρία τῶν Ἐκκλησιῶν. Διότι ἐφ' ὅσον οἱ Ἐκκλησίες αὐτές τίς ἀπεδέχθησαν καί τίς ἐπεδοκίμασαν, εἶναι πιστή ἀπήχηση τῶν ἰδίων των πεποιθήσεων. Βλ. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σ 21.
28. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σσ 19-21.
29. Γεωρ. Πατρώνου, ὅ.π., σ 51.

τό 37 ἤ 38 μ.Χ. στήν Ἱερουσαλήμ. Ἦταν δηλαδή σχεδόν σύγχρονος τοῦ Ἰησοῦ. Ἔζησε δέ πλήρως τά γεγονότα τῆς ἀναπτύξεως τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας στήν Ἱερουσαλήμ καί τήν Παλαιστίνη ἀπό τῆς μικρῆς του ἡλικίας. Ὁ ἴδιος ἦταν Φαρισαῖος καί εἶχε στενό σύνδεσμο μέ τίς οἰκογένειες τῶν ἀρχιερέων Ἄννα καί Καϊάφα. Αὐτό σημαίνει ὅτι τουλάχιστον δέν θά ἦταν διατεθειμένος εὐνοϊκῶς ὑπέρ τοῦ Χριστοῦ[30].

Τήν μαρτυρία τοῦ Ἰωσήπου περί τῆς ὑπάρξεως τοῦ Ἰησοῦ ἀποτελοῦν δύο χωρία στά ὁποῖα ἐκφράζεται πλήρως ἡ περί τοῦ Ἰησοῦ πίστη τῆς πρώτης Ἐκκλησίας στά Ἱεροσόλυμα. Νομίζει κάποιος ὅτι ὁ παρέχων τήν μαρτυρίαν αὐτήν δέν εἶναι ἕνας ἀπό τούς Ἰουδαίους πού δέν πίστεψαν, ἀλλά μᾶλλον κάποιος χριστιανός πού ἀναγνωρίζει τόν Ἐσταυρωμένο ὡς Χριστό καί Σωτῆρα[31].

Στό σύγγραμά του «Ἰουδαϊκή Ἀρχαιολογία» τό ὁποῖο ἔγραψε στήν Ἑλληνική γλῶσσα καί τό ὁποῖο περιλαμβάνει τήν ἱστορία τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ἔθνους ἀπό τήν δημιουργία του ὡς τόν πόλεμο τῶν Ἰουδαίων κατά τῆς Ρώμης τό ἔτος 66 μ.Χ. πού κατέληξε ὡς γνωστόν στήν μεγάλη καταστροφή τῶν Ἱεροσολύμων τό 70, ὁμιλεῖ τρεῖς φορές γιά πρόσωπα τῆς Καινῆς Διαθήκης. Τήν πρώτη φορά ἀναφέρεται στόν Πρόδρομο Ἰωάννη. Τό δεύτερο χωρίο τοῦ Ἰωσήπου εἶναι τό ἑξῆς:

«Ὁ (ἀρχιερεύς) Ἄνανος... καθίζει συνέδριον κριτῶν καί παραγαγών εἰς αὐτό τόν ἀδελφόν Ἰησοῦ τοῦ λεγομένου Χριστοῦ (Ἰάκωβος ὄνομα αὐτῷ) καί τινας ἑτέρους ὡς παρανομησάντων, κατηγορίαν ποιησάμενος παρέδωκε λευσθησομένους (= διά νά λιθοβοληθοῦν)»[32].

Τό χωρίο αὐτό θεωρεῖται ἐκ μέρους ὅλων γνήσιο. Ἀποτελεῖ δέ κατ' ἐξοχήν σπουδαία μαρτυρία γιά τήν ἱστορική ὕπαρξη τοῦ Ἰησοῦ. Τά ἀναφερόμενα σ'αὐτό πρόσωπα, καθώς καί ἡ σχέση τοῦ Ἰακώβου ὡς «ἀδελφοῦ τοῦ Ἰησοῦ», ἀνταποκρίνονται ἄνευ ἀντιρρήσεως στήν ἱστορική πραγματικότητα. Ἡ ἀναφορά στό διπλό ὄνομα τοῦ Κυρίου (Ἰησοῦ τοῦ λεγομένου Χριστοῦ), δέν σημαίνει βέβαια ὅτι ἐπίστευε τόν Ἰησοῦ ὡς Χριστόν μέ τή χριστιανική ἄποψη, ἀλλά ὡς Ἑβραῖος καί μάλιστα Φαρισαῖος δέν ἦταν ποτέ δυνατόν νά ἀποδώσει τό ἱερό γιά τούς Ἑβραίους ὄνομα Χριστός σέ πρόσωπο ἀνύπαρκτο ἤ φανταστικό[33].

Ὅλα αὐτά πείθουν κάθε ἀμερόληπτο ἄνθρωπο, ὅτι γιά τόν Ἰώσηπο τό πρόσωπο τοῦ Κυρίου εἶναι πραγματικό καί ἱστορικό. Περισσότερα στοιχεῖα γιά τόν Χριστό προσθέτει στό τρίτο χωρίο:

«Γίγνεται δέ κατά τοῦτον τόν χρόνον (ἐπί τῆς ἡγεμονίας τοῦ Πιλάτου δηλαδή) Ἰησοῦς, σοφός ἀνήρ, εἴ γε ἄνδρα αὐτόν λέγειν χρή· ἦν γάρ παραδόξων ἔργων ποιητής, διδάσκαλος ἀνθρώπων τῶν ἡδονῇ τἀληθῆ δεχομένων. Καί πολλούς μέν

30. Λεων. Διαμαντοπούλου (Ἀρχιμ.), Ἰησοῦς ὁ Χριστός, ἐκδ. Ἀδελφ. Θεολόγων «Ὁ Σωτήρ» σ. 85.
31. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σ. 22.
32. Ἰωσήπου, Ἰουδαϊκή Ἀρχαιολογία, XX, 9,1.
33. Λεων. Διαμαντοπούλου (Ἀρχιμ.), ὅ.π., σ. 85.

Ἰουδαίους, πολλούς δέ καί τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐπηγάγετο· ὁ Χριστός οὗτος ἦν· καί αὐτόν, ἐνδείξει τῶν πρώτων ἀνδρῶν παρ' ἡμῖν, σταυρῷ ἐπιτετιμηκότος Πιλάτου, οὐκ ἐπαύσαντο οἱ τό πρῶτον αὐτόν ἀγαπήσαντες· ἐφάνη γάρ αὐτοῖς τρίτην ἔχων ἡμέραν πάλιν ζῶν τῶν θείων προφητῶν ταῦτα τε καί ἄλλα μυρία θαυμάσια περί αὐτοῦ εἰρηκότων· εἰσέτι τε νῦν τῶν χριστιανῶν ἀπό τοῦδε ὠνομασμένων οὐκ ἐπέλιπε τό φῦλον»[34].

Τό χωρίο αὐτό εὑρίσκεται σέ ὅλα τά χειρόγραφα τοῦ Ἰωσήπου καί μαρτυρεῖται ἀπό ὅλους τούς εἰδικούς ὡς αὐθεντικό[35]. Ἐκφράζει δέ τήν πεποίθηση τῆς ἐποχῆς τοῦ συγγραφέα σχετικά μέ τήν ἱστορική ὕπαρξη τοῦ Ἰησοῦ καί μᾶς ἀποκαλύπτει τό γεγονός μιᾶς διαμορφωμένης «Χριστολογίας» κατά τούς χρόνους ἐκείνους, δηλαδή λίγο μετά τόν θάνατο καί τήν Ἀνάσταση τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἀπό τό χωρίο αὐτό συμπεραίνονται χωρίς ἀμφιβολία:

- Ἡ ἱστορική ὕπαρξη τοῦ Ἰησοῦ.
- Ἡ ἔξοδος καί ἡ δημιουργική παρουσία του στή δημόσια ζωή ὡς ραββί καί διδασκάλου καί μάλιστα μέ τόν χαρακτηρισμό ὡς «σοφοῦ ἀνδρός» κατά τήν γενική ἐκτίμηση τοῦ λαοῦ.
- Οἱ ἀκροατές τοῦ Ἰησοῦ δέχονταν τίς ἀλήθειες τῆς διδασκαλίας του «μεθ' ἡδονῆς» καί πολλῆς ἱκανοποιήσεως.
- Ὁ Ἰησοῦς παρουσιάζεται ὡς «παραδόξων ἔργων ποιητής».
- Μνημονεύονται «ἀκόλουθοι» καί «πιστοί» τοῦ Ἰησοῦ.
- Παρατηρεῖται μιά πολύ ἐνδιαφέρουσα ἀναφορά στή «χριστολογική» κατανόηση τοῦ Ἰησοῦ κατά τούς χρόνους τοῦ Ἰωσήπου.
- Ὁ Ἰησοῦς ὕστερα ἀπό ὑπόδειξη τῶν Ἰουδαίων καί τῶν ἀρχῶν τιμωρήθηκε καί καταδικάστηκε σέ σταυρικό θάνατο ἀπό τόν Πιλᾶτο.
- Αὐτός ὁ σταυρωμένος Χριστός ἀναστήθηκε τήν τρίτη ἡμέρα καί «ἐφάνη πάλιν ζῶν», σύμφωνα μάλιστα μέ τά «εἰρηκότα» ὑπό «τῶν θείων προφητῶν», συνδέοντας τό πρόσωπό του μέ τήν ἐκπλήρωση τῆς ἀρχαίας προφητείας.
- Μετά ἀπ' ὅλα αὐτά οἱ ἀκόλουθοι τοῦ Ἰησοῦ «οἱ τό πρῶτον αὐτόν ἀγαπήσαντες» δημιουργοῦν μιά νέα πραγματικότητα, τό «γένος» ἐκεῖνο τῶν χριστιανῶν πιστῶν πού ἔφτανε ὡς τούς χρόνους τῆς συγγραφῆς τοῦ κειμένου[36].

β. Μαρτυρίες ἐκ τῆς ραββινικῆς φιλολογίας καί μάλιστα ἐκ τοῦ Ταλμούδ.

Γιά τήν ἱστορική ὕπαρξη τοῦ Ἰησοῦ ἔχομε μαρτυρίες καί ἀπό τήν Ἑβραϊκή φιλολογία τῶν πρώτων αἰώνων. Ἀπό τά βιβλία τῆς Mishnah καί τῆς Gemara, ἡ

34. Ἰωσήπου, ὅ.π., XVIII,3,3.
35. F.F. Bruce, The New Testament documents. Are they reliable?, 1971, σ. 108· J. Anderson, Christianity. The witness of history, 1970, σ. 125 κ.ἑ. Βλ. Λέων Διαμαντοπούλου (Ἀρχιμ.) ὅ.π., σσ. 87-88.
36. Γεωρ. Πατρώνου, ὅ.π., σσ. 52-55.

Mishnah (Μίσνα) ἤ ὁ προφορικός νόμος εἶναι ἡ «παράδοση τῶν πρεσβυτέρων»[37]. Ἡ Gemara εἶναι σχόλια τῶν Ραββίνων στή Μίσνα. Καί τά δύο μαζί ἀποτελοῦν τό Ταλμούδ[38].

Πράγματι μεγάλη σημασία ἔχουν οἱ πληροφορίες πού προέρχονται ἀπό τήν ἐπίσημη ραββινική φιλολογία καί ἀπό τήν Ἰουδαϊκή ἑρμηνευτική παράδοση τοῦ Ταλμούδ, σχετικά μέ τό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ. Οἱ πληροφορίες αὐτές προερχόμενες ἀπό τά τέλη τοῦ α΄ καί ἀρχές τοῦ β΄ αἰῶνα μ.Χ. ἐκφράζουν τίς ἰουδαϊκές ἐκτιμήσεις γιά πρόσωπα καί καταστάσεις τῆς ἐποχῆς[39].

Σ'αὐτά τά κείμενα γίνεται λόγος περί θαυμασίων ἰάσεων τίς ὁποῖες ἐν ὀνόματι τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐπετέλεσε κάποιος Ἰάκωβος, ὁ ὁποῖος ἦταν χριστιανός καί τόν ὁποῖο ἐγνώρισε στή Σαπφώριδα τῆς Γαλιλαίας ὁ Ραββῖνος Ἐλιέζερ. Ὡσαύτως περί προτάσεως πού ἔγινε ἀπό κάποιο χριστιανό σέ ἀνεψιό ὀνομαστοῦ Ραββίνου, ὁ ὁποῖος εἶχε δαγκωθεῖ ἀπό φίδι, νά τόν θεραπεύσει διά τῆς ἐπικλήσεως τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ· καί περί κάποιου δικαστῆ, διορισμένου ἀπό τούς Ρωμαίους, προφανῶς χριστιανοῦ, ὁ ὁποῖος στόν περί τῆς πατρικῆς κληρονομίας πρός τήν ἀδελφή του ἐμπλεκόμενο Ραββῖνο Γαμαλιήλ Β΄, ἐπέδειξε τό χωρίον τοῦ Ματθαίου στό ὁποῖο λέγεται ὅτι ὁ Χριστός «οὐκ ἦλθε καταλῦσαι τόν νόμον, ἀλλά πληρῶσαι».

Οἱ ἀφηγήσεις αὐτες τοῦ Ταλμούδ εἶναι σημαντικές, διότι ὅλες ἀνάγονται στά τέλη τοῦ πρώτου καί ἀρχές τοῦ δευτέρου αἰῶνος· ὁ Ραββῖνος Ἐλιέζερ πρός τόν ὁποῖο σχετίζεται ἡ πρώτη ἀφήγηση εἶναι γυναικάδελφος, ἑπομένως δέ καί σύγχρονος τοῦ Ραββίνου Γαμαλιήλ τοῦ Β΄ στόν ὁποῖο ἀφορᾶ ἡ τρίτη ἀφήγηση· ἀμφότερες ἀναφέρονται σέ χρόνους συμπίπτοντες μεταξύ τοῦ 90 καί 110 μ.Χ., ἡ δέ δεύτερη πρός τό ἔτος 130 μ.Χ. Ἔτσι οἱ κατά τά τέλη τοῦ α΄ αἰῶνος ἀκμάσαντες ραββῖνοι γνωρίζουν τό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τό φρόνημα δέ μερικῶν ἐξ αὐτῶν πρός τό πρόσωπό του εἶναι ἀγαθό[40].

Ὑπάρχει ὅμως καί ἡ περί Ἰησοῦ ἐχθρική ἰουδαϊκή παράδοση, ἡ ὁποία ἀνάγεται σέ μεταγενέστερους χρόνους καί στήν ὁποία μέ συκοφαντικούς ὑπαινιγμούς καί χαρακτηρισμούς κατεβλήθη φροντίδα νά διασυρθεῖ ὁ Ἰησοῦς. Σ' αὐτήν ἀναφέρεται ὡς Ναζωραῖος καί ὅτι γεννήθηκε ἀπό κάποια γνωστή μητέρα τήν Μαρία, ἀλλά ἀπό ἄγνωστο πατέρα. Μνημονεύεται ἡ μετάβασή του στήν Αἴγυπτο καί ἡ κατά τήν ἰουδαϊκή παράδοση σπουδή του στήν τέχνη τῆς μαγείας, τήν ὁποία καί ἄσκησε στήν πατρίδα του καί ἐξ αἰτίας αὐτοῦ τοῦ γεγονότος καταδικάστηκε σέ σταυρικό θάνατο· πάντως οἱ ἀφηγήσεις τοῦ Ταλμούδ καί ἡ ἐσκεμμένη περί Χριστοῦ ἰουδαϊκή μύθευση τῆς χριστιανικῆς ἱστορίας συντείνει στή δημιουργία τῆς γενικῆς πεποιθήσεως μεταξύ πιστῶν καί ἀπίστων σχετικά μέ τήν ἱστορική ὕπαρξή του.

37. Πρβλ. Ματθ. 15, 2. Μάρκ. 7, 3-5.
38. Λεων. Διαμαντοπούλου (Ἀρχιμ.), ὅ.π., σσ. 93-96.
39. Γεωρ. Πατρώνου, ὅ.π., σσ. 54-55.
40. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σσ. 24-25.

Ἐκ τῶν ἀφηγήσεων αὐτῶν εἶναι φανερό, ὅτι οἱ ραββῖνοι τοῦ δευτέρου ἡμίσεως τοῦ α΄ αἰῶνα καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ β΄ ἐγνώριζαν καλά τό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ καὶ εἶχαν ὀρθό φρόνημα γι'αὐτόν, ὅτι ἡ περί αὐτοῦ ἀγαθή γνώμη μετεβλήθη σύν τῷ χρόνῳ σέ μῖσος, ἐπιπροσθέτως δέ ὅτι περί τό 71 μ.Χ. ὑπῆρχε τό κατά Ματθαῖον εὐαγγέλιον τό ὁποῖο ἐγνώριζαν. Τό σπουδαῖο αὐτό μέρος τοῦ Ταλμούδ ἀγνοήθηκε ἐντελῶς ἀπό τή νεώτερη ἔρευνα τῆς Καινῆς Διαθήκης, ἐνῶ περιέχει τήν ἀρχαιότατη παραπομπή σέ Εὐαγγέλιο[41].

Ὅλα αὐτά ἐπιβεβαιώνουν τήν ἀλήθεια ὅτι καί ἀπό τήν ἑβραϊκή φιλολογία ἔχομε ἀναντίρρητες μαρτυρίες περί τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἀπό τίς μαρτυρίες αὐτές ναί μέν δέν δυνάμεθα νά συνθέσομε τήν πλήρη ἱστορία τοῦ Ἰησοῦ, λόγῳ τῆς ἰσχνότητός τους σέ ἀντιπαράθεση πρός τίς χριστιανικές πηγές τοῦ βίου του. Ἀλλά ἐμεῖς, αὐτό καί μόνο ζητοῦμε ἀπό τίς πηγές: τήν αὐθεντική διαπίστωση τῆς ἱστορικότητας τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ, τό ὁποίο μάλιστα καί πιστούμεθα κατά τρόπο ριζικά ἀνατρέποντα τούς διισχυρισμούς ἐκείνων πού ἀρνοῦνται τήν ἱστορική του ὕπαρξη.

γ. Μαρτυρίες ἐθνικῶν συγγραφέων.

- **Μαρτυρία τοῦ Θαλλοῦ**

Ὁ εἰδωλολάτρης συγγραφέας Θαλλός περί τό 52 μ.Χ. ἔγραψε ἱστορία τῆς Ἑλλάδας, κατά τίς σχέσεις της πρός τήν Ἀσία ἀπό τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου μέχρι τῶν ἡμερῶν του, ἡ ὁποία δέν διασώθηκε· ἀποσπάσματά της μόνο ἀναφέρονται ἀπό μεταγενέστερους συγγραφεῖς. Ἕνας ἀπό αὐτούς, ὁ Ἰούλιος Ἀφρικανός, ἀναφέρει σέ ἕνα ἀπό τά ἔργα του τήν ἐξήγηση τήν ὁποία ἔδιδε ὁ Θαλλός στό σκότος πού ἔγινε κατά τήν σταύρωση τοῦ Κυρίου μας καί τό ὁποῖο τό ἑρμήνευε ὡς ἔκλειψη τοῦ ἡλίου καί ὄχι ὡς θαῦμα, δεδομένου ὅτι ἦταν εἰδωλολάτρης: «Τοῦτο τό σκότος ἔκλειψιν ἡλίου Θαλλός ἀποκαλεῖ ἐν τρίτῃ τῶν ἱστοριῶν, ὡς ἐμοί δοκεῖ ἀλόγως». Ὁ Θαλλός ὡς εἰδωλολάτρης προσπαθεῖ βεβαίως νά δώσει φυσική ἐξήγηση τοῦ σκότους ἐκείνου καί δέν τό χαρακτηρίζει θαῦμα. Ὅτι ὅμως αὐτό ἦταν θαῦμα καί εἶναι «ἄλογο» νά μήν θεωρεῖται ὡς τοιοῦτο -ὅπως λέγει ὁ Ἰούλιος- ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ὅτι ἔκλειψη ἡλίου δέν εἶναι δυνατόν νά γίνει σέ καιρό πανσελήνου. Καί τήν ἐποχή τοῦ Πάσχα κατά τό ὁποῖο ἐσταυρώθη ὁ Κύριος ἦταν πανσέληνος[42].

- **Μαρτυρία τοῦ Μαρά Βάρ Σαραπίωνος**

Ἡ ἀρχαιότερη τῶν περί Ἰησοῦ μή χριστιανικῶν μαρτυριῶν εἶναι ἡ τοῦ Σύρου στωϊκοῦ φιλοσόφου Μαρά Βάρ Σαραπίωνος ἐπιστολή πρός τόν υἱόν του Σαραπίωνα. Ἡ ἐπιστολή αὐτή γραφεῖσα μετά τό 73 μ.Χ. στή συριακή γλῶσσα, ἐσώθη

41. Γρηγ. Παπαμιχαήλ, ὅ.π., σ. 89.
42. Γεωρ. Πατρώνου, ὅ.π., σσ. 54-56

σχεδόν ὁλόκληρη στά χειρόγραφα τοῦ Βρεττανικοῦ Μουσείου. Ἡ ἀναφερόμενη στόν Ἰησοῦ περικοπή λέγει:

«Ποίαν ὠφέλειαν ἀπεκόμισαν τάχα οἱ Ἀθηναῖοι φονεύσαντες τόν Σωκράτην, παρά μόνον τήν ἀνταπόδοσιν μέ λιμόν καί λοιμόν; Ἤ οἱ Σάμιοι ἐξορίσαντες τόν Πυθαγόραν, παρά τό ὅτι ἡ χώρα ἐκαλύφθη ἀπό τήν ἄμμον; Ἤ οἱ Ἰουδαῖοι ἐκ τῆς καταδίκης τοῦ σοφοῦ των Βασιλέως, ἕνεκα τῆς ὁποίας ἀπό τότε τούς ἀφηρέθη τό Βασίλειον; Διότι δικαίως ἐξεδικήθη ὁ Θεός διά τούς τρεῖς ἐκείνους σοφούς: ... οἱ δέ Ἰουδαῖοι καταστραφέντες καί ἐκ τῆς χώρας αὐτῶν διωχθέντες ζῶσιν ἐν τῇ διασπορᾷ... ὁ σοφός Βασιλεύς δέν ἀπέθανε χάρις εἰς τούς νέους νόμους πού ἔδωσε»[43].

Ἡ ἐπιστολή αὐτή εἶναι πολλαπλῶς σπουδαία, ἀφενός μέν διότι κατέχει τήν πρώτη θέση μεταξύ τῶν μή χριστιανικῶν περί τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μαρτυριῶν ἀπό ἀπόψεως ἀρχαιότητος καί ἀφετέρου λόγῳ τῆς προελεύσεώς της. Ὁ συγγραφέας εἶναι Σύρος ἐθνικός ὀπαδός τῆς στωϊκῆς φιλοσοφίας. Ἐκ τῆς φήμης τοῦ Χριστοῦ ἡ ὁποία πολύ ἐνωρίς καί ταχέως διαδόθηκε καί στήν γειτονική τῆς Παλαιστίνης Συρία, ἐπληροφορήθηκε ὅτι αὐτός ἦταν «σοφός Βασιλεύς» τῶν Ἰουδαίων, τόν ὁποῖο αὐτοί ἐθανάτωσαν ἀδίκως, γι'αὐτό καί προσέλκυσαν μόνοι τους τήν τιμωρία τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος τούς ἀφαίρεσε τό Βασίλειο καί τούς διασκόρπισε στήν διασπορά, ἀλλά ὁ ὁποῖος Χριστός παρά ταῦτα, ζεῖ εἰς τό Εὐαγγέλιόν του, τό ὁποῖο διαδίδεται καί τηρεῖται πολύ πέρα ἀπό τά ὅρια τῆς Ἰουδαίας ὡς νέος νόμος[44].

- **Μαρτυρία τοῦ Τακίτου**

Ὁ Ρωμαῖος ἱστορικός Τάκιτος ἀναφέρει περί τό 115 ἤ 117 μ.Χ. στά περίφημα χρονικά του, ὅτι ὁ αὐτοκράτορας Νέρωνας εἶχε ἀποδώσει τήν τρομερή πυρκαγιά τῆς Ρώμης (64 μ.Χ.) στούς Χριστιανούς τῆς ἐποχῆς του μέ συνέπεια νά ξεσπάσει ἕνας ἀπό τούς σκληρότερους διωγμούς κατά τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Ἀναφέρει ἀκόμα ὁ Τάκιτος ὅτι οἱ Χριστιανοί ἔφεραν τό ὄνομά τους ἀπό κάποιο «Χριστό» πού ἐπί αὐτοκράτορα Τιβερίου καταδικάστηκε σέ μαρτυρικό θάνατο ἀπό τόν ἴδιο τόν πραίτωρα τῆς Ρώμης στήν Ἰουδαία, Πόντιο Πιλᾶτο. Ἀναφέρει ἐπίσης ὅτι ἡ «δεισιδαίμων» νέα αὐτή πίστη πού κατέκτησε τήν Παλαιστίνη, τείνει τώρα νά κατακτήσει καί αὐτή τήν Ρώμη, τήν πρωτεύουσα τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας, καί νά ὁδηγήσει τόν λαό σέ κάθε εἴδους «βδελυρότητα»[45].

Ὁ Τάκιτος συνεπῶς μᾶς πληροφορεῖ ἀφενός μέν περί τοῦ ἔτους κατά τό ὁποῖο ἀπέθανε ὁ Ἰησοῦς, ἐπιβεβαιώνοντας ἔτσι πλήρως τήν εὐαγγελική ἱστορία, ἀφετέρου δέ μαρτυρεῖ περί τῆς ραγδαίας ἐπικρατήσεως καί ἐξαπλώσεως τῆς νέας θρησκείας[46].

---

43. Λεων. Διαμαντοπούλου (Ἀρχιμ.), ὅ.π. σ. 74.
44. Γρηγ. Παπαμιχαήλ, ὅ.π., σσ. 62-63.
45. Γεωρ. Πατρώνου, ὅ.π., σσ. 47-48.
46. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σ. 27.

- **Μαρτυρία Σουετωνίου**

Σύγχρονος σχεδόν τοῦ Τακίτου ἦταν ὁ διάσημος ἱστορικός Σουετώνιος ὁ ὁποῖος ἔγραψε μεταξύ τῶν ἐτῶν 110-120 μ.Χ. ἔργο σχετικό πρός τόν βίο τῶν δώδεκα πρώτων αὐτοκρατόρων τῆς Ρώμης, δηλαδή ἀπό Αὐγούστου μέχρι Δομιτιανοῦ. Εἰς μέν τήν Nita Neronis (XVI) ἀναφέρει τήν ἐνοχοποίηση τῶν χριστιανῶν ἀπό τόν Νέρωνα κατά τήν πυρπόληση τῆς Ρώμης. Συνεπάγεται ὅτι ἐξ αἰτίας τούτου καταδικάστηκαν σέ βασανιστήρια ὡς δεισιδαίμονες καί κακοποιοί: «… ὑπέστησαν τιμωρίας οἱ χριστιανοί, ἄνθρωποι νέας καί κακοποιοῦ δεισιδαιμονίας». Εἰς δέ τήν Vita Claudi (XXV) μνημονεύει τό αὐτοκρατορικό διάταγμα τοῦ 53 διά τοῦ ὁποίου ὁ Κλαύδιος, ὅπως ἀναφέρεται καί στίς «Πράξεις» διέταξε «χωρίζεσθαι πάντας τούς Ἰουδαίους ἀπό τῆς Ρώμης»· ὑποδεικνύει δέ τόν Χρῆστον ὡς αἴτιον τῶν ὑπ' αὐτῶν διαρκῶς ὑποκινουμένων θρησκευτικῶν καί πολιτικῶν ταραχῶν: «Τούς Ἰουδαίους τῇ ὑποκινήσει τοῦ Χρήστου (impulsore Chresto) θορυβοῦντας τῆς Ρώμης ἐξέωσε». Τήν γνησιότητα αὐτῶν τῶν χωρίων οὐδείς ἀμφισβήτησε. Ἀπ' αὐτά πληροφορούμεθα ὅτι στήν Ρώμη ὑπῆρχαν ἐπί Νέρωνος ἀφοσιωμένοι ὀπαδοί τοῦ Χριστοῦ καλούμενοι ἀπό τό ὄνομά του χριστιανοί, ὅτι ὁ ἱστορικός συγχέει τούς χριστιανούς πρός τούς ἰουδαίους, καί ὅτι ὑποκινητής αὐτῶν τῶν ταραχῶν εἶναι ὁ Χρῆστος (=Χριστός), δηλαδή γνωστό πραγματικό πρόσωπο. Ὅτι ὑπό τόν chrestum ὁ ἱστορικός ἐννοεῖ τόν Χριστό εἶναι ἔξω πάσης ἀμφισβητήσεως. Ἡ δίχως τήν ἀναφορική ἀντωνυμία ἐκφορά τοῦ ὀνόματος chresto μαρτυρεῖ, ὅτι αὐτός δέν ἦταν γιά τόν συγγραφέα καί τούς συγχρόνους του ἁπλῶς κάποιος Ἰουδαῖος, ἀλλά πρόσωπο λίαν γνωστό, ὁ ἀρχηγός τῆς θρησκείας τῶν χριστιανῶν, ὁ Ἰησοῦς Χριστός· τό χωρίο αὐτό τοῦ Σουετωνίου μαρτυρεῖ ὅτι τό ὄνομα τοῦ Χριστοῦ ἐπί Κλαυδίου, δηλαδή 10-20 ἔτη ἀπό τοῦ θανάτου τοῦ Ἰησοῦ (41-54) ἦταν τόσο γνωστό στήν Ρώμη, ὥστε νά ἐκλαμβάνεται ὁ Χριστός ὡς ζῶν, ἀκόμα καί ὑποκινῶν στάσεις[47].

- **Μαρτυρία Πλινίου**

Μείζονος σημασίας εἶναι ἡ περί Χριστοῦ καί τῶν χριστιανῶν μαρτυρία τοῦ Πλινίου τοῦ νεωτέρου πού ἦταν σύγχρονος τοῦ Τακίτου καί τοῦ Σουετωνίου. Ὁ Πλίνιος διοικητής τῆς Βιθυνίας καί συνδεδεμένος διά στενῆς φιλίας μέ τόν Τραϊανόν, ἔγραψε πρός αὐτόν ἐπιστολή ἀπό τήν ὁποία πληροφορούμεθα γιά τίς προόδους καί τίς κατακτήσεις τίς ὁποῖες εἶχε σημειώσει στήν Βιθυνία ἡ νέα πίστη, ἑβδομήκοντα περίπου ἔτη μετά τόν θάνατο τοῦ Ἰησοῦ. Πληροφορεῖται δι' αὐτῆς ὁ αὐτοκράτορας ὅτι οὐδέν τό ἀξιόποινο ἀνεκαλύφθη στούς ὀπαδούς τῆς νεοφανείσας θρησκείας. Ἡ μόνη ἐνοχή ἤ πλάνη τους ἦταν ὅτι συνήρχοντο κατά τακτή ἡμέρα πρό τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου καί ἀνέπεμπαν ὕμνο στόν Χριστόν ὡς

47. Γρηγ. Παπαμιχαήλ, ὅ.π., σσ. 67-68.

εἰς Θεόν[48]. Ὑποβάλλονταν εἰς ὅρκους ὄχι πρός κάποια κακουργία, ἀλλά ὅπως μή διαπράττουν κλοπές, ληστεῖες, μοιχεῖες, ὅπως μή παραβαίνουν τίς ὑποσχέσεις, μή σφετερίζονται τίς παρακαταθῆκες· μετά ταῦτα συνήθιζαν νά ἀπέρχονται καί ἀμέσως μετά νά συνέρχονται διά νά φᾶνε τροφή κοινή καί ἀσφαλῆ. Σταμάτησαν αὐτή τους τήν ἐνέργειαν μετά τήν ἔκδοση σχετικοῦ ἀπαγορευτικοῦ διατάγματός μου· πρός ἀποκάλυψη τῆς ἀληθείας ἔκρινα ἀναγκαῖο νά βασανίσω καί νά ἀνακρίνω δύο μεμυημένες θεραπαινίδες, ἀλλά τίποτα ἄλλο δέν βρῆκα ἐκτός ἀπό διαστροφή καί ὑπέρμετρη δεισιδαιμονία[49]. Ἡ χριστιανική κοινότητα δέν παρουσιάζει κάποιο συγκεκριμένο κίνδυνο οὔτε γιά τή ρωμαϊκή ἐξουσία καί κοινωνία, ἀλλά οὔτε καί γιά τήν ἐπίσημη ἐθνική θρησκεία[50].

- **Μαρτυρίες Νουμηνίου, Φλέγωνος, Γαληνοῦ, Λουκιανοῦ καί Κέλσου**

Δέν θά ἔπρεπε νά ἀντιπαρέλθομε ὡσαύτως τήν μαρτυρία τῶν ἐθνικῶν ἐκείνων συγγραφέων τοῦ β΄ αἰῶνα οἱ ὁποῖοι ἐπέκριναν τόν Ἰησοῦ. Αὐτοί ἦταν ὁ νεοπυθαγόριος Νουμήνιος (πρῶτο ἥμισυ τοῦ β΄ αἰῶνα), ὁ σύγχρονός του Φλέγων, δοῦλος ἀπελεύθερος τοῦ Ἀδριανοῦ, ὁ Γαληνός (δεύτερο ἥμισυ τοῦ β΄ αἰῶνα), καθώς ἐπίσης καί οἱ Λουκιανός καί Κέλσος. Αὐτοί συκοφαντοῦν τόν Ἰησοῦ καί κάποιοι ἀπ᾽ αὐτούς ἐκφράζονται περί αὐτοῦ μέ πικρή εἰρωνεία καί σαρκασμό. Οὐδείς ὅμως διανοεῖται νά ἀμφισβητήσει τήν ὕπαρξή του. Ὁ Λουκιανός στό περί περεγρίνου τελευτῆς ἔργο του, ὑπαινίσσεται τόν Ἰησοῦ καί ὁμιλεῖ γι᾽ αὐτόν σάν περί πολύ γνωστοῦ προσώπου ἄν καί πρό πολλοῦ θανόντος· καλεῖ δέ αὐτόν «ἐσταυρωμένον σοφιστήν, ἄνθρωπον ἐν Παλαιστίνῃ σταυρωθέντα, μέγαν νομοθέτην τῶν χριστιανῶν». Ὁ ἐκλεκτός δέ πλατωνικός φιλόσοφος Κέλσος στό σύγγραμμά του «Λόγος ἀληθής», τό ὁποῖο ἄν καί ἔχει ἀπολεσθεῖ δυνάμεθα νά τό ἀνασυντάξομε στίς κύριες γραμμές του ἐκ τῆς ἀναιρέσεως τοῦ Ὠριγένους, παρουσιάζεται μέν ὡς πιστεύων τίς κατά τοῦ Ἰησοῦ Ἰουδαϊκές μυθοπλασίες καί ἐπιζητεῖ ἐκφυλίζων τά θαύματα τοῦ Ἰησοῦ νά τά συκοφαντήσει καί περιγελάσει «οὐδεμίαν ὅμως διάθεσιν ἐκδηλοῖ, ὅπως ἀρνηθῇ τήν ἱστορικήν ὕπαρξιν τοῦ προσώπου τοῦ Ἰησοῦ»[51].

48. Λεων. Διαμαντοπούλου (Ἀρχιμ.), ὅ.π., σ. 82.
49. Γρηγ. Παπαμιχαήλ, ὅ.π., σσ. 69-70.
50. Βλ. Πλινίου, Ἐπιστολή 10, 96.
51. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σσ. 28-29.

Γ΄. Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

Στήν Ἁγία Γραφή μαρτυρεῖται σαφῶς ὅτι ὁ Θεός - Πατήρ ἔχει ἕνα, μονογενῆ Υἱόν. Ὁ Υἱός αὐτός δέν εἶναι κτίσμα, δέν ἔγινε ἐκ τοῦ μή Ὄντος καί δέν εἶναι προϊόν τῆς θελήσεως τοῦ Πατρός, ὅπως εἶναι τά κτίσματα, ἀλλά εἶναι γέννημα τῆς φύσεως καί τῆς οὐσίας αὐτοῦ. Ὑπάρχει ἀϊδίως καί πρό τῆς κτίσεως τοῦ κόσμου ἐν τῷ Θεῷ. Αὐτός εἶναι ὁ μοναδικός, ὁ μονογενής Υἱός τοῦ Πατρός· εἶναι ὁμοούσιος μέ τόν Πατέρα, δηλαδή ἔχει πάντα τά τοῦ Θεοῦ - Πατρός, πλήν τῆς πατρότητος αὐτοῦ[1].

Ὅποιος ἀναλαμβάνει νά μιλήσει γιά τήν προσωπικότητα καί τό ἔργο του πρέπει νά ἔχει διαρκές σημεῖο ἀναφορᾶς του, τί θέλει καί ποιά εἶναι τά ὅρια πού κανείς δέν ἔχει τήν δύναμη νά ξεπεράσει. Εἶναι ἀδύνατον π.χ. ἀκολουθώντας τίς σύγχρονες τάσεις νά ἑτοιμάσει μιά ψυχολογία τοῦ Ἰησοῦ. Θά ἦταν ὅμως δυνατόν καί θά ἀποτελοῦσε μιά ὡραία ἀποστολή νά ἐρευνοῦσε κανείς ποῦ ἔχει τίς ρίζες της αὐτή ἡ θαυμαστή προσωπικότητα. Πῶς καθορίζονται τά διάφορα χαρακτηριστικά τῆς ὑπάρξεώς του. Πῶς συμβαίνει, ὥστε μέσα του νά συγκρούονται φαινομενικά τόσο ἀντίθετες δυνάμεις καί ὅμως νά σχηματίζουν μιά τόσο καθαρή ἑνότητα κ.τ.λ. Γιά τόν Ἰησοῦ Χριστό ὅμως ὅλα αὐτά δέν μπορεῖ κανείς νά τά ἐφαρμόσει τουλάχιστο πέρα ἀπό κάποια στενά ὅρια. Ἄν παρ' ὅλα αὐτά κάποιος τό ἐπιχειρήσει, τότε καταστρέφει τήν εἰκόνα του. Γιατί, στά κατάβαθα τῆς προσωπικότητάς του, βρίσκεται τό μυστήριο τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὅπου σταματᾶ κάθε «ψυχολογία». Κατά βάση, ἕνα μπορεῖ κανείς νά κάνει: Ξεκινώντας ὅλο καί ἀπό καινούργια σημεῖα, νά δείξει, ὅτι ὅλες οἱ ἰδιότητες καί τά χαρακτηριστικά αὐτῆς τῆς μορφῆς καταλήγουν στό τέλος νά εἶναι ἀκατάληπτα, ἀλλά καί γεμᾶτα ἀπό ἀτέλειωτες δυνατότητες καί ἐλπίδες[2].

Ὁ Ἰησοῦς δέν ἦταν ἀναμάρτητος καί ἅγιος μέ τήν κοινή ἔννοια τοῦ ἐλαχίστου τῆς ἁμαρτωλότητας καί τοῦ ὑψίστου τῆς ἁγιότητας· δέν βρισκόταν προφανῶς στήν ὑψίστη βαθμίδα τῆς κλίμακας τῆς ἠθικῆς τελειότητας, δέν ἦταν ὁ κατά κάποια μεμονωμένη ἀρετή ὑπέροχος ἤ ὁ κατ' ἐξοχήν ἐνάρετος καί ὁ ἀληθής, ἀλλά ἦταν ἀπολύτως «χωρίς ἁμαρτίες»[3]. Ἦταν αὐτό τό ἰδεῶδες τῆς ἁγιότητας, τό

1. Μέγα Λ. Φαράντου, Ἡ περί Θεοῦ Ὀρθόδοξος διδασκαλία, Ἀθῆναι 1985, σ.185.
2. Ἱερωνύμου Κοτσώνη (Ἀρχιεπ.), Πρόλογος στό ὑπ' αὐτοῦ μεταφρασθέν βιβλίο, Ὁ Κύριος, τοῦ R. Guardini, ἐκδ. «Δαμασκός» 1983, σ.6.
3. Ἑβρ. 4, 15.

παντέλειον πρότυπον, τό πρός τό ὁποῖο τείνουν οἱ προσεγγίζοντες τήν ἁγιότητα καί τό καλοῦν «Ὁ» ἅγιος καί «Ὁ» ἀναμάρτητος, Αὐτή ἡ Αὐτο-Ἀρετή καί ἡ Αὐτο-Ἀλήθεια[4].

Πλεῖστοι ὅσοι χαρακτηρισμοί καί τίτλοι στήν Καινή Διαθήκη δηλώνουν τήν διττή καταγωγή του, τήν «ἐκ τῶν ἄνω», δηλαδή ἐκ τοῦ Θεοῦ, καί «ἐκ τῶν κάτω», δηλαδή ἐκ τοῦ κόσμου. Οἱ χαρακτηρισμοί αὐτοί διχάζουν τήν ἀνθρώπινη συνείδηση ἡ ὁποία ἀδυνατεῖ νά ἐντάξει τόν Ἰησοῦ Χριστό κάπου ἐνιαίως καί εὐκρινῶς: Ἤ στόν χῶρο τοῦ θείου ἤ στόν χῶρο τοῦ ἀνθρωπίνου. Ἐξ ἄλλου ἡ ἀνθρώπινη σκέψη καί λογική ἀδυνατεῖ νά ἐντάξει τόν Ἰησοῦ σέ ἀμφότερα συγχρόνως, δηλαδή στόν χῶρο τοῦ Θείου καί ἀνθρωπίνου, ἀλλά τείνει πάντοτε σέ μονομερῆ ἔνταξη αὐτοῦ, δηλαδή ἤ μόνο στόν χῶρο τοῦ θείου ἤ μόνο στόν χῶρο τοῦ ἀνθρωπίνου[5]. Γι' αὐτό καί ὁ Ἰησοῦς Χριστός εἶναι τό διά μέσου ὅλων τῶν αἰώνων μυστήριον, «λίθος προσκόμματος καί πέτρα σκανδάλου»[6] κάθε ἀνθρώπινης προσπάθειας πρός κατανόησή του.

Ἄν τότε στήν Καπερναούμ ἤ στά Ἱεροσόλυμα ρωτοῦσε κάποιος τόν Κύριον «ποιός εἶσαι; Ποιοί εἶναι οἱ γονεῖς σου; Ἀπό ποιά φυλή κατάγεσαι;» θά μποροῦσε νά τούς ἀπαντήσει, ἐκτός ἀπό τό «ἐξ οἴκου πατριᾶς Δαυΐδ»[7] καί: «Πρίν Ἀβραάμ γενέσθαι, ἐγώ εἰμί»[8].

Ὁ Ἰωάννης ἀναζητεῖ τίς ρίζες στό μυστήριο τῆς ζωῆς τοῦ Θεοῦ. Τό Εὐαγγέλιό του, ὑπογραμμίζει: «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καί ὁ Λόγος ἦν πρός τόν Θεόν, καί Θεός ἦν ὁ Λόγος. Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρός τόν Θεόν, πάντα δι'αὐτοῦ ἐγένετο καί χωρίς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδέ ἕν ὅ γέγονεν. Ἐν τῷ κόσμῳ ἦν καί ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο καί ὁ κόσμος οὐκ ἔγνω· καί ὁ Λόγος σάρξ ἐγένετο καί ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καί ἐθεασάμεθα τήν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρά πατρός πλήρης χάριτος καί ἀληθείας»[9]. Οἱ ἀρχές αὐτές βρίσκονται στόν Θεό. «Ὁ Θεός εἶναι ἐκεῖνος πού ζεῖ αἰώνια. Ἡ ζωή του ὅμως καί ἡ ὕπαρξή του εἶναι διαφορετική ἀπ' τήν ζωή τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ Ἁγία Γραφή μᾶς διδάσκει ὄχι ἁπλῶς τήν μονοθεΐα, ὅπως ὁ μεταχριστιανικός Ἰουδαϊσμός, ὁ Ἰσλαμισμός καί γενικά ὅλες οἱ νεώτερες ἀντιλήψεις. Ὁ Θεός τῆς Ἁγίας Γραφῆς βρίσκεται σέ ἐκεῖνο τό Μυστήριο, πού ἡ Ἐκκλησία τό ἐκφράζει μέ τή διδασκαλία γιά τήν Τριάδα τῶν προσώπων μέσα στήν ἑνότητα τῆς ζωῆς. Ἐκεῖ ἀναζητεῖ ὁ Ἰωάννης τίς ρίζες τῆς ὑπάρξεως τοῦ Ἰησοῦ. Στό δεύτερο ἀπό τά ἱερά πρόσωπα, στόν Λόγο ὅπου ὁ Θεός ὁ λαλῶν φανερώνει τό πλήρωμα τῆς ὑπάρξεώς του. Λαλῶν ὅμως καί Λόγος ἐλκύονται ὁ ἕνας ἀπό τόν ἄλλον καί

4. Γρηγ. Παπαμιχαήλ, Ὁ Ἰησοῦς Χριστός ὡς ἱστορικόν πρόσωπον, Ἐν Ἀθήναις 1954, σ.99.
5. Μέγα Λ. Φαράντου, ὅ.π., σ. 185.
6. Ρωμ. 9,33· Α΄ Πέτρ. 2,7.
7. Λουκ. 2, 4.
8. Ἰωάν. 8, 58.
9. Ἰωάν. 1, 1-14.

εἶναι ἕνα μέσα στήν ἀγάπη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Τό δεύτερο ἀπό τά πρόσωπα τοῦ Θεοῦ, πού λέγεται «Λόγος», ὀνομάζεται συγχρόνως καί «Υἱός», γιατί ἐκεῖνος πού εἶναι ὁ λαλῶν ὀνομάζεται «Πατήρ»· καί τό Ἅγιο Πνεῦμα στήν τελευταία ὁμιλία τοῦ Κυρίου, παίρνει τό γλυκό ὄνομα «Παράκλητος», παρηγορητής, γιατί βοήθησε ὥστε οἱ ἀδελφοί τοῦ Ἰησοῦ μετά τήν ἀποχώρησή του ἀπό τήν γῆ, νά μήν μένουν ὀρφανοί. Ἀπ' αὐτόν τόν οὐράνιο Πατέρα, μέ τήν δύναμη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἦλθε ὁ Λυτρωτής σέ μᾶς»[10].

Τήν θειότητα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀποδίδει καί ἡ καινοδιαθηκική σκέψη ὅτι αὐτός εἶναι ἡ Σοφία τοῦ Θεοῦ[11]. Ἡ σοφία τοῦ Θεοῦ, ὅπως τήν ἐννοεῖ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, δέν εἶναι μία ἐνδοσκοπική πραγματικότητα καί πνευματικότητα, ὅπως π.χ. ἡ ψυχή τοῦ παντός στόν Πλάτωνα ἤ ὁ κοσμικός Λόγος τῆς Στοᾶς, σπέρματα τοῦ ὁποίου φέρει μέσα του καί ὁ ἄνθρωπος. Ἀλλά ἀντιθέτως εἶναι μία ὑπερβατική πραγματικότητα, προϋπάρχουσα τοῦ κόσμου ἐν τῷ Θεῷ καί ἐρχομένη στόν κόσμο γιά τήν σωτηρία του[12].

Ἡ ἀνθρώπινη γενεαλογία τοῦ Ἰησοῦ εἶναι καταχωρημένη στήν ἱστορία. Περιλαμβάνει ἄνδρες καί γυναῖκες τοῦ κόσμου τούτου· δικαίους, ἁγίους, ἁμαρτωλούς. Εἶναι «σάρξ ἐκ τῆς σαρκός μας» χωρίς ἁμαρτία. Εἶναι -κατά τόν Καβάσιλα- ὁ μόνος ὑγιής καρπός τοῦ γενεαλογικοῦ δένδρου ὁλόκληρης τῆς ἀνθρώπινης φυλῆς. Ἔχει καί μία «νέα» γενεαλογία. Σ' αὐτόν σταματᾶ τό γενεαλογικό δένδρο τῆς πεσμένης ἀνθρωπότητας τῶν ἀπογόνων τοῦ Ἀδάμ καί τῆς Εὔας καί ἀρχίζει μία νέα ἀνθρώπινη γενεαλογική σειρά τῆς ὁποίας Ἐκεῖνος εἶναι ὁ Γενάρχης. Ὁ νέος Ἀδάμ. Ὅλοι οἱ χριστιανοί εἶναι κλάδοι καί καρποί τοῦ νέου αὐτοῦ γενεαλογικοῦ δένδρου. Μέ τήν ἐνσάρκωση καί ἐνανθρώπηση τοῦ Ἰησοῦ ἄρχισε μαζί καί ἡ νέα «βίβλος γεννήσεως Ἰησοῦ Χριστοῦ», στήν ὁποία θά καταγραφοῦν ὅλοι οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἰησοῦ, οἱ κατά χάριν ἀδελφοί του. Οἱ χριστιανοί οἱ ὁποῖοι βρίσκονται κάτω ἀπό τήν ἁγιαστική χάρι τοῦ Ἀρχηγοῦ, τῆς ρίζας τοῦ γενεαλογικοῦ τους δένδρου, ὁ λυτρωτικός καί ἁγιαστικός χυμός τῆς ὁποίας τούς καθαρίζει, τούς ἐξημερώνει καί τούς μεταμορφώνει μεταδίδοντάς τους αἰώνια ζωή[13]. Ὅποιος ἀνήκει στό γενεαλογικό δένδρο τοῦ Ἰησοῦ, ἀπό «ἀγριέλαιος» ἔχει ἐγκεντρισθεῖ διά τοῦ Ἁγίου Πνεύματος «εἰς τήν καλλιέλαιον» γενεαλογία τοῦ Ἰησοῦ[14]. «Ὅσοι εἰς Χριστόν ἐβαπτίσθησαν»[15] ἀνήκουν αὐτοδικαίως στήν βασιλική γενεά τοῦ υἱοῦ τοῦ Δαϋίδ, στό «γένος ἐκλεκτόν, βασίλειον Ἱεράτευμα, ἔθνος ἅγιον»[16].

10. Romano Guardini, Ὁ Κύριος, ἐκδ. «Δαμασκός» 1983, σ.11.
11. Κορ. 1,24-30· 2,2-8.
12. Μέγα Λ. Φαράντου, ὅ.π., σ. 195.
13. Εὐθυμίου (Ἐπισκ.), «Ἐκεῖνος» Ὁ Ἰησοῦς Χριστός, Ἀθήνα 1999, σσ. 23-24.
14. Ρωμ. 11, 24.
15. Γαλ. 3, 27.
16. Α΄ Πέτρ. 2, 9.

Ἡ ἐνανθρώπηση τοῦ Ἰησοῦ[17]

Ὁ ἄνθρωπος πλάστηκε κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωση τοῦ Θεοῦ γιά νά εἶναι ὁ κρίκος μεταξύ τοῦ ὑλικοῦ κόσμου καὶ τοῦ Θεοῦ. Γιά νά ἀναφέρει διαρκῶς τήν δημιουργία στόν Θεό. Γιά νά βρίσκεται σέ διαρκῆ κοινωνία μέ τόν Θεό. Ἀπέτυχε ὅμως σ' αὐτή τήν ἀποστολή μέ τήν πτώση τοῦ Ἀδάμ. Διεκόπη ἡ κοινωνία του με τόν Θεό. Ἔχασε τήν υἱοθεσία καὶ ἡ θέωση ἦταν πλέον ἀδύνατη. Ἡ ἐνσάρκωση ὅμως τοῦ Θεοῦ Λόγου, ἡ ἔλευση τοῦ Θεανθρώπου στήν γῆ, τόν ἔθεσε πάλι σέ τροχιά θεώσεως. Ὁ Χριστός μέ τήν ἐνσάρκωσή του πέρασε μέσα ἀπό τήν ἀνθρώπινη σάρκα. Τήν προσέλαβε· τήν ἔκανε δηλαδή δική του καὶ τήν ἀνέστησε[18]. Χωρίς τήν σάρκωση τοῦ Θεοῦ, ὁ ἄνθρωπος δέν μποροῦσε νά πετύχει τήν θέωση. Δέν μποροῦσε νά πετύχει τήν σωτηρία του.

Δύο πρόσωπα μᾶς χώρισαν μέ τόν ἐγωισμό καὶ τήν ἀνυπακοή τους ἀπό τόν Θεό. Ὁ Ἀδάμ καὶ ἡ Εὔα. Δύο πρόσωπα μᾶς ἐπαναφέρουν πάλι στόν Θεό. Ὁ Θεάνθρωπος Χριστός καὶ ἡ παρθένος Μαρία. Ὅπως λέγει ὁ Μητροπολίτης Περγάμου Ἰωάννης Ζηζιούλας, ὁ Θεάνθρωπος εἶναι ὁ νέος Ἀδάμ πού μέ τήν ἀγάπη του καὶ τήν ὑπακοή του πρός τόν Πατέρα διορθώνει τό λάθος τοῦ πρώτου Ἀδάμ καὶ μᾶς ἐπαναφέρει στόν Θεό. Εἶναι ὅπως λέγει ἡ Ἁγία Γραφή ἡ ὁδός, ἡ θύρα, ὁ ποιμήν ὁ καλός, ἡ ζωή, ἡ ἀνάσταση, τό φῶς. Μέ τήν πτώση ὁ ἄνθρωπος ἀπέτυχε στόν ρόλο πού τοῦ ἀνέθεσε ὁ Θεός. Νά ἑνώνει δηλαδή τήν κτίση μέ τό ἄκτιστο. Ὁ κόσμος ἐπομένως ἦταν καταδικασμένος νά ἐπιστρέψει στό μηδέν, ἀπ' ὅπου πλάστηκε. Ἦταν καταδικασμένος σέ θάνατο.

Ἡ ὑπέρβαση, τό ξεπέρασμα τοῦ θανάτου, μόνο ἀπό τόν ἄνθρωπο θά μποροῦσε νά γίνει, ἐπειδή μόνο αὐτός συνδέεται ψυχοσωματικά μέ τήν κτίση καὶ μέ τόν Θεό. Πρῶτο λοιπόν στοιχεῖο γιά τήν σωτηρία τοῦ κόσμου, ἡ μεσολάβηση τοῦ ἀνθρώπου. Τό δεύτερο στοιχεῖο, ἡ πρωτοβουλία γιά τήν ὑπέρβαση τοῦ θανάτου, μόνο ἀπό τό ἄκτιστο μποροῦσε νά ἐπέλθει, γιατί μόνο τό ἄκτιστο δέν εἶναι μπλεγμένο στήν διαδικασία τῆς ψεύτικης ζωῆς. Οἱ παρακάτω δύο προϋποθέσεις λοιπόν, ὁδηγοῦν στό μυστήριο τῆς σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου:

Πρώτη προϋπόθεση: Νά εἶναι σάρκωση ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος νά μήν ἔχει προσωπική ὑπόσταση κτιστοῦ, ἀλλά νά ἔχει ὑπόσταση ἀκτίστου.

Δεύτερη προϋπόθεση ἡ ὁποία ἔρχεται σάν συνέπεια τῆς πρώτης: Νά μήν γεννηθεῖ αὐτός ὁ Σωτήρας μέ τόν τρόπο πού γεννᾶται ὁ κτιστός ἄνθρωπος.

Τό δόγμα τῆς συλλήψεως τοῦ Χριστοῦ ἐπομένως κατά τρόπο μή βιολογικό, δηλαδή «ἐκ πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς παρθένου» εἶναι οὐσιαστικό στοιχεῖο στήν πίστη αὐτή, διότι ἄν ὁ Χριστός ἐγεννᾶτο μέσῳ τοῦ βιολογικοῦ κύκλου μέ τόν ὁποῖο γεννιόμαστε ἐμεῖς, τότε θά ἦταν δέσμιος αὐτῆς τῆς ἀνακυκλήσεως,

17. Νικ. Ζέρβη, Χριστοδρομία, ὅ.π., σσ. 25-31.
18. Ἰωάννη Ζηζιούλα (Μητρ.), Σημειώσεις ἀπό τίς παραδόσεις του στό Α.Π.Θ. στό μάθημα τῆς Δογματικῆς.

αὐτῆς τῆς ψευδοῦς ζωῆς πού ἔχει μέσα της τόν θάνατο, καί δέν θά μποροῦσε νά προσφέρει τήν λύση.

Ὁ λόγος δέ πού ἡ σύλληψη τοῦ Κυρίου ἔγινε «ἐκ πνεύματος ἁγίου καί Μαρίας τῆς παρθένου» εἶναι, ὅτι ἀφενός ἡ πρωτοβουλία ἔπρεπε νά ληφθεῖ ἀπό τό ἄκτιστο ἐλεύθερα καί ἀφετέρου ἐλεύθερα νά συμμετάσχει σ' αὐτή τήν πρωτοβουλία καί ὁ ἄνθρωπος.

Τό «ναί» τῆς Παναγίας ἦταν ἡ ἔκφραση τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου στήν πρωτοβουλία αὐτή τοῦ Θεοῦ. Κι αὐτό ἔχει μεγάλη σημασία, διότι μποροῦσε ἡ Παναγία νά πεῖ «ὄχι». Ἐάν ἡ Παναγία, κατά τόν ἅγιο Νικόλαο Καβάσιλα, δέν εἶχε πεῖ τό «ναί» στόν Θεό, δέν θά μποροῦσε νά σαρκωθεῖ ὁ Θεός.

Ἡ σάρκωση τοῦ Λόγου καί ἡ θέωση τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τό μέγα μυστήριο τῆς πίστεως καί τῆς θεολογίας μας. Αὐτό ζεῖ κάθε ἡμέρα ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία μας μέ τά μυστήριά της, τήν ὑμνολογία της, τίς εἰκόνες της, μέ ὅλη τήν ζωή της[19].

Ἡ ὑπερφυσική σύλληψη τοῦ Ἰησοῦ ἦταν μία νέα δημιουργική πράξη τοῦ Θεοῦ, μέ τήν ὁποία ἀρχίζει ἡ νέα κοσμογονική ἡμέρα ἡ Ὀγδόη, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Εἰρηναῖος. Κατά τήν μυστική αὐτή ἡμέρα πραγματοποιεῖται ὁριστικά καί οὐσιαστικά ἡ ἀρχέγονη ἀπόφαση τῆς Τριαδικῆς Θεότητος: «Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καί καθ' ὁμοίωσιν»[20]. Ἡ σύλληψη τοῦ Ἰησοῦ ἦταν ἡ ἀποκατάσταση, ἡ ἀνάπλαση καί ἡ ἀναδημιουργία τοῦ πρώτου Ἀδάμ. «Ἐκ τῆς Θεοτόκου τήν τοῦ Ἀδάμ πλάσιν καί ποίησιν καινήν ἀνεστήσατο»[21].

Ἀκόμη, ἡ ἄνευ ἀνθρωπίνης σπορᾶς σύλληψη τοῦ Ἰησοῦ ἀποκλείει ὁποιαδήποτε φυλετική διάκριση τῆς ὑπάρξεώς του. Ὁ Ἰησοῦς δέν ἦταν στήν πραγματικότητα οὔτε Ἑβραῖος, οὔτε Ἕλλην, οὔτε λευκός, οὔτε μαῦρος. Ὁ Ἰησοῦς ἔφερε τήν ἀνθρώπινη φύση, ὅπως τήν ἔπλασε ὁ Θεός· τήν φύση τοῦ πρώτου Ἀδάμ. Γι' αὐτό καί ὁ Ἰησοῦς ἀνήκει σ' ὁλόκληρη τήν ἀνθρωπότητα. Εἶναι τό μονάκριβο δῶρο τοῦ Θεοῦ σ' ὅλους τούς ἀνθρώπους. Ἡ πατρότητα τοῦ Ἰησοῦ ἀνήκει ἀποκλειστικά στόν Θεό[22].

«Ἀσπόρου συλλήψεως, ὁ τόκος ἀνερμήνευτος, Μητρός ἀνάνδρου, ἄφθορος ἡ κύησις. Θεοῦ γάρ ἡ γέννησις, καινοποιεῖ τάς φύσεις. Διό σε πᾶσαι αἱ γενεαί, ὡς Θεόνυμφον Μητέρα, ὀρθοδόξως μεγαλύνομεν» (Τριώδιον 359).

19. Ἰωάννη Ζηζιούλα (Μητρ.), ὅ.π.
20. Γεν. 1, 26.
21. Μ. Ἀθανασίου, L. 692.
22. Εὐθυμίου (Ἐπισκ.), ὅ.π., σσ. 24-25.

Δ΄. Ο ΙΗΣΟΥΣ ΤΩΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΩΝ

1. Η ΑΞΙΟΠΙΣΤΙΑ ΤΩΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΩΝ

Τά Εὐαγγέλια χωρίς νά εἶναι αὐστηρῶς ἱστορικά συγγράμματα, ἐκθέτουν ὅμως πραγματικά γεγονότα ὅπως αὐτά συνέβησαν καί ἔχουν γι' αὐτό τήν ἀξία τοῦ πλέον ἀξιοπίστου καί μετά πάσης κριτικῆς ἔρευνας συγγραμμένου ἱστορικοῦ ἔργου[1].

Οἱ Εὐαγγελιστές δέν εἶναι κάποιοι ἁπλοί χρονογράφοι, οὔτε ὠθοῦνται ἀπό ἱστορικό κυρίως, ἀλλά ἀπό θρησκευτικό ἐνδιαφέρον. Ἐνδιαφέρονται νά στηρίξουν τούς ἀναγνῶστες τους στήν πίστη, ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ καί Σωτήρ τοῦ κόσμου. Ἀποβλέπουν στό νά ζωγραφίσουν τήν θεία εἰκόνα Ἐκείνου τόν ὁποῖον εἶδαν καί ἄκουσαν μέ σκοπό νά σχηματίσουν καί οἱ ἀναγνῶστες τήν ἴδια πίστη περί τοῦ Ἰησοῦ τήν ὁποίαν εἶχαν σχηματίσει καί οἱ Εὐαγγελιστές· νά γνωρίσουν τόν χαρακτῆρα τοῦ Ἰησοῦ ὅπως τόν ἐγνώρισαν καί ἐκεῖνοι[2].

Δέν πρέπει ὅμως νά ὑποθέσομε ὅτι τά ἐκτιθέμενα ὑπό τῶν Εὐαγγελιστῶν γεγονότα δέν εἶναι πραμγατικά, ἐκ τοῦ λόγου ὅτι ἀπέβλεπαν κυρίως πρός θρησκευτικό σκοπό. Οἱ Εὐαγγελιστές κατά τήν ὀρθή παρατήρηση τοῦ E. Jacquier εἶναι μάρτυρες ἱστορικῶν γεγονότων[3]. Καί εἶναι μέν συγχρόνως καί ἀπολογητές, ἀλλά ἐπικαλοῦνται πρός ἀπόδειξη πραγματικά γεγονότα ἱστορικῶς διακριβωμένα. Ἡ ἀφήγησή τους ἔχει τήν ἀξία τοῦ πλέον αὐθεντικοῦ καί ἀξιοπίστου ἱστορικοῦ συγγράμματος. Γι' αὐτό ὁ Renan χαρακτηρίζει τούς συνοπτικούς Εὐαγγελιστές ὡς «μνημεῖα σοβαρά»[4]. Ὁ δέ Jülicher θεωρεῖ τά συνοπτικά Εὐαγγέλια ὡς «ἀνεκτιμήτου ἀξίας, οὐ μόνον ὡς βιβλία θρησκευτικῆς οἰκοδομῆς, ἀλλά καί ὡς μνημεῖα αὐθεντικά διά τήν ἱστορίαν τοῦ Ἰησοῦ»[5].

Ἡ ἱστορική ἀξιοπιστία τῶν περί Χριστοῦ μαρτυριῶν τῶν Εὐαγγελίων εἶναι προφανής[6]. «Ὁ ἐκ τῆς ἁπλῆς, ἀφελοῦς, ἀπερίττου, φυσικῆς καί ἀπαθοῦς ἐκθέσεως καταφανής τόνος τῆς εἰλικρινείας αὐτῶν ἀποτελεῖ τό ἀσφαλέστερον ἐχέγ-

1. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σ. 68.
2. A. Bruce, Apologetics, Edinburgh, 1911.
3. E. Jacquier, La Grédibilité des Évangiles, σ. 18, Paris 1913.
4. E. Renan, Vie de Jésus, σ. XVI καί ἑξῆς, Paris 1863.
5. Einleitung in das N.T., 1906, σ. 328. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σσ. 69-70.
6. ΘΗΕ, Τ.12, σ. 276, Κύριο βοήθημά μας γιά τήν σύνταξη τῆς παρούσης ἑνότητας.

γυον, ὅτι ἤθελαν νὰ εἴπωσι τὴν ἀλήθειαν καὶ μόνον αὐτήν». Ἔχουν ἐξοβελίσει ἀπὸ τὶς διηγήσεις κάθε ὑποκειμενικὸ στοιχεῖο καὶ ἀναπαράγουν πιστῶς, φυσικῶς καὶ ἀντικειμενικῶς τὴν πραγματικότητα σὲ ὅλες τὶς λεπτομέρειες, «ὥστε ἀδύνατον νὰ φαντασθεῖ τις ἐντιμοτέραν εἰλικρίνειαν»[7]. Εἶναι ἀξιοθαύμαστη ἡ πρωτοφανὴς ἁπλότητα καὶ ἡ ἀφέλεια ἡ ὁποία χαρακτηρίζει τὶς ἀφηγήσεις καὶ τῶν τεσσάρων Εὐαγγελιστῶν. Ἐνῶ π.χ. ὁμιλοῦν περὶ θαυμάτων, δὲν καταβάλλουν καμιὰ προσπάθεια νὰ πείσουν τὸν ἀναγνώστη, περὶ τοῦ ὅτι πράγματι λένε τὴν ἀλήθεια. Δὲν ἐξωτερικεύουν καμιὰ ἔκφραση θαυμασμοῦ. Δὲν ἐκδηλώνουν οὔτε τὸν ἐλάχιστο φόβο, μήπως δὲν γίνουν πιστευτοί[8]. Ἐξαλείφουν τόσο τὴν ἀτομικότητά τους, ὥστε διηγοῦνται τὰ φρικτὰ πάθη καὶ τὸν θάνατο τοῦ Ἰησοῦ χωρὶς νὰ χύνουν οὔτε ἕνα δάκρυ, χωρὶς νὰ ἐκστομίσουν οὔτε μιὰ λέξη ἀγανακτήσεως ἢ ἕνα στεναγμὸ συμπαθείας. Οὐδόλως φροντίζουν νὰ εὐαρεστήσουν, νὰ προκαταλάβουν τὸν ἀναγνώστη καὶ νὰ ἀποσπάσουν τὴν ἐμπιστοσύνη του[9]. Ἂν καὶ ἔγραφαν σὲ ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποία τὰ πρόσωπά τους ἀπελάμβαναν μεγάλες τιμὲς ἀπὸ τοὺς χριστιανούς, ἐν τούτοις μὲ πρωτοφανῆ εἰλικρίνεια καὶ ἀμεροληψία, οὐδόλως κρύβουν τὶς ἀδυναμίες καὶ τὰ ἐλαττώματά τους, ἀλλὰ παρουσιάζουν τοὺς ἑαυτούς τους δειλούς, ματαιόδοξους, ζηλότυπους, προληπτικούς, ἀγνώμονες, πλήρεις ἀσυνεπειῶν, ἀτελεῖς, βραδεῖς, ἀστάτους περὶ τὴν πίστη, ἀκόμη καὶ ἀπίστους[10].

Ἔπειτα οἱ Εὐαγγελιστὲς ἦταν ἀδύνατον νὰ ἐπινοήσουν τὴν μεγαλειώδη εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ ἐὰν αὐτὴ δὲν ἀνταποκρινόταν στὴν πραγματικότητα. Ὅπως εἶπε ὁ Ρουσσώ, ποτὲ συγγραφεῖς Ἰουδαῖοι δὲν θὰ ἦταν δυνατὸν νὰ ἐπινοήσουν τὴν ἠθικὴ αὐτή· καὶ τὸ Εὐαγγέλιο ἔχει χαρακτῆρες ἀληθείας τόσο μεγάλους καὶ τόσο ἐμφανεῖς καὶ τόσο ἀμιμήτους, ὥστε ὁ ἐπινοητής τους ἔπρεπε νὰ εἶναι ἀνώτερος ἀπὸ τὸν ἐπινοηθέντα[11].

Τὸ ὅτι ἡ περὶ Χριστοῦ διδασκαλία τῶν Εὐαγγελίων δὲν εἶναι ἡ συνισταμένη τῶν πνευματικῶν ρευμάτων τῆς ἐποχῆς, ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ὅτι ἡ διδασκαλία αὐτὴ ἀπέβη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς «Ἰουδαίοις μὲν σκάνδαλον, Ἕλλησι δὲ μωρία»[12].

Ἕνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα ἐπιχειρήματα ἐναντίον τῆς ἱστορικῆς ἀξιοπιστίας τῶν Εὐαγγελίων εἶναι ἡ ἀνεύρεση σ' αὐτὰ κάποιων διαφορῶν καὶ «ἀντιφάσεων». Ἀλλὰ οἱ διαφορὲς αὐτὲς ἀναφερόμενες σὲ ἐξωτερικὲς μόνο λεπτομέρειες, ὀφείλονται στὴν αὐτοτέλεια τῶν ἐπὶ μέρους πρωτοχριστιανικῶν τοπικῶν παρα-

7. Γρηγ. Παπαμιχαήλ, ὅ.π., σ. 112.
8. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σ. 80.
9. Αὐγούστου Νικολάου, Φιλοσοφικαὶ μελέται περὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐξελληνισθεῖσαι ὑπὸ Π. Βράϊλα, Ἀρμένη καὶ Α. Μαυρομμάτου, Γ΄, σσ. 137, 141.
10. Γρηγ. Παπαμιχαήλ, ὅ.π., σσ. 111-112. Αὐγούστου Νικολάου, ὅ.π., σ. 137. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σσ. 81-82.
11. Emile IV. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σ. 83.
12. Κορ. 1, 23. ΘΗΕ, τ. 12, σ. 275.

δόσεων καὶ στὴν αὐτοτελῆ ἀτομικότητα τῶν συγγραφέων καὶ τὴν ἀνομοιότητα τῶν χαρακτήρων τους, ἐξ αἰτίας τῆς ὁποίας κάθε ἕνας παρουσιάζει διαφορετικὲς ψυχολογικὲς ἀντιδράσεις καὶ προληπτικὲς ἐνέργειες[13]. Οἱ διαφορὲς αὐτὲς ὄχι μόνο δὲν κλονίζουν τὴν ἀξιοπιστία τῶν Εὐαγγελίων, ἀλλὰ ἀντιθέτως πιστοποιοῦν αὐτὴν περισσότερον, ἐφ' ὅσον ἀποδεικνύουν ὅτι, ἂν καὶ δὲν ὑπῆρχε σκόπιμη καὶ προμελετημένη συνενόηση μεταξὺ τῶν Εὐαγγελιστῶν καὶ τῶν φορέων τῶν ἐπὶ μέρους τοπικῶν παραδόσεων, ἐν τούτοις ὑπάρχει σύμπτωση καὶ ἁρμονία στὰ οὐσιώδη. Ὑπὲρ τῆς ἀληθείας τῆς Εὐαγγελικῆς περὶ Χριστοῦ ἱστορίας συνηγορεῖ καὶ ἡ ἁγιότης τῶν Εὐαγγελιστῶν, ὅπως καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι αὐτοὶ γιὰ διάδοση τῶν ὑπ' αὐτῶν γραφομένων ἔζησαν μία ζωὴ αὐτοθυσίας καὶ αὐταπαρνήσεως, πλήρη διωγμῶν καὶ κακουχιῶν[14].

Πύρινη καὶ ἀπολύτου πεποιθήσεως περὶ τῆς θεότητος τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἐπικύρωση τῆς Εὐαγγελικῆς ἀλήθειας εἶναι ἡ γλῶσσα τῶν Ἀποστόλων ἐκ τῆς ὁποίας ἀναδίδεται ὁλόσωμος καὶ ὁλόψυχος σφύζουσα ἡ μαρτυρία τῆς ὀφθαλμοφανοῦς καὶ ψηλαφητῆς ἀληθείας «οὐ δυνάμεθα ἡμεῖς ἃ εἴδομεν καὶ ἠκούσαμεν μὴ λαλεῖν»[15]. Εἶναι ἡ φωνὴ ἡ αὐτόφωνος ἡ ἀπὸ τοῦ κρουνοῦ τῆς ἀληθείας πηγάζουσα μετ' ἀσυγκρατήτου ὁρμῆς. εἶναι ἡ κραυγὴ στόματος τὸ ὁποῖον κανένα κώλυμα καὶ καμία δύναμη καὶ βία δύναται νὰ φιμώσει. Ἡ γλῶσσα αὐτὴ δὲν εἶναι πλαστὴ καὶ πεποιημένη· ἀνήκει σὲ πρόσωπα ποὺ κηρύττουν περὶ τοῦ Σωτῆρος ὡς «αὐτόπται» καὶ «αὐτήκοοι», ὡς «ἑωρακότες» καὶ «θεασάμενοι» καὶ «μάρτυρες» καὶ ἐπικυροῦντα ἐπομένως τὴν ἱστορικότητα καὶ θεότητα τοῦ Ἰησοῦ[16].

Σημαντικότατη μαρτυρία ὑπὲρ τῆς ἀξιοπιστίας τῆς περὶ Χριστοῦ Εὐαγγελικῆς ἱστορίας εἶναι καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ὁ ὁποῖος ἀπὸ διώκτης τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, μετεστράφη σὲ πρωτοκορυφαῖο Ἀπόστολό του ποὺ διακηρύσσει: «Πάντα ἡγοῦμαι σκύβαλα εἶναι, ἵνα Χριστὸν κερδήσω»[17]. «Ἐμοὶ τὸ ζῆν Χριστός»[18]. «Ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός»[19].

Οἱ ἐπιστολὲς τοῦ Παύλου εἶναι τὰ ἀρχαιότερα ἀπ' ὅλα τὰ μνημεῖα τῆς χριστιανικῆς γραμματείας καὶ γι'αὐτὸ ἡ μαρτυρία του δέον νὰ θεωρηθεῖ πολυτιμότερη πάσης ἄλλης· ὁμιλοῦν ἔστω καὶ ἀκροθιγῶς γιὰ ὅλα τὰ κεντρικὰ σημεῖα τῆς περὶ Χριστοῦ Εὐαγγελικῆς ἱστορίας καὶ παρουσιάζουν αὐτά, ὄχι μόνο ὡς πεποιθήσεις τῆς ἐξόχου καὶ μεγαλοφυοῦς του διανοίας, ἀλλὰ καὶ ὡς καθολικὴ πίστη τῆς Ἐκκλησίας σὲ ὅλη τὴν τότε γνωστὴ οἰκουμένη[20].

13. Γρηγ. Παπαμιχαήλ, ὅ.π., σ.112.
14. ΘΗΕ, τ. 12, σσ. 275-276.
15. Πράξ. 4, 20.
16. Γρηγ. Παπαμιχαήλ, ὅ.π., σσ. 116-117.
17. Φιλιπ. 3, 8.
18. Γαλάτ. 1, 21.
19. Ὅ.π., 2, 20.
20. Γρηγ. Παπαμιχαήλ, ὅ.π., σσ. 117-123. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., 85-92.

2. Η ΣΧΕΣΗ ΤΟΥ «ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΙΗΣΟΥ» ΠΡΟΣ ΤΟΝ «ΚΗΡΥΓΜΑΤΙΚΟ ΧΡΙΣΤΟ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ.

Τά λεχθέντα περί τῆς ἀξιοπιστίας τῶν Εὐαγγελίων οὐδόλως εἶναι δυνατόν νά κλονισθοῦν διά τῆς ὑπό τῆς σχολῆς τοῦ R. Bultmann προβληθείσας θεωρίας περί τῆς ἀνάγκης τῆς ἀπομηθεύσεως τῶν Εὐαγγελίων καί τῆς ὅλης Καινῆς Διαθήκης, ὡς καί περί τῆς διακρίσεως μεταξύ τοῦ «ἱστορικοῦ Ἰησοῦ» καί τοῦ «κηρυγματικοῦ Χριστοῦ» τῆς πίστεως.

Οἱ ἀπόψεις αὐτές τῆς σχολῆς Bultmann εἶναι ἀπαράδεκτες. Ἡ πηγή τοῦ χριστιανισμοῦ δέν εἶναι τό κήρυγμα καί ὑποκειμενικά βιώματα, ἀλλά αὐτό τοῦτο τό ἱστορικό γεγονός τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Ἰησοῦ. Τό ὑπό τοῦ Χριστοῦ κηρυχθέν Εὐαγγέλιον προηγήθηκε τοῦ περί Χριστοῦ κηρύγματος τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ ἱστορικός Ἰησοῦς εἶναι ἡ γενεσιουργός αἰτία τοῦ κηρυγματικοῦ Χριστοῦ. Ὁ ἱστορικός Ἰησοῦς ὁ ἀπό Ναζαρέτ ἦταν «ὁ ἀποδεδειγμένος ἀπό τοῦ Θεοῦ δυνάμεσι καί τέρασι καί σημείοις, οἷς ἐποίησε δι' αὐτοῦ ὁ Θεός»[21]. Ὁ κηρυγματικός Χριστός τῶν Εὐαγγελίων δέν εἶναι προϊόν ψευδαισθήσεως καί αὐταπάτης, ἀλλά ἔχει τήν δικαίωση καί τόν ἀποχρῶντα λόγο του στόν ἱστορικό Ἰησοῦ. Ὁ ἱστορικός Ἰησοῦς δέν εἶναι μία τῶν προϋποθέσεων τοῦ περί Χριστοῦ κηρύγματος τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλά εἶναι ἡ μία καί μοναδική προϋπόθεση αὐτοῦ. Εἶναι τελείως χειμερικό νά θέλει κάποιος νά χωρίσει τά προηγηθέντα γεγονότα ἀπό τῆς διά τοῦ κηρύγματος προβολῆς τους. Χαρακτηριστικό εἶναι, ὅτι τό εἰς Α΄ Κορ. ιε΄ παλαιότατο κήρυγμα δέν ἀναφέρεται κυρίως στήν πίστη τῶν ἀποστολικῶν μαρτύρων, ἀλλά στά θεμελιοῦντα τήν πίστη αὐτή γεγονότα, τουτέστιν στόν θάνατο καί στήν κατά τήν τρίτη ἡμέρα Ἀνάσταση τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἡ ὁποία ἀποδεικνύεται διά τῶν ἐμφανίσεων τοῦ Ἀναστάντος.

Ἡ περί Χριστοῦ παράδοση τῆς πρώτης Ἐκκλησίας δέν δημιουργήθηκε ἀπό τά κατηχητικά καί κηρυγματικά ἐνδιαφέροντά της, ἀλλά ἀντιθέτως ἡ παράδοση ἐκείνη προϋπῆρχε ἀπ' αὐτά καί τά ἐνεψύχωσε. Τό μεγαλειῶδες πνευματικό ἔπος τοῦ ἀρχαίου χριστιανισμοῦ καί τῆς πρώτης Ἐκκλησίας εἶναι δυνατόν νά ἐξηγηθεῖ μόνο διά τῶν ὑπερφυσικῶν γεγονότων τῆς ζωῆς τοῦ Κυρίου καί ὄχι διά τῆς μυθοπλαστικῆς φαντασίας μιᾶς ἀνώνυμης μάζας[22].

3. ΟΙ ΕΝΔΕΙΞΕΙΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΗΤΟΣ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

α. Ἡ ἐκ τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ ἔνδειξη

Στήν παγκόσμια ἱστορία φαινόμενο μοναδικό ἀποτελεῖ ἡ καταπληκτική πρωτόγνωρη καί ἀπαράμιλλη διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἡ ὁποία ἀφώπλιζε ἀκόμη καί τούς ἠγέτες τῶν ἀσπόνδων ἐχθρῶν, τούς Γραμματεῖς καί τούς Φαρισαίους

21. Πράξ. 2, 22.
22. ΘΗΕ, ὅ.π., σσ. 277-278.

οἱ ὁποῖοι ὁμολογοῦσαν, ὅτι «οὐδέποτε οὕτως ἐλάλησεν ἄνθρωπος ὡς οὗτος ὁ ἄνθρωπος»[23].

Ἰσχυρίσθηκαν κάποιοι, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστός δέν ἐδίδαξε νέα πράγματα. Ἐμελέτησαν ἐπισταμένως τά Εὐαγγέλια καί ἐκ παραλλήλου ἀνίχνευσαν κάθε τι πού ἐδίδαξε ἡ προχριστιανική ἀνθρωπότητα. «Περιῆλθον τάς πέντε Ἠπείρους καί ἀνέκριναν ὅλων τῶν χρωμάτων τάς ἀνθρωπίνας φυλάς καί ἐπεστράτευσαν πᾶν ὅ,τι ἐγράφη εἰς τάς χιλίας τόσας ἀνθρωπίνας γλώσσας, διά νά ἀνακαλύψουν, ὅτι αὐτή ἡ λέξις ἤ αὐτή ἡ φράσις (τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ) ὑπενθυμίζει ἐκεῖνον τόν στίχον τοῦ Ἡσιόδου ἤ ἐκείνην τήν αἰγυπτιακήν ἐπιγραφήν ἤ τό τάδε ἰνδικόν κείμενον ἤ τήν δεῖνα παροιμίαν τῶν Ἐσκιμώων ἤ τό τάδε ἀπόφθεγμα τοῦ Κομφουκίου καί τοῦ Λάο-Τσέ ἤ τήν τάδε διδασκαλίαν τοῦ Βουδισμοῦ κ.ο.κ. καί τοῦτο ἐγένετο, ἵνα ἀποδειχθῇ ὅτι ἡ διδασκαλία τοῦ Κυρίου εἶναι, τρόπον τινά, μία κοινοτοπία, τήν ὁποίαν ἄλλοι πρό αὐτοῦ εἶχαν διδάξει.

Ἀλλ' ἐάν οὕτως εἶχον τά πράγματα, διατί ἡ αὐτή διδασκαλία, λεγομένη ὑπό ἄλλων, ἦτο «ἔπεα πτερόεντα», ὅταν δέ ἐξεστομίσθη ὑπό τοῦ Διδασκάλου τῆς Τιβεριάδος, κατέσεισε καί κατεκρήμνισε κόσμον ὁλόκληρον, ὑφιστάμενον μέχρι τότε; Πῶς ἤνοιξε ἕνα τοσοῦτον βαθύν αὔλακα, χωρίζοντα τήν παγκόσμιον ἱστορίαν, εἰς τήν «πρό Χριστοῦ» καί τήν «μετά Χριστόν» περίοδον;»[24]. Αὐτό καί μόνο ἀποδεικνύει τήν ἀσύγκριτη ὑπεροχή καί τόν μοναδικό χαρακτῆρα τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ.

Βεβαίως καί στόν προχριστιανικό κόσμο ὑπάρχουν κάποια σπέρματα ἀληθείας, συλλήψεις καί ἐμπνεύσεις ὑψηλές, οἱ ὁποῖες ἐφάπτονται σέ κάποια σημεῖα τῆς διδασκαλίας τοῦ Κυρίου. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος τονίζει, ὅτι τά ἔθνη, «τά μή νόμον ἔχοντα... ἐνδείκνυνται τό ἔργον τοῦ νόμου γραπτόν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν...»[25].

Ἀνάλογα διδάσκουν καί κάποιοι πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. Γνωστή εἶναι ἡ περί «σπερματικοῦ λόγου» θεωρία τοῦ Ἰουστίνου καί τοῦ Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως, κατά τήν ὁποίαν «παρά πᾶσι σπέρματα ἀληθείας ἀνεμιγνύοντο βαθμηδόν καί κατ' ὀλίγον μετά πλανῶν καί δεισιδαιμονιῶν καί κατέπεσαν εἰς τό χάος τῆς εἰδωλολατρείας». Ἔτσι οἱ ἀπαντώμενες ἀλήθειες στόν προχριστιανικό κόσμο ἦσαν ἀνάμικτες μέ πλῆθος πλανῶν καί ὁμοίαζαν μέ ψήγματα χρυσοῦ καί πολύτιμους μαργαρίτες πού βρίσκονται σέ βορβορώδεις καί τελματώδεις ἐκτάσεις. Ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ ἀποκαλύπτει ὄχι τήν κλασματική, ἀλλά τήν πλήρη καί ὁλοκληρωμένη ἀλήθεια, ἡ ὁποία ἱκανοποιεῖ πλήρως τόν ἄνθρωπο. Ὁ Χριστός δέν ἀπεκάλυψε κάποιες ἀκτῖνες, ἀλλά αὐτόν τόν ἥλιον.

- Γιά τήν εἴσοδο στή Βασιλεία τῶν οὐρανῶν θέτει ὡς ὅρο καί προϋπόθεση τήν ὁριστική μεταβολή τῆς διανοίας τοῦ ἀνθρώπου, τήν πλήρη ἐγκατάλειψη

23. Ἰωάν. 7, 45-46.
24. Β. Πλουμίδη, Εἰσαγωγή εἰς τόν Χριστιανισμόν, Ἀθῆναι 1958, σσ. 85-86.
25. Ρωμ. 2, 14-15.

τῶν μέχρι τοῦδε ἔξεων του καὶ διάρρηξη πάσης σχέσεως πρός τό ἁμαρτωλό παρελθόν του· τουτέστιν τήν διά τῆς πλήρους μεταστροφῆς ἐπανοικειοποίηση τῆς παιδικῆς ψυχῆς: «Ἐάν μή στραφῆτε καὶ γίνεσθε ὡς τά παιδία, οὐ μή εἰσέλθητε εἰς τήν Βασιλείαν τῶν οὐρανῶν»[26].

- Γιά τήν προσέγγιση τῆς ἀληθινῆς λατρείας ὑπέδειξε ὡς θεμέλιό της τήν καθαρότητα τῆς καρδίας καὶ τήν ἀδελφοποίηση τῶν ἀνθρώπων· μία λατρεία δηλαδή πρωτίστως καθαρά ἡ ὁποία στηρίζεται ὁλόκληρη ἐπί τῶν αἰσθημάτων τῆς καρδίας, ἐπί τῆς μιμήσεως τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπί τῆς ἀμέσου σχέσεως τῆς συνειδήσεως μετά τοῦ οὐρανίου πατρός.

- Γιά τήν ἀνέλιξή μας σέ φορεῖς τῆς δικαιοσύνης, ὑποδεικνύει νά διερευνοῦμε καὶ νά καθαρίζομε τά βάθη τῆς καρδίας μας, διότι τό κακό μολύνει πρωτίστως τήν καρδία καὶ τό ἐσωτερικό τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀκολούθως ἐκδηλώνεται ὡς πράξη ἐξωτερική. Τά διάφορα εἴδη τῆς ἁμαρτίας, ἅτινα «ἐστι τά κοινοῦντα τόν ἄνθρωπον»[27] δέν εἶναι μόνο οἱ μοιχεῖες καὶ οἱ κλοπές, ἀλλά καὶ οἱ πονηροί διαλογισμοί.

- Γιά τήν ἀνάδειξη τῆς ἀγάπης σέ θεμελιώδη ἀρχή συμπεριφορᾶς μας, μᾶς ὑποδεικνύει νά πληροῖ αὐτή ἐξ ὁλοκλήρου τήν ψυχή μας, νά μήν γνωρίζει σύνορα καὶ παρακάμψεις στήν πορεία της καὶ νά μᾶς μορφοποιεῖ σέ συγκοινωνοῦντα δοχεῖα τά ὁποῖα θά πληροῦνται ὑπ' αὐτῆς.

- Γιά τήν οἰκειοποίησή μας μέ τήν ἀρετή τῆς ταπεινοφροσύνης, μᾶς καθιστᾶ κοινωνούς τῆς ἀλήθειας ὅτι αὐτή βρίσκεται σέ μόνιμη καὶ ἀμετάπτωτη ἀλληλοπεριχώρηση μέ τήν ἀγάπη. Ἀποτελεῖ δηλαδή αὐτή, τήν πηγή καὶ τήν ἀρχή τῆς ἀγάπης πρός τόν πλησίον[28].

Ἀξιόλογη εἶναι ἡ δραστικότητα καὶ ὁ ἀνακαινιστικός δυναμισμός τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ. Αὐτή εἶναι ἡ «τελειοτάτη ἔκφρασις, σύμπτυξις καὶ συστηματοποίησις τῶν θρησκευτικῶν ἐννοιῶν, δυνάμεων καὶ βοηθειῶν» καὶ «ἀποτελεῖ τόν ἀκρογωνιαῖον λίθον, ἐφ' οὗ ἡ ἀνθρωπότης οἰκοδομοῦσα θά κτίσῃ τό μέγαρον τοῦ εὐτυχεστέρου της μέλλοντος»[29].

Ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ μέ τίς ἠθικές ἐπαναστάσεις τίς ὁποῖες δημιουργεῖ, ὁδηγεῖ τούς ἀσώτους στόν πατρικό οἶκο, προκαλεῖ τίς ἠθικές μεταμορφώσεις καὶ τίς θαυμάσιες «ἐπιστροφές», ἐξημερώνει τούς ἀγρίους καὶ ἐκπολιτίζει τούς λαούς. Ἡ μακράν τοῦ Χριστοῦ ἠθική εἶναι ἀναιμική, ἀνίσχυρη νά συγκινήσει τήν καρδιά καὶ νά ὁδηγήσει σέ ὁλοκληρωτική κινητοποίηση τῆς ἠθικῆς βουλήσεως. Ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ ὅταν γίνει δεκτή μέ μετάνοια καὶ ταπεινοφροσύνη, αἰχμαλωτίζει «πᾶν νόημα εἰς τήν ὑπακοήν τοῦ Χριστοῦ»[30] εἰς τρόπον ὥστε ὁ ἄνθρωπος

26. Ματθ. 18, 3.
27. Ματθ. 15, 20.
28. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σσ. 211-225.
29. Κ. Καλλινίκου, Τά θεμέλια τῆς πίστεως, σ. 223
30. Κορ. Β΄ 10, 5.

ἀποβαίνει «καινὴ κτίσις» καὶ περιπατεῖ «ἐν καινότητι ζωῆς»[31].

Ἡ διδασκαλία ἑπομένως τοῦ Ἰησοῦ εἶναι σπουδαιότατη μαρτυρία περὶ τῆς Θεότητός του[32].

β. Ἡ ἐκ τῆς ἁγιότητος καὶ αὐτοσυνειδήσεως τοῦ Ἰησοῦ ἔνδειξη

Παράλληλα πρὸς τὴν ἀσύγκριτη ὑπεροχὴ τῆς θρησκευτικῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ, θεῖο καὶ ὑπερφυὲς χαρακτηριστικό του εἶναι ἡ ἁγιότητα καὶ ἡ αὐτοσυνειδησία του. Ὁ Κύριος ἦταν «πεπειρασμένος κατὰ πάντα καθ᾽ ὁμοιότητα» πρὸς ἡμᾶς, ἀλλὰ «χωρὶς ἁμαρτίας»[33]. Πάντες παραδέχονται καὶ διακηρύσσουν τὴν ἀπόλυτη ἁγιότητά του. Μία ξένη παροιμία λέγει: «Δὲν ὑπάρχει μέγας ἀνὴρ διὰ τὸν θαλαμηπόλον του», καθ᾽ ὅσον αὐτὸς γνωρίζει ἐκ τοῦ σύνεγγυς ὅλα τὰ τρωτὰ καὶ τὰ μειονεκτήματα τοῦ Κυρίου του. Αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι ἐπὶ τριετία τὸν ἐγνώρισαν ἐκ τοῦ σύνεγγυς, διακηρύσσουν ὅτι ὁ Ἰησοῦς ὑπῆρξε παντελῶς λευκός, ἅγιος, ἀναμάρτητος. Εἶναι ὁ ἄμωμος καὶ ἄσπιλος ἀμνὸς «ὅς ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὑρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ»[34]. Εἶναι «ὁ μὴ γνοὺς ἁμαρτίαν»[35], «ὁ ὅσιος, ὁ ἄκακος, ὁ ἀμίαντος, ὁ κεχωρισμένος ἀπὸ τῶν ἁμαρτωλῶν καὶ ὑψηλότερος τῶν οὐρανῶν γενόμενος»[36]. Ὅπως ὁμολόγησαν καὶ οἱ ἐχθροί του εἶναι ὁ ἀθῶος καὶ ἀναμάρτητος. Ὁ Ἰούδας διακήρυξε: «Ἥμαρτον παραδοὺς αἷμα ἀθῶον»[37]. Ὁ Πιλᾶτος εἶπε: «Ἐγὼ οὐδεμίαν αἰτίαν εὑρίσκω ἐν αὐτῷ»[38] καὶ «ἀθῶος εἰμὶ ἀπὸ τοῦ αἵματος τοῦ δικαίου τούτου»[39]. Ὁ ληστὴς ὁμολόγησε: «Καὶ ἡμεῖς μὲν δικαίως ἄξια γὰρ ὧν ἐπράξαμεν ἀπολαμβάνομεν· οὗτος δὲ οὐδέν ἄτοπον ἔπραξεν»[40]. Ὁ Ἑκατόνταρχος παραδέχθηκε: «ὄντως ὁ ἄνθρωπος οὗτος δίκαιος ἦν»[41].

Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἐρώτηση τοῦ Κυρίου: «Τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περὶ ἁμαρτίας;»[42].

Τὴν ἠθικὴ εἰκόνα τοῦ Ἰησοῦ σύμφωνα μὲ τὰ Εὐαγγέλια συνθέτουν ἡ ταπείνωση, ἡ πραότης, ἡ ἀγάπη, ἡ ὑπομονή, ἡ πρὸς Θεὸν ἀγάπη. Ἀλλὰ ἐὰν τὰ ἐπὶ μέρους χαρακτηριστικὰ τῆς ἠθικῆς εἰκόνας τοῦ Ἰησοῦ παρουσιάζονται σὲ θέση καὶ κατάσταση κορυφώσεως, ὡς σύνολο ἡ εἰκόνα αὐτὴ ἐμφανίζει τέτοια ἁρμονία καὶ τέλεια καὶ ὑπέροχη καλλονή, τὴν ὁποία οὐδέποτε ἀντίκρυσαν οἱ ἄνθρωποι. Ὁ

31. Γαλ. 6, 15. Ρωμ. 6, 4.
32. ΘΗΕ, τ. 12, 6, 280.
33. Ἑβρ. 4, 15.
34. Α΄ Πέτρ. 2, 22.
35. Β΄ Κορ. 5, 21.
36. Ἑβρ. 7, 26.
37. Ματθ. 27, 4.
38. Ἰωάν. 18, 38.
39. Ματθ. 27, 24.
40. Λουκ. 23, 41.
41. Ὅ.π., 23, 47.
42. Ἰωάν. 8, 46.

Ἰησοῦς ὅπως μᾶς τόν ἐζωγράφισαν οἱ Εὐαγγελιστές παρουσιάζεται ὡς ἡ ἐνσάρκωση τῆς ἠθικῆς τελειότητος, ὡς ἡ ἄσπιλος, ἡ ἀγνή, ἡ ἀμόλυντος ἐνσωμάτωση τοῦ ἰδανικοῦ τῆς ἠθικῆς.

Ἀλλά μοναδικό φαινόμενο στήν παγκόσμια ἱστορία δέν εἶναι μόνο ἡ ἀναμαρτησία τοῦ Ἰησοῦ, ἀλλά καί ἡ περί αὐτήν συνείδησή του.

Ἐν πρώτοις ἄξια προσοχῆς εἶναι ἡ περί τῆς ἑαυτοῦ ἀναμαρτησίας συνείδηση τοῦ Κυρίου. Αὐτός δέν εἶπε μόνο τό «τίς ἐξ ὑμῶν ἐλέγχει με περί ἁμαρτίας», ἀλλά καί τό ἑξῆς: «Ἔρχεται ὁ τοῦ κόσμου ἄρχων, καί ἐν ἐμοί οὐκ ἔχει οὐδέν»[43]. «Ἦτο εἰς θέσιν ὁ Ἰησοῦς, ὅσον οὐδείς ἄλλος, νά διακρίνῃ τήν ἠθικήν αὐτοῦ κατάστασιν, καί, ἐάν ὑπῆρχε ἐν αὐτῷ ἠθική τις κηλίς, νά σημειώσῃ αὐτήν... Αὐτός, ὅστις πρῶτος διεκήρυξεν, ὅτι ἕν μόνον σαρκικόν βλέμμα ἐγκολάπτει εἰς τήν ψυχήν τόν ρύπον τῆς μοιχείας καί ὅτι μία μόνη παράφορος καί ἄλογος ὕβρις ἤ βιαία καί ἐσωτερική τῆς ψυχῆς ὁρμή καί κίνησις εἶναι ἱκανή νά μᾶς προσάψει ἐνοχήν φόνου, δέν ἦτο ποτέ δυνατόν νά πλανηθεῖ ἐν τῇ ἐκτιμήσει τῆς ἠθικῆς καταστάσεως αὐτοῦ» ἤ νά ψεύδεται παρουσιάζων ὡς ἀναμάρτητον τόν ἑαυτόν του.

Ἔπειτα μοναδική εἶναι ἡ συνείδηση τοῦ Κυρίου περί τῆς προϋπάρξεως καί θείας φύσεως συνειδήσεώς του. Πολλές φορές ὁ Κύριος ἐδήλωσε, ὅτι εἶχε ἤδη «ὕπαρξιν καί ζωήν προαιώνιον ἐν τῷ ἐπέκεινα κόσμῳ παρά τῷ Θεῷ»[44]. Ὁ Ἰησοῦς Χριστός «εἶναι τό μοναδικόν ἐν τῇ ἱστορίᾳ πρόσωπον, ὅπερ ἐπανειλημμένως ἀπό τῆς ἐμφανίσεώς του μέχρι τοῦ θανάτου του, εἰς ἐκφράσεις σαφεῖς καί ἐνιαίας σημασίας καί ἀπό τῆς ἀναλλοιώτου αὐτοσυνειδησίας του, ἔδωκε τόσον κατηγορηματικάς περί τῆς προϋπάρξεως καί προελεύσεως τῆς θεότητός του ἀποδείξεις»[45].

Πράγματι ὁ Ἰησοῦς παρουσιάζει τόν ἑαυτό του «ὡς τόν Υἱόν τοῦ Θεοῦ»[46]. Παρουσιάζεται ὡς «ὁ ἀξιῶν κύριος, ὡς ὁ ἐξουσιαστής καί κυβερνήτης τοῦ παντός»[47], ὡς κύριος καί κριτής τῶν συνειδήσεων, ἀπευθύνων τήν πρόσκληση: «Ἀκολούθει μοι» ἤ «δεῦτε ὀπίσω μου» ἤ «Δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες καί πεφορτισμένοι». Ὁ Ἰησοῦς ἀξιοῖ λατρείαν μόνον δι' Ἑαυτόν. Ἀξιοῖ ὅτι οὐδέποτε ἐτόλμησε νά ἀξιώσει ἄνθρωπος. Ἀξιοῖ ἀγάπη ἀνώτερη καί τῆς πρός τόν πατέρα ἤ τήν μητέρα, τόν υἱόν ἤ θυγατέρα[48]. Σέ κάθε περίπτωση ὁ Κύριος παρουσίαζε τό θεῖον αὐτοῦ Ἐγώ: «Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός καί ἡ ἀλήθεια καί ἡ ζωή»[49]. «Ἐγώ εἰμι τό φῶς τοῦ κόσμου»[50]. «Ἐγώ εἰμί ἡ ἀνάστασις καί ἡ ζωή»[51]. Συγχωρεῖ ὡς Θεός ἁμαρτίες[52],

43. Ἰωάν. 14, 30.
44. Ἰωάν. 3, 11-13, 6, 51-58, 8, 58, κ.λπ.
45. Α. Φιλιππίδου, Ἱστορία τῆς ἐποχῆς τῆς Κ.Δ., σ. 841.
46. Ματθ. 16, 13 κ. ἑξ., 26, 63, Μάρκ. 14, 82.
47. Ματθ. 11, 27.
48. Ματθ. 10, 37-38.
49. Ἰωάν. 14, 6.
50. Ἰωάν. 8, 12.
51. Ἰωάν. 11, 25.
52. Ματθ. 9, 2.

ἐξαγγέλλει Ἑαυτόν ὡς τόν κριτήν καί ἀνταποδότην[53], τέλος δέ ὑπομένει καταδίκην καί θάνατον, βεβαιῶν ὅτι εἶναι Υἱός τοῦ Θεοῦ[54]...

γ. Ἡ ἐκ τῶν προφητειῶν ἔνδειξη

Τό σύνολο τῶν περί τοῦ βίου καί τῆς δράσεως τοῦ Ἰησοῦ, καθώς καί τῶν ὑπ' Αὐτοῦ ἐξαγελθεισῶν προφητειῶν ἐπαληθεύθηκαν πλήρως. Οἱ προφῆτες ἔζησαν ἑκαντοταετίες πρίν ἀπό τή γέννηση τοῦ Χριστοῦ. Ἡ μετάφραση τῶν Ο΄ ἔγινε τριακόσια σχεδόν ἔτη π.Χ. Ὡσαύτως ἔχει ἀποδειχθεῖ ἐπιστημονικῶς ἡ ἀρχαιότητα τῶν βιβλίων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. «Ἐάν εἷς καί μόνον ἄνθρωπος -λέγει ὁ Pascal- εἶχε συντάξει βιβλίον προφητειῶν καί ὁ Ἰησοῦς εἶχε ἔλθει συμφώνως πρός τάς προφητείας τάυτας, θά ἦτο τοῦτο δύναμις ἄπειρος. Ἀλλ' ὑπάρχει ἐνταῦθα πλέον τι. Εἶναι σειρά τις ἀνθρώπων, ἀναφανέντων κατά τήν διάρκειαν χιλιετιῶν, οἱ ὁποῖοι ἔρχονται ὁ εἷς μετά τόν ἄλλον νά προείπουν τήν ἔλευσιν τοῦ Χριστοῦ. Πῶς λοιπόν θά ἦτο δυνατόν αἱ κατά διαφόρους καιρούς καί ὑπό διαφόρων προσώπων ἐξαγγελθεῖσαι προφητεῖαι νά συμφωνήσουν πᾶσαι κατά σύμπτωσιν τυφλήν πρός τά περιστατικά τῆς ζωῆς ἑνός μόνου προσώπου;»[55]. Εἶναι φανερόν, «ὅτι τό γεγονός αὐτό εἶναι ἔργον θεοπνευστίας», ἔργον Θεοῦ, εὐδοκοῦντος νά διαγράψη εἰς τούς ἀνθρώπους τό σχέδιον τῆς σωτηρίας μέ τοιαύτην ποικιλίαν μέσων, τοιαύτην διάλειψιν ἐνεργείας καί τοιαύτην πολλαπλότητα χρωματισμῶν, ὥστε ἡ ἐξ αὐτῶν προκύπτουσα θαυμαστή συμφωνία νά μή δύναται νά ἀποδοθῇ εἰς τήν τύχην, ἀλλ' εἰς τήν ἐνέργειαν τοῦ Θεοῦ, προλέγοντος τό μέλλον, εἴτε παράγοντος τό προρρηθέν»[56].

δ. Ἡ ἐκ τῶν θαυμάτων ἔνδειξη

Ὁ ὑπερφυής καί θεῖος χαρακτήρας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πιστοποιεῖται καί ἀπό τό πλῆθος τῶν θαυμάτων του. Οἱ ὑπερφυεῖς θεραπεῖες τίς ὁποῖες ἐνεργοῦσε ἐνώπιον τοῦ λαοῦ, πολλές δέ φορές καί τῶν ἐχθρῶν του, ἡ κυριαρχία του πάνω στά στοιχεῖα τῆς νεκρᾶς φύσεως, ἡ ἐπανειλημμένως ἐκδηλωθεῖσα ἐξουσία του ἐπί τοῦ θανάτου καί ἡ ὁριστική ἐπ' αὐτοῦ ἐπικράτησή του, μαρτυροῦν ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἦταν κάτοχος θείας δυνάμεως καί ὁ βραχίονάς του ὑπῆρξε βραχίονας τοῦ Ὑψίστου[57].

Τά θαύματα ἀποτελοῦν τό κέντρο τῶν «ἔργων» του· δέν πραγματοποιήθηκαν σέ κάποιο ὁρισμένο τόπο καί περιορισμένο χρονικό διάστημα, ἀλλά καθ' ὅλη τήν διάρκεια τῆς δημόσιας δράσεώς του καί σέ ὅλες τίς περιοχές τῆς Παλαιστίνης ἀπό

53. Ἰωάν. 5, 22.
54. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σσ. 249-295. Γρ. Παπαμιχαήλ, ὅ.π., σσ. 101-105. ΘΗΕ, τ. 12, σσ. 281-282.
55. B. Pascal, Pensées, ἐκδ. Havelton, σ. 274.
56. Αὐγούστου Νικολάου, ὅ.π., σ. 175.
57. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σ. 342.

τήν Βόρειο Γαλιλαία ὡς τήν νότια Ἰουδαία[58]. Συνδέονται δέ μέ ὁρισμένα γνωστά πρόσωπα (κόρη Ἰαείρου, Λάζαρος κ.τ.λ.). Γι'αὐτό ἀκριβῶς ὁ Πέτρος κατά τήν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς ὑπενθυμίζει στά πλήθη τήν ὑπερφυῆ δράση τοῦ Κυρίου, τοῦ ἀποδεδειγμένου «δυνάμεσι καί τέρασι καί σημείοις, οἷς ἐποίησε δι'αὐτοῦ ὁ Θεός»[59].

Τό θαῦμα εἶναι ἕνα γεγονός ἔκτακτο καί ὁρατό τό ὁποῖο ἐπειδή δέν ἔχει τήν ὁλοσχερῆ αἰτία του στήν τάξη τῶν φυσικῶν δυνάμεων καί αἰτιῶν πρέπει νά ἀποδοθεῖ στόν Θεό ὡς ὑπερφυσική αἰτία αὐτοῦ[60].

Ἡ πίστη στά θαύματα τοῦ Ἰησοῦ προβάλλεται ὡς βασικό στοιχεῖο τῆς ἱστορίας τῆς Κ.Δ. ἀπό τό ἀρχικό ἀποστολικό κήρυγμα καί ἀπό τήν μεταγενέστερη Χριστιανική διδασκαλία γιά τόν Εὐαγγελισμό τοῦ κόσμου[61]. Τό κατά Μᾶρκον Εὐαγγέλιον, τό ὁποῖο θεωρήθηκε ἀπό τούς νεώτερους κριτικούς ὡς πρωτότυπο καί ὡς πηγή ἀπό τήν ὁποία ἄντλησαν καί οἱ ἄλλοι δύο συνοπτικοί, ἐκλήθη «βιβλίο θαυμάτων» ἀκριβῶς διότι δέν ὑπάρχει σελίδα σ' αὐτό στήν ὁποία νά μήν ἐκτίθεται ἕνα ἤ καί περισσότερα θαύματα. Ἀλλά καί στά Εὐαγγέλια τῶν ἄλλων συνοπτικῶν τό θαῦμα καταλαμβάνει εὐρεῖα ἔκταση καί θεμελιώδη καί κεντρική θέση.

Στό ἐρώτημα ἐάν εἶναι δυνατόν τό θαῦμα, ὁ Zeller ὁμολογεῖ ὅτι «τό θαῦμα εἶναι ἡ ἄμεσος συνέπεια τοῦ θεϊσμοῦ. Εὐθύς ὡς δεχθῆ τις τόν Θεόν θέλησιν ὑπερκοσμίαν, ὀφείλει νά παραδεχθῆ ὅτι ἡ θέλησις αὐτή ἐπενεργεῖ ἐπί τοῦ κόσμου· ἀλλ' ἡ ἐπενέργεια αὕτη, οὖσα ἐπέμβασις ἀρχῆς ὑπερβατικῆς ἐν τῇ πορείᾳ τοῦ κόσμου, δέν δύναται νά εἶναι παρά ὑπερφυσική καί θαυμασία». Ὁ δέ Huxley λέγει, ὅτι «τό ἀρνεῖσθαι τό δυνατόν τοῦ θαύματος, μοί φαίνηται τόσον ἀδικαιολόγητον, ὅσον καί ὁ θεωρητικός ἀθεϊσμός»[62].

Οἱ Φαρισαῖοι δέν ἐτόλμησαν νά ἀρνηθοῦν τά θαύματα τοῦ Κυρίου, ἀλλά ἕνεκα τῆς σκληροκαρδίας καί τοῦ φθόνου τους τά ἀπέδιδαν στίς δυνάμεις τοῦ κακοῦ. Καί αὐτό τό Ταλμούδ τό ὁποῖο εἶναι συλλογή ραββινικῶν διδασκαλιῶν καί παραδόσεων παραδέχεται ὅτι ὁ Ἰησοῦς διενήργει σημεῖα καί θαυμαστές ἰάσεις, ἀλλά ἀποδίδει αὐτά καί αὐτές σέ μαγεία, γοητεία καί ἐπενέργεια τοῦ διαβόλου[63].

Ἰδιαιτέρως ἐπιβάλλεται νά σημειωθεῖ καί ὁ ἀδιάσπαστος σύνδεσμος μεταξύ τῆς διδασκαλίας καί τῶν θαυμάτων τοῦ Ἰησοῦ πού ἀποτελοῦν στά Εὐαγγέλια ἕνα ἀδιαίρετο σύνολο. Τά θαύματα καί ἡ διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ «συναποτελοῦν τόν ἄρραφον αὐτοῦ χιτῶνα, ὁ ὁποῖος δέν εἶναι δυνατόν ἄνευ κινδύνου πλήρους καταστροφῆς νά διαμερισθῆ»[64].

---

58. Γεωρ. Πατρώνου, ὅ.π., σ. 393.
59. Πραξ. 2, 22.
60. F. Hettinger, Apologie du christianisme, μετφρ. J. Jeannin, σ. 295, Barle- Due, 1869.
61. Γεωρ. Πατρώνου, ὅ.π., σ. 397.
62. Spectator Feb. 10, 1866. Παν Τρεμπέλα, ὅ.π., σσ. 351-352.
63. Θ.Η.Ε., τ. 12, σ. 283.
64. Αὐγούστου Νικολάου, ὅ.π., IV, σ. 156.

Ἡ ἀξιοπιστία καὶ ἡ αὐθεντικότητα τῶν περὶ θαυμάτων ἀφηγήσεων τῶν Εὐαγγελιστῶν ἐπιβεβαιώνεται καὶ ἀπό ὁρισμένα χαρακτηριστικά τῶν θαυμάτων αὐτῶν τοῦ Ἰησοῦ πού παρουσιάζουν τόν Διδάσκαλον ἐξόχως θεοπρεπῆ κατά τήν χρησιμοποίηση τῆς ὑπερφυσικῆς του δυνάμεως. Ἐνεργῶν τά θαύματά του δέν ἐπιζητεῖ κανένα προσωπικό συμφέρον καὶ δέν κινεῖται ἐσωτερικά ἀπό κάποιο ἰδιοτελές ἐλατήριο· ἀρνεῖται π.χ. νά ἀνακηρυχθεῖ Βασιλεύς μετά τό θαῦμα τῆς διατροφῆς τῶν Πεντακισχιλίων[65].

Ἐντύπωση δημιουργεῖ τό πλῆθος καὶ ἡ ποικιλία τῶν θαυμάτων τοῦ Ἰησοῦ. Σέ μία στιγμή θεραπεύει λεπρούς, παραλυτικούς, κωφαλάλους, τυφλούς ἐκ γενετῆς καὶ γενικῶς ἀσθενεῖς, οἱ ὁποῖοι οὔτε ἀπό τήν σημερινή ἐπιστήμη μποροῦν νά θεραπευτοῦν· κυβερνᾶ τά στοιχεῖα τῆς φύσεως, πολλαπλασιάζει τούς πέντε ἄρτους, μεταβάλλει τό ὕδωρ σέ οἶνον, καταπραΰνει τόν σάλο τῶν κυμάτων, κατευνάζει τούς ἀνέμους, στερεοποιεῖ κάτω ἀπό τά πόδια του τήν θάλασσα καὶ περπατεῖ πάνω της, «εἰς τό κέλευσμά του καὶ αὐτός ὁ θάνατος παραιτεῖ τήν λείαν καὶ φεύγει»[66].

Ὁ ἰσχυρισμός ὁρισμένων ὀρθολογιστῶν, ὅτι τά θαύματα τοῦ Ἰησοῦ ἦταν δῆθεν ἀποτέλεσμα ὑποβολῆς καὶ ὑπνωτιστικῆς ἐνέργειας αὐτοῦ, εἶναι τελείως ἀστήρικτος, διότι ἡ ὑποβολή καὶ ὁ ὑπνωτισμός ἀσκοῦν λίαν περιορισμένη ἐπίδραση σέ κάποιες νευρώσεις καὶ νευρικές διαταραχές οἱ ὁποῖες δέν ἔχουν προκαλέσει ὀργανικές ἀλλοιώσεις· καὶ ὁ ἰσχυρισμός, ὅτι τά θαύματα τοῦ Ἰησοῦ ὀφείλονται σέ αἰτίες καὶ δυνάμεις φυσικές πού μόνο σ᾽ αὐτόν ἦταν γνωστές, εἶναι αὐθαίρετες καὶ ἀστήρικτες. Ἐν πρώτοις εἶναι ἀκατανόητο πώς ἕνας ἀγράμματος Γαλιλαῖος εἶχε τόσες καὶ τέτοιες γνώσεις. Ἀλλά ἐάν ὑποθέσομε ὅτι εἶχε αὐτές τίς γνώσεις, τότε ἀφενός θά ἦταν ἀπατεώνας παρουσιάζοντας τά θαύματα ὡς καρπό τῆς θείας του παντοδυναμίας καὶ ἐπικαλούμενος αὐτά πρός πιστοποίηση τῆς θείας του ἀποστολῆς καὶ ἀφετέρου θά ἦταν ἐγωϊστής καὶ σκληρός μή γνωστοποιήσας στούς ἀνθρώπους τόν τρόπο διά τοῦ ὁποίου θά ἀπαλάσσονταν ἀπό πλεῖστα δεινά. Ἀλλά ὅμως, ὅλοι οἱ ὀρθολογιστές διακηρύττουν τήν ἁγιότητα καὶ τήν ἀγάπη τοῦ Ἰησοῦ[67].

ε. Ἡ ἐκ τῆς Ἀναστάσεως ἔνδειξη

Ὁ θάνατος καὶ ἡ Ἀνάσταση τοῦ Κυρίου ἀποτελοῦν τό θεμέλιο τῆς σωτηρίας τοῦ κόσμου. Ἡ σπουδαιότερη ἔνδειξη τῆς θεότητος τοῦ Ἰησοῦ εἶναι τό ὅτι Αὐτός «κατελθών διά τοῦ Σταυροῦ εἰς τόν Ἅδην, ἵνα πληρώση ἑαυτοῦ τά πάντα, ἔλυσε τάς ὠδῖνας τοῦ θανάτου καὶ ἀναστάς τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ… ἐγένετο ἀπαρχή τῶν κεκοιμημένων, πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν»[68].

65. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σσ. 364-365.
66. Κ. Καλλινίκου, ὅ.π., σ. 130.
67. Θ.Η.Ε., τ. 12, σσ. 283-284.
68. Εὐχή Θείας Λειτουργίας.

Ἡ ἐκ νεκρῶν ἀνάσταση τοῦ Ἰησοῦ κατέχει τήν πλέον ὑπέροχη καί περισσότερο ἔκτακτη θέση μεταξύ τῶν θαυμάτων του. Ἀποτελεῖ τό ἐπιστέγασμα τῆς ὅλης ὑπερφυσικῆς δράσεώς του, κυριολεκτικά θαῦμα μεταξύ τῶν θαυμάτων του, ἔργο ὑπερφυές, τοῦ ὁποίου τούς καρπούς ἐγεύθη καί ἐξακολουθεῖ νά γεύεται ὁλόκληρη ἡ ἀνθρωπότητα[69]. «Εἰ δέ Χριστός οὐκ ἐγήγερται, ματαία ἡ πίστις ὑμῶν· ἔτι ἔστε ἐν ταῖς ἁμαρτίαις ὑμῶν», ἀναφωνεῖ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος[70].

Ὁ Ἰησοῦς δέν σαρκώθηκε μόνο γιά νά ἀποθάνει ὑπέρ ἡμῶν, ἀλλά καί γιά νά μᾶς ἑνώσει μαζί του καί νά μᾶς κάνει μετόχους τῆς νίκης του ἐναντίον καί τῆς ἁμαρτίας καί τοῦ θανάτου. Ἡ Ἀνάστασή του ἀποτελεῖ ἀντάξιο καί ἔνδοξο ἐπιστέγασμα τῆς ἐπιγείου ζωῆς του καί εἶναι ἡ στερεά βάση τῆς πίστεως εἰς αὐτόν καί τῆς σωτηρίας μας: «Ἐάν ὁμολογήσῃς ἐν τῷ στόματί σου Κύριον Ἰησοῦν καί πιστεύσῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ὅτι ὁ Θεός αὐτόν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ»[71].

Ὅτι ὁ ἀναμφισβητήτως ἀποθανών ἐπί τοῦ Σταυροῦ Ἰησοῦς ἀνέστη, πιστοποιεῖται ἐκ τοῦ «κενοῦ τάφου» καί ἐκ τῶν ἐμφανίσεων τοῦ Ἀναστάντος Ἰησοῦ. Ὁ Κύριος ἐμφανίστηκε στήν Μαγδαληνή Μαρία, στίς Μυροφόρες Γυναῖκες, στόν Σίμωνα Πέτρο, στούς πορευομένους εἰς Ἐμμαούς δύο Μαθητές, στούς 10 Ἀποστόλους ἀπουσιάζοντος τοῦ Θωμᾶ, μετά ὀκτώ ἡμέρες στούς ἕνδεκα Ἀποστόλους, παρόντος καί τοῦ Θωμᾶ, στούς ἑπτά Ἀποστόλους παρά την λίμνη τῆς Τιβεριάδος, στούς ἕνδεκα στό Ὄρος τῆς Γαλιλαίας, στόν εὐρύτερο κύκλο τῶν πεντακοσίων ἀδελφῶν, σέ ὅλους τούς Ἀποστόλους στήν Βηθανία, κατά τήν ἡμέρα τῆς Ἀναλήψεως, στόν ἀδελφόθεο Ἰάκωβο καί μετά ἀπό κάποια ἔτη στόν Ἀπόστολο Παῦλο. Οἱ χριστοφάνειες αὐτές συνδέονται μέ ποικιλίες περιστατικῶν[72].

Ἡ σημασία τοῦ κενοῦ τάφου γιά τή διαμόρφωση τῆς ὅλης χριστιανικῆς θεολογίας μπορεῖ νά θεωρηθεῖ ἀποφασιστική. Ὅταν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἀναφέρεται στόν Ἰησοῦ Χριστό ὡς Ἀμνό τοῦ Θεοῦ πού προσφέρεται κατά τήν ἡμέρα τοῦ Πάσχα «ὑπέρ ἡμῶν», ἀνοίγει μία νέα ἐποχή καί γιά τή Θεολογία[73]. Ὁ ἀναστάς Κύριος θεωρεῖται ἡ «ἀπαρχή» αὐτῆς τῆς νέας πραγματικότητας καί ὁ νεός καρπός τοῦ ἐσχατολογικοῦ θέρους[74]. Ὅπως ὁ Χριστός «ἠγέρθη» τό πρωί τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα, «πρωτεύων» καί γενόμενος «πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν», ἀφήνοντας πίσω του ἕναν κενό τάφο, καθ' ὅμοιο τρόπο καί οἱ νεκροί θά ἐγερθοῦν καί θά ἐγκαταλείψουν τά μνήματά τους[75].

Κανένα ἄλλο ἱστορικό γεγονός στόν κόσμο δέν ἔχει τόσες μαρτυρίες ὑπέρ αὐτοῦ, ὅσες ἔχει τό γεγονός τῆς Ἀναστάσεως. Εἶναι ἐπομένως ἀπαράδεκτες καί

69. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σ. 415.
70. Α΄ Κορ. 15, 17.
71. Ρωμ. 10, 9.
72. Θ.Η.Ε., ὅ.π., σ. 284.
73. Βλ. Α΄ Κορ. 5, 7 κ.ἑξ.
74. Α΄ Κορ. 15, 20 κ. ἑξ.
75. Γεωρ. Πατρώνου, ὅ.π., σ. 517.

ἀστεῖες οἱ ὀρθολογικές ἀπόπειρες πρός ἄρνηση τοῦ γεγονότος αὐτοῦ.

Τό γεγονός τοῦ «κενοῦ τάφου» οἱ ἀρχιερεῖς τό παρουσίασαν ὡς ἀποτέλεσμα δωροδοκίας τῶν φυλάκων αὐτοῦ στρατιωτῶν, τούς ὁποίους ὑποχρέωσαν νά ἰσχυριστοῦν ψευδῶς, ὅτι οἱ μαθητές αὐτοῦ «νυκτός ἐλθόντες ἔκλεψαν αὐτόν ἡμῶν κοιμωμένων». Γιά τήν ἀνόητη αὐτή ἐπινόηση δικαίως ἐρωτᾶ ὁ Ἱερός Αὐγουστῖνος τούς ἀρχιερεῖς: «Ἐάν ἐκοιμῶντο, τί εἶδον; Ἐάν δέν εἶδον τίποτε, τίνος εἶναι μάρτυρες; Πῶς φέρετε κοιμωμένους μάρτυρες;». Ἡ θεωρία αὐτή τῆς κλοπῆς ἐπαναληφθεῖσα καί κατά τούς νεώτερους χρόνους ἀπό τούς ὀρθολογιστές, ἐγκαταλείφθηκε πλέον ὡς ἐντελῶς ἀσύστατος καί ἀπίθανος. Ἔπειτα οἱ ἰσχυρισμοί ὅτι οἱ ἐμφανίσεις τοῦ Ἀναστάντος ἦταν ἀποτέλεσμα παραισθήσεων καί φαντασιοπληξιῶν εἶναι ἀπαράδεκτοι, διότι ἐάν ἡ ἐξημμένη φαντασία παρέσυρε τούς Ἀποστόλους σέ παραισθήσεις, ἀρκοῦσε μία ἐπίσκεψη στόν τάφο, γιά νά καταστήσει σ᾽αὐτούς ὀφθαλμοφανῆ τήν πραγματικότητα[76].

76. Εὐαγ. Θεοδώρου, Ἡ αἰωνία ἀλήθεια, Ἀθῆναι 1961, σσ. 263-275.

Ε΄. ΤΑ ΠΑΙΔΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ

1. ΠΕΡΙΤΟΜΗ

Ὀκτώ ἡμέρες μετά τή γέννησή του ὑποβλήθηκε στήν ταπείνωση τοῦ νόμου τῆς περιτομῆς, σύμφωνα μέ τίς παραδόσεις καί τά ἔθιμα τῶν Ἑβραίων[1]. Τό ὄνομα πού τοῦ δόθηκε κατ' αὐτήν ἦταν Ἰησοῦς, πού σημαίνει «ἀληθινός σωτήρας». Ὑποβλήθηκε σ' αὐτή τήν ταπείνωση, διότι ἔπρεπε νά «πληρώσει πᾶσαν δικαιοσύνην», ὅπως θά εἰπεῖ κατόπιν στόν Ἰωάννη τόν Βαπτιστή. Ἔπρεπε νά δώσει ἀπό τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς ἐπί γῆς ζωῆς του τό δεῖγμα τῆς μέχρις αἵματος ὑποταγῆς στόν θεῖο νόμο[2].

Ἡ περιτομή ἦταν μιά πράξη μέ μεγάλη θρησκευτική καί κοινωνική σημασία γιά τούς Ἑβραίους τήν ἐποχή ἐκείνη. Γινόταν γιά λόγους ὑγείας στά ἄρρενα παιδιά. Ἀλλά ἦταν καί σημεῖο τῆς ἐντάξεως ἑνός νέου μέλους στόν ἀγαπητό λαό τοῦ Θεοῦ καί στό ἐκλεκτό Ἰουδαϊκό ἔθνος. Ὁ ἀπερίτμητος σωματικά ἐθεωρεῖτο καί «ἀπερίτμητος τῇ καρδίᾳ», δηλαδή ἀπερίτμητος πνευματικά καί αὐτό ἦταν μεγάλο «Ὄνειδος» γιά κάποιον Ἰσραηλίτη[3].

Ὅσοι, ὡς μέλη τοῦ ἐκλεκτοῦ γένους, κατάγονταν πνευματικά ἀπό τούς μεγάλους πατέρες καί πατριάρχες Ἀβραάμ, Ἰσαάκ καί Ἰακώβ, ἔπρεπε νά φέρουν τό «σημεῖο» αὐτό τῆς περιτομῆς, ὡς διάκριση ἀπό ὅλους τούς ἀλλοεθνεῖς καί ἀλλόρθησκους λαούς[4].

Τό αἷμα τῆς περιτομῆς πού ἐξῆλθε ὡς θυσία ἀπό τό σῶμα τοῦ νηπίου Ἰησοῦ, ἀποτελεῖ τό προοίμιον τοῦ αἵματος τῆς μεγάλης θυσίας τοῦ σταυροῦ τό ὁποῖο

---

1. Ὅταν ὁ Θεός ἔδιδε στόν Ἀβραάμ τήν περίφημη συνθήκη καί διαθήκη ὑποσχόταν σ' αὐτόν, ὅτι διά τοῦ Εὐλογημένου ἀπογόνου του θά ἐπλήθυνε τό γένος του καί θά τόν ἔκανε πατέρα ἄλλων ἐθνῶν. Ὁ δέ Ἀβραάμ ἀνελάμβανε τήν ὑποχρέωση νά «εὐαρεστήσῃ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ» καί νά «γίνει ἄμεμπτος». Πρός ἐπικύρωση δέ τῆς συνθήκης αὐτῆς, ὁρίστηκε ἀπό τόν Θεό ἡ περιτομή: «Καί περιτμηθήσεσθε τήν σάρκα τῆς ἀκροβυστίας ὑμῶν –εἶπεν ὁ Θεός πρός τόν Ἀβραάμ- καί ἔσται εἰς σημεῖον διαθήκης ἀνά μέσον ἐμοῦ καί ἀνά μέσον ὑμῶν· καί παιδίον ὀκτώ ἡμερῶν περιτμηθήσεται ὑμῖν, πᾶν ἀρσενικόν εἰς τάς γενεάς ὑμῶν (Γεν. κεφ. 17, 11-12). Κάθε Ἰουδαῖος ὑφιστάμενος στό ἑξῆς τήν μικρή ἐγχείρηση τῆς περιτομῆς, ἡ ὁποία ἔκτοτε ἔγινε νόμος ἀπαράβατος διά τούς Ἑβραίους -ὅπως γιά ἐμᾶς τούς Χριστιανούς τό ἅγιο Βάπτισμα- καί προσφέρων ὡς θυσία λίγες σταγόνες αἵματος ἐκ τοῦ σώματός του, ὑποσχόταν ὅτι θά περιτάμει καί θά ἀποκόψει τήν ρυπαρότητα τῆς ἁμαρτίας τήν ὁποίαν ὑπηρετεῖ τό σῶμα του. Βλ. Ἀδελφ. Θεολόγων ἡ «Ζωή», Ὁ Κύριος ὡς νέος», Ἀθῆναι, σσ. 68-69.
2. Ἀδελφότης Θεολόγων ἡ «Ζωή», ὅ.π., σ. 69.
3. Γεωρ. Πετρώνου, Ἡ ἱστορική πορεία τοῦ Ἰησοῦ, ἐκδ. «Δόμος», σσ. 139-140.
4. Ρωμ. 4,11.

κατέστη πλέον ἢ ἐπαρκές γιά νά καταργήσει τήν περιτομή καί νά τήν ἀντικαταστήσει μέ τό ἅγιο χριστιανικό βάπτισμα, τό ὁποῖο ἀποτελεῖ πνευματική «περιτομήν καρδίας ἐν πνεύματι» ὅπως λέγει διά τοῦ Ἀποστόλου Παύλου[5]. Δηλαδή ἀνακαίνιση καί ἀνανέωση τῆς καρδίας ἀπό τήν ὁποία τό Ἅγιο Πνεῦμα περιτέμνει καί ἀποκόπτει τά πάθη καί τίς κακίες πού συσσωρεύονται σ' αὐτήν καί ἐκδηλώνονται ἔπειτα διά τοῦ σώματος. Οἱ χριστιανοί λέγει ὁ αὐτός Ἀπόστολος «περιετμήθησαν περιτομῇ ἀχειροποιήτῳ, ἐν τῇ ἀπεκδύσει τοῦ σώματος τῶν ἁμαρτιῶν τῆς σαρκός… συνταφέντες τῷ Χριστῷ ἐν τῷ βαπτίσματι»[6]. Ὅταν δηλαδή οἱ χριστιανοί ἔλαβαν τό βάπτισμα συμμετεῖχαν στό θάνατο καί τήν ταφή τοῦ Χριστοῦ καί ἀπέβαλαν τό σῶμα τῶν σαρκικῶν ἁμαρτιῶν τους διά περιτομῆς πού γίνεται ὄχι μέ χέρια ἀνθρώπου, ἀλλά περιτομῆς ἐσωτερικῆς καί καθάρσεως ψυχικῆς[7].

Σύμφωνα μέ τά τελετουργικά ἔθιμα τοῦ ἰουδαϊκοῦ λαοῦ, κατά τήν τεσσαρακοστή ἡμέρα, ἡ Παναγία Μητέρα μέ τό θεῖο βρέφος ἐπεσκέφθη τόν Ναό τῶν Ἱεροσολύμων γιά τήν ἑορτή τῶν «καθαρμῶν»[8]. Κατά τόν νόμο τοῦ Μωϋσέως κάθε «ἄρσεν διανοῖγον μήτραν ἅγιον τῷ Κυρίῳ κληθήσεται»[9] καί ἔπρεπε νά προσφερθεῖ θυσία οἱασδήποτε προσφορᾶς καί ἀπό αὐτούς ἀκόμη τούς φτωχούς, ὅπως «δύο νεοσσούς περιστερῶν»[10]. Ὁ ἱερέας Συμεών πού ἦταν σέ ὑπηρεσία καί ἦταν «ἄνθρωπος δίκαιος καί εὐλαβής» καί ἕνας ἀπό αὐτούς πού προσδοκοῦσαν μέ ἀγωνία τήν ἔλευση τοῦ Μεσσία, ἔλαβε στίς ἀγκάλες του τό θεῖο βρέφος καί ἐμφορούμενος «ὑπό τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου» ἀναγνωρίζει στό πρόσωπο τοῦ «παιδίου» τόν ἀναμενόμενο διά μέσου τῶν αἰώνων Μεσσία καί «Χριστόν Κυρίου»[11]. Καί μέ ἀνυψωμένη στό Θεό τήν καρδία, ἀπαγγέλλουν τά χείλη του τήν συγκινητική εὐχή: «Νῦν ἀπολύεις τόν δοῦλον σου, δέσποτα, κατά τό ρῆμα σου ἐν εἰρήνῃ, ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τό σωτήριόν σου, ὅ ἡτοίμασας κατά πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν, φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν καί δόξαν λαοῦ σου Ἰσραήλ»[12]. Στραφείς κατόπιν πρός τήν Παρθένο ἐξαγγέλλει τήν μεγαλοσήμαντη προφητεία: «Ἰδού οὗτος κεῖται εἰς πτῶσιν καί ἀνάστασιν πολλῶν ἐν τῷ Ἰσραήλ καί εἰς σημεῖον ἀντιλεγόμενον»[13].

2. Η ΠΡΟΣΚΥΝΗΣΗ ΤΩΝ ΠΟΙΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΜΑΓΩΝ

Οἱ πρῶτοι ἐπίσημοι ἐπισκέπτες τοῦ Ἰησοῦ ἦταν οἱ ποιμένες καί οἱ Μάγοι. Οἱ ποιμένες ἦταν οἱ ἐπισκέπτες τῆς καρδιᾶς καί ἐκπροσωποῦσαν θά μπορούσαμε

5. Ὅ.π., 2, 29.
6. Κολασ. 2, 11-12
7. Ἀδελφότης Θεολόγων ἡ «Ζωή», ὅ.π., σ.70.
8. Λουκ. 2, 22.
9. Ὅ.π., 2, 23.
10. Γεωρ. Πατρώνου, ὅ.π., σ. 143-145.
11. Λουκ. 2, 26.
12. Ὅ.π., 2, 29-32.
13. Ὅ.π., 2, 34.

ἴσως νά ποῦμε τόν πιστό Ἰουδαϊκό λαό. Οἱ Μάγοι ἦσαν οἱ ἐπισκέπτες τῆς διανοήσεως καί κατ' ἀντιστοιχία ἐκπροσωποῦσαν τά ἔθνη καί τούς ἐθνικούς. Ἔτσι, στά ἱερά Εὐαγγέλια ὁ Ἰησοῦς παρουσιάζεται ἀπό τήν πρώτη μάλιστα στιγμή ὡς Μεσσίας ὄχι μόνο τοῦ Ἰσραήλ, ἀλλά καί τοῦ κόσμου ὅλου καί ὅτι ὡς Σωτήρας καί Λυτρωτής ἦρθε γιά τήν πνευματική ἀπελευθέρωση κάθε φυλῆς καί παντός γένους[14].

Ὁ Ἰησοῦς φανερώνεται στούς ποιμένες μέ ἀγγελική ἀποκάλυψη καί στούς Μάγους μέ τό ἄστρο τοῦ οὐρανοῦ. Καί οἱ ποιμένες καί οἱ Μάγοι, βρῆκαν τόν Ἰησοῦ καί τόν προσκύνησαν. Ὁ Ἰησοῦς ἱκανοποίησε τήν ἄδολη ἀναζήτησή τους. Ὁ Ἰησοῦς δέν κρύβεται. Ὅπου κι ἄν βρίσκεται μπορεῖ κανείς νά τόν ἀνακαλύψει καί νά τόν δεῖ, ἀρκεῖ νά τόν ἀναζητεῖ ὅπως οἱ ποιμένες καί οἱ Μάγοι. Οἱ Ἰουδαῖοι ἀργότερα δέν τόν ἀνακάλυψαν, γιατί δέν τόν ἀναζήτησαν. Βρισκόταν κοντά τους, τόν ἔβλεπαν καί τόν ἄκουγαν, δέν τόν βρῆκαν ὅμως!

3. ΦΥΓΗ ΣΤΗΝ ΑΙΓΥΠΤΟ, ΣΦΑΓΗ ΤΩΝ ΝΗΠΙΩΝ

Τήν ἀναχώρηση τῶν Μάγων διαδέχονται δύο ἄλλα σημαντικά γεγονότα. Ἡ φυγή στήν Αἴγυπτο τῆς Ἁγίας Οἰκογένειας[15] καί ἡ σφαγή τῶν νηπίων[16]. Ὁ Ἰησοῦς συνήθως φεύγει, ὅταν δέν τόν δέχονται. Δέν μένει ὅμως ποτέ μόνος. Κάποιος ἄλλος τόν ὑποδέχεται. Ἐκεῖνος πού τελικά μένει μόνος, εἶναι αὐτός πού τόν διώχνει.

Ὑπάρχουν ἄνθρωποι πού ζητοῦν τόν Ἰησοῦ ὄχι γιά νά τόν δοῦν καί νά τόν ἀκούσουν, ἀλλά γιά νά τόν φονεύσουν, ὅπως ὁ Ἡρώδης. Ὁ Ἰησοῦς εἶναι αἰώνια «προδιαγεγραμμένος». Γιά κανένα ἄλλο πρόσωπο δέν ἔγιναν τόσοι διωγμοί καί τόσα μαρτύρια, ὅσα γιά τόν Ἰησοῦ. Ἐκεῖνος ὅμως ζεῖ καί οἱ διῶκτες του χάνονται[17]. Τό δήλωσε ὁ ἴδιος κατηγορηματικά στόν διώκτη Σαῦλο: «Σκληρόν σοι πρός κέντρα λακτίζειν»[18]. Ἀλλοῦ πάλι διακήρυξε: «Ὁ πεσών ἐπί τόν λίθον τοῦτον (τόν Ἰησοῦν) συνθλασθήσεται»[19].

Μέ τόν θάνατο τοῦ Ἡρώδη τήν ἄνοιξη τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνα, ὅπως παλαιά, ἔτσι καί τώρα ἐξ Αἰγύπτου ἀρχίζει μία νέα «ἔξοδος» καί νέα πορεία πρός τήν «γῆ Ἰσραήλ» τήν νέα γῆ τῆς Ἐπαγγελίας. Ὁ Ἰησοῦς, ὅπως παλιά ὁ Μωϋσῆς, ἔρχεται ὡς Χριστός στήν γῆ αὐτή τῆς «διαθήκης» γιά μία νέα «ἐπανασυναγωγή» τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ καί γιά τήν πραγμάτωση τῆς ἱστορικῆς καί ἐσχατολογικῆς ἀποστολῆς του, πού συνίσταται στήν διά τοῦ Ἰσραήλ λύτρωση καί σωτηρία ὅλου τοῦ κόσμου. Ἡ ἐπιστροφή στήν «γῆ ἰσραήλ» γίνεται μέ «θεία παρέμβαση» μετά τό θάνατο «τῶν ζητούντων τήν ψυχή τοῦ παιδίου».

---

14. Γεωρ. Πατρώνου, ὅ.π., σ. 148.
15. Ματθ. 2, 13-15.
16. Ὅ.π., 2, 16-19.
17. Εὐθυμίου, (Ἐπισκ.), ὅ.π., σσ. 33-35.
18. Πράξ. 26,14.
19. Ματθ. 21,44.

Στήν μακρινή Ναζαρέτ τῆς Γαλιλαίας ἐγκαθίσταται ἡ ἁγία Οἰκογένεια, ἐπειδή ὁ Ἰωσήφ πῆρε καί πάλι ἐντολή ἀπό τόν ἄγγελο «κατ' ὄναρ» νά πορευθεῖ πρός Βορρᾶ -μακριά ἀπό τήν Ἰουδαία τῆς ὁποίας Βασιλεύς ἦταν τώρα, μετά τό θάνατο τοῦ Ἡρώδη, ὁ γνωστός γιά τά βάρβαρα αἰσθήματά του Ἀρχέλαος-, γιά τήν ἐκπλήρωση μιᾶς νέας προφητείας «χρηματισθείς δέ κατ' ὄναρ ἀνεχώρησε εἰς τά μέρη τῆς Γαλιλαίας, καί ἐλθών κατώκησεν εἰς πόλιν λεγομένην Ναζαρέτ, ὅπως πληρωθεῖ τό ρηθέν διά τῶν προφητῶν ὅτι Ναζωραῖος κληθήσεται»[20]. Εἶναι ἐνδεικτική κι ἐδῶ ἡ συσχέτιση ἀπό τόν Εὐαγγελιστή Ματθαῖο καί αὐτοῦ ἀκόμη τοῦ τόπου ἐγκαταστάσεώς τους στήν Ναζαρέτ τῆς Γαλιλαίας μέ τήν ἀρχαία μεσσιανική προφητεία (βλ. Ἡσ. 11,1· 53,2 κ.ἄ)[21].

Μέ ἐλάχιστες ἴσως καί πολύ τοπικές ἐξόδους στίς γύρω περιοχές ἤ γιά καθαρά προσκυνηματικούς καί λατρευτικούς σκοπούς στά Ἱεροσόλυμα, ὁ Ἰησοῦς ἔζησε στήν Ναζαρέτ μέχρι τήν ἔξοδό του στήν δημόσια δράση κατά τό τριακοστό ἔτος τῆς ἡλικίας του· «ἀρχόμενος ὡσεί ἐτῶν τριάκοντα»[22]

4. ΕΞΩΤΕΡΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ

Τά Ἱερά Εὐαγγέλια δείχνουν ἀρκετά σαφῶς ὅτι τόσο ἡ παρθένος - Μητέρα, ὅσο καί ὁ μνήστωρ Ἰωσήφ ἦταν ἄνθρωποι πτωχοί. Ὁ E.Renan ὁμολογεῖ ὅτι ὁ Ἰησοῦς «προῆλθεν ἐκ τῶν τάξεων τοῦ λαοῦ» (Vie de Jesus, σελ. 22)· περιγράφει δέ ὡς ἐξῆς τήν κατοικία στήν ὁποία μεγάλωσε καί ἀνατράφηκε: «Ἡ οἰκία τοῦ Ἰωσήφ ὑπῆρξεν ἀναμφιβόλως κατά πολύ ὁμοία πρός τά πτωχά ἐκεῖνα ἐργαστήρια, τά φωτιζόμενα ὑπό τῆς θύρας, τά χρησιμεύοντα συγχρόνως ὡς ἐργαστήριο, ὡς μαγειρεῖον, ὡς δωμάτιον ὕπνου, τά ἔχοντα ὡς ἐπίπλωσιν μίαν ψάθαν, μερικά προσκέφαλα κατά γῆς, ἐν ἤ δύο δοχεῖα πήλινα καί ἕν κιβώτιον χρωματισμένον». Καί ὁ D.F. Strauss ὁμολογεῖ ὅτι «ὑπάρχει πᾶσα πιθανότης, ὅτι ὁ πατήρ τοῦ Ἰησοῦ ἦτο τέκτων, τουτέστιν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἐγεννήθη εἰς κατωτέραν τινά τάξιν»[23].

Ἡ ἁγία Οἰκογένεια ἦταν πολυμελής. Τά Ἱερά Εὐαγγέλια μιλοῦν γιά ἀδελφούς καί ἀδελφές τοῦ Ἰησοῦ[24]. Γι' αὐτούς ὁ Ὠριγένης λέγει: «Ἐκ παραδόσεως λέγεται, ὅτι οἱ ἀδελφοί τοῦ Ἰησοῦ ἦταν παιδιά τοῦ Ἰωσήφ ἀπό προηγούμενη σύζυγο, μέ τήν ὁποία ἔζησε πρό τῆς Μαρίας». Ὁ Ματθαῖος μάλιστα διασώζει καί τά ὀνόματα τῶν ἀδελφῶν τοῦ Ἰησοῦ: Ἰάκωβος, Ἰούδας, Σίμων καί Ἰωσῆς. Ἀπ' αὐτούς οἱ δύο πρῶτοι ἔγιναν Ἀπόστολοι τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Ἰάκωβος ἔγινε πρῶτος Ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων, ἐνῶ ἐπιστολή τοῦ Ἰούδα περιελήφθη στήν Κ. Διαθήκη[25]. Ὁ Ματθαῖος,

20. Ματθ. 2,22-23.
21. Γεωρ. Πατρώνου, ὅ.π., σσ. 171-172.
22. Λουκ. 3,23.
23. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σ.167.
24. Ματθ. 13, 55-56.
25. Εὐθυμίου (Ἐπισκ.), ὅ.π., σ. 57.

ὅπως προαναφέρθηκε, μιλᾶ γιά ἀδελφές τοῦ Ἰησοῦ, χωρίς νά ἀναφέρει τόν ἀριθμό καί τά ὀνόματά τους[26].

Γιά τά παιδικά χρόνια τοῦ Ἰησοῦ γνωρίζομε, ὡς γνωστόν, πολύ λίγα καί μόνο ἀπό τούς Εὐαγγελιστές Ματθαῖο καί Λουκᾶ· οἱ Ἱεροί συγγραφεῖς δέν εἶχαν σκοπό νά παρουσιάσουν τήν βιογραφία τοῦ Ἰησοῦ. Καταγράφουν καί συντάσσουν γιά κηρυγματικούς καί κατηχητικούς λόγους μόνο ἐκεῖνα ἀπό τά γεγονότα πού τούς ἐνδιέφεραν τότε ἄμεσα καί τά ὁποῖα προέρχονται ἀπό ἐκεῖνα «ὧν ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς ποιεῖν τε καί διδάσκειν»[27].

Τά χρόνια τῆς Ναζαρέτ εἶναι τά «χρόνια τῆς σιωπῆς» ἤ τά «κεκρυμμένα χρόνια», ὅπως ἔχουν ὀνομασθεῖ, τῆς ζωῆς τοῦ Ἰησοῦ. Ὁ Εὐαγγελιστής Λουκᾶς ὑπογραμμίζει ὅτι «τό παιδίον ηὔξανε καί ἐκραταιοῦτο πνεύματι πληρούμενο σοφίας»[28]. Αὐτό γίνεται συνεχῶς καί περισσότερο ἀντιληπτό ἀπό τό περιβάλλον του καί γι' αὐτό ἡ ἐκτίμηση τῶν ἀνθρώπων αὐξάνει συνεχῶς πρός τό πρόσωπό του. «Καί Ἰησοῦς προέκοπτε σοφίᾳ καί ἡλικίᾳ καί χάριτι παρά Θεοῦ καί ἀνθρώποις»[29]. Ἐνῶ ζεῖ ἁπλά καί ταπεινά, ὡς ἕνας κοινός ἐργάτης ἑνός φτωχικοῦ ξυλουργείου, μέσα στή σιωπή καί στήν ἀφάνεια, βρίσκεται συγχρόνως σέ ἀναμονή νά ἔρθει ἡ δική του «ὥρα», ὅπως τονίζει ὁ Εὐαγγελιστής Ἰωάννης, ἡ ὥρα τοῦ πληρώματος τοῦ χρόνου» γιά τήν ἔναρξη τοῦ σωτηριολογικοῦ του ἔργου»[30].

5. Η ΜΟΡΦΩΣΗ ΚΑΙ Η ΠΑΙΔΕΙΑ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ

Ὁ Ἰησοῦς ἀπό τά πρῶτα βήματά του δέχθηκε τήν ἐπίδραση τῆς μητρικῆς ἐπιβλέψεως καί παιδαγωγήσεως. Ἐάν τόν κρίνομε ἀνθρωπίνως πρέπει νά παραδεχτοῦμε ὅτι οἱ θρησκευτικές ἰδέες καί ἡ εὐλαβής διάθεση τῆς μητέρας του θά συνετέλεσαν σπουδαίως πρός μόρφωση καί τῶν δικῶν του θρησκευτικῶν ἰδεῶν, τό φρόνημα δέ καί τά ἰδεώδη τά ὁποῖα ἡ Μαρία συνέλαβε περί τοῦ υἱοῦ της, ἐνωρίτατα θά μεταγγίστηκαν στήν παιδεία τοῦ νεαροῦ Ἰησοῦ[31].

Ἡ πνευματική κραταίωση καί πλήρωση σοφίας τοῦ παιδίου δέν ἦταν ἀποτέλεσμα κάποιας γραμματικῆς παιδείας, γιατί σ' ὅλο τό Ἰουδαϊκό ἔθνος ἐβασίλευε τότε πυκνό διανοητικό σκότος, ἰδιαίτερα δέ στίς κῶμες καί τά χωρία τῆς Ἰουδαίας καί τῆς Γαλιλαίας, ὅπου μόνο οἱ ἐπίσης πτωχοί ὡς πρός τή μόρφωση προϊστάμενοι τῆς Συναγωγῆς παρεῖχαν πιθανῶς σέ λίγα τοῦ χωρίου παιδιά στοιχειώδη γράμματα[32]. Οἱ δυσμενεῖς αὐτές συνθῆκες σέ συνδυασμό μέ τήν ὑλική πτωχεία τοῦ Ἰη-

26. Ματθ. 13,56.
27. Πράξ. 1,1.
28. Λουκ. 2,40.
29. Ὅ.π., 2,52.
30. Γεωργ. Πατρώνου, ὅ.π., σσ. 186-187.
31. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σ. 166.
32. Ἀδελφότης Θεολόγων ἡ «Ζωή», ὅ.π., σσ. 91-92.

σοῦ καὶ τήν ἐξ αὐτῆς ὑποχρέωσή του νά καταναλώσει ὅλα τά ὡραῖα ἔτη τῆς ζωῆς του ἐντός τοῦ τεκτονικοῦ ἐργαστηρίου λόγῳ τοῦ ἐπαγγέλματός του καὶ ἐγκεκλεισμένος στά περιορισμένα ὅρια ἀφανοῦς κωμοπόλεως δέν ἔλαβε τήν εὐκαιρία νά ἐπιδοθεῖ σέ ἀνώτερες μελέτες καὶ σπουδές. Ἔμεινε ἀγράμματος σχεδόν ἤ ἐγεύθη μόνο τήν στοιχειώδη τοιαύτη[33]. Πολύ δέ περισσότερο δέν εἶχε τά μέσα γιά νά λάβει στά Ἱεροσόλυμα τή ραββινική ἐκείνη καὶ νομική μόρφωση πού ἔλαβε ὁ Παῦλος πλησίον τῶν ραββίνων τῆς πρωτεύουσας[34]. Οἱ συμπολῖτες του ἐγνώριζαν καλά αὐτήν τήν πραγματικότητα καὶ γι' αὐτό ὅταν τόν ἔβλεπαν ἀκολούθως νά ἀναπτύσσει ἔκτακτη καὶ μοναδική δύναμη λόγου, ἔμπλεοι ἀπορίας διηρωτῶντο μεταξύ τους: «πῶς οὗτος οἶδε γράμματα μή μεμαθηκώς;»[35].

Ἡ σοφία λοιπόν διά τῆς ὁποίας «ἐπληροῦτο τό παιδίον» δέν ἦταν σοφία σχολῶν καὶ πανεπιστημίων, ἀλλά σοφία πηγαία ἀπό τήν ἐνυπάρχουσα ἐντός του πηγή τῆς θείας σοφίας, ἐκχειλίζουσα καὶ προχεομένη, πρωϊμότατα δέ, σέ ἡλικία δώδεκα ἐτῶν ἐκδηλωθεῖσα σέ τρόπο ὥστε «ἐξίσταντο πάντες οἱ ἀκούοντες αὐτοῦ ἐπί τῇ συνέσει καὶ ταῖς ἀποκρίσεσιν αὐτοῦ». Ἦταν σοφία ἐκ τῆς μετά τοῦ Θεοῦ πατρός πλήρους καὶ ἀδιαταράκτου ἐπικοινωνίας κοινοποιουμένη: «Ἡ ἐμή διδαχή οὐκ ἔστιν ἐμή, ἀλλά τοῦ πέμψαντος με» εἶπε στούς θαυμάζοντες «πόθεν οἶδε γράμματα μή μεμαθηκώς». Ἡ σοφία του ἦταν ἀντλούμενη ἐκ τῆς θεότητός του καὶ γι' αὐτό διεκήρυττε κατόπιν: «Ἐγώ εἰμί ἡ ἀλήθεια. Ἐγώ εἰμί τό φῶς τοῦ κόσμου!»[36].

6. Ο ΙΗΣΟΥΣ ΩΣ ΔΩΔΕΚΑΕΤΗΣ ΣΤΟ ΝΑΟ ΤΩΝ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ

Ἕνα σημαντικό γεγονός τῆς παιδικῆς ἡλικίας τοῦ Ἰησοῦ πού μόνο ὁ Εὐαγγελιστής Λουκᾶς διασώζει, εἶναι ἡ ἐπίσκεψη τοῦ δωδεκαετοῦς Ἰησοῦ στά Ἱεροσόλυμα καὶ ἡ συνεύρεση καὶ συνομιλία του μετά τῶν διδασκάλων στό Ἱερό τοῦ Ναοῦ[37].

Μέ μεγάλη φυσική ἁπλότητα διηγεῖται ὁ Εὐαγγελιστής τήν παιδική ἐκείνη «ἀταξία» τοῦ μικροῦ Ἰησοῦ νά μήν ἀκολουθήσει κατά τήν ἐπιστροφή πρός τήν Ναζαρέτ τούς «γονεῖς» του· ἐπίσης τήν ἀγωνία τους ἐξ αἰτίας τῆς ἐξαφανίσεώς του καὶ τήν ἐπί τριήμερον προσπάθεια πρός ἀνεύρεσή του. Τό ἐνδιαφέρον ὅμως τῆς περικοπῆς ἐπικεντρώνεται κυρίως στόν «διάλογο» τοῦ μικροῦ Ἰησοῦ μέ τούς νομοδιδασκάλους τοῦ ναοῦ, οἱ ὁποῖοι «ἐξανίσταντο» γιά τήν σύνεσή του καὶ γιά τίς ἀποκρίσεις πού ἔδιδε στά ἐρωτήματά τους (Λουκ. 2, 47) καὶ «οἱ γονεῖς αὐτοῦ» ἀφοῦ «ἐξεπλάγησαν» μέ τήν σειρά τους καὶ αὐτοί μέ ὅλα ὅσα ἔβλεπαν καὶ συνέβαιναν, τόν ἐρώτησαν μέ ἀπορία: «τέκνον, τί ἐποίησας ἡμῖν οὕτως;». Ἡ δέ μητέρα μέ κάποιο παράπονο συμπληρώνει γιά τήν «ἀταξία» τοῦ παιδιοῦ της: «Ἰδού

33. Ε. Renan, Βλ. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σ. 168.
34. Ἀδελφότης Θεολόγων ἡ «Ζωή», ὅ.π., σ. 92.
35. Ἰωάν. 7,15.
36. Ἀδελφότης Θεολόγων ἡ «Ζωή», ὅ.π., σσ. 92-93.
37. Λουκ. 2,41-50.

ὁ πατήρ σου κἀγώ ὀδυνόμενοι ἐζητοῦμεν σε» (Λουκ. 2,48). Ἡ αὐτοσυνειδησία ὅμως τοῦ Ἰησοῦ ἀπό τήν παιδική του ἀκόμη ἡλικία σχετικά μέ τήν «καταγωγή» του, στήν πιό οὐσιαστική της ἔννοια, διαφοροποιούμενη ἀπ' αὐτήν τοῦ κοινωνικοῦ του περίγυρου, ἐκδηλώνεται στήν ἀπάντησή του στό «παράπονο» τῆς Μητέρας του: «Τί ὅτι ἐζητεῖτέ με, οὐκ ἤδειτε ὅτι ἐν τοῖς τοῦ πατρός μου δεῖ εἶναι με;» (Λουκ. 2,49). Αὐτό τόν «ἀποκαλυπτικό» λόγο, αὐτό τό προσωπικό «μυστικό», «ὅ ἐλάλησεν αὐτοῖς» καθώς φαίνεται ἀπό τά ἐπακόλουθα, κανένας δέν ἀντελήφθη, οὔτε οἱ σοφοί οὔτε οἱ ἁπλοί παρευρισκόμενοι ἄνθρωποι· «καί αὐτοί οὐ συνῆκαν τό ῥῆμα ὅ ἐλάλησεν αὐτοῖς» (Λουκ. 2,50). Μόνο ἡ Παναγία Μητέρα του «διετήρει πάντα τά ῥήματα (ταῦτα) ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς» (Λουκ. 2,51). Γιατί μόνο αὐτή γνώριζε, ἀφοῦ μετεῖχε μέ προσωπική βούληση καί ἀπόφαση στό ἀποκαλυπτόμενο αὐτό μυστήριο τῆς θείας οἰκονομίας.

Ἡ προβολή τῆς αὐτοσυνειδησίας τοῦ Ἰησοῦ παρουσιάζεται ἀπό τήν διάκριση μεταξύ τῆς φράσεώς του «Ὁ πατήρ μου», πού χαρακτηρίζει τήν μοναδική του σχέση μέ τόν Θεό (Βλ. Ματθ. 7,21· 11,27 - Λουκ. 2,49· 22,29), καί τῆς γενικῆς ἐκφράσεώς του «Ὁ πατήρ ὑμῶν», πού ἀναφέρεται στήν πνευματική πλέον σχέση τοῦ Θεοῦ μέ τούς πιστούς του (βλ. Ματθ. 5,45· 6,1· 7,11 - Λουκ. 12,32). Ἔτσι ὁ Ἰησοῦς παρουσιάζεται νά εἶναι ὁ μοναδικός «Υἱός», ὁ ἀγαπημένος καί μονογενής τοῦ Θεοῦ Πατρός (βλ. Μάρκ. 12,6).

Ἡ κατακλείδα τῆς περικοπῆς τῆς ἐπισκέψεως τοῦ δωδεκαετοῦς Ἰησοῦ στόν Ναό τῶν Ἱεροσολύμων, «καί Ἰησοῦς προέκοπτε σοφίᾳ καί ἡλικίᾳ καί χάριτι παρά Θεῷ καί ἀνθρώποις» (Λουκ. 2,52), εἶναι ἐνδεικτική καί «ἀποκαλυπτική» γιά τά «κεκρυμμένα χρόνια τῆς Ναζαρέτ». Ὁ Ἰησοῦς ἦταν ἕνα παιδί, ὅπως ὅλα τά ἄλλα παιδιά τά ὁποῖα συναναστρεφόταν, μέ τήν διαφορά ὅτι δέν εἶχε καμία σχέση μέ τήν ἁμαρτία οὔτε προσωπικά ὡς ἄνθρωπος, οὔτε «προπατορικά» ὡς «γεννηθείς ἐν χρόνῳ»[38].

Παρά τό ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶχε σαφέστατη συναίσθηση τῆς θείας του φύσεως, καταβάς μετά τῆς μητρός του καί τοῦ Ἰωσήφ στήν Ναζαρέτ, καί πάλιν «ἦν ὑποτασσόμενος αὐτοῖς». Ἀπό τῶν πρώτων του δηλαδή βημάτων τίθεται στήν ὁδό τῆς ὑπακοῆς, ἡ ὁποία κατέληξε στόν Γολγοθᾶ καί τόν Σταυρό. Ἀπό τώρα ὑπακούει καί ὑποτάσσεται, γιά νά ἀποδειχτεῖ ἔπειτα «ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δέ σταυροῦ»[39].

Μετά τά γεγονότα τῆς νηπιότητας καί τῆς παιδικότητας τοῦ Ἰησοῦ, δέν ἔχομε καμία ἀναφορά στόν Ἰωσήφ ἀπό τούς Εὐαγγελιστές. Αὐτό μᾶς ὁδηγεῖ στό συμπέρασμα ὅτι θά πέθανε ἐνωρίτερα ἀπό τήν ἔξοδο τοῦ Ἰησοῦ στή δημόσια δράση. Τόν Ἰησοῦ ὅμως τόν συνόδευε ὡς τό τέλος τῆς ζωῆς του ἡ κοινωνική συνείδηση, ὅπως τήν βλέπομε καί στίς ἐρωτήσεις τῶν ἀνθρώπων τοῦ περιβάλλοντός του:

38. Γ. Πατρώνου, ὅ.π., σσ. 193-195.
39. Ἀδελφότης Θεολόγων ἡ «Ζωή», ὅ.π., σ. 95.

«Οὐχ οὗτος ἐστιν ὁ τοῦ τέκτονος υἱός;» (Ματθ. 13,55)· αὐτή ἦταν ἡ «εἰκόνα» πού εἶχε ὁ κόσμος κατά νοῦν γιά τόν Ἰησοῦ, πού ἦταν διαμετρικά ἀντίθετη μέ τήν βεβαιότητα ἐκείνη τοῦ «μυστηρίου» τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦ Λυτρωτῆ καί Σωτῆρα τοῦ κόσμου, πού ἡ Παναγία Μητέρα του ἐφύλασσε «ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς»[40].

7. ΤΑ «ΕΤΗ ΣΙΩΠΗΣ» ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ

Γιά τά ὑπόλοιπα ἔτη τῆς ἐπίγειας ζωῆς τοῦ Ἰησοῦ, ἀπό τοῦ δωδεκάτου μέχρι τοῦ τριακοστοῦ ἔτους, οἱ Ἱεροί Εὐαγγελιστές ἄν καί φαίνονται νά σιωποῦν, μᾶς παρέχουν ὅμως σαφέστατες βεβαιώσεις πού μᾶς πληροφοροῦν ὅτι ὅλα αὐτά τά χρόνια ὁ Κύριος τά ἐπέρασε στήν Ναζαρέτ καί ὅτι ἔζησε ἐκεῖ σέ κοινωνικό ἐπίπεδο ταπεινό, ἀσκώντας ἔργο χειρωνακτικό, τό ἔργο τοῦ τέκτονος, τοῦ μαραγκοῦ[41].

Τό Εὐαγγέλιο τοῦ Μάρκου ἀρχίζει τίς διηγήσεις του γιά τήν δράση καί τήν γενικότερη ἱστορία τοῦ Ἰησοῦ μέ τό πολύ σημαντικό γεγονός τῆς συναντήσεώς του μέ τόν Ἰωάννη τόν Βαπτιστή καί πρόδρομο τοῦ Μεσσία Χριστοῦ. Ἀποσιωπᾶ ἑπομένως ἕνα μεγάλο μέρος τῆς ζωῆς τοῦ Ἰησοῦ, συμπεριλαμβανομένων σ' αὐτό καί τῶν «χρόνων σιωπῆς», ὅπως ἔχουν ἀποκληθεῖ τά χρόνια μέχρι τήν ἀφετηρία τῆς δημόσιας δράσεώς του. Τήν ἴδια ἀκριβῶς εἰκόνα γιά τόν Ἰησοῦ μᾶς δίνει καί τό τέταρτο Εὐαγγέλιο τοῦ Ἰωάννη πού ἀρχίζει τήν ἐξιστόρηση τῶν σωτηριωδῶν γεγονότων καί πάλι μέ τήν συνάντηση τῶν δύο ἀνδρῶν, τοῦ Προδρόμου καί τοῦ Μεσσία, στήν ἔρημο τοῦ Ἰορδάνη ποταμοῦ[42].

Ἡ ἑρμηνεία πού δόθηκε ἀπό τούς βιβλικούς θεολόγους γι' αὐτήν τήν «παράλειψη» σχετίζεται κυρίως μέ τόν καθαρά κατηχητικό ρόλο πού ἐπρόκειτο νά διαδραματίσει τό ἀρχικό αὐτό κείμενο τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Μάρκου μέσα στίς πρῶτες χριστιανικές κοινότητες. Οἱ Ἱεροί συγγραφεῖς δέν ἔχουν ὡς σκοπό νά παρουσιάσουν κάποια βιογραφία τοῦ Ἰησοῦ, ὁπότε κάθε βιογραφικό στοιχεῖο θά ἦταν καί ἀναγκαῖο καί σκόπιμο. Οἱ Εὐαγγελιστές γράφουν τήν ἱστορία τῆς γενέσεως τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Καταγράφουν ἑπομένως καί «συντάσσουν» (βλ. Λουκᾶ 1,1-2) γιά κηρυγματικούς καί κατηχητικούς λόγους, μόνο ἐκεῖνα ἀπό τά γεγονότα πού τούς ἐνδιέφεραν τότε ἄμεσα καί τά ὁποία προέρχονταν ἀπό ἐκεῖνα

40. Γεωρ. Πατρώνου, ὅ.π., σ. 196.
41. Ἀδελφότης Θεολόγων ἡ «Ζωή», ὅ.π., σσ. 96-100, Μάρκ. 6,3.
42. Γιά τά παιδικά χρόνια τοῦ Ἰησοῦ γνωρίζομε, ὡς γνωστόν, πολύ λίγα. Μόνο οἱ Εὐαγγελιστές Ματθαῖος καί Λουκᾶς ἀναφέρονται σ' αὐτή τήν περίοδο τῆς ζωῆς του καί μάλιστα μέ ἰδιαίτερη φειδωλότητα. Βέβαια, ἔχομε πολλά στοιχεῖα γιά τήν παιδική ἡλικία τοῦ Ἰησοῦ ἀπό τήν Ἀπόκρυφο Γραμματεία. Τά Ἀπόκρυφα Εὐαγγέλια ναί μέν εἶναι γραμμένα ἀπό λόγιους ἀνθρώπους τῆς πρώτης χριστιανικῆς περιόδου, ἀλλά μέ σαφεῖς «γνωστικές» τάσεις καί μέ μιά προσωπική πνευματική τους ἀνάγκη νά «καλύψουν» τά ὑπάρχοντα κενά μέ διάφορες μυθολογίες. Γι' αὐτό τά κείμενα αὐτά τέθηκαν ἀπό τήν Ἐκκλησία ἐκτός τοῦ «κανόνος» τῆς Καινῆς Διαθήκης, δεδομένου ὅτι ἡ χρήση τους θά δημιουργοῦσε προβλήματα ἱστορικῆς ἀξιοπιστίας γιά τό σύνολο τῶν γεγονότων τῆς ζωῆς καί ἱστορίας τοῦ Ἰησοῦ, παρά θά μᾶς ἐμπλούτιζε μέ περισσότερη βεβαιότητα καί γνώση. Βλ. Γ. Πατρώνου, ὅ.π., σ.189.

«ὧν ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς ποιεῖν τε καὶ διδάσκειν» (Πράξ. 1,1)· ὅλα τά ὑπόλοιπα τά προϋπόθεταν καί θά ἦσαν ὁπωσδήποτε γνωστά σέ ὅλους, καί τούς παλαιότερους καί τούς νεώτερους, εἴτε μέσα ἀπό τήν προφορική παράδοση πού εἶχε ἤδη δημιουργηθεῖ ἀπό ἐκείνους πού ἦσαν «αὐτόπτες καί αὐτήκοοι» μάρτυρες τῶν γενομένων ὑπό τοῦ Ἰησοῦ (βλ. Λουκ. 1,2), εἴτε μέσα ἀπό τήν προσωπική τους γνώση καί ἐμπειρία.

Ἡ κατήχηση τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων ἑπομένως, δέν παρουσίαζε τά γεγονότα τῆς «προσωπικῆς ζωῆς» τοῦ Ἰησοῦ γιά τήν περίοδο πρίν ἀπό τή δημόσια δράση του. Προσέφερε κυρίως τό διδακτικό καί θαυματουργικό ἔργο του πού πραγματοποίησε ὡς δημόσιο πρόσωπο καί τήν ἀποδοχή ἤ ἀπόρριψή του ἀπό τόν κόσμο ὡς Διδασκάλου καί ὡς Χριστοῦ[43].

43. Γ. Πατρώνου, ὅ.π., σσ. 76-77, 179-196.

ΣΤ΄. Η ΕΞΟΔΟΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΣΤΟΝ ΔΗΜΟΣΙΟ ΒΙΟ

1. ΤΟ ΤΟΛΜΗΡΟ ΣΧΕΔΙΟ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ

Ἀποτελεῖ «πρόκληση», μέ κριτήρια βέβαια ἀποκλειστικά καί μόνο ὀρθολογικά, τό πῶς ὁ Ἰησοῦς, ὁ ἀγράμματος, ὁ ἄσημος καί ἄγνωστος τέκτων, ἀποφασίζει τήν ἔξοδό του ἀπό τήν μεμονωμένη Ναζαρέτ καί τήν εἴσοδό του στόν Δημόσιο βίο, μέ τολμηρότατες ἀξιώσεις γιά ἕνα συγκλονιστικό καί ἀνατρεπτικό παγκόσμιο ἔργο, ἀσυλλήπτων καί ἀπεράντων προβολικῶν διαστάσεων.

Οὐδείς φαίνεται νά προτρέπει ἤ νά ἐνθαρρύνει τόν νεαρό Ἰησοῦ στίς παράτολμες αὐτές βλέψεις, ἀφοῦ ἀκόμα καί οἱ κατά σάρκα συγγενεῖς του παρακολουθοῦν μέ δυσπιστία τά πρῶτα βήματα τῆς δημόσιας δράσεώς του· μερικοί δέ σχηματίζουν τήν ἐντύπωση ὅτι παραλογίζεται, ὅτι ἐξέστη![1].

Εἶναι ἀληθές ὅτι τήν ἐποχή ἐκείνη ὁλόκληρο τό ἰσραηλινό ἔθνος ἀνέμενε τόν Λυτρωτή, τόν ἐπηγγελμένο Μεσσία. Εἶναι ὅμως ὡσαύτως πλέον ἤ βέβαιον ὅτι οἱ ὀφθαλμοί τοῦ ἔθνους δέν εἶχαν στραφεῖ πρός τόν ἄσημο τέκτονα τῆς Ναζαρέτ καλώντας τον νά γίνει σημαιοφόρος τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἀγῶνα. Ἐάν ἐξαιρέσομε τόν Ἰωάννη τόν Βαπτιστή, ἴσως κανένα ἄλλο πρόσωπο ἦταν προπαρασκευασμένο καί διατεθειμένο νά στηρίξει τίς μέγιστες τῶν ἐλπίδων ἐπί τοῦ ἕως τότε ἀφανοῦς χειρώνακτος τῆς Ναζαρέτ[2].

Ὁ Ἰησοῦς ἐν τούτοις προχωρεῖ χωρίς οὐδείς νά τόν παρακινεῖ ἤ νά τόν ἐνθαρρύνει, ἐκ μιᾶς ὠθήσεως ἐσωτερικῆς καί αὐτομάτου[3]. Τό σχέδιό του ἀποβλέπει εἰς τήν ἐγκαθίδρυση ἐπί τῆς γῆς ἑνός πολιτεύματος ἁγίου, εἰς τό ὁποῖο οἱ μεταξύ Θεοῦ καί ἀνθρώπου σχέσεις θά ἀποκαθίσταντο σέ βαθμό ἰδεωδῶς τέλειο καί εἰς τό ὁποῖο κάθε ἄνθρωπος οἱασδήποτε φυλῆς, ἐθνικότητας καί φύλου θά μποροῦσε νά γίνει δεκτός μέ ἴσα δικαιώματα[4].

Τό πολίτευμά του ἀποκαλεῖ «Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ» ἤ «Βασιλείαν τῶν οὐρανῶν» καί καλεῖ τούς ἀνθρώπους γιά νά ἑτοιμαστοῦν νά τό ὑποδεχθοῦν: «Μετανοεῖτε ἤγγικε γάρ ἡ Βασιλεία τῶν οὐρανῶν». Ἀπευθυνόμενος πρός ὅλους ἀνεξαιρέτως καί πρός τούς Γραμματεῖς καί Φαρισαίους ἐπομένως, τούς τονίζει τήν ἀνάγκη τῆς

1. Μάρκ. 3,21.
2. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σ. 173.
3. John Young, The Christ of history, ἔκδ. Η΄, London 1906, σ. 18.
4. Πρβλ. A. Bruce, Apologetics, Edinburgh, 1911, σσ. 370-374.

μετανοίας, τῆς ὁλοσχεροῦς δηλαδὴ καὶ πλήρους μεταβολῆς καὶ ἀλλαγῆς τῶν σκέψεων, τῶν διαθέσεων, τῶν φρονημάτων καὶ τῶν ἀποφάσεών τους. Οἱ συνήθειες, οἱ περὶ ἠθικῆς ἀντιλήψεις, ἡ λατρεία, τὸ ἐν γένει πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, κηρύττει ὅτι χρήζουν πλήρους καὶ ριζικῆς μεταβολῆς καὶ ἐπομένως παρίστατο ἀνάγκη ὄχι ἁπλῆς μεταρρυθμίσεως, ἀλλὰ κάποιας τεραστίας ἐπαναστάσεως, ἀνατροπῆς καὶ ἀνοικοδομήσεως[5].

Ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ θὰ ἐγκαθιδρύετο προσεχῶς ἐπὶ τῆς γῆς, ἀντικαθιστῶσα τὸ κράτος τῆς ὑποκρισίας τῶν νεκρῶν τύπων καὶ τῶν διεφθαρμένων ἠθῶν[6].

Στὴν οὐράνια αὐτὴ Βασιλεία τῆς ὁποίας τὴν προσεχῆ ἔλευση προαναγγέλλει, διεκδικεῖ τὸ μεγαλύτερο καὶ ὑψηλότερο ἀξίωμα. Θὰ εἶναι αὐτὸς ὁ ἱδρυτής της καὶ ἡ Βασιλεία αὐτὴ θὰ εἶναι ἰδική του. Γι' αὐτὸ ὅταν ὁ Πιλᾶτος τὸν ἐρώτησε: «Οὐκοῦν Βασιλεύς εἶ σύ;» ὁ Ἰησοῦς δὲν ἀρνήθηκε τὴν ἰδιότητα αὐτή, ἀλλὰ περιορίστηκε νὰ καθορίσει τὴν φύση καὶ τὴν προέλευση τῆς Βασιλείας του: «Ἡ Βασιλεία ἡ ἐμή, εἶπεν, οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου».

Οἱ Ἰουδαῖοι ἀδυνατοῦν νὰ δεχθοῦν τὴν Μεσσιακὴ ἰδιότητα τοῦ Ἰησοῦ, διότι εἶναι φορεῖς μιᾶς ἐντελῶς διαφορετικῆς προσδοκίας ποὺ δεχόταν τὸν μέλλοντα νὰ ἐμφανισθεῖ Μεσσία ὡς κάποιο ἔνδοξο μονάρχη καὶ κατακτητή, ὡς μέγα διάδοχο τοῦ Δαυΐδ, ὁ ὁποῖος θὰ ἐγκαθίδρυε ἀδειάσειστο τὸ ἐπίγειο κράτος του καθυποτάσσοντας ὁλόκληρη τὴν οἰκουμένη. Ὁ Ἰησοῦς ὅμως δὲν ἔρχεται νὰ διεκδικήσει τὸ ἀξίωμα τοῦ Μεσσία υἱοθετώντας τὶς ἀντιλήψεις αὐτὲς καὶ ἐκπροσωπώντας τὶς ἐξ αὐτῶν ἐλπίδες καὶ προσδοκίες. Δὲν παρουσιάζεται ὡς ἡ ζῶσα ἐνσάρκωση τῶν ἰδεωδῶν καὶ πόθων τοῦ ἔθνους του[7]. Αἰσθάνεται ὅτι πατρίδα του εἶναι ὅλος ὁ κόσμος καὶ ὅτι δὲν ἀνήκει ἀποκλειστικὰ σὲ ἕνα καὶ μόνο ἔθνος. Ἔργο του ἡ ἀναμόρφωση ὁλόκληρου τοῦ κόσμου σὲ μόνιμες καὶ ἀμετάπτωτες βάσεις, ἡ ἀθανασία αὐτοῦ τοῦ ἔργου καὶ τῆς διδασκαλίας του.

Γι' αὐτό, καθ' ἥν στιγμὴν γνωρίζει καλῶς ὅτι σκληρὸς θάνατος τὸν ἀνέμενε, τολμᾶ νὰ διακηρύξει: «Οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ παρελεύσονται, οἱ δὲ λόγοι μου οὐ μὴ παρέλθωσι». Μόνος αὐτὸς στὴν παγκόσμια ἱστορία παρουσιάζεται νὰ ἔχει συλλάβει τόσο μέγα, εὐρὺ καὶ τολμηρὸ σχέδιο καὶ μόνος αὐτὸς κατορθώνει νὰ συντελέσει αὐτὸ πλήρως, χρησιμοποιώντας ἀντὶ ὅπλων γιὰ στερέωση τῆς αἰωνίας βασιλείας του, ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο τὴν διδασκαλία του καὶ τὸ πᾶν μέτρον ἀρετῆς

5. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σσ. 174-175.
6. John Young, ὅ.π., σσ. 21-22.
7. Ὁ Renan ὁμολογεῖ ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὰ ἑξῆς: «Ὁ Ἰησοῦς δὲν θὰ εἶναι πατριώτης τις ὡς οἱ Μακκαβαῖοι, Θεοκράτης τις ὡς ὁ Ἰούδας ὁ Γαυλωνίτης. Ἀνυψούμενος τολμηρῶς ὑπὲρ τὰς προλήψεις τοῦ Ἔθνους του, θὰ ἐγκαθιδρύσῃ τὴν παγκόσμιον πατρότητα (Universelle pater nité) τοῦ Θεοῦ. Θεμελιώνει τὴν ὑπέρτατην παρηγορίαν, τὴν καταφυγὴν πρὸς τὸν πατέρα, τὸν ὁποῖον ἔχει ἕκαστος ἐν τῷ οὐρανῷ, τὴν ἀληθινὴν Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποίαν ἕκαστος φέρει ἐν τῇ καρδίᾳ του». E. Renan, Vie de Jesus, ἔκδ. Β΄, Paris 1863, σ. 78.

καὶ ἀγάπης καὶ δικαιοσύνης πού ἐπλήρωσε τόν βίο του[8].

2. Η ΒΑΠΤΙΣΗ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΣΤΟΝ ΙΟΡΔΑΝΗ

Τά ἀποκαλυπτήρια τοῦ Ἰησοῦ ἔγιναν τήν ἡμέρα τῆς βαπτίσεώς του στόν Ἰορδάνη. Μέχρι τότε ὁ Ἰησοῦς ἦταν «ὁ υἱός τοῦ τέκτονος»[9]. Τώρα, ὅπως δηλώνει ἡ «φωνή ἐκ τῶν οὐρανῶν», εἶναι ὁ υἱός τοῦ Θεοῦ «ὁ ἀγαπητός».

Ἡ ἀποκάλυψη τοῦ Ἰησοῦ στόν κόσμο ὡς υἱοῦ τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀγαπητοῦ ἔγινε στόν Ἰορδάνη ἀπό τόν Θεό Πατέρα. Ἔτσι ἐγκαταλείπει στήν Ναζαρέτ τόν τίτλο τοῦ «υἱοῦ τοῦ τέκτονος» καὶ προσλαμβάνει τόν τίτλο τοῦ «υἱοῦ τοῦ ἀγαπητοῦ»[10].

Ἡ ἔναρξη τοῦ ἔργου του ἀρχίζει ἀπό τήν ὥρα αὐτή τῆς καθιερώσεώς του ἀπό τόν οὐρανό, κατά τήν ὁποία λαμβάνει «δύναμιν ἐξ ὕψους». Ὁ Ἰησοῦς ἀρχίζει τό κοσμοσωτήριο ἔργο του ἔχοντας γιά συστατικό του τήν ὁμολογία τοῦ Θεοῦ ὅτι εἶναι ὁ υἱός του ὁ ἀγαπητός[11].

Ἡ βάπτιση τοῦ Ἰησοῦ ἀπό τόν Ἰωάννη εἶναι τό σημαντικό γεγονός πού τόν ὤθησε στό ἀπολυτρωτικό του ἔργο καὶ ἐπισημοποιεῖ τήν δημόσια ἀναγνώριση καὶ ὕψωσή του στήν μεσσιανική ἰδιότητα. Καὶ οἱ τέσσερις Εὐαγγελιστές περιγράφουν τό γεγονός αὐτό σέ ἔκταση καὶ μέ ἰδιαίτερη σπουδή καὶ μέ τρόπο πολύ ἀποκαλυπτικό τό ἀναφέρουν ὅλοι, πρίν ἀπό τήν δημόσια δράση τοῦ Ἰησοῦ[12].

Ἡ ἀνάδειξη τοῦ Ἰησοῦ ὡς Μεσσίου ἔγινε ἀπό τό Ἅγιον Πνεῦμα, τό ὁποῖον κατῆλθε ἐξ οὐρανοῦ. Ἡ κάθοδος αὐτή δέν ἦταν μετάδοση ξένης δωρεᾶς, ὅπως ἦταν ἡ δοθεῖσα στούς Ἀποστόλους κατά τήν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς, ἀλλά «φανέρωσις… τῆς συντελουμένης ἤδη ἐσωτερικῆς χρίσεως, ἤτοι ἀνάδειξις αὐτοῦ εἰς Μεσσίαν καὶ Σωτῆρα τοῦ κόσμου»[13].

Τό Ἅγιον Πνεῦμα κατεβαίνει ἐπάνω στόν Ἰησοῦ «ἐν εἴδει περιστερᾶς». Ἔτσι ἐκδηλώνονται δύο ἀπόψεις, τῆς σχέσεως τοῦ πνεύματος πρός τόν Ἰησοῦ. Ἀπό τήν μία μεριά τό πνεῦμα κατεβαίνει ὡς δῶρο τοῦ πατρός πρός τόν Ἰησοῦ. Ἀπό τήν ἄλλη τό πνεῦμα ὑποδεικνύει τόν Ἰησοῦ στούς ἀνθρώπους. Τούς τόν παρουσιάζει. Τό Πνεῦμα εἶναι κάθοδος, συγκατάβαση, δῶρο[14]. Εἶναι ἐπίσης ἀποκάλυψη, ὑπόδειξη τοῦ Υἱοῦ τοῦ Ἀγαπητοῦ[15].

---

8. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σ. 178.
9. Ματθ. 13,55.
10. Εὐθυμίου (Ἐπισκ.), ὅ.π., σσ. 97-109.
11. «Ἐν Ἰορδάνῃ βαπτιζομένου σου, Κύριε, ἡ τῆς Τριάδος ἐφανερώθη προσκύνησις· τοῦ γάρ γεννήτορος ἡ φωνή προσεμαρτύρει σοι ἀγαπητόν σε Υἱόν ὀνομάζουσα καὶ τό πνεῦμα ἐν εἴδει περιστερᾶς ἐβεβαίου τοῦ λόγου τό ἀσφαλές. Ὁ Ἐπιφανείς Χριστέ, ὁ Θεός καὶ τόν κόσμον φωτίσας, δόξα σοι». (Ἀπολυτίκιον Θεοφανείων).
12. Γεωργ. Πατρώνου, ὅ.π., σ. 242.
13. Ὑπόμνημα κατά Ματθαῖον, Τρεμπέλα, σ. 68.
14. ΕΜΑΕ, Ἰησοῦς, μετάφραση ἀπό τά Γαλλικά ἀπό τόν Ἐπίσκοπο Βρεσθένης, Δημήτριο Τρακατέλλη, ἐκδ. Δόμος, Ἀθήνα 1981, ἐνότ. 38.
15. «Ὁ Ἰησοῦς περιγράφει μέ τά παρακάτω λόγια τό λειτούργημα (Ministère) τοῦ πνεύματος:

Συνέπεια τῆς πληρώσεως τοῦ Ἰησοῦ διά τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἶναι ὅτι ἐχρίσθη ὑπ' Αὐτοῦ καί ἔγινε Χριστός. «Τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι χρισθείς, προσηγορεύθη Χριστός»[16], καί ἔλαβε τό τριπλό ἀξίωμα: τό προφητικό, τό βασιλικό καί τό ἀρχιερατικό. Ἔγινε δέ αὐτό φανερό ἀπό τήν δράση πού ἀμέσως ἀνέλαβε ὁ Ἰησοῦς. Δράση διδακτική (τό κήρυγμα), ἐξουσιαστική (τά θαύματα) καί ἀρχιερατική (ἡ θυσία τοῦ ἑαυτοῦ του).

Ὁ Ἰησοῦς δέν ἄρχισε τό ἔργο του αὐτόκλητος. Περίμενε τήν χρῖσιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος[17] πού θά ἦταν μαζί καί ἀνάθεσις τοῦ τριπλοῦ ἀξιώματος[18].

3. Η ΕΝΑΡΞΗ ΤΗΣ ΠΟΡΕΙΑΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΡΗΜΟ

Ὁ Ἰησοῦς ξεκίνησε τήν πορεία του στόν δημόσιο βίο ἀπό τήν ἔρημο, ὅπου ἔμεινε σαράντα ἡμέρες καί σαράντα νύκτες, καί ἐκεῖ συναντήθηκε μέ τόν «κοσμοκράτορα τοῦ αἰῶνος τούτου», τόν Διάβολο.

Ἔγινε ἡ συνάντηση αὐτή στήν ἔρημο, διότι «ἡ ἔρημος ἐθεωρεῖτο τύπος καί εἰκόνα τοῦ κόσμου πού ἀρνήθηκε τόν Θεό καί ὑποτάχθηκε στόν Σατανᾶ». Σ' αὐτόν τόν «ἔρημο» κόσμο ἦλθε ὁ Ἰησοῦς νά μεταφέρει τήν καινούργια ζωή[19]. Τό βασικό ἔγκλημα τοῦ Διαβόλου ἦταν ἡ ἐρήμωση τῆς ζωῆς καί τῆς ψυχῆς τῶν ἀνθρώπων. Αὐτός ὑπῆρξε ὁ αἴτιος τῆς πνευματικῆς στειρώσεως καί ἀγονίας τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ πρώτη μάχη τοῦ Ἰησοῦ ἔγινε στήν ἔρημο, γι' αὐτό ἀκριβῶς: Γιά νά κτυπηθεῖ ὁ ἐχθρός μέσα στό στρατόπεδό του[20]. «Ὁ Θεός δέν ὁδηγεῖ στήν ἔρημο τόν λαό του, τόν Υἱόν του καί ἀργότερα τούς ἀναχωρητάς καί τούς ἐρημίτας γιά νά ἀποφύγουν τόν κόσμο, ἀλλά ἀντίθετα γιά νά τόν πλήξουν στήν καρδιά καί νά διακηρύξουν ἐκεῖ, στόν πιό σκληρό τόπο τήν νίκη καί τά δικαιώματα τοῦ Θεοῦ»[21]. «Ὁ

«Οὐ λαλήσει ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλά ὅσα ἄν ἀκούσῃ λαλήσει... ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται καί ἀναγγελεῖ ὑμῖν» (Ἰωάν. 16, 13-14).

Ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ Λόγος. Κάθε θεῖος λόγος πού ἀκοῦμε προέρχεται ἀπό τόν Λόγο. Ὁ Πατήρ σκέπτεται καί ἡ σκέψη του ἐκφράζεται, προσφέρεται διά τοῦ Λόγου.

Καί τό Πνεῦμα; Τό Πνεῦμα εἶναι ἡ πνοή πού φέρνει τίς λέξεις. Εἶναι ἡ φωνή, πού μεταφέρει τά Λόγια. Εἶναι ἡ γλῶσσα τῆς φωτιᾶς. Ἡ φωνή ἔχει διάφορες ἀποχρώσεις. Τό Ἅγιο Πνεῦμα προσαρμόζει, τονίζει, χρωματίζει τόν θεῖο Λόγο ἀνάλογα μέ τίς ἀνάγκες καθενός ἀπ' αὐτούς πού τόν ἀκοῦν. Δημιουργεῖ στό ἴδιο κείμενο ἀπειράριθμα παράλληλα κείμενα προσωπικά. Ἑρμηνεύει τόν Λόγο δίνοντάς του αὐτή ἤ ἐκείνη τήν ἀτμόσφαιρα. Τόν κάνει ἰδιαίτερα δικό μας. Τόν ἐξατομικεύει. Εἶναι ὁ ὑπέρτατος καλλιτέχνης πού ξέρει νά συνοδεύει τήν ἴδια φράση μέ συγχορδίες σέ ἀτέλειωτες παραλλαγές». ὅ.π., σ. 111.

16. Παῦλος Σαμοσατεύς, L. 1100.
17. Εὐθυμίου (Ἐπισκ.), ὅ.π., σ. 99.
18. ὅ.π., «ἐχρίσθη ὑπό Πατρός τῷ πνεύματι, ἀγαλλιάσεως θεουργικῷ ἐλαίῳ ὁ Υἱός καί βροτός ἐχρημάτισε καί τῆς μιᾶς θεότητος τό τρισυπόστατον ἐδίδαξε» (Παρακλητική, 179).
19. Ματθ. 30, 7-13.
20. Εὐθυμίου (Ἐπισκ.), ὅ.π., σσ. 99-100.
21. ὅ.π., σ. 100.

Ἰησοῦς ἦλθε ἵνα λύσῃ τά ἔργα τοῦ διαβόλου»[22]. Ἦλθε «ἐν γῇ ἐρήμῳ καί ἀβάτῳ καί ἀνύδρῳ»[23], καί ἔκαμε τήν «ἔρημον εἰς ἕλη ὑδάτων καί τήν διψῶσαν γῆν ἐν ὑδραγωγοῖς»[24]. Ὁ Διάβολος –χωρίς νά τό θέλει[25]- ἔγινε αἰτία ὥστε «ἡ στεῖρα καί οὐ τίκτουσα» ἀνθρωπότης νά γεμίσει ἀπό παιδιά τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ ἔγινε ἡ μητέρα «ἡ στεῖρα ἡ τίκτουσα ἑπτά» δηλαδή πλῆθος παιδιῶν. Γι' αὐτό καί «πολλά τά τέκνα τῆς ἐρήμου μᾶλλον ἤ τῆς ἐχούσης τόν ἄνδρα»[26].

Στήν ἔρημο ὁ Ἰησοῦς δοκιμάστηκε σκληρά γιά νά φανερωθεῖ στό τέλος πρός τά ἔξω ἡ μεσσιανική αὐτοσυνειδησία του καί νά «κοινοποιηθεῖ» πρός τόν κόσμο ὅλο, τόν κόσμο τῶν ἀνθρώπων, ἀλλά καί τόν κόσμο τῶν δαιμόνων, ἡ ἀπόφαση καί ἡ ἐξουσία του νά συντρίψει τό κακό. Βέβαια, οἱ πειρασμοί τοῦ Ἰησοῦ ἦταν ἐξωτερικοί· προέρχονταν ἀπό τό διάβολο καί δέν ὑπῆρχε περίπτωση νά τόν προσβάλλουν, διότι ὁ Ἰησοῦς ἐσωτερικά ἦταν ἀπόλυτα καθαρός καί ἀναμάρτητος· ὅμως οἱ πειρασμοί τῆς ἐρήμου ἔδωσαν στόν Ἰησοῦ τήν δυνατότητα νά δοκιμάσει τούς ἀνθρώπινους πειρασμούς.

Προτοῦ ἀρχίσει ὁ Ἰησοῦς τό μεσσιακό του ἔργο διευκρινίζει τούς σκοπούς τῆς θείας ἀποστολῆς του στόν κόσμο· οἱ ἄνθρωποι εἶναι ἀνάγκη νά γνωρίζουν ἐκ τῶν προτέρων, τί εἴδους Μεσσίας εἶναι καί τί εἴδους βασιλεία ἔρχεται νά οἰκοδομήσει. Καί αὐτό πρέπει νά ἀναγγελθεῖ καί νά γίνει συνειδητό ἀπό ὅλους. Ἄνθρωποι, ἄγγελοι, δαίμονες, ἀρχές καί ἐξουσίες τοῦ αἰῶνος τούτου, πρέπει νά πάρουν θέση ἔναντι τοῦ Ἰησοῦ ὡς Μεσσία καί ἤ θά ἀποδεχθοῦν αὐτόν ὡς Υἱό τοῦ Θεοῦ καί Σωτῆρα καί θά τόν πιστέψουν, ἤ θά τόν ἀπορρίψουν καί θά ἀρχίσουν ἐναντίον του καί ἐναντίον τῶν πιστῶν του σκληρό καί ἀνελέητο διωγμό.

Ὁ Ἰησοῦς ὡς νέος Μωϋσῆς καί Ἠλίας θά ὁδηγήσει τά βήματά του στήν ἔρημο, ὅπου θά παραμείνει σέ ἐγρήγορση καί σιωπή σαράντα ἡμέρες καί σαράντα νύχτες καί ὕστερα ἀπό νηστεία καί προσευχή θά ἔχει τίς δικές του ἀνάλογες πνευματικές ἐμπειρίες. Μέσα στήν ἔρημο ὁ Ἰησοῦς θά δοκιμασθεῖ καί θά πειρασθεῖ. Στό πρόσωπό του ἡ ἀνθρωπότητα θά ζήσει ὅλη τήν ὀδύνη τῆς σκληρῆς δοκιμασίας καί τῆς φοβερῆς ἔντασης τῶν πειρασμῶν στήν πιό φρικτή τους μορφή. Μετά ὅμως τόν ἀγῶνα καί τήν νίκη κατά τῶν πειρασμῶν καί τῶν δοκιμασιῶν, ὁ Ἰησοῦς θά ἀναδειχθεῖ ὁ μεγάλος «ἀντιλήπτωρ» τῆς ζωῆς γιά ὅλους τούς πειραζομένους καί δοκιμαζομένους, ὅπως τονίζει καί ὁ ἱερός συγγραφέας τῆς πρός Ἑβραίους ἐπιστολῆς· «ὤφειλε κατά πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι, ἵνα ἐλεήμων γένηται καί πιστός ἀρχιερεύς τά πρός τόν Θεόν, εἰς τό ἱλάσκεσθαι τάς ἁμαρτίας τοῦ λαοῦ· ἐν ᾧ γάρ πέπονθεν αὐτός πειρασθείς, δύναται τοῖς πειραζομένοις βοηθῆσαι»[27]. Ὁ

22. Α΄ Ἰωάν. 3, 8.
23. Ψαλμ. 62,1.
24. Ἡσ. 41,18.
25. Εὐθυμίου (Ἐπισκ.), ὅ.π., σ. 100.
26. Ἡσ. 54,1.
27. Ἑβρ. 2, 17-18.

Θεός γνωρίζει τήν δική μας ἀνθρώπινη ἀδυναμία καί τό πόσο εὐάλωτοι εἴμαστε μπροστά στούς πειρασμούς, γι' αὐτό καί «ἐάσει ἡμᾶς πειρασθῆναι ὑπέρ ὅ δυνάμεθα, ἀλλά ποιήσει σύν τῷ πειρασμῷ καί τήν ἔκβασιν τοῦ δύνασθαι ὑπενεγκεῖν»[28].

Ὁ πρῶτος πειρασμός ἐκφράζει ἀμφιβολία διά τό ἄν εἶναι ὁ Ἰησοῦς υἱός τοῦ Θεοῦ, ἀμφισβητεῖ τή δύναμή του νά κάνει θαύματα καί προβάλλοντας τήν πεῖνα του, ὕστερα ἀπό τήν τεσσαρακονθήμερη νηστεία του, δαιμονοποιεῖ τήν ζωή τοῦ ἀνθρώπου προκαλώντας τόν Ἰησοῦ νά δώσει τά πρωτεῖα στόν ὑλικό παράγοντα καί ὄχι στόν Θεό: «Εἰ υἱός εἶ τοῦ Θεοῦ, εἰπέ ἵνα οἱ λίθοι οὗτοι ἄρτοι γένωνται». Ὁ Ἰησοῦς προσηλωμένος σταθερά στήν Ἱεραρχία τῶν ἀξιῶν που καθιέρωσε ὁ Θεός ἀπέρριψε τό δαιμονικό σχέδιο: «Οὐκ ἐπ' ἄρτῳ μόνῳ ζήσεται ἄνθρωπος, ἀλλά ἐπί παντί ῥήματι ἐκπορευομένῳ διά στόματος Θεοῦ», δίνοντας τό πρωτεῖο στόν Θεό καί τό θεϊκό σχέδιο γιά τήν ἀνθρώπινη ζωή[29].

Ὁ δεύτερος πειρασμός τοποθετεῖ τόν Ἰησοῦ πρό τοῦ προβλήματος τῆς πνευματικῆς ταυτότητάς του καί τόν προκαλεῖ νά «ἐλέγξει» καί νά «ἐπιδείξει» τήν θεία του φύση καί τήν μεσσιανική ἀποστολή του καί μάλιστα δημόσια καί διά «σημείων». Ὁ διάβολος ὑπεδείκνυε στόν Ἰησοῦ νά πέσει κάτω ἀπό τά ὕψη τοῦ Ναοῦ στό κενό· γιά νά τόν ἰδοῦν οἱ ἄνθρωποι ὅτι δέν θά πάθει τίποτα καί ἔτσι νά τόν ἀποθεώσουν πιστεύοντας ὅτι εἶναι Θεός: «Εἰ Υἱός εἶ τοῦ Θεοῦ, βάλε σεαυτόν κάτω. Γέγραπται γάρ ὅτι τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ ἐντελεῖται περί σοῦ, καί ὅτι χειρῶν ἀροῦσι σε».

Ἡ ὑποταγή καί ἡ ἧττα στόν πειρασμό αὐτό θά σήμαινε γιά τόν Ἰησοῦ ἀμφισβήτηση τῆς ἐσωτερικῆς του αὐτοσυνειδησίας ὡς «υἱοῦ τοῦ Θεοῦ» καί κατ' ἐπέκταση κλονισμό τῆς ἐμπιστοσύνης τῶν ἀνθρώπων στό πρόσωπό του καί στήν ἀποστολή του. Θά εἴχαμε τότε μετάθεση τοῦ μεσσιακοῦ προβλήματος ἀπό τό ἐπίπεδο τῆς προσωπικῆς αὐτογνωσίας καί μαρτυρίας τοῦ Ἰησοῦ, στό ἐπίπεδο τῆς ἐξωτερικῆς ἐπιβεβαιώσεως καί ἱστορικῆς «ἀποδείξεως»[30]. Γι' αὐτό καί ὁ Ἰησοῦς ἀντιλαμβανόμενος τό βαθύτερο νόημα τοῦ πειρασμοῦ τόν ἀπορρίπτει μέ βδελυγμία: «Οὐκ ἐκπειράσεις Κύριον τόν Θεόν σου»[31].

Ὁ τρίτος πειρασμός ἀποσκοπεῖ στήν καθολική ἀλλοτρίωση τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου μέ τό δέλεαρ τῆς ἐξουσίας. Ὁ διάβολος δέν προσπαθεῖ νά ἀποτρέψει τόν Ἰησοῦ νά γίνει Μεσσίας, ἀλλά ἐπιχειρεῖ νά θέσει κάτω ἀπό τήν δική του ἐξουσία καί τήν δική του κυριαρχία τήν ἀποστολή του μέσα στόν κόσμο: «Πάλιν παραλαμβάνει αὐτόν ὁ διάβολος εἰς Ὄρος ὑψηλόν λίαν, καί δείκνυσιν αὐτῷ πάσας τάς βασιλείας τοῦ κόσμου καί τήν δόξαν αὐτῶν· καί λέγει αὐτῷ· ταῦτα σοι πάντα δώσω, ἐάν πεσών προσκυνήσῃς μοι»[32].

28. Α΄ Κορινθ. 10,13. Βλ. Γεωργ. Πατρώνου, ὅ.π., σσ. 256-259.
29. Εὐθυμίου (Ἐπισκ.), ὅ.π., σ.102.
30. Γεωργ. Πατρώνου, ὅ.π., σ. 264-265.
31. Ματθ. 4, 7.
32. Ὅ.π., 4, 8-9.

Ἐάν θά μπορούσαμε νά ὑποθέσομε ὅτι ὁ Ἰησοῦς θά δεχόταν τήν ὥρα ἐκείνη τήν πρόταση τοῦ πειρασμοῦ, τότε θά εἴχαμε τήν πιό σκοτεινή καί τρομακτική συμμαχία τοῦ Χριστοῦ μέ τόν Ἀντίχριστο. Ὁ Χριστός καί ὁ Ἀντίχριστος θά προβάλλονταν ὡς οἱ δύο ὄψεις «τοῦ ἰδίου νομίσματος» καί ὡς οἱ ἐκφραστές τῆς ἴδιας ἐξουσίας καί τῆς ἴδιας ἱστορικῆς πραγματικότητας. Καί ὁ Ἰησοῦς διά μέσου τῆς ἀνίερης αὐτῆς «συμμαχίας» δέν θά ὁδηγεῖτο ἀσφαλῶς στόν σταυρό καί στό μαρτύριο, ἀλλά στήν κοσμική ἐξουσία καί στήν ἀπατηλή δόξα.

Ὁ Ἰησοῦς ὅμως μέ τήν μοναδική ἐκείνη ἀπάντησή του «ὕπαγε ὀπίσω μου σατανᾶ· γέγραπται γάρ, Κύριον τόν Θεόν σου προσκυνήσεις καί αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις»[33] ἔδωσε αἰώνιο παράδειγμα πρός μίμηση γιά τούς πιστούς του ὅλων τῶν αἰώνων. Ἀπό τότε Χριστός καί Ἀντίχριστος βρίσκονται σέ δύο διαφορετικά στρατόπεδα καί ἐκφράζουν δύο διαφορετικούς κόσμους.

Οἱ τρεῖς αὐτοί πειρασμοί τοῦ Ἰησοῦ στήν ἔρημο ἐκφράζουν καί τούς μεγάλους καί αἰώνιους πειρασμούς τῆς ἀνθρωπότητας, ἀλλά καί τοῦ καθενός ἀνθρώπου στήν προσωπική του ζωή. Ὁ διάβολος μετά τήν ἔντονη ἀποπομπή του ἀπό τόν Ἰησοῦ, «ὕπαγε ὀπίσω μου, σατανᾶ» ἐγκατέλειψε βέβαια τήν κατά μέτωπο ἀντιπαράθεσή του, ἀλλά εἰσῆλθε σέ μιά νέα τακτική, πιό δόλια καί πιό ἐπικίνδυνη, ἐκείνη τῆς «διαβολῆς» καί τοῦ κρυφοῦ καί ὕπουλου πολέμου.

Οἱ δοκιμασίες τῶν πιστῶν ἔχουν καί ἐσχατολογικό νόημα. Ὁ σωτηριολογικός ἀγώνας πού διεξάγεται ἀπό τήν Ἐκκλησία μέσα στόν κόσμο τοῦ παρόντος, ὑπόκειται συχνά σέ σκληρή δοκιμασία. Ὁ ὑπαίτιος καί κύριος αὐτουργός τῶν δοκιμασιῶν τῶν ἀνθρώπων τοῦ Θεοῦ εἶναι ὁ πειραστής διάβολος ὁ ὁποῖος προσπαθεῖ νά παρασύρει τούς πιστούς πρός τήν δική του ἐξουσία καί νά τούς ἀπομακρύνει ἀπό τόν κύριο καί μοναδικό σκοπό τῆς ζωῆς, πού εἶναι ἡ τελείωση καί ἡ θέωση.

Οἱ δοκιμασίες τῆς Ἐκκλησίας καί τῶν πιστῶν σημαίνουν ἀκόμη ὅτι ἡ ἀνθρωπότητα συνεχίζει νά πορεύεται τήν ἱστορική ἔρημό της στό παρόν, τήν ὁποία ζεῖ ἔντονα τώρα, ὅπως καί τότε καί ἡ ὁποία φανερώνει τήν τραγική πραγματικότητα τῆς κυριαρχίας τῶν δυνάμεων τοῦ σκότους στόν παρόντα αἰῶνα[34].

33. Ὅ.π., 4, 10.
34. Γεωργ. Πατρώνου, ὅ.π., σσ. 266-270.

Ζ΄. Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ

1. ΠΗΓΕΣ, ΙΔΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΙΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΗΣ

Ὁ Χριστιανισμός ὑπῆρξε ἀπό τήν γέννησή του ἀποκλειστικῶς καί κατ' οὐσία κίνηση θρησκευτική, κατ' οὐδένα δέ τρόπο κίνηση φιλολογική[1]. Ὁ θεῖος ἱδρυτής τῆς Ἐκκλησίας δέν ὑπῆρξε συγγραφέας, ἀλλά κάποιος ἀγράμματος ἐργάτης τῆς Ναζαρέτ[2]. Διά τῶν ἰδίων του χειρῶν δέν ἔγραψε οὔτε μία γραμμή. Ἀλλά οὔτε καί ἐξέλεξε κάποιο μαθητή του στόν ὁποῖο νά ἀναθέσει τήν σύνταξη συγγραφῆς περιέχουσας λεπτομερῶς τήν διδασκαλία του. Ἁπλῶς καί μόνον ἐλάλησε καί εἶπε ὅτι εἶχε μάθει ἀπό τόν πέμψαντά τον[3]. Ὁ θεῖος λόγος του συγκλόνησε τά πλήθη τά ὁποῖα εἰσδέχτηκαν τόν αἰώνιο θησαυρό τῆς διδασκαλίας του, μεταλαμπαδεύοντας αὐτόν ὡς πολύτιμη κληροδοσία στίς μετέπειτα γενεές. Ἡ μνήμη τῶν ἀκροατῶν καί μάλιστα τῶν μαθητῶν τοῦ Ἰησοῦ ὑπῆρξε ἱκανή καί ἐπαρκής πρός συγκράτηση παντός ὅ,τι προκαλοῦσε ἀπό τήν διδασκαλία αὐτή ἰδιαίτερη ἐντύπωση καί αἴσθηση. Πράγματι, ἀναγνωρίστηκε ἤδη ἀπό πλείστους ἐκ τῶν νεωτέρων κριτικῶν[4], ὅτι ἡ μνήμη τῶν ἀνατολικῶν λαῶν εἶναι γενικῶς στεγανή, βεβαία καί ἰσχυρή καί ἐξ αἰτίας αὐτῶν τῶν ἰδιοτήτων της εὐχερῶς μποροῦσαν νά συγκρατηθοῦν ἀπό τούς Παλαιστίνιους ἀκροατές καί ἀκολούθους τοῦ Κυρίου οἱ κυριότερες τῶν διδασκαλιῶν του.

Τόσο δέ περισσότερο καθίστατο ἀσφαλής καί εὔκολη ἡ διατήρηση τῆς παρακαταθήκης αὐτῆς, ὅσο ἡ ἀπομνημόνευση τῶν λόγων τοῦ Κυρίου διευκολυνόταν ἀπό τήν σαφήνεια καί τήν πλαστικότητα τῆς ἐκφράσεως καί ἀπό τήν βαθειά ἐντύπωση τήν ὁποία προκαλοῦσε ἡ πρωτοτυπία τῶν λόγων, ἡ γραφικότητα τῶν παραβολῶν, τό βάθος τοῦ περιεχομένου καί ἡ ἐγκρυπτόμενη δύναμη τῆς ἀλήθειας. Ἔτσι ἐπί παραδείγματι τήν μεγάλη ἀλήθεια τῆς πνευματικότητας τοῦ Θεοῦ καί τῆς ἁρμόζουσας εἰς Αὐτόν λατρείας περιέλαβε ὁ Κύριος σέ τόσο λίγες καί ἁπλές λέξεις, ὥστε καί ὁ πλέον ἀγράμματος τῶν ἀνθρώπων θά μποροῦσε μέν εὐχερέστατα νά ἀπομνημονεύσει, ὄχι δέ μέ πολλή δυσκολία νά εἰσδύσει πλήρως εἰς τό βάθος της: «Πνεῦμα ὁ Θεός καί τούς προσκυνοῦντας Αὐτόν ἐν πνεύματι καί ἀληθείᾳ δεῖ προ-

1. E. Mangenot, Les Évangiles synoptiques, Paris 1911, σσ. 1-3.
2. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σ. 179. Κύριο βοήθημά μας γιά τήν σύνταξη τῆς ἑνότητας αὐτῆς.
3. Ἰωάν. 8,26.
4. Πρβλ. J.Weiss, Die Schriften des N.T., τόμ. I, σσ. 48-49.

σκυνεῖν». Ἐκθέτων πάλι τούς νόμους κατά τούς ὁποίους πρέπει νά πολιτεύονται αὐτοί πού θέλουν νά κληρονομήσουν τήν Βασιλεία τῶν οὐρανῶν, περιορίζεται σέ σύντομα καί εὐάριθμα παραγγέλματα, ἀφήνοντας τούς ὀγκώδεις καί χωρίς τέλος κώδικες γιά τίς βασιλεῖες τῆς γῆς καί γιά τίς βουλές τῶν ἀνθρώπων. Τό «ἀγαπήσεις Κύριον τόν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου» καί «ἀγαπήσεις τόν πλησίον σου ὡς σεαυτόν», εἶναι οἱ δύο εὔληπτες καί εὐμνημόνευτες ἐντολές στίς ὁποῖες περιέλαβε ὁ Ἰησοῦς ἅπαντα τόν νόμον του καί πάντα τά καθήκοντα παντός ὀπαδοῦ του.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Κυρίου παρακατατέθηκε ὑπ᾽ αὐτοῦ στήν μνήμη τῶν ἀκροατῶν του. Ἐκ τῶν ἀναμνήσεων δέ αὐτῶν διασώθηκε στήν Ἐκκλησία καί γι᾽ αὐτό ἐνέχει μορφή ἀποσπασμάτων τά ὁποῖα, ὅπως εἶναι φυσικόν, παρουσιάζουν πολλά κενά, στερεῖται δέ καί ἐκθέσεως συστηματικῆς καί ἐπί πλέον δέν παρουσιάζεται ἐπαρκῶς ἐκτενής καί μακρά.

Δεδομένου ὅτι τά τρία πρῶτα Εὐαγγέλια τά καλούμενα συνοπτικά ἔχουν πολλά κοινά μέρη καί κοινές διηγήσεις, ὅπου μέ ἐπουσιώδεις διαφορές ἐκτίθενται τά αὐτά γεγονότα ἤ οἱ αὐτές δυσκολίες, θά μποροῦσαν τά τέσσερα βιβλία τῶν Εὐαγγελικῶν ἀπομνημονευμάτων νά συμπτυχθοῦν σέ ἕνα καί μόνο Εὐαγγέλιο, στίς λίγες σελίδες τοῦ ὁποίου περιλαμβάνονται ὄχι μόνο ἡ διδασκαλία, ἀλλά καί ἡ ἔκθεση τῶν γεγονότων τῆς ζωῆς τοῦ Ἰησοῦ. Δηλαδή, ἐάν ἀπό τίς λίγες σελίδες τοῦ βιβλίου αὐτοῦ θελήσομε νά συγκεντρώσομε μόνο ἐκεῖνες πού περιέχουν τήν διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ, θά βρεθοῦμε πρό κάποιων δεκάδων φύλλων στά ὁποῖα συμπεριελήφθη ἡ διδασκαλία αὐτή, πού ἀποτελεῖ τό αἰώνιο φῶς τοῦ κόσμου, ἀπό τό ὁποῖο φωτίζονται ἀτελευτήτων αἰώνων οἱ γενεές[5].

Μόλις στό ἕνα τέταρτο τῆς ὅλης εὐαγγελικῆς ἀφηγήσεως ὑπολογίσθηκε ἡ ἔκταση τήν ὁποία οἱ λόγοι τοῦ Κυρίου καταλαμβάνουν στά Εὐαγγέλια[6]. Ἐάν δέ ληφθεῖ ὑπόψη, ὅτι κατά τήν ἀφήγηση αὐτῶν τῶν Εὐαγγελίων κύριο ἔργο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἦταν τό διδάσκειν καί κηρύττειν τό Εὐαγγέλιο τῆς Βασιλείας, καθίσταται ἐμφανές ὅτι τά Εὐαγγέλια δέν μᾶς παρέχουν παρά ἐλάχιστο μέρος τῶν διδασκαλιῶν του. Αὐτό γίνεται περισσότερο ἀντιληπτό ἄν ληφθεῖ ὑπόψη ὅτι ἡ μακρότερη ἔκθεση ἀπ᾽ ὅσες ἔχομε εἶναι ἡ ἐπί τοῦ ὄρους ὁμιλία ἡ ὁποία ἐν τούτοις ἀπαγγελλόμενη ὡς λόγος θά ἀπαιτοῦσε χρονικό διάστημα μόλις μιᾶς ὥρας. Μποροῦμε ἑπομένως χωρίς κάποια δυσκολία νά δεχθοῦμε τήν παρατήρηση τοῦ Loisy, κατά τήν ὁποία «οἱ μαθηταί αὐτοί δέν κατέβαλον προσπάθειαν τινά ἵνα συγκρατήσωσιν ὅ,τι ἤκουσαν καί ὅ,τι ἡ μνήμη των διετήρησε μόνον, ὅ,τι ἔκαμεν εἰς αὐτούς ἰδιαιτέραν ἐντύπωσιν», «μέρος δέ τι ἀποφθεγμάτων καί παραβολῶν πρέπει νά ἐλησμονήθη»[7]. Καί ὅπως σημειώνει ὁ J. Weiss «πολλοί ἐκ τῶν λόγων τοῦ Ἰησοῦ ἀπωλέσθησαν, διότι δέν

5. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σ. 183.
6. Cl. Fillion, Vie de N.S.Jésus – Christ, τόμ. II, σ. 279.
7. M. Loisy, Les Evangiles synoptiques, τόμ I, σσ. 186-187.

εὗρον ἀπήχησιν εἰς τήν ψυχήν τῶν ἀποστόλων»[8]. Ἀλλά ἐάν, ὅπως ὀρθά παρατηρεῖ ὁ Mangenot, δέν κατέχομε πλήρη τήν διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ, «πᾶν ὅ,τι μᾶς διεβιβάσθη ἐξ αὐτῆς εἶναι αὐθεντικόν καί πιστόν καί μᾶς καθιστᾶ γνωστάς ἐπακριβῶς ποῖαι ὑπῆρξαν αἱ σκέψεις τοῦ Διδασκάλου»[9]. Κάποια ἀκτίνα ἡλιακή, ἀντανακλώμενη σέ κάποιο κάτοπτρο δέν ἐκπροσωπεῖ ὁλόκληρο τό φῶς τοῦ ἄστρου τῆς ἡμέρας· παρά ταῦτα εἶναι ἀκτίνα φωτεινή καί θερμή. Ἔτσι καί ἡ ἀποστολική παράδοση ἐπί τοῦ βίου καί τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ. Ἐάν αὐτή δέν εἶναι πλήρης, εἶναι ὅμως ἀκριβής καί πιστή κατά πάντα καί μποροῦμε νά τήν ἀποδεχθοῦμε, ὡς κάποιο τμῆμα πολύτιμο καί βέβαιο καί ἐπαρκές, γιά νά μᾶς καταστήσει γνωστή τήν φυσιογνωμία ἀλλά καί τήν θρησκευτική διδασκαλία τοῦ θείου Διδασκάλου[10].

2. ΚΥΡΙΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ

Τά Εὐαγγέλια μᾶς περιέσωσαν ἐκτός ἀπό τά ἀποφθέγματα καί λόγους ἤ ὁμιλίες τοῦ Κυρίου· κύριο χαρακτηριστικό τῶν ὁποίων εἶναι ἡ ἀφέλεια καί ἁπλότης διατυπώσεώς τους. Ὁ λόγος του εἶναι ἐστερημένος τῶν ἀττικῶν χαρίτων. Δέν παρουσιάζει οὔτε τά χαρίσματα τῆς ἁρμονικῆς εὐγλωττίας τοῦ Δημοσθένη, οὔτε τήν λαμπρότητα τοῦ Κικέρωνα. Ὁ Ἰησοῦς ὁμιλεῖ πάντοτε ἁπλά, ὥστε νά γίνεται ἀντιληπτός καί ἀπό τούς ἐλάχιστα ἀνεπτυγμένους ἀκροατές του. Ἀπαραμίλλως δέ καί ἀξιοθαυμάστως κατορθώνει νά ἐνδύει τίς πλέον ὑψηλές καί δυσνόητες ἀλήθειες μέ τό ἀφελέστερο καί ἁπλούστερο ἔνδυμα.

Ἡ ἔκτακτη αὐτή ἁπλότητα τῆς διδασκαλίας αὐτῆς ἐξηγεῖ ἐν μέρει κατά τήν παρατήρηση τοῦ Sanday[11] τήν θαυμάσια προσαρμοστικότητά της στήν πορεία τοῦ χρόνου καί στήν διαφοροποίηση τοῦ περιβάλλοντος, γι' αὐτό καί παρουσιάζεται ἐξ ἴσου νέα καί κατανοητή κατά τόν εἰκοστό αἰῶνα, ὅπως καί ὅταν πρωτοακούστηκε.

Ὅσον δέ ἀφορᾶ στήν ἄλλη μορφή, ὑπό τήν ὁποία ἐμφανίζονται οἱ λόγοι καί οἱ ὁμιλίες τοῦ Κυρίου, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Fillion[12], σ' αὐτούς ὁ Κύριος ἄλλοτε μέν διδάσκει, ἄλλοτε δέ ἠθικολογεῖ, ἄλλοτε συνδυαλέγεται μέ οἰκειότητα καί ἄλλοτε ἀνυψώνεται σέ ὑπεροχώτατα ὕψη γλώσσας. Ὅλα τά εἴδη τοῦ κηρύγματος ἀπαντῶνται στούς λόγους αὐτούς. Ὁ πανηγυρικός λόγος, ἡ κατήχηση, ἡ ὁμιλία, ὁ πλήρης οἰκειότητος διάλογος, ὁ πολεμικός λόγος, ἡ ἁπλή καί ἄμεση ἀπάντηση ἡ ὁποία συχνά παρουσιάζεται συντριπτική. Ἡ γλῶσσα τοῦ Κυρίου εἶναι σοβαρώτερη ὅταν ὁμιλεῖ κατά τά Σάββατα στίς συναγωγές, ἁπλούστερη δέ ὅταν ὁμιλεῖ στούς μαθητές καί στούς ἐκ τοῦ λαοῦ ἀκροατές.

8. J. Weiss, ὅ.π., σσ. 61-62.
9. E. Mangenot, ὅ.π., σ. 15.
10. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σ. 184.
11. W. Sanday, Jesus- Christ, ἄρθρο εἰς Hastings, A. Dictionary of the Bible, τόμ II, σ. 61.
12. L.Cl. Fillion,ὅ.π., σ.282.

Ὁ Κύριος χρησιμοποιεῖ κατά τρόπο ἀριστοτεχνικό τήν Σωκρατική-μαιευτική μέθοδο. Οἱ ἐπιδεξίως τιθέμενες ἐρωτήσεις του προκαλοῦν τήν σκέψη τῶν ἀκροατῶν, τούς ὁδηγοῦν στήν πρέπουσα λύση καί παρέχουν στόν διδάσκαλο τήν εὐκαιρία νά ἐξηγήσει πλατύτερα τήν διδασκαλία του. Θέτει τίς ἐρωτήσεις, ὅπως σημειώνει ὁ Fillion[13], ἄλλοτε μέν γιά νά προπαρασκευάσει τήν ἐνέργεια κάποιου θαύματος[14], ἄλλοτε γιά νά εἰσαγάγει κάποια παραβολή[15], ἄλλοτε γιά νά καταστήσει κάπως μετριώτερο κάποιο ἔλεγχο[16], ἄλλοτε γιά νά ὁδηγήσει τούς ἀκροατές νά συνάγουν μόνοι τους τό συμπέρασμα καί δώσουν τήν ἀπαιτούμενη λύση[17].

Πρός διασάφηση τῆς διδασκαλίας του χρησιμοποιεῖ μέ πλεονασμό τίς εἰκόνες, τίς παρομοιώσεις, τίς συγκρίσεις, γνωρίζοντας ὡς ἄριστος παιδαγωγός τήν ἐπίδραση τήν ὁποία ἀσκοῦν στήν φαντασία[18]. Ἔτσι, τόν Σίμωνα μετονομάζει Πέτρον, γιατί ἡ ὁμολογία τῆς πίστεώς του ὁμοιάζει μέ θεμέλιο λίθο πάνω στόν ὁποῖο θά οἰκοδομεῖτο ἡ Ἐκκλησία. Οἱ Φαρισαῖοι παραβάλλονται μέ τυφλούς πού ὁδηγοῦν ἄλλους τυφλούς. Ὁ Ἡρώδης Ἀντύπας παραβάλλεται μέ ἀλεπού. Οἱ μαθητές του μέ πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων. Ὁ Σατανᾶς μέ ἀστραπή ἐξ οὐρανοῦ πεσοῦσα κ.τ.λ.

Σοβαρώτατο εἶδος τῆς διδασκαλίας τοῦ Κυρίου εἶναι καί οἱ παραβολές. Ἀπό τούς Εὐαγγελιστές διασώθηκαν τριάντα περίπου ἀπ᾽ αὐτές οἱ ὁποῖες ἐκλέχτηκαν ἀπό τίς πολλές τίς ὁποῖες θά εἶπε ὁ Ἰησοῦς, ὅπως καί ἀπό τά πολλά θαύματά του ἐξελέγησαν μέ κάθε ἐπιτυχία τά ἀναφερόμενα στήν Εὐαγγελική ἀφήγηση. Παραβολές χρησιμοποιοῦσαν καί οἱ ραββῖνοι, μερικοί ἀπό τούς ὁποίους, ὅπως ὁ Χιλλέλ, ὁ Σαμμάϊ, ὁ Γαμαλιήλ καί ὁ Μέϊρ ἀπέκτησαν φήμη γιά τίς παραβολές τους, οἱ ὁποῖες ὅμως δέν ἐδύναντο οὔτε κἄν νά συγκριθοῦν μέ τίς παραβολές τοῦ Σωτῆρος οὔτε κατά τίς λεπτομέρειές τους, οὔτε κατά τό σύνολό τους. Τά συμπεράσματά τους δέν εἶναι τόσο διδακτικά καί ὑψηλά, ὅπως τά ἀντίστοιχα τῶν παραβολῶν τοῦ Κυρίου καί ἡ ἐφαρμογή τους γίνεται μέ ἀδεξιότητα. Γιά τίς παραβολές ὅμως τοῦ Κυρίου ἐλέγχονται ἀκριβεῖς[19] οἱ χαρακτηρισμοί τοῦ A. Reville: «Οἱ αἰῶνες παρῆλθον καί αἱ παραβολαί παρέμειναν. Ἐνδιαφέρουσαι, μεσταί εἰκόνων, ἐντυπούμεναι εὐκόλως εἰς τήν μνήμην… παρέχουσι στερρᾶν τροφήν εἰς τήν σκέψιν διανοουμένων καί εἰς τήν διάνοιαν τῶν ἁπλουστέρων. Ἰδιαιτέρως εἰς αὐτάς ὁ Ἰησοῦς ἀποδεικνύεται καλλιτέχνης ἀπαράμιλλος. Ἡ ὡραιότης τῶν παραβολῶν τούτων ἔχει τήν κλασικήν ἀξίαν νά ἐπιτυγχάνει ἀποτέλεσμα ἰσχυρόν διά μέσων ἐκτάκτου ἁπλότητος»[20].

13. Ὅ.π., σ. 284.
14. Μάρκ. 2, 8. Λουκ. 8, 30. Ἰωάν. 11, 34 κ.τ.λ.
15. Μάρκ. 4, 30.
16. Ματθ. 8, 26, 20, 13. Μάρκ. 9, 33.
17. Ὅ.π., 21, 40, κ.τ.λ.
18. L. Cl. Fillion, ὅ.π., σ. 285.
19. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σ. 194.
20. A. Reville, Jesus de Nazareth, τόμ. II, σ. 119.

3. ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΙΣΟΔΟ ΣΤΗΝ ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΤΩΝ ΟΥΡΑΝΩΝ

Ὁ λόγος τοῦ Κυρίου «Ἐάν μή στραφῆτε καί γένησθε ὡς τά παιδία, οὐ μή εἰσέλθητε εἰς τήν Βασιλείαν τῶν οὐρανῶν»[21], περιλαμβάνει σέ λίγες ἀλλά μεστές ἐννοίας γραμμές του, ὅρους οἱ ὁποῖοι πρέπει νά συντρέξουν, ὅπως εἰσέλθει κάποιος στήν Βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Τό νά στραφεῖ κάποιος καί νά γίνει ὅπως τό παιδί, προϋποθέτει ὁριστική μεταβολή τῆς διάνοιας, πλήρη ἐγκατάλειψη τῶν μέχρι τοῦδε ἕξεών του καί διάρρηξη κάθε σχέσεως πρός τό ἁμαρτωλό παρελθόν του. Γι' αὐτό καί τό κήρυγμα τοῦ Προδρόμου περί ἐπικειμένης ἐλεύσεως τῆς Βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἀκολούθως δέ καί τοῦ Ἰησοῦ, συνεδέθη πρός τήν προτροπή «Μετανοεῖτε».

Ἀναφερόμενος στά ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά τῆς ἀληθινῆς λατρείας, προσδιορίζει τήν σχέση τῆς ἠθικῆς πρός τούς ἐξωτερικούς τύπους της ἐκδηλώνοντας πλήρους ἀγανακτήσεως περιφρόνηση πρός τήν συμπεριφορά ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἐγκατέλειπαν τόν πλησίον ἤ τούς γονεῖς τους λιμώττοντας καί κατά τόν ἴδιο χρόνο προσέφεραν δῶρα στόν ναό. Ἡ ἀγάπη καί τό ἔλεος ἀνυψώθηκαν σέ σκοπούς στήν νέα θρησκεία καί χωρίς αὐτά ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ ἀποβαίνει νεκρός τύπος. Γι' αὐτό ἡ ἔννοια τῆς λατρείας ὅπως τήν συνέλαβε ὁ Ἰησοῦς, κατά τήν ὁμολογία τοῦ Renan εἶναι ἀπολύτως νέα. Ἡ λατρεία αὐτή ἐθεμελιώθη ἐπί τῆς καθαρότητος τῆς καρδίας καί τῆς ἀδελφοποιήσεως τῶν ἀνθρώπων[22].

Προσδιορίζοντας τό βαθύτερο νόημα τῆς ὑψηλότερης δικαιοσύνης, ὁ Ἰησοῦς διακηρύττει ὅτι τότε μόνο ἐπιτυγχάνεται αὐτή, ὅταν τά βάθη τῆς καρδίας διερευνῶνται καί καθαρίζονται. Τό κακό μολύνει πρωτίστως τήν καρδίαν καί τό ἐσωτερικό τοῦ ἀνθρώπου καί ἀκολούθως ἐκδηλώνεται ὡς πράξη ἐξωτερική. Τά διάφορα εἴδη τῆς ἁμαρτίας τά ὁποῖα «ἔστι τά κοινοῦντα τόν ἄνθρωπον»[23], δέν εἶναι μόνο οἱ μοιχεῖες καί οἱ κλοπές, ἀλλά καί οἱ πονηροί διαλογισμοί. Μέγα δέ μέρος τῆς ἐπί τοῦ ὄρους ὁμιλίας κατά τήν παρατήρηση τοῦ Hernack στρέφεται γύρω ἀπό τίς λεπτομέρειες τῶν ἀνθρωπίνων σχέσεων κατά τέτοιο τρόπο, ὥστε νά διαφωτίσει σέ κάθε περίπτωση τίς ἐσωτερικές διαθέσεις καί προθέσεις, γιά νά κρίνονται σύμφωνα μέ αὐτές τά ἔργα τοῦ ἀνθρώπου καί νά ἐξαρτᾶται ἀπό αὐτά ὁ οὐρανός καί ὁ ἅδης[24].

Πρέπει νά τονισθεῖ ἰδιαιτέρως, ὅτι ἄν ὁ Ἰησοῦς κατακρίνει καί καταπολεμᾶ τήν ἁμαρτία, δέν ἀπελπίζει ὅμως τούς ἁμαρτωλούς. Γι' αὐτό κατηγορούμενος ὅτι «μετά ἁμαρτωλῶν ἐσθίει», ἀπαντᾶ στούς κατηγόρους του ὅτι «οὐ χρείαν ἔχουσιν οἱ ἰσχύοντες Ἰατροῦ, ἀλλά οἱ κακῶς ἔχοντες». Ἀλλοῦ διακηρύττει ἐντόνως, ὅτι «ὁ υἱός τοῦ ἀνθρώπου ἦλθε ζητῆσαι καί σῶσαι τό ἀπολωλός»·

21. Ματθ. 8, 3.
22. E. Renan, ὅ.π., σ. 90.
23. Ματθ. 15, 20.
24. A. Hernack, What is Christianity (Das Wessen des christenctums), London 1901., σ. 72.

ἤ ἀκόμη «οὐκ ἦλθον καλέσαι δικαίους, ἀλλ ἁμαρτωλούς εἰς μετάνοιαν»[25].

Ἡ σέ ὁριζόντιο ἄξονα κοινωνία τῶν ἀνθρώπων ὡς καρπός τῆς μεταξύ τους ἀγάπης καί σέ κάθετο ἄξονα μέ τόν Θεό, ἀναγνωρίσθηκε ἀπό τόν Κύριο ὡς θεμελιώδης ἀρχή συμπεριφορᾶς. Τό ἀρχαῖο ἀπόφθεγμα «ὅ σύ μισεῖς, ἑτέρῳ μή ποιήσεις», ὁ Ἰησοῦς δέν τό θεωροῦσε ἀρκετό. Τό ἀξιολογοῦσε ὡς ἐγωιστικό. Τό ὑπερέβαλε μεταξύ ἄλλων καί μέ τά ἑξῆς παραγγέλματα: «Ὅστις σέ ραπίσει ἐπί τήν δεξιάν σου σιαγόνα, στρέψων αὐτῷ καί τήν ἄλλην. Καί τῷ θέλοντί σοι κριθῆναι καί τόν χιτῶνα σου λαβεῖν, ἄφες αὐτῷ καί τό ἱμάτιον». «Ἀγαπᾶτε τούς ἐχθρούς ὑμῶν, εὐλογεῖτε τούς καταρωμένους ὑμᾶς, καλῶς ποιεῖτε τούς μισοῦντας ὑμᾶς, καί προχεύσεσθε ὑπέρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς καί διωκόντων ὑμᾶς».

Ἔτσι ὁ Ἰησοῦς δέν ἀνύψωσε μόνο σέ ὑψίστη περιωπή τήν ἀρετή τῆς ἀγάπης, ἀλλά διεύρυνε καί τά ὅριά της σέ τρόπο ὥστε ὅλες οἱ ἀρετές καί ὅλος ὁ καρπός τῆς ἀληθοῦς εὐσέβειας δέν εἶναι παρά ἀγάπη[26].

Ἡ ταπεινοφροσύνη εἶναι ὡσαύτως ὑψίστη ἀρετή κατά τόν Κύριον καί εὑρίσκεται σέ κατάσταση ἀλληλοπεριχωρήσεως μέ τήν ἀγάπη. Ὁ Harnack παρατηρεῖ ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἔκαμε τήν ἀγάπη καί τήν ταπείνωση ἕνα. Ἡ ταπείνωση εἶναι ἡ διάνοιξη τῆς καρδίας πρός τόν Θεόν. Κατά τήν ἀντίληψη τοῦ Ἰησοῦ ἡ ταπείνωση ὡς ἀγάπη πρός τόν Θεό εἶναι μόνιμη διάθεση πρός τό ἀγαθό, ἐκ τῆς ὁποίας πᾶν ὅ,τι καλόν πηγάζει καί φύεται[27].

Ἡ ἀγάπη καί ἡ ταπείνωση ἐκδηλώνονται ὡσαύτως καί ὡς ὑψίστη αὐταπάρνηση ἡ ὁποία ὁδήγησε τόν Χριστόν στόν σταυρικό θάνατο καί στήν δι' αὐτοῦ κατάκτηση τοῦ κόσμου.

Ὁ Ἰησοῦς ὁμιλεῖ καί περί τῶν τριῶν ἐχθρῶν πρός ἐκμηδένιση τῶν ὁποίων καλεῖ τούς ὀπαδούς του· εἶναι δέ αὐτοί ὁ μαμμωνᾶς, ἡ μέριμνα καί ἡ φιλαυτία. Διά τοῦ μαμμωνᾶ ἐννοεῖ τό χρῆμα καί πάντα τά ὑλικά ἀγαθά. Ἡ σπουδή γιά ἀπόκτησή τους ὑποδουλώνει τόν ἄνθρωπο σ' αὐτά καί τόν καθιστᾶ στή συνέχεια τύραννο καί ἐπί τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, διότι τό χρῆμα, ὅπως λέγει ὁ Harnack εἶναι «συμπεπυκνωμένη δύναμις».

Ὡς πρός τόν καθορισμό τῆς ἐννοίας μέριμνα ἡ ὁποία εἶναι ὁ δεύτερος ἐχθρός, ἀναφέρομε ὅτι μέριμνα εἶναι ἐκείνη ἡ ὁποία μᾶς καθιστᾶ περιδεεῖς δούλους τῆς ἡμέρας καί τῶν ὑλικῶν ἀγαθῶν. Μέριμνα εἶναι ἡ φροντίδα διά τῆς ὁποίας καθιστάμεθα λεία τοῦ κόσμου ἡ ὁποία χαλαρώνει καί ἐντείνει, διασπᾶ τήν θεμελιώδη σχέση μας μετά τοῦ οὐρανίου πατρός, τήν υἱικήν ἐμπιστοσύνη μας πρός αὐτόν ὁδηγοῦσα ἔτσι τίς ψυχές μας σέ κατάρρευση[28].

Ἡ φιλαυτία τέλος ὠθεῖ στήν ἀνύψωση τοῦ ἐγώ μας σέ διαρκές σημεῖο ἀνα-

25. C.A. Row, A Manual of Christian Evidences, ἔκδ. ιη΄, London, 1910, σ. 102.
26. E. Renan, ὅ.π., σσ. 82-83.
27. A. Harnack, ὅ.π., σ. 73.
28. Ὅ.π., σσ. 84-87.

φορᾶς μας καί κυρίαρχη ἐφ' ἡμῶν δύναμη τῶν ἐπιθυμιῶν μας, ἡ ὁποία εἶναι ψυχοφθόρος. Γι' αὐτό ὁποιαδήποτε ἐπιθυμία τῶν αἰσθήσεών μας τείνει νά μᾶς κυριαρχήσει, ὀφείλομε νά στρεφόμεθα κατ' αὐτῆς ἀδυσωπήτως μέχρι τελείας ἐξαλείψεως καί ἐξαφανίσεώς της.

4. ΟΙ ΑΝΑΧΘΕΙΣΕΣ ΕΙΣ ΠΕΡΙΩΠΗΝ ΥΠΟ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΑΡΕΤΕΣ

Τά προχριστιανικά ἐν γένει συστήματα εἶναι πτωχά καί πενιχρά ἐνώπιον τοῦ ἁπλέτου φωτός τῆς χριστιανικῆς ἀληθείας. Αὐτό καταφαίνεται καί ἐκ τοῦ ὅτι οἱ ἀναχθεῖσες εἰς περιωπήν ὑπό τοῦ Χριστοῦ ἀρετές ἦταν σχεδόν ἄγνωστες στόν ἀρχαῖο κόσμο. Πρῶτος ὁ Χριστός διασάλπισε ὅτι κάθε ἄνθρωπος εἶναι ἀδελφός μας τόν ὁποῖον ὀφείλομε νά ἀγαποῦμε ὅπως ἀγαποῦμε τούς ἑαυτούς μας. Πουθενά στόν ἀρχαῖο κόσμο δέν συναντᾶται τό πνεῦμα αὐτό τῆς ἀγάπης. Οἱ ἀρχαῖοι ἠθικολόγοι καί φιλόσοφοι περιώρισαν τό καθῆκον αὐτό ἐντός τῶν στενῶν ὁρίων τῆς συγγενείας, τῆς πατρίδος, τῆς φυλῆς. Ἔτσι τό μεγαλύτερο μέρος τῆς ἀνθρωπότητος βρισκόταν ἔξω ἀπό τά ὅρια αὐτά καί ἐθεωρεῖτο ὑπό ἑνός ἑκάστου τελείως ξένο πρός κάθε συμπάθεια[29].

Πλῆθος ἄλλο ἀρετῶν μειωμένης ἀξίας ἤ ἀναξίων πάσης προσοχῆς γιά τόν πρωτοχριστιανικό κόσμο, ἐτέθη στήν πρώτη γραμμή ἀπό τόν Ἰησοῦ καί ἐθεωρήθη ὡς βάση ἀπαραίτητη τοῦ ἠθικοῦ οἰκοδομήματός του[30]. Ἡ πραότης, ἡ πρός τούς ἐχθρούς ἀγάπη, ἡ ταπείνωση, ἡ αὐταπάρνηση, ἡ ὑπακοή, ἡ καθαρότητα τῆς καρδίας, ἡ πρό τῶν ἐξευτελισμῶν ἀπάθεια κ.τ.λ. δέν προκαλοῦν σοβαρά τήν προσοχή τῶν ἀρχαίων ἠθικολόγων, ὅσο ἀπασχολεῖ αὐτούς τό ἐγκώμιο τῶν λεγομένων πολιτικῶν ἀρετῶν[31]. Δέν θεωρεῖται ἡρωισμός στήν ἀρχαία ἐποχή ἡ χαλιναγώγηση τῶν ἀτόπων ἐπιθυμιῶν καί ἡ καταπάτηση τῶν φιλεκδίκων τάσεων καί τῶν ὀργίλων διαθέσεων. Ἡρωισμός θεωρεῖται μᾶλλον κάθε κατόρθωμα ὀφειλόμενο κυρίως στήν τόλμη, στήν σωματική ρώμη καί δεξιότητα.

5. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Ἡ σύγκριση τοῦ Ἰησοῦ ὡς διδασκάλου πρός ὅλους τούς πρό αὐτοῦ διακριθέντας ἠθικολόγους ἤ θεμελιωτές θρησκευμάτων ἀποδεικνύει αὐτόν ἀσύγκριτο καί ἀνυπέρβλητο.

Ὁ Ἰησοῦς ἵσταται μόνος χωρίς νά ὑπάρχει στήν ἱστορία κάποιος πρίν ἀπ' αὐτόν ἤ μετά ἀπ' αὐτόν πού νά μπορεῖ νά παραβληθεῖ μέ αὐτόν καί ἱκανός νά τόν ἀντικαστήσει. Ἀπό τήν διάνοιά του ἀνέτειλε φῶς, τό ὁποῖο οὔτε ἡ Αἴγυπτος, οὔτε οἱ

29. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σσ. 226-227.
30. E. Renan, ὅ.π., σ. 83.
31. C.A. Row, ὅ.π., σ. 99.

Ἰνδίες, οὔτε ἡ Ἑλλάδα, οὔτε ἡ Ρώμη μπόρεσαν ποτέ νά ἐκπέμψουν καί τό ὁποῖο οὐδεμία ἐποχή καί οὐδείς ἄλλος ἐκτός ἀπ' αὐτόν μπόρεσε ποτέ νά ἀποκαλύψει στόν κόσμο[32]. Ἐάν ἐξετάσομε σήμερα, ὕστερα ἀπό δύο χιλιάδες περίπου χρόνια ἀπό τόν θάνατό του τόν διανοητικό βίο τῆς ἀνθρωπότητος, θά δοῦμε ὅτι δέν ὑπάρχει κάποια ἰδέα ἡ ὁποία νά ἀπασχολεῖ σοβαρά τούς διανοουμένους ἐκ τῶν ἀνθρώπων ἡ ὁποία νά μήν εὑρίσκεται στούς λόγους τοῦ Χριστοῦ. Θά πεισθοῦμε ὅτι ὅλες οἱ σπουδαιότερες ἀλήθειες δέν μποροῦν νά βρεθοῦν πουθενά ἀλλοῦ παρά μόνο στόν Ἰησοῦ, στήν διάνοια τοῦ ὁποίου ἔχουν τήν μόνη τους Πηγή[33]. Ἀναντιλέκτως εἶναι ὁ ὑπεροχώτερος τῶν διδασκάλων, μολονότι δέν ἀφῆκε συστηματικό σῶμα διδασκαλίας[34]. Τά περισωθέντα ὅμως ἀποσπάσματα ἀπό τήν διδασκαλία του, ἀποτελοῦν σύνολο ἀνεξαντλήτου πλούτου καί ἀπαραμίλλου ὡραιότητος. Οἱ δογματικές καί ἠθικές ἀποκαλύψεις του δέν ἐχρησίμευσαν μόνο γιά νά διαφωτίσουν τόν κόσμο, ἀλλά καί γιά νά τόν ἀναγεννήσουν καί ἐξυγιάνουν.

Τοῦ ἀπέδωσαν τόν τίτλο τοῦ μεταρρυθμιστῆ. Ὁ τίτλος αὐτός θά μποροῦσε νά χαρακτηρισθεῖ ὡς ἀκριβής γι' αὐτόν, ἐάν δέν περιορισθεῖ ἡ ἔννοια καί ἡ εὐρύτητά του, διότι ἐφαρμοζόμενος ἐν στενῇ ἐννοίᾳ ἐπί τοῦ Κυρίου, θά ἐμείωνε μᾶλλον τό γόητρό του. Ὁ Ἰησοῦς ὑπῆρξε πολύ περισσότερο δημιουργός παρά ἁπλῶς μεταρρυθμιστής. Δέν μεταρρύθμισε ἁπλῶς τά ἤθη καί τά καθεστῶτα τῆς ἰουδαϊκῆς συναγωγῆς. Ἵδρυσε τήν μεσσιανική Βασιλεία, τήν χριστιανική Ἐκκλησία, ἡ ὁποία διαδόθηκε σέ ὅλη τή γῆ καί ἔγινε πηγή ζωῆς θείας καί ἀνεξάντλητης γιά κάθε ἐποχή[35].

Τό ἔργο του ὑπερέχει ἀπό ὅλα τά ἄλλα ἔργα τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας. Ὁ Ἰησοῦς ἵσταται μόνος καί σέ τέτοια ἀπόσταση, πού δέν δύναται νά τόν πλησιάσει, ὄχι μόνο κανείς ἀπό τούς πρό αὐτόν φιλοσόφους καί ἠθικολόγους, ἀλλά οὔτε κάποιος ἀπό ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἀπό καταβολῆς κόσμου ἐτιμήθησαν διά θείας ἀποστολῆς[36].

32. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σ. 271.
33. John Young, ὅ.π., σ. 60.
34. Cl. Fillion, ὅ.π., σ. 555.
35. Ὅ.π., σ. 557.
36. John Young, ὅ.π., σσ. 60-61.

Η΄. Η ΕΠΙ ΤΟΥ ΟΡΟΥΣ ΟΜΙΛΙΑ

1. ΠΕΜΠΤΟΥΣΙΑ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Ἡ ἐπὶ τοῦ ὄρους ὁμιλία εἶναι ὁ πιὸ περιούσιος τίτλος τῆς ἀνθρωπότητας, πού θά τήν ἔσωζε ἀπό τήν καταδίκη ὡς ἄχρηστης γιά νά ὑπάρχει. Ὅποιος διάβασε μιά φορά αὐτή τήν ὁμιλία καί δέν αἰσθάνθηκε ἕνα βαθύ ψυχικό ρῖγος, ἕνα συγκλονιστικό συνειδησιακό ἔλεγχο συνυφασμένο μέ μιά λύπη τύψεως καί ἀγάπης, μιά τρυφερότητα πού πάει νά γίνει κλάμα, μιά ὑποσυνείδητη ὥθηση νά κάμει κάτι ὥστε αὐτά τά λόγια νά μήν μείνουν μόνο λόγια, εἶναι ἄπειρα ἀξιολύπητος. Κανείς ἄλλος, ὅπως αὐτός, δέν ἀξίζει τήν συμπόνια μας, γιατί ὅλη ἡ ἀγάπη τῶν ἀνθρώπων δέν θά μπορέσει νά τόν ἀποζημιώσει γι' αὐτό πού δέν ἔνοιωσε[1].

Ἀποτελεῖ ἡ ὁμιλία αὐτή τόν κύριο ἄξονα τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τό περιεχόμενό της ἐκφράζει κατά οὐσιαστικό τρόπο τό ἀληθινό πνεῦμα τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας καί πίστεως, πού διαφοροποιεῖται ἀπό τό ἰουδαϊκό πνεῦμα ἀλλά καί ἀπό αὐτή τήν ἰδεολογία καί τήν ἠθική δεοντολογία τοῦ ἐθνικοῦ κόσμου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Τήν ἐπὶ τοῦ ὄρους ὁμιλία διηγοῦνται δύο Εὐαγγελιστές. Ὁ Λουκᾶς στό ἕκτο κεφάλαιο καί ὁ Ματθαῖος στό πέμπτο, ἕκτο καί ἕβδομο κεφάλαιο τοῦ Εὐαγγελίου του, ἐπιλέγοντας, αὐτός μόνο ἀπό τούς Εὐαγγελιστές, αὐτή τήν ὁμιλία, ὡς πρώτη πράξη καί ἐνέργεια τοῦ Ἰησοῦ ἀμέσως μετά τήν κλήση τῶν πρώτων μαθητῶν του θεωρώντας την ὡς πολύ βασικό καί «προγραμματικό» γεγονός γιά τήν κατανόηση τοῦ ὅλου σωτηριολογικοῦ ἔργου τοῦ Κυρίου. Ἡ πρόταξη τοῦ γεγονότος αὐτοῦ ἔχει ἐπιπροσθέτως ὡς σκοπό νά ἀντιπαραθέσει ἀπέναντι στόν παλαιό νόμο τοῦ ὄρους Σινᾶ τόν «νέο νόμο» τῆς χάριτος, καί μάλιστα γιά καθαρούς θεολογικούς καί ποιμαντικούς λόγους· ὁ Ἰησοῦς γιά τόν Ματθαῖο, ὅπως καί γιά τόν Παῦλο εἶναι ὁ «νέος Μωϋσῆς»[2] πού φέρνει στούς ἀνθρώπους τόν δικό του «νόμο», τόν νόμο ἑνός «νέου ὄρους» πρός τόν δικό του λαό, τόν λαό τοῦ Θεοῦ, τόν «νέο Ἰσραήλ»[3].

Ὁ Λουκᾶς ἀρχίζει μέ τούς Μακαρισμούς καί τελειώνει μέ τήν παραβολή τῶν δύο ἐκείνων ἀνθρώπων, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ ἕνας εἶχε κτίσει τό σπίτι του πάνω στόν βράχο καί ὁ ἄλλος πάνω στήν χαλαρή ἄμμο. Ὁ Ματθαῖος ἀντιθέτως περιβάλλει

1. Τζοβάννι Παπίνι, Ἱστορία τοῦ Χριστοῦ, μετφρ. Β. Μουστάκη, Ἀθήνα, σ. 46.
2. Βλ. Α΄ Κορ. 10,1 ἐξ.
3. Γεωργ. Πατρώνου, ὅ.π., σσ. 298-300.

τήν ὁμιλία καί μέ ἄλλες διδασκαλίες καί ὁδηγίες πού ὁ Ἰησοῦς βέβαια τίς κήρυξε στήν ἴδια περίοδο τῆς δράσεώς του, ἀλλά σέ διαφορετικές μεμονωμένες περιστάσεις[4]. Καί οἱ δύο ἀφηγήσεις ἀρχίζουν μέ ἐκεῖνες τίς φράσεις πού ἡ πρώτη τους λέξη εἶναι τό «μακάριοι».

Ἡ ὁμιλία πού ἀκολουθεῖ τούς Μακαρισμούς, δείχνει τόν Χριστό ὡς τόν Ἀνατροπέα, πού ἀναποδογυρίζει ὅλα ὅσα εἶχαν πεῖ οἱ πρίν ἀπ' αὐτόν πού θέλησαν νά δώσουν στούς λαούς ἠθική καί θρησκεία. «Ἠκούσατε ὅτι ἐρρέθη τοῖς ἀρχαίοις... Ἐγώ δέ λέγω ὑμῖν...».

Στόν νόμο τοῦ Μωϋσέως θέτει δικό του Νόμο, πού εἶναι ὁ ὑπέρτατος νόμος τῆς τελείας ἠθικῆς καί θρησκείας. Ὁ νόμος ὁ δικός του πού ἀνατρέπει καί ξεπερνᾶ ὅλα ὅσα εἶπε ὁ Μωϋσῆς, εἶναι μέ μία λέξη ὁ νόμος τῆς Ἀγάπης.

Ἠθικότης δέ, δέν εἶναι ἡ μηχανική τήρηση αὐτοῦ ἤ ἐκείνου τοῦ κανόνος σάν ἔκφραση τυπικῆς καί ἐξωτερικῆς ὑποχρεώσεως. Εἶναι κάτι βαθύτερο καί οὐσιαστικότερο. Εἶναι τό πλήρωμα τῆς ζωῆς καί τό ἀνέβασμα ὁλόκληρης τῆς προσωπικότητας πρός τόν Θεό. Τήν ἐπί τοῦ Ὄρους ὁμιλία, πού εἶναι μιά ὑπέροχη διδασκαλία στόν τομέα τῆς ἠθικῆς τήν πλαισιώνει ὁ Κύριος μέ τήν χαρακτηριστική φράση του: «Ἔσεσθε οὖν ὑμεῖς τέλειοι, ὥσπερ ὁ πατήρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τέλειος ἐστιν»[5].

Ἡ ἠθική δέν εἶναι περιπτωσιολογία, δέν εἶναι τυπική τήρηση διαταγῶν. εἶναι ἀγάπη. Κλασική μένει ἡ ἔκφραση τοῦ Αὐγουστίνου: «Ἀγάπα καί κάνε ὅ,τι θέλεις». Μέσα στήν ἀγάπη δέν ὑπάρχει οὔτε φόβος, οὔτε φαρισαϊκή τυπολατρεία. Ὑπάρχει προσφορά, ὑπάρχει ἀγώνας, γιά τό ἀνέβασμα τοῦ ἀνθρώπου πού ἀγαπάει, πρός τόν ἀγαπώμενο. Οἱ Μακαρισμοί θά ἦταν μιά εἰρωνεία ἔξω ἀπό ἕνα διάλογο ἀγάπης στόν ὁποῖο ὁ ἄνθρωπος καλεῖται νά ἀγαπήσει τόν Θεό περισσότερο ἀπό τόν ἑαυτόν του[6].

Στούς Μακαρισμούς καθορίζει ὁ Κύριος τά ἀπαραίτητα προσόντα τῶν Μελῶν τῆς Βασιλείας του καί περιγράφει τόν δικό του χαρακτῆρα πρός τόν ὁποῖο πρέπει νά ὁμοιωθοῦμε. Αὐτός πού μακαρίζει δέν εἶναι ἕνας κοινός ἄνθρωπος γιά νά εἶναι οἱ μακαρισμοί του ἀμφίβολοι ἤ ἐλλειπεῖς, καί τά ἀγαθά πού μακαρίζει δέν εἶναι προϊόντα αὐτοῦ τοῦ κόσμου γιά νά ἔχουν σχετική ἀξία.

Κανείς ἄλλος δέν μπορεῖ νά μιλήσει ἀληθέστερα καί ἐγκυρότερα γιά μακαριότητα καί γιά μακαρίους, ἀπό τόν Χριστό, γιατί αὐτός εἶναι ὁ ἀγωνοθέτης τῆς μακαριότητας. Τό μέσο δέ πού δημιουργεῖ τήν μακαριότητα εἶναι ἡ ἀρετή. Μόνο ἡ ἀρετή πού πηγάζει ἀπό τόν Χριστό εἶναι τό ὕψιστο ἀγαθό τό ὁποῖο ἱκανοποιεῖ πλήρως τόν πόθο τῆς Μακαριότητας καί κάνει τόν ἄνθρωπο ὄντως μακάριο.

Ὅσοι ἀρχαῖοι φιλόσοφοι φωτίστηκαν ἀπό τό θεῖο φῶς, κατενόησαν ὅτι κανένα ἀγαθό τοῦ κόσμου αὐτοῦ δέν μπορεῖ νά συγκριθεῖ μέ τήν ἀρετή καί ὁμολόγησαν:

4. R. Guardini, ὅ.π., σ. 81.
5. Ματθ. 5, 48.
6. Νικοδήμου (Μητρ.), Τό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ, Ἀθῆναι, σσ. 97-99.

«Πᾶς ὅ τε ἐπὶ γῆς καὶ ὑπὸ τὴν γῆν χρυσός, ἀρετῆς οὐκ ἀντάξιος». «Τιμιωτέραν λίθων πολυτελῶν» τὴν ἀνακηρύττει ὁ θεόπνευστος Σολομῶν, «πᾶν δὲ τίμιον οὐκ ἄξιον αὐτῆς»[7] διότι αὐτὴ ἐλευθερώνει μέν τὸν ἄνθρωπο ἀπό τὴν δουλεία τῶν παθῶν καὶ ἀπό τὶς θλιβερές συνέπειες τῆς ἁμαρτίας, ἐγκαθιδρύει δέ στὴν ψυχή εἰρήνη, τὴν ὁποίαν δέν μποροῦν νά ἐξαγοράσουν οἱ θησαυροί τοῦ κόσμου. Αὐτὴ διώχνει τὶς αἰτίες τῶν κοινωνικῶν διαιρέσεων (μῖσος, φθόνο, πλεονεξία, ἀδικία) καὶ δημιουργεῖ τὴν ἁρμονική συμβίωση τῶν ὁμάδων καὶ τῶν κοινωνιῶν. αὐτὴ συνδέει κατ' εὐθεῖαν τὸν ἄνθρωπο μέ τὸν Θεό, πού εἶναι ἡ πηγή τῆς εὐτυχίας. Αὐτὴ εἶναι ἡ βασίλισσα ἀνάμεσα στά ἀγαθά καὶ ὅταν μέν λείπει δέν ἀντικαθίσταται ἀπό κανένα, ὅταν δέ ὑπάρχει, ἀναπληρώνει τά ἐλλείποντα. Αὐτὴ καθορίζει τὴν ἀληθινή ἀξία τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸν ὁδηγεῖ στὴν ἐκπλήρωση τοῦ προορισμοῦ του, δηλαδή, εἰς τὴν ἐν οὐρανοῖς μακαριότητα.

2. ΜΑΚΑΡΙΣΜΟΙ (ΜΑΤΘ. ΚΕΦ. Ε΄, ΣΤ΄, Ζ΄)

- **«Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, ὅτι αὐτῶν ἐστιν ἡ Βασιλεία τῶν οὐρανῶν».**

Μακάριοι δηλαδή εἶναι οἱ ταπεινοί καὶ συντετριμμένοι κατά τὴν διάνοια πού καταφρονοῦν τὸν ἑαυτόν τους ἔχοντες ἐπίγνωση τῆς πνευματικῆς τους φτώχειας καὶ ἐξαρτοῦν τὴν σωτηρία τους μόνο ἀπό τό ἔλεος τοῦ Θεοῦ. Δέν εἶναι ζητιᾶνοι κάποιων ὑλικῶν ἀγαθῶν, ἀλλά «ἐπαῖτες» τῆς ἀγάπης καὶ τοῦ ἐλέους τοῦ Θεοῦ[8].

- **«Μακάριοι οἱ πενθοῦντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται».**

Μακάριοι οἱ πενθοῦντες γιά τά δικά τους ἁμαρτήματα, ἀλλά καὶ γιά τά ἁμαρτήματα τῶν ἄλλων ἀνθρώπων καὶ ὄχι γιά προβλήματα κοσμικῶν καὶ ἐγωιστικῶν συμφύσεων πού ὁδηγοῦν στὴν ἀπογοήτευση, στὴν κατάθλιψη καὶ στὸν ψυχικό θάνατο. Τό πένθος καὶ ὁ πόνος πού γεννῶνται ἀπό τὴν ἁμαρτία ἐξαγνίζουν τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν κάνουν «μιμητή τῶν παθημάτων τοῦ Χριστοῦ»[9]. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει ἐπίσης: «Ἡ γάρ κατά Θεόν λύπη μετάνοιαν εἰς σωτηρίαν ἀμεταμέλητον κατεργάζεται, ἡ δέ κατά κόσμον λύπη θάνατον κατεργάζεται»[10]. Ἀπό τό πένθος ὁδηγεῖται ὁ ἄνθρωπος στὸν φόβο τῆς ἐπερχόμενης ἀπό τὸν Θεό τιμωρίας γιά τὶς ἁμαρτίες του, στὴν ταπείνωση, στὴν μετάνοια, στὴν πραότητα, στὸν καθαρισμό τῆς καρδιᾶς του ἀπό τά πάθη της, στὴν παγίωση εἰρήνης τῶν ψυχικῶν του δυνάμεων καὶ στὴν σωτηρία τῆς ψυχῆς του[11].

Τό «παρακληθήσονται» ἔχει ἔννοια ἐσχατολογική. Τό «χαροποιόν κατά Χριστόν πένθος» μεταπλάθει σέ θετικά τά τραγικά βιώματα τοῦ παρόντος. Ἡ ἀνα-

7. Παροιμ. Γ΄15.
8. Γεωργ. Πατρώνου, ὅ.π., σ. 308.
9. Β΄ Κορ. 1,7.
10. Ὅ.π., 7,10.
11. Νικ. Ζέρβη, Χριστοδρομία, ὅ.π., σσ. 31-34.

μενόμενη στόν μέλλοντα αἰῶνα «παράκληση» βιώνεται ἀπό τώρα καί παράλληλα προσδοκᾶται ἡ ὁλοκλήρωσή της τότε, ὅταν ὁ Θεός «ἐξαλείψει πᾶν δάκρυον ἀπό τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν καί ὁ θάνατος οὐκ ἔσται ἔτι, οὔτε πένθος οὔτε κραυγή οὔτε πόνος οὐκ ἔσται ἔτι· ὅτι τά πρῶτα ἀπῆλθον»[12].

- **«Μακάριοι οἱ πραεῖς, ὅτι αὐτοί κληρονομήσουσι τήν γῆν».**

Πραεῖς εἶναι ὄχι οἱ ἀναίσθητοι, ἀλλά οἱ συγκρατοῦντες τόν θυμό τους. Ὅταν πρέπει ὀργίζονται, ὅπως εἶπε καί ὁ Δαϋίδ: «ὀργίζεσθε καί μήν ἁμαρτάνετε».

Οἱ πραεῖς ἔχουν ἀνέλθει ἀρκετές βαθμίδες τῆς κλίμακας προσεγγίσεως τοῦ Θεοῦ, τηροῦν τίς ἐντολές του καί ἐπιτυγχάνουν τήν κάθαρση ἀπό τήν ἁμαρτία. Ἡ πραότητά τους ἐπιδρᾶ στό ἀνθρώπινο περιβάλλον τους καί δημιουργεῖ κλῖμα ἁρμονικῆς συνεργασίας καί ὁμαλῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Ὁ Ἰησοῦς ἀναφέρεται μέ ἔμφαση στήν πραότητά του: «Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πρᾶος εἰμι καί ταπεινός τῇ καρδίᾳ»[13].

Ὁ Μακαρισμός αὐτός ἔχει καί ἐσχατολογική διάσταση, τονίζοντας ὅτι «οἱ πραεῖς κληρονομήσουσι τήν γῆν», δηλαδή «τήν γῆν τῆς ἐπαγγελίας», τήν Ἄνω Ἰερουσαλήμ. Αὐτή εἶναι ἡ γῆ πού ὑπεσχέθη ὁ Σωτήρ στούς πραεῖς. Σ' αὐτό τό πνευματικό ἔπαθλο προστίθενται καί τά τῆς παρούσας ζωῆς: «Ζητεῖτε, λέγει, πρῶτον τήν Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καί ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν». καί πάλι λέγει: «Καί πᾶς ὅς ἀφῆκεν οἰκίας, ἤ τέκνα, ἤ ἀγρούς ἕνεκεν τοῦ ὀνόματός μου, ἑκατονταπλασίονα λήψεται (ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ), καί (ἐν τῷ μέλλοντι) ζωήν αἰώνιον κληρονομήσει».

- **«Μακάριοι οἱ πεινῶντες καί διψῶντες τήν δικαιοσύνην, ὅτι αὐτοί χορτασθήσονται».**

Ἀντίποδας τῆς δικαιοσύνης εἶναι ἡ πλεονεξία. Ἐπειδή νομίζουν οἱ ἄνθρωποι ὅτι ἡ πλεονεξία κάνει τούς πολλούς πλουσίους, λέγει πώς τό ἀντίθετο συμβαίνει. Αὐτοί πού ἁρπάζουν, αὐτοί τά χάνουν ὅλα. Ὅταν ἀναποδογυριστεῖ αὐτός ὁ ἁμαρτωλός κόσμος καί θά κριθοῦνε οἱ ἄνθρωποι ἀπό τόν Θεό, τότε οἱ πιστοί ἀγωνιστές «χορτασθήσονται».

- **«Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοί ἐλεηθήσονται».**

Θά ἐλεηθοῦν ὄχι μόνο αὐτοί πού ἐλεοῦν μέ χρήματα καί ἄλλα ὑλικά ἀγαθά, ἀλλά προπαντός οἱ προσφέροντες πνευματική ἐλεημοσύνη γιά τήν σωτηρία τῆς ψυχῆς τοῦ ἄλλου. Τό ἀντάλλαγμα φαίνεται ἴδιο· ἴσως ὅμως εἶναι μεγαλύτερο. Οἱ ἐλεούμενοι ἀπό αὐτούς ἐλεοῦνται ἀπό ἀνθρώπους, ἀλλά οἱ ἐλεοῦντες, ἐλεοῦνται ἀπό τόν Θεό. Δέν εἶναι δέ ἴση ἡ ἀνθρώπινη καί ἡ θεία ἐλεημοσύνη.

- **«Μακάριοι οἱ καθαροί τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοί τόν Θεόν ὄψονται».**

12. Ἀποκ. 21,4.
13. Ματθ. 11,29.

Ἡ καρδιὰ εἶναι τὸ κέντρο τῆς συναισθηματικῆς καὶ πνευματικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου. Εἶναι ὁ ἔσω ἄνθρωπος, ἡ ὅλη ψυχή, τὸ νοητικό, τὸ συναισθηματικὸ καὶ τὸ βουλητικὸ μέρος της[14]. Ὁ ὅρος νοῦς κατὰ τοὺς νηπτικοὺς πατέρες δὲν σημαίνει τὴν διάνοια, ἀλλὰ τὴν καρδιά. Ἡ καθαρότης ἑπομένως τῆς καρδιᾶς περιλαμβάνει καὶ ὅλη τὴν ψυχή: Δηλαδὴ τὸν νοῦν, τὸν ὁποῖο ὁ Κύριος ζητᾶ καθαρὸ καὶ ἐλεύθερο ἀπὸ σκέψεις καὶ φαντασίες ἀκάθαρτες. Τὴν διάνοια, ἐλεύθερη ἀπὸ ψευδεῖς ἰδέες, πλᾶνες, προλήψεις, δεισιδαιμονίες καὶ ἁμαρτωλὰ σχέδια· ἐλεύθερη ἀπὸ οἴηση, ὑψηλοφροσύνη καὶ ὑπερηφάνεια. Τὸ συναίσθημα καθαρὸ καὶ ἐλεύθερο ἀπὸ κοσμικοὺς πόθους καὶ πάθη (φθόνο, μῖσος, ἔχθρα, πλεονεξία). Τὴν βούληση, ἐλεύθερη ἀπὸ κάθε θέλημα ἀντίθετο πρὸς τὸν νόμο καὶ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ[15].

Ἡ καθαρότητα τῆς καρδίας δίδει τὴν πλήρη ἔννοια τοῦ Μακαρισμοῦ, διότι ἡ ἀνηθικότητα εἶναι ρίζα καὶ αἰτία κάθε κακίας ποὺ κάνει τὴν καρδία ἀκάθαρτη. Τὸ ἔπαθλο τῆς καθαρότητας τῆς καρδίας εἶναι ἡ θέωση (τὸν Θεὸν ὄψονται).

- **«Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί, ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ κληθήσονται».**

Ἡ εἰρήνη (εἰρηνικὴ σοφία) εἶναι συνέπεια τῆς καθαρότητας τῆς καρδίας. Συνέπεια τοῦ ψυχικοῦ συνδέσμου μετὰ τοῦ μόνου καθαροῦ, τοῦ μόνου εἰρηνοποιοῦ. Δηλαδὴ οἱ καθαροὶ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ εἶναι καὶ εἰρηνικοὶ πρὸς αὐτὸν καὶ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων.

Ὁ Χριστὸς ζητᾶ μὲ τὸν μακαρισμὸ αὐτὸ νὰ ἑνώνομε τοὺς ἀντιμαχομένους, νὰ γινόμαστε εἰρηνοποιοὶ σ' ἐκείνους ποὺ ἀντιπαρατίθενται ἀλληλοτρωγόμενοι. Εἰδικότερα στὸν παρόντα μακαρισμὸ εἰρηνοποιοὶ λέγονται πρωτίστως μέν, ὅσοι συμφιλιώνουν τοὺς ἀνθρώπους μὲ τὸν Θεό. Ὅσοι ἀποκαθιστοῦν εἰρήνη μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Ὁ Χριστὸς λοιπὸν ἅπλωσε στὸν Σταυρὸ τῆς θυσίας τὶς παλάμες του καὶ «ἥνωσε τὰ τὸ πρὶν διεστῶτα». Ἔφερε συμφιλίωση τῶν ἀνθρώπων σὰν κανόνα ζωῆς.

- **«Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης, ὅτι αὐτῶν ἐστιν ἡ Βασιλεία τῶν οὐρανῶν».**

Εἶναι παράδοξο τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὄχι μόνο παραβίασε τὴν ἠθικὴ τάξη, ὄχι μόνο ἁμάρτησε, ἀλλὰ ἔφτασε σὲ τέτοιο σημεῖο διαστροφῆς, ὥστε νὰ μισεῖ τὴν δικαιοσύνη καὶ νὰ διώκει τοὺς δικαίους καὶ ἐναρέτους.

Γιατί ὅμως ὑπάρχουν «οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης»; Ὁ Κύριος δίδει τὴν ἀπάντηση κατὰ τὸν Μυστικὸ Δεῖπνο, ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸν Πατέρα: «Ἐγὼ δέδωκα αὐτοῖς τὸν λόγον Σου καὶ ὁ κόσμος ἐμίσησεν αὐτούς, ὅτι οὐκ εἰσὶν ἐκ τοῦ

14. Ἱεροθέου (Μητρ.), Ἡσυχία καὶ Θεολογία, ἐκδ. Ἱ.Μονῆς Γενεθλίου τῆς Θεοτόκου, Πελαγία, σσ. 142-147.
15. Νικ. Ζέρβη, ὅ.π., σσ. 31-32 & 57.

κόσμου, καθώς ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ἐκ τοῦ κόσμου»[16].

Στούς ἑπτά πρώτους Μακαρισμούς παρουσιάζονται τά κύρια χαρακτηριστικά ἑνός ἰδανικοῦ χριστιανικοῦ χαρακτῆρα. Στόν ὄγδοο ὅμως ἔχομε τήν ἐχθρική καί χλευαστική συμπεριφορά τῶν ἀνθρώπων πρός τόν Χριστιανό.

- **«Μακάριοι ἐστε ὅταν ὀνειδίσωσιν ὑμᾶς καί διώξωσι καί εἴπωσι πᾶν πονηρόν ῥῆμα καθ' ὑμῶν ψευδόμενοι ἕνεκεν ἐμοῦ. Χαίρετε καί ἀγαλλιᾶσθε ὅτι ὁ μισθός ὑμῶν πολύς ἐν τοῖς οὐρανοῖς»[17]** (θεωρήθηκε ἀπό ἑρμηνευτές ὡς ἐπέκταση καί ἐπεξήγηση τοῦ προηγουμένου).

Εἶναι ὁ μακαρισμός τῶν ὁμολογητῶν τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Κύριος γίνεται σαφέστερος γιά τούς διωκομένους. Μακάριος δέν γίνεσαι μέ τό νά σέ βρίζουν μόνο, ἀλλά μέ τό νά σέ βρίζουν γιά τόν Χριστό κι ὅταν εἶναι ψεύτικα τά ἐναντίον σου λεγόμενα καί συκοφαντικές οἱ κατηγορίες. Οἱ ὀνειδιζόμενοι καί διωκόμενοι ἕνεκεν Ἰησοῦ δέν πάσχουν ἐπειδή διδάσκουν κακές διδασκαλίες. Οἱ κίνδυνοι καί οἱ κατατρεγμοί δέν εἶναι ἀπό τά λεγόμενα, ἀλλά ἀπό τήν κακία τῶν ἀκουόντων· οὔτε τούς προφῆτες κατηγοροῦσαν γιά παρανομίες κι ὅμως τούς λιθοβολοῦσαν.

3. ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΝ ΤΗΣ ΟΜΙΛΙΑΣ ΕΙΣ ΤΟ ΚΑΤΑ ΜΑΤΘΑΙΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ (ΚΕΦ. Ε΄, ΣΤ΄, Ζ΄)

Ὅλα τά προαναφερθέντα στούς Μακαρισμούς συνθέτουν τό προοίμιον τῆς ἐπί τοῦ ὄρους ὁμιλίας. Ἡ συνέχεια τοῦ κειμένου πού ἀναπτύσσει τό κύριο θέμα συνίσταται ἀπό τίς ὑποενότητες:

- Τελειοποίηση καί συμπλήρωση τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου (ὡς πρός τόν φόνο, τήν μοιχεία, τό διαζύγιο, τόν ὅρκο, τήν ἀνταπόδοση καί τήν πρός τούς ἐχθρούς ἀγάπη).
- Ἀληθής εὐσέβεια (εἰς τήν ἐλεημοσύνη, τήν προσευχή - κυριακή προσευχή, τήν ἄφεση (παραπτωμάτων) καί τήν νηστεία).
- Βίος τοῦ χριστιανοῦ εἰς τόν κόσμο (τά ἐγκόσμια ἀγαθά - οἱ οὐράνιοι θησαυροί, οἱ μέριμνες τοῦ κόσμου).
- Κρίση τῶν πράξεων τῶν ἄλλων (μή παράδοση τοῦ ἁγίου Μυστηρίου τῆς πίστεως σέ ἀνθρώπους ἀσεβεῖς καί ἀναίσχυντους (μή δῶτε τό ἅγιον τοῖς κυσί), ἐμπιστοσύνη πρός τόν Θεό γιά ἱκανοποίηση τῶν αἰτημάτων μας, ὁ χρυσοῦς κανών γιά τίς πρός τόν πλησίον πράξεις μας, οἱ δύο ὁδοί τῆς ζωῆς καί τῆς ἀπώλειας, προφυλάξεις ἀπό τούς ψευδοπροφῆτες, προφύλαξη ἀπό ψευδεῖς ὁμολογίες).

Ὁ Ἐπίλογος ἐπισημαίνει, μέσα ἀπό τήν παραβολή πρός θεμελίωση οἰκίας ἐπί πέτρας ἤ ἐπί ἄμμου, τήν ὑποχρέωση εὐθυγραμμίσεως πρός τούς λόγους τοῦ Ἰησοῦ ὡς βάσεως τῆς ζωῆς.

---

16. Ἰωάν. 17, 14.
17. Ματθ. 5, 3-12.

Κυρίαρχο στοιχεῖο τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους ὁμιλίας εἶναι ἡ ἀνάλυση καὶ ἐμπέδωση τῆς ἀρχῆς τοῦ Ἰησοῦ, ὅτι «οὐκ ἦλθον καταλῦσαι τὸν νόμον ἢ τοὺς προφήτας, ἀλλὰ πληρῶσαι»[18]. Ἔτσι στὸ «οὐ φονεύσεις» τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου ἀντιπροτείνεται τὸ νέο πνεῦμα τῆς πλήρους «ἀοργησίας» τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς[19], διότι «πᾶς ὁ ὀργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῆ ἔνοχος ἔσται τῇ κρίσει»[20]. Στὸ «οὐ μοιχεύσεις» ὡς βασικοῦ κριτηρίου μιᾶς θρησκευτικῆς συνειδήσεως, ἔχομε τὴν πρόταξη τῆς καθημερινότητας τῆς καρδίας καὶ τὴν οἰκοδόμηση τοῦ γάμου πάνω στὴν ἀγάπη καὶ ὄχι στὴν ἀπειλὴ τοῦ διαζυγίου[21]. Ἔναντι τοῦ ὅρκου ὡς κριτηρίου ἠθικῆς συμπεριφορᾶς, τὸ νέο πνεῦμα ἐπιβάλλει τὴν εὐθύτητα καὶ ἐντιμότητα τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου: «Ἔστω δὲ ὁ λόγος ὑμῶν ναὶ ναί, οὒ οὔ· τὸ δὲ περισσόν τούτων ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστιν»[22]. Στὸ ἔμβλημα τῆς Ἰουδαϊκῆς ἠθικῆς «ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ καὶ ὀδόντα ἀντὶ ὀδόντος», ἀντιπαρατίθεται τὸ ἀπαύγασμα τῆς Χριστιανικῆς ἠθικῆς συμπεριφορᾶς «ὅστις σὲ ραπίσει ἐπὶ τὴν δεξιάν σιαγόνα, στρέψον αὐτῷ καὶ τὴν ἄλλην»[23], ἐνῶ ἀντὶ τοῦ «ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου καὶ μισήσεις τὸν ἐχθρόν σου», ἀντιπαρατίθεται τὸ κορύφωμα τῆς ἀλληλοπεριχωρητικῆς κοινωνίας «ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς, καλῶς ποιεῖτε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς…». Ἰδοὺ ἡ καινοτομία καὶ τὸ αἰωνίως νέο μεγαλεῖο τοῦ Ἰησοῦ, αἰώνιο ὅπως ἡ ἀλήθεια[24]. Ἀκόμη τὰ θέματα τῆς δικαιοσύνης, τῆς προσευχῆς, τῆς νηστείας, καὶ πολλὰ ἄλλα πού ἀποτελοῦν στοιχεῖα κάθε ἠθικῆς συμπεριφορᾶς καὶ πνευματικῆς ζωῆς, ἀντιμετωπίζονται σ' ἕνα ἐντελῶς νέο πνεῦμα πού ὑπερβαίνει κάθε θρησκευτικό νομικισμό καὶ κάθε ἠθικιστική καὶ εὐσεβίστικη δεοντολογία.

Ἔτσι καθίσταται ἐμφανὲς ὅτι ὁ Ἰησοῦς μὲ τὴν ἀνακεφαλαιωτική καὶ «προγραμματική» αὐτὴ ὁμιλία ἐγκαινιάζει μιὰ νέα ἐποχή, τὴν ἐποχὴ τῆς χάριτος ἔναντι τῆς ἐποχῆς τοῦ νόμου, μὲ ἐπακόλουθο, τὴν διαμόρφωση μιᾶς νέας ἀνθρωπότητας. Διαμορφώνεται μὲ ἐκκλησιολογικὰ κριτήρια μιὰ ἠθικὴ συμπεριφορὰ διαφάνειας, πού δὲν ἔχει καμιὰ σχέση οὔτε μὲ τὸν φαρισαϊσμὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, οὔτε καὶ μὲ τὸν ἀτομικὸ εὐσεβισμὸ τῶν νεωτέρων χρόνων[25].

18. Ματθ. 5, 17.
19. Γεωργ. Πατρώνου, ὅ.π., σ. 317.
20. Ματθ. 5, 21-22.
21. Ὅ.π., 5, 5,27 ἑξ.
22. Ὅ.π., 5, 37.
23. Ὅ.π., 5, 39.
24. Τζοβάννι Παπίνι, ὅ.π., σσ. 55-56.
25. Γεωργ. Πατρώνου, ὅ.π., σσ. 317-318.

Θ΄. ΤΑ ΘΑΥΜΑΤΑ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ

Ὁ ὑπερφυὴς καὶ θεῖος χαρακτήρας τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πιστοποιεῖται ἐπισημότατα καὶ ἀπό τὸ ἀναρίθμητο πλῆθος τῶν θαυμάτων του. Οἱ ὑπερφυεῖς θεραπεῖες τίς ὁποῖες καθ' ἑκάστην ἐνεργοῦσε μπροστά στά μάτια τοῦ λαοῦ, ἡ κυριαρχία του ἐπί τῶν στοιχείων τῆς νεκρᾶς φύσεως, ἡ ἐπανειλημμένως ἐκδηλωθεῖσα ἐξουσία του ἐπί τοῦ θανάτου, καὶ ἡ κατ' αὐτοῦ ὁριστική τελικά ἐπικράτησή του μαρτυροῦν ἐντονότατα, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἦταν κάτοχος θείας δυνάμεως καὶ ὁ βραχίονάς του ὑπῆρξε βραχίονας τοῦ Ὑψίστου[1] .

Ἡ «λογική» καὶ δυναμική τοῦ θαύματος πού ὑπερβαίνει κάθε φυσική καὶ ἱστορική κατάσταση στήν πτωτική πραγματικότητα πού ζοῦμε, μᾶς ξαφνιάζει κυριολεκτικά καὶ τήν θεωροῦμε σάν μιά γλῶσσα πραγματικά ἀκατάληπτη γιά τήν ἐποχή μας.

Στό παρελθόν ὅμως, οἱ ἄνθρωποι ἀποδέχονταν εὔκολα αὐτή τήν γλῶσσα. Πίστευαν μάλιστα ὅτι τά θαύματα πού ἀναφέρονται στά Εὐαγγέλια καὶ ἀποδίδονταν στόν Ἰησοῦ ἀποδεικνύουν τήν θεϊκή του φύση. Σήμερα καὶ μόνο τό γεγονός ὅτι καταγράφονται θαύματα στήν Καινή Διαθήκη, κάνει πολλούς νά ἀμφισβητήσουν τήν ἱστορική ἀξιοπιστία τῶν ἱερῶν κειμένων καὶ νά τά θεωροῦν ὡς κείμενα ἀναξιόπιστα καὶ μυθολογικά[2].

Οἱ ἀφηγήσεις τῶν θαυμάτων τῶν τεσσάρων κανονικῶν Εὐαγγελίων ἔγιναν ἡ αἰτία ἀναρίθμητων διαμαχῶν μεταξύ ἐκείνων πού ἔβλεπαν στά θαύματα μιά ἐξήγηση περισσότερο ἤ λιγότερο φυσική, καὶ ἐκείνων πού ἔβρισκαν σ' αὐτά τήν ἀπόδειξη τῆς μή ἱστορικότητας τῶν Εὐαγγελίων, καὶ πολλῶν ἄλλων ἀκόμη. Αὐτές οἱ παράλογες μάχες τῶν λέξεων ζημιώνουν ἀκόμη καὶ τίς πολύ σοφές συναφεῖς μελέτες[3].

Ἀπό τούς ἀποστολικούς χρόνους μέχρι τήν χρονική περίοδο τῆς ἀναπτύξεως τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, τά θαύματα καὶ πρό παντός ἡ βεβαίωση τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ ἐχρημάτισαν ὄχι μόνο στερεά ἐρείσματα τῆς πίστεώς μας, ἀλλά καὶ σημαντικοί παράγοντες τῶν καταπληκτικῶν της κατακτήσεων. Ἡ ἀνάπτυξη ὅμως τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν καὶ ἡ διαδοθεῖσα γνώση ἐκείνου τό ὁποῖο συνήθως ἀποκαλοῦν νόμους φυσικούς καὶ ἀκόμη περισσότερο ἡ ριζοβολήσασα πεποίθηση,

1. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σ. 342.
2. Γεωργ. Πατρώνου, ὅ.π., σ. 394.
3. Etienne Trocmé, μτφρ. Π. Λιαλιάτση, Σ. Ἀγουρίδη, Ἀθήνα 2011, σ. 119.

ὅτι στόν φυσικό κόσμο ἕκαστο ἀποτέλεσμα ἔχει τήν αἰτία του, οἱ αὐτές δέ αἰτίες κάτω ἀπό τίς αὐτές περιστάσεις, παράγουν τά αὐτά πάντοτε ἀποτελέσματα, ἀνέφλεξε τίς ἐπιμονότερες ἀντιρρήσεις καί ἐπιθέσεις τῶν ἀρνητῶν τῆς χριστιανικῆς πίστεως καί ἐθεωρήθησαν ὡς μία ἀσθενής πλευρά τῆς θρησκείας τήν ὁποία ἐθεμελίωσε ὁ Ἰησοῦς. Τό «σκεπτικό» τῶν ἀντιρρήσεων καί ἐπιθέσεων ἐδράζεται στό γεγονός ὅτι ἀφοῦ πᾶν τό συμβαῖνον στόν φυσικό κόσμο πρέπει νά ἔχει μία αἰτία φυσική, τό θαῦμα τό ὁποῖο σέ οὐδεμία φυσική αἰτία ὀφείλεται, πῶς εἶναι δυνατόν νά συμβεῖ; Ἔτσι ἀσυναισθήτως ἐπεκράτησε σέ πολλούς τό φρόνημα, ὅτι στό θαῦμα ὑπάρχει κάτι, τό ὁποῖο οὐδείς ἐπιστημονικά κατηρτισμένος ἄνθρωπος ἐπιτρέπεται νά πιστεύει[4].

Ὀφείλομε συνεπῶς νά ἀπαντήσομε στό ἐάν ὄντως τό θαῦμα καί τό ὑπερφυσικό ἐν γένει εἶναι δυνατόν, καί ἐν συνεχείᾳ στό ἐάν τά ἀποδιδόμενα στόν Ἰησοῦ θαύματα ἀνταποκρίνονται στήν ἱστορική πραγματικότητα.

Τό θαῦμα ὅπως ὁρίζει ὁ Hettinger εἶναι ἕνα γεγονός ἔκτακτο καί ὁρατό, τό ὁποῖο μή ἔχον τήν ὁλοσχερῆ αἰτίαν του στήν τάξη τῶν φυσικῶν δυνάμεων καί αἰτίων πρέπει νά ἀποδοθεῖ στόν Θεό ὡς ὑπερφυσική αὐτοῦ αἰτία.

Εἶναι ἑπομένως θαῦμα κάτι, πού ὁ ἄνθρωπος δέν μπορεῖ νά ἐπιτελέσει. Ἕνας τυφλός γιά παράδειγμα, θεραπεύεται καί βλέπει. Ἕνας παράλυτος περπατάει. Ἡ ὅραση τοῦ πρώην τυφλοῦ καί τό περπάτημα τοῦ πρώην παράλυτου εἶναι ἀποτέλεσμα μιᾶς ὑπερφυσικῆς καί ὄχι ἀνθρώπινης ἐνέργειας.

Θαῦμα δηλαδή εἶναι ἀποτέλεσμα ὁρατό, πού δέν ἔχει ὅμως ὁρατή αἰτία. Δέν βλέπεις τά ἐσωτερικά, τά διαδικαστικά στοιχεῖα τοῦ θαύματος· τίς δυνάμεις πού τό συντελοῦν.

Ἐάν τό ἀποτέλεσμα εἶναι φυσικό, γιά παράδειγμα, ἕνα σπασμένο χέρι ἤ πόδι μπαίνει στόν γύψο ἤ στόν νάρθηκα καί γίνεται καλά, ἐδῶ δέν ἔχομε θαῦμα, γιατί ὅλα εἶναι φυσικά. Ἡ τοποθέτηση τοῦ γύψου ἤ τοῦ νάρθηκα ἔγινε ἀπό εἰδικό μέν, τόν γιατρό, πού εἶναι ὅμως φυσικό πλάσμα (δέν εἶναι ὑπερφυσικός, ἐξωγήινος). Ἀλλά καί τό δέσιμο, τό θρέψιμο τῶν ὀστῶν, πού εἶναι ἀποτέλεσμα μιᾶς ἐσωτερικῆς ἐπανασυγκολλητικῆς λειτουργίας, εἶναι φυσικό φαινόμενο· ἑπομένως, ἐδῶ δέν ἔχομε θαῦμα.

Ἐάν ὅμως ἡ αἰτία τῆς θεραπείας δέν βρίσκεται στόν χῶρο τῆς φύσεως, ὅπως στήν περίπτωση θεραπείας τοῦ τυφλοῦ, τότε πρέπει νά τήν ἀναζητήσομε στήν περιοχή, τῶν «ὑπέρ τήν φύσιν». Ὁπότε, ἄν ἡ αἰτία φυσικοῦ ἀποτελέσματος, δηλαδή τῆς θεραπείας, βρίσκεται στόν χῶρο τῶν «ὑπέρ φύσιν», τότε ἔχομε διάσπαση σχέσεως αἰτίου καί ἀποτελέσματος. Ἔχομε θέμα θαυμαστό, πού προκαλεῖ τόν θαυμασμό, ἀφοῦ δέν ἐξηγεῖται μέ καμιά γνωστή αἰτία. Ἔχομε τό θαῦμα.

Γιά μᾶς τό θαῦμα εἶναι κάτι θαυμαστό καί ἀδύνατο. Βρίσκεται ἔξω ἀπό τίς δυ-

4. John Bernard παρά Hastings, Dictionary of the Bible III, 379 – Βλ. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σ. 343.

νατότητές μας. Στόν Θεό ὅμως, ὅλα εἶναι δυνατά. Ὁ Θεός ἀνατρέπει ἤ ἀναστέλλει τήν φυσική τάξη, ἀφοῦ δημιούργησε τά σύμπαντα ἀπό τό μηδέν. Ἐκεῖνος εἶναι ὁ μεγάλος νομοθέτης.

Θαύματα βέβαια, μέ τίς ἄκτιστες ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ, διά μέσου ἀνθρώπων (ἁγίων) ὑπάρχουν ἄφθονα, τόσο στήν Παλαιά, ὅσο καί στήν Καινή Διαθήκη. Βλέπομε γιά παράδειγμα τόν Μωϋσῆ νά κτυπᾶ τήν Ἐρυθρά θάλασσα καί νά ἀνοίγεται δρόμος διελεύσεως τῶν Ἰσραηλιτῶν.

Ὑπάρχουν θαύματα ὁρατά καί θαύματα ἀόρατα. Δέν βλέπομε γιά παράδειγμα πῶς γίνεται ὁ ἄρτος καί ὁ οἶνος σῶμα καί αἷμα τοῦ Χριστοῦ. Ἐπειδή δέν παρέχουν, δέν δίνουν τήν δυνατότητα νά τά δοῦμε καί νά τά θαυμάσομε, γι᾽ αὐτό καί δέν λέγονται θαύματα, ἀλλά Μυστήρια.

Ὁ χριστιανός ζεῖ συνεχῶς σέ ἀτμόσφαιρα Μυστηρίου. Ἡ μυστική σχέση του μέ τόν Θεό διά τῆς προσευχῆς, μέ τήν ὁποία συνομιλεῖ μέ τόν πλάστη του καί ἐπηρεάζει τίς βουλές του, εἶναι ἕνα Μυστήριο. Μυστήρια ἀτελείωτα ἐνεργοῦνται συνεχῶς στήν σφαῖρα τοῦ ἀοράτου καί ὁρατοῦ κόσμου, ἀφοῦ ὁ Θεός εἶναι πανταχοῦ παρών[5].

Εἶναι λοιπόν τό θαῦμα: α) Ἐνέργεια αἰσθητή ὑποπίπτουσα στήν ἀνθρώπινη ἀντίληψη καί αἴσθηση, β) ἐνέργεια ὄχι μόνο ὑπερφυσική ἀλλά καί ἔκτακτη, γεγονός σπάνιο, ἱκανό νά προκαλέσει ἔκπληξη καί ἐντύπωση βαθεῖα, γ) ἐνέργεια, ἡ ὁποία δέν ἔχει τήν πηγή της καί τήν αἰτία της στίς φυσικές δυνάμεις, οἱ ὁποῖες μόνες καί κατά τούς νόμους κατά τούς ὁποίους ἐνεργοῦν δέν δύνανται νά παράγουν τό ἀποτέλεσμα αὐτό· ἀλλά δ) ἔχει τήν αἰτία του στό Θεό[6].

Συνεπῶς εἶναι προφανές, ὅτι γιά ὅλα τά συστήματα τά ὁποῖα ὁρμῶνται ἀπό καθαρά ὑλιστικές προϋποθέσεις τό θαῦμα ἀποτελεῖ κάτι τό ἀδύνατο.

Τό πρᾶγμα ὅμως ἔχει ἐντελῶς διαφορετικές διαστάσεις ὡς πρός ἐκείνους οἱ ὁποῖοι παραδέχονται ὕπαρξη Θεοῦ Δημιουργοῦ καί δέν ἀφίστανται στίς φιλοσοφικές τους ἐκζητήσεις τῆς προϋποθέσεως αὐτῆς. Γι᾽ αὐτούς οὐδέν καθιστᾶ ἀδύνατο τό θαῦμα καί οὐδέν παρεμποδίζει τήν στόν φυσικό κόσμο πραγματοποίησή του. Τό θαῦμα ἀποδεικνύεται δυνατό τόσο ἐκ τῆς φυσικῆς τάξεως πού κρατεῖ στόν κόσμο, ὅσο καί ἐκ τῆς δυνάμεως καί σοφίας τοῦ Θεοῦ.

Ὅταν ὁμολογοῦμε ὅτι ὁ Θεός ἐδημιούργησε τό σύμπαν καί καθόρισε τούς νόμους οἱ ὁποῖοι τό διέπουν, ὅταν ἀποδεχόμεθα ὅτι οἱ φυσικές δυνάμεις οἱ ὁποῖες

5. Νικ. Ζέρβη, Ὁ Ἑλληνισμός τῆς Διασπορᾶς, Σύδνεϋ, σσ. 151-153.
6. «Πρός συντέλεση θαύματος ἀπαιτεῖται παρέμβαση αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ. Δέν ἔπεται ὅμως ἐκ τούτου, ὅτι καί πᾶσα οἱαδήποτε παρέμβαση τοῦ Θεοῦ συνιστᾶ θαῦμα. Διότι ὁ Θεός παρεμβαίνει πάντοτε στήν δημιουργία αὐτοῦ κυβερνῶν αὐτήν καί δέν ἵσταται ἀδρανής ἐν μέσῳ τῶν δημιουργημάτων αὐτοῦ. Πρός συντέλεση τοῦ θαύματος ἀπαιτεῖται εἰδική παρέμβαση τοῦ Θεοῦ, διά τῆς ὁποίας παράγεται ἀποτέλεσμα ὑπερκείμενο τῆς ἐνεργείας τῶν δυνάμεων τῆς φύσεως». C.W. Devivier, Christian Apologeties, New York 1903, σ. 164).

ἐξουσιάζουν τήν ὕλη ἐξεπήγασαν ἀπό τήν ἄβυσσο τῆς θείας παντοδυναμίας, θά ἦταν ἀσυνεπές καί ὅλως ἀντιφατικό νά διατυπώσωμε κάποιο δισταγμό ὡς πρός τό ἐάν θά μποροῦσε ἡ παντοδυναμία αὐτή διά νέας καί ἔκτακτης ἐνέργειας νά δημιουργήσει κάποιο νέο καί ἔκτακτο θαυματουργικό φαινόμενο.

Ὁ Zeller ὁμολογεῖ ὅτι «τό θαῦμα εἶναι ἡ ἄμεσος συνέπεια τοῦ θεϊσμοῦ. Εὐθύς ὡς δεχθεῖ κάποιος τόν Θεόν θέληση ὑπερκόσμια, ὀφείλει νά παραδεχθεῖ, ὅτι ἡ θέληση αὐτή ἐπενεργεῖ ἐπί τοῦ κόσμου· ἀλλά ἡ ἐπενέργεια αὐτή, ἐπειδή εἶναι ἐπέμβαση ἀρχῆς ὑπερβατικῆς στήν πορεία τοῦ κόσμου, δέν δύναται νά εἶναι παρά ὑπερφυσική καί θαυμασία.

Ὁ δέ Huxley ὁμολογεῖ μέ ἰδιαίτερη ἔμφαση ὅτι «τό ἀρνεῖσθαι τό δυνατόν τοῦ θαύματος μοί φαίνεται τόσον ἀδικαιολόγητον, ὅσον καί ὁ θεωρητικός ἀθεϊσμός»[7].

Τό δυνατόν λοιπόν τοῦ θαύματος ἀποτελεῖ ἀναμφισβήτητο γεγονός. Ὀφείλομε νά ἐξετάσομε στή συνέχεια τά θαύματα τοῦ Ἰησοῦ καί νά δοῦμε κατά πόσον ἔχουν ἀδιαφιλονίκητες ἀποδείξεις πού κατοχυρώνουν τήν ἱστορική τους αὐθεντία καί ἀξιοπιστία.

Τά Εὐαγγέλια παρουσιάζουν ἐκτεταμένες περιγραφές γιά μιά μεγάλη ποικιλία θαυμάτων χωρίς κανένα ἐνδοιασμό ἀπό τούς «αὐτόπτες μάρτυρες» τῶν χρόνων ἐκείνων, τόσο γιά τήν ἱστορική τους ἀξιοπιστία, ὅσο καί γιά τήν σωτηριολογική καί ἐσχατολογική τους σημασία. Μέ ὅλη τήν δημόσια ἐπίκληση τῶν θαυμάτων αὐτῶν καί μέ ὅλη τήν πρωϊμότητα κυκλοφορίας τῶν λεπτομερῶν ἀφηγήσεων πού ἐξιστοροῦνται τά θαύματα αὐτά, δέν βρέθηκε κανένας οὔτε ἀπό τούς Ἰουδαίους, οὔτε ἀπό τούς Ἐθνικούς νά τά διαψεύσει ἤ νά τά ἀρνηθεῖ. Συνεπῶς, τό ὅτι ὁ Χριστός πραγματοποίησε θαυμαστά γεγονότα εἶναι ἐκτός πάσης ἀμφιβολίας γιά τήν πρώτη Ἐκκλησία.

Ἡ σχετική βεβαιότητα στηρίζεται ἐπιπροσθέτως στήν πρώτη ἀποστολική παράδοση, ὅπως αὐτή καταγράφεται, σ' ὅλο τό μῆκος τοῦ ἀρχικοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος τοῦ ἐμπεριεχομένου στίς πράξεις τῶν Ἀποστόλων καί στίς Ἐπιστολές. Ὁ Ἀπόστολος Πέτρος ὑπογραμμίζει αὐτή τήν βεβαιότητα. Ὅταν τονίζει γιά τόν «Ἰησοῦν τόν ἀπό Ναζαρέτ, ὡς ἔχρισεν αὐτόν ὁ Θεός πνεύματι Ἁγίῳ καί δυνάμει, ὅς διῆλθεν εὐεργετῶν καί ἰώμενος πάντας τούς καταδυναστευομένους ὑπό τοῦ διαβόλου, ὅτι ὁ Θεός ἦν μετ' αὐτοῦ· καί ἡμεῖς ἐσμεν μάρτυρες πάντων ὧν ἐποίησεν ἐν τε τῇ χώρᾳ τῶν Ἰουδαίων καί ἐν Ἰερουσαλήμ»[8]. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος καταθέτων καί τήν δική του ἐπιβεβαίωση λέγει: «Οὐ γάρ τολμήσω λαλεῖν τι ὧν οὐ κατηργάσατο Χριστός δι' ἐμοῦ εἰς ὑπακοήν ἐθνῶν λόγῳ καί ἔργῳ, ἐν δυνάμει σημείων καί τεράτων, ἐν δυνάμει πνεύματος Θεοῦ»[9]. Γιά τίς θαυματουργικές ἐνέργειες τοῦ Ἰησοῦ ἡ πρός Ἑβραίους Ἐπιστολή ὁμολογεῖ τήν βεβαιότητα αὐτή ὡς

7. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σσ. 347-352.
8. Πράξ. 10, 38-39.
9. Ρωμ. 15, 18-19.

προσωπική μαρτυρία ὅλων τῶν Ἀποστόλων καί μάλιστα, ὅπως τονίζεται σ' αὐτήν «συνεπιμαρτυροῦντος τοῦ Θεοῦ σημείοις τε καί τέρασι καί ποικίλαις δυνάμεσι»[10].

Ἡ ἰσχυρότερη ὅμως ἱστορική μαρτυρία γιά τά θαύματα προέρχεται κυρίως ἀπό τούς ἴδιους τούς ἐπικριτές καί τούς ἐχθρούς τοῦ Ἰησοῦ, ὁ ὁποῖος ὅπως ἀναφέρεται στά Εὐαγγέλια, ἦρθε σέ ἀγεφύρωτη ρήξη μέ τούς Γραμματεῖς καί τούς Φαρισαίους ἐξ αἰτίας τῆς θαυματουργικῆς του δράσεως, τήν ὁποία ὅμως ἀπέδιδαν σέ κάποια «δαιμονική δύναμη» πού διέθετε ὁ Ἰησοῦς[11].

Ἐκτός ὅμως ἀπό τά Εὐαγγέλια, συναφεῖς μαρτυρίες γιά τίς θαυματουργικές δράσεις τοῦ Ἰησοῦ παραθέτει καί ἡ ἰουδαϊκή παράδοση ἡ ὁποία ἐκπροσωπεῖ τό ἰουδαϊκό πνεῦμα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Στό Ταλμούδ στό ὁποῖο διασώθηκαν οἱ ἀρχαῖες ἰουδαϊκές παραδόσεις, ὁ Ἰησοῦς παρουσιάζεται ὡς ἐπιδοθείς στήν μαγεία καί τήν γοητεία μέ τήν βοήθεια τῶν ὁποίων διενεργοῦσε σημεῖα τά ὁποῖα ἀπέδιδαν εἰς αὐτόν ὡς νά προέρχονταν ἐκ τῆς ἰδίας αὐτοῦ δυνάμεως[12]. Καί τό Ταλμούδ δηλαδή λέγει ἀκριβῶς ὅ,τι καί τά Εὐαγγέλια καί δέν ἀρνεῖται ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἐνήργησε θεραπεῖες καί σημεῖα, ἀλλά μόνο θεωρεῖ αὐτά ὡς μαγεῖες καί γοητεῖες ἀποδιδόμενες στήν ἐπενέργεια τοῦ διαβόλου. Μία ἀπό τίς ἀρχαιότερες πληροφορίες τῆς ἰουδαϊκῆς παραδόσεως ἀποδίδεται στόν Ραββί Ἐλιάζαρ, ὁ ὁποῖος περί τό 95 μ.Χ. ἑρμήνευσε τίς θαυματουργικές ἐνέργειες τοῦ Ἰησοῦ ὡς ἀποτέλεσμα κάποιας μυήσεώς του στήν τέχνη τῆς μαγείας. Κατά τήν περίοδο 95-110 μ.Χ. εἶχε καλλιεργηθεῖ στόν ἰουδαϊκό κόσμο ἡ ἀντίληψη, ὅτι ὁ Ἰησοῦς μέ τίς «μαγικές» του αὐτές πράξεις «παραπλανοῦσε καί διέφθειρε τόν Ἰσραήλ». Ὁ Ἀπολογητής καί φιλόσοφος Ἰουστῖνος ἰσχυρίζεται ὅτι οἱ ἐπικρίσεις αὐτές κατά τοῦ προσώπου καί τοῦ ἔργου τοῦ Ἰησοῦ εἶχαν ἀφετηρία τους πολύ παλαιότερη ἐποχή καί προέρχονταν ἀπό ἀντίστοιχες κατηγορίες τῶν Μελῶν τοῦ Μεγάλου Συνεδρίου τῆς περιόδου τῆς Μεγάλης ἐντάσεως τῶν ἐτῶν 32-33 μ.Χ. πού ὁδήγησαν στά τραγικά γεγονότα τῶν παθῶν καί τοῦ Σταυροῦ[13].

Ἡ ραββινική αὐτή πολεμική ἐνάντια στίς θαυματουργικές ἐνέργειες τοῦ Ἰησοῦ ἀποδεικνύει, ἔστω καί κατά τρόπο ἀρνητικό, ὅτι ὄντως ὁ Ἰησοῦς πραγματοποιοῦσε θαυματουργικά σημεῖα. καί ὅτι ἕνα μεγάλο μέρος τῆς δημόσιας δραστηριότητάς του σχετιζόταν μέ τά θαύματα[14].

Τήν αὐτή ἄποψη ὑποστήριξαν καί οἱ ἀπό τούς Ἐθνικούς καταπολεμήσαντες τόν Χριστιανισμό. Ὁ εἰδωλολάτρης Κέλσος τοῦ ὁποίου τά συγγράμματα δέν διασώζονται, ἀλλά περικοπές ἤ ἐνδείξεις τῶν ὁποίων διέσωσε ὁ ἀναιρέσας αὐτά

10. Ἑβρ. 2, 3-4.
11. «οὗτος οὐκ ἐκβάλλει τά δαιμόνια, εἰ μή ἐν τῷ Βελζεβούλ, ἄρχοντι τῶν δαιμονίων». Ματθ. 12,24. Πρβλ. καί Μάρκ. 3,22, Λουκ. 11,15.
12. Sanhedrin, σ. 107. Πρβλ. και Tract Shubbarh fol. 104. Βλ. Παν. Ταμπέλα, ὅ.π., σσ. 372-373.
13. Ἰουστίνου, Διάλογος πρός Τρύφωνα, 69,7· 102,2 κ.ἄ.
14. Γεωργ. Πατρώνου, ὅ.π., σσ. 397-399.

Ὠριγένης, δέν μπόρεσε νά ἀπορρίψει τελείως τά θαύματα τοῦ Ἰησοῦ, ἀλλά ὁμιλεῖ περί αὐτῶν ὡς ἔργων μαγείας[15]. Ἄλλοῦ δέ πάλι ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἀσκήσας κάποια ὑπηρεσία στήν Αἴγυπτο ἀπέκτησε τήν γνώση ὁρισμένων θαυμασίων δυνάμεων καί ἐπιστρέψας στήν πατρίδα του ἐχρησιμοποίησε τίς δυνάμεις αὐτές γιά νά κηρύξει τόν ἑαυτόν του Θεό[16].

Ἀλλά καί πολλοί ἐκ τῶν ὀρθολογιστῶν, ἄν καί ζητοῦν νά ἀνατρέψουν τόν ὑπερφυσικό χαρακτῆρα τῶν θαυμάτων, ὁμολογοῦν τό ἔκτακτο αὐτῶν, καί δέν ἀρνοῦνται ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἐνήργησε πράγματι θεραπεῖες καί ἐπομένως ὁ πυρήνας τῶν ἀποδιδομένων εἰς αὐτόν θαυμάτων εἶναι ἀληθής. Τήν διάκριση αὐτή κατά τούς νεωτέρους χρόνους ὑποστήριξε ἐκτός τοῦ Sabatier καί ὁ A. Harnack[17]. Πρό τοῦ A. Harnack ὅμως καί ἄλλοι ἀναγνωρίζοντες τήν ἀξιοπιστία καί τήν αὐθεντικότητα τῶν Εὐαγγελίων ἀποδέχτηκαν τήν διάκριση αὐτή μεταξύ τῶν ὑπερφυσικῶν σημείων τοῦ Ἰησοῦ, τά ὁποῖα ἀπέρριψαν, καί πλήθους θεραπειῶν, τίς ὁποῖες ἀποδέχτηκαν ὡς φυσικῶς συντελεσθεῖσες. Ἔτσι ὁ Strauss γιά παράδειγμα, ὁμολογεῖ ὅτι ἀσθενεῖς ὅπως οἱ δαιμονιζόμενοι «ἐνομίσθησαν ὅτι ἐθεραπεύθησαν, διότι ὑπό τήν ἐπίδρασιν τοῦ Ἰησοῦ διεκόπη ἡ κρίσις των»[18] καί ὁ Schenkel ἀποδίδει τίς θεραπεῖες στήν ἐπίδραση προσώπου προικισμένου μέ τά ὑπεροχώτερα πνευματικά δῶρα καί μέ τίς σπανιότερες ἠθικές δυνάμεις[19].

Τά θαύματα λοιπόν τοῦ Ἰησοῦ, ὡς συνάγεται ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων λόγων, εἶναι ἀναμφισβήτητα ἱστορικά γεγονότα πού παρέχουν μία ἀκόμη ἀπόδειξη τῆς θεότητος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

15. Ὠριγένους κατά Κέλσου I 38-68.
16. Ὅ.π., II 48 καί ἑξῆς.
17. A. Harnack, The sayings of Jesus (Sprüche und Reden Jesu). μτφρ. J.R. Wilkinson, London 1908.
18. D.F. Strauss, Vie de Jésus, μετφρ. E. Littré, Paris 1864, τ. II, σ. 52.
19. Charakterbild Jesu. Βλ. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σσ. 374-375.

Ι΄. Η ΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΝΕΚΡΩΝ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ὁ Ἰησοῦς πραγματοποίησε πλῆθος θαυμάτων. Οἱ Εὐαγγελιστές ὅμως προβαίνουν σέ δειγματοληπτική ἀναφορά ὁρισμένων ἐξ αὐτῶν. Τό γεγονός αὐτό ἐπισημαίνεται διακριτικά ἀλλά καί μέ σαφήνεια ἀπ' αὐτούς: «Προσήνεγκαν αὐτῷ πάντας τούς κακῶς ἔχοντας ποικίλαις νόσοις καί βασάνοις συνεχομένους, καί δαιμονιζομένους καί σεληνιαζομένους καί παραλυτικούς καί ἐθεράπευσεν αὐτούς»[1]. Ἐπίσης, «καί προσῆλθον αὐτῷ ὄχλοι πολλοί ἔχοντες μεθ' ἑαυτῶν χωλούς, τυφλούς, κωφούς, κυλλούς καί ἑτέρους πολλούς καί ἔρριψαν αὐτούς παρά τούς πόδας τοῦ Ἰησοῦ καί ἐθεράπευσεν αὐτούς, ὥστε τούς ὄχλους θαυμάσαι βλέποντας κωφούς ἀκούοντας, ἀλάλους λαλοῦντας, κυλλούς ὑγιεῖς, χωλούς περιπατοῦντας καί τυφλούς βλέποντας καί ἐδόξασαν τόν Θεόν Ἰσραήλ»[2]. Γνωστή ἐπίσης ἡ ρήση τοῦ Εὐαγγελιστῆ Ἰωάννη, ὅτι «πολλά μέν οὖν καί ἄλλα σημεῖα ἐποίησε ὁ Ἰησοῦς ἐνώπιον τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, ἃ οὐκ ἔστι γεγραμμένα ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ»[3], διότι «ἐάν γράφηται καθ' ἕν, οὐδέ αὐτόν οἶμαι τόν κόσμον χωρῆσαι τά γραφόμενα βιβλία»[4].

Ἀπό τά καταγεγραμμένα θαύματα δεκαεπτά μνημονεύονται ἀπό ἕνα μόνο Εὐαγγελιστή. Ἀπό τά λοιπά δέ, ἕξι μέν μαρτυροῦνται ἀπό δύο Εὐαγγελιστές καί δεκαέξι ἀπό τρεῖς[5].

Τά θαύματα αὐτά εἶναι δυνατόν νά ἐνταχθοῦν σέ τρεῖς κατηγορίες. Σέ θαύματα «ἐπί τῆς φύσεως», σέ θαύματα θεραπειῶν καί σέ θαύματα ἀναστάσεων. Στήν τρίτη κατηγορία ἔχομε τίς τρεῖς γνωστές περιπτώσεις ἀναστάσεως: Τῆς κόρης τοῦ Ἰαείρου[6], τοῦ υἱοῦ τῆς χήρας τῆς Ναΐν[7] καί τοῦ φίλου Λαζάρου[8]. Ἀναφέρονται ἐπίσης στήν Καινή Διαθήκη καί δύο ἄλλα θαύματα ἀναστάσεων πραγματοποιηθέντα -ἐν ὀνόματι Ἰησοῦ- ἀπό τούς μαθητές Πέτρο καί Παῦλο. Στήν Ἰόππη ὁ Ἀπόστολος

1. Ματθ. 4, 24.
2. Ὅ.π., 15, 30-31.
3. Ἰωάν. 20, 30.
4. Ὅ.π., 21, 25.
5. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σ. 377.
6. Ματθ. 9, 18-26· Μάρκ. 5, 21-43· Λουκ. 8, 40-56.
7. Λουκ. 7, 11-17.
8. Ἰωάν. 11, 1-44.

Πέτρος ἀνιστᾶ τήν Ταβιθᾶ ἤ Δορκάδα καί στήν Τρωάδα ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐπαναφέρει στήν ζωή τόν Εὔτυχον[9].

Ὅπως στίς θαυματουργικές ἐνέργειες ἐπί τῆς φύσεως, ἔτσι καί τίς ἀναστάσεις τῶν νεκρῶν ὁ Κύριος τίς ἐτέλεσε ἀπό εὐσπλαχνία καί διά μόνου τοῦ Παντοδυνάμου του λόγου μέ τόν σκοπό, ὅπως λέγει ὁ ἴδιος, νά καταδειχθεῖ ὅτι εἶναι ὁ ἀπεσταλμένος ὑπό τοῦ Θεοῦ πρός σωτηρία τοῦ κόσμου καί Κύριος τῆς ζωῆς καί τοῦ θανάτου[10]. «Ἐγώ εἰμι ἡ ἀνάστασις καί ἡ ζωή»[11] καί «ἵνα πιστεύσωσιν, ὅτι σύ μέ ἀπέστειλας»[12].

Ἡ λέξη «ἀνάστασις» στήν κυριολεκτική θρησκειολογική σημασία δηλοῖ τήν ἐκ τοῦ θανάτου στήν ζωή ἐπάνοδο μιᾶς ἀτομικῆς προσωπικῆς ὑπάρξεως[13].

Ἡ ἀνάσταση τῶν νεκρῶν ἀποτελεῖ ἀκράδαντη πίστη τῆς Ἐκκλησίας πού θά γίνει συγχρόνως μέ τήν Δευτέρα Παρουσία τοῦ Χριστοῦ. Στό σύμβολο τῆς πίστεως ὁμολογοῦμε «προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν καί ζωήν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος». Λέγοντες ἀνάσταση τῶν νεκρῶν ἐννοοῦμε τήν ἀνάσταση τῶν σωμάτων, ἀφοῦ οἱ ψυχές εἶναι ἀθάνατες. Κάθε ψυχή δηλαδή θά εἰσέλθει πάλι στό νεκρό σῶμα της, πού θά ζωοποιηθεῖ, κι ἔτσι θά ξανασυγκροτηθεῖ ὁλόκληρος ὁ ἄνθρωπος[14].

Κατά τήν χριστιανική διδασκαλία ὁ διά τοῦ θανάτου ἐπερχόμενος χωρισμός τῆς ψυχῆς ἀπό τοῦ σώματος δέν εἶναι αἰώνιος, διότι τό σῶμα τό διαλυθέν εἰς τά ἐξ ὧν συνετέθη θά ἀναστηθεῖ κατά τήν Δευτέρα Παρουσία τοῦ Κυρίου καί θά ἑνωθεῖ μέ τήν ψυχή[15]. Συνεπῶς ἡ ἀνάσταση τῶν νεκρῶν περιλαμβάνει δύο γεγονότα, ἀφενός μέν τήν ἀνάσταση τοῦ σώματος καί ἀφετέρου τήν ἕνωσή του μέ τήν ψυχή. Ἡ Ἁγία Γραφή διδάσκει ρητῶς τήν ἀνάσταση τοῦ σώματος. Ὁ ἀναστάς Χριστός εἶναι «ἀπαρχή τῶν κεκοιμημένων»[16], «ὁ πρωτότοκος τῶν νεκρῶν»[17], ἡ ἐγγύηση τῆς ἡμετέρας ἀναστάσεως[18]. Κατά τήν ἡμέρα ἐκείνη τά μέν σώματα τῶν ἀπ' αἰῶνος κεκοιμημένων θά ἀναστηθοῦν, τῶν δέ ζώντων «ἀλλαγήσονται», δηλαδή θά μεταβληθοῦν ἐπί τό «ἀϋλότερον»[19].

---

9. Πράξ. 20, 8-11.
10. Βασ. Χ. Ἰωαννίδη, ΘΗΕ, τόμ. 2, σσ. 596-598.
11. Ἰωάν. 11, 25.
12. Ὅ.π., 11, 42.
13. Κ.Δ. Γεωργούλη, ΘΗΕ, τόμ. 2, σ. 592.
14. Ἁγίου Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, Ἰ.Μ. Παρακλήτου, Ἠλεκτρονική καταχώρηση, σ. 1.
15. Ὁ Προφήτης Ἰεζεκιήλ εἶδε σέ ὅραμα μιά θαυματουργική ἀνάσταση σωμάτων. Μέ ἕνα λόγο τοῦ Θεοῦ, πλῆθος ξερά ὀστᾶ, πού βρίσκονταν σκόρπια σέ μιά πεδιάδα, συναρμολογήθηκαν, ἀπέκτησαν νεῦρα, σάρκες καί δέρμα κι ἔγιναν τέλεια σώματα. Καί μ' ἄλλον ἕνα λόγο του ἀπέκτησαν ψυχή καί ἀναστήθηκαν καί στήθηκαν στά πόδια τους. (Ἰεζεκ. 37, 1-10). Τό ἐκπληκτικό ὅραμα τοῦ προφήτη, δείχνει πῶς θά γίνει ἡ ἀνάσταση τῶν νεκρῶν στήν Δευτέρα Παρουσία τοῦ Χριστοῦ.
16. Α΄ Κορ. 15, 20.
17. Κολ. 1, 18.
18. Ρωμ. 8, 11.
19. Α΄ Κορ. 15, 51 κ.ἑ. – Α΄ Θεσ. 4, 13 κ.ἑ.

Ἡ πίστη στήν ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ συνεπάγεται τήν πίστη στήν ἀνάσταση τῶν νεκρῶν· «εἰ γάρ πιστεύομεν ὅτι Ἰησοῦς ἀπέθανε καί ἀνέστη, οὕτω καί ὁ Θεός τούς κοιμηθέντας διά τοῦ Ἰησοῦ ἄξει σύν αὐτῷ»[20]. Τό ἀποθνῆσκον σῶμα ἔχει τέτοια σχέση πρός τό ἀναστημένο, ὅποια ὁ σπειρόμενος σῖτος πρός τό φυτό πού προέρχεται ἀπ᾽ αὐτόν[21]. Τό μέν σῶμα τό ἀποθνῆσκον εἶναι γήϊνο, φθαρτό, ἀσθενικό, τό δέ ἀναστημένο εἶναι ἐπουράνιο «ἐν ἀφθαρσίᾳ, ἐν δυνάμει»[22]. Ὁ Χριστός διά τῆς παντοδυναμίας του θά μετασχηματίσει τό σῶμα τῆς ταπεινώσεώς μας εἰς «σῶμα σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ»[23].

Τήν γραφική αὐτή διδασκαλία περί ἀναστάσεως τῶν σωμάτων διακήρυξαν τά ἀρχαῖα σύμβολα τῆς Ἐκκλησίας καί ἀνέπτυξαν οἱ ἐκκλησιαστικοί συγγραφεῖς εἴτε σέ εἰδικές πραγματεῖες[24], εἴτε σέ λόγους[25] καί ἐπιστολές[26].

Οἱ ἀπολογητές τοῦ χριστιανικοῦ αὐτοῦ δόγματος, ζητοῦσαν νά καταδείξουν τήν ἀλήθεια του ὄχι μόνο μέ γραφικά χωρία, ἀλλά καί μέ λογικά ἐπιχειρήματα, τά κυριότερα τῶν ὁποίων εἶναι τά ἑξῆς:

- Ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖται ἀπό σῶμα καί ψυχή, γι᾽ αὐτό δέν δύναται νά νοηθεῖ στήν μέλλουσα ζωή ἄνευ σώματος, ὁπότε θά ἔπαυε νά εἶναι ἄνθρωπος.
- Τό σῶμα ἔχοντας συνεργασθεῖ μέ τήν ψυχή γιά τήν ἐπιτέλεση τοῦ καλοῦ ἤ τοῦ κακοῦ εἶναι δίκαιο νά συμμερισθεῖ μέ αὐτήν τήν ἀμοιβή ἤ τήν τιμωρία («εἰ μέν μόνη κατώρθωσεν ἡ ψυχή, μόνη καί στεφανούσθω· εἰ δέ καί τό σῶμα ἐμερίσατο τούς ἄθλους, μετ᾽ αὐτοῦ καί στεφανοῦσθαι»)[27].
- Χωρίς τήν ἀνάσταση τῶν σωμάτων τό ἀπολυτρωτικό ἔργο τοῦ Χριστοῦ θά ἦταν ἀτελές καί ἡ κατά θανάτου νίκη δέν θά ἦταν πλήρης[28].

Ἡ ἀνάσταση τῶν νεκρῶν εἶναι ἀπό τά πλέον σπουδαῖα δόγματα τῆς θρησκείας μας καί τό βεβαιώνει πολλάκις ἡ Ἁγία Γραφή: «Ἔρχεται ὥρα» λέγει ὁ Κύριος «ἐν ᾗ πάντες οἱ ἐν τοῖς μνημείοις ἀκούσονται τῆς φωνῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καί ἐκπορεύσονται οἱ τά ἀγαθά ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς, οἱ δέ τά φαῦλα πράξαντες εἰς ἀνάστασιν κρίσεως»[29] καί ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει «ἰδού μυστήριον ὑμῖν λέγω· πάντες μέν οὐ κοιμηθησόμεθα, πάντες δέ, ἀλλαγησόμεθα, ἐν ἀτόμῳ, ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ, ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι· σαλπίσει γάρ, καί οἱ νεκροί ἐγερθήσονται

20. Α΄ Θεσ. 4, 14. Πρβλ. καί Α΄ Κορ. 15, 12 κ.ἑ.
21. Α΄ Κορ. 15, 36.
22. Ὅ.π., 15, 43-49.
23. Φιλιπ. 3, 21.
24. Ἡ ἀρχαιότερη σωζόμενη εἶναι ἡ «Περί ἀναστάσεως πραγματεία» τοῦ ἀπολογητοῦ Ἀθηναγόρα τοῦ Β΄ αἰῶνα (Migne Ἑλλ. Πατρολογία, σσ. 973-1024).
25. Χρυσοστόμου, Αὐγουστίνου.
26. Ἰσιδώρου Πηλουσιώτου, Νείλου.
27. Ὅ.π., Ἐπιστ. 4, 201.
28. Δ.Σ. Μπαλάνου, Μ.Ε.Ε.Δ., τόμ. Δ΄, σσ. 577-579.
29. Ἰωάν. 5, 28-29.

ἄφθαρτοι, καὶ ἡμεῖς ἀλλαγησόμεθα»[30] καὶ «εἰ γὰρ πιστεύομεν ὅτι Ἰησοῦς ἀπέθανε καὶ ἀνέστη, οὕτω καὶ ὁ Θεός τοὺς κοιμηθέντας διὰ τοῦ Ἰησοῦ ἄξει σὺν αὐτῷ. Τοῦτο γὰρ ὑμῖν λέγομεν ἐν λόγῳ Κυρίου, ὅτι ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ περιλειπόμενοι εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ Κυρίου οὐ μὴ φθάσωμεν τοὺς κοιμηθέντας· ὅτι αὐτὸς ὁ Κύριος ἐν κελεύσματι, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου καὶ ἐν σάλπιγγι Θεοῦ καταβήσεται ἀπ' οὐρανοῦ, καὶ οἱ νεκροὶ ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται πρῶτον, ἔπειτα ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ περιλειπόμενοι ἅμα σὺν αὐτοῖς ἁρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα, καὶ οὕτω πάντοτε σὺν Κυρίῳ ἐσόμεθα»[31].

Ἡ ἐλπίδα τῆς ἀναστάσεως εἶναι τὸ οὐσιαστικὸ κίνητρο κάθε καλοῦ ἔργου. Ἡ προσδοκία τῆς ἀνταποδόσεως παρακινεῖ τὴν ψυχὴ στὴν ἀγαθοεργία. Ὁ ἐργάτης ποὺ ἐλπίζει στὴν ἀμοιβὴ τῶν κόπων του εἶναι πρόθυμος νὰ ὑπομείνει κάθε δυσκολία. Ἐνῶ ἐγκαταλείπουν γρήγορα τὸ ἔργο τους ὅσοι κοπιάζουν χωρὶς τὴν ἐλπίδα τῆς ἀνταμοιβῆς. Ὁ στρατιώτης ποὺ προσδοκᾶ νὰ βραβευθεῖ εἶναι ἑτοιμοπόλεμος. Κανεὶς ὅμως δὲν προθυμοποιεῖται νὰ διακινδυνεύσει γιὰ χάρη ἀσύνετου Βασιλιᾶ ποὺ δὲν ἐπιβραβεύει τὰ κατορθώματα τῶν στρατιωτῶν του.

Κατὰ παρόμοιο τρόπο καὶ κάθε ψυχὴ ὅταν πιστεύει στὴν ἀνάσταση καὶ στὴν μέλλουσα ἀνταπόδοση, ὅλα τὰ ἔργα της ἔχουν σημεῖο ἀναφορᾶς αὐτὸ τὸν προσανατολισμό, αὐτὴ τὴν προσδοκία. Ἐνῶ ὅταν δὲν πιστεύει στὴν ἀνάσταση καὶ στὴν μέλλουσα κρίση αὐτονομεῖται καὶ παραδίνεται στὴν ἁμαρτία, στὴν ἐξαθλίωση καὶ στὴν καταστροφή. Εἶναι λοιπὸν σημαντικὸ τὸ δόγμα τῆς Ἁγίας Ἐκκλησίας μας ποὺ ἀναφέρεται στὴν ἀνάσταση τῶν νεκρῶν καὶ βασικὴ ἑπομένως διδασκαλία τῆς Ὀρθοδοξίας μας. Καὶ ἐνῶ ἀπὸ πολλοὺς ἀμφισβητεῖται, ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ τὴν ἀλήθεια. Οἱ εἰδωλολάτρες ἀμφισβητοῦν, οἱ Σαμαρεῖτες ἀπιστοῦν, οἱ αἱρετικοὶ διαστρεβλώνουν τὸ δόγμα αὐτό. Πολλὲς οἱ ἀντιρρήσεις. Μία ὅμως εἶναι ἡ ἀλήθεια: Ὁ ἀναστὰς Χριστὸς εἶναι «ἀρχὴ τῶν κεκοιμημένων»[32]. Τότε, ὅταν ἀναστηθοῦν οἱ νεκροί, θὰ ἐκλείψει καὶ θὰ ἐξαφανιστεῖ τὸ κακὸ καὶ ἡ ἁμαρτία, θὰ καταργηθεῖ ὁ θάνατος, ἀφοῦ λέγει ὅτι «ἔσχατος ἐχθρὸς καταργεῖται ὁ θάνατος», καὶ ὅλη ἡ φύση θὰ ἐλευθερωθεῖ ἀπὸ τὴν ματαιότητα στὴν ὁποία ὑποτάχθηκε ἐξ αἰτίας τῆς ἁμαρτίας καὶ θὰ ἀνακαινισθεῖ.

2. Η ΜΕΤΑ ΘΑΝΑΤΟΝ ΖΩΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΣΕ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΔΙΑΧΡΟΝΙΚΗ ΚΛΙΜΑΚΑ

Ἡ μετὰ θάνατον ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελεῖ κυρίαρχο σημεῖο κάθε εἴδους θρησκείας. Σὲ παγκόσμια διαχρονικὴ κλίμακα δὲν ὑπάρχει ὁμοφωνία στὸ θέμα αὐτό. Ἡ χριστιανικὴ πίστη ταυτίζεται μὲ τὴν ἐπιβίωση τοῦ ἀνθρώπου ὡς προσώπου μετὰ θάνατον. Ἡ θέση ὅμως αὐτὴ σὲ παγκόσμια κλίμακα δὲν εἶναι καθολικῆς ἀποδοχῆς.

30. Α΄ Κορ. 15, 51-52.
31. Α΄ Θεσ. 4, 14-17.
32. Ἁγίου Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, ὅ.π., σ. 1.

Ἔτσι στίς ἀνατολικές θρησκεῖες ἡ προσωπική ὕπαρξη τοῦ ἀνθρώπου θεωρεῖται μέχρι σήμερα σάν ἕνα εἶδος κακοδαιμονίας, δηλαδή μιά ἀτυχία ἑνός κομματιοῦ τῆς παγκόσμιας ψυχῆς πού βρέθηκε μέσα στήν σάρκα καί στήν φυλακή αὐτοῦ τοῦ κόσμου καί πού κατά συνέπεια αὐτό πού μπορεῖ καί περιμένει καί ἐπιθυμεῖ καί ἀγωνιᾶ εἶναι μονάχα ἡ ἐπάνοδος στήν ἀρχική μακαριότητα, τήν ἀπρόσωπη καί αἰώνια[33].

Στούς ἀρχαίους ἐπίσης, μέ ἐξαίρεση τούς ὀρφικούς, τόν Πλάτωνα καί τήν σχολή του, πού ἔχουν τήν γνωστή πίστη στήν ἀθανασία τῆς ψυχῆς, στήν ἀπελευθέρωσή της ἀπό τό δεσμωτήριο τοῦ σώματος καί τήν μετάβασή της στό κόσμο τοῦ πνεύματος μετά τόν θάνατο, στούς ὑπόλοιπους οἱ ἀντιλήψεις ποικίλλουν, μέ κρατοῦσα ἀντίληψη ὅτι ὁ βιολογικός θάνατος τοῦ ἀνθρώπου ταυτίζεται μέ τό ὁριστικό καί ἀμετάκλητο τέλος τῆς ζωῆς του.

Γιά τήν ἀνάσταση τῶν σωμάτων διαφορετική εἶναι ἡ ἀντιμετώπιση πού κάνει ἡ Φιλοσοφία καί ἡ Ὀρθόδοξη Θεολογία. Ἡ κλασική φιλοσοφία εἶναι διαμετρικά ἀντίθετη μέ τήν ἄποψη ὅτι τά σώματα θά ἀναστηθοῦν, γιατί πιστεύει σέ κατά φύσιν ἀθάνατη ψυχή καί σέ κατά φύσιν θνητό σῶμα. Κατά τήν ἀρχαία φιλοσοφική σκέψη ἡ ἀθάνατη κατά φύσιν ψυχή, πού βρισκόταν προηγουμένως στόν κόσμο τῶν ἰδεῶν, περικλείστηκε στό σῶμα σάν σέ φυλακή καί ἑπομένως σωτηρία καί λύτρωση ψυχῆς εἶναι ἡ ἀποδέσμευσή της ἀπό τό σῶμα. Μέ αὐτή τήν ἔννοια τό σῶμα εἶναι κακό καί ὁ ἐγκλεισμός τῆς ψυχῆς σέ αὐτό συνιστᾶ καί ἐκφράζει τήν πτώση της.

Ἔτσι ἐξηγεῖται ὁ κατά τοῦ Ἀποστόλου Παύλου χλευασμός τῶν λογίων ἀκροατῶν του στόν Ἀθηναϊκό Ἄρειο Πάγο στό ἄκουσμα περί «ἀναστάσεως νεκρῶν». Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος μιλώντας γιά τόν Χριστό πού θά ἔλθει νά κρίνει τήν οἰκουμένη, εἶπε μεταξύ ἄλλων: «Ἔστησεν ἡμέρα ἐν ᾗ μέλλει κρίνειν τήν οἰκουμένην ἐν δικαιοσύνῃ, ἐν ἀνδρί ᾧ ὥρισε πίστιν παρασχών πᾶσιν, ἀναστήσας αὐτόν ἐκ νεκρῶν…». Οἱ Ἀθηναῖοι τόν διέκοψαν στό σημεῖο αὐτό: «Ἀκούσαντες δέ ἀνάστασιν νεκρῶν οἱ μέν ἐχλεύαζον, οἱ δέ εἶπον· ἀκουσόμεθά σου πάλιν περί τούτου»[34]. Ἡ ἀντίδραση αὐτή προῆλθε ἀπό τήν ἀκατανόητη γι' αὐτούς ἀντίληψη περί ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν[35].

Στήν Παλαιά Ἐγγύς Ἀνατολή καί μάλιστα στήν Ἐμπρόσθια Ἀσία, βρίσκομε εὐρέως διαδεδομένη τήν πίστη στήν ἐκ νεκρῶν ἀνάσταση μερικῶν Θεῶν. Τέτοιοι θεοί εἶναι ὁ Ὄσιρις στήν Αἴγυπτο, ὁ Ταμμούζ στήν Βαβυλωνία, ὁ Ἄττις στήν Μ. Ἀσία, ὁ Ἄδωνις στήν Φοινίκη κ.ἄ. Δεδομένου ὅτι οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτούς τούς Θεούς ἦσαν θεοί τῆς γονιμότητος, ἡ ἰδέα περί ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεώς τους εἶναι πολύ πιθανόν νά ἔχει συνάφεια πρός τό θέαμα τῆς ἀπονεκρουμένης καί ἀναζωογονουμένης φύσεως. Οἱ θεοί δηλαδή συμβολίζουν τίς λειτουργίες τῆς φύσεως· ἀπονεκρώνονται μαζί της, ὅταν ἐκείνη πεθαίνει καί ἀναζωογονοῦνται πάλι σέ νέα ζωή ὅταν αὐτή ἀναστήνεται.

33. Βασ. Στογιάννου, Ἡ ἀνάσταση τῶν νεκρῶν, Θεσσαλονίκη 1979, σ. 68.
34. Πράξ. 17, 31-32.
35. Ἱεροθέου Βλάχου (Μητρ.), Ἡ ζωή μετά θάνατο, Ἠλεκτρονική ἐπεξεργασία βιβλίου, σ.1.

Τήν ἰδέα τῆς συνεχίσεως τοῦ βίου μέ σωματική μορφή καί μετά ἀπό τόν θάνατο, βρίσκομε σέ πολλούς λαούς τῆς παλαιᾶς καί τῶν συγχρόνων ἐποχῶν, πρωτογόνων ἀλλά καί πολιτισμένων τοῦ παλαιοῦ καί τοῦ νέου κόσμου. Συναφής δέ πρός τήν ἰδέα αὐτή εἶναι ἡ παρατηρούμενη σέ κάποια ἀπό τά θρησκεύματα (Αἰγυπτίων, παλαιῶν Γερμανῶν, Μεξικανῶν, Περουανῶν κ.τ.λ.) ἀγωνιώδης μέριμνα γιά διατήρηση τοῦ σώματος ἤ τουλάχιστον τῶν ὀστῶν ἀπό τήν ἀποσύνθεση. Κάθε ὅμως μετά θάνατον σωματική ἐπιβίωση δέν εἶναι ταυτόσημη πρός τήν πραγματική, σωματική ἐκ νεκρῶν ἀνάσταση, ἄν καί δέν εἶναι πάντοτε εὔκολη ἡ αὐστηρή διάκριση μεταξύ τῆς πραγματικῆς καί μή πραγματικῆς σωματικῆς ἀναστάσεως.

Πραγματική ἐκ τοῦ τάφου ἀνάσταση ἀνθρώπων βρίσκομε στήν θρησκεία τῶν Κελτῶν, κατά κάποια δέ μαρτυρία καί στήν θρησκεία τῶν ἀρχαίων Πρώσσων. Πίστη στήν ἀνάσταση τῶν νεκρῶν εὐθύς μετά τόν θάνατο καί ἀτομική εἶχαν καί οἱ παλαιοί Αἰγύπτιοι, ἡ ὁποία ἐζωογονήθη διά τῆς πίστεως στήν ἀνάσταση τοῦ Ὀσίριδος. Τήν ἰδέα αὐτή ἀπαντοῦμε ἀρκούντως ἀνεπτυγμένη καί στόν παρσισμό μέ τήν διαφορά, ὅτι ἐδῶ ἡ ἀνάσταση τῶν νεκρῶν προσδοκᾶται ὡς συνολική καί τοποθετεῖται στό τέλος τῶν αἰώνων καί ἀκριβέστερα στό τέλος τῶν 12.000 ἐτῶν, ὁπότε οἱ νεκροί θά ἐγερθοῦν γιά νά ὑποστοῦν τήν κρίση[36].

Ἀναφορικά μέ τήν πίστη στό δόγμα τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν στήν Π.Δ. μποροῦμε νά ποῦμε, ὅτι αὐτή δέν ἦταν ἄγνωστη στόν Ἰσραηλιτικό λαό, ἀλλά ἀμφισβητεῖται ἡ προέλευσή της. Κάποιοι μέν κριτικοί ἀναζητοῦν ἐξάρτησή της εἴτε ἐκ τοῦ παρσισμοῦ, εἴτε ἐκ τῆς αἰγυπτιακῆς θρησκείας, πρᾶγμα πού δέν ἀποδεικνύεται, κάποιοι δέ ἄλλοι ἀμφισβητοῦν αὐτή τήν ἐκδοχή. Ὀρθότερη φαίνεται ἡ γνώμη περί βαθμιαίας ἐκ θείας ἀποκαλύψεως ἀναπτύξεως τῆς πίστεως αὐτῆς στό Ἰσραήλ, σέ συνάφεια πρός τίς περί ἀνταποδόσεως ἰδέες τοῦ λαοῦ αὐτοῦ καί στίς προσδοκίες τοῦ περί Μεσσίου καί περί τῆς ἐρχομένης βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Τίς ἀπαρχές τῆς πίστεως αὐτῆς βρίσκομε ἤδη στήν προσευχή τῆς Ἄννης, τῆς μητέρας τοῦ Σαμουήλ: «Κύριος θανατεῖ καί ζωογονεῖ, κατάγει εἰς Ἅδου καί ἀνάγει»[37]. Ἡ κατά τούς παλαιοτέρους χρόνους πίστη στήν πρός τόν Θεό ἀνάληψη κάποιων ἐκλεκτῶν ἀνθρώπων του, ὅπως τοῦ Ἐνώχ[38] καί τοῦ Ἠλία[39] δέν εἶναι μέν τελείως ἄσχετη πρός τήν σωματική ἀνάσταση, δέν πρέπει ὅμως καί νά συγχέεται πρός αὐτή.

Στούς μεσσιακούς ψαλμούς προαναγγέλλεται ἡ ἐκ νεκρῶν ἀνάσταση τοῦ πάσχοντος Μεσσίου[40]. Ὁ προφήτης Ὡσηέ προσδοκᾶ τήν τριήμερη ἐκ νεκρῶν, τουτέστιν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἐξανάσταση τοῦ λαοῦ του[41]. Ὁ δέ Ἡσαΐας προαναγγέλλει τήν ἀνάσταση τῶν δικαίων κατά τήν μεσσιακή ἐποχή· «ἀναστήσονται οἱ νεκροί

36. Δ.Σ. Μπαλάνου, ὅ.π., σσ. 577-578.
37. Α΄ Βασ. 2, 6.
38. Γεν. 5, 21 κ.ἑ.
39. Δ΄ Βασ. 2.
40. Ψαλμ. 15, 10, 21, 23 κ.ἑξ.
41. Ὡσ. 6, 2. Πρβλ. 13, 14.

καὶ ἐγερθήσονται οἱ ἐν τοῖς μνημείοις»[42], ἀκόμη δέ καὶ τήν ἐν τῇ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ καθολική κατάργηση τοῦ θανάτου καὶ τήν ἀφαίρεση «παντὸς δακρύου»[43]. Καὶ ὁ Ἰεζεκιήλ ὁραματίζεται σέ προφητεία τήν ἀναζωογόνηση καὶ ἀνάσταση τοῦ εἰς τήν αἰχμαλωσία ὡς νεκροῦ λογιζομένου Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ[44], ἡ ὁποία προσδοκία εἶναι συναφής πρός τήν Ἰσραηλιτική πίστη περί ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν. Ἀπό τόν προφήτη Δανιήλ προσδοκᾶται καθολική μέν ἀνάσταση, περιοριζόμενη δέ εἰς τόν Ἰσραήλ[45]. Καὶ εἰς τό Β΄ Μακκαβαίων[46] βρίσκομε τήν προσδοκία τῆς ἀναστάσεως τῶν δικαίων ἡ ὁποία ἀποτελεῖ καὶ πηγή δυνάμεως διά τούς ὑπέρ τῆς πατρίου πίστεως ἀγωνιζομένους Μακκαβαίους[47].

Τήν ἰδέα αὐτή βρίσκομε περαιτέρω ἀναπτυσσόμενη στήν ψευδοαποκαλυπτική γραμματεία[48], ὅπως καὶ στήν ραββινική. Ὁ μεταγενέστερος λοιπόν Παλαιστινός Ἰουδαϊσμός, ἐξαιρέσει τῶν Σαδδουκαίων[49], μάλιστα δέ οἱ ὑπό τήν ἐπίδραση τοῦ φαρισαϊσμοῦ διατελοῦντες κύκλοι, προσδοκοῦν ἀνάσταση νεκρῶν μέλλουσα νά γίνει πρό τῆς κρίσεως, σέ ἀντίθεση μέ τόν ἑλληνίζοντα Ἰουδαϊσμό τῆς διασπορᾶς ὁ ὁποῖος ἐπίστευε στήν ἀθανασία τῆς ψυχῆς.

Τήν ἀνάσταση τῆς σάρκας δέν ἀπεδέχονταν στήν ἀρχαία Ἐκκλησία διάφοροι αἱρετικοί, ὁρμώμενοι ἀπό τήν ἀρχή ὅτι ἡ ὕλη δέν εἶχε οὐδεμία θέση στήν κατάσταση τῆς τελειότητας καὶ ὅτι ἡ ἐκ νέου συνένωση τῆς ψυχῆς μετά τοῦ σώματος θά ἐπέφερε γιά αὐτή νέους κινδύνους.

Ὁ Ὠριγένης φρονώντας ὅτι τό ὑλικό δέν εἶναι αἰώνιο, ἀλλά ἁπλό ἐπεισόδιο στήν πνευματική ἐξέλιξη, τό ὁποῖο προελθόν ἐκ τοῦ μηδενός θά ἐπανέλθει στό μηδέν ἀπέρριπτε τήν ἀνάσταση τῶν σωμάτων, τά ὁποῖα ἄλλωστε φρονοῦσε ὅτι δημιουργήθηκαν ἀπό τόν Θεό γιά νά ἐγκλεισθοῦν σ᾽ αὐτά, πρός τιμωρία καὶ κάθαρση, τά ἐκπεσόντα πνεύματα· κατά τῶν δοξασιῶν αὐτῶν τοῦ Ὠριγένους, ἔγραψε ὁ Μεθόδιος Ὀλύμπου τό «Περί ἀναστάσεως» ἔργο του, τοῦ ὁποίου κάποια τμήματα διεσώθησαν στήν ἑλληνική γλῶσσα[50], καθώς καὶ πολλοί ἄλλοι μετά ἀπό αὐτόν.

Σήμερα τήν ἀνάσταση τῶν σωμάτων ἀρνοῦνται ὄχι μόνο ὀρθολογιστές καὶ ὑλιστές, ἀλλά καὶ οἱ πανθεϊστές καὶ ἀρκετοί ἀπό τούς αὐστηρούς προτεστάντες θεολόγους. Ξένη δέ πρός τήν γνήσια χριστιανική διδασκαλία εἶναι καὶ ἡ διδασκαλία τῶν Χιλιαστῶν περί διπλῆς ἀναστάσεως[51].

---

42. Ἠσ. 26, 19.
43. Ὅ.π., 25, 6 κ.ἑ.
44. Ἰεζ. 37, 1-14.
45. Δαν. 12, 2 κ.ἑξ.
46. Μακ. 7, 9 κ.ἑξ. πρβλ. 12, 43.
47. Παν. Ι. Μπρατσιώτου, ΘΗΕ, τ. 12, σ. 595.
48. Βαρούχ, Δ΄ Ἔσδρα, Ἐνώχ.
49. Πρβλ. καὶ Μάρκου 12, 18 ἑξ. Πράξ. 23, 6-8.
50. PG. 18, 265.
51. Δ.Σ. Μπαλάνου, ὅ.π., σ. 579.

3. ΑΛΛΗΛΟΠΕΡΙΧΩΡΗΤΙΚΗ ΣΥΝΟΨΗ ΣΩΜΑΤΟΣ ΚΑΙ ΨΥΧΗΣ ΚΑΙ Η ΕΞ ΑΥΤΗΣ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ΤΟΥΣ[52]

Ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖ ἐνιαία ψυχοσωματική προσωπική ὕπαρξη[53]. Εἶναι συνάφεια δύο στοιχείων· ἑνός ὑλικοῦ καί ἑνός πνευματικοῦ, σώματος δηλαδή καί ψυχῆς[54]. Ἐπειδή συνάπτεται σέ αὐτόν ἡ ὑλική καί πνευματική κτίση, χαρακτηρίζεται ἀπό τόν Μ. Βασίλειο «μικρόκοσμος». Τό σῶμα φέρει καί ἐκφράζει τήν ψυχή, αὐτή δέ ζωοποιεῖ καί κυβερνᾶ τό σῶμα. Τό σῶμα βέβαια καί ἡ ψυχή προέρχονται ἀπό τόν Θεό καί ὡς ἐκ τούτου εἶναι «καλά λίαν» καί ἀπαραίτητα συστατικά τῆς ἐνιαίας προσωπικότητας τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ ἄνθρωπος δημιουργεῖται ἀπό τόν Θεό ὡς ψυχοσωματική ὕπαρξη καί ὡς τέτοια, ζεῖ καί πολιτεύεται πάνω στή γῆ, λυτρώνεται ἀπό τόν Θεάνθρωπο, ἀνίσταται, κρίνεται, καταδικάζεται ἤ θεοῦται[55].

Ἡ ἔξοχη κατασκευή τοῦ σώματος ὁδηγεῖ στήν κατανόηση τῆς θείας σοφίας. Ἡ ἀνθρωπογνωσία, καί στήν προκειμένη περίπτωση ἡ σωματογνωσία, ὁδηγεῖ στήν Θεογνωσία[56]. Ἑπομένως τό σῶμα εἶναι τελείως ἀδύνατο νά εἶναι «σῆμα»[57] ἤ «δεσμωτήριον» τῆς ψυχῆς, ἀλλά εἶναι «οἰκητήριον» ἤ «σκηνή», τό «πρέπον αὐτῇ καταγώγιον»· κατ' ἄλλη πάλι ὡραιότατη εἰκόνα εἶναι τό μουσικό ὄργανο, τό ψαλτήριο, τό «ὑπό τοῦ Λόγου πρός ὕμνους τοῦ Θεοῦ ἡρμοσμένον»[58].

Ἡ ψυχή ἀποτελεῖ τό δεύτερο συστατικό τοῦ ἀνθρώπου, τό πνευματικό του στοιχεῖο, πού δηλώνεται καί διά τοῦ βιβλικοῦ του ὅρου «καρδία»[59]. Σέ ἀντίθεση πρός τό ὁρατό καί ὑλικό σῶμα, αὐτή εἶναι ἀόρατη, ἀπερίγραπτη, ἀπρόσιτη στίς σωματικές αἰσθήσεις καί γνωρίζεται μόνο ἀπό τίς ἐνέργειές της, ὅπως ἀκριβῶς καί ὁ Θεός γνωρίζεται ἀπό τίς ἐνέργειές του, ἐνῶ ἡ βαθύτερη οὐσία της παραμένει ἄγνωστη[60]. Κύριο χαρακτηριστικό της εἶναι ἡ ζωή, γι' αὐτό ἀποτελεῖ τήν ζωοποιοῦσα καί συνέχουσα δύναμη τοῦ σώματος[61].

Ἡ ψυχή δηλαδή εἶναι ἡ αἰτία διά τῆς ὁποίας δημιουργεῖται ἐνότητα στό σῶμα καί σ' ὅλο τόν ἄνθρωπο. Ἐκτεινόμενη σ' ὅλο τό σῶμα, ὄχι μόνο τό ζωογονεῖ, ἀλλά καί δημιουργεῖ σύμπνοια καί κοινωνία, ἑνότητα καί ὁλότητα στόν ἄνθρωπο. Αὐτό δέ, εἶναι καί τό θαυμαστό ἔργο τοῦ Δημιουργοῦ[62].

---

52. Νικ. Ἰ. Ζέρβη, Οἱ παιδαγωγικές ἀπόψεις τοῦ Μ. Βασιλείου, Θεσσαλονίκη, σσ. 47-57.
53. Μ. Βασιλείου, Εἰς τό πρόσεχε σεαυτῷ, PG 31, 216 ΑΒ.
54. Εἰς 32 Ψαλμόν, 6, PG., 337D - 340A.
55. Ὀλυμπίας Παπαδοπούλου - Τσανανᾶ, Ἡ ἀνθρωπολογία τοῦ Μ. Βασιλείου, Θεσσαλονίκη 1970, σσ. 31-35.
56. Μ. Βασιλείου,Εἰς τό πρόσεχε σεαυτῷ 8, PG 31, 216C - 217B. RUDBERG, σσ. 36-37.
57. Μέ μεταφυσική ἔννοια.
58. Εἰς 29 Ψαλμόν, PG 29, 305B. πρβλ. πρός τούς νέους... 7, PG 31, 584B.
59. Μ. Βασιλείου, ὅροι κατ' ἐπιτομήν, ἐρώτ. 176, PG 31, 1200ΑΒ.
60. Ὅ.π., 7, PG 31, 216A, RUDBERG, σ. 35.
61. Ὅ.π., Περί Ἁγίου Πνεύματος, 26, 63, PG 32, 184B.
62. Ὅ.π., Πρόσεχε σεαυτῷ, παρ. 7, PG 31, 216ΑΒ.

Ὅλα τά περί τῆς φύσεως, τοῦ ἀνθρώπου προμνημονευθέντα, μποροῦν νά διατυπωθοῦν συνοπτικά ὡς ἑξῆς: Ὁ ἄνθρωπος δημιουργήθηκε ἀπό τόν Θεό ὡς ψυχοσωματική μέν, ἀλλ᾽ ἐνιαία προσωπική ὕπαρξη πού τείνει φυσικά πρός αὐτόν καί ἐπιζητεῖ τήν μετ᾽ αὐτοῦ κοινωνία. Ἡ κοινωνία μεταξύ Θεοῦ καί ἀνθρώπου πού ὁδηγεῖ στήν θέωσή του, ἀρχίζει μέ τήν δημιουργία τοῦ κατ᾽ εἰκόνα Θεοῦ καί ὁμοίωση, πληροῦται στό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ διά τῆς ὑποστατικῆς ἑνώσεως Θείας καί ἀνθρώπινης φύσεως καί καθίσταται (ἡ κοινωνία αὐτή) τελική καί ὁριστική γιά κάθε ἄνθρωπο προσωπικῶς, ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι, «ἐν τοῖς ἐσχάτοις»[63].

Ὁ Χριστός μέ τήν ἐνσάρκωσή του πέρασε μέσα ἀπό τήν ἀνθρώπινη σάρκα, τήν πεπτωκυῖα, τήν πεσμένη στήν ἁμαρτία, τήν οἰκειοποιήθηκε, δηλαδή τήν προσέλαβε, δηλαδή τήν ἔκανε δική του, καί τήν ἀνέστησε. Κι αὐτό, γιά νά φανερωθεῖ ἡ Ἀγάπη τοῦ Θεοῦ πού ὑπάρχει πάντα γιά τόν ἄνθρωπο, γιά νά νικηθεῖ ὁ θάνατος καί γιά νά καταστεῖ πραγματικότητα ἡ σέ ὁριζόντια διάταξη κοινωνία τοῦ ἀνθρώπου μετά τῶν συνανθρώπων του καί σέ κάθετη διάταξη μέ τόν τρισυπόστατο Θεό, πού εἶχε διαλυθεῖ μέ τήν πτώση.

Ἐνσαρκώνεται ὁ Χριστός γιά νά πατήσει τόν θάνατο, γιά νά καταστήσει μέ τήν ἀνάστασή του ἀθάνατο τόν ἄνθρωπο ὡς ἐνιαία ψυχοσωματική ὕπαρξη, γιατί ἡ ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ εἶναι καί ἀνάσταση τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτός εἶναι ὁ σκοπός τῆς ἐνσαρκώσεως. Εἶναι ἡ ἀποκατάσταση τοῦ ἀνθρώπου στήν ἀνθρώπινή του ὑπόσταση. Εἶναι ἡ ἐπανεπιβεβαίωση τοῦ Θεοῦ ὅτι ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νά ἔχει ζωή αἰώνια. Ὁ ἄνθρωπος ὡς ἑνότητα ψυχῆς καί σώματος καί ὄχι ὡς ψυχή μόνο.

Πρίν ἀπό τήν ἐνσάρκωση τοῦ Χριστοῦ ὁ ἄνθρωπος καί νά ἤθελε δέν μποροῦσε νά εἶναι κοντά στήν ζωή, στόν Θεό. Τόν χώριζε ὁ θάνατος, ἡ δουλεία στόν θάνατο καί τήν ἁμαρτία. Μέ τόν Χριστό μπορεῖ, ἔχει τήν δυνατότητα, γιατί ἄλλαξε ἡ ἀνθρώπινη φύση, ἔγινε ἀθάνατη καί αὐτή ἡ ἀλήθεια καθίσταται ὁρατή στήν Ἀνάσταση τοῦ Θεανθρώπου[64].

Χαρακτηριστικό στοιχεῖο τῆς ταυτότητας τοῦ Χριστοῦ, ὅπως λέγει ὁ Μητροπολίτης Περγάμου καί Καθηγητής τῆς Δογματικῆς Ἰωάννης Ζηζιούλας, εἶναι ὅτι μέλη τοῦ σώματός του εἴμεθα ὅλοι ἐμεῖς οἱ βαπτισμένοι χριστιανοί. Ἡ ἔννοια δηλαδή Χριστός εἶναι μιά περιληπτική ἔννοια. Ὁ Χριστός εἶναι κεφαλή μαζί καί σῶμα καί δέν εἶναι ποτέ δυνατόν νά διαχωρίσομε τόν Χριστό ἀπό τό σῶμα του, τόν Χριστό ἀπό ὅλους ἐμᾶς τούς βαπτισμένους Χριστιανούς.

Δέν ὑπάρχει λοιπόν Χριστός χωρίς ἐμᾶς πού ἀποτελοῦμε τό σῶμα του, πού ἀποτελοῦμε τήν Ἐκκλησία. Ὁ Χριστός εἶναι ἡ κεφαλή κι ἐμεῖς τό σῶμα, τά μέλη τοῦ σώματός του.

Στήν ἀνθρώπινη ἑπομένως φύση «ἀνακεφαλαιώνεται» δηλαδή ἑνώνεται, γίνεται ἕνα, ὁλόκληρο τό ἀνθρώπινο γένος. Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι πού ἔζησαν ἀπό

63. Ὁλυμπίας Παπαδοπούλου - Τσανανᾶ, ὅ.π., σ. 47.
64. Βασιλ. Στογιάννου, ὅ.π., σσ. 72-78.

καταβολῆς κόσμου μέχρι σήμερα, ἀφοῦ οἱ πιστοί κάθε τόπου καί κάθε ἐποχῆς συγκροτοῦν μέ τήν δύναμη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τό ἕνα σῶμα τοῦ Χριστοῦ, «ὅ ἐστιν ἡ Ἐκκλησία», τό ὁποῖο δηλαδή σῶμα τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ Ἐκκλησία.

Ἡ Σύνοδος τῆς Χαλκηδόνος ἥ Δ΄ Οἰκουμενική Σύνοδος ἐδογμάτισε ὅτι στό πρόσωπο τοῦ Υἱοῦ καί Λόγου τοῦ Θεοῦ ἑνώθηκαν ἀτρέπτως, ἀσυγχύτως καί ἀδιαιρέτως ἡ θεία καί ἡ ἀνθρώπινη φύση. Ὁ Χριστός συνεπῶς εἶναι τέλειος ἄνθρωπος καί τέλειος Θεός. Κάθε φύση ἀνθρώπινη καί θεία, διατηρεῖ τά φυσικά της χαρακτηριστικά. Δέν ἀνακατεύονται δηλαδή. Δέν μπερδεύονται μεταξύ τους τά χαρακτηριστικά τῆς μιᾶς φύσεως μέ τά χαρακτηριστικά τῆς ἄλλης. Ἑνούμενες ὅμως οἱ δύο φύσεις στό ἴδιο πρόσωπο, στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ, ἀποκτοῦν ἡ μία τά ἰδιώματα τῆς ἄλλης. Αὐτό λέγεται ἀντίδοση ἰδιωμάτων στήν δογματική γλῶσσα τῆς Ἐκκλησία μας. Ἡ ἀντίδοση τῶν ἰδιωμάτων γίνεται μόνο στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ καί ὄχι γενικά στίς δύο φύσεις.

Ἑπομένως μόνο ὁ Χριστός παραμένει πάντοτε καί τώρα καί στούς αἰῶνες σαρκωμένος[65].

Ἡ Ἀνάσταση λοιπόν τῆς θεωμένης ἀθρώπινης σάρκας τοῦ Χριστοῦ, εἶναι ἀνάσταση καί τῆς δικῆς μας σάρκας, τοῦ δικοῦ μας σώματος, πού ἀποτελεῖ μετά τῆς ψυχῆς τήν ἐνιαία θεόπλαστη ὕπαρξή μας.

Ὅποιος ἀποδέχεται τίς προαναφερθεῖσες περί τῆς ἐνσαρκώσεως καί Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ θέσεις τῆς Ἐκκλησίας μας, τήν κατ' εἰκόνα καί ὁμοίωση τοῦ Θεοῦ δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου μετά τῆς ἀλληλοπεριχωρητικῆς καί ἀπερικλονήτου συνάψεως ψυχῆς καί σώματός του εἰς ἐνιαία ψυχοσωματική ὕπαρξη, δέν μπορεῖ, δέν ἔχει τήν δύναμη νά ἀρνηθεῖ ἤ νά ἀμφισβητήσει τήν ἀλήθεια τῆς ἀναστάσεως καί τῆς δικῆς μας σάρκας, τῆς ἀνθρώπινης σάρκας, τοῦ ἀνθρώπινου σώματος, ὡς ἀποτελοῦντος μετά τῆς ψυχῆς ἐνιαία ψυχοσωματική προσωπική ὕπαρξη.

4. ΠΩΣ ΚΑΙ ΣΕ ΠΟΙΟ ΣΩΜΑ ΘΑ ΑΝΑΣΤΗΘΟΥΝ ΟΙ ΝΕΚΡΟΙ

Ὅσα ἀναφέρονται στήν Καινή Διαθήκη γιά τήν ἀνάσταση τήν δική μας, εἶναι προσαρμοσμένα στήν πνευματική δυνατότητα πού ἔχει ὁ ἄνθρωπος ἀπό τήν παροῦσα πραγματικότητα νά ἀναχθεῖ σέ μιά μέλλουσα καί αἰώνια πραγματικότητα. Λέγονται ἐπίσης γιά χριστιανούς καί ἔχουν στόχο ὄχι νά ἐπιλύσουν μεταφυσικές ἀπορίες, ἀλλά νά ὁδηγήσουν τόν ἄνθρωπο στήν σωτηρία. Δέν ἔχουν δηλαδή θεωρητικό χαρακτῆρα, ἀλλά εἶναι σωτηριολογικά προσαρμοσμένα.

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος[66] παραθέτει σημαντικές συναφεῖς ἀλήθειες μέ ἀφορμή ὁρισμένους χριστιανούς τῆς Κορίνθου πού δέν πίστευαν στήν ἀνάσταση, ἀλλά

65. Ἰωάννου Ζηζιούλα (Μητροπ.), Δακτυλογραφημένες παραδόσεις του στό Α.Π.Θ., στό μάθημα τῆς Δογματικῆς.
66. Α΄ Κορινθ., 15 κεφ.

οὔτε καί στήν ἀθανασία τῆς ψυχῆς. Πίστευαν ὅτι ἡ ἀνάσταση εἶναι μία παροῦσα πραγματικότητα. Μεταφέρανε κατά κάποιο τρόπο τήν ἀμοιβή ἤ τήν τιμωρία, τήν οὐσιαστικότερη ζωή τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τό μέλλον στό παρόν. Ἔδιναν συνεπῶς στήν ἀνάσταση μιά καθαρή ὑπαρξιακή ἑρμηνεία. Ἔλεγαν ὅτι ἀνάσταση εἶναι τό νά ἀλλάξεις τήν ὅλη ὕπαρξή σου μέσα στό παρόν, νά ἀποκτήσεις ἕνα καινούργιο ἦθος καί μιά καινούργια συμπεριφορά. Ἡ ἰδέα αὐτή δέν εἶναι ἄσχημη, οὔτε καί αἱρετική ἀναγκαστικά. Αἱρετική γίνεται ὅταν πάρει τήν σφραγῖδα τῆς ἀποκλειστικότητας· αὐτό ἄλλωστε συμβαίνει μέ τίς περισσότερες αἱρέσεις· οἱ πιό πολλές ξεκινοῦν συνήθως ἀπό κάτι σωστό, ἀλλά τό μεταβάλλουν σέ πανάκεια, σέ μιά ἀποκλειστική ἀρχή πού ἑρμηνεύει τά πάντα. Αὐτός εἶναι ὁ σωτηριολογικός προσανατολισμός ὁρισμένων χριστιανῶν τῆς Κορίνθου, στούς ὁποίους ἀπευθύνεται ὁ Παῦλος, οἱ ὁποῖοι δέν ἀμφισβητοῦσαν τήν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ, ἀλλά ἀμφισβητοῦσαν τήν δική μας ἀνάσταση ἤ τῆς ἔδιναν αὐτό τό καθαρά ἐγκοσμιοκρατικό, ὑπαρξιακό χρῶμα[67].

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἀσχολεῖται μέ δύο θέματα. Τό πρῶτο εἶναι ἡ διαβεβαίωση ὅτι ἡ ἀνάσταση τῶν ἀνθρώπων εἶναι μία πραγματικότητα καί τό δεύτερο εἶναι τό πῶς τῆς ἀναστάσεως. Γιά νά ἀποδείξει τήν ἀναντίρρητη βεβαιότητα τῆς ἀναστάσεως τῶν ἀνθρώπων, ξεκινᾶ ἀπό τό ἱστορικά μεμαρτυρημένο γεγονός τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ μέ παράθεση πολλαπλῶν μαρτυριῶν, γιά νά μᾶς πεῖ ὅτι ἀφοῦ ἀναστήθηκε ὁ Χριστός θά ἀναστηθοῦμε καί ἐμεῖς. «Εἰ γάρ πιστεύομεν ὅτι Ἰησοῦς ἀπέθανε καί ἀνέστη, οὕτω καί ὁ Θεός τούς κοιμηθέντας διά τοῦ Ἰησοῦ ἄξει σύν αὐτῷ»[68] καί «εἰ γάρ νεκροί οὐκ ἐγείρονται, οὐδέ Χριστός ἐγήγερται»[69]. Αὐτή εἶναι ἡ θεολογική ἀποδεικτική. Δέν ξεκινᾶ ἀπό τήν ἀντίστροφη ἄποψη, ὅτι ὑπάρχει ἀνάσταση ὅλων τῶν ἀνθρώπων καί μέσα σ' αὐτά τά πλαίσια ἀνασταίνεται καί ὁ Χριστός. Δέν εἶναι κάτι τό δεδομένο ἡ ἀνάσταση τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι μία «ἀνάκτισις», ὅπως λένε οἱ Πατέρες, μία «ἀνάπλασις», ὅπως λέει συγκεκριμένα ὁ Ἅγιος Κύριλλος Ἱεροσολύμων[70], μιά δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τήν ἀρχή, ὄχι μιά ἀνακαίνιση τοῦ Ἀδάμ, ἀλλά μιά ἀναχώνευση καί ἀνάπλαση[71].

---

67. Βασ. Στογιάννου, ὅ.π., σσ. 81-83.
68. Α΄ Κορ. 15, 16.
69. Α΄ Θεσ. 4, 14.
70. «Κατήχησις φωτιζομένων» (κεφ. α΄ - κ΄).
71. Ὁ Ἅγιος Κύριλλος καί ὁ Χρυσόστομος, ἀλλά καί ὁ Καβάσιλας στήν πραγματεία του γιά τήν Ἐν Χριστῷ ζωή ἔχει ἕνα παράδειγμα: Τό παράδειγμα τοῦ ἀνδριάντα, πού γιά ἕνα ὁποιοδήποτε λόγο πέφτει, σπάζει καί ἀνακατεύεται μέ λάσπες, πέτρες καί χώματα. Αὐτός εἶναι ὁ ἄνθρωπος μετά τήν πτώση. Ὁ Χριστός δέν παίρνει αὐτόν τόν ἀνδριάντα νά τόν καθαρίσει, νά τόν κολλήσει καί νά τόν ξαναφτιάξει ὅπως ἦταν. Τόν παίρνει, τόν βάζει σ' ἕνα χωνευτήρι, τόν λυώνει κι ἔτσι ἀποξενώνει τίς ξένες οὐσίες μέ τό λυώσιμο καί φτιάχνει ἕναν καινούργιο. Δέν εἶναι ὁ προηγούμενος, εἶναι καινούργιος ἀνδριάντας. Αὐτό τό πρᾶγμα εἶναι ἡ ἀνάπλαση τοῦ ἀνθρώπου, δέν εἶναι ἀνακαίνιση ἁπλῆ, ἀλλά εἶναι ἀναχώνευση (Βασ. Στογιάννου, ὅ.π., σ. 83).

Ἡ ἀπάντηση στό «πῶς τῆς ἀναστάσεως» ἐκτείνεται σ' ἕνα μεγάλο μέρος τοῦ κεφαλαίου, λαμβάνοντας ὁ Παῦλος ὑπόψη καί τήν περιρρέουσα ἑλληνική ἀτμόσφαιρα τῆς περί σώματος θεωρίας ὡς δεσμωτηρίου τῆς ψυχῆς καί τοῦ ἐξ αὐτῆς ἀνακύπτοντος ἐρωτήματος: Τί νόημα ἔχει νά ἀναστηθεῖ κανείς γιά νά ξαναζήσει φυλακισμένος;

Ἡ ἀπάντηση στό ἐρώτημα γίνεται, ὄχι μόνο ἀπό τόν Παῦλο, ἀλλά καί ἀπό πολλούς ἄλλους πατέρες τῆς Ἐκκλησίας μας, μέ τόν πλέον κατανοητό τρόπο τῆς παραθέσεως εἰκόνων ἀπό τήν ἴδια τήν ἀνθρώπινη ζωή. Τό πρῶτο παρατιθέμενο παράδειγμα εἶναι γνωστό ἀπό τό κατά Ἰωάννην Εὐαγγέλιο, τό εἶχε δέ χρησιμοποιήσει καί ὁ ἴδιος ὁ Χριστός. Εἶναι τό παράδειγμα τοῦ σπόρου. Σπέρνεται τό σιτάρι ἤ ὁποιοδήποτε ἄλλο σπαρτό. Ὁ σπόρος πέφτει στή γῆ καί μοιάζει νά πεθαίνει. Σαπίζει καί ἀχρηστεύεται σάν τροφή. Ὅμως ὁ σαπισμένος σπόρος ἀναστaίνεται χλοερός καί ὡραῖος. Ἀπ' αὐτόν βγαίνει ἕνα φυτό, σιτάρι, κριθάρι ἤ ἕνα δέντρο ὁλόκληρο. Εἶναι φανερό ὅτι ὁ Θεός ἔχει βάλει μέσα σ' αὐτόν τόν γυμνό σπόρο τήν δύναμη νά βγάζει ἕνα ὁλόκληρο φυτό. Ὁ Ἅγιος Κύριλλος Ἱεροσολύμων λέγει: Τό σιτάρι αὐτό, καθώς καί τά ἄλλα σπαρτά, ἔγινε γιά μᾶς. Δέν ἔγινε γιά τόν ἑαυτόν του. Ἐφόσον λοιπόν ἐκεῖνα, πού δημιουργήθηκαν γιά μᾶς, ζωοποιοῦνται πάλι, ἀφοῦ νεκρωθοῦν, ἐμεῖς οἱ ἴδιοι, γιά τούς ὁποίους ἐκεῖνα πλάστηκαν, δέν εἶναι δυνατόν νά ἀναστηθοῦμε μετά τόν θάνατό μας; Τόν χειμῶνα τά δέντρα ἐμφανίζονται σάν νεκρά. Τήν ἄνοιξη ὅμως ὅλα γίνονται χλοερά. Καί ὅταν φτάσει ὁ κατάλληλος καιρός, τότε ἀπό τόν θάνατο γεννιέται ἡ ζωή. Γνωρίζοντας ὁ Θεός τήν ἀπιστία μας, μᾶς ἐμφανίζει κάθε χρόνο τήν ἀνάσταση μέ τό φαινόμενο αὐτό. Ἔτσι, βλέποντας ὅσα συμβαίνουν στά ἄψυχα, νά πιστοῦμε γιά ὅσα συμβαίνουν στά ἔμψυχα[72]. Τό πρῶτο βιβλίο τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἡ Γένεση, γράφει: «Καί ἔπλασε ὁ Θεός τόν ἄνθρωπο ἀπό τό χῶμα τῆς γῆς»[73]. Ἄν λοιπόν τό χῶμα ἔγινε σάρκα, ἡ νεκρωμένη σάρκα δέν μπορεῖ νά ξαναγίνει ζωντανή;

Ἡ θεϊκή Παντοδυναμία εἶναι ἡ ἀπάντηση στό ἐρώτημα πῶς ἐγείρονται οἱ νεκροί. Ὁ θάνατος εἶναι ἡ διακοπή σχέσεως σώματος καί ψυχῆς. Ἡ διακοπή αὐτή πού ἐπέρχεται μέ τόν θάνατο, δέν εἶναι αἰώνιο φαινόμενο. Θά γίνει ἀνάσταση νεκρῶν κατά τήν πίστη μας[74]. Οἱ ἀρνητές λένε: Πέθανε ὁ ἄνθρωπος καί τάφηκε. Σάπισε στό χῶμα καί διαλύθηκε. Πῶς θά ἀναστηθεῖ; Μᾶς λένε ἀκόμη: Ὅσοι ναυάγησαν καταφαγώθηκαν ἀπό τά ψάρια, που κι αὐτά καταφαγώθηκαν ἀπό ἄλλα. Ὅσοι γιά διάφορους λόγους ἦλθαν ἀντιμέτωποι μέ θηρία, οἱ σάρκες ἀκόμα καί τά κόκκαλά τους ἔγιναν τροφή τους. Οἱ γύπες καί οἱ κόρακες ἀφοῦ ἔφαγαν τίς σάρκες τῶν ἐγκαταλελειμμένων στό χῶμα νεκρῶν, πέταξαν καί σκορπίστηκαν μακριά. Πῶς λοιπόν θά συγκεντρωθοῦν πάλι τά μέλη τοῦ σώματός τους; Πῶς νά ἀναστηθοῦν;

72. Ἁγίου Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, «Κατήχησις φωτιζομένων» (κεφ. 6-8).
73. Γεν. 2, 7.
74. Αὐγουστίνου Καντιώτη (Μητρ.), Ἡ ἀνάσταση τῶν νεκρῶν, ἠλεκτρονική καταχώρηση, σ.1.

Δέν ὑπάρχει τίποτα τό παράλογο στήν δυνατότητα ἀναστάσεώς τους, ἄν σκεφτεῖ κανείς τήν δύναμη τοῦ Θεοῦ πού δημιούργησε αὐτά τά σώματα. Δέν χρειάζεται ὁ Θεός μαγιά γιά νά ζυμώσει τό καινούργιο σῶμα. Ὅπως ἔφτιαξε ἐκ τοῦ μηδενός τόν κόσμο, κατά τόν ἴδιο τρόπο μπορεῖ νά ξαναφτιάξει καί τόν ἄνθρωπο, χωρίς νά ἔχει ἀνάγκη ἕνα κομμάτι ἀπό τό σῶμά του[75].

Σέ πολλά χωρία τῆς Ἁγίας Γραφῆς γίνεται λόγος γιά τήν ἀνάσταση τῶν σωμάτων. Ὁ προφήτης Ἠσαΐας ὁμολογεῖ: «Ἀναστήσονται οἱ νεκροί καί ἐγερθήσονται οἱ ἐν τοῖς μνημείοις, καί εὐφρανθήσονται οἱ ἐν τῇ γῇ»[76]. Στό βιβλίο τοῦ προφήτη Ἰεζεκιήλ παρουσιάζεται ἕνα καταπληκτικό γεγονός ἀναστάσεως σωμάτων, ὅπου φαίνεται ὅτι μέ τόν λόγο τοῦ Θεοῦ τά διεσπαρμένα ξηρά ὀστᾶ συναρμολογήθηκαν καί ἔγιναν πλήρεις σκελετοί· ἀπέκτησαν νεῦρα, σάρκες καί δέρμα, καί στήν συνέχεια δόθηκε καί τό πνεῦμα, δηλαδή ἡ ψυχή. Καί ὅλα αὐτά τά ἄψυχα σώματα ζωντάνεψαν καί ἔγινε ἕνα εἶδος ἀπέραντης στρατιᾶς καί ἐπείσθηκε ὁ προφήτης, ὅτι ζήσονται τά ὀστᾶ. Τό συγκλονιστικό αὐτό θαυματουργικό γεγονός δείχνει πῶς θά γίνει ἡ ἀνάσταση τῶν νεκρῶν κατά τήν Δευτέρα Παρουσία τοῦ Χριστοῦ, γι᾽ αὐτό ἡ Ἐκκλησία διαβάζει αὐτή τήν περικοπή κατά τήν ἀκολουθία τοῦ Ἐπιταφίου. Ἡ ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ εἶναι τό προοίμιον καί ἡ ἐγγύηση τῆς δικῆς μας ἀναστάσεως. Ὁ Χριστός μέ τόν θάνατο καί τήν ἀνάστασή του νίκησε τό κράτος τοῦ θανάτου καί ἔδωσε σέ ὅλους τούς ἀνθρώπους ὡς δῶρο τήν μελλοντική ἀνάστασή τους[77].

Στά κείμενα τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἐκτός ἀπό τήν πίστη στήν ἀνάσταση τῶν νεκρῶν, βλέπομε καί τό πῶς θά εἶναι τά σώματα αὐτά. Τά σώματα αὐτά σύμφωνα καί μέ ὅλη τήν ὀρθόδοξη παράδοση θά εἶναι πνευματικά.

Ὁ Χριστός δηλώνει ὅτι οἱ ἄνθρωποι στήν Μέλλουσα ζωή δέν θά ἔχουν τά στοιχεῖα τῆς σαρκικότητας. Εἶναι γνωστόν ὅτι μετά τήν πτώση ὁ ἄνθρωπος φόρεσε τήν φθαρτότητα καί τήν θνητότητα. Ὁ τρόπος ἐπομένως τῆς συλλήψεώς του, τῆς κυοφορίας του, τοῦ θηλασμοῦ του ἀνήκει στήν μετά τήν πτώση ζωή, τόν ὁποῖο τρόπο εὐλόγησε βέβαια ὁ Θεός γιά τήν αὔξηση τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ὅμως μετά τήν ἀνάσταση θά καταργηθοῦν ὅλες αὐτές οἱ καταστάσεις καί οἱ ἄνθρωποι θά διάγουν ὡς ἄγγελοι. Λέγει ὁ Χριστός: «Οἱ δέ καταξιωθέντες τοῦ αἰῶνος ἐκείνου… οὔτε γάρ ἀποθανεῖν ἔτι δύνανται· Ἰσάγγελοι γάρ εἰσί καί υἱοί εἰσί τοῦ Θεοῦ, τῆς ἀναστάσεως υἱοί ὄντες»[78].

Τά σώματα τῶν ἁγίων, ἐνῶ προγεύονται ἀπό τώρα τήν δόξα τοῦ Θεοῦ, ἐπειδή ἔχουν τήν ἄκτιστη χάρη τοῦ Χριστοῦ, τότε θά μεταμορφωθοῦν καί θά γίνουν σώματα δόξης. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει ὅτι ὁ Χριστός «μετασχηματίσει τό σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν εἰς τό γενέσθαι αὐτό σύμμορφον τῷ σώματι τῆς

75. Βασ. Στογιάννου, ὅ.π., σ. 89.
76. Ἠσ. 26, 19.
77. Ἱεροθέου Βλάχου (Μητρ.), ὅ.π., σ. 2.
78. Λουκ. 20, 35.

δόξης αὐτοῦ...»[79]. Ὅπως τό σῶμα τοῦ Χριστοῦ λάμπει ἀπό τήν θεότητα, ἔτσι θά λάμπουν καί τά σώματα τῶν δικαίων στόν οὐρανό. Θά ὑπάρχει βέβαια μεγάλη διαφορά μεταξύ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ καί τοῦ σώματος τῶν ἁγίων. Κι αὐτό γιατί τό Θεανθρώπινο σῶμα ἔγινε πηγή τῆς ἄκτιστης χάρης τοῦ Θεοῦ, ἐνῶ τό σῶμα τῶν ἁγίων ἁγιάζεται ἀπό τήν χάρη τοῦ Θεοῦ. Ἄλλωστε, γνωρίζομε καλά ἀπό τήν παράδοσή μας ὅτι ὁ ἄνθρωπος πάσχει τήν θέωση, ἐνῶ ὁ Χριστός ποιεῖ τήν θέωση. Εἶναι εὐνόητο ὅτι καί τῶν ἁγίων τό σῶμα θά ἔχει δόξα ἀνάλογη μέ τήν κατάσταση τῆς ψυχῆς. Ὅπως ἄλλο εἶναι τό φῶς τοῦ ἡλίου, ἄλλο τό φῶς τῆς σελήνης καί ἄλλο τῶν ἀστεριῶν, τό ἴδιο θά συμβαίνει καί μέ τήν δόξα τῶν ἁγίων. Ἀνάλογα μέ τήν κάθαρση, τόν φωτισμό καί τήν θέωση πού ἀπέκτησε ὁ ἄνθρωπος ἀπό αὐτή τήν ζωή, θά ἀκτινοβολεῖ καί στήν αἰώνια ζωή. Δέν πρόκειται γιά κάποια προσωποληψία ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ, ἀλλά ὁ ἄνθρωπος θά λαμβάνει τήν χάρη ἀνάλογα μέ τήν χωρητικότητά του. Ὁ Θεός θά στέλνει τήν χάρη του σέ ὅλους καί ὁ καθένας θά λάμπει καί θά ἀκτινοβολεῖ ἀνάλογα μέ τήν πνευματική του κατάσταση[80], διότι ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, «ἀστήρ γάρ ἀστέρος διαφέρει ἐν δόξῃ»[81]. Καί τό σῶμα τῶν ἁμαρτωλῶν θά ἀποβάλει τήν φθαρτότητα καί τήν θνητότητα, ἀλλά δέν θά εἶναι πνευματικό καί δοξασμένο.

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος παρουσιάζει μέ λεπτομέρειες τήν κατάσταση τῶν σωμάτων μετά τήν κοινή ἀνάσταση κατά τήν Δευτέρα Παρουσία τοῦ Κυρίου, ὁπότε καί θά στολισθοῦν μέ τέσσερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα: τήν ἀφθαρσία, τήν δόξα, τήν δύναμη καί τήν πνευματικότητα. Γράφει σχετικά στούς Κορινθίους γι' αὐτή τήν κατάσταση: «Σπείρεται ἐν φθορᾷ, ἐγείρεται ἐν ἀφθαρσίᾳ· σπείρεται ἐν ἀτιμίᾳ, ἐγείρεται ἐν δόξῃ· σπείρεται ἐν ἀσθενείᾳ, ἐγείρεται ἐν δυνάμει· σπείρεται σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν».

- Τό σῶμα θά εἶναι ἄφθαρτο, δηλαδή ἀπαλλαγμένο ἀπό ὅλες τίς ἰδιότητες τοῦ φθαρτοῦ σώματος ὅπως ἀσθένειες, ἀδυναμίες καί ἄλλα πάθη, καθώς ἐπίσης καί ἀπό βιολογικές ἀνάγκες (πεῖνα, δίψα, κόπο, κ.τ.λ.) θά ἀλλάξει κατάσταση ὅπως τό σίδερο, πού μπαίνει στήν φωτιά καί μεταβάλλεται σέ μιά φλεγόμενη μάζα[82].
- Τό δεύτερο γνώρισμα θά εἶναι ἡ δόξα, σέ ἀντίθεση μέ τήν ἀτιμία. Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος λέγει ὅτι «τά σώματα τῶν μακαρίων πολιτῶν τῆς οὐρανίου Βασιλείας θά εἶναι φωτεινά μέ τόση καθαρότητα, ὥστε θά εἶναι σέ ὅλους τούς ὀφθαλμούς τελείως ὁρατά καί φανερά». Καί ὁ Κύριος ἀναφερόμενος στήν λαμπρότητα τῶν ἀναστημένων σωμάτων, λέγει: «Τότε οἱ δίκαιοι ἐκλάμψουσιν ὡς ὁ ἥλιος ἐν τῇ Βασιλείᾳ τοῦ πατρός μου».

79. Φιλ. 3, 21.
80. Ἱεροθέου Βλάχου (Μητρ.), ὅ.π., σσ. 2-4.
81. Α΄ Κορ. 15, 41.
82. Ἁγίου Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, ὅ.π., σ. 3.

- Τό τρίτο γνώρισμα τῶν ἀναστημένων σωμάτων στήν Βασιλεία τοῦ Θεοῦ θά εἶναι ἡ δύναμη σέ ἀντίθεση μέ ὅλες τίς πτυχές καί διαστάσεις τῆς ἀσθένειας.
- Τό τέταρτο γνώρισμα θά εἶναι ἡ πνευματικότητα. Αὐτό σημαίνει ὅτι ἐνῶ τό βιολογικό σῶμα ἦταν φθαρτό, ἄτιμο, ἀσθενικό καί ψυχικό, δηλαδή κυβερνώμενο ἀπό τίς ψυχικές λειτουργίες, τό σῶμα τῆς ἀναστάσεως θά εἶναι ἄφθαρτο, δοξασμένο, δυνατό καί πνευματικό. Θά εἶναι ὅπως τό σῶμα τοῦ Χριστοῦ πού ἐξῆλθε ἀπό τόν τάφο, χωρίς νά τό ἀντιληφθεῖ κανείς, πού εἰσερχόταν καί ἐξερχόταν στό ὑπερῶο κεκλεισμένων τῶν θυρῶν. Τόση λεπτότητα, ἐλαφρότητα καί εὐκινισία θά ἀποκτήσουν τά πνευματικά σώματα τῶν δικαίων μετά τήν ἀνάσταση, ὥστε κανείς δέν θά τά διακρίνει ἀπό τά ἄλλα πνεύματα καί τούς Ἀγγέλους! Αὐτό τό πνευματικό χάρισμα τόση δύναμη καί ἐξουσία θά δώσει στούς δικαίους, ὥστε θά μποροῦνε νά μετακινοῦνται ἀπό τόπο σέ τόπο, μέ τήν ταχύτητα τῆς ἀστραπῆς! Αὐτή τήν γρήγορη μετακίνηση τῶν ἀναστημένων σωμάτων τῶν δικαίων, τήν παρομοιάζει ὁ Σολομῶν μέ τό πέταγμα τῆς σπίθας ἀπό τήν ἑστία τῆς φωτιᾶς. Ὁ προφήτης Ἰεζεκιήλ τήν παρομοιάζει μέ τίς ἀκτῖνες τῆς ἀστραπῆς: «... ἐν μέσῳ τῶν ζώων καί ἐκ μέσου πυρός καί ἐκ τοῦ πυρός ἐξεπορεύετο ἀστραπή...». Ἐνῶ ὁ Ἱερός Αὐγουστῖνος λέγει γι' αὐτή τήν ἀστραπιαία κίνηση τῶν ἀναστημένων σωμάτων, ὅτι ὅπου θέλει τό πνεῦμα, ἐκεῖ καί τό σῶμα θά εἶναι παρόν[83].

Ὅπως προαναφέρθηκε, μετά τήν ἀνάσταση, ὅλα τά σώματα τῶν ἁγίων δέν θά ἔχουν τήν ἴδια δόξα, δέν θά ἔχουν τήν ἴδια λάμψη, ἀλλά ἀνάλογη μέ τήν κατάσταση τῆς ψυχῆς τους. Ὅμως ὅλα αὐτά τά σώματα θά ἔχουν τήν ἴδια ἡλικία. Σέ ἕνα τροπάριο ψάλλομε: «Καί ἡλικία μία πάντες γενήσονται». Αὐτό σημαίνει ὅτι ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ἀσχέτως τῆς ἡλικίας πού εἶχαν ὅταν κοιμήθηκαν, θά ἀποκτήσουν τήν ἴδια ἡλικία. Τήν ἡλικία ἑνός ὡριμου ἀνθρώπου πού θά εἶναι, ὅπως λέγεται, ἡ ἡλικία τοῦ Χριστοῦ· ἡ ἡλικία τῶν τριάκοντα ἐτῶν περίπου[84].

Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης διδάσκει ὅτι, ὅταν ὁμιλοῦμε γιά ἀνάσταση ἤ ἀναβίωση ἤ μετακόσμηση, χαρακτηρίζομε τό σῶμα πού ὑπόκειται στήν φθορά καί ὄχι τήν ψυχή ἡ ὁποία ὡς ἄφθαρτη καί ἀθάνατη δέν πρόκειται νά ἀναστηθεῖ, ἀφοῦ δέν πεθαίνει. Ἡ ἀνάσταση τῶν σωμάτων συνδέεται καί μέ τήν ἀνάσταση ὅλων τῶν μελῶν πού γιά διάφορες αἰτίες εἶχαν καταστραφεῖ. Κατά τήν ἡμέρα τῆς ἀναστάσεως καί τό μέρος ἐκεῖνο τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος τό ὁποῖο πρίν ἀπό χιλιάδες χρόνια εἶχε καταστραφεῖ ἤ φαγωθεῖ ἀπό σαρκοβόρα ζῶα, θά εὑρεθεῖ «μή λεῖπον». Τά σώματα πού ἔγιναν στάχτη ἀπό τή φωτιά ἤ κατάφαγαν τά σκουλήκια στούς τάφους καί γενικά ὅλα τά σώματα τά ὁποῖα ἐξαφάνισε ἡ φθορά «ἀνελιππῆ καί ἀκέραια ἀναδοθήσεται ἐκ τῆς γῆς». Ἐπομένως ὅλα τά ἐλλείποντα μέλη θά ἀναπληρωθοῦν καί θά παρουσιασθεῖ ὁλόκληρος ὁ ἄνθρωπος.

---

83. Καραϊσαρίδη Κωνσταντίνου (Πρεσβ.), Προσδοκῶ ἀνάσταση νεκρῶν, ἠλεκτρονική καταχώρηση, σσ. 1-3.
84. Ἱεροθέου Βλάχου (Μητρ.), ὅ.π., σ. 4.

Ὁ Θεός πού θά ἀναστήσει τά σώματα τῶν νεκρῶν εἶναι ὁ ἴδιος πού δημιούργησε τόν ἄνθρωπο ἀπό τό χῶμα. Αὐτό τό χῶμα πού χρησιμοποίησε ὁ Θεός γιά νά δημιουργήσει τόν ἄνθρωπο ἔγινε σάρκα καί ἀπό τό ἴδιο τό ὑλικό ἔγιναν τά ὀστᾶ, τό δέρμα, τό λίπος καί οἱ τρίχες· δηλαδή ἡ μία σάρκα μετασχηματίζεται σέ διαφορετικά μέλη. Ἀκόμη εἶναι πολύ παράδοξο ὅτι ἡ Εὔα ἔγινε ἀπό ἕνα μικρό μέρος, ἀπό τήν πλευρά τοῦ Ἀδάμ. Πῶς δηλαδή ἡ πλευρά ἔγινε κεφαλή, πόδια, χέρια, κ.τ.λ. Ὁ Θεός πού δημιούργησε τόν ἄνθρωπο μέ αὐτόν τόν τρόπο ἔχει τήν δύναμη νά τόν ἀναδημιουργήσει πάλι καί νά διορθώσει τό μέλος τοῦ σώματος πού ἐφθάρη. Ἄλλωστε ὁ Θεός εἶναι ὁ δημιουργός καί τῆς πρώτης κτίσεως καί τῆς δευτέρας μετακοσμήσεως.

Ὁ θάνατος, εἶναι διακοπή σχέσεως σώματος καί ψυχῆς. Ἡ διακοπή αὐτή πού ἐπέρχεται μέ τόν θάνατο, δέν θά ἀποτελεῖ αἰώνιο φαινόμενο· σέ διαφορετική περίπτωση θά εἴχαμε, σύν τοῖς ἄλλοις, ἕνα ἐκτεταμένο ἐκφυλισμό τῶν ἀνασχετικῶν πρός τήν ἁμαρτία ψυχικῶν μας δυνάμεων καί ἀτροφικοποίηση τῶν ἠθικῶν ἀντισωμάτων πού ἀντιπαρατίθενται στίς ἀποκεκλιμένες ἀρνητικά συμπεριφορές μας. Ἄν ὁ θάνατος εἶναι τό τέλος τῆς ζωῆς, τότε ὁ μοιχός, ὁ φονιάς, ὁ ἐπίορκος, ὁ ψεύτης, ὁ ἄσπλαχνος, θά γίνονται χειρότεροι καί ἐπικινδυνότεροι. Ἄν δέν ὑπάρχει ἀνάσταση, δέν ὑπάρχει κρίση καί ἄν δέν ὑπάρχει κρίση, τότε χάνεται ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, ὁ χαλινός πού προστατεύει καί συγκρατεῖ τήν κοινωνία ἀπό τά χειρότερα[85] καί οἱ διαστάσεις τῆς ἀνθρώπινης ζούγκλας καθίστανται ἀπροσδιόριστες καί ἀνεξέλεγκτες. Ὁ φόβος τῆς αἰώνιας τιμωρίας ἐξανθρωπίζει περισσότερο τήν ζωή, διευκολύνει τήν οἰκειοποίηση τῆς ἀρετῆς καί τήν ἀλληλοπεριχωρητική κοινωνία τῶν ἀνθρώπων καί ζωογονεῖ τούς ἰστούς πού συνθέτουν τήν ἔννοια τῆς δικαιοσύνης.

Ἡ ἀνάσταση δέ, δέν εἶναι μιά πραγματικότητα καθαρῶς ἐσχατολογική πού ἀναφέρεται μόνο στό ἔσχατο μέλλον. Ἡ ἀνάσταση ἀποτελεῖ κατά κάποιο τρόπο μιά πραγματικότητα πού ἔχει ἀρχίσει. Ἤδη ὑπάρχει. Καί τό πρόσωπο τοῦ Σωτῆρος εἶναι ἡ αἰτία καί ἡ δύναμη τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν, ἤδη ἀπό τώρα. «Ἐγώ εἰμι ἡ ἀνάστασις»[86] ἀπαντᾶ ὁ Χριστός στήν Μάρθα, ὅταν ἐκείνη τοῦ ἀποκαλύπτει τήν πίστη της ὅτι ὁ ἀδελφός της Λάζαρος θά ἀναστηθεῖ «ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρα» καί ὄχι προφανῶς τώρα. Ἡ συνειδητοποίηση αὐτῆς τῆς ἀλήθειας ἔχει ὡς προϋπόθεση τήν ἕνωσή μας μέ τό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ· μέ τήν ὕψωση μπροστά μας μιᾶς εἰκόνας του ἀληθινά πραγματικῆς καί τήν διείσδυσή μας στήν ἐσωτερική του θέα. Ἄν ἑνωθοῦμε προσωπικά, ἐσωτερικά μαζί του, τότε ἡ σκέψη μας πέρα ἀπό κάθε τεχνική ἤ συλλογιστική μέθοδο θά ἐνεργήσει καί θά κινηθεῖ αὐτόματα μέσα στό φῶς, στήν λάμψη τοῦ Χριστοῦ καί τότε ὄχι μέ τήν φαντασία ἤ τήν μνήμη, ἀλλά μέ τήν ἕνωσή μας μέ τόν Χριστό ἀνταμώνομε ἀπ' αὐτή κιόλας τήν στιγμή ὅλους

85. Ὅ.π., σσ. 5-8.
86. Ἰωάν. 11, 25.

ἐκείνους πού ἀγαπήσαμε· ὅλους ἐκείνους πού ἔφυγαν ἀπό τήν γῆ μας[87].

Δικαίως λοιπόν καί ἀποδεδειγμένως ἀποτελεῖ βεβαιοτάτη πίστη τῆς Ἐκκλησίας μας ἡ ἀνάσταση τῶν νεκρῶν. Ἡ Ἀνάσταση δέ τοῦ Χριστοῦ ἀποτελεῖ τό προοίμιον καί τήν ἀπόδειξή της[88]. Εἶναι συνάντηση τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι ὁ θρίαμβος τῆς ἠθικῆς ὡραιότητος, ὁ ἀνακαινισμός τῆς παλαιωθείσας φύσεως, ἡ ἀφθάρτιση τοῦ θεωθέντος ἀνθρώπου, ἡ ἑνοποίηση τῶν πάντων[89].

Ἡ ἀταλάντευτη ὁμολογία «προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν καί ζωήν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος», πλημμυρίζει τήν καρδιά μας ὡς κέντρο τῶν συναισθηματικῶν καί πνευματικῶν μας δυνάμεων ἀπό ἀπερικλόνητη γαλήνη, εἰρήνη, ἀγάπη καί ζωοποιό ἐλπίδα.

87. ΕΜΑΕ, Ἰησοῦς, μτφρ. ἀπό τά Γαλλικά ἀπό τόν Ἐπίσκοπο Βρεσθένης Δημήτριο Τρακατέλλη, ἐκδ. Δόμος, σσ. 31-32.
88. Αὐγουστίνου Καντιώτη (Μητρ.), ὅ.π., σ.1.
89. Θεοκλήτου Διονυσιάτου (Μοναχοῦ), Ὀρθόδοξα μελετήματα, ἐν Ἀθήναις 1974, σ. 191.

ΙΑ΄. ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΚΟΥΣΙΟΝ ΠΑΘΟΣ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

«Ἐπιθυμία ἐπεθύμησα τοῦτο τὸ πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν»[1].

Τό τέλος τῆς ἐπίγειας ζωῆς τοῦ Ἰησοῦ πλησιάζει. Ὁ Ἰησοῦς ὁμιλεῖ πλέον ὁλοέ-να καί πιό καθαρά γιά τήν ἀποδοκιμασία τοῦ λόγου του ἐκ μέρους τῶν Ἰουδαίων. Συγχρόνως ὅμως σκληρύνει καί τήν δική του στάση ἀπέναντί τους. Μιλᾶ ἀποφα-σιστικά καί μέ θάρρος. Κάνει συνταρακτικές δημόσιες ἐμφανίσεις καί συζητήσεις. Ἔχει παύσει νά εἶναι ὁ ἥσυχος καί ἀφανής διδάσκαλος τῆς Καπερναούμ. Γίνεται ὁ ἄνθρωπος τῆς ἡμέρας, ὁ πλέον ἤ ἐπώνυμος. Ἡ τελική μετωπική σύγκρουση μέ τήν θρησκευτική ἡγεσία δέν εἶναι μακριά. Εἶναι ἐμφανές ὅτι ἐπίκειται ἡ σύλληψή του καί ἄρχισε νά διαγράφεται ἡ ἀρχή τοῦ τέλους[2]. Εἶναι ἐπιβεβλημένες συνεπῶς, συχνές καί ἀναγκαῖες οἱ μετακινήσεις του μέ τούς μαθητές του τόν τελευταῖο καιρό. Ἡ μετάβασή του ἀπό τήν Ἰουδαία τοῦ νότου στίς βόρειες περιοχές τῆς Καισάρειας Φιλίππου ἦταν ξαφνική. Πολλοί ἑρμηνευτές καί ἱστορικοί τῆς Καινῆς Διαθήκης δίδουν διάφορες ἀπαντήσεις ὡς πρός τήν σκοπιμότητα αὐτῆς τῆς ἐσπευσμένης μετακινήσεως. Ἡ πιό λογική ἀπάντηση ἡ ὁποία ὑποστηρίζεται ἀπό τούς περισσότερους ἐξ αὐτῶν εἶναι ὅτι ἡ ἀπόφαση τοῦ Ἰησοῦ σχετικά μέ τόν θάνατο βρισκόταν στήν ἀπόλυτη κυριαρχία του καί χρονικά καί ὅτι ἡ ἐπιθυμία του ἦταν νά πεθάνει τήν περίοδο τοῦ Πάσχα «ὡς πρόβατον ἐπί σφαγήν»[3]. Ἐπειδή ὅμως ὁ χρόνος τοῦ Πάσχα δέν εἶχε φτάσει ἀκόμη, διέφευγε ἐσκεμμένα τήν σύλληψη συνεχῶς τόν τελευταῖο καιρό, κερδίζοντας ἔτσι χρόνο.

Πρός τήν ἑρμηνεία αὐτή συνηγοροῦν πολλά γεγονότα, γιατί ὅταν τό τελευταῖο Πάσχα ἄρχισε νά πλησιάζει, ὁ Ἰησοῦς πῆρε τήν ἀπόφαση νά ἐγκαταλείψει τόν ἀσφαλῆ βορρᾶ καί νά μεταβεῖ στά Ἱεροσόλυμα, μέ ὅλους τούς κινδύνους, γιά νά ἑορτάσει ἐκεῖ τό Πάσχα μέ τούς μαθητές του καί μέ ὅλο τό πλῆθος κόσμου πού θά τόν συνόδευε στήν πορεία του αὐτή[4].

Ἐπιβεβλημένη ἡ διείσδυση καί ἡ ἐξ αὐτῆς ἀπάντηση στό ἐρώτημα, ποιό εἶναι «τοῦτο τό πάσχα»;

---

1. Λουκ. 22. 15.
2. Εὐθυμίου (Ἐπισκ.), ὅ.π., σ. 237.
3. Πράξ. 8, 32.
4. Γεωργ. Πατρώνου, ὅ.π., σσ. 439-440.

- Δέν πρόκεται μόνο γιά τό Πάσχα πού προηγήθηκε τῆς πρώτης Μεγάλης Παρασκευῆς· οὔτε γιά τό Πάσχα πού γιορτάζομε κάθε χρόνο. Κάθε στιγμή μπορεῖ νά γίνει ἕνα Πάσχα μυστικό, ἐσωτερικό, πανευφρόσυνο καί γεμᾶτο οἰκειότητα δεῖπνο μέ τόν Ἰησοῦ, ὅπου ἑνούμεθα μέ τήν θεία ζωή πού ἐδόθηκε γιά τήν σωτηρία τοῦ κόσμου. Ἕνωση μέ τό σῶμα τό «κλώμενον» καί τό αἷμα τό «ἐκχυθέν». Αὐτή ἡ εἰδική ἕνωση κάνει τό πάσχα νά ξεχωρίζει ἀπό τήν ἕνωση μέ τόν Χριστό ὑπό τήν εὐρύτερη, ὑπό τήν γενική ἔννοια[5].
- Τό τελευταῖο Πάσχα πού ὁ Ἰησοῦς θά γιορτάσει πρό τοῦ θανάτου του καί κατά τό ὁποῖο θά ἀποκαλύψει στούς μαθητές του τό μυστήριο τοῦ ἀληθινοῦ πασχαλίου Ἀμνοῦ. Τό Πάσχα πού ἐπιθυμεῖ νά κάνει μαζί μας ὁ Ἰησοῦς εἶναι ἕνα Πάσχα τέτοιο, στό ὁποῖο θά μπορέσω ἐπιτέλους νά ἀνακαλύψω τόν Ἀμνό.
- Ἡ ἐρώτηση τοῦ Ἰησοῦ στόν οἰκοδεσπότη: «Ποῦ ἐστι τό κατάλυμά μου, ὅπου τό πάσχα φάγω»[6] περιέχει ἕνα νόημα πολύ πλούσιο. Ζητᾶ τό κατάλυμά «του» μέ τήν ἐξουσία τοῦ κατόχου. Ὁ Ἰησοῦς θέλει τήν ψυχή μου, τήν ψυχή κάθε ἀνθρώπου, γιά νά ἑορτάσει τό Πάσχα του. Διότι ἡ ψυχή μου τοῦ ἀνήκει. Μά δέχεται νά ἔλθει σάν φλοξενούμενος. Ζητᾶ τήν φιλοξενία μου.
- «Ὁ Διδάσκαλος λέγει, ὁ καιρός μου ἐγγύς ἐστι· πρός σέ ποιῶ τό Πάσχα μετά τῶν μαθητῶν μου»[7]. Τό Πάσχα τοῦ Κυρίου εἶναι πάντα προσωπικό καί σχετίζεται μέ τούς μαθητές του. Ποτέ δέν εἶναι μόνο ἀτομικό. Ἔστω κι ἄν πρόκειται γιά τόν ἀόρατο Μυστικό Δεῖπνο πού ὁ Ἰησοῦς μπορεῖ νά ἑορτάσει κάθε στιγμή στό ἀνώγειο τῆς ψυχῆς μου. Αὐτό τό ἀνώγειο πρέπει νά μένει ἀνοικτό σέ ὅλους τούς μαθητές τοῦ Ἰησοῦ. Ἐάν εἶμαι μαζί μέ τόν Ἰησοῦ, πρέπει νά εἶμαι καί μαζί μέ ὅλους ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι στούς περασμένους αἰῶνες ἤ σήμερα ὑπῆρξαν ἤ εἶναι μαθητές του. Ὁ Ἰησοῦς μιλᾶ γιά τούς μαθητές μ' αὐτά τά λόγια: «Ὑπάγετε ἀναγγείλατε τοῖς ἀδελφοῖς μου...»[8]. Δέν μπορῶ νά ἀπομονωθῶ ἀπό τούς ἀδελφούς τοῦ Ἰησοῦ χωρίς νά χωρισθῶ ἀπό τόν Ἰησοῦ. Πρέπει νά βρίσκομαι σέ ἀληλλοπεριχωρητική κοινωνία μαζί τους. Νά κοινωνῶ μαζί τους μέσα στήν ἴδια πίστη καί τήν ἴδια ἀφοσίωση[9].

Ἡ μετάβαση στά Ἱεροσόλυμα ἔγινε διά μέσου τῆς Ἱεριχοῦς καί τῆς Βηθανίας. Ὁ Εὐαγγελιστής Μᾶρκος ἀναφέρει σχετικά μέ αὐτή τήν πορεία: «Ἦσαν δέ ἐν τῇ ὁδῷ ἀναβαίνοντες εἰς Ἱεροσόλυμα· καί ἦν προάγων αὐτούς ὁ Ἰησοῦς, καί ἐθαμβοῦντο, καί ἀκολουθοῦντες ἐφοβοῦντο. Καί παραλαβών πάλι τούς δώδεκα ἤρξατο αὐτοῖς λέγειν τά μέλλοντα αὐτῷ συμβαίνειν»[10]. Ὁ Ἰησοῦς γνωρίζων ἐπακριβῶς τήν κατάληξη τῆς θριαμβευτικῆς αὐτῆς πορείας ὑπενθυμίζει στούς μαθητές του τό τραγικό

5. ΕΜΑΕ, ὅ.π., σ. 96.
6. Μάρκ. 14, 14.
7. Ματθ. 26, 18.
8. Ὅ.π., 22,10.
9. ΕΜΑΕ, ὅ.π., σσ. 96-98.
10. Μάρκ. 10, 32.

τέλος: «Ἰδού ἀναβαίνομεν εἰς Ἰεροσόλυμα καὶ ὁ υἱός τοῦ ἀνθρώπου παραδοθήσεται τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ γραμματεῦσι, καὶ κατακρινοῦσιν αὐτόν θανάτῳ καὶ παραδώσουσιν αὐτόν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐμπαίξουσιν αὐτῷ καὶ μαστιγώσουσιν αὐτόν καὶ ἐμπτύσουσιν αὐτῷ καὶ ἀποκτενοῦσιν αὐτόν καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρα ἀναστήσεται»[11].

Ὁ Ἰησοῦς ἤξερε ἀπό καιρό ὅτι σέ λίγο θά πέθαινε καὶ μάλιστα μέ θάνατο ἄτιμο. Ἦταν ἡ ἀνταμοιβή πού περίμενε. Αὐτός πού ἐξαγόρασε τούς ἄλλους θά πληρώσει τήν ἐξαγορά μέ τήν ζωή του. Αὐτός πού ἀγαπᾶ τούς ἐχθρούς του πρόκειται νά μισηθεῖ καὶ ἀπό τούς φίλους του. Αὐτός πού ἔφερε τήν σωτηρία σ' ὅλους τούς λαούς, θά φονευθεῖ ἀπό τόν λαό του. Αὐτός πού ἔδωσε τήν ζωή, πληρώνεται μέ τόν θάνατο. Κάθε εὐεργεσία ἐκτιμᾶται τόσο λίγο ἀπό τούς ἀνθρώπους ὥστε νά τούς κάνει ἀχάριστους. Ἀγαποῦν ὅ,τι εἶναι στόν τάφο καὶ ἡ εὐσέβεια πού ἔχουν εἶναι γιά ὅ,τι ἡ ἀχαριστία τους σκότωσε. Στήν ἀβέβαιη μνήμη τῶν ἀνθρώπων μόνες μένουν οἱ ἀλήθειες πού γράφτηκαν μέ αἷμα[12].

Ὁ Ἰησοῦς γνώριζε τί προετοιμαζόταν στήν Ἰερουσαλήμ καὶ σέ ὅλες του τίς σκέψεις ἦταν ἀνάγλυφος ὁ θάνατος. Τρεῖς φορές εἶχαν ἤδη ἀποπειραθεῖ νά τόν θανατώσουν[13]. Ἀλλά μέχρι τώρα εἶχε διαφύγει γιατί ὁ καιρός του δέν εἶχε φθάσει. Τήν γνώση τοῦ θανάτου του τήν φύλαξε στήν ψυχή του, μόνο γιά τόν ἑαυτό του. Δέν ἤθελε νά λυπήσει τούς μαθητές του, πού ἴσως δέν θά ἄντεχαν νά ἀκολουθοῦν ἕνα κατάδικο, ἕναν ἑτοιμοθάνατο. Καὶ οἱ σκέψεις τους θά εὐθυγραμμιζόταν μέ τίς ἀντίστοιχες τοῦ λαοῦ πώς ὁ Μεσσίας δέν ἦταν δυνατόν νά εἶναι ὁ πάσχων Θεός, ἀλλά ὁ πολιτικός ἀνορθωτής ἑνός χρυσοῦ αἰῶνος· ἕνας Βασιλιάς στόν θρόνο του καὶ ὄχι ληστής στόν σταυρό· ἕνας πού νά δέχεται δόξες καὶ τιμές καὶ ὄχι φτυσίματα καὶ ραπίσματα· ἕνας πού ἦλθε νά ἀναστήσει τούς πεθαμένους καὶ ὄχι γιά νά πεθάνει ὁ ἴδιος.

Ἦταν ἀνάγκη γιά νά μήν διαψευσθεῖ ἡ ἀφελής βεβαιότητά τους τήν ἡμέρα τοῦ πάθους, νά ἐνημερωθοῦν ἀπό τώρα. Νά μάθουν ἀπό τό στόμα τοῦ ἴδιου τοῦ Μεσσία καὶ κατάδικου πώς τό πάθος εἶναι ἑκούσιο, πώς ὁ Μεσσίας ἔπρεπε πρῶτα νά καταδικασθεῖ, πώς ὁ Λυτρωτής ὤφειλε πρῶτα νά ἀτιμασθεῖ, πώς ὁ Βασιλέας τῶν Βασιλέων θά ὑβριζόταν ἀπό τούς στρατιῶτες τοῦ Καίσαρα, πώς ὁ Υἱός τοῦ Ἀνθρώπου θά σταυρωνόταν ἀπό τούς τυφλωμένους Ἱερεῖς τοῦ Θεοῦ.

Τρεῖς φορές ἐπεχείρησαν νά τόν ἐξοντώσουν. Τρεῖς φορές ἀνακοινώνει στούς Δώδεκα, μετά τήν ὁμολογία τοῦ Πέτρου, τόν ἐπικείμενο θάνατό του. Τρεῖς θά εἶναι οἱ μεγάλοι ἔνοχοι τοῦ θανάτου του: Ὁ Ἰούδας πού θά τόν προδώσει, ὁ Καϊάφας πού θά τόν καταδικάσει καὶ ὁ Πιλᾶτος πού θά ἐπιτρέψει τήν σταύρωσή του.

---

11. Ὅ.π., 10, 39. – Γεωργ. Πατρώνου, ὅ.π., σ. 440.
12. Τζοβάννι Παπίνι, ὅ.π., σ. 152.
13. Τήν πρώτη φορά στήν Ναζαρέτ, ὅταν τόν ὁδήγησαν στήν κορυφή τοῦ βουνοῦ γιά νά τόν ρίξουν στόν γκρεμό. Μιά ἄλλη φορά μέσα στόν Ναό. Καὶ τήν τρίτη φορά -ἦταν χειμώνας- κατά τήν ἑορτή τῶν ἐγκαινίων, οἱ Ἰουδαῖοι, λυσσασμένοι γιά ὅσα τούς εἶχε πεῖ, ἅρπαξαν πέτρες νά τόν λιθοβολήσουν. Ὅ.π., σ. 152.

Τριῶν εἰδῶν θά εἶναι οἱ ἐκτελεστές τῆς ποινῆς· ἡ σπεῖρα πού θά τόν συλλάβει, οἱ Ἰουδαῖοι πού θά φωνάζουν κάτω ἀπό τό πραιτώριο τό «Σταυρωθείτω» καί οἱ Ρωμαῖοι στρατιῶτες πού θά τόν καρφώσουν στό ξύλο. Καί τρεῖς βαθμούς, ὅπως τό εἶπε ὁ ἴδιος στούς μαθητές, θά ἔχει τό πάθος του. Πρῶτα θά χλευασθεῖ καί θά ὑβρισθεῖ, κατόπιν θά τόν φτύσουν στό πρόσωπο καί θά τόν μαστιγώσουν καί τέλος θά τόν θανατώσουν. Δέν πρέπει ὅμως οὔτε νά φοβηθοῦν, οὔτε νά κλάψουν. Ὅπως ἡ ζωή πληρώνεται μέ τόν θάνατο, ἔτσι καί ὁ θάνατος εἶναι ὑπόσχεση μιᾶς δεύτερης ζωῆς. Ὕστερα ἀπό τρεῖς ἡμέρες θά ἀναστηθεῖ ἀπό τό μνῆμα γιά νά μήν ξαναπεθάνει ποτέ πιά.

Οἱ Μαθητές μπροστά σ' αὐτή τήν ἀποκάλυψη, ταράσσονται καί δέν θέλουν νά τό πιστέψουν. Ἀλλά ὁ Ἰησοῦς ἄρχισε ἤδη νά ὑποφέρει μέ τόν πόνο τους. οἱ διάδοχοί του τά γνωρίζουν πιά ὅλα καί μπορεῖ νά πάρει τόν δρόμο πού ὁδηγεῖ στά Ἱεροσόλυμα γιά νά ἐκπληρωθεῖ ὅ,τι προανήγγειλε[14].

Ὁ Ἰησοῦς μέ τήν συνοδεία του φτάνει στήν Ἱεριχώ. Στήν εἴσοδο τῆς πόλεως ὁ λαός τόν ὑποδέχθηκε ὡς πραγματικό Μεσσία. Ἕνας ἀσθενής μάλιστα τόν ἀπεκάλεσε «υἱόν Δαυΐδ» καί ἐκζήτησε τό ἔλεός του[15]. Ἐδῶ ἔχομε καί τήν συνάντηση τοῦ Ἰησοῦ μέ τόν ἀρχιτελώνη Ζακχαῖο· καί ἐδῶ διηγεῖται ἐπίσης τήν παραβολή τῶν δέκα ταλάντων ἤ χρυσῶν νομισμάτων πού συσχετίζονται ἔμμεσα μέ τά ἐπικείμενα δραματικά γεγονότα καί μέ τίς συνεχῶς αὐξανόμενες πρός τό πρόσωπό του ἐνθουσιαστικές τάσεις[16].

Ἀπό τήν Ἱεριχώ καί πρίν ἀπό τήν ἄφιξή του στά Ἱεροσόλυμα, ὁ Ἰησοῦς κάνει ἕνα σύντομο σταθμό στήν ὄμορφη καί μικρή κωμόπολη τῆς Βηθανίας γιά νά συναντήσει ἐκεῖ ἐκλεκτούς φίλους του, μεταξύ τῶν ὁποίων καί τήν οἰκογένεια τοῦ φίλου του Λαζάρου μέ τίς γνωστές ἀδελφές Μάρθα καί Μαρία[17]. Ἐδῶ συμβαίνει καί τό γεγονός τῆς ἐπαλείψεως τῶν ποδιῶν τοῦ Ἰησοῦ μέ τό πολύτιμο μύρο ἀπό τήν Μαρία, ἀδελφή τοῦ Λαζάρου καί τήν ἄμεση ἀντίδραση τοῦ Ἰούδα γιά τήν πράξη αὐτή, μέ πρόφαση τό ἐνδιαφέρον του γιά τούς φτωχούς. Ὑπάρχουν ἑρμηνευτές πού τονίζουν ὅτι ἡ Μαρία μέ τήν πράξη της αὐτή ἤθελε νά ἐκδηλώσει τήν πίστη της στήν μεσσιανική ἰδιότητα τοῦ Ἰησοῦ, δεδομένου ὅτι Μεσσίας ἑτοιμολογικά σημαίνει κεχρισμένος καί νά τόν προπέμψει ἔτσι ὡς Μεσσία στήν Ἱερή Πόλη[18]. Βέβαια, ὁ Ἰησοῦς καί τήν ἐνέργεια αὐτή τήν ἐντάσσει στό ὅλο κλῖμα πού ἔχει δημιουργηθεῖ γύρω του καί τήν συσχετίζει ὄχι μέ κάποιο θρίαμβο, ἀλλά μέ τό ἐπικείμενο δράμα τοῦ θανάτου του· «ἄφες αὐτήν, εἰς τήν ἡμέρα τοῦ ἐνταφιασμοῦ μου τετήρηκεν αὐτό»[19].

---

14. Τζοβάννι Παπίνι, ὅ.π., σσ. 152-153.
15. Λουκ. 18, 35-37.
16. Ὅ.π., 19, 11.
17. Ἰωάν. 12. 1-11.
18. Γεωργ. Πατρώνου, ὅ.π., σσ. 440-442.
19. Ἰωάν. 12, 7· Μάρκ. 14,8.

Ἀμέσως μετὰ τὴν ἀναχώρηση τοῦ Ἰησοῦ ἀπὸ τὴν Βηθανία ἐκτυλίσσεται μιὰ σειρὰ συγκλονιστικῶν γεγονότων μεταξὺ τῶν ὁποίων κυρίαρχη θέση κατέχει ἡ θριαμβευτικὴ εἴσοδός του στὰ Ἱεροσόλυμα. Κατὰ τὴν ἐπίσκεψη αὐτὴ τοποθετοῦνται καὶ τὰ ἐπεισόδια τῆς ἄκαρπης συκῆς[20] καὶ τοῦ καθαρισμοῦ τοῦ Ναοῦ[21] ποὺ συσχετίζονται μὲ τὴν ἐξέλιξη τῶν γεγονότων τοῦ τέλους.

2. Η ΕΝΑΝΤΙΟΝ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΕΠΙΚΡΑΤΟΥΣΑ ΑΤΜΟΣΦΑΙΡΑ ΣΤΑ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΑ

Ἡ συνεχῶς αὐξανόμενη δημοτικότητα τοῦ Ἰησοῦ καὶ οἱ πολλὲς ἐνέργειές του ποὺ τὸν ἔφερναν σὲ ἀνοιχτὴ ρήξη μὲ τὸ θρησκευτικὸ κατεστημένο, δημιούργησαν μιὰ πολὺ φορτισμένη εἰς βάρος του ἀτμόσφαιρα στὰ Ἱεροσόλυμα, μὲ αἰχμὴ τοῦ δόρατός της τὴν ἀνεξέλεγκτη ὀργὴ τῆς θρησκευτικῆς ἐξουσίας ἐναντίον του, μὲ ἀμετάπτωτο πλέον στόχο τὴν τελικὴ σύλληψή του· «δεδώκεισαν δὲ καὶ οἱ Ἀρχιερεῖς καὶ Φαρισαῖοι ἐντολὴν ἵνα ἐάν τις γνῶ ποῦ ἐστι, μηνύσῃ, ὅπως πιάσωσιν αὐτόν»[22]. Ὁ Ἰησοῦς γνωρίζει τὸ ἀπροκάλυπτο αὐτὸ μῖσος τῶν ἐχθρῶν του κι ὅμως πορεύεται ἀταλάντευτα στὰ Ἱεροσόλυμα γιὰ τὸ ἑκούσιο πάθος, γιὰ τὴν λυτρωτικὴ θυσία ποὺ θὰ ἐπιφέρει τὴν σωτηρία τοῦ κόσμου καὶ τὴν θέωση τοῦ ἀνθρώπου.

Εἶναι μεθοδευμένη καὶ ἐπίπονη ἡ προσπάθεια τῶν ἀντιπάλων νὰ ἐμπλέξουν τὸν Ἰησοῦ σὲ ἐπικίνδυνες συζητήσεις καὶ ἐνέργειες μὲ σκοπὸ νὰ τὸν κατηγορήσουν στὸ τέλος γιὰ ἀπείθεια πρὸς τὸν θρησκευτικὸ νόμο καὶ γιὰ ἀπειθαρχία πρὸς τὴν πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ ἐξουσία. Ὅπως π.χ. ἡ παρουσίαση ἀπὸ τοὺς Γραμματεῖς καὶ Φαρισαίους ἐνώπιον τοῦ Ἰησοῦ μιᾶς πόρνης, συλληφθείσης «ἐπ' αὐτοφώρῳ» γιὰ παράβαση τῶν ἠθικῶν κανόνων τοῦ γάμου καὶ κατηγορουμένης «ἐπὶ μοιχείᾳ». Στὸν Ἰησοῦ θέτουν τὸ ἐρώτημα δίλημμα: «Διδάσκαλε αὕτη ἡ γυνὴ κατείληπται ἐπ' αὐτοφώρῳ μοιχευομένη· καὶ ἐν τῷ νόμῳ ἡμῶν Μωϋσῆς ἐνετείλατο τὰς τοιαύτας λιθάζειν. Σὺ οὖν τί λέγεις;»[23].

Πίστευαν οἱ κατήγοροι ὅτι ἡ ὁποιαδήποτε ἀπάντηση θὰ ἐξέθετε τὸν Ἰησοῦ στὰ μάτια τῶν παρευρισκομένων ποὺ θὰ τὸν ἐξελάμβαναν εἴτε ὡς σκληρὸ τηρητὴ τοῦ Νόμου καὶ ἀφιλάνθρωπο, εἴτε ὡς περιφρονητὴ καὶ ἐπομένως ἀσεβῆ, ἀφοῦ θὰ ἐκήρυττε ἔτσι τὴν μὴ ἐφαρμογή του[24].

Ὁ Ἰησοῦς ὅμως ἀποφεύγει τὴν στημένη παγίδα καὶ ξαφνιάζει, ἐντυπωσιάζει καὶ ἀφοπλίζει τοὺς κατηγόρους τῆς ἁμαρτωλῆς γυναίκας, ἀπευθύνοντάς τους τὴν φοβερὴ φράση: «Ὁ ἀναμάρτητος ὑμῶν πρῶτος βαλέτω λίθον ἐπ' αὐτήν»[25]. «Οἱ

20. Μάρκ. 11, 12-14· Ματθ. 21, 18-19.
21. Μάρκ. 11, 15-19· Ματθ. 21, 12-17· Λουκ. 19, 45-48.
22. Ἰωάν. 11, 57.
23. Ὅ.π., 8, 4-6· Γεωργ. Πατρώνου, ὅ.π., σ. 446.
24. Ὅ.π., σ. 446.
25. Ὅ.π., 8,7.

δὲ ἀκούσαντες ἐξήρχοντο εἷς κάθ' εἷς, ἀρξάμενοι ἀπό τῶν πρεσβυτέρων καί κατελείφθη ὁ Ἰησοῦς καί ἡ γυνή ἐν μέσῳ οὖσα»[26].

Παντοῦ διαδίδεται ἀπό εἰδικά κέντρα ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἐξαπατᾶ οὐσιαστικά τόν λαό μέ τό κήρυγμά του καί τόν ἀπομακρύνει ἀπό τήν ἑρμηνευτική παράδοσή τους σχετικά μέ τόν Νόμο καί τίς διατάξεις του. Πολλοί μάλιστα ἀποροῦσαν γιά τό δικαίωμά του νά διδάσκει ὡς Ραββί χωρίς προηγούμενη φοίτησή του σέ Ραββινικές σχολές γιά ἀπόκτηση τῆς σχετικῆς καί ἀπαραίτητης πρός τοῦτο θεολογικῆς μορφώσεως. Ἡ μή φοίτηση τοῦ Ἰησοῦ σέ τέτοιες σχολές ἔδινε στούς ἀντιπάλους τήν ἀφορμή, ἀφενός μέν γιά τήν ἀμφισβήτηση τοῦ δικαιώματός του νά διδάσκει καί ἀφετέρου γιά τήν μή ἐγκυρότητα τῶν κριτηρίων του γιά μιά σωστή ἑρμηνεία τοῦ Νόμου καί τῶν Γραφῶν. πολλοί μάλιστα διατύπωναν ἐπιτακτικά καί ἔντονα τό ἐρώτημα, γιατί μετά ἀπό αὐτές τίς «παραβάσεις» καί τίς «αὐθαιρεσίες» δέν συλλαμβάνεται γιά νά παραπεμφθεῖ στήν δικαιοσύνη[27].

Πράγματι, τό περιεχόμενο τοῦ κηρύγματός του ἰδιαίτερα γιά τά μεγάλα θεολογικά θέματα, ὅπως τῆς ἀρχαίας προφητείας καί τῶν ἐσχατολογικῶν προσδοκιῶν τοῦ παραδοσιακοῦ Ἰουδαϊσμοῦ θά φαινόταν σέ πολλούς ὡς ἀπαράδεκτη θεολογική παρέκκλιση. Μπορεῖ κανείς νά φαντασθεῖ πόσο «προκλητικές», «αἱρετικές» καί «ἐξωπραγματικές» θά ἀκούστηκαν οἱ παρακάτω Μεσσιανικές ἐξαγγελίες τοῦ Ἰησοῦ:

- Σέ ἐπίσημη λατρευτική τελετή καθαγιασμοῦ τῶν ὑδάτων μπροστά σέ Ἱερεῖς καί Ἀρχιερεῖς, ὁ Μεσσίας κάλεσε τόν λαό πρός τό δικό του «ὕδωρ τό ζῶν»: «Ἐν δέ τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ τῇ μεγάλῃ τῆς ἑορτῆς εἱστήκει ὁ Ἰησοῦς καί ἔκραξε λέγων· ἐάν τις διψᾶ ἐρχέσθω καί πινέτω. Ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, καθώς εἶπεν ἡ γραφή, ποταμοί ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ρεύσουσιν ὕδατος ζῶντος. Τοῦτο δέ εἶπε περί τοῦ πνεύματος οὗ ἔμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν»[28]. Ἡ εὐκρινεστάτη αὐτή καί ἀποκαλυπτική μεσσιανική δήλωση τοῦ Ἰησοῦ προκαλεῖ ἔκρηξη ὀργῆς καί ἀγανακτήσεως τοῦ θρησκευτικοῦ Ἱερατείου πού ἀδυνατεῖ νά ἀνεχθεῖ τήν ἀπροκάλυπτη αὐτή πρόκληση[29].
- Σημεῖο συγκρούσεως τοῦ Ἰησοῦ μέ τούς Ἰουδαίους ἀποτελεῖ καί ὁ «σκληρός λόγος του περί τοῦ ἄρτου ζωῆς. Τήν στιγμή πού οἱ Ἰουδαῖοι τρέχουν κοντά του, μετά τήν εὐλογία τῶν πέντε ἄρτων καί τῶν δύο ἰχθύων καί τόν ἐξ αὐτῶν χορτασμό πέντε χιλιάδων ἀνδρῶν, γιατί τόν βλέπουν νά τούς διατρέφει θαυματουργικά καί στά μάτια τους παρουσιάζεται ὁ ἀναμενόμενος Μεσσίας, ὁ Κύριος σκληρύνει τήν στάση του. Ὄχι, φωνάζει στά πλήθη. Μήν περιμένετε ἀπό ἐμένα νέο «μάννα». Ὁ ἄρτος πού δίνω εἶναι βέβαια ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἀλλά δέν εἶναι ὑλικός. Εἶναι οὐράνιος: «Ἐγώ εἰμί ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς. Ὁ ἐρχόμενος πρός με οὐ μή

26. Ὅ.π., 8,9.
27. Ὅ.π., 7, 26-32.
28. Ὅ.π., 7, 37-39.
29. Γεωργ. Πατρώνου, ὅ.π., σσ. 443, 445.

πεινάσῃ καὶ ὁ πιστεύων εἰς Ἐμὲ οὐ μὴ διψήσῃ πώποτε». Ὁ Ἰησοῦς προχωρεῖ καὶ ἀναφέρεται καὶ στὴν εὐχαριστιακή του «σάρκα»: «Ὁ ἄρτος ὅν ἐγὼ δώσω, ἡ σάρξ μου ἐστιν… Ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς». Ὁ Ἰησοῦς ἔφθασε στὸ κορύφωμα τῶν ἀπαιτήσεών του. Οἱ Ἰουδαῖοι ἔμειναν ἄναυδοι: «Ἐγόγγυζον… ἐμάχοντο»[30].

- Ἐνῶ ὁ Ἰησοῦς βρίσκεται καθ' ὁδὸν πρὸς τὴν Ἱερὴ Πόλη ἔκανε μία μεγαλειώδη καὶ συγκλονιστικὴ δήλωση περὶ τοῦ ἑαυτοῦ του ποὺ ἐξόργισε σφόδρα τοὺς ἀντιπάλους του καὶ ἔδωσε ἀφορμὴ νὰ τὸν ὀνομάσουν ἀπροκάλυπτα βέβηλο καὶ βλάσφημο. Ἐπρόκειτο γιὰ τὴν οἰκειοποίηση τῆς ἀποκαλυπτικῆς ἐκείνης φράσεως «ἐγὼ εἰμί» ποὺ ἀρχικὰ ἀπαντᾶται στὴν Παλαιὰ Διαθήκη μὲ μιὰ ἔννοια ἱερότητας καὶ ἀποδίδεται ἀπὸ τὸν προφήτη Ἡσαΐα στὸν ἴδιο τὸν Θεό[31]. Ἡ διατύπωση αὐτὴ κατὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἰησοῦ κατεῖχε σημαντικὴ θέση στὴν ὅλη θεολογία περὶ Μεσσία. Ἡ οἰκειοποίηση τοῦ περιεχομένου της ἐκ μέρους τοῦ Ἰησοῦ μὲ τὴν νέα διατύπωση «Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου»[32] χαρακτηρίστηκε ἀπὸ ὅλους ὡς μεγάλη πρόκληση, στοὺς δὲ ἀκροατὲς ἔφερε σύγχυση[33].

Οἱ Ἑβραῖοι δὲν ἐγνώριζαν ἄλλο θεῖο φῶς ἐκτὸς ἀπὸ τὴν στήλη τοῦ πυρὸς ποὺ ὁδηγοῦσε τὸν Ἰσραὴλ στὴν ἔρημο. Φῶς περιορισμένο, πρόσκαιρο. Φῶς ἑνὸς λαοῦ καὶ μιᾶς ἐποχῆς. Ὁ Ἰησοῦς ὅμως εἶναι τὸ φῶς τοῦ κόσμου. Φῶς αἰώνιο, παγκόσμιο. «Φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον»[34]. Μὲ τὸ φῶς του ἐνεργεῖ σὲ ὅλες τὶς ψυχές. Τὸ φῶς του ποὺ τὸ βρίσκομε (ἔστω καὶ διαθλασμένο) σὲ ὅλες τὶς φυλές, σὲ ὅλες τὶς πίστεις[35]. Ἡ συσχέτιση δὲ αὐτῆς τῆς ἀποκαλυπτικῆς ἔννοιας «Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου» μὲ τὴν ἄφεση ἁμαρτιῶν ποὺ ὁ Ἰησοῦς παρεῖχε συνεχῶς, ἔπαιρνε τεράστιες διαστάσεις σκανδάλου μὲ συνέπεια νὰ δημιουργηθεῖ στὸν χῶρο τῶν ἀντιπάλων μεγάλη κρίση καὶ σχίσμα σχετικὰ μὲ τὴν τύχη τοῦ Ἰησοῦ[36]. Οἱ κινήσεις του παρακολουθοῦνται πλέον ἀπὸ ἐκπροσώπους τῶν Γραμματέων καὶ Φαρισαίων, ἐνῶ τὸ Μέγα Συνέδριο μὲ τοὺς Ἀρχιερεῖς προσανατολίζεται πλέον πρὸς τὴν ἄμεση σύλληψή του[37].

3. ΜΕΣΣΙΑΚΗ ΕΙΣΟΔΟΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΣΤΑ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΑ

Τὰ γεγονότα ὅμως ἐκεῖνα ποὺ ἔδωσαν τὴν τελικὴ ἀφορμὴ γιὰ τὴν ἄμεση δίωξη καὶ σύλληψη τοῦ Ἰησοῦ ἦσαν κυρίως ἡ θριαμβευτικὴ εἴσοδός του στὰ Ἱεροσόλυμα καὶ τὸ ἐπεισόδιο «καθαρισμοῦ τοῦ Ναοῦ». Τὸ πρῶτο γεγονὸς ἔχει ἰδιαίτερη

30. Ἰωάν. 6, 35-41. Εὐθυμίου (Ἐπισκ.), ὅ.π., σ. 238.
31. Ἡσ. 43, 13.
32. Ἰωάν. 8,12.
33. Ὅ.π., 8, 31.
34. Ὅ.π., 1,9.
35. ΕΜΑΕ, ὅ.π., σ. 47.
36. Ἰωάν. 7,30 ἑξ.
37. Γεωργ. Πατρώνου, ὅ.π., σσ. 447-448.

θεολογική καί μεσσιανική σημασία καί γι' αὐτό ἀναφέρονται σ' αὐτό καί μάλιστα ἀναλυτικά καί οἱ τέσσερις ἱεροί συγγραφεῖς τῶν Εὐαγγελίων[38].

Σέ ποιά ὅμως κατάσταση ἦταν ἡ Ἁγία Πόλη, καθώς ὁ Ἰησοῦς εἰσερχόταν θριαμβευτικά σ' αὐτή, ἀπό πλευρᾶς ἐπιρροῶν καί διαθέσεων τῶν ἀνθρώπων ἀπέναντί του;

Ἀπό τό ἕνα μέρος ὑπῆρχαν οἱ Φαρισαῖοι πού ὀνόμαζαν τόν ἑαυτό τους οἱ «καθαροί». Ἦταν καί ἀπό χαρακτῆρος καί πολιτικῶς ἡ πιό δυνατή ὁμάδα. Αὐτοί ἐνσάρκωναν τήν ἱστορική συνείδηση τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ. Ἐπηρεασμένοι ἀπό τό πολεμικό ἦθος τῆς ἐποχῆς τῶν Μακκαβαίων πίστευαν πώς ἡ βασιλεία τοῦ Ἰσραήλ θά ἐπικρατοῦσε γρήγορα καί ξεκινώντας ἀπό τά Ἱεροσόλυμα θά ἀγκάλιαζε ὅλη τή γῆ, γι' αὐτό καί ἦταν ἕτοιμοι νά τά θυσιάσουν ὅλα πρός χάριν της. Ἡ παρουσία τοῦ Ἰησοῦ μέ τήν σωτήρια πραγματικότητα πού ἀντιπροσώπευε ἦταν ἀντίθετη μέ τήν δική τους θέληση καί τούς δικούς τους ἐθνικούς προγραμματισμούς. Γι' αὐτό καί τόν βλέπουν σάν ἐπικίνδυνο ἐχθρό πού πρέπει νά τόν ἐξοντώσουν καί ἐργάζονται γι' αὐτό μέ ὅλα τά μέσα.

Ἀπό τό ἄλλο μέρος ὑπῆρχε ὁ ὁμάδα τῶν Σαδδουκαίων οἱ ὁποῖοι περιφρονοῦσαν τούς Φαρισαίους, ἐνῶ πάλι ἐκεῖνοι τούς μισοῦσαν. Οἱ Σαδδουκαῖοι εἶχαν μόρφωση ἑλληνιστική, μέ ζωντανά πνευματικά ἐνδιαφέροντα. Ἦσαν κοσμοπολῖτες πού εἶχαν ἐγκαταλείψει τόν δεσμό μέ τήν ἱστορία τοῦ λαοῦ τους. Ἡ πολιτική τους ἦταν διεθνιστική καί διαλλακτική. Ἀπό πνευματική ἄποψη ἦταν ὀρθολογιστές καί σκεπτικιστές. Στό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ ἔβλεπαν ἕναν ὀνειροπόλο, ἀνάμεσα στούς πολλούς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Γιά πολύ καιρό δέν ἐνδιαφέρθηκαν γι' αὐτόν. Ἡ σύγκρουσή τους μέ τόν Ἰησοῦ εἶναι μεταγενέστερη[39]. Ὁ λαός περικυκλώνει τόν ἄνθρωπο, πού ἔκανε τά θαύματα, τόν Μεσσία καί τόν παρακινεῖ σέ δράση. Τοῦ φέρνει τούς ἀρρώστους του, τοῦ ἐκθέτει τά βάσανά του, τόν ἀκούει, μαγεύεται ἀπό τά λόγια του, συγκλονίζεται ἀπό τά θαύματά του δέν καταλήγει ὅμως σέ μιά διαυγῆ ἀπόφαση, ἀλλά ταλαντεύεται, ἀνάλογα μέ τίς διαθέσεις τῆς στιγμῆς καί μένει δέσμιος στά χέρια ἐκείνων πού ἔχουν τήν ἐξουσία νά παίρνουν ἀποφάσεις.

Ἀναφορικά δέ μέ τούς ἄρχοντες, ὁ διορισμένος ἀπό τούς Ρωμαίους Βασιλιάς τῆς Ἰουδαίας Ἡρώδης ἦταν πονηρός διπλωμάτης καί ἀνίσχυρος στήν θέληση. Ὁ Ἰησοῦς διατύπωσε πρός τούς ἀπεσταλμένους τῶν Φαρισαίων ἕνα φοβερό καί ἐπικίνδυνο χαρακτηρισμό γιά τόν Ἡρώδη, ἀποκαλώντας τον «ἀλεπού» πού ζητεῖ μέ τούς θρησκευτικούς ἡγέτες τήν σύλληψή του[40]. Ὅσο γιά τόν ἕτερο τῶν ἀρχόντων, τόν ἀντιπρόσωπο τῆς καθαυτό ἐξουσίας στήν Παλαιστίνη, τόν αὐτοκρατικό προκουράτορα, αὐτός δέν ἀντίκρυσε ποτέ τόν Ἰησοῦ· ἄν εἶχε ἀκούσει κάτι γι' αὐτόν, ὁ ὑπερήφανος ἐκεῖνος Ρωμαῖος, θά τόν εἶχε ἐκλάβει ὡς ἕνα ἀπό τούς πλα-

38. Ματθ. 2, 1-17· Μάρκ. 11, 1-11· Λουκ. 19, 29-44· Ἰωάν. 12, 12-19.
39. Βλέπε τήν συζήτηση γιά τήν γυναῖκα πού παντρεύτηκε ἑπτά ἀδελφούς. Ματθ. 22,24.
40. Λουκ. 13, ,32.

νώδιους κήρυκες ἀπό τούς ὁποίους ἦταν γεμάτη ἡ ἐποχή ἐκείνη[41].

Τέλος τό Συνέδριο ἦταν τό ἀνώτερο συμβούλιο τῆς ἀριστοκρατορίας πού κυβερνοῦσε τήν πρωτεύουσα. Τό ἀποτελοῦσαν οἱ Ἱερεῖς, τῶν ὁποίων οἱ πιστοί τούς ἐξασφάλιζαν δύναμη καί πλοῦτο, οἱ Γραμματεῖς, πού ἦταν ἡ θρησκευτική τάξη τῶν Ἑβραίων λογίων τῶν ἐπιφορτισμένων μέ τήν ἑρμηνεία καί τήν διδασκαλία τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου καί τήν διατήρηση τῆς παραδόσεως καί οἱ πρεσβύτεροι, οἱ ὁποῖοι ἀντιπροσώπευαν τά συμφέροντα τῶν συντηρητικῶν καί πλουσίων ἀστῶν[42].

Στό δρόμο ἀπό τή Βηθανία πρός τά Ἱεροσόλυμα καί σέ μικρή ἀπόσταση ἀπό τό συνοικισμό Βηθσφαγῆ πού ἦταν στήν πλευρά τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν, ὁ Ἰησοῦς εἶπε στούς μαθητές του: «Πορεύθητε εἰς τήν κώμην τήν ἀπέναντι ὑμῶν, καί εὐθέως εὑρήσετε ὄνον δεδεμένην καί πῶλον μετ' αὐτῆς· λύσαντες ἀγάγετέ μοι καί ἐάν τις εἴπη τι, ἐρεῖτε ὅτι Κύριος αὐτῶν χρείαν ἔχει». Αὐτό δέ ἔγινε γιά νά πληρωθεῖ τό ρηθέν διά τοῦ προφήτου Ζαχαρία λέγοντος: «Εἴπατε τῇ θυγατρί Σιών, ἰδού ὁ Βασιλεύς σου ἔρχεται πραΰς καί ἐπιβεβηκώς ἐπί ὄνον καί πῶλον, υἱόν ὑποζυγίου»[43]. Ὅλα ἔγιναν ὅπως εἶπε. Ἔπειτα ἀντί γιά σέλα ἔβαλαν τά φορέματά τους πάνω στό ζῶο γιά νά καθίσει πάνω σ' αὐτά καί νά εἰσέλθει «θριαμβευτικά» στήν Ἱερή Πόλη. Ὁ Ἰησοῦς κατά τήν εἴσοδό του συνοδευόταν ἀπό μεγάλο πλῆθος ἀνθρώπων καί ἀπό τόν Λάζαρο, ἡ παρουσία τοῦ ὁποίου ἐξόργιζε τούς Γραμματεῖς καί τούς Φαρισαίους, ἰδιαίτερα μάλιστα τόν Ἀρχιερέα πού προερχόταν ἀπό τήν ὁμάδα τῶν Σαδδουκαίων πού ἐκ πεποιθήσεως δέν δεχόταν οὔτε κάν τήν ἰδέα τῆς ἀναστάσεως γενικά, πολύ δέ περισσότερο τήν ἀνάσταση κάποιου συγκεκριμένου προσώπου[44].

Πολλοί ἀπό τόν «ὄχλον ἔστρωσαν ἑαυτῶν τά ἱμάτια ἐν τῇ ὁδῷ, ἄλλοι ἔκοπτον κλάδους ἀπό τῶν δένδρων καί ἐστρώννυον ἐν τῇ ὁδῷ»[45]. Οἱ δέ ὄχλοι οἱ προπορευόμενοι καί οἱ ἀκολουθοῦντες ἔκραζαν λέγοντες· ὡσαννά τῷ υἱῷ Δαυΐδ· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου· ὡσαννά ἐν τοῖς ὑψίστοις· καί ὅταν εἰσῆλθε στά Ἱεροσόλυμα ἐσείσθη ὅλη ἡ πόλη λέγουσα: Τίς ἐστιν οὗτος; Οἱ δέ ὄχλοι ἔλεγαν. Οὗτος ἐστιν Ἰησοῦς ὁ προφήτης ὁ ἀπό Ναζαρέτ τῆς Γαλιλαίας.

Οἱ ἁρμόδιοι ἐξοργισμένοι καί μέ ἀπειλητικές διαθέσεις τόν βρῆκαν καί τόν ρώτησαν ἄν ἀκούει τί ψέλνουν, ἄν τά ἐγκρίνει, ἄν συμφωνεῖ νά τόν λένε Μεσσία. Ἐκεῖνος ἀπαντᾶ, ὅτι ἀπό τό στόμα τῶν μικρῶν καί τῶν καταφρονεμένων θά γίνει ἡ ἀλήθεια γνωστή. Τό κατά Λουκᾶν Εὐαγγέλιο προσθέτει, πώς οἱ Φαρισαῖοι τοῦ ζήτησαν νά ἀπαγορεύει στούς Μαθητές του καί στό πλῆθος νά ψέλνουν τέτοιους ψαλμούς. Ἐκεῖνος ὅμως τούς ἀπάντησε: «Λέγω ὑμῖν ὅτι ἐάν σιωπήσωσιν, οἱ λίθοι κεκράξονται»[46]. «Τά ἄψυχα λιθάρια θά συγκινηθοῦν ἀπό τά τεράστια μεγαλεῖα καί

41. Romano Guardini, ὅ.π., σσ. 401, 402.
42. Τζοβάννι Παπίνι, ὅ.π., σ. 182.
43. Ζαχ. 9,9· Ματθ. 21,5.
44. Μάρκ. 12, 18.
45 Ματθ. 21, 8.
46 Λουκ. 19, 40.

θά φωνάξουν τήν ἀλήθεια»[47].

Ἀπό τίς σχετικές εὐαγγελικές ἐξιστορήσεις μερικά σημεῖα εἶναι πολύ ἐνδιαφέροντα. Οἱ κλάδοι τῶν «βαΐων» καί τῶν «φοινίκων» πού κρατοῦσαν στά χέρια τους οἱ προσκυνητές[48] συμβολίζουν οὐσιαστικά τήν νίκη καί τόν θριαμβο μέ μιά ἐσχατολογική ἔννοια[49]. Μέ τό ἴδιο πνεῦμα μπορεῖ νά ἑρμηνευθεῖ καί τό ψαλμικό περιεχόμενο τῆς προσφωνήσεως «ὡσαννά, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου· ὡσαννά ἐν τοῖς ὑψίστοις», πού θυμίζει βασιλική ὑποδοχή[50]. Τό «ὡσαννά» ἔχει τήν ἔννοια τῆς ζητωκραυγῆς, ἀλλά καί τῆς ἐπικλήσεως γιά σωτηρία.

Ἡ εἴσοδος στήν πόλη, ὅπως προαναφέρθηκε, εἶχε ἀποκαλυπτικό χαρακτῆρα. Ὁ λαός κάτω ἀπό τήν κυριαρχία τοῦ προφητικοῦ πνεύματος, ἀναγνωρίζει τόν Μεσσία. Τόν ἀκολουθεῖ καί τόν ζητωκραυγάζει. Πιστεύει καί περιμένει πώς ὅλα ὅσα ἔλεγαν οἱ διαδόσεις γιά τήν ἀπελευθέρωσή τους θά γίνουν πραγματικότητα. Ὁ Μεσσίας θά κάνει τά μεγάλα θαύματα καί θά ἐγκατασταθεῖ ἡ μεσσιανική Βασιλεία. Προσδοκία ὅμως στήν ὁποία ὁ λαός δέν δείχνει σταθερότητα. Τό πιό ἀποφασιστικό πλῆγμα γι' αὐτόν θά εἶναι ὅταν δεῖ πώς ὁ Μεσσίας ἀπό ἀνθρώπινη ἄποψη εἶναι ἀνίσχυρος καί ὁδηγεῖται στόν Γολγοθᾶ.

Οἱ Φαρισαῖοι εἶναι πολύ σταθεροί, ἀποφασιστικοί γιά τόν θάνατο τοῦ Ἰησοῦ καί περιμένουν μόνο τήν κατάλληλη εὐκαιρία γιά τή σύλληψή του. Φοβοῦνται ὅμως ἀκόμη τόν λαό, γιατί δέν ἔχει ἀκόμη καταληφθεῖ ἀπό ἀπογοήτευση γιά τήν μή ἱκανοποίηση τῶν προσδοκιῶν του. Ἡ ἀτμόσφαιρα καθίσταται ὀξύτερη ἀκόμη ἀπό τό γεγονός ὅτι οἱ Σαδδουκαῖοι, οἱ Ἑλληνιστές, φοβούμενοι πολιτικές περιπλοκές ἄρχισαν νά σκέπτονται μέ ποιό τρόπο θά τεθεῖ τέρμα στήν ἔκρυθμη κατάσταση πού ἔχει δημιουργηθεῖ[51].

Ὁ Εὐαγγελιστής Μᾶρκος ἀναφέρει ὅτι ὁ Ἰησοῦς μετά τήν θριαμβευτική του εἴσοδο στήν Ἱερουσαλήμ καί τήν ἐπίσκεψή του στό Ναό, ἀνεχώρησε ἀμέσως μέ τούς μαθητές του γιά τήν Βηθανία, γιατί ἦταν πολύ ἀργά καί ἡ ὥρα εἶχε παρέλθει. «Καί εἰσῆλθεν εἰς Ἱεροσόλυμα ὁ Ἰησοῦς καί εἰς τό Ἱερόν καί περιβλεψάμενος πάντα, ὀψίας ἤδη οὔσης τῆς ὥρας, ἐξῆλθεν εἰς Βηθανίαν, μετά τῶν δώδεκα»[52]. Ἐπανῆλθε δέ τήν ἐπομένη κατά τήν ὁποία μᾶλλον καί ἐκαθάρισε τόν Ναόν ἀπό τούς ἐμπόρους. Οἱ Εὐαγγελιστές Ματθαῖος καί Λουκᾶς συνδέουν τά δύο γεγονότα ἀναφέροντες ὅτι ὁ καθαρισμός τοῦ Ναοῦ ἔγινε τήν ἡμέρα τῆς ἀποξηράνσεως τῆς ἄκαρπης συκῆς, ἕνα τρίτο συμβάν πού ἀναφέρουν οἱ δύο συνοπτικοί Ματθαῖος καί Μᾶρκος[53].

---

47 Romano Guardini, ὅ.π., σ. 363.
48 Ἰωάν. 12, 13.
49 Βλ. Ἀποκ. 7, 9.
50 Ματθ. 21, 9· Ψαλμ. 118, 25 ἑξ.
51. Romano Guardini, ὅ.π., σσ. 180-181.
52. Μάρκ. 11,11.
53. Ματθ. 21, 18-19· Μάρκ. 11, 12-14· Βλ. Γεωργ. Πατρώνου, ὅ.π., σ. 458.

4. Ο ΚΑΘΑΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΝΑΟΥ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΕΜΠΟΡΟΥΣ

Τὸ σημαντικότερο γεγονὸς τῆς τελευταίας προπασχάλιας περιόδου καὶ δραστηριότητας ἦταν τὸ ἐπεισόδιο τοῦ «καθαρισμοῦ τοῦ Ναοῦ», τὸ ὁποῖο θεωρήθηκε ὡς μιὰ ἐξαιρετικὰ ἀπαράδεκτη καὶ ἀνησυχητικὴ παρέμβαση στὶς ἐξουσίες τῆς θρησκευτικῆς ἡγεσίας καὶ ὁδήγησε σὲ ἄμεση, ἀνοικτὴ καὶ πλήρη ρήξη τοῦ Ἰησοῦ μὲ τὸν Ἀρχιερέα, τὸ θρησκευτικὸ κατεστημένο γενικότερα καὶ τοὺς ὑπεύθυνους τοῦ Ναοῦ, ἀφοῦ διακυβεύονταν τεράστια οἰκονομικὰ συμφέροντα μὲ τὴν ἐνέργεια αὐτή.

Γιὰ νὰ παραστήσομε καλύτερα τὸ μῖσος ποὺ ἔνωνε τὶς ἀνώτερες τάξεις τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐναντίον τοῦ Ἰησοῦ πρέπει νὰ ὑπογραμμίσομε μὲ ἔμφαση ὅτι ἡ Ἁγία Πόλη ζοῦσε φαινομενικὰ γιὰ τὴν θρησκεία, πραγματικὰ δὲ ἀπὸ τὴν θρησκεία. Χιλιάδες Ἰουδαῖοι ἀνέβαιναν κάθε χρόνο κατὰ τὶς μεγάλες ἑορτὲς ἐκεῖ, προερχόμενοι ἀπὸ τὶς τετραρχίες τῆς Παλαιστίνης καὶ ὅλες τὶς ἐπαρχίες τῆς αὐτοκρατορίας γιὰ νὰ προσφέρουν στὸν Θεὸ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης θυσίες ἀποδεκτὲς καὶ νόμιμες.

Ὁ Ναὸς ἔτρεφε τὴν πρωτεύουσα μὲ τὶς προσφορές του, τὶς δεκάτες του, τὶς θυσίες του καὶ προπαντὸς πλούτιζε χάρις στὴν ἀκατάπαυστη συρροὴ τῶν προσκυνητῶν. Ὁ Φλάβιος Ἰώσηπος ἀναφέρει πὼς συναθροίζονταν ἐκεῖ, κατὰ τὶς ἐξαιρετικὰ ἐπίσημες ἡμέρες, μέχρι τρία ἑκατομμύρια ξένων.

Ὁ μόνιμος πληθυσμὸς ζοῦσε ὅλο τὸν χρόνο ἀπὸ τὰ κέρδη τοῦ Ναοῦ. Ἡ τύχη τῶν ζωεμπόρων, τῶν ξενοδόχων, τῶν κολλυβιστῶν, ἀκόμη καὶ τῶν τεχνιτῶν, ἐξαρτᾶτο ἀπὸ τὴν κίνηση τοῦ Ναοῦ.

Ἡ θρησκεία ἦταν λοιπὸν ἡ Ἐθνικὴ Βιομηχανία, ἡ μοναδικὴ ἐπιχείρηση ἀπὸ τὴν ὁποία ζοῦσε ὁλόκληρη ἡ Ἱερουσαλήμ. Κάθε προσβολὴ ἐπομένως ἐναντίον τῆς θρησκείας, ἐναντίον τῶν ἀντιπροσώπων της, ἐναντίον τοῦ ὁρατοῦ της μνημείου, τοῦ τόσο ἱεροῦ καὶ καρποφόρου, θὰ ἐθεωρεῖτο πράξη ἐχθρικὴ ἀπὸ τὸν λαὸ τῆς Ἱερουσαλὴμ καὶ τὸ θρησκευτικὸ ἱερατεῖο.

Ὁ Ἰησοῦς μὲ τὸ Εὐαγγέλιό του ἀπειλοῦσε ἀπ' εὐθείας τὰ εἰσοδήματα καὶ τὶς ἀπολαβὲς τῶν προνομιούχων τάξεων καὶ τὴν ἀξιοπιστία καὶ ὑπόσταση τοῦ θρησκευτικοῦ Ἱερατείου, γι' αὐτὸ καὶ εἶχε γίνει «ἐπικίνδυνος» κάρφος στοὺς ὀφθαλμούς τους, ἀπὸ τὸν ὁποῖο χωρὶς κανένα ἐνδοιασμό, ἔπρεπε ἐπὶ τέλους ὁριστικὰ νὰ ἀπαλλαγοῦν[54].

Ἡ ἐνέργεια τῆς παρεμβάσεως τοῦ Ἰησοῦ γιὰ τὸν καθαρισμὸ τοῦ Ναοῦ μὲ τὴν χρησιμοποίηση φράσεων ἀπὸ τοὺς μεγάλους προφῆτες Ἡσαΐα καὶ Ἱερεμία γιὰ νὰ στηλιτεύσει τὰ ἤθη καὶ τὴν συμπεριφορὰ λαοῦ καὶ ἀρχόντων καὶ νὰ μετατρέψει τὸν Ναὸ ἀπὸ «οἶκο ἐμπορίου» καὶ «σπήλαιον ληστῶν» σὲ οἶκο προσευχῆς καὶ λατρείας Θεοῦ, χαρακτηρίστηκε αὐθαίρετη, προκλητική, βέβηλη καὶ ἀπαράδεκτη. Γι' αὐτὸ καὶ ὅταν ἄκουσαν οἱ Φαρισαῖοι καὶ οἱ Ἀρχιερεῖς προφητικὰ λόγια περὶ τοῦ

54. Τζοβάννι Παπίνι, ὅ.π., σσ. 180-181.

«οἴκου προσευχῆς»[55] καὶ περὶ «σπηλαίου ληστῶν»[56] νὰ συσχετίζονται μὲ τήν κρατοῦσα κατάσταση, ἀναζήτησαν τρόπους «πῶς αὐτόν ἀπολέσωσιν»[57].

Ἡ εἴσοδος τοῦ Ἰησοῦ στά Ἱεροσόλυμα καὶ ἡ κάθαρση τοῦ Ναοῦ ἀποτελοῦν ἀπήχηση ἐντόνων ἐσχατολογικῶν προσδοκιῶν καὶ γι' αὐτό ἔλαβαν ἕνα σαφῆ μεσσιανικό χαρακτῆρα. Κατά τήν σχετική ἰουδαϊκή παράδοση ὁ Μεσσίας κατά τόν ἐρχομό του θά κρατοῦσε μαστίγιο γιά τήν τιμωρία τῶν πλουσίων ἐμπόρων καὶ τήν προστασία τῶν φτωχῶν πιστῶν. καὶ αὐτό δέν θά σημαίνει πράξη ἐκδικήσεως, ἀλλά πράξη ἀποκαταστάσεως καὶ «σημεῖον» ἐξουσίας. Ἡ φράση «μή ποιεῖτε τόν οἶκον τοῦ Πατρός μου» καὶ ὄχι τόν οἶκο τοῦ Πατρός μας «οἶκον ἐμπορίου» ἐμπεριέχει μιά σαφῆ μεσσιανική προειδοποίηση. Ὁ Ἰησοῦς ἐδῶ οἰκειοποιεῖται οὐσιαστικά τίς προφητικές ρήσεις καὶ ὁ «οἶκος τοῦ Πατρός» ἀπό γενική ἔννοια γίνεται στόν Ματθαῖο σαφῶς προσωπικό κατηγόρημα «οἶκος μου»[58]. Αὐτός λοιπόν ὁ «οἶκος τοῦ Πατρός» καὶ τοῦ «Υἱοῦ» πρέπει νά παραμείνει στό ἑξῆς «οἶκος προσευχῆς» καὶ λατρείας καὶ ὄχι «οἶκος ἐμπορίου» καὶ «σπήλαιον ληστῶν»[59]. Εἶναι σχεδόν βέβαιο πώς ὁ Ἰησοῦς μόλις εἰσῆλθε στήν δίνη τῆς μεγάλης δημοσιότητας, βρέθηκε μπροστά σέ κινήματα πού προξενοῦσαν τόν θαυμασμό ἤ τόν φόβο σέ ὁλόκληρο τόν Ἰουδαϊκό λαό τῆς Παλαιστίνης[60].

Ἡ δυναμική αὐτή ἐνέργεια ἀποκαλύπτει τόν Ἰησοῦ ὡς φορέα ἐξουσίας, στό πρόσωπο τοῦ ὁποίου ἐπαληθεύονται ὅλες οἱ προφητεῖες, μέ συνέπεια τήν κορύφωση τῆς δημοτικότητάς του καὶ τήν ἔξαρση τῆς αἰσιοδοξίας τοῦ λαοῦ γιά ὑλοποίηση τῶν ἐθνικῶν καὶ ἐσχατολογικῶν προσδοκιῶν του. Παράλληλα ὅμως οἱ Γραμματεῖς, οἱ Φαρισαῖοι καὶ ὁ Ἀρχιερέας, αὐτόπτες καὶ αὐτήκοοι μάρτυρες τῶν γεγονότων αὐτῶν, ἀνησυχοῦν ἔντονα, καὶ ἀταλάντευτα πλέον σκέπτονται τήν μεθόδευση γιά τήν σύλληψη καὶ ἐξόντωσή του.

5. ΜΕ ΕΠΙΠΛΑΣΤΗ ΝΟΜΙΜΟΠΟΙΗΣΗ ΑΠΟΦΑΣΙΖΕΤΑΙ Η ΣΥΛΛΗΨΗ ΚΑΙ ΕΚΤΕΛΕΣΗ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ

Ἡ περιρρέουσα ἀτμόσφαιρα ὁριοθετεῖ πλέον τήν σύλληψη καὶ ἐκτέλεση τοῦ Ἰησοῦ καὶ μάλιστα ἐσπευσμένα. Τό Σάββατο ἄρχιζε ὁ ὀκταήμερος ἑορτασμός τοῦ Πάσχα. Τότε οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Ἰησοῦ δέν θά προέβαιναν σέ καμιά κίνηση ἐναντίον του, γιατί λόγω τῆς ἱερότητας τῶν ἡμερῶν βασίλευε ἀπόλυτη ἀργία. Δέν ἐπιθυμοῦν ὅμως νά ἀφήσουν νά περάσουν καὶ αὐτές οἱ ἡμέρες περιμένοντας, γιατί τότε θά ἄφηναν τήν ὑπόθεση στίς ἄστατες διαθέσεις τοῦ λαοῦ. Ἡ ὑπόθεση ἔπρεπε

55. Ἡσ. 56,7.
56. Ἱερ. 7,11.
57. Μάρκ. 11,18.
58. Ματθ. 21, 13.
59. Γεωργ. Πατρώνου, ὅ.π., σ. 462.
60. Etienne Trocmé, ὅ.π., σ. 142.

νά πάρει τέλος. Ἡ θριαμβευτική εἴσοδος στήν Ἰερουσαλήμ μέ τήν ἀπήχηση τῶν ἐντόνων ἐσχατολογικῶν προσδοκιῶν, ἡ δίωξη τῶν ἐμπόρων καί τῶν κολλυβιστῶν ἀπό τόν Ναό, ὁ ταλανισμός τῶν Γραμματέων καί τῶν Φαρισαίων ἀπό τό ὕψος τοῦ Ναοῦ, ἡ μέ ἀφορμή τήν ἀνάσταση τοῦ Λαζάρου μεταφορά τῆς ἀναστάσεως τῶν νεκρῶν ἀπό τό θεωρητικό ἐπίπεδο στήν πραγματικότητα τῶν ἱστορικῶν γεγονότων καί ἐμπειριῶν πού ἐσήμαινε γιά πολλούς ὅτι ὁ Μεσσίας εἶναι παρών καί ἐνεργεῖ πλέον στήν ἱστορία δυναμικά, εἶχαν δημιουργήσει μιά ἔντονη καί ἔκρυθμη κατάσταση[61].

Ἡ Ἰερουσαλήμ εἶχε κατακλυσθεῖ ἀπό ξένους. Πολλοί ἀπ' αὐτούς συμμετεῖχαν στίς ἐκδηλώσεις καί ἐπευφημίες ὑπέρ τοῦ Ἰησοῦ, οἱ ὁποῖες δέν εἶχαν μόνο θρησκευτικές συνέπειες, ἀλλά καί πολιτικές προεκτάσεις. Ἦταν ἐνδεχόμενο νά ξεσπάσει κάποια ταραχή, κάποια πολεμική ἀντί γιά εἰρηνική ἀντιμετώπιση τῶν ἐθνικῶν θεμάτων ἤ κάποια στάση ἴσως ἀπό τούς ἐπαρχιῶτες πού ἐλάχιστα τούς ἐνδιέφεραν τά προνόμια καί τά συμφέροντα τῆς Μητροπόλεως. Τό κακό ἔπρεπε νά κτυπηθεῖ στήν ἀρχή καί δέν ἔβλεπαν ἄλλη λύση παρά νά ἐξαφανίσουν τόν βλάσφημο. Οἱ ἀλώπεκες τοῦ θυσιαστηρίου καί τοῦ ἐμπορίου πού εἶχαν ἤδη συμφωνήσει κρυφά, συνεννοήθηκαν νά συγκαλέσουν τό Συνέδριο, ὥστε ἡ Δολοφονία πού εἶχαν ἀποφασίσει, νά προσυπογραφεῖ καί ἀπό τόν Νόμο.

Στήν ἐν λόγῳ συνεδρίαση ὅλοι συμφώνησαν ὅτι ἔπρεπε νά ἀπαλλαγοῦν ἀπό τόν Ἰησοῦ συλλαμβάνοντάς τον ἀπροειδοποίητα καί θανατώνοντάς τον μέ τήν κατηγορία ὅτι ἐβλαστήμησε τόν Θεό καί τό Σάββατο. Μόνο ὁ Νικόδημος ἐξέφρασε κάποια ἀντίρρηση, ἀλλά τόν ἀποστόμωσαν. «Τί ποιοῦμεν», ἔλεγαν, «ὅτι οὗτος ὁ ἄνθρωπος πολλά σημεῖα ποιεῖ; Ἐάν ἀφῶμεν αὐτόν οὕτω, πάντες πιστεύσουσιν εἰς αὐτόν, καί ἐλεύσονται οἱ Ρωμαῖοι καί ἀροῦσιν ἡμῶν καί τόν τόπον καί τό ἔθνος». Φέροντες ὡς δικαιολογία τή σωτηρία τῆς πατρίδας ἐπικαλοῦνται τό κοινό ἀγαθό γιά νά ντύσουν μέ μιά ἰδεολογική νομιμότητα τούς ἐγκληματικούς σκοπούς τους.

Ὁ Καϊάφας πού ἦταν Ἀρχιερέας ἐκεῖνον τόν χρόνο τεκμηριώνει τήν ἐγκληματική ἐνέργεια διαλύοντας τήν ἀμηχανία τῶν συνέδρων μέ τήν γνώμη ἐκείνη πού στά μάτια τῆς ἀνθρώπινης λογικῆς δικαιολογεῖ πάντα τήν θυσία τῶν ἀθώων. «Ὑμεῖς οὐκ οἴδατε οὐδέν, οὐδέ διαλογίζεσθε ὅτι συμφέρει ἡμῖν ἵνα εἷς ἄνθρωπος ἀποθάνῃ ὑπέρ τοῦ λαοῦ καί μή ὅλον τό ἔθνος ἀπόλλυται». Ἡ ὑποκριτική αὐτή γνώμη τοῦ Καϊάφα μέσα σέ ὑψηλότερη ἔννοια, μεταφερομένη στό ἀπόλυτο καί ἔχοντας στή θέση τῆς λέξεως «ἔθνος» τήν λέξη «ἀνθρωπότης», ἦταν ἡ ἴδια ἡ ἀλήθεια, πού ὁ Ἰησοῦς εἶχε δεχθεῖ μέσα στήν καρδιά του καί ἡ ὁποία ἔμελλε νά ἀποβεῖ κάτω ἀπό ἄλλη μορφή τό μυστήριο τῆς λατρείας τοῦ Σταυροῦ. Ὁ Καϊάφας δέν γνώριζε πόσο τά λόγια του αὐτά, κυνική ἔκφραση ἑνός σκληροῦ αἰσθήματος, ἦταν σύμφωνα μέ τήν σκέψη τοῦ θύματός του.

61. Romano Guardini, ὅ.π., σ. 415.

Ἡ σκέψη ὅτι μόνος ὁ δίκαιος μπορεῖ νὰ πληρώσει γιὰ τὴν ἀδικία, μόνος ὁ καθαρὸς μπορεῖ νὰ ἐξοφλήσει τὰ χρέη τῶν ἁμαρτωλῶν, μόνος ὁ Θεός, μέσα στὴν ἀπέραντη τελειότητά του, μπορεῖ νὰ ἐξιλεώσει τὶς ἁμαρτίες ποὺ ὁ ἄνθρωπος ἔπραξε ἀπέναντί του, ἡ σκέψη αὐτὴ ποὺ στοὺς ἀνθρώπους φαίνεται ὡς τὸ κατακόρυφο τοῦ παραλογισμοῦ, ἀκριβῶς ἐπειδὴ εἶναι τὸ κατακόρυφο τῆς θείας λογικῆς, δὲν εἶχε βέβαια γεννηθεῖ στὸν νοῦ τοῦ τυφλωμένου Σαδδουκαίου ὅταν φανέρωσε μπροστὰ στοὺς ἑβδομῆντα συνενόχους του τὸ σόφισμα ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖο θὰ τοὺς ἀπήλλασσε ἀπὸ ἐνδεχόμενες τύψεις.

Ὁ Καϊάφας ποὺ ἐπρόκειτο νὰ χρησιμοποιηθεῖ μαζὶ μὲ τὸν ἀκάνθινο στέφανο καὶ τὰ καρφιὰ ὡς ἕνα ἀπὸ τὰ ὄργανα τοῦ πάθους, δὲν πίστευε ἐκείνη τὴν στιγμὴ πὼς ἐπισήμως ἔκανε τὴν ἀρχή, ἂν καὶ κρυφὰ καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλει, τοῦ θείου Δράματος ποὺ θὰ ἐξελίσσετο γρήγορα[62].

Ὕστερα ἀπὸ τὴν ὑποκριτικὴ αὐτὴ τεκμηρίωση τῆς εἰσηγήσεως τοῦ Καϊάφα, τὰ ἑβδομῆντα μέλη τοῦ Συνεδρίου ποὺ δὲν ἀντιλαμβάνονται ὅτι ὑπακούουν αὐτὴ τὴν στιγμὴ στὴ θέληση τοῦ θύματός τους, ἀποφασίζουν νὰ τὸν συλλάβουν πρὶν ἀπὸ τὸ Πάσχα· ἀνησυχοῦν μόνο σὲ ἕνα πρᾶγμα. Φοβοῦνται τὸν λαό. «Καὶ ἐζήτουν οἱ Ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Γραμματεῖς τὸ πῶς ἀνέλωσιν αὐτόν· ἐφοβοῦντο γὰρ τὸν λαόν».

Τὴν κατάσταση διευκολύνει ἕνας ἀπὸ τοὺς Δώδεκα μαθητὲς ὁ Ἰούδας ὁ Ἰσκαριώτης, μιὰ προδοσία ἐκ τῶν ἔνδον, ποὺ ἐνισχύει τὴν ἐπίπλαστη νομιμοποίηση καὶ ἀποφασιστικότητα τοῦ ἱερατείου γιὰ τὴν σύλληψη καὶ τὴν ἐκτέλεση τοῦ Ἰησοῦ.

62. Τζοβάννι Παπίνι, ὅ.π., σσ. 182-184.

ΙΒ΄. ΜΥΣΤΙΚΟΣ ΔΕΙΠΝΟΣ

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἐνῶ ὁ Ἰούδας διαβουλεύεται τήν προδοσία, ὁ Ἰησοῦς ἀποφασίζει νά ἐπισπεύσει, μέ τήν ὁμάδα τῶν μαθητῶν του, τόν ἑορτασμό τοῦ Πάσχα κατά μία ἡμέρα καί ἀντί νά κάνουν τό πασχάλιο δεῖπνο τήν Παρασκευή, σύμφωνα μέ τήν παράδοσή τους, νά τό κάμουν τήν ἡμέρα τῆς Πέμπτης καί μάλιστα καθώς ἀναφέρουν οἱ Εὐαγγελιστές Μᾶρκος καί Λουκᾶς χωρίς πασχάλιο ἀμνό, ἀλλά πιθανῶς μόνο μέ ἁπλό ἄρτο καί πικρά χόρτα[1].

Ἡ διευθέτηση τῶν τοῦ Δείπνου στό ὁποῖο μετεῖχε μόνο ὁ Ἰησοῦς μέ τούς Δώδεκα μαθητές του, ἔγινε ἀπό τούς ἀποσταλέντες ἐπί τοῦτο παρά τοῦ Ἰησοῦ μαθητές Πέτρο καί Ἰωάννη σέ κάποιο ἥσυχο προάστειο τῶν Ἱεροσολύμων. Διατυπώνεται ἀπό πολλούς ἡ ἄποψη ὅτι ἡ οἰκία μέ τό «ἀνώγαιον μέγα ἐστρωμένον»[2] γιά τό Δεῖπνο, πρέπει νά ἀνῆκε στήν οἰκογένεια τοῦ νεαροῦ τότε «Ἰωάννου τοῦ ἐπικαλουμένου Μάρκου» τοῦ γνωστοῦ μας ἀργότερα ὡς Εὐαγγελιστῆ Μάρκου[3] καί πώς εἶναι ἡ ἴδια οἰκία ὅπου εἶχαν τίς συναθροίσεις τους οἱ μαθητές μετά τήν Σταύρωση καί ὅπου ἔγινε ἡ Πεντηκοστή[4].

Ὁ Εὐαγγελιστής Λουκᾶς προτάσσει τοῦ Δείπνου τήν οὐσιώδη φράση τοῦ Ἰησοῦ πρός τούς μαθητές του, πολύ χρήσιμη γιά τήν πλήρη κατανόηση τοῦ γεγονότος «ἐπιθυμία ἐπεθύμησα τοῦτο τό Πάσχα φαγεῖν μεθ' ὑμῶν πρό τοῦ με παθεῖν· λέγω γάρ ὑμῖν, ὅτι οὐκέτι οὐ μή φάγω ἐξ αὐτοῦ ἕως ὅτου πληρωθῇ ἐν τῇ Βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ»[5]. Ὁ Ἰησοῦς προλέγει οὐσιαστικά μέ τά λόγια του αὐτά τόν θάνατό του, ὁ ὁποῖος θά εἶναι καί προϋπόθεση τοῦ Δείπνου τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἕνα νέο δηλαδή ἐσχατολογικό Πάσχα[6], μιά νοσταλγία τῆς τελείας ἑνότητας μέσα στήν ἀναγέννηση τοῦ παλαιοῦ νόμου[7].

Ὅλο τό μυστήριο τοῦ Πάσχα -ὁ σταυρός καί ἡ ἀνάσταση- βρίσκονται στό Δεῖπνο τοῦ Σωτῆρος. Τό μυστήριο τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου δέν περιορίζεται μόνο

1. Μάρκ. 14,12· Λουκ. 22,7.
2. Μάρκ. 14,15.
3. Βλ. Πράξ. 12,12.
4. Romano Guardini, ὅ.π., σ. 415.
5. Λουκ. 22, 15-16.
6. Γεωργ. Πατρώνου, ὅ.π., σ. 471.
7. Τζοβάννι Παπίνι, ὅ.π., σ. 194.

στήν ὁρατή συμμετοχή στά εὐχαριστιακά δῶρα μέσα στή σύναξη τῶν πιστῶν. Ἕνας ἐσωτερικός Μυστικός Δεῖπνος ἀόρατος, καθαρά πνευματικός, μπορεῖ νά ἐπιτελεῖται μέσα στήν ψυχή μου κάθε ὥρα καί σέ κάθε τόπο. «Ἐάν τις… ἀνοίξη τήν θύραν, εἰσελεύσομαι πρός αὐτόν καί δειπνήσω μετ' αὐτοῦ»[8]. Ὁ ἀόρατος Μυστικός Δεῖπνος δέν εἶναι λιγότερο πραγματικός ἀπό τόν ὁρατό. Εἶναι ὅμως ἄλλης τάξεως· καί πρέπει αὐτή τήν διαφορά τάξεως νά τήν ἀντικρύζομε μέ ἀπόλυτο σεβασμό[9].

Σέ ἀτμόσφαιρα γεμάτη δέος καί ἀγωνία πραγματοποιήθηκε ὁ Μυστικός Δεῖπνος. Ὁ Ἰησοῦς μέ τήν ἐκ τῆς ἐνανθρωπήσεως «κένωσίν του», ἐνδεδυμένος τήν ἀδυναμία τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς[10], παρουσιάζεται ἀνάμεσα στούς Δώδεκα ὄχι ὡς ὁ σοφός ἀνάμεσα στούς ἀνίδεους, οὔτε καί σάν ὁ στοργικός γενικά φίλος ἀνάμεσα στούς φίλους του, ἀλλά ὡς ὁ Υἱός τοῦ ζῶντος Θεοῦ, ὁ ἐνανθρωπήσας Λόγος πού ἀνέλαβε ὅλο τό βάρος τῆς ἀπύθμενης παγκόσμιας ἐνοχῆς καί τοῦ ἀνθρώπινου πόνου. Κάθεται ἀνάμεσα στούς ἀνθρώπους πού ἔχουν ἁμαρτήσει· μερικούς ἀπό αὐτούς τούς κάλεσε, ὄχι ἀκριβῶς σάν σοφούς καί μεγάλους, ἀλλά «ὡς μωρά καί ἐξουθενημένα», ἕτοιμος νά ἐκπληρώσει τήν Σωτηρία. Εἶναι ὅμως ὁ μόνος πού ἔχει συναίσθηση γιά τό τί πραγματικά συμβαίνει, ἐνῶ οἱ μαθητές δίνουν μιά περίεργα ἀμήχανη ἐντύπωση. Δέν καταλαβαίνουν οὔτε τί σκέπτεται ὁ Διδάσκαλός τους, οὔτε γιατί κατευθύνει τά πράγματα μέ αὐτό τόν τρόπο. Γι' αὐτό καί τά γεγονότα μέ τήν ἐξέλιξή τους, συγκλόνισαν. Δέν μποροῦν νά τόν καταλάβουν, ὄχι ἐπειδή δέν θέλουν, ἀλλά ἐπειδή δέν μποροῦν νά ἀνταποκριθοῦν στήν περίσταση καί στέκονται μπροστά στό ἀκατάλυπτο Μυστήριο τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου ἀμήχανοι, μέ τόν Ἰησοῦ νά εἶναι κατάμονος. Ἀπό τά λόγια του στήν Γεθσημανῆ καταλαβαίνομε πόσο ἐπιθυμοῦσε νά εὕρισκε λίγη κατανόηση. «Οὕτως ἰσχύσατε μίαν ὥρα γρηγορῆσαι μετ' ἐμοῦ». Στό τέλος τῆς συναντήσεως ὁλόκληρο τό περιβάλλον βυθίζεται σ' ἕνα σύθαμπο· καί σ' ἐκείνη τήν μεγάλη συνομιλία μέ τόν Θεό, τήν ἀρχιερατική του προσευχή, συνομιλεῖ μόνος μέ τόν Πατέρα του[11].

2. ΑΝΑΤΡΟΠΗ ΤΟΥ ΕΒΡΑΪΚΟΥ ΠΑΣΧΑ, ΤΟΥ ΠΑΣΧΑ ΤΗΣ ΠΑΛΑΙΑΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ

Ὁ πανηγυρισμός τοῦ Πάσχα τῶν Ἑβραίων συνδέεται μέ ἕνα γεγονός ἀπό τό πολύ μακρινό παρελθόν, μέ τήν ἔξοδό τους ἀπό τήν Αἴγυπτο. Ἡ νικηφόρος ἀπόδρασή τους ἀπό τήν δουλεία συνοδεύτηκε ἀπό πολλά θαύματα, δεῖγμα τῆς τόσο φανερῆς προστασίας τοῦ Θεοῦ. Ἡ νικηφόρος αὐτή ἀπόδραση δέν ξεχάστηκε ποτέ ἀπό τόν λαό ἐκεῖνο πού ἐν τούτοις ἔμελλε νά περάσει κι ἄλλες αἰχμαλωσίες καί

8. Ἀποκ. 3,20.
9. ΕΜΑΕ, ὅ.π., σ. 96.
10. Φιλιπ. 2,7.
11. Ἰωάν. 17· Βλ. Romano Guardini, ὅ.π., σσ. 416-421.

νά ὑποφέρει ἀπό ντροπή καί ἄλλων ἐξοριῶν. Γιά αἰωνία ἀνάμνηση τῆς Ἐξόδου καθιερώθηκε μιά ἐτήσια ἑορτή πού ὀνομάσθηκε Πεσάχ ἤ Πάσχα. Ἦταν ἕνα εἶδος λιτοῦ συμποσίου πού εἶχε σκοπό νά θυμίζει τό πρόχειρο καί γρήγορο φαγητό τῶν φυγάδων ἀποτελούμενο ἀπό ἀρνί, ἄζυμο ψωμί, πικρά χόρτα καί κρασί πού συμβολίζει τήν χαρά τῆς διαφυγῆς, τά ἀμπέλια τῆς γῆς τῆς Ἐπαγγελίας, τήν Εὐχαριστία στόν Ὕψιστο[12].

Κάθε χρόνο τήν Παρασκευή, πρίν ἀπό τό Μέγα Σάββατο, πανηγυρικά σύμφωνα μέ ὁρισμένη ἱεροτελεστία ἔκαναν τό συμποσιακό δεῖπνο τοῦ Πάσχα. Ἀρχαιότερα στό δεῖπνο αὐτό οἱ Ἑβραῖοι ἔτρωγαν ὄρθιοι, σάν νά ἦταν ἕτοιμοι νά φύγουν, σύμφωνα μέ τίς παλιές ὁδηγίες. Ἀργότερα ὅμως ἀπό ἀναμνηστικό δεῖπνο, ἔγινε δεῖπνο χαρᾶς πού διαρκοῦσε πολύ καί ὅπου οἱ Ἰσραηλῖτες ἔτρωγαν γυρμένοι δίπλα στό τραπέζι, σύμφωνα μέ τήν γενική συνήθεια τῆς ἐποχῆς. Οἱ συνδαιτυμόνες ἄρχιζαν τό δεῖπνο μέ τήν πόση οἴνου ἀπό τό ἴδιο ποτήρι. Ὁ οἰκοδεσπότης εὐλογοῦσε τό ποτήρι τέσσερις φορές καί ἔδινε, κυκλικά νά πιοῦν ὅλοι. Μετά τό πρῶτο ποτήρι σερβίριζαν τά ὀρεκτικά. Μετά ἀπό τό δεύτερο ποτήρι ὁ οἰκοδεσπότης πρόσφερε σέ ὅλους ἄζυμο ψωμί καί πικρά χόρτα. Τότε ἔλεγαν τό πρῶτο μέρος ἀπό τήν μεγάλη δοξολογία, τό «ἀλληλούϊα» καί ἔπειτα ἔτρωγαν τό ἀρνί. Μετά τό φαγητό εὐλογοῦσαν τό τρίτο ποτήρι καί στή συνέχεια τό τέταρτο. Καί ἡ ἑορτή τελείωνε μέ τό δεύτερο μέρος τῆς μεγάλης δοξολογίας[13]. Μέ τήν ἴδια συμποσιακή τακτική ἑόρταζε καί ὁ Ἰησοῦς τό Πάσχα μέ τούς δικούς του. Τό βράδυ ὅμως τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου εἶναι τό τελευταῖο δεῖπνο του πάνω στήν γῆ, κατά τό ὁποῖο σύρεται ἡ αὐλαία τοῦ πάθους του.

Μέσα στό Ὑπερῶο κυριαρχεῖ τό ἱλαρό φῶς τῆς γαλήνης ὑπό τήν σκέπη τοῦ ὁποίου θά ἀκολουθήσει μιά μυσταγωγία, μιά κατανυκτική καί ἀλησμόνητη ἱεροτελεστία. Τό βράδυ αὐτό πού εἶναι τό τελευταῖο, ἔχει κάτι ἀπό τήν ἀτμόσφαιρα τῆς ἀρχῆς· κάτι ἀπό τό Ὄρος τῶν Μακαρισμῶν. Εἶναι ἡ Ἀρχή καί τό τέλος. Εἶναι ἡ ἀνακεφαλαίωση καί ἡ περίληψη ὁλόκληρης τῆς ζωῆς καί τοῦ λυτρωτικοῦ του ἔργου. Ἀποκαλύπτει στούς Μαθητές του ὅτι αὐτό εἶναι τό τελευταῖο δεῖπνο του πάνω στήν γῆ. Τό ἑπόμενο θά εἶναι τό πρῶτο τῆς Καινῆς Βασιλείας του «ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ»[14].

Τό τελευταῖο αὐτό δεῖπνο στό προκαταρκτικό του στάδιο ἀκολούθησε τό ἀρχαῖο ἰουδαϊκό ἔθος. Ἔτσι προηγήθηκε τῆς ἐνάρξεώς του «ἡ πλύσις τῶν ποδῶν» τῶν μαθητῶν ἀπό τόν Ἰησοῦ, ὁ ὁποῖος ἔδωσε παράδειγμα ὑπέρτατης ταπεινώσεως μέ τό νά ζωστεῖ «λέντιον» νά γονατίσει μπροστά στόν κάθε ἕνα τους, νά τοῦ

12. Τζοβάννι Παπίνι, Ἱστορία τοῦ Χριστοῦ, μετφρ. Βασ. Μουστάκη, ἐκδ. Οἶκος «Ἀστήρ», σ. 195.
13. Romano Guardini, ὅ.π., σσ. 428-430.
14. Εὐθυμίου (Ἐπισκ.), ὅ.π., σσ. 254-255.

πλύνει καί νά τοῦ σκουπίσει τά πόδια[15], ἀκόμα καί τοῦ Ἰούδα[16] δίδοντάς του τό ἐρέθισμα συνυφασμένο μέ τήν τελευταία εὐκαιρία γιά ἀποτροπή τῆς προδοτικῆς του πράξεως καί λέγοντας «ὑπόδειγμα δέδωκα ὑμῖν, ἵνα καθώς ἐγώ ἐποίησα ὑμῖν καί ὑμεῖς ποιῆτε»[17].

Ἡ συνέχεια ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Ἰησοῦς δέν ἀκολούθησε τήν καθιερωμένη τάξη. Τό γεγονός ἄλλωστε ὅτι μετέθεσε τήν ἑορτή ἀπό τήν Παρασκευή στήν Πέμπτη τό βράδυ, ἀποτελοῦσε ἤδη μιά παρέκκλιση. Ἐκεῖνος ὅμως πού εἶπε ὅτι εἶναι ὁ Κύριος τοῦ Σαββάτου[18] ἦταν καί τοῦ Πάσχα ὁ Κύριος. Ἀλλά κατά τήν διάρκεια τοῦ Δείπνου ἔγινε ἡ συγκλονιστική ἀνατροπή τοῦ Ἰουδαϊκοῦ Πάσχα. Ὁ Ἰησοῦς τήν ἑόρτια ἐκείνη ἡμέρα μέ τήν ἵδρυση τοῦ Μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας καί τόν δικό του θυσιαστικό θάνατο, καταργήσας τό πάσχα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἐγκαινίασε ἕνα νέο καί σωτήριο Πάσχα, τό Πάσχα «τῆς Καινῆς Διαθήκης» προσφέροντας ὡς ἀμνό τόν ἴδιο τόν ἑαυτό του.

Ὁ Ἰησοῦς πῆρε τήν θέση του στήν κορυφή τῆς τράπεζας καί μετά τούς εἰσαγωγικούς λόγους, κατά τά καθιερωμένα σήκωσε τό πρῶτο ποτήρι τῆς Εὐχαριστίας λέγοντας πρός τούς μαθητές του: «Λάβετε τοῦτο καί διαμερίσατο ἑαυτοῖς· λέγω γάρ ὑμῖν ὅτι οὐ μή πίω ἀπό τοῦ γεννήματος τῆς ἀμπέλου ἕως ὅτου ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἔλθῃ»[19]. Μετά τήν εὐλογία τοῦ πρώτου ποτηρίου ἀπεκάλυψε τήν ἐπικείμενη προδοσία του: «Ἀμήν λέγω ὑμῖν ὅτι εἷς ἐξ ὑμῶν παραδώσει με»[20]. Ἡ κατηγορηματική αὐτή δήλωση δημιούργησε μιά ἀνάστατη ἀτμόσφαιρα. Εἰς τό εὔλογο ἐρώτημα ὅλων: «Τίς ἄν εἴη περί οὗ λέγεις» αὐτά ὁ Διδάσκαλος[21], ἡ ἀπάντηση τοῦ Ἰησοῦ, «Ὅτι ἐκεῖνος ἐστιν ᾧ ἐγώ βάψας τό ψωμίον ἐπιδώσω», ἴσως δέν ἀκούσθηκε, καί πολύ περισσότερο δέν θά κατανοήθηκε ἐξ αἰτίας τῆς συγχύσεως πού ἐπικρατοῦσε καί οὔτε θά παρατηρήθηκε ἡ ἀντίστοιχη κίνηση νά δώσει «τό ψωμίον Ἰούδᾳ Σίμωνος Ἰσκαριώτῃ». Στή συνέχεια ὁ Ἰούδας, μετά τήν ὑπ' αὐτοῦ λήψη «τοῦ ψωμίου» προσποιούμενος κάποια ἐργασία ἀναχώρησε ἐγκαταλείποντας τούς συνδαιτυμόνες καί «ἐξῆλθε» μέσα στήν νύχτα[22].

Στό ἐρώτημα ἄν ἀνεχώρησε πρίν ἤ μετά τήν καθιέρωση τῆς Εὐχαριστιακῆς πράξεως τοῦ Μυστηρίου τῆς Θείας Κοινωνίας, οἱ Εὐαγγελιστές Ματθαῖος καί Μᾶρκος ἀναφέρουν ὅτι ἡ ἀναχώρηση ἔγινε πρίν τήν ὁλοκλήρωση τοῦ εὐχαριστιακοῦ Δείπνου[23]. Ἡ ὑπόλοιπη διαδικασία τοῦ πασχαλίου Δείπνου συνεχίστηκε, μετά

15. Ἰωάν. 13,5.
16. Ὅ.π., 13,12.
17. Ὅ.π., 13,15.
18. Λουκ. 6,5.
19. Ὅ.π., 22, 17-18.
20. Μάρκ. 14,18· Ἰωάν. 13,21.
21. Ἰωάν. 13,24· Λουκ. 22,23.
22. Ἰωάν. 13,30· Γεωργ. Πατρώνου, ὅ.π., σσ. 472.
23. Ματθ. 26, 21-23· Μάρκ. 14,18-25.

τήν ἀποχώρηση τοῦ Ἰούδα, μέσα σέ μιά βαριά ἀτμόσφαιρα. Ὁ Ἰησοῦς παραδίδει τίς τελευταῖες του ὑποθῆκες στούς μαθητές του, τούς ὁποίους ἀποκαλεῖ πλέον «τεκνία». Τά τέσσερα κεφάλαια τοῦ κατά Ἰωάννη Εὐαγγελίου ΙΔ΄, ΙΕ΄, ΙΣΤ΄καί ΙΖ΄ ἀποτελοῦν τό λεγόμενο «Εὐαγγέλιον τῆς Διαθήκης» πού εἶναι καί τό πρῶτο τῶν δώδεκα Εὐαγγελίων τῆς Μ. Πέμπτης. Στό «Εὐαγγέλιον τῆς Διαθήκης» περιέχονται οἱ τελευταῖες ὑποθῆκες τοῦ Ἰησοῦ πού ἀποτελοῦν ἕνα ἀνυπέρβλητο λόγο.

Ἀκολούθησε ἡ προσφορά τοῦ πασχαλίου ἄρτου, τό δεύτερο καί τό τρίτο ποτήριο οἴνου καί τέλος ἡ ἀναφορά τοῦ Ἰησοῦ στό μελλοντικό εὐχαριστιακό Δεῖπνο τῆς «Καινῆς Διαθήκης». Κατά τίς στιγμές τῆς προσφορᾶς τοῦ ἄρτου καί ἐγείροντας τό τρίτο ποτήριο ὁ Ἰησοῦς λέγει τούς μεγαλειώδεις καί ἱδρυτικούς λόγους πού συνοδεύτηκαν καί ἀπό μία συγκλονιστική προσευχή πού δέν συναντῶνται οὔτε στήν ἰουδαϊκή παράδοση οὔτε καί στό «τελετουργικό» τυπικό τοῦ πασχαλίου δείπνου: «Λάβετε φάγετε· τοῦτο ἐστι τό σῶμά μου, τό ὑπέρ ὑμῶν κλώμενον... τοῦτο ποιεῖτε εἰς τήν ἐμήν ἀνάμνησιν» καί «Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες· τοῦτο ἐστι τό αἷμα μου τό τῆς Καινῆς Διαθήκης, τό ὑπέρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν»[24]. «Ὁσάκις γάρ ἄν ἐσθίητε τόν ἄρτον τοῦτον καί τό ποτήριον τοῦτο πίνητε, τόν θάνατον τοῦ Κυρίου καταγγέλλετε, ἄχρις οὗ ἄν ἔλθη»[25].

Τήν στιγμή αὐτή τήν πλημμυρισμένη ἀπό κατάνυξη καί ἐκστατική ἀγαλλίαση καθιερώνεται πιά τό Μυστήριο τῆς Καινῆς Διαθήκης. Ὅλα αὐτά τά δρώμενα δέν εἶναι ἕνας στιγμιαῖος ὡραῖος ἑορτασμός, ἀλλά αἰώνια καθιέρωση. Θά ἐπαναλαμβάνεται συνεχῶς, ὥσπου νά ἔλθει ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ καί νά ἐπαναληφθεῖ πάλι ἀπό τόν ἴδιο τόν Κύριο μαζί μέ τούς δικούς του μέσα στήν ἀείφωτη λάμψη τῆς Νέας Δημιουργίας. Ἡ Παλαιά Διαθήκη εἶχε ἐπισφραγισθεῖ μέ τό αἷμα τοῦ ἀρνιοῦ, τό αἷμα τῆς θυσίας τοῦ Σινᾶ, ἡ Καινή Διαθήκη μέ τό αἷμα τό δικό του.

3. Η ΘΕΙΑ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑ

Μέ τό Μυστήριο τῆς Θείας Εὐχαριστίας ὁ Ἰησοῦς ἐκπληρώνει καί τήν ὑπόσχεση πού εἶχε δώσει στήν Καπερναούμ στούς Ἰουδαίους πού τοῦ ζητοῦσαν κάποιο σημεῖο, ὅπως τούς εἶχε δώσει ὁ Μωϋσῆς στήν ἔρημο μέ τό μάννα τόν «ἐξ οὐρανοῦ ἄρτον», καί τούς χαρίζει τό Μυστήριο ἐκεῖνο τῆς ἀφοσιώσεως καί τῆς ἑνότητας πού εἶναι τόσο μεγάλο, ὥστε τότε κανείς δέν ἦταν σέ θέση νά τό κατανοήσει. Εἶναι ἡ «Διαθήκη Του», ὅπως διαθήκη του εἶναι καί «ἡ ἐντολή του», ἡ ἐντολή τῆς ἀγάπης, πού θέλει ἄλλη μία φορά ἀκόμα νά τή φυτέψει στά ἔγκατα τῆς καρδιᾶς τους.

Ἡ καθιέρωση τῆς θείας Εὐχαριστίας εἶναι ταυτοχρόνως καί θεία Ἀποκάλυψη. Μᾶς πληροφορεῖ γιά τήν σχέση πού πρέπει νά ἔχει ὁ πιστός μέ τόν Χριστό. Σημεῖο

24. Λουκ. 22, 15-20.
25. Α΄ Κορ. 11, 23-26.

ἀναφορᾶς κάθε ἀνθρώπου πρέπει νά εἶναι ἡ σωτηρία του. Ἡ σωτηρία τῆς ψυχῆς του. Σωτηρία σημαίνει ἕνωση μέ τόν Χριστό. Καί ἀφοῦ προϋπόθεση τῆς σωτηρίας μας εἶναι ἡ ἕνωσή μας μέ τόν Χριστό, ἐξυπακούεται ὅτι ἡ ἔννοια Χριστός εἶναι πλέον περιληπτική ἔννοια. Ὁ ἕνας, δηλαδή ὁ Χριστός, ἔχει γίνει πολλοί, ἀφοῦ ἐμεῖς οἱ πολλοί (οἱ βαπτισμένοι χριστιανοί) ἔχομε γίνει ἕνα, ἔχομε γίνει Χριστός. Καί αὐτό τό γεγονός ἀποτελεῖ πλέον χαρακτηριστικό στοιχεῖο τῆς ταυτότητας τοῦ Χριστοῦ. Δέν ὑπάρχει λοιπόν Χριστός χωρίς ἐμᾶς πού ἀποτελοῦμε τό σῶμα του, πού ἀποτελοῦμε τήν Ἐκκλησία. Ὁ Χριστός εἶναι ἡ κεφαλή κι ἐμεῖς τό σῶμα του, τά μέλη τοῦ σώματός του. Στήν ἀνθρώπινη ἐπομένως φύση τοῦ Χριστοῦ «ἀνακεφαλαιώνεται» δηλαδή ἑνώνεται, γίνεται ἕνα, ὁλόκληρο τό ἀνθρώπινο γένος.

Ἡ θεία Εὐχαριστία εἶναι θεοσύστατη καί τό κέντρο τῆς θείας Λειτουργίας. Στήν θεία Λειτουργία ἀπολαμβάνομε τήν θυσία τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Χριστός προσφέρεται στόν Θεό Πατέρα, προσφέρεται καί σέ μᾶς: «Λάβετε φάγετε…» καί «Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες…»[26]. Αὐτοί πού κοινωνοῦν τοῦ Μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας ἑνώνονται ἐπομένως μυστικῶς καί συσσωματοῦνται μετά τοῦ Χριστοῦ «σύσσωμοι» καί «σύναιμοι» καί «χριστοφόροι» καί «θεοφόροι» γινόμενοι, κατά τούς γνωστούς παλαιοχριστιανικούς χαρακτηρισμούς. Σύμφωνα μέ τόν Ἅγιο Κύριλλο Ἱεροσολύμων, «μεταλαμβάνοντας σώματος καί αἵματος Χριστοῦ, σύσσωμοι καί σύναιμοι αὐτοῦ καί χριστοφόροι γινόμενοι, τοῦ σώματος αὐτοῦ καί τοῦ αἵματος εἰς τά ἡμέτερα ἀναδιδομένου μέλη, οὕτω τε κατά τόν μακάριον Πέτρον, θείας κοινωνοί φύσεως γινόμεθα»[27]. Ἡ μεταλαμβανόμενη ἀπό τούς πιστούς σάρκα τοῦ Κυρίου, ἡ θεωθεῖσα διά τῆς ὑποστατικῆς ἑνώσεως καί καταστᾶσα ζωοποιός, ζωοποιεῖ καί θεοῖ τούς κοινωνοῦντας χάριτι θεία, μετακινοῦσα καί μεταγγίζουσα σ' αὐτούς θεία ζωή. Αὐτή δέ ἡ μετά Χριστοῦ ἕνωση καί συσσωμάτωση τῶν πιστῶν ἐπιφέρει τήν ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν ἡ ὁποία συνεπάγεται τήν ἀθανασία καί τήν αἰώνιο ζωή[28].

Ἡ Θεία Εὐχαριστία κατέχει κεντρική θέση στήν πνευματική ζωή καί τή θέωση τοῦ ἀνθρώπου[29]. Ἀπό τῆς ἱδρύσεως τῆς Ἐκκλησίας ἀποτελεῖ τό κέντρο βάρους γιά τήν Θεολογία καί τήν πνευματική ζωή. Κατά τόν B. Krivocheine ἡ κυρίαρχη ἰδέα γιά τό μυστήριο τῆς Θείας Εὐχαριστίας, ὅπως αὐτό διδάσκεται ἀπό τόν Ἅγιο Συμεών, εἶναι ἡ κοινωνία μέ τά τίμια δῶρα, ἡ ὁποία μᾶς ἑνσωματώνει στό Σῶμα τοῦ Χριστοῦ, καθώς καί στήν Ἐκκλησία πού εἶναι τό Σῶμα του, καί δίνει θεότητα σέ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἑνώνονται ἀξίως μαζί του[30]. Ἡ μετάληψη τῶν ἀχράντων μυστηρίων εἶναι δηλαδή ἡ πραγμάτωση τῆς μεθέξεως, τῆς ὁμοιώσεως καί τῆς ταυτί-

26. Ἰωάννη Ζηζιούλα (Μητρ.). Σημειώσεις ἀπό τίς παραδόσεις του στό Α.Π.Θ. στό μάθημα τῆς Δογματικῆς. Νικ. Ζέρβη, Ὁ Ἑλληνισμός τῆς Διασπορᾶς,Σύδνεϋ, σσ. 157-160.
27. Συμεών, Κατήχησις 4,3, PG 33, 1100.
28. ΘΗΕ, τ. 8, 6, 1120.
29. Χαρ. Σωτηροπούλου, Οἱ Νηπτικοί Πατέρες, Ἀθῆναι 2004, σ. 150.
30 Σταμ. Πορτελάνου, Ἡ πνευματική τελείωση τοῦ ἀνθρώπου, Θεσσαλονίκη 1998, σ. 459.

σεως τοῦ ἀνθρώπου μὲ τόν Θεό, γιατί «γενέσθαι Θεός ἐξ ἀνθρώπου καταξιοῦται ὁ ἄνθρωπος». Ἐσχατολογικά, τήν Βασιλεία τοῦ Θεοῦ προγεύονται ὅσοι μετέχουν στήν Εὐχαριστία, γιατί κοινωνοῦν καί γίνονται ἕνα μέ τόν Θεό.

Ἡ ζωή τῆς Ἐκκλησίας δέν εἶναι τίποτα ἄλλο παρά μία συνεχιζομένη καί ἐπεκτεινομένη εἰς τούς αἰῶνες παράταση τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου. Ἡ Ἁγία Τράπεζα εἶναι ἕνα τμῆμα τῆς τραπέζης τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου, ὅπου μετέχομε εἰς «ἑστίασιν πνευματικήν» γιά νά ἀκοῦμε τόν αἰώνιο λόγο τοῦ Ἰησοῦ καί νά δειπνοῦμε στό Εὐχαριστιακό Δεῖπνο του[31].

Ἡ ἵδρυση καί καθιέρωση αὐτή τοῦ Μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας, πού εἶναι ἡ αἰώνια καί ἀδιάκοπη ὑπόμνηση τοῦ θανάτου τοῦ Ἰησοῦ γιά τήν σωτηρία τῶν ἀνθρώπων, ἀνατρέπει τό Πάσχα τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, τό Πάσχα τῶν Ἑβραίων καί ἐγκαινιάζει καί καθιερώνει σωστικῶς καί ἀπερικλονήτως τό αἰώνιο Πάσχα τῆς Καινῆς Διαθήκης.

Οἱ Ἑβραῖοι ἑόρταζαν τό Πάσχα τό κατά θαυματουργικό τρόπο πέρασμά τους ἀπό τήν Ἐρυθρά θάλασσα καί τήν σωτηρία τους ἀπό τήν δουλεία τοῦ Φαραώ. Ἐμεῖς ἑορτάζομε τό Πάσχα τήν Ἀνάσταση τοῦ Κυρίου πού εἶναι καί δική μας ἀνάσταση, δηλαδή διάβαση, πέρασμα ἀπό τό σκοτάδι στό Φῶς. Ἀπό τήν κατάρα στήν εὐλογία. Ἀπό τήν φθορά στήν ἀφθαρσία. Ἀπό τόν θάνατο στήν ζωή. Ἀπό τήν γῆ στόν οὐρανό. Τόσο τό πάσχα ὅσο καί ἡ Πεντηκοστή τῶν Ἑβραίων ἦταν τύπος τοῦ δικοῦ μας, τοῦ χριστιανικοῦ πάσχα καί τῆς δικῆς μας πεντηκοστῆς. Ἦταν δηλαδή ἕνα ἀποτύπωμα, ἕνα ἴχνος, ἕνα σημεῖο τοῦ δικοῦ μας πάσχα καί τῆς δικῆς μας πεντηκοστῆς.

4. Η ΕΚΤΕΝΗΣ ΟΜΙΛΙΑ - ΕΥΑΓΓΕΛΙΟ ΤΗΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ

Μετά τόν Μυστικό Δεῖπνο, καί προτοῦ φύγουν ἀπό τό εὐλογημένο «ἀνώγαιο», ὁ Ἰησοῦς ἐμπιστεύτηκε στούς Μαθητές του τό Εὐαγγέλιο τῆς Διαθήκης, τόν τελευταῖο λόγο καί τήν τελευταία διδασκαλία του[32]. Στήν διδασκαλία του αὐτή τήν ἀποκαλούμενη «ἐκτενῆ ὁμιλία» δίδει τίς τελευταῖες συμβουλές καί ὑποθῆκες πρός τούς Μαθητές του. Σ' αὐτές ἔκλεισε τίς πιό βαθειές, τίς πιό ἐσωτερικές καί μυστικές του διδασκαλίες:

• Ἡ ἐντολή τῆς ἀγάπης

Πεμπτουσία τοῦ κηρύγματός του καί συνεπῶς κεντρικό σημεῖο τῆς «Διαθήκης του» εἶναι ἡ «ἐντολή» τῆς ἀγάπης του πού θέλει νά διοχετεύσει καί ἐγκαθιδρύσει ἀπερικλόνητα στά ἔγκατα τῆς καρδιᾶς τους. «Ἐντολήν καινήν δίδωμι ὑμῖν,

31 Εὐθυμίου (Ἐπισκ.), ὅ.π., σ. 258.
32 Νικοδήμου (Μητροπ.), Τό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ, Ἀθῆναι, σ. 106.

ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς ἵνα καὶ ὑμεῖς ἀγαπᾶτε ἀλλήλους». Καὶ στή συνέχεια τήν καθιστᾶ κυρίαρχο γνώρισμα τῶν μαθητῶν του: «Ἐν τούτῳ γνώσονται πάντες ὅτι ἐμοί μαθηταί ἐστε, ἐάν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις»[33]. Ὁ Ἰησοῦς καινοτομεῖ. Ἀπορρίπτει τό ὑπό τῶν πολλῶν οἰκειοποιηθέν ψευδεπίγραφό της καί τήν ἀνελίσσει σέ βασίλισσα τῶν ἀρετῶν. Ἡ ἀγάπη ἦταν τό χαμένο μυστικό τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς καί εὐτυχίας. Ἡ ἀνθρωπότητα καί μετά τήν πτώση της για χιλιάδες χρόνια ἔζησε ἀπογυμνωμένη ἀπ' τήν ζωογόνο ἀρετή τῆς ἀγάπης καί κυριευμένη ἀπό τό σκοτάδι τοῦ μίσους καί τῆς μισαλλοδοξίας ἔζησε στήν σκιά τῶν φιλοσοφικῶν στοχασμῶν, στό ἡμίφως τοῦ Νόμου. Ὁ Ἰησοῦς, μέγας ἀνατροπέας τοῦ τελματώδους σκληροπυρηνικοῦ καί ὑποκριτικοῦ κατεστημένου, ἦταν ὁ πρῶτος πού ἀπεκάλυψε τό ἀληθινό καί αἰώνιο πρόσωπο τῆς ἀγάπης. Τήν ἔζησε, τήν κήρυξε καί τήν καθιέρωσε ὡς βασικό καί κυρίαρχο χαρακτηριστικό τοῦ χριστιανισμοῦ. Γι' αὐτό καί ὁ Ἀπόστολος Παῦλος θέτει ὡς βασική προϋπόθεση τῆς μετοχῆς στό Δεῖπνο τῆς Θείας Εὐχαριστίας καί κοινωνίας τήν ἀγάπη καί τήν ἑνότητα, ὥστε «ἀξίως» νά καταγγέλλεται ὁ θάνατος τοῦ Κυρίου[34].

Ὁ ἄνθρωπος ὡς θεοείκελος καί χριστονοσταλγική ὕπαρξη ἐπιθυμεῖ καί τείνει, αὐτός μόνος ἀπό τόν κόσμο ὅλο, πρός προσωπική κοινωνία καί ἀγαπητική σχέση πρός τόν Χριστό γιά νά φθάσει στήν κοινωνία ζωῆς καί αἰωνίου ἀγάπης μέ τόν Θεό πού εἶναι ὀντολογικά κοινωνία καί ἀγάπη. Εἶναι δημιουργημένος καί προικισμένος καί ἱκανός γι' αὐτή τήν κοινωνία. Δέν ὑπάρχει ἄνθρωπος πού δέν εἶναι ἱκανός γιά ἀγάπη καί γιά ζωή στήν προσωπική καί στήν κοινοτική κοινωνία, δηλαδή στήν Ἐκκλησιαστική κοινωνία. Διότι ἡ πηγή, ἡ ρίζα, τό κέντρο τῆς ζωῆς μας προσωπικῆς καί κοινοτικῆς εἶναι ἡ Ἁγία Τριάδα, ἡ αἰωνία κοινωνία τῶν αὐθυποστάτων, κοινωνικῶν, ἀθανάτων, αἰωνίως ζώντων τριῶν προσώπων. Γι' αὐτό, ἡ πλήρης σωτηρία καί τελείωση τοῦ ἀνθρώπου εἶναι δυνατή μόνο στήν Ἁγία Τριάδα, στήν αἰώνια κοινωνία τῆς ἀγάπης καί ζωῆς τοῦ Θεοῦ Πατρός καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος[35]. Εἶναι συνεπῶς πλέον ἤ εὐνόητο ὅτι γιά νά προσεγγίσομε αὐτήν τήν ἀγάπη, τήν ἀληθινή ἀγάπη, τήν ἀπαλλαγμένη ἀπό συναλλακτικές συμφύσεις ἀγάπη, τήν ἀγάπη τῆς Ἁγίας Τριάδας, ὀφείλομε νά βρισκόμαστε σέ ἕνα συνεχῆ καί ἀμετάπτωτο ἀγῶνα γιά καταπολέμηση τῶν παθῶν μας. Γιατί μόνο ἡ δυναμική κατάσταση τῆς ἐν Χριστῷ ἀπαθείας εἶναι τό πεδίο ἀνθοφορίας τῆς Ἁγιοτριαδικῆς ἀγάπης.

• Ὁ Παράκλητος, τό Πνεῦμα τό Ἅγιον

Ὁ χρόνος τῆς ἀνθρώπινης παρουσίας τοῦ Ἰησοῦ πάνω στή γῆ εἶχε φτάσει στό τέλος του. Ἐκεῖνος πού θά εἶχε ἀπό τώρα τόν ρόλο του πάνω στή γῆ θά ἦταν «Ὁ

33. Ἰωάν. 13, 34-35.
34. Α΄ Κορ. 11, 26 ἑξ.
35. Ἀθαν. Γιέφτιτς, Χριστός, ἡ χώρα τῶν ζώντων, ἐκδ. Ἴνδικτος, σσ. 79-80.

παράκλητος, τό πνεῦμα τό ἅγιον, ὅ πέμψει πατήρ ἐν τῷ ὀνόματί μου… ἵνα μένει μεθ' ὑμῶν εἰς τόν αἰῶνα».

Στήν πραγματικότητα ὅμως ἡ ἔλευση τοῦ Παρακλήτου στήν ἀνθρωπότητα δέν ἦταν παρά ἡ ἐπιβεβαίωση τῆς ἀδιάκοπης παρουσίας τοῦ Ἰησοῦ στόν κόσμο. Ὅπως ὁ Ἰησοῦς ἔχοντας τό πλήρωμα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἦταν μία συνεχής μαρτυρία τῆς παρουσίας τοῦ Πνεύματος στόν κόσμο, ἔτσι καί τό Ἅγιο Πνεῦμα ἔκανε αἰσθητή τήν παρουσία τοῦ Ἰησοῦ ἐν μέσῳ τῆς Ἐκκλησίας. Γι' αὐτό καί ἡ ἔλευση τοῦ Παρακλήτου ἦταν μία σύντομη καί ἄμεσος ἐπάνοδος τοῦ Ἰησοῦ: «Ἔρχομαι πρός ὑμᾶς· ἔτι μικρόν… καί ὑμεῖς θεωρεῖτε με, ὅτι ἐγώ ζῶ»[36].

Ὁ Χριστός ὡς κεχρισμένος ἀπό τό Ἅγιο Πνεῦμα, τό ἔχει πάντα μαζί του. Τό Πνεῦμα ὄχι μόνο ἐνοικεῖ στόν Χριστό καί τόν κάνει Χριστό, ἀλλά περνώντας ἀπό τά κρίσιμα σημεῖα τῆς πορείας του πού εἶναι οἱ μεγάλες ἀποφάσεις, τά μεγάλα βήματα πού γίνονται, ὅπως ἡ σύλληψη, οἱ πειρασμοί, ὁ Σταυρός, ἡ Ἀνάσταση, καθιστᾶ τήν Χριστολογία ἕνα γεγονός ἐλευθερίας στό ὁποῖο μετέχει πλέον ὁ ἄνθρωπος ἐλεύθερα, διότι ὁ Χριστός σάν ἄνθρωπος καί ὄχι μόνο ὡς Θεός παίρνει αὐτές τίς ἐλεύθερες ἀποφάσεις γιά νά ἐφαρμόσει τό σχέδιο τοῦ Θεοῦ μ' ὅλες τίς συνέπειες πού εἶχε.

Σάν ἀποτέλεσμα αὐτῶν, τό Ἅγιο Πνεῦμα περνάει πλέον στήν ἀνθρώπινη φύση διά τοῦ Χριστοῦ. Καί ἀφοῦ στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ μέ τήν ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὑπερβαίνεται ἡ φθορά, ξεπερνιέται ὁ θάνατος, ὁ Χριστός καθίσταται πλέον ἕνα σῶμα ἐπάνω στό ὁποῖο ὅλη ἡ ἀνθρωπότητα γίνεται μέτοχος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καί ἔτσι ὁ Χριστός παύει νά εἶναι ἕνα ἄτομο καί γίνεται μιά καθολική ὕπαρξη ἡ ὁποία πῆρε πάνω της τήν μοῖρα τοῦ πεσμένου κτιστοῦ καί ἔτσι τώρα παίρνει πάνω της τήν μοῖρα τοῦ λυτρωμένου κτιστοῦ τοῦ ἀπελευθερωμένου κτιστοῦ ἀπό τά ὅριά του (φθορά, θάνατος).

Αὐτή ἡ λύτρωση, αὐτή ἡ ἀπελευθέρωση εἶναι ἔργο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος πού συντελεῖται πρῶτα στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ, διότι τό πνεῦμα ἀνιστᾶ τόν Χριστό καί στήν συνέχεια περνάει στούς ἀνθρώπους πάλι ὡς δωρεά καί ἐνέργειά του (τοῦ Ἁγίου Πνεύματος)[37].

• Ἡ ὑποθήκη τῆς εἰρήνης

Ἡ δεύτερη μεγάλη ὑποθήκη τοῦ Ἰησοῦ μετά τήν Ἀγάπη εἶναι ἡ Εἰρήνη. Ἡ εἰρήνη εἶναι συνέπεια τῆς ἀγάπης. Ἀγάπη καί Εἰρήνη βρίσκονται σέ μία ἀλληλοπεριχωρητική συνύφανση. Ἡ κορύφωσή της θέτει ὡς προϋπόθεση τήν δυναμική κατάσταση τῆς ἐν Χριστῷ ἀπαθείας· καί αὐτές πάλι οἱ τοῦ παμμεγίστου πνευματικοῦ ἐκτοπίσματος ἀρετές ἀποτελοῦν προϋπόθεση τῆς εἰσόδου στόν Θεῖο Γνόφο, προϋπόθεση δηλαδή τῆς θεώσεως. Καί οἱ δύο αὐτές ἀρετές εὑρισκόμενες σέ κα-

36. Εὐθυμίου (Ἐπισκ.), ὅ.π., σ. 261.
37. Ἰωάννη Ζηζιούλα (Μητρ.), ὅ.π.

τάσταση κορυφώσεως, ἔχουν σάν ἀποτέλεσμα τήν σέ ὁριζόντια διάσταση ἕνωσή μας μέ ὅλους τούς ἀνθρώπους καί τήν σέ κάθετο μέ τόν Θεό[38].

Στήν Παλαιά Διαθήκη ὁ Ἰσραήλ θεωρεῖ τήν εἰρήνη ὡς καρπό τοῦ συνδέσμου του μετά τοῦ Θεοῦ. Ἡ εἰρήνη εἶναι κεντρική ἔννοια στό κήρυγμα τῶν προφητῶν περί σωτηρίας καί περί τῆς προσδοκωμένης μεσσιανικῆς ἐποχῆς[39], κατά τήν ὁποία θά ἀποκατασταθεῖ ἡ διά τῆς ἁμαρτίας ἀπολεσθεῖσα παραδείσιος εἰρήνη: «Καί συμβοσκηθήσεται λύκος μετ᾽ ἀρνός, καί πάρδαλις συναπαύσεται ἐρίφω, καί μοσχάριον καί ταῦρος καί λέων ἅμα βοσκηθήσονται, καί παιδίον μικρόν ἄξει αὐτούς...»[40]. Ὁ Μεσσίας μέ τόν τίτλο «ἄρχων εἰρήνης»[41] φέρει τήν τέλεια καί αἰώνια εἰρήνη: «Καί τῆς εἰρήνης αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ὅριον»[42].

Ἡ εἰς τήν Καινή Διαθήκη ἀποκάλυψη χαρακτηρίζεται ὡς «Εὐαγγέλιον τῆς εἰρήνης»[43]. Ὁ Χριστός «ἐλθών εὐηγγελίσατο εἰρήνην τοῖς μακράν καί τοῖς ἐγγύς»[44]. Ἔτσι «εἰρήνην ἔχομεν πρός τόν Θεόν διά τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ»[45], ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ «εἰρηνοποιήσας διά τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ»[46]. Κατά τήν ἐσπέραν τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου, ἀποχαιρετώντας τούς ἀγαπημένους του μαθητές, τούς εἶπε: «Εἰρήνην ἀφίημι ὑμῖν, εἰρήνην τήν ἐμήν δίδωμι ὑμῖν»[47]. Στίς εἰσαγωγές τῶν ἐπιστολῶν τῆς Καινῆς Διαθήκης ἡ εἰρήνη παρουσιάζεται ὡς δῶρο τοῦ Πατρός καί τοῦ Υἱοῦ: «Χάρις ὑμῖν καί εἰρήνη ἀπό Θεοῦ Πατρός ἡμῶν καί Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ»[48]. Μόνο μέ τήν κοινωνία καί τόν σύνδεσμο τοῦ Χριστοῦ ἀποκτᾶται καί διατηρεῖται ἡ εἰρήνη: «Ταῦτα λελάληκα ὑμῖν, ἵνα ἐν ἐμοί εἰρήνην ἔχητε»[49]. «Καί ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ ἡ ὑπερέχουσα πάντα νοῦν φρουρήσει τάς καρδίας ὑμῶν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ»[50]. Ἡ εἰρήνη αὐτή εἶναι καρπός τῆς ἐν Χριστῷ «καινῆς κτίσεως»[51]. Ἡ περί ἧς ὁ λόγος εἰρήνη εἶναι καρπός τοῦ Ἁγίου Πνεύματος[52]. Ἐκ τῆς μεταξύ τοῦ Θεοῦ καί ἀνθρώπου εἰρήνης[53] δημιουργεῖται ἡ μεταξύ τῶν ἀνθρώπων εἰρήνη[54].

---

38. Εἰρήνη, ἀπό τό ρῆμα εἴρω = συνδέω. Εἰρήνη δηλαδή εἶναι ἡ διά ἀοράτων νημάτων σύνδεση τῶν καρδιῶν τῶν ἀνθρώπων.
39. Ἡσ. 57, 19.
40. Ὅ.π., 11, 6 κ.ἑξ.
41. Ὅ.π., 6, 6.
42. Ὅ.π., 9, 7.
43. Ἐφεσ. 6, 15.
44. Ὅ.π., 2, 17.
45. Ρωμ. 5, 1.
46. Κολοσ. 1, 20.
47. Ἰωάν. 14, 27.
48. Ρωμ. 1, 7. Α΄ Κορ. 1, 3.
49. Ἰωάν. 16, 33.
50. Φιλιπ. 4, 7.
51. Β΄ Κορ. 5, 17.
52. Γαλάτ. 5, 22.
53. Ρωμ. 5, 1.
54. Ἐφεσ. 2, 13-19, 4, 3-6.

Ἀπό τά ἀνωτέρω εἶναι δυνατόν νά κατανοήσομε ποιά εἶναι ἡ ἀληθινή εἰρήνη, τήν ὁποίαν εὐαγγελίσθηκαν οἱ ἄγγελοι στούς ποιμένες καί ὑπέρ τῆς ὁποίας κατανυκτικῶς δεόμεθα. Ἡ εἰρήνη αὐτή εἶναι ἡ ἐν Χριστῷ καί διά τοῦ Χριστοῦ εἰρήνη. Ὅλες οἱ εἰρηνιστικές προσπάθειες καί ἐκστρατεῖες δέν καρποφοροῦν καί ἡ ἀνθρωπότητα ζεῖ πάντοτε ὑπό τήν ἀπειλή ἑνός νέου ἐξοντωτικοῦ πολέμου, διότι ἀκριβῶς ἡ εἰρήνη ἐπιδιώκεται καί ἀναζητεῖται μακριά ἀπό τήν κεντρική πηγή της, ἡ ὁποία εἶναι ὁ «Ἄρχων τῆς εἰρήνης»[55]. Ἡ εἰρήνη τοῦ Χριστοῦ δέν εἶναι ἁπλῶς ἐκείνη γιά τήν ὁποία μιλοῦν οἱ διπλωμάτες στά συνέδρια καί οἱ ἐφημερίδες καί τό ραδιόφωνο καί γενικά ἐκεῖνοι, πού ἀσχολοῦνται μέ τήν εἰρηνόφιλη φιλολογία τῆς ἐποχῆς μας. Ἡ εἰρήνη τοῦ Χριστοῦ δέν εἶναι εἰρήνη, πού δημιουργεῖ ἁπλῶς σχέσεις ἀνεκτῆς γειτονίας καί ἀψόγου στάσεως μεταξύ κρατῶν, πού εἶναι ἐντελῶς χωρισμένα ψυχικῶς, μεταξύ κοινωνιῶν, πού σκέπτονται καί ἐργάζονται ἀτομιστικά, μεταξύ λαῶν, πού ἐγείρουν συνοριακά τείχη ἀνυπέρβλητα καί συμφέροντα ἀσυμβίβαστα, μεταξύ ἀνθρώπων, πού ἀδιαφοροῦν ὁ ἕνας γιά τή θέση καί τήν κατάσταση τοῦ ἄλλου, πού στεροῦνται ἀλληλεγγύης καί ἀγάπης. Ἡ εἰρήνη αὐτή, πού ζητοῦν συνήθως τά ἄτομα, οἱ κοινωνίες, οἱ λαοί εἶναι κίβδηλο ὁμοίωμα τῆς ἀληθινῆς εἰρήνης, τῆς εἰρήνης τοῦ Χριστοῦ. Εἶναι ἡ ἀνεμπόδιστη καί ἀνενόχλητη ἐλευθερία, πού τήν θέλουν οἱ ἄνθρωποι, γιά νά ζοῦν στήν ἁμαρτία καί νά ἀπολαμβάνουν τά ὑλικά ἀγαθά[56].

• Τό μυστήριο τῆς Υἱϊκῆς σχέσεως

Θεμέλιο τῆς ζωῆς εἶναι ἡ πίστη στό πανάγιο Ὄνομα τοῦ Χριστοῦ: «Μή ταρασσέσθω ὑμῖν ἡ καρδία· πιστεύετε εἰς τόν Θεόν καί εἰς ἐμέ πιστεύετε»[57]. Οἱ θλίψεις τῆς ζωῆς δέν πρέπει νά δημιουργοῦν αἰσθήματα φόβου, διότι ὁ Χριστός στόν ὁποῖο πιστεύομε καί ὁ ὁποῖος μᾶς στηρίζει εἶναι νικητής: «Ἐν τῷ κόσμῳ θλῖψιν ἔξετε· ἀλλά θαρσεῖτε, ἐγώ νενίκηκα τόν κόσμον»[58]. Στόν οὐρανό, στήν κατοικία τοῦ Ἐπουρανίου Πατέρα μας ὑπάρχουν πολλοί τόποι διαμονῆς γιά νά δεχθοῦν ὅλους τούς πιστούς πού ἀκολούθησαν πορεία προσεγγίσεως τοῦ Θεοῦ, πορεία σωτηρίας, πορεία θεώσεως, ἀνεξαρτήτως τοῦ βαθμοῦ τῆς πνευματικῆς αὐτῆς προόδου τους, γιά νά δεχθοῦν δηλαδή καί ἐκείνους πού ἔχουν διαπρέψει σέ ἁγιότητα καί ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἦσαν μικρότερης ἁγιότητας: «Ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Πατρός μου μοναί πολλαί εἰσιν»[59].

Βεβαιώνει τούς μαθητές του ὅτι Αὐτός καί μόνον Αὐτός εἶναι ὁ μοναδικός δρόμος τῆς ζωῆς. «Ἐγώ εἰμί ἡ ὁδός καί ἡ ἀλήθεια καί ἡ ζωή»[60]. Ταυτίζει τόν ἑαυτό

55. ΘΗΕ. τ. 5, σσ. 440-442.
56. Σερ. Παπακώστα, Ἡ Δοξολογία, Ἀθῆναι 1962, σ. 71.
57. Ἰωάν. 14, 1.
58. Ὅ.π., 16, 30.
59. Ὅ.π., 14, 2.
60. Ὅ.π., 14, 6.

του μέ τόν Ἐπουράνιο Πατέρα μέ τόν ὁποῖον εἶναι ὁμοούσιος, καθώς καί μέ τό Πανάγιον Πνεῦμα, τό τρίτο πρόσωπο τῆς Ἁγίας Τριάδος. «Ὁ ἑωρακώς ἐμέ ἑώρακε τόν πατέρα»[61]. «Πιστεύετε μοι ὅτι ἐγώ ἐν τῷ Πατρί καί ὁ Πατήρ ἐν ἐμοί»[62].

Ὁ Ἰησοῦς δέν μπορεῖ νά μιλήσει γιά τόν ἑαυτόν του χωρίς νά μιλήσει γιά τόν πατέρα του. Διότι οὐσιαστικά τό μυστήριο τοῦ Ἰησοῦ εἶναι τό μυστήριο τῆς Υἱϊκῆς σχέσεως. Εἶναι ἐλλιπής, ἐλαττωματική ἡ ἐσωτερίκευση τοῦ βαθύτερου νοήματος τοῦ Εὐαγγελίου ὅταν μᾶς κάνει νά βλέπομε σ' αὐτό, προπαντός τήν σχέση τοῦ Λυτρωτοῦ μέ τούς ἀνθρώπους. Αὐτό ἀποδεικνύει ἄγνοια τοῦ βάθους τοῦ πυρῆνα τοῦ Εὐαγγελίου. Διότι πρωτίστως καί κυρίως ὑπάρχει ἐκεῖ ἡ σχέση μεταξύ Πατρός καί τοῦ Μονογενοῦς του Υἱοῦ. Ὁ Λόγος λέει ὁ πρόλογος τοῦ τετάρτου Εὐαγγελίου, ἦταν προαιωνίως μέ τόν Πατέρα, «πρός τόν Πατέρα»[63]. Ὁ Ἰησοῦς εἶναι προσανατολισμένος, στραμμένος σέ μιά ἀδιάκοπη τάση καί φορά πρός τόν πατέρα. Ἡ ἐσωτερική του ζωή εἶναι κίνηση, ὁρμή πρός τόν Πατέρα. Αὐτή ἡ «ζωτική ὁρμή» ἐκφράζει, καλύπτει πλήρως τήν ὕπαρξη καί τό μυστικό τοῦ Ἰησοῦ. «Κἀγώ ζῶ διά τόν πατέρα...»[64]. Μήπως αὐτό μᾶς ἀφορᾶ; Ἄς συμπληρώσομε τήν εὐαγγελική παραπομπή: «Καθώς ἀπέστειλέ με ὁ ζῶν πατήρ κἀγώ ζῶ διά τόν πατέρα καί ὁ τρώγων με κακεῖνος ζήσεται δι' ἐμέ»[65]. Μάθαμε ἄραγε νά βλέπομε ὅλο αὐτό πού κρύβεται μέσα στό «καθώς»; Ἡ προσωπική σχέση καί ζωή μας μέ τόν Σωτῆρα ἐξαρτᾶται ἀπό τήν σχέση μεταξύ τοῦ Πατρός καί τοῦ Υἱοῦ. εἶναι ἀπό μιά ἄλλη ἄποψη, τό ἀποτέλεσμα καί ἡ ἀντανάκλαση τούτης τῆς σχέσεως.

Ὁ Ἰησοῦς εἶχε συνοψίσει αὐτήν τήν ἀλήθεια σέ μιά δράση συνεσκιασμένη ὅταν ἔλεγε στήν Σαμαρείτιδα: «Εἰ ἤδεις τήν δωρεάν τοῦ Θεοῦ καί τίς ἐστιν ὁ λέγων σοι...»[66]. Ἐδῶ ὁ Ἰησοῦς δέν μιλᾶ γιά κάποιο συγκεκριμένο δῶρο τοῦ Θεοῦ. Τό δῶρο τοῦ Θεοῦ εἶναι τό σύνολο τῶν εὐλογιῶν καί τῶν χαρίτων πού φέρνει ὁ Υἱός, ὁ ἀπεσταλμένος ἀπό τόν Πατέρα. Εἶναι κάθε τι πού μᾶς προσφέρει ὁ Υἱός δωρεάν[67].

• Ἡ ὑποθήκη τῆς ἀλληλοπεριχωρητικῆς κοινωνίας μας μέ τόν Ἰησοῦ

Μιά ἄλλη ὑποθήκη τοῦ Ἰησοῦ εἶναι ἡ ὀργανική ἑνότητα μαζί του. Ἡ ἰδιότητα τοῦ Χριστιανοῦ εἶναι συνυφασμένη μέ τήν ἀλληλοπεριχωρητική ἑνότητά του μέ τόν Χριστό. Ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου ἐπιτυγχάνεται μέ τήν ὀργανική ἕνωσή του μέ τόν Υἱό. Ἡ θέωση γίνεται ἐν Χριστῷ. Δέν ὑπάρχει θέωση ἐκτός Χριστοῦ. Ὁ

61. Ὅ.π., 14, 9.
62. Ὅ.π., 14,11. Βλ. Καλλινίκου Καρούσου (Μητρ.), Ὁ Βίος καί ἡ διδασκαλία τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, τ. 3, σσ. 57-59.
63. Ἰωάν. 1,1.
64. Ὅ.π., 6, 57.
65. Ὅ.π. 6, 57.
66. Ὅ.π. 4, 10.
67. ΕΜΑΕ, ὅ.π., σσ. 102-103.

Χριστός ἐπομένως δέν εἶναι ἄτομο. Εἶναι μιά καθολική ὕπαρξη· μια περιληπτική ἔννοια, ὅπως λέγει ὁ Μητροπολίτης Περγάμου Ἰωάννης Ζηζιούλας. Ὁ ἕνας ἔχει γίνει πολλοί. Εἶναι κεφαλή μαζί μέ σῶμα. Δέν εἶναι νοητός χωρίς σῶμα. Τό δέ σῶμα εἴμαστε ἐμεῖς. Ἡ στρατευομένη καί ἡ θριαμβεύουσα Ἐκκλησία. Δηλαδή δέν ὑπάρχει Χριστός χωρίς Ἐκκλησία· χωρίς ὅλους ἐμᾶς πού ἀποτελοῦμε τά μέλη τοῦ σώματός του· καί δέν ὑπάρχει θέωση ἐκτός (ἔξω) Χριστοῦ.

Ὁ Χριστός δέν στέκεται ἀπέναντι τῆς Ἐκκλησίας, δηλαδή ἀπέναντί μας, ἀπ' ἐδῶ ἐμεῖς καί ἀπ' ἐκεῖ Αὐτός, ἀλλά ὁ Χριστός εἶναι τό ἴδιο τό ἐγώ τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ ἀνακαίνιση ἐπομένως τοῦ ἀνθρώπου, δηλαδή ἡ σωτηρία καί θέωσή του γίνεται ἐν Χριστῷ, ὁ ὁποῖος δωρεοδοτεῖ τήν δυνατότητα τῆς ἀλληλοπεριχωρητικῆς κοινωνίας μας μέ τήν θεωμένη ἀνθρώπινη φύση του -διά τοῦ Μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας- γιά νά προσλάβομε σωστικῶς καί κατά χάριν, ὅ,τι ἡ θεία φύση του κατ' οὐσίαν ἔχει[68].

Ἡ φορά αὐτή τοῦ ἀνθρώπου πρός κοινωνία μέ τόν Θεό, ἀποτελεῖ συγχρόνως καί κλήση τοῦ Θεοῦ πρός τόν ἄνθρωπο. Ἀποτελεῖ δηλαδή τόν προορισμό του, γιά τήν πραγμάτωση τοῦ ὁποίου φέρει σπερματικῶς στόν ἑαυτό του ὅλες τίς δυνατότητες. Αὐτό ἀκριβῶς ἀποτελεῖ τό περιεχόμενο τῆς ἔννοιας ὅτι ὁ ἄνθρωπος δημιουργήθηκε «κατ' εἰκόνα Θεοῦ καί ὁμοίωσιν». Τό «κατ' εἰκόνα» ἀναφέρεται στήν φύση, τό «καθ' ὁμοίωσιν» δέ στήν κλήση καί τόν προορισμό του. Τό κατ' εἰκόνα «εἶναι δυνάμει τό καθ' ὁμοίωσιν, τό δέ καθ' ὁμοίωσιν ἐνεργείᾳ τό κατ' εἰκόνα»[69].

Τό περιεχόμενο δέ τῆς ὁμοιώσεως τοῦ ἀνθρώπου πρός τόν Θεό, τό ἐφανέρωσε ὁ ἴδιος ὁ Θεός, τόσο στήν Παλαιά Διαθήκη, ὅσο καί κατά τήν Καινή, καλώντας τόν ἄνθρωπο νά γίνει ἅγιος καί τέλειος, ὅπως καί Αὐτός[70], τό ὁποῖο καί ἐπιτυγχάνει ὁ ἄνθρωπος διά τῆς ἀρετῆς· μέ τήν ἀρετή ὁδηγεῖται ὁ ἄνθρωπος στήν τελείωση τῆς ψυχῆς καί ὁδεύει πρός τήν ὁμοίωση μέ τόν Θεό καί ἀνυψώνεται ἔτσι στήν ὁμοτιμία τῶν ἀγγέλων[71].

Ὁ ἄνθρωπος δηλαδή πού ἔχει δημιουργηθεῖ κατ' εἰκόνα Θεοῦ, καλεῖται νά ἐκδιπλώσει τά ὅσα σπέρματα τῆς ἀρετῆς καί ἁγιότητος φέρει ἐκ φύσεως, μέχρι τοῦ σημείου ἐκείνου κατά τό ὁποῖο θά φθάσει στήν πληρότητα τῆς φύσεως, στήν ἁγιότητα καί τήν θέωσή του[72].

Ὁ Μ. Βασίλειος στόν ἐπίλογο τῶν Ἠθικῶν[73] στηριζόμενος σέ ἐπίλεκτα χωρία

68. Νικ. Ζέρβη, Χριστοδρομία, Σειρά ἐκδόσεων: «Ἡ Παιδαγωγική τῶν Πατέρων», τ. 4, Ἱεροσόλυμα, σσ. 39-43.
69. Ὀλυμπίας Παπαδοπούλου - Τσανανᾶ, Ἡ ἀνθρωπολογία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, Θεσσαλονίκη 1970, σ. 45.
70. «Ἔσεσθε ἅγιοι, ὅτι ἅγιος ἐγώ Κύριος ὁ Θεός ὑμῶν» (Πέτρ. 20,7). «Ἔσεσθε ὑμεῖς τέλειοι ὡς ὁ Πατήρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τέλειος ἐστιν». (Ματθ. 5,48).
71. Μ. Βασιλείου, ὁμιλ. ἐν Λακίζοις 8, PG 31, 14538. Πρβλ. εἰς τό «πρόσεχε σεαυτῷ», 7 PG 31, 2138 C, RUDBERG, σ. 36.
72. Νικ. Ζέρβη, Οἱ παιδαγωγικές ἀπόψεις τοῦ Μ. Βασιλείου, Θεσσαλονίκη, σσ. 55-57.
73. Ἠθικά, ὅρος 80, κεφ. 29, PG 31, 868D- 869 ABC, σ. 59.

τῆς Καινῆς Διαθήκης, περιγράφει τά γνωρίσματα τοῦ πραγματικοῦ χριστιανοῦ, τά ὁποῖα εἶναι ἡ πίστη στόν Θεό, ἡ ἠθική καθαροτητα, ἡ ἀγάπη πρός ἀλλήλους, ἡ συνεχής μνεία τοῦ Χριστοῦ καί ἡ διαρκής του πνευματική ἑτοιμότητα. Στόχος δέ τοῦ ἀγωνιζόμενου ἀνθρώπου εἶναι ἡ ἔνταξή του στήν ζωή τοῦ Θεανθρώπου, διότι γιά τήν κατάκτηση τῆς τελείας ζωῆς, εἶναι ἀναγκαία ἡ μίμηση Χριστοῦ, τόσο κατά τά ὑποδείγματα τῆς ζωῆς του, ὅσο καί κατά τά παθήματά του[74].

Ζωή μας πρέπει νά εἶναι ὁ Χριστός, σημαίνει ὅτι ὁ λόγος μας θά εἶναι περί Χριστοῦ, ἡ σκέψη μας θά ἀναφέρεται σ' Αὐτόν, κάθε πράξη μας θά ἐξαρτᾶται ἀπό τίς ἐντολές του, καί ἡ ψυχή μας θά μορφώνεται κατ' Αὐτόν[75].

Ζωντανά ἑπομένως μέλη τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ εἶναι τά ὀργανικῶς συνδεδεμένα μέ Αὐτόν, τά καί μετέχοντα στήν Μυστηριακή ζωή τῆς Ἐκκλησίας, τά ὁποῖα συνεπῶς ἀκολουθοῦν πορεία προσεγγίσεως τοῦ Θεοῦ, πορεία σωτηρίας. Ὅλοι οἱ ἄλλοι εἶναι νεκρά μέλη, τά ὁποῖα ζωοποιοῦνται μόνο ἐάν ἐπαναπροσανατολισθοῦν χριστοκεντρικά μέ μετοχή στήν Μυστηριακή ζωή τῆς Ἐκκλησίας.

Ὁ Ἰησοῦς ἐκφράζει παραστατικά αὐτή τήν ἀλήθεια μέ τήν εἰκόνα τῆς ἀμπέλου καί τοῦ Σώματος. Ὁ Ἰησοῦς εἶναι ἡ ρίζα καί ὁ κορμός τῆς ἀμπέλου καί ἐμεῖς τά κλήματα, δηλαδή οἱ ὀργανικῶς ἑνωμένοι μέ τήν ἄμπελο κλάδοι. «Ἐγώ εἰμί ἡ ἄμπελος, ὑμεῖς τά κλήματα. Ὁ μένων ἐν ἐμοί κἀγώ ἐν αὐτῷ, οὗτος φέρει καρπόν πολύν. Ὅτι χωρίς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν»[76] καί «Μείνατε ἐν ἐμοί, κἀγώ ἐν ὑμῖν. Καθώς τό κλῆμα οὐ δύναται καρπόν φέρει ἀφ' ἑαυτοῦ, ἐάν μή μείνῃ ἐν τῇ ἀμπέλῳ, οὕτως οὐδέ ὑμεῖς, ἐάν μή ἐν ἐμοί μείνητε… ὅτι χωρίς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν»[77].

Ἐάν οἱ κλάδοι ἀποκοποῦν ἀπό τήν ἄμπελο ξεραίνονται, νεκρώνονται, ὅπως νεκρώνεται ψυχικά καί ὁ ἄνθρωπος πού ἀποκόπτεται, πού ἀπομακρύνεται ἀπό τό σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, τό σῶμα τοῦ Χριστοῦ.

- **«Εἰ ὁ κόσμος ὑμᾶς μισεῖ, γινώσκετε ὅτι ἐμέ πρῶτον ὑμῶν μεμίσηκεν» (Ἰωάν. 15, 18)**

Οἰκειοποίηση τῆς σκληρῆς πραγματικότητας πού συνυφαίνεται μέ τήν ἀποδοκιμασία τοῦ κηρύγματος, στιγματισμένου ἀπό τόν ἐκπέμποντα σέ ἀντίθετες πνευματικές καί ἠθικές συχνότητες κόσμο, καί τό ἐξ αἰτίας αὐτῆς τῆς ἀποδοκιμασίας ἐπικείμενο μαρτύριο, εἶναι μία ἀκόμη ὑποθήκη του.

Ὁ λόγος τοῦ Ἰησοῦ ἀκόμη καί σήμερα εἶναι ἀκατανόητος καί ἀπορριπτέος μέ ὀρθολογικά καί ὄχι χριστοκεντρικά κριτήρια. Ἡ δυσκολία τῆς κατανοήσεως ἔγκειται στό γεγονός ὅτι οἱ χριστιανοί, κατά καιρούς ἐμφορούμενοι ἀπό ἄκρα-

74. Μ. Βασιλείου, Περί Ἁγίου Πνεύματος 15, 35. PG 32. 128D – 129AB, σ. 59.
75. Ὅ.π., Ἐπιστολή 159, 1, PG 32, 620BC, σ. 59.
76. Ἰωάν. 15,5.
77. Ὅ.π., 4,5.

το ἐγωκεντρισμό, ἐκφυλισμό καὶ ἀτροφικοποίηση τῶν ψυχικοπνευματικῶν τους δυνάμεων καὶ τρόπο ζωῆς καὶ σκέψεως κορυφωμένο ἀπό ὑλιστικές συμφύσεις, ὠθοῦνται στήν ἀπόρριψη τῶν πνευματικῶν ἀξιῶν καὶ θεσμῶν καὶ οἰκειοποιοῦνται τήν ἀποκεκλιμένη συμπεριφορά τῆς εὐτελοῦς ἀσφαλείας, ἀνέσεως, ἐξουσίας καὶ δυνάμεως.

Ὅταν ὁ Χριστιανισμός ἄρχισε νά ἐξαπλώνεται καὶ νά γίνεται ὑπολογίσιμη δύναμη, οἱ ἐθνικοί τόν πολεμοῦν μέ τόν φοβερό φιλοσοφικό τους ὁπλισμό. Ὁ Τάκιτος τόν ὀνομάζει «odium generis humani» (μῖσος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους)[78].

Ἀμυνόμενος ὁ Χριστιανισμός ὀφείλει ἀφενός νά ἀπολογεῖται, νά δίνει σκληρότατες πνευματικές μάχες στίς ὁποῖες διακρίνονται οἱ πρῶτοι κατηχητές καὶ Ἀπολογητές τοῦ Β΄ καὶ τοῦ Γ΄ αἰῶνα καὶ ἀφετέρου νά εἰσδέχεται ἀσμένως τόν στολισμό της μέ τά αἵματα τῶν ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ Μαρτύρων τοῦ Χριστοῦ ὡς πορφύραν καὶ βύσσον[79].

Οἱ σκληρές διώξεις καὶ τά ἀπάνθρωπα βασανιστήρια ὑπῆρξαν ἀνασχετικός φραγμός στήν πρόοδο τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ ἐπεβράδυναν τήν ἐπικράτησή του, παρέσχον ὅμως τήν εὐκαιρία σ' αὐτόν νά ἀποκτήσει καθαρότερη αὐτοσυνείδηση, σέ ἀντίθεση μέ τόν κόσμο. Οἱ ἄνδρες πού ἔδωσαν θεολογική ἔκφραση σ' αὐτή τήν αὐτοσυνειδησία, εἶναι οἱ Ἀπολογητές, οἱ ὁποῖοι ἀπευθύνθηκαν διά συγγραμμάτων βασικά πρός τόν ἔξω κόσμο. Ἴσως νά μήν ἐβοήθησαν τόσο πολύ στήν κατασίγαση τοῦ καταδιωκτικοῦ μένους τῶν ἐθνικῶν, ἄν δέν τό ἐνίσχυσαν, ἀλλά ὁπωσδήποτε ἄνοιξαν τούς ὁρίζοντες τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ τόν εἰσήγαγαν στούς κόλπους τῶν καλλιεργημένων ἀνθρώπων παρουσιάζοντάς τον ὡς τό κορύφωμα τοῦ πνευματικοῦ μόχθου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους πρός κατανόηση τῆς θείας ἀποκαλύψεως καὶ τῆς ἀληθινῆς φιλοσοφίας[80].

Ἀπό τά ἀνωτέρω συνάγεται καὶ τό προλέγει αὐτό στούς μαθητές του ὁ Κύριος, ὅτι δέν πρέπει νά φοβηθοῦν ἐάν τούς μισήσει ὁ κόσμος, διότι Αὐτόν τόν Ἴδιο πρῶτα ἐμίσησαν. «Εἰ ὁ κόσμος ὑμᾶς μισεῖ, γινώσκετε ὅτι ἐμέ πρῶτον ὑμῶν μεμίσηκεν»[81]. Στήν συνέχεια τούς ὑπογραμμίζει ὅτι ἄν καὶ αὐτοί εἶχαν τά ἁμαρτωλά φρονήματα τοῦ κόσμου, τότε ὁ κόσμος θά τούς ἀγαποῦσε ὡς ἀποτελοῦντας ὁμόκεντρες μ' αὐτόν ἀρνητικές δυνάμεις. Ὅμως, ἐπειδή ἔχετε ἐντελῶς ἀντίθετο μέ τόν κόσμο ἠθικό προσανατολισμό ὡς ἀποτελοῦντες μέλη τῆς δικῆς μου ἐπιλογῆς, γι' αὐτό σᾶς μισεῖ ὁ κόσμος. «Εἰ ἐκ τοῦ κόσμου ἦτε ὁ κόσμος ἄν τό ἴδιον ἐφίλει· ὅτι δέ ἐκ τοῦ κόσμου οὐκ ἐστέ, ἀλλ' ἐγώ ἐξελεξάμην ὑμᾶς ἐκ τοῦ κόσμου, διά

78. Fliche - Martin, τ.1, σ. 290, II, σ.288 ἑξ., σ.74.
79. Νικ. Ζέρβη, Ἑλληνική Κλασική καὶ Χριστιανική Παιδεία, Σειρά ἐκδόσεων: «Ἡ Παιδαγωγική τῶν Πατέρων», τ. 3, Ἀθήνα, σσ. 74-75.
80. Παν. Χρήστου, Ἑλληνική Πατρολογία, τ.1, Θεσσαλονίκη 1985, σσ. 179-181.
81. Ἰωάν. 15, 18.

τοῦτο μισεῖ ὑμᾶς ὁ κόσμος»[82]. Μή φοβᾶστε ὅμως, «ἐγώ νενίκηκα τόν κόσμον»[83].

• Ἔτι πολλά ἔχω λέγειν ὑμῖν[84]

Τό Εὐαγγέλιο τῆς Διαθήκης τοῦ Ἰησοῦ πού περιλαμβάνεται στήν «ἐκτενῆ» αὐτή μετά τόν Μυστικό Δεῖπνο «ὁμιλία», ἔχει καί παραλειπόμενα, σύμφωνα μέ τήν ἐντολή πού εἶχε πάρει ὁ Κύριος ἀπό τόν Θεό Πατέρα: «Ἐγώ ἐξ ἐμαυτοῦ οὐκ ἐλάλησα, ἀλλ' ὁ πέμψας με Πατήρ αὐτός μοι ἐντολήν ἔδωκε τί εἴπω καί τί λαλήσω»[85].

Ὑπάρχουν ὡς ἐκ τούτου καί ἀλήθειες πού δέν ἀποκαλύφθηκαν ἐξ αἰτίας τῆς ἀδυναμίας τῶν ἀνθρώπων νά τίς κατανοήσουν, ὅπως ὑποδηλώνεται στήν ἐπισήμανσή του: «Ἔτι πολλά ἔχω λέγειν ὑμῖν ἀλλ' οὐ δύνασθε βαστάζειν ἄρτι»[86]. Βασική αἰτία τῆς ἀδυναμίας αὐτῆς, ἡ ἀνθρώπινη θελληματική τύφλωση καί ἡ φανατισμένη σκληρότητα. Περιωρίσθηκε συνεπῶς στά ἀρχικά, στά στοιχειώδη, στά ἐπίγεια, πού ἐμπίπτουν στό πεδίο τῆς μειωμένης ἀντιληπτικῆς ἱκανότητας τῶν ἀνθρώπων. Ἄλλωστε πῶς ἦταν δυνατόν νά διευρύνει τό πεδίον τῶν θείων ἀποκαλύψεών του, ἀφοῦ «εἰ τά ἐπίγεια εἶπον ὑμῖν καί οὐ πιστεύετε πῶς ἐάν εἴπω ὑμῖν τά Ἐπουράνια πιστεύσετε;»[87].

Τό γεγονός αὐτό καθιστᾶ ἀναγκαία τήν ἀποστολή τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μέ τόν φωτισμό τοῦ ὁποίου οἱ ἄνθρωποι θά ἦσαν ἱκανοί νά κατανοήσουν ἀλήθειες, τό βάρος τῶν ὁποίων ἦταν ἀδύνατον τώρα νά ἐπωμισθοῦν. Τό Ἅγιο Πνεῦμα εἶναι ἡ φωνή πού μεταφέρει τά Θεῖα λόγια· προσαρμόζει, τονίζει, χρωματίζει τόν θεῖο Λόγο ἀνάλογα μέ τίς ἀνάγκες καθενός ἀπ' αὐτούς πού τόν ἀκοῦν. Δημιουργεῖ στό ἴδιο κείμενο ἀπειράριθμα παράλληλα κείμενα προσωπικά. Ἑρμηνεύει τόν Λόγο δίνοντάς του αὐτή ἤ ἐκείνη τήν ἀτμόσφαιρα. Τόν κάνει εἰδικά, ἰδιαίτατα δικό μας. Τόν ἐξατομικεύει. Εἶναι ὁ ὑπέρτατος καλλιτέχνης πού γνωρίζει νά συνοδεύει τήν ἴδια φράση μέ συγχορδίες σέ ἀτέλειωτες παραλλαγές.

Τό Ἅγιο Πνεῦμα σέ κάθε περίπτωση παίρνει ἀπ' αὐτό πού ἀνήκει στόν Ἰησοῦ καί μᾶς τό ἀναγγέλλει. «Ἔτι πολλά ἔχω λέγειν ὑμῖν… ὅταν δέ ἔλθῃ Ἐκεῖνος, τό πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁδηγήσει ὑμᾶς εἰς πᾶσαν τήν ἀλήθειαν. Οὐ γάρ λαλήσει ἀφ' ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὅσα ἄν ἀκούσῃ λαλήσει, καί τά ἐρχόμενα ἀναγγελεῖ ὑμῖν»[88].

Ὁ Ἰησοῦς μᾶς ξαναλέει αὐτή τήν φράση πού εἶχε πεῖ στούς Ἀποστόλους. Ἐκεῖνοι δέν ἦταν ἱκανοί νά δεχθοῦν ὅλο τόν λόγο τοῦ Ἰησοῦ, διότι δέν τούς εἶχε

82. Ὅ.π., 15, 19.
83. Ὅ.π., 16, 33.
84. Ὅ.π., 16, 12.
85. Ὅ.π., 12, 49.
86. Ὅ.π., 16, 12.
87. Ὅ.π., 3, 12.
88. Ὅ.π., 16, 13.

ἀκόμη δοθεῖ τό Ἅγιο Πνεῦμα. Τώρα πού τό Πνεῦμα ἔχει δοθεῖ ὑπάρχουν ἄλλες δυσκολίες πού ἐνδέχεται νά μᾶς ἐμποδίζουν νά ἀκούσομε, νά ἐσωτερικοποιήσομε καί οἰκειοποιηθοῦμε τόν λόγο τοῦ Ἰησοῦ: Ἡ ἀδιαφορία μας, ἡ ἀπροσεξία, ἡ χλιαρότης. Μά ἐκεῖνος πού μιλᾶ, ὁ Ἰησοῦς καί μαζί του ὁ καλύτερος διερμηνέας του, τό Ἅγιο Πνεῦμα, εἶναι πάντα στή διάθεσή μας. Ἕτοιμοι νά εἰσχωρήσουν στά ἔγκατα τῆς καρδιᾶς μας.

Τό Πνεῦμα σέ κάθε δευτερόλεπτο μᾶς λέει τά λόγια τοῦ Ἰησοῦ. Ἄλλοτε μέ μιά δύναμη θύελλας, ἄλλοτε μέ μιά ἀπαλότητα αὔρας λεπτῆς ἤ πηγῆς πού κελαρύζει. Ἀλλά ἐμεῖς «λυποῦμε τό πνεῦμα τό ἅγιον»[89]. Ὅταν δέν τό ἀκοῦμε, ὅταν σκεπάζομε τή φωνή του, ὅταν τό ἀπωθοῦμε. Ἡ σκληρότητά μας γίνεται ἀδιαπέραστη σ' αὐτή τήν θαυμαστή τρυφερότητα, σ' αὐτή τήν λεπτότατη ἐπιμονή. Δέν ξέρει νά ξεχωρίζει τό θρόϊσμα τῶν φτερῶν τοῦ Περιστεριοῦ καί αὐτό ἀποτελεῖ τό αἰώνιο Πάθος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Τό Ἅγιο Πνεῦμα θέλει νά μᾶς μεταγγίσει τόν Λόγο. Τό ἴδιο ἀποσύρεται μπροστά στόν Λόγο. Κι ἄν προσπαθήσομε νά φθάσομε τό Πνεῦμα ἀνεξάρτητα ἀπό τόν Λόγο –τό Πνεῦμα χωρίς τόν Λόγο, τό Περιστέρι χωρίς τόν Ἀμνό- τό Πνεῦμα κατά κάποιον τρόπο ἐξαφανίζεται. Δέν ἀφήνει τόν ἑαυτόν του νά γίνει αἰσθητό καί ἀντιληπτό παρά σέ συνάρτηση μέ τόν Ἰησοῦ.

Τό Ἅγιο Πνεῦμα μᾶς εἶναι τόσο ἐσωτερικό, πού θά μπορούσαμε νά ποῦμε μέ κάποια τολμηρή ἔκφραση ὅτι ἀποτελεῖ τό «ἐγώ» τῆς πνευματικῆς μας ζωῆς. Μιλάει ἐν ὀνόματί μας· κράζει μέσα μας «ἀββᾶ ὁ πατήρ»[90]. Τοποθετεῖ τόν Ἰησοῦ μπροστά μας καί μᾶς ἑνώνει μέ τόν Σωτῆρα μας. Θά μποροῦσε νά λεχθεῖ ὅτι ὁ Υἱός, «ἐν ᾧ» γινόμαστε τέκνα υἱοθετημένα τοῦ Πατρός, ἀποτελεῖ τό ἀντικείμενο τῆς ζωῆς τῆς ψυχῆς μας καί τό Ἅγιο Πνεῦμα τό ὑποκείμενο (τά παραπάνω φυσικά, μέ ὅλες τίς ἐπιφυλάξεις καί ὅλους τούς προσδιορισμούς πού ἀπαιτοῦνται). Διότι τό Πνεῦμα ἑνώνεται μέ ὅ,τι βαθύτερο ἔχομε μέσα μας. Μέ ὅ,τι μᾶς κάνει νά τείνομε πρός τόν Ἰησοῦ.

Νά συντονισθοῦμε μέ τήν κάθοδο τοῦ Περιστεριοῦ πού ὁ Πατήρ καταπέμπει στόν Μονογενῆ του. Νά τοποθετηθοῦμε, νά προσκολληθοῦμε στόν πολυαγαπημένο Υἱό. Καί ἐν τῷ Υἱῷ διά τοῦ Ἁγίου Πνεύματος νά βροῦμε τόν Πατέρα, συντονισμένοι μέ τήν τάση τοῦ Ἰησοῦ «πρός τόν πατέρα». Ὅσο εἶναι δυνατόν σ' ἕνα δημιούργημα νά πραγματώσει τέτοιους συντονισμούς[91]....

Ὁ Ἰησοῦς πιστεύομε ὅτι θά συνεχίσει στήν καινή ζωή τῆς αἰωνιότητος, τό Εὐαγγέλιό του. Θά μάθομε τότε τό μεγαλύτερο καί ἀσφαλῶς τό ὡραιότερο τμῆμα του. Τότε θά μᾶς μιλήσει ἐλεύθερα γιά τά «ἐπουράνια». Δεδομένου ὅτι τά ὡραιότερα κεφάλαια τοῦ Εὐαγγελίου εἶναι αὐτά πού δέν γράφηκαν. Αὐτά πού μένουν

89. Ἐφεσ. 4,30.
90. Ρωμ. 8, 15.
91. Ε.Μ.Α.Ε., ὅ.π., σσ. 111-113.

μυστικά κατατεθημένα στήν καρδιά τοῦ Ἰησοῦ. Στό θησαυροφυλάκιο τῆς ἀγάπης του για τήν μέρα ἐκείνη. Ὅταν θά ξανασυναντηθοῦμε, θ᾽ ἀνοίξει πάλι τό ἅγιο στόμα του γιά νά συνεχίσει τόν βίαια σταματημένο λόγο του. Γιά νά ὁλοκληρώσει τό «μισοτελειωμένο» Εὐαγγέλιό του, «ἐν τῷ καιρῷ τῆς τῶν μελλόντων (ἀπορρήτων) ἀγαθῶν ἀποκαλύψεως»[92].

5. Η ΑΡΧΙΕΡΑΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΥΧΗ

Ὁ Ἰησοῦς ἐπισφραγίζει τό Εὐαγγέλιον τῆς Διαθήκης μέ τήν λεγόμενη Ἀρχιερατική προσευχή του. Σύμφωνα μέ τό τελετουργικό τοῦ Πάσχα ἄρχισαν τόν Μυστικό Δεῖπνο, λέγοντας τό πρῶτο ἥμισυ τῆς Μεγάλης Δοξολογίας, τό «ἀλληλούϊα», δηλαδή τούς Ψαλμούς 113-118. Μέ τό δεύτερο μέρος τῆς Δοξολογίας θά τελείωνε ἡ τελετή. Ἀντί ὅμως αὐτοῦ, ὁ Ἰησοῦς «ἐπῆρε τούς ὀφθαλμούς αὐτοῦ εἰς τόν οὐρανόν καί εἶπε» τήν ὡς ἄνω προσευχή του[93].

Στήν προσευχή αὐτή ὁ Ἰησοῦς κάνει τήν τελική καί ὁλοκληρωτική ἀναφορά στόν Θεό Πατέρα περί τοῦ συντελεσθέντος ἔργου του καί παρακαλεῖ γιά τήν συνέχιση καί μελλοντική πορεία τοῦ ἔργου αὐτοῦ. Εἶναι ἕνα ἀπό τά ἱερώτερα ἀποσπάσματα τῆς Καινῆς Διαθήκης. Δέν ὑπάρχει μιά ἀλληλουχία τῶν νοημάτων σέ διάταξη αἰτίας καί ἀποτελέσματος. Δέν κυριαρχεῖ ἡ συνηθισμένη λογική συνέπεια, ἀλλά μιά πιό σύνθετη ἤ ἴσως καί ἁπλούστερη. Τό ἕνα νόημα ἐμφανίζεται καί ἐξαφανίζεται πάλι. Ἔρχεται ἕνα δεύτερο πού φεύγει καί ξαναεμφανίζεται τό πρῶτο. Ἡ πηγή ἀπ᾽ ὅπου ξεπηδοῦν καί ἡ ἑνότητα πού ἀκολουθοῦν δέν βρίσκονται στήν ἐπιφάνεια, ἀλλά στό βάθος. Τό σημεῖο ἀπ᾽ ὅπου ὅλα ξεκινοῦν καί ἐπανέρχονται, εἶναι ἡ ἑνότητα τοῦ πνεύματος καί τῆς καρδιᾶς τοῦ Ἰησοῦ ὡς ἀνθρώπου μέ τήν ζωντανή θεϊκή του ὑπόσταση. Τό κείμενο αὐτό δέν ἐπιδέχεται ἐγκεφαλικές ἑρμηνεῖες, ἀλλά γιά τήν εἰσδοχή καί οἰκειοποίηση τοῦ περιεχομένου του, πρέπει σύμφωνα μέ τόν ἑκατοστό δέκατο ὄγδοο ψαλμό (118, 18) νά πέσουν τά καλύμματα ἀπό τά μάτια καί νά συγκλονισθεῖ ἡ καρδιά μας: «Ἀποκάλυψον τούς ὀφθαλμούς μου, καί κατανοήσω τά θαυμάσια ἐκ τοῦ νόμου σου»[94]. Ὁ Θεός ὅμως τό δίδει αὐτό μόνο σέ ὅσους τοῦ τό ζητοῦν[95].

Στήν προσευχή αὐτή ἐπικρατεῖ τό πνεῦμα τῆς αἰσιοδοξίας. Ὁ Ἰησοῦς μιλᾶ γιά τήν ἐπιτυχία τοῦ ἔργου του καί βασίζει τήν στάση του αὐτή σέ δύο κυρίως στοιχεῖα.

Πρῶτα στήν προσωπική του μαρτυρία, ὅτι μέ τήν ζωή του, τόν λόγο του καί τήν δράση του « ἐδόξασε τόν Θεό ἐπί τῆς γῆς». Ἑπομένως ἐπέτυχε ἀπόλυτα τόν πρώτιστο σκοπό του, τήν δόξα τοῦ Θεοῦ.

92. Εὐθυμίου (Ἐπισκ.), ὅ.π., σσ. 263-264.
93. Ἰωάν. 17, 1-26.
94. Ψαλμ. 118, 18.
95. Romano Guardini, ὅ.π., σ. 437.

Τό δεύτερο στοιχεῖο στό ὁποῖο βασίζει ὁ Ἰησοῦς τό συμπέρασμά του περί τῆς ἐπιτυχίας τοῦ ἔργου του εἶναι οἱ πιστοί μαθητές του. Τόν λόγο τῆς Βασιλείας τόν δέχθηκε μιά μικρή ὁμάδα-πυρήνας. «Ἐφανέρωσά σου τό ὄνομα τοῖς ἀνθρώποις οὕς δέδωκάς μοι ἐκ τοῦ κόσμου». Ἡ ἵδρυση τῆς πρώτης μικρῆς Ἐκκλησίας ἦταν τό μεγάλο ἐπίτευγμα τοῦ Ἰησοῦ. Δέν ἐνδιαφέρεται γιά τήν ἔκταση τῆς ἐπιτυχίας του, ὅσο γι' αὐτό καθ' ἑαυτό τό γεγονός τῆς ἐπιτυχίας. Ἡ Βασιλεία του ἦταν πιά μιά γήϊνη πραγματικότητα. Μιά πραγματικότητα τοῦ οὐρανοῦ ἐπί τῆς γῆς[96].

Ἡ ἐπιτυχία τοῦ Ἰησοῦ τώρα πού «ἤγγικεν ἡ ὥρα», θά ὁλοκληρωθεῖ μέ τήν δόξα καί τοῦ ἰδίου ἀπό τόν Πατέρα, τόν ὁποῖον παρακαλεῖ πρός τοῦτο: «Δόξασόν με σύ, πάτερ, παρά σεαυτῷ τῇ δόξῃ ἣ εἶχον πρό τοῦ τόν κόσμον εἶναι παρά σοί». Ἡ ὥρα ὅμως εἶναι ἡ ὥρα τοῦ θανάτου του. Ἑπομένως ἡ δόξα του βρίσκεται στόν θάνατό του, στόν ὁποῖο πορεύεται ἀπόλυτα ἑνωμένος μέ τό θέλημα τοῦ Πατρός. Αὐτόν τόν θάνατο θά ἀκολουθήσει ἡ Ἀνάσταση καί ἡ σωτηρία τοῦ κόσμου πού ἀποτελοῦν τήν ἱκανοποίηση τοῦ αἰτήματος τοῦ Ἰησοῦ πρός τόν Πατέρα, δηλαδή τήν δόξα του, τήν δόξα τοῦ Υἱοῦ, ἀλλά συγχρόνως καί τήν δόξα τοῦ Πατρός ἀπό τόν Υἱόν: «Δόξασόν σου τόν υἱόν, ἵνα καί ὁ υἱός σου δοξάσῃ σε».

Ὁ Ἰησοῦς στήν μνημειώδη αὐτή Ἀρχιερατική προσευχή ἀπευθυνόμενος στόν Θεό Πατέρα καί ἀναφερόμενος στήν ἐπιτέλεση τοῦ ἔργου του, λέγει: «Ἐγώ σέ ἐδόξασα ἐπί τῆς γῆς. Τό ἔργον ἐτελείωσα ὅ δέδωκάς μοι ἵνα ποιήσω». Αὐτό ὅμως πού ὁ Ἰησοῦς βλέπει ὡς ἀναμφισβήτητη καί σωτήρια ἐπιτυχία, τό ἀνθρώπινο μάτι μέ τά δικά του κριτήρια τό βλέπει ὡς ἀποτυχία. Οἱ ἄνθρωποι δέν δέχθηκαν τά λόγια του, δέν κατάλαβαν τό μήνυμά του, δέν ἄκουσαν τίς ἐντολές του. Εἶχαν ἑνωθεῖ σέ μιά σατανική συμμαχία γιά νά κτυπήσουν τήν ἀγάπη καί στράφηκαν ἐναντίον του. Ὅλους, Πιλᾶτο καί Ἡρώδη, Φαρισαίους καί Σαδδουκαίους, ἄρχοντες καί λαό, δικαίους καί ληστές, Ἰουδαίους καί Ρωμαίους ἕνα καί μόνο τούς ἑνώνει, ὅτι τάχα ἔχουν σκανδαλισθεῖ καί στρέφονται μέ πάθος ἐναντίον του. Καί ὅμως τό ἔργον «ἐτελείωσε», γιατί ὁ Ἰησοῦς ἔζησε ὑπακούοντας πειθαρχικά πρός τόν Πατέρα μέ τήν ὑπακοή ἐκείνη, πού ἀντισταθμίζει ὅλη μας τήν ἁμαρτία. Τό «ἔργον» καί ἡ ἐπιτυχής ἐκτέλεσή του εἶναι ὅτι ὁ Υἱός ἔκαμε γνωστό τό μήνυμά του καί ἔφερε στόν κόσμο τήν Βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ἀνεξαρτήτως ἀπό τήν ἀνταπόκριση πού βρῆκε στούς ἀνθρώπους. Τό μήνυμά του ποτέ πιά δέν θά ἀποσιωπηθεῖ. Ἕως τήν ἐσχάτη ἡμέρα θά κτυπᾶ στή θύρα τῆς καρδιᾶς τῶν ἀνθρώπων. Ἡ Βασιλεία «ἤγγικε» καί θά μείνει κοντά μας γιά πάντα, ἕτοιμη νά ἀνοίξει τίς πύλες της καί νά ἀποτελέσει πεδίο καί ἐφαλτήριο ψυχικῆς πανευφροσύνης σέ ὁποιαδήποτε καρδιά πού θά τήν ἐπιθυμήσει καί θά φανεῖ πρόθυμη νά τήν δεχθεῖ[97]. Ὁ Χριστός εἶναι καί θά παραμείνει μέσα στήν ἱστορία ὡς «ἡ ὁδός, ἡ ἀλήθεια καί ἡ ζωή»[98]. Ὁ κόσμος

96. Εὐθυμίου (Ἐπισκ.), ὅ.π., σ. 265.
97. Ματθ. 3,2.
98. Ἰωάν. 14,6.

ἔχει ἀλλάξει ἀπό τήν ἐποχή τῆς ἐπίγειας ζωῆς του καί μετά, γιατί ὡς Μέγας Ἀνατροπέας ἀνέτρεψε ὅλα τά στοιχεῖα πού συνέθεταν τό σκοτεινό κατεστημένο τῆς ἐποχῆς καί ἄλλαξε τήν δομή καί τά δεδομένα τοῦ κόσμου, ὁ ὁποῖος εἶναι πλέον ὁ κόσμος ὅπου βρίσκεται καί παραμένει ὁ Ἰησοῦς ἀμετάβλητος. Αὐτό εἶναι ἐκεῖνο πού ὁ Κύριος «ἐτελείωσε» καί μέ αὐτό «ἐδοξάσθη» ὁ Πατήρ.

Ἐκτενής εἶναι ἡ ἀναφορά στούς ἀποσπασθέντας ἐκ τοῦ κόσμου ἀπό τόν πατέρα μαθητές καί δοθέντας εἰς Αὐτόν καί ἡ ἐπισήμανση ὅτι ἐτήρησαν αὐτοί τόν λόγον τοῦ Πατρός, τό ὄνομα τοῦ ὁποίου ὁ Υἱός τούς ἀπεκάλυψε.

Συνεχίζοντας τήν ἀναφορά του πρός τόν Πατέρα γιά τούς μαθητές λέγει: Τώρα ἔμαθαν ὅτι ἡ διδασκαλία μου καί ὅλα ἐν γένει τά ἔργα μου προέρχονται ἀπό ἐσένα. Ἀπόδειξη δέ γι' αὐτό εἶναι «ὅτι τά ρήματα ἃ δέδωκας μοι αὐτοί ἔλαβον, καί ἔγνωσαν ἀληθῶς ὅτι παρά σοῦ ἐξῆλθον, καί ἐπίστευσαν ὅτι σύ μέ ἀπέστειλες».

Αἴσθηση βαθύτατη προξενοῦν τά ἑπόμενα ἀποκαλυπτικά πρός τόν Πατέρα γιά τούς μαθητές λόγια του, γιά τούς ὁποίους προσωπικά καί ἐπιλεκτικά παρακαλεῖ, ἀφενός μέν διότι τοῦ ἐδόθησαν ἀπό τόν πατέρα χωρίς νά παύουν νά εἶναι ἰδικοί του καί ἀφετέρου διαχωρίζοντάς τους ἀπό τόν κόσμο τῆς ἀπιστίας καί ἁμαρτίας. Σ' αὐτούς κήρυξε τόν λόγο του. Τούς δίδαξε τό ὄνομα τοῦ Πατρός. Ἀπό αὐτούς δέν ἔχασε κανένα ἐκτός ἀπό τόν Υἱό τῆς ἀπωλείας.

Ὁ Ἰησοῦς κήρυξε στούς μαθητές του τόν λόγο του πού εἶναι ἡ ζωντανή Ἀλήθεια. Τούς ἔκανε μετόχους στήν δόξα πού τοῦ εἶχε ἐμπιστευθεῖ ὁ Πατήρ· τούς χάρισε τήν ἀγάπη. Ὅλα αὐτά ἔμειναν μέσα τους, ὅπως ὁ σπόρος μέσα στό χῶμα. Ὅταν, κατόπιν, μετά τήν Ἀνάληψη τοῦ Κυρίου ἔρχεται τό Ἅγιον Πνεῦμα, ἡ φλόγα του θά θερμάνει τόν σπόρο καί ἡ λειτουργική δύναμη αὐτῶν τῶν δωρεῶν θά κορυφωθεῖ. Τότε ἡ ἀνθρώπινη θέλησή τους καί ἡ ἐμβέλεια τῆς σκέψεώς τους θά αὐξηθοῦν, μαζί μέ τό θεϊκό στοιχεῖο, πού φύτεψε ὁ Χριστός μέσα τους. τότε θά ξεδιπλωθεῖ τό μυστήριο τῆς ἀνέκφραστης ἐκείνης ἑνότητας πού ἀναφέρει ἡ ἀρχιερατική προσευχή. Ἡ ἱερή ἐκείνη ἑνότητα, ὅπου ὁ Πατήρ θά εἶναι «ἐν Υἱῷ», ὁ Υἱός «ἐν τῷ Πατρί» καί οἱ δύο θά εἶναι ἑνωμένοι μέ τήν ἀγάπη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Μιά ζωή, μιά Ἀλήθεια, μιά Ἀγάπη καί ἐν τούτοις τρεῖς «ζῶντες» καί «ἀληθινοί» καί «ἀγαπῶντες». Ἐκεῖ θά εἰσέλθουν καί ἐκεῖνοι, πού ἡ δύναμη τοῦ Χριστοῦ κατώρθωσε νά τούς ἀποσπάσει ἀπό τό σκοτάδι. Θά τούς κυκλώσει ἡ περιφρόνηση, ἡ ἀποστροφή τοῦ κόσμου ἤ μᾶλλον τό μῖσος του, γιατί δέν εἶναι πιά «ἐκ τοῦ κόσμου»[99]. Γι' αὐτό θανάτωσαν καί τόν Χριστό οἱ ἐχθροί του, γιατί δέν ἦταν ὅπως ἐκεῖνοι. Μέ τό ἴδιο μῖσος θά μισοῦν καί ὅσους εἶναι ἑνωμένοι μέ Ἐκεῖνον καί θά κάνουν καί σ' αὐτούς, κάτι ἀπό ὅσα ἔκαμαν στόν Χριστό. Οἱ Μαθητές ὅμως πρέπει νά νιώσουν πώς εἶναι προφυλαγμένοι, ἀφοῦ θά βρίσκονται μέσα στήν ἱερή ἐκείνη ἑνότητα, ὅπου καί ὁ ἴδιος ὁ Κύριος ἦταν προφυλαγμένος καθώς ἀντιμετώπιζε τό μῖσος τοῦ κόσμου.

99. Ἰωάν. 15, 19.

Ἡ ἀγάπη τοῦ Ἰησοῦ δέν εἶναι ἐπιλεκτική, δέν στεγανοποιεῖται, δέν ἔχει ὅρια. Γι' αὐτό δέν παρακαλεῖ τόν Πατέρα μόνο γιά τούς ἕνδεκα μαθητές του, ἀλλά καί γιά ὅλους πού θά πιστεύουν διά τοῦ κηρύγματός τους σ' Ἐκεῖνον.

Εἶναι ἀπερίγραπτη καί ἀνέκφραστη ἡ προοπτική πού ἀνοίγεται μέ τά παρακάτω λόγια τοῦ Ἰησοῦ: «Οὐ περί τούτων δέ ἐρωτῶ μόνον, ἀλλά καί περί τῶν πιστευόντων διά τοῦ λόγου αὐτῶν εἰς ἐμέ, ἵνα πάντες ἕν ὦσι, καθώς σύ, πάτερ, ἐν ἐμοί κἀγώ ἐν σοί, ἵνα καί αὐτοί ἐν ἡμῖν ἕν ὦσιν, ἵνα ὁ κόσμος πιστεύσει ὅτι σύ με ἀπέστειλας. Καί ἐγώ τήν δόξαν ἥν δέδωκάς μοι δέδωκα αὐτοῖς, ἵνα ὦσιν ἕν καθώς ἡμεῖς ἕν ἐσμέν. Ἐγώ ἐν αὐτοῖς καί σύ ἐν ἐμοί, ἵνα ὦσι τετελειωμένοι εἰς ἕν, καί ἵνα γινώσκῃ ὁ κόσμος ὅτι σύ με ἀπέστειλας καί ἠγάπησας αὐτούς καθώς ἐμέ ἠγάπησας. Πάτερ, οὕς δέδωκάς μοι, θέλω ἵνα ὅπου εἰμί ἐγώ κακεῖνοι ὦσι μετ' ἐμοῦ, ἵνα θεωροῦσι τήν δόξαν τήν ἐμήν ἥν δέδωκάς μοι, ὅτι ἠγάπησάς με πρό καταβολῆς κόσμου»[100].

Προαισθάνεται λοιπόν ὁ πιστός ὁλόκληρο τόν πλοῦτο πού θά δώσει ἡ μελλοντική δόξα. Προαισθανόμαστε ὅλοι οἱ χριστιανοί ὅσα γράφει ἡ πρός Ρωμαίους Ἐπιστολή γιά τήν δόξα, πού κάποτε θά ἀποκτήσουν τά παιδιά τοῦ Θεοῦ. Ὅσα ἀποκαλύπτουν οἱ Ἐπιστολές πρός Ἐφεσίους καί Κολοσσαεῖς, γιά τήν μελλοντική ἀλλαγή τῆς Δημιουργίας, ὅ,τι διακηρύσσει ἡ Ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννου μέ τά μυστηριώδη σύμβολά της γιά τόν μελλοντικό κόσμο[101].

Ἡ θερμή αὐτή Ἀρχιερατική προσευχή δέν τελειώνει στό «ἀνώγαιον» τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου. Συνεχίζεται στόν κῆπο τῆς Γεθσημανῆ, σιωπηλῶς δέ κατά τήν πορεία πρός τόν Γολγοθᾶ καί τελειώνει ἐπί τοῦ Σταυροῦ κατά τήν στιγμήν κατά τήν ὁποίαν παραδίδων τό πνεῦμα, εἶπε «Πάτερ εἰς χεῖρας σου παρατίθεμαι τό πνεῦμά μου»[102].

100. Ἰωάν. 17, 20-24.
101. Romano Guardini, ὅ.π., σσ. 438-442.
102. Λουκ. 23,46. ΘΗΕ, τ. 9, σσ. 640-641.

ΙΓ΄. ΣΤΟΝ ΚΗΠΟ ΤΗΣ ΓΕΘΣΗΜΑΝΗ

1. ΣΥΝΕΧΙΣΗ ΤΗΣ ΑΡΧΙΕΡΑΤΙΚΗΣ ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ

Μετά τό τέλος τῆς Ἀρχιερατικῆς προσευχῆς καί «ταῦτα εἰπών ὁ Ἰησοῦς ἐξῆλθε σύν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ πέραν τοῦ χειμάρρου τῶν κέδρων, ὅπου ἦν κῆπος εἰς ὅν εἰσῆλθεν αὐτός καί οἱ μαθηταί αὐτοῦ»[1]. Ἐνῶ βρισκόταν κοντά στόν κῆπο καί ἡ ὥρα προχωροῦσε τούς ἀποκαλύπτει ὅτι αὐτή τήν νύχτα θά δοκιμασθοῦν, θά ἀπογοητευθοῦν, θά διασκορπισθοῦν ἐγκαταλείποντάς τον καί θά αἰσθανθοῦν ὡς «πρόβατα μή ἔχοντα ποιμένα». Ὅμως δέν πρέπει νά χάσουν τήν ἐλπίδα τους γιατί «μετά τό ἐγερθῆναι», μετά τήν Ἀνάστασή του, θά τούς συναντήσει καί πάλι στήν Γαλιλαία[2]. Ὁ Πέτρος ἐκπλήττεται καί ἐπιθυμώντας νά διαφοροποιηθεῖ ἀπό τούς ἄλλους μαθητές διαβεβαιώνει τόν Διδάσκαλο ὅτι «... εἰ πάντες σκανδαλισθήσονται ἐν σοί, ἐγώ δέ οὐδέποτε σκανδαλισθήσομαι»[3] καί «ἐάν μέ δέῃ συναποθανεῖν σοι»[4]. Κατηγορηματική λοιπόν ἡ διαβεβαίωση τοῦ Πέτρου ὅτι ἄν χρειασθεῖ θά συναποθάνει μαζί του. Σ' αὐτή ὅμως τήν διαβεβαίωση ὁ Ἰησοῦς τοῦ ἀπαντᾶ: «Ἀμήν λέγω σοι ὅτι ταύτῃ τῇ νυκτί πρίν ἀλέκτορα φωνῆσαι τρίς ἀπαρνήσῃ με»[5].

Μέ τήν ἄφιξή τους στόν κῆπο τῶν Ἐλαιῶν καί ἐνῶ ἡ προδοσία καί σύλληψή του πλησιάζει, παίρνει μαζί του τόν Πέτρο, τόν Ἰάκωβο καί τόν Ἰωάννη ἀφήνοντας τούς ὑπόλοιπους κοντά στήν εἴσοδο μέ τήν προτροπήν νά βρίσκονται σέ ἐγρήγορση καί νά προσεύχονται γιά νά μήν εἰσέλθουν εἰς πειρασμόν καί προχωρεῖ στά ἐνδότερα τοῦ κήπου, ὅπου ἀφήνει τούς τρεῖς μαθητές καί προχωρώντας μόνος του ἀκόμα βαθύτερα «ὡσεί λίθου βολήν» συνεχίζει πρός τόν οὐράνιον Πατέρα του τήν Ἀρχιερατική προσευχή πού τοῦ ἀπηύθυνε μετά τήν τελετή τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου, ἡ ὁποία τώρα λίγο πρίν ἀπό τή σύλληψή του καθίσταται ἐναγώνιος.

Προηγουμένως καί πρίν ἀπομακρυνθεῖ ἀπό τούς τρεῖς μαθητές γιά νά ἀρχίσει τήν προσευχή του, τούς εἶπε μερικά λόγια ἀποκαλύπτοντας τόν πόνο καί τήν λύπη πού αἰσθανόταν ἡ ἀνθρώπινη ψυχή του πρό τοῦ ἐπικειμένου μαρτυρίου

1. Ἰωάν. 18, 1.
2. Ματθ. 26, 32.
3. Ὅ.π., 26, 33.
4. Μάρκ. 14, 31.
5. Ματθ. 26, 34

του. Στό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ ἑνώνονται ἀτρέπτως, ἀσυγχύτως καί ἀδιαιρέτως ἡ θεία καί ἡ ἀνθρώπινη φύση σέ μιά ὑπόσταση· στήν ὑπόσταση τοῦ Θεανθρώπου. Ὁ Ἰησοῦς συνεπῶς εἶναι τέλειος Θεός καί τέλειος ἄνθρωπος, ἀναμάρτητος ὅμως. Ἐκεῖνο δηλαδή πού ἑνώνει τίς δύο φύσεις καί τίς κάνει ἕνα, εἶναι τό πρόσωπο τοῦ Υἱοῦ καί Λόγου τοῦ Θεοῦ. Εἶναι ὁ Χριστός[6]. Ἡ ἀνθρωπότης τοῦ Κυρίου θά σταυρωθεῖ· δέν θά σταυρωθεῖ ἡ θεότης. Ἡ Θεότης εἶναι ἀπαθής. Ὡς τέλειος ἄνθρωπος κατά πάντα ὅμως μέ ἐμᾶς ἐκτός ἀπό τήν ἁμαρτία θά ἀνυψωθεῖ στό Σταυρό, θά ὑποφέρει καί θά δοκιμάσει τόν ἀνθρώπινο πόνο σ' ὅλο τό πλάτος καί τό βάθος του. Τώρα στόν κῆπο τῆς Γεθσημανῆ ἡ ἀνθρώπινη φύση του λυπεῖται, ἀγωνιᾶ καί προσεύχεται.

Ὁ Ἱερός Εὐαγγελιστής σημειώνει: «Καί παραλαβών τόν Πέτρον καί τούς δύο υἱούς Ζεβεδαίου ἤρξατο λυπεῖσθαι καί ἀδημονεῖν. Τότε λέγει αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς· περίλυπος ἐστιν ἡ ψυχή μου ἕως θανάτου· μείνατε ὧδε καί γρηγορεῖτε μετ' ἐμοῦ»[7]. Ἡ τραγική καί συγκλονιστική αὐτή φράση θά μείνει μοναδική στήν ἱστορία τῆς ἀνθρώπινης ἀγωνίας. Ὁ Ἰησοῦς ἀναλογίζεται τά αἴτια γιά τά ὁποῖα ὁδηγεῖται στό μαρτύριο. Θά σηκώσει στούς ὤμους του τό βάρος τῆς ἀνθρώπινης ἁμαρτίας. Θά δοκιμάσει τό πικρό ποτήριο τοῦ θανάτου ὡς ἀντίποινο κατά τῆς ἀνθρώπινης ἁμαρτίας.

Λυπεῖται ὁ Ἰησοῦς καί γιά τήν ἀποστασία καί ἀγνωμοσύνη τοῦ ἰουδαϊκοῦ λαοῦ. «Λαός μου, τί ἐποίησά σοι καί τί μοι ἀνταπέδωκας; Ἀντί τοῦ μάννα χολήν, ἀντί τοῦ ὕδατος ὄξους, ἀντί τοῦ ἀγαπᾶν με σταυρῷ με προσηλώσατε»[8].

Λυπεῖται γιά τήν ἀγνωμοσύνη τοῦ λαοῦ τῶν Ἱεροσολύμων. «Ἱερουσαλήμ Ἱερουσαλήμ... ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τά τέκνα σου ὅν τρόπον ἐπισυνάγει ὄρνις τά νοσσία ἑαυτῆς ὑπό τάς πτέρυγας καί οὐκ ἠθελήσατε»[9].

Λυπεῖται γιά τήν ψυχοπνευματική ἐξαθλίωση τοῦ προδότη μαθητῆ του. «ἀλλ' ὁ παράνομος Ἰούδας οὐκ ἠβουλήθη συνιέναι»[10].

Λυπεῖται γιά τήν ἰδιοτέλεια τοῦ Ἰουδαϊκοῦ Ἱερατείου.

Λυπεῖται, γιατί οἱ ἄνθρωποι ἄν καί Ἐκεῖνος ἀνεβαίνει στό Σταυρό γιά νά πληρώσει τά λύτρα τῶν δικῶν μας ἁμαρτιῶν, «ἠγάπησαν οἱ ἄνθρωποι μᾶλλον τό σκότος ἤ τό φῶς»[11].

Λυπεῖται γιατί οἱ ἄνθρωποι, τά δικά του δημιουργήματα χάριν τῶν ὁποίων ταπεινώθηκε καί ἔγινε ὁ ἴδιος ἄνθρωπος, σέ ἕνα μεγάλο ποσοστό δέν θά τόν δεχθοῦν. «Εἰς τά ἴδια ἦλθε, καί οἱ ἴδιοι αὐτόν οὐ παρέλαβον»[12].

---

6. Δ΄ Σύνοδος Χαλκηδόνος. Βλ. Νικ. Ζέρβη, Ὁ Ἑλληνισμός τῆς Διασπορᾶς, ὅ.π., σ. 109.
7. Ματθ. 26, 37-38.
8. Ἀντίφωνο β΄, Ἀκολουθία τῶν Ἁγίων Παθῶν.
9. Ματθ. 23, 37.
10. Ἀντίφωνο γ΄, Ἀκολουθία τῶν Ἁγίων Παθῶν.
11. Ἰωάν. 3, 19.
12. ὅ.π., 1, 11.

Λυπεῖται γιατί μικροί καί ἀδύναμοι ἐμεῖς οἱ ἄνθρωποι δέν μποροῦμε νά διεισδύσομε πλήρως καί τελείως στό μυστήριο τῆς θείας Οἰκονομίας. Δέν ἔχομε τήν δυνατότητα νά δώσομε ἀκριβῆ καί σαφῆ ἑρμηνεία, γιατί ὁ Κύριος λυπεῖται[13].

Πάντως, χάρις σ' αὐτές τίς στιγμές τῆς ἀγωνίας, τῆς λύπης καί τοῦ πάθους γνωρίσαμε τόν Ἰησοῦ. Ἦταν ὁ τέλειος ἄνθρωπος, ἀλλά καί ὁ τέλειος Θεός. Τίς στιγμές αὐτές καθώς κοιτάζει ἐμπρός του, ἡ σκιά τοῦ σταυροῦ πέφτει σκοτεινή στά βήματά του καί τήν σκέψη του. Καί ἡ κραυγή του αὐτή ἔρχεται σάν μιά βαθειά ἐνίσχυση στήν καρδιά του πού πιέζεται σκληρά.

Μερικές φορές πλησιάζομε αὐτή τήν προσωπική ἐσωτερική ζωή τῆς ψυχῆς τοῦ Ἰησοῦ. Τόν ἀκοῦμε νά σκέπτεται φωνάζοντας, σάν νά λησμονεῖ αὐτούς πού τόν περιβάλλουν καί νά ἦταν μόνος μέ τόν Θεό. Τό θάρρος τοῦ Ἰησοῦ εἶναι τόσο γαλήνιο, τόσο βέβαιο, ὥστε εἶναι ἀδύνατον νά τόν φαντασθοῦμε νά καταπίπτει ἤ νά ἀποτυγχάνει[14].

«Ὅπως ἐπείνασεν, ὅπως ἐκοιμήθη, ὅπως ἐκοπίασεν, ὅπως ἔφαγεν, ὅπως ἔπιεν, ἔτσι καί ἀποκρούει τόν θάνατον, δεικνύων τήν ἀνθρωπίνην ἀδυναμίαν καί τήν ἀδυναμίαν τῆς φύσεως, ἡ ὁποία δέν ἀνέχεται ἀπαθῶς ν' ἀποκοπῇ ἀπό τήν παροῦσαν ζωήν»[15].

Αὐτή ἡ λύπη πού ἐκφράστηκε μέ τήν φράση «περίλυπος ἐστιν ἡ ψυχή μου ἕως θανάτου», πρέπει νά συνδυασθεῖ μέ τόν λόγο τοῦ Χριστοῦ, πού εἶπε πάλι πρό τοῦ πάθους του. «Νῦν ἡ ψυχή μου τετάρακται, καί τί εἴπω; Πάτερ σῶσον με ἐκ τῆς ὥρας ταύτης· ἀλλά διά τοῦτο ἦλθον εἰς τή ὥραν ταύτην»[16].

Κατά τόν Ἅγιο Ἰωάννη τόν Δαμασκηνό, ἐδῶ ἐκφράζεται μιά δειλία τοῦ Χριστοῦ πρό τῶν παθῶν καί τοῦ θανάτου. Πρός ἀποφυγή ὅμως κάθε παρερμηνείας, πρέπει νά λεχθεῖ ὅτι ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός κάνει διάκριση μεταξύ τῆς κατά φύσιν καί παρά φύσιν δειλίας. Ἡ φυσική δειλία τῆς ψυχῆς πρό τοῦ θανάτου, ἡ ὁποία ἐκδηλώθηκε στόν Ἰησοῦ, ὀφείλεται στό ὅτι ὑπάρχει στενή σχέση μεταξύ τῆς ψυχῆς καί τοῦ σώματος καί ἔτσι ὁ θάνατος διά τοῦ ὁποίου ἡ ψυχή ἀποχωρίζεται ἀπό τό σῶμα δέν εἶναι φυσικό γεγονός καί εἶναι ἐπομένως φυσικό νά ἀγωνιᾶ καί νά δειλιᾶ ἡ ψυχή ὅταν ἑτοιμάζεται νά ἀναχωρήσει ἀπό τό σῶμα. Ἡ παρά φύσιν δειλία προέρχεται ἀπό τήν προδοσία τῶν λογισμῶν, τήν ἀπιστία καί τήν ἄγνοια τῆς ὥρας τοῦ θανάτου.

Ὁ Μ. Ἀθανάσιος ἑρμηνεύοντας τό «νῦν ἡ ψυχή μου τετάρακται» λέγει ὅτι τό «νῦν» σημαίνει ὅτι ἡ θεία θέληση παραχώρησε στήν ἀνθρώπινη φύση νά δειλιάσει πρό τοῦ θανάτου.

---

13. Καλλινίκου Καρούσσου (Μητρ.), Ὁ βίος καί ἡ διδασκαλία τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, ὅ.π., σσ. 71-75.
14. Εὐθυμίου (Ἐπισκ.), ὅ.π., σ. 271
15. Ἰ. Χρυσοστόμου, Ἅπαντα 29, 107.
16. Ἰωάν. 12, 27.

Ἡ δειλία τοῦ Ἰησοῦ πρό τοῦ πάθους ἔδειχνε κατά τόν ἅγιο Κύριλλο Ἀλεξανδρείας ὅτι ἦταν τέλειος ἄνθρωπος καί ἀκόμη ὅτι ὁ θάνατος δέν εἶναι φυσική κατάσταση. Ἐπειδή ὅμως ὅταν ἐνεργοῦσε κάθε φύση στόν Ἰησοῦ, ἐνεργοῦσε μέ τήν κοινωνία τῆς ἄλλης, γι' αὐτό καί ὡς ἄνθρωπος θορυβήθηκε μέ τήν μνήμη τοῦ θανάτου, ἀμέσως ὅμως ὡς Θεός μεταμόρφωσε τήν δειλία σέ εὐτολμία. Γι' αὐτό ὁ Ἰησοῦς μέ τήν ἐξουσιαστική δύναμη πού εἶχε, ὁ ἴδιος κάλεσε τόν θάνατο νά ἔλθει[17].

Γιά τήν συνειδητοποίηση αὐτῶν πού θά ἀκολουθήσουν μπορεῖ κανείς νά βοηθηθεῖ μέ ἀποκλειστικό γνώμονα τήν πίστη πού φωτίζεται ἀπό τήν Ἁγία Γραφή καί ὄχι μέ βάση τά δεδομένα τῆς ψυχολογίας, ἡ ὁποία δέν ἔχει ἐδῶ καμία θέση.

Στό μυστήριο αὐτό μποροῦμε νά διεισδύσομε, μόνο ἄν δοῦμε καί παραδεχθοῦμε, πώς περιεχόμενό του εἶναι ἡ ἁμαρτία μας. Ὁ Ἰησοῦς ναί μέν εἶναι τέλειος ἄνθρωπος, ἀναμάρτητος ὅμως. Ποτέ δέν ἔγινε ὅμοιος μέ ἐμᾶς μέ τήν ἔννοια ὅτι ἔλαβε πεῖρα τῆς ἁμαρτίας. Ποτέ δέν ὑποδουλώθηκε σ' αὐτήν γιά νά ἐλευθερωθεῖ μετά, μέ τήν χάρι τοῦ Θεοῦ καί τήν δική του προσπάθεια. Γι' αὐτό καί ὅ,τι ξέρει γι' αὐτήν δέν τό ξέρει ἀπό προσωπική πεῖρα, ἀλλ' ὡς παντογνώστης Θεός. Γι' αὐτό εἶχε τήν φοβερή ἐκείνη σαφήνεια αὐτή του ἡ γνώση. Γι' αὐτό ὑπῆρχε ἐκείνη ἡ ἀπέραντη ἀπομόνωσή του. Εἶναι ὁ μόνος, ἀνάμεσα στούς τυφλούς, πού βλέπει πραγματικά. Ὁ μόνος ἀνάμεσα σέ ἀναίσθητους, πού ἔχει αἰσθήματα. Ὁ μόνος μέσα στούς ταραγμένους πού εἶναι ἀδέσμευτος καί τακτοποιημένος.

Αὐτά ὅμως ἡ θεία συνείδηση, πού ὅλα μπροστά της εἶναι «γυμνά καί τετραχηλισμένα», δέν εἶναι κάτι ξεχωριστό ἀπ' αὐτόν, ἀλλά βρίσκεται μέσα στήν ζωντανή ὕπαρξή του. Μέ τό ἀνθρώπινο πνεῦμα του ἔχει σχηματίσει αὐτή τήν γνώση, μέ τήν καρδιά του αἰσθάνεται τήν ἁμαρτωλή ἀνωμαλία τοῦ ἀνθρώπου πού δημιουργεῖ στήν ψυχή του ἀβάσταχτο πόνο, πού δέν εἶναι ὅμως σέ θέση νά ἀποσπάσει τόν Θεό ἀπό τήν μακαριότητά του. Ἀπό αὐτή τήν γνώση πηγάζει μιά φοβερή σοβαρότητα πού δέν ἐλαττώνεται οὔτε λεπτό. Αὐτή ἡ γνώση κρύβεται κάτω ἀπό κάθε λέξη πού λέει ὁ Ἰησοῦς. Αὐτή εἶναι ζωντανή μέσα σέ ὅ,τι κάνει. Ἀναπνέει μέ τήν ὕπαρξή του καί ἐκφράζεται μέ τήν ζωή του. Γι' αὐτό ὁ Ἰησοῦς εἶναι τόσο μόνος, κατάμονος. Τίνος ἀνθρώπου τό μυαλό ἤ τό αἴσθημα μποροῦν νά εἰσδύσουν ὡς ἐκεῖ, πού ὁ Λυτρωτής «αἴρει τήν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου»; Γι' αὐτό ὁ Ἰησοῦς θά ἦταν πάντα πονεμένος, «πάσχων», ἀκόμη κι ἄν οἱ ἄνθρωποι εἶχαν δεχθεῖ τό μήνυμά του μέ πίστη καί ἀγάπη. Καί ἄν ἀκόμη ἡ Λύτρωση γινόταν μέ τό κήρυγμα καί τήν παραδοχή του καί ἄν ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐρχόταν φανερά, ἀκόμη κι ἄν δέν εἶχε βαδίσει τόν πικρό δρόμο τοῦ θανάτου, ὁλόκληρη ἡ ζωή του θά ἦταν ἕνα πάθος, τόσο βαθύ, πού δέν μπορεῖ νά τό συλλάβει τό ἀνθρώπινο μυαλό. Ὡς Θεός, θά ἤξερε ἀπό ἀνέκαθεν τήν ἀνθρώπινη ἁμαρτία. Πάντα Αὐτός, καί μόνον Αὐτός,

17. Ἱεροθέου (Μητρ.), Οἱ Δεσποτικές Ἑορτές, σσ. 228-229.

θά ἤξερε τί εἶναι ὁ ἅγιος Θεός, ἡ Ἀγάπη· θά μετροῦσε τί σημαίνει γιά τόν Θεό ἡ ἁμαρτία καί, ἀφάνταστα κατάμονος, θά σήκωνε αὐτό τό τρομερό βάρος[18].

Ἀφοῦ ὁ Κύριος ἀπομακρύνθηκε λίγο «ὡσεί λίθου βολήν» ἀπό τούς τρεῖς Μαθητές, ἔπεσε μέ τό πρόσωπο στήν γῆ «προσευχόμενος καί λέγων· πάτερ μου, εἰ δυνατόν παρελθέτω ἀπ᾽ ἐμοῦ τό ποτήριον τοῦτο πλήν οὐχ ὡς ἐγώ θέλω, ἀλλ᾽ ὡς σύ»[19].

Ἐδῶ ἀκοῦμε τήν φωνή τῆς ἀνθρώπινης φύσεως τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Ἱερός Χρυσόστομος λέγει «τό μέν οὖν εἰπεῖν εἰ δυνατόν ἐστι παρελθέτω, ἔδειξε τό ἀνθρώπινο». Στήν ὥρα τῆς Γεθσημανῆ αὐτό τό ἀδιάκοπο πάθος τοῦ Χριστοῦ, ἔφθασε στήν μεγαλύτερη ὀξύτητα. Τό πάθος τοῦ θεοῦ δέν προσδιορίζεται ἀπό τόν χρόνο. Εἶναι πάντοτε μέσα στό αἰώνιο παρόν. Μόνο ἡ ζωή τοῦ ἀνθρώπου προσδιορίζεται ἀπό τόν χρόνο· αὐξάνει καί ὕστερα ξεφτίζει. Παρόμοια καί ἐκεῖνο τό ἐσωτερικό πάθος πρέπει νά εἶχε τίς μεταλλαγές του ὡς πρός τήν ἔκταση, τήν ὁρμή, τήν ὀξύτητα. Τώρα ἦταν ἡ ὥρα, πού θά λεγόταν τό «τετέλεσται»[20].

Ὁ Ἰησοῦς μέ τήν ἀγωνία του εἰσέρχεται στό βάθος τῆς ἀνθρώπινης μοναξιᾶς καί τῆς ὑπαρξιακῆς δοκιμασίας τοῦ κάθε ἀνθρώπου ὅταν βρίσκεται μπροστά στόν θάνατο. Ὁ Ἰησοῦς ἐκεῖ στόν κῆπο τῆς Γεθσημανῆ πῆρε ἐπάνω του τήν τρομερή αἴσθηση κάθε ἀνθρώπινης ἀμφιβολίας καί ἀβεβαιότητας, κάθε φόβου καί φρίκης πρό τοῦ θανάτου[21]. Ἀνακεφαλαίωσε στό πρόσωπό του τήν ἀγωνία τῶν δικαίων ὅλων τῶν ἐποχῶν πού «μετά κραυγῆς ἰσχυρᾶς καί δακρύων» ἱκετεύουν «τόν δυνάμενον σώζειν ἐκ τοῦ θανάτου»[22].

Στό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ ἡ ἀγωνία τῆς ἀνθρωπότητας δέν καταργεῖται ὡς ἱστορικό φαινόμενο, ἀλλά ἀποκτᾶ πλέον ἕνα νέο νόημα. Καί αὐτός ἀκόμη ὁ θάνατος παίρνει λυτρωτική ἀξία, ὅταν συνδέεται μέ τήν ἀγωνία τοῦ Ἰησοῦ, ὄχι μόνο γιατί νικήθηκε ὁ θάνατος μέ τόν θάνατο τοῦ Χριστοῦ[23], ἀλλά καί διότι ἐνῶ «ὁ θάνατος ἐνεργεῖται ἐν ἡμῖν» ἱστορικά, ἡ ζωή δέν χάνει τήν ἀξία της καί τήν σημασία της[24]. Ὁ κόσμος ὅλος «συμπάσχει» πλέον καί «πᾶσα ἡ κτίσις συστενάζει καί συνωδίνει ἄχρι τοῦ νῦν» μετά τοῦ Χριστοῦ, προσδοκώντας «τήν ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματος» καί τήν ἀποκατάσταση τῆς φύσεως[25]. Ἡ ἀγωνία τοῦ Ἰησοῦ στόν κῆπο τῆς Γεθσημανῆ συνιστᾶ τήν ἀγωνία ὅλης τῆς ἀνθρωπότητας καί σ᾽ αὐτή θά ἀναφέρεται κάθε ἀγωνία πού θά διαπερνᾶ καί θά ἐπεκτείνεται σέ ὅλους τούς αἰῶνες ἕως ἐσχάτων τοῦ χρόνου[26].

---

18. Romano Guardini, ὅ.π., σσ. 444-446.
19. Ματθ. 20, 39.
20. Romano Guardini, ὅ.π., σ. 446.
21. Βλ. Μάρκ. 14,33 ἑξ.
22. Ἑβρ. 5,7.
23. Α΄ Κορ. 15, 54 ἑξ.
24. Βλ. Β΄ Κορ. 4,12.
25. Βλ. Ρωμ. 8, 7-23.
26. Γεωργ. Πατρώνου, ὅ.π., σ. 480.

Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός ὑπογραμμίζει ὅτι τίς δύο φύσεις στόν Χριστό μᾶς δείχνει ἡ ἴδια ἡ προσευχή τῆς Γεθσημανῆ. Μέ τήν λέξη «Πάτερ» δηλώνεται ἡ θεία φύση του, ἀφοῦ ὁ Λόγος τοῦ Πατρός εἶναι ὁμοούσιος μέ ἐκεῖνον καί τό «πλήν οὐχ ὡς ἐγώ θέλω, ἀλλ' ὡς σύ» δείχνει τήν ἀνθρώπινη φύση, ἀφοῦ ταυτόχρονα εἶναι καί ὁμοούσιος μέ ἐμᾶς. Ἡ προσευχή αὐτή συνεπῶς φανερώνει ὅτι ὁ Χριστός ἔχει δύο φυσικά θελήματα, τά ὁποῖα δέν βρίσκονται σέ διάσταση μεταξύ τους, ἀφοῦ τό ἀνθρώπινο θέλημα ἀκολουθοῦσε πάντοτε καί ὑποτασσόταν στό θεῖο θέλημα.

Ἡ ἀνθρώπινη θέληση ζήτησε νά ἀποφύγει τόν θάνατο, ἀφοῦ ὁ θάνατος δέν εἶναι φυσική κατάσταση στόν ἄνθρωπο, ἀλλά τελικά ἡ ἀνθρώπινη θέληση ὑποτάσσεται στήν θεία θέληση, γι' αὐτό καί τό πάθος τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἑκούσιο. Ἡ ἀνθρώπινη θέληση, ἐνῶ εἶναι ἑτερούσια μέ τόν πατέρα, ἐν τούτοις ἀκολουθεῖ τήν θεία θέληση, καί ἔτσι γίνεται τό θέλημα τοῦ Θεοῦ Πατρός.

Ἡ ἀνθρώπινη φύση τοῦ Χριστοῦ διατυπώνει τόν φόβο καί τήν δειλία πρό τοῦ πάθους, τοῦ Σταυροῦ καί τοῦ θανάτου, πρᾶγμα τό ὁποῖο καθιστᾶ ἐμφανές ὅτι ἐνῶ διαφυλάσσονται ὅλες οἱ ἰδιότητές της, τελικά ὑπακούει στήν θεία θέληση καί γι'αὐτό τό πάθος εἶναι ἑκούσιο[27].

Ὁ Ἰησοῦς κατά τήν διάρκεια τῆς ἀγωνιώδους προσευχῆς του ἔρχεται τρεῖς φορές καί βλέπει τούς μαθητές του «καθεύδοντας» καί μέ «ὀφθαλμούς βεβαρημένους». Καί ἦταν φυσικό νά ἐκφράσει τό παράπονό του, διότι δέν «ἴσχυσαν μίαν ὥραν γρηγορῆσαι» μαζί του. Εὐνόητη ἡ ἀδυναμία τους «τό μέν πνεῦμα πρόθυμον ἡ δέ σάρξ ἀσθενής»[28].

Οἱ Μαθητές δέν μποροῦν νά παρακολουθήσουν καί ἀφομοιώσουν ὅσα ἄρχισαν νά διαδραματίζονται. Εἶναι πέραν ἀπό τίς δυνάμεις τους. τό πάθος τοῦ Ἰησοῦ ἐκτυλίσσεται σ' ἕνα πεδίο ἀπρόσιτο στόν πεσμένο ἄνθρωπο. Μόνο ὁ Ἰησοῦς μπορεῖ νά σταθεῖ ἄγρυπνος καί ἱκανός νά προχωρήσει ὡς τό τέλος. Στά μεγάλα ὕψη δέν μποροῦν νά φθάσουν ὅλοι οἱ ὀρειβάτες. Παθαίνουν ναυτία. Ἔτσι σταματοῦν πιό κάτω ἀπό τήν κορυφή. Οἱ μαθητές ἔμειναν λίγο πιό κάτω ἀπό τήν κορυφή τοῦ πάθους, νικημένοι ἀπό τήν ναυτία τῆς ἀνθρώπινης ἀδυναμίας. Ἐπάνω στήν κορυφή ἀνέβηκε μόνο ὁ Ἰησοῦς. Χωρίς τήν ἐνίσχυση τοῦ ὀξυγόνου τῆς πίστεως δέν μπορεῖ κανείς νά ἀκολουθήσει εὔκολα τόν Ἰησοῦ καί μένει πίσω «καθεύδων».

Στήν φοβερότερη αὐτή νύκτα πού ἐπεκράτησε ποτέ στήν ἀνθρωπότητα, τήν νύκτα τῆς πάλης ἀνάμεσα στό φῶς καί τό σκοτάδι, ὁ Ἰησοῦς πορεύεται μόνος – κατάμονος, ἐγκαταλελειμμένος ἀπό τούς πάντες, πρός τήν λυτρωτική κορυφή τῆς θυσίας. Εἶναι μόνος, ὅπως εἶναι καί θά εἶναι πάντα ὅσοι σηκώνονται ψηλότερα ἀπό τούς ἄλλους καί ἀγωνίζονται μέσα στήν νύκτα γιά νά δώσουν τό φῶς καί τήν ἐλπίδα σέ ὅλους. Ἀνάμεσα σ' ἕνα λαό ἀποκοιμημένο ὁ ἥρωας μόνο ἀγρυπνᾶ. Εἶναι

27. Ἱεροθέου (Μητρ.), ὅ.π., σσ. 229-231.
28. Μάρκ. 14, 37-40.

ὁ ὁδηγός πού μένει ξύπνιος πάνω στό πλοῖο, μέσα στήν ἐρημιά τῆς θάλασσας καί τῆς νύχτας, ἐνῶ οἱ σύντροφοί του ἀναπαύονται[29].

Ἐκεῖνο πού συνέχει τήν ψυχή τοῦ Ἰησοῦ κατά τήν διάρκεια τῆς προσευχῆς του στό κῆπο τῆς Γεθσημανῆ, καθώς σημειώνει ἡ Γραφή εἶναι ἡ ἀγωνία πού φτάνει στά ἔσχατα ὅρια τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως μέ συνέπεια νά χύνεται ὁ ἱδρώτας «ὡσεί θρόμβοι αἵματος κατεβαίνοντες ἐπί τήν γῆν»[30].

Σ' αὐτές τίς στιγμές τῆς φοβερῆς ἐσωτερικῆς ἐντάσεως πού τό ποτήριο τοῦ πάθους εἶναι ἀφάνταστα μεγάλο κι ἀνυπόφορα ὀδυνηρό καί ὁ Ἰησοῦς τό ἀντιμετωπίζει μόνος μέ τούς μαθητές του ὄχι μόνο «καθεύδοντας», ἀλλά καί ἀδύναμους νά συλλάβουν τήν ἔκταση καί τό βάθος τῆς καταστάσεως πού διαδραματίζεται «ὤφθη» στόν Ἰησοῦ «ἄγγελος ἀπ' οὐρανοῦ ἐνισχύων αὐτόν»[31].

«Αὐτό δέν ἐσήμαινε ὅτι τό ποτήριο θά παρέλθει ἀπό τόν Σωτῆρα. Ὁ ἄγγελος ἐνισχύει τόν Ἰησοῦ ἀκριβῶς γιά νά τόν ἐνδυναμώσει στήν ἀποδοχή τοῦ πικροῦ ποτηρίου τοῦ σταυροῦ»[32]. Τόν καθησυχάζει βεβαιώνοντάς τον ὅτι δέν ὑπάρχει μεγαλύτερος καί ἰσχυρότερος ἀπ' Αὐτόν γιά νά ἀναλάβει νά πιεῖ τό ποτήριο αὐτό. Ὅτι Αὐτός εἶναι πιό μεγάλος καί ἰσχυρός ἀπ' ὅλα τά δεινά καί τά πάθη πού τό ποτήριο τοῦτο περιέχει. Καί ὅτι ὁ οὐράνιος Πατέρας του ποτέ δέν θά τοῦ ἔδινε νά πιεῖ ἕνα ποτήριο τόσο μεγάλο, ὥστε νά μήν μπορεῖ νά τό πιεῖ. Καί ὁ Ἰησοῦς εἶπε τότε τό ναί. «Γεννηθείτω τό θέλημά σου»[33].

Ὁ Ἰησοῦς στή Γεθσημανῆ ὑπερέβη τελικά τήν ἀνθρώπινη ἀδυναμία καί ἀγωνία, εὐθυγραμμιζόμενος μέ τό θέλημα τοῦ Πατρός «Πάτερ εἰ βούλει παρενεγκεῖν τοῦτο τό ποτήριον ἀπ' ἐμοῦ· πλήν μή τό θέλημά μου, ἀλλά τό σόν γενέσθω»[34]. Ὁ Ἰησοῦς ὑποτάσσεται θεληματικά στό σχέδιο τοῦ Θεοῦ καί ἀποδέχεται ἐλεύθερα τόν θάνατο καί τήν θυσία του[35]. Ἡ ἀδυναμία τοῦ ἀνθρώπου ἔκτοτε, ἡ ἀγωνία, ὁ πόνος καί ὁ θάνατος ἐνδέχεται νά εἶναι τραγικά γεγονότα τῆς ζωῆς, χωρίς ὅμως νά εἶναι μεμπτά ἀπό ἠθικῆς πλευρᾶς καί ἀποτρόπαια. Ὁ Ἰησοῦς διά τῆς προσωπικῆς του μετοχῆς ἀφαίρεσε ἀπ' αὐτά κάθε ἔννοια κακοῦ καί ἁμαρτίας.

Ἡ ἀγωνία τοῦ Ἰησοῦ στήν Γεθσημανῆ, ἔδωσε τήν δυνατότητα σέ κάθε ἄνθρωπο πού συνθλίβεται στήν ἀγωνία τῆς δικῆς του Γεθσημανῆς νά βρίσκει ἐκεῖ συγχρόνως καί τό ἔλεος τοῦ Θεοῦ. Εἶναι ἐνδεικτικό, ὅτι Γεθσημανῆ στά ἑβραϊκά σημαίνει «σύνθλιψη τῶν ἐλαιῶν» ἤ «ἐλαιοτριβεῖο», καί ἀπό τήν σύνθλιψη αὐτή βγαίνει καρπός ζωῆς. Ἐκεῖ στήν Γεθσημανῆ, ἡ ὁποία ἀναγνωρίζεται ὡς ὁ χῶρος

29. Τζοβάννι Παπίνι, ὅ.π., σ. 206.
30. Λουκ. 22, 44.
31. Ὅ.π., 22, 46.
32. ΕΜΑΕ, σ. 123.
33. Εὐθυμίου (Ἐπισκ.), σσ. 272-273.
34. Λουκ. 22, 42.
35. Βλ. Ἑβρ. 10, 7-9.

καὶ ὁ τόπος τῆς πανανθρώπινης ἀγωνίας, ὁ Ἰησοῦς καθαγίασε κάθε ἀνθρώπινη ὀδύνη καὶ κάθε ὑπαρξιακὴ ἀγωνία. Στὸν κῆπο τῆς Γεθσημανῆς ὑπάρχει σήμερα ναὸς ἀφιερωμένος στὴν ἀγωνία τοῦ Ἰησοῦ καὶ βωμὸς ἀφιερωμένος στὴν πανανθρώπινη ἀγωνία καὶ σὲ κάθε ἀνθρώπινη θυσία[36].

2. Η ΣΥΛΛΗΨΗ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ

Ἐνῶ ὁ Ἰησοῦς μιλοῦσε ἀκόμα στοὺς μαθητές του γνωστοποιώντας τους ὅτι «ἤγγικεν ἡ ὥρα»[37] τῆς συλλήψεώς του, ὁ Ἰούδας πλησιάζει, σκοτεινός ὅπως ἡ νύκτα τοῦ ἐγκλήματος, καὶ ἐπιθετικός τυφλὰ καὶ ἄκριτα στὸ φῶς, συνοδευόμενος ἀπὸ ἀρχιερεῖς καὶ πρεσβυτέρους καὶ ἕνα συρφετὸ ἀνθρωποειδῶν ὑποφύσεων τοῦ Συνεδρίου, ὑπηρετῶν καὶ πορτιέρηδων τοῦ Ναοῦ, ἐνδεδυμένων μὲ στρατιωτικὲς στολὲς καὶ ὁπλισμένων μὲ ξίφη, μαχαίρια καὶ ρόπαλα. Πλησιάζει μὲ κορυφωμένα καὶ ὑπερακονισμένα τὰ ἀδελφοκτόνα καὶ θεοκτόνα ἀντανακλαστικά του καὶ ἕτοιμος πρὸς ἔκχυση τοῦ φοβεροῦ δηλητηρίου τῆς ψυχοφθόρου καὶ ἔμφορτης μοχθηρίας καὶ κακίας σατανοκρατούμενης ψυχῆς του.

Μεταξὺ τῶν θρησκευτικῶν παραγόντων ὑπῆρχαν καὶ Ρωμαῖοι στρατιῶτες μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν χιλίαρχό τους, καθὼς καὶ πολιτικὰ πρόσωπα γιὰ νὰ χρησιμοποιηθοῦν ἀργότερα ὡς μάρτυρες, διότι ὁ Ἰησοῦς εἶχε προφανῶς κατηγορηθεῖ στὶς πολιτικὲς καὶ στρατιωτικὲς ἀρχὲς τῆς Ρώμης ὅτι ἦταν ἕνας πολιτικὸς Μεσσίας καὶ ἑπομένως ἐπικίνδυνος γιὰ τὴν ἐξουσία.

Ἡ σύλληψη ποὺ εἶχε ἀποφασισθεῖ ἐσπευσμένα γιὰ τὴν προηγούμενη Τρίτη, πραγματοποιεῖται μὲ καθυστέρηση δύο ἡμερῶν καὶ κατὰ τὴν διάρκεια προκεχωρημένης νυκτερινῆς ὥρας πρὸς ἀποφυγὴν ἐξεγέρσεως τοῦ πλήθους τὸ ὁποῖο ἔβλεπε στὸ πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ τὸν ἀναμενόμενο Μεσσία.

Ἡ νύκτα αὐτὴ ἦταν ἡ φοβερότερη νύκτα τῆς ἀνθρώπινης ἱστορίας. Ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἐκφράζει πλήρως καὶ συμβολικὰ τὸ πάθος τοῦ Ἰησοῦ μὲ τρεῖς λέξεις: «Ἦν δὲ νύξ»[38]. Ἦταν μιὰ σκοτεινὴ πνευματικὰ νύκτα ποὺ ἀντιπαρατάχθηκε λυσσαλέα στὸ φῶς, καὶ ἐπεκράτησε. Οἱ ἄνθρωποι ἀπὸ τὸ σκοτάδι τῆς κακίας καὶ τῆς ἀπιστίας πέρασαν στὴν νύκτα τοῦ ἀποτρόπαιου ἐγκλήματος. Δὲν ἀρκέστηκαν στὴν ἄρνηση τοῦ Φωτὸς καὶ προχώρησαν στὴν ἐξόντωσή του.

Μέσα σ' αὐτὴ τὴν νύκτα ἐκτυλίχτηκε ἡ ὑλοποίηση ὅλων «τῶν ἔργων τοῦ σκότους». Ὁ προδότης ἀποχωρίστηκε ἀπὸ τὸν ἀστερισμὸ τῶν δώδεκα καὶ ὡς διάττων ἀστήρ, ἀκολουθῶν τὸν Ἑωσφόρο στὴν πτώση του, ἔκανε θρασύτατα τὴν ἐμφάνισή του· οἱ ἐχθροί του δειλοί, μικρόψυχοι καὶ μικρόνοες πρόβαλαν· ἡ σκηνοθετημένη διαδικασία συλλήψεως, δίκης καὶ καταδίκης τοῦ Ἰησοῦ, ποὺ εἶναι τὸ

36. Γεωργ. Πατρώνου, ὅ.π., σσ. 481-482.
37. Μάρκ. 14, 41.
38. Ἰωάν. 13, 30.

Φῶς, ἔγινε. Διότι μόνο μέσα στό πνευματικό σκοτάδι μποροῦν νά διαπραχθοῦν τόσο κραυγαλέα ἐγκλήματα. Οἱ ἄνθρωποι τοῦ σκότους προσπάθησαν νά ἀξιοποιήσουν ὅσο «καλύτερα» μποροῦσαν αὐτή τήν ὥρα, τήν ὥρα τους. Ὅπως τό εἶπε ὁ Ἰησοῦς «ἡ ὥρα ὑμῶν τοῦ σκότους». Σ᾽ αὐτή τήν νύχτα μέσα στήν ὁποία ἀπαξιώθηκε ἡ ἔννοια τῆς εὐεργεσίας καί τῆς ἀρετῆς καί πληγώθηκε βάναυσα ἡ ἀξιοπρέπεια καί ἡ ἐντιμότητα, ὁ Ἰησοῦς θέλησε νά ἀντιμετωπίσει «τήν ὥρα καί τήν ἐξουσία τοῦ σκότους»[39].

Ἡ ἀρχή τῶν ἀδυσώπητων μαρτυρίων τοῦ Ἰησοῦ μέχρι νά πεῖ τό «τετέλεσται» πάνω στό Σταυρό, ἀρχίζει μέ τό ὀδυνηρότερο ἀπ᾽ ὅλα αὐτά τά μαρτύρια πού θά ἐκτυλιχθοῦν μπροστά του, δηλαδή μέ τό προδοτικό φιλί τοῦ μαθητῆ του, στό ὁποῖο ἀπαντᾶ: «Ἑταῖρε ἐφ᾽ ᾧ πάρει;». Φίλε μέ ποιό στυγερό σκοπό ἔρχεσαι; «Φιλήματι τόν Υἱόν τοῦ ἀνθρώπου παραδίδεις;»[40].

Τό ἐξ ἴσου ὀδυνηρό μαρτύριο πού προηγήθηκε τοῦ φιλήματος ἀναφέρει ὁ Εὐαγγελιστής Ματθαῖος: «Ὁ δέ παραδιδούς αὐτόν ἔδωκεν αὐτοῖς σημεῖον λέγων· ὅν ἄν φιλήσω, αὐτός ἐστι κρατήσατε αὐτόν»[41]. Ὁ ἀνάλγητος μαθητής δέν περιορίζεται στό προδοτικό φίλημα, ἀλλά προχωρεῖ καί στήν ὑπόδειξη νά τόν συλλάβουν καί νά τόν κρατήσουν, γιατί προφανῶς εἶναι ὕποπτος διαφυγῆς. Ἐδῶ τό ἐκχείλισμα τῆς μοχθηρίας καί ἀναλγησίας σέ συνύφανση μέ τήν πώρωση τῆς ψυχῆς τοῦ ἐπαίσχυντου μαθητῆ ἔφθασαν στήν ἀποκορύφωσή τους.

Ἡ σύλληψη ὅμως δέν εἶναι καί τόσο εὔκολη ὅσο τήν φαντάστηκε ἡ «σπεῖρα» τῶν δολοφόνων[42], τήν ὁποία σπεῖρα ὁ Ἰησοῦς μόλις παρουσιάστηκε μπροστά του ἐρωτᾶ: «Τίνα ζητεῖτε;». Στήν ἀπάντησή της «Ἰησοῦν τόν Ναζωραῖον», Ἐκεῖνος εὐθαρσῶς λέγει: «Ἐγώ εἰμί».

Δύο φορές ὅταν ὁ Ἰησοῦς λέγει τό ὄνομά του, τόσο ἤρεμη, ἐπιβλητική καί ὑποβλητική ἦταν ἡ μεγαλοπρέπειά του, πού οἱ στρατιῶτες πού ἦλθαν νά τόν συλλάβουν ὑποχωροῦν καί πέφτουν κάτω. «Ὡς εἶπεν αὐτοῖς ὅτι ἐγώ εἰμί, ἀπῆλθον εἰς τά ὀπίσω καί ἔπεσαν χαμαί»[43]. Ἐπιχείρησαν δηλαδή νά τόν συλλάβουν καί συνελήφθησαν οἱ ἴδιοι. Ἡ δυσκολία τῆς συλλήψεώς του δέν προερχόταν ἀπό τήν ἀδυναμία τῶν διωκτῶν του, ἀλλά ἀπό τήν δύναμη τοῦ Ἰησοῦ. Μόνο ὅταν θέλησε, τούς ἄφησε νά τόν πλησιάσουν. Κι ἄλλες φορές εἶχαν ἐπιχειρήσει νά τόν συλλάβουν ἀνεπιτυχῶς ὅμως[44]. Αὐτό γιά ἄλλη μιά φορά καθιστᾶ φανερό τό

39. Vocabulaire, 703. Βλ. Εὐθυμίου (Ἐπισκ.), ὅ.π., σ.269.
40. Ματθ. 26, 50.
41. Ὅ.π., 26, 48.
42. Ἰωάν. 18, 3.
43. Ὅ.π., 18, 6.
44. Αὐτό συνέβη καί στά Ἱεροσόλυμα σέ μιά ἀπό τίς τρεῖς μεγαλύτερες ἑορτές τῶν Ἑβραίων, τῆς ἑορτῆς τῆς Σκηνοπηγίας. «Μεσούσης τῆς ἑορτῆς… ἀνέβη ὁ Ἰησοῦς εἰς τό Ἱερόν καί ἐδίδασκε. Καί ἐθαύμαζον οἱ Ἰουδαῖοι» (Ἰωάν. 7, 14-15). Ἐνοχληθέντες ὅμως οἱ Ἰουδαῖοι ἀπό τίς

γεγονός ὅτι ὁ Ἰησοῦς παραδίδει τόν ἑαυτόν του ἐντελῶς ἐλεύθερα στό ἑκούσιο πάθος.

Τά σκληρά λόγια τοῦ Ἰησοῦ ἐναντίον τῶν Γραμματέων καί τῶν Φαρισαίων, ἡ «ὀργή τοῦ Ἀρνίου»[45] ἐναντίον τῶν «γεννημάτων τῶν ἐχιδνῶν»[46], τίποτα ἀπ' αὐτά δέν παρουσιάζεται στό πάθος. Ὅσο περισσότερο ὁ Ἰησοῦς ὑποφέρει, τόσο πιό πολύ δείχνεται τρυφερός καί σπλαχνικός, ὑποβλητικός καί μεγαλοπρεπής, ὅπως καί τώρα κατά τήν ὥρα τῆς συλλήψεώς του.

Ἡ κατάσταση αὐτή τῆς συλλήψεως τοῦ Ἰησοῦ κυριεύει τόν Πέτρο ἀπό ἀγανάκτηση καί ὀργή, μέ συνέπεια τήν ὑπ' αὐτοῦ ἀποκοπή τοῦ ὠτίου ἑνός ὑπηρέτη τοῦ Καϊάφα, τοῦ Μάλχου· τόν ὁποῖο πάραυτα ἐθεράπευσε ὁ Ἰησοῦς μέ ἕνα ἠθικό μεγαλεῖο πού ἄφηνε γοητευτική λάμψη. Ἀνακαλώντας στόν χῶρο τῆς ἀγάπης τόν μαθητή καί ἀνοίγοντας τήν θύρα τῆς μετανοίας στούς σταυρωτές λέγει: «Ἀπόστρεψόν σου τήν μάχαιραν εἰς τόν τόπον αὐτῆς· πάντες γάρ οἱ λαβόντες μάχαιραν ἐν μαχαίρᾳ ἀποθανοῦνται· ἢ δοκεῖς ὅτι οὐ δύναμαι ἄρτι παρακαλέσαι τόν πατέρα μου καί παραστήσει μοι πλείους ἢ δώδεκα λεγεῶνες ἀγγέλων;»[47].

Ἀμέσως μετά δέσμιος ὁ Ἰησοῦς ὁδηγεῖται ἀπό τήν θλιβερή πομπή, διά μέσου τοῦ χειμάρρου τῶν κέδρων, πρός τά ἀνάκτορα τοῦ Ἄννα καί τοῦ Καϊάφα γιά νά δικαστεῖ. Συνοδεύεται ἀπό δύο μόνο Μαθητές του, τόν Πέτρο καί τόν Ἰωάννη.

Ἐκτός ἀπό τούς δύο αὐτούς Μαθητές «καί εἷς τις νεανίσκος ἠκολούθησεν αὐτῷ περιβεβλημένος σινδόνα ἐπί γυμνοῦ καί κρατοῦσιν αὐτόν οἱ νεανίσκοι. Ὁ δέ καταλιπών τήν σινδόνα γυμνός ἔφυγεν ἀπ' αὐτῶν»[48].

Ὁ νεαρός αὐτός ἦταν πιθανόν ὁ γιός τοῦ ἰδιοκτήτη τοῦ κήπου τῶν Ἐλαιῶν, ὁ ὁποῖος ἀφυπνισθείς ἀπό τόν κορυφωμένο θόρυβο τοῦ ὄχλου καί ἐξ αἰτίας τῆς βιασύνης νά προλάβει τήν πομπή ἔσπευσε γυμνός καί τυλιγμένος μέ ἕνα σεντόνι, τό ὁποῖο τελικά ἔμεινε στά χέρια τῶν στρατιωτῶν πού ἐπεχείρησαν νά τόν συλλάβουν, ἐνῶ ἐκεῖνος τρέχοντας γυμνός ἀπομακρύνθηκε. Ὁ νεανίσκος αὐτός ἦταν ὁ Εὐαγγελιστής Μᾶρκος, ὁ ὁποῖος αὐτός καί μόνον σημειώνει τό γεγονός καί ἦταν γιός τοῦ ἰδιοκτήτη τοῦ κήπου τῶν Ἐλαιῶν.

διακηρύξεις καί ἀξιώσεις τοῦ Ἰησοῦ ἐπεδίωκαν νά τόν συλλάβουν «... καί οὐδείς ἐπέβαλεν ἐπ' αὐτόν τήν χεῖρα, ὅτι οὔπω ἐληλύθει ἡ ὥρα αὐτοῦ» (Ἰωάν. 7, 30). Κατά δέ τήν ἑβδόμη καί τελευταία ἡμέρα τῆς ἑορτῆς προκλήθηκε σχίσμα στόν ὄχλο ἐξ αἰτίας τῆς ἀποδοχῆς ἤ μή τῶν ἀπό τοῦ Ἰησοῦ λεγομένων «περί τοῦ πνεύματος οὗ ἔμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν» (Ἰωάν. 7, 37-39) καί «τινές δέ ἤθελον ἐξ αὐτῶν πιάσαι αὐτόν, ἀλλ' οὐδείς ἐπέβαλεν ἐπ' αὐτόν τά χεῖρας. Ἦλθον οὖν ὑπηρέται πρός τούς ἀρχιερεῖς καί Φαρισαίους, καί εἶπον αὐτοῖς ἐκεῖνοι· διατί οὐκ ἠγάγετε αὐτόν; ἀπεκρίθησαν οἱ ὑπηρέται· οὐδέποτε οὕτως ἐλάλησεν ἄνθρωπος, ὡς οὗτος ὁ ἄνθρωπος» (Ἰωάν. 7, 44-46).

45. Ἀποκ. 6, 16.
46. Ματθ. 23, 33.
47. Ματθ. 26, 52-53.Βλ. Νικοδήμου (Μητρ.), Τό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ, Ἀθῆναι, σ. 85.
48. Μάρκ. 14, 51-52.

Οἱ ὑπόλοιποι Μαθητές ἔντρομοι «… ἀφέντες αὐτόν ἔφυγαν πάντες»[49] καί μάλιστα ὄχι μόνο ἀπό φόβο, ἀλλά καί ἀναστατωμένοι ὡς τά κατάβαθα τῆς καρδιᾶς τους ἀπό ἀμφιβολία πλέον, ὕστερα ἀπ' αὐτήν τήν ἐξέλιξη, ὡς πρός τήν μεσσιανική ἀποστολή καί δύναμη τοῦ Ἰησοῦ[50].

49. Ὅ.π., 14, 50.
50. Romano Guardini, ὅ.π., σ. 450.

ΙΔ΄. Η ΔΙΚΗ

1. ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΩΝ ΘΕΙΩΝ ΠΑΘΩΝ

Τρεῖς εἶναι οἱ συνήθεις τρόποι μέ τούς ὁποίους εἶναι δυνατόν νά προσεγγίσομε τά πάθη καί τόν Σταυρό τοῦ Χριστοῦ. Ὁ ἕνας τρόπος εἶναι ὁ ἀνθρωποκεντρικός στόν ὁποῖο κυριαρχεῖ ἔντονα τό συναισθηματικό στοιχεῖο. Ὁ ἄλλος εἶναι ὁ λεγόμενος ἠθικός, σύμφωνα μέ τόν ὁποῖο τά πάθη καί ὁ Σταυρός τοῦ Χριστοῦ προσαρμόζονται στά γεγονότα τοῦ ἀνθρωπίνου βίου καί σέ ὀδυνηρές καταστάσεις καί ὁ τρίτος εἶναι ὁ θεολογικός, στόν ὁποῖο κυριαρχεῖ ἡ πραγματικότητα καί βιώνεται ἡ κατάνυξη πού συνυφαίνεται ἀπερικλόνητα μέ τήν χαρμολύπη.

Ὅταν ἀναφερόμαστε στήν θεολογική προσέγγιση, ἐννοοῦμε τόν τονισμό τῶν χριστολογικῶν σημείων καί κυρίως τόν σκοπό γιά τόν ὁποῖο ἔπαθε ὁ Χριστός καί πῶς ἐνεργοῦσαν οἱ δύο φύσεις του κατά τήν διάρκεια τῶν παθῶν καί τοῦ Σταυροῦ[1].

Ὁ Ἰησοῦς μέσα στό πάθος του «λυπεῖται καί ἀδημονεῖ»[2]. Ἡ ἀνθρώπινη φύση του δοκιμάζει τήν πεῖρα ὅλων τῶν σκληρῶν ἐφόδων καί τῶν δονήσεων πού εἶναι δυνατόν νά ὑποστεῖ ἡ φύση μας. Ὅμως ἡ θεία φύση του μένει ἀμετάπτωτα σταθερή μέσα σέ μιά ἀκύμαντη εἰρήνη. Θεία εἰρήνη μιᾶς ψυχῆς ἀνθρώπινα θλιμμένης «ἕως θανάτου». Ἡ Δ΄ Οἰκουμενική Σύνοδος τῆς Χαλκηδόνος δογματίζει ὅτι οἱ δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἀτρέπτως, ἀσυγχύτως καί ἀδιαιρέτως ἑνωμένες «ἐν τῷ ἰδίῳ προσώπῳ», στό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, μέ ἀντίδοση τῶν ἰδιωμάτων μεταξύ τῶν δύο φύσεων. Ἡ διδασκαλία αὐτή μᾶς ἐπιτρέπει νά ἀντιληφθοῦμε ὅτι στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ ὁ Θεός καί ὁ ἄνθρωπος παραμένουν σέ μιά ἀμοιβαία ἀκεραιότητα καί ὅμως δημιουργοῦν ὁ ἕνας μέσα στόν ἄλλο μιά νέα ἀκεραιότητα, τήν Θεανδρική. Τήν ὥρα πού ἡ θύελλα δέρνει τή βάση ἑνός βουνοῦ, ἡ κορυφή μπορεῖ νά λούζεται μέσα σέ ἄφθονο φῶς.

«Μείζονα ταύτης ἀγάπην οὐδείς ἔχει, ἵνα τις τήν ψυχήν αὐτοῦ θῇ ὑπέρ τῶν φίλων αὐτοῦ»[3]. Σ' αὐτή τήν φράση περιλαμβάνεται ἡ πιό βαθειά καί πλήρης ἐξήγηση τοῦ πάθους τοῦ Σωτῆρος. Ἡ ἀγάπη εἶναι ἐκείνη πού κορυφώνεται ὁριοθετώντας τά ἔσχατα ὅρια. Ἡ ἀγάπη αὐτή ἀπαιτεῖ τό δόσιμο πού προχωρεῖ ἀμετάπτωτα

1. Ἱεροθέου (Μητρ.), ὅ.π., σ. 221.
2. Ματθ. 26,37.
3. Ἰωάν. 15,13.

μέχρι τόν θάνατο. Ὁ Γολγοθᾶς εἶναι μιά ἀπαίτηση ὄχι τῆς δικαιοσύνης, ἀλλά μιά ἀπαίτηση τῆς ἀγάπης[4].

Μέσα σ' αὐτό τό πλαίσιο τοῦ θεολογικοῦ τρόπου θά προσπαθήσομε νά προσεγγίσομε τά πάθη καί τόν Σταυρό τοῦ Ἰησοῦ, ἐπικεντρώνοντας τό ἐνδιαφέρον μας περισσότερο στό πρόσωπο τοῦ Θεανθρώπου Χριστοῦ καί πολύ λιγότερο σέ ὅλα τά ἄλλα γεγονότα πού σχετίζονται μέ αὐτά.

Ὁ παρών κόσμος βρίσκεται ὡς γνωστόν ὑπό τήν ἐπήρεια καί τήν κυριαρχία τῶν δυνάμεων τοῦ κακοῦ. Σύμφωνα μέ τήν Γραφή ἄρχοντας τοῦ αἰῶνος τούτου εἶναι ὁ διάβολος[5]. Ἡ ἀλήθεια διώκεται καί οἱ ἄνθρωποι τοῦ Θεοῦ συνήθως ἀποδοκιμάζονται καί βρίσκονται ὑπό διωγμόν. Στούς Ψαλμούς καί στά κείμενα τῶν προφητῶν βλέπομε τούς εὐσεβεῖς καί δικαίους νά ἀναφέρονται στίς δοκιμασίες καί τά παθήματά τους κατά ἕνα τρόπο τραγικό καί ἡ ἀποκαλυπτική φιλολογία νά εἶναι γεμάτη ἀπό ἀναφορές στά παθήματα τοῦ Ἰησοῦ, ἀλλά καί τῶν μαρτύρων τῆς ἀλήθειας. Ὅλοι αὐτοί πάσχουν καί ὑποφέρουν ἀπό τούς ἀνθρώπους ἀποκεκλιμένης ἀρνητικά συμπεριφορᾶς, ἀπό τούς ἄδικους, τούς μοιχούς, τούς διεστραμμένους καί λοιπούς ἐγκληματίες, πού συνήθως εἶναι αὐτοί πού κατέχουν τήν δύναμη καί τήν ἐξουσία[6].

2. Η ΚΑΤΑΔΙΚΗ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΟΥΔΑΪΚΗ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΗΓΕΣΙΑ

Ἡ ἀνάκριση, ἡ ἐξαγγελία τοῦ κατηγορητηρίου, ἡ δίκη καί ἡ καταδίκη τοῦ Ἰησοῦ διεξήχθησαν σέ τρεῖς φάσεις. Στήν πρώτη φάση ὁ Ἀρχιερέας Ἄννας τοῦ ὁποίου ἡ φυσιογνωμία κυριαρχοῦσε ἐπί μισό αἰῶνα στά θρησκευτικά δρώμενα τῶν Ἱεροσολύμων διεξήγαγε τήν προανάκριση, τήν μή ἐπίσημη διερεύνηση τῶν πεποιθήσεων τοῦ Ἰησοῦ καί τήν περαιτέρω μεθόδευση τῆς δίκης καί καταδίκης του, πού θά γινόταν ἐνώπιον τοῦ Ἀρχιερέα Καϊάφα καί τοῦ Μεγάλου Συνεδρίου. Στήν δεύτερη φάση ὁ Καϊάφας μέ τήν παρουσία κάποιων ἀπό τά μέλη τοῦ Συνεδρίου καί ψευδομαρτύρων διενήργησε τήν ἀνάκριση, τήν «τεκμηρίωση» τοῦ κατηγορητηρίου καί τήν εἰς θάνατον καταδίκη τοῦ Ἰησοῦ. Στήν τρίτη φάση ἐπικυρώθηκε ἡ καταδίκη τοῦ Ἰησοῦ μέ σχετική διαδικασία τῆς ὁλομελείας τοῦ Ἀνωτάτου Ἰουδαϊκοῦ Συνεδρίου καί γιά νά γίνει ἐκτελεστή ἡ ἀπόφαση, παραπέμφθηκε πρός ἔγκριση στόν Ρωμαῖο Ἐπίτροπο Πόντιο Πιλᾶτο.

Στήν Ἰουδαϊκή κοινωνία τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰησοῦ, τήν οὐσία τῆς δικαιοσύνης ὁριοθετοῦσε ἡ φαρισαϊκή ἐφαρμογή τῶν κανόνων καί ἡ μέ ἱερή εὐλάβεια διατήρηση τῆς τυπολατρείας σέ κατευθυντήριο παράγοντα τῆς σκέψεως, τῆς ζωῆς καί τῆς δράσεως ἰδίως τῆς ἡγεσίας τῆς ἱερατικῆς τάξεως. Σημεῖο διαρκοῦς ἀναφορᾶς

4. ΕΜΑΕ, ὅ.π., σ. 124.
5. Ἰωάν. 12,31.
6. Γεωργ. Πατρώνου, ὅ.π., σ. 484.

τοῦ θρησκευτικοῦ ἱερατείου στήν ἀντιμετώπιση τοῦ ὁποιουδήποτε θέματος ἦταν τό γράμμα τοῦ νόμου, ἡ ἀποστασιοποίηση ἀπό τό πνεῦμα του καί ἡ ἀδυναμία συνεπῶς κοινωνίας μέ τήν οὐσία του.

Μέ δεδομένη αὐτή τήν πραγματικότητα, δέν ἐκπλήσσεται κανείς ἀπό τό γεγονός τῶν ἀναφορῶν τῶν ἱερῶν Εὐαγγελίων σέ ἕνα πλῆθος παθημάτων τοῦ Ἰησοῦ, μέ κορυφαῖο τήν σταύρωσή του.

Μέσα ἀπό τό πρῖσμα αὐτῶν τῶν ἀντιλήψεων καί αὐτῶν τῶν περί δικαίου πεποιθήσεων, σύμφωνα μέ τίς ὁποῖες ἀκόμη καί ἡ ἐπιτέλεση ἀπό τόν Ἰησοῦ θαυμάτων θεραπείας ἀπό ἀνίατες ἀσθένειες κατά τήν ἡμέρα τῆς ἀργίας τοῦ Σαββάτου, ἐθεωρεῖτο «ἐξοφθάλμως» ἀποκεκλιμένη ἀπό τόν Νόμο καί κολασίμως ἀξιόμεμπτη πράξη, διεξήχθη ἡ δίκη καί ἡ ἐπισύναψη συνεπῶς καί «τεκμηρίωση» τοῦ κατηγορητηρίου καί τῆς καταδίκης του.

Μετά τήν σύλληψη τοῦ Ἰησοῦ στόν κῆπο τῆς Γεθσημανῆ ὁδηγήθηκε δέσμιος στό ἀνάκτορο τοῦ Ἀρχιερέα Ἄννα[7], ὅπου διενεργήθηκε ἡ πρώτη ἀνάκριση[8] μέ τήν παρουσία ἀρκετῶν Πρεσβυτέρων καί Γραμματέων ὡς μαρτύρων καί κατηγόρων. Ὁ Ἰησοῦς βρίσκεται γιά πρώτη φορά ἐνώπιον τοῦ Ἄννα, ὁ ὁποῖος δίνοντας πολύ λίγη σημασία στήν περί μεσσιανισμοῦ ἰδιότητά του, ἐνδιαφέρεται περισσότερο νά μάθει τόν ἀριθμό καί τό εἶδος τῶν ἀνθρώπων πού ἔχει στρατολογήσει ἡ νέα αὐτή θρησκευτική αἵρεση καί μέχρι ποίου σημείου εἶχε εἰσχωρήσει στόν λαό ἡ διδασκαλία τοῦ Γαλιλαίου, γιά νά σφιγμομετρήσει τόν βαθμό ἐπικινδυνότητάς του καί τήν ἐξ αὐτοῦ δυνατότητα ἤ μή ἀνατροπῆς τῶν θρησκευτικῶν θεσμίων[9]. Ἐλπίζει ὅτι ὁ Ἰησοῦς ὑπερασπιζόμενος τόν ἑαυτό του ἤ θά ἀναιροῦσε αὐτά πού εἶχε διδάξει ἤ θά προέβαινε σέ κάποια ὁμολογία χρήσιμη στήν οἰκοδόμηση τῶν ἐγκληματικῶν του σχεδίων.

Εἶναι συνεπῶς πλέον ἤ ἐμφανές ὅτι δέν ἐνδιαφέρει τόν Ἄννα καί τούς συμπαρασταμένους του συνέδρους ἡ ἀλήθεια, καθότι ἡ ἀπόφαση εἶναι εἰλημμένη. Ἡ ἀπάντηση ἑπομένως τοῦ Ἰησοῦ σ' αὐτά τά ἐρωτήματα δέν ἔχει κανένα νόημα καί

7. Ὁ Ἄννας ἦταν ἕνας τυραννικός καί φιλόδοξος Σαδδουκαῖος, ὅπως Σαδδουκαῖος ἦταν καί ὁ γαμβρός του Καϊάφας μέσῳ τοῦ ὁποίου ἀσκοῦσε μεγάλη ἐπίδραση στήν ἰουδαϊκή ἀριστοκρατία. Εἶχε ἐκπληρώσει ἑπτά φορές τά καθήκοντα τοῦ Ἀρχιερέως καί ἄν καί παυμένος μετά τήν ἀνάρρηση τοῦ Τιβερίου, ἐξακολουθοῦσε νά εἶναι ὁ πραγματικός ἀρχηγός τῆς Ἰουδαϊκῆς Συναγωγῆς γιά μισό περίπου αἰῶνα. Ἦταν ἀρχηγός μιᾶς ἀπό τίς ὀνομαστότερες καί πλουσιότερες οἰκογένειες τῆς Ἱερατικῆς τάξεως. Πέντε ἐγγονοί του στήν συνέχεια εἶχαν γίνει Ἀρχιερεῖς καί ἕνας ἀπό αὐτούς ὀνομαζόμενος, ὅπως καί ὁ παππούς του Ἄννας, ἦταν αὐτός πού ὑπεκίνησε ἀργότερα τόν λιθοβολισμό τοῦ Ἀδελφοθέου Ἰακώβου. Ἦταν ἕνα πρόσωπο διεφθαρμένο καί μισητό ἀπό ὅλους καί ἐξ αἰτίας τῆς βίαιης συμπεριφορᾶς του κατεχόταν ἀπό τόν φόβο ἀνατροπῆς του ἤ κάποιας ἀπόπειρας ἐναντίον τῆς ζωῆς του. Βλ. Τζοβάννι Παπίνι, ὅ.π., σ. 211.

8. Ἦταν παράνομη, διότι ἡ δίκη, σύμφωνα μέ τό Ἑβραϊκό Δίκαιο, δέν ἦταν δυνατόν νά γίνει παρά μόνο μέ τό φῶς τῆς ἡμέρας, ὁπότε καί συνῆλθε τό Μέγα Συνέδριο μέ τήν παρουσία καί τῶν ἑβδομῆντα μελῶν του.

9. Τζοβάννι Παπίνι, ὅ.π., σ. 211.

γι' αὐτό ἀρνεῖται νά ἀπαντήσει σ' αὐτά, λέγοντας: «Ἐγώ παρρησία ἐλάλησα τῷ κόσμῳ· ἐγώ πάντοτε ἐδίδαξα ἐν συναγωγῇ καί ἐν τῷ Ἱερῷ, ὅπου πάντοτε οἱ Ἰουδαῖοι συνέρχονται, καί ἐν κρυπτῷ ἐλάλησα οὐδέν, τί μέ ἐπερωτᾶς; Ἐπερώτησον τούς ἀκηκοότας τί ἐλάλησα αὐτοῖς. Ἴδε οὗτοι οἴδασιν ἅ εἶπον ἐγώ»[10].

Ἡ παρρησία μέ τήν ὁποία ἀπάντησε ὁ Ἰησοῦς στόν Ἀρχιερέα ἐξελήφθη ἀπό τούς παρισταμένους ὡς ἀσέβεια καί ἕνας ἀπό τούς κλητῆρες τοῦ δικαστηρίου τοῦ ἔδωσε ἕνα κτύπημα στό πρόσωπο λέγοντας: «Οὕτως ἀποκρίνῃ τῷ ἀρχιερεῖ;»[11]. Ὁ Ἰησοῦς μέ μιά ἀφοπλιστική ἠρεμία πού συγκινεῖ βαθύτατα καί ὑπογραμμίζει τό κενό τῆς καρδιᾶς τοῦ ἄφρονα ὑπηρέτη, λέγει: «Εἰ κακῶς ἐλάλησα, μαρτύρησον περί τοῦ κακοῦ· εἰ δέ καλῶς, τί μέ δέρεις;»[12]. Μπροστά σ' αὐτήν τήν πραότητα τό ἐπιθετικό μένος τοῦ ὑπηρέτη ὑποστέλλεται καί ταπεινούμενος δέν βρίσκει δύναμη καί τρόπο νά ἀπαντήσει.

Ὁ Ἀρχιερέας Ἄννας ἄν καί διαπιστώνει τήν ἀθωότητα καί τό ἀπαράμιλλο ἦθος τοῦ «κατηγορουμένου» καί τήν ἀδυναμία του συνεπῶς νά ἀνακαλύψει στοιχεῖο μέ τό ὁποῖο θά μποροῦσε νά ὁπλίσει τήν ἐπιθετική του φαρέτρα, στέλνει δέσμιο τόν Ἰησοῦ στόν γαμβρό του καί νόμιμο ἀνακριτή Καϊάφα, ἀρνούμενος νά ὁμολογήσει τήν διαπιστωμένη ὑπ' αὐτοῦ ἀθωότητα τοῦ κατηγορουμένου Ἰησοῦ. Στιγματίζεται ἀνεξιτήλως, ὡς ἐκ τούτου, καί καθίσταται ἔνοχος καί ὑπόδικος ἔναντι τῆς ἀληθείας, τοῦ Θεοῦ καί τῆς ἱστορίας ἡ ὁποία εἶναι ἀδέκαστη, ἀμερόληπτη καί αἰώνια.

Ἡ δεύτερη φάση τῆς δίκης διενεργεῖται ὑπό τήν προεδρία τοῦ κανονικοῦ Ἀρχιερέα Καϊάφα καί μέ τήν συμμετοχή εἴκοσι τριῶν τουλάχιστον συνέδρων, ὡς ἀπαραίτητης προϋποθέσεως νομιμότητος, ἄν καί νόμιμες συνεδριάσεις καί νόμιμες ἀποφάσεις σύμφωνα μέ τό Ἑβραϊκό Δίκαιο διενεργοῦνταν καί ἐλαμβάνονταν μόνο κατά τήν διάρκεια τῆς ἡμέρας.

Οὐσιαστικά ἐπρόκειτο περί παρῳδίας δίκης καθόσον ἡ ἀπόφαση ἦταν προειλημμένη καί ἡ ὅλη προσπάθεια εἶχε ἐπικεντρωθεῖ στήν στρατολόγηση ἐξαγορασμένων ψευδομαρτύρων γιά νά ἐνδυθεῖ ἡ ἀπόφαση τῆς θανατώσεώς του μέ νομιμοφάνεια. Ἡ οὐσία εἶναι παντελῶς ἀδιάφορη ἐξοστρακιζόμενη βαναύσως ἀπό τήν ἀνίχνευση ἐπίπλαστων στοιχείων ἱκανῶν νά τεκμηριώσουν τόν ἀναζητούμενο νομιμοφανῆ τύπο. «Οἱ δέ ἀρχιερεῖς καί οἱ πρεσβύτεροι καί τό συνέδριον ὅλον ἐζήτουν ψευδομαρτυρίαν κατά τοῦ Ἰησοῦ ὅπως θανατώσωσιν αὐτόν». Ὅμως «καί πολλῶν ψευδομαρτύρων προσελθόντων, οὐχ εὗρον»[13], τούς κατάλληλους γιά νομιμοφανῆ «τεκμηρίωση» τῆς καταδίκης.

Σημειωθείτω ὅτι ὁ Καϊάφας στήν ἀρχική αὐτή φάση τῆς δίκης ἐπιτελοῦσε οὐσιαστικά ἔργο ἀνακριτῆ[14]. Ὅταν ἄρχισε τήν ἐξέταση τῶν μαρτύρων κανένας δέν

10. Ἰωάν. 18, 21-22.
11. Ὅ.π., 18, 22.
12. Ὅ.π., 18, 23.
13. Ματθ. 26, 59-60.
14. Μάρκ. 14, 53 ἐξ.

γνώριζε τό οὐσιαστικό περιεχόμενο τοῦ κατηγορητηρίου. Οἱ στρατολογημένοι μάρτυρες βρέθηκαν σέ σύγχυση καί οἱ ψευδομαρτυρίες τους ἀναιροῦσαν ἡ μία τήν ἄλλη, καθιστάμενες ἀνίσχυρες γιά «ἐνοχοποίηση» τοῦ κατηγορουμένου[15].

Ἡ ἀκροαματική διαδικασία συνεχίστηκε μέ τήν προσαγωγή δύο ψευδομαρτύρων οἱ ὁποῖοι κατέθεσαν «... οὗτος ἔφη δύναμαι καταλῦσαι τόν ναόν τοῦ Θεοῦ καί διά τριῶν ἡμερῶν οἰκοδομῆσαι αὐτόν»[16]. Ψευδής μαρτυρία, διότι ὁ Κύριος δέν εἶπε «Δύναμαι καταλῦσαι τόν ναόν», ἀλλά «λύσατε τόν ναό τοῦτον, καί ἐν τρισίν ἡμέραις ἐγερῶ αὐτόν»[17], ἐννοώντας τόν ναό τοῦ Σώματός του καί τήν ἀνάστασή του.

Ἡ κατηγορία αὐτή, ἄν καί ψευδής, μποροῦσε παρά ταῦτα νά θεωρηθεῖ βλασφημία κατά τοῦ Ναοῦ. Ἡ δέ βλασφημία κατά τοῦ Ναοῦ ἦταν βλασφημία κατά τοῦ Θεοῦ[18]. Ὁ Κύριος ὅμως ἀντιμετωπίζει τίς κατηγορίες μέ μεγαλειώδη σιωπή: «Ὁ δέ Ἰησοῦς ἐσιώπα»[19].

Ὀργισμένος ὁ Ἀρχιερέας σηκώθηκε φωνάζοντας: «... Οὐδέν ἀποκρίνει; Τί οὗτοι σου κατημαρτυροῦσιν;»[20]. Ὁ Ἰησοῦς διατήρησε τήν αὐτοκυριαρχία του καί δέν ἀπάντησε στό ἐρώτημα. Θά ἦταν πολύ εὔκολο νά ἀποδείξει τίς ἀντιφάσεις στίς μαρτυρίες· νά δυναμώσει τήν ἀγνή ἐντύπωση πού ἔκανε ἡ ὑπόθεσή του. Ἀκόμα καί ἐπίθεση μποροῦσε νά κάνει στούς κατηγόρους του. Εἶναι τόσο βασανιστικό νά παρακολουθοῦμε τόν Ἰησοῦ νά μήν κάνει τίποτα, γιά νά σταματήσει τήν πραγματοποίηση τῆς ἐναντίον του ἀπειλῆς, ὥστε ἄθελα μᾶς ἔρχεται ἡ σκέψη, ὅτι ὁ Ἰησοῦς δέν κάνει καμιά ἐνέργεια, ἐπειδή δέν τό θέλει. Τήν νύχτα τῆς Γεθσημανῆ εἶχε πιά παραδεχθεῖ τόν θάνατό του. Καί ὅσα τοῦ κάνουν οἱ πωρωμένοι, οἱ ψεῦτες, οἱ δειλοί καί διεστραμμένοι ἄνθρωποι, ὅλο αὐτό τό σκοτεινό ἔργο τοῦ Σατανᾶ, ἀποτελεῖ μόνο τήν μορφή πού ἐκδηλώνει τό θέλημα τοῦ πατρός. Τότε μόνο βρισκόμαστε πραγματικά μέσα στά γεγονότα, ὅταν νοιώθομε τήν βαθειά ριζωμένη ἠρεμία πού ὑπάρχει μέσα στόν Ἰησοῦ. Οὔτε συννέφιασμα, οὔτε ἀπελπισία, οὔτε φυγή, οὔτε πεῖσμα. Τίποτα ἀπ' αὐτά· μόνο τέλεια, ζωντανή, ξύπνια καί ἕτοιμη γιά ὅλα ἐσωτερική γαλήνη[21].

Ἡ ἐπίμονη αὐτή σιωπή τοῦ Ἰησοῦ ἔχει τόση μαγνητική εὐφράδεια, ὥστε κάνει τούς δικαστές του ἔξω φρενῶν. Σιώπησε στήν ἐρώτηση τοῦ Ἄννα, σιωπᾶ στήν ἀποστροφή τοῦ Καϊάφα καί θά σιωπᾶ σέ λίγο μπροστά στόν Ἡρώδη καί τόν Πιλᾶτο. Αὐτό πού εἶχε νά τό πεῖ, τό εἶπε χίλιες φορές. Καί αὐτό πού θά μποροῦσε νά προσθέσει δέν θά τό καταλάβαιναν ἤ θά ἔδινε ἀφορμή στούς ἐχθρούς του νά βροῦν ἕνα ἀκόμα λόγο γιά νά «τεκμηριώσουν» τήν καταδίκη του. Οἱ ὑπερφυσι-

15. Γεωργ. Πατρώνου, ὅ.π., σ. 489.
16. Ματθ. 26, 61.
17. Ἰωάν. 2, 19.
18. Καλλινίκου Καρούσου (Μητρ.), ὅ.π., σ. 132.
19. Ματθ. 26, 63.
20. Ὅ.π., 26, 62.
21. Romano Guardini, ὅ.π., σ. 452.

κές ἀλήθειες, ἀπό τήν φύση τους, δέν λέγονται. Ἄν θέλομε, ὑποκινούμενοι ἀπό ἀγάπη, νά δώσομε καμιά φορά τήν ἔννοιά τους μέ λόγια, αὐτά τά λόγια δέν θά τά καταλάβουν παρά μόνο ψυχές προετοιμασμένες νά προαισθανθοῦν τέτοιες ἀλήθειες. Θά τίς δεχθοῦν ὄχι μέ τήν βοήθεια τῶν φτωχῶν καί ψυχρῶν λέξεων, ἀλλά μόνο τῆς καρδιᾶς[22].

Καθώς ὁ Καϊάφας ἀντιλαμβάνεται πώς οἱ μέχρι τώρα προσπάθειές του ἀποβαίνουν ἄκαρπες, ἀλλάζει τακτική θέτοντας στόν Ἰησοῦ τό κρίσιμο καί παραπλανητικό ἐρώτημα: «Ἐξορκίζω σε κατά τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, ἵνα ἡμῖν εἴπῃς εἰ σύ εἶ ὁ Χριστός, ὁ υἱός τοῦ Θεοῦ;»[23].

Ὁ Ἰησοῦς μπροστά σέ μιά τέτοια ἐρώτηση – πρόκληση γιά αὐτομαρτυρία ἐκ μέρους του δέν μένει σιωπηλός. Ἡ ἀνώτερη ἐξουσία τοῦ λαοῦ του, ἔστω καί ἄν εἶναι διεφθαρμένη καί πωρωμένη ζητᾶ πληροφορίες γιά τό ἔργο, τήν «ταυτότητα» καί τήν ἀποστολή του. Ἡ ἐρώτηση αὐτή δέν ἔχει σχέση μέ τίς μέχρι τώρα πονηρές πού τοῦ εἶχαν ὑποβάλει. Εἶναι ἐρώτηση πού ἐνεργοποιεῖ τήν λυτρωτική διαδικασία[24]. Γι' αὐτό εὐθαρσῶς καί μέ πλήρη σαφήνεια ὁμολογεῖ ὅτι αὐτός εἶναι ὁ Μεσσίας: «Ἐγώ εἰμί· καί ὄψεσθε τόν υἱόν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν καθήμενον τῆς δυνάμεως καί ἐρχόμενον ἐπί τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ»[25].

Ἡ ἀπάντηση ἦταν ἀναπάντεχη. Ἐπυροδότησε αὐτομάτως ἕνα ἐπιμελῶς συγκρατούμενο μένος καί μιά αἱμοδιψῆ θηριωδία· δείχνοντας ὁ Ἀρχιερέας τήν πλήρη ἀγανάκτησή του, διέρρηξε φαρισαϊκῶς τά ἱμάτιά του[26] λέγοντας: «Τί ἔτι χρείαν ἔχομεν μαρτύρων;».

Ἡ διατύπωση «ἐγώ εἰμί» ἔχει τήν ἀφετηριακή ὑπόστασή της στά προφητικά κείμενα[27], εἶχε ἐνσωματωθεῖ στήν λειτουργική γλῶσσα τῆς ἰουδαϊκῆς θρησκείας καί ἐσήμαινε θεία αὐτοαποκάλυψη. Ἡ αὐτοσυνειδησία καί αὐτομαρτυρία αὐτή τοῦ Ἰησοῦ διατυπωμένη μέ τήν ἱερή καί λειτουργική φράση «ἐγώ εἰμί» ἐνώπιον τῆς θρησκευτικῆς ἡγεσίας καί μάλιστα πρό τοῦ βήματος τοῦ ἀνωτέρου δικαστηρίου, σέ ὥρα δημόσιας ἀκροαματικῆς διαδικασίας, ἦταν ἕνα ἐπικίνδυνο ἐγχείρημα. Ἦταν ἀκριβῶς αὐτό πού ἐπεδίωκε ὁ Ἀρχιερέας Καϊάφας γιά νά χαρακτηρίσει τόν Ἰησοῦ «βλάσφημο» καί νά εἰσηγηθεῖ τήν ὑψίστη καταδικαστική ἀπόφαση τῆς ποινῆς τοῦ θανάτου[28].

Ἀπό τό σημεῖο αὐτό καί μετά ἡ ἔννοια τῆς Δικαιοσύνης ἔχει καταρρακωθεῖ. Ἡ δικαστική διαδικασία ἐκφυλίζεται καί μετατρέπεται σέ παρῳδία. Δέν ἐξετάζουν καθόλου, οὔτε κἄν γιά τόν τύπο μήπως ἀληθεύει αὐτός ὁ ἰσχυρισμός του. Στήν πρός τόν Ἰησοῦ ἐρώτηση ἄν εἶναι ὁ Μεσσίας, ὅπως καί στήν πρός τόν Καϊάφα καί

22. Τζοβάννι Παπίνι, ὅ.π., σ. 216.
23. Ματθ. 26, 63.
24. Romano Guardini, ὅ.π., σ. 452.
25. Μάρκ. 14,62.
26. Ὅ.π., 14,63.
27. Ἡσ. κεφ. 43.
28. Γεωργ. Πατρώνου, ὅ.π., σ.490.

λοιπούς συνέδρους ἀπάντησή του, ὑπάρχει ἡ λέξη Θεός. Ἀσυγχώρητη καί πολυδιάστατη βλασφημία ἡ ὁποία ἐπισύρει καί ἐπιτάσσει τήν ἐπιβολή τῆς θανατικῆς ποινῆς. Ἡ ἐνοχή πλέον τοῦ Ἰησοῦ δέν διαπιστώνεται μόνο ἀπό τόν Ἀρχιερέα, ἀλλά καί ἀπό τούς λοιπούς Συνέδρους οἱ ὁποῖοι στήν ἐρώτησή του «Τί ὑμῖν δοκεῖ;», αὐτοί «… ἀποκριθέντες εἶπον· ἔνοχος θανάτου ἐστί»[29].

Ἀκολουθοῦν σκηνές φρίκης, ταπεινώσεως καί ἐξευτελισμοῦ εἰς βάρος τοῦ Ἰησοῦ ἀπό τούς στρατιῶτες καί λοιπούς παρισταμένους· χλευάζεται, ἐμπτύεται καί προπηλακίζεται βαναύσως. «Τότε ἐνέπτυσαν εἰς τό πρόσωπον αὐτοῦ καί ἐκολάφισαν αὐτόν, οἱ δέ ἐρράπισαν λέγοντες· προφήτευσον ἡμῖν, Χριστέ, τίς ἐστιν ὁ πταίσας σε;»[30].

Ἐπαληθεύονται πλήρως οἱ προφητεῖες καί ἰδιαίτερα ἡ προφητεία πού ἐμπεριέχεται στόν εἰκοστό πρῶτο ψαλμό τοῦ προφητάνακτος Δαϋίδ: «Ἤνοιξαν ἐπ' ἐμέ τό στόμα αὐτῶν ὡς λέων ἁρπάζων καί ὠρυόμενος» (Ψαλμ. 21, 14). «Ὡσεί ὕδωρ ἐξεχύθην, καί διεσκορπίσθη πάντα τά ὀστᾶ μου» (Ψαλμ. 21, 15). «Ἐγεννήθη ἡ καρδία μου ὡσεί κηρός τηκόμενος» (Ψαλμ. 21, 15). «Ἐξηράνθη ὡσεί ὄστρακον ἡ ἰσχύς μου» (Ψαλμ. 21, 16). «Καί ἡ γλῶσσα μου κεκόλληται τῷ λάρυγγί μου» (Ψαλμ.21, 16). Ἀπό τήν δίψα πού μέ κατακαίει καί ἀπό τήν ἀγωνία, κόλλησε ἡ γλῶσσα μου στόν λάρυγγά μου, διότι « … ἐκύκλωσάν με κύνες πολλοί, συναγωγή πονηρευομένων περιέσχον με, ὤρυξαν χεῖρας μου καί πόδας» (Ψαλμ. 21, 17). Σάν ἀγέλη ἀγρίων σκύλων μέ ἔχουν περικυκλώσει οἱ ἐχθροί καί σάν μέ φοβερά καρφιά ἔχουν τρυπήσει τά χέρια μου καί τά πόδια μου.

Τό μαρτύριο αὐτό θά γίνει ἀκόμη μεγαλύτερο, στό ἀνάκτορο τοῦ Πιλάτου, ὅταν ἀργότερα θά βρεθεῖ ἐκεῖ γιά τήν τελική δίκη[31].

Τόσο ἡ δίκη τοῦ Ἰησοῦ ἐνώπιον τοῦ Ἄννα, ὅσο καί ἐνώπιον τοῦ Καϊάφα ἐστεροῦντο νομιμότητος, διότι διεξήχθησαν κατά τήν διάρκεια τῆς νύκτας. Νόμιμες συνεδριάσεις διενεργοῦνταν καί νόμιμες συνεπῶς ἀποφάσεις λαμβάνονταν, σύμφωνα μέ τό Ἰουδαϊκό Δίκαιο, μόνο μέ τήν Ἀνατολή τοῦ Ἡλίου. Ἡ καταδικαστική ὡς ἐκ τούτου ἀπόφαση τῆς δευτέρας φάσεως, ἐνώπιον τοῦ Καϊάφα, ἔπρεπε νά ἐπικυρωθεῖ ἀπό τό Μέγα Συνέδριο τό ὁποῖο γιά τήν τρίτη φάση τῆς δίκης συνῆλθε τό πρωί τῆς Παρασκευῆς ὑπό τήν προεδρία τοῦ Καϊάφα, ὡς Ἀρχιερέα τοῦ Ἐνιαυτοῦ. Ἡ σύνθεση τοῦ Συνεδρίου περιελάμβανε 71 μέλη. 23 ἱερεῖς, 23 γραμματεῖς, 23 πρεσβυτέρους καί δύο προέδρους[32]. Παρά τήν γιά εὐνόητους λόγους ἀπουσία κάποιων μελῶν, ὑπῆρχε ἀπαρτία· οἱ σύνεδροι ἀντιπρόσωποι τοῦ Ναοῦ, τοῦ Νόμου καί τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς περίμεναν ἀνυπόμονοι νά ἐπικυρώσουν τήν ἀπόφαση τῆς ντροπῆς, τοῦ μίσους καί τοῦ θανάτου.

29. Ματθ. 26,66.
30. Ὅ.π., 26, 67-68.
31. Καλλινίκου Καρούσου, (Μητρ.), ὅ.π., σσ. 140-143.
32. Ὅ.π., σ. 129 καί Τζοβάννι Παπίνι, ὅ.π., σ. 215.

Ὁ Εὐαγγελιστής Ματθαῖος λέγει «πρωΐας δέ γενομένης συμβούλιον ἔλαβον πάντες οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ πρεσβύτεροι κατὰ τοῦ Ἰησοῦ ὥστε θανατῶσαι αὐτόν»[33]. Οὐσιαστικὰ συνῆλθαν συνεπῶς ὄχι γιὰ διενέργεια δίκης, ἀλλὰ γιὰ ἐπικύρωση προαποφασισμένης ἀποφάσεως. Καὶ ὁ Λουκᾶς ἐπιβεβαιώνει τήν ἴδια ἀλήθεια «καὶ ὡς ἐγένετο ἡμέρα, συνήχθη τὸ πρεσβυτέριον τοῦ λαοῦ, ἀρχιερεῖς καὶ γραμματεῖς, καὶ ἀνήγαγον αὐτὸν εἰς τὸ συνέδριον ἑαυτῶν λέγοντες εἰ σὺ εἶ ὁ Χριστός, εἰπὲ ἡμῖν»[34] .

Πρώτη λοιπόν ἐρώτηση τοῦ Συνεδρίου εἶναι: «Εἰ σὺ ὁ Χριστός, εἰπὲ ἡμῖν». Ἡ ἀποδοχή τῆς «κατηγορίας» ἐθεωρεῖτο φοβερή βλασφημία ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Ὁ Ἰησοῦς δέν ἀρνεῖται τήν μεσσιανική του ἰδιότητα καὶ τούς ὑπογραμμάζει πώς δέν ἔχουν τήν ἱκανότητα νά κατανοήσουν τά λόγια του, γιατί εἶναι προκατειλημμένοι καὶ τόν ἔχουν ἀπορρίψει· μέ τή γλῶσσα δέ τῆς ἀληθείας καὶ τό ἀπερικλόνητο θάρρος τῆς θεανδρικῆς του ὑποστάσεως τούς διαβεβαιώνει πώς ἀπό τώρα ὁ ἐνανθρωπήσας Υἱός τοῦ Θεοῦ, θά κάθεται αἰωνίως στά δεξιά τοῦ Παντοδυνάμου Θεοῦ. «Εἶπε δὲ αὐτοῖς· ἐαν ὑμῖν εἴπω, οὐ μή πιστεύσητε, ἐάν δέ καὶ ἐρωτήσω, οὐ μή ἀποκριθῆτε μοι ἤ ἀπολύσητε· ἀπό τοῦ νῦν ἔσται ὁ υἱός τοῦ ἀνθρώπου καθήμενος ἐκ δεξιῶν τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ»[35]. Παρά τό ὅτι οἱ σύνεδροι ἐξεπλάγησαν μέ τό ἄκουσμα αὐτῆς τῆς ἀπαντήσεως, ὅμως ἀνέμεναν τήν ἐπιβεβαίωση αὐτῆς τῆς ὁμολογίας γιά νά ἐπικυρώσουν τελικά τήν ἀπόφαση θανατώσεως. Ἡ ὁμολογία τους «Τί ἔτι χρείαν ἔχομεν μαρτυρίας; αὐτοί γάρ ἠκούσαμεν ἀπό τοῦ στόματος αὐτοῦ»[36], δείχνει ἀφενός μέν τήν ἔνδεια τοῦ ἐσωτερικοῦ τους κόσμου, τό μῖσος, τήν κακότητα, τήν διαστροφή καὶ τήν πώρωσή τους[37] καὶ ἀφετέρου ἐπισημοποιεῖ τήν «ἐν ὀνόματι Θεοῦ» ἀπόφαση θανατώσεως τοῦ Ἰησοῦ[38].

Πέρα ἀπό τίς ταπεινώσεις, τούς κολαφισμούς, τούς ἐμπτυσμούς καὶ τά ραπίσματα πού ὑπέστη ὁ Ἰησοῦς, ἐκεῖνο πού προέχει εἶναι ἡ σέ βάθος θεολογική ἑρμηνεία τῶν παθῶν του. Ὁ Ἰησοῦς σέ στιγμές ὁριακές μεταξύ ζωῆς καὶ θανάτου διακηρύσσει δημόσια τήν μεσσιανικότητά του μέ ὅρους τοῦ παραδοσιακοῦ Ἰουδαϊσμοῦ καὶ μάλιστα τῆς ἀποκαλυπτικῆς γλώσσας διά μέσου τῆς Θεολογίας τοῦ Δανιήλ περί τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Τά κείμενα τῶν συνοπτικῶν Εὐαγγελίων δέν ἔχουν περιορισμένα ἐνδιαφέροντα νομικῆς μόνο φύσεως. Ὁδηγοῦν τήν σκέψη πρός τόν οὐσιαστικό θεολογικό χαρακτῆρα τῆς καταδίκης τοῦ Ἰησοῦ ὡς πράξεως λυτρώσεως τῶν ἀνθρώπων ἀπό τίς ἁμαρτίες τους.

Ἕνα δεύτερο στοιχεῖο πού χρήζει οὐσιαστικῆς καὶ σέ βάθος ἐπίσης μελέτης, εἶναι ἡ πλήρης ἐγκατάλειψη τοῦ Ἰησοῦ τήν φοβερή καὶ ἐπώδυνη ἐκείνη νύχτα ἀπό ὅλους τούς μαθητές, φίλους καὶ ὀπαδούς του. Εἶναι χαρακτηριστική ἡ τριπλῆ

33. Ματθ. 27,1.
34. Λουκ. 22,66.
35. Ὅ.π., 22,67-69.
36. Ὅ.π., 22,71.
37. Καλλινίκου Καρούσου, (Μητρ.), ὅ.π., σσ. 145-150.
38. Ματθ. 27,1· Μάρκ. 15,1· Λουκ. 22,66.

ἄρνηση τοῦ Πέτρου στήν αὐλή τοῦ Ἀρχιερέα κατά τήν ὥρα τῆς νυχτερινῆς δίκης καί ἡ μετατροπή τοῦ Ὡσαννά τοῦ πλήθους κατά τήν θριαμβευτική εἴσοδο στήν Ἱερουσαλήμ στό ἆρον ἆρον σταύρωσον αὐτόν, στήν αὐλή τοῦ Πιλάτου. Ἀπό τήν νύκτα τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου μέχρι τήν ὥρα πού εἶπε «τετέλεσται» πάνω στόν Σταυρό, ὁ Ἰησοῦς εἶναι καί νοιώθει μόνος – κατάμονος. Κανένας δέν μπορεῖ νά τόν καταλάβει· κανένας δέν μπορεῖ ἀμετάπτωτα νά τόν πιστέψει, γι' αὐτό καί διασκορπίστηκαν οἱ Μαθητές του μέ τήν σύλληψή του. Κατῆλθε ὅλα τά σκαλιά τῆς ταπεινώσεως μόνος, καί ἔνοιωσε τήν ἀπόλυτη κένωση, ἰδίως πάνω στόν Σταυρό, καί πάλι μόνος κατάμονος, ἐπιβεβαιώνοντας αὐτό τό γεγονός μέ λόγια καρδιακοῦ πόνου: «Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τί μέ ἐγκατέλιπες»[39].

Τά δάκρυα τῆς μετάνοιας τοῦ Πέτρου, ἡ μεταμέλεια τοῦ Ἰούδα μέ τήν ἐπιστροφή τῶν τριάκοντα ἀργυρίων, τοῦ τιμήματος τῆς προδοσίας, καί τήν ὁμολογία ὅτι παρέδωσε «αἷμα ἀθῶου», δέν προσθέτουν ἀπολύτως τίποτα στήν ἱστορική ἐξέλιξη τῶν γεγονότων[40].

Τό πάθος τοῦ Κυρίου εἶναι μιά πράξη λυτρώσεώς μας· εἶναι ἡ καταβολή τοῦ τιμήματος γιά τήν σωτηρία μας. Ὁ Χριστός μέ τήν ἐνανθρώπησή του πέρασε μέσα ἀπό τήν ἀνθρώπινη σάρκα τήν πεπτωκυῖα, τήν πεσμένη στήν ἁμαρτία. Τήν οἰκειοποιήθηκε, δηλαδή τήν προσέλαβε, τήν ἔκανε δική του, καί μέ τήν Ἀνάστασή του τήν ἀνέστησε κι αὐτή ἀνεβάζοντάς την στόν οὐρανό[41].

Ἡ πράξη μέ τήν ὁποία γνωριζει ὁ Ἰησοῦς κάθε ἀνθρώπινο πόνο εἶναι μιά βαθύτερη συμπάθεια ἤ συμμετοχή, ἀκόμη καί ἀπό κάθε προσωπική βίωση τοῦ ἴδιου τοῦ ἀνθρώπου πού πονεῖ. Διότι ὁ Ἰησοῦς γνωρίζει ἐσωτερικά καί ὄχι ἐξωτερικά. Ἡ γνώση του εἶναι νόηση καί κατανόηση, διείσδυση καί κατάκτηση. Παίρνει καί κάνει δικό του κάθε τι πού γνωρίζει, ὅπως τό σίδερο πού κοκκινίζει κάνει δική του τήν φωτιά μέσα στήν ὁποία βρίσκεται. Ἔπειτα ὁ Ἰησοῦς, ὡς Θεός, εἶναι ἡ ὕπαρξη. Μέ τήν συμμετοχή μας στήν ὕπαρξη αὐτή, ὑπάρχομε κι ἐμεῖς. «Εἶναι» τό μόνο Ὄν τό ὁποῖο ἐμεῖς «ἔχομε». Τό «εἶναι» του εἶναι μέσα σέ ὅλα τά ὄντα ἐσωτερικό, πιό ἐσωτερικό σέ κάθε ἄνθρωπο ἀπ' ὅ,τι εἶναι ὁ ἴδιος ὁ ἑαυτός του, φυσικά χωρίς σύγχυση Δημιουργοῦ καί κτίσματος[42]. Γι' αὐτό καί τό πάθος τοῦ Ἰησοῦ δέν τό προσεγγίζομε ἀνθρωποκεντρικά, δηλαδή μέ κυρίαρχο τό συναισθηματικό στοιχεῖο, ἀλλά θεοκεντρικά μέ κυρίαρχο στοιχεῖο τήν κατάνυξη πού συνυφαίνεται μέ τήν χαρμολύπη.

Τό πάθος τοῦ Ἰησοῦ δέν τό ἀντιμετωπίζω μόνο μέ ἀλληλοπεριχωρητική ταύτιση μαζί του, ἀλλά καί μέ ὑψηλή συνειδητοποίηση τῆς δικῆς μου ἁμαρτωλότητος καί τῆς ἁμαρτωλότητος τῶν συνανθρώπων μου, γιά τήν λύτρωση καί θεραπεία τῆς ὁποίας πάσχει καί ὑποφέρει ὁ Ἰησοῦς.

---

39. Ματθ. 27,46.
40. Γεωργ. Πατρώνου, ὅ.π., σ.492.
41. Νικ. Ζέρβη, Ὁ Ἑλληνισμός τῆς Διασπορᾶς, ὅ.π., σ. 158.
42. ΕΜΑΕ, ὅ.π., σ. 128.

Ὕστερα ἀπό τήν καταδικαστική ἀπόφαση τῆς θρησκευτικῆς ἡγεσίας, ἑπόμενος σταθμός τοῦ Ἰησοῦ στήν πορεία του πρός τόν Γολγοθᾶ εἶναι τό πραιτώριο, ἕδρα τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας. Καί αὐτή ἡ ἐξέλιξη ἔχει τήν αἰτιολογία της στό γεγονός τῆς στερήσεως τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ἔθνους ἀπό τήν δικαστική αὐτοτέλεια. Ἑπομένως προϋπόθεση γιά τήν ἐκτέλεση τῆς θανατικῆς καταδίκης, ἦταν ἡ ἐπικύρωσή της ἀπό τόν ἀντιπρόσωπο τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους, στόν ὁποῖο ὁδηγήθηκε δέσμιος ὁ Ἰησοῦς, ἀμέσως μετά τήν ἐξαγγελία τῆς εἰς θάνατον καταδίκης του.

3. Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΚΗ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ

α. Ἐνώπιον τοῦ Πιλάτου

Ὁ Ἰησοῦς ὁδηγήθηκε δέσμιος στό Πραιτώριο συνοδευόμενος ἀπό τόν Καϊάφα μέ σύσσωμο τό Μέγα Συνέδριο καί πλῆθος λαοῦ, οἱ ὁποῖοι «δήσαντες αὐτόν ἀπήγαγον καί παρέδωκαν αὐτόν Ποντίῳ Πιλάτῳ τῷ ἡγεμόνι»[43].

Οἱ Ἀρχιερεῖς, φορεῖς ἑνός φοβεροῦ φαινομένου ὑποκρισίας, δέν προχώρησαν στήν αἴθουσα τοῦ δικαστηρίου. Παρέμειναν στήν αὐλή τοῦ κτιρίου «ἵνα μή μιανθῶσιν»[44], γιά νά μποροῦν προφανῶς νά ἑορτάσουν τό Πάσχα «καθαροί» καί «ἀμόλυντοι!...». Ὁ Πιλᾶτος βγαίνει ὡς ἐκ τούτου στόν ἐξώστη γιά νά ἀκούσει τήν ἀπαγγελία τοῦ κατηγορητηρίου, στό ὁποῖο ὅμως ἀποσιωπήθηκε ἡ αἰτιολογία τῆς ἀποφάσεως τῆς θρησκευτικῆς δίκης, ἀπό φόβο πώς ὁ Πιλᾶτος θά ἐδήλωνε ἀναρμοδιότητα γιά μιά ὑπόθεση θρησκευτικῆς ὑφῆς. Παρουσιάσθηκε ἔτσι ἕνα νέο ψευδές, ἔναντι τοῦ κατηγορουμένου, κατηγορητήριο πολιτικῶν προεκτάσεων μέ σημεῖο ἀναφορᾶς του τήν ὀργάνωση ἐπαναστατικῆς συνωμοσίας: «Τοῦτον εὕρομεν διαστρέφοντα τό ἔθνος καί κωλύοντα Καίσαρι φόρους διδόναι, λέγοντα ἑαυτόν Βασιλέα εἶναι»[45]. Ἐν τούτοις οἱ ἴδιοι οἱ «νομιμόφρονες» κατήγοροι, σέ λίγο καιρό θά ἔπαιρναν μέρος σέ μιά ἐπανάσταση ἐναντίον τοῦ καθεστῶτος. Ἐντελῶς διαφορετική ὅμως ἦταν ἡ προτροπή καί ἡ θέση τοῦ Ἰησοῦ ἔναντι τοῦ Καίσαρος: «Ἀπόδοτε τά καίσαρος τῷ Καίσαρι». Πλήρης διαστροφή τῆς ἀλήθειας στήν ὁποία διαστροφή ἦταν ἐθισμένοι οἱ κατήγοροι.

Ὁ Ἰησοῦς βρίσκεται τώρα ἀντιμέτωπος ἑνός νέου κατηγορητηρίου τό ὁποῖο τόν παρουσιάζει ὡς στασιαστή μέ ἀντιστασιακή δράση κατά τῶν ἀρχῶν καί αὐθάδη προβολή τοῦ ἑαυτοῦ του ὡς μεσσιανικοῦ Βασιλέα. Ἡ πολιτικοποίηση τῆς ὑποθέσεως τοῦ Ἰησοῦ ἐκ μέρους τῆς θρησκευτικῆς ἡγεσίας, εἶχε ὡς σκοπό νά προκαλέσει τήν ὀργή τοῦ πολιτικοῦ ἄρχοντα μέ συνέπεια ἄμεση ἐντολή ἐκτελέσεως τῆς θανατικῆς καταδίκης.

Ἐρωτηθείς ὁ Ἰησοῦς γιά τό ἀληθές ἤ μή τῆς κατηγορίας σιωπᾶ, «ὥστε θαυμά-

43. Ματθ. 27,2.
44. Ἰωάν. 18,28.
45. Λουκ. 23,2.

ζειν τόν ἡγεμόνα λίαν»[46]. Ὁ Πιλᾶτος τόν ἀποσπᾶ ἀπό τόν κόσμο καί ἀνακρίνοντάς τον μυστικά μέσα στό κτίριο, τόν ἐρωτᾶ: «Σύ εἶ ὁ Βασιλεύς τῶν Ἰουδαίων;». Ὁ Ἰησοῦς ἀπαντᾶ μέ μιά διερευνητική ἀντερώτηση: «Ἀφ' ἑαυτοῦ σύ τοῦτο λέγεις ἤ ἄλλος σύ εἶπον περί ἐμοῦ;»[47]. Αὐτό σημαίνει: Ἄν εἶσαι ἐπηρεασμένος ἀπό τούς ψευδομένους κατηγόρους μου, θά σιωπήσω. Ἄν ὅμως ἐρωτᾶς ἀπό μόνος σου θά ἀπαντήσω. Ὕστερα ἀπό τήν διαβεβαίωση ἀποστασιοποιήσεως τοῦ Πιλάτου ἀπό ἐπηρεασμό τῶν κατηγόρων, ὁ Ἰησοῦς ἀπαντᾶ, δίδοντας μιά σαφῆ καί πλήρη ἐσχατολογική ἔννοια στήν μεσσιανικότητά του: «Ἡ Βασιλεία ἡ ἐμή οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου»[48].

Στήν δεύτερη ἐρώτηση τοῦ Πιλάτου «Οὐκοῦν Βασιλεύς εἶ σύ», ὁ Ἰησοῦς ἀποδέχεται τήν ἀποδιδομένη σ' αὐτόν ἰδιότητα λέγοντας «σύ λέγεις ὅτι Βασιλεύς εἰμί ἐγώ. Ἐγώ εἰς τοῦτο γεγέννημαι καί εἰς τοῦτο ἐλήλυθα εἰς τόν κόσμον, ἵνα μαρτυρήσω τῇ ἀλήθειᾳ. Πᾶς ὁ ὢν ἐκ τῆς ἀληθείας ἀκούει μου τῆς φωνῆς»[49].

Ὁ Πιλᾶτος ἐμφορούμενος ἀπό παντελῆ ἔλλειψη θρησκευτικοῦ καί φιλοσοφικοῦ πνεύματος, ἦταν κοινωνός τῆς περιρρέουσας ἀντιλήψεως στήν Ρώμη, ὅτι ἡ ἀλήθεια πρέπει νά ἐκλαμβάνεται ὡς μία χίμαιρα καί τό ὡς ἐκ τούτου ἐνδιαφέρον καί ἡ ἐκζήτησή της ὡς μία λεπτολογία. Ἡ ἀντίδρασή του ἔλαβε μορφή ἀντερωτήσεως καί «τί ἔστιν ἀλήθεια;» στήν ὁποία ὁ Ἰησοῦς δέν ἀπάντησε, μέ δεδομένη τήν ἀδυναμία τοῦ Πιλάτου νά εἰσδύσει στό οὐράνιο μεγαλεῖο της καί νά καταστεῖ κοινωνός τῆς ὑψίστης ἀληθείας ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶναι ἡ Αὐτοαλήθεια, ὅπως ὁ ἴδιος παλαιότερα εἶχε διακηρύξει: «Ἐγώ εἰμί ἡ ἀλήθεια»[50].

Παρά τήν ἀδυναμία του ὅμως νά ἀντιληφθεῖ τήν ὑφή καί τίς προεκτάσεις τῆς ἀλήθειας, δέν δυσκολεύτηκε νά πεισθεῖ γιά τήν ἀθωότητα τοῦ Ἰησοῦ, γιά τόν ὁποῖο συμπέρανε ὅτι ἦταν ἕνας ἀκίνδυνος παραδοξολόγος φιλόσοφος πού θέλει νά ἱδρύσει τήν Βασιλεία τῆς ἀλήθειας. Καί ὡς συνέπεια ἀκολουθεῖ ἡ ἀνακοίνωση στούς μαινόμενους Γραμματεῖς καί Φαρισαίους τῆς συμπερασματικῆς προτάσεως τῆς προανακρίσεώς του, ὅτι «Ἐγώ οὐδεμίαν αἰτίαν εὑρίσκω ἐν αὐτῷ»[51], ἡ ὁποία ἀνατρέπει τό κατηγορητήριο καί ἀθωώνει τόν Ἰησοῦ.

Οἱ κατήγοροι ἀρνοῦνται νά ἀποδεχθοῦν τήν ἀθώωση τοῦ Ἰησοῦ καί ἐπινοοῦν νέες κατηγορίες, ὅτι ἔχει δημιουργήσει ἔντονα κοινωνικά προβλήματα στήν Γαλιλαία, τά ὁποῖα ἐπεκτείνει τώρα καί στήν Ἰουδαία, δημιουργώντας κοινωνική ἀναταραχή: «Διδάσκων καθ' ὅλης τῆς Ἰουδαίας ἀρξάμενος ἀπό τῆς Γαλιλαίας ἕως ὧδε»[52].

---

46. Ματθ. 27,14.
47. Ἰωάν. 18,54.
48. Ὅ.π., 18,36. Βλ. Γεωργ. Πατρώνου, ὅ.π., σ. 495.
49. Ἰωάν. 18,37. Βλ. Romano Guardini, ὅ.π., σ. 454.
50. Ἰωάν. 14,6.
51. Ὅ.π., 18,38.
52. Λουκ. 23,5.

Ἡ ἰδιότητα τοῦ Ἰησοῦ ὡς Γαλιλαίου, παρέχει στόν Πιλᾶτο τήν δυνατότητα μιᾶς ἀπροσδόκητης διεξόδου νά παραπέμψει τήν ὑπόθεση στόν εὑρισκόμενο αὐτές τίς ἡμέρες στήν Ἱερουσαλήμ τετράρχη Ἡρώδη, στήν δικαιοδοσία τοῦ ὁποίου ὑπαγόταν ὁ κατηγορούμενος. Ἔτσι, μέ πομπή τά μέλη τοῦ Συνεδρίου, ὁδηγήθηκε ὁ Ἰησοῦς στά ἀνάκτορα τοῦ Ἡρώδη.

β. Ἐνώπιον τοῦ Ἡρώδη

«Ὁ Ἡρώδης[53] ἰδών τόν Ἰησοῦν ἐχάρη λίαν· ἦν γάρ ἐξ ἱκανοῦ θέλων ἰδεῖν αὐτόν διά τό ἀκούειν αὐτόν πολλά περί αὐτοῦ καί ἤλπιζε τι σημεῖον ἰδεῖν ὑπ' αὐτοῦ γινόμενον»[54].

Ὁ Ἰησοῦς ὅμως ἀπογοήτευσε τόν Ἡρώδη, διότι ὄχι μόνο δέν ἱκανοποίησε τήν περιέργειά του νά κάμει κάποιο ἐντυπωσιακό θαῦμα, μυστήριο ἤ ἀσυνήθιστο πρᾶγμα, ἀλλά καί πρός ὅλες τίς πρός αὐτόν ὑποβληθεῖσες ἐρωτήσεις του, ἀπαντᾶ διά τῆς μεγαλειώδους σιωπῆς του, ἐξάπτων διά τοῦτο τό μένος τοῦ στυγνοῦ τετράρχου. Ὁ Ἰησοῦς μιλᾶ μέ πτωχούς καί ἁμαρτωλούς, ἐμφορουμένους ὅμως ἀπό ταπείνωση καί μετάνοια· σιωπᾶ ἐν τούτοις μπροστά σέ ὠμούς, πανούργους καί ἀκόλαστους ἀνθρώπους πού δέν ἀντέχουν νά ἀκούσουν τήν ἐκ τοῦ θείου λόγου του ἀποκαλυπτόμενη ἀλήθεια. «Ἐπηρώτα δέ αὐτόν ἐν λόγοις ἱκανοῖς· αὐτός δέ οὐδέν ἀπεκρίνατο αὐτῷ. Εἱστήκεσαν δέ οἱ γραμματεῖς καί οἱ ἀρχιερεῖς εὐτόνως κατηγοροῦντες αὐτοῦ»[55].

Ὁ Ἰησοῦς βρίσκεται ἀπέναντι ἀνθρώπων ἐξουσίας πού χρησιμοποιοῦντες τήν δύναμή τους, ἀγωνίζονται νά διαστρέψουν τήν ἀλήθεια καί νά τόν θανατώσουν, ἀγνοοῦντες βέβαια ὅτι αὐτό ἱκανοποιεῖ καί ὑπηρετεῖ τήν θέλησή του γιά τήν λυτρωτική θυσία, γιά τήν ὁποίαν «ἐλήλυθεν» εἰς τόν κόσμο.

Ὕστερα ἀπό τήν ἀνεπιτυχῆ προσπάθειά του νά κάμψει τόν Ἰησοῦ, τό ἐνδιαφέρον τοῦ Ἡρώδη μεταβλήθηκε σέ διάθεση γιά ἐμπαιγμό καί «ἐμπαίξας περιβαλών αὐτόν ἐσθῆτα λαμπράν ἀνέπεμψεν αὐτόν τῷ Πιλάτῳ»[56]. Τόν ἐμπαίζει δηλαδή ὡς τόν ἀνίσχυρο Μεσσία, τόν ἐξευτελίζει μαζί μέ τούς στρατιῶτες του καί τόν γελοιοποιεῖ ντύνοντάς τον μέ κάποια βασιλική «ἐσθῆτα» καί τόν ξαναστέλνει πίσω στόν Πιλᾶτο.

Μεταξύ τοῦ Ἡρώδη καί τοῦ Πιλάτου ὑπῆρχε ἀντιπαλότητα καί ἔχθρα. Τώρα ὅμως οἱ διώξεις, οἱ ἐμπτυσμοί, οἱ ὀνειδισμοί καί οἱ ταπεινώσεις τοῦ Ἰησοῦ ἐδημι-

53. Ὁ Ἡρώδης Ἀντίπας ἦταν αὐτός πού εἶχε θανατώσει τόν Ἰωάννη τόν Βαπτιστή. Ἦταν ἄνθρωπος φιλόδοξος, ἀρχομανής, σκληρός καί πανοῦργος, γνωστός γιά τήν κακότητα καί τήν ἀκολασία του. Ἦταν αὐτός τόν ὁποῖο ὁ Ἰησοῦς εἶχε χαρακτηρίσει παλαιότερα «ἀλεπού». Λουκ. 13,32.
54. Ὅ.π., 23,8.
55. Λουκ. 23,9-10.
56. Ὅ.π., 23,11.

οὐργησαν τὸ κλῖμα ἐκεῖνο ποὺ ἀνταποκρινόταν στίς συχνότητες τῶν παλμῶν τῆς καρδιᾶς τους, μέ ἀποτέλεσμα τήν ἕνωσή τους μέ φιλία. «Ἐγένοντο δέ φίλοι ὅ τε Ἡρῴδης καί ὁ Πιλᾶτος ἐν αὐτῇ τῇ ἡμέρᾳ μετ' ἀλλήλων· προϋπῆρχον γάρ ἐν ἔχθρᾳ ὄντες πρός ἑαυτούς»[57].

γ. Ἡ δεύτερη φάση τῆς δίκης ἐνώπιον τοῦ Πιλάτου

Μέ τήν ἐπιστροφή τοῦ Ἰησοῦ ὁ Πιλᾶτος αἰσθάνεται τήν ὑποχρέωση νά συγκαλέσει τό Ἰουδαϊκό Συνέδριο, ἀλλά καί τόν λαό μαζί γιά νά τούς ἀνακοινώσει, ὅτι ὄχι μόνο οἱ δικές του ἔρευνες ἀλλά καί τοῦ Ἡρῴδη καταλήγουν στό συμπέρασμα ὅτι ὁ Ἰησοῦς δέν ἔχει καμία σχέση μέ τίς ἀποδιδόμενες σ' αὐτόν κατηγορίες: «Προσηνέγκατέ μοι τόν ἄνθρωπον τοῦτον ὡς ἀποστρέφοντα τόν λαόν, καί ἰδού ἐγώ ἐνώπιον ὑμῶν ἀνακρίνας οὐδέν εὗρον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τούτῳ αἴτιον ὧν κατηγορεῖτε κατ' αὐτοῦ. Ἀλλ' οὐδέ Ἡρῴδης· ἀνέπεμψα γάρ ὑμᾶς πρός αὐτόν· καί ἰδού οὐδέν ἄξιον θανάτου ἐστί πεπραγμένον αὐτῷ»[58].

Ἄν ὁ Πιλᾶτος εἶχε τήν ψυχική δύναμη, τήν εὐαισθησία ἔναντι τοῦ δικαίου καί τῆς ἀλήθειας, τήν ἀξιοπρέπεια καί τήν προσωπικότητα πού ἀπαιτοῦσε ἡ πολιτική καί δικαστική ἐξουσία τῆς ὁποίας ἦταν φορέας, θά ἀπελευθέρωνε ἀμέσως τόν κρατούμενο, ἀγνοώντας τίς αἰτιάσεις τοῦ θρησκευτικοῦ Ἱερατείου τῶν Ἰουδαίων.

Στήν οἰκοδόμηση τῆς ἐπιθυμίας του, τῆς ἄτολμης ὅμως, νά ἐλευθερώσει τόν Ἰησοῦ, συνέβαλε καί ἡ γυναῖκα του, πού ἐνῶ καθόταν στήν ἕδρα του, τοῦ ἔστειλε μήνυμα νά μήν προβεῖ σέ καταδικαστική ἀπόφαση ἐναντίον τοῦ Ἰησοῦ, διότι ὅλη τήν νύκτα βασανίστηκε ἀπό ἐφιαλτικά ὄνειρα. «... μηδέν σοι καί τῷ δικαίῳ ἐκείνῳ· πολλά γάρ ἔπαθον σήμερον κατ' ὄναρ δι' αὐτόν»[59]. Ὁ Πιλᾶτος ἦταν σκεπτικιστής καί διακατεχόταν ἀπό ἀρκετή δεισιδαιμονία· διαισθάνεται ὅτι ἡ ὑπόθεση ἔχει μυστηριώδεις συμφύσεις καί φοβούμενος τήν ἐπέμβαση κάποιας ὑπερφυσικῆς δυνάμεως ἐπιθυμοῦσε τήν ἀπελευθέρωση τοῦ κατηγορουμένου.

Ἀντί ὅμως νά ἀσκήσει μέ ἀποφασιστικότητα καί ἀνυποχώρητα αὐτό τό δικαίωμα πού ἀπαιτοῦσε ἡ πολιτική καί δικαστική ἐξουσία του, προσπάθησε μέ ἀφελῆ τεχνάσματα νά ἐκτονώσει τήν ὀργή καί τό μῖσος τῶν Ἰουδαίων, νά ἀποδυναμώσει τήν ἀδιαλαξία τους καί μέ τήν δική τους συγκατάθεση πλέον νά ἐλευθερώσει τόν κατηγορούμενο.

Ἡ πρώτη ἐνέργεια πού ἔθεσε ἀτυχῶς καί ἀνεντίμως στήν ὑπηρεσία αὐτῆς τῆς σκοπιμότητας, ἦταν νά προβεῖ σέ διαδικασία βάναυσου ἐξευτελισμοῦ τοῦ Ἰησοῦ μέ προπηλακισμούς, ἐμπτυσμούς, μαστιγώσεις καί ἄλλα βασανιστήρια, μετά τό τέλος τῶν ὁποίων ἡ ἐμπερίστατη θέση τοῦ ἡμιθανοῦς ἀπό τά βασανιστήρια Ἰησοῦ,

57. Ὅ.π., 23,12.
58. Ὅ.π., 23, 13-15. Βλ. Γεωργ. Πατρώνου, ὅ.π., σ. 497.
59. Ματθ. 27,19.

θά προκαλοῦσε οἶκτο καί συγκίνηση γιά ἀπελευθέρωση, ὅπως εὐφαντάστως καί ἐξωπραγματικῶς ὑπέθετε. Ἡ προσπάθεια αὐτή ὅμως ἀπέβη ἀπελπιστικῶς ἄκαρπη.

Στή συνέχεια ἐκμεταλλευόμενος τό ἔθος πού ὑπῆρχε νά ἐλευθερώνεται κάποιος κατάδικος κατά τίς ἑορτές τοῦ Πάσχα, μέ ἀπόφαση τῆς πολιτικῆς ἡγεσίας ἤ μέ πρόταση τοῦ λαοῦ, κάνει τήν σχετική πρός τοῦτο πρόταση, θέτοντας ἐνώπιον τῆς διακριτικῆς τους εὐχέρειας τήν ἐπιλογή ἀπελευθερώσεως ἑνός ἐκ δύο προτεινομένων ὀνομάτων: «Τίνα θέλετε ἀπό τῶν δύο ἀπολύσω ὑμῖν; Βαραββᾶν ἤ Ἰησοῦν τόν λεγόμενον Χριστόν;»[60]. Ὁ Βαραββᾶς ἦταν ἕνας γνωστός στασιαστής τῆς Ἱερουσαλήμ πού εἶχε διαπράξει πολλά ἀδικήματα καί ληστεῖες, ἐπιπροσθέτως δέ καί ἕνα φόνο. Οἱ συγκεντρωμένοι ὅμως μπροστά στό Πραιτώριο δέν ἦταν ὁ πραγματικός λαός, οἱ ἔντιμοι, σοβαροί καί ἀξιοπρεπεῖς, ἀλλά ὁ ἀλλοτριωμένος καί ἐπιστρατευμένος ἀπό τό Ἱερατεῖο ὄχλος πού ἐκτελοῦσε ἐντολές καί γι᾽ αὐτό ἡ ἀπάντησή του ἦταν «Τόν Βαραββᾶν»!... Προτιμᾶ δηλαδή ὁ λαός τήν ἀπελευθέρωση ἑνός ληστῆ καί δολοφόνου παρά ἑνός φορέως μιᾶς ἀκηλίδωτης ἀθωότητας, τοῦ Ἰησοῦ, πού ἦρθε νά εὐεργετήσει σωστικῶς τόν κόσμο. Ὁ Πιλᾶτος ἐπαναλαμβάνει τήν ἐρώτηση ἐλπίζοντας νά τούς μεταπείσει: «Τί οὖν ποήσω Ἰησοῦν τόν λεγόμενον Χριστόν;». Ὅμως οἱ φωνές περισσότερο ἔντονες καί περισσότερο ἀπαιτητικές δονοῦσαν τήν ταραγμένη ἀτμόσφαιρα: «Σταυρωθείτω». Προσπαθώντας νά ἀφυπνίσει τούς ἀδρανοποιημένους ἐνοχοποιητικούς μηχανισμούς τους, ἐρωτᾶ γιά τρίτη φορά ὑπογραμμίζοντας παράλληλα τήν ἀθωότητα τοῦ κατηγορουμένου: «Τί γάρ κακόν ἐποίησεν; Οὐδέν ἄξιον θανάτου εὗρον ἐν αὐτῷ». «Παιδεύσας οὖν αὐτόν ἀπολύσω. Οἱ δέ ἐπέκειντο φωναῖς μεγάλαις αἰτούμενοι αὐτόν σταυρωθῆναι»[61].

Ἡ ἱκανοποίηση ὅμως τοῦ ἰουδαϊκοῦ αἰτήματος προσκρούει σέ μιά κραυγαλέα δυσκολία, ἐξ αἰτίας τῆς πρό ὀλίγου δημοσίας ἀναγνωρίσεως τῆς ἀθωότητας τοῦ κατηγορουμένου ἀπό τόν Πιλᾶτο καί γι᾽ αὐτό ἐπιμένει στίς βάναυσες εἰς βάρος τοῦ Ἰησοῦ προσπάθειές του, μέ τήν ἐλπίδα προκλήσεως ἐπί τέλους αὐτή τή φορά τῆς συμπάθειας τοῦ ὄχλου. Παραδίδει λοιπόν τόν Ἰησοῦ στό φοβερό μαρτύριο τῆς φραγγελώσεως[62] καί στήν διάθεση τῶν βασανιστῶν νά τόν ἐμπαίξουν, εἰρωνευθοῦν, ἐμπτύσουν στό πρόσωπο καί νά τόν κτυπήσουν. Τό σῶμα τοῦ Ἰησοῦ γέμισε ἀπό πληγές αἱμορροοῦσες. Ἔτσι κακοποιημένος, αἱμόφυρτος καί ἡμιθανής καθώς ἦταν γίνεται ἀντικείμενο ἐμπαιγμοῦ. Οἱ στρατιῶτες τοῦ φόρεσαν κόκκινη χλαμύδα, τοῦ ἔδωσαν γιά σκῆπτρο «βασιλικό» ἕνα καλάμι στό χέρι, τόν στεφάνωσαν μέ ἕνα ἀγκάθινο στεφάνι καί τό χλεύαζαν «χαῖρε ὁ βασιλεύς τῶν Ἰουδαί-

60. Ματθ. 27,17-18.
61. Λουκ. 23,22.
62. Τό μαρτύριο τῆς φραγγελώσεως ἦταν φρικτό. Ἔδεναν ὀλόγυμνο τόν κατάδικο σέ μιά κολώνα σέ θέση ἐπικλινῆ καί τόν κτυποῦσαν οἱ στρατιῶτες ἀλύπητα μέ τό βούνευρο, πού ἦταν ἕνα μαστίγιο ἀπό λωρῖδες δέρματος, στά ἄκρα τοῦ ὁποίου ἦταν προσδεδεμένα μικρά κομμάτια ἀπό μολύβι ἤ ἀπό ὀστᾶ. Οἱ ἱστορικοί ἀναφέρουν ὅτι τό μαρτύριο αὐτό ἦταν τόσο ἐπώδυνο, πού πολλοί κατάδικοι ἀπέθνησκαν κατά τήν διάρκεια τοῦ μαρτυρίου.

ων»[63].

Ὁ Ἰησοῦς μαστιγωμένος, μέ φρικτές πληγές στό σῶμα του καί ἕτοιμος νά καταρρεύσει, θά μποροῦσε νά προκαλέσει δέος καί συμπάθεια. Εἶναι ὁ ἄνθρωπος τῶν πόνων τοῦ Ἡσαΐα. Οἱ Ἀρχιερεῖς ὅμως δέν βλέπουν στό πρόσωπό του τόν Θεό τους, τόν Σωτῆρα τους, Αὐτόν πού τούς ὁδήγησε ἀπό τήν Αἴγυπτο στήν Γῆ τῆς Ἐπαγγελίας. Ἀπαιτοῦν νά σταυρωθεῖ ὡς ἐχθρός τους, ὡς ἐπικίνδυνος[64].

Ἄσπλαχνη καί πικρή συμπεριφορά, πού ἐκφράζει ἀγνωμοσύνη καί πού προδίδει μιά τραγική παραμόρφωση στήν ἀνθρώπινη προσωπικότητα[65]. Μάταια ὁ Πιλᾶτος ἐλπίζει τόν οἶκτο τους γιά τόν καταπληγωμένο καί αἱμορροοῦντα Ἰησοῦ. Ὅπως μᾶς πληροφορεῖ ὁ Εὐαγγελιστής Ἰωάννης «Ἐξῆλθεν οὖν πάλιν ἔξω ὁ Πιλᾶτος καί λέγει αὐτοῖς· ἴδε ἄγων ὑμῖν αὐτόν ἔξω, ἵνα γνῶτε ὅτι ἐν αὐτῷ οὐδεμίαν αἰτίαν εὑρίσκω. Ἐξῆλθεν οὖν ὁ Ἰησοῦς ἔξω φορῶν τόν ἀκάνθινον στέφανον καί τό πορφυροῦν ἱμάτιον, καί λέγει αὐτοῖς· ἴδε ὁ ἄνθρωπος»[66].

Ἀσυγκίνητοι, ψυχροί, αἱμοδιψεῖς, σωστές ἀνθρωποειδεῖς ὑποφύσεις καί ἀξιοθρήνητοι οἱ Ἰουδαῖοι, ὄχι μόνο ἔμειναν ἀμετάπτωτα ἀσυγκίνητοι, ἀλλά μέ κορυφωμένες τίς κραυγές τους ἀπαιτοῦσαν: «Σταύρωσον, σταύρωσον αὐτόν».

Ἀπογοητευμένος τότε ὁ Πιλᾶτος καί μέ μιά διάθεση περιφρονήσεως τούς λέγει: «Λάβετε αὐτόν ὑμεῖς καί σταυρώσατε· ἐγώ γάρ οὐχ εὑρίσκω ἐν αὐτῷ αἰτίαν»[67].

Ὁ Ἰησοῦς «πάσχει»· νοιώθει τήν ἀπόλυτη κένωση, ἡ ὁποία θά κορυφωθεῖ πάνω στόν Σταυρό. Ἐξακολουθεῖ νά εἶναι μόνος - κατάμονος· κανείς δέν μπορεῖ νά τόν καταλάβει. Κανείς δέν μπορεῖ νά ἐννοήσει ἤ νά διαισθανθεῖ πῶς λειτουργοῦν οἱ δύο φύσεις του κατά τήν διάρκεια τῶν παθῶν του. Βρίσκεται ἐνώπιον ἑνός ἀφηνιασμένου καί ἀχαλίνωτου ὄχλου καί ἑνός τραγικοῦ σκληροκάρδιου σατανοκεντρικοῦ Ἱερατείου· αἱμόφυρτος δέ καθώς εἶναι, διαπερνᾶται ἀπό τήν ὀδύνη ἑνός ὑψηλόβαθμου πόνου. Κάθε τι δέ πού εἶναι ἤ πού συμβαίνει στόν ἄνθρωπο, ἀκόμη καί ὁ πόνος, ἀποκτᾶ δυνατότητα ὑπάρξεως διά τῆς θείας του φύσεως. Ὁ ἀνθρώπινος πόνος, ἔστω καί ἄν εἶναι ἀρνητική ἄποψη τῆς ὑπάρξεως, ἔχει τίς ρίζες του στό Θεό. Βεβαίως ὁ Θεός ἀποδοκιμάζει τό κακό σέ ὅλες του τίς μορφές. Μά γνωρίζει τόν πόνο τῶν ἀνθρώπων ἔτσι ὅπως δέν θά τόν γνωρίσει ποτέ κανείς ἄνθρωπος. Διότι τόν γνωρίζει ἀπό τό ἐσωτερικό τῆς ὑπάρξεώς του, ἀπό τό ὁποῖο προέρχονται ὅλα τά ὄντα· καί αὐτή ἡ γνώση σημαίνει εἴσοδο μέσα στόν πόνο.

Ἡ θεϊκή τελειότης ἀποκλείει κάθε ὀδύνη; Ἀποκλείει βεβαίως τόν πόνο στήν ἀνθρώπινη ἔννοιά του, ἕνα πόνο πού συνεπάγεται περιορισμό, στέρηση, κατάργηση μιᾶς ἀκεραιότητας. Ἀποκλείει τόν πόνο πού ἐπιβάλλεται ἀπό κάποια δύναμη ἐξωτερική. Ὁ ἄνθρωπος ἐνδέχεται νά ὑποφέρει, ἀλλά ὁ Ἰησοῦς δέν εἶναι δυνατόν

63. Ματθ. 27,29.
64. Τζοβάννι Παπίνι, ὅ.π., σ. 228.
65. Νικοδήμου (Μητρ.), ὅ.π., σ. 106.
66. Ἰωάν. 19,4-6.
67. Ὅ.π., 19,6.

νά συνθλιβεῖ ἤ νά περιορισθεῖ ἀπό πράγματα ἤ ἀπό πρόσωπα. Ἐν τούτοις, ἀντί νά σκεπτόμαστε γιά μιά μείωση τῆς θείας τελειότητας διά τοῦ πόνου πού ἐπιβάλλεται ἔξωθεν στό Θεό καί γίνεται ἀποδεκτός ἀπ' Αὐτόν, μποροῦμε νά σκεφθοῦμε ὅτι ὁ Θεός ἑκουσίως, ἐνεργητικῶς, μέ δική του πρωτοβουλία «παίρνει ἐπάνω του» τόν πόνο τῶν ἀνθρώπων. Ἡ πράξη μέ τήν ὁποία ἀναλαμβάνει ὁ Θεός τόν ἀνθρώπινο πόνο εἶναι μία ἐλεύθερη πράξη τῆς ἀπόλυτης ἐξουσίας του. Πράξη πού δέν μειώνει καθόλου τήν θεϊκή του τελειότητα[68].

Ὁ Ἰησοῦς ἐνῶ βρίσκεται λοιπόν μέσα στήν ὡς ἄνω ἀτμόσφαιρα τῆς μοναξιᾶς, τοῦ πόνου καί τῆς τραγικῆς παραμορφώσεως τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητας τῶν διωκτῶν του, ἀκούει τήν σκληρή παραχώρηση τοῦ Πιλάτου πρός τούς κατηγόρους του: «…Λάβετε αὐτόν ὑμεῖς καί σταυρώσατε…».

Ἄμεση, θρασεῖα καί ἀναιδής ἡ ἀπάντηση: «Ἡμεῖς νόμον ἔχομεν, καί κατά τόν νόμον ἡμῶν ὀφείλει ἀποθανεῖν, ὅτι ἑαυτόν Θεοῦ Υἱόν ἐποίησεν»[69]. Ἡ περιρρέουσα ἀτμόσφαιρα λειτουργοῦσε ὑπό τήν σκέπη μυστηριωδῶν γεγονότων πού εἶχαν ἥρωες Θεούς, οἱ ὁποῖοι κατέβαιναν ἀνάμεσα στούς ἀνθρώπους καί ζοῦσαν μαζί τους ὡς ἄγνωστοι. Στό ἄκουσμα λοιπόν τῆς λέξεως «Υἱός τοῦ Θεοῦ», ὁ Πιλᾶτος θυμήθηκε τήν προειδοποίηση τῆς γυναίκας του, κατελήφθη ἀπό δέος καί φόβο ἤ καί αἰσθήματα ἐνοχῆς, μήπως ἔχει ἐνώπιόν του κάποιο Θεό ἤ ἡμίθεο μέ ἀνθρώπινη μορφή καί εἰσῆλθε πάλι στήν αἴθουσα τοῦ δικαστηρίου καί κατάπληκτος ἐρωτᾶ τόν Ἰησοῦ: «Πόθεν εἶ σύ;»[70] καί ὁ Ἰησοῦς ἀπαντᾶ διά τῆς μεγαλειώδους σιωπῆς του «…Ἀπόκρισιν οὐκ ἔδωκε αὐτῷ»[71] καί ὁ Πιλᾶτος ἐμφανῶς ἐνοχλημένος «… Ἐμοί οὐ λαλεῖς; Οὐκ οἶδας ὅτι ἐξουσίαν ἔχω σταυρῶσαι σε καί ἐξουσίαν ἔχω ἀπολῦσαι σε;»[72].

Ὁ Κύριος κρίνων μέ μετριοπάθεια τό ἔγκλημα στό ὁποῖο ὁ Πιλᾶτος ὁδηγεῖται, τοῦ ἀπαντᾶ: «… Οὐκ εἶχες ἐξουσίαν οὐδεμίαν κατ' ἐμοῦ, εἰ μή ἦν σοι δεδομένον ἄνωθεν· διά τοῦτο ὁ παραδιδούς μέ σοι μείζονα ἁμαρτίαν ἔχει»[73]. Δηλαδή τό ἀξίωμα τοῦ δικαστῆ σοῦ εἶναι δοσμένο ἀπό τόν Θεό καί εἶσαι ὑποχρεωμένος νά μέ δικάσεις, ἀφοῦ μέ ἔφεραν ἐμπρός σου ὡς κατηγορούμενο οἱ Ἰουδαῖοι. Γι' αὐτό μεγαλύτερη ἐνοχή ἀπό ἐσένα, πού ἀπό φόβο δέν τολμᾶς νά ἀποδώσεις δικαιοσύνη, ἔχουν ὁ Καϊάφας καί τό Συνέδριο πού μέ παρέδωσαν στά χέρια σου (Κολιτσάρας)[74].

Ὁ Πιλᾶτος ἔμπλεος θαυμασμοῦ γιά τό μεγαλειῶδες ἦθος τοῦ Ἰησοῦ, ἐπιχειρεῖ μιά ἀκόμη προσπάθεια γιά νά λυγίσει τήν Ἰουδαϊκή ἀκαμψία: «Ἴδε ὁ Βασιλεύς

68. ΕΜΑΕ, ὅ.π., σσ. 128-129.
69. Ἰωάν. 19, 7-11.
70. ὅ.π., 19, 7-11.
71. ὅ.π., 19, 7-11.
72. ὅ.π., 19, 7-11.
73. ὅ.π., 19, 7-11.
74. Καλλινίκου Καρούσου (Μητρ.), ὅ.π., σ. 192.

ὑμῶν»[75]. Ἡ φωνή ὅμως τοῦ ὄχλου εἶναι ἀμεταπτώτως ἄκαμπτη «Ἆρον, Ἆρον σταύρωσον αὐτόν»[76] καί ὁ Πιλᾶτος ἐμφανῶς ἀπογοητευμένος καί καταπονημένος ἀπό τήν ἰουδαϊκή αὐτή ἀκαμψία, ἀλλά καί ἀπό τήν βεβαιότητα ὅτι ὁδηγεῖ ἕνα ἀθῶο σέ ἀτιμωτική θανατική καταδίκη, τούς ἐρωτᾶ: «Τόν βασιλέα ὑμῶν σταυρώσω;»[77]. Ἐκεῖνοι μέ ἰταμότητα θυσιάζουν τήν ἐθνική τους ὑπερηφάνεια, νομιμοποιοῦν τήν ρωμαϊκή κατοχή καί ἀπαντοῦν: «Οὐκ ἔχομεν Βασιλέα εἰ μή Καίσαρα»[78] καί στοχεύοντας τόν Πιλᾶτο στήν ἀχίλλειο πτέρνα του τοῦ ἀπευθύνουν τήν πολύ σοβαρή ἀπειλή: «Ἐάν τοῦτον ἀπολύσεις, οὐκ εἶ φίλος τοῦ Καίσαρος· πᾶς ὁ Βασιλέα ἑαυτόν ποιῶν ἀντιλέγει τῷ Καίσαρι»[79]. Ὁ Πιλᾶτος παραλύει στήν ἰδέα τῆς ἀντιπαραθέσεώς του μέ τόν αὐτοκράτορα καί ἰδίως τώρα πού εἶχε λόγους νά ἐπιθυμεῖ τήν εὔνοιά του. Εἶναι ἀξιολύπητος καί ἀξιοκατάκριτος. Ἄν καί εἶναι πεπεισμένος γιά τήν ἀθωότητα τοῦ Ἰησοῦ, ὅμως ὑποτάσσει τήν συνείδηση καί τήν ἀξιοπρέπειά του στήν φωνή τῆς σκοπιμότητας καί παρέχει τήν συγκατάθεσή του γιά τήν διάπραξη τοῦ στυγεροῦ καί μεγαλύτερου ἐγκλήματος τῆς παγκόσμιας ἱστορίας, παραδίδοντας μέ παραλελυμένους τούς μηχανισμούς τῆς ἐντιμότητας καί τῆς ἠθικῆς τόν Ἰησοῦ, «ἵνα σταυρωθῇ»[80].

Προηγουμένως ἔκαμε μόνο μιά συμβολική, ἀλλά ἐξόχως ἀξιοθρήνητη χειρονομία νά νήψει τά χέρια του λέγοντας «ἀθῶος εἰμί ἀπό τοῦ αἵματος τοῦ δικαίου τούτου· ὑμεῖς ὄψεσθε»[81]. Ἀλλά τό νερό, ὅπου βύθισε τά χέρια του δέν εἶναι ἀρκετό γιά νά τά ξεπλύνει. Τά χέρια αὐτά ἔμειναν καταματωμένα στούς αἰῶνες[82]. Στόν γελοῖο θεατρινισμό τῆς νήψεως τῶν χεριῶν τοῦ Πιλάτου, ὁ λαός ἀπάντησε μέ τά ἀνατριχιαστικά ἐκεῖνα λόγια: «Τό αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς καί ἐπί τά τέκνα ἡμῶν», ὁπότε ὁ Πιλᾶτος ἐλευθέρωσε τόν Βαραββᾶ «τόν δέ Ἰησοῦν παρέδωκε τῷ θελήματι αὐτῶν»[83].

Τό ἐκχυθέν ὅμως ἐπί τοῦ Σταυροῦ αἷμα τοῦ Ἰησοῦ διέγραψε, σύν τοῖς ἄλλοις, τήν ἕως τότε μεταξύ Θεοῦ καί Ἰουδαίων Διαθήκη καί τήν ἀντικατέστησε ἀπό τήν Νέα Διαθήκη, ἀλλά μεταξύ πλέον Αὐτοῦ καί τῶν Ἐθνῶν. Τό δέ πρόσωπο τοῦ ἀναμενομένου ἀπό αὐτούς Μεσσία, δέν θά εἶναι τό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ, τό ὁποῖο ἀπέρριψαν, ἀλλά τό πρόσωπο τοῦ Ἀντιχρίστου.

75. Ἰωάν. 19, 14-15.
76. ὅ.π., 19, 14-15.
77. ὅ.π., 19, 12-15.
78. ὅ.π., 19, 12-15.
79. ὅ.π., 19, 12-15.
80. ὅ.π., 19, 12-15.
81. Ματθ. 27, 24.
82. Τζοβάννι Παπίνι, ὅ.π., σ. 229.
83. Ματθ. 27, 23-26· Λουκ. 23, 25.

4. ΕΠΙΛΟΓΙΚΑ ΤΗΣ ΔΙΚΗΣ

Ἡ σχετική ἀφήγηση τῶν Εὐαγγελιστῶν γιά ὅλες τίς φάσεις τῶν παθῶν τοῦ Ἰησοῦ εἶναι ἡ ἁγία Ἀλήθεια. Μέ ἀνεπιτήδευτη ἁπλότητα ἐκθέτει ὅσα ἐλέχθησαν καί ὅσα ἔγιναν. Πουθενά δέν ὑπάρχει ἔστω καί μία φράση πού νά δείχνει τί γινόταν στό ἐσωτερικό τοῦ Ἰησοῦ ἤ ἐκείνου πού τά γράφει. Γιά νά καταλάβομε τήν ἁπλότητα τῆς ἀφηγήσεως, δέν ἔχομε παρά νά σκεφθοῦμε τί θά ἔγραφε γι' αὐτά ἕνας νεώτερος συγγραφέας. Γι' αὐτό οἱ ἀφηγήσεις αὐτές εἶναι τόσο ἀξιόπιστες ἀλλά ταυτοχρόνως καί τόσο ἀθόρυβες. Κάθε μία ἀπό τίς φράσεις τους ἔχει ἀνεξάντλητο περιεχόμενο. Μᾶς παρουσιάζουν ὅμως μόνο τόσο ἀπ' αὐτό τό περιεχόμενο, ὅσο κάθε φορά μποροῦν νά ἀπορροφήσουν ἡ σοβαρότητά μας καί ἡ ἀγάπη μας.

Ἕνα ἀπό τά τόσο ἄξια ἀναφορᾶς, ἀπό τίς φάσεις τῆς δίκης τοῦ Ἰησοῦ, εἶναι ὅτι οἱ ἐχθροί του πού συναντήθηκαν σ' αὐτή τήν δίκη ἐμφανίζουν μιά τέτοια ἑνότητα ἀπέναντί του, πού ἀποδεικνύεται σάν ἡ πιό σατανική ἀντίθεση στήν Βασιλεία τοῦ Θεοῦ καί στήν εἰρήνη της. Φαρισαῖοι καί Σαδδουκαῖοι εἶναι ἄσπονδοι ἀντίπαλοι μέ ἕνα διαρκῆ πόλεμο μεταξύ τους. Ἐδῶ ὅμως εἶναι σύμφωνοι καί σύμμαχοι. Αὔριο, ὅταν ὁ Ἰησοῦς θά βρίσκεται στόν τάφο θά ἀρχίσει πάλι ὁ μεταξύ τους πόλεμος. Ὁ λαός ὁ περιφρονημένος ἀπό τούς ἄρχοντες καί εὐεργετηθείς ἀπό τόν Ἰησοῦ, τόν ὑποδέχτηκε στά Ἱεροσόλυμα θριαμβευτικά μέ τά «Ὡσαννά» του καί ἦταν ἕτοιμος νά τόν ἀνακηρύξει Βασιλέα-Μεσσία· ἀκόμη καί νά ἐπαναστατήσει, ἄν ἦταν ἀνάγκη, καί νά πολεμήσει ἐναντίον τῶν Ρωμαίων. Τώρα ὅμως ἄφησε νά τοῦ ξερριζώσουν ἀπό τήν καρδιά του ὅλη τήν εὐγνωμοσύνη καί τόν ἐνθουσιασμό του γιά τόν Ἰησοῦ καί ἀκολουθεῖ πειθαρχικά καί συντεταγμένα τήν ἄρχουσα τάξη. Ἀνάμεσα στούς Φαρισαίους καί τούς Ρωμαίους ὑπάρχει ἕνα εὐνόητο μῖσος. Ὁ Καῖσαρ πού ἀξιώνει νά τόν προσκυνοῦν ὡς Θεό, στά μάτια τῶν Φαρισαίων ἦταν ὁ «ἀντικείμενος» στόν Θεό καί εἶχε ἐνσαρκωθεῖ σ' αὐτόν κάθε βδέλυγμα. Στήν δίκη ὅμως, κατά ἕνα παράδοξο τρόπο, θύμισαν στόν Πιλᾶτο πώς ἔχουν καθήκοντα ἀπέναντι στόν Καίσαρα καί ἐπικαλοῦνται γιά τούς σκοπούς τους τόν Ρωμαϊκό νόμο... Ὁ Πιλᾶτος καί ὁ Ἡρώδης ὡς τήν ὥρα ἐκείνη ἦταν δεδηλωμένοι ἐχθροί. Τώρα ὅμως ὁ Πιλᾶτος χρησιμοποιεῖ τήν εὐκαιρία γιά νά δείξει εὐγένεια στόν ἐχθρό του. Ὁ δέ Ἡρώδης ἐκτιμᾶ τήν πρόθεση καί μ' αὐτή τήν διπλωματική ἐπικοινωνία, πάνω στό αἷμα τοῦ Ἰησοῦ θεμελιώνουν τήν φιλία τους.

Εἶναι καταπληκτικό πώς ὁ διχασμένος ἀπό τό μῖσος κόσμος ἑνώνεται ξαφνικά γιά νά κτυπήσει τόν Ἰησοῦ. Κάθε δίκη εἶναι ἐκ τῶν πραγμάτων μιά μάχη. Ἐδῶ ὅμως δέν γίνεται καμιά μάχη. Ὁ Ἰησοῦς δέν πολεμᾶ. Δέν ἀντικρούει τίποτα. Δέν φέρνει ἐπιχειρήματα. Ἀφήνει τά γεγονότα νά ἐξελιχθοῦν μόνα τους. τήν δεδομένη μάλιστα στιγμή τῆς κορυφώσεως τῆς δίκης λέει ἀκριβῶς ἐκεῖνο πού χρειάζονται οἱ ἐχθροί του γιά νά «νομιμοποιήσουν» τήν θανατική καταδίκη του. Ἡ σιωπή του κατά τήν διάρκεια τῆς δίκης δέν εἶναι οὔτε ἀπό ἀδυναμία, οὔτε ἀπό ἀπελπισία. Εἶναι μιά θεία πραγματικότητα, μιά ἁγία παρουσία, μία τέλεια προθυμία θυσίας

πού βοηθᾶ νά γίνει ὅ,τι ἔπρεπε νά συμβεῖ[84].

Γιά τόν Εὐαγγελιστή Ἰωάννη, ἡ ἀπόφαση γιά τήν σταυρική καταδίκη τοῦ Ἰησοῦ ἔχει ὄχι μόνο ἱστορική, ἀλλά καί θεολογική σημασία. Πολλές φορές ὁ Εὐαγγελιστής ἀναφέρεται σέ προφητικές ρήσεις τοῦ ἰδίου τοῦ Ἰησοῦ γιά «ὕψωσή» του, μέ τήν ὑπογράμμιση ὅτι «τούτῳ ἔλεγε σημαίνων ποίῳ θανάτῳ ἤμελλεν ἀποθνήσκειν»[85]. Ἡ ὕψωση τοῦ Υἱοῦ τοῦ Ἀνθρώπου στό σταυρό ἦταν μέρος τοῦ σχεδίου τῆς θείας οἰκονομίας[86]. Μέχρι τότε ὁ Ἰησοῦς εἶχε διαφύγει πολλές φορές τόν διά λιθοβολισμοῦ θάνατον. Τόν θάνατο ὅμως τοῦ σταυροῦ τόν ἀποδέχεται ἐλεύθερα[87]. Ἕνα θάνατο πού εἶναι τό κεντρικό γεγονός τῶν θείων παθῶν. Μπροστά δέ στό μαρτύριο τοῦ Σταυροῦ ὠχριοῦν ὅλες οἱ προηγηθεῖσες δοκιμασίες τῶν ἐμπτυσμῶν, ταπεινώσεων, ξυλοδαρμῶν καί τῶν πληγῶν τῆς φραγγελώσεως.

Ὅταν ἀναφερόμαστε στό πάθος τοῦ Ἰησοῦ δέν πρέπει νά λέμε, ὅπως ὁμολογεῖ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, ὅτι ἔπαθε ἡ θεότητα στήν σάρκα, ἀλλά ὅτι ὁ Θεός ἔπαθε ἐν σαρκί. Ὑπάρχει οὐσιώδης διαφορά μεταξύ τῶν δύο αὐτῶν φράσεων. Ἡ πρώτη δείχνει ὅτι ἔπαθε καί σταυρώθηκε ἡ θεία φύση, πρᾶγμα πολύ κακόδοξο, ἐνῶ ἡ δεύτερη πού εἶναι ἡ ὀρθή, λέγει ὅτι ἔπαθε ὁ Θεός στήν ἀνθρώπινη σάρκα πού προσέλαβε μέ τήν ἐνανθρώπησή του. Ἡ σάρκα δηλαδή τοῦ Θεοῦ Λόγου ἔπαθε καί σταυρώθηκε, χωρίς νά πάθει τίποτα ἡ Θεότητα.

Ὁ Χριστός ἦταν Θεάνθρωπος, τέλειος Θεός καί τέλειος ἄνθρωπος. Στόν Χριστό ὑπῆρχαν δύο φύσεις, ἡ θεία καί ἡ ἀνθρώπινη· μία ὅμως ἦταν ἡ ὑπόσταση, ὁ θεάνθρωπος Χριστός. Ἡ θεία φύση εἶναι ἀπαθής, ἐνῶ ἡ ἀνθρώπινη φύση πάσχει. Κατά τόν καιρό λοιπόν τοῦ Πάθους, ἐνῶ ἔπασχε ἡ ἀνθρώπινη φύση δέν συνέπασχε τό ἀπαθές, δηλαδή ἡ θεία φύση.

Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός χρησιμοποιεῖ δύο παραδείγματα γιά νά μᾶς βοηθήσει νά κατανοήσομε τό μυστήριο τῆς κενώσεως τοῦ Χριστοῦ, κατά τόν καιρό τοῦ πάθους καί τοῦ Σταυροῦ.

Τό ἕνα παράδειγμα ἀναφέρεται στό δένδρο πού κόπτεται ἀπό τόν ξυλοκόπο τήν ὥρα πού φωτίζεται ἀπό τόν ἥλιο. Ὅπως ὅταν κόπτεται τό φωτισμένο δένδρο παραμένει ἄτμητος καί ἀπαθής ὁ ἥλιος καί δέν ὑποφέρει καθόλου, κατά τόν ἴδιο τρόπο ἡ ἀπαθής θεότητα τοῦ Λόγου, ἡ ὁποία εἶναι καθ' ὑπόσταση ἑνωμένη μέ τήν σάρκα, παραμένει ἀπαθής, ἐνῶ πάσχει ἡ σάρκα.

Τό ἄλλο παράδειγμα εἶναι τοῦ πυρακτωμένου σιδήρου. Ὅταν χύσομεν νερό σ' ἕνα πυρακτωμένο σίδερο, τότε ἡ φωτιά σβήνεται, ἐνῶ ὁ σίδηρος παραμένει ἀβλαβής, γιατί ἡ φύση του δέν καταστρέφεται ἀπό τό νερό, ὅπως γίνεται μέ τήν φωτιά. Πολύ περισσότερο αὐτό ἔγινε μέ τόν Χριστό. Κατά τό πάθος ἡ θεότητα

84. Romano Guardini, ὅ.π., σσ. 458-460.
85. Ἰωάν. 12, 32-33.
86. Ὅ.π., 3, 14· 8, 28.
87. Γεωργ. Πατρώνου, ὅ.π., σ. 501.

παρέμεινε ἀχώριστη μέ τήν σάρκα, καί ἐνῶ ἔπασχε ἡ ἀνθρώπινη σάρκα, ἐν τούτοις ἡ ἀπαθής θεότητα δέν οἰκειώθηκε τό πάθος.

Ἔτσι, ἐνῶ ἡ θεότητα δέν ἔπαθε τίποτα, οὔτε συνέπασχε στό πάθος καί τόν Σταυρό τοῦ Χριστοῦ, λέμε ὅμως ὅτι ὁ Θεός ἔπαθε καί σταυρώθηκε στήν ἀνθρώπινη σάρκα, δυνάμει τῆς ὑποστατικῆς ἑνώσεως θείας καί ἀνθρώπινης φύσεως στήν ὑπόσταση τοῦ Λόγου.

Αὐτό μπορεῖ νά γίνει κατανοητό ἄν σκεφθοῦμε, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ ἁγιορείτης, ὅτι ἀφοῦ ὁ Θεός Λόγος ἕνωσε τήν ἀνθρώπινη φύση στήν ὑπόσταση τῆς θεότητός του, δέχθηκε νά οἰκειωθεῖ στόν Ἑαυτό του καί τά ἰδιώματά της. Μέ αὐτή τήν ἔννοια λέμε ὅτι χύθηκε τό αἷμα τοῦ Θεοῦ πάνω στόν Σταυρό, ἄν καί ὁ Θεός εἶναι ἀσώματος καί δέν ἔχει αἷμα. Τό ἴδιο ἀκριβῶς φαίνεται στόν λόγο τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, ὅτι «τόν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν»[88]. Πῶς εἶναι δυνατόν νά σταυρωθεῖ ὁ Κύριος τῆς δόξης, πού εἶναι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ ὡς Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀσώματος καί ἄϋλος; Αὐτό ὅμως σημαίνει ὅτι, ἐνῶ ἔπασχε ἡ ἀνθρώπινη φύση, πού ἦταν ἑνωμένη ὑποστατικῶς μέ τόν Θεό Λόγο, πονοῦσε καί ἐκεῖνος μέ τήν ὑποστατικῶς ἑνωμένη ἀνθρώπινη φύση[89]

Τό πάθος τοῦ Ἰησοῦ εἶναι ἕνα γεγονός τῆς Ἱστορίας πού ξεπερνᾶ ὅμως τόν ἱστορικό χρόνο. Ἀνήκει στόν δικό του χρόνο, στόν χρόνο τοῦ Χριστοῦ. Τά γεγονότα διαδέχονται τό ἕνα τό ἄλλο στόν κόσμο πού ζοῦμε ἐμεῖς. Ὑποκείμεθα ἔτσι στόν πειρασμό νά εἰσαγάγομε καί γιά τήν θεία ζωή τήν ἔννοια τῆς διαδοχῆς στήν ἀντίληψή μας. Αὐτό ὅμως εἶναι λάθος, γιατί ὁ Θεός εἶναι πάνω ἀπό τά γεγονότα καί τήν Ἱστορία. Εἶναι αἰώνιος. Ἡ αἰωνιότητά του δέν εἶναι μιά συνεχής σειρά ἤ μία ἀτέλειωτη γραμμή. Ἡ θεϊκή του αἰωνιότητα εἶναι μᾶλλον ἕνα μοναδικό σημεῖο στό ὁποῖο τά πάντα εἶναι παρόντα. Τό παρελθόν καί τό παρόν συνυπάρχουν σ' αὐτή τήν στιγμή πού ζοῦμε. Στήν παρουσία τοῦ Κυρίου ὑπάρχει μία πλήρης παρουσία τοῦ Ὄντος. Ἡ ὁλοκληρία τῆς διαδοχῆς μέσα στόν χρόνο διαλύεται μέσα στήν ἑνότητα ἑνός «τώρα» πού ξεπερνᾶ ὅλα τά «πρίν» καί τά «μετά» τῆς ἀνθρώπινης πείρας μας. Ὁ ἀνθρώπινος χρόνος μας τοποθετήθηκε ἀπό τόν θεάνθρωπο στόν οὐρανό, στήν θεϊκή αἰωνιότητα. Ἡ αἰωνιότητά του περικλείει κάθε στιγμή τοῦ ἀνθρώπινου χρόνου, τό παρελθόν καί τό μέλλον. Ὅλος αὐτός ὁ ἀνθρώπινος πόνος πού φορτώθηκε ἐπάνω στόν Σταυρό, ἡ σταύρωσή του εἶναι κάτι πολύ περισσότερο ἀπό ἕνα ἁπλό γεγονός μέσα στόν χρόνο. Ἡ Μ. Παρασκευή καί τό Πάσχα ἀποτελοῦν ἕνα στήν αἰωνιότητα τῆς Θείας του ζωῆς, ἔστω κι ἄν ἱστορικά τό πάθος προηγεῖται τῆς Ἀναστάσεως. Ὁ Θεός θριαμβεύει πάνω στόν πόνο διά τοῦ πόνου. Ἡ ὀδύνη τοῦ σταυρωμένου Χριστοῦ δέν ἀντιτίθεται στήν δόξα του καί τήν μακαριότητά του. Ἀποτελεῖ αὐτή ἡ ὀδύνη τήν ὕλη ἀπό τήν ὁποία δημιουργεῖ τόν

88. Α΄ Κορ. 2, 8.
89. Ἱεροθέου (Μητρ.), Οἱ Δεσποτικές ἑορτές, ἐκδ. Ἱ. Μονῆς Γενεθλίου τῆς Θεοτόκου, Πελαγία, σσ. 231-233.

αἰώνιο θρίαμβό του. Ἡ ὀδύνη του ταυτόχρονη μέ τήν νίκη του, ὑπερκαλύπτεται ἀπ' αὐτήν, φωτίζεται, μεταμορφώνεται. Πικρά δάκρυα πού μιά φλογερή χαρά θά τά στέγνωνε σέ μιά στιγμή. Ἕνας πόνος πού τόν ἀντιλαμβανόμαστε ἔτσι, θά ἦταν ἡ καύσιμη ὕλη πού θά τροφοδοτοῦσε μιά πελώρια φωτιά[90].

Ἡ ὀδύνη τοῦ Χριστοῦ πάνω στόν Σταυρό ἀποτελεῖ, ὅπως προαναφέρθηκε, τήν ὕλη ἀπό τήν ὁποία δημιουργεῖ τόν αἰώνιο θρίαμβό του. Μέ δεδομένη αὐτή τήν ἀλήθεια ἀντιλαμβανόμαστε γιατί ὁ κατηγορούμενος Ἰησοῦς ἀντιμετωπίζει ὅλες τίς φάσεις τῆς δίκης του διά τῆς σιωπῆς του. Δέν παραθέτει ἐπιχειρήματα. Δέν προσπαθεῖ νά κερδίσει τήν ἀθώωσή του. Ἀφήνει μέ τήν συμπεριφορά του αὐτή νά γίνει τελικά αὐτό πού πρέπει νά γίνει. Καί ἐνῶ ἔτσι φαινομενικά στερεῖται τῶν στοιχείων πού συνθέτουν μιά μάχη, στήν πραγματικότητα διεξάγεται μιά σφοδρή ἀλλά μαύρη, σκοτεινή μάχη. Μιά μάχη ἐναντίον τῆς ἀλήθειας. Ἡ ἀλήθεια βέβαια ἐκεῖ ἦταν τόσο εὐδιάκριτη, τόσο φωτεινή, πού ἡ δίκη ἦταν τόσο ἐμφανής, ὅτι ἕνα μόνο σκοπό εἶχε, νά συσκοτίσει τήν ἀλήθεια τόσο, ὥσπου οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Ἰησοῦ νά βγάλουν τήν ἀπόφαση πού ἤθελαν. Δέν ὑπῆρχε καμία ὑπεράσπιση, οὔτε ὁ ἴδιος ὁ κατηγορούμενος προστάτεψε τόν ἑαυτόν του. Μόνο ἡ ἀλήθεια ἦταν ἐκεί. Καί ὅταν τήν ποδοπάτησαν τόσο, πού κάθε ἀνθρώπινο αἴσθημα εἶχε σιγήσει, τότε σ' αὐτήν «τήν ὥρα καί τήν ἐξουσίαν τοῦ σκότους», βγαίνει ἡ ἀπόφαση· κανείς δέν τό βλέπει τόσο καθαρά ὅσο ὁ Πιλᾶτος. Δέν μπορεῖ εὔκολα νά τοῦ δώσει κανείς δίκιο. Δέν πρέπει νά ξεχνοῦμε πώς ὅσο ἀμείλικτη κι ἄν ἦταν ἡ Ρώμη, ἕνας ἀνώτατος δικαστής τῆς χώρας εἶχε στήν δικαιοδοσία του τό δικαίωμα τῆς ἀρνησικυρίας, τό δικαίωμα τοῦ βέτο.

Θά μποροῦσε κανείς νά ἀντιτάξει ὅτι ὁ Πιλᾶτος ἦταν ἕνας ἀσυνείδητος δικαστής. Ἀκόμα καί μ' αὐτό τό δεδομένο πού μπορεῖ νά εἶναι καί σωστό δέν ἐξηγεῖται ἡ στάση του στήν δίκη τοῦ Ἰησοῦ. Ἄν ἦταν ἁπλῶς ἀσυνείδητος, ἔπρεπε νά κατευθύνει τήν δίκη ἤ νά τήν ἀφήνει νά προχωρεῖ μέ ἕνα τέτοιο τρόπο, πού ἡ ἀπόφαση νά δίνει τήν ἐντύπωση πώς δίκαια καταδίκασε τόν Ἰησοῦ, ἐπειδή ἀπειλοῦσε τήν ἱερατική ἀσφάλεια καί τήν δημόσια τάξη. Στήν πραγματικότητα ὁ Πιλᾶτος φέρθηκε διαφορετικά. Διαπίστωσε πώς δέν ὑπῆρχε καμία ἐνοχή καί ἔγινε μάλιστα αὐτό πολλές φορές καί τό κατέθεσε ἐνώπιον πάντων. Στό τέλος ὅμως ἔβγαλε ἐνσυνείδητα μιά ἀντίθετη πρός τό Δίκαιο καταδικαστική εἰς θάνατον ἀτιμωτική ἀπόφαση.

Συνήθως ξεχνοῦμε ἤ παρακάμπτομε αὐτή τήν ἀντίφαση μέ τήν παρατήρηση πώς ὁ Πιλᾶτος εἶχε ἀδύνατο χαρακτῆρα. Αὐτό ὅμως δέν εἶναι ἀρκετό. Ὁ δικαστής παρασύρθηκε ἀπό τίς δυνάμεις τοῦ σκότους τόσο βαθειά στήν πλάνη καί τό σκοτάδι, ὥστε νά πάψει νά αἰσθάνεται τήν φρικτή καί ἐπιπόλαιη ἀνοησία, καθώς καί τό αἶσχος πού διέπραξε στιγματίζοντάς τον ἀνεξιτήλως ὡς τόν σοβαρότερο συνεργό στήν ἐκτέλεση τοῦ μεγαλύτερου καί φρικτότερου ἐγκλήματος τῆς παγκόσμιας Ἱστορίας.

90. ΕΜΑΕ, ὅ.π., σσ. 129-130.

ΙΕ΄. ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΓΟΛΓΟΘΑ

1. ΚΥΡΙΑΡΧΗ ΑΙΤΙΑ ΟΔΗΓΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΣΤΟΝ ΣΤΑΥΡΟ

Ἡ καταδίκη τοῦ Ἰησοῦ κατέστησε βαρυαλγῆ τήν καρδιά τοῦ καταδικάσαντος αὐτόν Πιλάτου, δεδομένου ὅτι χωρίς ἴχνος ἀμφιβολίας, ἀλλά ἀντιθέτως μάλιστα «ἐν πλήρει συνειδήσει» ὁδηγεῖ στόν Σταυρό ἕναν ἀθῶο καί μάλιστα εὐεργέτη. Αὐτή ἡ περιρρέουσα ἀτμόσφαιρα καθιστᾶ καταθλιπτικό τόν χῶρο τοῦ πραιτωρίου, ἰδίως ὅταν ὁ Πιλᾶτος ὑποχρεούμενος νά περιβάλλει μέ ὅλους τούς νόμιμους τύπους τήν καταδικαστική ἀπόφαση, ἐκφέρει τίς τελευταῖες αὐστηρῶς καθιερωμένες φράσεις του τόσον πρός τόν Ἰησοῦ, ὅσο καί πρός τόν εἰδικό γι' αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἐκτελέσεις στρατιώτη: «Ibis ad crucem». Δηλαδή, «θά πορευθεῖς εἰς τόν Σταυρόν». Καί «I miles, expedi crucem», «πήγαινε στρατιώτη, ἑτοίμασε τόν Σταυρό»[1].

Διαχρονικά ἐπίκαιρο εἶναι τό ἐρώτημα, γιατί σταυρώθηκε ὁ Ἰησοῦς. Συνήθως ἡ ἀπάντηση περιλαμβάνει παράθεση πολλῶν λόγων οἱ ὁποῖοι ἐνδέχεται νά εἶναι στό σύνολό τους ὀρθοί. Ὁ οὐσιωδέστερος ὅμως ἀπό αὐτούς βρίσκεται στά λόγια πού εἶπε ὁ Ἰησοῦς στόν Μυστικό Δεῖπνο, καθώς εὐλογοῦσε τόν Ἄρτο: «Τοῦτο ἐστι τό σῶμα μου τό ὑπέρ ὑμῶν κλώμενον» καί τόν οἶνον: «Τοῦτο τό ποτήριον ἡ Καινή Διαθήκη ἐν τῷ αἵματί μου, τό ὑπέρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον»[2]. Σ' αὐτό «τό ὑπέρ ὑμῶν κλώμενον» καί «τό ὑπέρ ὑμῶν ἐκχυνόμενον» βρίσκεται ἡ ἐξήγηση. Εἶναι τό μήνυμα ἐκεῖνο πού ἐπαναλαμβάνεται συνεχῶς στίς Ἐπιστολές τῶν Ἀποστόλων καί γεμίζει τήν Ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννου: Ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστός μᾶς λύτρωσε μέ τόν θάνατό του[3].

Στόν Μυστικό Δεῖπνο ὁ Ἰησοῦς κόβει τόν Ἄρτο καί τόν δίνει. Βάζει τόν οἶνο στό ποτήρι καί τόν δίνει. Δέν ἀρκεῖ νά ποῦμε ὅτι ὁ Ἰησοῦς προσφέρεται· προσφέρεται σάν ἄρτος κομμένος καί σάν οἶνος πού χύνεται. Δίνει τό σῶμα του τό «κλώμενον» καί τό αἷμα του τό «ἐκχυνόμενον». Καί ἐμεῖς ὅταν λαμβάνομε αὐτό «τό κλώμενον», τό μοιραζόμενο σῶμα του καί πίνομε τό «ἐκχυνόμενον» αἷμα του, ἑνούμεθα ἀλληλοπεριχωρητικῶς μέ τήν θεωμένη ἀνθρώπινη φύση του καί προσλαμβάνομε σωστικῶς καί κατά χάριν, ὅ,τι ἡ θεία φύση του κατ' οὐσίαν ἔχει.

---

1. Ἰ.Θ.Κολιτσάρα, Ὁ Χριστός ἐπί τοῦ Σταυροῦ, ἐκδ. Ἀδελφ. Θεολόγων ἡ «Ζωή», σ.7.
2. Λουκ. 22, 19-20.
3. Romano Guardini, ὅ.π., σ. 461.

Ὁ Ἄρτος τοῦ Θεοῦ «θύεται ὑπέρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς καὶ σωτηρίας». Ὁ Ἰησοῦς εἶναι «ὁ ἄρτος ὁ ζῶν ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς»[4]. Τὸ Εὐαγγέλιο τὸν ὀνομάζει ἐπίσης «ἄρτον τῆς ζωῆς»[5]. Ὑπάρχει κάτι οὐσιωδέστερο στὴν ἰδέα «τοῦ ζῶντος ἄρτου». Ὅταν μιλοῦμε γιὰ ἕνα «ζῶντα ἄρτον», εἶναι σὰν νὰ λέμε ὅτι ἡ ζωὴ εἶναι μιὰ ἰδιότητά του. Καὶ ὅταν μιλοῦμε γιὰ «τὸν ἄρτον τῆς ζωῆς» εἶναι σὰν νὰ διακηρύττομε ὅτι αὐτὴ ἡ ἰδιότητα εἶναι δυνατὸν νὰ μεταδοθεῖ. Εἶναι μεταδόσιμη. «Ὁ ἄρτος τῆς ζωῆς» εἶναι μιὰ τροφὴ ποὺ δίνει, ποὺ γεννᾶ τὴν ζωή[6].

Τὸ νόημα τῆς Σταυρικῆς θυσίας εἶναι κρυμμένο. Ὁ Ἰησοῦς γιὰ τὴν πραγματοποίηση μιὰ γιὰ πάντα τῆς λυτρώσεως, τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους θυσιάζεται, προσφέροντας τὴ ζωὴ καὶ τὸ αἷμα του. Αὐτὸ τὸ μυστικὸ νόημα τοῦ Σταυροῦ, μόνο Ἐκεῖνος καὶ ὁ Πατήρ τὸ γνωρίζουν στὴν ἀρχή. Καὶ ὅταν τὸ σχέδιο αὐτὸ «τὸ χρόνοις αἰωνίοις σεσιγημένον», πραγματοποιήθηκε καὶ ἐφαρμόστηκε ἀπόλυτα πάνω στὸν Σταυρό, τότε ὁ Ἰησοῦς σὰν πρῶτος ἀγγελιαφόρος τῆς ἴδιας του τῆς νίκης ἀνήγγειλε τὸ χαρμόσυνο ἄγγελμα πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα, τὸν λαό, ποὺ «εἰστήκει θεωρῶν» ἐξωτερικὰ μόνο τὰ γενόμενα, μὲ τὴν κραυγὴ ποὺ συγκλονίζει διαχρονικὰ τὴν ἀνθρωπότητα: «Τετέλεσται», ποὺ σημαίνει «Νενίκηκα». Τὸ σχέδιο τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου ὁλοκληρώθηκε καὶ κατέστη πλέον ἐμφανές[7].

Αὐτὴ εἶναι ἡ κυριάρχη αἰτία που ὁδήγησε τὸν Ἰησοῦ στὸν Σταυρό. Ὅλες οἱ ἄλλες αἰτίες μπῆκαν σὲ ἐνέργεια γιὰ νὰ βγεῖ ἡ καταδικαστικὴ ἀπόφαση, ἀλλὰ δὲν ἀποτελοῦν τὴν κυρίως αἰτία. Ὅλα μποροῦσαν νὰ εἶχαν πάρει διαφορετικὸ δρόμο. Ὄχι ὅμως καὶ ἡ λυτρωτικὴ θυσία «ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ζωῆς καὶ σωτηρίας». Ἄλλωστε καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος, ἄλλοτε μὲ ὑπαινιγμοὺς καὶ ἄλλοτε κατ' εὐθεῖαν εἶχε ἀποκαλύψει στοὺς μαθητές του ὅτι ὁ σταυρικός του θάνατος θὰ ἦταν «λύτρον ὑπὲρ τοῦ κόσμου». Τρία ἔτη ἐνωρίτερα ὁ Πρόδρομος εἶχε ἀποκαλέσει τὸν Ἰησοῦ «ἀμνὸν αἴροντα τὴν ἁμαρτία τοῦ κόσμου» γιὰ νὰ δηλώσει ὅτι ἡ θυσία του θὰ ἀποτελοῦσε τὴν μοναδικὴ θυσία, τὴν μόνη ἱκανὴ νὰ ἐξαλείψει τὴν ἁμαρτία, νὰ θέσει δὲ τέρμα σὲ ὅλες τὶς θυσίες ἀπὸ τοῦ Ἀδὰμ καὶ μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τὶς προσφερόμενες ἀπὸ ὅλα τὰ ἔθνη[8].

Ὁ Ἰησοῦς ὁδηγεῖται ἐκτὸς τῶν τειχῶν τῆς Ἱερουσαλήμ, στὸν μικρὸ λόφο Γολγοθᾶ γιὰ νὰ σταυρωθεῖ ἀπὸ τμῆμα στρατοῦ εἰδικοῦ γιὰ αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὶς ἐκτελέσεις, τὸ ὁποῖο διοικοῦσε κάποιος Ἑκατόνταρχος. Στὸν λαιμό του εἶχε κρεμασμένη τὴν ἐπιγραφὴ «Ἰησοῦς Ναζωραῖος Βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων» (Ι.Ν.Β.Ι.), ἕως ὅτου τὴν καρφώσουν πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι του στὸν Σταυρό. Εἰρωνικὴ μέν ἐπιγραφή, ἔμπλεη ὅμως καὶ ἔμφορτη θεϊκῆς ἀληθείας. Εἶναι γραμμένη σὲ τρεῖς γλῶσσες: Τὴν ἑλληνική, τὴν λατινικὴ καὶ τὴν ἐπιχωριάζουσα ἀραμαϊκή.

4. Ἰωάν. 6,51.
5. Ὅ.π., σ. 35.
6. ΕΜΑΕ, ὅ.π., σ. 101.
7. Εὐθυμίου (Ἐπισκ.), ὅ.π., σ. 285.
8. Ἰ.Θ. Κολιτσάρα, ὅ.π., σ.20.

Ὑπαγορεύθηκε στόν γραφέα της ἀπό τόν Πιλᾶτο. Ἕνα Πιλᾶτο ὅμως, πού παρά τό ὅτι τά χέρια του πλύθηκαν καί στέγνωσαν, διακατέχεται ἀπό τήν ἐντύπωση ὅτι ὁ Ἰησοῦς μέ τήν σιωπή του τόν κατεδίκασε σέ μιά ποινή περισσότερο τρομερή καί ἀπό τόν ἴδιο τόν θάνατο. Φορτωμένος ἀπό ψυχικό ἄγχος καί ἔχοντας ἀμεταπτώτως καί βασανιστικῶς πρό ὀφθαλμῶν τούς ἀληθινούς ὑπαιτίους, συνειδητά ἤ ἀσυνείδητα τούς κεραυνοβολεῖ μέ τήν ἀλήθεια αὐτή. Γι' αὐτό καί στήν παρατήρησή τους: Μή γράφεις «ὁ Βασιλεύς τῶν Ἰουδαίων», ἀλλά ὅτι Ἐκεῖνος εἶπε «Βασιλεύς εἰμι τῶν Ἰουδαίων», ὁ προκουράτωρ θέτει τέλος στήν συζήτηση μέ κοφτή καί αὐστηρή ἀπάντηση: «Ὅ γέγραφα, γέγραφα». Εἶναι τά τελευταῖα καί τά βαθύτερα λόγια του πού ἀναφέρονται ἀπό τήν Ἱστορία.

Ἡ θλιβερή πομπή ξεκίνησε. Τήν ὁδηγεῖ ὁ Κεντυρίων ἔφιππος. Ἀκολουθοῦν ἀνάμεσα σέ ὁπλισμένους στρατιῶτες, ὁ Ἰησοῦς καί οἱ δύο ληστές πού ἐπρόκειτο νά σταυρωθοῦν μαζί του, βαστάζοντας στό ὦμο, σύμφωνα μέ τό ρωμαϊκό νόμο, τόν σταυρό. Πίσω ἀκολουθοῦν ἡ ὀχλαλοή καί τό ποδοβολητό τοῦ πλήθους, πού ὁλοένα γινόταν περισσότερο.

Μερικές ἁπλές γυναῖκες ἀπό τά Ἱεροσόλυμα, καί ὄχι μόνο οἱ Μυροφόρες, ἀκολουθοῦσες τήν πομπή «ἐκόπτοντο καί ἐθρήνουν αὐτόν»[9]. Οἱ θρῆνοι ὅμως δέν ἔχουν καμία θέση σέ μία λυτρωτική γιά τήν σωτηρία τοῦ κόσμου θυσία, πού ὁ Ἰησοῦς ὑφίσταται κάθε μορφή ὀδύνης μέ θεία συγκατάβαση. Δέν δέχεται θρηνωδίες, ὅπως δέν δέχτηκε ἀργότερα καί τό ἀναλγητικό πικρό ποτό πού τοῦ πρόσφεραν γιά νά ἀπαλύνουν τούς πόνους τοῦ μαρτυρίου του. Στραφείς λοιπόν πρός αὐτές τούς εἶπε: «Θυγατέρες Ἱερουσαλήμ μήν κλαίετε ἐπ' ἐμέ, πλήν ἐφ' ἑαυτάς κλαίετε καί ἐπί τά τέκνα ὑμῶν»[10]. Ἄς θυμηθοῦμε ὅτι ἐνωρίτερα ὁ Πιλᾶτος προσπαθώντας, μέ κάθε τρόπο καί ἐναγωνίως, νά ἀθωώσει τόν Ἰησοῦ «ἀπενίψατο τάς χεῖρας ἀπέναντι τοῦ ὄχλου λέγων· ἀθῶος εἰμι ἀπό τοῦ αἵματος τοῦ δικαίου τούτου» καί ὁ λαός ἀναλαμβάνοντας ἀσμένως καί πλήρως τίς εὐθύνες τῆς ἀποτρόπαιης καί εἰς τό ἔπακρον εἰδεχθοῦς αὐτῆς πράξεώς του, ἀπάντησε ἐπιπολαίως καί ἀπερισκέπτως «τό αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς καί ἐπί τά τέκνα ἡμῶν»[11].

Λίγο ἀργότερα ἐξαντλημένος καθώς ἦταν ὁ Ἰησοῦς ἀπό τήν ὁλονύκτια ταλαιπωρία, ἀπό τίς μαστιγώσεις καί ἀπό τό βάρος τοῦ ἀσήκωτου Σταυροῦ, ἦταν ἀδύνατον νά συνεχίσει τήν ἀνοδική πορεία καί τότε οἱ στρατιῶτες ἠγγάρευσαν ἕνα περαστικό Κυρηναῖο ἀγρότη μέ τό ὄνομα Σίμων «ἵνα ἄρη τόν σταυρόν αὐτοῦ»[12]. Γι' αὐτόν τόν ἄνθρωπο δέν γνωρίζομε τίποτα περισσότερο, ἐκτός τοῦ ὅτι οἱ γυιοί του, ὁ Ἀλέξανδρος καί ὁ Ροῦφος, ὠθούμενοι κατά πᾶσαν πιθανότητα ἀπό τόν ἴδιο, ἔγιναν χριστιανοί.

9. Λουκ. 23,27.
10. Ὅ.π., 23,28.
11. Ματθ. 27, 24-25.
12. Ὅ.π., 27,32.

Οἱ ταπεινώσεις καὶ οἱ ὀδύνες τοῦ Ἰησοῦ συνεχίζονται χωρὶς οἶκτο καὶ ἀνερυθρίαστα ὡς τὴν ἔσχατη στιγμή. Ὅταν ἔφθασαν στὸν Γολγοθᾶ -ποὺ λεγόταν κρανίου τόπος, διότι ἦταν ἕνα ὑψηλὸ ξερὸ ὕψωμα ποὺ ἔμοιαζε μὲ κρανίο ἢ διότι ἐκεῖ κάποτε εἶχε βρεθεῖ ἕνα ἀνθρώπινο κρανίο ποὺ κατὰ τὴν παράδοση ἦταν τὸ κρανίο τοῦ Ἀδὰμ καὶ τὸ ὁποῖο εἶχε τοποθετήσει ἐκεῖ ὁ Νῶε[13]- ἄρχισε ἀμέσως ἀπὸ τοὺς ἐντεταλμένους γιὰ τὴν σταύρωση στρατιῶτες ἡ διαδικασία γιὰ τὸ φρικτὸ μαρτύριο τοῦ Κυρίου.

2. Η ΟΔΥΝΗ ΤΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ

Χωρὶς καμιὰ ἀμφιβολία ὁ τρόπος καὶ ὁ πόνος τῆς σταυρικῆς ἐκτελέσεως ἦταν ἐκτάκτως φρικώδης, ἀλλὰ καὶ ὁ μᾶλλον ἀπεχθὴς καὶ ἐπαίσχυντος. Ἐκτὸς δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ὀδύνη ἔφερε στὸν κατάδικο, τὴν οἰκογένειά του, ἀλλὰ καὶ στὸ ἔθνος του ὁλόκληρο, ἀπροσμέτρητη αἰσχύνη προκειμένου περὶ τῶν Ρωμαίων, κατάρα δὲ ἀπὸ Θεοῦ, προκειμένου περὶ τῶν Ἑβραίων.

Ὁ Μωϋσῆς στὸ Δευτερονόμιο[14] βεβαιώνει ὅτι εἶναι καταραμένος ἀπὸ τὸν Θεό, ὁ κάθε κρεμάμενος ἐπὶ ξύλου. Ἀπὸ αὐτὸ ἐξηγεῖται ὁ ἀναγραφόμενος τόσες φορὲς στὸ Ταλμούδ ἀποτροπιασμὸς τῶν Ἑβραίων πρὸς τὸν σταυρικὸ θάνατο[15].

Ὁ κατάδικος ἐγυμνώνετο παντελῶς. Ξαπλωνόταν πάνω στὸν ὁριζοντιωμένο ἐπὶ τοῦ ἐδάφους σταυρό, μὲ ἐκτεταμένα τὰ χέρια πάνω στὰ ἑκατέρωθεν ξύλα, τὰ ὁποῖα χέρια συνήθως γιὰ νὰ ἀποφευχθοῦν βίαιες κινήσεις τοῦ καταδίκου, ἀφενὸς μὲν τὰ ἔδεναν μὲ σχοινιὰ καὶ ἀφετέρου τὰ τραβοῦσαν μέχρι ἐξαρθρώσεως πολλὲς φορές. Τὶς παλάμες τὶς κάρφωναν μὲ ἥλους εὐμεγέθεις, οἱ ὁποῖοι συχνὰ ἔσπαζαν τὰ ὀστᾶ.

Τὰ πόδια συγκεκαμμένα σὲ σχῆμα γωνίας, ὥστε τὰ πέλματα νὰ ἐφαρμόσουν πάνω στὸ ξύλο, ἐτρυπῶντο ἢ ἰδιαιτέρως τὸ καθένα ἢ καὶ τὰ δύο μαζί, τὸ ἕνα ἐπάνω στὸ ἄλλο, μὲ ἕνα πιὸ μεγάλο καρφί. Ὁ κατάδικος σφάδαζε ἀπὸ τοὺς πόνους καὶ ἐσυσπᾶτο ὅλο του τὸ σῶμα, μέχρι σημείου νὰ δυσχεραίνεται τὸ ἔργο τῶν

13. Δήμητρας Σφέτκου-Γράβα, Ἅγιοι Τόποι (Εὐλογία - Εὐωδία Ἁγίας Γῆς), Θεολ. ἐπιμέλεια π. Θεοδώρου Ζήση, Καθ. Πανεπιστημίου, ἐκδ. Filoxenia Travel, 2010, σ. 46.
14. Δευτ. 21,29.
15. Ἡ ἀρχὴ τῆς σταυρικῆς ἐκτελέσεως ἀποδίδεται στοὺς ἀνατολικοὺς λαοὺς καὶ συγκεκριμένα στοὺς Φοίνικες, τοὺς Καρχηδονίους καὶ τοὺς Νουμηδούς. Ἀπὸ αὐτοὺς μεταδόθηκε στοὺς Αἰγυπτίους, Ἰνδούς, Ἑβραίους καὶ Ρωμαίους. Ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους ἡ σταύρωση ἐπιβάλλεται κατ' ἀρχὰς στοὺς ἐγκληματοὺντας δούλους καὶ τοὺς στασιαστές. Ἔπειτα ἐπεξετάθη στοὺς ὑπόδουλους λαούς, σὲ μερικὲς δὲ περιστάσεις καὶ σ' αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς Ρωμαίους πολῖτες. Στὴν Σικελία ἐσταυρώθησαν ὑπὸ τοῦ Verres καὶ Ρωμαῖοι πολῖτες, ὁμοίως καὶ στὴν Ρώμη ὑπὸ τοῦ Τιβερίου, στὴν Ἱσπανία ὑπὸ τοῦ Γάλβα καὶ ὑπὸ ἄλλων σὲ ἄλλες ἐπαρχίες καὶ περιστάσεις. Πάντως οἱ σταυρικὲς ἐκτελέσεις ἦταν μᾶλλον ἀσυνήθεις καὶ προκαλοῦσαν τὴν γενικὴ φρίκη καὶ ἀποδοκιμασία τῶν Ρωμαίων. Στὴν Ἰουδαία ἡ σταύρωση ἦταν πολὺ συνήθως ἐπιβαλλομένη ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους. Ἔτσι ὁ Οὐάρας, ὕπατος τῆς Συρίας, ἐσταύρωσε δύο χιλιάδες Ἰσραηλῖτες προταιτίους κάποιας μεγάλης στάσεως. Ἰωσήπου, Ἰουδ. Ἀρχ., ιζ΄ 10,10. Βλ. Ἰ.Θ. Κολιτσάρα, Ὁ Χριστὸς ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ, σσ. 13-14.

δημίων. Τοῦ ἔδιναν λοιπόν ἕνα ναρκωτικό πού ἦταν μεῖγμα οἴνου - χολῆς (πικρῆς οὐσίας) - σμύρνας. Ὁ Ματθαῖος τό λέγει «ὄξος μετά χολῆς μεμειγμένον» καί ὁ Μᾶρκος ὁμιλεῖ περί «οἴνου ἐσμυρνισμένου» δηλαδή ἀναμεμειγμένου μέ σμύρναν πού ἐπιστεύετο πώς ἔχει ναρκωτικές ἰδιότητες.

Μετά τό κάρφωμα μέ ἥλους τοῦ καταδίκου πάνω στό ξύλο, ὁ σταυρός μέ τό ζωντανό φορτίο, σηκωνόταν ἀπό στιβαρούς στρατιῶτες καί ἀφηνόταν βαρύς νά μπηχτεῖ στήν ὀπή πού εἶχε ἀνοιχτεῖ ἐκ τῶν προτέρων. Ἀπό τήν στιγμή αὐτή ἄρχιζε ἡ νέα μακρά φάση τῆς θανάσιμης ὀδύνης τοῦ σταυρωθέντος. Ἀπό τούς θεατές ἄλλοι μέν ἔμεναν ἀδιάφοροι, ἄλλοι τόν κοίταζαν μέ μῖσος, ἄλλοι τόν ὕβριζαν, ἐνῶ τά παιδιά τόν ἐπετροβολοῦσαν. Πολλές φορές ἔμενε ζωντανός μέχρι καί τήν ἑπομένη καί τήν μεθεπομένη ἡμέρα, ἱκετεύοντας τούς στρατιῶτες νά τόν ἀποτελειώσουν. Δίψα ἔντονη -λόγῳ αἱμορραγίας-, σύννεφα ἀπό μυῖγες καί σφῆκες πού κατέτρωγαν τό ὠμό κρέας καί ἄλλες λεπτομερειακές, βαρύτατες ὅμως στό σύνολό τους κακώσεις μεγάλωναν τήν θανάσιμη ὀδύνη καί ἀγωνία[16].

3. ΘΥΣΙΑ ΠΟΥ ΚΑΤΑΡΓΕΙ ΟΛΕΣ ΤΙΣ ΑΛΛΕΣ ΘΥΣΙΕΣ.

Τέτοιο θάνατο παρασκεύασαν οἱ Ἰουδαῖοι στόν Μεσσία τους, ὁ ὁποῖος ὅμως θάνατος προσφέρθηκε ἀπό τόν Χριστό ὡς τό μοναδικό λύτρο γιά τήν σωτηρία τοῦ ταλαιπωρημένου ἀνθρώπινου γένους. Ἄλλωστε ὁ ἴδιος ὁ Κύριος εἶχε ἀποκαλύψει στούς μαθητές του, ὅτι ὁ σταυρικός θάνατός του ἦταν «λύτρον ὑπέρ τοῦ κόσμου» καί ἑπομένως ἀναγκαῖος γιά τήν σωτηρία μας. Ἡ ἐνσάρκωση τοῦ Ἰησοῦ δέν ἦταν ἀρκετή. Σέ ἕνα κόσμο βουτηγμένο στήν ἁμαρτία, ὕστερα ἀπό τήν πτώση, τό ἔργο τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ ἀνθρώπου χρειαζόταν μιά θυσιαστική πράξη θεραπείας. Χρειαζόταν μιά θυσία τέτοια, πού μόνο ἕνας ὀδυνώμενος καί σταυρωμένος Θεός θά μποροῦσε νά προσφέρει.

Ἡ ἐνσάρκωση εἶναι μιά πράξη ταύτισης καί μετοχῆς. Ὁ Χριστός δηλαδή ταυτίζεται μέ τήν ἐνσάρκωση μαζί μας ὄχι ἐξωτερικά, ὄχι θεωρητικά, ἀλλά ἐσωτερικά. Γίνεται τέλειος ἄνθρωπος, ἐκτός ἀπό τέλειος Θεός πού εἶναι. Οἱ δύο φύσεις, θεία καί ἀνθρώπινη ἑνώνονται στό πρόσωπό του ἀτρέπτως, ἀσυγχύτως καί ἀδιαιρέτως[17].

Μέχρι ὅμως ποῦ φτάνει αὐτή ἡ ταύτισή μας καί ἡ μετοχή του στήν ζωή μας; Τήν ἀπάντηση μᾶς τήν δίνει ὁ Σταυρός. Ἡ ἀγάπη του δηλαδή γιά μᾶς ξεπερνᾶ τά βάσανα, τίς θλίψεις καί τίς δοκιμασίες καί φτάνει ὡς τά ἔσχατα ὅρια. Φτάνει ὡς τόν θάνατο.

Ἡ ὀδύνη τοῦ Σταυροῦ ἐκτός ἀπό τούς φρικώδεις πόνους εἶναι ὀδύνη τοῦ Χριστοῦ, ἰδίως γιά τίς δικές μας ἁμαρτίες. Ἐκεῖνος ἦταν ἀναμάρτητος, ἦταν ἀθῶος.

16. Ἰ.Θ. Κολιτσάρα, ὅ.π., σσ. 15-19.
17. Ὅπως ὑπαγορεύεται ἀπό τήν Δ΄ Οἰκουμενική Σύνοδο τῆς Χαλκηδόνος.

Πάνω στόν Σταυρό, αὐτές τίς ἁμαρτίες βαστάζει. Τίς ἀνθρώπινες ἁμαρτίες σέ διαχρονική τροχιά. Ἀπό τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀδάμ δηλαδή μέχρι τῆς συντελείας τοῦ κόσμου. Γι' αὐτές τίς ἁμαρτίες ὀδυνᾶται. «Οὗτος» ὁ Χριστός «τάς ἁμαρτίας ἡμῶν φέρει καί περί ἡμῶν ὀδυνᾶται», ὅπως προαναγγέλλει ὁ προφήτης Ἡσαΐας[18].

Ἡ ἀγάπη λοιπόν τοῦ Χριστοῦ, ἡ ταύτισή του μαζί μας καί ἡ μετοχή του στήν ζωή μας, φτάνει ὡς τό θάνατο καί στίς δύο ὄψεις του. Τήν φυσική καί τήν πνευματική. Καί ἀπό τίς δύο, ἡ πνευματική ὄψη εἶναι ἡ πιό τρομερή. Φυσικός θάνατος εἶναι ὁ χωρισμός τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τό σῶμα του. Εἶναι δηλαδή ὁ βιολογικός θάνατος. Ἐνῶ πνευματικός θάνατος εἶναι ὁ χωρισμός τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τόν Θεό. Ὅταν λέμε ὅτι ὁ Χριστός ἔγινε «ὑπήκοος μέχρι θανάτου»,[19] δέν πρέπει νά περιορίσομε αὐτά τά λόγια στόν φυσικό θάνατο μόνο.

Δέν θά ἔπρεπε νά ἀναλογιζόμαστε τίς σωματικές ὀδύνες μόνο πού ὑπέφερε ὁ Χριστός στό πάθος του. Δηλαδή τό μαστίγωμα, τό τρίκλισμα κάτω ἀπό τό βάρος τοῦ Σταυροῦ, τά καρφιά, τήν δίψα καί τήν ζέστη. Τό μαρτύριο νά κρέμεται τεντωμένος πάνω στό ξύλο. Τό ἀληθινό νόημα τοῦ πάθους πρέπει νά βρεθεῖ ὄχι μόνο σ' αὐτό, ἀλλά περισσότερο στήν πνευματική ὀδύνη. Μέσα στό συναίσθημα τῆς ἀποτυχίας τοῦ ἀνθρώπου νά ὑπηρετήσει τούς σκοπούς τοῦ Θεοῦ. Μέσα στήν ἀπομόνωση καί στήν ἔσχατη μοναξιά τοῦ Χριστοῦ. Μέσα στόν πόνο τῆς ἀγάπης πού προσφέρθηκε ἀπό τόν Χριστό καί ἀποκρούστηκε ἀπό ἐμᾶς τούς ἀνθρώπους.

Ἡ καταστροφή εἶναι τόσο πολύ πιό μεγάλη, ὅσο πιό μεγάλος εἶναι ἐκεῖνος πού καταστρέφεται. Κανένας δέν πέθανε μέ τόν τρόπο πού πέθανε ὁ Χριστός, γιατί Ἐκεῖνος ἦταν ἡ ἴδια ζωή. Κανένας δέν τιμωρήθηκε μέ κριτήριο τήν ἁμαρτία ὅπως Ἐκεῖνος, γιατί Αὐτός ἦταν ὁ Ἅγιος, ὁ ἁγνός καί ὁ ἀναμάρτητος. Κανένας δέν δοκίμασε τήν κάθοδο πρός τό «μηδέν» ὅπως Ἐκεῖνος, ὅπως φαίνεται ἀπό τήν φοβερή ἐκείνη ἐπίκληση, «Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τί μέ ἐγκατέλειπες;», γιατί Ἐκεῖνος ἦταν ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ πού ἡ ἀρξάμενη μέ τήν ἐνανθρώπηση του κένωση ἔφθασε στό κατακόρυφο ὡς ἔκφραση τῆς δικῆς μας κραυγῆς, πού μέ τήν ἁμαρτία χάσαμε τήν κοινωνία μέ τόν Θεό, καθόσον Ἐκεῖνος ἔπαθε γιά μᾶς[20].

Μέ τόν φρικώδη σταυρικό του θάνατο ὁ Ἰησοῦς, δέν προσέφερε μόνο σέ ὅλο τό ἀνθρώπινο γένος λύτρο, δηλαδή ἐξαγορά τῆς ἁμαρτίας του, ἀλλά προσέφερε κι ἕνα νέο τρόπο ζωῆς, πού εἶναι ἐπιτακτική ἀνάγκη νά τόν μιμηθοῦμε. Κυρίαρχο στοιχεῖο αὐτῆς τῆς νέας ἐν Χριστῷ ζωῆς εἶναι ἡ ταπείνωση. Ἡ ρίζα, ὁ κορμός καί ὁ χυμός τοῦ δέντρου τῆς ἁμαρτίας, εἶναι, ὡς γνωστόν, ὁ ἐγωισμός· ἡ δέ ταπείνωση

18. Ἡσ. 53,4.
19. Φιλ. 2,8.
20. Ἱεροθέου (Μητρ.), ὅ.π., σ. 245.

εἶναι ἡ βάση κάθε ἀρετῆς. Τό ἔδαφος κατά κάποιο τρόπο στό ὁποῖο εὐδοκιμοῦν ὅλα τά ἄνθη τῶν ἀρετῶν.

Κανένας μας δέν σώζεται χωρίς ταπείνωση. Ἡ ταπείνωση καί ἡ ἀγάπη εἶναι τά κλειδιά μέ τά ὁποῖα ἀνοίγει ἡ Πύλη τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ὁ Χριστός γιά νά θεραπεύσει τό κακό ἀπό τόν ἐγωισμό, ὑπέστη καί ὑφίσταται πλῆθος ταπεινώσεων προσφέροντάς μας ἔτσι πρότυπο συμπεριφορᾶς. Ὑφίσταται λοιπόν ὁ Κύριος ταπεινώσεις:

- Κατά τήν σάρκωση
- Σέ ὅλη τήν διάρκεια τῆς ἐπίγειας ζωῆς του καί
- Ἰδίως κατά τό σταυρικό πάθος του.
- Κατ' ἀρχήν, τό ὅτι ἐνῶ εἶναι ἀπαθής ὡς Θεός, ὅμως Ἐκεῖνος ἔπαθε, εἶναι μεγίστη ταπείνωση. Ὁ Θεός ὀδυνᾶται ἐπί τοῦ σταυροῦ ὡς κακοῦργος.

Γιά νά ζωντανέψουν στήν μνήμη μας καί ἰδίως στήν καρδιά μας οἱ ταπεινώσεις τοῦ Ἰησοῦ κατά τό πάθος, ἐπιχειροῦμε τήν ἀπαρίθμησή τους:

- Ἡ προδοσία τοῦ Ἰούδα.

Ἡ μεταπήδηση τοῦ Ἰούδα στήν παράταξη τῶν ἀντιπάλων καί ἡ ἐν συνεχείᾳ προδοσία του, ἦταν μεγάλη ταπείνωση τοῦ Ἰησοῦ. Σκανδαλίστηκαν ἀκόμα καί οἱ φίλοι του. Ἐπλανήθη καί ἀπέτυχε ὁ Ἰησοῦς στήν Ἐκλογή τοῦ Ἰούδα;

- Ἡ τιμή τῆς προδοσίας.

Ὁ ἀτίμητος ἐξετιμήθη στήν ἐξευτελιστική τιμή τῶν τριάκοντα ἀργυρίων.

- Ἡ σύλληψη.

Ἔγινε ἐν καιρῷ νυκτός ὑπό τῶν ἐχθρῶν του μετά μαχαιρῶν καί ξύλων. Ὁ Ἰησοῦς ἀντιμετωπίζεται ὡς κακοποιό στοιχεῖο· ὡς ληστής.

- Τό δέσιμο.

Καίτοι παρεδόθη οἰκειοθελῶς, τόν ἔδεσαν, σάν νά ὑπῆρχε φόβος νά δραπετεύσει. «Ἡ οὖν σπεῖρα καί ὁ χιλίαρχος καί οἱ ὑπηρέται τῶν Ἰουδαίων συνέλαβαν τόν Ἰησοῦν καί ἔδησαν αὐτόν»[21].

- Τό «ἄγειν καί φέρειν» ἀπό κριτοῦ εἰς κριτήν.

Ἀπό τόν Ἄννα στόν Καϊάφα. Ἀπό τόν Καϊάφα στόν Πιλᾶτο, ἀπό τόν Πιλᾶτο στόν Ἡρώδη, ἀπό τόν Ἡρώδη πάλι στόν Πιλᾶτο καί ἀπό τόν Πιλᾶτο στόν Γολγοθᾶ.

- Ἡ ἐγκατάλειψη καί ἄρνηση.

Ἡ ἐγκατάλειψη ἀπό τούς μαθητές του, μεγάλη ταπείνωση. Μεγαλύτερη δέ ἡ ἄρνηση τοῦ Πέτρου. Ὅταν ὁ ποιμήν ἐταράχθη, οἱ Μαθηταί διεσκορπίσθησαν καί ἄφησαν τόν Χριστό μόνον.

- Ἡ Δίκη.

Ὁ ἀρχηγός τῆς πίστεώς μας, δεμένος προσήχθη ἐνώπιον τῶν κριτηρίων. Ἐκρί-

21. Ἰωάν. 18,12.

θη καὶ κατεκρίθη. Δέν προσήχθη σέ ἕνα μόνο, ἀλλά σέ πολλά κριτήρια· παρεδόθη σέ ἀλλοεθνεῖς κριτές. Οἱ Ἰουδαῖοι παρέδωσαν τόν ἄνθρωπόν τους στίς ἀρχές τῆς κατοχῆς. Δικάστηκε ἀπό τούς ἀρχιερεῖς, Ἐκεῖνος, στό ὄνομα τοῦ ὁποίου ἐδίκαζαν οἱ ἀρχιερεῖς. Δικάστηκε ἀπό τούς ἀρχιερεῖς, ὁ Μέγας καὶ αἰώνιος Ἀρχιερεύς κατά τήν τάξη Μελχισεδέκ.

- Ἡ καταδίκη.

Ἐνῶ ἦταν ἀθῶος, ὄχι μόνο δικάστηκε ἀλλά καὶ καταδικάστηκε. Ὅταν ἀπάντησε στήν ἐρώτηση τοῦ Καϊάφα, ἐάν εἶναι ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ, «σύ εἶπας» καὶ πρόσθεσε ὅτι ἀπό τῆς ὥρας τοῦ μαρτυρίου θά ἔβλεπαν αὐτόν νά δοξάζεται, τότε τόν «ἐνέπτυσαν εἰς τό πρόσωπον αὐτοῦ καὶ ἐκολάφισαν αὐτόν, οἱ δέ ἐρράπισαν λέγοντες προφήτευσον ἡμῖν Χριστέ, τίς ἐστίν ὁ παίσας σε;»[22].

- Ἡ σιωπή.

Δέν ἀπολογήθηκε. Θά μποροῦσε -ὁ ποιητής τῶν πάντων- νά τούς ἀποστομώσει μέ μιά μοναδική ἀπολογία, ἤ νά τούς καταστρέψει μέ τήν παντοδυναμία του. Ὅμως ἐσιώπησε ταπεινώσας ἑαυτόν καὶ ἀνεχθείς τούς συκοφάντες του.

- Ἐξουθενώσεις ἀπό τόν Ἡρώδη.

Περιέβαλε τόν Χριστό ἐσθῆτα λαμπράν γιά νά τόν ἐμπαίξει ὡς ψευδοβασιλέα. Νά τόν ταπεινώσει. Καὶ τόν ἀνέπεμψε στόν Πιλᾶτο γιά νά συνεχισθοῦν οἱ ταπεινώσεις.

- Ἡ προτίμηση τοῦ Βαραββᾶ.

Μεγάλη προσβολή καὶ ταπείνωση τοῦ Ἰησοῦ. Οἱ Ἰουδαῖοι εἶναι σάν νά ἔλεγαν στόν Πιλᾶτο: ὁ Ἰησοῦς εἶναι κακοῦργος, χειρότερος τοῦ Βαραββᾶ.

- Ἡ φραγγέλωση.

Ἡ φραγγέλωση ἦταν ἄγρια καὶ σαδιστική μαστίγωση πρίν ἀπό τήν σταύρωση, μέ μαστίγιο ἀπό σχοινιά ἤ δερμάτινα λουριά, στά ἄκρα τῶν ὁποίων ἦταν προσδεδεμένα κομμάτια ὀστῶν ἤ μολύβδου. Περιελάμβανε δέ τρεῖς ἐπί μέρους ταπεινώσεις:

Ἐγύμνωναν τόν κατάδικο.

Τόν ἔδεναν σέ μικρό πάσσαλο, ὥστε νά ἔχει κεκαμμένο τόν κορμό τοῦ σώματός του καὶ τεταμένο τό δέρμα.

Τόν ἐμαστίγωναν ἄγρια στά νῶτα, ὥστε νά αὐλακώνεται τό σῶμα ἀπό τούς ραβδισμούς καὶ νά τρέχει τό αἷμα ποταμηδόν. Πολλοί δέν ἄντεχαν τήν φραγγέλωση καὶ πέθαιναν πάνω σ' αὐτήν.

- Ἐμπαιγμός τοῦ Ἰησοῦ ὡς Βασιλέως.

Μετά τήν φραγγέλωση ἀκολούθησαν ἄλλες σοβαρές καὶ βάναυσες ταπεινώσεις

22. Ματθ. 26,67.

τοῦ Ἰησοῦ πού τίς περιγράφει ὁ Εὐαγγελιστής Ματθαῖος: «Τότε οἱ στρατιῶτες τοῦ ἡγεμόνος, παραλαβόντες τόν Ἰησοῦν, εἰς τό πραιτώριον, συνήγαγον ἐπ᾽ αὐτόν ὅλην τήν σπεῖραν καί ἐκδήσαντες αὐτόν, περιέθηκαν αὐτῷ χλαμύδα κοκκίνην καί πλέξαντες στέφανον ἐξ ἀκανθῶν, ἐπέθηκαν ἐπί τήν κεφαλήν αὐτοῦ καί κάλαμον ἐπί τήν δεξιάν αὐτοῦ καί γονυπετήσαντες ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἐνέπαιζον αὐτῷ λέγοντες: Χαῖρε ὁ Βασιλεύς τῶν Ἰουδαίων καί ἐμπτύσαντες εἰς αὐτόν ἔλαβον τόν κάλαμον καί ἔτυπτον εἰς τήν κεφαλήν αὐτοῦ»[23].

Προηγουμένως περιέπαιξε καί ἐξουθένωσε τόν Χριστό ὡς ψευδοβασιλέα ὁ Ἡρώδης μέ τούς στρατιῶτες του «περιβαλών ἐσθῆτα λαμπράν»[24]. Τώρα περιπαίζει καί ἐξουθενώνει αὐτόν ὡς ψευδοβασιλέα ἡ «σπεῖρα» τοῦ Πιλάτου.

- Ἡ πορεία πρός τόν Γολγοθᾶ.

Οἱ στρατιῶτες ὁδήγησαν τόν Χριστό ἀπό τό Πραιτώριο στόν Γολγοθᾶ διά μέσου τῆς ὁδοῦ via dolorosa (ὁδός θλίψεως) καί ἐπειδή θλίψη εἶναι ταπείνωση, ἡ ὁδός θλίψεως εἶναι ὁδός ταπεινώσεως.

Κατά τήν πορεία ὑφίσταται τετραπλῆ ταπείνωση:

Βαδίζει τήν ὁδό ὡς αἰχμάλωτος καί ὡς κρατούμενος τῶν Ρωμαίων στρατιωτῶν.

Βαδίζει ὡς κατάδικος ὁδηγούμενος ὑπό τοῦ ἐκτελεστικοῦ ἀποσπάσματος.

Βαδίζει ὑπό τό μεγάλο βάρος τοῦ Σταυροῦ τό ὁποῖο πιέζει καί κάμπτει τό καταπληγωμένο καί καταταλαιπωρημένο σῶμα του, ὥστε νά ἀνησυχοῦν οἱ Ρωμαῖοι καί νά ἀγγαρεύουν Σίμωνα τόν Κυρηναῖο.

Βαδίζει κάτω ἀπό τίς κραυγές ἀποδοκιμασίας τοῦ μαινομένου πλήθους.

- Ἡ Σταύρωση, ἡ ἄκρα ταπείνωση.

Οἱ σκληροί καί βάναυσοι στρατιῶτες γυμνώνουν πάλι τόν Χριστό. Ἀποσποῦν βίαια τά ἐνδύματά του κολλημένα στίς πληγές καί συναποσπῶντες τεμάχια ἀπό τήν ἁγιά του σάρκα, τόν ξαπλώνουν πάνω στό ἀκατέργαστο ξύλο τοῦ σταυροῦ.

Σταυρώνεται -πρός ἐξευτελισμό- ἀνάμεσα σέ δύο ληστές καί τίθεται ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς του ἡ ἐπιγραφή: Ι.Ν.Β.Ι. Οἱ Εὐαγγελιστές ἀναφέρουν ὅτι οἱ παραπορευόμενοι ἐβλαστήμουν αὐτόν… «οὐαί ὁ καταλύων τόν Ναόν». Ἐνέπαιζαν καί οἱ στρατιῶτες: «Εἰ σύ ὁ Βασιλεύς τῶν Ἰουδαίων, σῶσον σεαυτόν».

Ὁ ἱερός ὑμνογράφος ἀναφερόμενος στίς ταπεινώσεις καί προσβολές τοῦ Χριστοῦ, λέγει: «Ἕκαστον μέλος τῆς ἁγίας σου σαρκός, ἀτιμίαν δι᾽ ἡμᾶς ὑπέμεινε. Τάς ἀκάνθας ἡ κεφαλή, ἡ ὄψις τά ἐμπτύσματα, οἱ σιαγόνες τά ραπίσματα, τό στόμα τήν ἐν ὄξει κερασθεῖσαν χολήν τῇ γεύσει, τά ὦτα τάς δυσεβεῖς βλασφημίας, ὁ νῶτος τήν φραγγέλωσιν καί ἡ χειρ τόν κάλαμον. Αἱ τοῦ ὅλου σώματος ἐκτάσεις ἐν τῷ σταυρῷ. Τά ἄρθρα τούς ἥλους καί ἡ πλευρά τήν λόγχην. Ὁ παθών ὑπέρ ἡμῶν καί παθῶν ἐλευθερώσας ἡμᾶς παντοδύναμε Σωτήρ ἐλέησον ἡμᾶς».

---

23. Ματθ. 27, 27-30.
24. Λουκ. 23, 11.

- Ὁ θάνατος.

Δυσάρεστος καὶ ταπεινωτικός, ἐπειδὴ εἶναι ποινὴ ἐπιβληθεῖσα στὸν ἄνθρωπο λόγῳ τῆς παρακοῆς του. Θάνατος σωματικὸς καὶ πνευματικός.

- Τὸ λόγχισμα τῆς πλευρᾶς.

Οἱ ταπεινώσεις συνεχίζονται καὶ μετὰ τὸν θάνατο. Ταπεινωτικὸ νὰ μὴν τυγχάνει σεβασμοῦ οὔτε μετὰ τὸν θάνατο, ἀλλὰ νὰ λογχίζεται.

- Ἡ ταφή.

Οἱ μαθητὲς ἐφοβοῦντο νὰ ζητήσουν καὶ νὰ θάψουν τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Εἶναι ἕνα εἶδος ἀρνήσεως τοῦ Ἰησοῦ καὶ προσβολῆς κατ' αὐτοῦ.

- Ἡ κατάβαση στὸν Ἅδη.

Ἄνω ὁ παράδεισος· κάτω ὁ ἅδης. Κάτω ὁ τάφος. Πιὸ κάτω ὁ ἅδης. «Ἐν τοῖς κατωτάτοις τῆς γῆς ὁ ἅδης». Εἰς τὰ καταχθόνια ἢ ὑποχθόνια[25].

Ὅλες αὐτὲς οἱ ταπεινώσεις προσλαμβάνουν τὴν ἀξιολογική τους κορύφωση ἀπὸ τὸ γεγονὸς τῆς ἑκούσιας προσφορᾶς τους στὸ ἀνθρώπινο γένος.

4. ΕΚΟΥΣΙΟΝ ΠΑΘΟΣ

Ἡ Γεθσημανῆ, καθὼς τόνισε ὁ Μητροπολίτης Ἀντώνιος τοῦ Κιέβου, δίνει τὸ κλειδὶ γιὰ ὅλο τὸ δόγμα τῆς ἐξιλαστήριας θυσίας τοῦ Θεοῦ. Ἐδῶ ὁ Χριστὸς ἔρχεται ἀντιμέτωπος μὲ μιὰ ἐπιλογή: Νὰ σταυρωθεῖ, ἢ νὰ μὴν σταυρωθεῖ. Ἡ ἀνθρώπινη θέληση ζήτησε νὰ ἀποφύγει τὸν θάνατο, ἀφοῦ ὁ θάνατος δὲν εἶναι φυσικὴ κατάσταση στὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ τελικὰ ἡ ἀνθρώπινη θέληση ὑποτάσσεται στὴν θεία θέληση, γι' αὐτὸ καὶ τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἑκούσιο.

Αὐτὸ φαίνεται ἀπὸ πολλὰ χωρία ποὺ παραθέτει ὁ Βασίλειος Σελευκείας, ὅπως τὸν λόγο τοῦ Χριστοῦ: «Κἀγὼ ἐὰν ὑψωθῶ ἐκ τῆς γῆς, πάντας ἑλκύσω πρός ἐμαυτόν»[26], «ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι αὐτὴν (ψυχήν), καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλι λαβεῖν αὐτήν»[27], «ὁ Πατήρ μὲ ἀγαπᾶ, ὅτι ἐγὼ τίθημι τὴν ψυχήν μου, ἵνα πάλιν λάβω αὐτήν»[28], καὶ «ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων»[29].

Ἡ ἀνθρώπινη φύση τοῦ Χριστοῦ διατυπώνει τὸν φόβο καὶ τὴν δειλία πρὸ τοῦ πάθους, τοῦ Σταυροῦ καὶ τοῦ θανάτου, πρᾶγμα ποὺ καθιστᾶ ἐμφανὲς ὅτι διαφυλάσσονται ὅλες οἱ ἰδιότητές της, ἀλλὰ τελικὰ ὑπακούει στὴν θεία θέληση καὶ γι' αὐτὸ τὸ πάθος εἶναι ἑκούσιο. Δίχως νὰ εἶναι καταναγκασμένος νὰ πεθάνει, διαλέγει ἐλεύθερα τὸν θάνατο. Μ' αὐτὴ ὅμως τὴν ἐκλογή του νὰ σταυρωθεῖ μὲ

25. Ψαλμ. 85, 13, 66, 10, Φιλ. 2, 10.
26. Ἰωάν. 12,32.
27. Ὅ.π., 10,18.
28. Ὅ.π., 10,17.
29. Ὅ.π., 10,11.

τήν θέλησή του, μεταβάλλει αὐτό πού θά μποροῦσε νά ἦταν μιά δολοφονία ἀπό δικαστική πλάνη, σέ μιά λυτρωτική θυσία. Σέ μιά θυσία πού γίνεται ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Αὐτή ὅμως ἡ πράξη, τῆς ἐλεύθερης ἐκλογῆς γιά τόν Σταυρό τοῦ Γολγοθᾶ, δέν ἦταν μιά εὔκολη ὑπόθεση. Μήν ξεχνᾶμε ὅτι ὁ Κύριος εἶναι καί τέλειος ἄνθρωπος πού βλέπει τήν ψυχή του νά κυκλώνεται ἀπό ὀδύνες. Ὀδύνες ἅδου.

Πρίν ἀπό πέντε ἡμέρες εἶχε ὁμολογήσει ὁ Κύριος «Νῦν ἡ ψυχή μου τετάρακται, καί τί εἴπω; Πάτερ σῶσον με ἐκ τῆς ὥρας ταύτης· ἀλλά διά τοῦτο ἦλθον εἰς τήν ὥραν ταύτην»[30].

Εἶχε ταραχθεῖ καί συγκλονισθεῖ κατά τό ἀνθρώπινο, γιατί ἦταν καί τέλειος ἄνθρωπος. Ἡ μέν θεότης βεβαίως ἔμενε ἀπαθής καί ἄτρεπτος. Ἡ ἀνθρώπινη φύση ὅμως ἐταράττετο. Θά ἦταν παράλογο καί ἀκατανόητο νά ἔμενε ὁ Κύριος ἀπαθής ὡς ἄνθρωπος καί ἀνώδυνος, γιατί τότε δέν θά ἦταν δυνατόν νά γίνεται λόγος γιά θυσία.

Ὁ καθηγούμενος τῆς Ἱ.Μ. Γρηγορίου Ἁγίου Ὄρους Ἀρχιμ. Γεώργιος, λέγει ὅτι ὁ ἐπί τοῦ Σταυροῦ θάνατος τοῦ Κυρίου προσφέρει ζωή καί λύτρωση. Εἶναι ζωοποιός καί λυτρωτικός, διότι εἶναι ἑκούσιος. Ὁ Κύριος πορεύεται πρός τόν θάνατον, ὄχι ὡς κατάδικος, ἀλλά ὡς βασιλεύς θυσιαζόμενος ὑπέρ τῶν ὑπηκόων του, καθώς λέγει «βάπτισμα δέ ἔχω βαπτισθῆναι, καί πῶς συνέχομαι ἕως οὗ τελεσθῆ»[31]. Γι' αὐτό οἱ Βυζαντινοί γράφουν ἐπί τοῦ Σταυροῦ: «Ὁ Βασιλεύς τῆς δόξης» καί εἰκονίζουν τόν Κύριο ὄχι κυριευμένο ἀπό τόν πόνο (μέ κρεμασμένο τό σῶμα ἀπό τά χέρια σέ τέλεια ἀδυναμία), ἀλλά Κύριο καί τοῦ πόνου (ὁριζόντια τά χέρια στόν Σταυρό)[32].

Ἡ εἰκόνα πού μᾶς παραδίδουν οἱ ἀφηγήσεις τοῦ πάθους ἔχει ἔντονα χρωματισθεῖ ἀπό τήν πρωτοβουλία τοῦ Ἰησοῦ νά τελέσει τόν Μυστικό Δεῖπνο μαζί μέ τούς μαθητές του, πράξη προφητική πού σφραγίζει τήν πορεία τοῦ Διδασκάλου πρός τό ἑκούσιο πάθος καί ὑποβάλλει μιά σωτηριολογική ἑρμηνεία τοῦ Σταυροῦ[33].

Ἡ προσφορά τῆς θεϊκῆς ἀγάπης, καθώς ὁλοκληρώνεται στό πάθος, δέν ἀποτελεῖ τήν ἐκδήλωση ἁπλοῦ αἰσθήματος ἤ τήν θεωρητική «διά λόγου» θεμελίωση, μιᾶς ἀπρόσιτης πραγματικότητας στό λογικό καί τίς αἰσθήσεις. Εἶναι μιά συγκεκριμένη πράξη στόν χῶρο καί στόν χρόνο μέ οἰκουμενικές καί καθολικές συνέπειες. Ὁ Ἰησοῦς Χριστός σταυρώθηκε γιά ὅλους τούς ἀνθρώπους ὅλων τῶν γενεῶν

30. Ὅ.π., 12,27.
31. Λουκ. 12,50.
32. Γεωργίου (Ἀρχιμ.), Ὁ Σταυρός τοῦ Χριστοῦ καί ἡ σημασία του στήν ζωή μας, ἔκδ. Ἱ.Μ. Ὁσίου Γρηγορίου, Ἅγιο Ὄρος 2010, σ.15.
33. Etienne Trocmé, ὅ.π., σ.147.

ἀπό τοῦ Ἀδάμ ἕως τῆς συντελείας τοῦ κόσμου. Ἀνεβαίνοντας πάνω στό ξύλο τοῦ Σταυροῦ καί χύνοντας τό αἷμα του, ἑνοποιοῦσε στό ἕνα καί τό αὐτό πρόσωπο, στό πρόσωπό του τίς δύο μεγάλες ἰδιότητές του, τήν ἰδιότητα τοῦ Ἀρχιερέως καί τήν ἰδιότητα τοῦ θύματος. Ὁ Ἰησοῦς, σάν Ἀρχιερέας, πρόσφερε τήν μεγαλύτερη θυσία πού γνώρισαν οἱ αἰῶνες, καί σάν θύμα ἑκούσια προσφέρθηκε γιά τήν λύτρωση τῶν ἀνθρώπων.

Κατά τήν θυσία τοῦ ἐξιλασμοῦ τῶν Ἰουδαίων, ὁ Ἀρχιερέας ἔμπαινε στά Ἅγια τῶν Ἁγίων τοῦ Ναοῦ τοῦ Σολομῶντος καί πρόσφερε τό αἷμα ζώων γιά τόν ἐξιλασμό τοῦ λαοῦ ἀπό τήν ἐνοχή τῶν ἁμαρτημάτων του.

Ὁ Ἰησοῦς Χριστός ὅμως «παραγενόμενος ἀρχιερεύς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν διά τῆς μείζονος καί τελειοτέρας σκηνῆς,… οὐ δι' αἵματος τράγων καί μόσχων, διά δέ τοῦ ἰδίου αἵματος εἰσῆλθεν ἐφάπαξ εἰς τά Ἅγια, αἰωνίαν λύτρωσιν εὑράμενος». Ὁ Ἀρχιερεύς Κύριος προσφέροντας τά ἀγαθά τά ὁποῖα γιά τήν παλαιά Διαθήκη ἦταν μελλοντικά, δέν χρησιμοποίησε τό αἷμα τῶν ζώων, ἀλλά εἰσῆλθε μία καί μοναδική φορά στά Ἅγια τῶν Ἁγίων, στόν ἀπέραντο Ναό τοῦ Οὐρανοῦ, προσφέροντας γιά τήν λύτρωση τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων τό δικό του Αἷμα[34].

Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ὑπογραμμίζει μέ ἰδιαίτερη ἔμφαση αὐτή τήν πτυχή: «Θά ἀντικρίσῃς τόν Ἰησοῦ καί νά προδίνεται καί νά σταυρώνεται καί νά σταυρώνῃ μαζί μέ τόν ἑαυτόν του καί τήν δική μου ἁμαρτία. Θά τόν δῇς νά ὁδηγεῖται σάν ἀμνός, καί σάν Ἱερεύς νά ὁδηγῇ τόν ἴδιο τόν ἑαυτόν του. Σάν ἄνθρωπος νά θάπτεται καί σάν Θεός νά ἀναστaίνεται. Θά τόν δῇς μετά νά ἀνεβαίνῃ στόν οὐρανό ἀπ' ὅπου θά ξανάρθῃ μέ ὅλη τήν δόξα του»[35].

Ἡ ὅλη διαδικασία τῆς θυσίας ἦταν μιά μυστική καί ἄγνωστη στά ἀνθρώπινα μάτια διαδικασία, πού ἔγινε ἀντιληπτή μόνο μέ τήν Ἀνάσταση. Ὁ Ἰησοῦς πορεύεται ἑκούσια πρός τό πάθος καί ζεῖ τήν μυστική πλευρά τοῦ πάθους βυθισμένος στό ἀπύθμενο νόημά της. Ἡ μυστική αὐτή πλευρά τῆς σταυρικῆς θυσίας φωτίστηκε ἀπό τό φῶς τῆς Ἀναστάσεως. Ἄν δέν ἀκολουθοῦσε ἡ Ἀνάσταση, ὁ Σταυρός τοῦ Χριστοῦ δέν ἐπρόκειτο νά κατανοηθεῖ ἀπό τούς ἀνθρώπους. Ὁ Ἐσταυρωμένος τῆς Ὀρθοδοξίας τοποθετεῖται μονίμως κοντά στήν ἁγία Τράπεζα -στόν κενό τάφο τοῦ ἀναστημένου Χριστοῦ-, διότι ὁ Σταυρός τοῦ Ἰησοῦ γίνεται ὁρατός καί κατανοεῖται μόνο διά τοῦ φωτός τῆς Ἀναστάσεως[36].

5. ΛΟΓΟΙ ΕΠΙ ΤΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ

Μέ μεγάλη ἱερότητα οἱ Εὐαγγελιστές μᾶς διέσωσαν τά τελευταῖα λόγια τοῦ Ἰησοῦ πάνω στόν Σταυρό. Οἱ τελευταῖες αὐτές φράσεις καί λέξεις, ὅπως ἄλλωστε

34. Ἑβρ. 9, 11-12.
35. Νικοδήμου (Μητρ.), ὅ.π., σσ. 109-111.
36. Εὐθυμίου (Ἐπισκ.), ὅ.π., σ.284.

καὶ οἱ ἀντίστοιχες ὅλων τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, ἔχουν μείνει ἱστορικές, γιατί εἶναι ἡ ὑπό μορφήν ὑποθήκης ἀποσταγματική καὶ ἐπιλογική ἐκφορά τῆς ἐπίγειας διδασκαλίας του, τό ἀπαύγασμα δέ καὶ ἐκχείλισμα τῆς καθαρότητας τῆς καρδίας του καὶ τῆς λαμπρότητας τοῦ προσώπου του.

Ἡ ἐκδίπλωση αὐτῶν τῶν μνημειωδῶν λόγων ἀποτελεῖ τόν Θεανθρωπικό θρίαμβο πάνω στόν πόνο διά τοῦ πόνου. Ἡ ὀδύνη τοῦ Χριστοῦ δέν ἀντιτίθεται στήν δόξα του καὶ τήν μακαριότητά του. Ἀποτελεῖ τήν ὕλη ἀπό τήν ὁποία δημιουργεῖ τόν αἰώνιο θρίαμβό του[37].

Ἡ ὀδύνη του ταυτόχρονη μέ τήν νίκη του, ὑπερκαλύπτεται ἀπ' αὐτήν, φωτίζεται μεταμορφώνεται καὶ δίνει μιά κρυστάλλινη ὄψη καὶ χροιά σ' αὐτά τά τελευταῖα ὑποθήκια λόγια πού ἀποτελοῦν καὶ κορύφωση τῆς ὀδυνόμενης ἀγάπης του.

1ος λόγος: «Πάτερ ἄφες αὐτοῖς οὐ γάρ οἴδασιν τί ποιοῦσιν»

Τήν στιγμή πού πραγματοποιεῖται τό μεγαλύτερο ἔγκλημα τῶν αἰώνων, τήν στιγμή πού οἱ δήμιοι καρφώνουν πάνω στόν Σταυρό τά χέρια καὶ τά πόδια τοῦ Χριστοῦ, τήν στιγμή πού οἱ ἄνθρωποι σκοτώνουν τόν εὐεργέτη τους, τόν Θεό τους, Ἐκεῖνος μέσα στήν κορυφωμένη ὀδύνη, μέσα ἀπό τούς φριχτούς πόνους τούς ὁποίους εἰσδέχεται ἀγόγγυστα, ἀναδεικνύεται ὁ νικητής, ὁ θριαμβευτής, ὁ καινοτόμος καὶ ἀνατροπέας πού καταργεῖ τόν μέχρι τότε ἰσχύοντα νόμο τῶν Ἰουδαίων «ὀφθαλμόν ἀντί ὀφθαλμοῦ» καὶ ἀπαξιώνει καὶ κονιορτοποιεῖ τό ἐφύμνιον τῶν Ἑλλήνων φιλοσόφων, σχετικά μέ τήν ἐκδίκηση ὡς πράξη ἡρωϊσμοῦ. Σ' αὐτά τά ἀναχρονιστικά καὶ ψυχοφθόρα πλέον κελεύσματα, τά ἀποψιλωμένα ἀπό τούς συνθετικούς ἱστούς τῆς ἀγάπης, Ἐκεῖνος ἀντιπαρατάσσει τήν ἄφεση ὡς ἀπαύγασμα τῆς ἀγάπης καὶ παρακαλεῖ τόν Πατέρα του νά τούς τήν δωρεοδοτήσει: «Πάτερ ἄφες αὐτοῖς…».

Λόγια πρωτάκουστα, παράξενα καὶ δυσνόητα γιά τήν ἐποχή ἐκείνη πού ἡ συγνώμη ὡς ἡρωϊσμός τῆς ψυχῆς, καὶ τό μῖσος καὶ ἡ ἐκδικητικότητα ὡς δειλία, ἐθεωροῦντο ὡς ἀποτελοῦντα κορύφωση ἑνός ἐπικίνδυνου παραλογισμοῦ.

Ὁ Ἰησοῦς ὁριοθετεῖ τήν ἀναγκαιότητα τῆς ἱκανοποιήσεως τοῦ αἰτήματός του, στήν ἐπίκληση τῆς ἄγνοιας ὡς ἐλαφρυντικοῦ τῶν σταυρωτῶν του, καθώς καὶ τῶν ἀποστασιοποιημένων ἀπ' Αὐτόν δικῶν του ἀνθρώπων, πού τόν ἐγκατέλειψαν μόνο – κατάμονο, μέσα σ' αὐτό τό μυστήριο τοῦ πάθους, πού θά φωτισθεῖ ὅμως σύντομα ἀπό τό ἄκτιστο καὶ ἀνέσπερο Φῶς τῆς Ἀναστάσεως.

«Οὐ γάρ οἴδασιν τί ποιοῦσιν».

Καὶ ποιοί εἶναι ὅλοι αὐτοί πού δέν ξέρουν; Εἶναι οἱ Φαρισαῖοι καὶ τό ὑπόλοιπο Θρησκευτικό Ἱερατεῖο πού ἀδυνατοῦν νά ἀποβάλλουν τόν φαρισαϊσμό τους καὶ

37. ΕΜΑΕ, ὅ.π., σ. 130.

τόν σκοταδισμό τους ὡς σημεῖο ἀναφορᾶς τῆς σκέψεως, τῆς συμπεριφορᾶς καί τῆς ἐν γένει ζωῆς τους. Εἶναι ὁ Πιλᾶτος, ὁ τραγικός ἐκεῖνος ἡγεμονίσκος πού ἐνῶ ἔβλεπε ὁλοκάθαρα, παραδεχόταν, ὑποστήριζε καί πρόβαλλε τήν ἀθωότητα τοῦ Ἰησοῦ, ἐνεδύθη -ἀπό δειλία- τελικά τόν μανδύα τῆς προδοσίας τῆς δικαιοσύνης, τόν μανδύα τῆς αὐθάδειας καί ἀναξιοπρέπειας καί καταβαραθρώθηκε ἀνεξιτήλως στήν στιγματισμένη ἀπό τήν Ἱστορία χορεία τῶν ἀξιοθρηνήτων προσώπων. Εἶναι ὁ ὄχλος πού εἶχε βιασθεῖ ἡ θέληση, ἡ λογική καί ἡ καρδιά του ἀπό τούς ἀθλοφόρους τῆς μοχθηρότητας καί τῆς ὑποκρισίας ἡγέτες του. Εἶναι οἱ λεγεωνάριοι πού ὑπάκουαν τυφλά στούς ἐθελοτυφλοῦντες ἀξιωματικούς τους. εἶναι ἀκόμη καί οἱ δικοί του, οἱ μόνοι πού ἐνῶ ἔλεγαν πώς γνώριζαν ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ Χριστός, ὁ Μεσσίας, ὅμως σκόρπισαν ἀπό τόν φόβο ἀπώλειας τῆς ἐφήμερης ζωῆς τους.

Στίς τελευταῖες του στιγμές, ὁ Ἰησοῦς κλείνει μ' αὐτά τά μεγαλειώδη λόγια τήν ἐπίγεια διδασκαλία του. Συγχωρεῖ τούς διῶκτες του καί ἁπλώνει μέ ἐκείνη τήν καθαρότητα τῆς καρδιᾶς του καί τήν λαμπρότητα τοῦ προσώπου του, τά χέρια του γιά τήν προσήλωσή του στόν Σταυρό.

2ος λόγος: «Σήμερα μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ»

Εἶναι ἡ δεύτερη πρόταση τῆς Διαθήκης πού ὑπογράφει ὁ Κύριος ἀπό τόν Σταυρό. Ἄφεση ἡ πρώτη, ἐπαγγελία - ὑπόσχεση αἰωνίου πανευφροσύνης ἡ δεύτερη, μέ προϋπόθεση τήν μετάνοια. Μέ προϋπόθεση τό Βάπτισμα μέσα στήν Κολυμβήθρα τῶν δακρύων της, ὡς ἀποτέλεσμα τῆς αὐτογνωσίας καί τῆς ταπεινώσεως, πού φωτίζουν τόν δρόμο μας καί ὁδηγοῦν στήν οἰκειοποίηση τῆς πραγματικῆς μετάνοιας[38], καί τήν ἐνοίκηση τοῦ παραδείσου μέ ἀπόλαυση τῶν ἀγαθῶν τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, τά ὁποῖα κατά τόν Ἀπόστολο Παῦλο «...ὀφθαλμός οὐκ εἶδε καί οὖς οὐκ ἤκουσε καί ἐπί καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη ἅ ἡτοίμασε ὁ Θεός τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν»[39].

Στόν πρῶτο λόγο λάμπει ἡ ἄφεση· ἄφεση στούς δημίους καί σταυρωτές του. Στόν δεύτερο, ἡ ἐπαγγελία σέ κάθε ἁμαρτωλό. Σέ κάθε ληστή πού σκύβει ταπεινά τό κεφάλι· πού ἀφήνει νά ξεφύγει ἀπό τό στόμα του ἡ σωτήρια φράση: «Μνήσθητί μου...». Ὁ Λόγος τοῦ Ἰησοῦ, παρηγορητικός καθώς εἶναι, σταλάζει ἔλεος καί εὐσπλαχνία. Μέ τό «Μνήσθητί μου» ὁ ληστής ἔγινε ὁ πρῶτος πολίτης τοῦ Οὐρανοῦ. Μεταβλήθηκε ἀπό ληστή σέ δίκαιο. Ληστή ὅμως. Γιατί σύμφωνα μέ τήν ὡραία ἔκφραση τοῦ Ἱεροῦ Αὐγουστίνου, παρέμεινε ληστής ὡς τό τέλος, ἀφοῦ λήστεψε ἀκόμα καί τόν παράδεισο!...

Ἕνας ληστής ὁ πρῶτος πολίτης τοῦ παραδείσου!... Ἄν δέν ξέραμε τό περιστα-

38. Νικ. Ζέρβη, Χριστοδρομία, Σειρά ἐκδόσεων: «Ἡ Παιδαγωγική τῶν Πατέρων», Ἱεροσόλυμα, σ. 75.
39. Α΄ Κορ. 2,9.

τικό αὐτό καί ρωτούσαμε τήν φαντασία μας γιά τόν πρῶτο κάτοικο τοῦ παραδείσου, πολλούς ἴσως θά ὑποθέταμε, ἐκτός φυσικά ἕναν: Τόν ληστή.

Ἕνας ληστής μπροστά ἀπό ὅλους; Πρῶτος οἰκιστής καί πολίτης τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ; Εἶναι δίκαιο; Αὐτό εἶναι μυστήριο…

Ὁ Ἰησοῦς δέν ἦρθε νά διαιωνίσει τήν ἀνθρώπινη ἁμαρτία. Ἦρθε νά θέσει τέρμα στήν Βασιλεία της. Προσφέρει τήν σωτηρία, τήν λύτρωση… Πετάει σωσίβια… Σώζει τόν πρῶτο τυχόντα. Μπορεῖ νά εἶναι ὁ τελευταῖος ἄνθρωπος.

Ἡ ἐκλογή τοῦ Ληστῆ δέν εἶναι οὔτε τυχαία, οὔτε ἄδικη. Ἔχει σάν ἰσχυρότατο στήριγμα τήν μετάνοια, πού εἶναι ἡ ἀπόφαση τοῦ ἀνθρώπου γιά ριζική ἀλλαγή τοῦ τρόπου σκέψεως, τοῦ ἤθους καί τῆς ζωῆς του. Ἡ μετάνοια δηλαδή δέν ἐξαντλεῖται σέ μιά ψυχολογική, νομική καί ἠθικιστική κατάσταση, ἀλλά συνδέεται μέ μιά θεολογική προοπτική. Εἶναι πορεία ἀπό τό «κατ' εἰκόνα» στό «καθ' ὁμοίωσιν»,ἀπό τήν παρά φύση κατάσταση στήν κατά φύση καί τήν ἀνάβαση στήν ὑπέρ φύση κατάσταση[40].

Ὁ Ἱερός Αὐγουστῖνος ὀνομάζει τόν ληστή Εὐαγγελιστή. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Θεολόγος εἶναι ὁ Εὐαγγελιστής τῆς Ἀγάπης. Ἔζησε καί κήρυξε τήν ἀγάπη. Ὁ ληστής εἶναι ὁ Εὐαγγελιστής τῆς μετάνοιας. Ἔζησε καί κήρυξε τήν μετάνοια.

3ος λόγος: «Γῦναι ἴδε ὁ υἱός σου… Ἰδού ἡ μήτηρ σου»

Ὁ Μαθητής τῆς ἀγάπης καί ἡ ἁγνή Μητέρα παραστέκουν λαμπάδες νεκρώσιμες δίπλα στόν Σταυρό τοῦ Μαρτυρίου. Τό νεανικό καί θεῖο σῶμα πού συχνά εἶχε ὑποφέρει γιά νά φυλάξει μέσα του, ἕνα πνεῦμα τόσο μεγάλο, τώρα φλογίζεται ἀπό μιά πυρκαϊά ὀδύνης, ὅπου μέσα σ' αὐτήν καίονται ὅλοι οἱ πόνοι τῆς ἀνθρωπότητας; Αὐτή ἡ σκηνή τοῦ θείου πάθους, ἐπί εἴκοσι αἰῶνες τώρα, μένει ζωντανή και διαυγής μέσα στήν καρδιά ὅλων τῶν ἀνθρώπων πού ἀναγεννήθηκαν στόν Χριστό καί πού ἔχουν κλάψει ἐνθυμούμενοι ἐκείνη τήν Παρασκευή καί ἐκεῖνο τόν θάνατο. Ἀλλά ὅλα τά δάκρυά μας συγκεντρωμένα σ' ἕνα πικρό ὠκεανό, δέν θά μπορέσουν νά ἰσοφαρίσουν τήν ἀξία οὔτε μιᾶς ἀπό τίς σταγόνες, πού κόκκινες καί βαρειές, πότισαν τό χῶμα τοῦ Γολγοθᾶ[41].

Ἡ ἄπιαστη καί ἄφθαστη στοργή τῆς Μάνας καί τοῦ Μαθητῆ πλαισιώνουν τό πιό κακοῦργο ἔργο. Ἡ φλόγα τοῦ πόνου δέν μπορεῖ νά ἀκουμπήσει τήν καθαρότητα τῆς καρδιᾶς καί τήν διαύγεια τοῦ πνεύματος τοῦ Ἰησοῦ. Ἔτσι βρίσκει τήν δύναμη νά ἐμπιστευθεῖ στόν Ἰωάννη τήν πιό προσφιλῆ καί ἱερή Κληρονομιά πού ἄφηνε στήν γῆ. τήν πονεμένη Παρθένο. Ἔτσι ἡ σκηνή αὐτή τῆς στοργῆς καί τῆς ἀφοσιώσεως συμπληρώνεται μέ τούς τρυφερότερους λόγους τοῦ πάθους: «Γῦναι ἴδε ὁ υἱός σου· Ἰωάννη ἰδού ἡ μήτηρ σου».

40. Νικ. Ζέρβη, ὅ.π., σ. 68.
41. Τζοβάννι Παπίνι, ὅ.π., σ. 239.

Καὶ γιατί Γῦναι -ὅπως συνέβη καὶ ἄλλοτε στόν Γάμο τῆς Κανᾶ- καὶ ὄχι Μῆτερ; Μά γιατί στίς περιπτώσεις αὐτές ὁ Ἰησοῦς διανύει στάδια τῆς δημόσιας ζωῆς του. Καὶ στήν δημόσια ζωή του, ἡ Παναγία ἔπρεπε νά βλέπει τόν Διδάσκαλο. Καὶ στόν Σταυρό τόν υἱό τοῦ Θεοῦ, πού σταυρώθηκε γιά τήν σωτηρία ὅλων καὶ γιά τήν δική της.

Ὁ πόνος τῆς Παναγίας στόν Σταυρό εἶναι ἐκπλήρωση τῆς προφητείας τοῦ πρεσβύτη Συμεών, πού εἶπε ὅτι θά διέλθει ρομφαία τήν καρδιά της. Ἀφοῦ ἡ Παρθένος δέν πόνεσε κατά τήν διάρκεια τῆς κυοφορίας καὶ τοῦ τοκετοῦ, ἔπρεπε νά πονέσει κατά τήν διάρκεια τῆς ἐξόδου τοῦ Υἱοῦ της, γιά νά ἀποδείξει τήν ἀληθινή μητρότητά της.

Ὁ Ζυγαβηνός λέγει ὅτι πέρα ἀπ' αὐτό ἡ φράση αὐτή δείχνει ὅτι ἡ Παρθένος δίδεται στόν παρθένο Μαθητή καὶ ἡ ἠγαπημένη στόν ἠγαπημένο. Ὅσοι ἔχουν μεγαλύτερη κοινωνία μέ τόν Ἰησοῦ, ἔχουν καὶ μεγαλύτερη κοινωνία μέ τήν Παναγία καὶ ἀντιστρόφως[42].

4ος λόγος: «Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τί μέ ἐγκατέλειπες;»

«Ἦν δέ ὡσεί ἕκτη καὶ σκότος ἐγένετο ἐφ' ὅλην τήν γῆν ἕως ὥρας ἐνάτης, τοῦ ἡλίου ἐκλείποντος».

Τρεῖς ὧρες βρισκόταν στόν Σταυρό ὁ Ἰησοῦς σέ κατάσταση κορυφώσεως τῆς ὀδύνης τοῦ πόνου καὶ τοῦ πάθους. Σκοτάδι βαθύ, σύγχυση καὶ ἕνα πλέγμα ὑπολανθάνουσας ἐνοχῆς τῶν διωκτῶν ἐπλανᾶτο στήν περιρρέουσα καταθλιπτική ἀτμόσφαιρα.

Μέσα σ' αὐτό τό αἰσθησιακό καὶ πνευματικό σκοτείνιασμα, ὁ Ἰησοῦς αἰσθανόμενος τήν ἁγίαν του ψυχήν, χωρίς νά κάμπτεται καθόλου, νά πλημμυρίζει ἀπό φρίκη καὶ ἀπροσμέτρητο ψυχικό ἄλγος καὶ πνιγμένος μέσα στόν ἀπέραντο ὠκεανό τῆς ἀνθρώπινης ἀθλιότητος, ἐκβάλλει τήν κραυγή: «Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τί μέ ἐγκατέλειπες;» καθότι «τάς ἁμαρτίας ἡμῶν φέρει καὶ περί ἡμῶν ὀδυνᾶται»[43]. Ὀδυνᾶται, διότι ὑπακούων στό θέλημα τοῦ πατρός προσέλαβε ἐπί τῶν ὤμων του τό φορτίο ὅλων τῶν ἀνθρώπινων ἁμαρτιῶν ἀπό τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀδάμ μέχρι τῆς συντελείας τοῦ κόσμου. Ἡ ἁμαρτία ὅμως εἶναι πνευματικός θάνατος, γιατί χωρίζει τόν ἄνθρωπο ἀπό τόν Θεό. Αὐτόν τόν χωρισμό ὑπέστη ὁ Ἰησοῦς ὡς ἐκπρόσωπος ὅλης τῆς ἀνθρωπότητας, φορέας δέ καὶ ὑπόλογος τῆς ἁμαρτίας της.

Ὁ λόγος αὐτός εἶναι ἐπανάληψη προφητείας τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ ἀναφέρεται στόν εἰκοστό πρῶτο ψαλμό τοῦ Δαυΐδ. Εἶναι καθαρά χριστολογικός καὶ

42. Ἱεροθέου (Μητρ.), Οἱ Δεσποτικές ἑορτές, ἐκδ. Ἱ Μονῆς Γενεθλίου τῆς Θεοτόκου, Πελαγία, σ. 243.
43. Ἡσ. 53,4.

προφητεύει τό σωτήριο πάθος τοῦ Ἰησοῦ, ἀποκαλύπτων τήν ὀδύνη του πάνω στόν Σταυρό.

Αὐτή ἡ ἐγκατάλειψη ἐκ μέρους τοῦ Πατρός ἀπετέλεσε τήν πλέον φρικτή γι᾽ Αὐτόν ὀδύνη. Νοιώθει καί βιώνει τήν ἀπόλυτη κένωση ἐγκαταλελειμμένος ἀπό τούς πάντες σέ κατάσταση ἀπόλυτης μοναξιᾶς καί ὀδυνώμενος από τόν πόνο τοῦ ἀπροσμέτρητου ὄγκου καί βάρους τῶν ἁμαρτιῶν τίς ὁποίες βαστάζει.

Τήν στιγμή ἐκείνη, ἡ φυσική ἀδυναμία ἦταν ἑνωμένη μέ ἕνα ὀξύ διανοητικό μαρτύριο. Τό μαρτύριο τῆς καταισχύνης. Καί γιά νά φθάσει ἡ θλίψη στό ἀποκορύφωμά της, ὑποφέρει ὁ Ἰησοῦς ἀπό ἀγωνία πνευματική, πού ἀδυνατεῖ νά τήν περιγράψει ἀνθρώπινη γλῶσσα, νά τήν νοιώσει ἀνθρώπινη καρδιά.

Ἡ ἐγκατάλειψη τοῦ Πατέρα… Ἐκείνη ἦταν ἡ ὥρα πού κατέβηκε στήν ἄβυσσο τῶν παθημάτων του ὁ Ἰησοῦς. Ὁ Θεός τόν ἄφησε νά δοκιμάσει ὅλη τήν ὁρμή τῆς θείας δικαιοσύνης γιά τήν ἁμαρτία τῆς ἀνθρωπότητος, τήν ὁποία ἀνθρωπότητα ἐκεῖνες τῆς στιγμές τῆς θυσίας ἐκπροσωποῦσε.

Αὐτές τίς στιγμές, ὁ Ἰησοῦς πάνω στόν Σταυρό εἶναι τό ἐξιλαστήριο θύμα πού πρέπει νά πληρώσει γιά τίς ἁμαρτίες ὅλου τοῦ κόσμου. Εἶναι τό «ἱερόν σφάγιον» πού προσφέρεται γιά τήν λύτρωση τοῦ κόσμου. Ἡ ἐγκατάλειψη αὐτή τοῦ Θεοῦ Πατέρα, δέν εἶναι τίποτα ἄλλο, παρά ἡ ἀπάντησή του στήν ἁμαρτία.

Οἱ πρωτόπλαστοι διώχτηκαν ἀπό τόν παράδεισο καί ὁ Κύριος, τήν ὥρα πού φορτώνεται τήν ἐνοχή, ἐγκαταλείπεται ἀπό τόν Πατέρα. Μετρᾶμε τήν ἁμαρτία σάν λάθος. Εἶναι κάτι περισσότερο. Εἶναι χωρισμός ἀπό τόν Θεό.

Εὐστόχως ὁ Π. Τρεμπέλας παρατηρεῖ ὅτι τό «Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τί μέ ἐγκατέλειπες», «εἶναι κραυγή προσώπου στερηθέντος πρός καιρόν τῶν αἰσθητῶν σημείων τῆς μετά τοῦ Θεοῦ κοινωνίας, δοκιμάζοντος δέ νέαν ἄγνωστον εἰς αὐτόν καί παράδοξον πεῖραν… Ἐστερεῖτο κατά τάς στιγμάς ἐκείνας, τῆς χαρᾶς, τήν ὁποίαν δημιουργεῖ ἡ μετά τοῦ Θεοῦ κοινωνία. Ὅ,τι αἰσθάνεται ὁ Ἰησοῦς εἶναι ἀνεξερεύνητον δι᾽ ἡμᾶς… ὁ Χριστός ἐγένετο ἁμαρτία δι᾽ ἡμᾶς, κατάρα δι᾽ ἡμᾶς καί διά τοῦτο ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος ἠγάπα αὐτόν ὡς Υἱόν του, ἐσκυθρώπαζε κατ᾽ αὐτοῦ ὡς ἐγγυητοῦ ἀναλαβόντος τήν πληρωμήν τοῦ χρέους τοῦ χρεωκοπημένου ἀνθρώπου. Ὁ Πατήρ ἵστατο μακράν τοῦ πάσχοντος Υἱοῦ, καί τοῦτο τήν στιγμήν αὐτήν αἰσθάνεται ὁ Ἰησοῦς»[44].

Αὐτή ἡ θεία ὑπόσταση τοῦ Ἰησοῦ, ἡ ἀσυγχύτως καί ἀτρέπτως ἑνωμένη μέ τήν ἀνθρώπινη φύση, ἀπαθής καί ἀναλλοίωτος πάντοτε, φαίνεται νά ἔχει κάπως ἀποσυρθεῖ καί ἀφήσει τήν θλιβομένη ἀνθρώπινη φύση νά βαστάσει μόνη της τήν κάμινο τῆς ὀδύνης. Αὐτός ὁ ὁποῖος ἐκένωσε τόν ἑαυτόν του[45] ἀπό τήν θεία δόξα, καί προσέλαβε μορφή δούλου, φαίνεται ὅτι ἐκένωσε γιά δεύτερη φορά, κατά κάποιο ἀνερμήνευτο γιά μᾶς τρόπο, τήν ὑπόστασή του ὡς Θεοῦ. Καί ἐνῶ ἡ θεότης

44. Ὑπόμνημα εἰς τό κατά Μᾶρκον Εὐαγγέλιον, κεφ. 15, στίχ. 34.
45. Φιλ. 2,7.

του παρέμεινε ἀδιασπάστως ἑνωμένη πρός τόν Πατέρα καί τό Ἅγιον Πνεῦμα, εἰς ἀΐδιον πάντοτε ἀπαρτισμόν τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἡ ἀνθρώπινή του φύση φαίνεται σάν νά ἔχει ἀποξενωθεῖ παραδόξως ἀπό τήν προτέραν αὐτῆς πρός τήν θεότητα κοινωνία. Ἐνῶ ὡς Θεός ἔμενε πάντοτε υἱός ὁμοούσιος, μονογενής καί ἀγαπητός τοῦ Πατρός, ὡς ἄνθρωπος κατεστάθη ἐχθρός τοῦ Θεοῦ, ἐχθρός δηλαδή τοῦ ἑαυτοῦ του, ἐφόσον στόν Τριαδικό Θεό ὑπάρχει μιά θέληση καί μιά ἐνέργεια[46].

Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος λέγει ὅτι ὁ Χριστός μέ τήν κραυγή αὐτή «ἐν ἑαυτῷ τυποῖ τό ἡμέτερον». Δηλαδή, ἐκείνη τήν ὥρα ὁ Χριστός ὁμιλεῖ περί ἡμῶν. γιατί ἐμεῖς ἤμεθα οἱ ἐγκαταλελειμμένοι καί παραθεωρημένοι καί ἔπειτα προσληφθέντες καί σεσωσμένοι μέ τά πάθη τοῦ ἀπαθοῦς.

Ὁ Ἅγιος Κύριλλος Ἀλεξανδρείας, ἑρμηνεύοντας ἐπίσης τά συνθετικά στοιχεῖα τῆς κραυγῆς, λέγει ὅτι «ἐγκατάλειψιν νοήσεις καί τήν τοῦ πάθους συγχώρησιν». Ἡ κένωση τοῦ Ἰησοῦ πού ἄρχισε μέ τήν ἐνανθρώπησή του, ἔφθασε στό ὑψηλότερο σημεῖο. καί αὐτό λέγεται ἐγκατάλειψη.

5ος λόγος: «Διψῶ...»

Εἶναι ἡ τελευταία ἐπιθυμία τοῦ Κυρίου μας, πού δυστυχῶς ἐξακολουθεῖ νά μένει ἀνεκπλήρωτη.

Δέν εἶναι ἡ πρώτη φορά πού ὁ Ἰησοῦς ζητᾶ νερό. Εἶχε ζητήσει καί ἄλλοτε. «Δός μοι πιεῖν» παρακάλεσε τήν Σαμαρείτιδα. Μά ἡ γυναῖκα ἀρχικά δίστασε νά προσφέρει νερό σέ ἕνα ἀλλοεθνῆ. «Πῶς σύ, Ἰουδαῖος ὢν παρ' ἐμοῦ πιεῖν αἰτεῖς, οὔσης γυναικός Σαμαρείτιδος;».

Ὅλη ἡ ἀγωνία τῆς νύχτας πού πέρασε, ἡ ἀγρυπνία, τά παθήματα, ἡ ὀδύνη καί τό ἄλγος, οἱ πληγές καί τά τραύματα, τοῦ προκάλεσαν ἰσχυρή δίψα. Ἄς σκεφτοῦμε τήν ἐξάντληση, τήν κούραση, τόν ἱδρῶτα, τήν ἀφυδάτωση, τήν αἱμορραγία, τόν πυρετό τῶν πληγῶν στό Σταυρό!... Καθένα χωριστά ἀπ' ὅλα αὐτά, μποροῦσε νά προκαλέσει δίψα ἀκατάσχετη. Τώρα εἶναι ὅλα μαζί. Ὁ Σταυρωμένος ὑποφέρει ὅσο δέν ὑπέφερε ποτέ κανείς.

«Διψῶ»

Καί ἄλλοτε ἡ ἐμπάθεια πότισε δηλητήριο ἕνα θεῖο ἄνθρωπο. Τόν Σωκράτη. Μά τουλάχιστο ὁ ὑπηρέτης πού τοῦ τό ἔδωσε, τό πρόσφερε μέ δάκρυα καί θρήνους. Ὁ Κύριος ποτίζεται μέ ὄξος μετά χολῆς μεμειγμένον, ὀνειδιζόμενος ἀπό ἐκείνους πού τούς εἶχε προσφέρει «ὕδωρ ἐν τῇ ἐρήμῳ».

Ἐκφράζοντας τήν ἐπιθυμία του αὐτή, θέλει νά ἐκπληρώσει κατά γράμμα τήν προφητεία τοῦ 21ου ψαλμοῦ τοῦ Δαυΐδ πού εἴδαμε προηγουμένως. Ἐκεῖ ὁ ψαλμωδός ἀναφερόμενος σέ πολλές ἀκραῖες συμπεριφορές σημεῖα τῶν αἱμοδιψῶν Ἰουδαίων πού συνθέτουν τό φλογῶδες ἄλγος τῆς Σταυρώσεως, παρουσιάζει τόν

46. Ἰ. Κολιτσάρα, ὅ.π., σ. 142.

Ἰησοῦν ἐκδιηγούμενον πρός τόν πατέρα τήν δίψα του καί λέγοντα: «Ὁ Θεός μου ὁ Θεός μου ἐξηράνθη ὡσεί ὄστρακον ἡ ἰσχύς μου. Ἡ γλῶσσα μου κεκόλληται τῷ λάρυγγί μου, καί εἰς χοῦν θανάτου κατήγαγές με»[47] καί ἀναφέροντα τό ποτό τό ὁποῖο ἡ ἀνθρωπότητα, σέ συμβολισμό τῶν διαθέσεών της, θά τοῦ προσέφερε: «Εἰς τήν δίψαν μου ἐπότισάν με ὄξος».

Τήν δίψα αὐτή, ἔκφραση τῆς προφητικῆς ἐνοράσεως τοῦ ὀδυνώμενου Μεσσία, ἀποκαλύπτει ὁ Ἰωάννης, λέγοντας ὅτι ὁ Ἰησοῦς «ἵνα τελειωθῇ ἡ γραφή, λέγει διψῶ».

Ὁ προφητάναξ Δαυΐδ ὅταν ἀναφέρθηκε στήν δίψα τοῦ Χριστοῦ εἶδε, κατενόησε καί κατέγραψε ἀποσταγματικά αὐτό πού θά γινόταν καί ὄχι ὅτι τό εἶπε ὁ Ἰησοῦς γιά νά ἐκπληρωθεῖ ἁπλῶς καί μόνο ἡ προφητεία.

Ἔτσι ἡ λέξη διψῶ ἀποτελεῖ κατά πρῶτον μέν λόγο ἐκδήλωση πραγματικῆς δίψας καί κατά δεύτερον ἐκπλήρωση τῆς προφητείας[48].

6ος λόγος: «Τετέλεσται»

Μιά τελευταία φράση μένει ἀκόμα γιά νά συμπληρωθεῖ ὁ Ἱερός Ἐπίλογος. Κι αὐτή εἶναι σύντομη. Ἀποτελεῖται ἀπό μιά λέξη μόνο. Λέξη γεμάτη γενναιότητα καί μεγαλεῖο. Λέξη πού συγκίνησε τόσο βαθειά τόν Ἑκατόνταρχο, ὥστε τόν ἔκανε νά πιστέψει στήν Θεότητα τοῦ Χριστοῦ. «Ἀληθῶς Θεοῦ Υἱός ἦν οὗτος» ὁμολόγησε.

Ἡ ἔννοια τοῦ «τετέλεσται» εἶναι συνδεδεμένη ὄχι μόνο μέ τήν ἐκπλήρωση ὅλων τῶν προφητειῶν, ἀλλά μέ τό τέλος τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου καί τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Ἰησοῦς ἀνῆλθε στό μεγάλο ὕψος τῆς κενώσεώς του καί κατῆλθε στό μεγάλο βάθος τῆς ταπεινώσεως, ἕως καί τῆς τελευταίας βαθμίδας της. Δέν ἀρκέστηκε στήν διδασκαλία, ἀλλά ἔφθασε «μέχρι θανάτου, θανάτου δέ σταυροῦ»[49].

Αὐτή τήν λέξη τήν ἀναφέρει μόνο ὁ Εὐαγγελιστής Ἰωάννης πού ἦταν αὐτόπτης μάρτυρας. Οἱ προφητεῖες ἐκπληρώθησαν. Ἡ ὑπέρτατη θυσία συνετελέσθη. Ἡ ἀπολύτρωση τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐπιτεύχθηκε. Τό μεταξύ Θεοῦ καί ἀνθρώπων χάσμα γεφυρώθηκε. Ὁ δρόμος τοῦ Οὐρανοῦ διανοίχθηκε πλήρως. Ὁ Οὐράνιος Νυμφώνας, πού ἦταν κλεισμένος μέ τήν παράβαση, ἄνοιξε[50].

«Τετέλεσται». Εἶναι λέξη θριάμβου. Εἶναι ἰαχή νίκης. Ὁ λόγος αὐτός τοῦ Ἰησοῦ, εἰπώθηκε «μετά φωνῆς μεγάλης», δίδοντας ἔμφαση στήν μεγάλη ἐξουσία πού ἔχει ὁ Ἰησοῦς καί ἔναντι τοῦ θανάτου. Δέν ἦρθε ὁ θάνατος, ὅπως συμβαίνει μέ τούς ἑτοιμοθανάτους, ἀλλά ὁ Ἰησοῦς τόν κάλεσε καί μάλιστα μετά φωνῆς μεγάλης· ἀπέθανε δηλαδή ὅταν τό θέλησε. Δέν συνέβη μ᾽ Αὐτόν ὅ,τι συμβαίνει

47. Ψαλμ. 21, 16.
48. Ἰ. Κολιτσάρα, ὅ.π., σ. 160.
49. Φιλ. 2,8.
50. Καλλινίκου Καρούσου (Μητρ.), ὅ.π., σ. 242.

μέ ὅλους τούς ἀνθρώπους, διότι ὁ Χριστός πάνω στόν Σταυρό ἐνεργοῦσε ὡς Θεάνθρωπος[51].

«Τετέλεσται». Εἶναι ἡ κραυγή τοῦ νικητῆ, πού πέρασε μιά μέρα σκληρῆς μάχης, καί στό τέλος τῆς ἡμέρας χαιρετίζει τήν νίκη. Ἔχει τό αἴσθημα τοῦ νικητῆ. Τό αἴσθημα τῆς πληρότητας. Ἄλλοτε εἶχε πεῖ: «Ἐμέ δεῖ ἐργάζεσθαι τά ἔργα τοῦ Πέμψαντός με… καί τελειώσω αὐτοῦ τό ἔργον».

Τί τελείωσε ὁ Χριστός; Ὅ,τι τοῦ ἀνέθεσε ὁ οὐράνιος Πατέρας του. Ὁλόκληρο τό ἔργο πού εἶχε νά κάνει στήν γῆ, τό συμπλήρωσε. Ἔδειξε τήν ἀπόλυτη ταπείνωση. Γεννήθηκε στήν φάτνη. Ἔπλυνε τά πόδια τῶν μαθητῶν του. Ἔδειξε τόν δρόμο πού ὁδηγεῖ στόν οὐρανό. Ἄφησε νά φανεῖ ἕνα κομμάτι τῆς αἰώνιας δόξας του στήν Μεταμόρφωσή του. Τελευταῖα πρόσφερε τό αἷμα του γιά μᾶς. Τώρα ἡ ἀποστολή του τελείωσε. Τήν στιγμή αὐτή ἔχει τό αἴσθημα τῆς πληρότητας.

Τό τετέλεσται εἶναι κραυγή νίκης, ἰαχή θριάμβου, ἱκανοποιήσεως καί χαρᾶς. Ὁμολογουμένως καμία ποτέ λέξη, ἀπό ὅσες ἐλέχθησαν ἀπ' ἀρχῆς στήν γῆ καί θά λεχθοῦν μέχρι συντελείας τῶν αἰώνων, δέν ἔχει τόση πυκνότητα καί σπουδαιότητα ὑψίστων νοημάτων ὅση ἡ λέξη αὐτή[52].

«Τετέλεσται» ἡ ἀπολύτρωση τοῦ κόσμου. Ὁ θάνατός του ἔφερε τέλεια σωτηρία. Ἔγινε ἡ συμφιλίωση Θεοῦ καί κόσμου. Νικήθηκε ἡ ἁμαρτία. Ἔληξε ἡ παλιά ἐποχή. Ἀνοίγει ἡ νέα. «Τά ἀρχαῖα παρῆλθεν. Ἰδού γέγονεν καινά τά πάντα».

Δύο μεγάλες πύλες ἄνοιξαν:

- Ἐξομολογητήρι ἡ πρώτη, γιά τήν ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν. Ἄφεση πού δίνεται σέ κάθε ἕνα πού μετανοεῖ. Σέ κάθε ἕνα πού προφέρει μέ τήν καρδιά του τό «Μνήσθητί μου…» τοῦ ληστῆ.
- Θεία Εὐχαριστία ἡ δεύτερη πύλη, γιά τήν ἕνωσή μας μέ τόν Κύριο καί τήν σωτηρία μας.

«Τετέλεσται». Ὅλα ἔχουν φτάσει στό τέλος. Ὅλα ἔχουν ἐκπληρωθεῖ.

7ος λόγος: «…καί φωνήσας φωνῇ μεγάλῃ ὁ Ἰησοῦς εἶπε: Πάτερ εἰς χεῖρας σου παραθήσομαι τό πνεῦμα μου καί ταῦτα εἰπών ἐξέπνευσε»[53].

Ὁ Ἰησοῦς δέν πέθανε πάνω στόν Σταυρό ὡς κοινός ἄνθρωπος, γιατί ὡς Θεάνθρωπος ἦταν Κύριος τοῦ θανάτου καί ἐπομένως ὁ θάνατός του ἦταν ἔργο τῆς θελήσεώς του. Ἐκεῖνος κάλεσε τόν θάνατο. Δέν ἦλθε ὁ θάνατος αὐτόκλητος ὅπως στούς κοινούς ἀνθρώπους.

Κανένας ἀπό τούς Εὐαγγελιστές δέν χρησιμοποιεῖ τήν λέξη πέθανε. Ὁ Ἰωάννης λέγει: «κλίνας τήν κεφαλήν παρέδωκε τό πνεῦμα»[54]. Ὁ Ματθαῖος, «ὁ δέ Ἰησοῦς

51. Ἱεροθέου (Μητρ.), ὅ.π., σ. 246.
52. Ἰ. Κολιτσάρα, ὅ.π., σ. 202.
53. Λουκ. 23,46.
54. Ἰωάν. 19, 30.

πάλιν κράξας φωνῇ μεγάλῃ ἀφῆκε τό πνεῦμα»[55]. Ὁ Μᾶρκος, «ὁ δέ Ἰησοῦς ἀφείς φωνήν μεγάλην ἐξέπνευσε»[56].

Τό ὅτι ὁ θάνατος ἦταν ἔργο τῆς θελήσεώς του τό εἶχε πεῖ ὁ ἴδιος: «Οὐδείς αἴρει αὐτήν (τήν ψυχήν μου) ἀπ᾽ ἐμοῦ, ἀλλ᾽ ἐγώ τίθημι αὐτήν ἀπ᾽ ἐμαυτοῦ» καί συνεχίζει «ἐξουσίαν ἔχω θεῖναι αὐτήν, καί ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λαβεῖν αὐτήν· ταύτην τήν ἐντολήν ἔλαβον παρά τοῦ Πατρός μου»[57]. Δηλαδή, ὅπως σχολιάζει ὁ Κολιτσάρας, αὐτήν τήν ἐντολή καί τήν ἐξουσία ἔχω λάβει καί ὡς ἄνθρωπος ἀπό τόν Πατέρα μου.

Θά περίμενε κανείς νά ἀκούσει φωνή μᾶλλον ἀσθενική, δυσδιάκριτη ἀπό τόν ἐκπνέοντα Ἰησοῦ, διότι ἡ θανάσιμη ἐξάντληση εἶχε φθάσει στό ὕψιστο σημεῖο της. Ἀλλά ὄχι, ὁ Κύριος ἄντλησε τήν ὥρα ἐκείνη ἀπό τόν ἑαυτό του νέα δύναμη, τήν ὁποία ἐνίσχυσε ἡ ἀκατάβλητη καί ἡ ὡς ἐκ τοῦ θριάμβου του ἐνταθεῖσα περισσότερο ἠθική του δύναμη καί ἡ χαρμόσυνη συναίσθηση «ὅτι ὑπάγει πρός τόν Πατέρα». Ἀγωνιστής αὐτός σκληροτάτων πανενδόξων ἀγώνων καί νικητής ἀπ᾽ ἀρχῆς μέχρι τέλους, δικαιοῦται νά διαλαλήσει μεγαλοφώνως εἰς ἐπήκοον ὅλων, ὅτι ἐγκαταλείπει ἤδη ἐνδόξως τό πεδίο τοῦ ἀγῶνος, γιά νά εἰσέλθει εἰς «τήν κατάπαυσιν αὐτοῦ»[58].

Ὁ Ἰησοῦς παρέδωκε τήν ψυχήν του στόν Πατέρα του. Αὐτό σημαίνει ὅτι ὁ διάβολος, ὁ Ἅδης, ἔπαιρνε τίς ψυχές τῶν ἀνθρώπων. Μ᾽ αὐτήν ὅμως τήν δεσποτική φωνή, γιά πρώτη φορά καί οἱ δικές μας ψυχές ἀπέκτησαν ἐλευθερία ἀπό τόν διάβολο. Ὁ Ἱερός Θεοφύλακτος λέγει ὅτι πρίν ἀπό τόν θάνατο τοῦ Χριστοῦ ὁ διάβολος εἶχε δικαίωμα ἐπάνω στίς ψυχές τῶν ἀνθρώπων. Ὅμως ἀπό τήν στιγμή πού ὁ Χριστός παρέδωκε τήν ψυχήν του στόν Πατέρα του καί ὄχι στόν Ἅδη, ἀπέκτησαν ἐλευθερία καί οἱ εὑρισκόμενοι στήν Ἅδη. Γι᾽ αὐτό καί ὁ Σταυρός εἶναι ἡ δόξα τῆς Ἐκκλησίας καί φωτίζεται τό μυστήριό του μέ τό φῶς τῆς Ἀναστάσεως.

Ὁ Εὐαγγελιστής Ἰωάννης ὁ καί αὐτόπτης μάρτυρας τοῦ σταυρικοῦ πάθους λέγει γιά τόν Ἰησοῦ, «καί κλίνας τήν κεφαλήν παρέδωκε τό πνεῦμα». Ἡ διείσδυση στό βαθύτερο περιεχόμενο αὐτῆς τῆς ὁμολογίας ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τήν παραδοχή μας ὅτι ὁ Ἰησοῦς εἶχε ἐξουσία πάνω στόν θάνατο.

Σέ ὅλους τούς ἀνθρώπους συμβαίνουν τά ἀντίθετα πράγματα ὡς πρός τό γεγονός αὐτοῦ τοῦ θανάτου: Πρῶτα ἐξέρχεται ἡ ψυχή ἀπό τό σῶμα καί ἔπειτα ἡ κεφαλή χάνει τήν εὐστάθεια καί πέφτει. Στόν Ἰησοῦ ὅμως συνέβη τό ἐντελῶς ἀντίθετο, ἀφοῦ Ἐκεῖνος ἔκλινε τήν κεφαλή καί στή συνέχεια παρέδωκε τό πνεῦμα.

Ὁ Ἱερός Χρυσόστομος παρατηρεῖ: «Οὐδέ γάρ ἐπειδή ἐξέπνευσεν, ἔκλινε τήν κεφαλήν, ὅπερ ἐφ᾽ ἡμῖν γίνεται, ἀλλ᾽ ἐπειδή ἔκλινε τήν κεφαλήν, τότε ἐξέπνευ-

55. Ματθ. 27,50.
56. Μάρκ. 15,37.
57. Ἰωάν. 10,18.
58. Ἑβρ. 4,10. Βλ. Ἰ. Κολιτσάρα, ὅ.π., σ. 204.

σε». Ὁ Ζυγαβηνός λέγει ὅτι ὁ Χριστός εἶχε ἐξουσία ἐπάνω στόν θάνατο καί γι' αὐτό «ὅτε ἠθέλησε, τότε ἀπέθανε».

Ὁ θάνατος ὡς δοῦλος ὑπάκουσε στό πρόσταγμα τοῦ Θεοῦ καί προσῆλθε μέ φόβο καί τρόμο, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός. Αὐτή ἀκριβῶς ἡ προσέλευση ἦταν καί ὁ θάνατος τοῦ θανάτου. «Θανάτῳ θάνατον πατήσας» ὅπως διαλαλεῖ καί ὁ Ἀναστάσιμος ὕμνος. Καί ὅπως οἱ ψαράδες βάζουν τό ἀγκίστρι κάτω ἀπό τό δόλωμα γιά νά συλλάβουν τό ψάρι, ἔτσι καί ἡ θεότητα ἦταν τό ἀγκίστρι, ἐνῶ τό δόλωμα τό θνητό σῶμα, ὁπότε -ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης- ὁ διάβολος καί ὁ θάνατος αἰχμαλωτίστηκαν ἀπό τόν Θεό ὅταν ἔφαγαν τήν θνητή ἀνθρώπινη φύση τοῦ Χριστοῦ. Ὁ δέ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς λέγει ὅτι καί αὐτός ὁ ἴδιος ὁ Σταυρός εἶναι τό ἀγκίστρι μέ τό ὁποῖο συνελήφθη ὁ διάβολος καί ὁ θάνατος, ἀφοῦ πάνω σ' αὐτόν πέθανε ὁ Χριστός[59].

Εἴκοσι αἰῶνες ἔχουν περάσει ἀπό τότε πού ἀντήχησε αὐτή ἡ θριαμβευτική κραυγή καί οἱ ἄνθρωποι ἑκατονταπλασίασαν τούς θορύβους τους γιά νά μήν τήν ἀκοῦνε... Ἀλλά ἡ ὑπέρτατη ἐκείνη κραυγή χαρᾶς καί ἐλευθερίας, ἡ κραυγή ἐκείνη πού συνεχίζεται μέσα στούς αἰῶνες, ἀκούεται ἀπό πολλούς καί τούς ἀνασταίνει.

Ὁ Χριστός ἐξέπνευσε πάνω στόν Σταυρό, ὅπως θέλησαν οἱ ἄνθρωποι, ὅπως ὁ Υἱός δέχτηκε καί ὁ Πατήρ εὐδόκησε. Ἡ ἀγωνία πῆρε τέλος καί οἱ Ἰουδαῖοι ἔμειναν ἱκανοποιημένοι. Ἐξιλέωσε τήν ἀνομία μας μέ τόν θάνατό του. Τώρα ἀρχίζει ὁ ἐξαγνισμός τοῦ καθενός μας[60].

Ὁ Ἰησοῦς κράζει. Αὐτό σημαίνει ὅτι ἡ κραυγή του εἶναι κάτι πού βγαίνει ἀπό τά κατάβαθα τῆς ψυχῆς του. Ἐνῶ πρωτύτερα τόν ἀκούσαμε νά λέει: «Θεέ μου, Θεέ μου, ἵνα τί μέ ἐγκατέλειπες;», τώρα κράζει «Πατέρα...». Γιατί; Καί ποιά ἡ διαφορά ἀνάμεσα στίς δύο κραυγές; Τότε ἦταν προσωρινά ἐγκαταλελειμμένος ἀπό τόν Θεό Πατέρα του. Τώρα καί πάντοτε ἀνήκει στήν κοινωνία τοῦ Οὐρανοῦ. Εἶναι ἀλήθεια υἱός Θεοῦ. Καί δέν παύει νά τό διακηρύττει ὡς τήν τελευταία στιγμή τῆς παραμονῆς του πάνω στήν γῆ.

«Εἰς χεῖρας Σου παρατίθεμαι...»

Δέν ζητᾶ ὁ Ἰησοῦς ἀπό τόν Θεό νά παραλάβει ἁπλῶς τό πνεῦμα του. Τό ἐμπιστεύεται σ' Αὐτόν... Στήν προσευχή του αὐτή ὑπάρχει μιά ἀπόλυτη βεβαιότητα. Γνωρίζει φυσικά, τήν πραγματικότητα τοῦ οὐρανοῦ. Σάν ἄνθρωπος ὅμως, ἐκτός ἀπό Θεός πού εἶναι, ἔχει τήν ὁλοκάθαρη πληροφορία ὅτι «ψυχαί δικαίων ἐν χειρί Θεοῦ».

6. ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΣΤΑΥΡΙΚΟΥ ΠΑΘΟΥΣ

Ἕνα ἀπό τά βασικότερα γεγονότα τοῦ χριστιανικοῦ κηρύγματος καί τῆς θεολογίας τῆς πρώτης Ἐκκλησίας εἶναι ὁ σταυρικός θάνατος τοῦ Ἰησοῦ, ὁ ὁποῖος

59. Ἱεροθέου (Μητρ.), ὅ.π., σσ. 247-249.
60. Τζοβάννι Παπίνι, ὅ.π., σ 243.

γιά μέν τούς Ἰουδαίους εἶναι σκάνδαλο, ἀφοῦ ὁ Νόμος ὁρίζει ὅτι εἶναι ἐπικατάρατος πᾶς ὁ κρεμάμενος ἐπί ξύλου[61]. Γιά τούς λογοκράτες Ἕλληνες εἶναι μωρία μέ ἐστίασή τους στό ἐρώτημα: Πῶς εἶναι δυνατόν ἐκεῖνος πού δέν μπόρεσε νά περιφρουρήσει τόν Ἑαυτόν του καί νά τόν προφυλάξει ἀπό τέτοιο θάνατο νά εἶναι σωτήρας ἄλλων. Γιά μᾶς δέ τούς σωζομένους, εἶναι «Θεοῦ δύναμις καί Θεοῦ σοφία»[62]. Συσχετίστηκε δέ μέ τήν θεολογία τοῦ θανάτου τοῦ Μεσσία στό Βιβλίο τοῦ Ἡσαΐα καί ἐρμηνεύτηκε ὡς ἄμεση ἐκπλήρωση τῆς ἀρχαίας προφητείας[63]. Τό ὅτι ὁ Χριστός ἀπέθανε «ὑπέρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν» καί μάλιστα «κατά τάς Γραφάς»[64] εἶναι μέρος τῆς θεολογίας τοῦ Παύλου καί τῆς προπαύλειας παραδόσεως. Ὁ λυτρωτικός καί σωτηριολογικός ἑπομένως θάνατος τοῦ Χριστοῦ ἦταν μιά εὐρύτερη πεποίθηση στόν λαό καί ὄχι κάποια ἁπλῆ θεολογική ἀντίληψη τῶν Ἀποστόλων.

Γιά τούς Ἰουδαίους ἦταν σκάνδαλο ὁ σταυρικός θάνατος τοῦ Ἰησοῦ, γιατί ἦταν ἀδιανόητο νά ἀποδεχθοῦν καί νά πιστέψουν ὅτι ὁ ἐκ τοῦ οἴκου Δαυΐδ ἀναμενόμενος ἔνδοξος καί δυνατός Βασιλέας καί Μεσσίας θά εἶχε ἕνα τέτοιο ἀτιμωτικό καί ἐπικατάρατο θάνατο. Πράγματι τό σταυρικό πάθος ἀποτελεῖ ἕνα μυστήριο. Τό νόημά του εἶναι κρυμμένο. Ὁ Ἰησοῦς θυσιάζεται πραγματοποιώντας ὁριστικά καί ἀμετάκλητα τήν λύτρωση καί σωτηρία τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Αὐτό εἶναι τό μυστήριο τό «χρόνοις αἰωνίοις σεσιγημένον» τό ὁποῖο μόνο Ἐκεῖνος καί ὁ Πατήρ τό γνωρίζουν στήν ἀρχή, καί τό ὁποῖο φωτίσθηκε πλήρως ἀπό τό ἀνέσπερο καί ἄκτιστο φῶς τῆς Ἀναστάσεως καί περιεβλήθη τόν μανδύα τοῦ σχεδίου τῆς θείας οἰκονομίας. Αὐτός εἶναι καί ὁ λόγος γιά τόν ὁποῖο ὁ ἀτιμωτικός αὐτός θάνατος δέν μπορεῖ σέ καμιά περίπτωση νά ἐκληφθεῖ ὡς αἰτία καί ἀποτέλεσμα ἐγκληματικῶν ἐνεργειῶν καί πράξεων συγκεκριμένων προσώπων, ἀλλά ὡς ἔκφραση τῆς ἀπύθμενης καί ἀνεξάντλητης ἀγάπης τοῦ Ἰησοῦ.

Γι᾽ αὐτό τόν λόγο ὁ Σταυρός εἶναι τό καύχημα καί ἡ δόξα τῆς Ἐκκλησίας τῆς ὁποίας κορωνίδα τῶν κηρυγμάτων της ἦταν κατά τούς ἀποστολικούς χρόνους, ἀλλά καί τούς μεταγενέστερους τό «κηρύσσομεν Ἰησοῦν Χριστόν καί τοῦτον Ἐσταυρωμένον»[65] καί τεθνεῶτα ὄχι «κατά δόκησιν» καί φαντασία, ἀλλά πραγματικά. Γιατί ἄν δέν ἀπέθνησκε πραγματικά, τότε δέν θά ὑπῆρχε καί πραγματική Ἀνάσταση.

Ὁ Ἰησοῦς μέσα στό σταυρικό πάθος του «λυπεῖται καί ἀδημονεῖ»[66]. Ἡ ἀνθρώπινη φύση του δοκιμάζει τήν πεῖρα ὅλων τῶν σκληρῶν ἐφόδων καί τῶν τρανταγμάτων πού μπορεῖ νά ὑποστεῖ ἡ φύση μας. Ἐν τούτοις ἡ θεία του φύση μένει σταθερή μέσα σέ μιά τέλεια εἰρήνη συνυφασμένη ἀλληλοπεριχωρητικά μέ τήν

61. Γαλ. 3, 13. Δευτ. 21, 23.
62. Α΄ Κορ. 1,24.
63. Γεωργ. Πατρώνου, ὅ.π., σ. 507.
64. Α΄ Κορ. 15, 3.
65. Α΄ Κορ. 1, 23· 2, 2.
66. Ματθ. 26, 37.

ἀγάπη ἐκείνη «Μείζονα» τῆς ὁποίας «οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῇ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ»[67].

«Ὁ Πατήρ καὶ τὸ Πνεῦμα παίρνουν ὁ καθένας στὸ πάθος τοῦ Υἱοῦ τὸ μέρος ποὺ τοὺς ἀνήκει. Καὶ οἱ Τρεῖς ζοῦν τὸ αἴτημα τῆς ἀγάπης τῆς κοινῆς τους οὐσίας. Ὁ Πατήρ ὑποβαστάζει μὲ τὰ χέρια του τὸν Σταυρὸ τοῦ Ἰησοῦ καὶ τὸ Περιστέρι πετᾶ ἐπάνω σ' αὐτόν. Ὑπῆρχε ἕνας Σταυρὸς στημένος μέσα στὴν καρδιὰ τοῦ Πατρὸς προτοῦ στηθεῖ ἔξω ἀπὸ τὰ τείχη τῆς Ἱερουσαλήμ. Ὁ ξύλινος Σταυρὸς τοῦ Γολγοθᾶ δὲν ὑπάρχει πιά· ὁ Σταυρὸς ποὺ ἦταν στὴν καρδιὰ τοῦ πατρὸς μένει. Ὁ Ἀμνὸς εἶχε θυσιασθεῖ ἀπὸ καταβολῆς κόσμου[68] καὶ δὲν παύει νὰ θυσιάζεται.

«Φέρε τὸν δάκτυλον σου ὧδε καὶ ἴδε τὰς χεῖρας μου καὶ φέρε τὴν χεῖρα σου καὶ βάλε εἰς τὴν πλευράν μου»[69]. Στὰ λόγια αὐτὰ ὑπάρχει κάτι παραπάνω ἀπὸ τὴν πρόσκληση ποὺ ἔγινε στὸν Θωμᾶ, γιὰ νὰ πιστοποιήσει τὴν ἀνάσταση τὴν σωματικὴ τοῦ Ἰησοῦ.

Παιδί μου, βλέπεις τὶς πληγές μου. Σὲ ὅλους αὐτοὺς ποὺ θὰ ἤθελαν νὰ μεταβάλουν τὸ Εὐαγγέλιό μου σὲ μιὰ σοφία ἢ ἕνα ἰδεῶδες, οἱ πληγές αὐτὲς φωνάζουν μιὰ διάψευση. Εἶμαι ὁ Σωτὴρ ποὺ πέθανε ἐπάνω στὸν Σταυρό.

Καὶ σ' ὅλους αὐτοὺς ποὺ θέλουν νὰ μιλοῦν μόνο γιὰ νίκη, γιὰ ἀνάσταση, γιὰ μεταμόρφωση καὶ νὰ ἀγνοοῦν τὸν Γολγοθᾶ, οἱ πληγές μου ὑπενθυμίζουν ὅτι ὁ σταυρὸς εἶναι ἀπαραίτητη προϋπόθεση σωτηρίας.

Οἱ πληγές μου ἔχουν καὶ μιὰ ἄλλη ἀκόμη σημασία. Μετὰ τὴν ἀνάληψή μου δὲν μπορεῖς νὰ ἐγγίσεις τὰ τρυπημένα μου χέρια καὶ τὴν λογχευθεῖσα πλευρά μου παρὰ μόνο ἂν σκύψεις πάνω στὶς πληγὲς τῶν ἀνθρώπων. Στὶς ὧρες τῆς ἀμφιβολίας κοίταξε χαμηλότερα ἀπὸ ἐσένα. Ἀλάφρωσε τὸν ξένο πόνο. Ἀγγίζοντάς τον, ἀγγίζεις ἐμένα. Ἡ ζωντανή μου παρουσία θὰ σοῦ γίνει ψηλαφητὴ στὴν ἐπαφή σου μὲ τὰ πάσχοντα μέλη τοῦ σώματός μου[70].»

Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός λέγει ὅτι ἂν καὶ πέθανε ὁ Χριστὸς ὡς ἄνθρωπος καὶ ἡ ψυχὴ χωρίστηκε ἀπὸ τὸ ἄχραντο σῶμα, ἡ θεότητα παρέμεινε ἀχώριστη καὶ στὰ δύο, δηλαδὴ καὶ στὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα. Μὲ τὸν θάνατο τοῦ Χριστοῦ δὲν χωρίστηκε ἡ μία ὑπόσταση σὲ δύο, ἀλλὰ παρὰ τὸν χωρισμὸ τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὸ σῶμα ἔμεινε μία ἡ ὑπόσταση τοῦ Λόγου. Ἄλλωστε, οὐδέποτε ἡ ψυχὴ χωρίστηκε τοπικῶς ἀπὸ τὸ σῶμα, ἐν τούτοις ἦταν ὑποστατικῶς ἑνωμένη διὰ τοῦ Λόγου.

Συνάγεται ἐκ τούτου ὅτι ἡ ψυχὴ μαζὶ μὲ τὴν θεότητα κατέβηκε στὸν Ἅδη γιὰ νὰ ἐλευθερώσει τοὺς δικαίους τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἀπὸ τὸ κράτος τοῦ θανάτου, ἐνῶ τὸ σῶμα μαζὶ μὲ τὴν θεότητα παρέμεινε στὸν τάφο, χωρὶς νὰ ὑποστεῖ διαφθορὰ καὶ ἀποσύνθεση, ἀκριβῶς γιατὶ ὑπῆρχε ἡ ἑνιαία θεότητα[71].

---

67. Ἰωάν. 15, 13.
68. Ἀποκ. 13, 8.
69. Ἰωάν. 20, 27.
70. ΕΜΑΕ, ὅ.π., σσ. 132-133.
71. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός ἑρμηνεύοντας αὐτὸ τὸ γεγονὸς λέγει ὅτι ὑπάρχει μεγάλη

Τό περιστατικό τῆς λογχεύσεως τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἰησοῦ διασώζεται ἀπό τόν Εὐαγγελιστή Ἰωάννη ὁ ὁποῖος ἦταν παρών κατά τήν διάρκεια τοῦ πάθους στόν Γολγοθᾶ. Ὁ Ἱερός Χρυσόστομος ἑρμηνεύοντας τό γεγονός αὐτό παρατηρεῖ ὅτι τήν ὥρα ἐκείνη, ἐπειδή ἐξῆλθε αἷμα καί ὕδωρ, «μυστήριον ἀπόρρητον ἐτελεῖτο». Τό μυστήριο ἔγκειται, ἀφενός μέν στό ὅτι, ἐνῶ τῶν ἄλλων νεκρῶν τό αἷμα δέν ἐξέρχεται δεδομένου ὅτι ἀμέσως πήγνυται, τοῦ Χριστοῦ ἐξῆλθε καί ἀφετέρου δέ, ὅτι ἐνῶ ἐξῆλθε αἷμα καί ὕδωρ ἀπό τό ἴδιο σημεῖο, ὅμως ἦταν κεχωρισμένα, ὥστε νά διακρίνονται. Αὐτό τό γεγονός δέν μπορεῖ νά ἐξηγηθεῖ διαφορετικά παρά μόνο, ὅτι «ὑπέρ ἄνθρωπον ὁ νυγείς» καί ὅτι ἦταν οἰκονομία τοῦ Θεοῦ γιά νά φανοῦν τά δύο βασικά μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας, δηλαδή τό Βάπτισμα (νερό) καί ἡ θεία Εὐχαριστία (αἷμα). Ἡ πράξη αὐτή κατά ἄκρα συγκατάβαση καί οἰκονομία, δείχνει καί ὅτι τότε δημιουργήθηκε ἡ Ἐκκλησία, πού στηρίζεται στά δύο αὐτά μυστήρια.

Τό μυστήριο τοῦ Σταυροῦ, ὡς μυστήριο τῆς αἰωνίας ἀγάπης τοῦ Θεοῦ πρός τό ἀνθρώπινο γένος ἐκφράστηκε στόν Γολγοθᾶ μέ τόν θάνατο τοῦ Χριστοῦ. Δέν πρέπει ὅμως νά παραμένομε σ᾽ αὐτή μόνο τήν ἱστορική πλευρά τοῦ θέματος. Πρέπει νά προχωροῦμε καί στήν μέθεξη (συμμετοχή) τοῦ μυστηρίου τοῦ Σταυροῦ μέ τήν μυστηριακή καί ἀσκητική ζωή.

Σταυρός δέν εἶναι μόνο «ὁ τύπος» ἤ «τό σύμβολο» ἤ τό «σημεῖο» τοῦ Χριστοῦ, ἀλλά εἶναι καί τρόπος ζωῆς τῶν χριστιανῶν ἤ μᾶλλον «ὁ τρόπος ζωῆς τῶν χριστιανῶν».

Ὅπως δέν νοεῖται ἀληθινός Χριστός χωρίς Σταυρό, ἔτσι δέν νοεῖται ἀληθινός χριστιανός χωρίς Σταυρό, δηλαδή χωρίς συμμετοχή στόν Σταυρό τοῦ Χριστοῦ, ὅπως ὁ ἴδιος ὁ Σωτήρας μᾶς λέγει: «ὅστις οὐ βαστάζει τόν Σταυρόν ἑαυτοῦ καί ἔρχεται ὀπίσω μου, οὐ δύναται εἶναι μου μαθητής» (ὅποιος δέν σηκώνει τόν

διαφορά μεταξύ φθορᾶς καί διαφθορᾶς. Ἡ λέξη διαφθορά σημαίνει τήν διάλυση καί τόν ἀφανισμό τοῦ σώματος στά στοιχεῖα ἀπό τά ὁποῖα ἀποτελέσθηκε, μετά τήν ἔξοδο τῆς ψυχῆς ἀπ᾽ αὐτό. Τό ἀνθρώπινο σῶμα ἀποτελεῖται, ὡς γνωστόν, ἀπό πολλά στοιχεῖα δηλαδή νερό, χῶμα, ἀέρα καί φωτιά. Ὅταν ἡ ψυχή χωρίζεται ἀπό τό σῶμα, τότε αὐτό διαλύεται στά στοιχεῖα ἀπό τά ὁποῖα ἀποτελέσθηκε. Αὐτό λέγεται διαφθορά, καί ἐκδηλώνεται μέ τήν ἀποσύνθεση καί τήν ἐξ αὐτῆς δυσοσμία. Δέν συνέβη ὅμως αὐτό στό σῶμα τοῦ Χριστοῦ, ὅταν ἡ ψυχή χωρίστηκε ἀπ᾽ αὐτό. «Ταύτης πεῖραν τό τοῦ Κυρίου σῶμα οὐκ ἔσχεν». Τό σῶμα τοῦ Χριστοῦ δέν διαλύθηκε, δέν γνώρισε διαφθορά, ἀκριβῶς γιατί ἦταν ἑνωμένο μέ τήν Θεότητα.

Ἡ λέξη φθορά δηλώνει τά λεγόμενα ἀδιάβλητα πάθη, δηλ. τήν πεῖνα, τήν δίψα, τόν κόπο, τό τρύπημα τῶν ἥλων, τόν θάνατο, δηλ. τόν χωρισμό τῆς ψυχῆς ἀπό τό σῶμα. Αὐτά τά εἶχε ὁ Χριστός, γιατί ἑκουσίως προσέλαβε σῶμα καθαρό καί ἁγνό, ἀλλά θνητό καί παθητό, μέ σκοπό νά πάθει καί νά πεθάνει, ὥστε νά καταργήσει τό κράτος τοῦ διαβόλου. Πρό τοῦ Σταυροῦ καί τῆς Ἀναστάσεως ὁ Χριστός εἶχε τήν φθορά. Εἶναι ἀσέβεια νά λέμε ὅτι τό σῶμα τοῦ Χριστοῦ πρό τῆς Ἀναστάσεως ἦταν ἄφθαρτο μέ τήν σημασία αὐτή πού ἀναφέραμε, γιατί τότε δέν θά ἦταν ὅμοιο μέ τό δικό μας, τά μυστήρια τῆς θείας οἰκονομίας, δηλαδή τά πάθη καί ὁ Σταυρός, θά ἦταν ἀπάτη καί θέατρο, καί ἄρα δέν θά μποροῦσαμε νά σωθοῦμε ἀληθινά. Μετά τήν Ἀνάστασή του, ὅμως, ὁ Χριστός ἀπέβαλε καί τήν φθορά, ὁπότε μποροῦμε νά μιλοῦμε καί γιά ἄφθαρτο σῶμα, ἀφοῦ δέν πεινοῦσε, δέν διψοῦσε κ.λπ. Ἔτσι ὁ Χριστός εἶχε φθαρτό σῶμα πρίν τήν Ἀνάσταση, ἀλλά ἄφθαρτο μετά τήν Ἀνάσταση.

σταυρό του καὶ δέν μέ ἀκολουθεῖ, δέν μπορεῖ νά εἶναι μαθητής μου)[72].

Ὁ ἅγιος Μάξιμος ὁ ὁμολογητής λέγει ὅτι ὅλα τά φαινόμενα πρέπει νά σταυρωθοῦν, δηλαδή πρέπει νά ἀπέχομε ἀπό τήν κατά πράξη καὶ ἐνέργεια ἁμαρτία. Ἀλλά καὶ τά νοούμενα πρέπει νά ἐνταφιασθοῦν (ἐμπαθεῖς κινήσεις τῶν λογισμῶν καὶ τῶν παθῶν). αὐτό ἐπιτυγχάνεται μέ τήν νηπτική καὶ ἡσυχαστική ζωή. Μόνο τότε ἀνασταίνεται μέσα μας ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ.

Ὁ ἅγιος Μάξιμος λέγει ἐπίσης ὅτι ὅσοι ζοῦν μέ πράξη καὶ θεωρία[73] (αὐτό δηλώνουν οἱ ἀρετές καὶ ἡ γνώση τῆς Θεολογίας) μποροῦν νά δοῦν τόν Χριστό ἀναστημένο, ἐνῶ ὁ Χριστός γιά ὅλους τούς ἄλλους πού δέν ζοῦν μέ τήν πράξη καὶ θεωρία, εἶναι ἀθέατος.

Τά πάθη καὶ ὁ Σταυρός τοῦ Χριστοῦ δέν προσφέρονται μόνο γιά ἀνθρωποκεντρικές συναισθηματικές σκέψεις, ἀλλά γιά πορεία ἀναγεννήσεως, ἀνακαινίσεως, δοξασμοῦ καὶ θεώσεως. Χρειάζεται ὑπαρξιακή προσέγγιση αὐτῶν τῶν μεγάλων Δεσποτικῶν γεγονότων γιά νά ἀποβάλομε «τόν παλαιόν ἄνθρωπον σύν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ» καὶ νά ἐνδυθοῦμε «τόν νέον τόν ἀνακαινούμενον εἰς ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν»[74].

7. ΕΠΙΛΟΓΙΚΑ

Ὕστερα ἀπό τά παραπάνω γίνεται ἐμφανέστατο ὅτι ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ πάνω στόν Σταυρό δέν εἶναι μιά ἀποτυχία πού ἀποκαταστάθηκε κάπως μετά τήν Ἀνάστασή του. Ὁ θάνατος πάνω στόν Σταυρό εἶναι μιά νίκη. Νίκη τῆς ὀδυνώμενης ἀγάπης. «Κραταιά ὡς θάνατος ἀγάπη… ὕδωρ πολύ οὐ δυνήσεται σβέσαι τήν ἀγαπην»[75].

Ἡ νίκη τῆς γεμάτης πόνο ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ πάνω στόν Σταυρό, ἔχει πάνω μας ἕνα δημιουργικό ἀποτέλεσμα. Μεταμορφώθηκε ἡ καρδιά μας καὶ ἡ θέλησή μας. Ἐλευθερωθήκαμε ἀπό τά δεσμά τῆς ἁμαρτίας. Ὁλοκληρωθήκαμε καὶ γίναμε δυνατοί, ὥστε νά μποροῦμε κι ἐμεῖς ν' ἀγαποῦμε μ' ἕνα τρόπο καὶ μιά δύναμη πού μᾶς ἦταν ἄγνωστα πρίν ἀπό τό πάθος τοῦ Χριστοῦ πάνω στόν Σταυρό.

Ὁ Χριστός, μέ τήν σταυρική του θυσία, δέν μᾶς ἔδειξε μόνο τόν τρόπο ν' ἀγαποῦμε, ἀλλά πάνω ἀπ' ὅλα μᾶς ἔδειξε τό μέτρο τῆς ἀγάπης. Ἡ ἀγάπη μετριέται μέ τόν βαθμό καὶ τόν πόνο τῆς θυσίας.

Μέσα στήν ἀπύθμενη καὶ ἀνεξάντλητη ἀγάπη του, ὁ Χριστός ταυτίστηκε ἀλληλοπεριχωρητικά μαζί μας καὶ ἡ νίκη του, νίκη τῆς ὀδυνώμενης ἀγάπης του, εἶναι καὶ δική μας νίκη.

---

72. Λουκ. 14,27. Ἀρχιμ. Γεωργίου, ἡγουμένου Ἱ.Μ. Ὁσίου Γρηγορίου Ἁγίου Ὄρους, ὅ.π., σσ. 19-20.
73. Πράξη εἶναι ὁ ἀγώνας γιά τήν ἀπάθεια καὶ θεωρία εἶναι ἡ θεοψία.
74. Κολ. 3, 9-10· Ἱεροθέου (Μητρ.), ὅ.π., σσ. 249-259.
75. Ἆσμα ἀσμ. 8, 6-7.

Γι' αὐτό καί ὁ θάνατος τοῦ Ἰησοῦ πάνω στό Σταυρό, εἶναι πράγματι ὅπως τόν περιγράφει ἡ Λειτουργία τοῦ Μ. Βασιλείου, ἕνας «ζωοποιός» θάνατος.

Ἑπομένως ἡ ὀδύνη τοῦ Χριστοῦ καί ὁ θάνατος, ἔχουν ἀντικειμενική ἀξία. Ἔκανε γιά ἐμᾶς κάτι πού θά εἴμαστε τελείως ἀνίκανοι νά κάνομε δίχως Αὐτόν.

Ταυτόχρονα δέν θά ἔπρεπε νά λέμε ὅτι ὁ Χριστός ὑπέφερε «ἀντί γιά ἐμᾶς», ἀλλά ὅτι ὑπέφερε γιά χάρη μας. Ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ ὑπέφερε «ἕως θανάτου», ὄχι γιά νά ἀπαλλαγοῦμε ἐμεῖς ἀπό τήν ὀδύνη, ἀλλά γιά νά εἶναι ἡ ὀδύνη μας σάν τήν δική του.

Ὁ Χριστός δέν μᾶς προσφέρει ἕνα δρόμο πού παρακάμπτει τήν ὀδύνη, ἀλλά ἕνα δρόμο πού περνᾶ μέσα ἀπό τήν ὀδύνη. Ὄχι λοιπόν ὑποκατάστασή μας ἀπό τόν Χριστό, ἀλλά λυτρωτική συμπόρευση καί συσταύρωσή μας μ' Αὐτόν.

Κορυφαῖο λοιπόν μέσο παιδαγωγίας τῆς Ἐκκλησίας μας γιά τήν κατά Χριστόν μόρφωση τῶν τέκνων της, εἶναι ὁ Τίμιος Σταυρός τοῦ Χριστοῦ, τόν ὁποῖο προβάλλει δύο φορές τήν Ἑβδομάδα στά τέκνα της γιά φρονηματισμό. Τήν Τετάρτη καί τήν Παρασκευή. Ἐξαιρέτως δέ, κατά τήν 14η Σεπτεμβρίου, ὡς ἀνάμνηση τῆς Παγκοσμίου Ὑψώσεώς του.

Ἔτσι, ἐκτός ἀπό τήν τιμή πού ἀποδίδει στό ὄργανο τῆς σωτηρίας τῶν παιδιῶν της, ὑπενθυμίζει στούς πιστούς της τόν Σταυρό, ὡς σύμβολο ζωῆς. «Χριστῷ συνεσταυρώμαι. Ζῶ δέ οὐκέτι ἐγώ, ζῇ δέ ἐν ἐμοί Χριστός».

Ὑπάρχουν δύο ζωές καί δύο ἐγώ: Τό δικό μας καί τοῦ Χριστοῦ. Τό δικό μας ἐγώ εἶναι ἁμαρτωλό, σαρκικό. Δέν σταυρώθηκε ὁ Χριστός γιά νά ζήσει τό «ἐγώ» μας. Ὄχι φωνάζει ὁ Παῦλος. «Ζῶ οὐκέτι ἐγώ, ζῇ δέ ἐν ἐμοί Χριστός». Ὁ Παῦλος ξερρίζωσε ἀπό μέσα του τό δικό του ἐγώ καί ἔβαλε στήν θέση του τό «ἐγώ» τοῦ Χριστοῦ. Τό σῶμα του ἦταν σῶμα Παύλου, ἀλλά ἡ ζωή του, ζωή τοῦ Χριστοῦ. Τό θέλημά του ἦταν θέλημα Χριστοῦ. Ἡ καρδιά του ἦταν καρδιά Χριστοῦ. Ὁ νοῦς του ἦταν νοῦς Χριστοῦ. Ἡ σκέψη του, σκέψη Χριστοῦ.

Σέ κάποιο μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Ὄρους ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφή: «Ἂν πεθάνῃς πρίν πεθάνῃς δέν θά πεθάνῃς, ὅταν πεθάνῃς». Δηλαδή, ἄν πεθάνεις γιά τόν κόσμο καί τήν ἁμαρτία πρίν τόν φυσικό σου θάνατο, τότε δέν θά πεθάνεις ὅταν ἔρθει ἡ ὥρα τοῦ θανάτου.

Ὅλοι οἱ χριστιανοί εἶναι σταυροφόροι. Ὁ Σταυρός τοῦ Χριστοῦ εἶναι καί Σταυρός τοῦ ἀνθρώπου πού πιστεύει σ' Αὐτόν. Ὁ Σταυρός τοῦ Χριστοῦ ἦταν πραγματικός. Ὁ δικός μας εἶναι ἠθικός καί πνευματικός. Ἐκεῖνος ἦταν ξύλο, ἧλοι, αἷμα, πάθος. Ὁ δικός μας εἶναι «νέκρωσις τῆς σαρκός σύν τοῖς παθήμασι καί ταῖς ἐπιθυμίαις». Εἶναι «σταύρωσις» τῆς ὑπερηφανείας καί τῶν ἐμπαθῶν λογισμῶν.

Ὁ Σταυρός, ἡ «σταύρωσις» εἶναι ὑποχρεωτική γιά κάθε πιστό. Αὐτός πού δέν σηκώνει κάθε ἡμέρα Σταυρό, δέν εἶναι ἄξιος μαθητής μου λέγει ὁ Κύριος.

Ἡ φύση τοῦ ἠθικοῦ καί πνευματικοῦ μας Σταυροῦ, δέν εἶναι ἀφ' ἑαυτῆς ὀδυ-

νηρά. Ὀδυνηρά γίνεται ἀπό ἐμᾶς. Ἀπό τήν δική μας ἐμπάθεια. Ἀπό τήν δική μας ἐπιμονή νά ζοῦμε μέσα στά πάθη μας.

Ὅπως ἡ ὁδός τοῦ Χριστοῦ εἶναι μιά «στενή καί τεθλιμμένη», ἀλλά καί «Χριστός ὁ ζυγός καί τό φορτίον ἐλαφρόν», ἔτσι καί ὁ σταυρός μας εἶναι καί ὀδυνηρός, εἶναι καί γλυκός. Ὀδυνηρός, ὅσο εἴμεθα ἐμπαθεῖς, γλυκός δέ, ὅταν «νεκρώσομεν τήν σάρκα σύν τοῖς παθήμασιν καί ταῖς ἐπιθυμίαις». Ὅταν μέ ἀγῶνες καί κόπους ἐθισθοῦμε στό ἀγαθό. Ἀπόδειξη τά πλήθη τῶν Μαρτύρων, τῶν Ὁμολογητῶν, τῶν ὁσίων, πού μέ χαρά ἔχυναν τό αἷμα τους ἤ μαρτυροῦσαν ἀναιμάκτως κατά συνείδηση.

Ὁ Σταυρός ὅμως δέν εἶναι τό μόνιμο σύμβολο τῆς ζωῆς μας. Εἶναι ἕνα μέσο γιά πέρασμά μας πρός τήν ἀνάσταση. Ἔτσι λοιπόν, ἐνῶ ὀφείλομε «συσταύρωση» μας μέ τό Χριστό, πρέπει νά βλέπομε πρός τό Φῶς τῆς Ἀναστάσεώς του. Τό πάσχα εἶναι τό ἀποτέλεσμα ἑνός ἀγῶνα, ἑνός περάσματος μέσα ἀπό ὀδύνη καί ὄχι ἕνα ἀποσπασματικό γεγονός μέ ἐσωτερική αὐτοτέλεια. Εἶναι ἡ κορύφωση ἑνός πνευματικοῦ ταξιδιοῦ πού ἔχει κυρίαρχο χαρακτηριστικό γνώρισμα, τήν ἄγρυπνη καί καρδιακή συμπόρευση - συσταύρωση μετά τοῦ ἀναβαίνοντος εἰς Ἱεροσόλυμα Ἰησοῦ Χριστοῦ γιά ἱκανοποίηση τῆς προσδοκίας τῆς μετ' Αὐτοῦ συναναστάσεως καί οἰκειοποιήσεως ἀνεξάντλητης, ἀτελεύτητης, ζωοποιοῦ, λυτρωτικῆς καί συνεκδήμου χαρᾶς τῆς Ἀναστάσεως.

Ὁ Σταυρός εἶναι τό σημαντικότερο μέσο μέ τό ὁποῖο ὁ Θεός ἀπεκάλυψε τό μέτρό τῆς ἀγάπης του πρός τόν ἄνθρωπο.

Ὁ Κύριος σεμνύνεται εἰς τό πάθος του, γι' αὐτό καί μετά τήν Ἀνάστασή του ἐμφανίζεται μέ τούς «τύπους τῶν ἥλων καί τήν πλευράν ἀνεωγμένην». Κι ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Νικόλαος Καβάσιλας, ὁ Χριστός στήν θεανδρική του ὑπόσταση θά παραμείνει στούς αἰῶνες μέ τούς «τύπους τῶν ἥλων»· μέ τά σημάδια ἀπό τά καρφιά καί μέ λογχισμένη τήν πλευρά, γιά νά μαρτυρεῖται ἀενάως ἡ ἀγάπη του σ' ἐμᾶς.

Οἱ ψυχές τῶν ἁγίων δέν ἀγάπησαν τόσο φλογερά τόν Χριστό γιά τήν σωτηρία τους, ἀλλά γιά τήν ἀγαπη του, πού φανερώθηκε στόν Σταυρό.

Ἀπ' αὐτή τήν βεβαιότητα ἐκπορεύεται ὁ Θεῖος Ἔρως Ἀποστόλων, Μαρτύρων, Ἱεραρχῶν, Ἀσκητῶν, Ἐρημιτῶν, Ἡσυχαστῶν, Σκητιωτῶν καί κοινοβιατῶν Μοναχῶν «καθηλωσάντων τάς σάρκας των ἐν ἐρήμοις καί ὄρεσι καί σταυρωσάντων ἑαυτούς σύν τοῖς παθήμασι καί ταῖς ἐπιθυμαίαις».

Γιατί αὐτός ὁ ἔρως πρός τόν Ἐσταυρωμένο; Γιατί τόσα δάκρυα χαρᾶς, εὐγνωμοσύνης καί μετανοίας χύθηκαν στά πόδια του; Γιατί ὁ θεῖος Παῦλος ἐνῶ ἐγνώρισε τόν Χριστό ὡς Ἀναστάντα στήν πορεία του πρός τήν Δαμασκό, ὅμως ἔλεγε «Ἐμοί δέ μή γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μή ἐν τῷ Σταυρῷ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ ὁ κόσμος ἐσταύρωται κἀγώ τῷ κόσμῳ;». Καί γιατί ἀντί ἄλλου

καλλωπισμοῦ «ἐβάσταζε τά στίγματα τοῦ Κυρίου ἐν τῷ σώματί του;». Ἁπλούστατα: Γιατί ὁ Θεός βρῆκε ἕνα τρόπο μέ τόν ὁποῖο δεσμεύει δι' ἔρωτος πρός Αὐτόν τίς ψυχές. Κι αὐτός ὁ τρόπος εἶναι ἡ Ἀγάπη του. Ἀλλά πάσχουσα καί θυσιαζομένη ἀγάπη πού σαρκώθηκε στόν Σταυρωθέντα Χριστό.

Διαδίδεται ὡς νεολογισμός, ὅτι ἡ ὀρθοδοξία μας εἶναι Ἐκκλησία τῆς Ἀναστάσεως. Ναί, ἀλλά καί τῆς Σταυρώσεως. Οἱ Ναοί μας εἶναι ὁλόφωτοι, ὡς ἔκφραση τῆς Ἀναστάσεως. Ἀλλά τό ἐσωτερικό τους κοσμεῖται μέ πλῆθος Σταυρῶν. Ἡ Ἀνάσταση ἀνήκει στόν αἰώνιο κόσμο. Ἡ Σταύρωση ἀποτελεῖ τόν τύπο τῆς ἐπίγειας ζωῆς. καί οἱ ὅροι τῆς παρούσας ζωῆς, εἶναι ὅροι ζωῆς Ἐσταυρωμένης.

Ἀνάσταση χωρίς Σταύρωση δέν ὑπάρχει καί τό μυστήριο τῆς Σταυρώσεως φωτίζεται ἀπό τό φῶς τῆς Ἀναστάσεως.

ΙΣΤ΄. Η ΑΝΑΣΤΑΣΗ

1. ΘΕΟΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

Ἡ Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ ἀποτελεῖ τό ἐπίκεντρο ὅλης τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας καί τόν ἀκρογωνιαῖο λίθο τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Εἶναι τό μεγαλύτερο καί συγκλονιστικότερο γεγονός τῆς Ἱστορίας. Χωρίς τήν Ἀνάσταση τό ἔργο τοῦ Λυτρωτοῦ παραμένει ἀνεκπλήρωτο καί ὁλόκληρη ἡ Καινή Διαθήκη καταρρέει. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἶναι σαφής καί κατηγορηματικός: «Εἰ Χριστός οὐκ ἐγήγερται, κενόν ἄρα τό κήρυγμα ἡμῶν, κενή δέ καί ἡ πίστις ἡμῶν»[1]. Ἡ θεία διδασκαλία τοῦ Ναζωραίου ἐμφανίζεται σάν ἀπάτη καί ὁ ἴδιος παύει νά θεωρεῖται Θεός ἐνανθρωπήσας[2].

Ἡ Ἀνάσταση εἶναι τό κορυφαῖο καί κοσμοσωτήριο γεγονός πού διαφοροποιεῖ τόν Χριστιανισμό ἀπό ὁποιαδήποτε ἄλλη θρησκεία. Οἱ ἄλλες θρησκεῖες ἔχουν ἀρχηγούς θνητούς, ἐνῶ κεφαλή τῆς Ἐκκλησίας μας εἶναι ὁ Ἀναστημένος Χριστός. Ἡ Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ ἀνανέωση τῆς ἀνθρώπινης φύσεως, ἡ ἀνάπλαση τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ὁ φορέας δηλαδή τῆς Καινῆς Κτίσεως καί ἡ βίωση τῆς ἐσχατολογικῆς πραγματικότητας[3].

Γιά τήν Ὀρθόδοξη εὐσέβεια καί πίστη ἡ ἡμέρα τῆς Ἀναστάσεως παρ' ὅλο ὅτι ἐντάσσεται στήν φυσική ροή τοῦ χρόνου, ὡς χρονική διαδοχή εἰκοσιτεσσάρων ὡρῶν, ἐν τούτοις δέν εἶναι μία ἡμέρα χρονική. Εἶναι ἡμέρα προαιωνία, ἀδιάδοχη καί ἀτελεύτητη. Πρός αὐτήν συγκλίνει ἡ ἀΐδιος δημιουργική βουλή τοῦ Θεοῦ, τό σχέδιο τῆς θείας οἰκονομίας περί τῶν ὄντων καί τόν ἄνθρωπον. Στήν Ἀνάσταση ἡ θεία ἐνέργεια ἀπορρέουσα ἀϊδίως ἀπό τήν Τριαδική οὐσία τοῦ Θεοῦ ἀποκαλύπτεται ἐκτυπώτερα καί τρανότερα, φανερώνουσα ἐν χρόνῳ τό ἄπειρο μέγεθος τῆς θείας χρηστότητας καί πανσοφίας. Ἡ ἡμέρα τῆς Ἀναστάσεως ἀποτελεῖ τήν χρυσῆ ἐκείνη στιγμή, στήν ὁποία ὁ ἄπειρος αἰώνας τοῦ Θεοῦ ἑνώνεται ἀδιασπάστως μετά τοῦ ἱστορικοῦ χρόνου, τό κέντρο εἰς τό ὁποῖο ἀφενός μέν συστέλλεται ἡ αἰωνιότητα, ἀφετέρου δέ διαστέλλεται ὁ χρόνος, ἀναλυόμενος στήν αἰωνιότητα. Δέν πρόκειται βεβαίως περί μυστικῆς ψευδαισθήσεως καί μαγείας. Στούς ὀφθαλμούς τῆς πίστεως ἡ ἡμέρα τῆς Ἀναστάσεως φέρει τό συντριπτικό βάρος μιᾶς ἀπορρήτου μυστηριακῆς τελεσιουργίας.

---

1. Α΄ Κορ. 15,14.
2. Χριστοδούλου Κ. Παρασκευαΐδη (Ἀρχιεπ.), Ἀληθῶς ἀνέστη, ἐκδ. «Ἡ Χρυσοπηγή», σ.3.
3. Ἱεροθέου (Μητρ.), ὅ.π., σ. 261.

Τό ἱστορικό γεγονός τῆς Ἀναστάσεως[4], εἶναι τό θαῦμα τοῦ Θεοῦ, τό κατ᾽ ἐξοχήν σημεῖο τῆς θείας ἀποκαλύψεως. Σ᾽ αὐτό ἡ θεία περί τόν ἄνθρωπο οἰκονομία καί κατ᾽ ἐπέκταση ὅλο τό δημιουργικό ἔργο τοῦ Θεοῦ -κτίση, ἄνθρωπος, πνεύματα- βρίσκουν θαυμασίως τήν πλήρωση καί τό ἐπιστέγασμά τους. Ἡ ἡμέρα τῆς Ἀναστάσεως ἀποτελεῖ τόν αἰώνιο σαββατισμό, τήν ἡμέρα τήν ὀγδόη, ὡς ἀπαρχή τοῦ μυστηριακοῦ χρόνου τῆς Βασιλείας, ὡς ἀφετηρία τῆς ἀνακαινώσεως τοῦ σύμπαντος[5].

Ἡ ἡμέρα τῆς Κυριακῆς, ἡμέρα τῆς Ἀναστάσεως, εἶναι ἡ πρώτη ἡμέρα ἀπό τήν ὁποία ἀριθμεῖται ἡ ἑβδομάδα, ἀλλά καί ἡ ὀγδόη ἐπειδή βρίσκεται μετά τό τέλος τῆς ἑβδόμης ἡμέρας, δηλαδή μετά τό Σάββατο. Στήν Παλαιά Διαθήκη θεωρεῖται ἁγία σύμφωνα μέ τήν ἐντολή «ἑπτά ἡμέρας προσάξατε ὁλοκαυτώματα τῷ Κυρίῳ καί ἡ ἡμέρα ἡ ὀγδόη κλητή ἁγία ἔσται ὑμῖν, καί προσάξατε ὁλοκαυτώματα τῷ Κυρίῳ». Καί ἡ Κυριακή αὐτή, τώρα μέν εἶναι εἰκόνα τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ἐνῶ τότε θά εἶναι αὐτός ὁ ἴδιος ὁ ὄγδοος αἰώνας. Καί τά δύο αὐτά τά βεβαιώνει ὁ Μ. Βασίλειος. Ἀπορώντας δηλαδή ὁ ἅγιος, γιατί ὁ Μωϋσῆς ὀνόμασε τήν Κυριακή μία καί ὄχι πρώτη, λέει: «Θέλοντας λοιπόν νά ἑλκύσει τόν νοῦ μας πρός τήν μέλλουσα ζωή, ὀνόμασε μία τήν εἰκόνα τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, τήν ἀπαρχή τῶν ἡμερῶν, τήν συνομίληκη τοῦ φωτός, τήν Ἁγία Κυριακή, αὐτήν πού ἔχει τιμηθεῖ μέ τήν Ἀνάσταση τοῦ Κυρίου. Γράφει λοιπόν: Καί ἐγένετο ἑσπέρα καί ἐγένετο πρωί, ἡμέρα μία».

Στήν ἴδια ὁμιλία του, γιά τό ὅτι πάλι ἡ Κυριακή πρόκειται νά εἶναι ὁ ὄγδοος αἰώνας, λέει τά ἑξῆς: «Ἐπειδή εἶναι γνωστό ὅτι ἡ ἡμέρα ἐκείνη εἶναι ἀνέσπερη, ἀδιάδοχη καί ἀτελείωτη, γι᾽ αὐτό καί ὁ ψαλμωδός τήν ὀνόμασε ὀγδόη, ἀφοῦ βρίσκεται ἔξω ἀπό τόν ἑβδοματικό (=τόν παρόντα, τόν πρόσκαιρο) τοῦτο χρόνο ὥστε κι ἄν πεῖς ἡμέρα, κι ἄν πεῖς αἰῶνα, τήν ἴδια ἔννοια ἐκφράζεις»[6].

Ἡ Ἀνάσταση ἀποτελεῖ δηλωτικό ὁρόσημο τῆς ἐνάρξεως τῆς νέας βιβλικῆς Ἡμέρας, τῆς Ὀγδόης, ἡ ὁποία ἔχει δύο ὄψεις. Ἡ μία ὄψη ἀποκαλύπτεται στήν ζωή καί τήν λατρεία τῆς Ἐκκλησίας. Κατ᾽ αὐτήν τό Ἅγιο πνεῦμα «σύν Πατρί καί Υἱῷ» ἀπεργάζεται τήν σωτηρία καί τήν ἀποκατάσταση τῶν πάντων «ἐν τῷ Χριστῷ». Ἡ πρώτη αὐτή ὄψη τῆς ὀγδόης Ἡμέρας προσφέρεται στήν ἀνθρωπότητα γιά νά οἰκειοποιηθεῖ τήν σωτηρία πού ἐπέτυχε ὁ Ἰησοῦς. Τό Ἅγιον Πνεῦμα διά τῆς Ἐκκλησίας «ἐργάζεται» γιά νά δεχθοῦν τήν σωτηρία ὅσο τό δυνατόν περισσότεροι ἄνθρωποι. Τήν γήϊνη αὐτή φάση τῆς ὀγδόης Ἡμέρας τήν γράφει ἡ μακροθυμία τοῦ Πατέρα πού περιμένει τό παιδί του. Ἡ ἄλλη ὄψη, ἡ δεύτερη, θά ἀποκαλυφθεῖ μετά τήν κοινή Ἀνάσταση καί τήν Δευτέρα Παρουσία τοῦ Χριστοῦ. Θά εἶναι ἡ ἄχρονη αἰωνιότητα κατά τήν ὁποία θά κυριαρχήσει ἡ «εὐλογημένη Βασιλεία τοῦ

4. Ματθ. 28,1 ἑξ. Μάρκ. 16,1 ἑξ. Λουκ. 24,1 ἑξ. Ἰωάν. 20, 1 ἑξ.
5. Ἀνδρέου Θεοδώρου, Πάσχα Κυρίου Πάσχα, ἐκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἀθῆναι 1976, σσ. 7-8.
6. Ὅ.π., σσ. 7-8.

Πατρός καί τοῦ Υἱοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος» ἤ «ἡ καινή Ἱερουσαλήμ», ἡ αἰώνια κατοικία τοῦ Θεοῦ μετά τῶν ἀνθρώπων. Ὁ Μέγας Ἀθανάσιος λέγει: «Τίς ἄν εἴη ἡ ὀγδόη, ἤ ἡ τοῦ Χριστοῦ ἀναστάσιμος ἡμέρα;»[7].

Στήν Ἀνάσταση, ἡ ἀρχή συμπίπτει μετά τοῦ τέλους. Ὅ,τι ὑπῆρχε σεσιγημένο ἀπ' αἰῶνος εἰς τόν Θεό (οἱ δημιουργικοί ἐν τῷ Λόγῳ λόγοι), ὅτι ἔλαβε εἰς τόν χρόνο ἀρχή (δημιουργία καί ἀπολύτρωση) καί ὅ,τι μέλλει νά ὑπάρχει ἐν δόξῃ ἀτελευτήτως (ἐσχατολογική διάσταση τῆς Βασιλείας), συνάγονται σέ μιά ἐναρμόνια περιχώρηση, σέ μιά ἄρρηκτη μυστηριακή σύγκραση. Ἡ Ἀνάσταση φέρει ἀρρήκτως συνδεδεμένα τό θεῖο καί τό ἀνθρώπινο, τό πεπερασμένο καί τό ἄπειρο, τό αἰώνιο καί τό ἔγχρονο. Ἀπό τήν Ἀνάσταση δέν μπορεῖ νά ἀποσπασθεῖ κανένα ἀπό τά στοιχεῖα αὐτά χωρίς νά καταρρεύσει ἡ μυστική τοῦ εἶναι καί τοῦ ὄντος ἀλήθεια![8].

2. Ο ΑΝΑΣΤΑΣΙΜΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΗΣ ΚΑΘΟΔΟΥ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ ΣΤΟΝ ΑΔΗ

Ἡ Ἀνάσταση τοῦ Ἰησοῦ ἐφώτισε τό ὄντως μέγα μυστήριο τοῦ Σταυρικοῦ θανάτου. Γι' αὐτό καί ὅταν μιλοῦμε γιά τήν Ἀνάσταση δέν τήν ξεχωρίζομε ἀπό τόν Σταυρό, ἀφοῦ Σταυρός καί Ἀνάσταση εἶναι οἱ δύο λυτρωτικοί καί σωτηριολογικοί μας πόλοι. Στίς προσευχές μας μνημονεύομε τήν δομική καί ἀλληλοπεριχωρητική σχέση αὐτῶν τῶν δύο πόλων, «διά τοῦ Σταυροῦ χαρά ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ. Διά παντός εὐλογοῦμεν τόν Κύριον ὑμνοῦμεν τήν ἀνάστασιν αὐτοῦ» καθώς καί, «τόν Σταυρόν σου προσκυνοῦμεν, Δέσποτα, καί τήν ἁγίαν σου Ἀνάστασιν ὑμνοῦμεν καί δοξάζομεν».

Στό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ, ὅπως ἐδίδαξε ἡ Δ΄ Οἰκουμενική Σύνοδος τῆς Χαλκηδόνος, ἡ θεία καί ἡ ἀνθρώπινη φύση ἑνώνονται ἀτρέπτως, ἀσυγχύτως καί ἀδιαιρέτως. Ἔτσι, ἡ θεότητα παρέμεινε ἑνωμένη μέ τό νεκρό σῶμα τοῦ Ἰησοῦ τό ὁποῖο ἐνταφιάσθηκε, καθώς καί ἡ ψυχή τοῦ ἀνθρωπίνου Σώματος ἑνωμένη ἐπίσης μέ τήν θεότητά του. Συνεπῶς ἡ ψυχή του κατέβηκε στόν Ἅδη ἑνωμένη μέ τήν θεότητά του.

Ὁ Ἅδης ἦταν τόπος, στήν πνευματική προφανῶς ἔννοια, θλιβερός, ἀφεγγής καί σκοτεινός, στόν ὁποῖο ἐκρατοῦντο φυλακισμένα τά πνεύματα ὅλων ἀνεξαιρέτως τῶν κεκοιμημένων. Στά ἀμείδητα διαμερίσματά του ἐβασίλευε ἡ θλίψη, τό σκοτάδι καί ἡ ἀπελπισία. Ἦταν ζοφερός τόπος τῆς πνευματικῆς κυριαρχίας τοῦ Σατανᾶ. Ἡ δύναμη τοῦ ἀπαίσιου αὐτοῦ κράτους στηριζόταν στήν ἀρχαία παρακοή ἐπί τῶν θλιβερῶν ἐρειπίων τῆς Ἐδέμ. Ἡ ἐξουσία αὐτή τοῦ Σατανᾶ ἦταν ἠθικῆς καί ὄχι νομικῆς φύσεως. Ὁ ἄρχοντας τῆς ἁμαρτίας δέν εἶχε κανένα νομικό - ὀντολογικό δικαίωμα ἐπί τῶν πνευμάτων τῶν τεθνεώτων[9]. Ὁ πραγματικός κύριος αὐτῶν

7. Εὐθυμίου (Ἐπισκ.), Ἐκεῖνος, ἐκδ. Γρηγόρη, σσ. 298-299.
8. Ἀνδρέου Θεοδώρου, ὅ.π., σσ. 6-8.
9. Βλ. Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, Λόγος 45, Εἰς τό Ἅγιον Πάσχα, MPG 36, 653 AB.

ἦταν μόνο ὁ Θεός. Ἑπομένως ὁ ἀρχέκακος εἶχε ἐξουσία ἐπί τῶν πνευμάτων, μόνο ἐνόσῳ αὐτά ἦταν ὑποδουλωμένα στήν ματαιότητα καί τήν φθορά. Ἐφόσον δέ ἡ ἁμαρτία στηριζόταν ἐπί ἑνός ψεύδους, ἐπί τοῦ αὐτοῦ ψεύδους, ὅπως ἦταν φυσικό, στηριζόταν καί ἡ δύναμη τοῦ ἐξουσία ἐπ' αὐτῶν ἔχοντος Σατανᾶ. Τό Βασίλειο συνεπῶς τοῦ θανάτου ἦταν οἰκοδόμημα ἐξωτερικῆς ὄψεως καί σαθρό, καί ἀρκοῦσε νά ἀφαιρεθεῖ ἡ σαθρή βάση του γιά νά καταρρεύσει ἐκ θεμελίων ὁλόκληρο.

Τήν κατάρρευση τοῦ οἰκοδομήματος αὐτοῦ τοῦ θανάτου, ἐπέφερε ἡ κραταιά κάθοδος τοῦ Λυτρωτῆ στόν Ἅδη πού ἀποτελοῦσε μέτρο τῆς ἀφράστου φιλανθρωπίας καί τῆς ἀμέτρου Εὐσπλαχνίας του.

Στόν Ἅδη κατέρχεται ὁ Σωτήρας ὡς κραταιός καί δυνατός «ἡμφιεσμένος στολήν ἐκδικήσεως»[10] καί κραδαίνων τό ξίφος τῆς θείας ὀργῆς. Πνέει πῦρ ἐναντίον τῶν σκοτεινῶν δυνάμεων τῆς ἁμαρτίας. Μπροστά στήν ἀπειροδύναμη παρουσία του, ὁ Ἅδης πικραίνεται καί «στένων βοᾶ» ἔχων στά σπλάχνα του «βρότον τεθεωμένον, κατάστικτον τοῖς μώλωψι καί πανσθενουργόν»[11]. Πρό τῆς φωτοβόλου παρουσίας τοῦ Παντοδυνάμου ἡ εἰδεχθής του παρουσία συντρίβεται, καταρρέει τό γιγάντιο οἰκοδόμημα τοῦ ψεύδους, ἀνατινάσσονται οἱ σαθρές καί ἑτοιμόρροπες βάσεις του. Ὁ Σατανᾶς ἐκδιώκεται ἀπό τό σκοτεινό ὀχυρό τῆς ἀπάτης του καί ἀπεκδύεται ὅλη τήν ἰσχύ καί ἐξουσία πού εἶχε ἐπί τοῦ θανάτου.

Τήν σωτήρια κατάβαση τοῦ Ἰησοῦ στόν Ἅδη πανηγυρίζουν πρῶτοι οἱ κρατούμενοι δέσμιοι στά σκοτεινά καταγώγια τοῦ θανάτου, οἱ ὁποῖοι «δεδορκότες» (=βλέποντες) τήν ἄμετρη εὐσπλαχνία τοῦ Κυρίου ἔσπευσαν «ἀγαλλομένῳ ποδί» πρός τό σωτήριον φῶς τῆς Ἀναστάσεως συνεορτάζοντας μετά τῶν ζώντων τό αἰώνιο Πάσχα τῆς σωτηρίας.

Ἡ κάθοδος τοῦ Χριστοῦ στόν Ἅδη στήν ὀρθόδοξη πίστη ἔχει ἀναστάσιμο χαρακτῆρα. Αὐτή συνάπτεται στενῶς, ἐναλλακτικῶς καί ἀλληλοπεριχωρητικῶς μετά τῆς Ἀναστάσεως. Εἶναι δέ χαρακτηριστικό ὅτι στήν ὀρθόδοξη εἰκονογραφία ἡ Ἀνάσταση ἀπεικονίζεται διά τῆς καθόδου τοῦ Σωτῆρος στόν Ἅδη. Ἡ εἰκόνα τῆς Ἀναστάσεως δείχνει τήν θριαμβευτική κάθοδο τοῦ Χριστοῦ στόν Ἅδη, τόν Κύριο ἀκτινοβολοῦντα ἀπό θεία δόξα νά καταπατᾶ καί νά γκρεμίζει τίς χάλκινες πύλες τοῦ Ἅδη καί νά ἀνασύρει ἀπό τόν τάφο τόν Ἀδάμ καί τήν Εὔα, ὡς ἐκπροσώπους τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἐνῶ οἱ Δίκαιοι τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης πλημμυρισμένοι ἀπό ἀγαλλίαση καί ἔκσταση στέκονται δίπλα του. Δικαίως ἡ Ἀνάσταση ἀπεικονίζεται διά τῆς καθόδου τοῦ Ἰησοῦ στόν Ἅδη, διότι συντριβέντος τοῦ θανάτου διά τῆς κραταιᾶς ἐκείνης καταβάσεως καί ἀφανισθείσης τῆς φθορᾶς, ἡ ἀνάσταση ἕπεται ὡς φυσική συνέπεια. Ὅπως ἀκριβῶς συντριβομένων τῶν δεσμῶν, ἡ ἀπελευθέρωση ἀκολουθεῖ ὡς φυσικό ἐπακόλουθο· ἔτσι παταχθείσης τῆς φθορᾶς ἡ φύση

10. Βλ. Κανόνα Μ. Σαββάτου, τροπάριο β΄, θ΄ ᾠδῆς.
11. Ὅ.π., τροπ. γ΄, δ΄ ᾠδῆς.

ἀνίσταται καί ἐπιχωριάζεται στήν μόνιμη καί σταθερή ἐγκαθίδρυσή της ἐντός τῶν κόλπων τῆς ἀφθαρσίας[12].

Ἡ ὀρθόδοξη εἰκονογραφία προσφέρει ἐπίσης καί τήν παράσταση τῶν Μυροφόρων Γυναικῶν παρά τό μνῆμα τοῦ Ἰησοῦ. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός λέγει ὅτι ὁ Χριστός ἀφοῦ ἔλυσε τούς πεπεδημένους, ἐπανῆλθε ἐκ μέσου τῶν νεκρῶν, ἔχοντας ἀνοίξει γιά ἐμᾶς τήν ὁδό τῆς ἀναστάσεως[13]. Ἡ εἰκόνα τῶν Μυροφόρων ἀποδίδει τό μέγα αὐτό Μυστήριο κατά τόν ἴδιο τρόπο πού τό ἀποδίδει καί τό Εὐαγγέλιο, δεικνύουσα μόνο ὅ,τι ἔβλεπαν τά πρόσωπα πού εὑρίσκοντο δίπλα στό μνῆμα. Ἐναρμονισμένη πρός τήν εὐαγγελική διήγηση, ἡ εἰκόνα παριστᾶ τό ἄνοιγμα τοῦ τάφου ἐντός τοῦ ὁποίου εὑρίσκοντο τά «ὀθόνια κείμενα μόνα». Οἱ Μυροφόρες κρατοῦσες δοχεῖα καί ἀρώματα στέκουν δίπλα στό ζωηφόρο μνῆμα. Ἕνας ἤ δύο λευκοφοροῦντες ἄγγελοι δείχνουν στίς ἅγιες Γυναῖκες τόν τόπο, ὅπου ἔκειτο τό σῶμα τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ σύνθεση τῆς εἰκόνας αὐτῆς διακρίνεται γενικά γιά μεγάλη ἁπλότητα. Θά μποροῦσε δέ κάποιος νά μιλήσει καί γιά ἕνα χαρακτῆρα οἰκειότητας, ἄν οἱ «τοῖς ἱματίοις ἐξαστράπτοντες» ἄγγελοι δέν προσέδιδαν ἕνα τόνο γαλήνιας καί λιτῆς ἐπισημότητας[14].

Τό γεγονός τῆς καθόδου τοῦ Ἰησοῦ στόν Ἅδη προφητεύτηκε καί στήν Παλαιά Διαθήκη. Ὁ προφήτης Ἡσαΐας ὀκτακόσια χρόνια π.Χ. προβλέπει τήν κάθοδο τοῦ Χριστοῦ στόν Ἅδη, τήν κατάλυση τοῦ θανάτου καί τήν ἀπελευθέρωση τῶν φυλακισμένων πνευμάτων λέγοντας: «Θύρας χαλκᾶς συντρίψω καί μοχλούς σιδηροῦς συγκλάσω καί δώσω σοι θησαυρούς σκοτεινούς ἀποκρύφους»[15]. Ἐννοεῖ τίς ψυχές τῶν ἀπ' αἰῶνος κεκοιμημένων. Ὁμιλῶν πάλι ὁ Ἡσαΐας γιά τήν κάθοδο τοῦ Κυρίου στόν Ἅδη, λέγει: «Ὁ ἅδης κάτωθεν ἐπικράνθη συναντήσας σοι, συνηγέρθησαν σοι πάντες»[16]. Προβλέποντας τήν κάθοδο τοῦ Ἰησοῦ στόν ἅδη καί ὁ προφήτης Ἀμώς, λέγει:»Ἐάν κατακρυβῶσιν εἰς ἅδου, ἐκεῖθεν ἡ χείρ μου ἀνασπάσει αὐτούς»[17], δηλαδή τούς νεκρούς. Ὡσαύτως καί ὁ προφήτης Ὡσηέ ἀποκαλύπτει: «Ἐκ χειρός ἅδου ρύσομαι καί ἐκ θανάτου λυτρώσομαι αὐτούς. Ποῦ ἡ δίκη σου θάνατε; Ποῦ τό κέντρον σου ἅδη; [...] διότι οὗτος (δηλαδή ὁ Χριστός) ἀνά μέσον ἀδελφῶν διαστελεῖ»[18]· θά τούς ἐλευθερώσει αὐτούς πού κατέχει.

Τήν ἴδια ἡμέρα τῆς Σταυρώσεως τοῦ Κυρίου μας μέ τήν ἐξιλαστήρια θυσία του, τό κράτος τοῦ Ἅδη καταλύθηκε. Ὁ πρῶτος Ἀδάμ ἔκλεισε τόν παράδεισο. Ὁ δεύτερος Ἀδάμ, ὁ Χριστός, ἄνοιξε τόν παράδεισο[19].

Τήν κάθοδο τοῦ Κυρίου μας στόν Ἅδη καί τό λυτρωτικό κήρυγμα τοῦ Εὐαγγε-

12. Ἀνδρέου Θεοδώρου, ὅ.π., σσ. 32-33.
13. Ἐκδ. Ὀθροδόξου Πίστεως, κεφ. 29, PG 94, 1101A.
14. ΘΗΕ, τ. 2, σ. 618.
15. Ἡσ. 45, 2-3.
16. Ὅ.π., 14,9.
17. Ἀμ. 9,2.
18. Ὡσ. 13,14.
19. Καλλινίκου Καρούσου (Μητρ.), ὅ.π., σσ. 277-278.

λίου τῆς σωτηρίας μαρτυρεῖ ὁ Ἀπόστολος Πέτρος στήν Α΄ καθολική ἐπιστολή του, στήν ὁποία λέγεται «Χριστός ἅπαξ περί ἁμαρτιῶν ἔπαθε, δίκαιος ὑπέρ ἀδίκων, ἵνα ἡμᾶς προσαγάγει τῷ Θεῷ, θανατωθείς μέν σαρκί, ζωοποιηθείς δέ πνεύματι ἐν ᾧ καί τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύματι πορευθείς ἐκήρυξεν…»[20]. Ὁ Κολιτσάρας ἑρμηνεύοντας τό χωρίο αὐτό λέγει τά ἑξῆς: «Μέ τήν ψυχή του ἑνωμένη μέ τήν θεότητά του πῆγε ἀμέσως μετά τόν σταυρικό του θάνατο στίς ψυχές πού ἐκρατοῦντο φυλακισμένες στόν Ἅδη καί ἐκήρυξε τό Εὐαγγέλιο τῆς σωτηρίας. Ὡσαύτως, σέ ἄλλο σημεῖο τῆς ἴδιας ἐπιστολῆς, λέγει: «Εἰς τοῦτο γάρ καί νεκροῖς εὐηγγελίσθη, ἵνα κριθῶσι μέν κατά ἀνθρώπους σαρκί, ζῶσι δέ κατά Θεόν πνεύματι»[21].

Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός περιέγραψε τήν κάθοδο τοῦ Ἰησοῦ στόν Ἅδη σ' ἕνα τροπάριο τοῦ κανόνος τοῦ Πάσχα ὡς ἑξῆς: «Κατῆλθες ἐν τοῖς κατωτάτοις τῆς γῆς καί συνέτριψας μοχλούς αἰωνίους, κατόχους πεπεδημένων, Χριστέ· καί τριήμερος ὡς ἐκ κήτους Ἰωνᾶς ἐξανέστης τοῦ τάφου».

Ἡ περιπέτεια τοῦ Ἰωνᾶ φέρεται ὡς μία ἀπό τίς σημαντικότερες προτυπώσεις τῆς Ἀναστάσεως. Τό τροπάριο ἀναφέρεται στό ζωτικό θέμα τῆς καθόδου τοῦ Ἰησοῦ στόν τάφο κατά τήν ὁποία κήρυξε καί ἐκεῖ τό σωτήριο κήρυγμα τῆς πίστεως[22]. Ἡ κατάβαση στόν Ἅδη ἦταν πλέον ἡ πράξη τοῦ ἰσχυροῦ ὁ ὁποῖος καί συνέτριψε παντοδυνάμως τούς προαιωνίους μοχλούς οἱ ὁποῖοι κρατοῦσαν δέσμιες τίς ψυχές τῶν τεθνεώτων. Ἡ παραμονή τοῦ Κυρίου στόν τάφο ἦταν τριήμερος, ὅπως τριήμερος ἦταν καί ἡ παραμονή τοῦ Ἰωνᾶ στόν κοιλία τοῦ κήτους[23]. Ὁ Κύριος συντρίψας τήν ἰσχύ τοῦ μιαροῦ ἐξῆλθε ἀπ' αὐτόν ζωηφόρος καί ἔνδοξος, ὡς ἀστραπηβόλος καί ἔνδοξος ἀνέστη καί ἐκ τοῦ μνήματος[24].

Ὁ ἅγιος Ἐπιφάνιος, Ἐπίσκοπος Κύπρου, κάνει σέ σχετική ὁμιλία του μιά θαυμάσια περιγραφή τῆς καθόδου τοῦ Ἰησοῦ στόν Ἅδη καί ὅλων ἐκείνων πού συνέβησαν κατ' αὐτήν, ἑρμηνεύοντας σχετικό ψαλμό τοῦ Δαυΐδ[25]. Στήν συνέχεια περιγράφει τήν συνομιλία τοῦ Ἀδάμ μέ τόν Χριστό. Ὁ Ἀδάμ ἄκουσε τά βήματα τοῦ Χριστοῦ πού ἐρχόταν, ὅπως τά ἄκουσε τότε στόν παράδεισο μετά τήν παράβαση καί τήν παρακοή. Τότε αἰσθανόταν ταραχή καί φόβο, τώρα ὅμως χαρά καί εὐφροσύνη. Μετανοημένος ὁ Ἀδάμ φώναξε σέ ὅλες τίς ψυχές: «Ὁ Κύριός μου μετά πάντων». Καί ὁ Χριστός ἀπάντησε: «Καί μετά τοῦ Πνεύματός σου». Καί ἀφοῦ τοῦ ἔπιασε τό χέρι, τόν ἀνέστησε, ἀναφέροντας τό τί ἔκανε γιά τήν σωτηρία του καθώς ἐπίσης καί γιά τήν σωτηρία ὅλου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους[26].

20. Α΄ Πέτρ. 3, 18-19.
21. Ὅ.π., 4,6.
22. Ὅ.π., 3, 13-20.
23. Ματθ. 12, 40.
24. Ἀνδρέου Θεοδώρου, ὅ.π., σ. 37.
25. Ψαλμ. 23, 7-10.
26. Ἱεροθέου (Μητρ.), ὅ.π., σ. 267.

3. ΥΠΟΜΝΗΜΑΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΛΕΞΕΩΣ ΠΑΣΧΑ

Τό Χριστός Ἀνέστη ἀποτελεῖ μαρτυρία πού δίνομε στόν κόσμο καί γιά τήν ὁποία εἴμαστε ἀπόλυτα πεπεισμένοι. Εἶναι μαρτυρία Ἰησοῦ Χριστοῦ[27]. Καί ἡ μαρτυρία αὐτή εἶναι χρέος μας, ἀφοῦ μᾶς τήν ζητᾶ ὁ ἴδιος ὁ Ἀναστημένος Χριστός. Αὐτή τήν μαρτυρία συνιστᾶ πρός τούς Ἀποστόλους του ὁ Ἰησοῦς «δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα ὀπτανόμενος αὐτοῖς». Τούς βεβαιώνει γιά τήν ἀποστολή τοῦ Ἁγίου πνεύματος καί τούς ζητᾶ: «Καί ἔσεσθαί μοι μάρτυρες ἐν τε Ἰερουσαλήμ καί ἐν πάσῃ τῇ Ἰουδαίᾳ καί Σαμαρείᾳ καί ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς».

Ὁ Ἑλληνικός λαός καί ἡ ὀρθόδοξη χριστιανική παράδοση χρησιμοποιοῦν τρεῖς λέξεις γιά νά ὑπομνηματίσουν αὐτή τήν μεγάλη ἑορτή, τήν «ἑορτήν ἑορτῶν καί πανήγυριν πανηγύρεων». Οἱ λέξεις αὐτές εἶναι Λαμπρή, Ἀνάσταση καί Πάσχα.

- Λαμπρή, γιατί εἶναι ἕνα λαμπροφόρο ὁλοφώτεινο θεϊκῆς λάμψεως κοσμοσωτήριο γεγονός.
- Ἀνάσταση, γιατί ἀναστήθηκε ὁ Χριστός. Ἡ ψυχή του πού εἶχε κατεβεῖ στόν Ἅδη, ἑνώνεται μέ τό νεκρό σῶμα πού ἦταν στόν τάφο. Ξαναπαίρνει ζωή καί ἀνίσταται, φεύγοντας ἀπό τόν τάφο χωρίς νά κυλιστεῖ ὁ βράχος πού ἦταν στήν θύρα τοῦ μνημείου. Αὐτός κυλίστηκε ἀργότερα ἀπό τόν ἄγγελο γιά νά δοῦν οἱ Μυροφόρες πώς ὁ τάφος ἦταν κενός, ἀφοῦ ὁ Ἰησοῦς εἶχε ἀναστηθεῖ.
  Ἀναστήθηκε καί ἔφυγε ἀπό τόν τάφο χωρίς νά ἀνοίξει ἡ θύρα τοῦ μνημείου, ὅπως εἰσῆλθε καί στό σπίτι πού τόν περίμεναν οἱ μαθητές του, ἀπό κλειστή πόρτα, χωρίς νά τήν ἀνοίξει. Τό ἀναστημένο σῶμα τοῦ Ἰησοῦ ἔχει ὑποστεῖ ὁρισμένες ἀλλοιώσεις, ὅπως ἀλλοιώθηκε καί τό σῶμα τῶν τριῶν Μαθητῶν στό ὄρος Θαβώρ γιά νά μπορέσουν νά δοῦν τό ἄκτιστο φῶς τῆς θείας Μεταμορφώσεως. Ἡ ὁποιαδήποτε μορφή ὕλης δέν εἶναι ἱκανή νά παρεμποδίσει πλέον τίς κινήσεις τοῦ Ἀναστημένου Σώματος τοῦ Ἰησοῦ.
- Πάσχα. Καθιερώθηκε ἀπό τήν Ἐκκλησία μας σάν ἐπικρατέστερος αὐτός ὁ ὑπομνηματισμός, παρά τό ὅτι ἡ λέξη δέν εἶναι ἑλληνική. Κατά τόν ἅγιο Γρηγόριο τόν Θεολόγο, ἡ λέξη Πάσχα προέρχεται ἀπό τήν ἑβραϊκή λέξη Φάσκα, ἀφοῦ ἐξελληνίστηκε τό Φ σέ Π καί τό κ σέ χ.
  Πάσχα στά ἑβραϊκά σημαίνει ἔξοδο ἤ διάβαση, δηλαδή πέρασμα ἀπό ἕνα τόπο σέ ἕνα ἄλλο, ἀπό μιά κατάσταση σέ μιά ἄλλη. Στήν Παλαιά Διαθήκη οἱ Ἑβραῖοι ἑόρταζαν ὡς Πάσχα τήν κατά θαυματουργικό τρόπο διάβασή τους ἀπό τήν Ἐρυθρά θάλασσα καί τήν διάσωσή τους ἀπό τήν δουλεία τοῦ Φαραώ[28], τήν φυγή τους ἀπό τήν πικρή αἰγυπτιακή γῆ καί τήν περαίωσή τους στήν εὐφρόσυνη γῆ τῆς Ἐπαγγελίας, τήν ρέουσα μέλι καί γάλα. Τό Πάσχα ὅμως ἐκεῖνο ἦταν προτύπωση τοῦ νέου Πάσχα τῆς ζωῆς, ὅπως καί ἡ Πεντηκοστή τῶν Ἑβραίων ἦταν προτύπωση

27. Ἀποκ. 1,2.
28. Ἔξ. 12,1 ἑξ.

τῆς δικῆς μας Πεντηκοστῆς. Στό δικό μας Πάσχα, τό Πάσχα τῆς χάριτος, ὁ Κύριος διά τοῦ ζωηφόρου πάθους του καί τῆς λαμπροφόρου ἐκ νεκρῶν Ἀναστάσεώς του ἐλευθέρωσε τό ἀνθρώπινο γένος ἀπό τήν πικρή δουλεία τοῦ νοητοῦ Φαραώ, τοῦ ἀρχαίου δράκοντα καί ἀνθρωποκτόνου διαβόλου[29]. Κατέκαψε τόν δόλο καί τίς μηχανές τοῦ ἐχθροῦ, διά τῶν ὁποίων ὁ πλάνος κατακρατοῦσε δέσμιο στά ἀφεγγῆ διαμερίσματα τοῦ θανάτου τό εἰς τήν ἁμαρτία ἀλόγως κατενεχθέν ἀνθρώπινο δημιούργημα. Στό πέλαγος τῆς ἀφάτου χρηστότητος καί φιλανθρωπίας του ὁ ἔνσαρκος Λόγος τοῦ Θεοῦ καταπόντισε τά ἅρματα καί τίς μηχανές τοῦ τυράννου, τόν φθόνο καί τόν φόνο τοῦ ἀλάστορος, τό θεομάχο καί ἀνθρώπινο μένος τοῦ Σατάν. Διαπεραίωσε δέ τό ἀνθρώπινο γένος ἀπό τήν δουλεία τοῦ θανάτου καί τῆς ἀρᾶς στόν εὐφρόσυνο χῶρο τῆς θείας Βασιλείας, μεταθέτοντας ἐκ τῆς γῆς στόν οὐρανό τούς σεσωσμένους.

Τά γεγονότα πού ἑόρταζαν οἱ Ἑβραῖοι μέ τήν ἔξοδό τους ἀπό τήν Αἴγυπτο, ἦταν συγχρόνως καί τύπος ἄλλων ἐννοιῶν. Αἴγυπτος εἶναι ἡ ἁμαρτία(=τόπος τῆς ἁμαρτίας) καί τύραννος Φαραώ, ὁ διάβολος.

«Ὁ Μωϋσῆς ὁδήγησε τόν ἰσραηλιτικό λαό μέχρι τόν λόφο Ναβοῦ. Ἐκεῖ ὁ Θεός τοῦ ἔδειξε τήν γῆ τῆς Ἐπαγγελίας καί μετά ὁ θεόπτης προφήτης ἀπέθανε. Ὁ Νέος Μωϋσῆς Ἰησοῦς Χριστός ἀνέβηκε καί αὐτός στόν λόφο τοῦ Γολγοθᾶ, γιά νά ἀποθάνει στόν Σταυρό «ὑπέρ παντός τοῦ λαοῦ». Ὄχι μόνο εἶδε καί εἰσῆλθε στήν Γῆ τῆς Ἐπαγγελίας, ἀλλά ἀναστάς ἐκ νεκρῶν ἔγινε ὁ ἴδιος Γῆ τῆς Ἐπαγγελίας, χώρα τῶν ζώντων»[30].

Ὁ Κύριός μας, ὁ Ἀμνός τοῦ Θεοῦ, ὁ Χριστός, μέ τό νά κατεβεῖ ἀπό τόν οὐρανό στήν γῆ, νά σταυρωθεῖ, νά ταφεῖ καί νά ἀναστηθεῖ, μᾶς ἔσωσε ἀπό τήν δουλεία τῆς ἁμαρτίας καί μᾶς ἐπέρασε ἀπό τήν χώρα τῆς πικρῆς δουλείας μας στόν διάβολο στήν «ἀνθοποιόν νομήν», στίς ὁλάνθιστες κοιλάδες τῆς πνευματικῆς ζωῆς, συντρίβοντας τόν ἐχθρό μας διάβολο. «Ἐκ γάρ θανάτου πρός ζωήν καί ἐκ γῆς πρός οὐρανόν Χριστός ὁ Θεός ἡμᾶς διεβίβασεν» ἀνακράζει μέ θριαμβευτικό τόνο ἡ ἁγία μας Ἐκκλησία, στήν μεγαλειώδη πασχαλινή ὑμνολογία της.

Τό Πάσχα ὅμως τοῦ Χριστοῦ, τό πύλας ἡμῖν τοῦ παραδείσου ἀνοῖξαν, εἶναι πάσχα μόνο τῶν πιστῶν. Ἀποτελεῖ θλιβερή διαπίστωση ὅτι παρά τήν καθολικότητα καί τό ἄπειρο βάθος του, τό κοινόν Πάσχα τῆς χάριτος, ἁγιάζει μόνο τούς πιστούς. Στό περισκόπιό του συλλαμβάνονται μόνο οἱ πίστει ἀναβαίνοντες. Στήν ὁλόλαμπρη δαδουχία του φωταγωγοῦνται μόνο τά διατελοῦντα στήν πίστη φωτόμορφα πνεύματα. Παρ᾽ ὅλο ὅτι ὁ ἀειφεγγής καί χριστοδρόμος τοῦ Πάσχα προβολέας ἐνέκρωσε τά σκότη καί ἀπάλειψε τίς σκιερότητες τοῦ θανάτου, ἐν τούτοις δέν φωτίζει τούς σκοτεινούς καί ψυχοκτόνους μυχούς καί τά σκιερά βάθη τῆς ἀνθρώ-

29. Ἰωάν. 8,44.
30. Γεωργίου (Ἀρχιμ.), Καθηγουμένου Ἱ.Μ. Γρηγορίου Ἁγίου Ὄρους, Ἀνάσταση Χριστοῦ θεασάμενοι, Ἅγιον Ὄρος 2005, σ. 26.

πινης συνειδήσεως, ἡ ὁποία παρά τό μέγα θαῦμα τοῦ Θεοῦ, παρά τήν φρικίαση καί τόν συγκλονισμό τῆς θείας νύκτας, ἐξακολουθεῖ ἐθελοκάκως νά ἐπιμένει στόν λήθαργο καί τήν ἀπονάρκωση τοῦ θανάτου. Αὐτό δέ συμβαίνει, διότι τά ἔργα της εἶναι πονηρά[31]. Ἐγκεκλεισμένη στήν παγερότητα τοῦ θανάτου καί περιβεβλημένη τόν ζόφο τῆς ἁμαρτίας, μισεῖ τό φῶς[32] καί βυθίζεται στήν ἀπώλεια, ἐνῶ γύρω της ἁπλώνεται ὁ φωτεινός ὁρίζοντας τῆς ζωῆς[33].

Τό ἅγιο Πάσχα δέν ἐπιτελεῖται καί βιώνεται μόνο μιά φορά τόν χρόνο ὡς «ἑορτή ἑορτῶν καί πανήγυρις πανηγύρεων». Ἐάν ὁ Χριστός εἶναι «μεθ' ἡμῶν πάσας τάς ἡμέρας τῆς ζωῆς ἡμῶν», τότε ἔχομε Πάσχα σέ ὅλη τήν διάρκεια τῆς ζωῆς μας. Τότε ζοῦμε σέ μιά διαρκῶς ἀναστάσιμη ἀτμόσφαιρα.

Ἡ ζωή μας τότε εἶναι μιά συνεχιζόμενη «ἑορτή ἑορτῶν», γιατί τό φῶς τῆς Ἀναστάσεως εἰσέρχεται σέ ὅλες τίς λεπτομέρειες τῆς ζωῆς μας. Δέν εἰσερχόμεθα ἐμεῖς μέσα στό Φῶς τῆς Ἀναστάσεως, ἀλλά ὅπως λένε οἱ νηπτικοί πατέρες αὐτό τό φῶς εἰσέρχεται σέ ὁλόκληρο τόν ἄνθρωπο. Ἔτσι γινόμαστε ἕνα φῶς.

Δέν συγχεόμεθα μέσα στό φῶς, ἀλλά ἐνῶ διατηροῦμε τήν αὐτοσυνειδησία τῆς προσωπικότητάς μας, αἰσθανόμαστε τίς ἄκτιστες ἐνέργειες τοῦ Ἁγίου Πνεύματος νά περνοῦν «εἰς πάντας ἁρμούς, εἰς νεφρούς, εἰς καρδίαν» καί νά μετασκευάζουν καί να διαφοροποιοῦν δηλαδή καί αὐτές τίς βιολογικές λειτουργίες μας σέ κτίση «καινήν».

Εἶναι τόσο θεμελιώδους σημασίας ἡ Ἀνάσταση τοῦ Κυρίου γιά τήν ζωή μας, ὥστε στόν κύκλο τοῦ χρόνου νά τήν ἑορτάζομε πενῆντα δύο φορές (δηλαδή κάθε Κυριακή) κατά τόν λαμπρότερο τρόπο.

Θά πρέπει ἀκόμα νά προσθέσομε ὅτι ὅσες φορές κοινωνοῦμε τοῦ τεθεωμένου Σώματος καί Αἵματος τοῦ Χριστοῦ, μυστηριωδῶς Πάσχα ἐπιτελοῦμε.

Πάσχα δέν λέγεται μόνο ἡ ἑορτή ὡς μετάβαση ἀπό τόν θάνατο στήν ζωή, ἀλλά καί αὐτός ὁ ἴδιος ὁ Χριστός. Ἄλλωστε δέν νοεῖται ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου ἔξω ἀπό τόν Θεάνθρωπο, ἀφοῦ αὐτός εἶναι ἡ ὁδός, ἡ ἀλήθεια καί ἡ ζωή.

Ὁ Χριστός προσέλαβε καί οἰκειοποιήθηκε τήν ἀνθρώπινη φύση «τήν πεπτωκυῖαν καί ἐμπαθῆ» καί τήν θεώνει. Ἀπό αὐτή τήν στιγμή ὁ ἄνθρωπος δέν εἶναι πλέον «σάρξ καί αἷμα», ἀλλά Θεός κατά χάριν. Εἶναι «θείας φύσεως κοινωνός». Δέν γίνεται Θεός κατά χάριν μετά θάνατον, ἀλλά γίνεται ἀπ' αὐτή τήν ζωή. «Ζῶν ἐν σαρκί συμπεριφέρεται ὡς Θεός» ὅπως λέγει ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεύς. Ὁ χρόνος τῆς παρούσας ζωῆς εἰσέρχεται μεταποιημένος πνευματικά μέσα στήν ἄχρονη αἰωνιότητα, πρός τήν ὁποία ὅλοι κατευθυνόμαστε. Ἡ παροῦσα ζωή μέ τήν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ, ἔγινε ἕνα ἁπλό χρονικό κλάσμα τῆς μέλλουσας ζωῆς, στήν

31. Ἰωάν. 3, 19.
32. Ὅ.π., 3,20.
33. Ἀνδρέου Θεοδώρου, ὅ.π., σ. 10.

ὁποία θά μετέχομε τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ πιό οὐσιαστικά καί θά ἀπολαμβάνομε πληρέστερα τήν μακαριότητα πού χορηγεῖται ἀπ' αὐτήν.

Ἐπομένως ὀφείλομεν νά συνειδητοποιήσομε τήν ἀλήθεια πώς διά τοῦ Χριστοῦ πού εἶναι τό ζωντανό καί αἰώνιο Πάσχα, μποροῦμε νά βιώσομε καί ἐμεῖς τό Πάσχα, πού εἶναι ἡ μετάβαση ἀπό τό σκοτάδι στό Φῶς· ἀπό τήν κατάρα στήν εὐλογία· ἀπό τήν φθορά στήν ἀφθαρσία· ἀπό τόν θάνατο στήν ζωή· ἀπό τήν γῆ στόν οὐρανό.

4. Ο ΚΕΝΟΣ ΤΑΦΟΣ

Ἡ ταφή τοῦ Ἰησοῦ εἶναι γεγονός μεμαρτυρημένο ὅσο ἐλάχιστα γεγονότα, ἐάν ληφθεῖ ὑπόψη ὅτι ἀναφέρουν αὐτό καί οἱ τέσσερις Εὐαγγελιστές[34]. Ὁ δέ Πέτρος ὁμιλεῖ γι' αὐτή κατά τήν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς κατά τέτοιο τρόπο μάλιστα, ὥστε οἱ λόγοι του νά μποροῦν νά χαρακτηρισθοῦν ὡς πρόκληση πρός τούς ἀπιστοῦντας Ἰουδαίους γιά νά ἐρευνήσουν τά ἀναφερόμενα στόν κενό τάφο. Ὁ Παῦλος ἐπίσης ὄχι μόνο ἀναφέρει αὐτό[35], ἀλλά καί στηρίζει ὁλόκληρη θεολογική θεωρία πάνω στήν προϋπόθεση τῆς ταφῆς τοῦ Ἰησοῦ[36]. Δικαίως γι' αὐτό ὁ E. Von Dobschütz παρατήρησε ὅτι τό «ἐτάφη» εἶναι ἕνα ἀπό τά ἀρχαιότερα σημεῖα τοῦ ἀποστολικοῦ κηρύγματος. Ὁ Παῦλος δέ, εὑρῆκε αὐτό ἤδη καθωρισμένο [37].

Τό ὅτι ὁ τάφος τήν τρίτη ἡμέρα ἀπό τῆς ταφῆς τοῦ Ἰησοῦ ἦταν κενός δέν διαψεύστηκε οὔτε ἀπό τούς Ἰουδαίους, οἱ ὁποῖοι ἀπέδωσαν τό κενό τοῦ τάφου σέ κλοπή τοῦ σώματος τοῦ Ἰησοῦ ἀπό τούς μαθητές[38]. Οἱ μεταγενέστεροι δέ Ἰουδαῖοι κατά τόν δωδέκατο αἰῶνα ὁμιλοῦν γιά κλοπή τοῦ σώματος τοῦ Ἰησοῦ καί ταφή του σέ κάποιο ἄλλο μέρος[39].

Ἡ ταφή λοιπόν τοῦ Ἰησοῦ εἶναι γεγονός ἀναμφισβήτητο καί ἡ ἀνεύρεση τοῦ τάφου κενοῦ κατά τήν τρίτη ἡμέρα μαρτυρεῖται αὐθεντικῶς. Ἡ φήμη δέ τῆς κλοπῆς τοῦ σώματος τοῦ Ἰησοῦ ἀποτελεῖ μία ἐπί πλέον ἔνδειξη ὅτι ὁ τάφος ἀνευρέθηκε κενός[40].

Ὁ θάνατος δέν εἶναι ὁ τελευταῖος λόγος τῶν Εὐαγγελίων γιά τόν Ἰησοῦ, ἀλλά ἡ Ἀνάσταση. Ἡ καταγραφή τῆς ἱστορικῆς πορείας του δέν μπορεῖ νά τερματίζει στόν τάφο, ἀλλά νά προχωρεῖ καί πέρα ἀκόμη ἀπό τόν κενό τάφο πρός τίς ἐμφανίσεις τοῦ Ἀναστάντος, καί πρός αὐτό τό ἴδιο τό γεγονός τῆς Ἀναστάσεως ὄχι μόνο τοῦ Ἰησοῦ, ἀλλά καί τῆς μελλούσης ἀναστάσεως τῶν ἀνθρώπων.

---

34. Ματθ. 27, 57-61, Μάρκ. 15, 42-47, Λουκ. 23, 50-55, Ἰωάν. 19, 38-42.
35. Α΄ Κορ. 15,4.
36. Ρωμ. 6,4, Κολοσ. 2,12.
37. Osten und plingsten, Leipzig 1903, σ.11, Βλ. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σ. 452.
38. Ματθ. 28,15.
39. Βλ. Ἑβραϊκή Ἐγκυκλοπαίδεια (Jewish Encyclopedia, vol. 7, New York 1906), σσ. 170-173.
40. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σ. 453.

Τό γεγονός ὅμως τῆς Ἀναστάσεως παρά τό ὅτι μαρτυρεῖται ἀπό ὅλους τούς Εὐαγγελιστές σάν τό τελευταῖο τῶν ἱερῶν τους κειμένων, δέν περιγράφεται ἀπό κανένα. Ὡς ἀποδεικτικό της στοιχεῖο προβάλλεται ὁ κενός τάφος καί οἱ πολλές ἐμφανίσεις τοῦ Ἀναστάντος. Βιώνεται δέ ἀπό τόν ἄνθρωπο καί κορυφώνεται ὡς ἀναμφισβήτητη βεβαιότητα, διά μέσου τῆς ἀπερικλονήτου πίστεως καί τῆς ἀλληλοπεριχωρητικῆς του μετοχῆς καί κοινωνίας μέ τά σωτηριολογικά μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας μας καί ἰδίως μέ τήν θεία Εὐχαριστία πού ἀποτελεῖ τό ἐπίκεντρο ὅλων τῶν Μυστηρίων.

Πῶς ἀκριβῶς ἔγινε ἡ Ἀνάσταση καί μέ ποιό συγκεκριμένο τρόπο «ἠγέρθη» ἐκ τοῦ τάφου ὁ Ἰησοῦς δέν μνημονεύεται ἀπό κανένα Εὐαγγελιστή. Μόνο ὁ Εὐαγγελιστής Ματθαῖος μᾶς πληροφορεῖ ὅτι ἐπιφωσκούσης τῆς Μίας τῶν Σαββάτων (Κυριακῆς), δύο γυναῖκες, ἡ Μαρία ἡ Μαγδαληνή καί ἡ ἄλλη Μαρία (= ἡ Παναγία)[41] ἐπῆγαν «θεωρῆσαι τόν τάφον» τοῦ Ἰησοῦ. Μά ἐνῶ ἦταν ἀπέναντί του καί τόν «ἐθεώρουν», ξαφνικά ἔγινε μεγάλος σεισμός πού συνοδεύτηκε ἀπό ἐκτυφλωτική λάμψη καί ἀπό τό σχίσιμο τοῦ καταπετάσματος τοῦ Ναοῦ. Συγχρόνως «ἄγγελος Κυρίου καταβάς ἐξ οὐρανοῦ προσελθών ἀπεκύλισε τόν λίθον ἀπό τῆς θύρας καί ἐκάθητο ἐπάνω αὐτοῦ». Καί ὅλα αὐτά συνετελέσθησαν σύμφωνα μέ τίς Γραφές[42].

Οἱ δύο γυναῖκες εἶδαν τόν ἄγγελο νά ἀποκυλίει τόν λίθο, ἀλλά δέν εἶδαν τόν Ἰησοῦ οὔτε ἐντός τοῦ τάφου, οὔτε νά ἐξέρχεται ἀπ' αὐτόν. Εἶδαν μόνο τά νεκρικά σάβανα καί μάλιστα διπλωμένα. Ἡ ἀποκύλιση τοῦ λίθου ἀπό τόν ἄγγελο φανερώνει ὅτι ὁ τάφος ἦταν κενός καί ὅτι συνεπῶς ὁ Ἰησοῦς δέν ἔπρεπε πλέον νά ἀναζητεῖται ἐκεῖ[43]. Τό συμπέρασμα τῶν γυναικῶν ἦταν ὅτι τό σῶμα του εἶχε μεταφερθεῖ κάπου ἀλλοῦ. Ὁ δέ ἄγγελος τούς εἶπε: «Μή φοβεῖσθε ὑμεῖς· οἶδα γάρ ὅτι Ἰησοῦν τόν ἐσταυρωμένον ζητεῖτε· οὐκ ἔστιν ὧδε· ἠγέρθη γάρ καθώς εἶπε, δεῦτε ἴδετε τόν τόπον ὅπου ἔκειτο ὁ Κύριος. Καί ταχύ πορευθεῖσαι εἴπατε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ὅτι ἠγέρθη ἀπό τῶν νεκρῶν, καί ἰδού προάγει ὑμᾶς εἰς τήν Γαλιλαίαν. Ἐκεῖ αὐτόν ὄψεσθε». Ὅμως ἐνῶ ἐπορεύοντο πρός τούς μαθητές ἐνεφανίσθη ἐνώπιόν τους ὁ Ἰησοῦς καί τούς εἶπε: «Χαίρετε». Ἐκεῖνες τόν ἐπλησίασαν καί ἔπεσαν νά τόν προσκυνήσουν.

Προέχουσα θέση μέσα στό ἱστορικό πλαίσιο τῶν γεγονότων τῆς Ἀναστάσεως κατέχουν οἱ Μυροφόρες Γυναῖκες. Ἦταν θεόφρονες μέ πλημμυρισμένη τήν καρδιά τους ἀπό θεῖο ἔρωτα πρός τόν Διδάσκαλο. Στόν τάφο ζητοῦσαν τόν Σωτῆρα ὡς θνητό γιά νά τοῦ καταθέσουν φόρο τιμῆς καί ἀγάπης. Ἡ Ἀνάσταση ὅμως τοῦ Κυρίου ἐματαίωσε τίς φυσικές ζητήσεις καί προσδοκίες τους καί τίς καταξίωσε νά εἶναι πρῶτες στίς ὑπερλογικές διαστάσεις τοῦ θαύματος. Παροῦσες στόν ἱστορικό χῶρο τοῦ μνήματος δέν βρῆκαν μέν τόν Διδάσκαλο ὡς θνητό, εἶδαν ὅμως καί

41. Μελετίου (Μητρ.), ὅ.π., σ. 133.
42. Ματθ. 28,2 ἐξ.
43. Μάρκ. 16,6.

προσκύνησαν αὐτόν ὡς ζῶντα καί παντοδύναμο Θεό καί εἰσέδυσαν στό ἐσωτερικό βάθος τοῦ μυστικοῦ Πάσχα τῆς χάριτος. Ὑπό τήν γοητεία τῆς ὑπέρτατης αὐτῆς ἀποκαλύψεως ἔφυγαν μετά σπουδῆς γιά νά ἀναγγείλουν τό χαρμόσυνο γεγονός καί στούς ἄνδρες Μαθητές[44] . Τά πόδια τους ἐχάραξαν πρῶτα τήν ὁδό τοῦ σωτηρίου ἀγγέλματος, τό ὁποῖο ἔμελλε νά στηρίξει στήν Ἐκκλησία τό κήρυγμα τῆς νέας ὑπέρλογης πίστεως[45].

Οἱ Εὐαγγελιστές τοποθετοῦν τήν εὕρεση τοῦ κενοῦ τάφου τοῦ Ἰησοῦ ἀπό τίς Μυροφόρες γυναῖκες καί ἀπό τούς μαθητές χρονικά στίς πρῶτες πρωϊνές ὧρες τῆς Κυριακῆς. Οἱ στρατιῶτες πού εἶχαν τοποθετηθεῖ μέ ἐντολή τοῦ Μ. Συνεδρίου γιά τήν φρούρηση τοῦ τάφου θά ἔσπευσαν, ὅπως ἦταν φυσικό, νά ἐνημερώσουν τούς Ἀρχιερεῖς οἱ ὁποῖοι αἰφνιδιασθέντες καί καταληφθέντες ἀπό ἀμηχανία ἀντιμετώπισαν τό γεγονός μέ συκοφαντική διάψευση περιβεβλημένη λογικό μανδύα. Ἡ λογική λοιπόν καί ὑποτιθέμενη συμφέρουσα γι' αὐτούς αἰτία ἦταν νά κοινοποιηθεῖ καί νά «διαφημισθεῖ» στόν κόσμο ὅτι οἱ μαθητές ἦρθαν καί ἔκλεψαν τό σῶμα τοῦ Ἰησοῦ ἐνῶ ἄπαντες οἱ φρουροί ἐκοιμοῦντο!...[46]. Τελικά ὅμως ἡ μωρόσοφη αὐτή ἑρμηνεία καί «ἐσχάτη πλάνη», ἀπέβη «χείρων τῆς πρώτης», ὅπως ἀκριβῶς τήν εἶχαν μέ φόβο προβλέψει[47]. Ἀκόμη καί οἱ πολέμιοι τοῦ Ἰησοῦ γίνονται κατ' αὐτόν τόν τρόπο «μάρτυρες» τοῦ κενοῦ τάφου καί γίνεται ἀκόμη περισσότερο ἀξιόπιστη ἡ μαρτυρία τους αὐτή, ἀφοῦ προέρχεται ἀπό ἀντιπάλους καί ἐχθρούς τῆς χριστιανικῆς πίστεως[48].

Μέ τόν θάνατο τοῦ Ἰησοῦ ἐχωρίστηκε ἡ ψυχή του ἀπό τό σῶμα του. Ἡ θεότητά του ὅμως ἔμεινε ἑνωμένη καί μέ τήν ψυχή του καί μέ τό σῶμα του. Ὅταν λοιπόν ἦλθε ἡ ὥρα τῆς Ἀναστάσεως, ἡ παντοδύναμη θεότητα ξαναένωσε τά διεστῶτα, ψυχή καί σῶμα, καί ὁ Ἰησοῦς ἀναστήθηκε. Μέ τήν Ἀνάσταση τό σῶμα του ἐθεώθη, δηλαδή ἔγινε ἀπό φθαρτό ἄφθαρτο καί ἀπό χοϊκό πνευματικό.

Ποιός ὅμως ἀνέστησε τόν Ἰησοῦ; Τήν ἀπάντηση δίνουν οἱ Γραφές: Ὁ Πατήρ, ὁ Υἱός καί τό Ἅγιο Πνεῦμα εἶναι ἕνας Θεός μέ τήν ἴδια οὐσία, τήν ἴδια θέληση καί τήν ἴδια ἐνέργεια. Διαφέρουν ὅμως στίς ὑποστάσεις. Γι' αὐτό καί ἡ Γραφή λέγει:

Ἄλλοτε, ὅτι τόν Ἰησοῦ τόν ἀνέστησε ὁ Θεός Πατήρ[49].

Ἄλλοτε, ὅτι ἀναστήθηκε μόνος του «αὐτεξουσίως»[50].

Ἄλλοτε, ὅτι τόν ἀνέστησε τό Ἅγιο Πνεῦμα[51].

Ὅταν λοιπόν λέγεται ὅτι ὁ Πατήρ ἀνέστησε τόν Χριστό δηλοῦται ὅτι ὁ Τριαδι-

44. Λουκ. 24,10.
45. Ἀνδρέου Θεοδώρου, ὅ.π., σ. 43.
46. Ματθ. 28,11-15.
47. Ὅ.π., 27,64.
48. Γεωργ. Πατρώνου, ὅ.π., σ. 514.
49. Πράξ. 3,15. Ρωμ. 6,4. Κολ. 2,12.
50. Ἰωάν. 10,18.
51. Ρωμ. 8,11.

κός Θεός, ἡ Θεότητα, πού εἶναι γνώρισμα τῆς φύσεως, ἀνέστησε τήν ἀνθρώπινη φύση.

Σημαντικός εἶναι ὁ λόγος γιά τόν ὁποῖον ὁ Χριστός ἀναστήθηκε μετά ἀπό τρεῖς ἡμέρες καί ὄχι σέ μικρότερο ἤ μεγαλύτερο χρονικό διάστημα. Θά μποροῦσε νά ἀναστηθεῖ ἀμέσως μετά τόν θάνατό του πάνω στόν Σταυρό, ἀλλά ἀναστήθηκε μετά ἀπό τρεῖς ἡμέρες, χρονικό διάστημα ἱκανό γιά νά πιστοποιηθεῖ τό μυστήριο τοῦ θανάτου, τό ὁποῖο διαφορετικά θά μποροῦσε νά ἀμφισβητηθεῖ. Δέν παρέμεινε δέ περισσότερο χρόνο, γιά νά μήν συκοφαντηθεῖ, ὅπως λέγει ὁ Μακάριος Χρυσοκέφαλος, τό μυστήριο τῆς Ἀναστάσεως στό διάμεσο χρονικό διάστημα.

Ἡ Ἀνάσταση τοῦ Ἰησοῦ διαφέρει ἀπό τίς ἀναστάσεις πού ἀναφέρονται στήν Παλαιά καί τήν Καινή Διαθήκη, στό ὅτι «ὁ Χριστός ὡς Θεός ἀληθινός ἀνέστησε τόν Ἑαυτόν του· δηλαδή ἡ ἀνθρώπινη φύση ἀναστήθηκε ἀπό τήν θεία φύση δυνάμει τῆς ὑποστατικῆς ἑνώσεως, ἐνῶ οἱ ἄλλες ἀναστάσεις ἔγιναν μέ τήν δύναμη καί τήν ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ. Μπορεῖ κανείς νά πῇ ὅτι, ὅπως ὁ Χριστός ποιεῖ τήν θέωση ἐνῶ οἱ ἅγιοι πάσχουν τήν θέωση, ἔτσι καί ὁ Χριστός ποιεῖ τήν Ἀνάσταση, τήν ἔγερσή του, ἐνῶ οἱ ἅγιοι πάσχουν τήν ἀνάσταση. Το ρῆμα «πάσχουν» δηλώνει ὅτι δέχονται μιά ἔξωθεν ἐνέργεια, ἐνῶ τό Σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἦταν πηγή τῆς ἀκτίστου Χάριτος»[52].

Μετά τήν Ἀνάσταση τό Σῶμα τοῦ Ἰησοῦ εἶχε γίνει πνευματικό[53]. Ἡ ὁποιαδήποτε μορφή ὕλης δέν παρεμπόδιζε πλέον τίς κινήσεις του. Ἡ παχεῖα καί συμπαγής ὕλη δέν εἶναι ἱκανή νά παρεμποδίσει τήν διεισδυτική λεπτότητα τοῦ πνεύματος. Οἱ Ἑβραῖοι δέσμιοι τῆς ἐθελοκάκου τυφλώσεώς τους ἐνόμιζαν ὅτι μποροῦσαν μέ ὄργανο τήν ὑλική τους δύναμη νά διασφαλίσουν τήν παραμονή τοῦ Ἰησοῦ στόν τάφο. Γι' αὐτό καί ἐσφράγισαν τόν τάφο καί παρέταξαν κουστωδία πρός φύλαξη αὐτοῦ[54]. Ὅμως ὁ ἄνθρωπος εἶναι μωρός καί ἀνόητος, ὅταν ἐγκλωβισμένος στήν σύμφυτη ἀπόνοια καί μωροσοφία του προσπαθεῖ νά ἀντιτάξει τόν ἑαυτόν του πρός τήν ἀπειρόσοφη καί παντοδύναμη βουλή τοῦ Θεοῦ. Εἶναι σάν νά προσπαθεῖ νά ἀνακόψει μέ τήν παλάμη τοῦ χεριοῦ του τήν ροή ὅλου τοῦ θαλασσίου συστήματος! Ὁ τάφος συνετότερος τῶν φονευτῶν δυσανασχετεῖ ἔχοντας ἐντός του τό ἀπειροδύναμο ἐνδιαίτημα τῆς ζωῆς. Ἔτσι, ἐκρήγνυται ἀπό τήν ἄπειρη δύναμη τήν κυκλουμένη στά σκοτεινά σπλάχνα του. Ὁ Χριστός ἐξεγέρθηκε τοῦ μνήματος! Ἀναστήθηκε ζωηφόρος καί ἔνδοξος, ἐγκαταλείποντας ἄθικτα καί τάφο καί σήμαντρα, σάν νά ἐμυκτήριζε μέ τόν τρόπο αὐτό τό ἄνθος τῆς ἀνθρώπινης ἀπόνοιας καί ματαιότητας[55].

52. Ἱεροθέου (Μητρ.), ὅ.π., σ. 278.
53. Α΄ Κορ. 15,44.
54. Ματθ. 27,66.
55. Ἀνδρέου Θεοδώρου, ὅ.π., σ. 38.

5. ΤΟ ΜΕΤΑΝΑΣΤΑΣΙΟ ΣΩΜΑ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ

Πάνω στόν Σταυρό πέθανε τό σῶμα μόνο τοῦ Ἰησοῦ καί ὄχι ἡ θεότητα. Συνεπῶς μετά ἀπό τρεῖς ἡμέρες ἡ ψυχή πού χωρίστηκε ἀπό τό σῶμα χωρίς νά χωριστεῖ ἡ θεότητα, ἐπανῆλθε πάλι καί ἐνώθηκε μέ τό σῶμα καί ἔτσι ἀναστήθηκε ἀπό τόν τάφο ὁ Ἰησοῦς.

Οἱ Μαθητές κατά τήν διάρκεια τῶν ἐμφανίσεων ἀνακαλύπτουν τήν ταυτότητα τοῦ Ἀναστάντος Διδασκάλου τους. Ὁ Ἰησοῦς κενώσας ἑαυτόν προσέλαβε κατ' οἰκονομία ἀτρέπτως, εἰς τά μέτρα τῆς ἀφάτου του κενώσεως, φθαρτή ἀνθρώπινη φύση, δηλαδή φύση δυνάμενη νά πάθει γιά νά ἐλευθερώσει διά τοῦ πάθους της τόν σέ συνύφανση μέ τό πάθος εὑρισκόμενο ἁμαρτωλό ἄνθρωπο. Ἡ ἀνθρώπινη φύση του ἦταν ἐπιδεκτική τῆς φθορᾶς, ὄχι ὅμως καί τῆς διαφθορᾶς. Τήν τελευταία αὐτή ἀπέκλειε παντελῶς ἡ ὑποστατική τῶν φύσεων ἕνωση ἡ ὁποία ἦταν ἀδιαίρετη καί ἀδιάστατη.

Τό σῶμα τοῦ Ἀναστάντος ἄν καί εἶναι σῶμα ἄφθαρτο καί πνευματικό[56], δέν παύει νά εἶναι σῶμα ἀληθινό καί πραγματικό μεταμορφωμένο ἀπό τό ἴδιο πνεῦμα[57] καί ἀναστημένο ἀπό τόν ἴδιο Θεό Πατέρα[58]. Αὐτό τό σῶμα δέν ὑπόκειται τώρα στούς περιορισμούς τῆς παρούσας ζωῆς[59]. Ὑπόκειται ὅμως σέ ἐπιβεβαιώσεις καί ψηλαφήσεις.

Ὁ Ἰησοῦς μέ τήν ἐνανθρώπησή του προσέλαβε καί τά λεγόμενα ἀδιάβλητα πάθη, ὅπως τήν φθαρτότητα καί τήν θνητότητα, στά ὁποῖα ἀδιάβλητα πάθη συγκαταλέγονται ἡ πεῖνα, ἡ δίψα, ὁ κόπος, ὁ ὕπνος κ.λπ. Ὅμως ὁ Ἰησοῦς μετά τήν Ἀνάσταση ἀπέβαλε ὅλα τά φυσικά πάθη δηλαδή «φθοράν, πεῖναν τε καί δίψαν, ὕπνον καί κάματον καί τά τοιαῦτα». Δέν ἀπέβαλε ὅμως μέ τήν Ἀνάστασή του, ὅπως λέγει ὁ Ἰωάννης Δαμασκηνός, οὔτε τήν ψυχή οὔτε τό σῶμα. Στούς οὐρανούς, μέ τήν Ἀνάληψή του, παρέλαβε τό σῶμα καί τήν ψυχή, τήν λογική καί νοερά, τήν θελητική καί ἐνεργητική, δηλαδή ὁλόκληρη τήν ἀνθρώπινη τεθεωμένη φύση. Ὅπως λέγει ὁ Μακάριος Χρυσοκέφαλος τό ἀναστημένο σῶμα τοῦ Ἰησοῦ ἦταν ἀπαθές καί ἀθάνατο κεκοσμημένο μέ τήν θεία δόξα, ἀλλά ὅμως ἦταν σῶμα «τήν προτέραν ἔχον περιγραφήν». Ἔτσι, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης, ἄν καί ἀπέβαλε ὅλα τά ἀδιάβλητα πάθη, δέν ἀπέβαλε ἐν τούτοις τά φυσικά ἰδιώματα, δηλαδή «τό ποιόν, τό εἶναι ἐν εἴδει, τό τριχῇ διαστατόν, καί τό περιγραπτόν ἐν τόπῳ καί περιοριστικόν». Γιατί ἄν ἀπέβαλε αὐτά, δέν θα ἦταν πραγματικό σῶμα, ἀλλά ἔκσταση καί ἔξοδος ἀπό τούς ὅρους τῆς ἀνθρώπινης φύσεως.

Ὁ Ἰησοῦς στούς οὐρανούς, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος δέν ἔχει οὔτε σάρκα, ὅπως ἐμεῖς τήν γνωρίζομε, οὔτε εἶναι ἀσώματος καί ἄϋλος, ἀλλά κάτι

56. Α΄ Κορ. 15, 44-49.
57. Ρωμ. 1,4.
58. Πράξ. 2,36.
59. Ἰωάν. 20,19 ἐξ.

μεταξύ αὐτῶν. Παραμένει στούς αἰῶνες θεάνθρωπος μέ ἀχώριστες καί ἀδιαίρετες τίς δύο φύσεις του.

Ἀκόμη καί ἡ ψυχή τοῦ Χριστοῦ, ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός, γνωρίζει σαφῶς ὅτι εἶναι ἑνωμένη καθ' ὑπόσταση μέ τόν Θεό Λόγο καί ἐπίσης προσκυνεῖται καί αὐτή μαζί μέ τόν Θεό, ὡς ψυχή τοῦ Θεοῦ, καί ὄχι ἁπλῶς ὡς ψυχή.

Τό Ἀναστημένο λοιπόν Σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἀποβάλλοντας ὅλα τά ἀδιάβλητα πάθη, τό θνητό καί παθητό, παρέμεινε σῶμα, ἀλλά πνευματικό, ὁμόθεο, ἦταν περιγραπτό, καί εἶχε ὅλα τά διακριτικά γνωρίσματα πού εἶχε πρίν[60].

Ἀνάσταση τοῦ Ἰησοῦ δέν σημαίνει ἐπιστροφή στήν προηγούμενη ἐπίγεια ζωή, ἀλλά εἴσοδο σέ μιά νέα μορφή ζωῆς πού δέν ἐπιδέχεται πλέον τόν θάνατο[61].

Οἱ Μαθητές στόν τάφο, στόν δρόμο πρός τούς Ἐμμαούς, στό ὑπερῶο, στήν λίμνη, εἶδαν τόν ζωντανό Κύριο ὡς πραγματικότητα πού βρισκόταν σ' αὐτόν τόν κόσμο, ἐνῶ ταυτοχρόνως δέν ἀνῆκε σ' αὐτόν. Βρισκόταν κάτω ἀπό τούς νόμους τοῦ κόσμου, ἀλλά ἦταν καί ὁ Κύριος τῶν νόμων πού συγκρατοῦν καί κυβερνοῦν τόν κόσμο. Ἡ θέα τοῦ Ἀναστάντος προκαλοῦσε ἕνα ἄφατο συγκλονισμό ἀπό τόν ὁποῖο προέρχονται οἱ καινούργιες λέξεις «ἐφανερώθη», «ἄφαντος» κ.τ.λ.

Στίς ἀφηγήσεις τῶν Εὐαγγελίων γιά τήν Ἀνάσταση κυριαρχεῖ ἕνας διπλός σκοπός πού φανερώνεται μέ τόν τονισμό τοῦ διπλοῦ χαρακτῆρος τῆς μορφῆς τοῦ Χριστοῦ. Ἀπό τό ἕνα μέρος ὑπογραμμίζεται συνεχῶς ἡ διαφορετικότητα τοῦ Ἀναστάντος ἀπ' αὐτόν πού ἤξεραν οἱ Μαθητές πρίν ἀπό τόν θάνατό του. Ἐνῶ γιά ἄλλοτε τά Εὐαγγέλια σημειώνουν, ὅτι «εἰσῆλθε» καί «ἐξῆλθε», τώρα σημειώνεται χαρακτηριστικά, ὅτι «ἐφανερώθη», ὅτι ξαφνικά παρουσιάζεται κ.τ.λ. Τά δεσμά τοῦ χρόνου καί τοῦ χώρου δέν τόν περιορίζουν πιά. Κινεῖται μέ μιά καινούργια ἐλευθερία πού εἶναι ἀκατόρθωτη πάνω στήν γῆ.

Ἀπό τό ἄλλο μέρος ὅμως τονίζεται πώς ἦταν ὁ πραγματικός Ἰησοῦς ὁ ἀπό Ναζαρέτ. Δέν ἦταν ἕνα ὅραμα, ἀλλά ὁ Κύριος σωματικά πού ἄλλοτε ζοῦσε ἀνάμεσά τους. Ἀπό τήν πρώτη ἤδη ἀφήγηση νοιώθουμε νά ὑπάρχει τό ὑλικό στοιχεῖο τοῦ σώματος, καθώς σημειώνεται ὅτι ἡ πλάκα τῆς θύρας τοῦ μνημείου εἶχε παραμερισθεῖ καί τά σάβανα ἦταν τυλιγμένα. Κατόπιν παρακολουθοῦμε πῶς τόν βλέπουν οἱ μαθητές, τόν ἀκοῦν, νοιώθουν νά τούς πλησιάζει, ψηλαφοῦν τό σῶμα του μέ τά χέρια τους[62].

Τά Εὐαγγέλια δείχνουν πώς ὁ Ἰησοῦς στήν ἐπίγεια ζωή του ὑπέκειτο, ὅπως προαναφέρθηκε, στούς περιορισμούς καί τίς δεσμεύσεις τοῦ τόπου καί τοῦ χρόνου. Ἔπειτα ἦλθε ἡ Ἀνάσταση. Ἦταν νεκρός καί ἀναστήθηκε μέ μιά καινούργια ζωή· ὄχι μόνο ἄφθαρτος στήν οὐσία του, ἀλλά μέ συγκεκριμένη ἀνθρώπινη φύση. Ὁ Ἰησοῦς ἦταν καί πάλι ζωντανός, μόνο πού ζοῦσε σέ μιά μεταμορφωμένη κατάσταση. Ἀκολουθοῦν στήν συνέχεια οἱ γεμᾶτες μυστήριο 40 ἡμέρες, ὅπου

60. Ἱεροθέου (Μητρ.), ὅ.π., σσ. 291-292.
61. Ρωμ. 6,9.
62. Λουκ. 24,39.

ἦταν μαζί μέ τούς δικούς του, ἀλλά ὄχι ἐντελῶς[63]. Τά γεγονότα παρουσιάζονται ἀλλιώτικα. Ἐμφανίζεται τήν μιά στιγμή ὁ Ἰησοῦς καί σέ λίγο ἐξαφανίζεται πάλι. Στούς Μαθητές πού ὁδοιποροῦν φανερώνεται μιά μορφή, πού δέν τήν ἀναγνωρίζουν. Κάθονται ἔπειτα γιά φαγητό καί καθώς κόβει τό ψωμί «διανοίχθησαν αὐτῶν οἱ ὀφθαλμοί». Ἐκεῖνος ἐξαφανίζεται[64]. Ὁ Κύριος εἶναι σάν νά στέκει στό κατώφλι, ἀνάμεσα στό πρόσκαιρο καί τήν αἰωνιότητα, κι αὐτό ἐκφράζεται καί μέ τόν τρόπο πού τά Εὐαγγέλια ἔχουν διατυπώσει τήν ἀφήγηση.

Ἄλλο περιστατικό γεμᾶτο μυστήριο εἶναι ἡ Ἀνάληψη. Φεύγει ὅπως τό εἶχε προείπει στούς Μαθητές του: «Ἐξῆλθον παρά τοῦ Πατρός καί ἐλήλυθα εἰς τόν κόσμον· πάλιν ἀφίημι τόν κόσμον καί πορεύομαι πρός τόν Πατέρα»[65]. Φεύγει ἀπό τούς ἱστορικούς νόμους καί πηγαίνει στήν περιοχή τῆς τελειότητος, ὅπου δέν ἔχουν πιά καμία ἐπίδραση οὔτε τά γεγονότα, οὔτε τά παθήματα, ἀλλά βασιλεύει μόνο ἡ αἰώνια ζωή. Φεύγει ἀλλά εἶναι πάλι μαζί τους, ὅπως λέγει: «Ὑπάγω καί ἔρχομαι πρός ὑμᾶς»[66]. Τόν Χριστό πού ξαναῆλθε τόν περιγράφει ὁ Ἀπόστολος: Κάθεται στόν οὐρανό «ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρός», ἀλλά εἶναι «ἐν ἡμῖν» καί ἐμεῖς «ἐν Αὐτῷ». Μένει στήν αἰωνιότητα, ἀλλά εἶναι κατά κάποιο τρόπο καί στήν πρόσκαιρη ζωή καί ἐπηρεάζει τήν ἐσωτερική μας αὔξηση.

Στό τέλος τῆς χριστιανικῆς Ἱστορίας ὑπάρχει τό τελευταῖο ἐκεῖνο γεγονός πού μαζί του τελειώνουν καί συμπληρώνονται ὅλα τά γεγονότα: Ἡ Δευτέρα Παρουσία τοῦ Χριστοῦ, καθώς θά ἔλθει γιά τήν μέλλουσα κρίση. Τότε θά εἶναι παρών μέ καινούργιο πάλι τρόπο· αἰώνια. Αὐτό τόν τρόπο περιγράφει ἡ Ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννη, ἄν καί προηγουμένως ἀρκετό φῶς εἶχε ρίξει σ'αὐτόν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος. Κατόπιν, τά πάντα θά εἶναι οὐρανός, στόν ὁποῖο ἀναλήφθηκε ἐκείνη τήν ἡμέρα ὁ Ἰησοῦς καί στόν ὁποῖο κάποτε θά καταλήξουν τά πάντα.

Αὐτόν τόν οὐρανό δέν πρέπει νά τόν φανταστοῦμε τοπικά. Οὐρανός κατά τήν Ἁγία Γραφή εἶναι ὁ τρόπος πού ὁ Θεός βρίσκεται μόνος του, μέ τόν Ἑαυτόν του καί γι' αὐτό εἶναι «ἀπρόσιτος» σέ κάθε του πλάσμα. Οὐρανός εἶναι αὐτό πού ὁ Ἀπόστολος Παῦλος τό λέει «Φῶς ἀπρόσιτον», ὅπου κατοικεῖ ὁ Θεός καί ὅπου κανένα δημιούργημα δέν εἶναι σέ θέση νά τό πλησιάσει[67].

6. ΧΡΙΣΤΟΚΕΝΤΡΙΚΕΣ ΑΝΑΣΤΑΣΕΙΣ

Ὁ Ἰησοῦς διά τοῦ πάθους του ἐξιλέωσε τόν ἁμαρτωλό ἄνθρωπο ἔναντι τοῦ Θεοῦ, εἰρήνευσε τήν ἐπαναστατήσασα φύση, συνένωσε τά τό πρίν διεστῶτα[68],

63. Πράξ. 1,3.
64. Λουκ. 24,13-31.
65. Ἰωάν. 16,28.
66. Ἰωάν. 14,28.
67. Α΄ Τιμ. 6,16. Romano Guardini, ὅ.π., σσ. 499-500.
68. Κανών Μ. Σαββάτου, τροπ. β΄, ὠδή γ΄.

κατάργησε τήν ἔχθρα[69] καί συμφιλίωσε τόν ἄνθρωπο μετά τοῦ Θεοῦ. Διά δέ τῆς λυτρωτικῆς καί ζωηφόρου Ἀναστάσεώς του ἄνοιξε τίς πύλες τῆς σωτηρίας καί τῆς αἰωνιότητας σέ ὁλόκληρο τό ἐκ τοῦ Ἀδάμ καταγόμενο ἀνθρώπινο γένος.

Ὅλοι ἀνεξαιρέτως οἱ ἄνθρωποι ἔχουν τήν δυνατότητα τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως. Αὐτό ὅμως, ὅπως εἶναι φυσικό, δέν σημαίνει καί ἔνδοξη ἀνάσταση γιά ὅλους, δηλαδή εἴσοδο ὅλων ἀνεξαιρέτως τῶν ἀνθρώπων στήν χαρά τοῦ οὐρανοῦ.

Κατά τήν Δευτέρα Παρουσία τοῦ Ἰησοῦ θά ἀναστηθοῦν μέν ὅλοι ἀνεξαιρέτως οἱ ἄνθρωποι, δέν θά εἰσέλθουν ὅμως καί ὅλοι στήν χαρά τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ἔτσι ἄλλοι θά ἀναστηθοῦν εἰς ἀνάσταση ζωῆς καί ἄλλοι εἰς ἀνάσταση κρίσεως[70]. Τό μέτρο αὐτῆς τῆς διακρίσεως τῶν ἀνθρώπων θά εἶναι ἡ ἐλεύθερη τοποθέτηση αὐτῶν ἔναντι τῆς χάριτος καί τοῦ σωτηρίου ἔργου τοῦ Ἰησοῦ. Τό ὅτι δηλαδή ὁ Ἰησοῦς συνεγείρει διά τῆς Ἀναστάσεώς του παγγενῆ τόν Ἀδάμ δέν σημαίνει ὅτι καί συνεισάγει αὐτόν παγγενῆ στό κράτος τῆς θείας Βασιλείας. Σημαίνει μόνο κατάργηση καί μάλιστα ἅπαξ διά παντός τοῦ θανάτου καί δωρεά τῆς δυνατότητας τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως σέ ὅλους ἀδιακρίτως τούς ἀνθρώπους. Ἡ εἴσοδος ὅμως στήν μακαρία καί αἰωνία Βασιλεία τοῦ Θεοῦ θά ἐξαρτηθεῖ ἀπό τόν βαθμό τῆς ἐλεύθερης ὑπό τοῦ ἀνθρώπου προσεγγίσεως καί προσοικειώσεως τοῦ σωτηρίου ἔργου τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ σωτηρία δέν σημαίνει ἐπ' οὐδενί ἑτεραρχικό αὐτοματισμό. Εἶναι ἔργο ἐλεύθερο τῆς χάριτος, ἐλεύθερα ὑπό τοῦ ἀνθρώπου οἰκειούμενο καί τελειούμενο[71].

Ἡ ὑπόθεση συνεπῶς τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου δέν εἶναι ἁπλῶς καί μόνο νά γίνει ἐγκρατέστερος, ἠθικώτερος καί τελειότερος ἀπ' ὅτι ἦταν πρίν, οὔτε ἁπλῶς νά ἐξευμενίσει τόν Θεό, ὥστε νά ἐξασφαλίσει ἀπ' Αὐτόν μιά ἀθωοτική καί σωτήρια ἀπόφαση. Ἡ σωτηρία ἔγκειται στό νά μπορέσει ὁ νεκρός ἄνθρωπος νά ζωοποιηθεῖ, νά ἀναστηθεῖ προσοικειωμένος τόν ζωοδότη Κύριό μας ὁ ὁποῖος πρῶτα - πρῶτα προσεγγίζει τόν πνευματικά νεκρό, τόν δεκτικό αὐτῆς τῆς εὐλογίας, καί τόν καθιστᾶ πνευματικά ζωντανό. Μετά τήν πνευματική αὐτή Ἀνάσταση τόν ἀναστaίνει καί σωματικά καί βιολογικά κατά τήν Δευτέρα Παρουσία του.

Ἡ δευτέρα αὐτή ἀνάσταση εἶναι γεγονός ἀναμφισβήτητο, διότι προηγεῖται ὁ ἀρραβώνας αὐτῆς τῆς ἀναστάσεως πού εἶναι ἡ πνευματική ἤ πρώτη λεγόμενη Ἀνάσταση. Ὅσοι λοιπόν χάριτι θεία κατέστησαν ἀπ' αὐτήν τήν ζωή μέτοχοι καί κοινωνοί τῆς πνευματικῆς ἀναστάσεως, ἀπέκτησαν ὄχι ἁπλῶς τήν ἐλπίδα, ἀλλά καί τήν βεβαιότητα τῆς δευτέρας, τῆς σωματικῆς ἀναστάσεως[72].

Ἡ φράση «ἀνάσταση ἡ πρώτη» ἀπαντᾶται δύο μόνο φορές στήν Καινή Διαθήκη[73]. Ἑρμηνεύεται δέ διττῶς ὑπό τῶν ἑρμηνευτῶν: Πρῶτον, δεδομένου ὅτι ἡ Καινή Διαθήκη, ἐξαιρουμένου αὐτοῦ τοῦ χωρίου, περί μιᾶς μόνο γενικῆς ἀναστάσεως δι-

69. Ἐφ. 2,14.
70. Ἰωάν. 5,39.
71. Ἀνδρέου Θεοδώρου, ὅ.π., σ. 40.
72. Γεωργίου (Ἀρχιμ.), Καθηγουμένου Ἱ.Μ.Γρηγορίου Ἁγίου Ὄρους, ὅ.π., σσ. 55-56.
73. Ἀποκ. 20, 5-6.

δάσκει,[74] κάποιοι ἑρμηνευτές γιά νά ἀποφύγουν τήν ἀσυμφωνία μερικῆς καί γενικῆς ἀναστάσεως ἐπενόησαν τήν φράση «ἀνάστασις ἡ πρώτη» ὡς ἔχουσα, κατά τόν Ἱερό Αὐγουστῖνο κ.ἄ., ἐντελῶς πνευματική ἔννοια, ταυτόσημη μέ τήν ἀνάσταση. Δεύτερον, ἄλλοι, C. Anterson Scott, Reveletion, ἐν The Century Bible, διατείνονται ὅτι ὁ Ἰωάννης προφητεύει κάποια προκαταρκτική καί περιορισμένη ἀνάσταση τοῦ ἴδιου χαρακτῆρα μέ ἐκεῖνο τῆς γενικῆς ἀναστάσεως, ἡ ὁποία πρόκειται νά ἀκολουθήσει.

Ἀπό τις δύο αὐτές ἐκδοχές ὀρθή φαίνεται ἡ πρώτη, ἡ δέ δεύτερη κρίνεται ἀπορριπτέα ὡς ἀποστασιοποιημένη ἀπό τήν λογική, ἀλλά καί ἀστήρικτη Γραφικῶς. Ἀνάσταση ἡ πρώτη οὐδόλως σημαίνει σωματική ἐκ νεκρῶν ἔγερση. Τέτοια ἀνάσταση ἡ Ἁγία Γραφή γνωρίζει μόνο μία, τήν καθολική ἀνάσταση ἡ ὁποία πρόκειται νά συμβεῖ κατά τήν τελική κρίση τῆς Δευτέρας Παρουσίας.

Ὁ Χριστός ἵδρυσε τήν Ἐκκλησία του ἡ ὁποία κατά τόν Παῦλο εἶναι τό σῶμα τοῦ Χριστοῦ[75] καί ταυτίζεται πρός τήν Βασιλεία τοῦ Θεοῦ· οἱ χριστιανοί εἶναι τά μέλη τῆς Ἐκκλησίας καί ἐπομένως καί μέλη τοῦ σώματός του. Συνεπῶς, ὁ Χριστός ὁ ὁποῖος εἶναι καί ἀρχηγός τῆς ζωῆς[76] καί ἡ Ἀνάσταση καί ἡ ζωή,[77] ἀναστaίνει αὐτούς πού εἶναι πραγματικά μέλη τοῦ σώματός του σέ νέα, δίδοντας τους τήν ἐν Χριστῷ ἅγια καί αἰώνια ζωή[78].

Στήν γλῶσσα τῆς Ἀποκαλύψεως αὐτοί εἶναι οἱ μακάριοι καί οἱ Ἅγιοι οἱ ὁποῖοι ἔχουν «μέρος ἐν τῇ ἀναστάσει τῇ πρώτῃ» ἐπί τῶν ὁποίων «ὁ δεύτερος θάνατος οὐκ ἔχει ἐξουσίαν»[79]. Τέτοια ἑρμηνεία δίδει καί ὁ Καισαρείας Καππαδοκίας Ἀνδρέας λέγων, ὅτι ἡ πρώτη ἀνάσταση εἶναι ὄχι ἡ μετά τῶν σωμάτων ἐκ νεκρῶν ἔγερση, ἀλλά «ἡ μετά θείων ἐντολῶν τήρησις ἐπηγγελμένη ζωή αἰώνιος»[80].

Εὐκόλως λοιπόν συνάγεται ὅτι «ἀνάστασις πρώτη» δέν σημαίνει τήν κατά γράμμα ἐκ τοῦ τάφου ἔγερση ψυχῶν καί σωμάτων. Ἡ γενική ἀνάσταση ἡ ὁποία θά λάβει χώρα κατά τήν Δευτέρα τοῦ Χριστοῦ Παρουσία, γιά νά ἐπακολουθήσει ἡ γενική κρίση, καταχρηστικῶς καλεῖται «Δευτέρα ἀνάστασις», πολύ περισσότερο μᾶλλον καθ᾽ ὅσον ἡ φράση «Δευτέρα ἀνάστασις» δέν μαρτυρεῖται πουθενά στις Γραφές[81].

Ὁ Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης ὁμιλεῖ γιά τρεῖς ἀναστάσεις: «Κατά τούς νηπτικούς καί θεοσόφους πατέρες, τρεῖς εἶναι οἱ ἀναστάσεις πού ἐνεργοῦνται μυστικῶς καί ἠθικῶς στόν ἄνθρωπο: Ἡ μία τοῦ σώματος, ἡ ἄλλη τῆς ψυχῆς καί ἡ ἄλλη τοῦ νοῦ· ἡ μία τῆς ἀρετῆς, πού κατορθώνεται μέ τήν πρακτική φιλοσοφία, ἡ

74. Ματθ. 22,30. Ἰωάν. 5,29. Πράξ. 24,15. Α΄ Θεσ. 4,17.
75. Κολ. 1,18.
76. Πράξ. 3,16.
77. Ἰωάν. 11,26.
78. Ὅ.π., 10,28.
79. Ὅ.π., 20,6.
80. PG. 106, 732.
81. Παν. Χ. Δημητροπούλου, ΘΗΕ, τ. 2, σσ. 604-605.

ἄλλη τοῦ λόγου, πού κατορθώνεται μέ τήν θεωρία τῶν ὄντων καί τήν πνευματική γνώση καί ἡ ἄλλη τῆς ὑπέρ λόγον σιγῆς, πού κατορθώνεται μέ τήν ἁρπαγή πρός τόν Θεό».

Μᾶς συνιστᾶ ἀκολούθως νά παρακαλέσομε τόν ἀναστάντα Κύριο νά ἐνεργήσει καί σέ ἐμᾶς μέ τήν χάρη του τίς τρεῖς αὐτές ἀναστάσεις, νά ζωοποιήσει τό σῶμα μας, πού νεκρώθηκε ἀπό τήν ἐμπάθεια, τήν ψυχή μας, πού νεκρώθηκε ἀπό τήν ἡδυπάθεια καί τόν νοῦ μας, πού νεκρώθηκε ἀπό τήν προσπάθεια. Ἔτσι ἀφοῦ ζωοποιήσει τά τρία αὐτά μέρη μέ τήν ἀπάθεια, νά μᾶς ἀξιώσει νά ἀναστηθοῦμε ἀπό ἐδῶ μαζί μ' Αὐτόν ὄχι μόνο μέ ψιλή πίστη, ἀλλά μέ πεῖρα καί νοερή αἴσθηση, ὥστε νά λέμε ἀληθινα καί ὄχι μέ τά λόγια μόνο τό: «Ἀνάστασιν Χριστοῦ θεασάμενοι προσκυνήσωμεν ἅγιον Κύριον Ἰησοῦν...», καί νά βασιλεύει καί νά ζεῖ μόνο ὁ Χριστός μέσα μας κι ἐμεῖς ἀντίστροφα νά βασιλευόμεθα ἀπό τόν Χριστό καί νά ζοῦμε μόνο μέσα σ' αὐτόν, κατά τήν παραγγελία πού μᾶς δίνει ὁ Ἀπόστολος[82]: «Ἵνα ζῶντες μηκέτι ἑαυτοῖς ζῶσιν, ἀλλά τῷ ὑπέρ αὐτῶν ἀποθανόντι καί ἐγερθέντι» [83].

7. ΜΕΤΑΝΑΣΤΑΣΙΕΣ ΕΜΦΑΝΙΣΕΙΣ

Ἡ ταφή τοῦ Ἰησοῦ εἶναι γεγονός ἀναμφισβήτητο καί ἡ ἀνεύρεση τοῦ τάφου κενοῦ κατά τήν Τρίτη ἡμέρα μαρτυρεῖται αὐθεντικῶς. Ἡ χριστιανική πίστη γιά τήν Ἀνάσταση δέν σχετίζεται μόνο μέ αὐτό τό δεδομένο, ἀλλά καί μέ τίς ἐμφανίσεις τοῦ ἀναστάντος Χριστοῦ. Μέσα στα Ἱερά Εὐαγγέλια καί τά δύο αὐτά γεγονότα βρίσκονται σέ μιά ἀλληλοπεριχωρητική σχέση[84]. Εἶναι ἐνδεικτικό μάλιστα ὅτι ἡ ἀρχαιότερη γραπτή μαρτυρία περί τῆς ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ εὑρίσκεται στίς ἐπιστολές τοῦ Παύλου οἱ ὁποῖες καθώς εἶναι γνωστό, ἐγράφησαν πρίν ἀπό τά Συνοπτικά Εὐαγγέλια. Τόσο ὅμως ὁ κατάλογος αὐτός, ὅσο καί οἱ ἀρχαιότερες ἀναφορές στίς μεταναστάσιες ἐμφανίσεις προέρχονται ἀπό προπαύλεια ὁμολογία καί παράδοση, ὅπως ἀναφέρει καί ὁ ἴδιος ὁ Ἀπόστολος[85].

Σύμφωνα μέ τήν προπαύλεια ὁμολογία καί τόν ἐξ αὐτῆς συνταχθέντα ἀπό τόν Παῦλο κατάλογο ὁ Ἰησοῦς φανερώθηκε πρῶτα στόν Πέτρο, ὕστερα στό σύνολο τῶν «Δώδεκα», ἀκολούθως στούς πεντακοσίους ἀδελφούς, στόν Ἰάκωβο τόν Ἀδελφόθεο, σέ ὅλους τούς Ἀποστόλους καί τέλος πρός τόν ἴδιο τόν Παῦλο.

Στόν κατάλογο αὐτό πρῶτο ἐμφανίζεται τό ὄνομα τοῦ Πέτρου. Ἡ παράδοση αὐτή διαμορφώνει ἕνα «τύπο» κλήσεως στήν ἀποστολικότητα μέ σημεῖο ἀναφορᾶς τήν ἐμπειρία τῆς ἀναστάσεως.

Ἡ ἀρχαιότερη ὅμως ἀναφορά στήν διαμόρφωση τοῦ καταλόγου τῶν ἐμφανί-

82. Ἁγίου Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου, Ἡ χαρά τῆς Ἀναστάσεως, ἔκδ. Ἱ.Μ. Ἁγίου Συμεών τοῦ Ν. Θεολόγου, Κάλαμος Ἀττικῆς, σσ. 24-25.
83. Β΄ Κορ. 5,15.
84. Βλ. Λουκ. 24,22 ἑξ. Ἰωάν. 20,11 ἑξ.
85. Βλ. Α΄Κορ. 15,3 ἑξ.

σεων, ἀνήκει σέ μία καθαρά Ἰουδαιοχριστιανική καί παλαιά Ἱεροσολυμίτικη παράδοση σύμφωνα μέ τήν ὁποία ὁ Ἰησοῦς ἐμφανίσθηκε πρῶτα ἀπ' ὅλους στόν Ἀδελφόθεο Ἰάκωβο. Ἑπομένως τό σχετικό μέ τόν Ἰάκωβο χωρίο τοῦ Ἀποστόλου Παύλου[86] πιθανόν νά ἐκφράζει παλαιότερη παράδοση καί ἀπό ἐκείνη τοῦ Πέτρου[87]. Τήν προβολή ὡς «πρώτου» τοῦ Ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων Ἰακώβου φαίνεται νά εἶχε ὡς σκοπό ἡ παράδοση αὐτή. Ἀργότερα στήν κεφαλή τοῦ καταλόγου τῶν ἐμφανίσεων ἐμφανίζεται ἀπό ἄλλες κοινότητες ὁ Πέτρος, μέ σκοπό τήν προβολή ὡς «πρώτου» τῇ τάξει τοῦ δικοῦ τους Ἀποστόλου.

Ἄξιο ἀναφορᾶς εἶναι τό γεγονός ὅτι τό ὄνομα τοῦ Ἰωάννη δέν εὑρίσκεται σέ κανένα κατάλογο ἐμφανίσεων τοῦ Ἰησοῦ, ἄν καί τό Δ΄ Εὐαγγέλιο ὑπογραμμίζει ὅτι ἦταν ὁ πρῶτος πού ἀναγνώρισε τόν Ἰησοῦ σέ μιά ἀπό τίς ἐμφανίσεις του στην θάλασσα τῆς Τιβεριάδος[88]. Αὐτό ἴσως νά ὀφείλεται στό γεγονός ὅτι ὁ ἀγαπημένος μαθητής εἶδε τόν κενό τάφο καί ἐπίστευσε[89] καί ὡς ἐκ τούτου δέν χρειαζόταν πλέον καμιά προσωπική ἐμφάνιση τοῦ Ἀναστάντος.

Ἡ σειρά τοῦ καταλόγου τῶν ἐμφανίσεων διαφοροποιεῖται ἀπό τήν μαρτυρία τῶν Εὐαγγελίων. Κατά τούς Εὐαγγελιστές ὁ Ἀναστάς Ἰησοῦς ἐφανερώθηκε:

α. Στήν Μαγδαληνή Μαρία[90] καί

β. Στίς Μυροφόρες γυναῖκες[91] κατά τήν πρωΐαν τῆς Κυριακῆς.

γ. Στούς δύο Μαθητές, τούς εἰς Ἐμμαούς πορευομένους, κατά τό ἀπόγευμα τῆς αὐτῆς ἡμέρας[92].

δ. Στόν Σίμωνα Πέτρο, λίγο ἀργότερα[93].

ε. Στούς δέκα Ἀποστόλους ἀπουσιάζοντος τοῦ Θωμᾶ, κατά τήν ἑσπέρα τῆς ἴδιας ἡμέρας[94].

στ. Στούς ἕνδεκα παρόντος καί τοῦ Θωμᾶ μετά ὀκτώ ἡμέρες[95].

ζ. Στούς ἑπτά Ἀποστόλους παρά τήν λίμνη τῆς Τιβεριάδος[96].

η. Στούς ἕνδεκα στό ὄρος τῆς Γαλιλαίας, «οὗ ἐτάξατο αὐτοῖς ὁ Ἰησοῦς»[97]. καί

θ. Σέ ὅλους τούς Ἀποστόλους στήν Βηθανία κατά τήν ἡμέρα τῆς Ἀναλήψεως[98],

86. Α΄ Κορ. 15, 7.
87. Ὅ.π., 15, 5.
88. Ἰωάν. 21, 7.
89. Ὅ.π., 20, 8.
90. Μάρκ. 16, 9-11, Ἰωάβ. 20, 11-18.
91. Ματθ. 28, 9-10.
92. Μάρκ. 16, 12-13.
93. Λουκ. 24, 34.
94. Μάρκ. 16, 14. Λουκ. 24,36-43. Ἰωάν. 20, 19-25.
95. Ἰωάν. 20, 26-29.
96. Ὅ.π., 21, 1-23.
97. Ματθ. 28, 16.
98. Μάρκ. 19, 20. Λουκ. 24, 50. Πράξ. 1, 6-11.

τήν ὁποία «τινές ἐταύτισαν πρός τήν ὡς ἄνω ἐν Γαλιλαίᾳ σημειωθεῖσαν». Ἀπό τόν κατάλογο αὐτό ἀπουσιάζουν δύο ἀκόμα ἐμφανίσεις, οἱ ὁποῖες ἀναφέρονται ἀπό τόν Ἀπόστολο Παῦλο: Ἡ ἐμφάνιση στόν ἀδελφόθεο Ἰάκωβο (Α΄ Κορ. 15,7) καί ἡ ἐμφάνιση στόν ἴδιο τόν Παῦλο (Α΄Κορ. 15,8-9). Στόν Εὐαγγελικό συνεπῶς κατάλογο καταχωροῦνται ἐννέα ἐμφανίσεις, στόν δέ Ἀποστολικό ἕνδεκα.

Ὅλες αὐτές οἱ εὐαγγελικές διηγήσεις τῶν ἐμφανίσεων τοῦ Ἰησοῦ δέν μποροῦν νά ὑπαχθοῦν σέ κάποιο εἶδος «ἀποκαλυπτικῆς φιλολογίας»· δέν ἀποκαλύπτουν κάποια «μυστικά» καί δέν προβάλλουν κάποια ἐσχατολογική «δόξα». Οὐσιαστικά ἐξιστοροῦν ἱστορικά γεγονότα καί ἐμπειρίες καί ὑπογραμμίζουν μᾶλλον τήν οἰκειότητα τοῦ Ἀναστάντος μέ τά πρόσωπα αὐτά.

Οἱ εὐαγγελικές αὐτές διηγήσεις γιά τίς ἐμφανίσεις τοῦ Ἰησοῦ ἔχουν καί ἕνα ἄλλο ἰδιάζοντα σκοπό. Ἀφενός ὁ Ἀναστάς Ἰησοῦς εἶναι μιά ζωντανή προσωπικότητα πού ἐνεργεῖ καί δρᾶ μέσα στήν Ἱστορία φανερώνοντας τόν ἑαυτόν του σέ ὁποιονδήποτε θέλει καί ὅποια στιγμή θέλει καί ἀφετέρου εἶναι παρών καί φανερώνεται σέ μιά νέα μορφή καί πραγματικότητα ὑπάρξεως πού εἶναι «ὁρατή» καί «ψηλαφητή ἀκόμα κι ἄν δέν συγκαταλέγεται οὔτε στίς φυσικές οὔτε καί στίς πνευματικές κατηγορίες τοῦ ἀνθρώπου καί τοῦ παρόντος»[99].

Τό ὄνομα τῆς Παναγίας δέν βρίσκεται στό Εὐαγγελικό αὐτό κατάλογο τῶν ἐμφανίσεων τοῦ Ἀναστάντος Ἰησοῦ. Τό ὄνομά της δέν ἀναφέρεται μέν ρητῶς, ὑπάρχουν ὅμως φράσεις ἀναφερόμενες στήν «ἄλλη Μαρία» καί αὐτή ἡ ἄλλη Μαρία εἶναι ἡ Παναγία. Ὁ Εὐαγγελιστής Ματθαῖος γράφει: «Ὀψέ δέ σαββάτων, τῇ ἐπιφωσκούσῃ εἰς μίαν σαββάτων, ἦλθε ἡ Μαρία ἡ Μαγδαληνή καί ἡ ἄλλη Μαρία θεωρῆσαι τόν τάφον»[100]. Ἀλλοῦ δέ γίνεται λόγος γιά τήν «Μαρία Ἰακώβου»[101]. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς ἑρμηνεύοντας αὐτές τίς ἀναφορές λέγει ὅτι πρόκειται γιά τήν Παναγία πού ἦλθε πρώτη, ὅπως ἦταν φυσικό, στό μνημεῖο καί κατ' ἀρχάς μέν ἔμαθε ἀπό τόν Ἀρχάγγελο Γαβριήλ ὅτι ἀναστήθηκε ὁ υἱός της, ἔπειτα δέ τόν εἶδε καί ἀξιώθηκε νά πιάσει τά πόδια του μέ τά χέρια της.

Ὁ ἅγιος Γρηγόριος λέγει ὅτι ἦταν σωστό καί δίκαιο πρώτη ἡ Παναγία νά πληροφορηθεῖ τό Εὐαγγέλιο τῆς Ἀναστάσεως καί νά δεῖ αὐτή πρώτη τόν Ἀναστάντα Χριστό. Αὐτό βέβαια συσχετίζεται καί μέ τό γεγονός ὅτι ἡ Παναγία εἶχε φθάσει σέ μεγάλη καθαρότητα, ἀφοῦ βίωσε ἀπό μικρό παιδί τήν θέωση.

Τό ὅτι οἱ Εὐαγγελιστές ἀποφεύγουν νά ποῦν καθαρά ὅτι ἡ Παναγία εἶδε πρώτη τόν Χριστό ἔχει μεγάλη σημασία, γιατί δέν ἤθελαν νά δώσουν ἀφορμή στούς ἄπιστους νά ἀμφισβητήσουν τό ἀναμφισβήτητο γεγονός τῆς Ἀναστάσεως, ὡς ὁμολογούμενο ἀπό τήν μητέρα του[102].

---

99. Γεωργ. Πατρώνου, ὅ.π., σσ. 517-521.
100. Ματθ. 28, 1.
101. Λουκ. 24, 10.
102. Ἱεροθέου (Μητρ.), ὅ.π., σ. 284.

Ἐάν μελετήσομε ἐμβριθῶς τίς περί ἀναστάσεως εὐαγγελικές ἀφηγήσεις θά διαπιστώσομε ὅτι συμπίπτουν ἀνεπιτηδεύτως μέ ὁρισμένο ἀριθμό βεβαίων γεγονότων παρουσιάζουσες ἀξιοθαύμαστη συμφωνία. Τά σημεῖα αὐτά εἶναι:

Πρῶτον, δέν ἀναφέρεται ἡ ὥρα κατά τήν ὁποία ἔγινε ἡ Ἀνάσταση. Οἱ Εὐαγγελιστές περιορίζονται ἁπλῶς στό νά ποῦν ὅτι τήν πρωΐαν τῆς Κυριακῆς, ὁ Ἰησοῦς εἶχε ἀναστηθεῖ. Κανένας ἀπό τούς Εὐαγγελιστές δέν ἀναφέρει τήν ὥρα πού ἔλαβε χώρα ἡ ἀνάσταση οὔτε τό πῶς τό νεκρό σῶμα τοῦ Κυρίου ἐζωοποιήθη καί ἐγκατέλειψε τόν τάφο. Ἐάν οἱ ἀφηγήσεις τους δέν ἦταν ἀληθεῖς θά ἐβασίζοντο καί θά περιέγραφαν φανταστικά στοιχεῖα διαφοροποιούμενα ἀπό Εὐαγγελιστή σέ Εὐαγγελιστή, γεγονός πού θά ἐπλήγωνε ἀνεπανορθώτως τήν ἀξιοπιστία καί θά ἐπρόδιδε τήν πλαστότητα αὐτῶν τῶν ἀφηγήσεων.

Δεύτερον χαρακτηριστικό σημεῖο ἐπί τοῦ ὁποίου συμπίπτουν οἱ ἀφηγήσεις τῶν κανονικῶν Εὐαγγελίων εἶναι τό κενόν τοῦ τάφου τό διαπιστωθέν τήν τρίτην ἀπό τοῦ πάθους ἡμέρα ἀπό τίς Μυροφόρες πού ἐπισκέφθηκαν τόν τάφο, μεταξύ τῶν ὁποίων διακρίνεται ἡ Μαρία ἡ Μαγδαληνή.

Τρίτον σημεῖο εἶναι ἡ ἀταλάντευτη πίστη στήν Ἀνάσταση τῶν Μυροφόρων γυναικῶν οἱ ὁποῖες πρῶτες ἐπισκέφτηκαν τόν τάφο. Ὁ ρόλος δέ τῆς Μαρίας τῆς Μαγδαληνῆς, ἡ ἀγγελοφάνεια καί ἡ δυσπιστία τῶν μαθητῶν ἀναφέρονται καί ὑπογραμμίζονται ἀπό ὅλες τίς πηγές τῆς εὐαγγελικῆς Ἱστορίας.

Τέταρτον χαρακτηριστικό στοιχεῖο εἶναι ὅτι ὁ ἀναστάς Ἰησοῦς δέν ἐνεφανίσθη σέ κανένα ἀπό τούς ἐχθρούς του, ἀλλά μόνο στούς φίλους καί Μαθητές του.

Πέμπτον, ἐνεφανίσθη στούς Μαθητές μετά τήν ἐμφάνισή του στίς Μυροφόρες. Οἱ συνθῆκες τῆς ἐμφανίσεως εἶναι τέτοιες, ὥστε αὐτοί ἀρχικά ἀμφιβάλλουν καί φοβοῦνται ἐπειδή νομίζουν ὅτι ἡ ἐμφάνιση ὀφείλεται σέ πνεῦμα ἤ κάποιο φάντασμα καί μόνο τότε οἰκειοποιοῦνται τήν ἀλήθεια τῆς Ἀναστάσεως καί διαποτίζονται ἀπό ἀνεκλάλητη χαρά, ὅταν ὑποβάλλουν στήν ἄμεση ἁφή τους τό σῶμα τοῦ Διδασκάλου. Ἡ δυσπιστία καί οἱ φόβοι τους κατανικοῦνται διά τῆς ὑποβλητικῆς ἐπιμονῆς τοῦ Ἀναστάντος, ὁ ὁποῖος δέν ἐμφανίζεται στιγμιαῖα γιά νά ἐξαφανισθεῖ ἀμέσως, ἀλλά συναναστρέφεται, συνομιλεῖ καί συντρώγει μαζί τους.

Ἕκτον σημεῖο συμφωνίας εἶναι ἡ μαρτυρούμενη καί ἀδιάψευστη ἐκ τῶν πραγμάτων μεταβολή τῶν μαθητῶν οἱ ὁποῖοι ἐπίστευσαν ἀπερικλονήτως στήν Ἀνάσταση. Ἡ περίβλεπτη καί ἀξιοθαύμαστη ψυχολογική μεταβολή, κατά τήν ὁποία οἱ καταπτοημένοι καί ἀπογοητευμένοι Μαθητές παρουσιάζονται ξαφνικά θαρραλέοι, ἀπτόητοι, ἀκατάβλητοι καί ἀνυπέρβλητοι σέ ἡρωισμό, ὀφείλεται στήν ἀκράδαντη καί θριαμβευτική πεποίθηση πού ἐσχημάτισαν γιά τήν ἀνάσταση τοῦ Διδασκάλου τους, ἡ ὁποία τούς ἐμπνέει καί ἐνδυναμώνει σέ ὅλη τήν μετέπειτα δράση τους, καί καθιστᾶ αὐτούς μέν πρόθυμους γιά κάθε θυσία, τήν δέ πορεία τους ἀκαταπόνητη καί νικηφόρα[103].

103. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σσ. 416-427.

Πολλοί εἶναι ἐκεῖνοι πού διερωτῶνται γιατί ὁ Ἰησοῦς μετά τήν Ἀνάστασή του δέν παρουσιάσθηκε σέ ὅλους τούς ἀνθρώπους, πολύ δέ περισσότερο στούς σταυρωτές του καί στούς ἀρνητές τῆς Ἀναστάσεώς του. Ὅσοι διακατέχονται ἀπό αὐτά τά ἐρωτήματα ὀφείλουν νά γνωρίζουν ὅτι ὁ Ἰησοῦς ποτέ δέν ἐξαναγκάζει τήν βούληση τοῦ ἀνθρώπου, δεδομένου ὅτι αὐτή ἐκ Θεοῦ εἶναι ἐλευθέρα, γι' αὐτό καί ποτέ δέν προβαίνει σέ θεαματικές ἐνέργειες. Κατά τήν Δευτέρα Παρουσία του ὅλοι ἀνεξαιρέτως θά τόν δοῦν. Ὅμως γιά τούς δικαίους, τούς καθαρθέντας ἀπό τά πάθη τους καί ἔχοντας προσοικειωθεῖ τόν Ἰησοῦ καί τό ἔργο του θά εἶναι φῶς, ἐνῶ γιά τούς μή καθαρθέντας καί διανύσαντας τήν ζωή τους μακριά ἀπό τήν ζωοποιό θεϊκή χάρι, θά εἶναι κόλαση.

Ἡ θέα τοῦ Ἀναστάντος Ἰησοῦ σέ διαχρονική κλίμακα ἔχει ἄμεση ἐξάρτηση μέ τήν πνευματική κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου, γι' αὐτό καί μάρτυρες τῆς Ἀναστάσεώς του ὑπάρχουν πάντοτε εἰς τούς αἰῶνες.

Στήν συνέχεια θά ἐστιάσομε τήν προσοχή μας σέ μερικά σημεῖα ἀπό τίς μεταναστάσιες ἐμφανίσεις τοῦ Ἰησοῦ.

- **Ἐμφάνιση στίς Μυροφόρες**

Ἡ πίστη, ἡ ἀγάπη, ἡ θερμότητα καί ἡ ἀνδρεία, εἶναι τά στοιχεῖα πού δημιουργοῦν ἕνα ἀκατάλυτο καί ἀλληλοπεριχωρητικό δεσμό τῶν Μυροφόρων μέ τόν Ἰησοῦ. Ἰδιότητες τῆς καρδιᾶς καί τῆς ψυχῆς τους, διατελοῦσες σέ ἀπερικλόνητη κορύφωση. Κάτω ἀπό αὐτά τά δεδομένα, δέν ὑπάρχει κανένα ἀνασχετικό ἐμπόδιο στήν πορεία πρός τόν τάφο τοῦ Ἰησοῦ γιά κατάθεση σ' Αὐτόν τῆς τιμῆς καί τῆς ἀγάπης τους, πού εἶναι ἀσυγκρίτως πολυτιμότερα καί ἀκριβότερα ἀπό τά μύρα καί τά ἀρώματα πού ἤθελαν νά καταθέσουν στό πολύπαθο νεκρό σῶμα του.

Αὐτή εἶναι ἡ μιά ὄψη τῆς ἀτμόσφαιρας αὐτῶν τῶν ἡμερῶν. Ἡ ἄλλη ὄψη παρουσιάζει τά προαναφερθέντα δομικά στοιχεῖα τῆς καρδιᾶς καί τῆς ψυχῆς τῶν Μυροφόρων νά εἶναι ἀσυγκρίτως ἀνώτερα καί συγκινητικότερα ἀπό τά ἀντίστοιχα τῶν μαθητῶν, οἱ ὁποῖοι φοβισμένοι ἀπό τά γεγονότα πού προηγήθηκαν, κλείστηκαν στό ὑπερῶο.

Ὁ Ἰησοῦς τίς ἀνταμείβει μέ γενναιοδωρία. Πρῶτες αὐτές βλέπουν τόν Ἀναστάντα. Αὐτές ὑπῆρξαν οἱ πρῶτοι μάρτυρες τῆς Ἀναστάσεως. Οἱ μεταποιημένες ἀπό τήν ἀγάπη καρδιές τους ἀνοίχθηκαν στόν μυστικό χῶρο τοῦ θαύματος. Εἰσέδυσαν στό ἐσώτερο βάθος τοῦ μυστικοῦ Πάσχα τῆς Χάριτος. Κάτω ἀπό τήν γοητεία τῆς ὑπέρτατης αὐτῆς ἀποκαλύψεως, ἔφυγαν μετά μεγάλης σπουδῆς γιά νά ἀναγγείλουν τό χαρμόσυνο γεγονός καί στούς ἄνδρες μαθητές.

Τό ἔμφορτο εὐλογίας αὐτό γεγονός ἔχει καί ἕνα βαθύτατο θεολογικό νόημα, ὅπως τό συλλαμβάνει ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, ὁ ὁποῖος διδάσκει ὅτι ἡ Ἀνάσταση τοῦ Ἰησοῦ εἶναι ἀνανέωση τῆς ἀνθρώπινης φύσεως καί ἀναζώωση, ἀνάπλαση καί ἐπάνοδος στήν ἀθάνατη ζωή τοῦ πρώτου Ἀδάμ. Πρώτη ἡ γυναῖκα εἶδε

τόν πρῶτο Ἀδάμ μετά τήν δημιουργία του, γιατί ἐκείνη τήν ὥρα κανείς ἄλλος δέν ὑπῆρχε νά τόν δεῖ, ἀφοῦ ἡ Εὔα δημιουργήθηκε μετά ἀπ' αὐτόν. Ἔτσι καί τόν δεύτερο Ἀδάμ (τόν Χριστό), πρῶτες τόν εἶδαν οἱ γυναῖκες μετά τήν Ἀνάστασή του.

Ὁ Ἰησοῦς συναντᾶ τίς Μυροφόρες μέσα στόν κῆπο καί τούς ἀπευθύνει τόν ἀναστάσιμο χαιρετισμό: «Χαίρετε» πού σημαίνει ὅτι ἡ ἀναστάσιμη χαρά εἶναι συγκλονιστική, πανευφρόσυνη, ἐκστασιακή, δημιουργοῦσα τήν ἀναστάσιμη ἀτμόσφαιρα μέσα στήν ὁποία ὀφείλομε νά ζοῦμε διαρκῶς καί ἀμεταπτώτως, καθότι «νῦν πάντα πεπλήρωται φωτός, οὐρανός τε καί γῆ καί τά καταχθόνια». Μετά τήν πτώση ἡ Εὔα ἔγινε φορέας τῆς κατάρας τοῦ πόνου καί τῶν δακρύων. Μετά τήν Ἀνάσταση οἱ Μυροφόρες γυναῖκες ἀκοῦνε ἀπό τόν Ἀναστάντα Κύριο τόν χαιρετισμό τῆς ἀποκαταστάσεως: «Χαίρετε». Τό φοβερό δειλινό τῆς πτώσεως τό διαδέχεται τό λαμπροφόρο πρωϊνό τῆς Ἀναστάσεως καί τόν μαρτυρικό θρῆνο τῆς Εὔας τόν διαδέχεται ἡ πανευφρόσυνη καί συνέκδημη χαρά τῶν Μυροφόρων.

- **Μαρία ἡ Μαγδαληνή**

Ἰδιαίτερη μνεία ὀφείλομε στήν Μαρία τήν Μαγδαληνή, καθότι μέσα στό ἱστορικό πλαίσιο τῶν γεγονότων τῆς Ἀναστάσεως κατέχει προέχουσα θέση. Εἶναι ἡ προσωποποίηση τῆς ἀγάπης, τῆς ἀφοσιώσεως καί τῆς λατρείας πρός τόν Ἰησοῦ. Ἦταν γυναῖκα θεόφρων. Μέ τετρωμένη τήν καρδιά της ἀπό τόν πρός τόν Διδάσκαλο θεῖο ἔρωτα, τόν συνόδευσε μέ ροή ἀστειρεύτων δακρύων τόσο στόν Σταυρό, ὅσο καί στόν Πανάγιο Τάφο του, εἰς ἀπόδειξη καί ἐπιβεβαίωση τῆς ἀγάπης της πρός τήν ἐνσαρκωθεῖσα Ἀγάπη καί Ἀγαθότητα. Στήν ἀνεξίτηλη καί συγκλονιστική σκηνή τοῦ Πάθους στόν Γολγοθᾶ, τήν διακρίνομε, στό πλευρό τῆς Θεοτόκου μαζί μέ τήν μητέρα τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Μάρκου Μαρία καί τόν ἀγαπημένο τοῦ Ἰησοῦ μαθητή Ἰωάννη, νά παλεύει μέ τό μαρτύριο τῆς καρδιᾶς της ἀναμένοντας τό τέλος.

- **Στούς Μαθητές στό ὑπερῶο**

Ἀπό τίς πρῶτες ἐμφανίσεις τοῦ Ἰησοῦ πού ἔγιναν τήν ἡμέρα τῆς Ἀναστάσεώς του, ἦταν ἡ ἐμφάνιση στούς Μαθητές του πού βρισκόταν στό ὑπερῶο, τήν πρώτη φορά ἀπουσιάζοντος τοῦ Θωμᾶ καί τήν ἑπόμενη Κυριακή «μεθ' ἡμέρας ὀκτώ» παρόντος καί τοῦ Θωμᾶ[104]. Ὁ Κύριος ἐμφανίζεται στούς Μαθητές «κεκλεισμένων τῶν θυρῶν», στάθηκε στό μέσον αὐτῶν καί τούς λέγει: «Εἰρήνη ὑμῖν». Ἡ εἰρήνη τήν ὁποία δωρεοδοτεῖ ὁ Κύριος στούς Μαθητές εἶναι συνέπεια τῆς ἀγάπης. Ἀγάπη καί εἰρήνη βρίσκονται σέ μιά ἀλληλοπεριχωρητική συνύφανση. Ἡ κορύφωσή τους θέτει ὡς προϋπόθεση τήν δυναμική κατάσταση τῆς ἐν Χριστῷ ἀπαθείας. Στήν Παλαιά Διαθήκη ὁ Ἰσραήλ θεωρεῖ τήν εἰρήνη ὡς καρπό τοῦ συνδέσμου του μετά τοῦ

104. Ἰωάν. 20, 19-29.

Θεοῦ ἡ ὁποία ἀποτελεῖ κεντρική ἔννοια στό κήρυγμα τῶν προφητῶν. Ὁ Μεσσίας μέ τόν τίτλο «ἄρχων τῆς εἰρήνης»[105] φέρει τήν τέλεια καί αἰώνια εἰρήνη: «Καί τῆς εἰρήνης αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ὅριον»[106].

Ἡ εἰς τήν Καινή Διαθήκη ἀποκάλυψη χαρακτηρίζεται ὡς «εὐαγγέλιον τῆς εἰρήνης»[107]. Ὁ Χριστός ἐλθών «εὐηγγελίσατο εἰρήνην τοῖς μακράν καί τοῖς ἐγγύς»[108]. Ἔτσι «εἰρήνην ἔχομεν πρός τόν Θεόν διά τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ»[109] ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ «εἰρηνοποιός διά τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ»[110]. Τήν ἐσπέραν τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου ἀποχαιρετώντας τούς Μαθητές τούς εἶπε: «Εἰρήνην ἀφίημι ὑμῖν, εἰρήνην τήν ἐμήν δίδωμι ὑμῖν»[111]. Μόνο μέ τήν κοινωνία καί τόν σύνδεσμο τοῦ Ἰησοῦ ἀποκτᾶται καί διατηρεῖται ἡ εἰρήνη: «Ταῦτα λελάληκα ὑμῖν, ἵνα ἐν ἐμοί εἰρήνην ἔχητε»[112].

Ἡ εἰρήνη αὐτή εἶναι καρπός τῆς ἐν Χριστῷ «Καινῆς Κτίσεως»[113]. Ἡ περί ἧς ὁ λόγος εἰρήνη εἶναι καρπός τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἐκ τῆς μεταξύ Θεοῦ καί ἀνθρώπων εἰρήνης[114] δημιουργεῖται ἡ μεταξύ τῶν ἀνθρώπων εἰρήνη[115], ἡ εἰρηνοποίηση τῶν οὐρανίων μέ τά ἐπίγεια καί τῶν ἀνθρώπων μέ ὁλόκληρη τήν κτίση.

Μετά τήν χορήγηση αὐτῆς τῆς δωρεᾶς τούς ἔδειξε τά χέρια καί τήν πλευράν του ὡς ἐπιβεβαίωση τοῦ θείου καί ἀλλοιωμένου του πλέον προσώπου καί ἀκολούθως ἐπανέλαβε τό «εἰρήνη ὑμῖν» καί τούς ἐνεφύσησε λέγοντας «Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον». Ὁ Ἰησοῦς σέ λίγο θά ἀναληφθεῖ στούς οὐρανούς. Ἐκεῖνος πού ἀπό τώρα θά ἔχει τόν ρόλο του πάνω στήν γῆ θά εἶναι «ὁ Παράκλητος· τό Πνεῦμα τό Ἅγιον, Ὅ πέμψει ὁ πατήρ ἐν τῷ ὀνόματί μου… ἵνα μένει μεθ' ὑμῶν εἰς τόν αἰῶνα». Ἡ ἔλευση τοῦ Παρακλήτου στήν ἀνθρωπότητα εἶναι ἡ ἐπιβεβαίωση τῆς ἀδιάκοπης παρουσίας τοῦ Ἰησοῦ στόν κόσμο. Ὅπως ὁ Ἰησοῦς ἔχοντας τό πλήρωμα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἦταν μία συνεχής μαρτυρία τῆς παρουσίας τοῦ Πνεύματος στόν κόσμο, ἔτσι καί τό Ἅγιον Πνεῦμα ἔκανε αἰσθητή τήν παρουσία τοῦ Ἰησοῦ ἐν μέσῳ τῆς Ἐκκλησίας. Γι' αὐτό καί ἡ ἔλευση τοῦ Παρακλήτου ἦταν μιά σύντομη καί ἄμεση ἐπάνοδος τοῦ Ἰησοῦ: «Ἔρχομαι πρός ὑμᾶς. Ἔτι μικρόν… καί ὑμεῖς θεωρεῖτε με, ὅτι ἐγώ ζῶ…»[116].

Ὁ Χριστός εἶναι κεχρισμένος ἀπό τό Ἅγιο Πνεῦμα, τό ὁποῖο ἐνοικεῖ σ' Αὐτόν καί

105. Ἡσ. 6, 6.
106. Ὅ.π., 9, 7.
107. Ἐφ. 6, 15.
108. Ὅ.π., 2, 17.
109. Ρωμ. 5, 1.
110. Κολ. 1, 20.
111. Ἰωάν. 14, 27.
112. Ὅ.π., 16, 33.
113. Β΄ Κορ. 5, 17.
114. Ρωμ. 5, 1.
115. Ἐφεσ. 2, 13-19.
116. Εὐθυμίου (Ἐπισκ.), ὅ.π., σ. 261.

τόν κάνει Χριστό. Σάν ἀποτέλεσμα αὐτοῦ, τό Ἅγιον Πνεῦμα περνάει στήν ἀνθρώπινη φύση διά τοῦ Χριστοῦ, καί ἀφοῦ πλέον στό πρόσωπο του μέ τήν ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὑπερβαίνεται ἡ φθορά, ξεπερνιέται ὁ θάνατος. Ὁ Χριστός καθίσταται πλέον ἕνα σῶμα ἐπάνω στό ὁποῖο ὅλη ἡ ἀνθρωπότητα γίνεται μέτοχος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καί ἔτσι ὁ Χριστός παύει νά εἶναι ἕνα ἄτομο καί γίνεται μιά καθολική ὕπαρξη ἡ ὁποία πῆρε πάνω της τήν μοῖρα τοῦ πεσμένου κτιστοῦ, τοῦ ἀπελευθερωμένου κτιστοῦ ἀπό τά ὅρια τῆς φθορᾶς καί τοῦ θανάτου[117].

Εὔλογο εἶναι τό ἐρώτημα τῆς διαφορᾶς μεταξύ τῆς δωρεᾶς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἀμέσως μετά τήν Ἀνάσταση καί τῆς ἐπιφοιτήσεώς του στούς Μαθητές κατά τήν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς. Ἡ ἀπάντηση δίδεται ἀπό τόν ἅγιο Γρηγόριο τόν Θεολόγο, ὁ ὁποῖος διδάσκει ὅτι πρόκειται σαφῶς γιά διαφορετικό βαθμό ἐνεργείας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἀνάλογα μέ τόν βαθμό τῆς πνευματικῆς προόδου τό Ἅγιον Πνεῦμα ἐνεργοῦσε κατά τρεῖς βαθμούς καί καιρούς, δηλαδή «ἀμυδρῶς», «ἐκτυπώτερον» καί «τελειότερον». Ἐνεργοῦσε «ἀμυδρῶς» πρίν ἀπό τό πάθος τοῦ Χριστοῦ μέ τήν δύναμη πού εἶχαν λάβει νά ἐκδιώκουν τά πνεύματα καί νά θεραπεύουν τίς νόσους. Μετά τήν Ἀνάσταση τό Ἅγιον Πνεῦμα ἐνεργοῦσε ὡς «ἔμπνευσις θειοτέρα». Ὁ Χριστός ἀμέσως μετά τήν Ἀνάστασή του ἔδωσε στούς Μαθητές τό Ἅγιον Πνεῦμα γιά δύο λόγους: Πρῶτον, γιά νά τούς προετοιμάσει γιά τήν μεγάλη λήψη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος κατά τήν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς, διότι δέν μπορεῖ κανείς νά λάβει τόν ὑψηλότερο βαθμό ἐνεργείας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος χωρίς κατάλληλη πρός τοῦτο προετοιμασία. Δεύτερον, γιατί αὐτή ἡ μεταναστάσια δωρεά ἀναφερόταν στήν ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν, ἐνῶ ἡ δωρεά τῆς Πεντηκοστῆς ἦταν μέθεξη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἔτσι μέ τήν μέθεξη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος κατά τήν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς ἔγιναν μέλη τοῦ Ἀναστημένου Σώματος τοῦ Χριστοῦ πού δέν εἶχαν γίνει ἕως καί μετά τήν Ἀνάστασή του.

- **Ἐμφάνιση στούς Μαθητές παρόντος καί τοῦ Θωμᾶ.**

Μετά ἀπό ὀκτώ ἡμέρες, δηλαδή τήν ἑπόμενη Κυριακή, ὁ Ἰησοῦς φανερώνεται καί πάλι στούς Μαθητές, παρόντος αὐτή τή φορά καί τοῦ Θωμᾶ. Δείχνει τά στίγματα τῶν χεριῶν του καί τήν λογχευθεῖσα πλευρά του γιά νά τόν ἀναγνωρίσουν. Αὐτά εἶναι τά στοιχεῖα τῆς ταυτότητάς του· κανείς ἄλλος δέν ἔχει τά σημάδια αὐτά τοῦ σταυροῦ καί τοῦ μαρτυρίου. Δείχνοντας τά σημάδια αὐτά τῶν ἥλων καί τῆς λόγχης φανερώνει τήν ἀγάπη πού τόν σφράγισε καί τόν καθιέρωσε στόν μοναδικό ρόλο τοῦ Σωτῆρα…

Ὁ Ἰησοῦς προσκαλεῖ τόν Θωμᾶ νά βάλει τόν δάκτυλόν του εἰς τόν τύπον τῶν ἥλων. Δέχεται ἀσμένως τήν ἔρευνα, διότι εἶναι ἡ Ἀλήθεια. Δέν φοβᾶται τόν ἔλεγχο, διότι εἶναι τό Φῶς. Ἡ ἔρευνα ἀπαγορεύεται μόνο ὅπου ἐπικρατεῖ τό ψέμα, ἡ

117. Ἰωάν. Ζηζιούλα (Μητρ.), ὅ.π.,

βία καὶ ἡ ἀνελευθερία. Ὁ Χριστιανισμός εἶναι τό καθεστώς τῆς Ἀλήθειας καὶ τοῦ Φωτός. Χαίρεται ὅταν οἱ ἄνθρωποι τόν πλησιάζουν καλοπροαίρετα καὶ ἀμερόληπτα, τόν ψηλαφοῦν καὶ τόν διερευνοῦν, γιατί γνωρίζει ὅτι αὐτοί ἀναμφισβητήτως θά γίνουν δικοί του. Θά γίνουν μέλη τοῦ Σώματός του.[118].

Κατά τόν Ἱερό Θεοφύλακτο ὑπάρχει ἕνας βαθύτερος λόγος γιά τόν ὁποῖο ὁ Θωμᾶς ἀπουσίαζε κατά τήν πρώτη ἐμφάνιση τοῦ Ἰησοῦ ἐνώπιον τῶν Μαθητῶν. Ὁ Θωμᾶς ἦταν διστακτικός καὶ θεωροῦσε ἀδύνατη τήν Ἀνάσταση τοῦ Ἰησοῦ. Δέν εἶχε φθάσει σέ τέτοια ἐσωτερική πνευματική ὡριμότητα πού θά τοῦ ἐπέτρεπε νά δεῖ τόν Ἀναστάντα Χριστό. Ἡ καθυστέρηση τοῦ Ἰησοῦ μιά ὁλόκληρη ἑβδομάδα νά ἐμφανισθεῖ, ὑπηρετοῦσε τήν σκοπιμότητα τῆς παροχῆς χρόνου ἱκανοῦ γιά τήν ψυχική προετοιμασία του. Ἀνέβαλε ὁ Ἰησοῦς τόσο καιρό νά τόν ἐπισκεφθεῖ «ὥστε κατηχούμενον αὐτόν ὑπό τῶν συμμαθητῶν (εἶναι) καὶ τά αὐτά ἀκούοντα καὶ εἰς πλείονα πόθου ἐκκαῆναι, καὶ πιστότερον πρός τό μέλλον γενέσθαι». Ἡ ὑπό τῶν ἄλλων Μαθητῶν κατήχησή του θά βοηθοῦσε στήν ἀνάπτυξη μεγάλου πόθου, ἀλλά καὶ μετανοίας γιά τήν δυσπιστία του, ὥστε ἡ ἐμφάνιση τοῦ Ἰησοῦ νά ἐνεργήσει σωτήρια.

Ἀποτέλεσμα τῆς προετοιμασίας του αὐτῆς ἦταν ὅπως λέγει ὁ Ἱερός Θεοφύλακτος νά γίνει θεολόγος καὶ νά ὁμολογήσει στόν Ἀναστάντα: «Ὁ Κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου»[119], ἐκφράζοντας ἔτσι τήν βεβαιότητά του γιά τίς δύο φύσεις τοῦ Ἰησοῦ καὶ τήν μία ὑπόσταση, ἀφοῦ τό «Κύριος» δηλώνει τήν ἀνθρώπινη φύση, καὶ τά δύο αὐτά εἶναι ἑνωμένα στόν Ἀναστάντα Ἰησοῦ.

Ὁ Θωμᾶς συνεπῶς δέν ἦταν ἄπιστος μέ τήν ἔννοια τοῦ ἀθέου, ἀλλά ἄπιστος μέ τήν ἔννοια ὅτι ἡ πνευματική του ὡριμότητα δέν τοῦ ἐπέτρεπε νά δεχθεῖ τήν πίστη ἐκ θεωρίας. Πέρασε γιά μεγάλο χρονικό διάστημα ἀπό τήν πίστη ἐξ ἀκοῆς καὶ ἔπειτα ἔφθασε στήν πίστη ἐκ θεωρίας. Μεταξύ τοῦ ἀθέου πού εἶναι ἀντίθεος καὶ τοῦ ἀπίστου ἤ δυσπίστου μέ τήν ἔννοια ὅτι ἔχει μέν πίστη ἐξ ἀκοῆς, ἀλλά ὄχι πίστη ἐκ θεωρίας, ὑπάρχει σαφής καὶ μεγάλη διαφορά[120].

- **Ἐμφάνιση στην Τιβεριάδα**

Πολλές εἶναι οἱ περιπτώσεις πού ὁ Ἀναστάς Ἰησοῦς ἐμφανίστηκε στούς Μαθητές του. Οἱ Εὐαγγελιστές μᾶς διασώζουν ὁρισμένες ἀπό αὐτές. Ὁ Εὐαγγελιστής Ἰωάννης ἐξιστορεῖ τήν ἐμφάνισή του σέ ἑπτά ἀπό τούς Μαθητές του στήν λίμνη τῆς Τιβεριάδος καὶ τήν ἀποκατάσταση τοῦ Πέτρου κατ' αὐτήν, ὁμολογώντας τρεῖς φορές σέ ἀντίστοιχα ἐρωτήματα τοῦ Κυρίου τήν ἀγάπη του πρός Αὐτόν καὶ τήν μετάνοιά του γιά τήν ἐκ μέρους του ἄρνηση τοῦ Κυρίου τρεῖς φορές κατά τήν

118. Εὐθυμίου (Ἐπισκ.), Ἐκεῖνος, Ἐκδ. Γρηγόρη, σσ. 304-305.
119. Ἰωάν. 20, 29.
120. Ἱεροθέου (Μητρ.), ὅ.π., σ.288.

διαδικασία τῆς προσαγωγῆς του σὲ δίκη[121].

Ἡ ἁλιευτικὴ προσπάθεια τῶν Μαθητῶν καθ' ὅλη τὴν διάρκεια τῆς νύκτας ἦταν ἀνεπιτυχὴς καὶ ἐντελῶς μάλιστα ἄκαρπη. Ἐπιστρέφοντας τὸ πρωῒ στὴν παραλία εἶδαν σ' αὐτὴν τὸν Ἀναστάντα Κύριον τὸν ὁποῖον δὲν ἀναγνώρισαν. Δὲν θὰ προβοῦμε στὴν ἐξιστόρηση τῶν λεπτομερειῶν αὐτῆς τῆς συναντήσεως. Θὰ ὑπογραμμίσομε ἁπλῶς τὰ κομβικὰ σημεῖα της.

Οἱ Μαθητὲς δὲν ἀναγνώρισαν τὸν Ἰησοῦ, «οὐ μέν τοι ἤδεισαν οἱ μαθηταί ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἐστι». Μετὰ τὴν Ἀνάστασή του ὁ Ἰησοῦς δὲν φανερώνει συνήθως τὴν μορφή του, δηλαδὴ αὐτὴν ποὺ ἐγνώρισαν οἱ ἄνθρωποι κατὰ τὴν διάρκεια τῆς ἐπὶ γῆς παρουσίας του, διότι δὲν θέλει πλέον νὰ ἀποτελοῦν τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς σωματικῆς του μορφῆς τὸ ἀπαραίτητο καὶ ἰδιᾶζον στοιχεῖο τῆς ἀναγνωρίσεώς του. Αὐτὸ ποὺ ζητᾶ ἀπὸ ὅλους μας εἶναι νὰ τὸν ἀτενίζομε μὲ τὰ μάτια τῆς πίστεως. Καὶ ἡ πίστη σ' Αὐτὸν δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἐποπτικῆς ἐμπειρίας, τὴν ὁποίαν εἶχαν οἱ Ἰουδαῖοι χωρὶς ὅμως νὰ πιστεύσουν. Ἡ πίστη εἶναι δῶρον Θεοῦ στὶς ἁγνὲς ψυχὲς ποὺ εἰλικρινὰ θέλουν καὶ ζητοῦν νὰ τὸν προσοικειωθοῦν. Αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους μακαρίζει ὁ Κύριος: «Μακάριοι οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες»[122].

Μετὰ τὴν Ἀνάστασή του ὁ Ἰησοῦς δὲν εἶναι πρόσωπο τοῦ κόσμου τούτου. Ἀνήκει στὴν Βασιλεία τῶν οὐρανῶν, τῆς ὁποίας εἶναι καὶ ὁ Βασιλεύς. Στὸν κόσμο φανερώνεται κατὰ τὴν βούλησή του. Στοὺς Μαθητές του ἐμφανίστηκε ἀρκετὲς φορὲς «δι' ἡμερῶν τεσσαράκοντα ὀπτανόμενος αὐτοῖς καὶ λέγων τὰ περὶ τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ»[123]. Ἐμφάνιζόταν μεταξὺ ὁράματος καὶ πραγματικότητος.

Ἡ φανέρωση δὲ τοῦ Ἰησοῦ γίνεται κατὰ τὴν πνευματικὴ ὡριμότητα τῶν ἀνθρώπων καὶ τὴν πρὸς τοῦτο εἰσδεκτικότητά τους. Γι' αὐτὸ καὶ πρῶτος ποὺ ἀναγνώρισε τὸν Κύριο ἦταν ὁ Ἰωάννης, ὁ ὁποῖος τὸ ἀνεκοίνωσε στὸν Πέτρο. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς λέγει ὅτι ὁ Ἰωάννης ἦταν «πρὸς τὴν θείαν ἐπίγνωσιν τῶν ἄλλων ἑτοιμότατος», ἐνῶ ὁ Πέτρος ἦταν «θερμότατος πάλιν καὶ πρὸς πρᾶξιν τῶν ἄλλων ἑτοιμότατος». Ἄλλοτε προηγεῖται ἡ πράξη καὶ ἀκολουθεῖ ἡ θεωρία, ἄλλοτε ἀπὸ τὴν θεωρία ἡ ὁποία δημιουργεῖ γνώση καὶ ἀναγνωρίζει τὸν Θεό, ἀκολουθεῖ ἡ πράξη.

Ὁ Εὐαγγελιστὴς Λουκᾶς ἀναφέρει ὅτι ὁ Ἰησοῦς σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς ἐμφανίσεις του στοὺς μαθητές του τοὺς εἶπε: «Ἔχετε τι βρώσιμον ἐνθάδε; Οἱ δὲ ἐπέδωσαν αὐτῷ ἰχθύου ὀπτοῦ μέρος καὶ ἀπὸ μελισσίου κηρίου καὶ λαβὼν ἐνώπιον αὐτῶν ἔφαγε»[124]. Αὐτὸ τὸ ἔκαμε ὁ Ἰησοῦς ἁπλῶς καὶ μόνο γιὰ νὰ βεβαιωθοῦν οἱ Μαθητὲς ὅτι δὲν ἦταν φάντασμα, ἀλλὰ εἶχε πνευματικὸ καὶ μεταμορφωμένο σῶμα. Τὸ εὔλογο ἴσως ἐρώτημα εἶναι τὸ πῶς ἔγινε αὐτό, ἀφοῦ τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ μετὰ τὴν Ἀνά-

121. Ἰωὰν. 21, 1-14.
122. Ὅ.π., 20, 29.
123. Ὅ.π., 21, 7.
124. Λουκ. 24, 42-44.

σταση δέν εἶχε πεπτικό σύστημα. Καί ἡ ἀπάντηση: Ἡ τροφή αὐτή, κατά τόν ἅγιο Γρηγόριο Παλαμᾶ, ἀναλώθηκε ἀπό τήν θεία ἐνέργεια καί δέν μεταποιήθηκε κατά τόν συνήθη στούς ἀνθρώπους τρόπο. Ὅπως ἡ φωτιά καταναλώνει τό κερί, ἔτσι καί ἡ θεότητα τοῦ Ἰησοῦ κατανάλωσε τήν τροφή πού ἔλαβε.

8. Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΩΝ ΕΜΦΑΝΙΣΕΩΝ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ

Οἱ διηγήσεις τῶν ἐμφανίσεων τοῦ Ἰησοῦ δέν ἐκφράζουν ἐσωτερικές καί πνευματικές ἐμπειρίες τῶν Ἀποστόλων ἤ τῶν Εὐαγγελιστῶν πού τίς κατέγραψαν. Εἶναι ἐκθέσεις ἱστορικῶν γεγονότων πού ἔλαβαν χώρα καί βεβαιώθηκαν ἐνώπιον τῆς κοινότητας τῶν Δώδεκα, ἀλλά καί τῆς πρώτης Ἐκκλησίας. Τό ἐκκλησιολογικό συνεπῶς στοιχεῖο εἶναι τό ἰδιᾶζον χαρακτηριστικό γνώρισμα τῶν διηγήσεων καί ἀναφορῶν τῶν ἐμφανίσεων στά ἱερά κείμενα. Τό «ἐφανέρωσεν ἑαυτόν τοῖς μαθηταῖς»[125] ἐπιβεβαιώνει τήν ἐκκλησιολογικότητα αὐτῶν τῶν ἐμφανίσεων. Οἱ ἐμφανίσεις συνεπῶς τοῦ Ἰησοῦ δέν ἀφοροῦν καί δέν ἀναφέρονται σέ ἄτομα, ἀλλά ἀπευθύνονται στήν ὁλότητα τῶν Ἀποστόλων καί τήν καθολικότητα τῆς Ἐκκλησίας, ἀποτελοῦσες τήν ἱερή κιβωτό της πού βοηθᾶ τήν κατανόηση τῆς Ἀναστάσεως ὡς ἐσχατολογικοῦ γεγονότος πού διενεργεῖται ὅμως μέσα στήν Ἱστορία[126].

Ὁ Ἰησοῦς στίς πρῶτες ἐμφανίσεις του στίς Μυροφόρες, στούς Μαθητές τούς πορευομένους στούς Ἐμμαούς, στόν Πέτρο καί στούς δέκα, ἔχει ἐνώπιόν του καρδιές συντετριμμένες κάτω ἀπό τό κράτος τῆς θλίψεως καί ἐντελῶς ἀποθαρρημένες, τίς ὁποῖες παρηγορεῖ καί ἐνθαρρύνει. Στίς ἀμέσως ἑπόμενες, δηλαδή στόν Θωμᾶ, στούς Μαθητές στήν Τιβεριάδα, στόν Ἰάκωβο, ἐν μέρει δέ καί στό ὄρος τῆς Γαλιλαίας, στηρίζει τούς Μαθητές σέ τρόπο ὥστε νά ἐμμένουν ἀδιάσειστα στήν πίστη τῆς Ἀναστάσεως καί τούς ἀναθέτει τήν ἀποστολική διακονία προσθέτοντας καί ἕτερο διάσημο μέλος, τόν Ἰάκωβο, στήν θεόπλαστη ἀποστολική χορεία. Στίς δέ τελευταῖες δύο ἄλλες ἐμφανίσεις στό ὄρος τῆς Γαλιλαίας καί στήν Βηθανία, σκορπίζει τίς εὐλογίες του στούς Ἀποστόλους καί σέ ὁλόκληρη τήν πρώτη Ἐκκλησία, ἡ ὁποία εὑρίσκεται συναθροισμένη ἐκεῖ. Τούς ἀφήνει τόν τελευταῖο χαιρετισμό καί τίς τελευταῖες παραγγελίες καί ἐπαγγελίες του.

Ἔτσι, στίς πρῶτες ἐμφανίσεις του ὁ Ἰησοῦς παρηγορεῖ, στίς ἀμέσως ἑπόμενες στηρίζει στήν πίστη, στίς δέ τελευταῖες προσελκύει τά βλέμματα τῶν μαθητῶν στό μέλλον, καί τούς προετοιμάζει γιά τό μέγα ἔργο γιά τό ὁποῖο τούς ἔχει προορίσει[127].

125. Ἰωάν. 21, 7.
126. Γεωργ. Πατρώνου, ὅ.π., σ. 437.
127. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σ.437.

9. ΣΩΤΗΡΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΣΧΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ

Ὁ ἱστορικός χαρακτήρας τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ καί ἡ γενικότερη θεολογική θεώρησή της δέν εἶναι ἀρκετά νά περιγράψουν τήν προαιώνια βουλή τοῦ Θεοῦ πού ἀφορᾶ στήν διά τῆς Ἀναστάσεως ἀπολύτρωση τοῦ πεπτωκότος στήν ἁμαρτία ἀνθρώπου. Δέν εἶναι ἀρκετά νά ἐνισχύσουν τήν προσέγγιση καί προσοικείωση τῆς σωτηριολογικῆς σημασίας τοῦ γεγονότος αὐτοῦ. Γιατί ἡ Ἀνάσταση τοῦ Ἰησοῦ εἶναι βασική προϋπόθεση καί ἐγγύηση καί τῆς δικῆς μας ἀναστάσεως. Ἡ ἀνάστασή μας εἶναι ἀναπόσπαστο στοιχεῖο τῆς πίστεως τῆς Ἐκκλησίας μας περί τῆς ἀνακεφαλαιώσεως τῶν πάντων στό πρόσωπο τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Ἰησοῦ καί συνδέεται ἄμεσα μέ τήν Ἀνάστασή του. Ὅπως μέ τό βάπτισμά μας ἐγίναμε «σύμφυτοι τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου» Ἰησοῦ, κατ' ἀνάλογον τρόπον «πιστεύομεν ὅτι καί συζήσομεν αὐτῷ» γενόμενοι συμμέτοχοι «καί τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ»[128]. Καί δεδομένου πάλι ὅτι εἴμεθα ἕνα σῶμα μέ τόν Ἰησοῦ, ἀποτελεῖ φυσικό ἐπακόλουθο, ἡ Ἀνάστασή του νά εἶναι ἡ ἀπαρχή τῆς ἀναστάσεως καί ὅλων τῶν ἐν πίστει καί ἑνώσει μετ' αὐτοῦ κοιμηθέντων, διότι δέν εἶναι δυνατόν νά νοηθεῖ ἀνάσταση τῆς κεφαλῆς, χωρίς νά ἐπακολουθήσει ἡ ἀνάσταση καί τοῦ λοιποῦ σώματος[129].

Διά τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ ἐξασφαλίσθηκε ἡ παλιγγενεσία τοῦ ἀνθρώπου καί τῆς «συνωδυνούσης αὐτῷ κτίσεως»[130]. Εἶναι δέ ἡ Ἀνάσταση τοῦ Κυρίου ὄχι ἁπλῶς τό προαναγγελτικό σημεῖο τῆς Παλιγγενεσίας αὐτῆς, ἀλλά αὐτή αὕτη ἡ παλιγγενεσία στήν ζῶσα αὐτῆς ἀρχή[131].

Ἡ Ἀνάσταση ἀποτελεῖ θριαμβικό γεγονός καθολικῆς σημασίας καί δυνάμεως. Σημαίνει νίκη περίδοξη, κραταιά καί συντριπτική κατά τοῦ θανάτου. Ἡ κατάργηση τοῦ θανάτου σημαίνει καί παράλληλη κατάργηση τῆς φθορᾶς. Ἡ φθορά ἀποτελεῖ τήν φυσική συνέπεια τοῦ θανάτου. Φθορά καί θάνατος εἶναι ἀλληλοπεριχωρούμενες ἔννοιες. Ἔτσι διά τῆς Ἀναστάσεως ἀναιρεθέντος τοῦ θανάτου συναναιρεῖται καί ἡ σέ συνύφανση μέ αὐτόν φθορά.

Ἡ πίστη στόν ζῶντα Θεό καί ἡ πίστη στήν ἀνάσταση τοῦ Ἰησοῦ καί τοῦ ἀνθρώπου εἶναι συγκλονιστικό καί πανευφρόσυνο ἱστορικό γεγονός. Πρόκειται γιά πραγματική καί καθολική ἀνάσταση ὅλων, ἡ ὁποία θά εἶναι καί σωματική. «Ὁ ἐγείρας τόν Χριστόν ἐκ νεκρῶν ζωοποιήσει καί τά θνητά σώματα ἡμῶν διά τοῦ ἐνοικοῦντος αὐτοῦ πνεύματος ἐν ἡμῖν»[132]. Ὁ ἅγιος Εἰρηναῖος θέτει ὡς ἄμεσο σκοπό τῆς Δευτέρας Παρουσίας τοῦ Κυρίου «τό ἀνακεφαλαιώσασθαι τά πάντα καί ἀναστῆσαι πᾶσαν σάρκα πάσης ἀνθρωπότητος»[133]. Ἐνῶ δέ ἡ ἀνάσταση πρό-

128. Ρωμ. 6, 5.
129. Ἐφεσ. 5, 30.
130. Ρωμ. 8, 22.
131. Παν. Τρεμπέλα, ΘΗΕ, τ.1, σ. 606.
132. Ρωμ. 8, 11.
133. Ἔλεγχος 1, 10,1.

κειται νά εἶναι καθολική, ἀνάσταση εἰς τήν αἰώνιο ζωή, δηλαδή ὅμοια πρός τήν ἀνάσταση τοῦ Κυρίου, θά εἶναι μόνο διά τούς πιστεύοντας εἰς Αὐτόν. Οἱ λοιποί θά ἀναστηθοῦν μέν, ἀλλά θά κατακριθοῦν γιά τήν ἀπιστία τους καί τά ἀντίθετα πρός τό θεῖο θέλημα ἔργα τους, κολαζόμενοι αἰωνίως.

Τό μετά τήν ἀνάσταση σῶμα μας θά εἶναι καί ὅμοιο καί ἀνόμοιο πρός τό πρό τοῦ θανάτου καί τῆς ἀναλύσεως. Πάντως τό ἀναστησόμενο σῶμα τῶν δικαίων θά εἶναι ἄφθαρτο, ἔνδοξο καί πλῆρες δυνάμεως[134]. Σέ σχέση δέ μέ τό προηγούμενο, τό «ψυχικόν», θά εἶναι «πνευματικόν». Θά διατελεῖ ὑπό τήν κυριαρχία τοῦ πνεύματος καί θά εἶναι τέλειο ὄργανο τῆς ψυχῆς καί τῶν ἀνωτέρων πνευματικῶν δυνάμεών της. Θά εἶναι «ἄτρεπτον, ἀπαθές καί λεπτόν, οἷον τό τοῦ Κυρίου σῶμα μετά τήν Ἀνάστασιν κεκλεισμένων τῶν θυρῶν διερχόμενον»[135]. Καί ὅπως λέγει ὁ Μ. Βασίλειος «γενήσεται πνευματικόν θαυμάσιον τι καί οἷον εἰπεῖν κατ' ἀξίαν οὐκ ἔχομεν» μετασχηματιζόμενον «ἀπό τοῦ ψυχικοῦ πρός τό πνευματικόν»[136].

Ἡ Ἀνάσταση τοῦ Ἰησοῦ δέν πρέπει νά ἐκλαμβάνεται καί νά ἑορτάζεται ὡς ἕνα ἱστορικό καί κοινωνικό γεγονός, ἀλλά ὡς ἕνα ὑπαρξιακό πού θέτει ὡς προϋπόθεση τήν μέθεξη τῆς χάριτος τῆς Ἀναστάσεως. Αὐτήν τήν «ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ» σκοπιμότητα ὑπηρετεῖ ὁ ἀσκητικός ἀγώνας μας καί ἡ νηστεία καθ' ὅλη τήν διάρκεια τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, ἡ ἐκ τῆς μετανοίας συντριβή τῆς καρδίας μας ἰδίως τίς τρεῖς πρῶτες ἑβδομάδες της, ἡ ἐν ἀλληλοπεριχωρήσει συμπόρευση μέ τόν Ἰησοῦ πρός τά Ἱεροσόλυμα τίς ἑπόμενες ἑβδομάδες, ἡ συσταύρωσή μας στόν Γολγοθᾶ καί ἡ κορύφωση αὐτοῦ τοῦ πνευματικοῦ καί σωτηριολογικοῦ μας ταξιδίου μέ τήν ἐκ τοῦ Παναγίου Τάφου συνανάστασή μας.

Γιά νά στεφθεῖ ὅμως μέ ἐπιτυχία αὐτή ἡ θεωτική πορεία ἀπαιτεῖται καί ἡ ὑπό τῶν πατέρων ὑποδεικνυόμενη καί ἐπιβεβλημένη κάθαρση τόσο τῶν σωματικῶν αἰσθήσεων, ὅσο καί τῶν ψυχικῶν. Αὐτήν ἀκριβῶς τήν κάθαρση ὑποδεικνύει καί ψάλλει ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός: «Καθαρθῶμεν τάς αἰσθήσεις, καί ὀψόμεθα, τῷ ἀπροσίτῳ φωτί τῆς ἀναστάσεως, Χριστόν ἐξαστράπτοντα, καί, χαίρετε, φάσκοντα, τρανῶς ἀκουσόμεθα, ἐπινίκιον ἄδοντες».

Ὁ Ἱερός λοιπόν ὑμνωδός μᾶς προτρέπει νά πραγματοποιήσομε τήν κάθαρση τῶν αἰσθήσεων γιά νά εἰσέλθομε ἀπαστράπτοντες στόν πνευματικό χῶρο τοῦ θαύματος. Ἡ κάθαρση ἀποτελεῖ τήν πεμπτουσία τῆς ὀρθοδόξου πνευματικότητας, τό ζωτικό νεῦρο τῆς ὀρθοδόξου ἀσκήσεως. Χωρίς τήν κάθαρση ἡ πρόσβαση στό μυστηριακό χῶρο τῆς πίστεως ἀποβαίνει ἀδύνατη. Ἡ ψυχή συμπνιγομένη ἀπό τίς ἀκάθαρτες ἀναθυμιάσεις τῆς ἁμαρτίας ἀδυνατεῖ νά λάβει τήν αἴσθηση τῆς μυστικῆς ἡδύτητος τῆς χάριτος, τό δέ μάτι τοῦ νοῦ κατακαλυπτόμενο ἀπό τίς συστροφές τῆς ἀγνωσίας καί τοῦ πάθους μυωπάζει περί τά πνευματικά καί

134. ΘΗΕ, τ.1, σ. 607.
135. Κυρίλλου, Κατήχησις, PG 33, 1040.
136. Περί Ἁγίου Πνεύματος, PG 32, 197. Βλ. Παν. Τρεμπέλα, ὅ.π., σ.607.

ἐπουράνια. Ἡ φύση πρέπει ὁπωσδήποτε νά καθαρθεῖ, νά ἀποβάλει τό αἶσχος τῆς ἁμαρτίας, νά ἀποκόψει τά δεσμά πού τήν καθηλώνουν ἐπί τῆς γῆς[137]. Ἔτσι θά ὁδηγηθεῖ στήν ἀπάθεια, τήν δυναμική καί ἐνεργητική αὐτή κατάσταση τῆς ἀπελευθερωμένης ἀπό τά πάθη ψυχῆς πού συνυφαίνεται μέ τήν ἔκσταση, δηλαδή τήν ἀνύψωση τοῦ νοῦ μέ τήν ἐγκατάλειψη τῶν αἰσθητῶν. Ἡ ἔκσταση αὐτή εἶναι θεῖο δῶρο καί συνδέεται μέ τήν προσευχή. Εἶναι ἀδιάλειπτη μονολόγιστη νοερά προσευχή καί ἀέναος μνήμη. Δέν ταυτίζεται μέ τήν θέα ἤ θέωση, ἀλλά καταλήγει στήν θέωση. Αὐτός πού γιά πρώτη φορά βιώνει τήν ἔκσταση περιπίπτει σέ σκοτοδίνη, ὅπως ἔγινε μέ τούς τρεῖς κορυφαίους Ἀποστόλους στό ὄρος Θαβώρ. Ἡ ἔκσταση εἶναι φαινόμενο παροδικό, γι' αὐτό συνδέεται μέ τήν ἔκπληξη καί τήν ἐξ αὐτῆς ἔλλαμψη, δηλαδή αἰφνίδιο θεῖο φωτισμό, ὁπότε ὁ μυστικός διατελεῖ πλέον μέ τήν καθαρά ἤ νοερά ἤ καρδιακή προσευχή «μακράν τοῦ κόσμου καί τῶν ἐν τῷ κόσμῳ». Τίποτα ἄλλο δέν σκέπτεται, πλήν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τότε ἀνατέλλει στήν καρδιά του ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ. Ὅταν οἱ ἑλλάμψεις συνεχίζονται καί οἱ ἐκπλήξεις ἐπαναλαμβάνονται, τότε γίνεται λόγος γιά θέωση, στήν ὁποία μετέχει ὅλος ὁ ἄνθρωπος καί κατά τό σῶμα του, δηλαδή μέ ὅλες τίς αἰσθήσεις του ἐν πλήρει λειτουργίᾳ[138].

Τό ἄκτιστο φῶς, ὅταν ὁρᾶται, εἶναι πολύ πιό φωτεινό ἀπό τό φῶς τοῦ ἡλίου καί διαφορετικῆς φύσεως ἀπό αὐτό. Εἶναι τό ἴδιο φῶς τῆς Μεταμορφώσεως. Ἀλλά τό φῶς αὐτό δέν εἶναι κἄν φῶς, ὅπως τό ἐννοοῦμε, ὅπως τό γνωρίζομε ἐμεῖς τό φῶς, διότι ὑπερβαίνει τό φῶς[139].

Ἡ ὡς ἄνω βίωση τῆς θεώσεως εἶναι μέθεξη τοῦ μυστηρίου τῆς Ἀναστάσεως. Ὁ ἅγιος Μάξιμος ὁ ὁμολογητής λέγει ὅτι αὐτός πού μυήθηκε στήν ἀπόρρητη δύναμη τῆς Ἀναστάσεως, γνώρισε ἐκ πείρας γιά ποιό σκοπό δημιούργησε ὁ Χριστός τόν κόσμο. Ὁ σκοπός τῆς δημιουργίας αὐτῆς εἶναι ἡ θέωση καί ὁ κόσμος νά μετέχει τοῦ ἁγιασμοῦ διά τοῦ ἀνθρώπου, μέ συνέπεια ἐκεῖνος πού μυεῖται σ' αὐτή τήν ἀπόρρητη δύναμη τοῦ μυστηρίου τῆς Ἀναστάσεως, φθάνει στήν θέωση καί πραγματοποιεῖ τόν σκοπό τῆς ὑπάρξεώς του.

Ἡ Ἀνάσταση ἀποτελεῖ τήν κεντρικότερη στιγμή τοῦ σωτηρίου ἔργου τοῦ Χριστοῦ καί ἑπομένως τό μεγαλύτερο καί συγκλονιστικότερο γεγονός τῆς Ἱστορίας. Πρόκειται γιά θέωση καί ἀνάσταση τῆς ἀνθρώπινης φύσεως καί γιά ἐλπίδα θεώσεως καί ἀναστάσεως καί τῆς δικῆς μας ὑποστάσεως. Διά τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ ἀποκτᾶ ἄλλο νόημα ἡ ζωή καί ὁ θάνατος. Δέν θεωροῦμε ὡς ζωή τό σύνολο τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, ἀλλά τήν κοινωνία μας μέ τόν Θεό. Καί δέν θεωροῦμε θάνατο τό τέλος τῆς παρούσης ζωῆς, ἀλλά τήν ἀπομάκρυνση τοῦ ἀνθρώπου ἀπό

137. Ἀνδρέου Θεοδώρου, ὅ.π., σ.11.
138. Νικ. Ζέρβη, Χριστοδρομία, Σειρά ἐκδόσεων: «Ἡ Παιδαγωγική τῶν Πατέρων, τ. 4, Ἱεροσόλυμα, σ. 35.
139. Ἰωάν. Ρωμανίδη, Πατερική Θεολογία, σ. 76.

τόν Χριστό. Ὁ χωρισμός τῆς ψυχῆς ἀπό τό σῶμα δέν εἶναι θάνατος, ἀλλά προσωρινός ὕπνος[140].

Ὁ Κύριος δέν ἄφησε στόν κόσμο ἁπλῶς καί μόνο μιά ἠθική διδασκαλία. Ἄφησε τό Σῶμα του καί καθένας πού θέλει νά ἀναστηθεῖ δέν ἔχει παρά νά ἑνωθεῖ μέ τό Σῶμα τοῦ Ἀναστάντος Κυρίου πού εἶναι ἡ Ἐκκλησία μας. Καθένας πού γίνεται μέλος τῆς Ἐκκλησίας, ζωντανό μέλος τῆς Ἐκκλησίας, ἀμέσως λαμβάνει τήν ζωή τοῦ Χριστοῦ καί τήν κάνει δική του ζωή. Συνεπῶς, ὅταν ζοῦμε μέσα στήν Ἐκκλησία, ἀγωνιζόμαστε μέ ταπείνωση καί προσευχή, συμμετέχομε στά ἅγια Μυστήρια καί πρό πάντων στήν Θεία κοινωνία, πού εἶναι Σῶμα καί Αἷμα Χριστοῦ, ἀποκτοῦμε αὐτή τήν ἐμπειρία τῆς ζωοποιήσεως τοῦ θνητοῦ μας σώματος, πού εἶναι διάβαση ἀπό τόν θάνατο στήν ζωή[141].

Μόνο μέσα στήν ἐκκλησιολογική καί μυστηριακή αὐτή πραγματικότητα εἶναι δυνατόν σήμερα νά ἀποδεχθεῖ καί νά κατανοήσει δημιουργικά ὁ ἄνθρωπος τό γεγονός τῆς ἀναστάσεως καί τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ στήν Ἐκκλησία καί στήν Ἱστορία. Πράγματι εἶναι πολύ δύσκολο νά κατανοηθεῖ ἀπό τόν σύγχρονο ἄνθρωπο καί νά συνειδητοποιηθεῖ σωτηριολογικά ἡ ἀνάσταση, ἄν ἡ θεολογία καί τό κήρυγμα προσπαθοῦν νά ἐξηγήσουν τό γεγονός αὐτό μόνο ἱστορικά καί θεολογικά, ἔξω ἀπό τό πνεῦμα καί τήν ἀτμόσφαιρα τῆς λειτουργικῆς καί μυστηριακῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας. Τό κήρυγμα καί τό μήνυμα τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ καί κατ' ἐπέκταση καί τῆς συνυφασμένης μ' αὐτήν ἀναστάσεως τοῦ ἀνθρώπου ἀποκτᾶ πραγματικό καί σωτηριολογικό νόημα, κυρίως ἄν ἐνταχθεῖ καί κατανοηθεῖ στό ὅλο σωτηριολογικό μυστήριο τῆς θείας οἰκονομίας.

Κάτω ἀπ' αὐτές τίς προϋποθέσεις ἡ χριστιανική πίστη καί θεολογία γίνονται ἀναστάσιμες καί αὐτή ἡ εἰδοποιός διαφορά μᾶς ὁδηγεῖ στήν ἰδιαιτερότητα τῆς ὀρθόδοξης θεολογίας καί τῆς ὀρθόδοξης πνευματικότητας πού οἰκοδομοῦνται κυρίως στό κορυφαῖο γεγονός τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἰησοῦ, ἀλλά καί τῆς Ἱστορίας τῆς χριστιανικῆς πίστεως καί Ἐκκλησίας. Ὁ Χριστιανικός λόγος γίνεται οὐσιαστικός καί σωτηριολογικός καί τό χριστιανικό βίωμα ἐνεργό καί θεωτικό μόνο μέσα σέ μιά ἀπερικλόνητα ἀναστάσιμη πίστη καί μέσα σέ μιά πασχάλια στάση ζωῆς μέ ἐσχατολογικές διαστάσεις[142].

10. ΕΠΙΛΟΓΙΚΑ

Στήν Ἀνάσταση τοῦ Ἰησοῦ ἡ ὀρθόδοξη Καθολική Ἐκκλησία βλέπει τήν δική της φυσιογνωμία καί ἐλέγχει τήν δική της ταυτότητα. Ἡ Ἀνάσταση ἀποτελεῖ τό φωτεινό ὅριο τῆς δικῆς της πληρώσεως, τόν πόλο ἕλξεως τῆς δυναμικῆς της τελειώ-

140. Ἱεροθέου (Μητρ.), ὅ.π., σσ. 297-298.
141. Γεωργίου (Ἀρχιμ.), Καθηγουμένου Ἱ.Μ. Γρηγορίου Ἁγίου Ὄρους, ὅ.π., σ. 57.
142. Γεωργ. Πατρώνου, ὅ.π., σσ. 528-530.

σεως, τόν πνευματικό χῶρο τῆς οὐρανοδρόμου πορείας της μέσα στήν Ἱστορία. Στήν Ἀνάσταση ἡ Ἐκκλησία μας αἰσθάνεται τόν δικό της ἐσώτερο παλμό, βλέπει ἀναγλύφους τούς πνευματικούς ἐκστασιασμούς καί τίς ἐνατενίσεις της[143].

Οἱ πνευματικοί ἐκστασιασμοί καί οἱ ἐνατενίσεις αὐτές ἔχουν ἰδιαίτερη ἀξία, ὅταν συνυφαίνονται καί ἀλληλοπεριχωροῦνται ἀφενός μέ τήν σέ κάθετο ἄξονα κοινωνία καί ταύτιση μέ τόν Ἀναστάντα Ἰησοῦ καί ἀφετέρου σέ ὁριζόντιο ἄξονα μέ ὅλους τούς ἀνθρώπους καί τήν κτίση. Τότε συνειδητοποιοῦμε πώς εἴμαστε τά μέλη του. Δέν εἴμαστε βέβαια Χριστός κατά φύση, ἀλλά κατά μετοχή καί κατά χάρη. Ὑπό τήν μορφή αὐτή ὁ Χριστός γίνεται γιά μᾶς ὁρατός καί ἁπτός. Ἄν δέν μποροῦμε νά ἀνεβοῦμε κατευθεῖαν στόν Ἰησοῦ μέ τήν προσευχή, θά τόν συναντήσομε στό πρόσωπο τοῦ ἄνδρα ἤ τῆς γυναίκας πού περνᾶ ἔξω στόν δρόμο.

Στό πρόσωπό τους μᾶς δόθηκε ἡ δυνατότητα μιᾶς ἀδιάκοπης καί οὐσιαστικῆς συναντήσεως μέ τόν Ἰησοῦ. Μᾶς φανερώνεται ἀκόμα καί στό γραφεῖο, στό κατάστημα, στό λεωφορεῖο, στίς οὐρές τῶν ἀνθρώπων πού περιμένουν κτυπώντας ἀνυπόμονα τά πόδια. Βρίσκομε βέβαια τόν Χριστό στούς ναούς. Ἐκεῖνος ὅμως μᾶς προσκαλεῖ νά ριχθοῦμε στήν ἀναζήτησή του, στήν ἀποκάλυψη τοῦ προσώπου του ἔξω ἀπό τούς ἱερούς χώρους, στίς φυσιογνωμίες τῶν ἀδελφῶν μας. Αὐτός ὁ δρόμος μιᾶς ἰδιόμορφης ἐξάρσεως συνυφασμένης μέ ταπεινοφροσύνη, εἶναι ταυτόχρονα εὔκολος καί δύσκολος. Εὔκολος διότι ὁ Ἰησοῦς εἶναι ἐκεῖ μπροστά μας, σέ καθένα πού μᾶς περιτριγυρίζει. Δύσκολος, διότι αὐτό πού εἶναι πολύ κοινό, πολύ συνηθισμένο, πολύ καθημερινό, ἀπαιτεῖ τήν πιό μεγάλη προσπάθεια. Χρειάζεται πάντως ἀπό μέρους μας μιά πράξη πίστεως, μιά πράξη λατρείας, μιά πράξη ἀγάπης, μιά πράξη προσφορᾶς τοῦ ἑαυτοῦ μας.

Σέ κάθε μας βῆμα μποροῦμε νά μεταμορφώνομε τούς ἀνθρώπους, ἄν διαβλέπομε σ' αὐτούς τήν ἁγία Μορφή τήν συχνά παραποιημένη. Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος μᾶς λέει ὅτι ὁ ζωντανός καί ἀνθρώπινος βωμός πού ἀνταμώνομε σέ κάθε δρόμο, σέ κάθε στενό, εἶναι πιό Ἱερός ἀπό τό μαρμάρινο θυσιαστήριο τοῦ ναοῦ. Στό δεύτερο προσφέρεται ὁ Χριστός. Ἀλλά τό πρῶτο εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Χριστός[144].

Ἐπιβάλλεται νά τονίσομε πώς στίς μέρες μας τό μήνυμα τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου ἔχει ἰδιαίτερη ἀξία καί μεγαλύτερη ἐπικαιρότητα. Ζοῦμε μέσα σ' ἕνα κόσμο πού ἔχει χάσει τήν ἐλπίδα τῆς ζωῆς. Ἡ ἀληθινή πίστη καί οἱ αἰώνιες ἀξίες τῆς ζωῆς ἔχουν γκρεμιστεῖ στίς καρδιές μιᾶς ἀμέτρητης στρατιᾶς συνανθρώπων μας, οἱ ὁποῖοι μέ ἀγωνία ψάχνουν νά βροῦν κάποιο στήριγμα· νά βροῦν λίγο φῶς καί μαζί μ' αὐτό νά βροῦν καί τήν χαμένη τους Ἐλπίδα.

Ἔχασαν, ὅπως λέγει ὁ μακαριστός Ἀρχιεπίσκοπος Χριστόδουλος, τόν Σωτῆρα Χριστό καί ψάχνουν γιά νέους «σωτῆρες». Αὐτή τήν ἀγωνία καί αὐτή τήν ἀναζήτηση ἐκμεταλλεύονται πολλοί ψευδοσωτῆρες καί καταφέρνουν νά παρασύρουν πολ-

143. Ἀνδρέου Θεοδώρου, ὅ.π., σ. 59.
144. ΕΜΑΕ. ὅ.π., σσ. 139-140.

λούς ἀφελεῖς, οἱ ὁποῖοι μέσα στήν ἀπελπισία τους καί τήν προσπάθειά τους νά γατζωθοῦν ἀπό κάπου γίνονται θύματα τῶν διαφόρων αἱρέσεων καί παραθρησκειῶν.

Εἶναι ἡ ἐποχή τῶν πολλῶν ἀντιχρίστων. Τῶν πολλῶν λαοπλάνων. Τῶν πολλῶν ψευτοδιδασκάλων καί ψευτοαρχηγῶν νέων θρησκειῶν καί καταστροφικῶν λατρειῶν. Ἀλλά καί ἡ ἐποχή τῶν πολλῶν σύγχρονων Γραμματέων καί Φαρισαίων.

Εἶναι ἡ ἐποχή πού εὔκολα βρίσκουν «πελάτες» οἱ διάφοροι Λάμα, Γκουρού, Βουδιστές καί ἐπικίνδυνοι ἀποκρυφιστές, τῶν ὁποίων ἡ μυστικιστική διδασκαλία ὁδηγεῖ στόν μηδενισμό, στόν θάνατο καί τήν καταστροφή.

Πολλά ἀνατριχιαστικά γεγονότα βλέπουν τό φῶς τῆς δημοσιότητας κάθε ἡμέρα. Ὁμαδικές παρανοϊκές ἐνέργειες, ὁμαδικές κακοποιήσεις καί ἀνθρώπινοι ἐξευτελισμοί. Ὅλοι αὐτοί οἱ ψευδοσωτῆρες ὁδηγοῦν τά θύματά τους στήν αὐτοκαταστροφή, στόν θάνατο, στό χάος, στήν ἀπελπισία, στόν μηδενισμό καί στήν γελοιοποίηση τῆς ἀνθρώπινης ἀξιοπρέπειας.

Καί τό κακό συνεχίζεται. Τό καλλιεργεῖ μέ μεγάλη τέχνη, τό ἀρνητικό πνεῦμα τῆς ἐποχῆς, πού εἶναι ἐποχή ἀπαξιώσεως τῶν ἀξιῶν, ἀποσταθεροποιήσεως τῶν θεσμῶν καί ἀπομυθοποιήσεως τῶν προτύπων. Κι ὅμως μάταιες οἱ ἀναζητήσεις «νέων παραδείσων». Μόνο ὁ Ἀναστημένος Χριστός δίνει λύσεις στίς ἐναγώνιες ἀναζητήσεις μας. Μόνο ὁ Ἀναστημένος Χριστός δίνει Ἀνάσταση, χαρά, ἐλπίδα καί ζωή στόν ἄνθρωπο[145].

Ἀνακεφαλαιώνοντες, ὑπογραμμίζομε: Ἐπειδή ὁ Χριστός, ὁ Θεός μας εἶναι ἀληθινός ἄνθρωπος, πέθανε μ' ἕνα πλήρη καί γνήσιο ἀνθρώπινο θάνατο πάνω στόν Σταυρό. Ἀλλά ἐπειδή δέν εἶναι μόνο ἀληθινός ἄνθρωπος, ἀλλά καί ἀληθινός Θεός, αὐτός ὁ θάνατος δέν ἦταν καί δέν μποροῦσε νά εἶναι τό τελικό κλείσιμο.

Ἡ ἴδια ἡ Σταύρωση εἶναι μιά νίκη· ἀλλά ἐνῶ τήν Μεγάλη Παρασκευή ἡ νίκη εἶναι κρυμμένη, τό πρωΐ τοῦ Πάσχα διακηρύσσεται. Ὁ Χριστός ἀνασταίνεται ἀπό τούς νεκρούς καί μέ τήν Ἀνάστασή του μᾶς λυτρώνει ἀπό τήν ἀγωνία καί τόν τρόμο. Ἡ νίκη τοῦ Σταυροῦ βεβαιώνεται. Ἡ ἀγάπη φανερώνεται ἀνοικτά ὅτι εἶναι πιό δυνατή ἀπό τό μῖσος καί ἡ ζωή πιό δυνατή ἀπό τόν θάνατο. Ὁ ἴδιος ὁ Θεός πέθανε καί ἀναστήθηκε ἀπό τούς νεκρούς καί ἔτσι δέν ὑπάρχει πιά θάνατος.

Ἀκόμη καί ὁ θάνατος γέμισε ἀπό τόν Θεό. Ἀφοῦ ὁ Χριστός ἀναστήθηκε δέν εἶναι ἀνάγκη πιά νά φοβόμαστε καμιά σκοτεινή ἤ δαιμονική δύναμη μέσα στό σύμπαν. Ὅπως διακηρύσσομε κάθε χρόνο στήν πασχαλινή λειτουργία τά μεσάνυχτα, μέ λόγια πού ἀποδίδονται στόν ἅγιο Ἰωάννη τόν Χρυσόστομο,

Μηδείς φοβείσθω θάνατον
ἠλευθέρωσε γάρ ἡμᾶς ὁ τοῦ Σωτῆρος θάνατος.
Ἀνέστη Χριστός καί πεπτώκασι δαίμονες.
Ἀνέστη Χριστός, καί χαίρουσιν ἄγγελοι.

145. Χριστοδούλου Κ. Παρασκευαΐδη (Ἀρχιεπ.), Ὀρθόδοξος Μυστικισμός, Βόλος, σ. 15.

ΙΖ΄. Η ΑΝΑΛΗΨΗ

1. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΗΨΕΩΣ

Τό μυστήριο τῆς Ἀναλήψεως καί τῆς ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρός καθέδρας τοῦ Ἀναστάντος Χριστοῦ εἶναι ὑπερφυσικό γεγονός πού ὑπερβαίνει τήν αἰσθητή πεῖρα τῶν αὐτοπτῶν μαρτύρων του. Μεταξύ τῶν διαφόρων διηγήσεων γύρω ἀπό τήν Ἀνάληψη, ἡ Ἐκκλησία ἀποδέχτηκε καί διατήρησε:

-Τήν γήινη καθαρῶς ἱστορική ὄψη ὅπως τήν βεβαιώνουν οἱ αὐτόπτες μάρτυρες, ἡ ὁποία ἀναφέρεται στήν ὑλική αἴσθηση τῆς Ἀναλήψεως καί τήν ἐπιστροφή τους στά Ἱεροσόλυμα «μετά χαρᾶς μεγάλης»[1] καί

-Τήν ὑπερφυσική ὄψη τοῦ μυστηρίου, ἡ ὁποία ἀφορᾶ στήν πίστη, δηλαδή τήν περί τούς οὐρανούς δόξα τοῦ Χριστοῦ.

Ἔχει μεγάλες θεολογικές διαστάσεις τό γεγονός τῆς Ἀναλήψεως, γιατί συνδέεται μέ τήν θέωση κάθε ἀνθρώπου.

Ὅπως γιά ὅλα τά Δεσποτικά γεγονότα ἔχομε προφητεῖες στήν Παλαιά Διαθήκη, τό ἴδιο συμβαίνει καί μέ τήν Ἀνάληψη. Ὁ προφήτης Ἰεζεκιήλ εἶδε ὅραμα ἀναφερόμενο προφανῶς στήν Ἀνάληψη τοῦ Ἰησοῦ: «Καί ἐξῆλθε δόξα Κυρίου ἀπό τοῦ οἴκου καί ἐπέβη ἐπί τά Χερουβίμ, καί ἀνέλαβον τά Χερουβίμ τάς πτέρυγας αὐτῶν καί ἐμετεωρίσθησαν ἀπό τῆς γῆς ἐνώπιον ἐμοῦ ἐν τῷ ἐξελθεῖν αὐτά, καί οἱ τροχοί ἐχόμενοι αὐτῶν»[2].

Ἡ προφητεία ὅμως πού ἀναφέρεται στό μεγάλο αὐτό γεγονός φαίνεται κυρίως στούς ψαλμούς τοῦ Δαυΐδ: «Ἀνέβη ὁ Θεός ἐν ἀλαλαγμῷ, Κύριος ἐν φωνῇ σάλπιγγος»[3]. Ὁ Θεός ἦταν πάντοτε στόν οὐρανό. Σάν νά τόν βλέπει ὅμως ὅτι ἀνεβαίνει πάλι ἀφοῦ ἐνίκησε ὅλες τίς ἐνάντιες δυνάμεις· ἀνεβαίνει μέ τό τεθεωμένο Σῶμα του καί τό ἐνθρονίζει, ἑνωμένο μέ τήν Θεότητά του, στόν θρόνο πλησίον τοῦ Πατέρα του.

Καί ἄλλα χωρία τοῦ Δαυΐδ ἀναφέρονται στήν Θεία Ἀνάληψη: «Ψάλατε τῷ Θεῷ τῷ ἐπιβεβηκότι ἐπί τόν οὐρανόν τοῦ οὐρανοῦ»[4]. Ἐπίσης καί τό χωρίο: «Καί ἐπέβη ἐπί Χερουβίμ καί ἐπετάσθη, ἐπετάσθη ἐπί πτερύγων ἀνέμων»[5].

---

1. Λουκ. 24, 52.
2. Ἰεζ. 10, 19.
3. Ψαλμ. 46, 6.
4. Ψαλμ. 76, 34.
5. Ψαλμ. 17, 11.

Ἀλλὰ καὶ στὴν Καινὴ Διαθήκη γίνεται λόγος γιὰ τὴν Ἀνάληψη τοῦ Κυρίου. Σὲ ὁμιλία του πρὸς τοὺς Μαθητές, πρὶν ἀπὸ τὸ πάθος, εἶπε τὰ ἑξῆς: «Ἐξῆλθον παρὰ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον. Πάλιν ἀφίημι τὸν κόσμον καὶ πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα»[6]. Διαβεβαίωσε αὐτὸ τὸ γεγονὸς ὁ Ἰησοῦς καὶ σὲ μιὰ ἄλλη περίπτωση: «Οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανὸν εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὢν ἐν τῷ οὐρανῷ»[7]. Τὸ γεγονὸς τῆς Θείας Ἀναλήψεως ἀναφέρεται τόσο ἀπὸ τοὺς Εὐαγγελιστὲς Μᾶρκο καὶ Λουκᾶ[8], ὅσο καὶ ἀπὸ τὶς πράξεις τῶν Ἀποστόλων[9].

Ἡ βεβαίωση τῆς Ἀναλήψεως ἀπὸ τὰ Εὐαγγέλια ἐπαναλαμβάνεται κυριολεκτικὰ στὸ Σύμβολο Νικαίας - Κωνσταντινουπόλεως. Οἱ ἀρχαιότερες βαπτισματικὲς κατηχήσεις ὑπομνηματίζουν ἐκτενῶς τὸ ἄρθρο αὐτὸ τῆς πίστεως[10].

Ἡ ἑορτὴ τῆς Ἀναλήψεως ἑορτάζεται 40 ἡμέρες μετὰ τὸ Πάσχα καὶ ἡμέρα Πέμπτη. Κατ' αὐτὴν ἑορτάζεται ἡ εἰς τὴν οὐράνια δόξα ἐπάνοδος τοῦ γιὰ τὴν σωτηρία τῶν ἀνθρώπων ἐνανθρωπήσαντος Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ.

Κατὰ τοὺς τρεῖς πρώτους αἰῶνες ἐλλείπουν παντελῶς μαρτυρίες περὶ ἑορτασμοῦ τῆς Ἀναλήψεως. Ἀρχικὰ ἡ ἑορτὴ αὐτὴ συνδεόταν μετὰ τῆς ἀποστολῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς. Ἀκόμη καὶ ἡ Αἰθερία κατὰ τὸ τέλος τοῦ Δ΄ αἰῶνος, στὸ ὁδοιπορικό της (κεφ. 43) μαρτυρεῖ, ὅτι στὴν Ἱερουσαλὴμ ἡ μνήμη τοῦ γεγονότος τῆς Ἀναλήψεως συνδυαζόταν μὲ τὴν ἑορτὴ τῆς Πεντηκοστῆς. Ἡ παλαιοτάτη σαφὴς μαρτυρία περὶ τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς Ἀναλήψεως σαράντα ἡμέρες μετὰ τὸ Πάσχα, ὑπάρχει στὶς διαμορφωθεῖσες «Ἀποστολικὲς Διαταγὲς» περὶ τὸ 380, οἱ ὁποῖες παραγγέλλουν τὰ ἑξῆς: «Καὶ πάλιν ἀπὸ τῆς πρώτης Κυριακῆς ἀριθμήσαντες 40 ἡμέρες, ἀπὸ Κυριακῆς μέχρι Πέμπτης ἑορτάσατε τὴν ἑορτὴν τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου» (Ε΄ 19). Ὁ Εὐσέβιος χαρακτηρίζει τὴν ἡμέρα τῆς Ἀναλήψεως «πανέορτον», ὁ δὲ Σωκράτης ἀναφέρει: «Ἐξ ἔθους ἡ ἀναλήψιμος τοῦ Σωτῆρος ἐπιτελεῖται πάνδημος ἑορτή»[11].

Ἡ ἑορτὴ τῆς Ἀναλήψεως ἦταν λίαν ἀγαπητὴ στὸν χριστιανικὸ λαό, ὅπως μαρτυροῦν οἱ σχετικὲς πρὸς αὐτὴν ὁμιλίες μεγάλων πατέρων καὶ διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως π.χ. οἱ εἰς τὴν Ἀνάληψη τοῦ Κυρίου ἀναφερόμενοι λόγοι τοῦ Μ. Ἀθανασίου[12], τοῦ Γρηγορίου Νύσσης[13], τοῦ Χρυσοστόμου[14], τοῦ Γρηγορίου Παλαμᾶ[15], κ.ἄ.

---

6. Ἰωάν. 16, 28.
7. Ἰωάν. 3, 13.
8. Μάρκ. 16, 19· Λουκ. 24,51.
9. Πράξ. 1, 9.
10. Π.χ. ἡ κατήχηση Κυρίλλου Ἱεροσολύμων 14, παρ. 24-30, PG 33, 856 κ.ἄ.
11 Εὐσεβίου, Περὶ τοῦ Πατρὸς ἑορτῆς, Ε. Σωκράτους, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Ζ΄ 26.
12. PG 28, 1092 κ. ἑξ.
13. PG 46, 689 κ. ἑξ.
14. PG 50, 441 κ. ἑξ.
15. PG 151, στ. 276 κ. ἑξ.

Τά ὀρθόδοξα λειτουργικά κείμενα ἐκφράζουν ὁλόκληρο τό βαθύ νόημα τῆς μεγάλης ἑορτῆς. Ἐν πρώτοις ἐξαίρουν τόν σύνδεσμό της μετά τῆς Πεντηκοστῆς, δοθέντος ὅτι τονίζουν ὅτι «ὁ Κύριος ἀνελήφθη εἰς οὐρανούς, ἵνα πέμψῃ τόν Παράκλητον τῷ κόσμῳ». Αὐτό τονίζεται καί στό ἀπολυτίκιον τῆς ἑορτῆς: «Ἀνελήφθης ἐν δόξῃ Χριστέ ὁ Θεός ἡμῶν χαροποιήσας τούς Μαθητάς, τῇ ἐπαγγελίᾳ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· βεβαιωθέντων αὐτῶν διά τῆς εὐλογίας, ὅτι σύ εἶ ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ, ὁ λυτρωτής τοῦ κόσμου». Ἔπειτα τά ὀρθόδοξα λειτουργικά κείμενα τονίζουν τήν σημασία τοῦ γεγονότος τῆς Ἀναλήψεως γιά τό ἀνθρώπινο γένος. Ἐφόσον ἡ ὀρθόδοξη λατρεία ὁδηγεῖ σέ «μέθεξη» τῆς μυστικῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ, τό αὐτό συμβαίνει καί διά τῆς ἑορτῆς τῆς Ἀναλήψεως. Διά τῆς Ἀναλήψεως ὁ Κύριος «τήν πεσοῦσαν φύσιν ἡμῶν συμπαθῶς ἀνύψωσεν», «τήν καταβᾶσαν φύσιν τοῦ Ἀδάμ… καινοποιήσας… ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καί ἐξουσίας ἀνήγαγε»[16].

Ἡ περιγραφή τῆς Ἀναλήψεως ἁπαντᾶ σέ πολυάριθμες πηγές τῆς ἀρχαίας παραδόσεως οἱ ὁποῖες ἀναφέρονται στήν Ἀνάληψη τοῦ Χριστοῦ στούς οὐρανούς, τήν ἔκπληξη καί τόν θαυμασμό τῶν Ἄνω Δυνάμεων ἐνώπιον τοῦ θριάμβου τοῦ Σωτῆρος ἐπιστρέφοντος σωματικῶς στούς οὐρανούς γιά νά καθεδράσει τήν θεωθεῖσα φύση μας ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ.

Αὐτό εἶναι τό κύριο θέμα τῆς ἑορτῆς τῆς Ἀναλήψεως ἡ ὁποία ἀποτελεῖ λειτουργική ἔκφραση τῆς ἀρχαίας αὐτῆς παραδόσεως. Ἡ οὐσιώδης ἀλήθεια πού μᾶς διδάσκει ἐδῶ ἡ Ἐκκλησία εἶναι ὅτι ἡ Ἀνάληψη τοῦ Χριστοῦ δέν εἶναι μόνο γεγονός τοῦ βίου τοῦ Σωτῆρος ἐπί τῆς γῆς, ἀλλά δρᾶμα πού ἐκτυλίσσεται στήν σφαῖρα τῶν πνευματικῶν ὄντων, ὅπου καί προσλαμβάνει τίς πραγματικές κοσμικές διαστάσεις του.

Τό θέμα τῆς Ἀναλήψεως καί τῆς ἐκ δεξιῶν καθέδρας ἄν καί βεβαιώνεται ἀπό τούς καινοδιαθηκικούς συγγραφεῖς καί ἀπό ὅλη τήν ἀρχαία Ἐκκλησία, ὁ λειτουργικός ἑορτασμός τῆς Ἀναλήψεως δέν ἐμφανίζεται παρά μόνο ἀπό τόν Δ΄ αἰῶνα, ὅπως προαναφέρθηκε, ἀρχικά μέν στήν Ἐκκλησία τῶν Ἱεροσολύμων ἡ ὁποία ἤθελε νά ἐπαναφέρει στήν μνήμη της τά μυστήρια τῆς ἀπολυτρώσεώς μας στούς τόπους καί τίς ἡμέρες κατά τίς ὁποῖες συνέβησαν αὐτά καί διαδόθηκε ταχύτατα σέ ὅλες τίς Ἐκκλησίες τῆς οἰκουμένης. Ὡς ἐκ τούτου, ἀπό τόν Δ΄ αἰῶνα ἔχομε ὁμιλίες ἐκφωνηθεῖσες κατά τήν ἡμέρα τῆς Ἀναλήψεως (Γρηγορίου Νύσσης, Χρυσοστόμου)[17].

2. Η ΣΤΙΓΜΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΗΨΕΩΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ

Ὁ προφητάναξ Δαυΐδ ἀναγγέλει: «Ἀνέβη ὁ Θεός ἐν ἀλαλαγμῷ, Κύριος ἐν φωνῇ

16. Εὐαγ. Θεοδώρου, ΘΗΕ, τ. 2, σσ. 508-509.
17. Βόρις Μπομπρινσκόϋ, ΘΗΕ, τ. 2, σ. 496.

σάλπιγγος»[18]. Ἡ προφητεία αὐτή ἐπαληθεύθηκε μέ τήν Ἀνάληψη τοῦ Χριστοῦ μας στούς οὐρανούς. Γι' αὐτό καί ὁ ψαλμικός αὐτός στίχος ψάλλεται ὡς εἰσοδικό στήν Θεία Λειτουργία τῆς ἑορτῆς τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Χριστοῦ. Ὁ ὅσιος Νικήτας ἑρμηνεύοντας αὐτό τό χωρίο λέγει ὅτι μέ τίς φράσεις «ἐν ἀλαλαγμῷ» καί «ἐν φωνῇ σάλπιγγος», δηλοῦται ὁ ἐπινίκιος ὕμνος τῶν ἀγγελικῶν τάξεων, ἐπειδή μέ τήν δύναμη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἔβλεπαν ὅτι αὐτός πού φαινόταν ὡς ἄνθρωπος ἦταν ὁ Θεός. Τό «ἐν ἀλαλαγμῷ» ὅπως ἑρμηνεύουν οἱ Πατέρες ἀναφέρεται στούς ἀγγέλους, τό δέ «ἐν φωνῇ σάλπιγγος» στούς Ἀποστόλους οἱ ὁποῖοι σάλπιζαν τά νικητήρια τοῦ θριάμβου καί τῆς νίκης.

Ὁ Μακάριος Χρυσοκέφαλος λέγει ὅτι ἡ Ἀνάληψη ἔγινε μέ ἡσυχία, ἀφοῦ μόνο οἱ Μαθητές ἦταν παρόντες, ἀλλά παρά ταῦτα ἔγινε γνωστή στά πέρατα τῆς οἰκουμένης. Ἄλλωστε, ὅλα τά μεγάλα γεγονότα γίνονται μέσα σέ ἡσυχία καί σιωπή. Ἡ ζωή τῶν ἁγίων ἀποτελεῖ μεγίστη ἀπόδειξη τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ. Οἱ περισσότεροι ἀπ' αὐτούς βιώσαντες μακράν τοῦ κόσμου ἦσαν ἄγνωστοι, ἀλλά ὅμως ἡ χάρη τοῦ Θεοῦ τούς κατέστησε γνωστούς σέ ὅλη τήν οἰκουμένη.

Τόν τρόπο μέ τόν ὁποῖο ὁ Χριστός ἀνῆλθε στούς οὐρανούς μᾶς τόν περιγράφει ὁ Εὐαγγελιστής Λουκᾶς. Ἀφοῦ ὁδήγησε τούς Μαθητές του ἕως τήν Βηθανία, «ἐπάρας τάς χεῖρας αὐτοῦ εὐλόγησε αὐτούς καί ἐγένετο ἐν τῷ εὐλογεῖν αὐτόν αὐτούς διέστη ἀπ' αὐτῶν καί ἀναφέρετο εἰς τόν οὐρανόν»[19]. Καί ἐνῶ ὁ Κύριος ἀνερχόταν στούς οὐρανούς μπροστά στά μάτια τῶν ἔκθαμβων Μαθητῶν, δύο ἄγγελοι ἐνδεδυμένοι στά λευκά παρουσιάστηκαν μπροστά τους καί τούς εἶπαν: «...Ἄνδρες Γαλιλαῖοι, τί ἑστήκατε ἐμβλέποντες εἰς τόν οὐρανόν; Οὗτος ὁ Ἰησοῦς ὁ ἀναληφθείς ἀφ' ὑμῶν εἰς τόν οὐρανόν, οὕτως ἐλεύσεται, ὅν τρόπον ἐθεάσασθε αὐτόν πορευόμενον εἰς τόν οὐρανόν»[20]. Ἀνερχόμενος ὁ Κύριος στόν οὐρανό τούς εὐλογοῦσε, ἀποστέλλοντας σ' αὐτούς τήν χάρη του. Δέν τούς εὐλόγησε καί στήν συνέχεια ἀνερχόταν στόν οὐρανό, ἀλλά τούς εὐλόγησε ἀνερχόμενος «ἐν τῷ εὐλογεῖν αὐτόν αὐτούς διέστη ἀπ' αὐτῶν καί ἀνεφέρετο εἰς τόν οὐρανόν»[21]. Δηλαδή ἄρχισε νά τούς εὐλογεῖ καί εὐλογώντας τους ἀνερχόταν στόν οὐρανό δίνοντάς τους δύναμη γιά ἐκτέλεση τῶν ἐντολῶν του. Ὁ Μακάριος Χρυσοκέφαλος λέγει πώς μ' αὐτό ἔδειξε ὅτι θά παραμείνει διά παντός εὐλογώντας τούς δικούς του, χορηγώντας σ' αὐτούς τήν ἄφθονη καί ζωοποιό χάρη. Πέρα ἀπ' αὐτές τίς ἑρμηνεῖες τό ὅτι ὁ Χριστός ἀναλαμβανόταν στόν οὐρανό, εὐλογώντας τούς Μαθητές του, ἔχει καί τήν ἔννοια ὅτι Αὐτός θά εἶναι πάντα μαζί τους. Τήν διαβεβαιω-

18. Ψαλμ. 46,6.
19. Λουκ. 24, 50-51.
20. Πράξ. 1, 10-11.
21. Λουκ. 24, 50-51.

ση αὐτή τήν ἔδωσε ὁ ἴδιος: «Ἰδού ἐγώ μεθ' ὑμῶν εἰμί πάσας τάς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος»[22].

Ὁ Μ. Ἀθανάσιος ἀναλύοντας τόν ἀγγελικό αὐτό λόγο, λέγει ὅτι οἱ ἄγγελοι στήν πραγματικότητα γνωστοποιοῦσαν στούς Μαθητές ὅτι ὁ Χριστός, ἀφοῦ παραμένει Θεάνθρωπος στούς αἰῶνες, θά ἔλθει πάλι μέ τό ἴδιο του τό Σῶμα. Γιατί δέν ἔλαβε ἀπό τήν Παναγία σῶμα γιά πρόσκαιρη χρήση, ἀλλά γιά αἰώνια κτήση. Δέν «σεσωμάτωται» πρός καιρόν, ἀλλά διαρκῶς «σεσάρκωται». Ὁ Χριστός παραμένει Θεάνθρωπος στούς αἰῶνες.

Τό γεγονός τοῦ πάθους τοῦ Χριστοῦ, ἀλλά καί τῆς Ἀναλήψεώς του μέ τό σῶμα πού φέρει τά στίγματα καί τίς πληγές τοῦ Σταυροῦ προκαλεῖ μεγάλο θαυμασμό καί ἀπορία. Οἱ ἄγγελοι θαύμασαν βλέποντες νά ἐγκαθιδρύεται στήν δεξιά τοῦ Πατρός τό ἀνθρώπινο σῶμα πού εἶχε προσληφθεῖ ἀπό τόν Χριστό.

Ὁ προφήτης Ἡσαΐας σέ ἕνα θαυμάσιο χωρίο του παρουσιάζει αὐτόν τόν θαυμασμό τῶν ἀγγέλων, οἱ ὁποῖοι εἶπαν μέ ἀπορία: «Τίς οὗτος ὁ παραγενόμενος ἐξ Ἐδώμ, ἐρύθημα ἱματίων ἐκ Βοσόρ, οὕτως ὡραῖος ἐν στολῇ βία μετά ἰσχύος,... διατί σου ἐρυθρά τά ἱμάτια καί τά ἐνδύματά σου ὡς ἀπό πατητοῦ ληνοῦ;»[23]. Ἐδώμ εἶναι τά γήινα· Βοσόρ δέ σημαίνει τήν σάρκα καί μαζί μέ τό ἐρύθημα τῶν ἱματίων δηλοῦται τό βαμμένο κόκκινο ἱμάτιο. Ὁ ὅσιος Νικήτας λέγει ὅτι ἐδῶ μέ τό ἔνδυμα δηλοῦται ἡ ἀνθρωπότητα τοῦ Χριστοῦ, τό ἐρύθημα εἶναι τό χρῶμα τοῦ αἵματος τό ὁποῖο ἔρρευσε ἀπό τήν πλευρά τοῦ Χριστοῦ. Μέ τό πάθος τοῦ Χριστοῦ καλλωπίστηκε τό Σῶμα του. Ἔτσι τό σῶμα τοῦ Χριστοῦ εἶναι κόκκινο σάν τά ἱμάτια ἐκείνου πού πατάει σταφύλια στό πατητήρι.

Ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ἑρμηνεύοντας αὐτό τό χωρίο τοῦ προφήτη Ἡσαΐα λέγει: «Προβαλοῦ τό ὡραῖον τῆς στολῆς τοῦ πεπονθότος σώματος, τῷ πάθει καλλωπισθέντος καί τῇ θεότητι λαμπρυνθέντος, ἧς οὐδέν ἐρασμιώτερον καί ὡραιότερον». Τό σῶμα τό ὁποῖο προσέλαβε ὁ Χριστός μέ τήν ἐνανθρώπησή του ὡραΐστηκε, λαμπρύνθηκε καί καλλωπίστηκε ἀπό τό πάθος καί τήν Ἀνάστασή του καί μέ αὐτό τόν ἀπαστράπτοντα καλλωπισμό ἀνελήφθη στούς οὐρανούς[24].

Ὁ Εὐαγγελιστής Λουκᾶς, ὁ θεολόγος τῆς Ἀναλήψεως, δίνει ἰδιαίτερη ἔμφαση στήν Ἀνάληψη ὡς ἱστορικοῦ γεγονότος καί μάλιστα μέ ἕνα ἔντονο καί σαφῆ ρεαλισμό. Ἀποφεύγει συστηματικά κάθε τάση «δοξολογικῆς ἑρμηνείας» τῆς Ἀναλήψεως γιά νά τονίσει τήν ἱστορικότητα τοῦ γεγονότος. Οἱ ὅροι πού χρησιμοποιεῖ εἶναι ἔντονα ρεαλιστικοί, ὅπως «ἐπήρθη», «διέστη ἀπ' αὐτῶν», «ἀνεφέρετο εἰς

22. Ματθ. 28, 20.
23. Ἡσ. 73, 1-2.
24. Ἱεροθέου (Μητρ.), Οἱ Δεσποτικές ἑορτές, Ἐκδ. Ἱ. Μονῆς Γενεθλίου τῆς Θεοτόκου, Πελαγία, σσ. 313-324.

τόν οὐρανόν» καί «βλεπόντων αὐτῶν»[25]. Δίνει ἐπίσης ἔμφαση σέ ἐξωτερικά φυσικά φαινόμενα, πού συνοδεύουν τό γεγονός τῆς Ἀναλήψεως, ὅπως στήν ὕπαρξη «νεφέλης», ἡ ὁποία καί «ὑπέλαβεν αὐτόν ἀπό τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν»[26] μέ σκοπό νά κλείσει παράλληλα καί κάθε «μυστικιστική ἑρμηνεία», πού θά σήμαινε καί πάλι ἀμφισβήτηση τῆς ἱστορικότητας τοῦ γεγονότος.

Ἡ χρήση τῶν ρεαλιστικῶν αὐτῶν ὅρων καί διατυπώσεων καί ἡ ἔμφαση στήν συγκλονιστική ἐντύπωση πού προκάλεσε ἡ θέα τοῦ ἀναλαμβανομένου στούς οὐρανούς Ἰησοῦ, ἐνῶ οἱ Ἀπόστολοι ἦσαν «ἀτενίζοντες εἰς τόν οὐρανόν»[27] ἔχει ὡς σκοπό νά ἀποτραπεῖ ἀπό τόν ἱερό συγγραφέα καί κάθε πιθανή στό μέλλον «μυθική» ἑρμηνεία τῆς Ἀναλήψεως.

Ὁ Ἰησοῦς δέν δοξάσθηκε μόνο μέ τήν Ἀνάστασή του. Ἔφτασε στό ὕψιστο σημεῖο τῆς «δόξας» τοῦ Θεοῦ καί μέ τό γεγονός τῆς «ἀναβάσεως» καί Ἀναλήψεως του στούς οὐρανούς. Ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ πού ἔρχεται νά ἀκτινοβολήσει στούς ἀνθρώπους[28] πρῶτα φανερώθηκε καί ἔλαμψε «ἐν τῷ προσώπῳ Ἰησοῦ Χριστοῦ»[29]. Ὁ Ἰησοῦς μετά τήν Ἀνάσταση καί Ἀνάληψη «εἰσῆλθε» στήν Θεία δόξα[30] καί ὡς «Κύριος τῆς δόξης»[31] ἄνοιξε τόν δρόμο καί γιά τήν δόξα τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ «δόξα» τοῦ Χριστοῦ ὁλοκληρώνεται τελικά μέ τήν δόξα τῶν πιστῶν του «δεδόξασμαι ἐν αὐτοῖς»[32].

Μέ τήν Ἀνάσταση καί τήν Ἀνάληψη ἄρχισε νά ἀνατέλλει μιά νέα ἐποχή γιά τήν Ἐκκλησία, ὁ αἰώνας τοῦ μέλλοντος καί τῆς ἐσχατολογικῆς ἀποκαταστάσεως στήν δόξα τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ διά τῶν γεγονότων αὐτῶν δέν ἔχομε μόνο μιά «ἄνοδο» τοῦ Χριστοῦ στήν δύναμη καί στήν δόξα, ἀλλά καί «ἄνοδο» τοῦ ἀνθρώπου στήν σωτηριολογική καί ἐσχατολογική πληρότητα[33].

3. ΘΕΟΛΟΓΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΑΝΑΛΗΨΕΩΣ

Ἡ Ἀνάληψη εἶναι ἡ τελευταία Δεσποτική ἑορτή, δηλαδή ἡ κατάληξη τοῦ Εὐαγγελισμοῦ καί τῆς Γεννήσεως. Ὁ Ἐπιφάνιος Κύπρου ἀναλύοντας τό μέγεθος καί τήν ἀξία τῆς ἑορτῆς τῆς Ἀναλήψεως, λέγει ὅτι ὅπως ἡ κεφαλή εἶναι κόσμημα τοῦ σώματος, ἔτσι καί ἡ ἑορτή τῆς Ἀναλήψεως εἶναι στόλισμα ὅλων τῶν ἑορτῶν, εἶναι τό πλήρωμα ὅλων τῶν Δεσποτικῶν ἑορτῶν. Ἡ ἑορτή τῆς Ἀναλήψεως ἔχει ἐνισχύσει τήν εἰσδεκτικότητά μας γιά ψυχική πανευφροσύνη, διότι ὁ Ἰησοῦς ἀφοῦ ἄνοιξε

25. Λουκ. 24,54. Πράξ. 1,9.
26. Πράξ. 1, 9.
27. Πράξ. 1, 10.
28. Β΄ Κορ. 3, 18.
29. Β΄ Κορ. 4, 6.
30. Λουκ. 24, 26.
31. Α΄ Κορ. 2, 8.
32. Ἰωάν. 17, 10.
33. Γεωργ. Πατρώνου, Ἡ ἱστορική πορεία τοῦ Ἰησοῦ, ἐκδ. Δόμος, σσ. 534-536.

τούς οὐρανούς μᾶς ἔδειξε παράξενο θέαμα, δηλαδή «τήν ἡμετέραν σάρκα ἐπί θρόνου βασιλικοῦ ἐπηρμένην». Ἡ ἀξία τῆς Ἀναλήψεως βρίσκεται συνεπῶς στό γεγονός ὅτι ἡ ἀνθρώπινη σάρκα πού θεώθηκε μέ τήν ἕνωσή της μέ τήν θεία φύση στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ, κάθεται στόν Βασιλικό θρόνο, ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ Πατρός.

Ὁ Μ. Ἀθανάσιος λέγει ὅτι ἡ ἑορτή τῆς Ἀναστάσεως χαρίζει στούς ἀνθρώπους τά νικητήρια ἐναντίον τοῦ θανάτου, ἐνῶ ἡ Ἀνάληψη τοῦ Χριστοῦ ἀνάγει τόν ἄνθρωπο στόν οὐρανό. Ἄλλο ἐπομένως εἶναι ἡ νίκη ἐναντίον τοῦ θανάτου καί ἄλλο ἡ ἄνοδος τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως στόν θρόνο τοῦ Θεοῦ. Γι᾽ αὐτό καί εὔκολα μπορεῖ κανείς νά ἀντιληφθεῖ τήν ἀνωτερότητα τῆς Ἀναλήψεως ἤ ὀρθότερα τήν τελειότητα καί τό πλήρωμα τῆς θείας οἰκονομίας μέ τό γεγονός αὐτό.

Ὁ Γρηγόριος Παλαμᾶς λέγει ὅτι ἡ Ἀνάσταση συνδέεται μέ ὅλους τούς ἀνθρώπους, ἐνῶ ἡ Ἀνάληψη μόνο μέ τούς ἁγίους. Ὅλοι θά ἀναστηθοῦν κατά τήν ἡμέρα τῆς Δευτέρας Παρουσίας τοῦ Χριστοῦ, καί δίκαιοι καί ἁμαρτωλοί· δέν θά ἀναληφθοῦν ὅμως ὅλοι. Μόνο οἱ δίκαιοι θά ἀξιωθοῦν τῆς θείας αὐτῆς ἐμπειρίας. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ὁμολογεῖ: «Καί οἱ νεκροί ἀναστήσονται πρῶτον, ἔπειτα ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ περιλειπόμενοι ἅμα σύν αὐτοῖς ἁρπαγησόμεθα, ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα»[34]. Μόνο οἱ δίκαιοι θά ἀναληφθοῦν. Θά ἁρπαγοῦν μέσα στίς νεφέλες γιά νά προϋπαντήσουν τόν Χριστό ἐρχόμενο ἀπό τούς οὐρανούς. Ἀπό σωτηριολογικῆς συνεπῶς ἀπόψεως ἡ Ἀνάληψη θεωρεῖται μεγαλύτερη τῆς Ἀναστάσεως ἑορτή, ἐπειδή αὐτός πού μετέχει τῆς Ἀναλήψεως μετέχει τῆς θεώσεως[35].

Ἡ Ἀνάληψη τοῦ Ἰησοῦ στούς οὐρανούς ἀφορᾶ στήν ἀνθρώπινη μόνο φύση τοῦ Ἰησοῦ καί ὄχι στήν θεία ἡ ὁποία εἶναι πάντοτε ἑνωμένη μέ τόν Πατέρα. Ὁ Ἰησοῦς ποτέ δέν ἐγκατέλειψε τόν Πατέρα.

Ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης ἑρμηνεύοντας τό χωρίο «ἐξῆλθον παρά τοῦ Πατρός καί ἐλήλυθα εἰς τόν κόσμον. Πάλι ἀφίημι τόν κόσμον καί πορεύομαι πρός τόν Πατέρα»[36], λέγει: «Πλήν ἄν καί ἐξῆλθεν ἀπό τόν Πατέρα καί ἔγινεν ἄνθρωπος, δέν ἀφῆκεν ὅμως ποτέ Αὐτόν, ἐπειδή συγκατάβασις μέν Αὐτοῦ ἔγινε δι᾽ ὑπερβολήν ἀγαθότητος, οὐχί δέ μετάβασις τοπική, ἴδιον γάρ τῶν ὑλικῶν καί πεπερασμένων εἶναι τό νά μεταβαίνουν ἀπό τόπου εἰς τόπον, οὐχί δέ καί τῶν ἀΰλων καί ἀπείρων, Ὁποῖος εἶναι ὁ Θεός».

Ὁ Δογματολόγος Καθηγητής Ἀνδρέας Θεοδώρου σημειώνει: «Ὁ υἱός τοῦ ἀνθρώπου ἐπανέρχεται στούς πατρικούς κόλπους, ὄχι διότι εἶχε ἀποχωρισθεῖ ἀπό αὐτούς μέ τήν σάρκωσίν του, ἀλλά μέ τήν ἔννοιαν ὅτι ἀπέβαλε ὁριστικά πλέον ὅλα ἐκεῖνα πού προσέλαβεν ὡς ἄνθρωπος, τήν ὕφεσιν ἤ μᾶλλον τήν ἀπόκρυψιν τῆς δόξης του, πού προαιωνίως εἶχε στούς κόλπους τοῦ Πατρός, τήν ταπείνωσιν τῆς ἱστορικῆς ζωῆς, τήν ὀδύνην καί τό πάθος. Ὁ Λόγος στίλβει τώρα στήν ὁλοκά-

34. Α΄ Θεσ. 4, 16-17.
35. Ἱεροθέου (Μητρ.), ὅ.π., σσ. 305-307.
36. Ἰωάν. 16,28.

θαρη πατρώα δόξα του, στήν ἀκτῖνα τῆς τριαδικῆς του αἴγλης καί λαμπρότητος». Καί σέ ἕνα ἐγχειρίδιο ὀρθοδόξου Δογματικῆς, ὁ Ἰ. Καυσομενάκης καί ὁ Ἀ. Κόμπου γράφουν: «Ναί μέν πρό τῆς σαρκώσεως Αὐτοῦ ὁ Θεῖος Λόγος ὑπῆρχεν ἀϊδίως ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρός καί ἐν τῷ κόλπῳ Αὐτοῦ ὡς ἀΐδιος καί κατά φύσιν Υἱός τοῦ Θεοῦ, ἡ Ἀνάληψις ὅμως Αὐτοῦ ἐν δόξῃ καί ἡ ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρός καθέδρα σημαίνει κυρίως τήν ἄνοδο τῆς ἀποπνευματωθείσης ἀνθρωπίνης φύσεως στόν οὐρανό, δοθέντος ὅτι οὐδ' ἐπί στιγμῆς ἔπαψε νά εὑρίσκεται ὡς Θεός εἰς τόν κόλπον τοῦ Πατρός». Καί ὁ Καθηγητής Εὐάγγελος Θεοδώρου λέγει: «Τό βαθύτερο νόημα τῆς ἑορτῆς τῆς Ἀναλήψεως εἶναι ἡ ἀνύψωση τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως στόν οὐρανό ἔνθα «ὑπάρχει τό πολίτευμα ἡμῶν»[37].

Ἡ Ἀνάληψη τοῦ Κυρίου εἶναι τεράστιας σημασίας γεγονός. Τό ἐπιβεβαιώνει ὁ ὑμνωδός τῆς Ἐκκλησίας: «Θαῦμα καινοπρεπές! Ἡ βρότειος γάρ φύσις εἰς οὐρανούς ἀνῆλθεν, ἡ ἑνωθεῖσα Λόγῳ τῷ Θεῷ τῷ παντοκράτορι».

Μέ τήν ἄνοδο τῆς θεωμένης ἀνθρώπινης φύσεως στούς οὐρανούς, ἡ ἀνθρώπινη φύση βρίσκει τόν ὁριστικό τόπο διαμονῆς της. Ὁ Θεοφάνης Κεραμεύς ὑπογραμμίζει ὅτι ἡ Ἀνάληψη εἶναι «ἡ κορωνίς τῶν Μυστηρίων τοῦ Χριστοῦ. Τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἡ τελείωσις. Ἡ φύσις τῶν ἀνθρώπων εἰς τόν ἐπουράνιον θῶκον ἐνίδρυται».

Ἡ Ἀνάληψη προμηνύει καί τήν ἀνάληψη τοῦ ἀνθρώπου πού θά πραγματοποιηθεῖ κατά τήν Δευτέρα Παρουσία[38].

Οἱ ἅγιοι Πατέρες διδάσκουν ὅτι ἡ οὐσία καί τό νόημα τῆς ἑορτῆς δέν εἶναι μόνο Χριστολογικό, ἀλλά καί ἀνθρωπολογικό. Ὁ Χριστός μέ τήν Ἀνάληψή του στούς οὐρανούς ἀνύψωσε καί τήν δική μας ἀνθρώπινη φύση ὅπως προαναφέρθηκε. Ἄλλωστε ὅπως διδάσκει ὁ Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης ὅλος ὁ σκοπός καί τό ἔργο τῆς θείας οἰκονομίας συνίσταται στό «νά μήν μᾶς ἀφήσῃ κάτω εἰς τήν γῆν, ἀλλά νά μᾶς αναβιβάσῃ εἰς τόν οὐρανόν. Ἐκεῖ γάρ ἐστίν ἡ ἀληθής ἡμῶν σωτηρία, καί ἐκεῖ θέλομεν ἀπολαμβάνει τήν γλυκυτάτην θεωρίαν τοῦ παμφιλτάτου ἡμῶν Δεσπότου». Ὁ δέ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς λέγει ὅτι ὁ Ἰησοῦς μέ τήν Ἀνάληψή του δέν ἀνεβάζει τήν θεότητα, ἀφοῦ πάντοτε ἦταν ἑνωμένος μέ τόν Θεό Πατέρα του, ἀλλά ἑνθρονίζει ἄνω τήν δική μας φύση πού προσέλαβε, ὁπότε μέ τήν ἑορτή τῆς Ἀναλήψεως ἑορτάζομε τήν ἑνθρόνιση τῆς φύσεώς μας στούς οὐρανούς.

Ἡ φράση ὅτι ὁ Χριστός, ἀφοῦ ἀνελήφθη στόν οὐρανό, «ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ»[39] προέρχεται ἀπό τήν συμβολική θεολογία καί θέλει νά φανερώσει τήν θεότητα τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, ὅτι ὁ Χριστός ὡς Θεός πάντοτε ἦταν ὁμοούσιος μέ τόν Πατέρα του, ἀλλά καί ὡς Θεάνθρωπος ἀνύψωσε τήν ἀνθρώπινη φύση στόν οὐρανό καί τήν κατέστησε ὁμόθεη. Ὁ Ἰωάννης Δαμασκηνός λέγει ὅτι ἡ φράση

37. Φιλιπ. 3,20.
38. Καλλινίκου Καρούσου (Μητρ.), Ὁ Βίος καί ἡ διδασκαλία τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, τ. 3, Ἐκδ. Χρυσοπηγή, σσ. 389-393.
39. Μάρκ. 16,19.

δεξιά τοῦ Πατρός σημαίνει τήν δόξα καί τήν τιμή τῆς Θεότητος. Δηλαδή ὁ Υἱός ἔχει τήν δόξα τῆς θεότητος πού ἔχει καί ὁ Πατέρας, ἀλλά μετά τήν σάρκωση τοῦ Υἱοῦ καί τήν ἀνάληψη τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, καί αὐτή (ἡ ἀνθρώπινη φύση) μετέχει τῆς δόξας τῆς θεότητος καί ὁ Χριστός προσκυνεῖται ὡς Θεάνθρωπος ἀπό ὅλη τήν κτίση. Ἔτσι ἡ δεξιά τοῦ Πατρός εἶναι ἡ κατ' οὐσίαν ἑνότητα τοῦ Υἱοῦ μέ τόν Πατέρα, ἀφοῦ ὁ Υἱός ἔχει τήν ἴδια οὐσία ἤ φύση μέ τόν Πατέρα.

Τό ρῆμα «ἐκάθισεν» πού χρησιμοποιεῖται ἔχει μεγάλη σημασία. Μέ τό ρῆμα αὐτό πού δηλώνει στάση καί ἐγκαθίδρυση, ἐννοεῖται ὅπως λέγει ὁ Μ. Βασίλειος τό πάγιο τῆς φύσεως καί τό στήσιμό της. Ὁ Χριστός, δηλαδή, ἔχει τήν ἴδια φύση μέ τόν Πατέρα, χωρίς νά ὑποστεῖ καμιά τροπή ἤ ἀλλοίωση παραμένει Θεός στόν αἰῶνα. Ἔτσι τό «ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ» δηλώνει «τό τῆς ἀξίας ὁμότιμον».

Ἡ οὐσία τῆς ἑορτῆς τῆς Ἀναλήψεως εἶναι βαθύτατη καί τό νόημά της ὑψηλότατο. Ἐάν μέ τήν Ἀνάσταση τοῦ Ἰησοῦ νικήθηκε τό κράτος τοῦ θανάτου καί τοῦ διαβόλου, μέ τήν Ἀνάληψη ἡ φύση μας ἀνέβηκε στόν θρόνο τοῦ Θεοῦ καί μᾶς δόθηκε ἡ δυνατότητα νά φθάσομε κι ἐμεῖς στήν βίωση τῆς Ἀναλήψεως, τουτέστιν τῆς θεώσεώς μας[40].

Ἡ Ἀνάληψη προσδιορίζει ἀπό τώρα τήν οὐρανόδρομη κίνηση καί φορά τῆς Ἐκκλησίας πρός τήν πληρότητα καί ὁλοκλήρωση τῆς τελειώσεως τοῦ ἀνθρώπου κατά τούς ἔσχατους χρόνους. Ὁ μέλλοντας αἰώνας ἔχει ἤδη ἀρχίσει καί ἐπίκειται πλέον ἡ φανέρωση τῆς δόξας τοῦ Θεοῦ στόν ἄνθρωπο. Ἐξυπακούεται συνεπῶς ὅτι εἶναι ἐπιτακτική ἀνάγκη γιά ἀνάνηψη, μετάνοια, μετοχή στήν μυστηριακή ζωή τῆς Ἐκκλησίας μας καί ἄσκηση μέ σημεῖο ἀναφορᾶς τήν θέωσή μας. Εἶναι εὔλογη ὡς ἐκ τούτου ἡ βεβαιότητα ὅτι ὁ χρόνος μεταξύ τῆς Ἀναλήψεως καί τῆς Δευτέρας Παρουσίας εἶναι χρόνος πνευματικῆς ἀσκήσεως τῆς Ἱεραποστολῆς γιά τήν «ἐπισυναγωγή» τῶν ἐθνῶν στήν ποίμνη τοῦ Χριστοῦ. Εἶναι χρόνος ὄχι μόνο κηρύγματος ἀλλά καί ἀσκήσεως τῆς ποιμαντικῆς διακονίας. Μετά τήν ἀνάληψη ἐνεργοποιεῖται ἡ Ἱεραποστολή τῆς Ἐκκλησίας μέ τούς Ἀποστόλους της στόν κόσμο γιά νά ἀσκηθεῖ μέ δυναμικό τρόπο τό σωτηριολογικό ἔργο της μέσα στήν Ἱστορία καί ὡς συνέχεια τοῦ ἔργου τοῦ Χριστοῦ. Ἐάν ἀργοπορεῖ νά ἔρθει ὁ «χρόνος» τῆς Δευτέρας Παρουσίας καί τῆς πληρώσεως τῶν πάντων, αὐτό σημαίνει οὐσιαστική καθυστέρηση τοῦ ἔργου τῆς Ἱεραποστολῆς, τῆς Ἀναλήψεως καί μετανοίας. Ἡ δέ «ἀναβολή» τοῦ ἐρχομοῦ τοῦ τέλους σημαίνει ἀναμφισβητήτως ἔκφραση τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ γιά τόν κόσμο.

Μέ τήν Ἀνάσταση καί τήν Ἀνάληψη ἔχει ἤδη ἀρχίσει ἡ ἐποχή τῆς ἔντονης προσδοκίας, ἀλλά καί τῆς πιό δυναμικῆς καί δημιουργικῆς πίστεως. Ὅλοι μας τώρα, ὅπως οἱ μαθητές καί Ἀπόστολοι τότε κατά τήν στιγμή τῆς Ἀναλήψεως ἦσαν στραμμένοι πρός τά ἄνω, πρέπει κι ἐμεῖς νά εἴμαστε «ἀτενίζοντες» μέ ἐλπίδα πρός τό μέλλον καί πρός τόν οὐρανό, πού εἶναι ὁ ἀρχικός «τόπος» προελεύσεως καί

40. Ἰεροθέου (Μητρ.), ὅ.π., σσ. 308-309.

ὁ τελικός σκοπός «κατοικήσεώς» μας[41], διότι «οὐκ ἔχομεν ὧδε μένουσαν πόλιν, ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν»[42].

Ἡ Ἱεραποστολή καὶ ἡ διαποίμανση τοῦ λαοῦ τοῦ Θεοῦ στό παρόν ἔχει ἔντονο τό μελλοντικό καὶ ἐσχατολογικό αὐτό στοιχεῖο. Οἱ πιστοί ἐκζητοῦμε συνεχῶς μέσα στό παρόν τῆς Ἱστορίας «τὰ ἄνω», γιατί ἔχομε τήν αἴσθηση ὅτι ἡ τελική πολιτεία μας καὶ τό «πολίτευμά» μας βρίσκεται στούς οὐρανούς[43].

Ὁ Ἰησοῦς μέ τήν ἀνάληψη ἐγκαινίασε μιά νέα ἐποχή, τήν ἐποχή τῆς Ἐκκλησίας μέσα στήν Ἱστορία, «διά τῶν ἐπακολουθούντων σημείων» τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ[44]. Ἔτσι ὁ ἀναληφθείς Ἰησοῦς δέν εἶναι μιά ἀσώματη πνευματική παρουσία χωρίς ἱστορικό ὑπόβαθρο, μιά «μυθική» καὶ ὑπεριστορική θεολογική ὕπαρξη, ἀλλά εἶναι μιά ζωντανή καὶ αἰώνια παρουσία μέσα στό ἱστορικό Σῶμα τῆς Ἐκκλησίας[45].

4. ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΗΨΕΩΣ ΣΤΑ ΓΕΝΙΚΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ ΤΗΣ ΣΩΤΗΡΙΑΣ

Στά γενικά πλαίσια τῆς οἰκονομίας τῆς σωτηρίας τά ἐγχειρίδια τῆς ὀρθοδόξου Δογματικῆς Θεολογίας ἀναφέρουν τό μυστήριο τῆς Ἀναλήψεως στό «Βασιλικόν» ἀξίωμα τοῦ Χριστοῦ[46]. Ὅμως ἡ πρός Ἑβραίους Ἐπιστολή συνδέει τήν οὐράνια μεσολάβηση τοῦ Ἰησοῦ μέ τήν ὑπέρτατη ἱερατική ἰδιότητά του. Ὁ Ἰησοῦς ἀνελήφθη καὶ ἐκάθησε ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ ὡς ἀρχιερεύς[47].

Ἄν ἐμβαθύνομε στά μυστήρια τοῦ ἐπί τῆς γῆς βίου τοῦ Χριστοῦ ὑπό τήν ἀληθινή τριαδική ἄποψη ἡ ὁποία ἀνήκει σ' αὐτά, ἀνακαλύπτομε ὅτι ὅλη ἡ οἰκονομία τῆς ἀπολυτρώσεώς μας δέν εἶναι ἀποκλειστικά χριστοκεντρική, ἀλλά ἐπραγματοποιήθηκε «ἐν τῇ ἀδιακόπῳ ἑνότητι τοῦ Πατρός ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι».

Ἐφόσον ἡ Ἀνάληψη τοῦ Σωτῆρα ἐπραγματοποιήθηκε διά τῆς δεξιᾶς τοῦ Πατρός[48] «ἐν τῇ δόξῃ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος»[49], μποροῦμε νά ποῦμε ὅτι ὁ Πατήρ δέχεται ὡς ἀρεστή τήν θυσία τοῦ Υἱοῦ καὶ ὡς Ἀρχιερέα τόν ἀφήνει νά εἰσδύσει εἰς τά Ἅγια τῶν Ἁγίων, στήν καρδιά τοῦ οὐρανοῦ. Ἀλλά ὅπως ἡ διά τῆς δυνάμεως τοῦ Πατρός Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ ὑπῆρξε καὶ δική του Ἀνάσταση, διότι ἦταν κοινή ἐνέργεια τοῦ Πατρός καὶ τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Υἱοῦ, ἔτσι καὶ ἡ Ἀνάληψή του, ἐπειδή συνετελέσθη διά τῆς δυνάμεως τοῦ Πατρός, δέν ὑπῆρξε γι' αὐτό λιγότερο

41. Βλ. Πράξ. 1,10.
42. Ἑβρ. 13,14.
43. Φιλιπ. 3,20.
44. Μάρκ. 16,20.
45. Γεωργ. Πατρώνου, ὅ.π., σσ. 536-539.
46. Ἰ. Μεσολωρᾶ, Συμβολική Γ΄, Ἀθῆναι 1901, σ. 226, Χ. Ἀνδρούτσου, Δογματικά, Ἀθῆναι 1907, σ.211.
47. Βλ. Παν. Τρεμπέλα, μν. ἔργα, σ.187.
48. Πράξ. 2,33. Ἐφεσ. 1, 19-20.
49. Ὅταν «βλεπόντων αὐτῶν (τῶν μαθητῶν) ἐπήρθη (ὁ Ἰησοῦς) καὶ νεφέλη ὑπέλαβεν αὐτόν ἀπό τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν», Πράξ. 1,9.

καὶ δική του Ἀνάληψη. Πολλές φορές ὁ Χριστός ἀναγγέλλει ὁ ἴδιος τήν ἀναχώρησή του πρός τόν Πατέρα[50]. Ἔτσι φανερώνεται ἡ παντοδυναμία καὶ ἡ Βασιλική ἰδιότητα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Εἶναι ἐπομένως συνετό τό νά μήν διαχωρίζομε μεταξύ τους τό Βασιλικό καὶ τό Ἱερατικό ἀξίωμα τοῦ Χριστοῦ. Ὅ,τι ἀποτελεῖ κατηγορία δογματικῆς διδασκαλίας δέν πρέπει νά καθίσταται ἀπόλυτο διάφραγμα στό μοναδικό καὶ ἀκέραιο μυστήριο τῆς ἐν Χριστῷ ἀπολυτρώσεως[51]. Ὁ μεταξύ τῶν δύο ἀξιωμάτων δεσμός εἶναι περισσότερο σαφής στόν 109 ψαλμό, ὅπου ὁ ὑψούμενος Μεσσίας εἶναι καὶ Βασιλεύς[52] καὶ Ἀρχιερεύς[53].

5. ΣΩΤΗΡΙΟΛΟΓΙΚΗ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΜΥΣΤΗΡΙΟΥ ΤΗΣ ΑΝΑΛΗΨΕΩΣ

Τό γεγονός τῆς Ἀναλήψεως πρέπει νά θεωρηθεῖ ὄχι ἐπί μέρους χωριζόμενο, ἀλλά συμπλεκόμενο μέ τό σύνολο τοῦ ἔργου καὶ τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ. Ὅλος ὁ βίος τοῦ Χριστοῦ ἀπό τόν Εὐαγγελισμό ἕως τήν Ἀνάληψη καὶ τήν κάθοδο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐνέχει σωτηριολογική σπουδαιότητα[54]. Αὐτό σημαίνει ὅτι ἡ Ἀνάληψη τοῦ Ἰησοῦ πρός τούς οὐρανούς εἶναι ἡ τελείωση τῆς οἰκονομίας τῆς σωτηρίας μας, σκοπός τελικός τῆς ὁποίας εἶναι ἡ συμφιλίωση τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ ἡ θέωση τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως[55].

Στήν Ἀνάληψη πραγματοποιεῖται ἡ πληρότητα τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, διότι ἡ ἀνθρώπινη φύση, δοξαζομένη στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ, εἶναι ἀχωρίστως ἑνωμένη μέ τήν θεία φύση. Στήν Ἀνάληψη περατοῦται ἡ κίνηση ἐπιστροφῆς τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Λόγου ἀπό τοῦ βάθους τοῦ Τάφου καὶ τοῦ Ἅδου πρός τόν Πατέρα, διερχομένη ἀπό τήν Ἀνάσταση. Ἀλλά τό ἀπολυτρωτικό ἔργο τοῦ Σωτῆρος δέν περατοῦται μέ τήν Ἀνάληψη. Αὐτή καθιστᾶ πραγματοποιήσιμη τήν κάθοδο τοῦ Παρακλήτου στόν κόσμο καὶ τήν οἰκοδόμηση τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ ἐπί τῆς γῆς.

Ἡ ἐν δόξῃ Ἀνάληψη τοῦ Χριστοῦ ἀντιστοιχεῖ καὶ εἶναι συνέχεια στήν ἐπί γῆς κάθοδό του[56]. Ἐπανευρίσκομε ἄλλωστε συχνά στήν Ἀκολουθία τῆς Ἀναλήψεως αὐτή τήν βεβαίωση τοῦ ἐσωτερικοῦ δεσμοῦ τῆς Ἐνανθρωπήσεως καὶ τῆς Ἀναλήψεως[57].

---

50. Ἰωάν. 14, 23· 16, 7· 17, 13.
51. Βόρις Μπομπρινσκόϋ, ΘΗΕ, τ.2, σσ. 496-498.
52. Ψαλμ. 109, 1-3.
53. Ψαλμ. 109, 4.
54. Στό ἕνα ἀπό τά Τροπάρια τῆς Ἀναλήψεως, ἡ ὀρθόδοξη Ἐκκλησία, ψάλλει: «Τήν ὑπέρ ἡμῶν πληρώσας οἰκονομίαν καὶ τά ἐπί γῆς ἑνώσας τοῖς οὐρανίοις, ἀνελήφθης ἐν δόξῃ, Χριστέ, ὁ Θεός ἡμῶν». Κοντάκιον Ρωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ.
55. Πρβλ. Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου, Μικρά κατήχησις, Paris 1891, σειρ. 8, σσ. 25-26.
56. Ἰωάν. 3, 11-14· 8, 42. Ἐφεσ. 4, 9-10.
57. Πρβλ. τό τροπάριο: «Τῶν κόλπων τῶν πατρικῶν μή χωρισθείς, γλυκύτατε Ἰησοῦ, καὶ τοῖς γῆς ὡς ἄνθρωπος συναναστραφείς, σήμερον ἀπ' ὄρους τῶν Ἐλαιῶν ἀναληφθείς ἐν δόξῃ. Καὶ τήν πεσοῦσαν φύσιν ἡμῶν συμπαθῶς ἀνυψώσας, τῷ Πατρί συνεκάθισας... καὶ ἡμεῖς... τήν πρός ἡμᾶς σου συγκατάβασιν καὶ τήν ἀφ' ἡμῶν Ἀνάληψιν (δοξολογοῦμεν)...

Ἡ Ἀνάληψη προσλαμβάνει τήν πλήρη σημασία της σέ συσχετισμό πρός τήν Ἀνάσταση. Εἶναι ἐντυπωσιακό τό ὅτι ὁ Παῦλος γιά τόν ὁποῖο ἡ Ἀνάσταση εἶναι τό θεμέλιο τῆς σωτηρίας μας καί τῆς πίστεώς μας[58] δέν ὁμιλεῖ στό περίφημο ἐδάφιο τῆς κενώσεως παρά μόνο περί τῆς ὑψώσεως τοῦ Χριστοῦ[59].

Ὑπάρχει ἕνας ἐσωτερικός δεσμός μεταξύ Ἀναλήψεως καί σταυρικῆς θυσίας τήν ὁποία ὁ Χριστός προσέφερε ὑπέρ τῆς σωτηρίας τοῦ κόσμου. Ὅταν ἐκρεμόταν ἀπό τόν Σταυρό -λέγει ὁ Ἱερός Αὐγουστῖνος- ἐπλήρωσε γιά ἐμᾶς τήν τιμή τῆς ἀπολυτρώσεως. Ὅταν ἀνελήφθη στούς οὐρανούς εἵλκυσε πρός τόν ἑαυτόν του ὅ,τι εἶχε ἐξαγοράσει.

6. ΑΝΑΛΗΨΗ ΚΑΙ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΗ

Ἡ Ἀνάληψη χαρακτηρίζεται ἀπό μιά πνευμονολογική διάσταση ἡ ὁποία πραγματοποιήθηκε «ἐν τῇ δόξῃ καί τῇ δυνάμει τοῦ Ἁγίου Πνεύματος». Ἐπί πλέον, στήν οἰκονομία τῆς σωτηρίας μας, ἡ Ἀνάληψη προσανατολίζεται πρός τήν ἐπιφοίτηση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἄν ὁ Ἰησοῦς ἀνεβαίνει πρός τόν Πατέρα, αὐτό γίνεται γιά νά ἱκετεύσει ὅπως ἀποστείλει τό Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, τό ὁποῖο ἐκπορεύεται παρά τοῦ Πατρός[60]. Ἡ Ἀνάληψη τοῦ Ἰησοῦ εἶναι ὡς ἐκ τούτου ἀναγκαία, ἄσχετα ἄν ἡ ἀναγκαιότητα αὐτή εἶναι μυστήριο γιά τήν ἀνθρώπινη ἀντίληψη[61].

Ὁ χρόνος μεταξύ τῆς Ἀναλήψεως καί τῆς Πεντηκοστῆς εἶναι ὁ χρόνος τῆς ἀναμονῆς τῆς Ἐκκλησίας γιά τήν μεσιτεία τοῦ Ἰησοῦ. Εἶναι περίοδος προσευχῆς, δεήσεως καί ἡσυχίας, τόσο σωματικῆς ὅσο καί ψυχικῆς. Δέν μπορεῖ κανείς νά μεθέξει τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἄν δέν βρίσκεται σέ κατάσταση προσευχῆς καί ἐσωτερικῆς νήψεως. Ἄλλωστε ἡ πρακτική ζωή, δηλαδή ἡ τήρηση τῶν ἐντολῶν τοῦ Χριστοῦ, προετοιμάζει τό ἔδαφος γιά νά ἔλθει ἡ λεγόμενη καθαρά προσευχή, καί ἡ προσευχή εἶναι ἡ βασική προϋπόθεση ἀποκτήσεως καί μεθέξεως τῆς δωρεᾶς τοῦ Παναγίου πνεύματος.

Κατά τό διάστημα αὐτό μεταξύ τῆς Ἀναλήψεως καί τῆς Πεντηκοστῆς, ἡ θυσία τῆς ἀπολυτρώσεως, τό θύμα ἐξιλασμοῦ προσφέρεται καί παρουσιάζεται στόν Πατέρα ἀπό αὐτόν τόν ἀρχιερέα, ὁ ὁποῖος ἐκάθησε ἐν δόξῃ παρά τόν Πατέρα. Ἡ κάθοδος καί ἐπιφοίτηση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος κατά τήν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς δέν εἶναι τίποτα ἄλλο παρά μόνο ἡ κατάφαση τοῦ Πατρός, ἡ ἀπάντησή του στήν ἱκεσία τοῦ Υἱοῦ, ἡ συγγνώμη του πρός τό ἀνθρώπινο γένος, ἡ ἐγκαινίαση τῆς εἰρήνης καί τῆς Καινῆς Διαθήκης μεταξύ Θεοῦ καί ἀνθρώπων.

Ἡ βεβαιότητα τῆς χορηγίας τῶν πνευματικῶν αὐτῶν δωρεῶν εἶναι ὁ οὐσι-

58. Α΄ Κορ. 15, 27.
59. «Διό καί ὁ Θεός αὐτόν ὑπερύψωσε καί ἐχαρίσατο αὐτῷ ὄνομα τό ὑπέρ πᾶν ὄνομα». Φιλιπ. 2, 9 κ. ἑξ. Πρβλ. καί Ἐφεσ. 8, 9.
60. Ἰωάν. 14, 16· 15,26.
61. Ἰωάν. 16, 7. Λουκ. 24,49. Πράξ. 2, 33.

αστικός λόγος τῆς χαρᾶς τῆς Ἐκκλησίας ἐπί τῇ Ἀναλήψει τοῦ Ἰησοῦ καί τήν ἀναχώρησή του ἀπό τόν κόσμο. Εἶναι ἡ παράδοξη ἀλλά αἰτιολογημένη χαρά τοῦ χωρισμοῦ, χαρά πραγματική πού ὀφείλεται στήν βεβαιότητα τῆς ἐλεύσεως τοῦ Παρακλήτου τήν ὁποία ὑποσχέθηκε ὁ Ἰησοῦς[62]. Ἡ ἀναχώρηση τοῦ Ἰησοῦ δέν εἶναι ὡς ἐκ τούτου ἀληθινός χωρισμός, διότι «οὗτος εὑρίσκεται μεθ' ἡμῶν πάσας τάς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας»[63] καί ἡ παρουσία του πραγματοποιεῖται μεταξύ μας ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι μέχρι τῆς ἐνδόξου Δευτέρας Παρουσίας του[64].

7. ΑΝΑΛΗΨΗ ΚΑΙ ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΑΡΟΥΣΙΑ

«Οὗτος ὁ Ἰησοῦς ὁ ἀναληφθείς ἀφ' ὑμῶν εἰς τόν οὐρανόν, οὕτως ἐλεύσεται, ὅν τρόπον ἐθεάσασθε αὐτόν πορευόμενον εἰς τόν οὐρανόν»[65]. Ὁ ἀγγελικός αὐτός λόγος ἀποκαλύπτει τόν βαθύ δεσμό, ὁ ὁποῖος ὑπάρχει μεταξύ τῆς ἀνόδου τοῦ Κυρίου στούς οὐρανούς καί τῆς ἐπιστροφῆς του κατά τά τέλη τῶν καιρῶν. Θά ἐπανέλθει ὅπως ἀνεχώρησε ἐπί τῶν νεφελῶν, γιά νά εἰσαγάγει ὁριστικά τούς ἐκλεκτούς του δίπλα στόν Θεό.

Ἡ ἀκολουθία τῆς Ἀναλήψεως μᾶς ἐπιβεβαιώνει τήν ἐσχατολογική αὐτή ἀναμονή, ἡ ὁποία ὑπερβαίνει τό ἁπλοῦν γεγονός τῆς καθόδου τοῦ Ἁγίου Πνεύματος κατά τήν Πεντηκοστή[66].

Ἡ Πεντηκοστή συνεπῶς δέν τελειώνει τήν ἀναμονή αὐτή τῆς ἐπανόδου τοῦ Ἰησοῦ, ἡ ὁποία ἄρχισε κατά τήν Ἀνάληψη. Ὁ προσανατολισμός αὐτός τῆς Ἐκκλησίας πρός τόν Χριστό καθορίζει ὅλη τήν ἀποστολή τῆς Ἐκκλησίας στόν κόσμο. Ὁ Χριστός εἶναι «ὁ ἀναβάς ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τά πάντα»[67] λέγει ὁ Παῦλος, δηλαδή γιά νά πλημμυρίσει τά πάντα διά τῆς ζωοποιοῦ παρουσίας του ἐν τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι.

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος πρό πάντων στίς δύο πρός Θεσσαλονικεῖς ἐπιστολές γράφει γιά τήν Δευτέρα Παρουσία: «Αὐτός ὁ Κύριος ἐν κελεύσματι, ἐν φωνῇ ἀρχαγγέλου καί ἐν σάλπιγγι Θεοῦ καταβήσεται ἀπ' οὐρανοῦ, καί οἱ νεκροί ἐν Χριστῷ ἀναστήσονται πρῶτον, ἔπειτα ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ περιλειπόμενοι ἅμα σύν αὐτοῖς ἁρπαγησόμεθα ἐν νεφέλαις εἰς ἀπάντησιν τοῦ Κυρίου εἰς ἀέρα, καί οὕτω πάντοτε σύν Κυρίῳ ἐσόμεθα»[68]. Τήν ἴδια διαβεβαίωση δίνει καί στήν πρώτη πρός Κορινθίους ἐπιστολή:

62. Ἰωάν. 16, 7. Λουκ. 24,49.
63. Ματθ. 28, 20.
64. Βόρις Μπομπρινσκόϋ, ὅ.π., σ. 502.
65. Πράξ. 1, 11.
66. Οἱ ἄγγελοί σου, Κύριε, τοῖς Ἀποστόλοις ἔλεγον: «Ἄνδρες, Γαλιλαῖοι, τί ἑστήκατε βλέποντες εἰς τόν οὐρανόν; Οὗτος ἐστι Χριστός ὁ Θεός ὁ ἀναληφθείς ἀφ' ὑμῶν εἰς τόν οὐρανόν. Οὕτως ἐλεύσεται πάλιν, ὅν τρόπον ἐθεάσασθε αὐτόν, πορευόμενον εἰς οὐρανόν· λατρεύσατε αὐτῷ ἐν ὁσιότητι καί δικαιοσύνῃ».
67. Ἐφεσ. 4, 10.
68. Α΄ Θεσ. 4, 16-17.

«Τοῦτο δέ φημί, ἀδελφοί, σάρξ καί αἷμα Βασιλείαν Θεοῦ κληρονομῆσαι οὐ δύνανται, οὐδέ ἡ φθορά τήν ἀφθαρσίαν κληρονομεῖ. Ἰδού μυστήριον ὑμῖν λέγω, πάντες μέν οὐ κοιμηθησόμεθα, πάντες θά ἀλλαγησόμεθα, ἐν ἀτόμῳ, ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ, ἐν τῇ ἐσχάτῃ σάλπιγγι σαλπίσει γάρ, καί οἱ νεκροί ἐγερθήσονται ἄφθαρτοι, καί ἡμεῖς ἀλλαγησόμεθα· δεῖ γάρ τό φθαρτόν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν καί τό θνητόν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν»[69]. Αὐτά τά λόγια ἔχουν μυστηριώδη χαρακτῆρα. Δέν λέγονται θεωρητικά, ἀλλά ὕστερα ἀπό ὅραμα. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἶδε τήν εἰκόνα τῆς Δευτέρας Παρουσίας τοῦ Κυρίου, μέ ὅλη τήν δύναμη πού ἔχουν τέτοιου εἴδους ὁράματα καί πού δέν μπορεῖ κανείς νά τά ἐκφράσει μέ λόγια. Ὁ Κύριος θά ἔλθει ξαφνικά· θά ἀκουσθεῖ ἡ σάλπιγγα πού εἶναι τό ἀποκαλυπτικό ὄργανο καί πού ὁ ἦχος του ἀκούσθηκε καί στό Σινᾶ γιά νά ἀπαγορεύεται στόν λαό νά τό πλησιάσει. Ἀκούστηκε καί στήν Ἰεριχώ, ἑπτά ἡμέρες συνέχεα, ὥσπου ἡ πόλις ἔπεσε μέ τήν ἐπίθεση πού ἔγινε ἀπό τήν θεϊκή δύναμη. Καί ἡ Ἀποκάλυψη τοῦ Ἰωάννου λέγει, πώς μέ τό σύνθημα πού θά δώσουν οἱ σάλπιγγες θά ἐξαπολυθοῦν τά τελευταῖα «οὐαί» στόν Κύριο. Ὁ Κύριος θά κατέβει ἀπό τόν οὐρανό γιά νά καλέσει τούς νεκρούς στήν καινούργια ζωή. Ὅσοι ὅμως ζοῦν ἀκόμη, θά μεταμορφωθοῦν καί θά μείνουν σέ τέτοια κατάσταση, πού μέ τήν Ἀνάσταση τοῦ Κυρίου φάνηκε πώς εἶναι δυνατόν νά ὑπάρχει. Καί ὅλοι ὅσοι εἶναι τοῦ Χριστοῦ, μέ τρόπο μυστηριώδη θά τόν προϋπαντήσουν, καθώς θά ἔρχεται, καί θά ἑνωθοῦν μαζί του. Κατόπιν θά γίνει ἡ κρίση.

Ἡ Δευτέρα Παρουσία ἰσχύει ἀπό τώρα, σύμφωνα μέ ὅσα διδάσκει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος. Αὐτό ἔχει ἐπίδραση στήν χριστιανική ζωή καί δημιουργεῖ μιά ἐσωτερική ἀνησυχία, ὅπως ἐκείνη πού θά προέλθει μέ τήν συντέλεια τοῦ κόσμου. Ἡ τελετή τῆς Θείας Εὐχαριστίας παραπέμπει σέ κάτι τό μελλοντικό. Εἶναι θυσία καί μυστήριο, ἀλλά καί προφητεία. Καί αὐτό πού ὑπογραμμίζει εἶναι ὅ,τι ὁ Κύριος εἶπε στόν Μυστικό Δεῖπνο: «Οὐ μή πίω ἀπ' ἄρτι ἐκ τούτου τοῦ γενήματος τῆς ἀμπέλου ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης, ὅταν αὐτό πίνω μεθ' ὑμῶν καινόν ἐν τῇ Βασιλείᾳ τοῦ Πατρός μου»[70]. Εἶναι λόγια πού δέν μποροῦμε νά ποῦμε τί σημαίνουν, νοιώθομε ὅμως πώς ἐννοοῦν τήν ἀπέραντη ἐκείνη ἐκπλήρωση τῶν ἐπαγγελιῶν, ὅπως καί ἐκεῖνα τά ἄλλα: «Ἀπεκρίθη ὁ Ἰησοῦς καί εἶπεν... ἐάν τις ἀγαπᾷ με τόν λόγον μου τηρήσει, καί ὁ πατήρ μου ἀγαπήσει αὐτόν, καί πρός αὐτόν ἐλευσόμεθα καί μονήν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν»[71] καί τό «Ἰδού ἕστηκα ἐπί τήν θύραν καί κρούω· ἐάν τις ἀκούσῃ τῆς φωνῆς μου καί ἀνοίξῃ τήν θύραν, καί εἰσαλεύσομαι πρός αὐτόν καί δειπνήσω μετ' αὐτοῦ καί αὐτός μετ' ἐμοῦ»[72].

Ἡ Δευτέρα Παρουσία τοῦ Κυρίου ἐπηρεάζει καί τήν σχέση τοῦ χριστιανοῦ ἀπέναντι στά πράγματα τοῦ κόσμου. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος γράφει σχετικά μέ τίς σχέσεις πρός τίς διάφορες ἀξίες τῆς ζωῆς: «Τοῦτο δέ φημί, ἀδελφοί, ὁ καιρός

69. Α΄ Κορ. 15, 50-53.
70. Ματθ. 26, 29.
71. Ἰωάν. 14, 23.
72. Ἀποκ. 3,20.

συνεσταλμένος τό λοιπόν ἐστιν, ἵνα καί οἱ ἔχοντες γυναῖκας ὡς μή ἔχοντες ὦσι, καί οἱ κλαίοντες ὡς μή κλαίοντες, καί οἱ χαίροντες, ὡς μή χαίροντες, καί οἱ ἀγοράζοντες ὡς μή κατέχοντες, καί οἱ χρώμενοι τῷ κόσμῳ τοῦτο ὡς μή καταχρώμενοι· παράγει γάρ τό σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου. Θέλω δέ ὑμᾶς ἀμερίμνους εἶναι»[73]. Τά λόγια αὐτά τά ἔγραψε ὄχι γενικά, ἀλλά μέ τήν προοπτική, πώς μποροῦσε νά ἔλθει τότε ἡ Δευτέρα Παρουσία. Μπροστά σ' αὐτήν τά πράγματα αὐτοῦ τοῦ κόσμου εἶναι μηδαμινά. Γι' αὐτό γράφει: Μήν δημιουργεῖτε δεσμούς, γιά νά εἶσθε ἐλεύθεροι γιά ἐκείνη τήν στιγμή[74].

Ὁ Ἰησοῦς ἀναφερόμενος στήν Δευτέρα Παρουσία του εἶπε: «Ὅταν ἔλθῃ ὁ Υἱός τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ καί πάντες οἱ ἅγιοι ἄγγελοι μετ' αὐτοῦ, τότε καθίσει ἐπί θρόνου δόξης αὐτοῦ»[75]. Ἄλλωστε ἡ διδασκαλία τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ὅτι οἱ ἅγιοι θά παραληφθοῦν γιά νά ὑποδεχθοῦν τόν Χριστό πού θά ἔρχεται μέ δόξα πολλή ἔχει ἀναφορά στό σημεῖο αὐτό. Γι' αὐτό στό Σύμβολο τῆς Πίστεως ὁμολογοῦμε: «Καί πάλιν ἐρχόμενον μετά δόξης».

Ἡ ἀναφορά τῶν ἀγγέλων στήν Δευτέρα Παρουσία τοῦ Χριστοῦ προφητεύθηκε στήν Παλαιά Διαθήκη. Ὁ προφήτης Δανιήλ λέγει: «Ἐθεώρουν ἐν ὁράματι τῆς νυκτός καί ἰδού μετά τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ ὡς υἱός ἀνθρώπου ἐρχόμενος ἦν καί ἕως τοῦ Παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν ἔφθασε καί ἐνώπιον αὐτοῦ προσηνέχθη»[76]. Σ' αὐτήν ἀκριβῶς τήν ἔλευση ἀναφέρεται καί ὁ λόγος τοῦ Χριστοῦ: «Καί ὄψονται τόν Υἱόν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐπί τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ μετά δυνάμεως καί δόξης πολλῆς»[77].

Μεταξύ τοῦ χρόνου τῆς Ἀναλήψεως καί τῆς Δευτέρας Παρουσίας δέν ὑπάρχει κανένα κενό, ἀφοῦ ὑπάρχει ἡ Ἐκκλησία μέσα στήν ὁποία γινόμαστε μέλη τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ καί κοινωνοῦμε Αὐτοῦ. Ἄλλωστε, κατά τόν βαθμό πού εἶναι κανείς ὀργανικό μέλος τῆς Ἐκκλησίας καί ἀληθινό μέλος τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ, μπορεῖ νά ζήσει καί τήν Ἀνάληψη Αὐτοῦ, ὅπως ἐπίσης νά συμμετάσχει καί στήν δόξα τῆς ἐλεύσεώς του[78].

Ἡ ὥρα τῆς κρίσεως, αὐτή ἡ ἀποφασιστική στιγμή βρίσκεται στό παρόν καί ὄχι στό μέλλον, διότι ἡ στιγμή αὐτή σχετίζεται ἀμέσως μέ τό πρόσωπό του. Γιά τόν Ἰησοῦ «ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐντός ὑμῶν ἐστιν»[79] καί οἱ ἄνθρωποι ζοῦν μέσα σέ μιά νέα πραγματικότητα[80]. Ὁ Ἰησοῦς βλέπει τά πάντα νά πραγματοποιοῦνται στό πρόσωπό του καί στήν ζωή του. Στόν ληστή, πάνω στόν σταυρό, δίνει τήν δια-

73. Α΄ Κορ. 7, 29-32.
74. Romano Guardini, Ὁ Κύριος, ἐκδ. Δαμασκός, σσ. 551-553.
75. Ματθ. 25, 31.
76. Δαν. 7, 13.
77. Ματθ. 24, 30.
78. Ἱεροθέου (Μητρ.), ὅ.π., σσ. 317-318.
79. Λουκ. 10, 18.
80. Λουκ. 11,20. Μάρκ. 1, 24.

βεβαίωση, ὅτι «σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ»[81]. Ἐδῶ τά μελλοντικά γεγονότα φαίνονται νά γίνονται παρόντα. Ὅλα αὐτά, ὅπως εἶναι φυσικό, δημιουργοῦν καί τήν ἐντύπωση ἑνός ἐπικείμενου «τέλους».

Ὁ Ἰησοῦς εἶναι «ἡ ἀρχή καί τό τέλος»[82]. Μέ τό πρόσωπο καί τό ἔργο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καί ἰδιαίτερα μέ τά τελευταῖα γεγονότα τῆς πορείας του ἐπί τῆς γῆς, τά «ἔσχατα» παίρνουν τήν μορφή μιᾶς «λειτουργίας» τοῦ παρόντος. Αὐτή ἡ «λειτουργική ἐσχατολογία» εἶναι ἀναμφίβολα μιά νέα πραγματικότητα. Τό τέλος τοῦ κόσμου βρίσκεται «πλησίον» καί «ἐγγύς». Ἐκεῖνο πού ἔχει ὑψίστη σημασία μέσα στό παρόν δέν εἶναι ἡ ὁποιαδήποτε ἐγγύτητα ἤ τό ἐπικείμενο τῶν μελλοντικῶν γεγονότων, ἀλλά ἡ Ἱεραποστολική πορεία τῆς Ἐκκλησίας πρός τά ἔθνη καί ἡ δραστηριοποίηση ὅλων τῶν δυνάμεών της γιά τήν ἑνοποίηση παντός ἔθνους καί πάσης φυλῆς στήν μία ποίμνη τῶν σεσωσμένων τοῦ Χριστοῦ[83].

Ἡ Ἀνάληψη προμηνύει καί τήν ἀνάληψη τοῦ ἀνθρώπου πού θά πραγματοποιηθεῖ κατά τήν Δευτέρα Παρουσία. Μόνο οἱ δίκαιοι θά ἀναληφθοῦν. Δέν μαρτυρεῖται πουθενά ὅτι θά ἀναληφθοῦν καί οἱ ἁμαρτωλοί. Ὁ Γρηγόριος Παλαμᾶς λέγει σχετικά «ἐφόσον κατά τήν Δευτέρα Παρουσία οἱ ἄξιοι μόνο θά γευθοῦν τήν χαρά τῆς ἀναλήψεως, τήν ὁποία προοικονομεῖ ἡ Ἀνάληψη τοῦ Κυρίου, πρέπει ὅλοι νά ζήσομε κατά τό παράδειγμα τοῦ Κυρίου, ὥστε νά ἀναληφθῶμεν πρός τόν Κύριον».

Ἡ Ἀνάληψη τοῦ Κυρίου ὡς προάγγελος τῆς Δευτέρας Παρουσίας μᾶς ὑποδεικνύει, κατά τούς Πατέρες, τόν δρόμο πού πρέπει νά ἀκολουθήσομε γιά νά γίνομε σύνοικοι τοῦ Κυρίου στόν οὐρανό[84].

8. Η ΕΚ ΔΕΞΙΩΝ ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΚΑΘΕΔΡΑ (ΟΥΡΑΝΙΑ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΕΩΣ)

Ἡ ἄνοδος τοῦ Ἰησοῦ στόν οὐρανό ἀποκορυφώνεται στήν δόξα τήν ὁποία λαμβάνει ὁ Υἱός ἀπό τόν Πατέρα, ὅταν εἰσδύει στά Ἅγια τῶν Ἁγίων καί ἐγκαθίσταται ἐκ δεξιῶν τῆς δόξας. Ἡ Ἀνάληψη στούς οὐρανούς καί ἡ ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρός καθέδρα δέν εἶναι δυνατόν νά διασταλοῦν. Ἡ Ἀνάληψη συνιστᾶ τήν γήϊνη καί ἐγκόσμια ὄψη τοῦ μυστηρίου τῆς δόξας τοῦ Υἱοῦ τοῦ Ἀνθρώπου. Ἡ καθέδρα σημαίνει τήν οὐράνια καί ὑπερβατική ὄψη τοῦ μυστηρίου αὐτοῦ. Τό οὐράνιο ἱερατικό λειτούργημα καί ἡ μεσιτεία «εἰς τό διηνεκές» τοῦ Χριστοῦ[85] συνιστοῦν ἀναπαλλοτρίωτο στοιχεῖο τοῦ μυστηρίου τῆς ἀπολυτρώσεως. Τά δύο ἐπίπεδα, τό ἱστορικό (ὁ Σταυρός) καί τό οὐράνιο (ἡ ἀδιάκοπη μεσιτεία) εἶναι ἀδιαχώριστα, ἀλλά ὅμως καί διακρινόμενα.

Ἡ θυσία λοιπόν τοῦ Χριστοῦ ἡ ὁποία ἐπετελέσθη ἐφ' ἅπαξ, εἶναι τελεία καί ἔγινε ἀποδεκτή ἀπό τόν Πατέρα. Ἡ Ἀνάσταση, ἡ Ἀνάληψη καί ἡ Πεντηκοστή

81. Λουκ. 23, 43.
82. Ἀποκ. 1, 8· 21,6· 22, 13.
83. Γεωργ. Πατρώνου, ὅ.π., σσ. 541-542.
84. Καλλινίκου Καρούσου (Μητρ.), ὅ.π., σσ. 394-395.
85. Ἑβρ. 7, 3· 10, 12 καί 14.

εἶναι τά ἀναμφισβήτητα σημεῖα της. Ὁ θάνατος ὅμως τοῦ Χριστοῦ προσλαμβάνει ὁλόκληρο τό νόημά του κάτω ἀπό τήν προοπτική τῆς οὐράνιας θυσίας, ἡ ὁποία προσφέρεται διηνεκῶς ἀπό τόν Χριστό. Ἡ ἱερατική μεσιτεία του ὑπέρ τῶν ἁμαρτωλῶν δέν εἶναι δυνατόν νά ἔχει παρά μόνιμο χαρακτῆρα.

Τέλος, ὁ Ἰησοῦς εἰσῆλθε στόν οὐρανό ὄχι μόνο ὡς Ἀρχιερέας, ἀλλά καί ὡς «πρόδρομος ὑπέρ ἡμῶν»[86]. Μέ τήν εἴσοδό του στά ἅγια τῶν ἁγίων, μᾶς σύρει ὄπισθέν του στήν οἰκειότητα τῆς τριαδικῆς ζωῆς, ἡ ὁποία ἦταν ἀπρόσιτη ἕως τότε γιά τήν πεπτωκυῖα ἀνθρώπινη φύση, στόν κόλπο τῆς θείας δόξας. Σχηματίζεται ἔτσι μιά ἐπίσημη λιτανεία καί ἕνα νέφος μαρτύρων, τό ὁποῖο ὑψώνεται σέ ἀκολουθία τοῦ δεδοξασμένου Χριστοῦ[87]. Ὁ προνομιοῦχος τόπος ὅπου σχηματίζεται ἡ λιτανεία αὐτή εἶναι ἡ Ἐκκλησία, ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ, ἐπικεφαλῆς τῆς ὁποίας εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Ἀρχιερέας[88]. Ἡ κατ' ἐξοχήν ὥρα αὐτοῦ τοῦ γεγονότος εἶναι ἡ θεία Λειτουργία, ἡ εὐχαριστιακή προσφορά τῆς κοινότητας, ἡ ὁποία ἦταν ἕνα καί τό αὐτό μέ τήν οὐράνια προσφορά τοῦ Ἰησοῦ. Ἡ εὐχαριστιακή λατρεία εἶναι συνεπῶς μιά λειτουργική προβολή τῆς οὐράνιας λατρείας τήν ὁποία τελεῖ ὁ Ἀρχιερέας Ἰησοῦς, καί ἐπίσης ἡ ἀνάμνηση τῆς ἱστορικῆς θυσίας τοῦ Χριστοῦ ἐπί τοῦ Σταυροῦ[89].

9. ΟΥΡΑΝΙΑ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ

Ἡ λατρεία τῆς Ἐκκλησίας συνιστᾶ λειτουργική καί μυστηριακή ἀναπαράσταση τῆς ἐπί τοῦ Σταυροῦ θυσίας καί τῆς οὐράνιας ἱερατείας τοῦ Ἰησοῦ. Σ' αὐτή τήν ἀναπαράσταση γίνεται ἀνάμνηση καί προβολή τῆς γῆϊνης καί τῆς οὐράνιας ὄψεως τοῦ λειτουργήματός του[90]. Τό μυστήριο τῆς Ἀναλήψεως καί τῆς ἐκ δεξιῶν καθέδρας εἶναι παρόν στήν εὐχαριστιακή ἐνέργεια. Οἱ λέξεις τῆς ἀρχῆς τῆς Ἀναφορᾶς («Ἄνω σχῶμεν τάς καρδίας») καθορίζουν καλῶς τήν γενική φορά τῆς Λειτουργίας[91]. Ἡ Ἐκκλησία ὑπενθυμίζει πάντοτε τήν «ἀναληπτικήν» κίνηση, διά τῆς ὁποίας συναντοῦνται ὁ οὐρανός καί ἡ γῆ. Διά τῆς λατρείας μετέχομε στήν οὐράνια, τήν μοναδική καί αἰώνια Λειτουργία. Ὁλόκληρος ὁ οὐρανός, συγκαταβαίνει πρός ἐμᾶς καί μᾶς περιβάλλει πανταχόθεν, ἀνυψώνοντας καί μεταμορφώνοντας τό ἀνθρώπινο καί τόν χρόνο. Ὁλόκληρος ὁ ἀνθρώπινος χρόνος ἁγιάζεται καί ἀπηχεῖ τήν αἰώνια ἀξία του[92].

---

86. Ἑβρ. 7,3· 10,12 καί 14.
87. Ἑβρ. 12,1, 22-24.
88. Ἑβρ. 10,21.
89. Βόρις Μπομπρινσκόϋ, ὅ.π., σ. 504.
90. Πρβλ. Κασσιανοῦ Μπεζομπράζωφ (Ἐπισκ.), Ὁ Χριστός καί ἡ πρώτη χριστιανική γενιά, Παρίσι 1950 (ρωσιστί), σ. 270.
91. «Τά ἄνω φρονῶμεν, μή τά ἐπί τῆς γῆς καί (οἱ πιστοί) συντίθενται· καί φασιν ἐκεῖ τάς καρδίας ἔχειν, ὅπου ὁ θησαυρός ἡμῶν ἐστιν, οὗ ὁ Χριστός ἐστιν, ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρός καθήμενος». «Ἔχομεν πρός τόν Κύριον». Νικόλαος Καβάσιλας: Ἑρμηνεία τῆς Θείας Λειτουργίας, κεφ. 26, PG 150, 424D.
92. Πρβλ. Χρυσοστόμου, Εἰς τήν πρός Ἑβρ. 16,2, PG 63, 125.

Ἡ Θεία Λειτουργία προσανατολίζεται ἀπό αὐτή ταύτη τήν ἔννοια τῆς σωτηρίας μας, ἡ ὁποία εἶναι ἀκατανίκητη φορά ἀναλήψεως καί μεταμορφώσεως τῆς θεωθείσας ἀνθρώπινης φύσεως μέ τήν ἕνωσή της μετά τοῦ Χριστοῦ Ἰησοῦ εἰς τά δεξιά τοῦ Πατρός[93].

Ἡ ἴδια ἡ προσευχή τῆς Ἐκκλησίας εἶναι μιά συνεχής ἀνάληψη τοῦ ἀνθρώπου πρός τήν θεία οἰκειότητα, μία λιτανεία ἡ ὁποία σχηματίζεται καί ἀναβαίνει σέ ἀκολουθία τοῦ «Προδρόμου Ἰησοῦ» πρός τόν Πατέρα. Ὁ καρπός τῆς ἀναλήψεως αὐτῆς εἶναι ἡ θεοποίηση τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ὄχι μόνο ὑποσχόμενη στό μέλλον, ἀλλά ἐγκαινιαζόμενη ἀπό τοῦ νῦν. Τό κορυφαῖο σημεῖο τῆς θεοποιήσεως αὐτῆς εἶναι ἡ εὐχαριστιακή κοινωνία κατά τήν ὁποία ὁ ἴδιος ὁ Θεός γίνεται τροφή μας καί μᾶς μεταμορφώνει διά τῆς μετ' αὐτοῦ ἑνώσεώς μας.

Ὅπως ἀκριβῶς ἡ Ἀνάληψη τοῦ Ἰησοῦ, ἔτσι καί ἡ λειτουργική καί μυστηριακή ἀνάληψή μας, ἡ ὁποία ἐγκαινιάζεται στό μυστήριο τῆς λατρείας, δέν εἶναι φυγή ἐκ τοῦ κόσμου αὐτοῦ. Ἀντιθέτως, κατά τό μέτρο πού ἔχομε τίς καρδίες μας ἄνω, μετέχομε στήν ἱερατική λιτανεία, ἐπικεφαλῆς τῆς ὁποίας εἶναι ὁ Ἀρχιερέας καί πρόδρομος Χριστός καί εἰσδύομε στήν ὅραση τῆς οἰκειότητας τοῦ Θεοῦ καθιστάμενοι ἱκανοί νά μαρτυροῦμε αὐθεντικά «Ὅ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ὅ ἀκηκόαμεν, ὅ ἑωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, ὅ ἐθεασάμεθα καί αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν, περί τοῦ λόγου τῆς ζωῆς· καί ἡ ζωή ἐφανερώθη…»[94].

Τό θεμέλιο τῆς ἀποστολῆς τῆς μαρτυρίας εἶναι ἡ προσωπική πεῖρα μέσα στήν ζωή τῆς Ἐκκλησίας. Τό βιβλικό θέμα τῆς Ἀναλήψεως καί τό τῆς οὐράνιας Ἱερατείας τοῦ Χριστοῦ συνιστοῦν κατά πρῶτον λόγον οὐσιώδη θεολογική κατηγορία τῆς λειτουργικῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας. Προσδιορίζουν ἐξ ἴσου τήν οἰκοδομή ὀρθοδόξου θεολογίας τοῦ Εὐαγγελισμοῦ (πρός τά ἔξω), τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου (πρός τά ἔσω), τῆς ὅλης ἱερατικῆς καί βασιλικῆς μεσιτείας τῆς Ἐκκλησίας στόν κόσμο. Οἱ δύο αὐτές διαστάσεις, ἡ λειτουργική καί ἡ τῆς ἀποστολῆς, συνδεόμενες μεταξύ τους ἐσωτερικά, ἐκπροσωποῦν οὐσιαστικά τήν βαθύτερη κλήση τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία συνίσταται πρωταρχικά στήν προσευχή καί σέ ἀκατανίκητη λατρευτική καί προσκυνηματική φορά πρός συνάντηση τοῦ δοξασμένου Χριστοῦ. Ἐπίσης στό νά διεισδύσει ὁ οὐρανός στήν γῆ, νά ὑψωθεῖ κάθε ἄνθρωπος πρός τόν αἰώνιο προορισμό του καί νά ἀρθεῖ τό σύνολο τῶν ἀνθρώπων στήν λιτανεία καί προσκύνηση τῆς Ἁγίας Τριάδος[95].

---

93. Αὐτό ἐκφράζεται καλῶς στήν Εὐχαριστιακή Ἀναφορά τοῦ Χρυσοστόμου: «Σύ ἐκ τοῦ μή ὄντος εἰς τό εἶναι ἡμᾶς παρήγαγες, καί παραπεσόντας ἀνέστησας πάλιν, καί οὐκ ἀπέστης πάντα ποιῶν, ἕως ἡμᾶς εἰς τόν οὐρανόν ἀνήγαγες καί τήν Βασιλείαν σου ἐχαρίσω τήν μέλλουσαν».
94. Α΄ Ἰωάν. 1, 1-2· 3,32.
95. Βόρις Μπομπρινσκόϋ, ὅ.π., σσ. 505-508.

ΙΗ΄. Η ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΗ

1. ΕΝΝΟΙΟΛΟΓΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ

Ἡ Πεντηκοστή εἶναι ἡ ἡμέρα τῆς καταπέμψεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἀπό τόν Κύριο πρός τούς μαθητές του στά Ἱεροσόλυμα. Εἶναι ἡ γενέθλιος ἡμέρα τῆς Ἐκκλησίας μας καί καλεῖται ἀκόμα καί «Ἡμέρα τοῦ Πνεύματος». Ἀνήκει στίς κινητές Δεσποτικές ἑορτές καί τελεῖται πενῆντα ἡμέρες ἀπό τήν Κυριακή τῆς Ἀναστάσεως καί κατ' ἀνάγκη συμπίπτει πάντοτε Κυριακή. Τήν δέ ἀμέσως ἑπόμενη ἡμέρα Δευτέρα, ἡ ὁποία εἶναι ἡ Πεντηκοστή ἡμέρα μετά τό Πάσχα τελεῖται ἡ ἑορτή τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Ἐκτός ἀπό τήν Κυριακή τῆς Πεντηκοστῆς κατά τήν ὁποία ἑορτάζεται τό παραπάνω γεγονός, ἡ ἀρχαιοτέρα Ἐκκλησία ὀνόμαζε Πεντηκοστή καί ὁλόκληρο τό χρονικό διάστημα τῶν πενῆντα ἡμερῶν ἀπό τήν Κυριακή τοῦ Πάσχα. Θεωροῦσε δέ αὐτό σάν συνεχῆ ἑορτή χαρμόσυνη καί σέ ὅλη τήν διάρκεια αὐτοῦ τοῦ διαστήματος οὔτε νηστεῖες, οὔτε γονυκλισίες ἐπιτρεπόταν· ἐδιαβάζονταν δέ οἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων καί ἐγίνονταν οἱ βαπτίσεις τῶν κατηχουμένων.

Ἡ χριστιανική ἑορτή τῆς Πεντηκοστῆς παρουσιάσθηκε πιθανῶς πρωταρχικά ἀπό τούς ἐξ Ἰουδαίων χριστιανούς ὡς κάτι ἀντίστοιχο πρός τήν σχετική ἰουδαϊκή ἑορτή. Οἱ Ἰουδαῖοι τήν πεντηκοστή ἡμέρα ἀπό τοῦ Πάσχα ἑόρταζαν τήν «ἑορτή τῶν ἑβδομάδων»(=7Χ7)[1] ἡ ὁποία ἐκλήθη βραδύτερα «Πεντηκοστή», ἡ ὁποία ἐκαλεῖτο καί ἑορτή τῆς συγκομιδής: «Ἑορτή θερισμοῦ πρωτογεννημάτων»[2]. Ἡ ἑορτή αὐτή «διήρκει μίαν ἡμέραν καί συνίστατο εἰς τήν προσφοράν δύο σιτηρῶν ἄρτων ἐκ λεπτοῦ ἀλεύρου ὡς πρωτολίων[3], μεθ' ὁλοκληρώσεως 7 ἀμνῶν, ἑνός νέου ταύρου, δύο κριῶν, ἑνός τράγου καί δύο ἀμνῶν ὡς θυσίας εἰρηνικῆς. Κατά τήν παράδοσιν καί ὁ δεκάλογος ἐδόθη εἰς τόν Μωϋσῆν τήν 50ήν μετά τό Πάσχα ἡμέραν[4] καί διά τοῦτο τήν Πεντηκοστήν συνήρτων μεταγενεστέρως οἱ Ἰουδαῖοι πρός τό ἱστορικόν τοῦτο γεγονός»[5].

Ἡ Πεντηκοστή, ὅπως ἄλλωστε καί τό Πάσχα, ἑορτές καί τῶν Ἑβραίων, ἦταν

---

1. Ἐξ. 34, 22. Δευτερ. 16,10,16.
2. Ἐξ. 23, 16.
3. Ἐξ. 34, 22.
4. Ἐξ. 19, 1 κ.ἑξ.
5. Λεωνίδου Ι. Φιλιππίδου, Ἱστορία τῆς ἐποχῆς τῆς Καινῆς Διαθήκης ἐξ ἀπόψεως παγκοσμίου καί πανθρησκειακῆς. Ἀθῆναι 1958, σσ. 476-477.

τύπος (προεικόνιση - προτύπωση - προαναγγελία) τοῦ δικοῦ μας Πάσχα καὶ τῆς δικῆς μας Πεντηκοστῆς. Οἱ Ἑβραῖοι κατὰ τὸ Πάσχα ἑόρταζαν καὶ ἑορτάζουν τὸ κατὰ θαυματουργικὸ τρόπο πέρασμά τους ἀπὸ τὴν Ἐρυθρὰ θάλασσα καὶ τὴν σωτηρία τους ἀπὸ τὴν δουλεία τοῦ Φαραώ. Ἦταν δηλαδὴ ἡ ἡμέρα τῆς Ἐξόδου τους ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο καὶ τῆς ἀποτινάξεως τοῦ ζυγοῦ τῆς δουλείας. Ἡ δὲ Πεντηκοστὴ τους ἦταν ἡ ἡμέρα τῆς παραδόσεως τῶν πλακῶν τοῦ Νόμου ἀπὸ τὸν Θεὸ στὸν Μωϋσῆ, πάνω στὸ ὄρος Σινᾶ.

Τὸ δικό μας Πάσχα εἶναι ἡ ἡμέρα τῆς Ἐξόδου μας ἀπὸ τὴν χώρα τῆς σκιᾶς καὶ τοῦ θανάτου, τῆς ἀποτινάξεως τοῦ ζυγοῦ τῆς ἁμαρτίας καὶ τῆς ἀπαλλαγῆς μας ἀπὸ τὴν τυραννία τοῦ διαβόλου, καθὼς καὶ τῆς εἰσόδου μας στὴν χώρα τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀφθαρσίας, στὴν ὁλόφωτη Βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Ἡ δὲ δική μας Πεντηκοστὴ εἶναι ἡ ἡμέρα τῆς καθόδου Αὐτοῦ τούτου τοῦ τρίτου προσώπου τῆς Ἁγίας Τριάδος, τοῦ ὁμοουσίου καὶ ζωοποιοῦ Πνεύματος τὸ ὁποῖο «ὅλον συγκροτεῖ τὸν θεσμὸν τῆς Ἐκκλησίας» καὶ διὰ τῆς χάριτός του ἀνακαινίζει τὶς καρδιές μας καὶ μᾶς καθιστᾶ «λάμποντας, ἀστράπτοντας, ἡλλοιωμένους».

Οἱ Ἑβραῖοι ἔλαβαν κατὰ τὴν Πεντηκοστὴ ἀτελῆ καὶ προσκαίρου ἰσχύος Νόμον. Ἐμεῖς ἐλάβαμε Πνεῦμα Ἅγιον. Τὴν μεγάλη ἐπαγγελία τοῦ Πατρός, τὸν βασιλεύοντα εἰς αἰῶνας αἰώνων, ὁ ὁποῖος παραμένει ἔκτοτε συνεχῶς στὴν Ἐκκλησία καὶ τὴν ὁδηγεῖ «εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν», δηλαδὴ σὲ ἀπαρασάλευτη τήρηση τῆς ὀρθοδόξου πίστεως.

Ἡ ἑορτὴ τῆς Πεντηκοστῆς συμπεριελήφθηκε στὸ λεγόμενο «Δωδεκάορτο» τῆς Ἐκκλησίας μας, γιατὶ εἶναι ἡ τελευταία ἑορτὴ μέσα στὸν κύκλο τῆς Θείας Οἰκονομίας. Καὶ ἀναντίρρητα μὲ τὴν προοπτικὴ τοῦ «παρόντος αἰῶνος» ἡ ἑορτὴ αὐτὴ ἀναγνωρίζεται χρονικὰ σὰν ἡ «ἐσχάτη μεγάλη ἡμέρα» τῆς σωτηρίας μας. Κατ' αὐτὴ τὴν ἡμέρα συγκροτεῖται ὁ θεσμὸς τῆς Ἐκκλησίας, μὲ τὴν κάθοδο τοῦ Παρακλήτου «ἐν πυρίναις γλώσσαις» καὶ τὴν ἔκχυση τῶν χαρισμάτων τῆς θείας του Χάριτος σὲ ὅλους τοὺς πιστούς. Ἡ ἐνανθρώπηση τοῦ Χριστοῦ ἀπέβλεπε στὴν νίκη ἐναντίον τοῦ θανάτου καὶ στὴν ἔλευση τοῦ Παναγίου Πνεύματος στὴν καρδιὰ τῶν ἀνθρώπων. Σκοπὸς τῆς Ἐκκλησιαστικῆς καὶ πνευματικῆς ζωῆς ἄλλωστε, εἶναι νὰ γίνομε μέλη τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ καὶ νὰ λάβομε τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Τὰ δύο αὐτὰ συνδέονται μεταξύ τους ἀναπόσπαστα.

Ὁ Ἱερὸς ὑμνογράφος ἀποκαλεῖ τὴν Πεντηκοστὴ τελευταία ἑορτὴ ἀπὸ πλευρᾶς ἀναπλάσεως καὶ ἀνακαινίσεως τοῦ ἀνθρώπου: «Τὴν μεθέορτον πιστοὶ καὶ τελευταίαν ἑορτὴν ἑορτάσωμεν φαιδρῶς· αὕτη ἐστὶ Πεντηκοστή, ἐπαγγελίας συμπλήρωσις καὶ προθεσμία». Ἔτσι, ἐὰν ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς Ἐνσαρκώσεως τοῦ Λόγου καὶ τῆς θείας οἰκονομίας, ἡ Πεντηκοστὴ εἶναι τὸ τέλος, δεδομένου ὅτι τότε διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὁ ἄνθρωπος γίνεται μέλος τοῦ ἀναστημένου Σώματος τοῦ Χριστοῦ. Ἡ Πεντηκοστὴ καθὼς ἐπίσης καὶ τὰ σχετικὰ μὲ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα καὶ τὸν Χριστό, μποροῦν νὰ ἐνταχθοῦν μέσα στὸ πλαίσιο αὐτό, ἀφοῦ δὲν

μπορεῖ νά νοηθεῖ Χριστολογία ἔξω ἀπό τήν Πνευματολογία, οὔτε Πνευματολογία ἔξω ἀπό τήν Χριστολογία[6].

Στήν προχριστιανική ἐποχή ἦταν ἄγνωστη καί αὐτή αὔτη ἡ ὕπαρξη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὅπως καί τοῦ μυστηρίου τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ἄλλοι μέν ἀπό τούς ἀρχαίους λαούς ἐπίστευαν ἕνα Θεόν, ὅπως ὁ Ἰσραηλιτικός λαός καί μερικοί ἀπό τούς Ἕλληνες σοφούς, ἄλλοι δέ, οἱ περισσότεροι, ἐλάτρευαν πολλούς θεούς. Δέν εἶχαν ὅμως καμιά γνώση περί τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ, ἐπομένως καί περί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Στά θεόπνευστα βιβλία τῆς Π. Διαθήκης ἐγίνετο βέβαια λόγος περί Ἁγίου Πνεύματος, ἀλλά πολύ συνεσκιασμένα, ὥστε νά μήν μποροῦν νά ἀντιληφθοῦν οἱ Ἑβραῖοι ὅτι ἐπρόκειτο περί τοῦ τρίτου προσώπου τῆς Ἁγία Τριάδος, περί ἀπειροτελείου Θεοῦ, ἴσου καί ὁμοουσίου πρός τόν Θεόν Πατέρα.

Ὅπου στήν Ἁγία Γραφή ἀπαντοῦσαν λέξεις περί τοῦ πνεύματος, ἐνόμιζαν ὅτι ὑπενοεῖτο ἡ ἄπειρη δύναμη, ἡ ἀγαθοποιός ἐπίδραση, οἱ πλούσιες δωρεές τοῦ ἑνός καί μοναδικοῦ Θεοῦ. Καί ἔπρεπε νά ἀκουσθεῖ στήν γῆ ἡ διδασκαλία τοῦ Θεανθρώπου, νά γραφοῦν τά θεόπνευστα βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης, νά δοθεῖ πλουσιότατος φωτισμός τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στήν Ἐκκλησία καί τούς πιστούς γιά νά μπορέσομε νά ἐννοήσομε τί ἐσήμαιναν στήν Παλαιά Διαθήκη φράσεις «πνεῦμα Θεοῦ», «πνεῦμα τοῦ στόματος Αὐτοῦ», «πνεῦμα συνέσεως», «πνεῦμα θεῖον», «πνεῦμα Κυρίου» κ.ἄ.

Ἔτσι στόν δεύτερο στίχο τοῦ πρώτου κεφαλαίου τῆς Γενέσεως γράφεται, ὅτι «πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος». Οἱ Ἑβραῖοι ἐνόμιζαν ὅτι ἐπρόκειτο ἤ περί ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ ἤ περί ἀνέμου. Ὁ Μ. Βασίλειος ὅμως ἀπό τό Ἅγιον Πνεῦμα φωτιζόμενος διεκήρυξε ὅτι ὑπό τήν φράση αὐτή νοεῖται τό Πνεῦμα τό Ἅγιον, τό ὁποῖο περιέβαλλε καί περιέθαλπε, ἐνέχυνε καί ἐκαλλιεργοῦσε τήν πρώτη ζωή στά ὕδατα πού ἐκάλυπταν τήν γῆ.

Ἀλλά καί τίς πλούσιες δωρεές τοῦ Ἁγίου Πνεύματος δέν εἶχαν λάβει οἱ πρό Χριστοῦ ἄνθρωποι, οὔτε οἱ Πατριάρχες καί οἱ δίκαιοι, οὔτε οἱ προφῆτες καί ἀρχιερεῖς τοῦ Ἰσραήλ. Λίγες μόνο ἀκτῖνες τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἶχαν λάβει μερικοί, ὅπως οἱ προφῆτες καί οἱ συγγραφεῖς τῶν θεοπνεύστων βιβλίων τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Αὐτό βεβαιώνει καί ὁ Ἀπόστολος Πέτρος λέγων: «Ὑπό πνεύματος Ἁγίου φερόμενοι ἐλάλησαν ἅγιοι Θεοῦ ἄνθρωποι»[7]. Καί στό θεόπνευστο Σύμβολο τῆς Πίστεως ἐπαναλαμβάνομε καί διακηρύττομε, ὅτι τό Πνεῦμα τό Ἅγιον ἦταν «τό λαλῆσαν διά τῶν προφητῶν» καί τό ὁποῖο δέν ὑπῆρξε ποτέ ξένο πρός τήν εἰς τόν κόσμο θεία οἰκονομία, ὅπου ἐκδηλωνόταν ἡ κοινή βουλή τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ἦταν ἐπίσης παρόν τόσο στό ἔργο τῆς δημιουργίας, ὅσο καί στό τῆς ἀπολυτρώσεως. Τό Ἅγιο πνεῦμα εἶναι τό τά πάντα πληροῦν, κατά τόν Ἅγιο Βασίλειο: «Χριστοῦ ἐπιδημία· καί τό Πνεῦμα προτρέχει. Ἔνσαρκος παρουσία· καί τό Πνεῦμα ἀχώριστον. Ἐνεργήματα δυνάμεων, χαρίσματα ἰαμάτων, διά τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου, Δαίμονες

6. Ἱεροθέου (Μητρ.), ὅ.π., σ. 334.
7. Β΄ Πέτρ. 1,21.

ἀπηλαύνοντο ἐν τῷ Πνεύματι τοῦ Θεοῦ. Διάβολος κατηργεῖτο συμπαρόντος τοῦ Πνεύματος. Ἁμαρτιῶν ἀπολύτρωσις ἐν τῇ χάριτι τοῦ Πνεύματος... οἰκείωσις πρὸς Θεὸν διὰ τοῦ Πνεύματος... Ἡ ἐκ νεκρῶν ἐξανάστασις τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Πνεύματος»[8].

2. ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΣ ΕΟΡΤΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΗΣ ΤΩΝ ΕΒΡΑΙΩΝ ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΛΙΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΤΟΥ

Ἡ πρώτη φορὰ ποὺ οἱ μαθητὲς καὶ οἱ ἄνθρωποι ἄκουαν τόσο καθαρὰ ὅτι ὑπῆρχε Ἅγιον Πνεῦμα καὶ ὅτι πλουσιόδωρο θὰ κατερχόταν στοὺς ἀνθρώπους, περιγράφεται στὸ Εὐαγγελικὸ ἀνάγνωσμα ποὺ ἀναφέρεται στὴν παρουσία τοῦ Χριστοῦ στὸν Ναό, κατὰ τὴν ἕβδομη ἡμέρα τῆς ἑορτῆς τῆς Σκηνοπηγίας, μιᾶς ἀπὸ τὶς τρεῖς μεγαλύτερες ἑορτὲς τῶν Ἑβραίων[9].

Κατὰ τὴν ἕβδομη, τὴν τελευταία καὶ περισσότερο ἐπίσημη ἡμέρα τῆς ἑορτῆς αὐτῆς ἦλθε ὁ Κύριος στὸν Ναό. Τὴν ὥρα ἐκείνη ὁ ἱερέας φορῶν τὴν ἐπίσημη στολή του καὶ κρατῶν στὰ χέρια του χρυσὸ δοχεῖο γεμᾶτο νερό, ἀνέβηκε στὸ θυσιαστήριο· ἔχυσε τὸ νερὸ πρὸς Δυσμάς, στράφηκε κατόπιν πρὸς Ἀνατολὰς καὶ ἀπὸ δύο ἄλλα ἀσημένια δοχεῖα ἔχυσε οἶνο. Κατὰ τὴν διάρκεια αὐτῆς τῆς τελετῆς ἀντηχοῦσαν τὰ κύμβαλα καὶ τὰ μουσικὰ ὄργανα. Ὅλος ὁ λαὸς ἔψαλλε καὶ ἐκυριαρχοῦσε ἕνας ἀπερίγραπτος χαρμόσυνος ἐνθουσιασμός. Ἐπικρατοῦσε τέτοια χαρά, ὥστε οἱ ραββῖνοι ἐσυνήθιζαν νὰ λέγουν ὅτι ὅποιος δὲν ἔλαβε μέρος σ' αὐτὴ τὴν πανήγυρη, δὲν γνωρίζει τί εἶναι χαρά.

Ἀλλὰ αὐτὴ ἡ ἑορτή, ἡμέρα εὐγνωμοσύνης τοῦ ἰουδαϊκοῦ λαοῦ πρὸς τὸν εὐεργέτη Θεό, εἶχε ἕνα συμβολικὸ χαρακτῆρα. Μὲ τὸ νερὸ ποὺ σὰν σπονδὴ ἔχυνε ὁ ἱερέας ἐσυμβολίζονταν οἱ πλούσιες καὶ ζωογόνοι δωρεὲς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, οἱ ὁποῖες θὰ ἐδίδονταν στοὺς ἀνθρώπους κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Κύριος στράφηκε κατὰ τὴν ὥρα ἐκείνη πρὸς τὰ πανηγυρίζοντα πλήθη τῶν Ἑβραίων καὶ μὲ φωνὴ μεγάλη, ὥστε νὰ ἀκουσθεῖ ἀπὸ ὅλους «Ἔκραξε λέγων· ἐάν τις διψᾶ ἐρχέσθω πρός με καὶ πινέτω. Ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, καθὼς εἶπεν ἡ γραφή, ποταμοὶ ἐκ τῆς κοιλίας αὐτοῦ ρεύσουσιν ὕδατος ζῶντος. Τοῦτο δὲ εἶπε περὶ τοῦ Πνεύματος οὗ ἔμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν»[10].

Ἐάν κάποιος διψᾶ γιὰ πνευματικὰ καὶ αἰώνια ἀγαθά, γιὰ τὴν λύτρωση, τὴν εἰρήνη καὶ τὴν χαρά, γιὰ τὶς ἀνεκτίμητες δωρεὲς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἂς ἔλθει κοντά μου καὶ ἂς πιεῖ τὸ ζωογόνο πνευματικὸ ὕδωρ τῆς θείας ἀληθείας. Σ' αὐτὸ θὰ βρεῖ τὴν πλήρη ἱκανοποίηση. Ἀκόμη, αὐτὸς ποὺ πιστεύει σέ μένα, θὰ γίνει μιὰ ἀνεξάντλητη πηγὴ καὶ ἀπὸ μέσα του θὰ τρέξουν ποτάμια ποὺ θὰ ζωογονοῦν τόν

8. Μ. Βασιλείου, «Περὶ Ἁγίου Πνεύματος», 19,49, PG 32, 157 AB – Γρηγ. Θεολόγου, Λόγος 31, 29, PG 36, 165 B.
9. Ἰωὰν. 7, 37-52, 8,12.
10. Ὅ.π., 7,38-39.

ἴδιο καὶ θὰ ἀνασταίνουν καὶ τοὺς γύρω. Καὶ προσθέτει ὁ Ἱερὸς Εὐαγγελιστὴς ὅτι μὲ τὰ ἀλληγορικὰ αὐτὰ λόγια ἐννοοῦσε ὁ Κύριος τὸ Ἅγιον Πνεῦμα τὸ ὁποῖο θὰ ἐλάμβαναν ὅλοι ὅσοι θὰ ἐπίστευαν εἰς αὐτόν. Γιατὶ μέχρι τότε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐπὶ τὸν λαὸν δὲν ὑπῆρχε. Μερικὰ μόνο χαρίσματα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐχορηγοῦντο σὲ λίγους ἐκλεκτοὺς ἀνθρώπους, ὅπως π.χ. ἦσαν οἱ Πατριάρχες καὶ οἱ Προφῆτες. Καὶ αὐτό, γιατὶ ὁ Χριστὸς δὲν εἶχε ἀκόμα δοξασθεῖ μὲ τὴν λυτρωτικὴ θυσία του, μὲ τὴν κοσμοχαρμόσυνη Ἀνάσταση καὶ τὴν ἔνδοξη Ἀνάληψή του.

3. ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΔΙΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΗΣ

Ἐὰν ὁ Χριστὸς εἶναι «ἡ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, ἥτις ἐστὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ», τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἶναι «τὸ πλήρωμα τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληρουμένου». Ἔτσι οἱ δύο ὁρισμοὶ τοὺς ὁποίους δίδει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος περὶ τῆς Ἐκκλησίας[11] ἐπισημαίνουν σ' αὐτὴ δύο διαφορετικοὺς πόλους ποὺ ἀνταποκρίνονται σὲ δύο θεῖα πρόσωπα. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι σῶμα, καθ' ὅσον ὁ Χριστὸς εἶναι ἡ κεφαλή της. Εἶναι πλήρωμα καθ'ὅσον τὸ Ἅγιον Πνεῦμα τὴν ζωογονεῖ, τὴν πληροῖ θεότητος, διότι ἡ θεότητα κατοικεῖ σωματικῶς σ' Αὐτήν, ὅπως κατοικοῦσε στὴν θεωθεῖσα ἀνθρώπινη φύση τοῦ Χριστοῦ.

Μποροῦμε νὰ ποῦμε ἀπὸ κάποια ἄποψη ὅτι τὸ ἔργο τοῦ Χριστοῦ προετοίμαζε τὸ ἔργο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἡ Πεντηκοστὴ ἐμφανίζεται ἐπομένως ὡς ὁ σκοπός, τὸ ὕστατο τέλος τῆς ἐπὶ τῆς γῆς θείας οἰκονομίας. Ὁ Χριστὸς ἐπανέρχεται πρὸς τὸν Πατέρα, διὰ νὰ κατέλθει τὸ Πνεῦμα: «Συμφέρει ὑμῖν ἵνα ἐγὼ ἀπέλθω, ἐὰν γὰρ ἐγὼ μὴ ἀπέλθω, ὁ Παράκλητος οὐκ ἐλεύσεται πρός ὑμᾶς. Ἐὰν δὲ πορευθῶ, πέμψω αὐτὸν πρός ὑμᾶς»[12].

Ἡ κάθοδος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἔγινε κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς Κυριακῆς. Ἡ ἀξία τῆς Κυριακῆς φαίνεται καὶ στὸ σημεῖο αὐτό, ἀφοῦ κατ' αὐτὴν ἔγιναν τὰ μεγάλα Δεσποτικὰ γεγονότα. Κατὰ τὸν ἅγιο Νικόδημο τὸν Ἁγιορείτη, τὴν πρώτη ἡμέρα, δηλαδὴ τὴν Κυριακή, ἄρχισε ἡ δημιουργία τῆς κτίσεως, ἀφοῦ τότε δημιουργήθηκε τὸ φῶς· τὴν Κυριακὴ ἄρχισε ἡ ἀνακαίνιση τῆς κτίσεως, μὲ τὴν Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ. Κατὰ τὴν Κυριακὴ ἔγινε ἡ τελείωση τῆς κτίσεως μὲ τὴν κάθοδο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἡ δημιουργία τῆς κτίσεως ἔγινε ἀπὸ τὸν Πατέρα συνεργούντων τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· ἡ ἀνακαίνιση ἔγινε ἀπὸ τὸν Υἱό, εὐδοκίᾳ τοῦ Πατρὸς καὶ συνεργίᾳ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· καὶ ἡ τελείωση τῆς κτίσεως ἔγινε ἀπὸ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τὸ ὁποῖο ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ πέμπεται διὰ τοῦ Υἱοῦ.

Μὲ αὐτὴ τὴν ἀναφορὰ δίνομε σημασία στὰ πρόσωπα τὰ ὁποῖα πρωτοστάτησαν στὴν δημιουργία, τὴν ἀνακαίνιση καὶ τὴν τελείωση τῆς κτίσεως, ἀλλὰ τελικὰ κοινὴ εἶναι ἡ ἐνέργεια τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ καὶ ποτὲ δὲν μπορεῖ νὰ χωρισθεῖ καὶ νὰ ἀπομονωθεῖ ἕνα πρόσωπο ἀπὸ τὰ ἄλλα πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος.

---

11. Ἐφεσ. 11, 23.
12. Ἰωὰν. 16, 7· Vladimir Lossky, Ἡ μυστικὴ θεολογία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Θεσσαλονίκη 2007, σσ. 183-186.

Σύμφωνα μὲ τὴν ὀρθόδοξη Θεολογία ἄλλο εἶναι ὁ λόγος περὶ τοῦ Θεοῦ (θεολογία) καὶ ἄλλο ὁ λόγος περὶ τῆς Ἐνσαρκώσεως (οἰκονομία). Τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς θεολογοῦμε ἐπομένως ὀρθόδοξα, γιατὶ μαθαίνομε ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι Τριαδικός. Πατήρ, Υἱὸς καὶ Ἅγιον Πνεῦμα. Σύμφωνα μὲ τὴν ὀρθόδοξη ἀποκαλυπτικὴ διδασκαλία ὁ Πατὴρ εἶναι ἄναρχος, ἀναίτιος καὶ ἀγέννητος, δηλαδὴ δὲν ἔχει ἀπὸ κανένα τὴν αἰτία τῆς ὑπάρξεώς του. Ὁ Υἱὸς προέρχεται ἀπὸ τὸν Πατέρα γεννητῶς, τὸ δὲ Ἅγιον Πνεῦμα προέρχεται ἀπὸ τὸν Πατέρα ἐκπορευτῶς. Αὐτοὶ οἱ ὅροι ἀγεννησία, γέννηση καὶ ἐκπόρευση, μᾶς ἀποκαλύφθηκαν ἀπὸ τὸν Χριστό. Παραμένουν ὅμως μυστήριο, γιατὶ δὲν μποροῦμε νὰ τοὺς κατανοήσουμε λογικά. Τὸ γεγονὸς εἶναι ὅτι ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα προέρχονται ἀπὸ τὸν Πατέρα μὲ διαφορετικὸ τρόπο, δηλαδὴ ἔχουν ἰδιαίτερο ὑποστατικὸ ἰδίωμα, τρόπο ὑπάρξεως, ἀλλὰ ἔχουν τὴν ἴδια οὐσία μὲ Αὐτόν.

Ἡ κάθοδος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς, δὲν μπορεῖ νὰ ἐννοηθεῖ ὡς Ἐνανθρώπηση, ἀφοῦ μόνο ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἐνανθρώπησε, ἀλλὰ ὡς ὑποστατικὴ φανέρωσή του στὸν κόσμο ποὺ μεταμόρφωσε τοὺς Μαθητὲς καὶ τοὺς ἔκανε ἀπὸ θνητοὺς ἀνθρώπους, ζωντανὰ μέλη τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ[13].

Γιὰ τὴν μυστικὴ παράδοση τῆς Ἀνατολικῆς Χριστιανοσύνης ἡ Πεντηκοστὴ παρέχει στὰ ἀνθρώπινα πρόσωπα τὴν παρουσία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τὴν ἀπαρχὴ τοῦ ἁγιασμοῦ καὶ δηλώνει τὸν σκοπό, τὸ ὕστατο τέλος, σημειώνοντας συγχρόνως τὴν ἀρχὴ τῆς πνευματικῆς ζωῆς. Ὅπως κατῆλθε τὸ Ἅγιον Πνεῦμα στοὺς μαθητὲς μὲ μορφὴ πυρίνων γλωσσῶν, κατέρχεται ἀοράτως στοὺς νεοβαπτισθέντες διὰ τοῦ μυστηρίου τοῦ Χρίσματος τὸ ὁποῖο ἀκολουθεῖ ἀμέσως τὸ μυστήριο τοῦ Βαπτίσματος. Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐνεργεῖ στὰ δύο μυστήρια· ἀναγεννᾶ τὴν φύση ἐξαγνίζοντάς την καὶ τὴν ἑνώνει στὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ, μεταδίδοντας στὸ ἀνθρώπινο πρόσωπο τὴν θεότητα, τὴν κοινὴ ἐνέργεια τῆς Ἁγίας Τριάδος, δηλαδὴ τὴν χάριν. Ὁ στενὸς δεσμὸς τῶν δύο αὐτῶν μυστηρίων, Βαπτίσματος καὶ Χρίσματος, εἶναι ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο ἡ ἄκτιστος καὶ θεοῦσα δωρεά, τὴν ὁποία ἡ κάθοδος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος παρέχει στὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας, καλεῖται συνήθως «Βαπτισματικὴ Χάρις»[14].

Ἡ ἑορτὴ τῆς Πεντηκοστῆς ἐξήρθη ὡς ἡ αἰτία ἡ τελειώσασα τὴν Ἐκκλησία. «Ἡ Ἐκκλησία ὑφίστατο πρὸ τῆς Πεντηκοστῆς, αἱ βάσεις τῆς ὀργανώσεώς της εἶχον τεθεῖ, ἡ ἱεραρχία εἶχε διαρθρωθεῖ, τὰ μυστήρια εἶχον παραδοθεῖ, ἔλειπεν ὅμως ἡ ζωτικὴ πνοή, ἥτις θὰ ἔθετεν εἰς κίνησιν τὸν ἀκινητοῦντα τῆς Ἐκκλησίας ὀργανισμὸν πρὸς ἀπολύτρωσιν τοῦ κόσμου. Ἡ Ἐκκλησία ὡμοίαζε πρὸ τῆς Πεντηκοστῆς πρὸς τὸ ἀνθρώπινον σῶμα πρὶν ἢ δεχθῇ τὴν ζωογόνον πνοὴ τοῦ Δημιουργοῦ»[15]. Ὁ Ἱερὸς

13. Ἱεροθέου (Μητρ.), ὅ.π., σ. 349.
14. Vladimir Lossky, ὅ.π., σ. 198.
15. Κων/νου Μουρατίδη, Σχέσις Ἐκκλησίας καὶ Πολιτείας, Ἀθῆναι 1965, σ. 49.

Χρυσόστομος διακηρύττει, ὅτι «εἰ μή πνεῦμα παρῆν, οὐκ ἄν συνέστη ἡ Ἐκκλησία· εἰ δε συνίσταται ἡ Ἐκκλησία, εὔδηλον ὅτι πνεῦμα πάρεστιν»[16].

Ἡ κυρία ἀφετηρία καί ἡ γενέθλιος ἡμέρα τοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ Πεντηκοστή, κατά τήν ὁποία κατῆλθε πάνω στούς πρώτους μαθητές τό Πνεῦμα τό Ἅγιον. Γι' αὐτό ὁ Εὐσέβιος χαρακτηρίζει τήν Πεντηκοστή ὡς «μεγίστην ἑορτήν» καί «πάνσεπτον καί παναγίαν»[17]. Χαρακτηριστικά εἶναι ὅσα λέγει περί αὐτῆς ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος: «Πεντηκοστήν ἑορτάζομεν καί Πνεύματος ἐπιδημίαν... τοῦτο τό Πνεῦμα συνδημιουργεῖ μέν Υἱῷ καί τήν κτίσιν καί τήν ἀνάστασιν...»[18]. Ὁ Χρυσόστομος χαρακτηρίζει τήν Πεντηκοστή ὡς «μητρόπολιν τῶν ἑορτῶν»[19]. παρουσιάζει δέ εὐστόχως τήν ὑπόθεση καί τό νόημα τῆς ἑορτῆς λέγων: «Ἴδωμεν τίς ἡ ὑπόθεσις τῆς παρούσας ἑορτῆς καί τίνος ἕνεκεν αὐτήν ἄγομεν. Ὅτι τό πνεῦμα πρός ἡμᾶς ἦλθε... καί γάρ ἡ φύσις ἡ ἡμετέρα πρό δέκα ἡμερῶν (διά τῆς Ἀναλήψεως) εἰς τόν θρόνον ἀνέβη τόν Βασιλικόν καί τό Πνεῦμα τό Ἅγιον κατέβη σήμερον πρός τήν φύσιν τήν ἡμετέραν· ἀνήνεγκεν ὁ Κύριος τήν ἀπαρχήν τήν ἡμετέραν καί κατήνεγκε τό Πνεῦμα τό Ἅγιον... Σήμερον δι' αὐτοῦ (τοῦ Ἁγίου Πνεύματος) τά μύρια ἡμῖν ἀπό τῶν οὐρανῶν ἀγαθά χορηγεῖ»[20].

Οἱ λόγοι τῶν μεγάλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας στήν Πεντηκοστή ἐμψύχωσαν καί τήν ὑμνολογία τῆς ἑορτῆς. Ἐπιγραμματικός εἶναι ὁ ὕμνος: «Πάντα χορηγεῖ τό Πνεῦμα τό Ἅγιον. Βρύει προφητείας, ἱερέας τελειοῖ, ἀγραμμάτους σοφίαν ἐδίδαξεν, ἁλιεῖς θεολόγους ἀνέδειξεν, ὅλον συγκροτεῖ τόν θεσμόν τῆς Ἐκκλησίας»[21].

Ἡ Θεολογία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας κάνει διάκριση μεταξύ τοῦ προσώπου τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καί τῶν δωρεῶν τίς ὁποῖες μεταδίδει στούς ἀνθρώπους. Ἡ διάκριση αὐτή θεμελιώνεται ἐπί τῶν λόγων τοῦ Χριστοῦ: «Ἐκεῖνος ἐμέ δοξάσει, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται καί ἀναγγελεῖ ὑμῖν. πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατήρ ἐμά ἐστί· διά τοῦτο εἶπον ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται»[22]. Ἐκεῖνο τό ὁποῖο εἶναι κοινό στόν Πατέρα καί στόν Υἱό εἶναι ἡ θεότης, τήν ὁποία τό Ἅγιον Πνεῦμα μεταδίδει στούς ἀνθρώπους ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Καθιστᾶ αὐτούς «θείας φύσεως κοινωνούς» ἀπονέμον τό πῦρ τῆς θεότητος, τήν ἄκτιστη χάρη σ' αὐτούς οἱ ὁποῖοι καθίστανται μέλη τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ.

Συχνά δείχνουν τίς δωρεές τοῦ Ἁγίου Πνεύματος διά τῶν ὀνομάτων τῶν ἑπτά πνευμάτων, τά ὁποῖα βρίσκονται σ' ἕνα κείμενο τοῦ Ἡσαΐα: Πνεῦμα σοφίας, συνέσεως, πνεῦμα βουλῆς καί ἰσχύος, πνεῦμα γνώσεως καί εὐσεβείας, πνεῦμα φόβου Θεοῦ[23]. Ἐν τούτοις ἡ ὀρθόδοξη θεολογία δέν κάνει εἰδική διάκριση μεταξύ αὐτῶν

16. Χρυσοστόμου, Εἰς τήν ἁγίαν Πεντηκοστήν, Ὁμιλία α΄, PG 50, 459. Παν. Τρεμπέλα, Δογματική, Β΄, σ. 328.
17. Εὐσεβίου, Βίος Κωνσταντίνου IV, 64.
18. Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, Λόγος 41 εἰς τήν Πεντηκοστήν, PG 36,436.
19. Χρυσοστόμου, Εἰς τήν ἁγίαν Πεντηκοστήν, ὁμιλία Β΄, PG 50, 463.
20. Ὅ.π., Ὁμιλίαι α΄ καί β΄, PG 50, 454, 456 καί 463.
21. Πεντηκοστάριον χαρμόσυνον, ἔκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἀθῆναι 1959, σ.200.
22. Ἰωάν. 16, 14-15.
23. Ἡσ. 2, 2-3.

τῶν δωρεῶν καὶ τῆς θεούσης χάριτος. Χάρις γιά τήν παράδοση τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὅλος ὁ πλοῦτος τῆς θείας φύσεως, ὁ ὁποῖος μπορεῖ νά μεταδοθεῖ στούς ἀνθρώπους. Εἶναι ἡ θεότης ἡ ὁποία προβαίνει ἐκτός τῆς οὐσίας καὶ μεταδίδεται, ἡ θεία φύση, τῶν ἐνεργειῶν τῆς ὁποίας μετέχομεν[24].

Τό Ἅγιον Πνεῦμα, πηγή τῶν ἀκτίστων καὶ αἰωνίων αὐτῶν δωρεῶν, ἄν καὶ μένει ἀνώνυμο καὶ ἀναποκάλυπτο, δέχεται τό πλῆθος τῶν ὀνομάτων, τά ὁποῖα ἀποδίδονται εἰς τήν Χάριν. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός λέγει: «Ἐγώ μέν φρίττω τόν πλοῦτον ἐννοῶν τῶν κλήσεων. Πνεῦμα Θεοῦ λέγεται, Πνεῦμα Χριστοῦ, νοῦς Χριστοῦ, Πνεῦμα Κυρίου, Πνεῦμα υἱοθεσίας· τό ἀνακτίζον διά βαπτίσματος, δι' ἀναστάσεως· τό πνέον ὅπου θέλει καὶ ὅσον· αὐτοφῶς καὶ ζωήν ναοποιοῦν, θεοποιοῦν, τελειοῦν· ὥστε καὶ προλαμβάνειν τό βάπτισμα· ἐνεργοῦν ὅσα Θεός, μεριζόμενον ἐν γλώσσαις πυρίναις, διαιροῦν χαρίσματα, ποιοῦν ἀποστόλους, προφήτας, εὐαγγελιστάς, ποιμένας, καὶ διδασκάλους... καὶ πρός γε ἄλλον παράκλητον, οἷον ἄλλον Θεόν...»[25]. Κατά τόν Μ. Βασίλειο δέν ὑπάρχει δωρεά πού ἔχει δοθεῖ στόν κόσμο, στήν ὁποία νά μήν εἶναι παρόν τό Ἅγιο Πνεῦμα[26]. «Τό τῆς ἀληθείας πνεῦμα, τό τῆς υἱοθεσίας χάρισμα, ὁ ἀρραβών τῆς μελλούσης κληρονομίας, ἡ ἀπαρχή τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν, ἡ ζωοποιός δύναμις, ἡ πηγή τοῦ ἁγιασμοῦ»[27]. Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός τό ἀποκαλεῖ «τό ἐκ Θεοῦ πνεῦμα, τό εὐθές, τό ἡγεμονικόν, τήν πηγήν τῆς σοφίας, καὶ ζωῆς, καὶ τοῦ ἁγιασμοῦ· πλῆρες, παντοκρατορικόν, πανουργόν, παντοδύναμον, ἀπειροδύναμον, δεσπόζον πάσης κτίσεως, οὐ δεσποζόμενον, ἁγιάζον οὐχ ἁγιαζόμενον»[28].

Ἕνα ἀπό τά ὀνόματα πού ἔχουν δοθεῖ στό Ἅγιον Πνεῦμα εἶναι καὶ τό ὄνομα «Παράκλητος» τό ὁποῖο ἑρμηνεύεται παρηγορητής, ἐπειδή παρηγορεῖ τόν ἄνθρωπο πού ἀγωνίζεται ἐναντίον τῆς ἁμαρτίας, προσπαθώντας νά τηρήσει τίς ἐντολές τοῦ Χριστοῦ στήν ζωή του.

Ὁ ἴδιος ὁ Χριστός χαρακτήρισε τό Ἅγιον Πνεῦμα μέ τήν λέξη «Παράκλητος», ὅταν ἔλεγε πρός τούς Μαθητές του πρό τοῦ Πάθους του: «Ἐγώ ἐρωτήσω τόν Πατέραν καὶ ἄλλον Παράκλητον, δώσει ὑμῖν, ἵνα μένῃ μεθ' ὑμῶν εἰς τόν αἰῶνα, τό Πνεῦμα τῆς ἀληθείας»[29] καὶ λίγο πιό κάτω χαρακτηρίζεται Παράκλητος πού θά διδάξει τούς Μαθητές καὶ θά τούς ὑπενθυμίσει ὅλα ὅσα τούς εἶπε ὁ ἴδιος κατά τήν διάρκεια τῆς ζωῆς του: «Ὁ δέ Παράκλητος, τό Πνεῦμα τό Ἅγιον ὅ πέμψει ὁ Πατήρ ἐν τῷ ὀνόματί μου, ἐκεῖνος ὑμᾶς διδάξει πάντα καὶ ὑπομνήσει ὑμᾶς πάντα ἅ εἶπον ὑμῖν»[30].

Τό Ἅγιον Πνεῦμα χαρακτηρίζεται ἀπό τόν Ἰησοῦν Παράκλητος, ἀλλά ταυτόχρονα λέγεται ὅτι εἶναι ὁ «ἄλλος Παράκλητος». Εἶναι δέ ὁ ἄλλος Παράκλητος,

24. Vladimir Lossky, ὅ.π., σσ. 189-190.
25. Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, Λόγος 31, 29, PG 36, 159 BC.
26. Μ. Βασιλείου, Περί Ἁγίου Πνεύματος, 16,37, PG 32,133C.
27. Εὐχή Λειτουργίας Μ. Βασιλείου.
28. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Περί πίστεως ὀρθοδόξου, 1,8, PG 94, 821 BC.
29. Ἰωάν. 14, 16-17.
30. Ὅ.π., 14,25.

γιατί καί ὁ Χριστός εἶναι Παράκλητος πού παρηγορεῖ τούς ἀνθρώπους. Ὁ Εὐαγγελιστής Ἰωάννης ὁ Θεολόγος συνιστᾶ στούς χριστιανούς νά μήν ἁμαρτάνουν. Στήν συνέχεια ὅμως λέγει ὅτι καί ἄν ἁμαρτήσουν δέν πρέπει νά ἀπογοητευθοῦν, γιατί «Παράκλητον ἔχομεν πρός τόν Πατέραν Ἰησοῦν Χριστόν δίκαιον»[31]. Ἔτσι ὁ Χριστός καί τό Ἅγιον Πνεῦμα εἶναι οἱ δύο Παράκλητοι στόν κόσμο. Βέβαια καί ὁ Θεός Πατήρ εἶναι ὁ παρακαλῶν τούς ἀνθρώπους, ἀφοῦ ἡ παράκληση, ἡ παρηγορία εἶναι κοινή ἐνέργεια τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ. Ἡ φράση «ἄλλος Παράκλητος» δηλώνει ὅτι ὁ Χριστός καί τό Ἅγιον Πνεῦμα εἶναι διαφορετικές ὑποστάσεις, ἀλλά ἔχουν κοινή φύση καί ἐνέργεια[32].

Τό ἔργο τοῦ Χριστοῦ ἀναφέρεται στήν ἀνθρώπινη φύση, τήν ὁποία ἀνακεφαλαιώνει στήν ὑπόστασή του. Τό ἔργο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀντιθέτως, ἀναφέρεται στά ἀνθρώπινα πρόσωπα καί ἀπευθύνεται σέ κάθε ἕνα ἀπό αὐτά. Τό Ἅγιον Πνεῦμα μεταδίδει στήν Ἐκκλησία στίς ἀνθρώπινες ὑποστάσεις τό πλήρωμα τῆς θεότητος κατά ἕνα μοναδικό τρόπο, «προσωπικόν», προσαρμοζόμενον σέ κάθε ἕνα ἀπό τούς ἀνθρώπους ὡς πρόσωπο πού ἔχει πλασθεῖ κατ' εἰκόνα Θεοῦ. Ὁ Μ. Βασίλειος λέγει ὅτι τό Ἅγιον Πνεῦμα εἶναι «ἁγιασμοῦ γένεσις»[33]. «Ὅλον ἑκάστῳ παρόν, καί ὅλον ἁπανταχοῦ ὅν. Ἀπαθῶς μεριζόμενον. Κατά τήν εἰκόνα τῆς ἡλιακῆς ἀκτῖνος, ἧς ἡ χάρις τῷ ἀπολαύοντι ὡς μόνῳ παροῦσα, καί γῆν ἐπιλάμπει καί θάλασσαν, καί τῷ ἀέρι ἐγκέκραται...»[34].

Τό ἔργο τοῦ Χριστοῦ καί τό ἔργο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἶναι ἀχώριστα. Ὁ Χριστός δημιουργεῖ τήν ἑνότητα τοῦ μυστικοῦ του Σώματος διά τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Τό Ἅγιον Πνεῦμα μεταδίδεται στούς ἀνθρώπους διά τοῦ Χριστοῦ. Μποροῦμε νά διακρίνομε δύο μεταδόσεις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στήν Ἐκκλησία: Ἡ μία ἔγινε διά τοῦ ἐμφυσήματος τοῦ Χριστοῦ ὁ ὁποῖος ἐμφανίσθηκε στούς Ἀποστόλους τήν ἑσπέρα τῆς Ἀναστάσεως[35], ἡ ἄλλη ἦταν ἡ προσωπική ἔλευση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τήν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς[36]. Ἡ πρώτη μετάδοση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἔγινε στό σύνολο τῆς Ἐκκλησίας ἡ ὁποία εἶναι ἕνα σῶμα. Ἐντελῶς διαφορετική εἶναι ἡ μετάδοση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος κατά τήν προσωπική του ἔλευση, κατά τήν ὁποία ἐμφανίζεται ὡς ἕνα πρόσωπο τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἀνεξάρτητο τοῦ Υἱοῦ, ὅσον ἀφορᾶ στήν ὑποστατική του ἀρχή, ἄν καί ἀπεστάλη στόν κόσμο «ἐν ὀνόματι τοῦ Υἱοῦ»[37].

Μέ τό ἅγιο Βάπτισμα ὁ ἄνθρωπος γίνεται μέλος τῆς Ἐκκλησίας, μέλος τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ. Ἡ ἡμέρα συνεπῶς τῆς Πεντηκοστῆς ὑπῆρξε γιά τούς Ἀποστόλους βαπτιστήριος ἡμέρα, γιατί ἔγιναν μέλη τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ καί ὁ Χριστός δέν εἶναι ἁπλῶς ὁ διδάσκαλος, ἀλλά ἡ κεφαλή τους.

31. Ὅ.π., Α΄ 2, 1-2.
32. Ἱεροθέου (Μητρ.), ὅ.π., σσ. 341-342.
33. Μ.Βασιλείου, ὅ.π., 9,22, PG 32, 108 BC.
34. Ὅ.π., PG 32, 108-109.
35. Ἰωάν. 20, 19-23.
36. Πράξ. 2, 1-5.
37. Vladimir Lossky, ὅ.π., σ.195.

Ἀμέσως μετὰ τὴν Ἀνάστασή του ὁ Χριστὸς εἶπε στοὺς Μαθητές του: «Ἰωάννης μὲν ἐβάπτισε ὕδατι, ὑμεῖς δὲ βαπτισθήσεσθε ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ οὐ μετὰ πολλὰς ταύτας ἡμέρας»[38]. Ὁ Γρηγόριος Παλαμᾶς λέγει ὅτι οἱ Μαθητὲς βαπτίσθηκαν ἀπὸ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς καὶ γι' αὐτὸ ὁλόκληρος ὁ οἶκος ὅπου βρίσκονταν ἀναμένοντας τὴν ἐπαγγελία τοῦ Πατρός, γέμισε ἀπὸ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ποὺ κατέστησε τὸν οἶκο πνευματικὴ κολυμβήθρα.

Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας διδάσκουν ὅτι κάθε ἄνθρωπος μετέχει τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος κατ' ἀναλογία καὶ μάλιστα ἀνάλογα μὲ τὴν δεκτικότητά του. Πρέπει δηλαδὴ νὰ ἔχει κάποιος δεκτικὸ ὄργανο γιὰ νὰ λάβει τὰ πολυποίκιλα χαρίσματα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὁ Μάξιμος ὁ Ὁμολογητὴς λέγει ὅτι οἱ ἅγιοι ἀποκτοῦν διάφορα χαρίσματα ὄχι ἀπὸ τὴν φυσική τους δύναμη, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν θεία δύναμη. Ὅλα τὰ χαρίσματα δηλαδὴ δίνονται ἀπὸ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἀλλὰ αὐτὸ γίνεται ἀνάλογα μὲ τὴν δεκτικότητά τους. Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα συνεπῶς δὲν ἐνεργεῖ σοφία στοὺς ἁγίους, χωρὶς τὸν νοῦ ποὺ δέχεται σοφία, οὔτε γνώση, ἂν δὲν ὑπάρχει ἡ δύναμη τοῦ λογικοῦ, οὔτε πίστη, χωρὶς τὴν πληροφορία τοῦ νοῦ καὶ τοῦ λογικοῦ περὶ τῶν μελλόντων, οὔτε χαρίσματα ἰαμάτων, χωρὶς τὴν φυσικὴ φιλανθρωπία.

Σκοπὸς τῆς Ἐνανθρωπήσεως τοῦ Χριστοῦ εἶναι νὰ λάβουν οἱ ἄνθρωποι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα καὶ νὰ γίνουν μέλη τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ, καὶ νὰ γίνουν ἔτσι κατοικητήριο τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ. Γι' αὐτὸ σκοπὸς τῆς πνευματικῆς ζωῆς εἶναι ἡ μέθεξη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, διὰ τοῦ ὁποίου γινόμαστε ζωντανὰ μέλη τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ καὶ ἔχομε κοινωνία μὲ τὸν Τριαδικὸ Θεό. Ἡ Χριστολογία ποὺ δὲν ὁδηγεῖ στὴν μέθεξη τοῦ Παναγίου Πνεύματος, μέσα στὸ πραγματικὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ εἶναι θεωρητικὴ καὶ δὲν ὠφελεῖ[39].

Ἡ ἑορτὴ τῆς Πεντηκοστῆς ἐμψύχωσε διὰ τῶν αἰώνων καὶ πρέπει νὰ ἐμψυχώνει καὶ σήμερα τὸ ὀρθόδοξο λειτουργικὸ κήρυγμα, τὸ ὁποῖο καὶ σήμερα πρέπει νὰ διαποτίζεται δαψιλῶς ἀπὸ τὸ πνεῦμα τῆς Πεντηκοστῆς. Κατὰ τὸν Χρυσόστομο «δυνάμεθα ἀεὶ Πεντηκοστὴν ἐπιτελεῖν»[40]. Γι' αὐτὸ πρέπει συνεχῶς καὶ ἀδιαλείπτως νὰ διακηρύττεται, ὅτι «τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἀποτελεῖ καὶ τὴν πηγὴν τοῦ ἀνακαθαρμοῦ, τῆς ἀναγεννήσεως καὶ ἐξαγνισμοῦ τῶν πιστῶν. Ἡ ἐν εἴδει πυρίνων γλωσσῶν κάθοδος αὐτοῦ δὲν ἐσήμαινε τὴν φωτιστικὴν αὐτοῦ ἰδιότητα, ἀλλὰ καὶ τὴν θερμαντικὴν καὶ καθαρτικὴν καὶ ἀναλωτικὴν αὐτοῦ δύναμιν, καθὼς καὶ ἡ πύρινη φλόξ δὲν φωτίζει μόνον, ἀλλὰ καὶ θερμαίνει καὶ καθαίρει καὶ ἀναλίσκει»[41].

Κάθε ἱεροκήρυκας πρέπει νὰ τονίζει μετὰ τοῦ Χρυσοστόμου ὅτι διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος «δουλείας ἀπαλλαττόμεθα, εἰς ἐλευθερίαν καλούμεθα, εἰς υἱοθεσίαν

38. Πράξ. 1, 5.
39. Ἱεροθέου (Μητρ.), ὅ.π., σ. 362.
40. Χρυσοστόμου, Εἰς τὴν ἁγίαν Πεντηκοστήν, Ὁμιλία α΄, PG 50, 454.
41. Παν. Τρεμπέλα, Ὁμιλητικὴ ἢ Ἱστορία καὶ θεωρία τοῦ κηρύγματος, 1950, σ. 220. Γρηγορίου Παλαμᾶ, Ὁμιλία 24 εἰς τὴν κατὰ τὴν Πεντηκοστὴν τελεσθεῖσαν φανέρωσιν καὶ διανομὴν τοῦ θείου Πνεύματος, PG 50, 463-465.

ἀναγόμεθα, καὶ ἄνωθεν, ὡς εἰπεῖν, ἀναπλαττόμεθα, τὸ βαρὺ καὶ δυσῶδες τῶν ἁμαρτημάτων φορτίον ἀποτιθέμεθα· διὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου ἱερέων βλέπομεν χορούς, διδασκάλων ἔχομεν τάγματα· ἀπὸ τῆς ἐντεῦθεν πηγῆς καὶ ἀποκαλύψεων δωρεαὶ καὶ ἰαμάτων χαρίσματα... Διὰ τούτου (τοῦ Ἁγίου Πνεύματος) ἀπαλλαγὴν τῶν ἁμαρτημάτων εὑρώμεθα· διὰ τούτου πᾶσαν κηλῖδα ἀπενιψάμεθα· διὰ τῆς τούτου δυνάμεως ἐξ ἀνθρώπων ἄγγελοι γεγόναμεν οἱ τῇ χάριτι προσδραμόντες, οὐ τὴν φύσιν μεταβληθέντες, ἀλλ' ὅ πολλῷ θαυμαστότερον ἐστι, μένοντες ἐν τῇ φύσει τῇ ἀνθρωπίνῃ τὴν τῶν ἀγγέλων πολιτείαν ἐπιδεικνύμεθα...»[42].

Διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ τῆς μυστικῆς ἐπικοινωνίας μετ' αὐτοῦ, ἡ ψυχὴ δεχομένη καὶ ἀντανακλῶσα τὴν δόξα τοῦ Κυρίου, μεταμορφώνεται, ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, εἰς τὴν αὐτὴν εἰκόνα πρὸς Αὐτόν, προχωροῦσα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν[43].

Τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ δὲν ἔρχεται στὴν ψυχή μας σὰν ἕνας φορτικὸς φιλοξενούμενος. Φέρνει πλούσια δῶρα καὶ οὐράνιο θησαυρό. Δημιουργεῖ στὴν ψυχή μας μιὰ παραδεισιακὴ ἀτμόσφαιρα, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἐκκολάπτονται καὶ γονιμοποιοῦνται ὅλα τὰ ἐκλεκτὰ σπέρματα τῆς ψυχῆς μας καὶ ὡριμάζουν οἱ γλυκεῖς καρποὶ τοῦ Πνεύματος. «Ὁ καρπὸς τοῦ Πνεύματος ἐστιν ἀγάπη, χαρά, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια»[44]. Τί ἄλλο ὡραιότερο καὶ καλύτερο θὰ ποθήσομε; Ὅ,τι ἡ ἀνθρωπότητα ἐνοστάλγησε στὸ παρελθόν, ὀνειρεύεται σήμερα καὶ θὰ ὁραματίζεται στὸ μέλλον γιὰ τὴν ἐπίγεια ζωή της, συμπεριλαμβάνεται στὴν χρυσῆ ἁλυσίδα τῶν ἐννέα αὐτῶν χαρίτων καὶ δωρεῶν τοῦ Πνεύματος. Ὡς ἐπισφράγιση δὲ τῶν δωρεῶν τοῦ Πνεύματος πρὸς τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ υἱοθεσία, ἡ ὁποία εἶναι ὁ ἀρραβώνας καὶ τὸ ἐχέγγυο τῆς αἰωνίου κληρονομίας τοῦ Θεοῦ. «Ὅσοι γὰρ πνεύματι Θεοῦ ἄγονται, οὗτοι εἰσιν υἱοὶ Θεοῦ... Αὐτὸ τὸ Πνεῦμα συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι ἡμῶν, ὅτι ἐσμὲν τέκνα Θεοῦ, εἰ δὲ τέκνα καὶ κληρονόμοι, κληρονόμοι μὲν Θεοῦ, συγκληρονόμοι δὲ Χριστοῦ»[45]. Ἡ θαλερὰ δὲ αὐτὴ ζωὴ ἐν Πνεύματι μόνο διὰ τῆς μυστηριακῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας μας ἐπιτυγχάνεται[46].

Ὁ Κύριος πάντα μιλοῦσε στοὺς μαθητές του γιὰ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ποὺ θὰ ἔστελνε στὸν κόσμο ἀπὸ τὸν οὐράνιο Πατέρα, γιὰ νὰ μείνει στὴν Ἐκκλησία γιὰ πάντα. Καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν Ἀνάληψή του ὁ Κύριος μιλοῦσε στοὺς μαθητές του γιὰ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ὅταν τοὺς ἔλεγε: «Καθίστε στὴν Ἱερουσαλὴμ μέχρι νὰ ὁπλισθεῖτε μὲ δύναμη ἀπὸ τὸν οὐρανό».

42. Χρυσοστόμου, εἰς τὴν ἁγίαν Πεντηκοστήν, ὁμιλία Β΄, PG 50, 453-465.
43. Β΄ Κορ. 3,18.
44. Γαλάτ. 5,2.
45. Ρωμ. 8, 14-17.
46. Εὐαγ. Θεοδώρου, ΘΗΕ, τ. 10, σσ. 285-289.

4. Η ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΕΠΑΓΓΕΛΙΑΣ ΤΟΥ ΙΗΣΟΥ

Αὐτός ὁ ὁπλισμός μέ δύναμη ἀπό τόν οὐρανό, αὐτή ἡ ἐπιφοίτηση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος περιγράφεται παραστατικότατα στό Ἀποστολικό ἀνάγνωσμα τῆς ἑορτῆς τῆς Πεντηκοστῆς[47].

Οἱ Μαθητές τοῦ Κυρίου μέ κατάπληξη καί χαρά ἔβλεπαν μία πρός μία νά πραγματοποιοῦνται οἱ προφητεῖες τοῦ Διδασκάλου. Ὅπως προαναφέρθηκε, ἀμέσως μετά τήν Ἀνάσταση τούς εἶχε διαβεβαιώσει ὅτι θά ἐλάμβαναν τό Πνεῦμα τό Ἅγιον: «Λήψεσθε δύναμιν ἐπελθόντος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐφ' ὑμᾶς». Καί λοιπόν ἦλθε ἡ ἡμέρα καί ἡ ὥρα νά πραγματοποιηθεῖ ἡ μεγάλη αὐτή ὑπόσχεση τοῦ Κυρίου.

Κατά τήν ἡμέρα ἐκείνη τήν Πεντηκοστή, ἦσαν «ἅπαντες οἱ μαθηταί ὁμοθυμαδόν ἐπί τό αὐτό». Οἱ ἑκατόν εἴκοσι μαθητές μεταξύ τῶν ὁποίων ἐξέχουσα θέση κατεῖχαν ἡ Μήτηρ τοῦ Κυρίου καί οἱ δώδεκα Μαθητές καί ἐπερίμεναν τήν ἐπαγγελία τοῦ Κυρίου. Τήν κάθοδο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος πού θά τούς ἔδινε τήν δύναμη πού ἐχρειάζονταν γιά νά γίνουν κήρυκες τοῦ Εὐαγγελίου του σέ ὅλο τόν κόσμο. Καί πράγματι κατά τήν ἑνάτη ὥρα τῆς κοσμοϊστορικῆς ἐκείνης ἡμέρας τό μεγάλο γεγονός πραγματοποιήθηκε. Μία παράξενη βοή ἄρχισε νά ἀκούεται ἀπό τά ἀπροσμέτρητα ὕψη τοῦ οὐρανοῦ. Δυσδιάκριτη καί ἀκαθόριστη στήν ἀρχή, ἐντονώτερη καί ἰσχυρότερη καθώς ἐπλησίαζε στήν γῆ, ὡσάν ὁρμητική καί βίαιη πνοή ἰσχυροῦ ἀνέμου, ὅταν κατῆλθε στήν πόλη!... Αὐτή «ἐπλήρωσεν ὅλον τόν οἶκον, οὗ ἦσαν καθήμενοι». Ὡς νά εἶχε ἔλθει ἀποκλειστικά καί μόνο γιά τούς συγκεντρωμένους στό ὑπερῶον μαθητές, ἐγέμισε ὅλο τό οἴκημα. Τήν ἄκουσαν οἱ μαθητές καί οἱ συγκεντρωμένοι στήν Ἱερουσαλήμ Ἑβραῖοι, ἐπεσήμαναν τό σημεῖο τῆς πόλεως στό ὁποῖο εἶχε αὐτή κατεβεῖ. Ἔκπληκτοι δέ καί φοβισμένοι συγκεντρώθηκαν γύρω ἀπό τό σπίτι τῶν μαθητῶν. Ἡ ἔκπληξη τῶν μαθητῶν ἔγινε ἀπερίγραπτη ὅταν εἶδαν γλῶσσες πυρός νά ἐξαπολύονται στά διάφορα σημεῖα τοῦ ὑπερώου καί ἀνά μία νά κάθεται ἐπάνω στόν καθένα ἀπ' αὐτούς. Ὁ θαυμασμός μεταβλήθηκε σέ ἀπέραντη χαρά καί δοξολογία πρός τόν Κύριο, διότι «ἐπλήσθησαν ἅπαντες Πνεύματος Ἁγίου». Ἡ ὑπόσχεση τοῦ Κυρίου πραγματοποιήθηκε. «Ἡ ἐπαγγελία τοῦ Πατρός ἐξεπληρώθη. Τό Πνεῦμα τό Ἅγιον κατῆλθε γιά νά μένει μαζί τους ἰσοβίως, γιά νά κατοικεῖ μονίμως στήν Ἐκκλησία, γιά νά σκορπίζει πλούσια τά χαρίσματά του στούς πιστούς, γιά νά πραγματοποιεῖ τό μέγα ἔργο τῆς λυτρώσεως τοῦ ἁγιασμοῦ καί τῆς σωτηρίας στίς καλοπροαίρετες καρδιές.

Οἱ Ἀπόστολοι ἔμειναν οἱ ἴδιοι κατά τήν μορφή, ἀγνώριστοι ὅμως ὡς πρός τήν σοφία καί τή δύναμη, τήν χάρη καί τήν ἀρετή πού ἐπῆραν. Ἡ διάνοιά τους φωτίσθηκε, οἱ πνευματικές τους δυνάμεις ἔγιναν εὐρύτατες καί τέλειες, ἡ καρδιά τους ἀνακαινίσθηκε καί ἁγιάσθηκε· οἱ γνώσεις τους γιά τά μυστήρια καί τό θέλημα τοῦ Θεοῦ πλουτίσθηκαν καί ἀποσαφηνίστηκαν. Οἱ ἁλιεῖς ἔγιναν πάνσοφοι διδάσκαλοι τῆς οἰκουμένης.

47. Πράξ. 2, 1-13.

Ἀπ' ὅλες τίς περιοχές τῆς οἰκουμένης ἀλλόγλωσσοι Ἑβραῖοι καί προσήλυτοι, κατάπληκτοι ἄκουσαν τούς Ἀποστόλους νά μιλοῦν μέ εὐχέρεια ξένες γλῶσσες καί νά διηγοῦνται τά μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ καί ἔλεγαν μέ ἀπορία: «Τί σημαίνει αὐτό τό παράδοξο γεγονός; Ὅλοι αὐτοί πού ὁμιλοῦν δέν εἶναι Γαλιλαῖοι; Καί πῶς συμβαίνει, ὥστε ἐμεῖς νά τούς ἀκοῦμε νά μιλοῦν στήν δική του ὁ καθένας μας γλῶσσα; Πῶς ἀπό τήν μία στήν ἄλλη ἡμέρα ἔγιναν αὐτοί σοφοί γλωσσομαθεῖς;».

Ἀπορία, κατάπληξη καί θαυμασμό, θά δοκιμάζουν διά μέσου ὅλων τῶν αἰώνων οἱ ἄνθρωποι οἱ ὁποῖοι θά θελήσουν μέ κάποια προσοχή νά ἐξετάσουν τήν μεταβολή αὐτή τῶν ψαράδων τῆς Γαλιλαίας καί τό τεράστιο ἔργο πού ἐπετέλεσαν.

Οἱ ἀγράμματοι ἔγιναν ἀναμορφωτές τῆς οἰκουμένης, οἱ ἀμαθεῖς πάνσοφοι, οἱ ἀνίσχυροι καταλύτες τῶν εἰδώλων, οἱ ἄσημοι πασίγνωστοι καί πανένδοξοι.

Αὐτή εἶναι ἡ θαυμαστή ἀλλοίωση, τό μέγα ἔργο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Καί ἔχει δίκαιο ὁ ὑμνογράφος νά ψάλλει: «Τό Πνεῦμα τό Ἅγιον Φῶς καί ζωή καί ζῶσα πηγή νοερά. Πνεῦμα σοφίας, Πνεῦμα συνέσεως, Θεός καί θεοποιοῦν... Δι' οὗ προφῆται ἅπαντες καί θεοί Ἀπόστολοι μετά μαρτύρων ἐστέφθησαν. Ξένον ἄκουσμα, ξένον θέαμα, πῦρ διαιρούμενον εἰς νομάς χαρισμάτων».

Ὑπάρχει σημαντική διαφορά μεταξύ τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ στό ὄρος Σινᾶ καί τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ στό ὑπερῶο στά Ἱεροσόλυμα. Τό ὄρος Σινᾶ «ἐκαπνίζετο ὅλον διά τό καταβεβηκέναι ἐπ' αὐτό τόν Θεόν ἐν πυρί, καί ἀνέβαινεν ὁ καπνός ὡσεί καπνός καμίνου καί ἐξέστη πᾶς ὁ λαός σφόδρα»[48]. Ἐπιπροσθέτως δόθηκε ἐντολή νά μήν πλησιάσει κανείς πρός τό ὄρος γιατί θά πεθάνει: «Πᾶς ὁ ἁψάμενος τοῦ ὄρους θανάτῳ τελευτήσει»[49]. Ὅμως κατά τήν ἡμέρα τῆς καθόδου τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στό ὑπερῶο δέν ἔγινε τό ἴδιο. Οἱ Μαθητές γέμισαν ἀπό χαρά καί μεταμορφώθηκαν· ἔγιναν ἀπό δειλοί ἀτρόμητοι καί ἀπό ἄνθρωποι θνητοί, κατά χάριν θεοί. Ἡ διαφορά μεταξύ τοῦ Σινᾶ καί τοῦ ὑπερώου τῆς Ἱερουσαλήμ φαίνεται στήν διαφορά μεταξύ τοῦ νόμου τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καί τοῦ νόμου τῆς Καινῆς Διαθήκης. Τότε δόθηκε ὁ νόμος σέ λίθινες πλάκες, τώρα ὁ νόμος ἐγγράφεται στίς καρδιές τῶν Ἀποστόλων, ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος: «Ἐστέ ἐπιστολή Χριστοῦ διακονηθεῖσα ὑφ' ἡμῶν, ἐγγεγραμμένη οὐ μέλανι, ἀλλά πνεύματι Θεοῦ ζῶντος, οὐκ ἐν πλαξί λιθίναις, ἀλλά ἐν πλαξί καρδίαις σαρκίναις»[50].

Ὁ ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής λέγει ὅτι τό Ἅγιον Πνεῦμα ἐνεργεῖ σέ ὅλους τούς ἀνθρώπους, ἀλλά κατά διαφορετικό τρόπο στόν καθένα, ἀνάλογα μέ τήν πνευματική κατάσταση στήν ὁποία βρίσκεται. Σ' αὐτούς πού βρίσκονται στήν περίοδο τοῦ νόμου ἐνεργεῖ ὡς ὑποδεικτικό τῆς παραβάσεως τῶν ἐντολῶν καί ὡς φωτιστικό τῆς ἐπαγγελίας τοῦ Χριστοῦ. Σ' αὐτούς πού ζοῦν κατά Χριστόν ἐνεργεῖ ὡς υἱοθετικό, ἀφοῦ μέ τήν ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος γίνονται υἱοί τοῦ Θεοῦ.

48. Ἐξ. 19, 18.
49. Ὅ.π., 19,12.
50. Β΄ Κορ. 3,3.

Καὶ στοὺς θεουμένους, σ' ἐκείνους δηλαδὴ ποὺ κατέστησαν τοὺς ἑαυτούς τους ἄξιους τῆς ἐνθέου πολιτείας καὶ τῆς ἐνοικήσεως τῆς θεωτικῆς του δυνάμεως, ἐνεργεῖ ὡς ποιοτικὸ σοφίας.

Οἱ ἀποκαλύψεις τοῦ Θεοῦ στὴν Παλαιὰ Διαθήκη ἦταν ἀποκαλύψεις τοῦ Δευτέρου Προσώπου τῆς Ἁγίας Τριάδος, τοῦ Ἀσάρκου Λόγου. Ἐπειδὴ ἡ παρουσία τοῦ Λόγου δὲν γίνεται ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, γι' αὐτὸ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα φανέρωσε στοὺς προφῆτες τὸν ἄσαρκο Λόγο καὶ δι' Αὐτοῦ ἀποκαλύπτονταν τὰ μέλλοντα μυστήρια.

Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος λέγει ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐνεργεῖ ἀνάλογα μὲ τὴν κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸν κατάλληλο καιρό, γι' αὐτὸ ἐνεργοῦσε σὲ αὐτούς κατὰ τρεῖς τρόπους καὶ κατὰ τρεῖς καιρούς. Ἐνεργοῦσε «ἀμυδρῶς», πρὶν δοξασθεῖ ὁ Χριστὸς στὸ πάθος, δηλαδὴ πρὶν τὰ πάθη καὶ τὴν Σταυρική του θυσία, «ἐκτυπώτερον» μετὰ τὴν Ἀνάστασή του, καὶ «τελειότερον» μετὰ τὴν Ἀνάληψή του στοὺς οὐρανούς.

Τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς ἱδρύθηκε ἡ Ἐκκλησία, ἀπὸ τὴν ἄποψη ὅτι οἱ Ἀπόστολοι ἔγιναν μέλη τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ. Ἔτσι, ἐνῶ προηγουμένως εἶχαν μιὰ κοινωνία μὲ τὸν Χριστό, τώρα μὲ τὴν δύναμη καὶ ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος γίνονται μέλη τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ. Ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ πνευματικὴ γίνεται σαρκική. Οἱ ἅγιοι, οἱ θεούμενοι, δὲν ἔχουν σχέση καὶ κοινωνία μόνο μὲ τὸν ἄσαρκο Λόγο, ἀλλὰ μὲ τὸν σαρκωμένο Λόγο, τὸν Θεάνθρωπο Χριστό. Ἡ Θεολογία ὅτι ἡ Ἐκκλησία εἶναι Σῶμα Χριστοῦ καὶ οἱ ἅγιοι εἶναι τὰ μέλη τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ ἀναπτύσσεται ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο[51]. Λέγεται δηλαδὴ ὅτι ἡ Ἐκκλησία δὲν εἶναι μιὰ θρησκευτικὴ ὀργάνωση, ἀλλὰ τὸ Σῶμα τοῦ Χριστοῦ. Λέγεται ἐπὶ πλέον ὅτι οἱ διαιρέσεις τῶν χαρισμάτων γίνονται μὲ τὴν ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Γιὰ νὰ καταλήξει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος «Ὑμεῖς δέ ἐστε σῶμα Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους»[52]. Δύο ἀλήθειες ποὺ δείχνουν τὴν κοινὴ ἐνέργεια τῶν προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος φαίνονται στὴν διδασκαλία τῶν ἁγίων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας μας: Οἱ χριστιανοὶ εἶναι μέλη τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ[53], ἀλλὰ ταυτόχρονα εἶναι καὶ ναοὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος[54]. Τὸ ἕνα δὲν ἀναιρεῖ τὸ ἄλλο.

Ἡ κάθοδος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος κατὰ τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς δὲν δηλώνει ὅτι ἀπουσίαζε προηγουμένως ἀπὸ τὴν γῆ καὶ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ ὅτι ἐνεργεῖ κατὰ διαφορετικὸ τρόπο. Δύο σημεῖα ἑρμηνεύουν τὴν κάθοδο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ τὴν διαφορετικὴ ἐνέργειά του. Τὸ πρῶτο σημεῖο εἶναι ὅτι τὴν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς οἱ Ἀπόστολοι κατάλαβαν ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἶναι μιὰ ἰδιαίτερη ὑπόσταση καὶ ὄχι μιὰ ἁπλῆ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος Παλαμᾶς λέγει ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τὸ ὁποῖο στὴν Παλαιὰ Διαθήκη φανερωνόταν ἀμυδρῶς ὡς

51. Α΄ Κορ. 12, 1-31.
52. Ὅ.π., 12,27.
53. Ὅ.π.,
54. Ὅ.π., 6,19.

ἐμφύσημα, ὡς ἦχος, ὡς φωνή αὔρας, ὡς ἔμπνευση τῶν προφητῶν, κατά τήν Πεντηκοστή φανερώνεται «ὡς κατ' ἰδίαν ὑπόστασιν ὑπάρχον». Ἔτσι ὅταν τελείωσαν τά γεγονότα τά ὁποῖα φανέρωναν τήν ὑπόσταση τοῦ Υἱοῦ, ἄρχισαν νά τελοῦνται τά γεγονότα τά ὁποῖα φανερώνουν τήν ὑπόσταση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Τό δεύτερο σημεῖο μέ τό ὁποῖο μπορεῖ κανείς νά ἑρμηνεύσει τά περί τῆς καθόδου τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τήν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς εἶναι ὅτι τό Ἅγιον Πνεῦμα κατέστησε τούς Μαθητές μέλη τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ καί τούς ἔδωσε τήν δύναμη νά συμμετάσχουν στήν νίκη τοῦ Χριστοῦ ἐναντίον τοῦ θανάτου.

Ὁ Εὐαγγελιστής Λουκᾶς ἀναφερόμενος στήν κάθοδο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τήν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς λέγει: «Καί ὤφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμεναι γλῶσσαι ὡσεί πυρός, ἐκάθισέ τε ἐφ' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν, καί ἐπλήσθησαν ἅπαντες Πνεύματος Ἁγίου»[55]. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς ἀναλύοντας αὐτό τό γεγονός λέγει ὅτι κατ' ἀρχάς ἡ φανέρωση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἔγινε μέ τό σχῆμα τῶν γλωσσῶν γιά νά φανεῖ ἡ συμφυΐα μέ τόν Λόγο τοῦ Θεοῦ, διότι τίποτα δέν εἶναι συγγενέστερο πρός τόν λόγο ἀπό τήν γλῶσσα. Ἔδειξε μέ αὐτό ὅτι τό Ἅγιον Πνεῦμα δέν κάνει διαφορετικό ἔργο ἀπ' ὅ,τι ἔκανε ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ. Συγχρόνως, φανερώνεται αἰσθητῶς μέ τήν γλῶσσα γιά νά δείξει ὅτι ὁ διδάσκαλος τῆς ἀληθείας χρειάζεται χαριτωμένη γλῶσσα.

Οἱ γλῶσσες μέ τίς ὁποῖες φανερώθηκε τό Ἅγιον Πνεῦμα ἦταν πύρινες. Αὐτό ἔχει μεγάλη σημασία. Δείχνει τό ὁμοούσιο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μέ τόν Πατέρα καί τόν Υἱό, ἀφοῦ ὁ Θεός εἶναι «πῦρ καταναλῖσκον». Μέ τήν ἐμφάνιση αὐτή δείχνει ὅτι τό Ἅγιον Πνεῦμα ἔχει τήν ἴδια φύση καί ἐνέργεια μέ τόν Πατέρα καί τόν Υἱό.

Οἱ πύρινες γλῶσσες διαμερίσθηκαν στίς κεφαλές τῶν Ἀποστόλων. Αὐτό ἔχει τήν δική του σημασία, γιατί θέλει νά δείξει ὅτι μόνο ὁ Χριστός ἔχει ὁλόκληρη τήν θεία δύναμη καί ἐνέργεια, ἀφοῦ αὐτός ἔχει τήν ἴδια φύση μέ τόν Πατέρα καί τό Ἅγιον Πνεῦμα. Ἡ χάρη πού λαμβάνουν οἱ ἅγιοι δέν εἶναι ἡ φύση, ἀλλά ἡ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία δίνει στόν κάθε ἄνθρωπο διάφορα χαρίσματα. Κανείς ἄλλος δέν ἔχει ὁλόκληρη τήν θεία χάρη, παρά μόνο ὁ Χριστός, ὁ Ὁποῖος ἔχει κατά σάρκα ὅλο τό πλήρωμα τῆς θείας χάριτος[56].

Ἡ πρώτη μετάδοση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἔγινε στό σύνολο τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία εἶναι ἕνα σῶμα. Ἐντελῶς διαφορετική εἶναι ἡ μετάδοση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος κατά τήν προσωπική του ἔλευση, κατά τήν ὁποία ἐμφανίζεται ὡς ἕνα πρόσωπο τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἀνεξάρτητο τοῦ Υἱοῦ, ὅσον ἀφορᾶ τήν ὑποστατική του ἀρχή, ἄν καί ἀπεστάλη στόν κόσμο «ἐν ὀνόματι τοῦ Υἱοῦ». Ἐμφανίσθηκε μέ τήν μορφή «πυρίνων γλωσσῶν κεχωρισμένων ἀπ' ἀλλήλων», οἱ ὁποῖες ἐκάθησαν σέ ἕνα ἕκαστον τῶν παρισταμένων, σέ ἕνα ἕκαστο μέλος τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ. Δέν εἶναι πλέον μία μετάδοση τοῦ πνεύματος στήν Ἐκκλησία ὡς σῶμα. Τό Ἅγιον Πνεῦμα

55. Ἱεροθέου (Μητρ.), ὅ.π., σσ. 348-352.
56. Vladimir Lossky, Ἡ Μυστική Θεολογία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, σσ. 194-196.

παρέχεται στά πρόσωπα, σφραγίζον κάθε μέλος τῆς Ἐκκλησίας μέ μία σφραγῖδα προσωπικῆς καί μοναδικῆς σχέσεως μετά τῆς Ἁγίας Τριάδος, γινόμενο παρόν σέ κάθε ἕνα πρόσωπο.

5. ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΠΝΕΥΜΑ ΠΛΗΡΟΙ ΤΑ ΠΑΝΤΑ

«Καί ἐπλήρωσεν ὅλον τόν οἶκον, οὗ ἦσαν καθήμενοι».

Τό Πνεῦμα τό Ἅγιον πληροῖ τά πάντα. Στήν προσευχή πού λέμε συχνά καί πού ἀκοῦμε σάν δοξαστικό στόν Ὄρθρο τῆς Πεντηκοστῆς, στήν προσευχή «Βασιλεῦ οὐράνιε…», τό πνεῦμα τό Ἅγιον παρουσιάζεται νά πληροῖ τά πάντα. «Βασιλεῦ οὐράνιε παράκλητε, τό πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὁ πανταχοῦ παρών καί τά πάντα πληρῶν».

Τά πάντα πληροῖ τό πνεῦμα τό Ἅγιον, τά ἐν οὐρανοῖς καί τά ἐπί γῆς. Ἐπί τῆς γῆς τό πνεῦμα τό Ἅγιον πληροῖ ὅ,τι γέμισε καί τήν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς. Γέμισε τότε τό ὑπερῶο καί τήν ψυχή τῶν μαθητῶν. Καί ἐξακολουθεῖ νά ἔρχεται καί νά πλημμυρίζει πρῶτα – πρῶτα τήν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ πού εἶναι ὁ Υἱός τοῦ Θεοῦ. Τό πνεῦμα τό Ἅγιον φτερουγίζει μέσα στόν ὀρθόδοξο ναό καί κατεβαίνει καί ἐνεργεῖ τά τελούμενα μυστήρια. Τήν ὥρα π.χ. πού ὁ ἱερέας διαβάζει τήν εὐχή τοῦ καθαγιασμοῦ καί φτάνει στό φρικτό σημεῖο πού λέει καί «μεταβαλών τῷ πνεύματί σου τῷ Ἁγίῳ», πλημμυρίζει τήν Ἁγία Τράπεζα καί κάνει τό θαῦμα, καί μεταβάλλει τόν ἄρτο καί τόν οἶνο σέ Σῶμα καί Αἷμα Χριστοῦ.

Αὐτή τήν ἀλήθεια, ὅτι κατά τήν τέλεση τῶν θείων Μυστηρίων τό Πνεῦμα τό Ἅγιον ἔρχεται καί πλημμυρίζει τούς πιστεύοντας, τονίζει ὁ ἱερέας ρίχνοντας τό ζέον μέσα στό Ἅγιο Ποτήριο: «Ζέσις πίστεως, πλήρης πνεύματος Ἁγίου».

Πλήρης πνεύματος Ἁγίου ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ. Τήν πραγματικότητα ὅμως αὐτή τήν αἰσθάνονται μόνο ὅσοι ἔχουν ἀφήσει τήν ψυχή τους νά πλημμυρίσει ἀπό Πνεῦμα Ἅγιο, διότι ἡ μετοχή τοῦ Ἁγίου Πνεύματος γίνεται, ὅπως παρατηρεῖ ὁ Μ. Βασίλειος, «κατά τήν ἀναλογίαν τῆς πίστεως». Τό Πνεῦμα τό Ἅγιον δέν γεμίζει μόνο τόν οἶκο τοῦ Θεοῦ κατά τήν τέλεση τῶν θείων μυστηρίων. Γεμίζει καί τήν ψυχή κάθε πιστοῦ πού εἶναι καί αὐτή ἕνας ναός. «Οὐκ οἴδατε ὅτι τό σῶμα ὑμῶν ναός τοῦ ἐν ὑμῖν Ἁγίου Πνεύματος ἐστι;»[57] καί εἶναι ναός, κατά τόν Ἅγιο Συμεών τόν Νέο Θεολόγο, «οὐχ ἁπλῶς, ἀλλά κατά τήν πίστιν καί τήν διάθεσιν καί τήν ταπείνωσιν» αὐτῶν πού ἀγωνίζονται νά τήν ἐπιτύχουν.

Κάθε πιστός γίνεται δοχεῖο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Τήν ἀλήθεια αὐτή προφητεύει ὁ προφήτης Ἰωήλ ὅταν λέει: «Καί ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις, λέγει ὁ Θεός, ἐκχεῶ ἀπό τοῦ Πνεύματός μου ἐπί πᾶσαν σάρκα»[58]. Τήν προφητεία αὐτή ὑπενθυμίζει ὁ Ἀπόστολος Πέτρος στήν πρώτη του ὁμιλία μετά τήν Πεντηκοστή.

57. Α΄ Κορ. 6,19.
58. Πράξ. 2,17. Ἰωήλ 3,11.

Πνεῦμα Ἅγιον ἐπλήρωσε τόν οἶκο ὅπου ἦταν οἱ Μαθηταί συναγμένοι. Πνεῦμα Ἅγιον πληροῖ καί τήν Ἐκκλησία, τό θεῖο αὐτό ὑπερῶο, ὅπου εἶναι συναγμένοι οἱ πιστοί. Πνεῦμα Ἅγιον ἐπλήρωσε τίς ψυχές τῶν Μαθητῶν καί Ἀποστόλων. Πνεῦμα Ἅγιον πληροῖ καί τίς ψυχές τῶν πιστῶν. Τά πάντα πληροῖ τό Πνεῦμα τό Ἅγιον. Τά πάντα χορηγεῖ.

6. ΤΟ ΣΧΕΔΙΟ ΤΗΣ ΕΙΣΟΔΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΣΤΟΝ ΚΟΣΜΟ, ΔΕΝ ΓΙΝΕΤΑΙ ΑΠΟ ΕΝΑ ΜΟΝΟ ΠΡΟΣΩΠΟ

Αὐτό τό σχέδιο, αὐτή ἡ εἴσοδος τοῦ Θεοῦ στόν κόσμο, στήν κτίση, ἡ εἴσοδος τοῦ ἀκτίστου στόν κτιστό γιά νά ἑνώσει δύο, γίνεται μόνο ἀπό ἕνα πρόσωπο τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ἀλλά ἐπειδή τά πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος δέν χωρίζονται μεταξύ τους ποτέ, δέν ἀπουσιάζουν ἀπό αὐτή τήν ἐνέργεια τοῦ ἑνός προσώπου καί τά ἄλλα πρόσωπα, καί συνεπῶς κάθε πρόσωπο πλέον τῆς Ἁγίας Τριάδος μετέχει σ' αὐτό τό γεγονός τῆς Χριστολογίας.

Ἡ Χριστολογία δέν εἶναι ὑπόθεση μόνο τοῦ ἑνός προσώπου τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἀλλά καί τῶν τριῶν, μέ μιά διαφορά ὅτι τό κάθε πρόσωπο ἀναλαμβάνει ἰδιαίτερο ρόλο πού δέν ἀναλαμβάνουν τά ἄλλα καί ὁ ρόλος πού ἀναλαμβάνει ὁ Υἱός εἶναι ἀκριβῶς ἡ ταύτισή του μέ τήν πεσμένη πραγματικότητα τοῦ κτιστοῦ. Ἡ ἀνάληψη δηλαδή ἐπάνω του τῆς φθορᾶς καί τοῦ θανάτου καί ὅλων τῶν συνεπακολούθων πού εἶναι ὁ πόνος, ἡ θλίψη κ.λπ.

Ἀλλά αὐτό δέν θά τό ἔκανε ὁ Υἱός ἄν δέν εὐδοκοῦσε ὁ Πατήρ. Συνεπῶς ἡ Χριστολογία ἔχει ὡς ἀφετηρία ὄχι τόν Χριστό ἀλλά τόν Πατέρα.

Ὁ Πατήρ θέλει· εἶναι ὁ πρῶτος θέλων· ὅλα πηγάζουν ἐκ τοῦ Πατρός. εἶναι ὁ αἴτιος, ὅπως εἶναι ὁ αἴτιος τῆς ὑπάρξεως τῶν προσώπων τῆς Ἁγίας Τριάδος καί ὅλα πηγάζουν ἀπό τήν ἐλεύθερη θέληση τοῦ Πατρός. Ἡ ὕπαρξη ἡ διά τοῦ Θεοῦ, ὅπως καί ἡ οἰκονομία στό σχέδιο τῆς Χριστολογίας πηγάζουν ἀπό τήν ἐλεύθερη θέληση τοῦ Πατρός.

Ὁ Πατήρ λοιπόν εὐδοκεῖ. Αὐτός θέλει νά γίνει αὐτό τό σχέδιο. Ὁ Υἱός συμφωνεῖ, λέγει «ναί» στήν θέληση τοῦ Πατρός καί εἰσέρχεται Αὐτός στήν πραγματικότητα τοῦ πεσμένου κτιστοῦ καί ὄχι ὁ Πατήρ.

Ἑπομένως, ἐνῶ μετέχει ὁ Πατήρ διά τῆς εὐδοκίας του στό Χριστολογικό γεγονός, δέν μετέχει μέ τόν ἴδιο τρόπο πού μετέχει ὁ Υἱός.

Ἡ διαφορά εἶναι ὅτι ὁ Υἱός μόνο σαρκοῦται, δηλαδή μόνο ὁ Υἱός παίρνει ἐπάνω του, ἀναλαμβάνει Αὐτός τήν μοῖρα τοῦ πεσμένου ἀνθρώπου. Ὁ Πατήρ εὐδοκεῖ, ὁ Υἱός συγκατατίθεται, ἀναλαμβάνει Αὐτός τήν μοῖρα τοῦ κτιστοῦ ἐπάνω του. Ὁ Πατήρ δέν ἀναλαμβάνει ἐπάνω του αὐτή τήν μοῖρα.

Τό Πνεῦμα καί Αὐτό συνεργάζεται σ' ὅλο αὐτό τό σχέδιο χωρίς νά ἀναλαμβάνει ἐπάνω του τήν μοῖρα τοῦ κτιστοῦ, χωρίς νά σαρκοῦται· μόνο ὁ Υἱός σαρκοῦται.

Τί κάνει τὸ Πνεῦμα;

Τὸ Πνεῦμα συμπαρίσταται στὸν Υἱὸ κατ' αὐτὴ τὴν ὀδυνηρὴ ἐμπειρία ποὺ ἔχει· τὴν ἐμπειρία τῆς ἑνώσεως, τῆς ἀναλήψεως τῆς μοίρας τοῦ κτιστοῦ· τοῦ πεσμένου κτιστοῦ, τῆς φθορᾶς καὶ τοῦ θανάτου. Συμπαρίσταται ὡς τὸ πρόσωπο τῆς Ἁγίας Τριάδος τὸ ὁποῖο ἐλευθερώνει τὸν Υἱὸ ἀπὸ τὶς συνέπειες τῆς κενώσεως καὶ τῆς ἀναλήψεως τῆς μοίρας τοῦ πεσμένου κτιστοῦ.

Τὸ Πνεῦμα εἶναι αὐτὸ ποὺ συμπαραστέκεται, σ' ὅλες τὶς μεγάλες ἀποφάσεις ποὺ παίρνει ὁ Χριστός, προκειμένου νὰ ἀσκήσει τὴν ἐλευθερία του.

Τὸ Πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας τὸ ὁποῖο κάνει κάθε τι ποὺ συνιστᾶ τὰ Κύρια γεγονότα τῆς Χριστολογίας τὸ κάνει νὰ εἶναι μιὰ ἐλεύθερη ἀπόφαση καὶ ὄχι μιὰ φυσικὴ ἀνάγκη. Ἑπομένως, δὲν μποροῦμε νὰ δοῦμε τὴν Χριστολογία χωρὶς ἀναφορὰ στὸν Πατέρα, καὶ ὑπῆρξε λάθος τῆς Δογματικῆς στὸ παρελθὸν νὰ ξεχωρίσει τὴν Χριστολογία ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἄλλα δύο, τὴν Τριαδολογία καὶ τὴν Πνευματολογία.

Τὸ Πνεῦμα λοιπόν, ἐπειδὴ εἶναι τὸ Πνεῦμα τῆς Ἐλευθερίας, ὅπου πνέει αἴρονται οἱ δεσμεύσεις, οἱ ἀναγκαιότητες τῆς φύσεως καὶ ἐλευθερώνεται τὸ Ὄν ἀπὸ τὶς ἀναγκαιότητες αὐτές.

Ἀλλὰ ἐλευθερώνεται καὶ ὡς πρόσωπο γιὰ νὰ ἐλευθερωθεῖ ἀπὸ τὶς ἀναγκαιότητες ἐλεύθερα, δηλαδὴ μὲ τὴν δική του συγκατάθεση καὶ ὄχι διότι τοῦ ἐπεβλήθη.

Συνεπῶς τὸ Πνεῦμα εἶναι παρὸν σ' ὅλα τὰ κρίσιμα σημεῖα ποὺ ἀποφασίζεται ἡ ὅλη πορεία τῆς Χριστολογίας, τοῦ γεγονότος τοῦ Χριστοῦ[59].

7. ΤΟ ΤΡΙΑΔΙΚΟ ΔΟΓΜΑ ΚΑΙ ΤΑ ΤΡΙΑΔΙΚΑ ΣΧΗΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΣΩΤΗΡΙΑΣ

Τὰ τρία πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος ἐργάζονται πάντα μαζὶ καὶ ἔχουν μιὰ θέληση καὶ μιὰ ἐνέργεια. Ὁ ἅγιος Εἰρηναῖος μιλᾶ γιὰ τὸν Υἱὸ καὶ τὸ Πνεῦμα, σὰν «τὰ δύο χέρια» τοῦ Θεοῦ Πατέρα· καὶ σὲ κάθε δημιουργικὴ καὶ ἁγιαστικὴ πράξη ὁ Πατέρας χρησιμοποιεῖ ταυτόχρονα καὶ τὰ δύο αὐτὰ «χέρια»[60].

Ἀνάμεσα στὰ «δύο χέρια» τοῦ Πατέρα τὸν Υἱό του καὶ τὸ Πνεῦμα του ὑπάρχει μιὰ σχέση ἀμοιβαία. Ἕνας σύνδεσμος ἀμοιβαίας ἐξυπηρετήσεως. Ὁ Χριστὸς λέγεται ἔρχεται πρῶτος. Ἔπειτα μετὰ τὴν Ἀνάληψή του στὸν οὐρανό, στέλνει τὸ Πνεῦμα τὴν Πεντηκοστή.

Στὴν πραγματικότητα ὅμως οἱ ἀμοιβαῖοι δεσμοὶ εἶναι πιὸ πολύπλοκοι καὶ πιὸ ἐξισορροπημένοι. Ὁ Χριστὸς μᾶς στέλνει τὸ Πνεῦμα, ἀλλὰ ταυτόχρονα τὸ Πνεῦμα εἶναι ποὺ στέλνει τὸν Χριστό. Ἂς θυμηθοῦμε καὶ ἂς ἀναπτύξομε μερικὰ ἀπὸ τὰ τριαδικὰ σχήματα:

- **Δημιουργία**

59. Ἰωάννου Ζηζιούλα (Μητρ.), Περὶ δημιουργίας, Χριστολογίας καὶ Ἐκκλησιολογίας (δακτυλογραφημένες σημειώσεις πανεπιστημιακῶν παραδόσεών του).
60. Καλλίστου Γουέαρ, Ὁ ὀρθόδοξος δρόμος, ἐκδ. «Ἑπτάλοφος», σ.42.

«Τῷ λόγῳ τοῦ Κυρίου οἱ οὐρανοί ἐστερεώθησαν καί τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν»[61]. Ὁ Θεός Πατέρας δημιουργεῖ μέ τόν «Λόγο» του (τό δεύτερο πρόσωπο) καί μέ τό «Πνεῦμα» του (τό τρίτο πρόσωπο). Τά «δύο χέρια» τοῦ Πατέρα ἐργάζονται μαζί γιά τήν διαμόρφωση τοῦ σύμπαντος. Γιά τόν Λόγο λέγεται «πάντα δι᾽ αὐτοῦ ἐγένετο»[62], γιά τό πνεῦμα λέγεται ὅτι στήν δημιουργία «ἐκάλυπτε» ἤ «ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος»[63]. Ὅλα τά δημιουργήματα ἔχουν τήν σφραγῖδα τῆς Ἁγίας Τριάδος.

- Ἐνσάρκωση

Στήν γέννηση, στό «ναί» τῆς Μαρίας πού ὁδηγεῖ στήν σύλληψη τοῦ Υἱοῦ, τοῦ Λόγου ἀπό τήν Παναγία, τό Πνεῦμα εἶναι παρόν. «Ἐκ πνεύματος Ἁγίου» συλλαμβάνει ἡ Θεοτόκος. Αὐτό σημαίνει ὅτι, ὅ,τι συμβαίνει ἐκείνη τήν στιγμή, συμβαίνει ἐν ἐλευθερίᾳ. Δέν εἶναι ἁπλῶς μιά εἰσβολή τοῦ ἀκτίστου μέσα στό κτιστό· γιατί κάθε εἰσβολή τοῦ Θεοῦ μέσα στό κτιστό, ἄν δέν γίνεται ἐλεύθερα, σημαίνει κατ᾽ ἀνάγκη συντριβή τοῦ κτιστοῦ, διότι ἄν ἔχομε δύο δυνάμεις ἀπό τίς ὁποῖες ἡ μία εἶναι ἀπείρως μεγαλύτερη ἀπό τήν ἄλλη καί τίς βάλομε μαζί, θά συντρίψει ἡ μεγαλύτερη τήν μικρότερη. Ἡ Ἐνσάρκωση δηλαδή δέν εἶναι μόνο ἔργο τῆς Τριάδος, ἀλλά ἐπίσης ἔργο τῆς ἐλεύθερης θελήσεως τῆς Μαρίας. Ὁ Θεός περίμενε τήν ἐκούσια συγκατάθεσή της πού ἐκφράστηκε μέ τά λόγια «ἰδού ἡ δούλη Κυρίου· γένοιτό μοι κατά τό ρῆμα σου»[64] καί ἄν αὐτή ἡ συναίνεση δέν εἶχε δοθεῖ, ἡ Μαρία δέν θά εἶχε γίνει Μητέρα τοῦ Θεοῦ. Ἡ θεία χάρη δέν καταστρέφει τήν ἀνθρώπινη ἐλευθερία ἀλλά τήν ἐπιβεβαιώνει.

Δέν πρέπει νά δοῦμε τήν Χριστολογία στά πλαίσια ἑνός ἀκτίστου πού μπαίνει μέσα στό κτιστό ἁπλῶς καί μόνο μέ τήν δύναμή του. Δέν εἶναι θαῦμα πού γίνεται μέ τήν ἔννοια ἐπιδείξεως δυνάμεως ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ, ἀλλά τό ὅτι παρίσταται τό Πνεῦμα, τό ὅτι «ἐν Πνεύματι» γίνεται ὅλη αὐτή ἡ Ἱστορία πραγματικότης, ὑποδηλώνει ὅτι ἔχομε ἕνα γεγονός ἐλευθερίας[65].

- Ἡ Βάπτιση τοῦ Χριστοῦ

Στήν ὀρθόδοξη παράδοση αὐτή θεωρεῖται ἀποκάλυψη τῆς Τριάδος. Ἡ φωνή τοῦ Πατέρα ἀπό τόν οὐρανό μαρτυρεῖ γιά τόν Υἱό λέγοντας, «οὗτος ἐστιν ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα»· καί τήν ἴδια στιγμή τό Ἅγιο Πνεῦμα, μέ τήν μορφή ἑνός περιστεριοῦ κατεβαίνει ἀπό τόν Πατέρα καί ἀναπαύεται στόν Υἱό[66]. Ἔτσι εἶναι τό πνεῦμα πού «ἐντέλλεται» τόν Χριστό καί τόν στέλνει στήν δημόσια ἀποστολή του.

---

61. Ψαλμ. 32,6.
62. Ἰωάν. 1,3.
63. Γέν. 1,2.
64. Λουκ. 1,38.
65. Ἰωάννου Ζηζιούλα (Μητρ.), ὅ.π.
66. Ματθ. 3, 16-17.

Αὐτὸ γίνεται σαφὲς στὰ γεγονότα ποὺ ἀκολουθοῦν ἀμέσως μετὰ τὴν βάπτιση. Θὰ δοῦμε πάλι ὅτι τὸ Πνεῦμα εἶναι παρὸν σ' αὐτὲς τὶς κρίσιμες στιγμὲς τῆς ἐλευθερίας.

Τὸ Πνεῦμα συνοδεύει τὸν Χριστὸ στὴν Ἔρημο προκειμένου νὰ πειρασθεῖ ἀπὸ τὸν σατανᾶ. Δὲν εἶναι τυχαῖο γιατὶ μᾶς βάζει στὴν Χριστολογία, γιατὶ μπαίνει τὸ Πνεῦμα σ' αὐτὲς τὶς κρίσιμες στιγμές. Διότι τὴν στιμγὴ τοῦ πειρασμοῦ ὁ Χριστὸς ὡς ἄνθρωπος θὰ πεῖ ἐλεύθερα τὸ «ναί» στὸν Θεὸ καὶ αὐτὸ θὰ γίνει ἐν Πνεύματι. Ὁ Χριστὸς ὡς Χριστὸς -καὶ ἡ λέξη τὸ λέει- εἶναι κεχρισμένος ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, δηλαδὴ ἔχει τὸ Πνεῦμα μαζί του πάντοτε. Δὲν θὰ μπορούσαμε νὰ ἔχομε Χριστολογία χωρὶς Πνευματολογία. Καὶ μόνο ἡ λέξη[67] Χριστολογία ἔχει μέσα της τὴν ἔννοια τοῦ Πνεύματος, διότι Χριστὸς θὰ πεῖ κεχρισμένος ἀπὸ τὸ Πνεῦμα.

Ὅταν ὁ Χριστὸς ἐπιστρέφει στὸ τέλος τῆς πάλης του, «ὑπέστρεψεν ἐν τῇ δυνάμει τοῦ Πνεύματος». Τὰ πρῶτα-πρῶτα λόγια τοῦ κηρύγματός του ὑπαινίσσονται ἄμεσα τὸ γεγονὸς ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸν στέλνει· διαβάζει τὸ κομμάτι ἀπὸ τὸν Ἡσαΐα ἐφαρμόζοντας τὸ κείμενο στὸν ἑαυτό του: «Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ εἵνεκεν ἔχρισε με, εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέσταλκέ με…»[68].

- Μεταμόρφωση

Καὶ αὐτὴ ἐπίσης εἶναι ἕνα τριαδικὸ γεγονός. Ἀνάμεσα στὰ τρία πρόσωπα ἐπικρατεῖ ἡ ἴδια σχέση ὅπως στὸ Βάπτισμα. Ὁ Πατέρας μαρτυρεῖ ἀπὸ τὸν οὐρανό, «οὗτος ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ εὐδόκησα· αὐτοῦ ἀκούετε»[69]. Ἐνῶ, ὅπως πρὶν τὸ Πνεῦμα κατέρχεται στὸν Υἱό, αὐτὴ τὴν φορὰ κατέρχεται σὰν ἕνα σύννεφο φωτὸς[70]. Ὅπως ἀκριβῶς προηγουμένως τὸ Πνεῦμα ἔστειλε τὸν Ἰησοῦ στὴν ἔρημο καὶ μετὰ στὸ δημόσιο κήρυγμά του, ἔτσι τώρα τὸν στέλνει στὴν «Ἔξοδό» του ἢ στὸν θάνατο- θυσία, στὰ Ἱεροσόλυμα[71].

- Ἡ Εὐχαριστιακὴ ἐπίκλιση

Τὸ ἴδιο τριαδικὸ σχῆμα ποὺ ἐμφανίζεται στὸν Εὐαγγελισμό, τὴν Βάπτιση καὶ τὴν Μεταμόρφωση, παρουσιάζεται μὲ τὸν ἴδιο τρόπο στὴν κορυφαία στιγμὴ τῆς Εὐχαριστίας, στὴν Ἐπίκλιση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Μὲ λόγια ποὺ ἀπευθύνονται στὸν Πατέρα, ὁ ἱερέας ποὺ ἱερουργεῖ λέει στὴν Λειτουργία τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου:

> Ἔτι προσφέρομέν σοι τὴν λογικὴν ταύτην
> καὶ ἀναίμακτον λατρείαν, καὶ παρακαλοῦμέν σε,
> καὶ δεόμεθα καὶ ἱκετεύομεν· κατάπεμψον
> τὸ Πνεῦμα σου τὸ Ἅγιον ἐφ' ἡμᾶς

67. Λουκ. 4,14.
68. Ὅ.π., 4,18.
69. Ματθ. 17,5.
70. Λουκ. 9,34.
71. Ὅ.π., 9,31.

καὶ ἐπὶ τά προκείμενα δῶρα ταῦτα.
Καὶ ποίησον τόν μέν Ἄρτον τοῦτον,
τίμιον Σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου,
μεταβαλών τῷ Πνεύματί σου τῷ Ἁγίῳ.

Ὅπως στόν Εὐαγγελισμό, ἔτσι καὶ στήν προέκταση τῆς Ἐνσαρκώσεως τοῦ Χριστοῦ στήν Εὐχαριστία, ὁ Πατέρας στέλνει τό Ἅγιο Πνεῦμα, γιά νά τονίσει τήν παρουσία τοῦ Υἱοῦ στά καθαγιασμένα δῶρα. Ἐδῶ, ὅπως πάντα, τά τρία πρόσωπα τῆς Τριάδος ἐργάζονται μαζί[72].

- Γεθσημανῆ - Γολγοθᾶς

Ὁ Χριστός στήν ὅλη ὕπαρξή του ἔχει τό Πνεῦμα, ἀλλά εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι στίς μεγάλες στιγμές πού κρίνεται ἐλεύθερα ἡ πορεία τοῦ σχεδίου τοῦ Θεοῦ γιά σωτηρία τοῦ κόσμου, τό Πνεῦμα εἶναι παρόν.

Παρόν εἶναι τό Πνεῦμα στή Γεθσημανῆ, τότε πού μιά ἄλλη ἀπόφαση ἔπρεπε νά ληφθεῖ: Νά πιεῖ τό ποτήρι πού σάν ἄνθρωπος δέν θέλει νά πιεῖ ἤ ὄχι· καὶ ἐκείνη τήν ὥρα μᾶς λένε οἱ Εὐαγγελιστές, συνοδεύει τόν Χριστό τό Πνεῦμα· καὶ τό Πνεῦμα παίζει κάποιο ρόλο. Δέν εἶναι ἁπλῶς συμπαραστάτης. Ἡ μεγάλη ἀπόφαση νά πάει στόν Σταυρό ὁ Χριστός, εἶναι καὶ αὐτή εἰλημμένη ἐν Πνεύματι.

- Ἀνάσταση

Καὶ ὅταν πᾶμε στήν Ἀνάσταση πού εἶναι πλέον ἡ ὑπέρβαση τῆς φθορᾶς καὶ τοῦ θανάτου, πάλι δέν πρέπει νά λησμονοῦμε αὐτό πού δυστυχῶς λησμονοῦμε καὶ δέν μᾶς τό λέει ἡ Δογματική, ἀλλά ἡ Γραφή στήν Καινή Διαθήκη, ὅτι ὁ Θεός ἤγειρε τόν Χριστό διά τοῦ Πνεύματος. Τό θαῦμα τῆς Ἀναστάσεως ὅπως τό θαῦμα τῆς συλλήψεως, τῆς γεννήσεως, τῆς Ἐνσαρκώσεως, δέν εἶναι θαῦμα πού πραγματοποιεῖται χωρίς τήν παρέμβαση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Ἡ Χριστολογία δέν μπορεῖ νά νοηθεῖ χωρίς ἀναφορά στόν ρόλο τοῦ Πατρός καὶ στόν ρόλο τοῦ Πνεύματος. Τό Πνεῦμα λοιπόν, ὄχι μόνο ἐνοικεῖ στόν Χριστό καὶ τόν κάνει Χριστό, ἀλλά περνώντας ἀπ᾽ αὐτά τά κρίσιμα σημεῖα τῆς πορείας τῆς Χριστολογίας πού εἶναι οἱ μεγάλες ἀποφάσεις, τά μεγάλα βήματα πού γίνονται ὅπως ἡ σύλληψη, οἱ πειρασμοί, ὁ Σταυρός, ἡ Ἀνάσταση, καθιστᾶ τήν Χριστολογία ἕνα γεγονός ἐλευθερίας στό ὁποῖο μετέχει πλέον ὁ ἄνθρωπος ἐλεύθερα, διότι ὁ Χριστός σάν ἄνθρωπος καὶ ὄχι μόνο ὡς Θεός παίρνει αὐτές τίς ἐλεύθερες ἀποφάσεις, γιά νά ἐφαρμόσει τό σχέδιο τοῦ Θεοῦ μ᾽ ὅλες τίς συνέπειες πού εἶχε.

Ἀποτέλεσμα αὐτοῦ τοῦ πράγματος εἶναι ὅτι τό Πνεῦμα τό ὁποῖο ἀπελευθερώνει ἀπό τούς περιορισμούς τοῦ κτιστοῦ πού εἶναι ἡ φθορά καὶ ὁ θάνατος, αὐτό τό Πνεῦμα περνάει πλέον στήν ἀνθρώπινη φύση διά τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ἀφοῦ στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ μέ τήν ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὑπερβαίνεται ἡ φθορά, ὑπερβαίνεται ὁ θάνατος, ἀφοῦ συμβαίνουν αὐτά στόν Χριστό, τό πρόσωπο τοῦ

72. Καλλίστου Γουέαρ, ὅ.π., σ. 44.

Χριστοῦ καθίσταται πλέον ἕνα σῶμα ἐπάνω στό ὁποῖο ἡ ὅλη ἀνθρωπότητα γίνεται μέτοχος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Καί ἔτσι ὁ Χριστός παύει νά εἶναι ἕνα ἄτομο, γίνεται μιά καθολική ὕπαρξη ἡ ὁποία πῆρε πάνω της τήν μοῖρα τοῦ πεσμένου κτιστοῦ καί ἔτσι τώρα παίρνει πάνω της τήν μοῖρα τοῦ λυτρωμένου κτιστοῦ.

Αὐτή ἡ λύτρωση εἶναι ἔργο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος πού συντελεῖται πρῶτα στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ, διότι τό Πνεῦμα ἀνιστᾶ τόν Χριστό καί ἐν συνεχείᾳ περνάει στούς ἀνθρώπους πάλι ὡς δωρεά καί ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Ἔτσι τό Ἅγιο Πνεῦμα κάνει τόν Χριστό Χριστό, τόν ἀπελευθερώνει ἀπό τά ὅρια τοῦ κτιστοῦ μέ τήν Ἀνάσταση ἀλλά καί συγχρόνως τόν κάνει πηγή τῆς δωρεᾶς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καί γιά ὅλη τήν ἀνθρωπότητα, οὕτως ὥστε ὁλόκληρη ἡ ἀνθρωπότητα νά ἀποκτήσει τίς δυνατότητες πού ἔγιναν πραγματικότητες στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ. Ἔτσι ἡ Χριστολογία δέν εἶναι ἁπλῶς τό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ πού παίρνει τό Ἅγιο Πνεῦμα, ἀλλά εἶναι ἐπίσης τό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ πού δίνει τό Ἅγιο Πνεῦμα. Αὐτό ὁδηγεῖ τελικά στή σημασία τῆς Ἐκκλησιολογίας[73].

- Πεντηκοστή

Ἡ ἀμοιβαία σχέση ἐδῶ ἀντιστρέφεται. Ὡς τώρα ἦταν τό Πνεῦμα πού ἔστελνε τόν Χριστό· τώρα εἶναι ὁ ἀναστημένος Χριστός πού στέλνει τό Πνεῦμα. Ἡ Πεντηκοστή ἀποτελεῖ τόν σκοπό καί τήν συμπλήρωση τῆς Ἐνσαρκώσεως. Μέ τά λόγια τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου: «Ὁ Λόγος ἔλαβε σάρκα, ὥστε νά δεχτοῦμε ἐμεῖς τό Πνεῦμα».

- Ἡ Χριστιανική ζωή

Ὅμως ἡ συνεργασία τῶν «δύο χεριῶν» δέν τελειώνει ἐδῶ. Ὅπως τό Πνεῦμα στέλνει τόν Υἱό στόν Εὐαγγελισμό, στήν Βάπτιση καί στήν Μεταμόρφωση, καί ὅπως ὁ Υἱός μέ τήν σειρά του στέλνει τό Πνεῦμα στήν Πεντηκοστή, ἔτσι μετά τήν Πεντηκοστή εἶναι ἔργο τοῦ Πνεύματος νά φέρει τήν μαρτυρία τοῦ Χριστοῦ, καθιστώντας τον ἀναστημένο Κύριο πάντοτε παρόντα ἀνάμεσά μας.

Ἄν ὁ σκοπός τῆς Ἐνσαρκώσεως εἶναι ἡ ἀποστολή τοῦ Πνεύματος κατά τήν Πεντηκοστή, ὁ σκοπός τῆς Πεντηκοστῆς εἶναι ἡ συνέχιση τῆς Ἐνσαρκώσεως τοῦ Χριστοῦ μέσα στήν ζωή τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτό ἀκριβῶς κάνει τό Πνεῦμα, κατά τήν ἐπίκληση στόν καθαγιασμό τῆς Θείας Εὐχαριστίας καί αὐτή ἡ καθαγιαστική ἐπίκληση λειτουργεῖ σάν ἕνα πρότυπο καί παράδειγμα γιά ὅ,τι συμβαίνει σ' ὁλόκληρη τήν ἐν Χριστῷ ζωή μας. «Οὗ γάρ εἰσι δύο ἤ τρεῖς συνηγμένοι εἰς τό ἐμόν Ὄνομα, ἐκεῖ εἰμί ἐν μέσῳ αὐτῶν»[74]. Πῶς ὁ Χριστός εἶναι παρών ἀνάμεσά μας; Μέσῳ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. «Καί ἰδού ἐγώ μεθ' ὑμῶν εἰμί πάσας τάς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος»[75].

Ἐξ αἰτίας τοῦ Παρακλήτου στήν καρδιά μας δέν γνωρίζομε ἁπλῶς τόν Χριστό

73. Ἰωάννου Ζηζιούλα (Μητρ.), ὅ.π.
74. Ματθ. 18,20.
75 Ὅ.π., 28,20.

ἀπό τέταρτο ἤ πέμπτο χέρι, σάν μιά μορφή μακρινή ἀπό τά παλιά, γιά τήν ὁποία ἔχομε τεκμηριωμένες πληροφορίες ἀπό γραπτές μαρτυρίες· ἀλλά τόν γνωρίζομε ἄμεσα ἐδῶ καί τώρα, στό παρόν, σάν τόν προσωπικό μας Σωτῆρα καί φίλο μας.

Μαζί μέ τόν Ἀπόστολο Θωμᾶ μποροῦμε νά βεβαιώσομε: «Ὁ Κύριός μου καί ὁ Θεός μου»[76]. Δέν λέμε ἁπλῶς «ὁ Χριστός γεννήθηκε» κάποτε, πολύ παλιά· λέμε «Χριστός γεννᾶται» τώρα τούτη την στιγμή, μέσα στήν καρδιά μου. Δέν λέμε ἁπλῶς «ὁ Χριστός πέθανε», ἀλλά «ὁ Χριστός πέθανε γιά ἐμένα». Δέν λέμε ἁπλῶς «ὁ Χριστός ἀναστήθηκε», ἀλλά «ὁ Χριστός εἶναι ἀναστημένος»· ζεῖ τώρα γιά ἐμένα καί μέσα μου. Αὐτή ἡ ἀμεσότητα καί ἡ προσωπική εὐθύτητα στήν σχέση μας μέ τόν Ἰησοῦ εἶναι ἀκριβῶς τό ἔργο τοῦ Πνεύματος.

Τό Ἅγιο Πνεῦμα λοιπόν δέν μᾶς μιλᾶ γιά τόν ἑαυτό του, ἀλλά μᾶς μιλᾶ γιά τόν Χριστό. «Ὅταν δέ ἔλθῃ ἐκεῖνος τό Πνεῦμα τῆς ἀληθείας», λέει ὁ Ἰησοῦς στόν Μυστικό Δεῖπνο, «ὁδηγήσει ὑμᾶς εἰς πᾶσαν τήν ἀλήθειαν· οὐ γάρ λαλήσει ἀφ᾽ ἑαυτοῦ… ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται καί ἀναγγελεῖ ὑμῖν»[77].

Ἐδῶ βρίσκεται ἡ αἰτία τῆς ἀνωνυμίας ἤ γιά μεγαλύτερη ἀκρίβεια, ἡ διαφάνεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· δέν δείχνει πρός τόν ἑαυτόν του, ἀλλά πρός τόν ἀναστημένο Χριστό.

Ἡ Δυτική Ἐκκλησία διδάσκει ὅτι τό Ἅγιο Πνεῦμα δέν ἐκπορεύεται μόνο ἐκ τοῦ Πατρός, ὅπως διδάσκει ἡ Ἀνατολική Ἐκκλησία, ἀλλά καί ἐκ τοῦ Υἱοῦ (Filioque)· δέχεται δέ τοῦτο καί ἡ Ἐκκλησία τῶν Διαμαρτυρομένων· πρόσθεσαν δέ καί οἱ δύο τήν λέξη αὐτή στό Σύμβολο τῆς Πίστεως.

Ἡ δογματική αὐτή διαφορά ἐπέφερε τόν διχασμό τῶν δύο Ἐκκλησιῶν καί ἀπέληξε στό Σχίσμα πού ἄρχισε ἐπί Πατριάρχου Φωτίου καί συντελέσθηκε ἐπί Κηρουλαρίου καί τό ὁποῖο εἶχε τόσες συνέπειες ἰδίως γιά τήν Βυζαντινή Αὐτοκρατορία.

Ἔκτοτε, τά περισσότερα θεολογικά συγγράμματα γύρω ἀπό τό θέμα αὐτό περιστρέφονται.

Κατά τήν Δογματική τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἡ καινοτομία αὐτή τῶν Δυτικῶν καί Διαμαρτυρομένων δέν στηρίζεται οὔτε στήν Ἁγία Γραφή, οὔτε στήν Ἱερά Παράδοση, ἡ δέ παρεμβολή τῆς μιᾶς αὐτῆς λέξεως στό Σύμβολο τῆς Πίστεως ὄχι μόνο ἐσφαλμένη δογματικά εἶναι, ἀλλά καί προσκρούει στόν ἕβδομο ἱερό Κανόνα τῆς στήν Ἔφεσο Γ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου (431), ὁ ὁποῖος ἀπαγορεύει κάθε προσθήκη στό Σύμβολο τῆς Πίστεως.

Αὐθαίρετη δέ καί ἀπόβλητη ἔκριναν ἐξ ἄλλου τήν προσθήκη ὄχι μόνο ἡ συγκλιθεῖσα ἐπί Φωτίου Σύνοδος τό 879 στήν Κωνσταντινούπολη συμφωνούντων (συνεπινευόντων) καί τῶν ἀπεσταλμένων τοῦ Πάπα, ἀλλά καί ὁ Πάπας Λέων Γ΄, ὅταν ὁ Κάρολος ὁ Μέγας ζήτησε ἀπ᾽ αὐτόν νά ἐγκρίνει τήν προσθήκη. Τήν ἐκπόρευση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καί ἐκ τοῦ Υἱοῦ διδάσκει μόνο ὁ Ἱερός Αὐγουστῖνος. Τό δίδαγμά του δέ αὐτό ἔσπευσαν νά τό ἀποδεχτοῦν οἱ καθολικοί στήν Ἱσπανία

76. Ἰωάν. 20, 28.
77. Ὅ.π., 16, 13-14.

τοῦ 5ου αἰῶνα, κυρίως γιατί ἐνόμισαν, ὅτι μέ τήν προσθήκη αὐτή κατοχυρώνεται τό ὁμοούσιο τοῦ Πνεύματος, καταπολεμεῖται δέ ἀποτελεσματικά ἡ αἵρεση τοῦ Ἀρείου, πού θεωρεῖ τό Ἅγιο Πνεῦμα κτίσμα τοῦ Θεοῦ. Τήν δέ προσθήκη στό Σύμβολο τήν καθιέρωσε πρώτη ἡ Σύνοδος τοῦ 589 στό Τολέδο. Ἀπ' ἐκεῖ εἰσήχθηκε στήν Γαλλία καί στίς λοιπές χῶρες τῆς Δύσεως.

Στό Συνέδριο ὅμως τῶν Παλαιοκαθολικῶν πού συνῆλθε στήν Βόννη τό 1875, ἔγινε δεκτή ἡ ἄποψη τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καί καθορίστηκε ρητά στήν ἀπόφαση πού λήφθηκε, ὅτι «τό Ἅγιον Πνεῦμα δέν ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Υἱοῦ, διότι ἐν τῇ θεότητι ὑπάρχει μία μόνον Ἀρχή μία αἰτία, ἐξ ἧς προέρχεται πᾶν ὅ,τι ἐν τῇ θεότητι ὑπάρχει».

Οἱ Δυτικοί ἰσχυρίζονται ἐνίοτε ὅτι τήν ἐκπόρευση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καί ἐκ τοῦ Υἱοῦ τήν ἐδίδαξαν καί μερικοί Ἕλληνες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας. Στό σημεῖο ὅμως αὐτό παρανοοῦν κάτι, διότι ἐκεῖνοι γράφουν ὅτι «τό πνεῦμα πρόεισιν ἐκ τοῦ Πατρός δι' υἱοῦ» ἤ «πέφηνε (προέρχεται) ἐκλάμπει δι' υἱοῦ». Ὁ ἐμπρόθετος ὅμως προσδιορισμός «δι' υἱοῦ» ἐπ' οὐδενί λόγῳ εἶναι συνώνυμος πρός τόν ἐμπρόθετον προσδιορισμόν «ἐκ τοῦ υἱοῦ» ὅπως θέλουν οἱ Δυτικοί καί οἱ Διαμαρτυρόμενοι. Ἐκπορευόμενον διά τοῦ Υἱοῦ, τό Πνεῦμα μόνον ἐκ τοῦ Υἱοῦ δέν εἶναι δυνατόν νά ἐκπορεύεται[78].

8. ΤΟ ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΤΟ ΔΩΡΟ ΤΗΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΗΣ

Οἱ ἄνθρωποι τῆς Ἐκκλησίας μας πολύ συχνά μιλοῦν γιά τό «Πνεῦμα τῆς Πεντηκοστῆς» πού ἔπνευσε ἐκείνη τήν ἡμέρα στό ὑπερῶο τῆς Ἱερουσαλήμ. Καί προσεύχονται νά διατηρεῖται πάντα στήν Ἐκκλησία μας καί στίς καρδιές μας αὐτό τό ἴδιο Πνεῦμα, γιά νά ζοῦμε διαρκῶς μιά αἰώνια Πεντηκοστή.

Σχετικά μέ τό δῶρο τοῦ Παρακλήτου τήν ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς, τρία πράγματα εἶναι ἰδιαίτερα ἐντυπωσιακά:

Πρῶτον, εἶναι ἕνα δῶρο σ' ὅλους τούς ἀνθρώπους τοῦ Θεοῦ: «Καί ἐπλήσθησαν ἅπαντες πνεύματος Ἁγίου»[79]. Τό δῶρο ἤ χάρισμα τοῦ Πνεύματος δέν ἀπονέμεται μόνο στούς Ἐπισκόπους καί τόν κλῆρο, ἀλλά σέ κάθε βαφτισμένο. Ὅλοι εἶναι πνευματοφόροι, ὅλοι εἶναι -μέ τήν κατάλληλη ἔννοια τῆς λέξεως- «χαρισματικοί».

Δεύτερον, εἶναι ἕνα δῶρο ἑνότητας: «Ἦσαν ἅπαντες ὁμοθυμαδόν ἐπί τό αὐτό»[80]. Τό Ἅγιο Πνεῦμα κάνει τούς πολλούς νά εἶναι ἕνα Σῶμα ἐν Χριστῷ.

Οἱ δύο αὐτές ἐκφράσεις εἶναι, ὅπως λέγει ὁ μακαριστός Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Χριστόδουλος, δηλωτικές τῶν δεσμῶν τῆς ἀγάπης πού ἑνώνουν μεταξύ τους τούς πρώτους ἐκείνους χριστιανούς, ἀλλά καί χαρακτηριστικές τοῦ κλίματος, μέσα στό

78. Ἰωάννου Ζηζιούλα (Μητρ.), ὅ.π.
79. Πράξ. 2,4.
80. Ὅ.π., 2,1.

ὁποῖο πνέει ὁ Παράκλητος.

Ἡ ἑνότητα τῶν ὀπαδῶν του, ἦταν ἄλλωστε καὶ ἡ τελευταία ἐπιθυμία τοῦ Κυρίου μας, πού συμπεριελήφθηκε στήν Ἀρχιερατική προσευχή. Βέβαια ἡ ἑνότητα αὐτή δέν ἦταν ἁπλῶς βασισμένη στό συναίσθημα. Εἶχε τίς διαστάσεις μιᾶς οὐσιαστικῆς συμμετοχῆς ὅλων ἀπό κοινοῦ στήν πίστη ἀρχικά, καὶ κατόπιν βαθμιαῖα στίς βάσεις τοῦ πολιτεύματος τῆς Ἐκκλησίας, στή λατρεία καὶ στό ἦθος. Αὐτή ἡ ἑνότητα βρῆκε τήν ἔκφρασή της στήν θεία Εὐχαριστία, πού συγκέντρωσε ὅλους τούς πιστούς γύρω ἀπό τόν Ἐπίσκοπο καὶ γύρω ἀπό τό Θυσιαστήριο.

Γιά τήν πρώτη χριστιανική κοινότητα τῶν Ἱεροσολύμων, στήν περίοδο ἀμέσως μετά τήν Πεντηκοστή, λέγεται ὅτι «εἶχον ἅπαντα κοινά» καὶ ὅτι «τοῦ πλήθους τῶν πιστευσάντων ἦν ἡ καρδία καὶ ἡ ψυχή μία»[81] καὶ αὐτό θά ἔπρεπε νά εἶναι τό σημάδι τῆς κοινότητας τοῦ Χριστοῦ τῆς Πεντηκοστῆς σέ κάθε ἐποχή.

Τρίτον, τό δῶρο τοῦ Πνεύματος εἶναι ἕνα δῶρο διαφοροποιήσεως. Οἱ γλῶσσες τῆς φωτιᾶς «διαμερίζονται ἤ χωρίζονται»[82] καὶ κατανέμονται ἄμεσα στόν καθένα. Τό Ἅγιο Πνεῦμα δέν μᾶς κάνει μόνο ὅλους ἕνα, ἀλλά κάνει καὶ τόν καθένα μας διαφορετικό.

Στήν Πεντηκοστή ἡ πολλαπλότητα τῶν γλωσσῶν δέν καταργήθηκε, ἀλλά ἔπαψε νά εἶναι ἡ αἰτία τοῦ χωρισμοῦ. Ὅπως προηγουμένως, ὁ καθένας μιλοῦσε στήν δική του γλῶσσα, ἀλλά μέ τήν δύναμη τοῦ Πνεύματος ὁ καθένας μποροῦσε νά καταλάβει τούς ἄλλους.

Γιά μένα, λέγει ὁ Κάλλιστος Γουέαρ, τό νά εἶμαι πνευματοφόρος σημαίνει νά ἀντιλαμβάνομαι ὅλα τά διακριτικά χαρακτηριστικά τῆς προσωπικότητάς μου· σημαίνει νά γίνω ἀληθινά ἐλεύθερος, ἀληθινά ὁ ἑαυτός μου μέσα στήν μοναδικότητά μου.

Ἡ ζωή μέσα στό Πνεῦμα ἔχει μιά ἀνεξάντλητη ποικιλία. Εἶναι σφάλμα καὶ ὄχι ἁγιότητα, ὅτι εἶναι ἀνιαρή καὶ μονότονη. Ὅπως συνήθιζε νά παρατηρεῖ μέ ἀνία ἕνας φίλος μου ἱερέας, πού ἀφιέρωνε πολλές ὧρες κάθε μέρα ἀκούγοντας ἐξομολογήσεις: «τί κρῖμα πού δέν ὑπάρχουν καινούργια ἁμαρτήματα!». Ὑπάρχουν, ὅμως, πάντα νέες μορφές ἁγιότητας[83].

81. Ὅ.π., 2, 44· 4,32.
82. Ὅ.π., 2, 3.
83. Καλλίστου Γουέαρ (Ἐπισκ.), Ὁ ὀρθόδοξος δρόμος, ἐκδ. «Ἐπτάλοφος», σσ. 110-111.

ΙΘ΄. Η ΘΕΩΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

1. ΑΜΕΘΕΚΤΗ ΟΥΣΙΑ - ΜΕΘΕΚΤΕΣ ΑΚΤΙΣΤΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

Τό μυστήριο τῆς θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελεῖ ὑπερμέγεθες καί δυσπαρουσίαστο θέμα ἀκόμα καί γι' αὐτούς τούς «παθόντας» καί ἑπομένως «πεῖρα μαθόντας» αὐτό, πολύ δέ περισσότερο γιά τούς ἀγεύστους καί ἀναξίους του[1].

Σχεδόν ὁλόκληρη ἡ χριστιανική Θεολογία ἀποδέχεται τήν ἄποψη, ὅτι ὁ Θεός εἶναι πραγματικότητα «ἐπέκεινα» τοῦ κόσμου κειμένη καί, ὡς ἐκ τούτου, μή δυναμένη νά γίνει καταληπτή ὑπό τοῦ ἀνθρώπου διά τῶν ἰδικῶν του δυνάμεων[2].

Ὅταν λέμε θέωση ἐνοοῦμε τήν ἠθική ἐκλάμπρυνση καί μεταμόρφωση τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἡ ὁποία χριστοποιούμενη, πληροῦται ἀκολούθως εἰς τήν ἕνωσή της μετά τοῦ ἐν Τριάδι Θεοῦ. Εἰς τήν ὀρθόδοξη Θεολογία ἡ θέωση ἀποτελεῖ τό ἐπιστέγασμα καί τήν βαθύτερη οὐσία τῆς σωτηριολογίας· γιά τόν λόγο δέ αὐτό καί ἀπετέλεσε ἀνέκαθεν τό προσφιλές θέμα τῆς ἑλληνικῆς Πατερικῆς γραμματείας, τό εὐγενές ἰδεῶδες τῆς ὀρθόδοξης πνευματικότητας καί εὐσεβείας καί τό κέντρο γύρω ἀπό τό ὁποῖο ἐστράφησαν οἱ θεῖοι ὁραματισμοί καί οἱ ἐνατενίσεις τοῦ ὀρθόδοξου χριστιανικοῦ μυστικισμοῦ[3].

Ἡ θέωση τοῦ ἀνθρώπου, σύμφωνα μέ τήν Βιβλική καί Πατερική Θεολογία, εἶναι δυνατόν νά θεωρηθεῖ ὅτι εἶναι ὁ τελικός σκοπός τῆς δημιουργίας καί ὁ ἄξονας γύρω ἀπό τόν ὁποῖο κινεῖται ὅλη ἡ Ἱστορία τοῦ κόσμου καί ὅλη ἡ Ἱστορία τῆς θείας ἀποκαλύψεως[4].

Ἡ θέωση ἀπό γενικό πνευματικό κατηγόρημα πρέπει νά ἀποκτήσει συγκεκριμένο ἀνθρωπολογικό περιεχόμενο, τό ὁποῖο σημαίνει στήν γλῶσσα τῶν Πατέρων περιεχόμενο ταυτόχρονα ἀνθρωπολογικό καί χριστολογικό· νά κατανοηθεῖ δηλαδή ἡ θέωση ὡς Χριστοποίηση. Τά μέσα πραγματοποιήσεως αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ, ἡ πίστη, ἡ τήρηση τῶν ἐντολῶν, ἡ ἄσκηση, τά μυστήρια, ἡ ὅλη ἐκκλησιαστική καί πνευματική ζωή φωτίζονται ἐσωτερικά καί βρίσκουν τήν ὀργανική σύνδεση μεταξύ τους καθώς καί μέ τόν κόσμο, μέ τόν Χριστό, τήν ἀρχή καί τό τέλος τῶν πάντων[5].

---

1. Εἰρηναίου Μπούλοβιτς (Ἱερομ.), Τό Μυστήριο τῆς ἐν τῇ Ἁγίᾳ Τριάδι διακρίσεως τῆς θείας οὐσίας καί ἐνεργείας κατά τόν Ἅγιον Μᾶρκον Ἐφέσου τόν Εὐγενικόν, Ἀθήνα 1980, σ.415.
2. Μέγα Φαράντου, Ἡ περί Θεοῦ ὀρθόδοξος διδασκαλία, Ἀθῆναι 1985, σ. 531.
3. Ἀνδρέα Θεοδώρου, ΘΗΕ, τ.6, σ. 508.
4. Γεωργ. Πατρώνου, Ἡ θέωση τοῦ ἀνθρώπου, ἐκδ. Δόμος, σ. 205.
5. Παν. Νέλλα, Ζῶον θεούμενον, ἐκδ. Ἁρμός, σσ. 42-43.

Ἡ ἐσωτερική ἀλλοίωση – μεταμόρφωση τοῦ ἀνθρώπου, διά κορυφώσεως τῶν μέσων πραγματοποιήσεώς της, καταλήγει στήν συνειδητή μετουσία ζωῆς μέ τόν Σαρκωθέντα Λόγον καί δι' Αὐτοῦ μέ ὁλόκληρη τήν Ἁγία Τριάδα[6].

Κατά τήν σκέψη Εὐαγρίου τοῦ Ποντικοῦ ἀναπτυχθεῖσα ὑπό τοῦ ἁγίου Μαξίμου, τό νά γνωρίσομε πλήρως τό μυστήριο τῆς Τριάδος σημαίνει νά ἔλθομε σέ τελεία ἕνωση μετά τοῦ Θεοῦ, νά ἐπιτύχομε τήν θέωση τοῦ ἀνθρωπίνου εἶναι, δηλαδή νά εἰσέλθομε στήν θεία ζωή, σ' αὐτήν ταύτην τήν ζωή τῆς Ἁγίας Τριάδος, νά γίνομε κατά τόν Ἀπόστολο Πέτρο «Θείας Κοινωνοί φύσεως»[7]. Ἡ Τριαδική Θεολογία ἑπομένως εἶναι μία Θεολογία ἑνώσεως, μία μυστική Θεολογία, ἡ ὁποία χρειάζεται τήν ἐμπειρία, ὁ ὁποία προϋποθέτει μία ὁδό προοδευτικῶν μεταβολῶν τοῦ ἀνθρώπου, μία ὁλοένα στενότερη ἐπικοινωνία του μετά τῆς Ἁγίας Τριάδος[8].

Ἡ θέωση γιά τόν ὀρθόδοξο χριστιανισμό σημαίνει καί ἀναληπτική κίνηση τοῦ ἀνθρώπου γιά ἕνωσή του μέ τόν Τριαδικό Θεό. Αὐτό ὅμως προϋποθέτει καί τήν ἀντίστροφη «κενωτική» κίνηση τοῦ Θεοῦ πρός τήν Ἱστορία καί τόν ἄνθρωπο. Ἡ κατάβαση τοῦ Θεοῦ καί ἡ ἀνάβαση τοῦ ἀνθρώπου ὁρίζουν τελικά καί τήν Θεολογία τῆς θεώσεως, δεδομένου ὅτι ἡ ἀνάβαση τοῦ ἀνθρώπου στήν θεία πραγματικότητα θά ἦταν ἀνέφικτη καί ἀδιανόητη χωρίς τήν κατάβαση τοῦ Θεοῦ διά μέσου τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου[9].

Τό δόγμα τῆς θεώσεως προϋποθέτει ἀναγκαστικά τήν διάκριση οὐσίας καί ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεός δέν εἶναι μόνο οὐσία, ὅπως ὑποστηρίζουν οἱ Δυτικοί, ἀλλά καί ἐνέργεια· ἄκτιστη θεία ἐνέργεια, ὅπως ἄκτιστη εἶναι καί ἡ οὐσία του. Εἶναι Ὀντότης ὅλως ὑπερβατική καί συγχρόνως ὅλως κοσμική. «Ὁ γάρ ἀόρατος τῇ φύσει ὁρατός ταῖς ἐνεργείαις γίνεται». Ὁ «ἀπρόσιτος καί ἀνώνυμος» κατά τήν οὐσία, «κατά τάς προόδους καί ἐκφάνσεις, δυνάμεις τε καί ἐνεργείας, καί μετέχεται καί νοεῖται καί ὀνομάζεται». Ἀκόμη δέ ὁ Θεός μέ τίς ἐνέργειές του καί «γινώσκεται»· τέλος δέ καί θεωρεῖται διά τῶν σωματικῶν ὀφθαλμῶν, καί ἑνοῦται μετά τῶν ἀνθρώπων εἰς ἕνα, κατά τόν τρόπο πού εἶναι ἑνωμένη ἡ ψυχή μετά τοῦ σώματος, «Θεός Θεοῖς ἑνούμενος τε καί γνωριζόμενος». Φανερώνεται δέ πρός ἡμᾶς ὁ Θεός, διότι δέν εἶναι μόνο οὐσία, ἀλλά καί ἐνέργεια, δυνάμενος «ἐν τῷ μένειν ἐν ἑαυτῷ νά εἶναι τελείως ἐκτός ἑαυτοῦ»[10].

Ἐάν ἦταν μόνο οὐσία δέν θά μπορούσαμε νά ἑνωθοῦμε μαζί του, διότι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀμέθεκτη καί ἀπρόσιτη στόν ἄνθρωπο. Καί ἑπομένως σ' αὐτή τήν περίπτωση θά ἦταν ἀδύνατη ἡ οὐσιαστική θέωση, δηλαδή ἡ κατ' οὐσίαν συγχώνευση καί ταύτιση τοῦ Θεοῦ καί τοῦ ἀνθρώπου διά τῆς ὑπό τοῦ τελευταίου μεταλήψεως τῆς θείας οὐσίας. Στήν περίπτωση τῆς ἀπολύτου καί οὐσιώδους θεώσεως

6. Βασ. Γοντικάκη (Ἀρχιμ.), Εἰσοδικόν, Ἱερά Μονή Ἰβήρων, σ. 39.
7. Β΄ Πέτρου, 1,4.
8. Vladimir Lossky, Ἡ μυστική Θεολογία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Θεσσαλονίκη, σ.75.
9. Γεωργ. Πατρώνου, ὅ.π., σ. 149.
10. Μέγα Φαράντου, ὅ.π., σ. 533.

θά ἦταν ἀναπόφευκτος ὁ πανθεϊσμός καί ἡ εἰδωλοποίηση τῆς Μοναδικῆς Ἁγίας Τριάδος: Ἀφ' ἑνός μέν κάθε ἕνας τεθεωμένος ἄνθρωπος θά καθίστατο ὁμοούσιος πρός τίς θεαρχικές Ὑποστάσεις τῆς Τριάδος καί συνεπῶς φύσει ἰσόθεος, φύσει Θεός, ἀφ' ἑτέρου δέ ἀντί τῆς Ἁγίας Τριάδος θά ἐλατρεύετο πλέον κάποιος Θεός μυριοϋπόστατος πού θά εἶχε τόσες αὐξομειούμενες ὑποστάσεις, ὅσοι θά ὑπῆρχαν κάθε φορά οἱ τεθεωμένοι ἄνθρωποι[11]. Ἀφοῦ θά ἐγινόμαστε κι ἐμεῖς κατ' οὐσίαν Θεός, ὅπως συμβαίνει στίς ἀνατολικές θρησκεῖες, π.χ. στόν Ἰνδουϊσμό, ὅπου ὁ Θεός δέν εἶναι προσωπική ὕπαρξη, ἀλλά συγκεχυμένη δύναμη σκορπισμένη σ' ὅλον τόν κόσμο, καί στούς ἀνθρώπους καί στά ζῶα καί στά πράγματα (πανθεϊσμός). Ἐάν πάλι ὁ Θεός δέν εἶχε τίς ἐνέργειές του ἀλλά μόνο τήν ἀμέθεκτη θεία οὐσία, θά παρέμενε ἕνας Θεός αὐτάρκης, κλεισμένος στόν ἑαυτό του ἀκοινώνητος στά πλάσματά του[12].

Ὁ Θεός κατά τήν οὐσία του εἶναι ὑπερβατικός. Βρίσκεται δηλαδή πάνω ἀπ' ὅλα τά κτιστά ὄντα καί μέ τίποτα δέν σχετίζεται. Κατά τήν ἐνέργειά του ὅμως ἐκφαίνεται (ἀποκαλύπτεται) καί μετέχεται (γίνεται μεθεκτός), ἑνώνεται (ἄσχετοι μεταδόσεις).

Οἱ ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ εἶναι ἄκτιστες, ὅπως καί ἡ οὐσία του. Ἐνῶ δηλαδή δέν χωρίζονται ἀπό τήν θεία φύση (ἀπό τόν Θεό), διαφέρουν ὅμως ἀπό τήν οὐσία.

Οἱ ἐνέργειες, ὅπως καί ἡ οὐσία δέν χωρίζονται ἀπό τίς ὑποστάσεις.

Ὁ Θεός ἐμφορεῖται ἀπό μία ἀγάπη. Ἕνα ἄγιο ἔρωτα πρός τά πλάσματά του. Ἀπ' αὐτήν τήν ἄπειρη ἀγάπη του ἐξέρχεται ἀπό τόν ἑαυτόν του καί ζητεῖ νά ἑνωθεῖ μαζί τους. Αὐτό ἐκφράζεται καί πραγματοποιεῖται μέ τήν ἐνέργειά του ἤ καλύτερα μέ τίς ἐνέργειές του.

Μέ τίς ἄκτιστες αὐτές ἐνέργειές του ὁ Θεός δημιούργησε τόν κόσμο καί συνεχίζει νά τόν συντηρεῖ. Δίδει οὐσία καί ὑπόσταση στόν κόσμο μέ τίς οὐσιοποιητικές ἐνέργειές του. Φωτίζει τόν ἄνθρωπο μέ τίς φωτιστικές του ἐνέργειες. Τόν θεώνει τέλος μέ τίς θεωτικές του ἐνέργειες.

Ἄρα μέ τίς ἄκτιστες ἐνέργειές του, ὁ ἅγιος Θεός μπαίνει στήν φύση, στόν κόσμο, στήν Ἱστορία, στήν ζωή τῶν ἀνθρώπων.

Ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος λέγει ὅτι ὁ Θεός φανερώνεται καί γνωρίζεται στούς ἁγίους διά τῶν ἐνεργειῶν του: «Θεός, Θεοῖς ἑνούμενος». Μεθεκτές οἱ ἐνέργειες, ἀμέθεκτη ἡ οὐσία. Ἡ διάκριση τοῦ Θεοῦ σέ οὐσία παντελῶς ἀμέθεκτη καί ἐνέργειες μεθεκτές (ἑνούμενες μέ τόν ἄνθρωπο) συνιστᾶ τό θεμέλιο τῆς Παλαμικῆς Τριαδολογίας.

Οἱ ἄκτιστες ἐνέργειες εἶναι ἑνυπόστατες, δηλαδή ἀχώριστες ἀπό τήν θεία φύση. Πάνω στό ἑνυπόστατο τῶν ἐνεργειῶν θεμελιώνεται -κατά τόν Παλαμᾶ- ἡ

11. Εἰρηναίου Μπούλοβιτς (Ἱερομ.), ὅ.π., σ. 417.
12. Ἀρχιμ. Γεωργίου, Ἡ Θέωση τοῦ ἀνθρώπου, ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Ὁσίου Γρηγορίου Ἁγίου Ὄρους, 2010, σ.35.

Τριαδολογία. Ἐνούμενος λοιπόν ὁ ἄνθρωπος μέ τίς ἄκτιστες ἐνέργειες λαμβάνει κατά χάριν καί δωρεάν -πρός σωτηρία του- ὅ,τι ἔχει ὁ Θεός κατ' οὐσίαν.

Ἡ βάση τῶν ἀκτίστων ἐνεργειῶν εἶναι Τριαδολογική. Ἡ δίοδός τους ὅμως πρός τήν κτίση εἶναι κατεξοχήν χριστολογική. Ἐνῶ τό Ἅγιο Πνεῦμα συνιστᾶ τόν δυναμικό συντελεστή τῆς Ἐνχριστώσεως – Θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου ὡς μεθέξεως στίς ἄκτιστες ἐνέργειες, ὁ Χριστός ἔναντι τῶν θείων ἐνεργειῶν δέν περιορίζεται σ' ἕνα τυπικό καί δευτερεύοντα ρόλο, ἀλλά ἡ θεανδρική του ἐνέργεια (διά μόνου τοῦ Πνεύματος) ἀποτελεῖ ἀέναη πηγή τοῦ δικοῦ μας ἁγιασμοῦ.

Οἱ ἄκτιστες ἐνέργειες στόν Θεό δέν εἶναι ἀπρόσωπες, ἀλλά προσωπικές τῶν ὑποστάσεων ὡς ἐνυπόστατες καί ὄχι ὡς ἀνθυπόστατες. Ὁ ἐνυπόστατος αὐτός χαρακτήρας τῶν ἐνεργειῶν ἐπιτρέπει τήν προσωπική κοινωνία κτιστοῦ καί ἀκτίστου.

Ἡ θέωση δέν εἶναι «φυσική», εἶναι «κατ' ἐνέργειαν καί χάριν» προσωπική. Οἱ ἐνέργειες ἀποστέλλονται ἀπό τά θεῖα πρόσωπα στά ἀνθρώπινα πρόσωπα.

Οἱ ἄκτιστες ἐνέργειες διακρίνονται ἀπό τήν οὐσία, χωρίς ὅμως νά διαιροῦνται (νά διαχωρίζονται) ἀπ' αὐτήν.

Ὅταν οἱ ἅγιοι γνωρίζουν τήν ἐκστατική φύση τοῦ Θεοῦ, στά ὅρια τῶν ἀκτίστων ἐνεργειῶν του, γνωρίζουν προσωπικά τόν Θεό ὡς Πατέρα, Υἱό καί Ἅγιο Πνεῦμα. Ἄν γίνει δεκτό, ὅτι ὄχι μόνο ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἀλλά καί ἡ ἐνέργειά του εἶναι ἀόρατη, ἀπρόσιτη καί ἀμέθεκτη, ὅπως δεχόταν ὁ Βαρλαάμ, τότε κάθε ἕνωση τοῦ ἀνθρώπου μέ τόν Θεό εἶναι ἀδύνατη καί τίθεται ἔτσι τέρμα στόν Μυστικισμό[13].

Τό Μυστήριο τῆς ὀρθοδόξου πίστεως καί ζωῆς μας εἶναι ὅτι ἑνωνόμαστε μέ τόν Θεό διά τῶν ἀκτίστων ἐνεργειῶν του καί ὄχι διά τῆς οὐσίας του.

Τήν διάκριση μεταξύ οὐσίας καί ἀκτίστων θείων ἐνεργειῶν δέν τήν δέχονται οἱ Δυτικοί αἱρετικοί, ἐπειδή εἶναι ὀρθολογιστές καί λέγουν ὅτι ὁ Θεός εἶναι μόνο οὐσία. Γι' αὐτό καί δέν μποροῦν νά ὁμιλοῦν περί θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου. Διότι πῶς θά θεωθεῖ κατ' αὐτούς ὁ ἄνθρωπος ἀφοῦ δέν δέχονται ἄκτιστες ἀλλά κτιστές τίς θεῖες ἐνέργειες; Καί πῶς μπορεῖ κάτι κτιστό, δηλαδή ἔξω ἀπό τόν ἴδιο τόν Θεό νά θεώσει τόν κτιστό ἄνθρωπο;

Γιά νά μήν πέσουν στόν πανθεϊσμό δέν ὁμιλοῦν καθόλου γιά θέωση. Ἔτσι σκοπός τῆς ζωῆς τους εἶναι ἁπλῶς καί μόνο μία ἠθική βελτίωση. Δέν μᾶς ἀρκεῖ ὅμως ἡ ἠθική τελειοποίηση, ἀλλά ἡ ἱκανοποίηση τοῦ τελικοῦ στόχου μας πού εἶναι ἡ ἕνωσή μας μέ τόν ἅγιο Θεό. Αὐτός εἶναι ὁ σκοπός τῆς δημιουργίας τοῦ σύμπαντος. Αὐτό θέλομε. Αὐτή εἶναι ἡ χαρά μας, ἡ εὐτυχία μας, ἡ ὁλοκλήρωσή μας[14].

Ἡ πραγματικότητα τῆς θεώσεως δέν νοεῖται -ὅπως προαναφέρθηκε- ἐρήμην τῆς διακρίσεως μεταξύ τῆς θείας οὐσίας καί τῆς θείας ἐνεργείας. Ἡ πηγή ὅμως καί ἡ ἀφετηρία αὐτῆς δέν εὑρίσκονται στήν διάκριση αὐτή. Τό θεμέλιο καί τό κέντρο τοῦ μυστηρίου τῆς θεώσεώς μας κεῖται στό μυστήριο τῶν μυστηρίων: Στήν ἄφα-

13. Νικ. Ζέρβη, Χριστοδρομία, ὅ.π., σσ. 40-41.
14. Ἀρχιμ. Γεωργίου (Καθηγουμένου Ἱ.Μ. Γρηγορίου Ἁγίου Ὄρους), ὅ.π., σσ. 37-38.

τη καὶ ἀπερινόητη Ἐνανθρώπηση τοῦ Θεοῦ Λόγου. Καὶ ἀντιστρόφως: Τὸ «μέγα τῆς εὐσεβείας μυστήριον» δηλαδὴ ἡ Σάρκωση τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, ἀποτελεῖ τήν μοναδική πηγή, ἀρχή, βάση καὶ αἰτία τῆς θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου. Ἑπομένως ἡ ἐνανθρώπηση τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ θέωση τοῦ ἀνθρώπου εἶναι δύο ὄψεις τοῦ ἑνός καὶ τοῦ αὐτοῦ μυστηρίου, τοῦ μυστηρίου τοῦ Θεανθρώπου Χριστοῦ.

Ἡ καθολική θέωση τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἔγινε χάρις εἰς τήν ὑπό τοῦ θείου Λόγου πρόσληψη αὐτῆς, δηλαδή χάρις εἰς τήν καθ' ὑπόσταση ἀτρέπτως, ἀσυγχύτως καὶ ἀδιαιρέτως ἕνωση τῆς Θεότητας καὶ τῆς ἀνθρωπότητας εἰς τό ἕνα καὶ ἑνιαῖο πρόσωπο τοῦ Θεανθρώπου Χριστοῦ.

Σέ συνάφεια πρός τά λεχθέντα εἶναι ἄξιο τῆς προσοχῆς μας καὶ τό γεγονός, ὅτι ὡς συντελεστής καὶ ὡς ἱερά ἑστία τῆς θεώσεως τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως δέν θεωρεῖται μόνο ἡ Θεία Σάρκωση, ἐννοουμένη -καὶ χρονολογικῶς ἤ δογματικῶς ἀπομονωμένη- ὡς ἕνα ἐπί μέρους συμβάν, ἀλλ' ὡς τοιοῦτος συντελεστικός παράγοντας καὶ ὡς τοιαύτη ἱερά ἑστία τῆς θεώσεως θεωρεῖται ὁλόκληρη ἡ ἔνσαρκος οἰκονομία τοῦ Θεανθρώπου Χριστοῦ τουτέστιν ἡ Σάρκωση, μεθ' ὅλης τῆς Ἱστορικῆς καὶ σωτηριολογικῆς συνεχείας καὶ προεκτάσεώς της, μέχρι τῆς Ἀναλήψεως καὶ τῆς καταπέμψεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Ἡ θέωση τῆς ἀνθρωπότητος συνετελέσθη συγχρόνως μέ τήν πρόσληψή της, τουτέστιν μέ τήν ἕνωσή της μετά τῆς θείας φύσεως εἰς τό θεανδρικό πρόσωπο τοῦ Σωτῆρος, βεβαιώθηκε καὶ στερεώθηκε ἀκολούθως διά τοῦ Σταυροῦ καὶ τῆς Ἀναστάσεως, τέλος δέ ὁλοκληρώθηκε, τελειώθηκε καὶ στεφανώθηκε διά τῆς Ἀναλήψεως καὶ τῆς Πεντηκοστῆς[15].

Κατά ταῦτα, πράγματι «ἡ θέωση καταβάλλεται μέν ἀπερινοήτως ἐν τῇ θείᾳ τοῦ Λόγου ἐνανθρωπήσει, τελειοῦται ὅμως καὶ πληροῦται βαθμηδόν καθ' ὅλην τήν ἔκτασιν τοῦ ἐπί γῆς λυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ Χριστοῦ»[16]. Καὶ συνεπῶς εἶναι κατάσταση δυναμική, μᾶλλον δέ θεανθρώπινη κίνηση καὶ πορεία ἀρχομένη μέν εἰς τήν Σάρκωση τοῦ Λόγου, εἰς τόν ὁποῖον θεώθηκε καθολικῶς ἡ φύση μας, οὐδέποτε δέ περατωμένη -οὔτε κατά τόν αἰῶνα τόν ἅπαντα- ἀλλά διαρκῶς καὶ ἀενάως αὐξανομένη, ἀναπτυσσομένη καὶ ἐμπλουτιζομένη διά τῆς προσλήψεως καὶ ἐνσωματώσεως νέων μελῶν, νέων «Χριστῶν» καὶ τεθεωμένων ἀνθρωπίνων ὑποστάσεων εἰς τό θεανθρώπινο πλήρωμα τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ. Διότι τό ἐπί γῆς λυτρωτικό ἔργο τοῦ Λυτρωτοῦ καὶ Ἐκθεωτοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, δέν ἔληξε. «Ἡ τοῦ Πνεύματος κάθοδος» δέν ἀποτελεῖ τελεία καὶ παῦλα τῆς σωτηριώδους οἰκονομίας, ἀλλά σταθμό καὶ ὁρόσημο σ' αὐτήν. Ὁ Χριστός ἐξακολουθεῖ νά συναναστρέφεται μαζί μας καὶ νά διενεργεῖ τήν σωτηρία καὶ θέωσή μας διά τῆς

15. Εἰρηναίου Μπούλοβιτς (Ἱερομ.), ὅ.π., σσ. 417-420.
16. Ἀνδρέου Θεοδώρου, Ὄψεις τινές τῆς περί κακοῦ, θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἱερῶν εἰκόνων διδασκαλίας τοῦ ἁγίου Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἀθῆναι 1972, σ. 45.

ἀνεκλείπτου παρουσίας τοῦ «ἄλλου Παρακλήτου», τόν ὁποῖον ἄφησε εἰς τό ζῶν Σῶμα τῆς Ἐκκλησίας του ὡς πνοή ζωῆς, ὡς πνεῦμα ζωοποιόν καί θεοποιόν, ὡς ἀθάνατη καί ἀποθανατίζουσα ψυχή τοῦ Σώματος τῆς Ἐκκλησίας, ὡς πηγή, ὡς «δύναμιν ἁγιαστικήν ἐνυπόστατον». Ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, τόσο κατά τήν Θεανθρώπινη ὑπόστασή της, ὅσο καί στήν ἱστορική πορεία της, ἀποτελεῖ μόνιμη καί ἀνέσπερη ἡμέρα τῆς Πεντηκοστῆς[17].

Ἡ πλήρης καί ὁλοκληρωμένη θέωση τοῦ ἀνθρώπου θά πραγματοποιηθεῖ ἐσχατολιγικά κατά τήν «τελείαν» ἐκείνη «ἡμέραν»[18] κατά τήν ὁποία οἱ πιστοί «τόν Θεόν ὄψονται» καί παράλληλα «εἰς τήν ἐσχάτην ἀφίκωνται τελείωσιν»[19].

Ἡ θέωση τοῦ ἀνθρώπου συνειδητοποιεῖται μέσα στά πλαίσια τῆς πρώτης καί δεύτερης ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ, ὁπότε ὁ ἄνθρωπος φτάνει στήν ἐσχατολογική πλήρωση καί ὁλοκλήρωσή του.

Ἡ πρώτη ἔλευση μέ τήν θεία Ἐνανθρώπηση θά παρέμενε ἀκατανόητη χωρίς τήν δεύτερη τῆς ἔνδοξης παρουσίας, ὁπότε ἔχομε καί τήν ἀνάσταση τοῦ ἀνθρώπου. Ἔχει λεχθεῖ ὅτι ἡ πρώτη ἔλευση καί «ἡ Ἐνσάκρωσις καθ' ἑαυτήν δέν ἀποτελεῖ ἐγγύησιν τῆς σωτηρίας», πολύ δέ περισσότερο τῆς θεώσεως, ἐάν δέν συσχετισθεῖ μέ τήν Ἀνάσταση[20].

Αὐτός εἶναι καί ὁ λόγος γιά τόν ὁποῖο οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας τονίζουν μέ ἐμμονή τήν ἐσχατολογική διάσταση τῆς θεώσεως, διαβλέποντες σ' αὐτήν ὄχι ἁπλῶς τήν τελευταία φάση, ἀλλά τήν πιό οὐσιαστικότερη καί τελική μορφή τῆς Θεώσεως[21].

2. Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΣΤΗΝ ΘΕΩΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ[22]

Δύο πρόσωπα μᾶς χώρισαν μέ τόν ἐγωισμό καί τήν ἀνυπακοή τους ἀπό τόν Θεό. Ὁ Ἀδάμ καί ἡ Εὔα. Δύο πρόσωπα μᾶς ἐπαναφέρουν πάλι στόν Θεό. Ὁ Θεάνθρωπος Χριστός καί ἡ Παρθένος Μαρία. Ὅπως λέγει ὁ Μητροπολίτης Περγάμου Ἰωάννης Ζηζιούλας, ὁ Θεάνθρωπος εἶναι ὁ νέος Ἀδάμ πού μέ τήν ἀγάπη του καί τήν ὑπακοή του πρός τόν Πατέρα διορθώνει τό λάθος τοῦ πρώτου Ἀδάμ καί μᾶς ἐπαναφέρει στόν Θεό. Εἶναι ὅπως λέγει ἡ Ἁγία Γραφή ἡ ὁδός, ἡ θύρα, ὁ ποιμήν ὁ καλός, ἡ ζωή, ἡ ἀνάσταση, τό φῶς.

Τό λάθος τῆς παλαιᾶς Εὔας διορθώθηκε ἀπό τήν νέα Εὔα, τήν Παναγία. Ἡ Εὔα ὤθησε τόν Ἀδάμ στήν παρακοή. Ἡ νέα Εὔα, ἡ Παναγία, συντελεῖ στό νά σαρκωθεῖ ὁ νεός Ἀδάμ. Μέ τήν πτώση, ὁ ἄνθρωπος ἀπέτυχε στόν ρόλο πού τοῦ ἀνέθεσε ὁ

17. Εἰρηναίου Μπούλοβιτς (Ἱερομ.), ὅ.π., σσ. 420-421.
18. Κλήμεντος Ἀλεξ., Παιδαγωγός 3,12 (ΒΕΠΕΣ 7, σ. 232).
19. Κλήμεντος Ἀλεξ. Στρωματεῖς 5,1 (PG 9, 17 Β).
20. Ἰωάννου Ζηζιούλα (Μητρ.), Ἀπό τό προσωπεῖον εἰς τό πρόσωπον, σ. 313.
21. Γεωργ. Πατρώνου, ὅ.π., σ. 287.
22. Ἀπό τό βιβλίο μας Χριστοδρομία, ὅ.π., σσ. 27-29.

Θεός. Νά ἑνώνει δηλαδή τήν κτίση μέ τό ἄκτιστο. Ὁ κόσμος ἑπομένως ἦταν καταδικασμένος νά ἐπιστρέψει στό μηδέν, ἀπ' ὅπου πλάστηκε. Ἦταν καταδικασμένος σέ θάνατο.

Ἡ ὑπέρβαση, τό ξεπέρασμα τοῦ θανάτου, μόνο ἀπό τόν ἄνθρωπο θά μποροῦσε νά γίνει, ἐπειδή μόνο αὐτός συνδέεται ψυχοσωματικά μέ τήν κτίση καί μέ τόν Θεό. Πρῶτο λοιπόν στοιχεῖο γιά τήν σωτηρία τοῦ κόσμου, ἡ μεσολάβηση τοῦ ἀνθρώπου. Τό δεύτερο στοιχεῖο, ἡ πρωτοβουλία γιά τήν ὑπέρβαση τοῦ θανάτου, μόνο ἀπό τό ἄκτιστο μποροῦσε νά ἐπέλθει, γιατί μόνο τό ἄκτιστο δέν εἶναι μπλεγμένο στήν διαδικασία τῆς ψεύτικης ζωῆς.

Οἱ παρακάτω δύο προϋποθέσεις λοιπόν, ὁδηγοῦν στό μυστήριο τῆς σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου.

Πρώτη προϋπόθεση: Νά εἶναι σάρκωση ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος νά μήν ἔχει προσωπική ὑπόσταση κτιστοῦ, ἀλλά νά ἔχει ὑπόσταση ἀκτίστου.

Δεύτερη προϋπόθεση: Ἔρχεται σάν συνέπεια τῆς πρώτης. Νά μήν γεννηθεῖ αὐτός ὁ Σωτήρας μέ τόν τρόπο πού γεννᾶται ὁ κτιστός ἄνθρωπος.

Τό δόγμα τῆς συλλήψεως τοῦ Χριστοῦ ἑπομένως κατά τρόπο μή βιολογικό, δηλαδή «ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καί Μαρίας τῆς Παρθένου», εἶναι οὐσιαστικό στοιχεῖο στήν πίστη αὐτή, διότι ἄν ὁ Χριστός ἐγεννᾶτο μέσῳ τοῦ βιολογικοῦ κύκλου μέ τόν ὁποῖο γεννιόμαστε ἐμεῖς, τότε θά ἦταν δέσμιος αὐτῆς τῆς ἀνακυκλώσεως, αὐτῆς τῆς ψευδοῦς ζωῆς πού ἔχει μέσα της τόν θάνατο, καί δέν θά μποροῦσε νά προσφέρει τήν λύση.

Ὁ λόγος δέ πού ἡ σύλληψη τοῦ Κυρίου ἔγινε «ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καί Μαρίας τῆς παρθένου» εἶναι, ὅτι ἀφενός ἡ πρωτοβουλία ἔπρεπε νά ληφθεῖ ἀπό τό ἄκτιστο ἐλεύθερα καί ἀφετέρου, ἐλεύθερα νά συμμετάσχει σ' αὐτή τήν πρωτοβουλία καί ὁ ἄνθρωπος.

Τό «ΝΑΙ» τῆς Παναγίας ἦταν ἡ ἔκφραση τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου στήν πρωτοβουλία αὐτή τοῦ Θεοῦ. Κι αὐτό ἔχει μεγάλη σημασία, διότι μποροῦσε ἡ Παναγία νά πεῖ «ὄχι». Ἐάν ἡ Παναγία κατά τόν ἅγιο Νικόλαο Καβάσιλα, δέν εἶχε πεῖ τό «ΝΑΙ» στόν Θεό, δέν θά μποροῦσε νά σαρκωθεῖ ὁ Θεός.

Ἡ σάρκωση τοῦ Λόγου καί ἡ θέωση τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τό μέγα μυστήριο τῆς πίστεως καί τῆς θεολογίας μας. Αὐτό ζεῖ κάθε ἡμέρα ἡ ὀρθόδοξη Ἐκκλησία μας μέ τά μυστήριά της, τήν ὑμνολογία της, τίς εἰκόνες της, μέ ὅλη τήν ζωή της. Ἀκόμη καί ἡ ἀρχιτεκτονική ἑνός ὀρθόδοξου Ναοῦ, αὐτό μαρτυρεῖ.

Ὁ τροῦλλος τῶν Ἐκκλησιῶν μέ τόν Παντοκράτορα συμβολίζει τήν κάθοδο τοῦ οὐρανοῦ στήν γῆ. Ὅτι ὁ Κύριος «ἔκλινεν οὐρανούς καί κατέβῃ». Ὅτι ὁ Θεός ἔγινε ἄνθρωπος «καί ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν», ὅπως γράφει ὁ Εὐαγγελιστής Ἰωάννης[23].

23. 27-29. Ἰωάν. 1,14.

Ἐπειδή δέ ἔγινε ἄνθρωπος διά τῆς Θεοτόκου, εἰκονίζομε τήν Θεοτόκο στήν κόγχη τοῦ Ἱεροῦ, γιά νά δείξομε ὅτι δι᾽ αὐτῆς ἔρχεται στήν γῆ καί στούς ἀνθρώπους. Αὐτή εἶναι ἡ γέφυρα «δι᾽ ἧς κατέβη ὁ Θεός» καί πάλι ἡ γέφυρα «ἡ μετάγουσα τούς ἐκ γῆς πρός οὐρανόν», ἡ Πλατυτέρα τῶν οὐρανῶν, ἡ χώρα τοῦ ἀχωρήτου πού ἐχώρησε μέσα της τόν ἀχώρητο Θεό γιά τήν σωτηρία μας.

Στή συνέχεια δείχνει ἡ Ἐκκλησία μας τούς θεωμένους ἀνθρώπους. Αὐτούς πού ἔγιναν Θεοί κατά χάριν, ἐπειδή ὁ Θεός ἔγινε ἄνθρωπος. Γι᾽ αὐτό στίς ὀρθόδοξες Ἐκκλησίες εἰκονίζονται καί οἱ ἅγιοι γύρω καί κάτω ἀπό τόν Παντοκράτορα, καθώς καί στούς τοίχους τῶν ναῶν. ζωγραφίζομε τά ἀποτελέσματα τῆς σαρκώσεως τοῦ Θεοῦ. Τούς ἁγίους καί θεωμένους ἀνθρώπους. Ἀπό τίς ἁγιογραφίες αὐτές παίρνομε μιά ἐμπειρία: Ποιός εἶναι ὁ σκοπός τῆς ζωῆς μας καί τό ἔργο τοῦ Θεοῦ γιά μᾶς. Ὅλα στήν Ἐκκλησία μιλοῦν γιά τήν ἐνανθρώπηση τοῦ Θεοῦ καί τήν θέωση τοῦ ἀνθρώπου.

3. Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΕΙΝΑΙ Ο ΧΩΡΟΣ ΤΗΣ ΘΕΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Ἡ ἕνωση τοῦ ἀνθρώπου μέ τόν Θεό γίνεται στό Σῶμα τοῦ Χριστοῦ πού εἶναι ἡ ὀρθόδοξη Ἐκκλησία μας. Ἕνωση, ὄχι βέβαια μέ τήν θεία οὐσία, ἀλλά μέ τήν θεωμένη ἀνθρώπινη φύση τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Χριστός παρά τήν ἁμαρτολότητά μας, μᾶς κάνει μέλη τοῦ Σώματός του. Ὀντολογικά μέλη καί ὄχι ἠθικά. Οἱ χριστιανοί βέβαια, ἀνάλογα μέ τήν πνευματική τους κατάσταση, εἶναι ἄλλοτε ζωντανά καί ἄλλοτε νεκρά μέλη τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ.

Μέ τά ἅγια Μυστήρια γινόμαστε σύσσωμοι καί ὅμαιμοι Χριστοῦ. Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος λέγει: Ὁ Θεός δέν ἔχει νά δώσει στόν ἄνθρωπο τίποτα περισσότερο ἀπ᾽ αὐτό πού τοῦ δίδει στήν θεία Κοινωνία· οὔτε ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νά ζητήσει ἀπό τόν Θεό τίποτα περισσότερο ἀπ᾽ αὐτό πού λαμβάνει ἀπό τόν Χριστό στήν Θεία Κοινωνία.

Ὁ Χριστός εἶναι ἕνα πρόσωπο μόνο, ἀλλά δύο φύσεις: Ἡ θεία καί ἡ ἀνθρώπινη. Οἱ δυό φύσεις, σύμφωνα μέ τό Δόγμα τῆς Χαλκηδόνος τῆς Δ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἑνώνονται στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ ἀτρέπτως, ἀσυγχύτως καί ἀδιαιρέτως. Ὁ Χριστός εἶναι τέλειος ἄνθρωπος, τέλειος Θεός. Κάθε φύση διατηρεῖ τά φυσικά χαρακτηριστικά της, ἀλλά ἑνούμενες στό ἴδιο πρόσωπο, χωρίς νά ἀλλάξουν ἀπό ἄποψη φύσεως καί οὐσίας, ἀποκτοῦν ἡ μία τά ἰδιώματα τῆς ἄλλης (τά ἰδιαίτερα χαρακτηριστικά, τά γνωρίσματα, τίς ἰδιότητες: Πανσοφία, ἀγάπη, ἀγαθότητα, παντοδυναμία - ὑλική ὑφή, κινητικότητα, κόπωση, ἀνάγκη τροφῆς κ.τ.λ.).

Ἡ ἀντίδοση τῶν ἰδιωμάτων γίνεται μόνο στό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καί ὄχι γενικά στίς δύο φύσεις. Ἑπομένως δέν ὑπάρχει ἀντίδοση ἰδιωμάτων στόν Πατέρα καί τό Πνεῦμα, γιατί ἔχουν μόνο τήν θεία φύση. Μόνο ὁ Υἱός παραμένει πάντοτε καί τώρα καί στούς αἰῶνες σαρκωμένος. Συνεπῶς ἡ θέωση τοῦ ἀνθρώπου δέν εἶναι ἕνωση μέ τόν Θεό γενικά, δηλαδή μέ τήν θεία φύση, ἀλλά εἶναι

θέωση ἐν Χριστῷ (ἕνωση μέ τόν Υἱό). Δέν πρόκεται γιά θέωση ἐκτός Χριστοῦ. Ὁ Χριστός ἐπομένως δέν εἶναι ἕνα ἄτομο. Εἶναι μιά περιληπτική ἔννοια. Ὁ Ἕνας ἔχει γίνει πολλοί. Εἶναι κεφαλή μαζί μέ σῶμα. Δέν εἶναι νοητός χωρίς σῶμα. Τό δέ σῶμα εἴμαστε ἐμεῖς. Ἡ στρατευομένη καί ἡ θριαμβεύουσα Ἐκκλησία. Δηλαδή δέν ὑπάρχει Χριστός χωρίς Ἐκκλησία. Χωρίς ὅλους ἐμᾶς πού ἀποτελοῦμε τά μέλη τοῦ Σώματός του. Καί δέν ὑπάρχει θέωση ἐκτός (ἔξω) Χριστοῦ.

Ὁ Χριστός δέν στέκεται ἀπέναντι τῆς Ἐκκλησίας, δηλαδή ἀπέναντί μας, ἀπ' ἐδῶ ἐμεῖς κι ἀπό ἐκεῖ Αὐτός- λέγει ὁ Μητροπολίτης Ἰωάννης Ζηζιούλας - ἀλλά ὁ Χριστός εἶναι τό ἴδιο τό ἐγώ τῆς Ἐκκλησίας. Γι' αὐτό ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἁγία παρά τήν ἁμαρτωλότητα τῶν μελῶν της, διότι «εἷς Ἅγιος, εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός…».

Ἡ συμμετοχή μας λοιπόν στήν Μυστηριακή ζωή τῆς Ἐκκλησίας καί ἰδίως στό Μυστήριο τῆς θείας Εὐχαριστίας μᾶς ὁδηγεῖ στήν θέωση. Κέντρο τῆς θείας Λατρείας εἶναι τό Μυστήριο τῆς Θείας Εὐχαριστίας κατά τό ὁποῖο τό Σῶμα τοῦ Χριστοῦ πραγματώνεται (γίνεται πραγματικότητα), ὡς Ἐκκλησία καί ἡ Ἐκκλησία πραγματώνεται ὡς Σῶμα Χριστοῦ.

Στήν Θεία Εὐχαριστία δέν προσεύχεται ἡ Ἐκκλησία, δηλαδή ἐμεῖς πού ἀποτελοῦμε τό Ἐκκλησίασμα. Προσεύχεται ὁ Χριστός ὡς Ἐκκλησία. Δηλαδή οἱ δικές μας προσευχές κατά τήν Θεία Λειτουργία ὅπως καί τά ὀνόματα πού δίνομε, γιά τήν Ἁγία Πρόθεση καί τά Τίμια Δῶρα πού προσφέρομε, ὅλα αὐτά προσλαμβάνονται ἀπό τόν Υἱό, ἁγιάζονται καί προσφέρονται στόν Πατέρα, κατά τήν εὐχή τῆς Ἀναφορᾶς. Δηλαδή τότε πού ὁ ἀποτελῶν τύπο Χριστοῦ Λειτουργός ἀναφωνεῖ τό «Στῶμεν καλῶς, στῶμεν μετά φόβου, πρόσχωμεν τήν Ἁγίαν Ἀναφοράν ἐν εἰρήνῃ προσφέρειν».

Ὁ Πατήρ δέχεται αὐτή τήν ἀναφορά· αὐτή τήν προσφορά τοῦ Υἱοῦ του. Δηλαδή δέχεται ἐμᾶς πού ἀποτελοῦμε τό Σῶμα τοῦ Υἱοῦ του. Γιατί γίνεται ἡ Ἀναφορά –προσφορά στόν Πατέρα; Γιατί τό κάθε πρόσωπο τῆς Ἁγίας Τριάδος κάνει διαφορετικό ἔργο σ' ὅλη τήν οἰκονομία κι αὐτό τό ἔργο μεταφέρεται στήν Εὐχαριστία. Ὁ Πατήρ δέχεται, διότι ἀπό τόν Πατέρα ξεκινᾶ τό σχέδιο τῆς οἰκονομίας. Εἶναι εὐδοκία (θέληση) τοῦ Πατρός. Ὁ Υἱός ἐκτελεῖ τήν εὐδοκία τοῦ Πατρός μέ τήν συνεργασία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καί ἀναφέρει πλέον στόν Πατέρα ὅλη τήν οἰκονομία. Ὅλους μας. Ὅ,τι προσλαμβάνει μέσα στήν οἰκονομία τό Σῶμα του, τό φέρνει, τό προσάγει στόν Πατέρα.

Ἡ Εὐχαριστία, εἶναι ἀκριβῶς αὐτή ἡ προσαγωγή, αὐτή ἡ προσφορά τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ στόν Πατέρα. Ὁ Υἱός ὁμιλεῖ. Εἶναι ἄλλωστε ὁ μόνος πού μπορεῖ νά εἰσακουσθεῖ ἀπό τόν Πατέρα. Ὁ Θεός βλέπει τόν ἴδιο τόν Υἱό του καί βλέπει καί ὅλους ἐμᾶς ὡς Υἱούς, στό πρόσωπο τοῦ Υἱοῦ του. Ὁ Υἱός μᾶς φέρνει μπροστά στόν θρόνο τοῦ Πατρός. Ὁ Πατήρ μᾶς ἀποδέχεται ὡς μέλη τοῦ Υἱοῦ του καί μ' αὐτό τόν τρόπο ἑνωνόμαστε μέ τόν Θεό.

Βέβαια, ὁ Χριστός εἶναι ἀόρατος. Γι' αὐτό ὁ Λειτουργός εἶναι πλέον εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ μέσα σ' αὐτή τήν λειτουργική σύναξη. Ὑπάρχει μιά διαλεκτική σχέση

μεταξὺ Πατρός καὶ Υἱοῦ, χάρη στήν ὁποία σωζόμαστε, διότι κι ἐμεῖς γινόμαστε ἀποδεκτοὶ ἀπό τόν Πατέρα ὡς Υἱοί.

Συμπερασματικά, καταλήγει ὁ Μητροπολίτης Ἰωάννης Ζηιούλας, ἡ Ἐκκλησία εἶναι αὐτό τό μυστήριο τῆς ἀνακεφαλαιώσεως (συγκεντρώσεως), τῆς ἑνσωματώσεως ὅλων αὐτῶν πού διά τοῦ Βαπτίσματος ἔγιναν υἱοί. Μ' αὐτό τόν τρόπο καὶ μόνο μ' αὐτόν γίνεται δυνατή ἡ εἴσοδός μας στήν σχέση μεταξὺ Πατρός καὶ Υἱοῦ. αὐτή εἶναι ἡ θέωση. Γι' αὐτό καὶ ἡ θέωση προσφέρεται κατ' ἐξοχήν στήν Θεία Εὐχαριστία.

Ὁ Χριστός λοιπόν χωρίς Ἐκκλησία δέν νοεῖται. Ἡ Ἐκκλησία δέν νοεῖται χωρίς Χριστό, καὶ ἡ θέωση δέν νοεῖται χωρίς Ἐκκλησία.

4. Η ΑΔΙΑΛΕΙΠΤΗ ΠΡΟΣΕΥΧΗ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΣ ΟΡΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑ ΘΕΟ ΤΕΛΕΙΩΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Ἡ προσευχή ἔχει ὑψίστη σημασία γιά τόν θρησκευτικό καὶ ἠθικό βίο καὶ τήν πνευματική συνεπῶς ἀνέλιξη τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτό καθίσταται ἐμφανέστατο καὶ ἀπό τήν σημασία τήν ὁποία ἀποδίδει σ' αὐτή καὶ αὐτός ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός. Ὁ ἴδιος διά τῆς προσευχῆς εἰσῆλθε στόν κόσμο, ὅπως ὁμολογεῖ ρητῶς ἡ Γραφή: «Ἰδού ἥκω τοῦ ποιῆσαι ὁ Θεός τό θέλημά σου»[24]. Στόν προθάλαμο τοῦ δημοσίου βίου του εἰσέρχεται μέ τήν τεσσαρακονθήμερη προσευχή του στόν ἔρημο[25]. Πρίν ἀπό κάθε σημαντικό γεγονός τῆς ζωῆς του προετοιμάζεται διά τῆς προσευχῆς, ὅπως μᾶς πληροφοροῦν οἱ ἱεροί Εὐαγγελιστές. Πρίν ἀπό τό πάθος του ἐπί τοῦ Σταυροῦ ἀναλύεται σέ θερμή προσευχή τήν ὁποία εἶχε ἀρχίσει ἀπό τόν Μυστικό Δεῖπνο, τήν συνέχισε στήν Ἀρχιερατική προσευχή του στόν κῆπο τῆς Γεθσημανῆ[26] στήν ὁποία τόν παρακαλεῖ, ὅπως διά τῆς ὑπέρ τῆς σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων σταυρικῆς του θυσίας τήν ὁποία θά προσφέρει μετά ἀπό λίγο, δοξάσει αὐτόν καὶ ὡς ἄνθρωπον μέ τήν δόξα τήν ὁποίαν εἶχε ὡς Μονογενής Υἱός καὶ Λόγος αὐτοῦ πλησίον του, πρίν ἀπό τήν δημιουργία τοῦ κόσμου. Αὐτή τήν προσευχή συνεχίζει σιωπηλῶς πορευόμενος πρός τόν Γολγοθᾶ καὶ τελειώνει πάνω στόν Σταυρό, κατά τήν στιγμή κατά τήν ὁποία παραδίδων τό πνεῦμα του εἶπε: «Πάτερ εἰς χεῖρας σου παρατίθεμαι τό πνεῦμα μου»[27].

Ἡ προσευχή εἶναι σύνδεσμος τῶν λογικῶν κτισμάτων μέ τόν Κτίστη, ὅταν βέβαια ξεπεράσει μέ τήν φλογερή κατάνυξη τά πάθη καὶ τούς λογισμούς, ὁπότε καὶ ἱερουργεῖ καὶ τελεσιουργεῖ τήν ἀνάταση τοῦ ἀνθρώπου καὶ τήν ἕνωσή του μέ τόν Θεό. Γιατί εἶναι ἀδύνατο νά ἑνωθεῖ ὁ Θεός μέ τόν ἐμπαθῆ νοῦν. Ὅσο ὁ ἄνθρωπος

24. Ἑβρ. 10, 9.
25. Ματθ. 4, 1 κ.ἑξ. Μάρκ. 1,12. Λουκ. 4, 1 κ.ἑξ.
26. Ἰωάν. 17, 1-26.
27. Λουκ. 23, 46. Παν. Χ. Δημητρόπουλου, ΘΗΕ, τ.6, σσ. 640-641.

ἀγωνίζεται γιά τόν καθαρμό ἀπό τά πάθη του, τόσο ἀποκτᾶ καί τό κατά Θεό πένθος καί ἐπιφέρει τό ἔλεος τῆς Θείας παρηγορίας.

Ὅταν κλείσουν οἱ δίοδοι τῶν αἰσθήσεων, ὁ νοῦς συνάγεται πρός τά ἔσω καί ἐπιστρέφει στόν ἑαυτόν του. Ἑνώνεται δηλαδή φυσικῶς μέ τόν κατά διάνοια λόγο καί, μέ τόν λόγο πού ἐνυπάρχει οὐσιωδῶς μέσα του, ἑνώνεται μέ τήν προσευχή καί διά μέσου αὐτῆς ἀνεβαίνει στήν γνώση τοῦ Θεοῦ μέ ὅλη τήν ἀγαπητική του δύναμη καί διάθεση. Τότε ἡ σαρκική ἐπιθυμία φεύγει, κάθε ἡδονική αἴσθηση μένει ἀργή καί τά ὡραῖα τῆς γῆς φαίνονται ἀηδῆ. Γιατί ἡ ψυχή ἀποστασιοποιούμενη ἀπό ὅλα ὅσα ἀκήκουν στό σῶμα ἤ σχετίζονται μέ αὐτό, τρέχει πίσω ἀπό τήν ὡραιότητα τοῦ Χριστοῦ, ἀκολουθώντας τον πιστά καί ὑπάκουα μέ τά ἔργα τῆς σεμνῆς πολιτείας καί τῆς ἁγνείας τῆς διανοίας[28].

Ἡ προσευχή συνεπῶς ἀναβιβάζει τόν προσευχόμενο ὑπεράνω τῆς ὑλικῆς κτίσεως καί τοποθετεῖ αὐτόν πρόσωπο πρός πρόσωπον «ἐνώπιον ἐνωπίῳ» ἔναντι τοῦ Θεοῦ. Διά τῆς προσευχῆς ὁ ἄνθρωπος συνομιλεῖ μέ τόν Θεό. Ἑπομένως ἡ προσευχή εἶναι ἡ μεγίστη καί εὐγενεστάτη πράξη ἀπ' ὅσες ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἱκανός νά πράττει. Κατά τόν Ἰωάννη Δαμασκηνό «προσευχή ἐστιν ἀνάβασις νοῦ πρός Θεόν»[29]. Στήν πραγματικότητα ὅμως ἡ προσευχή εἶναι περισσότερο ἀπ' αὐτό. Εἶναι διάλογός μας μετά τοῦ Θεοῦ, κατά τόν ὁποῖο ὄχι μόνο οἱ σκέψεις καί ἡ καρδιά μας ἀνεβαίνουν μέχρι τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ, ἀλλά καί ἐμεῖς οἱ ἴδιοι παριστάμεθα ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, διότι καί ὁ Θεός συγκαταβαίνει μέχρις ἐμᾶς, ἀπευθύνεται πρός ἐμᾶς καί ἀπαντᾶ στίς διά τῆς προσευχῆς αἰτήσεις μας. Ἑπομένως ἡ προσευχή δέν εἶναι μονόλογος, ἀλλά διάλογος. Εἶναι θεῖος λόγος καί ἀνθρώπινος λόγος συγχρόνως. Εἶναι συνάντηση Θεοῦ καί ἀνθρώπου σέ μιά συνομιλία ἀγάπης, συνεργασίας ἀνθρώπου καί θείας χάριτος.

Ἡ προσευχή ὡς διάλογός μας μετά τοῦ Θεοῦ, μᾶς διατηρεῖ σέ διαρκῆ κοινωνία μετ' αὐτοῦ. Ἀνοίγει τίς θύρες τῶν καρδιῶν μας καί ἀφήνει ἐλεύθερη τήν χάρι τοῦ Θεοῦ νά εἰσέλθει σ' αὐτές γιά νά φωτίσει, ἐξαγιάσει καί ἐξευγενίσει τόν ὅλο βίο μας. Στό διάλογο αὐτό μᾶς προσκαλεῖ ὁ Θεός ρητῶς λέγοντας διά τοῦ προφήτου: «Δεῦτε καί διαλεχθῶμεν λέγει Κύριος, καί ἐάν ὦσιν αἱ ἁμαρτίαι ὑμῶν ὡς φοινικοῦν, ὡς χιόνα λευκανῶ, ἐάν δέ ὦσιν ὡς κόκκινον, ὡς ἔριον λευκανῶ»[30]. Ἔτσι ἡ προσευχή καθαρίζει καί εὐτρεπίζει τίς καρδιές μας καί ἀναθερμαίνει τήν ἀγάπη μας πρός τόν ἐπουράνιο Πατέρα, ὁπότε καί, κατά τόν ἀδιάψευστο λόγο τοῦ Κυρίου, ὁ Πατήρ, ὁ Υἱός καί τό Ἅγιον Πνεῦμα ἔρχονται πρός ἐμᾶς καί κατοικοῦν σάν σέ ναό ἅγιο στίς καρδιές μας καί ἔτσι γινόμεθα πράγματι «ναός Θεοῦ ζῶντος»[31].

---

28. Φιλοκαλία, τ. Δ΄, ἐκδ. Τό περιβόλι τῆς Παναγίας, σ. 155.
29. PG 94, 1089 C.
30. Ἡσ. 1, 18.
31. Α΄ Κορ. 6, 19. Β΄ Κορ. 6,16.

Ἡ πρός τόν Θεό κίνηση καί πορεία εἶναι διηνεκής καί ἀδιάλειπτη. Κίνηση ἀπό τό ἀκατάληπτο βάθος τῶν θείων ἐνεργειῶν πρός τόν Ἄνω Βυθόν, δηλαδή τήν ἄπειρη οὐσία. Γι' αὐτό καί ἡ προσευχή πρέπει νά εἶναι «ἀδιάλειπτος»[32].

Ἀπό τά πρῶτα ἤδη χρόνια τοῦ Χριστιανισμοῦ παρουσιάστηκαν στό προσκήνιο ἄνθρωποι πού θέλησαν νά ἐφαρμόσουν κατά γράμμα τήν προτροπή τοῦ Παύλου «ἀδιαλείπτως προσεύχεσθαι»[33].

Γιά τήν κατά Θεό τελείωση τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ἀδιάλειπτη προσευχή, σάν ἀνάβαση τοῦ νοῦ πρός τήν Θεία θεωρία, στάθηκε ἀπό τήν ἀρχή σημαντικός ὅρος.

Ἐπειδή τό Θεῖο εἶναι αὐτοαγαθότητα, μόνο μέ τήν ἕνωση μαζί του μπορεῖ κανείς νά βρεῖ ἔλεος. Ἑνώνεται δέ μαζί του μέ τήν μετοχή, κατά τό δυνατόν, τῶν ὁμοίων ἀρετῶν καί μέ τήν κοινωνία, κατά τήν προσευχή, πρός τόν Θεό .Ἡ κοινωνία ὅμως διά μέσου τῶν ἀρετῶν, λόγω ὁμοιότητας, κάνει κατάλληλο τόν ἀγωνιστή νά ὑποδέχεται τό θεῖον, ὄχι ὅμως καί νά τόν ἑνώνει μαζί του. Ἡ δύναμη τῆς προσευχῆς ἱερουργεῖ καί τελεσιουργεῖ τήν ἀνάταση καί ἕνωση τοῦ ἀνθρώπου πρός τόν Θεό, γιατί εἶναι σύνδεσμος τῶν λογικῶν κτισμάτων μέ τόν κτίστη, ὅταν βέβαια, μέ τήν φλογερή κατάνυξη, ξεπεράσει τά πάθη καί τούς λογισμούς, δεδομένου ὅτι εἶναι ἀδύνατο νά ἑνωθεῖ ὁ Θεός μέ τόν ἐμπαθῆ νοῦ[34].

Ἀληθινή καί ἀποτελεσματική προσευχή εἶναι ἡ κατεύθυνση τῆς σκέψεως καί τῆς μνήμης χωρίς καμία ἀνάπαυση, στήν συνεχῆ θύμηση τοῦ Θεοῦ καί ἡ ὅδευση τῆς σκέψεως αὐτῆς μέσα στήν θεϊκή παρουσία. Εἶναι ἡ προσπάθεια βυθίσεως στήν σιωπή καί στά βάθη τῆς καρδιᾶς, καθώς καί ἡ πρόνοια γιά τήν ἐπίκληση ὅσο τό δυνατόν περισσότερο τοῦ γλυκυτάτου ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πού γεμίζει τόν ἄνθρωπο μέ ἀγαλλίαση.

Ἡ σιωπή ἀσκεῖ μεγίστη ἐπίδραση στήν ἀποτελεσματικότητα τῆς προσευχῆς. Ἐνισχύει τήν ὕψωσή μας στά ὄρη τῶν θείων ἀναβάσεων τοῦ Ἰησοῦ καί τήν προσπάθεια θεώσεως τῶν ψυχῶν καί τῶν σωμάτων μας. Κανείς δέν ἀπέδωσε τόσο ἀληθινά τήν ἀξία τῆς ὑπεροχῆς τῆς σιωπῆς, ὅσο ὁ ἅγιος Ἰωάννης τῆς Κλίμακος, ὅταν ἔγραψε: «Ἡ σιωπή εἶναι ἡ μητέρα τῆς προσευχῆς. εἶναι μία ἐπιστροφή ἀπό τήν αἰχμαλωσία τῆς ἁμαρτίας, εἶναι ἡ αὐθόρμητη ἐπιτυχία εἰς τήν ἀρετήν, εἶναι μία συνεχής ἄνοδος πρός τούς οὐρανούς»[35].

Κάθε ἕνας πού διεισδύει στά ἄδυτα τῆς σιωπῆς καταλαβαίνει πόσο βάθος καί πόσο φῶς ὑπάρχει μέσα στό μυστήριο τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν γνωρίσει τόν τρόπο καί ἀποκτήσει τήν δύναμη νά βυθίζεται στόν ἑαυτόν του γιά νά τόν δεῖ ἀπό μέσα, νά βρεῖ τήν εὐφροσύνη τῆς αὐτογνωσίας, νά λυπηθεῖ γιά τά σφάλματά του καί νά χύσει ἀνακουφιστικά δάκρυα γιά τίς πτώσεις του καί τίς ἀδυναμίες τῆς θελήσεώς του.

32. Γρηγορίου Θεολόγου, Εἰς τά Θεοφάνια (ΛΗ΄, 8). ΒΕΠ 60,66 (37).
33. Θεσ. 5,17.
34. Γρηγορίου Παλαμᾶ, Φιλοκαλία, ὅ.π., σ. 289.
35. Οἱ περιπέτειες ἑνός προσκυνητῆ, μετφρ. Παντελεήμονος Καρανικόλα (Μητρ.), ἐκδ. Παπαδημητρίου, σ.263.

«Ἡ προσευχή κατά τήν διδασκαλία τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας γίνεται καί μέ τήν λογική καί μέ τόν νοῦ, πού εἶναι δύο παράλληλες ἐνέργειες τῆς ψυχῆς, ὁπότε ἡ προσευχή ὀνομάζεται καί λογική καί νοερά. Καί τά δύο εἴδη προσευχῆς γίνονται μέ τήν ἄκτιστη ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ. Ὅμως ἡ νοερά προσευχή προϋποθέτει κατά τήν διδασκαλία τῶν Πατέρων τήν ἔκσταση, ἡ ὁποία δέν νοεῖται ὡς ἔξοδος τῆς ψυχῆς ἀπό τό σῶμα, ἀλλά ὡς ἐπιστροφή τοῦ νοῦ στήν καρδιά, ἤτοι ὡς ἔλευση τῆς ἀκτίστου ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ στόν νοῦ, ἡ ὁποία ἀπό ἐκεῖ διαπορθμεύεται καί στό σῶμα. Αὐτή ἡ κατάσταση μπορεῖ νά ὀνομασθεῖ ἄκτιστη λατρεία, ἡ δέ περιγραφή τῆς εὐλογημένης αὐτῆς καταστάσεως γίνεται μέ κτιστές λέξεις καί νοήματα»[36].

Ἡ προσευχή δέν ἀποτελεῖ κατάσταση στιγμιαία ἀλλά εἶναι μία μόνιμη ἐσωτερική ὑπόθεση ἔχουσα «διά τῆς μνήμης ἐνιδρυμένον ἐν ἑαυτῇ τόν Θεόν»[37] καί ἐπειδή εἶναι ἡ ἔκφραση τῆς διηνεκοῦς κοινωνίας καί ἑνώσεως πρός τόν Θεό, ἀποτελεῖ ὄχι κάποια «ἕξιν», ἀλλά συνειδητή καί ἀδιάλειπτη «ἐνέργειαν» στήν συνείδηση τοῦ «χωρίς Θεοῦ μή δύνασθαι ποιεῖν οὐδέν»[38].

Ἡ προσευχή εἶναι ἡ κατ' ἐξοχήν οὐσιαστική ἔκφραση «τῆς ἀγάπης τῆς πρός τόν Θεόν... ἥτις ἐστίν ἡ ἐν τῷ ἔσῳ ἀνθρώπῳ ὑπό τοῦ Θεοῦ ἐπιζητουμένη καί ὑπό τοῦ πνεύματος ἐνεργουμένη» καί ἡ ὁποία εἶναι «καθόλου προηγουμένη», δηλαδή ἔχει ἀπόλυτη προτεραιότητα ἔναντι παντός ἄλλου χρέους τοῦ πιστεύοντος[39]. Μέ τήν ἀδιάλειπτη νοερά προσευχή καί πορεία τῆς ζωῆς πρός τόν Θεόν «κενοῦται» ὁ ἄνθρωπος ἐκ τοῦ κόσμου καί πληροῦται διά τῆς χάριτος καί τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ. Ἡ προσευχή εἶναι ἡ ἀποστροφή ἐκ τοῦ κόσμου, τοῦ ὁποίου τό φρόνημα εἶναι ἀντίθετο πρός τό κατά Θεόν φρόνημα. Διά τοῦτο ὁ τῆς τοῦ Θεοῦ κοινωνίας καί μεθέξεως ἐραστής «...πάσης σχέσεως ἀπηλλαγμένος... συνάπτει τόν νοῦν τῇ ἀδιαλείπτῳ πρός Θεόν εὐχῇ»[40].

Ἡ προσευχή ἀλλά καί κάθε ἄλλο πνευματέμφορτο μέσο πού δέν θά ἐστόχευε καί δέν θά ἀπέληγε στήν «καθαρότητα τῆς καρδίας», θά ἦταν ὄχι μόνο μή εἰλικρινής, ἀλλά καί μάταιη καί ἀνωφελής. Ἡ προσευχή οὔτε μέσον δυνάμεως εἶναι οὔτε καί αὐτοσκοπός, ἀλλά ἔχει ὡς σκοπό τήν καθαρότητα τῆς καρδίας[41].

Ἡ καθαρότητα ὅμως τῆς καρδίας δέν ἀποτελεῖ τό τέλος τοῦ χριστιανικοῦ «ἰδεώδους», ἀλλά ἀποσκοπεῖ στήν ἕνωση μέ τόν Θεό. Καί ἐδῶ ἰσχύει ἡ θεολογική ἀρχή ἡ ὁποία ἀποφαίνεται ὅτι «πᾶν εἶδος προσευχῆς μέχρι τῆς καθαρᾶς λήγει προσευχῆς»[42], τό ὁποῖο σημαίνει «προσευχή ἐν τῇ ὑπερβάσει τῆς προσευχῆς».

---

36. Ἱεροθέου (Μητρ.), Ἡσυχία καί Θεολογία, Ἐκδ. Ἱ. Μονῆς Γενεθλίου τῆς Θεοτόκου, Πελαγία, σ. 203.
37. Γρηγορίου Παλαμᾶ, Α΄, 531.
38. Ὅ.π., Α΄, 491 (7-8), 492.
39. Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου, Ἐπιστολή Α΄ πρός μοναχούς 34, ΒΕΠ 42, 171.
40. Γρηγορίου Παλαμᾶ, Α΄, 457.
41. Μέγα Φαράντου, Ἡ περί Θεοῦ Ὀρθόδοξος διδασκαλία, Ἀθῆναι 1985, σσ. 544-546.
42. Γρηγορίου Παλαμᾶ, Α΄, 429.

Ἡ καθαρά προσευχή δέν εἶναι πλέον ἔργο τοῦ προσευχομένου, ἀλλά εἶναι καί τό ἔργο ἤ μᾶλλον ἡ παρουσία τοῦ Θεοῦ εἰς αὐτό. Στήν καθαρά προσευχή συντελεῖται περιχώρηση καί ἀνταλλαγή «ὑπάρξεων» «ἐν μιᾷ ὥρᾳ δίδωσιν ἑαυτόν εἰς εὐχήν καί ἁρπάζεται εἰς προσευχήν ὁ ἔσω ἄνθρωπος»[43]. «Ὁ νοῦς ὁλοσχερῶς κατά τήν εἰλικρινῆ προσευχήν ἐξίσταται τῶν ὅτων πάντων» καί «μετασκευάζεται ἀγγελοπρεπῶς», εἰσαγόμενος εἰς «τήν ἀγγελικήν καί ὑπερκόσμιον λειτουργίαν»[44]. Περαιτέρω ἀκολουθεῖ «ἡ τοῦ Πνεύματος ἐνοίκησις... Ἡ περί τήν εὐχήν σπουδή μεγάλα χαρίζεται, καί αὐτό δή τό Πνεῦμα ταῖς ψυχαῖς ἐνοικίζει». «Ἡ καρδία πληροῦται τῆς θείας ἐνεργείας»· «τόν γάρ Κύριον σύν τοῖς πνευματικοῖς αὐτοῦ θησαυροῖς ἔνοικον ἔχει καί ἡνίοχον»[45].

Ἔτσι ὁ «διά νοερᾶς προσευχῆς ὑπερηνωμένος» μέ τόν Θεό, γίνεται «διαφανής», δηλαδή «ἀγγελοειδής τε καί θεοειδής καθίσταται». Πεφωτισμένος «τῇ αἴγλῃ τοῦ Θεοῦ», «δόξαν ὁρᾶ Θεοῦ καί φῶς ἐποπτεύει Θεῖον», γινόμενος «ὅλος ὀφθαλμός»[46].

Αὐτός πού προσεύχεται μέ εἰλικρίνεια, μέ καθαρότητα καρδίας, μέ φλεγόμενο ζῆλο, μέ φόβο, μέ σεβασμό, μέ βαθυτάτη ταπείνωση εἶναι «κεχαριτωμένος». Πλῆθος «πνευματικῶν» δώρων κοσμεῖ τήν ζωή του· καί ἀκριβῶς οἱ καρποί τῆς προσευχῆς εἶναι αὐτοί πού ἀποτελοῦν τό κριτήριο τῆς γνησιότητός της[47].

Ἡ αὐτομεμψία ἐπίσης ὡς οὐσιῶδες στοιχεῖο τῆς προσευχῆς καί ἔκφραση συγκλονιστικῆς μετανοίας εἶναι ὁ εὐκολότερος καί ἀσφαλέστερος δρόμος γιά νά προσεγγίσει ὁ ἄνθρωπος τόν Θεό καί ἡ προσευχή του ὡς θυμίαμα εὐῶδες νά ἀνεβεῖ ἐνώπιόν του. Ἡ αὐτομεμψία εἶναι δεῖγμα ὀρθοδόξου ἤθους[48].

Ἡ ἀναγκαιότητα καί ἡ καρποφορία τῆς συχνῆς προσευχῆς συνειδητοποιεῖται ἀπό τό γεγονός ὅτι:

- Κάθε παλμός καί κάθε σκέψη προσευχῆς εἶναι ἐργασία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καί μυστική φωνή τοῦ φύλακα ἀγγέλου τοῦ καθενός.
- Τό ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πού ἐπικαλεῖται στήν προσευχή του περιέχει μέσα του αὐτοενεργοῦσα ἀνορθωτική δύναμη, καί γι' αὐτό,
- Νά μήν ἀνησυχεῖ ἀπό τήν ἀτέλεια καί τήν ξηρασία τῆς προσευχῆς του, ἀλλά νά περιμένει τόν καρπό τῆς συχνῆς ἐπικλήσεως τοῦ θείου ὀνόματος.

Ἡ ἀκατάπαυστη καθαρή καρδιακή προσευχή τοῦ χριστιανοῦ εἶναι ἡ αὐτενέργεια τῆς καρδιᾶς μέ σημεῖο ἀναφορᾶς μιά ἀδιάλειπτη ἐπίκληση τοῦ θείου ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μέ τά χείλη, μέ τόν πνεῦμα, καί μέ τήν καρδιά, ἐνῶ συγχρόνως μέσα στό μυαλό του σχηματίζεται ἡ εἰκόνα τῆς διαρκοῦς παρουσίας του καί κυριαρχεῖ ἡ χάρις του σέ κάθε ἀσχολία μας, σέ κάθε στιγμή, σέ κάθε τόπο,

43. Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου, Η΄, 1. ΒΕΠ 41, 189.
44. Γρηγορίου Παλαμᾶ, Α΄, 569.450.189.
45. Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου, Η΄,1· ΑΓ΄, 3. ΒΕΠ 41 (19-20). 311 (2-3).
46. Γρηγορίου Παλαμᾶ, Α΄, 521.431.452.547.
47. Μέγα Φαράντου, ὅ.π., σσ. 546-547.
48. Ἱεροθέου (Μητρ.), ὅ.π., σ. 273.

ἀκόμη καί ὅταν κοιμούμαστε. Ἡ ἐπίκληση ἀποτελεῖται ἀπό τά λόγια «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ ἐλέησόν με»[49].

Οἱ κοινωνοί καί θεράποντες τῆς νοερᾶς καρδιακῆς προσευχῆς ἐπαναλαμβάνουν ἀρχικά τήν φράση αὐτή πολλές φορές μυστικά, χωρίς δηλαδή νά κινοῦν τά χείλη, μέ τάση νά τήν ἐπαναλαμβάνουν κατά τόν ρυθμό τῆς ἀναπνοῆς καί κατά τήν συχνότητά της. Καί φτάνουν στό σημεῖο νά τήν «λένε» αὐτόματα, δηλαδή χωρίς κάποια εἰδική φροντίδα, ὅπως ἀκριβῶς γίνονται οἱ κινήσεις τῆς καρδιᾶς καί ἡ ἀναπνοή μας. Γιά τόν λόγο αὐτό ἡ προσευχή αὐτή ὀνομάστηκε «καρδιακή», «μονολόγιστη» καί «νοερά». Σκοπός της ἦταν καί εἶναι ἡ ἀπόσπαση τοῦ νοῦ ἀπό κάθε ἐγκόσμιο λογισμό καί ἡ προσήλωσή του στό ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, μέ τελικό στόχο τήν τέλεια μυστική ἕνωση τοῦ Θεοῦ καί ἀνθρώπου. Αὐτή δέ ἡ ἕνωση συνιστᾶ τήν ὑψηλότερη βαθμίδα τοῦ Μυστικισμοῦ.

Ἡ ἀπομάκρυνση τοῦ νοῦ ἀπό τόν κόσμο λέγεται «νῆψις», γι' αὐτό καί ὀνομάστηκαν «νηπτικοί» οἱ Πατέρες πού τήν ἐφάρμοσαν[50].

Τό πρῶτο μέρος «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ» κατευθύνει τίς σκέψεις στήν ζωή τοῦ Χριστοῦ καί ὅπως λένε οἱ ἅγιοι Πατέρες αὐτό τό πρῶτο μέρος εἶναι ὅλο τό Εὐαγγέλιο σέ συντομία. Τό δεύτερο μέρος «ἐλέησόν με» μᾶς ὑπενθυμίζει τό γεγονός τῆς ἁμαρτωλότητός μας καί μᾶς δηλώνει ὄχι μόνο τήν ἐπιθυμία γιά τήν συγγνώμη, ἀλλά εἶναι ἡ εἰλικρινής κραυγή τῆς ἀγάπης πού θέτει τήν ἐλπίδα στό ἔλεος τοῦ Θεοῦ καί Πατέρα καί ἀναγνωρίζει ταπεινά ὅτι βρίσκεται σέ ἀδυναμία νά νικήσει τό θέλημά του καί νά κρατήσει σέ μιά αὐστηρή ἐπιτήρηση τόν ἑαυτόν του.

Τήν καθαρή ἐσωτερική προσευχή ἀκολουθεῖ ἡ γνώση καί ἡ κατάνυξη. Ὅταν δηλαδή ὁ νοῦς καί ἡ διάνοια στέκονται μπροστά στόν Θεό μέ ἐνεργό προσήλωση καί θερμή δέηση, τότε ἀκολουθεῖ καί ἡ κατάνυξη τῆς ψυχῆς. Κι ὅταν ὁ νοῦς, ὁ λόγος καί τό πνεῦμα προσπίπτουν στόν Θεό, ὁ νοῦς μέ τήν προσοχή, ὁ λόγος μέ τήν ἐπίκληση καί τό πνεῦμα μέ τήν κατάνυξη καί τήν ἀγάπη, τότε ὅλος ὁ ἐσωτερικός ἄνθρωπος προσφέρει λατρεία στόν Κύριο.

Ἡ συνομιλία μέ τόν Θεό ἀφανίζει τούς ἐμπαθεῖς λογισμούς. Ἡ ἀνάταση τοῦ νοῦ στόν Θεό φυγαδεύει τίς ἔννοιες τοῦ κόσμου. Ἡ κατάνυξη τῆς ψυχῆς ἀπομακρύνει τήν φιλία τῆς σάρκας. Καί τότε ἀπό τήν ἀδιάλειπτη ἀπαγγελία τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ, φανερώνεται ἡ προσευχή ὅτι εἶναι συμφωνία καί ἕνωση τοῦ νοῦ, τοῦ λόγου καί τῆς ψυχῆς. Ἀνακαλώντας δέ ἡ προσευχή τίς δυνάμεις τῆς ψυχῆς ἀπό τόν διασκορπισμό πού προκαλοῦν σ' αὐτές τά πάθη, τίς συνδέει μεταξύ τους καί συνδέοντας τότε μαζί της τήν τριμερῆ ψυχή, τήν συμφιλιώνει μέ τόν ἕνα τρισυπόστατο Θεό[51].

Στήν προσπάθειά μας ὅμως αὐτή ὀφείλομε νά γνωρίζομε ὅτι ἡ «ἀμορφία» πρέπει νά χαρακτηρίζει τήν βύθιση τῆς σκέψεώς μας στήν σιωπή καί τόν ἐσωτε-

49. Οἱ περιπέτειες ἑνός προσκυνητῆ, ὅ.π., σσ. 220-223.
50. Νικ. Ζέρβη, Χριστοδρομία, ὅ.π., σσ. 31-32.
51. Ὁσίου Θεολήπτου, Φιλοκαλία, ὅ.π., σσ. 149-151.

ρικό μας κόσμο. Εἶναι δέ «ἀμορφία» ἡ ἀποφυγή χρησιμοποιήσεως τῆς φαντασίας καί ἡ μή παραδοχή οἱασδήποτε μορφῆς μᾶς παρουσιασθεῖ κατά τό διάστημα τῆς πνευματικῆς ἀπορροφήσεως, ἀκόμα κι ἄν ἡ μορφή αὐτή εἶναι εἴτε ἄγγελος, εἴτε ὁ Χριστός, εἴτε ὁποιοσδήποτε ἅγιος. Μέ αὐτή τήν ἀπόρριψη καί ἐξοστράκιση κάθε εἴδους ὀνειροπολήσεως εἶναι σύμφωνοι οἱ πεπειραμένοι Πατέρες, γιά τόν ἐξῆς λόγο: Ἡ φαντασία πολύ εὔκολα μπορεῖ νά ἐνσαρκώσει, ἤ μέ ἄλλα λόγια νά δώσει ζωή σέ ὅ,τι ὁ νοῦς μας παρουσιάζει, σέ τρόπο ὥστε αὐτός πού δέν διαθέτει πολλή πεῖρα, νά κινδυνεύσει νά ἐκλάβει αὐτές τίς φαντασιώσεις ὡς σημεῖα καί ὁράματα τά ὁποῖα εἶναι δῆθεν γεννήματα τῆς θείας χάριτος καί νά πέσει ἔτσι σέ αὐταπάτη, συγχρόνως δέ νά λησμονήσει τήν Ἁγία Γραφή, ἡ ὁποία μᾶς προειδοποιεῖ, ὅτι εἶναι δυνατόν προκειμένου νά πλανήσει τούς ἀνθρώπους ὁ Σατανᾶς, νά μετασχηματισθεῖ ἀκόμη καί σέ ἄγγελο φωτός[52].

Ὁ Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς διδάσκει ὅτι ἡ ἐσχατολογική διάσταση τῆς προσευχῆς ὀφείλεται στήν δι' αὐτῆς ὑπέρβαση τῆς ἀνθρώπινης γνώσεως καί δράσεως, διά τῆς ὁποίας ὁ προσευχόμενος φθάνει στήν ἄμεση συνάντηση τοῦ Θεοῦ. Διότι μέ τήν ἀδιάλειπτη καθαρά προσευχή ὁ ἄνθρωπος ξεπερνᾶ κάθε χρονική καί τοπική δέσμευση καθώς καί κάθε εἶδος γνώσεως, κάθε κατάφαση, ἀλλά καί ἀπόφαση γνώσεως[53] καί γεύεται τήν αἰωνιότητα. Διευκρινίζει ὅτι ὁ «ἀρραβώνας τοῦ μέλλοντος αἰῶνος», ἡ «ὑπόμνηση τῆς ἀφθαρσίας» καί ἡ ἐνέργεια τοῦ Παναγίου Πνεύματος γίνεται ἀπό θεία αἰτία καί κατά τήν νοερά προσευχή[54]. Ἡ κάθαρση ἀπό τά πάθη μέ τήν ἀρετή καί ἡ προσκόλληση στόν Θεό μέ ἐκτενῆ καί καθαρά προσευχή συντελοῦν στήν γεύση τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν. Αὐτή ἡ προσευχή τιμᾶται ὡς «ἀρραβώνας μυστικός»καί διαφέρει ἐντελῶς ἀπό κάθε κοσμική ἐπιστήμη καί γνώση[55].

Μέ βάση τά προαναφερθέντα, καταλήγομε στό συμπέρασμα ὅτι ἡ κυρία, ἡ μόνη καί πιό εὔκολη μέθοδος γιά νά φθάσει κανείς στό τέρμα τῆς σωτηρίας καί τῆς πνευματικῆς τελειότητος, εἶναι ἡ συχνότητα καί τό ἀδιάκοπο τῆς προσευχῆς, ὁσοδήποτε ἀδύνατη κι ἄν εἶναι αὐτή. Ἡ χριστιανική ψυχή ἄν δέν βρίσκει μέσα της δύναμη νά λατρεύει τόν Θεό «ἐν Πνεύματι καί ἀληθείᾳ», ἐάν ἡ καρδιά της δέν αἰσθάνεται ἀκόμη τήν θερμότητα καί τήν γλυκειά ἱκανοποίηση τῆς νοερᾶς ἐσωτερικῆς προσευχῆς, τότε ἄς προσκομίσει στόν Ἰησοῦ σάν θυσία τήν προσευχή πού μπορεῖ νά κάνει, ὅση κινεῖται στά ὅρια τῆς θελήσεώς της, ὅση μπορεῖ ἡ δύναμή της νά προσφέρει[56].

52. Οἱ περιπέτειες ἑνός προσκυνητῆ, ὅ.π., σ. 223.
53. Βλ. Lemaitre, " La contemplation chez les Grecs et les autres orientaux chrétiens" , RAM 26 (1950), σσ. 121-172.
54. Γρηγορίου Παλαμᾶ, Ὑπέρ τῶν ἱερῶς ἡσυχαζόντων, Β΄2, 11, συγγράμματα, τ. Α΄ σ. 516.
55. Ὅ.π. Ὑπέρ τῶν ἱερῶς ἡσυχαζόντων, Β΄3, 13, συγγράμματα, τ. Α΄ σ. 549. Βλ. Fadi A. Georgi, Ἡ Ἀνάστασις καί ἡ ζωή, ἐκδ. Μπαρμπουνάκη, σ. 277.
56. Οἱ περιπέτειες ἑνός προσκυνητῆ, ὅ.π., σ. 223.

Κ΄. Ο ΗΣΥΧΑΣΜΟΣ ΩΣ ΚΛΙΜΑΞ ΤΩΝ ΑΝΑΒΑΣΕΩΝ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΘΕΩΣΗ

1. Η ΔΙΑ ΤΗΣ ΝΟΕΡΑΣ ΠΡΟΣΕΥΧΗΣ ΚΑΙ ΑΣΚΗΣΕΩΣ ΤΗΣ ΗΣΥΧΙΑΣ ΜΥΣΤΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Ὁ «Ἡσυχασμός» ὡς θεολογικός ὅρος προσδιορίζει ἕνα θρησκευτικό, πνευματικό, θεολογικό καί φιλολογικό κίνημα τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας τό ὁποῖο ἐμφανίστηκε πρῶτα στό Ἅγιο Ὄρος τόν 14ο αἰῶνα καί στήν συνέχεια ἐπεκτάθηκε στά Βαλκάνια. Ἐκφράζει ἕνα τρόπο τοῦ χριστιανικοῦ ἀσκητικοῦ βίου πού διαφέρει ὄχι μόνο ἀπό τόν ἀντίστοιχο τῶν Χριστιανῶν πού ζοῦν στόν κόσμο, ἀλλά καί τῶν λοιπῶν Μοναχῶν πού συνθέτουν τίς κοινοβιακές κοινότητες. Κύριο χαρακτηριστικό γνώρισμά του εἶναι ἡ νοερά προσευχή, ἡ μόνωση καί ἡ ἐσωτερικοποίηση καί ἄσκηση τῆς ἡσυχίας διά τῆς ἀσφαλίσεως καί ἀδρανοποιήσεως συνεπῶς τῶν διόδων τῶν αἰσθήσεων καί ἀποξενώσεως ὡς ἐκ τούτου τοῦ νοῦ ἀπό κάθε ἐγκόσμιο λογισμό, μέ προσήλωσή του στό ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καί τελικό στόχο τήν τέλεια μυστική ἕνωση τοῦ Θεοῦ καί ἀνθρώπου. Αὐτή δέ ἡ ἕνωση συνιστᾶ τήν ὑψηλότερη βαθμίδα τοῦ Μυστικισμοῦ. Συνδυάζεται συνήθως μέ τήν μοναστική ἀπόσυρση καί τόν ἀναχωρητισμό στήν Ἔρημο ἤ ἀκόμη μέ τήν ἀποδημία σέ ξένες χῶρες.

Ὁ τρόπος αὐτῆς τῆς ζωῆς ὁ ἀφιερωμένος στήν ἀμετάπτωτη περισυλλογή καί στήν ἀκατάπαυστη καρδιακή - νοερά προσευχή, δέν ἀποτελεῖ προνόμιο ἀποκλειστικά καί μόνο τῶν Μοναχῶν τῶν διαβιούντων στήν Ἔρημο. Οἱ μεγαλύτεροι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς, ὅπως καί οἱ μεγάλοι Καππαδόκες Πατέρες τοῦ 4ου αἰῶνα διήγαγαν ἕνα ἀπαράλλακτο ὡς πρός τό περιεχόμενό του πνευματικό βίο. Χάρη στούς Καππαδόκες Πατέρες Μ. Βασίλειο, Γρηγόριο Θεολόγο καί Γρηγόριο Νύσσης, ὁ Ἡσυχασμός ἔγινε ἀρχή καί ὁδός πνευματικοῦ βίου καί «νοοτροπία» τῆς χριστιανικῆς σκέψεως, τρόπος θεωρήσεως τοῦ ἀνθρώπου καί τοῦ κόσμου. Στό μεγαλόπνοο ἔργο τους ἡ ἡσυχαστική «πράξη» βρῆκε τό θεμέλιο καί τήν «θεωρητική» της ἐπεξεργασία σέ Θεολογικό καί φιλοσοφικό ἐπίπεδο καί ἀνελίχτηκε σέ αὐθεντική ἔκφραση τῆς βιβλικῆς θεολογίας καί φιλοσοφίας[1].

Ἡ ἐν «ἡρεμίᾳ καί ἡσυχίᾳ ζωή»[2] ἀποτελεῖ τήν προϋπόθεση τῆς κατά Θεόν τελειώσεως. Ὁ ἄνθρωπος ἐάν δέν ἔλθει «εἰς ἑαυτόν» δέν δύναται νά σωθεῖ[3]. Γιά τήν

1. Ἀθαν. Γιέφτιτς, Χριστός, ἡ χώρα τῶν ζώντων, ἔκδ. Ἴνδικτος, σ. 153.
2. Γρηγορίου Παλαμᾶ, Α, 404.
3. Λουκ. 15, 11 ἐξ.

θεογνωσία ὅμως δέν ἀρκεῖ μόνο ὁ βίος «ἐν ἠρεμίᾳ καί ἡσυχίᾳ», ἀλλά ἐπιπροσθέτως καί «ἐν καθαρᾷ καρδία». Μόνο «νοῦς κεκαθαρμένος» δύναται νά «πλησιάσῃ τῷ καθαρωτάτῳ», ὅπως καί «φῶς ὁμιλήσῃ φωτί»[4]. Μόνο «ἐν τῇ καθαρῶς ἐχούσῃ ψυχῇ… ἐνοικεῖ ἡ Θεία Τριάς»[5]. Ἡ ἄσκηση τῶν ὀρθοδόξων ἡ ὁποία διενεργεῖται μέ καθορισμένη στάση τοῦ σώματος καί τῶν μελῶν αὐτοῦ, προσηλώσεως τῶν ὀφθαλμῶν σέ ὁρισμένο σημεῖο τοῦ σώματος κ.τ.λ., δέν ἀποτελεῖ ἕνα εἶδος Yoga, διά τοῦ ὁποίου προσπαθεί τό ἐγώ νά ἀποκτήσει κυριαρχία ἐπί τῶν δυνάμεων του χωρίς οὐδεμίαν θεοκεντρική ἀναφορά, ἀλλά ἀποτελεῖ τήν ἔκφραση ἀπολύτου ὑποταγῆς στόν Θεό, τό ἔλεος τοῦ ὁποίου ἐπικαλεῖται καί μέ τήν ἐνέργεια τοῦ ὁποίου καθαίρεται ὁ ἔσω ἄνθρωπος[6].

Ἡ λέξη «ἡσυχία» εἶναι συνώνυμη τῆς σιωπῆς, τῆς εἰρήνης καί τῆς γαλήνης. Στήν ὀρθόδοξη μοναστική ζωή ταυτίζεται μέ τήν σιωπή τῆς νοερᾶς προσευχῆς δηλαδή τῆς δραστηριότητας στό ἐσωτερικό τῆς ἀνθρώπινης καρδιᾶς[7] διά τῆς ὁποίας ὁ πνευματέμφορτος ἀσκητής ἐπιζητεῖ καί βιώνει τήν κοινωνία μέ τόν Θεό, τουτέστιν τήν προσωπική του θέωση, ὡς ἀπαρχή τῆς μεταμορφώσεως καί τῆς ἀνακαινίσεως ὅλων τῶν ἀνθρώπων καί τοῦ κόσμου ὁλόκληρου[8].

Ἡ ἡσυχία ὡς ἐκ τούτου εἶναι μία ἐπιστήμη τῶν λογισμῶν τῆς καρδίας καί τῶν αἰσθήσεων πού βοηθᾶ τόν ἄνθρωπο νά ἀποστασιοποιηθεῖ ἀπό τήν ὑποδούλωσή του στόν κόσμο τῶν αἰσθήσεων καί τῶν νοητῶν, γιά νά ἐπιτύχει τήν κάθαρση καί τήν θέωσή του.

Εἶναι συνεπῶς ἡ ἡσυχία μία μέθοδος θεραπείας τοῦ ἀνθρώπου πού συνίσταται στήν βαθμιαία ἀλλοίωση καί μεταμόρφωση ὅλων τῶν ψυχικῶν καί τῶν σωματικῶν του δυνάμεων μέ κατάληξη τήν ἕνωσή του μέ τόν Θεό. Ἡ πορεία αὐτή πρός τήν θέωση πραγματοποιεῖται σύν τοῖς ἄλλοις μέ τήν ὑπακοή, πού ἀποτελεῖ πράξη ἀγάπης τοῦ ἀνθρώπου πρός τόν Θεό καί τούς συνανθρώπους του. Εἶναι μιά ὑποστατική κοινωνία, δεδομένου ὅτι προϋποθέτει τήν ἔξοδο ἀπό τόν ἐγωκεντρισμό καί τήν προσπάθεια εἰσόδου ἐντός τῆς ὑποστάσεως τοῦ ἄλλου, καθώς ἐπίσης καί τήν εἴσοδο τῆς ὑποστάσεως τοῦ ἄλλου μέσα στήν δική του ὑπόσταση[9]. Πραγματοποιεῖται ἀκόμη αὐτή ἡ πορεία μέ τήν προσευχή πού εἶναι ἔκφραση τῆς ἀγάπης τοῦ ἀνθρώπου πρός τόν Θεόν καί τούς ἀνθρώπους.

---

4. Γρηγορίου Θεολόγου, Περί τῆς ἐν διαλέξεσιν εὐταξίας… 15, ΒΕΠ 60,18.
5. Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου, Περί ἀγάπης λόγος 28, ΒΕΠ 42, 234.
6. Μέγα Φαράντου, ὅ.π., σσ. 554-555.
7. Α΄ Πέτρ. 3,4.
8. Βλ. Jean Meyendoff, Ὁ Βυζαντινός ἡσυχασμός καί ὁ ρόλος του στήν ἱστορική ἀνάπτυξη τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης κατά τόν 14ο αἰῶνα, Ἀκαδημία Ἐπιστημῶν τῆς Σοβιετικῆς Ἑνώσεως, Ἔργα τοῦ Τμήματος Ἱστορίας τῆς Ἀρχαίας Ρωσίας 29, Λένιγκραντ 1974, σ. 292.
9. Βλ. Σωφρονίου (Ἀρχιμ.), Ὁ Γέρων Σιλουανός τοῦ Ἄθω, ἐκδ. Κυψέλη, Θεσσαλονίκη 1975, σσ. 114-116.

Τὸ βιβλίο «Κλῖμαξ» τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Σιναΐτου παρουσιάζει ὅλη αὐτήν τήν μέθοδο θεραπείας τοῦ ἀνθρώπου, ἡ ὁποία ἀρχίζει μέ τήν ἀποταγή ἀκόμη καί τοῦ «πλούτου» τῆς διανοίας, συνεχίζεται μέ τήν ὑπακοή σέ Πνευματικό Πατέρα, πού εἶναι γνώστης τῶν μυστηρίων τοῦ πνεύματος, προχωρεῖ στήν ὁλοκληρωτική μετάνοια, στόν ἀγῶνα ἐναντίον τῶν παθῶν καί τοῦ διαβόλου, στήν ἀπόκτηση τῆς διακρίσεως μεταξύ ἀκτίστων καί κτιστῶν ἐνεργειῶν καί φθάνει στήν βίωση τῆς θεολογικῆς ἀρετῆς τῆς ἀγάπης[10] πού εἶναι ἡ ἀναγκαία θεολογική τροφή γιά τήν εἴσοδο στήν ἱερουργία τῆς ἀλληλοπεριχωρητικῆς κοινωνίας καί μετουσίας ζωῆς μέ τόν σαρκωθέντα Λόγο καί δι' Αὐτοῦ μέ ὁλόκληρη τήν Ἁγία Τριάδα[11].

Ὁ ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης ὅπως λέγει στόν ὑπότιτλο τοῦ ἔργου του «Φιλοσοφία τῶν Ἱερῶν Νηπτικῶν»[12] φαίνεται πῶς «διά τῆς κατά πρᾶξιν καί θεωρίαν ἠθικῆς φιλοσοφίας ὁ νοῦς καθαίρεται, φωτίζεται καί τελειοῦται». Ὁπότε φαίνεται ὅτι θεραπεία τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ διά τῆς καθάρσεως, τοῦ φωτισμοῦ καί τῆς τελειώσεως θεραπεία τοῦ νοῦ του πού ἐπιτυγχάνεται μέ τήν πράξη πού εἶναι ἡ μετάνοια, καί τήν θεωρία πού εἶναι ἡ θέα τῆς δόξας τοῦ Θεοῦ[13].

Ὁ Ἡσυχασμός στό Βυζάντιο ἀναμφισβητήτως δέν ἦταν «ἀντι - οὐμανιστικό» κίνημα, δεδομένου ὅτι ὄχι μόνο δέν εἶχε καμία σχέση μέ ἄρνηση τοῦ κόσμου, τῶν ἀνθρώπων, τῆς φιλοσοφίας, τοῦ πολιτισμοῦ, ἀλλά καί ὅλα αὐτά τά ἔθετε σέ νέα βάση, ἀναβαθμίζοντάς τα καί προσφέροντάς τους τήν δυνατότητα γιά νέες αὐθεντικές, θεωτικές συλλήψεις καί ἀναβάσεις.

2. ΤΑ ΤΡΙΑ ΣΤΑΔΙΑ ΤΗΣ ΘΕΑΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

Ἡ Ἡσυχαστική ἀνθρωπολογία εἶναι χριστοκεντρική. Ἔχοντας ὡς κέντρο τόν Θεάνθρωπο, ἡ πραγματική δυναμική τῆς ἀνθρώπινης φύσεως χαρακτηρίζεται ἀπό τήν δυνατότητα τῆς κοινωνίας καί ἑνώσεώς της μέ τόν Θεό. Ἡ ἀνθρώπινη φύση ἤ πιό συγκεκριμένα ὁ ἄνθρωπος ὡς προσωπική ὕπαρξη ἐμφανίζεται μέγας, πλήρης καί αὐθεντικός, ὅταν κοινωνεῖ μέσα στήν ἀγάπη καί τήν ἐλευθερία μέ τόν Θεό, ὁ ὁποῖος ἐκ φύσεως εἶναι Ἀγάπη καί Ἐλευθερία. Αὐτό ἦλθε νά καταδείξει καί νά ἐπιβεβαιώσει μέσα στόν κόσμο καί τήν Ἱστορία ὁ Θεάνθρωπος Χριστός.

Ἡ κοινωνία μέ τόν Θεό δέν ἀποτελεῖ ἀποκλειστικά καί μόνο «διανοητική», «λογική», ἤ «νοητική» κοινωνία, δεδομένου ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὡς ὕπαρξη κάτι ἀσυγκρίτως εὐρύτερο καί ἀνώτερο ἀπό μιά ἁπλῆ «λογική ὕπαρξη». Εἶναι πλασμένος «κατ' εἰκόνα Θεοῦ» μέ ψυχο-φυσικό καί πνευματικό πυρῆνα του, τόν ὁποῖο ἡ βιβλική γλῶσσα ὀνομάζει «καρδία». Στήν καρδία, ὡς κέντρο τῆς πνευματικῆς καί συναι-

10. Βλ. Ἁγίου Ἰωάννου Σιναΐτου, Κλῖμαξ, ἐκδ. Ἱερᾶς Μονῆς Παρακλήτου.
11. Ἀρχιμ. Βασιλείου, Καθηγουμένου τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἰβήρων, Εἰσοδικόν, σ.39.
12. Ἐκδ. Παπαδημητρίου, Ἀθῆναι 1957.
13. Ἱεροθέου (Μητρ.), ὅ.π., σσ. 100-101.

σθηματικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, συγκεντρώνονται ὁ λόγος, ὁ νοῦς, ἡ βούληση, ἡ ἐλευθερία, ἡ ἀγάπη, ἡ χάρις καὶ τὰ ὑπόλοιπα δῶρα καὶ οἱ δυνατότητες μὲ τὰ ὁποῖα εἶναι ἐμπλουτισμένη ἀπερινοήτως ἡ κατ' εἰκόνα Θεοῦ ὕπαρξη τοῦ ἀνθρώπου[14].

Κατὰ τὸν 5ο αἰῶνα, ὁ Ἐπίσκοπος Φωτικῆς Διάδοχος τονίζει αὐτὴ τὴν σημασία τῆς καρδιᾶς ὡς πεδίου παρουσίας τῆς θείας χάριτος καὶ ἕδρας τοῦ νοῦ. Διδάσκει ὅτι ὁ νοῦς ἔχει ἀνάγκη διεξόδων (ποὺ εἶναι οἱ αἰσθήσεις). Ὅταν τοῦ τὶς κλείσομε, τότε ζητᾶ ἐπιτακτικὰ νὰ τοῦ δώσομε ἀπασχόληση. Ἂν τοῦ δώσομε τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, τότε ἱκανοποιοῦμε τὴν ἀνάγκη του γιὰ κίνηση. Ἔτσι τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ μοναδικὴ του ἀπασχόληση.

Ὁ Ἡσυχασμὸς λοιπὸν προσλαμβάνει ἔκτοτε χριστοκεντρικὲς διαστάσεις ἐγκαταλείποντας τὰ πλατωνικὰ στοιχεῖα ποὺ εἶχε.

Μεγάλος Μύστης τοῦ Ἡσυχασμοῦ ἀναδείχθηκε ὁ Ἅγιος Συμεὼν ὁ νέος Θεολόγος. Εἶναι ἴσως ὁ μόνος ποὺ μίλησε τόσο ἀνοικτὰ γιὰ τὶς ἐρωτικὲς ἐμπειρίες του ἀπὸ τὴν θεία ἕνωση. Μᾶς μίλησε γιὰ τὰ προσωπικά του βιώματα καὶ κατέγραψε τὰ συναισθήματά του μὲ ἐνέργεια καὶ παραστατικότητα. Ἔφτασε σὲ τέτοιο σημεῖο ἀναβάσεως, ὥστε μίλησε γιὰ τὴν θέα τοῦ Θεοῦ καὶ γιὰ τὸ ἄκτιστο θεῖο φῶς ποὺ ἐπλημμύριζε τὸ κελλί του, ὅπως καὶ τὸ κελλὶ τοῦ Μ. Βασιλείου. Τα τρία στάδια τῆς θέας τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ πράξη, ἡ γνώση καὶ ἡ θεολογία[15].

α. Ἡ πράξη

Ἡ πράξη, ἡ γνώση καὶ ἡ θεωρία εἶναι οἱ βαθμίδες τῆς κλίμακας ποὺ ἀναγάγουν τὸν ἄνθρωπο στὴν πνευματική του τελείωση. Ἡ ἄνοδος αὐτὴ εἶναι πνευματικὴ ἤ μυστικὴ καὶ ἐπομένως ἀποτελεῖ δωρεὰ τοῦ Θεοῦ καὶ ὄχι αὐτοδύναμη κατασκευὴ τοῦ ἀνθρώπου.

Αὐτῆς τῆς πνευματικῆς τελειώσεως καὶ σωτηρίας «ἀπαρχή», «μεσότης» καὶ «τελειότης» εἶναι ὁ Χριστός. Τὰ δὲ διάφορα συνεπῶς στάδια τῆς πνευματικῆς πορείας τοῦ ἀνθρώπου διαγράφονται σ' αὐτὸ τὸ χριστολογικὸ σχῆμα, ἕως ὅτου φθάσει στὴν τελικὴ μορφὴ τῆς θεώσεώς του ποὺ εἶναι ἡ ἐσχατολογικὴ δόξα[16].

Ἡ πράξη, τουτέστιν ἡ πνευματικὴ ἐγρήγορση καὶ ἐνεργοποίηση, εἶναι τὸ πρῶτο στάδιο, ἡ πρώτη βαθμίδα τῆς πνευματικῆς πορείας τοῦ ἀνθρώπου μὲ περιεχόμενο ὄχι τὴν διανοητικὴ ἀποδοχὴ καὶ ἑρμηνευτικὴ μιᾶς ἀλήθειας, ἀλλὰ τὴν πίστη καὶ τὴν ἔκφρασή της μέσα ἀπὸ τὴν πρακτική, δηλαδὴ ἐνεργὸ βίωση τῶν θείων ἐντολῶν.

Ὡς πράξη «λογίζεται βασικὰ ἡ ἄσκηση, μὲ τὴν ὁποία καθαρίζονται καὶ θεραπεύονται οἱ ποικίλες λειτουργίες τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ πιστὸς δαμάζει μ' αὐτὴ «τὰς τῶν ἡδονῶν ἀκαθέκτους ὁρμάς»· ἀποκρούει «λύσσαν παθῶν»· «πυκτεύει» (=πυγμαχεῖ) πρὸς τοὺς ποικίλους ἐχθρούς, τὴ φιληδονία, τὸν ἐγωισμό, τὰ πάθη· κατανικᾶ

14. Ἀθαν. Γιέφτιτς, ὅ.π., σσ. 155-159.
15. Νικ. Ζέρβη, ὅ.π., σσ. 35-36.
16. Συμεὼν Νέου Θεολόγου, Ἕτερα κεφάλαια πρακτικὰ καὶ θεολογικά (56,51, σ. 79).

«τοὺς ἀπατηλοὺς λογισμούς»· «ἀποσπᾶται τῆς ἁμαρτίας»· ἐξέρχεται «τῆς πρίν ἀλογίας»· φθάνει στήν «ἀνδρεία» καί στό «στερρόν τῆς προθέσεως»· «κρατύνεται»· γίνεται «ἀρρενωπός ψυχή». μέ τή θεληματική πτωχεία, τή νηστεία, τήν ἀγρυπνία καί τήν ὑπόλοιπη ἀσκητική πρακτική, τό σῶμα κόβει τήν δουλωτική ἐξάρτησή του ἀπό τήν ὕλη, κερδίζει μιά κάποια ἀνεξαρτησία καί ἐλευθερία ἀπέναντι στόν ὑλικό κόσμο, παράλληλα ξαναβρίσκει τήν ὀρθή σχέση του μέ τήν ψυχή, κι ἔτσι τό ἀνθρώπινο πρόσωπο διά μέσου τοῦ σώματος, τοῦ φυσικοῦ αὐτοῦ συνδέσμου του πρός τήν ὑλική κτίση, μπορεῖ καί πάλι νά ἀσκήσει τήν ἱερατική, προφητική καί βασιλική διακονία του μέσα στόν κόσμο.

Ὡς πράξη θεωροῦνται ἀκόμη τά καλά ἔργα τῆς φιλαλληλίας καί ἡ τήρηση τῶν ἐντολῶν»[17].

Ὅλοι οἱ ἄνθρωποι πού ἀποτελοῦν μέλη τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας σώζονται, ὅταν ἀποκτήσουν «νοῦν Χριστοῦ»[18], ὁπότε κάθε πράξη τους εἶναι χριστοκεντρική καί ἑπομένως ἀναστέλλουσα τήν κακία καί βοηθοῦσα τήν δικαιοσύνη καί τήν ἀρετή[19]. Ἡ ἀσκητική βίωση συνεπῶς δέν ὀφείλεται στήν ὑποτίμηση τοῦ κόσμου, ἀλλά στήν θεώρηση τῆς ζωῆς ὡς περιόδου ἀγῶνα γιά ἐπανάκτηση αὐτοῦ πού ἀπωλέσθηκε[20].

Πράξη σημαίνει, σύμφωνα μέ τήν ὀρθόδοξη πνευματικότητα τήν ζωή ὡς ἠθική πρακτική, δηλαδή πρακτική τῶν ἀρετῶν μέ ἀμετάπτωτη ἄσκηση. Ὁ ὅσιος Πέτρος Δαμασκηνός διακρίνει τρεῖς θεωρίες ἤ γνώσεις στό στάδιο τῆς πράξεως. Ἡ πρώτη γνώση ἀναφέρεται στίς θλίψεις καί τούς πειρασμούς αὐτοῦ τοῦ κόσμου, δηλαδή στίς θλίψεις γιά κάθε πνευματική φθορά πού ὑπέστη ἡ ἀνθρώπινη φύση ἀπό τήν ἁμαρτία, μέ συνέπεια τήν ὀδύνη καί τήν ἐπίκληση τοῦ ἐλέους τοῦ Θεοῦ. Ἡ δεύτερη γνώση ἔχει σημεῖο ἀναφορᾶς τίς προσωπικές ἁμαρτίες, τό κατά Θεό Πένθος, τήν ταπείνωση, τήν μετάνοια καί τίς εὐεργεσίες τοῦ Θεοῦ ὑπέρ τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ τρίτη γνώση ἀναφέρεται στά δεινά πρό τοῦ θανάτου καί μετά ἀπό αὐτόν, ὅπως περιγράφεται στίς θεῖες Γραφές[21].

Ἡ ἀνάβαση ὑπό τοῦ ἀνθρώπου τῶν βαθμίδων τῆς κλίμακας πού ὁδηγεῖ στήν θέωση καί ἡ κατάβαση τοῦ Θεοῦ πρός τόν ἄνθρωπο, ὡς ἀείζωη ἐνέργεια, προσδιορίζουν τόν σωτηριολογικό χαρακτῆρα τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας πού σχετίζεται ἄμεσα μέ τό ἱστορικό καί ἐσχατολογικό ἔργο τῆς θείας οἰκονομίας[22].

Ἡ πορεία τῶν ὀρθοδόξων μέ σημεῖο ἀναφορᾶς καί ἐπιτεύξεως τήν ἡρεμία καί

17. Παναγ. Νέλλα, Ζῶον Θεούμενον, ἐκδ. Ἁρμός, σσ. 215-216.
18. Α΄ Κορ. 2,16.
19. Συμεών Νέου Θεολόγου, Βίος, Φιλοκαλία, 62, 24-26, τ. 19Α, σ. 138.
20. Θεοδώρου Ζήση, Ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου καί τοῦ κόσμου, ἐκδ. Βρυένιος 1992, σ. 104.
21. Ἀντωνίου Παπαδοπούλου, Θεολογική γνωσιολογία κατά τούς Νηπτικούς Πατέρας. Πατερικόν Ἵδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, Θεσσαλονίκη 1977, σ. 89.
22. Σταμ. Πορτελάνου, Ἡ πνευματική τελείωση τοῦ ἀνθρώπου, ἐκδ. Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη 1998, σσ. 14-18.

τήν ἡσυχία δέν ἔχει καμία ἀπολύτως σχέση μέ τήν «ἀργία» ἤ τήν «ὀκνηρία» ἤ τήν «νωθρότητα». Στήν Ὀρθόδοξη Θεολογία ἡ ὀκνηρία θεωρεῖται μεγίστη ἁμαρτία. «Ὁ τέχνην βίου τήν ἀργία ποιούμενος», τουτέστιν «Ὁ ἀργός οὐδέ πιστός εἶναι δύναται»[23]. Ἡ ζωή τοῦ ἁγίου ἐκφράζεται ὡς «διηνεκής προκοπή» καί «ἐπ' ἄπειρον πρόοδος». «Ἐπί τά πρόσω φερομένη ἀεί… τό ἄπειρον συνίησι τοῦ ὁρωμένου ὅτι ἄπειρον»[24].

Αὐτός ὁ θεῖος πόθος τοῦ ἁγίου, ἐκδηλώνεται διά «πράξεως», δι' ἐμπράκτου ζωῆς, σύμφωνα μέ τήν προτροπή τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου: «Διά πολιτείας ἄνελθε… τάς ἐντολάς φύλασσε, διά τῶν προσταγμάτων ὅδευσον. Πρᾶξις γάρ ἐπίβασις θεωρίας»[25].

Στήν γνώση τῶν Δυτικῶν οἱ Ἀνατολικοί ἀντιπαραθέτουν τόν ἔμπρακτο βίο. «Ἡμεῖς δέ οὐ τήν διά λόγων καί συλλογισμῶν εὑρισκομένην γνῶσιν δόξαν ἀληθῆ νομίζομεν, ἀλλά τήν δι' ἔργων τε καί βίου ἀποδεικνυομένην» καί ἀποκτωμένην «δι' ἐπιπόνου μετανοίας καί ἀσκήσεως συντόνου»[26].

Ὁ ἅγιος Ἰσαάκ ὁ Σύρος διακρίνει τρεῖς βαθμίδες στήν ὁδό τῆς μετά τοῦ Θεοῦ ἑνώσεως: Τήν μετάνοια, τήν κάθαρση καί τήν τελείωση, δηλαδή τήν ἐσωτερική ἀλλοίωση -μεταμόρφωση, τήν ἀπελευθέρωση ἀπό τά πάθη καί βίωση τῆς ἀπάθειας ὡς ἐνεργητικῆς καταστάσεως καί τήν ἀπόκτηση τῆς τελείας ἀγάπης καί εἰρήνης πού ἀποτελοῦν τό πλήρωμα τῆς χάριτος.

Καί ὁ ἅγιος Μάξιμος λέγει ὅτι ὁ χριστιανός μπορεῖ νά φθάσει στήν κάθαρση τοῦ νοῦ ἀπό τά πάθη του, στήν ἀπάθεια, διά τῆς πράξεως, δηλαδή διά τοῦ ἐνεργοῦ βιώματος τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ. Αὐτή ἡ πρακτική φιλοσοφία ταυτίζεται κατ' αὐτόν μέ τήν ἐν Χριστῷ ζωή, διότι ὁ Χριστός ὡς Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι ὁ Δημιουργός ὅλων τῶν «λόγων» πού βρίσκονται στά κτιστά ὄντα, Ὡς ἐκ τούτου, ὁ ἄνθρωπος μέ τόν καθαρμένο νοῦ του μπορεῖ πλέον νά γνωρίσει τούς «λόγους τῶν ὄντων». Τήν γνώση αὐτή ἀποκαλεῖ ὁ ἅγιος Μάξιμος γνώση «διά μέσου τῶν δογμάτων» ἤ σέ ἄλλο σημεῖο «γνωστική φιλοσοφία» ἤ ἀκόμα «φυσική θεωρία». Πρόκειται γιά τήν ὀρθή καί γνήσια φιλοσοφία τήν ὁποία οἱ Ἕλληνες εἶχαν πλησιάσει μέσῳ τῆς προαισθήσεως τοῦ Λόγου πού διέθεταν, τῆς ἰδέας ὡς πρωταρχικῆς θεμελιώσεως τῶν πάντων[27].

Ἡ γνώση δέν θά πρέπει νά εἶναι θεωρητική, ἀλλά νά πηγάζει ἀπό τήν πεῖρα καί νά κατατείνει πρός τήν ζωή. «Ἐπεί δέ ἔστι γνῶσις καί ἡ τοῦ πρακτέου διάγνωσις, καί ταύτης ἐν τῷ πράττειν δεόμεθα». Ὁ Ἰησοῦς Χριστός «περί δογμάτων ὀλιγάκις διελέγετο… περί δέ τοῦ βίου πολλάκις, μᾶλλον δέ πανταχοῦ»[28]. «Ἡ γνῶσις ἄνευ

23. Γρηγορίου Νύσσης, Περί παρθενίας 23 VIII/I, 337.
24. Γρηγορίου Παλαμᾶ, Α΄ 590. 569, 433.
25. Γρηγορίου Θεολόγου, Περί δόγματος (Κ, 12), ΒΕΠ 59,147.
26. Γρηγορίου Παλαμᾶ, Α΄423. Βλ. Μέγα Φαράντου, ὅ.π., σσ. 555-556.
27. Ἀθαν. Γιέφτιτς, ὅ.π., σσ. 163-164.
28. Γρηγορίου Παλαμᾶ, 504.

πράξεως», λοιπόν δέν ὠφελεῖ σέ τίποτα. Ἐμεῖς δέ, δεχόμεθα «τήν πρᾶξιν, ἀλλ' οὐ τήν γνῶσιν σώζουσαν»[29]. Μία πράξη ὅμως ὄχι ἄλογη, ἀλλά πεφορτισμένη ἀπό λογικό στοχασμό[30].

Ἡ πράξη τοῦ ὀρθοδόξου πιστοῦ ἐκδηλώνεται συγκεκριμένα ὡς ἐργασία καί τήρηση τῶν θείων ἐντολῶν. Τήν «σωτήριον καθαρότητα» ἀποκτοῦμε ὄχι διά τῆς γνώσεως, ἀλλά «διά μόνης τῆς τῶν εὐαγγελικῶν ἐντολῶν τηρήσεως»[31] πού μᾶς ἀναγάγει στήν τελείωση, τήν σωτηρία καί θέωσή μας[32].

β. Ἡ γνώση

Ὁ Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς διδάσκει ὅτι ὁ Θεός εἶναι ἀκατάληπτος κατά τήν οὐσία. Τό ἀκατάληπτο αὐτό τοῦ Θεοῦ τό ἀποδίδει σέ βασική ἰδιότητα τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ. Ἀναγνωρίζει ὅμως ὅτι ὁ Θεός ἀποκαλύπτεται μέ τίς ἐνέργειές του στήν Ἱστορία τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ χριστιανική λοιπόν θεολογία μέ τό νά στηρίζεται στίς θεῖες ἐνέργειες μπορεῖ νά διατυπώσει ἀκόμη καί ἀποδεικτικούς συλλογισμούς γιά τόν Θεό, π.χ. πάνσοφος, πανάγαθος, παντοδύναμος. Ἔτσι ὁ Παλαμᾶς ἐπροφύλαξε τήν ὀρθόδοξη θεολογία ἀπό τόν ἀγνωστικισμό πού ἐπεχείρησε νά τῆς ἐπιβάλει ὁ Βαρλαάμ. Ὁριοθέτησε νέες κατευθύνσεις στήν θεολογική σκέψη καί ὑποστήριξε ὅτι εἶναι δυνατόν μέ τούς σωματικούς ὀφθαλμούς νά δεῖ κανένας τό θεῖον, ἄκτιστον καί ἄϋλον φῶς. Κατά τό Εὐαγγέλιο ὅμως τοῦ Ἰωάννου, «Θεόν οὐδείς ἑώρακε πώποτε».

Ἄρα ὁ ἰσχυρισμός τῶν ἡσυχαστῶν φέρνει σέ ἀποδοχή δύο Θεούς: Τόν ἀόρατον καί τόν ὁρατό. Γι' αὐτό ὁ Βαρλαάμ τούς κατηγόρησε ὡς διθεῖτες.

Ὁ Παλαμᾶς πρός ἀποφυγή τοῦ σκοπέλου αὐτοῦ, ἀπάντησε ὅτι τό ὁρώμενο ἀπό τούς ἡσυχαστές φῶς δέν εἶναι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία εἶναι ἄκτιστος(ἄϋλος) καί ἀόρατος, ἀλλά εἶναι ἐνέργεια τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία εἶναι μέν ἐπίσης ἄκτιστος, ἀλλά σέ μερικές περιπτώσεις ὁρατή, προσιτή καί μεθεκτή, ὅπως φανερώνει τό παράδειγμα τῆς φλεγομένης βάτου τοῦ Μωϋσέως, τοῦ πυρίνου ἅρματος τοῦ προφήτου Ἠλιοῦ, τῆς πυρίνης στήλης κατά τήν διάβαση τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀπό τήν ἔρημο, τοῦ θείου Φωτός κατά τήν Μεταμόρφωση τοῦ Χριστοῦ στό ὄρος Θαβώρ, τοῦ Σώματος καί τοῦ Αἵματος τοῦ Χριστοῦ στό Μυστήριο τῆς θείας Εὐχαριστίας[33].

Ὡς ἐκ τούτου, γνώση τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ ἕνωσή μας μετά τῶν ἐνεργειῶν του. Αὐτό σημαίνει ὅτι ἡ ἕνωσή μας δέν εἶναι ἕνωση μετά τοῦ «καθ' αὐτόν» Θεοῦ,

29. Ὅ.π., 505.474. πρβλ. καί Γ΄, 475 (1 ἐξ.).
30. Ὅ.π., Α΄ 515.
31. Ὅ.π., Α΄, 364. Πρβλ. καί 529: «Κοιναί ψυχῆς καί σώματος ἐνέργειαι λυσιτελοῦσαι, μᾶλλον δέ τελειοῦσαι τήν ψυχήν, εἴπερ διά τῆς τηρήσεως τῶν θείων ἐντολῶν ἡ τελείωσις αὐτῇ προσγίνεται».
32. Μέγα Φαράντου, ὅ.π., σσ. 555-557.
33. Νικ. Ζέρβη, ὅ.π., σ. 39.

δηλαδή μετά τῆς θείας οὐσίας ἤ φύσεως, διαφορετικά, θεούμενοι, θά ἐγινόμεθα «φύσει θεοί». Ἡ ἕνωσή μας εἶναι ἕνωση μέ τήν «ἐξωτερική» ὄψη τοῦ Θεοῦ - τήν ἐνέργεια – οὕτως ὥστε θεούμενοι, γινόμεθα «χάριτι Θεοῦ»[34]. Ὁ τρόπος αὐτός τῆς ἑνώσεως προσδιορίζει καί τό εἶδος τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ ἡ ὁποία εἶναι γνώση (ἐνέργεια) ἐν τῇ ἀγνωσίᾳ (οὐσία). Ὄχι δέ μόνο ἡ οὐσία, ἀλλά καί οἱ ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ παραμένουν πολλάκις στόν τεθεωμένο, ἀνεξιχνίαστες καί ἀκατάληπτες[35].

Ἡ ὀρθόδοξη γνωσιολογία προσβλέπουσα στήν γνώση τοῦ Θεοῦ διά τῆς μετά τῶν ἐνεργειῶν του ἑνώσεως, παρουσιάζει μία γενικότερη τάση φυγῆς ἐκ τοῦ κόσμου, τήν ὁποία δέν μποροῦμε νά παραθεωρήσομε. Ἡ τάση αὐτή ἔχει τίς ἀρχές της στήν Καινή Διαθήκη, υἱοθετήθηκε ἀπό τούς μεγάλους Καππαδόκες Πατέρες καί ἐκαλλιεργήθηκε ἔντονα στούς ἀσκητικούς κύκλους τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας καί ἰδίως στό Ἅγιο Ὄρος. Ἡ τάση αὐτή φυγῆς ἀπό τόν κόσμο θεμελιώνεται ἐπί τῆς ἀκολούθου θεολογικῆς ἀρχῆς: Τό θεῖο φῶς πρός τήν θέα τοῦ ὁποίου κινεῖται ὁ ἅγιος, εἶναι «ἄκτιστον» καί δέν εἶναι δυνατόν νά προσπελασθεῖ μέ κανένα «κτιστόν». Συνεπῶς ἡ προσέγγισή του προϋποθέτει τήν ἀποστροφή ἀπό κάθε κτιστό καί τήν ἀπόρριψή του, δεδομένου ὅτι «ἀποκρύπτεται εἰς τούς κατά σάρκα ζῶντας, οὐχ ὡς μή χωρεῖν δυναμένη διά πάντων ἡ ἄνωθεν φωτοχυσία, ἅ τε σωματοειδές καί ὑλικόν τι φῶς, ἀλλ' ὡς τῶν αἰσθητῶν μή δεκτικῶν ὄντων ἐκείνης τῆς λαμπρότητος, μηδέ διά τούτης ἐκείνων φαινομένων»[36].

Ἀπό τήν ἀρχή αὐτή προσδιορίζεται καί ἡ ἔναντι τοῦ κόσμου στάση καί συμπεριφορά τοῦ ὀρθόδοξου Ἁγίου, ἡ ὁποία εἶναι κίνηση ἀποστροφῆς ἀπό τόν αἰσθητό κόσμο καί στροφῆς πρός τήν ψυχή καί τόν νοῦ του, γιά νά ὑπεραναβεῖ ἐν συνεχείᾳ καί τόν νοῦ καί ὅλες τίς νοητικές ἐνέργειές του, καί νά καταστεῖ «πνευματικός», δηλαδή ὕπαρξη ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ζῶσα[37].

Τό ἰδεῶδες λοιπόν τῆς ὀρθοδόξου θεογνωσίας εἶναι ἡ ἐσωστρέφεια, δηλαδή τό ἐπανάγειν «ἐντός τε τοῦ σώματος καί ἑαυτοῦ τόν νοῦν... τό δέ ἔξω τόν νοῦν... ποιεῖν, τῆς ἑλληνικῆς ἐστι πλάνης αὐτό τό κράτιστον καί πάσης κακοδοξίας ρίζα καί πηγή»[38].

Ὁ Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης διακρίνει δύο θεολογικές ὁδούς γιά τήν γνώση τοῦ Θεοῦ. Ἡ μία μετέρχεται βεβαιώσεις (θεολογία καταφατική ἤ θετική) καί ἡ ἄλλη μετέρχεται ἀρνήσεις (θεολογία ἀποφατική ἤ ἀρνητική). Ἡ πρώτη πού μᾶς κατευθύνει σέ μιά ὁρισμένη γνώση τοῦ Θεοῦ εἶναι μία ἀτελής ὁδός, ἐνῶ ἡ δεύτερη πού μᾶς φέρνει ὡς τήν πλήρη ἄγνοια, εἶναι ἡ τέλεια ὁδός, ἡ μόνη πού ἁρμόζει στόν

34. Πρβλ. Γρηγορίου Παλαμᾶ Α΄ 638 (9 ἐξ.).
35. Πρβλ. ὅ.π., 413: «... τοῦ Θεοῦ μή μόνον ὑπέρ γνῶσιν ἀλλά καί ὑπεραγνώστου ὄντος καί ὡς ἀληθῶς κρύφιον καί τήν ἔκφανσιν ἔχοντος».
36. Γρηγορίου Παλαμᾶ, 668, πρβλ. καί: 668 (22-30), 669 (12-28).
37. Μέγα Φαράντου, ὅ.π., σσ. 551-552.
38. Γρηγορίου Παλαμᾶ, Α΄, 397. Οἱ ἅγιοι ζοῦν «πρός τά ἔνδον ἀπό τῶν ἔξω ἑαυτούς συστέλλοντες» (511).

Θεό, τόν ἐκ φύσεως ἄγνωστο. «Πραγματικά, ὅλες οἱ γνώσεις ἔχουν ὡς ἀντικείμενο τά ὄντα. Ὁ Θεός ὅμως βρίσκεται πέραν τῶν ὄντων. Γιά νά τόν πλησιάσει κανείς θά πρέπει νά ἀρνηθεῖ κάθε τι πού τοῦ εἶναι κατώτερο, δηλαδή ὅλα τά ὄντα. Ἄν, βλέποντας τόν Θεό, γνωρίζομε τί βλέπομε, δέν ἔχομε δεῖ τόν ἴδιο τόν Θεό, ἀλλά κάτι πού μπορεῖ νά συλλάβει ὁ νοῦς, κάτι κατώτερο Ἐκείνου. Μόνο μέ τήν ἄγνοια, τήν ἀγνωσία, γνωρίζομε ἐκεῖνον πού ὑπερβαίνει τά ἀντικείμενα κάθε δυνατῆς γνώσεως. Προβαίνοντας μέ ἀρνήσεις, ὑψωνόμαστε ἀπό τίς κατώτερες βαθμίδες τοῦ Εἶναι στίς κορφές του, παραμερίζοντας προοδευτικά ὁ,τιδήποτε μπορεῖ νά γνωσθεῖ, ὥστε νά πλησιάσομε τόν Ἄγνωστο μέσα στόν γνόφο τῆς τέλειας ἀγνωσίας. Γιατί, ὅπως τό φῶς -καί κυρίως τό ἁπλετο φῶς-καθιστᾶ τά σκότη ἀόρατα, ἔτσι καί ἡ γνώση τῶν δημιουργημάτων -καί κυρίως ἡ ὑπερβολική γνώση- καταργεῖ τήν ἀγνωσία, τήν μόνη ὁδό γιά νά φθάσει κανείς στόν ἴδιο τόν Θεό»[39].

Ὁ ἀποφατισμός ὡς θεολογική θέση ἀπέναντι στήν ἀγνωσία τοῦ Θεοῦ ἀπαντᾶται στούς περισσότερους Πατέρες. Ὁ Κλήμης Ἀλεξανδρείας π.χ. διακηρύττει στούς Στρωματεῖς ὅτι μποροῦμε νά φθάσομε στόν Θεό «οὐχί ὡς εἶναι, ἀλλά ὡς οὐκ εἶναι»[40]. Αὐτή ἡ ἐπίγνωση τῆς ἀγνωσίας τῆς θειας φύσεως ἰσοδυναμεῖ ὡς ἐκ τούτου μέ μιά ἐμπειρία, μία συνάντηση μέ τόν προσωπικό Θεό τῆς Ἀποκαλύψεως. Χάρη σ' αὐτή τήν ἐμπειρία ὁ Μωϋσῆς καί ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἀξιώθηκαν νά γευτοῦν τό ἀδύνατο τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ ὁ πρῶτος, ὅταν εἰσέδυσε στόν γνόφο τοῦ ἀπροσίτου καί ὁ δεύτερος ὅταν ἄκουσε ἄρρητα ρήματα[41]. Τό θέμα μέ τόν Μωϋσῆ νά προσεγγίζει τόν Θεό στό Σινᾶ θά προτιμηθεῖ ἰδιαίτερα ἀπό τούς Πατέρες γιά νά ἐκφράσουν τήν ἐμπειρία τῆς ἀγνωσίας. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης προτιμᾶ τήν ἄνοδο τοῦ Μωϋσῆ στό Ὄρος Σινᾶ στόν γνόφο τῆς ἀγνωσίας ἀπό τήν πρώτη συνάντησή του μέ τόν Θεό ὅταν τοῦ φανερώθηκε στήν φλεγόμενη βάτο. Τότε εἶδε τόν Θεό μέσα στό Φῶς. Τώρα εἰσέρχεται στόν γνόφο, ἀφήνοντας πίσω του κάθε αἴσθηση καί κάθε γνώση. Δέν τοῦ ἀπομένει παρά τό ἀόρατο καί τό ἄγνωστο, ἀλλά μέσα σ' ἐκεῖνο τόν γνόφο εἶναι ὁ Θεός[42].

Ἀγνωσία δέν σημαίνει ἀγνωστικισμό ἤ ἄρνηση νά γνωρίσομε τόν Θεό. Ὡστόσο αὐτή ἡ γνώση θά πραγματώνεται πάντοτε ἀκολουθώντας τήν πορεία πού ἔχει γιά κατάληξη ὄχι τήν γνώση, ἀλλά τήν ἕνωση μέ τόν Θεό.

Ὁ Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης ἀπευθύνει στήν ὑπερούσια τριάδα τήν παρακάτω βαθυστόχαστη προσευχή καί ἀπευθύνει στήν συνέχεια συμβουλές καί εὐχές στόν Τιμόθεο γιά ἀνύψωσή του στά ὄρη τῶν θείων ἀναβάσεων καί προσέγγιση τοῦ θείου γνόφου:

«Τριάδα ὑπερούσια καί ὑπέρθεη καί ὑπεράγαθη, ἐσύ πού ἐπιτροπεύεις ἀπό ψηλά τή γνώση τῶν Χριστιανῶν γιά τά θεϊκά πράγματα, ὁδήγησέ μας στούς μυ-

39. Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, Περί μυστικῆς θεολογίας, ἐκδ. Ἁρμός, σσ. 15-16.
40. Κλ. Ἀλεξανδρέως, «Στρωματεῖς», PG 9, 109 A.
41. Ὅ.π., 116-124.
42. Vladimir Lossky, ὅ.π., σ. 35.

στικούς λόγους τῆς ὑπεράγνωστης καὶ ὑπέρλαμπρης καὶ ἀκροτάτης κορφῆς, ἐκεῖ πού ὁ ὑπέρφωτος γνόφος τῆς μυστικῆς σιγῆς σκέπει τά ἁπλᾶ καὶ ἀπόλυτα καὶ ἀνάλλαχτα θεολογικά μυστήρια, ἐκεῖ πού τό σκοτάδι λάμπει πιότερο ἀπ' τό φῶς καὶ ἐντελῶς ἄγνωστα καὶ ἀόρατα γεμίζει μέ ὑπέρλαμπρη μεγαλοπρέπεια τίς δυνάμεις τῶν ἀγγέλων.

Αὐτή ἄς εἶναι ἡ προσευχή μου· ὅσο γιά σένα, ἀγαπητέ μου Τιμόθεε, ἐντρύφησε μέ ζῆλο στά μυστικά θέματα καὶ παραιτήσου ἀπό τίς αἰσθήσεις καὶ τίς ἐνέργειες τοῦ νοῦ καὶ ἀπ' ὅλα τά αἰσθητά καὶ τά νοητά, τά μή ὄντα καὶ τά ὄντα, καὶ ὅσο εἶναι δυνατό ἀνυψώσου γιά νά ἑνωθεῖς ἀκατάληπτα μέ Αὐτόν πού εἶναι πέρα ἀπό κάθε οὐσία καὶ κάθε γνώση, γιατί ὅταν βγεῖς ἀπό τόν ἑαυτό σου καὶ ἀπό ὅ,τι ἔχει σχέση μαζί του καὶ τά ἐγκαταλείψεις ὅλα καὶ ἀποδεσμευθεῖς ἀπό ὅλα, θά ἀναχθεῖς στήν ὑπερούσια τοῦ θείου σκότους ἀκτῖνα»[43].

Ἡ πορεία προσεγγίσεως τοῦ Θεοῦ καὶ εἰσόδου στόν θεῖο τῆς πλήρους ἀγνωσίας γνόφο, ἀπαιτεῖ ἄσκηση ἀκατάπαυστη, ἀπερικλόνητης ἐντάσεως καὶ σχολαστικοῦ καὶ πλήρους καθαρισμοῦ ἀπό τά πάθη, γιά εἴσοδο στήν ἐνεργητική κατάσταση τῆς ἀπάθειας, πού ἀποτελεῖ τόν προθάλαμο τοῦ τῆς πλήρους ἀγνωσίας θείου γνόφου. Ὁ θεῖος Μωϋσῆς φθάνει στήν ἄκρη τῶν θείων ἀναβάσεων ὕστερα ἀπό τήν προσταγή τοῦ Θεοῦ, ὄχι μόνο νά καθαρισθεῖ, ἀλλά καὶ νά ἀποχωριστεῖ ἀπό τούς ἀκάθαρτους, καὶ μόνο ὕστερα ἀπό αὐτά ἀκούει τήν πολυφωνία τῶν σαλπίγγων καὶ τότε «λυτρώνεται καὶ ἀπό τά ὁράματα καὶ ἀπό τά νοήματα καὶ εἰσέρχεται στόν ὄντως μυστικό γνόφο τῆς ἀγνωσίας, ὅπου ἀπαρνεῖται ὅλες τίς γνωστικές ἀντιλήψεις καὶ γνωρίζει τόν καθ' ὅλα ἀψηλάφητο καὶ ἀόρατο, καὶ σέ Αὐτόν πού τά πάντα ὑπερβαίνει παραδίνεται ὁλόκληρος, ἐγκαταλείποντας τόν ἑαυτόν του καὶ τούς ἄλλους, καὶ ἑνωμένος γερά μέ τόν παντελῶς Ἄγνωστο, παύοντας τήν ἐνέργεια κάθε γνώσεως καὶ μή γνωρίζοντας τίποτα, φθάνει στήν ὑπέρνοη γνώση»[44].

Ὁ θεῖος γνόφος εἶναι τό ἀπρόσιτο φῶς, ἐκεῖ πού καθώς λέγουν κατοικεῖ ὁ Θεός. Καί σ' αὐτό πού ἀπό ὑπερβολική λάμψη εἶναι ἀόρατο καὶ ἀπό ὑπερούσια φωτοχυσία ἀπρόσιτο, εἰσέρχεται καθένας πού ἀξιώνεται νά γνωρίσει καὶ νά δεῖ τόν Θεό.

Στόν ὑπέρφωτο γνόφο εἶναι καλυμμένα τά ἁπλᾶ καὶ ἀπόλυτα καὶ ἄτρεπτα μυστήρια τῆς θεολογίας καὶ ὅποιος καταξιώνεται νά βρεθεῖ ἐκεῖ βλέπει καὶ γνωρίζει «δι' ἀβλεψίας καὶ ἀγνωσίας τό ὑπέρ θέαν καὶ γνῶσιν»[45].

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγουν ὅτι γνώρισε τόν Θεό νά εἶναι πάνω ἀπό κάθε νόηση καὶ κάθε γνώση· γι' αὐτό καὶ λέει ὅτι οἱ δρόμοι του εἶναι ἀνεξιχνίαστοι καὶ ἀνεξερεύνητες οἱ κρίσεις του[46] καὶ ἀνεκδιήγητες οἱ δωρεές του[47] καὶ τήν εἰρήνη

43. Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, ὅ.π., κεφ. Α΄, σ. 43.
44. Ὅ.π., σ. 49.
45. Ὅ.π., Κεφ. Β΄, PG3, 1025 Α.
46. Ρωμ. 11, 33.
47. Κορ. 9,15.

του δέν μπορεῖ νοῦς νά τήν συλλάβει[48]. Γιατί βρῆκε αὐτόν πού εἶναι ὑπεράνω ὅλων καί ὑπέρνοα γνώρισε τοῦτο, ὅτι τά πάντα ὑπερβαίνει, ὄντας τῶν πάντων αἰτία[49].

Ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιά τήν χριστιανική ἡσυχαστική γνώση εἶναι ἡ ἐκούσια ἀποκάλυψη τοῦ Θεοῦ, μέ τήν ἀγάπη καί τίς πράξεις του, στό πρόσωπο τοῦ Θεανθρώπου Χριστοῦ μέσῳ τῆς χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἐξ ἴσου ἀπαραίτητη προϋπόθεση ἀποτελεῖ ἡ ἐλεύθερη συνεργία τοῦ ἀνθρώπου καί μετοχή του μέ πίστη καί ἀγάπη σ' αὐτή τήν πράξη. Πρόκειται γιά ἕνα γεγονός ἑνοποιητικῆς γνώσεως πού εἶναι ταυτόχρονα μετοχή, συμβίωση, διαπροσωπική ἕνωση καί πραγματική θεανθρώπινη κοινωνία[50].

Οἱ ἡσυχαστικές αὐτές ἐμπειρίες ἀποτελοῦν ἀντίστοιχες δυνατότητες γιά τήν πραγμάτωση τῆς μετοχῆς τοῦ ἀνθρώπου στήν Καινή ἐν Χριστῷ ζωή, διά τῆς ὁποίας ἀποκτοῦμε τόν Καινό «νοῦν Χριστοῦ»[51].

Γιά τήν ἀπόκτηση τοῦ «νοῦ Χριστοῦ» ὑπάρχουν ἐπίσης ἀναγκαῖες προϋποθέσεις μεταξύ τῶν ὁποίων, καί μάλιστα ἐκ τῶν πρώτων, εἶναι ἡ εἰλικρινής ταπείνωση τῆς ἀνθρώπινης διάνοιας ἐνώπιον τοῦ μυστηρίου τοῦ Θεοῦ πού φανερώθηκε ἐν Χριστῷ. Χωρίς αὐτήν δέν μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νά τεθεῖ σέ τροχιά θεώσεως.

Ἡ συσχέτιση τῆς ταπεινοφροσύνης, τῆς κατανύξεως, τῆς αὐτογνωσίας καί τῆς μετανοίας διαμορφώνουν πρωτίστως μιά θετική ἀλλαγή καί μεταμόρφωση τῆς ἀνθρώπινης διάνοιας μπροστά στό μυστήριο τοῦ Θεοῦ.

Ἡ ἡσυχαστική γνωσιολογία εἶναι σχεσιοδυναμική, δεδομένου ὅτι πραγματώνεται μέσῳ τῆς κοινωνίας καί τῆς κοινῆς ζωῆς τοῦ ἐν Χριστῷ ἀνθρώπου μέ τόν Θεό, μέ τούς ὑπόλοιπους ἀνθρώπους καί μέ τήν κτίση ὁλόκληρη. Αὐτό σημαίνει ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Θεός βιώνεται κατ' ἐξοχήν ὡς προσωπική καί κοινοβιακή – σχεσιακή ὕπαρξη, ὡς Θεός Τρισυπόστατος[52].

Αὐτή ἡ κοινωνία καί ἡ κοινή ζωή τοῦ ἐν Χριστῷ ἀνθρώπου μέ τόν Θεό ὁριοθετεῖται, βιώνεται, ἐξελίσσεται καί κορυφώνεται ὡς ἀληθινή γνώση ἀπό τήν μνήμη τοῦ Θεοῦ, δηλαδή ἀπό τήν βαθειά, θεμελιακή καί ὡς «πύργο ἰσχυρό» πίστη, καί ἀπό τήν ἀδιάλειπτη προσευχή. Ὅπως λέγει ὁ Ἅγιος Μᾶρκος ὁ ἀσκητής, σύμφωνα μέ τόν πνευματικό νόμο, ἄν ὑπάρχει γνώση χωρίς τήν μνήμη τοῦ Θεοῦ, αὐτή ἡ γνώση εἶναι νόθος. Ἡ ἀληθινή πίστη συνδέεται μέ τήν ἀλήθεια καί ἡ γνώση προηγεῖται τῆς πίστεως. Πρῶτα κανείς γνωρίζει καί ὕστερα πιστεύει. Ὅποιος δέν γνωρίζει τήν ἀλήθεια δέν μπορεῖ νά πιστεύει ἀληθινά[53].

Ἡ γνώση τοῦ Θεοῦ εἶναι ὑπαρξιακή καί ὄχι ἐγκεφαλική – στοχαστική καί σ'

48. Φιλ. 4,7.
49. Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, ὅ.π., Ἐπιστολή Ε΄, Στό λειτουργό τοῦ Θεοῦ Δωρόθεο, σ. 61.
50. Α΄ Κορ. 1,9. 10, 16-17. Β΄ Κορ. 13,13.
51. Ὅ.π., 2,16.
52. Ἀθαν. Γιέφτιτς, ὅ.π., σ. 233.
53. Βλ. Ἱεροθέου (Μητρ.), Ἡσυχία καί Θεολογία, ὅ.π., σ. 93.

αὐτό συνίσταται ἡ διαφορά μεταξύ τοῦ σχολαστικισμοῦ τοῦ παπισμοῦ καί τῆς ὀρθοδόξου νηπτικῆς παραδόσεως. Κατά τόν σχολαστικισμό «ἡ γνώση τοῦ Θεοῦ εἶναι ἀπόρροια τῆς λογικῆς ἐπεξεργασίας καί τοῦ στοχασμοῦ, ἐνῶ κατά τήν ὀρθόδοξη παράδοση ἡ γνώση τοῦ Θεοῦ συνδέεται στενότατα μέ τήν ἐμπειρία τοῦ Θεοῦ διά τῆς θεωρίας τοῦ ἀκτίστου Φωτός. Ἄλλωστε εἶναι γνωστό ὅτι, κατά τήν θεολογία τῆς Ἐκκλησίας ὅπως τήν ἐξέφρασε ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, ἡ γνώση τοῦ Θεοῦ ταυτίζεται μέ τήν θέα τοῦ ἀκτίστου φωτός· ἡ θέα τοῦ ἀκτίστου φωτός εἶναι κοινωνία τοῦ ἀνθρώπου μέ τόν Θεό καί αὐτή ἡ γνώση εἶναι ὑπεράνω τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως καί ἐμπειρίας»[54].

Ἡ γνώση τοῦ Θεοῦ, κατά τόν Ἅγιο Διάδοχο Φωτικῆς, εἶναι ὑπαρξιακή καί ἀποκαλύπτεται σ' ὅποιον εἶναι ἱκανός νά δεχθεῖ αὐτή τήν ἀποκάλυψη. Ἡ γνώση αὐτή προσφέρεται στόν νοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος νοῦς εἶναι μιά ἐνέργεια τῆς ψυχῆς πού εἶναι παράλληλη μέ τήν λογική – διάνοια. «Ἡ γνώση τοῦ Θεοῦ γίνεται ἀντιληπτή ἀπό τήν αἴσθηση τοῦ νοῦ. Καί ἐνῶ ἡ διάνοια μέ τίς αἰσθήσεις ἔχει γνώση καί ἐπικοινωνία μέ τόν περιβάλλοντα κόσμο, ὁ νοῦς ἔχει σχέση καί ἐπικοινωνία μέ τόν Θεό. Ὁ νοῦς εἶναι ἐκεῖνος πού ἐποπτεύει τόν χῶρο τῆς ψυχῆς καί γνωρίζει ὅλες τίς κινήσεις της, καθώς ἐπίσης καί τήν ἐνέργεια τῶν δαιμονικῶν λογισμῶν. Ἀλλα ὁ νοῦς, γιά νά εἶναι ὑγιής καί νά κάνει τό σημαντικό ἔργο του, πρέπει νά καθαρίζεται ἀπό τό Ἅγιον Πνεῦμα. Καμμία ἄλλη δύναμη δέν μπορεῖ νά βοηθήσει στήν κάθαρση αὐτοῦ τοῦ ψυχικοῦ ὀργάνου, παρά μόνον τό Ἅγιον Πνεῦμα»[55].

Ὁ Μωϋσῆς «κεκαθαρμένος ψυχῇ τε καί σώματι» ἀνέβηκε στήν Ἁγία Κορυφή τοῦ Ὄρους, ὅπου -ὅπως λέγει ὁ ἅγιος Γρηγόριος Νύσσης- ἄκουσε τήν φωνή τῶν σαλπίγγων καί τῶν προφητικῶν λόγων πού ἐξήγγειλαν τήν ἐνανθρώπηση τοῦ Χριστοῦ[56]. Εἰσῆλθε στόν θεῖο τῆς ἀγνωσίας γνόφο μέσα στόν ὁποῖο εἶδε τόν Θεό. Συγκρίνοντας ὁ ἅγιος Γρηγόριος τήν θεοφάνεια πού εἶδε ὁ Μωϋσῆς προηγουμένως στό μυστήριο τῆς φλεγομένης καί μή καιομένης βάτου μέ τόν γνόφο τοῦ Σινᾶ, λέγει ὅτι δέν ὑπάρχει καμμία ἀντίθεση μεταξύ τῶν δύο θεοφανειῶν. Στήν πρώτη περίπτωση ὁ Μωϋσῆς εἶδε τό ἄκτιστο φῶς· στήν δεύτερη εἰσῆλθε στόν θεῖο γνόφο. Ἡ ἐξήγηση εἶναι εὐνόητη: «Τοσοῦτον πλεῖον ὁρᾶ τό τῆς θείας φύσεως ἀθεώρητον» τό ὁποῖο καλεῖται γνόφος γιά τήν ὑπερβάλλουσα φανότητα. Ὅταν βλέπομε τόν ἥλιο κατά τήν Ἀνατολή του τόν χαιρόμεθα. Ὅταν ὅμως προσπαθήσομε νά τόν δοῦμε κατά τό μέσο τῆς ἡμέρας σκοτιζόμεθα καί τόν βλέπομε ὡς γνόφο. Καί ὁ Μωϋσῆς ὅταν αὐξήθηκε περισσότερο στήν γνώση τοῦ Θεοῦ, τότε «ὁμολογεῖ ἐν γνόφῳ τόν Θεόν ἰδεῖν, τουτέστιν τότε γνῶναι ὅτι ἐκεῖνο ἐστι τῇ φύσει τό θεῖον, ὅ πάσης γνώσεώς τε καί καταλήψεώς ἐστιν ἀνώτερον»[57].

54. ὅ.π., σ. 349.
55. Ὅ.π., σσ. 366-374.
56. Γρηγορίου Νύσσης ἔργα, ἐκδ. Γρηγόριος Παλαμᾶς, τ. 9ος, σ. 254.
57. Ὅ.π., σ. 256.

Ἀπό τήν θεωρία τοῦ γνόφου, τήν θέα τοῦ ἴδιου τοῦ Θεοῦ, δηλαδή τῆς ἐνεργείας του καί ὄχι τῆς οὐσίας του ἡ ὁποία εἶναι ἀπρόσιτη, ὁ Μωϋσῆς ὁδηγήθηκε στήν ἀχειροποίητη σκηνή καί γι' αὐτό ἔδωσε ἐντολή νά τήν κατασκευάσουν. Ἀχειροποίητη σκηνή εἶναι ὁ Χριστός: Ἡ Πορεία τοῦ Μωϋσῆ πρός τήν θεολογία - θεοπτία εἶναι προοδευτική. Ἀπό τήν θεωρία τοῦ μυστηρίου τῆς βάτου ὁδηγήθηκε στόν θεῖο τῆς ἀγνωσίας γνόφο καί στήν γνώση τῆς ἀχειροποίητης σκηνῆς τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος ὅταν «ἦλθε τό πλήρωμα τοῦ χρόνου» ἐνανθρωπίστηκε γιά τήν σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου[58].

γ. Ἡ θεολογία

Οἱ ὅροι Θεολογία, θέωση, θεωρία καί θεοπτία ἔχουν τό ἴδιο ἐννοιολογικό περιεχόμενο.

Λέγοντες θέωση ἐννοοῦμε τήν ἠθική ἐκλάμπρυνση καί μεταμόρφωση τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἡ ὁποία καταβαλλομένη ἀρχικά στόν Σωτῆρα, πληροῦται ἀκολούθως μέ τήν ἕνωσή της μετά τοῦ ἐν Τριάδι Θεοῦ μας[59].

Σύμφωνα μέ τήν βιβλική καί πατερική θεολογία ἡ θέωση τοῦ ἀνθρώπου εἶναι δυνατό νά θεωρηθεῖ ὅτι εἶναι ὁ τελικός σκοπός τῆς δημιουργίας καί ὁ ἄξονας γύρω ἀπό τόν ὁποῖο κινεῖται ὅλη ἡ Ἱστορία τοῦ κόσμου καί ὅλη ἡ Ἱστορία τῆς θείας ἀποκαλύψεως. Ἡ θέωση εἶναι τό κέντρο σέ ὅλα τά στάδια τῆς θείας οἰκονομίας ἀπό τήν πρώτη στιγμή τῆς δημιουργίας ὡς τόν ἔσχατο χρόνο τῆς συντέλειας τοῦ κόσμου. Ἡ θέωση δέν ἀποτελεῖ ἁπλῶς καί μόνο μέρος τῆς θείας οἰκονομίας, ἀλλά σ' αὐτήν ἐπικεντρώνεται ὅλη ἡ Ἱστορία τῆς σωτηρίας. Ἡ πτώση δέν ἀνήκει στό σχέδιο τῆς θείας οἰκονομίας. Ἡ φθορά, ὁ θάνατος καί ἡ ἁμαρτία εἶναι ἔξω ἀπό τήν φύση τῶν πραγμάτων. Ἡ θέωση ἐκφράζει τήν κατ' οὐσίαν φύση τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου.

Ὡς πρός τήν φύση τῆς θεώσεως προκύπτουν ἐρωτηματικά μέ τό ἄν αὐτή εἶναι ὀντολογικό καί φυσικό γεγονός, ἄν δηλαδή ὁ ἄνθρωπος ἔχει «φύσει δεκτικήν τῆς θεώσεως τήν δύναμιν»[60], ἤ ἐάν ἡ θέωση εἶναι «χάρις» καί «δωρεά». Οἱ Πατέρες λέγουν ὅτι ὁ ἄνθρωπος διά μέσου τῆς χαρισματικῆς θεώσεως γίνεται ὁ ἴδιος «κατά μετουσίαν» ὅ,τι ὁ Θεός εἶναι «κατ' οὐσίαν». Ἐπιπροσθέτως, ὅτι ὁ ἄνθρωπος μέ τήν θέωση ὄχι μόνο προσεγγίζει τό «ἀρχέτυπό» του, τόν Χριστό, γιά νά τό μιμηθεῖ, ἀλλά καταλήγει οὐσιαστικά «εἰς τό γενέσθαι (τόν ἄνθρωπον) ὅμοιον τῷ Θεῷ». Αὐτό σημαίνει ὅτι ὁ ἄνθρωπος γίνεται «χάριτι ὅ,τι ὁ Θεός εἶναι φύσει». Συνεπῶς ὅταν ἀναφερόμαστε στήν θέωση δέν πρέπει νά ἐννοοῦμε ὅτι ὁ ἄνθρωπος γίνεται ὀντολογικά Θεός, «κατ' οὐσίαν» καί «κατά φύσιν», ἀλλά μόνο

58. Ἱεροθέου (Μητρ.), ὅ.π., σσ. 443-445.
59. Ἀνδρέου Θεοδώρου, ΘΗΕ, τ. 6, σ. 508.
60. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, Κεφάλαια Θεολογικά καί οἰκονομικά 1,75 (PG 90, 1209C).

«χάριτι καὶ ἐνεργείᾳ»[61].

Κατά τόν ἅγιο Συμεών τόν Νέο Θεολόγο ἡ παροῦσα μορφή τῆς θεώσεως εἶναι μιά ἁπλῆ εἰκόνα τῆς μέλλουσας καὶ τέλειας ἑνώσεως τοῦ ἀνθρώπου μέ τήν Τριαδική θεότητα. Παρουσιάζεται σάν μιά ζωγραφιά τοῦ οὐρανοῦ πάνω σέ χαρτί ἐνῶ ἡ πραγματικότητα εἶναι ἄφθαστα ὑψηλή, θαυμαστά ἀληθινή καὶ ὑπέροχα πραγματική[62].

Δύο βασικές καὶ θεμελιώδεις προϋποθέσεις προσδιορίζουν τήν περί θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου διδασκαλία τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, δηλαδή ἀφ' ἑνός μέν ἡ ἀπόλυτη ὑπερβατικότητα τῆς θείας οὐσίας καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ πνευματική φύση τοῦ ἀνθρώπου διά τῆς ὁποίας αὐτός συγγενεύει πρός τόν Θεό. Ἡ πρώτη προϋπόθεση ἀποφαίνεται τό ἔργο τῆς θεώσεως ὡς ἔργο ἠθικό καὶ ἑπομένως ἀποκλείει κάθε πανθεϊστική σύγχυση καὶ ἀνάχυση τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως εἰς τόν Θεό. Ἡ δεύτερη προϋπόθεση, ἡ πνευματική φύση τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελεῖ τήν σταθερή βάση ἐπί τῆς ὁποίας οἰκοδομεῖται ἡ θέωση τοῦ ἀνθρώπου. Μόνο ὁ ἄνθρωπος πλασθείς «κατ' εἰκόνα» καὶ «ὁμοίωσιν» τοῦ Θεοῦ ἱκανοποιεῖ αὐτή τήν προοπτική καὶ προϋπόθεση.

Δυστυχῶς ὁ ὑπέροχος αὐτός πρός θέωση δυναμισμός τοῦ ἀνθρώπου δέν ἐπετεύχθη λόγῳ τῆς ἐλευθέρας πτώσεώς του στήν ἁμαρτία καὶ τήν φθορά. Ἡ θεία ὅμως ἀγαθότης διά τῆς ἀρρήτου ἐνανθρωπήσεως τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ ἐπέτυχε ὅ,τι ἐματαίωσε ἡ ἁμαρτία. Στήν ὀρθόδοξη θεολογία ἡ χριστολογία ἐφάπτεται καὶ συμπλέκεται τῆς σωτηριολογίας. Γιά τούς Ἕλληνες Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας τό γεγονός αὐτό τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως ἀποτελεῖ ἤδη σωτηριολογία καὶ μάλιστα τήν θέωση τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐν Χριστῷ. Ἡ ἕνωση τῶν δύο φύσεων θείας καὶ ἀνθρώπινης στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ ἀποτελεῖ τήν θέωση τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Αὐτή μέ τήν ἀπερινόητη ἐπαφή της πρός τήν θεία φύση ἀποβάλλει κάθε φθορά προερχομένη ἀπό τήν ἁμαρτία, ἀνακτίζεται καὶ ἀναδημιουργεῖται, κληρονομοῦσα τήν ἀθανασία καὶ ἀφθαρσία. Ἀναλάμπουν σ' αὐτήν οἱ θεοειδεῖς χαρακτῆρες τῆς εἰκόνας καὶ ἐπιτυγχάνεται πλήρης ὁμοίωση πρός τόν Θεό. Στό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καθίσταται ὁρατός ὁ πραγματικός ἄνθρωπος. Ἀπό τό γεγονός αὐτό ἐξηγοῦνται ἀφ' ἑνός μέν ἡ κεντρική θέση τήν ὁποία καταλαμβάνει στήν ὀρθόδοξη θεολογία αὐτό τοῦτο τό γεγονός τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως καὶ ἀφ' ἑτέρου οἱ πολυπληθεῖς ἀγῶνες τῆς ὀρθόδοξης Ἀνατολῆς ἐναντίον ὅλων τῶν αἱρέσεων οἱ ὁποῖες θέλησαν νά προσβάλλουν τόσο τήν ἑνότητα τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ, ὅσο καὶ τήν πραγματικότητα καὶ ἀκεραιότητα τῶν δύο φύσεών του. Ἔτσι τό τοῦ Ἱεροῦ Ἀθανασίου «αὐτός ἐνανθρώπησεν ἵνα ἡμεῖς θεοποιηθῶμεν»[63] ἀπετέλεσε τόν ζωτικό δυναμισμό τῆς

61. Γεωργ. Πατρώνου, Ἡ θέωση τοῦ ἀνθρώπου, ἐκδ. Δόμος, σσ. 205-207.
62. Συμεών Νέου Θεολόγου, Εὐχαριστία, 2 (S.C. No 113, Paris 1965).
63. Μ. Ἀθανασίου, PG 25, 192.

ὀρθόδοξης θεολογίας.

Ἐπιπροσθέτως ἡ θέωση τοῦ ἀνθρώπου ἀπετέλεσε σπουδαιότατο ἐπιχείρημα κατά τήν ἐποχή τῶν χριστολογικῶν ἐρίδων διά τῶν ὁποίων οἱ Ὀρθόδοξοι ἀντέκρουαν μέ ἐπιτυχία τίς ἐπιθέσεις κατά τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ. Ὁ ἄνθρωπος δέν θά ἐθεοποιεῖτο ἐν Χριστῷ ἄν αὐτός ἦταν κτίσμα Θεοῦ ἤ ἐάν δέν ἦταν πλήρης Θεός καί τέλειος ἄνθρωπος «οὐκ ὢν δέ πάλιν ἐθεοποιήθη κτίσματι συναφθείς ὁ ἄνθρωπος, εἰ μή φύσει καί ἀληθινός ἦν αὐτοῦ Λόγος ὁ ἐνδυσάμενος τό σῶμα»[64].

Ἡ συντελεσθεῖσα θέωση τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως μεταβαίνει καί στούς ὑπόλοιπους ἀνθρώπους οἱ ὁποῖοι ἐμπεριλαμβάνονται μυστικῶς στήν ἀνθρώπινη φύση τοῦ Χριστοῦ[65].

Ἡ ἀνύψωση τοῦ ἀνθρώπου πρός τόν Θεό καί ἡ ἐμπειρία τῆς δόξας τοῦ προσώπου του εἶναι θεοπτία ἤ θεωρία καί ἐνῶ οἱ ὁράσεις καί οἱ θεοφάνειες συνιστοῦν ἔκτακτες ἀποκαλυπτικές ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ πρός τούς ἀνθρώπους, ἡ θεωρία ἀποτελεῖ τήν ὑψηλότερη φάση τῆς πνευματικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, κατά τήν ὁποία αὐτός καταξιώνεται νά δεῖ τόν Θεό.

Ἡ δυνατότητα θεωρίας τοῦ Θεοῦ στηρίζεται στήν ὕπαρξη καταληπτοῦ στοιχείου τῆς θεότητας. Ὁ ἀόρατος καί ἀμέθεκτος κατά τήν οὐσία Θεός καθίσταται ὁρατός καί μεθεκτός κατά τίς ἐνέργειές του ὑπό τῶν ἀνθρώπων. Ἡ διάκριση αὐτή μεταξύ οὐσίας καί ἐνέργειας στόν Θεό εἶναι γνωστή σέ ὁλόκληρη τήν Πατερική Παράδοση.

Ἡ θεωρία τοῦ Θεοῦ ὑπό τῶν ἀνθρώπων, ἀλλά καί ἀπό αὐτούς τούς ἀγγέλους δέν ἔχει ὡς ἀντικείμενο τήν θεία οὐσία, ἀλλά τήν θεία ἐνέργεια, ἡ ὁποία ἐμφανίζεται στόν ἄνθρωπο ἄλλοτε μέν ἀμέσως, ἄλλοτε δέ διά τῆς κτίσεως.

Ἡ θεωρία τοῦ Θεοῦ καθίσταται δυνατή ἀπό τήν παροῦσα ζωή καί παρουσιάζει διάφορες βαθμίδες ἀναλόγως τῆς καθαρότητος καί τελειότητος τοῦ ἀνθρώπου. Αὐτό σημαίνει ὅτι ἡ θεωρία δέν ἀποτελεῖ μόνο δωρεά τοῦ Θεοῦ πρός τόν ἄνθρωπο, ἀλλά καί καρπό προσωπικῆς προσπάθειας καί συνεργασίας τοῦ ἀνθρώπου στό ἔργο τῆς κατά Θεόν τελειώσεώς του. Ἡ ἄσκηση ὡς διαρκής προσπάθεια καθάρσεως τοῦ ἀνθρώπου καί ἐπιστροφῆς του εἰς ἑαυτόν καί εἰς τόν Θεόν ἀποτελεῖ τήν προϋπόθεση τῆς θείας θεωρίας. Γιά νά δυνηθεῖ ὁ ἄνθρωπος νά «θεωρήσει» τόν Θεό ἀπαιτεῖται νά βρεῖ προηγουμένως τόν ἑαυτόν του διά τῆς αὐτοσυγκεντρώσεως, νά προσανατολίσει τήν ὕπαρξή του πρός τόν Θεό καί νά μεταβάλει τήν πρός τόν κόσμο ἐμπαθῆ ροή του εἰς «Θεῖον ἔρωτα». Ἡ ἀπάθεια, περί τῆς ὁποίας διαρκῶς ὁμιλοῦν οἱ ἀσκητικοί καί μυστικοί θεολόγοι τῆς Ἀνατολῆς καί μέ τήν ὁποία συνδέουν τήν θεωρία τοῦ Θεοῦ, δέν ἔχει ἀρνητικό, ἀλλά θετικό χαρακτῆρα. Ἀπάθεια δέν εἶναι ἡ νέκρωση τοῦ παθητικοῦ, ἀλλά ἡ μετάθεσή του πρός

64. Ὅ.π., PG 26, 296.
65. Ἀνδρέου Θεοδώρου, ὅ.π., σσ. 508-512.

αὐτόν. Ἡ ἀπάθεια ἀποτελεῖ «θεῖον πάθος», τό ὁποῖο ἀντιρροπεῖ καί ἐξαφανίζει τό πάθος τῆς σάρκας καί εἰσάγει ἀντί αὐτοῦ τόν πλοῦτον τῶν ἀρετῶν. Ὁ Διάδοχος Φωτικῆς ὁμιλεῖ περί «πυρός ἀπαθείας»[66]. Ὁ δέ Ἰωάννης τῆς Κλίμακας λέγει ὅτι ἀπαθής ψυχή εἶναι «ἡ οὕτω πιωθεῖσα ταῖς ἀρεταῖς, ὡς οἱ ἐμπαθεῖς ταῖς ἡδοναῖς»[67].

Ἡ ἡσυχία τῆς ἐρήμου παρέχει στόν ἄνθρωπο τήν καλύτερη ἀτμόσφαιρα πρός ἄσκηση τοῦ ἔργου τῆς αὐτοσυγκεντρώσεως καί καλλιέργειας τῆς ἀπαθείας. Αὐτό ὅμως δέν σημαίνει ὅτι οἱ διαβιοῦντες στόν κόσμο ἀποκλείονται τῆς δυνατότητας τῆς τελειώσεως. «Δυνατόν μέν οὖν» λέγει ὁ Γρηγόριος Παλαμᾶς, «καί τοῖς ἐν συζυγίᾳ ζῶσι, τῆς καθαρότητος ἀντιποιεῖσθαι ταύτης, ἀλλά μετά πλείστης ὅσης δυσκολίας»[68].

Ἡ ἀπάθεια συνυφαίνεται μέ τήν ἀρετή τῆς ἀγάπης καί τῆς εἰρήνης καί ἡ κορύφωσή της ὁδηγεῖ στήν θεωρία τοῦ Θεοῦ ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τήν ἀποκορύφωση καί τήν ἐπιβεβαίωση τῆς ἐπιδιωκόμενης συναντήσεως Δημιουργοῦ καί δημιουργήματος. Αὐτή πραγματοποιεῖται μέσα σέ ἀτμόσφαιρα ἀμοιβαίας ἐκστάσεως Θεοῦ καί ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος διά τῆς παρουσίας τοῦ Ἁγίου πνεύματος ὑπερβαίνει τόν ἑαυτόν του καί ἀπολαμβάνει τήν δόξα τοῦ Δημιουργοῦ του. Ἀντίθετη ἔκσταση ὑφίσταται καί ὁ Θεός, προκειμένου νά φανερωθεῖ στόν ἄνθρωπο. Ἔτσι διά τῆς καθ᾽ ὑπέρβαση ἐκστάσεως τοῦ ἀνθρώπου καί τῆς κατά συγκατάβαση ἐκστάσεως τοῦ Θεοῦ ἐπιτυγχάνεται ἡ προσωπική συνάντηση καί ἕνωσή τους. «Ὁ μέν οὖν ἡμέτερος νοῦς ἔξω ἑαυτοῦ γίνεται καί οὕτως ἑνοῦται τῷ Θεῷ, ἀλλ᾽ ὑπέρ ἑαυτόν γινόμενος· ὁ δέ Θεός καί αὐτός ἔξω ἑαυτοῦ γίνεται καί οὕτω τῷ καθ᾽ ἡμᾶς ἑνοῦται νῷ ἀλλά συγκαταβάσει χρώμενος»[69]. Βεβαίως ἡ θεωρία αὐτή ἔχει ἀρχή καί τά μετά τήν ἀρχή, ὄχι ὅμως καί τέλος. Καί ἀρχή μέν τῆς θεωρίας εἶναι ἡ ἁπλῆ ἔλλαμψη τοῦ θείου φωτός, τά μετά τήν ἀρχή εἶναι ἡ διαρκής θέα τῆς δόξας τοῦ Θεοῦ, ἡ θέωση, ἡ ὁποία πληροῦται καί τελειοῦται κατά τόν μέλλοντα αἰῶνα.

Ἡ θεωρία δηλαδή τοῦ Θεοῦ κατά τόν παρόντα αἰῶνα ἔχει ἐσχατολογικό χαρακτῆρα. Ἐάν ὁ ἄνθρωπος καταξιώνεται ἤδη ἀπό τήν παροῦσα ζωή νά θεωρεῖ τήν δόξα τοῦ Θεοῦ, αὐτό συμβαίνει, διότι κατέστη ἤδη κοινωνός τῆς Βασιλείας αὐτοῦ καί ἀπολαμβάνει «ἐν προοιμίῳ» τήν τελική μακαριότητα. Ἡ θεωρία τοῦ Θεοῦ κατά τήν παροῦσα ζωή ἀποτελεῖ τόν ἀρραβῶνα τῆς θεωρίας τοῦ Θεοῦ στήν οὐράνια Βασιλεία. Ἔτσι λοιπόν ἡ «πρόσωπον πρός πρόσωπον» θεωρία τοῦ Θεοῦ ὑπό τῶν ἀνθρώπων, ἀρχομένη ἀπό τόν παρόντα αἰῶνα καί βιουμένη ὡς ἐσχατολογική πραγματικότητα βρίσκει τήν τελείωση καί τήν δυναμική ὁλοκλήρωσή της στήν Βασιλεία τῶν οὐρανῶν[70].

Κατά τόν ἅγιο Γρηγόριο Νύσσης ἡ θεωρία προϋποθέτει ἀπαραιτήτως τήν κά-

66. Διαδόχου Φωτικῆς, κεφάλαια γνωστικά 17, ἔκδ. Weis-Liebersdorf, σ. 22.
67. Κλῖμαξ 29, PG 88, 1149 A.
68. Γρηγορίου Παλαμᾶ, Πρός Ξένην, PG 150, 1056 A.
69. Ὅ.π., Ὑπέρ τῶν ἱερῶς ἡσυχαζόντων, 1,3,4,7, ἔκδ. Π. Χρήστου, Α΄ σ. 458.
70. Γεωργ. Μαντζαρίδη, ΘΗΕ, τ.6, σσ. 503-506.

θαρση τῆς καρδιᾶς. «Ὁδὸς δὲ αὐτῷ πρὸς τὴν τοιαύτην γνῶσιν ἡ καθαρότης γίνεται». Καθαρότης ὄχι μόνο τοῦ σώματος ποὺ γίνεται μὲ κάποιους ραντισμούς, ἀλλὰ καθαρότης καὶ τῶν ἐνδυμάτων. Ἡ ἀκαθαρσία τῶν ἐνδυμάτων εἶναι ἐμπόδιο γιὰ ἐπίτευξη τῆς θεωρίας τοῦ Θεοῦ καὶ ἀποκτήσεως τῆς γνώσεώς του. Ὡς καθαριότητα δὲ τῶν ἐνδυμάτων ἐννοεῖται «ἡ εὐσχήμων περιβολὴ τοῦ βίου», ἡ ἀποσύνδεση δηλαδὴ ἀπό ὅ,τι μᾶς συνδέει μὲ αὐτόν τὸν βίο[71].

Ἐπιπροσθέτως ἀπό τό ὅρος τῆς θεωρίας πρέπει νὰ ἀπομακρυνθεῖ καὶ ἡ ἀγέλη τῶν ἀλόγων ζώων, γιατί τότε μόνο μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ προχωρήσει στήν ἀνάβαση «τῶν ὑψηλῶν νοημάτων». Ὑψηλά δὲ νοήματα εἶναι τά πνευματικά νοήματα, πού εἶναι καρποί τῆς ἀποκαλύψεως. Εἶναι δηλαδή τά ἄρρητα ρήματα καὶ ὄχι τά νοήματα ποὺ συνδέονται μὲ τίς λογικές σκέψεις.

Τό χαρακτηριστικό γνώρισμα τῶν ζώων εἶναι ὅτι καθοδηγοῦνται ἀπό τήν αἴσθηση καὶ κινοῦνται ἀπό τήν ὅραση καὶ τήν ἀκοή. Ὁπότε ἡ ἀπομάκρυνση τῶν ἀλόγων ζώων ἀπό τό ὅρος τῆς θεωρίας – θεώσεως εἶναι τό «ὑπερβῆναι τήν ἐξ αἰσθήσεως γενομένην γνῶσιν ἐν τῇ τῶν νοητῶν θεωρίᾳ». Ἡ θέωση δέν πραγματώνεται μὲ τήν ὅραση καὶ τήν ἀκοή. Γι' αὐτό καὶ γιὰ τήν πορεία πρός τήν θεωρία – θέωση προαπαιτούμενο εἶναι ὁ καθαρισμός «ἀπό πάσης αἰσθητικῆς τε καὶ ἀλόγῳ κινήσεως». Ὁ νοῦς τουτέστιν πρέπει νὰ πλυθεῖ ἀπό κάθε γνώση πού δημιουργήθηκε ἀπό τήν ὁποιαδήποτε προκατάληψη καὶ νὰ χωρισθεῖ ἀπό τήν αἴσθηση πού εἶναι σύνοικός του»[72].

Στό στάδιο τῆς καθάρσεως ὁ ἄνθρωπος προετοιμάζεται γιὰ νὰ ὁδηγηθεῖ στήν ἀληθινή θεολογία. Συνήθως ὁ λαός φθάνει μέχρι τίς ὑπώρειες τοῦ ὄρους. Μόνο ἄν ὑπάρχει κάποιος Μωϋσῆς ἐνδυναμωμένος προηγουμένως ἀπό ἄλλη θεοφάνεια, μπορεῖ νὰ προσεγγίσει τό ὄρος τῆς θεολογίας πού ταυτίζεται μὲ τήν θεωρία τοῦ Θεοῦ[73].

Κατά τόν ἅγιο Μᾶρκο ἡ θεοπτία εἶναι ἡ γνήσια καὶ ἀληθής θέα τοῦ Θεοῦ, εἶναι θεωρία μὲ τήν κυριολεκτική σημασία τῆς λέξεως καὶ ὄχι μεταφορική. Εἶναι θεωρία τοῦ Θεοῦ καὶ ὄχι θεωρία περὶ τοῦ Θεοῦ. Κάθε θεοφάνεια ἀποτελεῖ πραγματική παρουσία τοῦ Θεοῦ καὶ πραγματική μετ' Αὐτου ἐπικοινωνία. Αὐτός παραδέχεται βεβαίως ὅτι καὶ «ἡ ἐκ τῶν δημιουργημάτων γνῶσις» τοῦ Θεοῦ μπορεῖ νὰ λεχθεῖ καὶ εἶναι θεωρία τοῦ Θεοῦ ὑπό εὐρύτερη ἔννοια. Δέχεται ὡσαύτως ὁ ἅγιος Μᾶρκος ὅτι καὶ ἡ διά πίστεως συναίσθηση καὶ ἐπίγνωση τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ μπορεῖ νὰ ἐπονομασθεῖ καὶ ἐπονομάζεται ἀπό τήν Ἐκκλησία θωρία Θεοῦ. Εἶναι ἡ διά πίστεως θεωρία. Ἀλλά πέραν τούτων ἡ κυρίως θεοπτία παραμένει ἡ ἄμεση θέα τοῦ Θεοῦ, δηλαδή ἡ θέα ἄνευ τῆς μεσολαβήσεως τοῦ κόσμου ὡς κατόπτρου. «Καὶ γάρ ὁ Μωϋσῆς ἐνώπιος ἐνωπίῳ τῷ Θεῷ ὁμιλῆσαι γέγραπται καὶ στόμα κατά

71. Γρηγορίου Νύσσης ἔργα, ἔκδ. Γρηγόριος Παλαμᾶς, τ. 9, σ. 952.
72. Ὅ.π., σσ. 252-254.
73. Ἱεροθέου (Μητρ.), Ἡσυχία καὶ θεολογία, ὅ.π., σσ. 442-444.

στόμα λαλῆσαι αὐτῷ, ἐν εἴδει καὶ οὐ δι' αἰνιγμάτων»[74].

Ἐκτυπώτερο παράδειγμα τῆς ἀπ' εὐθείας θεοπτίας ἀποτελεῖ τό βίωμα τῶν ἁγίων Ἀποστόλων στό ὄρος Θαβώρ κατά τήν Μεταμόρφωση τοῦ Σωτῆρος. Βέβαια καί στήν ἄμεση αὐτή καί ἀδιάστατη θεοπτία διακρίνει ὁ Ἅγιος διάφορες μορφές καί βαθμούς διακηρύττων «τελεωτέραν θεωρίαν ἑτέραν ἑτέρας εἶναι» καί ἀναγνωρίζων ὡς «τελεωτάτην» τήν «πρόσωπον πρός πρόσωπον» θεωρία[75]. Ἡ θεοπτία κατ' αὐτόν ὡς θεολογική ἔννοια δέν εἶναι θολή καί συγκεχυμένη, ἀλλά ἔχει συγκεκριμένο καί σαφές περιεχόμενο, τό ὁποῖο ἐκδηλώνεται ἐπακριβῶς διά τῶν χρησιμοποιουμένων ὑπ'αὐτοῦ ὅρων θεωρία, ὅρασις,θέα καί ἄλλων παρεμφερῶν, ἄν καί -ὅπως εἴδαμε- ἐπιτρέπει καί τήν εὐρύτερη χρήση τῶν ἐν λόγῳ ὅρων ἐπεκτείνοντας ἐπί τό μεταφορικότερο τό περιεχόμενό τους, ὥστε νά περικλείουν καί τήν «ἐν τοῖς ποιήμασι» ἤ τήν «διά πίστεως» ἔμμεση «θεωρία» τοῦ Θεοῦ.

Στό ἐρώτημα τί εἶναι ἐκεῖνο τό ὁποῖο βλέπουν οἱ ἅγιοι, ὁ ἅγιος Μᾶρκος ἐπεξηγεῖ ὅτι αὐτοί ἀπολαμβάνουν «τῆς ἀφάτου δόξης τοῦ κτίστου» καί ἐνοπτρίζονται τό «ἀμήχανον κάλλος» του. Βλέπουν δηλαδή «τήν λάμπουσαν ἀστραπήν» καί «τάς μαρμαρυγάς» τῆς Τρισηλίου Θεότητος.

Θεμελιώδης θέση τοῦ Ἁγίου εἶναι ὅτι τό «μακάριον θέαμα» αὐτῶν πού καταξιώθηκαν τῆς θεοπτίας ἀποτελοῦν οἱ θεῖες ἐνέργειες, τά ἀΐδια, δυναμικά,οὐσιώδη ἰδιώματα τῆς Τριάδος «τά φωτοειδῆ τῆς θείας φύσεως ἀπαυγάσματα». Τά ἀπαυγάσματα αὐτά εἶναι οἱ ἄκτιστες ἀκτῖνες τοῦ Τρισυποστάτου Ἡλίου, διά τῶν ὁποίων καθίσταται ὁρατός Αὐτός ὁ Ἥλιος. Ἄνευ τῶν ἀκτίνων - ἐνεργειῶν εἶναι ἀδύνατη ἡ θεοπτία.

Ἐδῶ πρέπει νά ἐπισημανθεῖ ἰδιαιτέρως ἡ ταυτότητα τῆς θείας δόξας καί τοῦ προσώπου τοῦ Θεοῦ στήν θεολογία τῆς θεοπτίας, ὅπως τήν διατυπώνει ὁ ἅγιος Μᾶρκος. Ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ, ἡ ἄκτιστη δηλαδή ἐνέργεια καί χάρις Αὐτοῦ, ἀποτελεῖ τό ἐστραμμένο πρός ἡμᾶς καί προσιτό σέ θεωρία πρόσωπο τοῦ Θεοῦ[76]. Αὐτό ἔχει σημασία, διότι αἴρει κάθε παρεξήγηση τῆς θεολογικῆς ἔννοιας τῆς θέας τοῦ θείου προσώπου ἤ τῆς «πρόσωπον πρός πρόσωπον» θεωρίας. Διότι ἄλλο εἶναι κατά χάριν προσωπική καί διαπροσωπική θέα καί ἐντελῶς διαφορετικό θά ἦταν ἡ θέα τῆς θείας οὐσίας, διότι διευκρινίζει ὁ θεόσοφος Θεολόγος ὅτι ἡ θέα τοῦ προσώπου ὡς θεία οὐσία εἶναι «εἰς τό παντελές ἀπηγορευμένη».

Ἡ ἐνέργεια λοιπόν τοῦ Θεοῦ, ἡ ἄκτιστη δηλαδή δόξα του, ἡ ζωοποιός καί θεοποιός Χάρις του, τό ἀμήχανο κάλλος του, εἶναι τό ὁρατό τοῦ καθ' Ἑαυτόν ἀοράτου Θεοῦ ἤ μᾶλλον εἶναι τό ἀπό Αὐτόν δυνάμενο νά ὁραθεῖ, τό προσιτό εἰς θέα,

74. Ἀποκρίσεις πρός Λατίνους, 3 PO 15, 160. Πρβλ. Ἐξόδ. 33,11 καί Α΄ Κορ. 13,12.
75. Ὅ.π., 3, PO 15, 160-161.
76. Χαρακτηριστικά ἐναλάσσει ὁ ἱερός Πατήρ τίς λέξεις δόξα καί πρόσωπο, ὡς ταυτόσημες.

«ὁ ὁρατὸς χαρακτήρας τῆς θεότητος», ὅπως προσφυῶς λέγει ὁ Vladimir Lossky[77].

Καρδιά, ἄξονας καὶ μυστικὴ Ἱερὴ Ἑστία τῆς ὀρθόδοξης Πατερικῆς Θεολογίας εἶναι τὸ ἐρώτημα περὶ τῆς φύσεως τοῦ θείου φωτὸς διὰ τοῦ ὁποίου καὶ ἐν τῷ ὁποίῳ ὁρᾶται ἑκάστοτε ὑπὸ τῶν ἁγίων ὁ Θεός. Ἡ θέα τοῦ Φωτὸς αὐτοῦ εἶναι φωτισμὸς καὶ ἔλλαμψη τοῦ θεωροῦντος σὲ πραγματικὴ καὶ κυριολεκτικὴ ἔννοια. Πρόκειται δηλαδὴ περὶ πραγματικῆς χαρισματικῆς ἐμπειρίας ἑνὸς ἀληθινοῦ θείου Φωτός, ἀνομοίου παντελῶς πρὸς τὸ αἰσθητὸ Φῶς τὸ ὁποῖο εἶναι κληρονομία στοὺς δικαίους καὶ καλεῖται Βασιλεία Θεοῦ. Εἶναι ὄντως κατὰ φύσιν θεῖον καὶ ἄϋλον καὶ ὡς τοιοῦτο εἶναι ἄκτιστον, ἄναρχον καὶ ἀΐδιον[78].

Γιὰ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο «εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου» εἶναι ὁ Χριστός. Καὶ ὁ ἄνθρωπος εἶναι εἰκὼν Εἰκόνος. Ὁ ἄνθρωπος γιὰ νὰ ὁλοκληρωθεῖ συνεπῶς πρέπει νὰ φορέσει «τὴν εἰκόνα τοῦ Ἐπουρανίου» ἀνθρώπου, τοῦ Χριστοῦ[79], γιὰ νὰ φθάσει «εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ»[80] καὶ αὐτὸ «ἵνα μηκέτι ἦ νήπιος»[81]. Ἡ ἐνηλικίωση τοῦ ἀνθρώπου συμπίπτει γιὰ τὸν Παῦλο μὲ τὴν Χριστοποίηση[82].

Γιὰ τοὺς Πατέρες ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖ ἕνα «μικρόκοσμο»[83], ἐπειδὴ ἀνακεφαλαιώνει μέσα του ὁλόκληρο τὸ σύμπαν. Συμπληρώνουν δὲ ὅτι τὸ ἀληθινὸ μεγαλεῖο τοῦ ἀνθρώπου δὲν βρίσκεται στὸ γεγονὸς ὅτι εἶναι ἡ ἀνώτατη βιολογικὴ ὕπαρξη, ἀλλὰ στὸ ὅτι εἶναι «ζῶον… θεούμενον»[84].

Τὸ μεγαλεῖο ἐπομένως τοῦ ἀνθρώπου βρίσκεται στὸν προορισμό του ποὺ εἶναι ἡ ὁμοίωση μὲ τὸν Θεό, τουτέστιν ἡ κατ' ἐνέργεια ἕνωση τοῦ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου. Αὐτὴ ἡ Ἕνωση χαρίστηκε στὴν ἀνθρωπότητα μὲ τὴν «κατ' εἰκόνα» δημιουργία τοῦ Ἀδὰμ καὶ εἶχε σκοπὸ τὴν ὑποστατικὴ ἕνωση τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως μὲ τὸν Θεὸ Λόγο «ἐν τῷ Χριστῷ»[85].

Ἡ φορὰ αὐτὴ τοῦ ἀνθρώπου πρὸς κοινωνία μὲ τὸν Θεό, ἀποτελεῖ συγχρόνως καὶ κλήση τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπο. Ἀποτελεῖ δηλαδὴ τὸν προορισμό του, γιὰ τὴν πραγμάτωση τοῦ ὁποίου φέρει σπερματικῶς στὸν ἑαυτόν του ὅλες τὶς δυνατότητες. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἀποτελεῖ τὸ περιεχόμενο τῆς ἔννοιας ὅτι ὁ ἄνθρωπος δημιουργήθηκε «κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ ὁμοίωσιν». Τὸ «κατ' εἰκόνα», ἀναφέρεται στὴν φύση, τὸ «καθ' ὁμοίωσιν» δέ, στὴν κλήση καὶ τὸν προορισμό του.

---

77. Κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ, Θεσσαλονίκη 1974, σ. 49 καὶ ἡ μυστικὴ θεολογία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Θεσσαλονίκη 1964, σ. 264.
78. Εἰρηναίου Μπούλοβιτς, ὅ.π., σσ. 468-479.
79. Α΄ Κορ. 15,49.
80. Ἐφ. 4,13.
81. Ὅ.π., 4,14.
82. Παν. Νέλλα, Ζῶον θεούμενον, ἐκδ. Ἁρμός, σ. 22.
83. Γρηγορίου Νύσσης, Περὶ κατασκευῆς ἀνθρώπου, 16, PG 44, 177 D, 180 A.
84. Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος 45, Εἰς τὸ ἅγιον Πάσχα 7, PG 36, 632 AB.
85. Παν. Νέλλα, ὅ.π., σ.33.

Ὁ ἄνθρωπος δηλαδή πού ἔχει δημιουργηθεῖ κατ' εἰκόνα Θεοῦ, καλεῖται νά ἐκδιπλώσει τά ὅσα σπέρματα τῆς ἀρετῆς καί ἁγιότητος φέρει ἐκ φύσεως, μέχρι τοῦ σημείου ἐκείνου κατά τό ὁποῖο θά φθάσει στήν πληρότητα τῆς φύσεως, στήν ἁγιότητα καί τήν θέωσή του[86].

Εἶναι ἐμφανές ὅτι ἡ οὐσία τοῦ ἀνθρώπου δέν βρίσκεται στήν ὕλη ἀπό τήν ὁποία δημιουργήθηκε, ἀλλά στό ἀρχέτυπο μέ βάση τό ὁποῖο πλάστηκε καί πρός τό ὁποῖο τείνει. Καί ὅπως ἡ ἀλήθεια τῆς εἰκόνας βρίσκεται στό εἰκονιζόμενο πρόσωπο καί ὄχι στήν ὕλη κατασκευῆς της, ἔτσι καί ἡ ἀλήθεια τοῦ ἀνθρώπου βρίσκεται στό ἀρχέτυπό του, ἐπειδή τό ἀρχέτυπο εἶναι ἐκεῖνο πού ὀργανώνει, σφραγίζει καί μορφοποιεῖ τήν ὕλη καί ταυτόχρονα τήν ἔλκει. Τό ἀρχέτυπο ἀποτελεῖ τό ὀντολογικό περιεχόμενο τοῦ «κατ' εἰκόνα» καί ἐπομένως ἡ ὀντολογική ἀλήθεια τοῦ ἀνθρώπου δέν βρίσκεται στίς φυσικές ἰδιότητές του ἤ στήν ψυχή ἤ στόν νοῦ του, ἀλλά στό Ἀρχέτυπό του, τό ὁποῖο κατά τούς πατέρες εἶναι ὁ Χριστός ὁ σαρκωθείς Λόγος. Ὁ «ἄνθρωπος πρός τόν Χριστόν ἴεται οὐ διά τήν θεότητα μόνον, ἀλλά καί τῆς φύσεως ἕνεκα τῆς ἑτέρας»[87].

Ἡ σωτηριολογική ἐπομένως ὁλοκλήρωση τοῦ ἀνθρώπου πραγματοποιεῖται μέ τήν ἕνωσή του μέ τό Ἀρχέτυπο, πού συμπίπτει μέ τήν θέωση. Τό δέ πραγματικό ἀνθρωπολογικό περιεχόμενο τῆς θεώσεως εἶναι ἡ Χριστοποίηση.

Δεδομένου ὅτι ἀληθινός ἄνθρωπος εἶναι ὁ ἐν Χριστῷ ἄνθρωπος, καί πνευματική ζωή εἶναι ἡ ἐν Χριστῷ ζωή, ἐξυπακούεται ὅτι ἡ βιωσή της δέν εἶναι δυνατόν νά πραγματοποιηθεῖ παρά μέ τήν ἕνωση καί κοινωνία τοῦ ἀνθρώπου μέ τόν Χριστό. Κοινωνία πού στήν πληρότητα καί κορύφωσή της ὀνομάζεται ἀπό τήν ὀρθόδοξη παράδοση Θέωση καί πού ἔχει κατά τόν Καβάσιλα ὡς πραγματικό ἀνθρωπολογικό περιεχόμενό της τήν Χριστοποίηση[88].

Στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ ἔχομε -ὅπως ἐδογμάτισε ἡ Σύνοδος τῆς Χαλκηδόνος - πλήρη θεότητα καί πλήρη ἀνθρωπότητα. Οἱ δύο φύσεις εἶναι ἑνωμένες «ἀτρέπτως», «ἀσυγχύτως» καί «ἀδιαιρέτως».

Ἡ ἕνωση αὐτή λαμβάνει χώρα στό πρόσωπο τοῦ Υἱοῦ καί Λόγου τοῦ Θεοῦ. Δηλαδή ἔχομε μόνο θεῖο πρόσωπο[89] στό ὁποῖο ἑνώνονται οἱ δύο φύσεις. Κάθε μία ἀπό τίς δύο φύσεις διατηρεῖ τά φυσικά χαρακτηριστικά της, ἀλλά ἑνούμενες ἀποκτοῦν ἡ μία τά ἰδιώματα τῆς ἄλλης. Γίνεται δηλαδή ἀντίδοση ἰδιωμάτων. Ἡ ἀντίδοση γίνεται στό πρόσωπο τοῦ Υἱοῦ καί Λόγου τοῦ Θεοῦ καί ὄχι γενικά στίς δύο φύσεις. Ἄρα ἡ ἀντίδοση δέν γίνεται καί μέ τόν Πατέρα καί τό Πνεῦμα. Μόνο ὁ Υἱός παραμένει πάντοτε καί τώρα καί στούς αἰῶνες σαρκωμένος.

Ἡ θέωση ἐπομένως τοῦ ἀνθρώπου γίνεται μόνο ἐν Χριστῷ. Δέν πρόκειται γιά

86. Νικ. Ζέρβη, Οἱ παιδαγωγικές ἀπόψεις τοῦ Μ. Βασιλείου, Σειρά ἐκδόσεων: Ἡ παιδαγωγική τῶν Πατέρων», τ. Α΄, σσ. 163-164.
87. Νικολάου Καβάσιλα, Περί τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς, λόγος 6, PG 150, 681 ΑΒ.
88. Παν. Νέλλα, ὅ.π., σσ. 33-40 καί 133-134.
89. Ὄχι καί ἀνθρώπινο, ὅπως ὑποστήριζε ὁ Νεστόριος.

θέωση ἐκτός Χριστοῦ. Συνεπῶς, ἀφοῦ οἱ ἄνθρωποι θεοῦνται ἐν Χριστῷ, ὁ Χριστός, ὅπως ἔχει προαναφερθεῖ, παύει πλέον νά εἶναι ἕνα ἄτομο. Εἶναι περιληπτική ἔννοια[90]. Ὁ ἕνας ἔχει γίνει πολλοί. Δέν μποροῦμε ποτέ νά διαχωρίσομε τόν Χριστό ἀπό τό Σῶμα του πού εἶναι ἡ κοινωνία τῶν Ἁγίων, τῶν θεωθέντων. Ὁ Χριστός εἶναι κεφαλή μαζί μέ σῶμα. Τό δέ σῶμα δέν εἶναι ἀτομικό, ἀλλά εἶναι τό σῶμα τῆς Ἐκκλησίας· τό σῶμα τῶν Ἁγίων. Ἑπομένως δέν ὑπάρχει Χριστός χωρίς Ἐκκλησία. Χριστός χωρίς Σῶμα. Ἡ προσέγγιση καί ταύτιση μέ τήν θεότητα γίνεται μόνο διά τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ. Ἄρα, Χριστολογία - Ἐκκλησιολογία καί θέωση τοῦ ἀνθρώπου, ἀποτελοῦν μία πραγματικότητα[91].

90. Ἰωάννου Ζηζιούλα (Μητρ.), Δακτυλογραφημένες σημειώσεις ἀπό τίς παραδόσεις του στό Α.Π.Θ., στό μάθημα τῆς Δογματικῆς.

91. Νικ. Ζέρβη, Χριστοδρομία, Σειρά ἐκδόσεων: Ἡ παιδαγωγική τῶν Πατέρων, τ. Δ΄, Ἱεροσόλυμα, σσ. 97-98.

ΚΑ΄. ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΘΕΩΣΗ

Οἱ νηπτικοί Πατέρες παρατηροῦν ὅτι ἡ τελείωση τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελεῖ δωρεά τοῦ Θεοῦ, τήν ὁποία οἰκειοποιεῖται ὁ ἄνθρωπος προσφέροντας ὡς ἀντάλλαγμα τήν πίστη του καί τόν πνευματικό ἀγῶνα του. Πρῶτα ὁ ἄνθρωπος γνωρίζεται ἀπό τόν Θεό, πού ἀποκαλύπτεται «ἐν Χριστῷ», καί ἔπειτα ὁ πιστός μέ τήν κατάφασή του, δηλαδή τήν πίστη του, γνωρίζει τόν Θεό. «Νῦν δέ γνόντες Θεόν, μᾶλλον δέ γνωσθέντες ὑπό τοῦ Θεοῦ»[1] λέγει ὁ Παῦλος συνοψίζοντας τήν ὅλη ἔννοια τῆς θεϊκῆς γνώσεως. Ὁ Πέτρος Δαμασκηνός θέτει ὡς προϋπόθεση τῆς πορείας τοῦ πιστοῦ στήν ὁδό τῆς ἁγιότητας, τῆς θεώσεως καί τῆς ἀληθογνωσίας, τήν ἀνάγκη συνεργασίας μέ τήν χάρι τοῦ Θεοῦ προσφέροντας τήν ἀπερικλόνητη πίστη του. Ὁ Κάλλιστος Καταφυγιώτης, νηπτικός Πατέρας, παρατηρεῖ ὅτι ἡ θεοπτία προϋποθέτει ἁρμονική συνεργασία θείας χάριτος καί ἀνθρωπίνης συνεργίας.

Ἡ ὁδός πρός τήν τελείωση εἶναι «στενή καί τεθλιμμένη»[2]. Στόν πιστό πού περνᾶ τήν στενή καί τεθλιμμένη ὁδό, συντελεῖται μέσα του μιά βαθειά καί ριζική ἀλλάγή. Ἀπό δοῦλος καί μισθωτός γίνεται φίλος τοῦ Θεοῦ· περνάει δηλαδή ἀπό χαμηλές πνευματικές καταστάσεις καί πορεύεται σέ ψηλότερες «διά πόνων πολλῶν καί δακρύων»[3].

Οἱ πιστοί πού θέλουν νά καταστοῦν θεόπτες πρέπει νά διέλθουν ἀπό ὁρισμένα στάδια τελειώσεως γιά τήν πραγματοποίηση τῆς καθάρσεως τοῦ νοῦ, ἡ ὁποία κάθαρση ἀποτελεῖ τόν προθάλαμο τῆς θεωρίας τοῦ Θεοῦ.

Τά στάδια αὐτά πού ἀποτελοῦν προϋποθέσεις γιά τήν θέωση, εἶναι:

1. Η ΤΑΠΕΙΝΩΣΗ

Ἡ ταπεινοφροσύνη εἶναι ἡ βασική προϋπόθεση τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς καί ἡ κυριότερη ἐγγύηση γιά τήν διατήρηση καί τήν πρόοδο στήν ζωή αὐτή.

Πρότυπό μας γιά τήν βίωση τῆς ταπεινοφροσύνης εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Ἰησοῦς, ὁ ὁποῖος μᾶς καλεῖ νά τήν προσέξομε ὡς ὑπάρχουσα στό πρόσωπό του καί νά μαθητεύσομε σ' αὐτήν ἔχοντάς τον ὡς παράδειγμα: «Μάθετε ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρᾷος

1. Γαλ. 4,9.
2. Ἀντ. Παπαδοπούλου, Ἁγιολογία, Ἐκδ. Π. Πουρνάρα, Θεσσαλονίκη 1985, σσ. 30-32.
3. Νικ. Ζέρβη, ὅ.π., σ. 32.

εἰμί καί ταπεινός τῇ καρδίᾳ»[4]. Βιοῦντες δέ τήν ταπεινοφροσύνη χαριτωνόμεθα ἀπό τόν Θεό. «Ὁ Θεός... ταπεινούς δίδωσι χάριν»[5].

Ἡ ταπεινοφροσύνη τοῦ Ἰησοῦ δέν ἀνταποκρίνεται σέ καμία ἄλλη πραγματικότητα ἐκτός ἀπό ἐκείνη τῆς ἀπέραντης καί ἀπύθμενης ἀγάπης του πρός τούς ἀνθρώπους χάριν τῶν ὁποίων «ἑαυτόν ἐκένωσε μορφήν δούλου λαβών, ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπου γενόμενος, καί σχήματι εὑρεθείς ὡς ἄνθρωπος ἐταπείνωσεν ἑαυτόν, γενόμενος ὑπήκοος μέχρι θανάτου, θανάτου δέ σταυροῦ»[6]. Ἡ ταπεινοφροσύνη τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἀπερίγραπτη συγκατάβαση καί ἐνέργεια προσφορᾶς ἑθελούσιας, ἐνῶ ἡ ταπεινοφροσύνη τήν ὁποία καλούμεθα ἐμεῖς νά βιώσομε ἀντιστοιχεῖ ἀποκλειστικά καί μόνο στήν ἀναξιότητα καί τήν ἁμαρτωλότητά μας. Εἶναι δέ ἀντικειμενικό χρέος, ἀναμφισβήτητη καί ἀπόλυτη ὀφειλή μας[7].

Ἡ ταπεινοφροσύνη εἶναι ἀπαραίτητος ὅρος τῆς πορείας τοῦ ἀνθρώπου πρός τήν ἕνωσή του μέ τόν Θεό. Ὁ ἄνθρωπος ὅταν ἀρχίσει νά ἀνεβαίνει τίς βαθμίδες τῆς κλίμακας προσεγγίσεως τοῦ Θεοῦ δέν μπορεῖ νά διακρίνεται ἀπό ὑπερηφάνεια, οἴηση καί ἐγωϊσμό.

Στήν πορεία ἀναγεννήσεώς του ὁ ἄνθρωπος διακατέχεται ἀπό διαρκῆ καί ἀμετάπτωτη μνήμη τοῦ Θεοῦ καί λησμονεῖ τά ὁποιαδήποτε ἐπιτεύγματα εἶχε ἐπιτελέσει. Ἄλλωστε, ἡ μνήμη τῶν κατορθωμάτων ἀνακόπτει τήν πνευματική πορεία. Ὁ ἅγιος Διάδοχος Φωτικῆς λέγει ὅτι ἡ λήθη τῶν κατορθωμάτων ἀναπτύσσει καί ἑδραιώνει τήν μνήμη τοῦ Θεοῦ. Ὅπου ὑπάρχει μνήμη Θεοῦ καί πλησμονή ἀγάπης, ἐκεῖ δέν εἶναι δυνατόν νά ὑπάρχει μνήμη τῶν προσωπικῶν ἀρετῶν.

Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας διδάσκουν ὅτι ἡ μνήμη καί ἡ λήθη εἶνα δύο ἀνθρώπινες λειτουργίες. Στόν ἀναγεννημένο ἄνθρωπο λειτουργεῖ ἡ μνήμη τοῦ Θεοῦ καί ἡ λήθη τοῦ κόσμου, ἐνῶ στόν πεπτωκότα ἄνθρωπο λειτουργεῖ ἡ μνήμη τῶν ἐπιγείων ἐπιτυχιῶν καί ἡ λήθη τοῦ Θεοῦ[8] , διότι ἡ ὑπερηφάνεια καί ὁ ἐγωκεντρισμός ἀποκλείουν τήν λειτουργία αὐτογνωσίας καί αὐτοκριτικῆς, ἡ δέ ταπεινοφροσύνη ἐξ ἀντιθέτου εἶναι ἐκείνη πού ἐκφράζει τόν ὑψηλό βαθμό αὐτοκριτικῆς καί προθυμίας ἐλέγχου καί σχετικοποιήσεως ὅλων τῶν προσωπικῶν ἰδεῶν καί πεποιθήσεων[9].

Ἡ ταπεινοφροσύνη εἶναι ἀνώνυμη χάρις τῆς ψυχῆς, ἡ ὁποία μπορεῖ νά ἀξιολογηθεῖ ἐπακριβῶς καί νά περιγραφεῖ μόνο ἀπ' ὅσους τήν ἐβίωσαν. Εἶναι ἀνέκφραστος πλοῦτος, ὀνομασία τοῦ Θεοῦ, δωρεά τοῦ Θεοῦ, ἐφ' ὅσον Ἐκεῖνος λέγει: «Μάθετε οὐκ ἀπ' Ἀγγέλου, οὐκ ἀπ' ἀνθρώπου, οὐκ ἀπό δέλτου, ἀλλ' ἀπ' ἐμοῦ», δηλαδή ἀπό τήν ἐνοίκησή μου καί τήν ἔλλαμψή μου καί τήν ἐνέργειά μου μέσα

4. Ματθ. 11,29.
5. Ἰακ. 4,6.
6. Φιλ. 2, 7-8.
7. ΘΗΕ, τ. 6, σ. 684.
8. Ἱεροθέου (Μητρ.), ὅ.π., σ. 360.
9. Μέγα Φαράντου, ὅ.π., σ. 549.

σας, «ὅτι πρᾶος εἰμι καί ταπεινός τῇ καρδίᾳ καί τῷ λογισμῷ καί τῷ φρονήματι, καί εὑρήσετε ἀνάπαυσιν πολέμων καί κουφισμόν λογισμῶν ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν»[10].

Ἡ ταπείνωση προσελκύει τό θεῖο ἔλεος, ἐφέλκεται τήν θεία συμπάθεια, προκαλεῖ τούς μυστικούς ὄμβρους τῆς θείας χάριτος. Εἶναι ἡ κατ' ἐξοχήν ἀρετή τῆς Ὀρθοδοξίας, ἡ ρίζα καί τό θεμέλιο πάσης ἀρετῆς, τό γόνιμο καί καρπερό ἔδαφος τῆς δικαιώσεως. Εἶναι ἡ εὐώδης ὀσμή τῆς θείας εὐδοκίας, τό βάθος τοῦ χριστολογικοῦ αἰνίγματος, ἡ κρηπίς τῆς θείας τοῦ Λόγου κενώσεως. Ὁ Χριστός ὡς ἔνσαρκος οἰκονομία τοῦ Θεοῦ, ἦταν καί ἡ ἔνσαρκος ταπείνωση. Ὅλη ἡ ἐπί γῆς διακονία του ἦταν διακονία ἐσχάτης ταπεινώσεως καί ἀγάπης. Ἀπεχθανόταν τήν ὑψηλοφροσύνη, τό κενό καί ἀλαλάζον φρόνημα τοῦ ματαίου ἀνθρώπου. Κατέλειπε ἀδικαίωτο τόν Φαρισαῖο, ἐνῶ ἐλέησε καί ἐδικαίωσε πλουσίως τόν Τελώνη[11].

Περισσότερο ἀπ' ὁ,τιδήποτε ἄλλο ἔχομε ἀνάγκη ἀπό τήν ταπεινοφροσύνη, γιατί «μέ τό ὅπλο της ὅλες οἱ παγίδες τοῦ ἐχθροῦ καί ἀντιπάλου καταστρέφονται»[12]. Πράγματι οὔτε ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, οὔτε ἡ ἐλεημοσύνη, οὔτε ἡ πίστη, οὔτε ἡ ἐγκράτεια, οὔτε καμιά ἄλλη ἀρετή δέν μπορεῖ νά κατορθωθεῖ χωρίς τήν ταπεινοφροσύνη[13].

Ἡ ταπείνωση ἀποτελεῖ τήν περισσότερο ἀπό ἀπαραίτητη προϋπόθεση τῆς μετανοίας καί εἶναι συνυφασμένη μέ τήν κορύφωση τῆς ἀγάπης τόσο πρός ὅλους τούς ἀνθρώπους, ὅσο καί πρός τό σύνολο τῶν δημιουργημάτων τῆς θείας του ἐνέργειας. Εἶναι στολή τῆς θεότητος. Ἀποτέλεσε τό ἔνδυμα τοῦ Υἱοῦ καί Λόγου τοῦ Θεοῦ, ὅταν ἔγινε ἄνθρωπος καί συναναστράφηκε μαζί μας. Εἶναι δύναμη τήν ὁποία δέχονται οἱ τέλειοι καί οἱ ἅγιοι. Ὅποιος τήν ἀπέκτησε τιμᾶται δι' αὐτῆς σάν νά φορᾶ «στεφάνι καί πορφύραν».

Ὁ Χρυσόστομος τήν ἀποκαλεῖ πρῶτο βῆμα πρός τήν μετάνοια. Ὅποιος εἶναι ταπεινός -λέγει- θά μετανοήσει πρῶτα ἐνώπιον τῆς ψυχῆς του γιά τίς ἁμαρτίες του[14], μέ συνέπεια τήν ροή δακρύων ὡς ἕνα ὑπερχείλισμα τοῦ ἐσωτερικοῦ του κόσμου, ὡς μία ἐξωτερίκευση τῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς του, ὡς μία ἀξιομνημόνευτη πράξη τῆς νηπτικῆς ζωῆς. Μόνο μέ τήν ταπείνωση πλημμυρίζει ἡ καρδιά του ἀγάπη γιά ὅλο τόν κόσμο καί ὁδηγεῖται σέ αὐτογνωσία.

Ἡ ταπείνωση εἶναι καί προϋπόθεση καί καρπός τῆς κατανύξεως· προηγεῖται καί ἕπεται. Εἶναι ἀδύνατον νά ἀνοίξει κανείς τήν πηγή τῶν δακρύων χωρίς βαθυτάτη

10. Ἰωάννου Σιναΐτου, Κλῖμαξ, ἐκδ. Ἱ.Μ. Παρακλήτου, σ. 265.
11. Ἀνδρέου Θεοδώρου, Τό χαροποιόν Πένθος τῆς Ἐκκλησίας, ἐκδ. Α΄ καί Ε΄ Παπαδημητρίου, σ. 197.
12. «Εἶπεν ὁ Ἀββᾶς Ἀντώνιος· εἶδον πάσας τάς παγίδας τοῦ ἐχθροῦ ἡπλωμένας ἐπί τῆς γῆς καί στενάξας εἶπον· τίς ἄρα παρέρχεται ταύτας; Καί ἤκουσα φωνῆς λεγούσης μοι· ἡ ταπεινοφροσύνη». (Μ. Ἀντωνίου PG 65,77 Β, ζ΄).
13. Ἀββᾶ Δωροθέου, Ἔργα Ἀσκητικά, ἐκδ. «Ἑτοιμασία», Ἱ.Μ. Τιμίου Προδρόμου Καρέας 1993, σσ. 111-113.
14. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Εἰς τό ἔπαινος τῶν ἁπαντησάντων, 6, PG 51, 105.

ταπείνωση. Οὔτε πάλι νὰ εἶναι ταπεινόφρων χωρὶς τὴν κατάνυξη, ποὺ γίνεται ἀπὸ τὴν ἐπιδημία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Διότι τὴν κατάνυξη γεννᾶ ἡ ταπεινοφροσύνη καὶ τὴν ταπεινοφροσύνη ἡ κατάνυξη διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Οἱ Ἅγιοι ἦσαν κοντὰ στὸν Θεό· ἔλαμπαν μέσα στὸ Φῶς, ἦταν θαυματουργοί, μυροβλῆτες. Ὅμως τὴν ἴδια στιγμή, ἐκεῖνοι πίστευαν πὼς ἦταν χαμηλά, πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὸν Θεό. Οἱ χειρότεροι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Αὐτὴ ἡ ταπείνωση τοὺς ἔκανε Θεοὺς κατὰ χάριν[15].

2. Η ΑΣΚΗΣΗ

Ὡς ἄσκηση ἐννοοῦμε τὴν πνευματικὴ ἐγρήγορση καὶ ἐνεργοποίηση γιὰ βίωση τῶν θείων ἐντολῶν καὶ καλλιέργεια τῶν ἀρετῶν, ὡς πρῶτο στάδιο τῆς πορείας προσεγγίσεως τοῦ Θεοῦ.

Ἡ νηστεία, ἡ ἀγρυπνία, ἡ μελέτη τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ, ἡ ψαλμωδία, ἡ προσευχή, ἡ ἀγαθοεργία κ.ἄ. ἀποτελοῦν τὶς ἐπὶ μέρους πτυχὲς τῆς ἀσκήσεως μὲ τὶς ὁποῖες καθαρίζονται καὶ θεραπεύονται οἱ ποικίλες λειτουργίες τοῦ ἀνθρώπου, δαμάζονται δὲ καὶ ἀποκρούονται τὰ πάθη καὶ κατανικοῦνται οἱ ἀπατηλοὶ λογισμοί.

Βασικὴ προϋπόθεση τῆς ἀσκήσεως γιὰ πνευματικὴ τελείωση εἶναι ἡ πίστη, ἡ ὁποία καὶ ὁριοθετεῖ τὴν ποιότητα καὶ ἐνισχύει τὴν ἔνταση τῆς ἀσκήσεως. Σὰν δὲ πρῶτο κίνητρο γιὰ τὴν καλλιέργεια τῶν ἀρετῶν ὁ ἅγιος Μάξιμος θεωρεῖ τὸν φόβο.

3. Ο ΦΟΒΟΣ

Ὑπάρχουν δύο εἴδη φόβων. Ἕνας ἀρχικὸς καὶ ἕνας τέλειος. Ὁ πρῶτος εἶναι χαρακτηριστικὸ τῶν ἀρχαρίων στὴν πνευματικὴ ζωή, ὁ δὲ δεύτερος εἶναι χαρακτηριστικὸ τῶν ἁγίων ποὺ ἔχουν τελειωθεῖ πνευματικά, φθάσαντες στὸ μέτρο τῆς ἁγίας ἀγάπης.

Ὁ πρῶτος φόβος γεννιέται ἀπὸ τὴν συναίσθηση τῶν πλημμελημάτων καὶ ἀπὸ τὴν ἐπερχόμενη τιμωρία. Ὁ δεύτερος φόβος προέρχεται ἀπὸ ἀγάπη στὸν Θεό· ἀπὸ τὴν χαρὰ νὰ εἶναι ἡ ζωὴ εὐάρεστη στὸν Θεό. Στὴν περίπτωση τοῦ πρώτου φόβου εὐθυγραμμίζεται ὁ ἄνθρωπος μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἐξ αἰτίας τοῦ φόβου γιὰ τὴν ἐπερχόμενη τιμωρία. Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀκόμη ἐντελῶς ἀρχάριος. Δὲν ἀγωνίζεται γιὰ τὸ ἴδιο τὸ καλό, ἀλλὰ ἐπειδὴ φοβᾶται τὶς τιμωρίες. Ἐνῶ στὴν περίπτωση τοῦ δευτέρου φόβου ὁ ἄνθρωπος εὐθυγραμμίζεται μὲ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἐπειδὴ ἀγαπᾶ τὸν Θεό, ἐπειδὴ χαίρεται ἰδιαίτερα μὲ τὸ νὰ εἶναι ἡ ζωή του εὐάρεστη στὸν Θεό. Ἡ τέλεια ἀγάπη του στὸν Θεὸ τὸν ὁδηγεῖ στὸν τέλειο φόβο. Οἱ πράξεις του ἔχουν σημεῖο ἀναφορᾶς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ὄχι ἀπὸ φόβο γιὰ τὶς τιμωρίες, ἀλλὰ ἐπειδὴ βιώνει τὴν γλυκύτητα τῆς ἑνώσεώς του μὲ τὸν Θεὸ καὶ

15. Νικ. Ζέρβη, Χριστοδρομία, Ἱεροσόλυμα, Σειρὰ Ἐκδόσεων: «Ἡ παιδαγωγικὴ τῶν Πατέρων», τόμος Δ΄, σ. 33.

φοβᾶται μήπως τήν χάσει. Φοβᾶται μήπως τήν στερηθεῖ. Αὐτός ὁ τέλειος φόβος ὁ προερχόμενος ἀπό τήν ἁγία ἀγάπη, ἀπομακρύνει τόν ἀρχικό φόβο, τόν φόβο τῶν ἀρχαρίων, καί γι᾽ αὐτό ὁ ἀπόστολος Ἰωάννης λέγει «ἡ τελεία ἀγάπη ἔξω βάλλει τόν φόβο»[16]. Εἶναι ὅμως ἀδύνατο νά φτάσει κανείς στόν τέλειο φόβο, ἐάν προηγουμένως δέν ἔχει βιώσει τόν ἀρχικό, τόν φόβο τῆς τιμωρίας[17].

Ἡ ψυχή μας ὅταν λιπαίνεται ἀπό τήν ἀγαθή ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος γαληνεύει γλυκύτατα. Στήν κατάσταση αὐτή παραμένει ἀμεταπτώτως ἐάν συνυφαίνεται καί μέ τόν φόβο τοῦ Θεοῦ. Διότι στούς ἀγωνιζομένους καί εὑρισκομένους σέ πορεία θεώσεως ὁ φόβος τοῦ Χριστοῦ ἐνεργεῖ ἀγνιστικῶς. «ὁ γάρ φόβος Κυρίου ἁγνός διαμένων εἰς αἰῶνα αἰῶνος»[18].

Σύμφωνα μέ τήν πατερική διδασκαλία, ὁ φόβος τοῦ Κυρίου ἁγνίζει. Πρέπει ὅμως νά διευκρινισθεῖ ὅτι ὑπάρχει ὁ «δουλικός» φόβος ἤ τῶν ἀρχαρίων, ὅπως προαναφέρθηκε, καί ὁ φόβος τῶν Ἁγίων. Στόν πρῶτο ἀναφέρεται τό «ἀρχή σοφίας φόβος Κυρίου» καί στόν δεύτερο «ψάλλατε αὐτῷ (τῷ Θεῷ) ἐν φόβῳ καί ἀγαλλιᾶσθε αὐτῷ ἐν τρόμῳ». Ἑπομένως ὁ πρῶτος καθαρίζει - ἁγνίζει, ὁ δέ δεύτερος, ὁ τῶν Ἁγίων, εἶναι φόβος – δέος ἐνώπιον τῆς θείας μεγαλωσύνης[19].

4. ΤΟ ΠΕΝΘΟΣ

Γιά τήν κατά Θεό τελείωση τοῦ ἀνθρώπου τόν φόβο διαδέχεται τό πένθος καί ἡ ταπείνωση, ὁ ὁποία ἑλκύει καί ἐνεργοποιεῖ τήν θεία χάρη. «Πένθος εἶναι ἕνα χρυσό καρφί τῆς ψυχῆς. Τό καρφί αὐτό ἀπογυμνώθηκε ἀπό κάθε γήϊνη προσήλωση καί σχέση καί καρφώθηκε ἀπό τήν εὐλογημένη λύπη (στήν πόρτα) τῆς καρδιᾶς γιά νά τήν φρουρεῖ». Τό κατά Θεό πένθος εἶναι ἡ σκυθρωπότης τῆς ψυχῆς, ἡ διάθεση τῆς πονεμένης καρδιᾶς, ἡ ὁποία δέν παύει νά ζητᾶ μέ πάθος ἐκεῖνο γιά τό ὁποῖο εἶναι διψασμένη καί κυνηγώντας το τρέχει πίσω του μέ ὀδυνηρό κλάμα. Χαρακτηριστικό ἐκείνων πού προώδευσαν κάπως στό μακάριο πένθος εἶναι ἡ ἐγκράτεια καί ἡ σιωπή τῶν χειλέων. Ἐκείνων πού προώδευσαν περισσότερο ἡ ἀοργησία καί ἡ ἀμνησικακία. Καί αὐτῶν πού ἔφθασαν στήν τελειότητα, ἡ ταπεινοφροσύνη καί ἡ ἐκούσια πεῖνα τῶν ἀκουσίων θλίψεων.

Τό κατά Θεό πένθος πρέπει νά ἀποτελεῖ μιά μόνιμη καί ἀδιατάρακτη κατάσταση. Ἐκεῖνος πού ἄλλοτε ἐπιδίδεται στό πένθος καί ἄλλοτε στήν τρυφή καί στά γέλια, ὁμοιάζει μ᾽ ἐκεῖνον πού διώχνει τόν «κύνα» τῆς φιληδονίας, πυροβολώντας τον μέ ψωμί. Ἔτσι ἐξωτερικά φαίνεται ὅτι τόν διώχνει, ἐνῶ στήν πραγματικότητα τόν προσκαλεῖ κοντά του.

Πρέπει νά κρατοῦμε σφικτά τήν μακαρία χαρμολύπη, ἡ ὁποία προέρχεται ἀπό

16. Α΄ Ἰωάν. 4,18.
17. Ἀββᾶ Δωροθέου, Ἔργα Ἀσκητικά, σ. 143.
18. Ψαλ. 18,10.
19. Διαδόχου Φωτικῆς, Τά Ἑκατόν «Γνωστικά Κεφάλαια», ἐκδ. Ὀρθόδ. Κυψέλη, σσ. 88-90.

τήν εὐλογημένη κατάνυξη· καὶ ἀκατάπαυστα νὰ τήν καλλιεργοῦμε μέχρις ὅτου μᾶς ἀνυψώσει ἀπό τὰ γῆϊνα καὶ μᾶς παρουσιάσει καθαρούς ἐμπρός στόν Χριστό.

Σέ ὅσους πενθοῦν δέν ἁρμόζει νὰ θεολογοῦν, διότι ἡ Θεολογία συνήθως διασκορπίζει τό πένθος τους. Ἐπειδή ἐκεῖνος πού θεολογεῖ εἶναι σάν νὰ κάθεται σέ διδασκαλικό θρόνο, ἐνῶ ἐκεῖνος πού πενθεῖ «ἐπί κοπρίας καὶ σάκκου». Μᾶλλον αὐτό ἐννοοῦσε ὁ Δαϋίδ, πού ὅταν θρηνοῦσε γιά τίς ἁμαρτίες του, ἀπαντοῦσε σ' ἐκείνους πού τόν παρακαλοῦσαν νὰ ψάλει: «πῶς ἄσομαι τήν ᾠδήν Κυρίου ἐπί γῆς ἀλλοτρίας;»[20] (δηλαδή στήν γῆ τῆς ἐμπαθείας).

Ὅποιος περνᾶ τήν ζωή του διακατεχόμενος συνεχῶς καὶ ἀμεταπτώτως ἀπό τό κατά Θεό πένθος, δέν παύει ἀπό τοῦ νὰ ἐμφορεῖται καθημερινά ἀπό ἑόρτια συναισθήματα. Ἐκεῖνος ὅμως πού συνεχῶς πανηγυρίζει ὑλικά καὶ σωματικά, νὰ περιμένει τό αἰώνιο πένθος[21].

Ὁ Ἰησοῦς μακαρίζει αὐτούς πού πενθοῦν: «Μακάριοι οἱ πενθοῦντες» γιά τίς ἁμαρτίες τους καὶ γιά τό κακό πού ἐπικρατεῖ στόν κόσμο, «ὅτι αὐτοί παρακληθήσονται»[22]. Πενθοῦμε, διότι μαθαίνομε πόσος εἶναι ὁ πλοῦτος πού ἐνῶ βρίσκεται στά χέρια μας καὶ μποροῦμε νὰ τόν κρατήσομε, ἐμεῖς τόν πετοῦμε[23].

Ὅπως ὁ Ἰησοῦς στούς Μακαρισμούς, ἔτσι καὶ ὁ Χρυσόστομος μ' ἕνα δικό του τρόπο μιλᾶ γι' αὐτούς πού πενθοῦν συναισθανόμενοι τίς ἁμαρτίες τους. Τονίζει δέ πώς εἶναι θεάρεστο ἔργο τό πένθος· τά δέ ἐξ αὐτοῦ δάκρυα εἶναι γεμάτα εὐφροσύνη, γιατί αὐτό τό πένθος εἶναι ὑπόθεση χαρᾶς[24]. Εἶναι πένθος χαροποιό. Εἶναι ἡ χαρμολύπη τοῦ ἐσταυρωμένου βίου τοῦ Χριστιανοῦ.

Σέ ἄλλη του θέση ὁ Χρυσόστομος θεωρεῖ τό κλάμα τό ἐκ τοῦ κατά Θεόν πένθους, πού γίνεται κατά τήν διάρκεια τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, σάν μιά ἔκφραση ἀρετῆς, ἐνῶ τό ἴδιο στήν αἰωνιότητα, εἶναι μιά κραυγή ἄχρηστης μετάνοιας[25].

Ὅσοι ζοῦν ἐν Χριστῷ λυποῦνται μόνο γιά τήν ἁμαρτία. Τό ζητούμενο εἶναι ὁ τρόπος μέ τόν ὁποῖο λυποῦνται καὶ τό εἶδος τῶν λογισμῶν πού ἔχουν. Γιατί ἡ λύπη δέν ἔχει γιά ὅλους τήν ἴδια αἰτία. Ἄλλους τούς ὁδηγεῖ στό κλάμα ἡ ἀλαζονεία, ἐπειδή οἱ πράξεις τους διαψεύδουν τήν μεγάλη ἰδέα πού ἔχουν γιά τόν ἑαυτόν τους. Ἄλλους τούς στενοχωρεῖ ἡ στέρηση τῶν ἐπαίνων καὶ τῶν βραβείων, τούς δέ περισσότερους τούς κάνει νὰ λυποῦνται ὁ φόβος τῆς τιμωρίας. Τούς τελείους ὅμως, ὁ ἔρωτας γιά τόν Νομοθέτη τούς κάνει νὰ μήν μποροῦν νὰ ὑποφέρουν τήν παράβαση τοῦ Νόμου του. Γιατί ὅπως μεταξύ τῶν ἐργατῶν τῆς

20. Πρβλ. Ψαλμ. 136,4.
21. Ἰωάννου Σιναΐτου, ὅ.π., σσ. 140-147.
22. Ματθ. 5,4.
23. Νικολάου Καβάσιλα, Περί τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς, Ἱ. Ἡσυχαστήριον «Εὐαγγελιστής Ἰωάννης ὁ Θεολόγος», Σουρωτή Θεσσαλονίκης, σ. 343.
24. Φιλ. 15,6 PG 62, 296.
25. Ὅ.π., 13,4, PG 62, 282. Χριστοδούλου Μουστάκα (Μητρ.), Ἡ μετάνοια κατά τόν ἅγιο Ἰωάννη τόν Χρυσόστομο, ἔκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας, σ. 54.

ἀρετῆς τήν ὑψηλότερη θέση τήν κατέχουν ὅσοι μοχθοῦν ὄχι ἀπό τόν φόβο τῆς αἰώνιας κολάσεως ἤ μέ τήν ἐλπίδα τῆς ἀμοιβῆς, ἀλλά ἀποκλειστικά καί μόνο ἀπό ἔρωτα γιά τόν Θεό, ἔτσι καί ἀνάμεσα στούς ἁμαρτωλούς πού θρηνοῦν γιά τίς ἁμαρτίες τους, ἀνώτεροι εἶναι ἐκεῖνοι πού ἡ ἀγάπη γιά τόν Θεό τούς ὁδήγησε στό πένθος. Γιατί ὅσοι λυποῦνται ἀπό τόν φόβο τῆς τιμωρίας, μόνοι τους προκαλοῦν λύπη στόν ἑαυτόν τους καί κλαῖνε καί πενθοῦν ἀπό φιλαυτία. Ἐκείνους ὅμως πού λυποῦνται ἀποκλειστικά καί μόνο ἀπό ἀγάπη γιά τόν Θεό, τούς παρακινεῖ ὁ ἴδιος ὁ Θεός. Συνεπῶς ἡ λύπη στήν ὁποία μᾶς παρακινεῖ ὁ Θεός εἶναι τόσο ἀνώτερη ἀπό ἐκείνη πού προκαλοῦμε ἐμεῖς στόν ἑαυτόν μας, ὅση καί ἡ διαφορά Θεοῦ καί ἀνθρώπου[26].

Τό κάλλος τοῦ πένθους δέν τό κατέκτησε ἐκεῖνος πού πενθεῖ ὅταν θέλει, ἀλλά ἐκεῖνος πού πενθεῖ γιά τόν λόγο πού θέλει. Οὔτε αὐτός πού πενθεῖ γιά ὅ,τι θέλει, ἀλλά αὐτός πού πενθεῖ, ὅπως ὁ Θεός θέλει[27].

5. Η ΜΕΤΑΝΟΙΑ

Ὁ Χριστιανός πού πιστεύει, φοβᾶται· αὐτός πού φοβᾶται ταπεινώνεται, καί αὐτός πού ταπεινώνεται μετανοεῖ καί πραΰνεται.

Ἡ ἁμαρτία ὅπως ὑπαγορεύουν ὅλοι οἱ Ἱεροί Κανόνες τῆς Ἐκκλησίας εἶναι μιά πνευματική ἀσθένεια, πού ἔχει ὡς συνέπεια τήν ἀδυναμία τοῦ ἀνθρώπου νά βιώσει τήν καθαρτική, φωτιστική καί θεοποιό ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ καί τήν ἀνικανότητά του νά κοινωνήσει τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων, σύμφωνα μέ τίς προϋποθέσεις τῶν Ἐκκλησιαστικών θεσμίων.

Ἡ ἁμαρτία ὡς πρός τήν οὐσία της εἶναι μιά ἐλεύθερη ἐπιλογή τοῦ ἀνθρώπου πού στρέφεται ἐναντίον τοῦ Νόμου τοῦ Θεοῦ καί τῶν Νόμων τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως[28]. Αὐτή χωρίζει τόν ἄνθρωπο ἀπό τόν Θεό, ἐφόσον ὁ ἄνθρωπος μολύνει μέ τίς παράνομες πράξεις του τόν ἑαυτόν του[29]. Κατά τόν Χρυσόστομο ὁ ἄνθρωπος εἶναι δημιουργημένος ἀπό τή φύση του νά κλίνει πρός τήν ἀρετή. Ὅταν ἁμαρτάνει παραβιάζει τήν φύση του[30]. Ἡ ἁμαρτία ἐπομένως εἶναι τραῦμα τῆς ψυχῆς πού χωρίζει τόν ἄνθρωπο ἀπό τόν Θεό.

Ἡ ἐπιτέλεση τῆς ἁμαρτίας δείχνει ἕναν ἄνθρωπο νεκρό πνευματικά πού δέν ἔχει αἴσθηση τῆς θείας χάριτος καί τῶν παρεπομένων καρπῶν τοῦ Παναγίου Πνεύματος.

Ἡ ἐπιβαλόμενη ἀναστρεψιμότητα στήν παραπάνω ἀρνητική ἀπόκλιση τοῦ ἀνθρώπου, ὁδηγεῖ μονοδρομικά στήν μετάνοια καί τήν ἐξ αὐτῆς δυνατότητα ἀνα-

26. Νικολάου Καβάσιλα, ὅ.π., σ. 411.
27. Ἰωάννου Σιναΐτου, ὅ.π., σ. 145.
28. Ρωμ. ὁμ. 13,3, PG 60,54.
29. Γεν. ὁμ. 24,3, PG 53, 209.
30. Ἐφεσ. ὁμ. 2,3, PG 62, 20.

καινισεώς του καὶ μετοχῆς του στὴν θεία ἐνέργεια ποὺ ἀνοίγει τὶς πύλες τῆς Βασιλείας τῶν Οὐρανῶν ποὺ ὁδηγεῖ στὴν θέωση.

Γιὰ τὴν μετάνοια εἶναι ἀρκετὴ μιὰ πολὺ μικρὴ μόνο ἐνσυνείδητη στιγμὴ ποὺ ἡ ψυχὴ μὲ εἰλικρίνεια θὰ καταθέσει τὰ ἁμαρτήματά της καὶ θὰ ἐπιτύχει τὴν συμφιλίωση μὲ τὸν Θεό. Προϋπόθεση, ἡ ἀποφυγὴ τῆς ἐπανακάμψεώς της σ' αὐτά, ἡ ἀπεμπόληση τῆς παλινδρομήσεως, τὸ ἀμετάπτωτο στὴν ληφθεῖσα σωτηρία ἀπόφαση καὶ ἐνέργεια, διότι ἡ μετάνοια, ὅπως καὶ κάθε ἄλλη ἀρετή, πρέπει νὰ συνοδεύει τὸν ἄνθρωπο σὲ ὅλη του τὴν ζωή. Εἶναι ἀρετὴ βίου καὶ ὄχι περιστασιακή. Ὁ ἄνθρωπος καὶ ἂν ἀκόμη λάβει ἄφεση ἁμαρτιῶν, πρέπει διαρκῶς νὰ μετανοεῖ. Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, ὑπέρμαχος αὐτῆς τῆς ἀλήθειας λέγει: «Ἡ μετάνοια καὶ ἀρχὴ ἐστι καὶ μεσότης καὶ τέλος τῆς τῶν χριστιανῶν πολιτείας»[31]. Οἱ ἀδελφοὶ Κάλλιστος καὶ Ἰγνάτιος Ξανθόπουλοι θεωροῦν τὴν μετάνοια ἀρετὴ ζωῆς καὶ λέγουν: «Δεῖ… γινώσκειν ὑμᾶς ἐν πάσῃ ὥρᾳ, ὅτι ἐν ταύταις τοῖς εἰκοσιτέσσαρσιν ὥραις τῆς νυκτὸς καὶ τῆς ἡμέρας τῆς μετανοίας χρήζομεν»[32]. Τὴν ἴδια πεποίθηση ἔχει καὶ ὁ ἅγιος Συμεών, ὁ ὁποῖος λέγει ὅτι, καὶ ἂν ἀκόμη ζήσομε χίλια ἔτη πάνω στὴ γῆ, «οὐδέποτε τὸ ταύτης τέλειον καταλαβεῖν δυνησόμεθα»[33]. Καὶ αὐτὸ γιατὶ ἡ πνευματικὴ κατάσταση τοῦ ἀνθρώπου δὲν παραμένει στάσιμη, ἀλλὰ διαρκῶς τελειοῦται καὶ αὐξάνεται ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι.

Ἐγγύηση τῆς ὁλοκληρωμένης μετάνοιας εἶναι τὰ δάκρυα. Χωρὶς αὐτὰ ἡ μετάνοια εἶναι κάλπικη καὶ ἀναξιόπιστη. Χωρὶς τὴν εὐλογημένη διέξοδο τῶν δακρύων, ὁ ἄνθρωπος ἀπομονώνεται, στεγανοποιεῖται καὶ τελματώνεται στὸ ἀδιέξοδο τοῦ «ἐγώ». Στὴν διέξοδο τῶν δακρύων, ὁ ἄνθρωπος ἐλευθερώνεται, ἀπὸ τὰ ἐγωϊστικὰ συμπλέγματα, διαλύει τὶς ἐμπαθεῖς ἀντιδράσεις, ταπεινώνεται, ἀποκτᾶ αὐτογνωσία, ζητεῖ τὴν σωτηρία του μέσα στὴν μετάνοια, ὡριμάζει.

Ὁ ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ ἔλθει σὲ ἀληθινὴ καὶ πηγαία μετάνοια, ἂν δὲν γνωρίσει πρῶτα τὸν ἀληθινὸ ἑαυτόν του. Ἂν δὲν δοκιμάσει τὴν χαρὰ τῆς αὐτογνωσίας. Ἡ σωτήρια αὐτογνωσία, ἡ συνειδητοποίηση ὅτι εἶμαι ἕνας ἄσωτος υἱός, ἕνα ἀπολωλὸς πρόβατο, γεννᾶ τὴν γνήσια μετάνοια. Καὶ αὐτὴ ἡ γνήσια μετάνοια ἀναβλύζει τὰ γνήσια δάκρυα. Ἡ ἐπιστροφὴ καὶ ἡ μετάνοια τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου, ὁ ὁποῖος ἀρνήθηκε τὸν Κύριο, ἔγινε μὲ δάκρυα. «καὶ ἐξελθὼν ἔξω ἔκλαυσε πικρῶς»[34].

Ἡ ταπείνωση ἀποτελεῖ τὴν περισσότερο ἀπὸ ἀπαραίτητη προϋπόθεση τῆς μετανοίας, καὶ εἶναι συνυφασμένη μὲ τὴν κορύφωση τῆς ἀγάπης τόσο πρὸς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, ὅσο καὶ πρὸς τὸ σύνολο τῶν δημιουργημάτων τῆς θείας του ἐνέργειας. Εἶναι στολὴ τῆς Θεότητας. Ἀποτέλεσε τὸ ἔνδυμα τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου

31. Γρηγορίου Παλαμᾶ, ὁμιλ. ΝΘ΄, Ἰ. Χρήστου 11,6, 480 καὶ 9,6, 452.
32. Φιλοκαλία Δ. σ. 275.
33. Συμεών, Κατήχησις Ε΄, 37-40, ἐκδ. ΩΒ, τ.1, σσ. 208-209.
34. Λουκ. 22, 62.

τοῦ Θεοῦ, ὅταν ἔγινε ἄνθρωπος καὶ συναναστράφηκε μαζί μας. Εἶναι δύναμη τήν ὁποία δέχονται οἱ τέλειοι καὶ οἱ ἅγιοι. Ὅποιος τήν ἀπέκτησε τιμᾶται δι' αὐτῆς σάν νά φορᾶ «στέφανον καὶ πορφύραν».

Ἡ ταπείνωση, τό κατά Θεό πένθος, ἡ ροή τῶν δακρύων, ἡ ἐκ τῆς συναισθήσεως τῆς ἁμαρτίας ψυχική συντριβή, λειτουργοῦν ὡς φάρμακο σωτηρίας καὶ ἀποτελοῦν ὁδούς μετανοίας διά τῶν ὁποίων ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νά φθάσει στήν ἄφεση τῶν ἁμαρτιῶν του.

Ὁ Χρυσόστομος λέγει ὅτι τήν μετάνοια αὐτή δέν τήν προσφέρομε ἐμεῖς στόν Θεό, ἀλλά Αὐτός τήν χορηγεῖ σ' ἐμᾶς. «Οὐ γάρ ἡμεῖς αὐτῷ ταύτην προσφέρομεν, ἀλλά αὐτός ταύτην ἐχορήγησεν»[35]. Δῶρο λοιπόν τοῦ Θεοῦ στόν ἄνθρωπο εἶναι ἡ μετάνοια, ἡ ὁποία καθαρίζει ὅλες τίς ἁμαρτίες του.

Ἡ μετάνοια πρέπει νά εἶναι εἰλικρινής καὶ ἐλεύθερη. Ἐπίσης ὁλόψυχη ἀφοῦ ἁμαρτάνομε μέ ὅλες τίς δυνάμεις τῆς ψυχῆς. Ἐάν ἡ μετάνοια εἶναι εἰλικρινής, ἡ ἄφεση ἐπέρχεται ἀμέσως. Ὁ Χρυσόστομος λέγει: «Ὁ Θεός γρήγορα ἐνεργεῖ ὅταν πρόκειται νά σώσει καὶ ἀργά ὅταν πρόκειται νά τιμωρήσει». Ὡς παράδειγμα δέ εἰλικρινοῦς μετανοίας ὁ Ματθαῖος χρησιμοποιεῖ τήν πόρνη ἐκείνη γυναῖκα τοῦ Εὐαγγελίου, πού μέ τήν ἐσωτερική συντριβή καὶ τίς ἐξωτερικές ἐκδηλώσεις ἔγινε «παρθένων σεμνοτέρα» καὶ αὐτό «ἐπειδή γάρ διεθερμάνθη τῇ μετανοίᾳ, ἐξεβακχεύθη λοιπόν τῷ περί τόν Χριστόν πόθῳ, τάς τρίχας λύουσα καὶ τούς ἁγίους βρέχουσα πόδας τοῖς δάκρυσι, καὶ ταῖς ἰδίαις αὐτούς ἀπομάσσουσα κόμαις, καὶ τό μύρον κενοῦσα· καὶ ταῦτα μέν ἅπαντα ἔξωθεν ἐγένετο· τά δέ ἐν τῇ διανοίᾳ τελούμενα πολλῷ τούτων θερμότερα ἦν, ἅ μόνος αὐτός ἔβλεπεν ὁ Θεός»[36].

Ὁ ἅγιος Ἰσαάκ ὁ Σύρος διακρίνει τρεῖς βαθμίδες στήν ὁδό τῆς μετά τοῦ Θεοῦ ἑνώσεως: Τήν μετάνοια, τήν κάθαρση καὶ τήν τελείωση, δηλαδή τήν ἀλλαγή τῆς θελήσεως, τήν ἀπελευθέρωση ἀπό τά πάθη καὶ τήν ἀπόκτηση τῆς τελείας ἀγάπης, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τό πλήρωμα τῆς χάριτος. Τό ὅτι ἡ μετάνοια εἶναι ἡ ἀρχή τῆς ὁδοῦ αὐτῆς, «ἡ θύρα τῆς χάριτος», αὐτό δέν σημαίνει ὅτι ἀποτελεῖ μιά στιγμή μεταβατική, μιά προσωρινή βαθμίδα, ἀλλά πρέπει νά ἀποτελεῖ μιά μόνιμη κατάσταση γιά ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ποθοῦν καὶ προσδοκοῦν τήν μετά τοῦ Θεοῦ ἕνωσή τους.

6. Η ΚΑΤΑΝΥΞΗ

Κατάνυξη στήν κύρια ἔννοιά της σημαίνει προσήλωση ὁλοκλήρου τοῦ ἐγώ στό θεῖον καὶ ἐξάρτησή του ἐκ τοῦ θελήματός του. Ὁ βαθμός καὶ ἡ μορφή τῆς κατανύξεως δύναται νά ποικίλλει, ἀλλά αὐτό δέν σημαίνει καὶ ταύτιση τοῦ ἐπί μέρους μετά τοῦ καθόλου[37].

35. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Περί μετανοίας, 24,2, PG 53,209.
36. Ματθ. ὁμ. 6,5, PG 57,69.
37. ΘΗΕ, τ. 7, σ. 446.

Ἡ κατάνυξη εἶναι συνδεδεμένη ἀναποσπάστως μὲ τὴν μετάνοια καὶ τὴν ἐξ αὐτῆς ροὴ τῶν δακρύων[38]. Οἱ νηπτικοὶ Πατέρες δίδουν μεγάλη σημασία σ' αὐτήν, γιατὶ τὴν θεωροῦν ἀπαραίτητη γιὰ τὴν συντήρηση τῆς ψυχῆς, ὅπως ἀκριβῶς θεωρεῖται ἀπαραίτητο τὸ νερὸ γιὰ τὴν συντήρηση τοῦ σώματος.

Ὁ ἅγιος Συμεὼν ὁ νέος Θεολόγος ὁμολογεῖ ὅτι ἡ κατάνυξη εἶναι καρπὸς πολλῶν ἀρετῶν. Θεωρεῖ δὲ αὐτὴ τόσο ἀπαραίτητη στὴν διαδικασία οἰκοδομῆς τῶν ἀρετῶν, ὥστε νὰ μὴν μπορεῖ νὰ ἐννοήσει αὐτὲς ἄνευ κατανύξεως. Ἡ κατάνυξη παρομοιάζεται ἀπ' αὐτὸν μὲ τὸ νερὸ καὶ τὴν φωτιά. Μὲ νερὸ μὲ τὸ ὁποῖο πλένεται κάθε ρύπος καὶ βρωμιὰ τῆς λερωμένης ψυχῆς μας. Μὲ νερὸ στὸ ὁποῖο βαπτίζεται ἐκ νέου ἡ ψυχὴ καὶ δέχεται τὸν φωτισμὸ τοῦ προσώπου τοῦ Κυρίου. Μὲ φωτιὰ δὲ ποὺ θερμαίνει καὶ φωτίζει τὴν ψυχὴ καὶ κατακαίει σὰν ἀγκάθια τὰ πάθη[39].

Ὁ Νικήτας Στηθᾶτος ὡς πρὸς τὴν διαφορετικότητα τῆς πηγῆς τῶν δακρύων τῆς κατανύξεως λέγει: «Τὸ μὲν δάκρυ ἔρχεται ἀπὸ μεταμέλεια τῶν τρόπων τῆς ζωῆς μας καὶ ἀπὸ τὴν μνήμη τῶν παλαιῶν πτώσεων τῆς ψυχῆς μας. Ἐνῶ ἡ κατάνυξις κατέρχεται ἄνωθεν ἀπὸ τὴν θεία δροσιὰ τοῦ πνεύματος πάνω στὴν ψυχὴ μὲ σκοπὸ τὴν παρηγοριὰ καὶ τὴν ἀναψυχή της». Διακρίνει ὁ ὅσιος Πατὴρ δύο εἴδη δακρύων, τὰ ὁποῖα ὅμως δὲν εἶναι ἀνεξάρτητα μεταξύ τους, ἀλλὰ δύο διαφορετικὰ στάδια τῶν αὐτῶν δακρύων. Τὰ μὲν πρῶτα δάκρυα εἶναι δάκρυα τὰ ὁποῖα προκαλοῦνται ἐκ πόνου ψυχῆς, ἐνῶ τὰ δεύτερα εἶναι δάκρυα τὰ ὁποῖα προέρχονται ἀπὸ θεία κατάνυξη (Κεφάλαια πρακτικὰ 1, 70).

Προϋπόθεση καὶ καρπὸς τῆς κατανύξεως εἶναι ἡ ταπείνωση. Τὴν κατάνυξη γεννᾶ ἡ ταπεινοφροσύνη καὶ τὴν ταπεινοφροσύνη ἡ κατάνυξη διὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Ἡ κατάνυξη εἶναι ἐπίσης συνδεδεμένη μὲ τὸ πένθος γιὰ τὶς ἁμαρτίες μας. Τὸ «χαροποιὸν πένθος» καθὼς λέγεται, καὶ τὰ δάκρυα ποὺ ἀναβλύζουν μὲ πολὺ πόνο, ἔρχονται συνήθως ἀπὸ ἀγῶνα νηστείας, ἀγρυπνίας καὶ προσευχῆς.

Ἡ κατάνυξη ἔχει διάφορες μορφές. Μπορεῖ νὰ εἶναι κατάνυξη μετανοίας καὶ πένθους, ὁπότε λέγεται πενθική. Μπορεῖ νὰ εἶναι κατάνυξη ἀγάπης καὶ θείου ἔρωτος, ὁπότε λέγεται ἐρωτική. Ὑπάρχει κατάνυξη εὐχαριστιακὴ καὶ δοξολογική. Ὑπάρχει κατάνυξη χαροποιὸς καὶ εὐφρόσυνος[40].

Ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακας τολμᾶ νὰ χαρακτηρίσει τὰ δάκρυα μετανοίας καὶ κατανύξεως βάπτισμα καὶ μάλιστα «μεῖζον» τοῦ Βαπτίσματος[41].

Ὡς καρπὸ τῆς μετανοίας ἀπολαμβάνομε ἀφενὸς μὲν τὴν διηνεκῆ κατάνυξη καὶ τὴν γέννηση τῶν χαροποιῶν δακρύων μὲ τὰ ὁποῖα καὶ ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐπέρχεται ἡ κάθαρση τῆς καρδίας καὶ ἡ ἐπίγνωση τῶν μυστηρίων τοῦ Θεοῦ. Ἀφετέρου δὲ τὴν

38. Ἰωάννου Σιναΐτου, Λόγος Ζ, Περὶ χαροποιοῦ πένθους.
39. Χαρ. Σωτηροπούλου, Οἱ Νηπτικοὶ Πατέρες περὶ τῆς κατὰ Χριστὸν τελειώσεως τοῦ ἀνθρώπου, Ἀθῆναι 2004, σ. 89.
40. Νικ. Ζέρβη, ὅ.π., σσ. 70-78.
41. Ἰωάννου Σιναΐτου, Λόγος Ζ΄, Περὶ χαροποιοῦ πένθους.

δυνατότητα ὁμιλίας γιά τά θεῖα καί τά ἀνθρώπινα πράγματα καί τήν οἰκειοποίηση τῆς δυνάμεως τῶν λόγων[42].

7. Η ΠΡΑΟΤΗΤΑ

Ἡ πραότητα εἶναι ὁ ἀκρογωνιαῖος λίθος τῆς χριστοκεντρικῆς μας οἰκοδομῆς. Ὁ πρᾶος τηρεῖ τίς ἐντολές τοῦ Θεοῦ καί αὐτός πού τηρεῖ τίς ἐντολές τοῦ Θεοῦ καθαίρεται ἀπό τήν ἁμαρτία.

Ἡ πραότητα εἶναι μία ἀμετάπτωτη κατάσταση τοῦ νοῦ πού εἶναι ἐντελῶς ἀνεπηρέαστη τόσο ἀπό τίς τιμές, ὅσο καί ἀπό τίς περιφρονήσεις. Πραότητα σημαίνει νά προσεύχεσαι θερμῶς γιά τόν πλησίον σου χωρίς νά ἐνοχλεῖσαι καθόλου ἀπό τήν εἰς βάρος σου ἐχθρική συμπεριφορά του καί ἀπό τίς ταραχές πού σοῦ προξενεῖ. Ἡ πραότητα εἶναι βράχος ἐπάνω στόν ὁποῖο διαλύονται ὅλα τά κύματα τῆς ἀφρισμένης θάλασσας τά ὁποῖα τήν κτυποῦν.

Ἡ πραότητα εἶναι τό στήριγμα τῆς ὑπομονῆς, ἡ μητέρα τῆς ἀγάπης, ἡ προϋπόθεση τῆς διακρίσεως, τό θεμέλιο τῆς νήψεως, διότι «διδάσκει Κύριος πραεῖς ὁδούς αὐτοῦ»[43]. Εἶναι πρόξενος τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν, τό θάρρος τῆς προσευχῆς, ἡ περιοχή τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, διότι ὁ Κύριος λέγει: «Ἐπί τίνα ἐπιβλέψω, ἀλλ' ἤ ἐπί τόν πρᾶον καί ἡσύχιον;»[44].

Ἡ πραότητα εἶναι συνεργός στήν ὑπακοή, ὁδηγός στήν ἀδελφοσύνη, χαλινός τοῦ ἐκνευρισμοῦ, ἀνάχωμα τοῦ θυμοῦ, ἀσπίδα κατά τῆς πικρᾶς ὀργῆς.

Στίς καρδιές τῶν πράων θά ἀναπαύεται ὁ Κύριος, ἐνῶ ἡ ταραχώδης ψυχή εἶναι καθέδρα τοῦ διαβόλου «οἱ πραεῖς κληρονομήσουσι γῆν»[45], ἐνῶ οἱ ὀργίλοι καί θυμώδεις θά ἐξορισθοῦν ἀπό τήν γῆ τους.

Ἡ πραεία ψυχή εἶναι θρόνος τῆς ἁπλότητας, ἐνῶ ὁ νοῦς τοῦ ὀργίλου δημιουργός τῆς πονηρίας. Ἡ ἡπία ψυχή θά δεχθεῖ μέσα της τούς λόγους τῆς σοφίας ἐφ' ὅσον «ὁδηγήσει Κύριος πραεῖς ἐν κρίσει»[46]. Ἡ εὐθεία ψυχή συζεῖ μέ τήν ταπείνωση, ἐνῶ ἡ πονηρή εἶναι ὑπηρέτρια τῆς ὑπερηφανείας. Οἱ ψυχές τῶν πράων θά γεμίσουν ἀπό γνώση καί σύνεση, ἐνῶ ὁ νοῦς τοῦ θυμώδους συγκατοικεῖ μέ τό σκοτάδι καί τήν ἄγνοια[47].

8. Η ΝΗΨΗ

Ἡ νήψη εἶναι μέθοδος πνευματική πού συντελεῖ στήν ἀπαλλαγή τοῦ ἀνθρώπου ἀπό ἐμπαθεῖς λογισμούς· στήν καταπολέμηση δηλαδή τῶν παθῶν του. Στήν Πα-

42. Συμεών, Θεολογικός 1, 297 – 304, σ. 118.
43. Ψαλμ. 24,9.
44. Πρβλ. Ἡσ. 66,2.
45. Ματθ. 5,5.
46. Ψαλμ. 24,9.
47. Ἰωάννου Σιναΐτου, ὅ.π., σσ. 258-259.

τερική Θεολογία γίνεται συχνά λόγος περί νήψεως ὡς μέσου πνευματικῆς τελειώσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ λέξη νήψη καθίσταται πλέον τεχνικός ὅρος· ὡς συνώνυμα δέ τοῦ ὅρου αὐτοῦ χρησιμοποιοῦνται οἱ λέξεις «προσοχή», «φυλακή καρδίας» κ.ἄ.[48].

Ἡ νήψη δέν ἀποτελεῖ ἐπί μέρους ἀρετή τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, ἀλλά γενικότερα πνευματική προσπάθεια, ἡ ὁποία συνδέεται μετά τοῦ ὅλου ἔργου τῆς κατά Χριστόν τελειώσεως τοῦ ἀνθρώπου καί διαρκεῖ καθ' ὅλο τό διάστημα τῆς ζωῆς του. «Νῆψις ἐστι ὁδός πάσης ἀρετῆς καί ἐντολῆς Θεοῦ»[49].

Διά τῆς νήψεως ἐπιδιώκεται κατ' ἀρχήν ἡ κάθαρση ἀπό «ἐμπαθῶν νοημάτων καί λόγων καί πονηρῶν ἔργων». Ἡ κάθαρση αὐτή ἀποτελεῖ ἀπαραίτητη προϋπόθεση προκειμένου νά ὁδηγηθεῖ ὁ ἄνθρωπος στήν γνώση τοῦ Θεοῦ καί τοῦ θελήματός του.

Ὁ Γρηγόριος Νύσσης παρατηρεῖ ὅτι, ὅταν ὁ ἀνθρώπινος νοῦς καθαρθεῖ ἀπό κάθε κακία ἀπό κάθε πάθος καί μολυσμό, γίνεται ἱκανός νά γνωρίσει πράγματα ἄγνωστα σ' αὐτούς πού δέν ἔχουν καθαρθεῖ[50]. Γνωρίζοντας ἔτσι ὁ ἄνθρωπος καλύτερα τόν Θεό κατανοεῖ καί ἐφαρμόζει πληρέστερα τό θέλημά του[51].

Ὁ Κύριος πού ὑπέδειξε πρῶτος τήν νήψη τήν συνεδύασε μέ τήν προσευχή. «Γρηγορεῖτε καί προσεύχεσθε, ἵνα μή εἰσέλθετε εἰς πειρασμόν». Δημιουργός τῆς ἐμπαθοῦς καταστάσεως εἶναι ὁ διάβολος. Οἱ αἰσθήσεις εἶναι ἡ θύρα ἀπό τήν ὁποία μπαίνουν στήν ψυχή τά πάθη. Ὁ διάβολος βρίσκει μέσῳ τῶν αἰσθήσεων εἴσοδο στόν νοῦ. Ἀφοῦ προκάλεσε τήν πτώση καί τήν ἀπομάκρυνση τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τόν Θεό, δημιούργησε τήν ἐμπαθῆ κατάσταση στόν ἄνθρωπο. Ἡ κατάσταση αὐτή τοῦ πεσμένου ἀνθρώπου, εἶναι κατάσταση παρά φύση.

Ἡ πορεία «ἐκ τοῦ παρά φύσιν εἰς τό κατά φύσιν, καί ἐκ τοῦ διαβόλου πρός τόν Θεόν ἐπάνοδος» εἶναι ἡ μετάνοια, ὅπως λέγει ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός. Ὁ ἄνθρωπος ὁ βαπτισμένος στήν ἁγία κολυμβήθρα τῶν δακρύων τῆς μετανοίας ἐνεργεῖται ἀπό τήν θεία ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος[52].

Ἡ νήψη ὡς γενικότερη προσπάθεια καθάρσεως τοῦ παθητικοῦ τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς καί ὡς εἰδικότερα διαρκής ἐπαγρύπνηση ἐπί τῶν λογισμῶν ἀποτελεῖ τήν «πρᾶξιν» ἤ γιά νά χρησιμοποιήσομε τόν ὅρο τοῦ Εὐαγρίου Ποντικοῦ τήν «πρακτικήν», τουτέστιν τήν μέθοδο πνευματικῆς καθάρσεως τοῦ ἀνθρώπου[53].

48. Βλ. I. Hausherr, La Méthode d' oraison hésychaste, σ. 161.
49. Φιλοκαλία Ἱερῶν νηπτικῶν, Α΄ Ἀθῆναι 1957, σ. 141· PG 93, 1480 D - 1481 A.
50. Εἰς Μακαρισμούς 6, PG 44, 1272 C.
51. Βλ. Γεωργ. Μαντζαρίδη, ΘΗΕ, τ. 9, σσ. 471-472.
52. Νικ. Ζέρβη, ὅ.π., σσ. 33-34.
53. Βλ. Κεφ. Πρακτικά 50, PG 40, 1233[A].

9. Η ΑΠΑΘΕΙΑ

Κατά τούς νηπτικούς θεολόγους ἀπάθεια εἶναι ἡ μεταστροφή τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τά πονηρά πάθη στήν κατά Θεό ἕξη. Τόν ὅρο δανείστηκε ἡ χριστιανική γραμματεία ἀπό τήν στωϊκή φιλοσοφία. Ἔδωσε ὅμως σ' αὐτόν νέο περιεχόμενο. Στούς στωϊκούς σημαίνει τήν ἀπόλυτη ψυχική ἀπραξία τῆς ψυχῆς πού πραγματοποιεῖται μέ τήν ἀπόλυτη ὑποταγή τῶν κινήσεων τοῦ παθητικοῦ τῆς ψυχῆς στόν ὀρθό λόγο.

Κατά τήν πατερική διδασκαλία δέν εἶναι κακό κανένα φυσικό στοιχεῖο τοῦ ἀνθρώπου, διότι ἔχει ὡς αἰτία τόν Θεό, ὁ ὁποῖος δέν εἶναι οὔτε δημιουργός οὔτε αἴτιος τοῦ κακοῦ. Ἡ ἁμαρτία ἀποτελεῖ παρά φύση ἐκτροπή τῶν φυσικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου. Ἐφόσον λοιπόν αὐτός δέν ἔχει ἀρνητικά στοιχεῖα ἐντός τῆς ὑπάρξεώς του δέν ὑφίσταται θέμα νεκρώσεως ἤ ἐκριζώσεως ψυχικῶν δυνάμεών του, ἀλλά μεταστροφῆς καί ἐπαναφορᾶς τους στόν ὀρθό προσανατολισμό.

Ἡ ἀπάθεια κατά τήν ὀρθόδοξη παράδοση ἀποτελεῖ τό θεῖο ἐκεῖνο «πάθος» τό ὁποῖο ἐξαφανίζει τό πάθος τῆς σάρκας καί τό ἀντικαθιστᾶ μέ τόν θησαυρό τῶν ἀρετῶν. Ἔτσι ὁ Διάδοχος Φωτικῆς ὁμιλεῖ περί «πυρός ἀπαθείας» καί λέγει ὅτι «ἀπάθεια ἐστιν οὐ τό μή πολεμεῖσθαι ὑπό τῶν δαιμόνων, ἐπεί ἄρα ὀφείλομεν ἐξεληλυθέναι, κατά τόν Ἀπόστολον, ἐκ τοῦ κόσμου, ἀλλά τό πολεμουμένους ὑπ' αὐτῶν ἀπολεμήτους μένειν»[54]. Ἡ ἀπάθεια δηλαδή δέν εἶναι μία παθητική ἀλλά δυναμική καί ἐνεργητική κατάσταση τῆς ἀπελευθερωμένης ἀπό τά πάθη ψυχῆς. Ἀποτελεῖ ἀντίσταση κατά τῶν πειρασμῶν καί ὁδηγεῖ στήν καθαρότητα τῆς ψυχῆς.

Κατά τόν Ἰωάννη τόν Σιναΐτη «ἡ ἀπάθεια τάς ἀρετάς κόσμον ἔχει, ἀπαθής δέ ψυχή εἶναι ἡ οὕτω πιωθεῖσα ταῖς ἀρεταῖς, ὡς οἱ ἐμπαθεῖς ταῖς ἡδοναῖς»[55].

ἡ ἀποκατάσταση τῆς ψυχῆς στήν κατά φύση ἕξη της εἶναι τό ψυχολογικό ἰδεῶδες στό ὁποῖο ἀπέβλεπαν οἱ νηπτικοί πατέρες πού ἀσκοῦσαν τήν νήψη καί ἐπεδίωκαν τήν ἀπάθεια. Στήν ὑγιᾶ ἀνθρώπινη ψυχή τό θυμοειδές καί τό ἐπιθυμητικό τά ὁποῖα συνιστοῦν τό παθητικό μέρος της, πρέπει νά ὑποτάσσονται στό λογιστικό. Ὅταν αὐτό δέν γίνεται, δημιουργεῖται ψυχική ἀναταραχή καί προκαλοῦνται τά πάθη. Πρός καταπολέμησή τους καί ἀποκατάσταση τῆς ψυχικῆς ἁρμονίας ἀπαιτεῖται ἡ ἐπαναφορά τῆς ἡγεμονίας τοῦ νοῦ στήν ψυχή τοῦ ἀνθρώπου. Γιά τόν λόγο αὐτό τέλειος ἄνθρωπος, δηλαδή ἀπαθής, δέν εἶναι αὐτός πού ἔχει νεκρώσει τό παθητικό τῆς ψυχῆς, διότι αὐτός «καί πρός τάς θείας ἕξεις καί σχέσεις καί διαθέσεις ἔσται ἀκίνητός τε καί ἀνενέργητος, ἀλλ᾽ ὁ τοῦθ' ὑποτάξας, ὥστε διά τοῦ πείθεσθαι τῷ νῷ, φύσει λαχόντι τήν ἡγεμονίαν, πρός Θεοῦ ἀγόμενον ᾗ δέον, ἀνατείνεσθαι διά τῆς ἀδιαλείπτου μνήμης τοῦ Θεοῦ πρός τόν Θεόν καί

54. Κεφ. Γνωστικά 17, ἐκδ. Weis- Liebetsdorf, σ. 22.
55. Κλῖμαξ 29, PG 88, 1148 Β΄, 1149 Α΄.

δι' αὐτῆς εἰς ἕξιν ἀφικνεῖσθαι τῆς θείας διαθέσεως καὶ εἰς ἀρίστην ἕξιν προβιβάζειν ταύτην»[56].

Συνεπῶς, ἡ «μυστικὴ» ζωὴ τῆς ἀπάθειας καὶ τῆς ἡσυχίας σὲ συνδυασμὸ μὲ ἔντονη δραστηριότητα γιὰ τὴν ἀπόκτηση ἀρετῶν καὶ πνευματικοῦ βάθους, εἶναι δύο πόλοι τῆς ὀρθόδοξης πνευματικότητας ποὺ ὁδηγοῦν στὴν τελείωση καὶ τὴν θεώση. Ὁ Ὠριγένης εἶχε πεῖ, «ὁ ποιῶν τὸν νόμον ἀπάθειαν κτᾶται καὶ γνῶσιν»[57] ὁδηγώντας τὰ πράγματα σὲ μιὰ σύνθεση. Καὶ ὁ Ἰωάννης ὁ Σιναΐτης ἐκθειάζει τὴν ἀπάθεια, τὴν κατανοεῖ ὅμως στὴν δυναμικὴ τῆς ζωῆς. Λέγει, ὅτι ἡ ἀπάθεια εἶναι κατ' οὐσίαν «ἡ τελεία τῶν τελείων ἀτελεύτητος τελειότης»[58].

Ὁ δυναμισμὸς αὐτῆς τῆς ἀπάθειας στὸν πνευματικὸ ἀγῶνα μᾶς δίνει τὴν δυνατότητα νὰ κατανοήσομε καὶ τὸν ἐσχατολογικὸ δυναμισμὸ τῆς θεώσεως ποὺ ἐμπεριέχεται σὲ κάθε πράξη τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, γιατὶ ἡ θέωση δὲν εἶναι ἕνα ἔκτακτο γεγονός, ἀλλὰ κοπιώδης καθημερινὴ προσπάθεια. Ἡ ἀπάθεια ποὺ βιώνει ὁ ἄνθρωπος μέσα στὸν παρὸν εἶναι καὶ ἕνα εἶδος «προεικονίσεως» τῆς ἐσχατολογικῆς τελειότητας[59], ἀλλὰ καὶ πρόγευση τῆς μελλοντικῆς πληρότητας τῆς θεώσεως· «ὁ ἐν ἡμῖν ἐγκεκρυμμένος τῆς ἀπαθείας παράδεισος, εἰκών ἐστι τοῦ μέλλοντος τοὺς δικαίους ὑποδέχεσθαι»[60]. Μερικὲς δὲ φορὲς εἶναι τόσο μεγάλη ἡ ἔμφαση στὴν ὑπόθεση τῆς ἀπάθειας, ὥστε καὶ νὰ ταυτίζεται σχεδὸν μὲ τὴν ἐσχατολογικὴ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Ὁ Εὐάγριος Ποντικὸς θεωρεῖ τὴν «ἀπάθεια ψυχῆς» ὡς βίωση μέσα στὸ παρὸν τῆς «Βασιλείας Οὐρανῶν», γι' αὐτὸ καὶ τονίζει ὅτι πάντοτε συνοδεύεται καὶ μετὰ τῆς οὐσιαστικῆς καὶ θεοποιοῦ «γνώσεως τῶν ὄντων»[61].

Ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Σιναΐτης θεωρεῖ τὴν «θεομίμητον ἀπάθειαν» ὡς τὸν ἐπίγειο οὐρανὸ καὶ ἀνάσταση τῆς ψυχῆς πρὸ τῆς κοινῆς ἀναστάσεως. Τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ λέγει ἔχει βεβαίως ὡς ὡραιότητα τοὺς ἀστέρες, ἀλλὰ ἡ ἀπάθεια ἔχει ὡς στολισμὸ τὶς ἀρετές. Ἡ ἀπάθεια δὲν εἶναι τίποτα ἄλλο παρὰ «ἐγκάρδιος οὐρανὸς τοῦ νοός», ὁ ὁποῖος λογαριάζει γιὰ παιγνίδια τὶς πανουργίες τῶν δαιμόνων.

Ἀπαθὴς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἀφθαρτοποίησε τὴν σάρκα του, ἀνύψωσε τὸν νοῦ του πάνω ἀπὸ τὴν ὁρατὴ κτίση καὶ ὑπέταξε σ' αὐτὸν ὅλες τὶς αἰσθήσεις ὑπηρετώντας τὸν Κύριο μὲ ζῆλο ὑπεranθρώπινο. Μερικοὶ πάλι, συνεχίζει ὁ ἅγιος, ὁρίζουν τὴν ἀπάθεια ὡς ἀνάσταση ψυχῆς πρὶν ἀπὸ τὴν ἀνάσταση τοῦ σώματος. Καὶ ἄλλοι ὡς τελεία ἐπίγνωση τοῦ Θεοῦ, δεύτερη κατὰ σειρά, μετὰ τὴν ἐπίγνωση ποὺ ἔχουν οἱ ἄγγελοι.

Τόσο πολὺ αὐτὴ λοιπὸν ἡ ἀπάθεια, «ἡ τελεία τῶν τελείων ἀτελεύτητος τελειό-

56. Γρηγορίου Παλαμᾶ, Ὑπὲρ ἡσυχαζόντων 2, 2, 19· ἔκδ. Π. Χρήστου, Α΄, σ. 527. Βλ. Γεωργ. Μαντζαρίδη ΘΗΕ, τ.9, σσ. 472-474.
57. Ὠριγένους, Εἰς Παροιμ. Σολομ. 28 (PG 17,244 A).
58. Ἰωάννου Σιναΐτου, Κλῖμαξ, λόγος 29 (PG 88, 1148 C).
59. Μ. Καρδαμάκη, Ὀρθόδοξος Πνευματικότης, σ. 183.
60. Ἠλία ὁσίου τοῦ πρεσβυτέρου, Ἀνθολόγιον, γνωμικὸν στὴ Φιλοκαλία, τ. Β΄, σ. 301.
61. Εὐαγρίου Ποντικοῦ, Κεφάλαια Πρακτικά, 3 (PG 40, 1221 D).

της» ἁγιάζει τόν νοῦν καί τόν ἁρπάζει ἀπό τά ὑλικά ὥστε τό περισσότερο μέρος τῆς ἐπιγείου ζωῆς του, μετά τήν ἄφιξή του βεβαίως στό οὐράνιο λιμάνι τῆς ἡσυχίας, τό ζεῖ κανείς σάν νά εὑρίσκεται στόν οὐρανό, καί ἀνυψώνεται ἐκστατικῶς στίς οὐράνιες θεωρίες· πρᾶγμα γιά τό ὁποῖο ὁμιλεῖ κάπου ὁ ψαλμωδός πού τό εἶχε γευθεῖ: «Ὅτι τοῦ Θεοῦ οἱ κραταιοί, τῆς γῆς σφόδρα ἐπήρθησαν»[62].

Ὑπάρχει ὁ ἀπαθής, ἀλλά ὑπάρχει καί ὁ ἀπαθέστερος ἀπό τόν ἀπαθῆ. Ὁ πρῶτος ἀποστρέφεται μέ ὑπερβολικό μῖσος τό κακό, ἐνῶ ὁ δεύτερος εἶναι ἄπληστος στόν πλοῦτο τῶν ἀρετῶν. καί ἡ ἀγνεία ἀπάθεια ὀνομάζεται, καί πολύ φυσικά, διότι εἶναι ὁ πρόλογος τῆς κοινῆς ἀναστάσεως καί τῆς ἀφθαρτοποιήσεως τῶν φθαρτῶν[63].

62. Ψαλμ. 46,10.
63. Ἰωάννου Σιναΐτου, Κλῖμαξ, ἔκδ. Ἱερᾶς Μονῆς τοῦ Παρακλήτου, σσ. 368-369.

ΚΒ΄. ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΗΣ ΑΣΚΗΣΕΩΣ ΣΤΗΝ ΠΟΡΕΙΑ ΘΕΩΣΕΩΣ

1. Η ΠΡΟΣΕΥΧΗ

Τά στοιχεῖα αὐτά εἶναι ἡ ἀνάγνωση τῆς Ἁγίας Γραφῆς καί ἡ προσευχή, ὅπως προαναφέρθηκε. Τήν ἀξία καί τήν σημασία τῆς προσευχῆς ἐξαίρουν ὅλοι οἱ Πατέρες. Ὁ Ὅσιος Νεῖλος μιλώντας γιά τόν πραγματικό θεολόγο λέγει: «Εἶ θεολόγος εἶ, προσεύξῃ ἀληθῶς· καί εἰ ἀληθῶς προσεύχῃ θεολόγος εἶ».

Προσευχή δηλαδή ταπεινώσεως, ὅπως τοῦ Τελώνου, μέ συγκέντρωση ἤ συνέλιξη τοῦ διασκορπισμένου στίς βιοτικές μέριμνες νοῦ. Ἡ δακρύρροος προσευχή φέρνει καρπό πνευματικό. Κάμπτει τό θεῖο ἔλεος καί κάνει τόν Κύριο νά ἐπιβλέψει μέ θεία στοργή στήν ψυχή μας, διότι «οἱ σπείροντες ἐν δάκρυσιν ἐν ἀγαλλιάσει θεριοῦσιν». Αὐτή τήν προσευχή ὑποδεικνύει καί ὁ προφητάναξ Δαϋίδ: «Ἐκοπίασα ἐν τῷ στεναγμῷ μου. Λούσω καθ' ἑκάστην νύκτα τήν κλίνην μου, ἐν δάκρυσι τήν στρωμνήν μου βρέξω».

Κατά τήν διδασκαλία τοῦ Ἰησοῦ κανένα ἄλλο καθῆκον εἶναι τόσο μέγα ὅσο ἡ προσευχή. Γι' αὐτό καί κανένα ἄλλο καθῆκον συνιστᾶ στόν πιστό μέ τόση ἔμφαση μέ τήν ὁποία συνιστᾶ τήν καρτερική, τήν ταπεινόφρονα, τήν ἱκετευτική προσευχή τήν διαποτισμένη ἀπό τό πνεῦμα τῆς εὐγνωμοσύνης πρός τόν Θεό καί τῆς ἐν Θεῷ χαρᾶς.

Τό γεγονός ὅτι ὁ ἄνθρωπος μπορεῖ νά διαλέγεται μετά τοῦ Θεοῦ, εἶναι τρανοτάτη ἀπόδειξη τῆς πρός τόν Θεό ὁμοιότητός του καί τοῦ γεγονότος ὅτι εἶναι υἱός Θεοῦ κατά χάριν. Συνεπῶς ἡ προσευχή τοῦ χριστιανοῦ δέν εἶναι ἁπλῶς ἐξωτερική μίμηση τῆς προσευχῆς τοῦ Σωτῆρος. Εἶναι ἐσωτερική κοινωνία μετά τοῦ Χριστοῦ σταθερῶς ἀνανεουμένη σέ κάθε προσευχή καί σταθερῶς εἰσδύουσα στά βάθη τῆς ψυχῆς του. Εἶναι ἡ ἀληθής συμμετοχή στόν διάλογο μεταξύ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ καί τοῦ Θεοῦ Πατρός ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι, κατά τήν ἔννοια τήν ὁποία ἐκφράζουν οἱ λόγοι τοῦ Παύλου: «Τό γάρ τι προσευξόμεθα καθό δεῖ οὐκ οἴδαμεν, ἀλλά αὐτό τό Πνεῦμα ὑπερεντυχάνει ὑπέρ ἡμῶν στεναγμοῖς ἀλαλήτοις»[1], «εἰς τάς καρδίας ἡμῶν κρᾶζον, ἀββᾶ ὁ πατήρ»[2].

---

1. Ρωμ. 8,26.
2. Γαλ. 4,6.

2. Η ΕΚΣΤΑΣΗ

Ἡ προσευχή συνδέεται μέ τήν ἔκσταση, ἡ ὁποία συνίσταται στήν ἐγκατάλειψη τῶν αἰσθητῶν. Ἡ ἀνύψωση τοῦ νοῦ μέ τήν ἐγκατάλειψη τῶν κάτω, σημαίνει μετάβαση στήν τάξη τῶν ἀγγέλων.

Πρώτη μορφή ἐκστάσεως στόν Χριστιανισμό εἶναι ἡ ἀποκαλυπτική ἤ προφητική. Τό ὅραμα τοῦ Πέτρου περί τῶν τετραπόδων[3] καί ἡ ἀνάληψη τοῦ Παύλου μέχρι τρίτου οὐρανοῦ[4] εἶναι γεγονότα διά τῶν ὁποίων πραγματοποιεῖται ἡ ἀποκάλυψη σπουδαίων ἀληθειῶν τῆς πίστεως.

Ὁ Ἀπολογητής Ἀθηναγόρας ἑρμηνεύει τήν ἔκσταση τῶν προφητῶν, συνεπῶς καί τήν τῶν ἀποστόλων, κατά τήν ἔννοια τῆς πλήρους ἀφαιρέσεώς τους καί τῆς καταλήψεως ὑπό τοῦ Πνεύματος. Ὁ Παῦλος ἀναφερόμενος στήν δική του ἀνάληψη, δηλώνει ὅτι δέν εἶναι βέβαιος ἄν αὐτή ἔγινε μετά ἤ ἄνευ τοῦ σώματος. «Οἶδα ἄνθρωπον -πρό ἐτῶν δεκατεσσάρων- εἴτε ἐν σώματι οὐκ οἶδα, εἴτε ἐκτός τοῦ σώματος οὐκ οἶδα, ὁ Θεός οἶδεν - ἁρπαγέντα τόν τοιοῦτον ἄνθρωπον ἕως τρίτου οὐρανοῦ. Καί οἶδα τόν τοιοῦτον ἄνθρωπον εἰς τόν παράδεισον καί ἤκουσεν ἄρρητα ρήματα ἃ οὐκ ἐξόν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι»[5].

Ἄλλη μορφή εἶναι ἡ ἀποφατική ἔκσταση. Ὁ Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης ἐπεξηγεῖ τήν εἴσοδο στόν γνόφο τοῦ θεοῦ δι' ἐγκαταλείψεως τοῦ ὑλικοῦ κόσμου[6]. Τοποθετεῖ τόν Θεό σέ ἀκροτάτη κορυφή, στόν σιωπηλό γνόφο, ὁ ὁποῖος εἶναι συγχρόνως σκοτεινότατος ἀλλά καί ὑπέρφωτος. Τά ἀπόλυτα μυστήρια τῆς Θεολογίας εἶναι ἀνέφικτα καί ἀκατάληπτα, ὁ Θεός εἶναι «ὑπέρ οὐσίαν καί γνῶσιν»· διά νά τόν φθάσει δέ ὁ ἄνθρωπος, πρέπει νά ἐγκαταλείψει αἰσθήσεις καί νόηση. Ἡ ἔκσταση ὁδηγεῖ στήν ἀκτῖνα τοῦ θείου σκότους.

Ὡς κινητήριος παράγων τῆς Ἐκστάσεως τίθεται ὁ θεῖος ἔρως. «Ἔστι δέ καί ἐκστατικός ὁ θεῖος ἔρως οὐκ ἐῶν ἑαυτῶν εἶναι τούς ἐραστάς ἀλλά τῶν ἐρωμένων»[7]. Κατά τόν Γρηγόριο Νύσσης ὁ «μακάριος ἔρως» εἶναι ὁρμή συνημμένη στήν ἀνθρώπινη φύση καί φέρουσα τόν ἄνθρωπο πρός τά καλά, ἤτοι πρός τήν

3. Πράξ. 10, 9-17.
4. Β΄ Κορ. 12,2 κ. ἑξ.
5. Ὅ.π.
6. «Ἴθυνον ἡμᾶς ἐπί τήν τῶν μυστικῶν λογίων ὑπεράγνωστον καί ὑπερφυῆ καί ἀκροτάτην κορυφήν, ἔνθα τά ἁπλᾶ καί ἀπόλυτα καί ἄτρεπτα τῆς Θεολογίας μυστήρια κατά τήν ὑπέρφωτον ἐγκεκάλυπται τῆς κρυφιομύστου σιγῆς γνόφου, ἐν τῷ σκοτεινωτάτῳ τῶν ὑπερκάλων ἀγλαϊῶν ὑπερπληροῦντα τούς ἀνομμάτους νόας. Ἐμοί μέν ταῦτα ηὔχθω· σύ δέ, ὦ φίλε Τιμόθεε, τῇ περί τά μυστικά θεάματα συντόνῳ διατριβῇ καί τάς αἰσθήσεις ἀπόλειπε καί τάς νοεράς ἐνεργείας καί πάντα τά αἰσθητά καί νοητά, καί πάντα οὐκ ὄντα καί ὄντα, καί πρός τήν ἕνωσιν, ὡς ἐφικτόν, ἀγνώστως ἀνατάθητι τοῦ ὑπέρ πᾶσαν οὐσίαν καί γνῶσιν. Τῇ γάρ ἑαυτοῦ καί πάντων ἀσχέτῳ καί ἀπολύτῳ καθαρῶς ἐκστάσει πρός τήν ὑπερούσιον τοῦ θείου σκότους ἀκτῖνα, πάντα ἀφελῶν καί ἐκ πάντων ἀπολυθείς, ἀναχθήσῃ». Μυστική Θεολογία 1,1.
7. Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, Περί θείων ὀνομάτων 4,13.

θεία ἀγάπη καὶ τὴν θεία Βουλή[8]. Ἡ ὁρμὴ αὐτὴ κινεῖ πρὸς τὸν Θεὸ τοὺς ἀφοσιωμένους σ' αὐτόν, ὅπως θεολογοῦν καὶ ἄλλοι πολλοὶ καὶ κατ' ἐξοχὴν ὁ Συμεὼν ὁ Νέος Θεολόγος, ὁ ὁποῖος συνέθεσε καὶ τοὺς θείων ἐρώτων Ὕμνους[9].

Στὴν Πατερικὴ Θεολογία εὑρίσκομε τὴν πνευματικὴ ἔκσταση, ἡ ὁποία ἐκδηλώνεται κυρίως κατὰ τὴν προσευχή. Ὁ μὲν Εὐάγριος ὁ Ποντικὸς ὁρίζει τὴν προσευχὴ ὡς «κατάστασιν νοὸς μόνον ὑπὸ τοῦ τῆς Ἁγίας Τριάδος φωτὸς δι' ἐκστάσεως τεμνομένην». Ὁ δὲ Ἰσαὰκ ὁ Σύρος ὁρίζει ὡς ὑπέρτατο βαθμὸ τῆς προσευχῆς τὴν ἔκσταση, διὰ τῆς ὁποίας φθάνει εἰς τὰ ἀκατάληπτα.

Τὴν ἐμπειρία τῆς ἐκστάσεως περιγράφει ὁ ἅγιος Συμεὼν ὅπως τὴν ἔζησε στην περίοδο τῆς ἐφηβείας του ὡς ἕνα εἶδος θρησκευτικῆς ἀφυπνίσεως. Ἐνῶ βρισκόταν μέσα στὸ «ἄνωθεν φῶς» καὶ ἐνεργούμενος ἀπὸ αὐτὸ εἶδε «εἶδος φωτεινοτάτης νεφέλης ἀμόρφου τε καὶ ἀσχηματίστου καὶ πλήρους ἀρρήτου δόξης Θεοῦ εἰς τὸ ὕψος τοῦ οὐρανοῦ»[10].

Ἡ μετάβαση ἀπὸ τὴν ἐμπειρία τῆς ἐκστάσεως στὴν ἐμπειρία τοῦ θείου Φωτὸς εἶναι μία διαβάθμιση ἀπὸ τὸν ἀπρόσωπο στὸν προσωπικὸ Θεό[11].

Γιὰ νὰ δεχθεῖ ὁ ἄνθρωπος ἔστω καὶ ἀκτῖνα θείας γνώσεως πρέπει νὰ ἐξέλθει ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ καὶ νοητά[12]. Ἡ ἔκσταση ἀποτελεῖ ἀρχικὸ ἀναβαθμὸ τῆς θεωρίας καὶ ὄχι ἀνωμαλίας της, ἐφόσον εἶναι ἔξοδος ἀπὸ τὸ πάθος καὶ τὸ ἐγώ, ἀπὸ τὴν ἀνομία καὶ ἀκαθαρσία, καὶ συνιστᾶ εἴσοδο στὴν κοινωνία μὲ τὸν Θεὸ καὶ τοὺς ἁγίους[13].

Ἡ ἔκσταση δὲν εἶναι τυπικὸ ἢ φανταστικὸ γεγονὸς τῆς μυστικῆς ζωῆς γιατὶ δὲν προηγεῖται αὐτῆς κάποια φανταστικὴ ζωή, ἀλλὰ ἕνας προσωπικὸς ρεαλισμὸς καὶ αὐξανόμενος ἀσκητισμὸς (μὲ νηστεία, παράταση στὴν προσευχὴ καὶ μελέτη μέχρι ἀλεκτοροφωνία)[14] ποὺ ἔχει τοὺς ἀνάλογους καρποὺς[15].

Ἡ ἔκσταση δὲν νοεῖται ὡς ἔξοδος τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὸ σῶμα, ἀλλὰ ὡς ἐπιστροφὴ τοῦ νοῦ στὴν καρδιά, ἤτοι ὡς ἔλευση τῆς ἀκτίστου ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ στὸν νοῦ, ἡ ὁποία ἀπὸ ἐκεῖ διαπορθμεύεται καὶ στὸ σῶμα. Αὐτὴ ἡ κατάσταση μπορεῖ νὰ ὀνομασθεῖ ἄκτιστη λατρεία ἡ δὲ περιγραφὴ τῆς κατανυκτικῆς αὐτῆς καταστάσεως γίνεται μὲ κτιστὲς λέξεις καὶ νοήματα[16].

Ἡ ἔκσταση εἶναι θεῖο δῶρο· προαπαιτεῖται ἡ ἐσωτερικὴ καθαρότητα τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ ἀπαλλαγή του ἀπὸ τὴν ὕλη καὶ τὰ πάθη. Ἡ ἔκσταση συνδέεται

8. Περὶ τοῦ κατὰ Θεὸν σκοποῦ, Jaeger VIII, 1, σ. 40.
9. Παν. Κ. Χρήστου, ΘΗΕ, τ.5, σσ. 533-538.
10. Κώστ. Γ. Μάνου, Ψυχολογία τοῦ ἐφήβου, ἐκδ. Γρηγόρη, Ἀθῆναι 1990, σ. 268.
11. Vladimir Lossky, Ἡ θέα τοῦ Θεοῦ, Θεσσαλονίκη 1973, σ. 193.
12. Ἁγίου Μαξίμου, Κεφάλαια διάφορα θεολογικὰ τε καὶ οἰκονομικά, ἑκατ. 5, Ο΄, PG 90, 1377 Α.
13. Στέλιου Ράμφου, Φιλόσοφος καὶ Θεῖος ἔρως, Ἀθῆναι 1989, σ. 287.
14. Φιλοκαλία τῶν Νηπτικῶν καὶ Ἀσκητικῶν, Συμεὼν ὁ Νέος Θεολόγος, ἐκδ. Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, 19 Α, 4, 29-35, σ. 42.
15. Σταμ. Πορτελάνου, ὅ.π., σσ. 363-364.
16. Ἱεροθέου (Μητρ.), Ἡσυχία & Θεολογία, ὅ.π., σ. 203.

-ὅπως προαναφέρθηκε- μέ τήν προσευχή. Εἶναι ἀδιάλειπτη μονολόγιστη νοερά προσευχή καί ἀέναος μνήμη. Δέν ταυτίζεται μέ τήν θέα ἤ θέωση, ἀλλά καταλήγει στήν θέωση. Αὐτός πού γιά πρώτη φορά βιώνει τήν ἔκσταση περιπίπτει σέ σκοτοδίνη, ὅπως ἔγινε μέ τούς τρεῖς κορυφαίους Ἀποστόλους στό ὄρος Θαβώρ.

Ἡ ἔκσταση εἶναι φαινόμενο παροδικό, γι' αὐτό συνδέεται μέ τήν ἔκπληξη καί τήν ἔλλαμψη, δηλαδή αἰφνίδιο θεῖο φωτισμό, ὁπότε ὁ μυστικός διατελεῖ πλέον μέ τήν καθαρά ἤ νοερά ἤ καρδιακή προσευχή «μακράν τοῦ κόσμου καί τῶν ἐν τῷ κόσμῳ». Τίποτα ἄλλο δέν σκέπτεται πλήν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τότε ἀνατέλλει στήν καρδιά του ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ[17].

Ἡ ἔκσταση ἀπό τήν εἴσοδο τοῦ Φωτός τοῦ Παναγίου Πνεύματος στόν ἄνθρωπο δημιουργεῖ τήν ἔκπληξη καί τόν φόβο, διότι εἶναι ἕνα ἀσυνήθιστο γεγονός «ὑπέρ φύσιν, ὑπέρ λόγον, ὑπέρ ἔννοιαν». Ἐπειδή εἶναι ἀσυνήθιστο γεγονός δέν ἀντιμετωπίζεται μέ τόν συνήθη τρόπο. «Ὁ μή φέρων τοῦτο (φῶς) ὁρᾶν» ὡς κάτι ἐξαιρετικό, ἀντιδρᾶ καί ἀνάλογα πίπτει πρηνής, κράζει καί βοᾶ, μέ συνεχῆ ροή δακρύων μέ τά ὁποῖα «καταψύχεται». Ἡ πρόοδος γιά περισσότερη ἔκχυση θείου Φωτός, πέρα ἀπό τήν στιγμιαία ἔκπληξη, ἐξαρτᾶται ἀπό τήν συνέχιση τοῦ πνευματικοῦ ἀγῶνα[18].

Ὁ ἐκστασιαζόμενος καταξιώνεται νά δεῖ τόν ποιητή καί Δεσπότη καί Κύριο τοῦ σύμπαντος, ἀποκτᾶ σύνεση καί δέν ἐπιθυμεῖ νά ἐπανέλθει σέ βιοτικές μέριμνες, πράγματα καί καταστάσεις πού φθείρονται τελείως ἤ παρέρχονται[19].

Ἡ ἔκσταση ἀφορᾶ τήν μυστική ζωή τοῦ πιστοῦ μέ τήν προϋπόθεση ὅτι ἡ ἴδια ἀποτελεῖ ἀπόδειξη καί ἐπιβεβαίωση τῆς ἑνώσεως τοῦ ἀνθρώπου μέ τόν Θεό. Συνεπῶς, ἡ ἔκσταση ἀποτελεῖ μερική θεογνωσία καί ἀλλοίωση ἤ θεοφάνεια καί παραχωρεῖται ὡς δηλωτική καί ἐνθαρρυντική τῆς παρουσίας τοῦ Θεοῦ στήν ἀρχή τῆς πορείας τοῦ ἀνθρώπου πρός τήν θέωση.

Συνθετικά στοιχεῖα τῆς ἐμπειρίας τῆς ἐκστάσεως τοῦ ἁγίου Συμεών ὡς βραχέος γεγονότος θεογνωσίας:

- Ἡ ἔκσταση ἀποτελεῖ πνευματική γέννηση καί ἀποκάλυψη τῆς ὑπερκόσμιας γνώσεως.
- Ἡ ἔκσταση δέν εἶναι κάτι τό ἀφηρημένο ἀλλά ὡς θεοφάνεια καί θεογνωσία μεταφράζεται σέ ἄμετρη ἀγάπη, θεῖο ἔρωτα καί μέγιστη εὐεργεσία. Δηλαδή ἡ ἔκσταση ἰσοδυναμεῖ μέ τά ἀγαθά πού προσιδιάζουν στήν μεταμόρφωση τοῦ ἀνθρώπου.
- Ἔχει περιορισμένο χρόνο διάρκειας, πού σημαίνει πώς δέν ἀποτελεῖ μαρτυρία τέλειας θεογνωσίας.

17. Νικ. Ζέρβη, Χριστοδρομία, Σειρά ἐκδόσεων: «Ἡ Παιδαγωγική τῶν Πατέρων», τ.Δ΄ σσ. 34-35.
18. Σταμ. Πορτελάνου, ὅ.π., σ. 368..
19. Ἁγίου Συμεών, Ἠθικός 8, 130-141, SC, 129, σ. 210.

- Ἐνεργεῖται περιχώρηση Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, ὅπου τὸ ἐγὼ ὑποχωρεῖ γιὰ νὰ γνωρίσει καὶ νὰ γνωρισθεῖ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὸ Ἄλλο.
- Ἐπιφέρει ἀπροσδιοριστία τοῦ ὑλώδους σώματος καὶ ἀπώλεια αἴσθησης τῆς βαρύτητός του· «εἴτε γὰρ ἐν σώματι, εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος τῷ φωτὶ τούτῳ προσωμίλησα».
- Συνιστᾶ ἀπομάκρυνση γήϊνου φρονήματος ποὺ δημιουργεῖ ἀκηδία καὶ νάρκωση μὲ παράλληλη λήθη τοῦ περιβάλλοντος χώρου.
- Προκαλεῖ ἐλευθερία ἀπὸ τὴν ὕλη ποὺ γειώνει τὸν ἄνθρωπο στὴ φθορά, ἐνῶ παράλληλα, καὶ τοῦτο μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα ποὺ συνθέτουν τὸ μυστήριο, ἐνισχύει τὰ μέλη τοῦ σώματος γιὰ τὴν συνέχιση τῆς πορείας πρὸς τὴν τελειότητα.
- Τὸ θεῖο Φῶς μετὰ τὴν ἔκσταση ἐπενεργεῖ καὶ ἐνισχύει ψυχοσωματικὰ τὸν ἄνθρωπο, ὁ ὁποῖος ὁλοκληρωτικὰ γνωρίζει τὶς ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ μέσα ἀπὸ τὸ γεγονὸς τῆς ἐκστάσεως[20].

Καθίσταται προφανὲς ὅτι ἡ ἔκσταση δὲν εἶναι πάθος ἢ φαινόμενο, ἀλλὰ ἐνέργεια διὰ τῆς ὁποίας σβήνει τὸ κατώτερο ἐγὼ τοῦ ἀνθρώπου τὸ προσηλωμένο στὰ γήϊνα καὶ τὰ ταπεινά, ἀνυψοῦται δὲ τὸ ἀνώτερο ἐγὼ διὰ νὰ μεθέξει τῆς ἀπολύτου πνευματικῆς πραγματικότητας. Δὲν ἀποτελεῖ αὐτὴ τὸ τέρμα τῆς τελειώσεως, ἀλλὰ προβαθμίδα αὐτῆς καὶ εἶναι τὸ ὑψηλότερο στάδιο τῆς ἁγιότητας στὸ ὁποῖο φθάνει ὁ πιστὸς διὰ συνεχοῦς καὶ μακροῦ ἀγῶνος. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἀποκτωμένη κατ' αὐτὴν ἐμπειρία εἶναι μόνιμος καὶ διάφορος τῆς κατὰ τὰ ἔκτακτα ἐκστατικὰ ἐπεισόδια ἐπιτυγχανομένης.

Τελευταῖο στάδιο τῆς τελειώσεως εἶναι ἡ θέα, ἡ θεωρία, ἡ ἐποπτεία τοῦ Θεοῦ[21].

3. Η ΕΛΛΑΜΨΗ

Ἔλλαμψη εἶναι ἡ ἐξύψωση τῶν πνευματικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου κατόπιν θείου φωτισμοῦ.

Πηγὴ ἐλλάμψεως εἶναι τὸ πνευματικὸ φῶς, τὸ ὁποῖο παρίσταται ὡς δύναμη ἢ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸς ὁ Θεὸς καλεῖται συχνὰ φῶς, ὁ δὲ ἐξ αὐτοῦ γεννηθεὶς Λόγος καλεῖται στὸ σύμβολο τῆς πίστεως «φῶς ἐκ φωτός», ἐνῶ ἐνίοτε οἱ ἄγγελοι καλοῦνται «φῶτα δεύτερα»[22]. Κατ' ἀκολουθίαν οἱ ἄνθρωποι, τέκνα Θεοῦ, χαρακτηρίζονται ὡς υἱοὶ φωτὸς καὶ υἱοὶ ἡμέρας. Ἡ φωτολογία τῶν ὑμνογράφων καὶ τῶν ἀσκητικῶν θεολόγων εἶναι ἀτελείωτη, μερικῶν δὲ ἐξ αὐτῶν ὅπως ὁ Συμεὼν ὁ νέος Θεολόγος, δὲν εἶναι εὔκολο νὰ εὑρεθεῖ μία σελίδα ἀπὸ τὴν ὁποία νὰ ἀπουσιάζουν λέξεις σχετικὲς μὲ τὸ φῶς, τὸν ἥλιο, τὴν ἔλλαμψη, τὴν λαμπρότητα[23]. Ἐπιμένει δὲ ἐπὶ τοῦ ὅτι ὁ Θεὸς μόνο ὡς φῶς δύναται νὰ νοηθεῖ καὶ νὰ ληφθεῖ.

20 Σταμ. Πορτελάνου, ὅ.π., σ. 375.
21 Παν. Κ. Χρήστου, ὅ.π., σ. 539.
22. Νικήτα Στηθάτου, Περὶ ψυχῆς 6, ἐκδ. Χρήστου, σ. 91.
23 Ἁγίου Συμεών, Κεφάλαια 2, 23.

Εἶναι φῶς τό ὁποῖο φέγγει ἡμέρα καί νύκτα ἐντός τῶν καρδιῶν μας καί ἐκτός τοῦ νοῦ μας, τό ὁποῖο μᾶς περιλάμπει ἀνεσπέρως καί ἀσχηματίστως, τό ὁποῖο λαλεῖ, ἐνεργεῖ, ζεῖ καί ζωοποιεῖ, καί μεταβάλλει σέ φῶς ὅλους ὅσοι ἐλλάμπονται ἀπό αὐτό. Εἶναι φῶς καί ὡς φῶς τόν εἶδαν ὅσοι εὐτύχησαν νά τόν δοῦν καί ὡς φῶς τόν ἔλαβαν ὅσοι εὐτύχησαν νά τόν λάβουν· διότι τό φῶς τῆς δόξας του προπορεύεται ἔμπροσθέν του καί χωρίς φῶς οὐδέποτε ἐμφανίζεται[24].

Ὁ Θεός ἀποκαλύπτεται διά τοῦ ἀκτίστου φωτός καί μεταδίδεται σέ ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἔρχονται σέ ἕνωση μετ᾽ Αὐτοῦ. Τό φῶς αὐτό ἤ ἡ ἔλλαμψη δύναται νά προσδιορισθεῖ ὡς ὁ ὁρατός χαρακτήρας τῆς θεότητος, τῶν ἐνεργειῶν ἤ τῆς χάριτος διά τῆς ὁποίας γνωρίζεται ὁ Θεός. Τό φῶς αὐτό δέν εἶναι διανοητικῆς φύσεως, ὅπως εἶναι ἐνίοτε ἡ ἔλλαμψη τοῦ νοῦ μέ τήν ἀλληγορική καί ἀφηρημένη ἔννοια. Πολύ δέ περισσότερο δέν εἶναι μιά αἰσθητή πραγματικότητα. Ἐν τούτοις τό φῶς αὐτό πληροῖ συγχρόνως νοῦ καί αἰσθήσεις ἀποκαλυπτόμενο στόν ὅλο ἄνθρωπο καί ὄχι σέ μία ἀπό τίς ἰδιότητές του. Τό θεῖο φῶς ὡς δεδομένο τῆς μυστικῆς ἐμπειρίας ὑπέρκειται συγχρόνως τῶν αἰσθήσεων καί τοῦ νοῦ. Εἶναι ἄϋλον καί οὐδέν αἰσθητό ἔχει[25].

Ὁ Συμεών ὁ Νέος Θεολόγος ἀποκαλεῖ στά ποιήματά του αὐτό τό φῶς «ἀόρατον πῦρ»· τό καθορίζει ὡς ἄκτιστο καί ἄναρχο καί βεβαιώνει τήν ὁρατότητά του:

Τό οὖν πῦρ τοῦτο τό θεῖον
ποταπόν εἶναι λογίζῃ;
Ἄκτιστον, ἀόρατόν γε,
ἄναρχον καί ἄϋλόν τε
ἀναλλοίωτον εἰσάπαν…[26]

Τήν ὁριστική διατύπωση γι᾽ αὐτό τό φῶς ἔδωσε ὁ Γρηγόριος Παλαμᾶς, ὁ ὁποῖος διακρίνων στόν Θεό οὐσία καί ἄκτιστες ἐνέργειες, θεωρεῖ τό φῶς ὡς ἐκ τῶν οὐσιωδῶν τούτων ἀκτίστων ἐνεργειῶν[27].

Ἀπό τό θεῖο αὐτό φῶς ἐνεργοῦνται οἱ πρός τούς ἀνθρώπους ἐλλάμψεις. Ὀρθολογιστές Θεολόγοι, ὅπως ὁ Βαρλαάμ ὁ Καλαβρής (ἐπιστολή 1, Schiro, σ. 262), ἐξελάμβαναν τήν λειτουργία τῆς ἐλλάμψεως ὡς ἐνδυναμοῦσα τήν νόηση καί προάγουσα τήν γνώση. Ὡσαύτως καί ὁ Ὠριγένης ἀπέδιδε τέτοια λειτουργία στόν φωτισμό. «Τό θεολογούμενον φῶς λυτικόν ἐστι πάσης σκοτίας καί ἀγνοίας καί κακίας ὑφισταμένης. Ὄν γάρ τοῦτο τό φῶς σοφία καί δικαιοσύνη Θεοῦ, ᾗ μέν σοφία ἔστι λύει τήν τοῦ νοῦ ἄγνοιαν, ᾗ δέ δικαιοσύνη τά διαβήματα τῆς ψυχῆς κατευθύνει»[28]. Ὁ ἅγιος Συμεών ὀνομάζει αὐτό μερική ἔλλαμψη[29].

---

24. ὅ.π., Κατήχησις 28, ὡς Λόγος 79, ἔκδ. Σμύρνης, σ. 431 κ. ἑξ.
25. Vladimir Lossky, Ἡ μυστική Θεολογία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Θεσσαλονίκη, σσ. 263-264.
26. Ἁγίου Συμεών, Θείων Ἐρώτων Ὕμνοι 1, ἔκδ. Σμύρνης, μέρος Β΄, σ.1.
27. Γρηγορίου Παλαμᾶ, Ὑπέρ ἡσυχαζόντων 3, 1, 20, Χρήστου Α΄, 632 κ.ἀ.
28. Ὠριγένους, Εἰς Ἰωάννην 1, 5 ἐκ Σειρῶν, ΒΕΠ, ΙΒ΄ 337.
29. Ἁγίου Συμεών, Κεφάλαια 2,15.

Ὁ Παλαμᾶς διακρίνει ἔλλαμψη καὶ ἐλλάμψεις καὶ ἔλλαμψη μέν -σὲ ἑνικό ἀριθμό- εἶναι ἡ εἰδικὴ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ ἡ ὁποία ἐπιστεγάζει τὴν νηφάλια χριστιανικὴ ἔκσταση, ἤτοι παράδοση τοῦ πιστοῦ στὸν Θεό. «Αὕτη δὲ ἡ ἔκστασις τῆς μέν κατὰ ἀφαίρεσιν θεολογίας διαφερόντως ὑψηλότερον ἐστι· μόνον γὰρ ἐστι τῶν ἀπαθείας ἐπειλημμένων· οὔπω δὲ ἕνωσις ἐστιν, ἐὰν μὴ ὁ παράκλητος ἐν ὑπερῴῳ τῶν φυσικῶν ἀκροτήτων καθημένῳ τῷ προσευχομένῳ καὶ προσδοκῶντι τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Πατρὸς ἐπιλάμψῃ ἄνωθεν καὶ διὰ τῆς ἀποκαλύψεως πρὸς τὴν τοῦ φωτὸς ἁρπάσῃ θεωρίαν…»[30]. Κατὰ ταῦτα, αὐτὸς ποὺ ἀπέκτησε τὴν ἀπάθεια δύναται μὲ προσευχὴ νὰ ὑπερβεῖ τὶς δυνάμεις του καὶ ἔτσι νὰ φθάσει στὴν κατάσταση τῆς «ἐκστάσεως», ὁπότε δι' ἐλλάμψεως ἐπιτυγχάνει τὴν θεωρία. Ὁλοκληρωμένη θεωρία εἶναι ἡ ἕνωση καὶ μετοχή.

Οἱ ἐλλάμψεις -σὲ πληθυντικό ἀριθμό- εἶναι ἄκτιστες ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ. «Πῶς οὖν αἱ ἄναρχοι καὶ ἀτελεύτητοι ἐλλάμψεις αὗται οὐχ ἕτεραι εἰσι τῆς ἀμεθέκτου οὐσίας τοῦ Θεοῦ, διαφοράν πρὸς ταύτην ἔχουσαι, εἰ καὶ ἀχώριστοι αὐτῆς εἰσιν; Πρῶτον μέν γὰρ ἐκείνη ἕν, αἱ δὲ ἐλλάμψεις αὗται πλείους, ἀναλόγως καὶ τοῖς μετέχουσιν οἰκείως ἐνιέμεναι καὶ τῇ διαφόρῳ τούτων δεκτικῇ δυνάμει πληθυνόμεναι»[31]. Δηλαδὴ οἱ πολλὲς ἄκτιστες ἐλλάμψεις αὐξάνονται ἀκόμη περισσότερο κατὰ τὴν ἐπενέργειά τους στοὺς ἀνθρώπους ὡς εἰδικῶν ἐλλάμψεων.

Προϋπόθεση τῆς ὑποδοχῆς τῶν ἐλλάμψεων ἀποτελεῖ ἡ προπαρασκευὴ τοῦ πιστοῦ διὰ τῆς τηρήσεως τῶν ἐντολῶν, τῆς ἀπαλλαγῆς τῶν παθῶν, τῆς συνελίξεως εἰς ἑαυτόν, τῆς ἐπιδόσεως στὴν διηνεκῆ προσευχή. Ὅλος ὁ ἄνθρωπος ἀξιώνεται ἔτσι νὰ ἐπιτύχει ὑπερκόσμια θεάματα. «Τοῦ αὐτοῦ ἄρα φωτὸς καὶ ὁ νοῦς καὶ ἡ αἴσθησις ἀντιλήψεται, ἑκάτερον μέντοι ἀναλόγως ἑαυτῷ, ἀλλ' ὑπέρ αἴσθησιν καὶ νοῦν»[32].

Μία ἐξελικτικὴ φωτιστικὴ πορεία ἀκολουθεῖ καὶ ἡ μύηση στὰ θεῖα μυστήρια, ἐπειδὴ εἶναι ἐνέργημα τῆς θείας χάριτος ποὺ ἀντιστοιχεῖ σὲ τρία στάδια: Τῆς θείας ἐλλάμψεως, τοῦ φωτισμοῦ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ νοῦ καὶ τῆς θεωρίας καὶ ἀπαθείας. Εἶναι μυστικὴ αὐτὴ ἡ ὁδὸς τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ ἐπειδὴ γίνεται μὲ τὴν ἔκχυση τῶν ἐνεργειῶν καὶ τῆς χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος[33].

Οἱ πρῶτες ἐσωτερικὲς «ἐλλάμψεις» καὶ «ἀστραπές», σημεῖα ἀρχικὰ τῆς θείας γνώσεως καὶ μορφώσεως τοῦ ἀνθρώπου, παρομοιάζονται ἀπὸ τὸν ἅγιο Συμεών μὲ τὰ «σκιρτήματα τῆς ἐγκύου γυναίκας» ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀναγνωρίζει μιὰ νέα συνύπαρξη[34]. Ὅπως ἡ φυσική, ἔτσι καὶ ἡ πνευματικὴ ζωὴ γιὰ νὰ ὑπάρξει ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ γεννήτορα. Γι' αὐτὸ τὸν λόγο, ὑποστηρίζει ὁ Νικόλαος Καβάσιλας, πρὶν συλληφθεῖ στὴν νηδὺ τῆς Παρθένου Μαρίας ἐκ πνεύματος Ἁγίου ἡ Μακαρία Σάρξ

30. Γρηγορίου Παλαμᾶ, Ὑπέρ ἡσυχαζόντων 2, 3, 35, Χρήστου, Α΄, 569.
31. ὅ.π., 3,2, 13, σ. 667.
32. Ὅ.π., 2,3,25, σ. 560.
33. Ἁγίου Συμεών, Κατηχητικός 32, 37-42, S.C., 113, σ. 240.
34. Ὅ.π., Ἠθικός 10, 879-885, S.C. 129, σ. 322.

τοῦ Καινοῦ Γεννήτορος τῆς ἀνθρωπότητας, ἦταν ἀδύνατο στόν ὁποιοδήποτε νά ζήσει ζωή πνευματική. «Τήν πνευματικήν ζῆσαι ζωήν οὐδενί τῶν πάντων ἐξῆν τῆς Μακαρίας ταύτης σαρκός μήπω παγείσης»[35].

Ἐπειδή τό Φῶς τοῦ Θεοῦ δέν εἶναι μόνο ὁρατό ἀλλά καί μεθεκτό, ὁ πιστός μετέχει αὐτοῦ καί ἐπειδή αὐτό εἶναι ἄκτιστη ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ, μέ τό νά μετέχει σ᾽ αὐτό μετέχει τοῦ Θεοῦ, ἑνοῦται μετ᾽ αὐτοῦ καί θεοῦται[36].

Τήν ἕνωση αὐτή διδάσκει ἤδη κατά παρόμοιο τρόπο καί ὁ ἅγιος Συμεών: «Ὁπηνίκα δέ τό ἀμυδρῶς πως φαινόμενον αὐτοῖς καί ὡς ἐν ἐσόπτρῳ δεικνύμενον καί μερικῶς ἐλλάμπον αὐτῶν τό νοούμενον, ὀφθῆναι πλέον εὐδοκήσει καί ἑνωθεῖναι κατά μέθεξιν τῷ ἐλλαμπομένῳ, ὅλον αὐτόν περιλαμβάνον ἐν ἑαυτῷ»[37].

4. ΕΙΣΟΔΟΣ ΣΤΟΝ ΘΕΙΟ ΓΝΟΦΟ

Τελικό στάδιο τῆς πορείας πρός τήν θέωση εἶναι ἡ εἴσοδος στόν θεῖο Γνόφο, ὁ ὁποῖος εἶναι «τό ἀπροσέγγιστο φῶς, ὅπου λέγεται ὅτι κατοικεῖ ὁ Θεός. Τό φῶς αὐτό εἶναι ἀόρατο ἀπό τήν ὑπερβολική λαμπρότητα καί ἀπροσέγγιστο ἀπό τήν ὑπερβολή τῆς ὑπερούσιας φωτοχυσίας»[38]. Τῆς εἰσόδου αὐτῆς προηγοῦνται οἱ συχνές ἐπαναλήψεις τῶν ἐκπλήξεων μετά τῶν συνοδευουσῶν αὐτές ἐλλάμψεων. Σ᾽ αὐτό τό φῶς φθάνει ὁ ἄνθρωπος πού ἀξιώνεται νά γνωρίσει καί νά ἰδεῖ τόν Θεό, ἀλλά φθάνει μέ ἀορασία καί μέ ἀγνωσία, γιατί ὁ Θεός εἶναι πάνω ἀπό ὅλα τά αἰσθητά καί τά νοητά. Ὅσο εἰσδύει ὁ παθών στόν ὑπέρνοο γνόφο, ὄχι μόνο λιγόλογος γίνεται, ἀλλά χάνει ἐντελῶς τήν μιλιά του καί τόν νοῦ του, στό δέ τέλος τῆς ἀνόδου ἑνώνεται μέ τόν Ἄλεκτο, γίνεται φῶς καί γνωρίζει τόν Θεό. Στήν καρδιά του ἀνατέλλει ἡ εἰρήνη τοῦ Θεοῦ· αἰσθάνεται ἄρρητη χαρά καί ἄφατη ἀγαλλίαση.

Ὁ Μωϋσῆς στήν βάτο εἶδε τόν Θεό μέσα στό Φῶς. Στό ὄρος Σινᾶ «εἰσέρχεται μέσα στόν ὄντως μυστικό γνόφο τῆς ἀγνωσίας ὅπου ἀπαρνεῖται ὅλες τίς γνωστικές ἀντιλήψεις καί γνωρίζει τόν καθ᾽ ὅλα ἀψηλάφητο καί ἀόρατο, καί σέ Αὐτόν πού τά πάντα ὑπερβαίνει παραδίνεται ὁλόκληρος, ἐγκαταλείποντας τόν ἑαυτόν του καί τούς ἄλλους, καί ἑνωμένος δυνατά μέ τόν παντελῶς Ἄγνωστο, παύοντας τήν ἐνέργεια κάθε γνώσεως καί μή γνωρίζοντας τίποτα, φθάνει στήν ὑπέρνοη γνώση»[39].

Ἡ μυστική αὐτή ἕνωση κατά τόν Διονύσιο εἶναι μιά νέα κατάσταση πού προϋποθέτει μιά πορεία, μιά σειρά ἀλλαγές, τό πέρασμα ἀπό τό κτιστό στό ἄκτιστο, τήν ἀπόκτηση κάποιου πράγματος πού τό ὑποκείμενο δέν εἶχε πρίν, ἀπό φυσικοῦ

35. Παν. Νέλλα, Ζῶον θεούμενον, σσ. 118-119. Βλ. Σταμ. Πορτελλάνου, ὅ.π., σσ. 371-372.
36. Παν. Κ. Χρήστου, ΘΗΕ, τ.5, σσ. 591-592.
37. Ἁγίου Συμεών, Κεφάλαια 2, 16.
38. Γνόφος ἀγνωσίας, Ἀπόδοση ἀπό τά Ἀγγλικά Παντελεήμονος Κ. Καρανικόλα (Μητρ.), ἔκδ. Παπαδημητρίου, σ. 25.
39. Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, Περί μυστικῆς Θεολογίας, ἔκδ. Ἁρμός, σσ. 47-49.

του. Πράγματι ὄχι μόνο ἐξέρχεται ἀπό τόν ἑαυτόν του, ἀλλά ἀνήκει ὁλοκληρωτικά στόν Ἄγνωστο, δεχόμενος μέσα ἀπό τήν ἕνωση μέ τό ἄκτιστο τήν θέωση. Ἕνωση, σημαίνει ἐδῶ θέωση. Ταυτόχρονα καί ἐνῶ βρίσκεται ἑνωμένος βαθιά μέ τόν Θεό, δέν τόν γνωρίζει παρά μόνο ὡς Ἄγνωστο, ἐπομένως ἀπό τήν φύση του ἄπειρα ἀπέχοντα χωρίς νά προσεγγίζεται ἡ οὐσία του ἀκόμη καί μέσα στήν ἕνωση μαζί του.

Ὁ Διονύσιος ἄν καί μιλᾶ γιά ἔκσταση καί ἕνωση καί ἄν καί ἡ ἀποφατική του Θεολογία προσβλέπει σέ μιά μυστική ἐμπειρία, μιά ἀνάβαση πρός τόν Θεό, θέλει νά δείξει πώς ἀκόμη κι ἄν φθάσομε στίς ὑψηλότερες κορφές τίς προσιτές στά δημιουργήματά του[40], ἡ μόνη λογική ἔννοια πού θά μπορούσαμε νά ἔχομε γιά τόν Θεό, θά ἦταν αὐτή τῆς ἀγνωσίας του[41].

Θεούμενος ὁ ἄνθρωπος καί μετέχοντας στήν ἄκτιστη πραγματικότητα τοῦ Χριστοῦ, τῆς θεϊκῆς φύσεως τοῦ Χριστοῦ, εὑρίσκεται σέ κατάσταση δοξασμοῦ στόν ὁποῖο μετέχει ὅλος ὁ ἄνθρωπος, δηλαδή μέ τό σῶμα του καί μέ ὅλες τίς αἰσθήσεις του ἐν πλήρῃ λειτουργίᾳ, καταυγαζόμενος ἀπό τό ἄκτιστο φῶς καί καθιστάμενος φῶς κατά χάριν.

Ὁ πιστός πού βρίσκεται στήν κατάσταση αὐτή τοῦ δοξασμοῦ, ὅταν παρέλθει ἡ ὅραση τοῦ Φωτός συνεχίζει νά συναναστρέφεται κανονικά μέ τούς ἄλλους ἀνθρώπους τοῦ περιβάλλοντός του ἐκτελώντας τά γενικότερα κοινωνικά καί ἐπαγγελματικά του καθήκοντα γιά ὅσο διάστημα συνεχίζεται αὐτή ἡ θεωτική ἐνέργεια ἐπάνω του. Καθίσταται δυνατός αὐτός ὁ τρόπος ζωῆς καί συμπεριφορᾶς, διότι συνδέεται μέ τήν ἀναστολή λειτουργίας τοῦ πεπτικοῦ του συστήματος καί τοῦ ὕπνου καθ' ὅλη τήν διάρκεια πού εὑρίσκεται στήν κατάσταση τοῦ δοξασμοῦ αὐτοῦ. Ἔτσι δέν κουράζεται, δέν τρώει, δέν πίνει, δέν πηγαίνει γιά φυσική του ἀνάγκη κ.τ.λ. Εἶναι δηλαδή ἐλεύθερος ἀπό τά ἀδιάβλητα πάθη, τά φυσικά πάθη τοῦ σώματος καί γίνεται ἐπίγειος ἄγγελος. Κατά τά ἄλλα ὅμως συμπεριφέρεται ὅπως οἱ ἄλλοι. Περπατᾶ, μιλᾶ, συναναστρέφεται μέ τούς ἄλλους, μπορεῖ νά διδάσκει κ.τ.λ. καί ταυτόχρονα νά βρίσκεται σ' αὐτή τή θεωτική κατάσταση. Αὐτό συνέβη καί στόν Μωϋσῆ στό ὄρος Σινᾶ κατά τήν τεσσαρακονθήμερη παραμονή του στήν Ἁγία Κορυφή[42].

Θέωση κατά τήν Πατερική Παράδοση δέν εἶναι ὁ ἐμβολισμός θεότητος μέσῳ τῶν Μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλά ἡ θεοπτία, ὁ δοξασμός. Ὁ ἄνθρωπος δηλαδή ἀφοῦ φθάσει στήν φώτιση μέ τήν ἐπενέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὡς καρπό τῆς πρός τοῦτο ἀσκήσεως καί ἐπιτεύξεως τῆς ἀπαθείας, τότε ἔχει τίς προϋποθέσεις νά ὁδηγηθεῖ στήν Θεοπτία. Ὅταν ὁ Θεός θελήσει τόν ὁδηγεῖ στήν θεοπτία, δηλαδή στήν θέωση καί τότε βλέπει τόν Χριστό ἐν δόξῃ. Αὐτή ἡ ὅραση

40. Ὅ.π., Λόγος 32, PG 36, 188 C.
41. Ὅ.π., σσ. 31-32.
42. Ἰωάν. Ρωμανίδη (Πρωτοπρ.), Πατερική Θεολογία, ἔκδ. Παρακαταθήκη, σσ. 73-78.

τοῦ Χριστοῦ ἐν δόξῃ εἶναι κατὰ τὴν πατερικὴ παράδοση πού κάνει ἕνα χριστιανό νὰ γίνεται Θεολόγος. Ὑπάρχει καὶ ὁ ὅρος δοξασμός, ὅπως προαναφέρθηκε, ἀλλὰ ἐπεκράτησε ὁ ὅρος θέωση πού εἶναι μιὰ θεολογικὴ περιγραφὴ τοῦ δοξασμοῦ.

Ἀλλὰ αὐτὴ ἡ θεωτικὴ ἐνέργεια τοῦ Θεοῦ ἐνεργεῖ σὲ στάδια, δηλαδὴ βαθμηδόν. Στὸ πρῶτο στάδιό της λέγεται καὶ εἶναι ἁπλῆ ἔλλαμψη. Οἱ πάσχοντες τὴν ἔλλαμψη τῆς δόξας τοῦ Θεοῦ εἶναι οἱ ἐλλαμφθέντες. Αὐτὴ ἡ ἔλλαμψη διαρκεῖ ἀπὸ ἕνα δευτερόλεπτο μέχρι μερικὰ λεπτὰ τῆς ὥρας. Μετὰ ἔρχεται τὸ δεύτερο στάδιο πού εἶναι ἡ θέα τοῦ ἀκτίστου φωτός. Αὐτοὶ πού πάσχουν τὴν θέα τοῦ ἀκτίστου φωτὸς εἶναι οἱ θεωθέντες. Ἀκολούθως ἔρχεται τὸ τρίτο στάδιο τῶν τελείων πού βρίσκονται στὴν κατάσταση τῆς διαρκοῦς θέας. Αὐτὲς εἶναι οἱ ταξινομήσεις τῆς ἐμπειρίας τῆς θεωτικῆς ἐνέργειας τοῦ Θεοῦ.

Ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ μόνος του δὲν μπορεῖ νὰ δεῖ τὸν Θεό, ὅσο κι ἂν προσπαθήσει. Μόνο ὅταν ὁ Θεὸς δοξάζει τὸν ἄνθρωπο, ὁ ἄνθρωπος γενόμενος κατὰ χάριν Θεός, μέσῳ τοῦ Θεοῦ βλέπει τὸν Θεό. Λόγῳ αὐτῆς τῆς ἐμπειρίας, ὁ προφήτης Δαϋὶδ καὶ οἱ μετ' αὐτὸν θεωθέντες εἶπαν «ἐν τῷ φωτί σου ὀψόμεθα φῶς»[43].

Ὁ ἄνθρωπος μόνο ὅταν καταυγάζεται ἀπὸ τὸ ἄκτιστο φῶς ὄντας μέσα σ' αὐτό, γενόμενος φῶς κατὰ χάριν, βλέπει τὸ Φῶς. Τὸ ἄκτιστο αὐτὸ φῶς, ὅταν ὁρᾶται εἶναι πολὺ πιὸ φωτεινὸ σὲ ἔνταση ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ ἡλίου καὶ διαφορετικῆς φύσεως ἀπ' αὐτό. Εἶναι τὸ ἴδιο τὸ φῶς τῆς Μεταμορφώσεως. Ἀλλὰ τὸ φῶς αὐτὸ δὲν εἶναι κἂν φῶς, ὅπως τὸ ἐννοοῦμε, ὅπως τὸ γνωρίζομε ἐμεῖς τὸ φῶς, διότι ὑπερβαίνει τὸ φῶς. Ὁ ἄνθρωπος δοξάζεται, σημαίνει ὅτι ὅλο τὸ σῶμα του, ὅλο τὸ εἶναι του εἶναι μέσα στὸ ἄκτιστο φῶς. Καὶ ἐφόσον βρίσκεται μέσα στὸ φῶς, βλέπει τὸ φῶς μέσα στὸ ὁποῖο ὑπάρχει.

Ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι τίποτα ἄλλο παρὰ αὐτὴ ἡ δόξα, αὐτὸ τὸ φῶς τοῦ Θεοῦ καὶ εἶναι ἄκτιστος καὶ πανταχοῦ παροῦσα· ὁ ἄνθρωπος ὅμως ἂν καὶ βρίσκεται ἐντὸς αὐτῆς, δὲν μετέχει σ' αὐτήν. Ἡ μετοχή του πραγματοποιεῖται μόνο κατὰ τὴν ἐμπειρία τοῦ φωτισμοῦ ἢ τῆς θεώσεως, ὁπότε αὐτὴ ἡ δόξα ἢ βασιλεία ἀποκαλύπτεται σ' αὐτόν, μόνο ὅταν πληροῖ τὶς προϋποθέσεις τῆς καθαρᾶς καρδίας καὶ τῆς ἐξ αὐτῆς ἀπαθείας, ὅπως προαναφέρθηκε. Κατὰ τὸν φωτισμό, τὸ φῶς τῆς δόξας τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐσωτερικό, ἐνῶ κατὰ τὴν θέωση μετέχουν καὶ οἱ σωματικοὶ ὀφθαλμοὶ στὴν θέα του. Ὁ ἐρχομός τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι τίποτα ἄλλο παρὰ ἡ ἀποκάλυψη τῆς δόξας τοῦ Θεοῦ στὸν ἄνθρωπο[44].

Τὸ θεῖο φῶς ἐμφανίζεται στὴν γῆ, στὸν κόσμο ἐν χρόνῳ. Ἀποκαλύπτεται στὴν Ἱστορία, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἐκ τοῦ κόσμου τούτου. Εἶναι αἰώνιο, καὶ σημαίνει μιὰ ἔξοδο ἀπὸ τὴν ἱστορικὴ ὕπαρξη. Σημαίνει «τὸ μυστήριον τῆς ὀγδόης ἡμέρας», τὸ μυστήριο τῆς ἀληθινῆς γνώσεως. Τουτέστιν τὴν τελειότητα τῆς γνώσεως τῆς ὁποίας τὸ πλήρωμα δὲν δύναται ὁ κόσμος νὰ λάβει πρὸ τοῦ τέλους. Εἶναι ἡ ἀρχὴ

43. Ψαλμ. 35,10.
44. Ἰωάννου Ρωμανίδη (Πρωτοπρ.), ὅ.π., σσ. 135-138.

τῆς παρουσίας στὶς ἅγιες ψυχές, τὸ προοίμιο τῆς τελικῆς ἀποκαλύψεως, ὅταν ὁ Θεός θὰ ἐμφανισθεῖ «ἐν τῷ ἀπροσίτῳ Αὐτοῦ φωτί».

Τὸ θεῖο φῶς γίνεται ἡ ἀρχὴ τῆς γνώσεώς μας. Ἐντὸς αὐτοῦ γνωρίζομε τὸν Θεὸ καὶ ἐμεῖς γνωριζόμεθα ἀπ' Αὐτόν. Ἐρευνᾶ τὰ βάθη τοῦ ἀνθρώπου ὁ ὁποῖος συγκατατίθεται στὴν μετὰ τοῦ Θεοῦ ἕνωση καὶ γίνεται γι' αὐτὸν ἡ κρίση τοῦ Θεοῦ πρὸ τῆς μελλούσης κρίσεως. Στὴν παροῦσα ζωή, ὅταν διὰ τῆς μετανοίας εἰσερχόμεθα ἐλευθέρως καὶ διὰ τῆς προσωπικῆς μας θελήσεως στὸ θεῖο φῶς, εὑρισκόμεθα κατηγορούμενοι καὶ κρινόμενοι. Ἐν τούτοις διὰ τοῦ ἐλέους καὶ τῆς εὐσπλαχνίας τοῦ Θεοῦ ἡ κατηγορία καὶ ἡ κρίση αὐτὴ γίνεται ἐν κρυπτῷ, στὰ βάθη τῆς καρδίας μας γιὰ τὴν ἐξάγνισή μας καὶ τὴν συγχώρηση τῶν ἁμαρτιῶν μας. Μόνο ὁ Θεός καὶ ἐμεῖς γνωρίζομε τὰ κρύφια τῶν καρδιῶν μας. Ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ὑπόκεινται στὴν παροῦσα ζωὴ σὲ μιὰ τέτοια κρίση, δὲν ἔχουν πλέον νὰ φοβηθοῦν καμιὰ ἄλλη ἐξέταση. Ἀλλὰ γι' αὐτούς οἱ ὁποῖοι οὐδόλως ἐπιθυμοῦν νὰ εἰσέλθουν ἀπὸ τὴν παροῦσα ζωὴ ἐντὸς τοῦ φωτὸς γιὰ νὰ κατηγορηθοῦν καὶ νὰ κριθοῦν, γι' αὐτούς πού μισοῦν τὸ φῶς, ἡ δευτέρα ἔλευση τοῦ Χριστοῦ θὰ ἀποκαλύψει τὸ φῶς, τὸ ὁποῖο εὑρίσκεται πρὸς τὸ παρὸν κεκρυμμένο, καὶ θὰ φανερώσει τὰ κρυπτά. Πᾶν ὅ,τι κρύπτομε τώρα μὴ θέλοντας νὰ ἀποκαλύψομε τὰ βάθη τῶν καρδιῶν μας ἐν μετανοίᾳ, θὰ ἐμφανισθεῖ τότε στὸ φῶς ἐνώπιον τοῦ προσώπου τοῦ Θεοῦ, ἐνώπιον ὅλου τοῦ κόσμου καὶ θὰ ἀποκαλυφθεῖ ἐμφανέστατα ὅ,τι πράγματι εἴμεθα[45].

45. Vladimir Lossky, ὅ.π., σσ. 277-279.

ΚΓ΄. ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΜΥΣΤΙΚΙΣΜΟΣ[1]

Μυστικισμός εἶναι ὁ ὅρος δημιούργημα τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας καὶ τῆς ἑλληνικῆς εὐσέβειας καὶ ἔχει σχέσεις καὶ πρός τό «μύειν» καὶ πρός τό «μυεῖν». Τό πρῶτο σημαίνει ἀπομάκρυνση ὅλων τῶν ἐντυπώσεων πού δημιουργοῦν οἱ αἰσθήσεις μας καὶ κατάληψη αὐτῆς τῆς θέσεως ἀπό θεία ἔλλαμψη. Κατά συνεκδοχή δέ, νά σιωπᾶ κανένας καὶ νά ἀποκρύπτει αὐτά τά μυστήρια ἀπό τούς ἄλλους. Τό δεύτερο, τό «μυεῖν», σημαίνει τό νά εἰσάγεις, τό νά ὁδηγεῖς κάποιον σέ κάτι ἀπόρρητο, σέ κάτι μυστικό. Ἀπ' ἐδῶ προέρχεται καὶ τό ἐπίθετο «μυστικός», πού σημαίνει κάθε τι πού δέν ἐπιτρέπεται νά εἰπωθεῖ. Ἔπειτα δέ καὶ κάθε τι πού ἔχει συμβολικό ἤ ἀλληγορικό χαρακτῆρα καὶ γι' αὐτό δέν μπορεῖ νά γίνει κατανοητό ἀπό τούς πολλούς.

Ὁ Μυστικισμός ἐξαφανίζει τήν διαφορά ἀνάμεσα στόν Θεό καὶ τόν ἄνθρωπο. Θεός καὶ ἄνθρωπος, ἄνθρωπος καὶ κόσμος συγχωνεύονται. Ἡ μακαριότητα πού προέρχεται ἀπ' αὐτήν τήν συγχώνευση εἶναι ἀνέκφραστη. Σ' αὐτές τίς στιγμές ἡ ψυχή εἶναι μιά σταγόνα πού διαλύεται στόν ὠκεανό ἤ ἕνας σπινθήρας πού ἐπιστρέφει στό φῶς τῆς θεότητας.

Ὁ Μυστικισμός ὡς μορφή θρησκευτικῆς βιώσεως, μαρτυρεῖται στόν βίο ὅλων τῶν μεγάλων ἀρχαίων ἐθνικῶν τῆς Ἑλλάδας, τῶν Ἰνδιῶν, τῶν Σινῶν καὶ τῆς Αἰγύπτου. Αὐτό καταδεικνύει ὅτι ἡ εἰλικρινά θρησκεύουσα ἀνθρώπινη ψυχή αἰσθανόταν ἀπό τήν προχριστιανική ἀρχαιότητα τήν ἀνάγκη τῆς μυστικῆς ἑνώσεως μέ τόν Θεό. Εἶναι ἑπομένως φαινόμενο καθολικό, πού παρουσιάζεται ἀπό χώρα σέ χώρα μέ διαφορετική μορφή. Στήν Κίνα μέ τήν μορφή τοῦ Ταοϊσμοῦ. Ὁ μυστικός τείνει νά ἑνωθεῖ μέ τόν Ταό, τήν σιγαλή καὶ ἤρεμη δύναμη. Αὐτό κατορθώνεται μέ τήν ἀπαλλαγή τοῦ θυμικοῦ ἀπό τόν ἐγωϊσμό, μέ τήν ὁποία δημιουργεῖται χῶρος μέσα στήν ψυχή γιά νά κατοικήσει σ' αὐτήν ὁ Ταό. Στίς Ἰνδίες ὁ Μυστικισμός ἀκμάζει καὶ δίνει ἕνα ἰδιαίτερο χαρακτῆρα στήν θρησκεία καὶ τήν φιλοσοφία αὐτῆς τῆς χώρας.

Στήν Ἑλλάδα ἡ μυστικιστική διδασκαλία ἀναπτύσσεται ἀπό τά μυστήρια τοῦ Διονύσου καὶ τοῦ Ὀρφέα καὶ ἁπλώνεται ἀπό τούς προσωκρατικούς μέ τόν Πλάτωνα καὶ τούς Στωικούς, μέχρι τούς Νεοπλατωνικούς. Μυστικιστική θεολογία ἀναπτύσσεται καὶ στούς κόλπους τῶν μυστηριακῶν θρησκειῶν τῆς Ἀνατολῆς, ἀλλά τήν κλασική του μορφή τήν ὀφείλει στήν Ἑλλάδα. Ἐκεῖ ἀναπτύχθηκε ἡ φιλοσοφία γύρω ἀπ' αὐτόν. Δέν εἶναι ὑπερβολικός ὁ ἰσχυρισμός ὅτι ἡ ὅλη συμβολική γλῶσσα τῶν μυστικῶν τοῦ Βυζαντίου καὶ τῆς Δύσεως κατάγεται ἀπό τούς Ἕλληνες. Ὁ Ἑλληνικός

1. Νικ. Ζέρβη, Χριστοδρομία, ὅ.π., σσ. 23-25.

αὐτός Μυστικισμός εἰσάγεται μέ τόν Φίλωνα καί στήν Θεολογία τοῦ ἑλληνίζοντος ἰουδαϊσμοῦ. Ἀπό ἐδῶ, καθώς καί μέ τά νεοπλατωνικά συγγράμματα μεταγγίζεται καί στόν χριστιανισμό, στόν ὁποῖο βρίσκει τήν πλήρη ἱκανοποίηση καί δικαίωση.

Στήν Π. Διαθήκη, ἡ πρός τόν Θεό ἀγάπη παραδίδεται ὡς ἐντολή ἀπό τόν ἴδιο τόν Θεό. «Ἀγαπήσεις Κύριον τόν Θεόν σου ἐξ ὅλης τῆς καρδίας σου καί ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς σου καί ἐξ ὅλης τῆς δυνάμεώς σου»[2]. Τό αἴτημα αὐτό τοῦ Θεοῦ καθορίζει τόν θεῖο ἔρωτα ὡς τήν ὑψίστη βαθμίδα πνευματικῆς τελειώσεως.

Στήν Κ. Διαθήκη καί μάλιστα στά Εὐαγγέλια ἀναπτύσσεται, ὡς γνωστόν, ἐξόχως ὑψηλή διδασκαλία περί τοῦ θείου ἔρωτος. «Ὁ δέ ἀγαπῶν με ἀγαπηθήσεται ὑπό τοῦ Πατρός μου, καί ἐγώ ἀγαπήσω αὐτόν καί ἐμφανίσω αὐτῷ ἐμαυτόν»[3]. Στήν Δύση ἐμφανίζεται ὁ Μυστικισμός ἀπό τήν ἐποχή τοῦ Ἱεροῦ Αὐγουστίνου, ὁ ὁποῖος ἀνέπτυξε μυστική διδασκαλία στά συγγράμματά του. Ἡ συστηματική ὅμως ἀνάπτυξη τοῦ Μυστικισμοῦ καί μάλιστα τῆς περί θείου ἔρωτος διδασκαλίας βεβαιώνεται ἀπό τήν ἐποχή πού γίνονται γνωστά τά συγγράμματα τά ἀποδιδόμενα -ἀναληθῶς ὅμως- στόν Διονύσιο τόν Ἀρεοπαγίτη. Ἀπό τότε ὁ Μυστικισμός γίνεται κοινό κτῆμα τοῦ Χριστιανισμοῦ τῆς Ἀνατολῆς καί τῆς Δύσεως. Ὁ ἄγνωστος αὐτός συγγραφέας συνδέει τήν χριστιανική Θεολογία μέ τό σύστημα τοῦ Πρόκλου. Ἐνῶ πρίν ἀπ' αὐτόν ὁ Αὐγουστῖνος τήν συνδυάζει μέ τήν φιλοσοφία τοῦ Πλωτίνου.

Πρίν ἀπ' αὐτούς ὅμως εἰσάγουν τόν ἑλληνικό Μυστικισμό στήν Χριστιανική Θεολογία ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεύς καί ὁ Ὠριγένης.

Εἶναι μάταιη καί ἀτελεσφόρητη ἡ προσπάθεια ἐκείνων πού ἀναζητοῦν τήν πνευματικότητα στίς μεθόδους ἀσκήσεως τῶν Ἰνδουϊστικῶν καί Βουδιστικῶν θρησκειῶν. Ὀφείλομε νά γνωρίσομε ἐπισταμένως τόν μυστικό καί νηπτικό θησαυρό τῆς ὀρθόδοξης καί ἀιωνόβιας παραδόσεώς μας μέσα στήν Ἐκκλησία μας. Μόνο αὐτός ἔχει τήν δυνατότητα νά μᾶς ἀνεβάσει στίς σφαῖρες τῆς καθάρσεως καί τοῦ φωτισμοῦ.

Οἱ δρόμοι πού ὁδηγοῦν στήν ἁγιότητα, στήν κάθαρση, στόν θεῖο φωτισμό, εἶναι πρῶτον ἡ μετοχή στήν Μυστηριακή ζωή τῆς Ἐκκλησίας πού ὁδηγεῖ σέ πορεία θεώσεως, σέ πορεία ἀπό «τό κατ' εἰκόνα, στό καθ' ὁμοίωσιν» καί δεύτερον ἡ μέ ἀδιάλειπτη νοερά μονολόγιστη προσευχή συστηματική ἄσκηση ἀνατολικῶν ὀρθοδόξων ἡσυχαστῶν μοναχῶν καί μυστικῶν θεολόγων καί Πατέρων, πού ὁδηγεῖ σέ ἔκσταση μέ ἐκπλήξεις καί ἐλλάμψεις καί εἴσοδο στόν Θεῖο Γνόφο, δηλαδή στήν τέλεια ἕνωση μέ τόν Θεό, στήν συγχώνευση μέ τόν Θεό.

Ὑπάρχει δηλαδή μία διαστρωμάτωση ἐμπειριῶν τῆς θεώσεως, πού εἶναι ἀνάλογες μέ τόν βαθμό καθάρσεως τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τά πάθη του. Ἡ κορυφαία ἐξ αὐτῶν εἶναι ἡ μετά τοῦ Θεοῦ ἤ τοῦ Ἰησοῦ τελεία ἕνωση.

---

2. Δευτερ. 6,5.
3. Ἰωάν. 14,21.

Ὅσο περισσότερο καθαρισθεῖ ἀπό τά πάθη του ὁ ἄνθρωπος, τόσο ἀνώτερη ἐμπειρία τοῦ Θεοῦ λαμβάνει, κατά τό «Μακάριοι οἱ καθαροί τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοί τόν Θεό ὄψονται»[4]. Τίς πρῶτες ἐμπειρίες τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ τίς λαμβάνει ὁ ἄνθρωπος ὅταν ἀρχίζει νά μετανοεῖ, νά ἐξομολογεῖται καί νά κλαίει γιά τίς ἁμαρτίες του. Τά δάκρυα τῆς μετανοίας φέρνουν χαρά ἀνεκλάλητη στήν ψυχή καί στήν συνέχεια βαθειά εἰρήνη[5].

4. Ματθ. 5, 8.
5. Χριστοδούλου Παρασκευαΐδη (Ἀρχιεπ.), Ὀρθόδοξος Μυστικισμός, σσ. 4-5.

ΚΔ΄. ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Ὁ μεγαλύτερος ἐκφραστής τοῦ πνευματικοῦ ρεύματος τοῦ ὀρθόδοξου Μυστικισμοῦ εἶναι ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, Ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης, πού ἔζησε καί ἤκμασε τόν 14ο αἰῶνα.

Εἶναι ὁ σημαντικότερος σταθμός στήν ἐξέλιξη τοῦ ὀρθόδοξου Μυστικισμοῦ, ἀφοῦ πρῶτα τόν ἔζησε, εἴτε ἀσκούμενος ὡς μοναχός, εἴτε ἀγωνιζόμενος ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν καί παραχαρακτῶν τῆς πίστεώς μας καί προσπάθησε νά τόν τεκμηριώσει θεολογικά. Γι' αὐτό καί τά συγγράμματά του προέρχονται ἀπό προχωρημένη κάπως ἡλικία καί ὄχι ἀπό τήν νεότητά του.

Θά πρέπει νά τονίσομε πώς ἡ μυστική Θεολογία ἐγνώρισε μεγάλη πρόοδο τόν 14ο αἰῶνα, μέσα ἀπό τόν ἡσυχασμό. Ἀκόμη καί σήμερα ὁ ὅρος ἡσυχασμός, ὅταν χρησιμοποιεῖται, περιλαμβάνει μιά μικρή ὁμάδα μοναχῶν, πού ἀσκοῦνταν στό Ἅγιο Ὄρος καί ἀλλοῦ κατά τόν 14ο αἰῶνα, ἐφαρμόζοντας μιά ὁρισμένη τεχνική μέθοδο γιά νά ἐπιτύχουν τήν ἐμπειρία τοῦ θείου Φωτός. Ἡ ἔννοια βέβαια αὐτή καλύπτει μιά ὄψη τοῦ πράγματος, τήν τεχνική. Ὑπάρχει ὅμως καί ἡ ἄλλη ὄψη, ἡ Θεολογική, τήν ὁποία ἐμορφοποίησε καί ἀνέπτυξε ὁ Γρηγόριος Παλαμᾶς.

Ἔτσι ὁ ἡσυχασμός διακρίνεται σέ:

α. Λαϊκό, πού σημαίνει ἀπόλαυση τοῦ θείου Φωτός μέ τήν ἀδιάλειπτη νοερά προσευχή καί τήν ἡσυχία καί

β. Θεολογικό, πού εἶναι ἕνα ὁλόκληρο σύστημα θεολογικῆς διδασκαλίας καί σχεδόν ἀντίστοιχο τῆς σχολαστικῆς θεολογίας τῆς Δύσεως.

Ὁ λαϊκός ἡσυχασμός ἦταν ἤδη πιό τεχνικός ἀπό τόν προηγούμενο αἰῶνα, ὅταν παρουσιάστηκαν δύο συγγράμματα πού περιγράφουν μιά εἰδική μέθοδο προσευχῆς τῶν ἀσκητῶν. Τό πρῶτο σύγγραμμα μέ τόν τίτλο «Μέθοδος τῆς ἱερᾶς προσευχῆς καί προσοχῆς», πού ἀποδίδεται κατά λάθος στόν Συμεών τόν Νέο Θεολόγο, πού εἶχε ζήσει δύο αἰῶνες ἐνωρίτερα, καί τό δεύτερο μέ τόν τίτλο «Περί νήψεως καί φυλακῆς καρδίας», πού γράφτηκε ἀπό κάποιο μοναχό Νικηφόρο ἀπό τήν Ἰταλία, πού ἔζησε στό Ἅγιο Ὄρος, ἔχοντας γύρω του πολλούς μοναχούς.

Τά δύο αὐτά βιβλία ἔχουν σκοπό νά βοηθήσουν τούς ἀσκητές νά ἐπιτύχουν τήν καθαρά προσευχή μέ κάθε τρόπο. Γι' αὐτό δίδουν τίς κατάλληλες τεχνικές ἐντολές γιά νά προφυλαχθεῖ ἡ προσοχή ἀπό ἐξωτερικά ἐρεθίσματα ὅπως: Νά στηριχθεῖ ὁ πώγων (σαγόνι) στό στῆθος, νά προσηλωθεῖ τό βλέμμα στόν ὀμφαλό, νά συγκεντρωθεῖ ὁ νοῦς ἀπό τά ἐξωτερικά πρός τά ἐσωτερικά. Τήν μέθοδο αὐτή

πού εἶναι πολύ τεχνική καί ὑπενθυμίζει ὁπωσδήποτε ἐξωχριστιανικά πρότυπα, τήν ἀκολουθοῦσαν βέβαια πολύ λίγοι μοναχοί.

Πιό πολύ διαδόθηκε ὁ ἡσυχασμός μέ τόν Γρηγόριο Σιναΐτη (1270 – 1347 μ.Χ.) πού ἐμόνασε στήν Κύπρο, στό Σινᾶ καί τήν Κρήτη. Στήν ἀρχή ἐπιδιδόταν στήν «πράξη» (πένθος, δάκρυα, ὑπακοή), ἀλλά στήν Κρήτη ἄρχισε νά καταγίνεται καί μέ τήν «θεωρία», τήν θέα τοῦ Θεοῦ:

α. Μέσα ἀπό τήν κάθαρση, ἀπογύμνωση ἀπό κάθε πάθος καί λογισμό.

β. Μέ τήν νοερά προσευχή, τήν συνεχῆ δηλαδή ἐπανάληψη τῆς εὐχῆς «Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, ἐλέησόν με» καί

γ. Μέ τόν φωτισμό, ὁ ὁποῖος μέ τό νά πλημμυρίζει τόν ἀσκητή μέ τό θεῖο φῶς, τόν φέρνει σέ παραδείσια κατάσταση, σέ ἕνωση μέ τόν Θεό.

Ἀργότερα ἐπῆγε στό Ἅγιο Ὄρος, ὅπου ἐπισκεπτόταν κελλιά μοναχῶν καί τούς ἐδίδασκε τήν ἡσυχαστική μέθοδο. Ἐγκαταστάθηκε μετά στήν δυτική πλαγιά τοῦ Ὄρους, ὅπου ἱδρύθηκε ἡ μονή Γρηγορίου. Ἔφυγε ἀργότερα ἀπό τό Ἅγιο Ὄρος καί ἐγκαταστάθηκε στήν Θρακική μεθόριο μεταξύ Βυζαντίου καί Βουλγαρίας, στά παρόρια, ὅπου συγκροτήθηκε ὁλόκληρη μοναχική κοινότητα.

Ὁ Γρηγόριος Σιναΐτης ἦταν πρόδρομος τοῦ Γρηγορίου Παλαμᾶ, ἄν καί δέν χρησιμοποιεῖται ἀπ' αὐτόν. Πρωτεργάτης ὅμως στήν Θεολογική θεμελίωση τοῦ ἡσυχασμοῦ εἶναι ὁ Γρηγόριος Παλαμᾶς (1296-1359 μ.Χ.), ἡ μεγαλύτερη θεολογική προσωπικότητα τῆς ὑστεροβυζαντινῆς περιόδου.

Αἰτία γι' αὐτή τήν θεολογική θεμελίωση τοῦ ἡσυχασμοῦ ἀπό τόν Γρηγόριο Παλαμᾶ καί αἰτία γιά νά ἀποκαλυφθεῖ ἡ λαμπρή πνευματική ἀκτινοβολία του καί νά ἔλθει στό προσκήνιο ἡ ἄγνωστη μέχρι τότε πνευματική φυσιογνωμία του, ἦταν ἕνας λόγιος μοναχός ἀπό τήν Καλαβρία τῆς Ἰταλίας, ὁ Βαρλαάμ.

Ὁ Βαρλαάμ καταγόταν ἀπό ὀρθόδοξη ἑλληνική οἰκογένεια καί ἐγνώριζε τήν ἑλληνική γλῶσσα. Ἐπισκέφθηκε τό Βυζάντιο καί στήν συνέχεια ἐγκαταστάθηκε στήν Θεσσαλονίκη. Κατά τά ἔτη 1333 - 1334 διεξήχθησαν στήν Κωνσταντινούπολη συζητήσεις περί ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν μεταξύ ἀντιπροσώπων τοῦ Πάπα καί τοῦ Πατριαρχείου. Ἡγέτης τῆς ὀρθοδόξου ἀντιπροσωπείας ἦταν ὁ Βαρλαάμ, ὁ ὁποῖος ὑποστήριξε μέν τήν ἀνατολική ἄποψη, ἀλλά ἐχρησιμοποιοῦσε τόσο στήν προφορική συζήτηση ὅσο καί στίς γραπτές ἐκθέσεις του παράδοξη ἐπιχειρηματολογία, κατά τήν ὁποίαν ὁ ἰσχυρισμός τῶν Λατίνων περί ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, καί ἐκ τοῦ Υἱοῦ δέν στηρίζεται στήν λογική, διότι τό θεῖον εἶναι ἀκατάληπτο καί ἀναπόδεικτο. Ἐπειδή προφανῶς ἡ θέση αὐτή ἡ ὁποία ἦταν σύμφωνη μέ τίς γνωσιολογικές προϋποθέσεις τοῦ Βαρλαάμ, ὑπέσκαπτε καί τοῦ ὀρθοδόξου δόγματος τά θεμέλια, ὁ Παλαμᾶς συνέταξε δικά του ἔργα γιά ἀποκατάσταση τῆς ἀλήθειας:

Πρῶτον, δύο λόγους ἀποδεικτικούς περί ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος[1]. Ἀκολουθῶν ἀντίστροφη ἀπό τόν Βαρλαάμ κατεύθυνση τονίζει ὅτι ὑπάρχει ἀπόδειξη

1. Μεταξᾶ, Κωνσταντινούπολις 1627, Bobrinsky, ἐν Χρήστου Α΄, σσ. 17-153.

τοῦ Θεοῦ, ἀλλά αὐτή εἶναι διαφορετική ἀπό τίς λογικές κατασκευές τοῦ ἀνθρώπου καί στηρίζεται στήν πίστη, τόν φωτισμό καί τήν παράδοση· ἀναπτύσσει δέ ἀκολούθως, βάσει τῆς παλαιοτέρας βιβλιογραφίας τό δόγμα τῆς ἐκπορεύσεως ἐκ τοῦ Πατρός καί ἐκχύσεως διά (ἤ ἐκ) τοῦ Υἱοῦ. Οἱ δύο αὐτοί λόγοι (πραγματεῖες) γράφτηκαν τό 1335 καί εἶναι ἀπό τά πρῶτα ἔργα τοῦ Παλαμᾶ.

Δεύτερον, ἀντεπιγραφές στίς ἐπιγραφές τοῦ Βέκκου[2]. Ὁ λατινόφρων Πατριάρχης Ἰωάννης Βέκκος εἶχε φιλοτεχνήσει ἀνθολογία ἀπό πατερικά χωρία, γιά νά δείξει ὅτι τό λατινικό δόγμα εἶναι σύμφωνο πρός τήν πατερική διδασκαλία· αὐτές δέ τίς Ἐπιγραφές ἀναιρεῖ διά τοῦ ἔργου του αὐτοῦ ὁ Παλαμᾶς· συνετάχθη τήν αὐτήν ἐποχή μετά τοῦ προηγουμένου, ἀλλά ἀναθεωρήθηκε πιθανῶς περί τό 1340, διότι κατατάσσει καί τόν Ἀκίνδυνον μετά τοῦ «δυσεβοῦς» Βαρλαάμ[3].

Ὁ Παλαμᾶς ὑπογραμμίζει τήν ἀντίθεσή του πρός τόν θεολογικό ἀγνωστικισμό τοῦ Βαρλαάμ. Ὁ Θεός εἶναι ἀκατάληπτος κατά τήν οὐσία, ἀλλά καταληπτός μέ τίς ἐνέργειες. Αὐτή ἦταν ἡ πρώτη θεολογική σύγκρουση τῶν δύο ἀνδρῶν. Ἡ δεύτερη ἦλθε ὅταν ἀργότερα ὁ Βαρλαάμ ἐπισκέφθηκε τό Ἅγιο Ὄρος καί πληροφορήθηκε ἀπό κάποιο ἀγράμματο μοναχό γιά τήν τεχνική μέθοδο πού ἐφάρμοζαν οἱ ἡσυχαστές κατά τήν νοερά προσευχή. Ἐπιτέθηκε μέ δριμύτητα ἐναντίον τῶν ἡσυχαστῶν, χαρακτηρίζοντάς τους μασσαλιανούς.

Ὁ Βαρλαάμ εἶχε συντάξει σύγγραμμα ἐκ τριῶν βιβλίων κατά τῶν ἡσυχαστῶν, περί τοῦ περιεχομένου τοῦ ὁποίου εἶχε ἀκούσει ὁ Παλαμᾶς, χωρίς ὅμως νά τό ἔχει δεῖ, διότι ἐτηρεῖτο ἀπόκρυφο. Ἀναγκάσθηκε τότε νά συνθέσει ἀντίστοιχο σύγγραμμα κατά τίς ἀρχές τοῦ 1338, ἀποτελούμενο καί τοῦτο ἀπό τρία βιβλία[4]. Στό πρῶτο ἀξιολογεῖ τήν ἔξω σοφία δίδοντας σ' αὐτήν περιορισμένη ἀξία καί μιλώντας περί δύο γνώσεων, τῆς ἀνθρωπίνης καί τῆς θείας. Στό δεύτερο πραγματεύεται περί τῆς κατοχῆς καί συνελίξεως τοῦ νοῦ ἐντός τοῦ σώματος, τό ὁποῖο κατά τίς συνθετικές ἀνθρωπολογικές προϋποθέσεις του θεωρεῖ ἄξιο ἁγιασμοῦ. Στό τρίτο μετά ἀνακεφαλαίωση τῶν περί διπλῆς γνώσεως καί περί ὁλοκληρώσεως τοῦ ἀνθρώπου διά τοῦ ὀργανικοῦ συνδέσμου ψυχῆς καί σώματος, πραγματεύεται τά περί θείου φωτισμοῦ καί τελειώσεως.

Κατά τό 1339 ὁ Παλαμᾶς ἔλαβε γνώση τοῦ συγγράμματος τοῦ Βαρλαάμ, ἐλαφρῶς διασκευασμένου, καί συνέταξε ἄλλα τρία βιβλία πραγματευόμενα τά αὐτά ἀντικείμενα, ἀλλά μετά μεγαλυτέρας ἐπεξεργασίας καί προσεκτικῆς ἀναιρέσεως τῶν γνωμῶν τοῦ Βαρλαάμ. Μετά ταῦτα ὁ Βαρλαάμ συνέταξε τό ἔργο κατά Μασσαλιανῶν, στό ὁποῖο κατηγοροῦσε τούς ἡσυχαστές καί τόν Παλαμά προσωπικά, ὅτι δέχονται τίς περί σημασίας τῆς προσευχῆς καί τῆς θέας τοῦ Θεοῦ ἀντιλήψεις τῶν Μασσαλιανῶν,

2. Π. Ἀρκουδίου, Opuscula aurea theological, σσ. 4-64, ὅθεν PG161, 243-288, Π. Παπαευαγγέλου, ἐν Χρήστου Α΄, σσ. 161-174.
3. Παν. Κ. Χρήστου, ΘΗΕ, τ.4, σ. 783.
4. Φιλοκαλία 1,2, 1782, σσ. 955-961, ὅθεν στίς ἀνατυπώσεις καί εἰς PG 150, 1101-1118, J. Meyendorff, Louvain 1959 τό σύνολον, Π. Χρήστου, Α΄, 359-694.

ὅπως ἐλέγοντο συνήθως οἱ Βογόμιλοι. Τήν κατηγορία αὐτή ἀπέσεισε ὁ Παλαμᾶς διά τριῶν νέων βιβλίων, τά ὁποῖα γράφτηκαν κατά τίς ἀρχές τοῦ 1341. Ἤδη ὁ συγγραφέας ἐκφράζει ὑποψίες περί τῶν προθέσεων καί διαθέσεων τοῦ ἀντιπάλου του καί ἐκθέτει τήν ἄποψή του περί μεθέξεως τῆς θεότητος, ἡ ὁποία καθίσταται δυνατή διά τῆς διακρίσεως μεταξύ τῆς ἀκαταλήπτου οὐσίας καί τῶν μεθεκτῶν ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ.

Μέ τά συγγράμματα αὐτά ὁ Παλαμᾶς ἀνταποκρίθηκε στό ἔργο πού τοῦ ἀνατέθηκε γιά ἀπόκρουση τῶν ἐπιθέσεων τοῦ Βαρλαάμ. Στήν συνέχεια πραγματοποιήθηκε συνάντηση τῶν δύο ἀνδρῶν ἡ ὁποία δέν ἔφερε κανένα ἀποτέλεσμα, ἀλλά ὤξυνε περισσότερο τήν ἀντίθεση. Τό 1341 μ.Χ. συγκλήθηκε Σύνοδος στήν Κωνσταντινούπολη, ἡ ὁποία χωρίς νά συζητήσει τήν οὐσία τοῦ θέματος κατέκρινε τόν Βαρλαάμ, ὁ ὁποῖος ἀφοῦ ἐζήτησε συγγνώμη, ἐπέστρεψε στήν Ἰταλία, ἔγινε Ρωμαιοκαθολικός καί στήν συνέχεια Ἐπίσκοπος Ἱέρακος.

ΚΕ΄. ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ ΤΟΥ ΗΣΥΧΑΣΜΟΥ

1. ΑΝΑΝΕΩΣΗ ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΟΡΟΛΟΓΙΑΣ

Ὁ Παλαμᾶς μετά ἀπό στασιμότητα πολλῶν αἰώνων ἐπέτυχε νά ἀνανεώσει τήν θεολογική ὁρολογία καί νά δώσει νέες κατευθύνσεις στήν θεολογική σκέψη. Ἀρνήθηκε νά δεχθεῖ τήν διαλεκτική τῶν ἐννοιῶν καί ἐνδιαφέρθηκε νά κατοχυρώσει τήν προσωπικότητα τοῦ θείου ὄντος. Ἀποδώσας ὑψηλή ἀξία στόν ἄνθρωπο, ἐπέτυχε νά ἑρμηνεύσει σαφῶς καί ὀρθῶς τούς ὅρους, ὑπό τούς ὁποίους συντελεῖται ἡ κοινωνία του μέ τόν Θεό. Στούς ἀγῶνες του πρέπει νά ἀναζητήσομε μία ἀπό τίς ἐξηγήσεις τῆς ἐπιβιώσεως τῆς Ὀρθοδοξίας μετά τόσες περιπέτειες καί θλίψεις[1].

Τόν χαρακτῆρα τῆς θεολογίας τοῦ Παλαμᾶ προκαθορίζει ἡ ἀφετηρία του. Δέν ξεκίνησε ἀπό ὁρισμένες ἐκ τῶν προτέρων διαμορφωθεῖσες φιλοσοφικές ἔννοιες, ἀλλά ἀπό μιά πραγματική κατάσταση προσωπικῶν ἐμπειριῶν, τίς ὁποῖες ἐζήτησε νά κατοχυρώσει θεολογικά, γι' αὐτό ἄρχισε νά γράφει σέ προκεχωρημένη ἡλικία. Ἔτσι ἡ προβαλλόμενη ἀπ' αὐτόν γνώση εἶναι διαφορετική ἀπό τήν γνώση τοῦ Βαρλαάμ καί τῶν ἄλλων ἀντιησυχαστῶν.

Οἱ σκέψεις τοῦ Βαρλαάμ ἔτειναν πρός μονομερῆ διατύπωση τῆς γνώσεως καί τῆς διαγωγῆς, καθ' ὅσον αὐτός ἀπό τήν φιλοσοφία παρήγαγε κάθε γνώση καί κάθε ἠθική καθαρότητα. Ἰσχυριζόταν ὅτι στήν σοφία συμβαίνει ὅ,τι καί στήν ὑγεία, ἡ ὁποία εἶναι ἐνιαία, καί δέν εἶναι ἄλλη μέν ἡ ὑπό τοῦ Θεοῦ διδομένη, ἄλλη δέ ἡ ὑπό τοῦ Ἰατροῦ ἐξασφαλιζομένη. Ἔτσι μία εἶναι καί ἡ σοφία, εἴτε θεία εἶναι αὐτή εἴτε ἀνθρώπινη, καί πρός τήν εὕρεση τῆς μιᾶς ἀληθείας κατατείνει αὐτή[2].

Ὁ Παλαμᾶς ἀρνεῖται αὐτό, ἰσχυριζόμενος ὅτι, ἄν σέ αὐτή ταύτη τήν φιλοσοφία παρατηροῦνται διάφορες κατευθύνσεις, πολύ ἰσχυρότερη εἶναι ἡ διαφοροποίηση μεταξύ φιλοσοφίας καί θεολογίας. Πράγματι ὑπάρχουν δύο σοφίες· ἐκείνη πού ζητᾶ νά ἱκανοποιήσει τίς ἀνάγκες τοῦ κοινωνικοῦ βίου καί τήν διανοητική περιέργεια, καί ἐκείνη πού ὁδηγεῖ σέ σωτηρία[3]. Ἡ διάκριση δικαιολογεῖται διά τῆς καταφυγῆς στήν ὕπαρξη διττῶν δώρων τοῦ Θεοῦ, ἀπό τά ὁποῖα ἄλλα μέν εἶναι φυσικά, δεδομένα σέ ὅλους, ἄλλα δέ ὑπερφυσικά καί πνευματικά, διδόμενα στούς

1. Παν. Κ. Χρήστου, ΘΗΕ, τ. 4, σ. 789.
2. Γρηγορίου Παλαμᾶ, Ὑπέρ τῶν ἱερῶς ἡσυχαζόντων, 2,1, 4-5.
3. Ὅ.π., 2,1,5.

καθαρούς καί στούς ἁγίους[4], ἔχει δέ τήν ρίζα σέ παλαιά χριστιανική πεποίθηση, τήν ὁποία εὑρίσκομε καί στούς Καππαδόκες[5].

Ἡ φιλοσοφία εἰσάγει στήν γνώση τῶν ὄντων τοῦ κόσμου αὐτοῦ καί παρέχει εἰκόνες κοινωνικῆς συμβιώσεως, ἀλλά ὅταν ἐκφεύγει ἀπό τά ὅρια αὐτά, καθίσταται ματαιοπονία. Καί σ' αὐτή τήν γνώση τῶν ὄντων μερικῶς μόνο εἰσάγει, διότι τό παθητικό τῆς ψυχῆς ἐπαναστάν διέστρεψε τίς εἰκόνες πού εἶναι ἐντός μας καί ἀπομάκρυνε τό διορατικό, ἔτσι δέ αὐτή στηρίζεται πλέον σέ πιθανολογία, ἡ ὁποία ἐπιτρέπει ἀντιφάσεις καί διαφωνίες. Γι' αὐτό ἡ ἐνασχόληση μέ τήν φιλοσοφία εἶναι μέν χρήσιμη, διότι γυμνάζει καί ὀξύνει τούς ὀφθαλνούς τῆς ψυχῆς, καί εἶναι φυσικό χάρισμα[6], ἀλλά δέν πρέπει νά τήν τυραννεῖ μέχρι γήρατος[7].

Διαχωρίζων ὁ Παλαμᾶς τήν γνώμη, δέν προχωρεῖ καί σέ χωρισμό τῆς ἀλήθειας, διότι δίδει διάφορα ἀντικείμενα σ' αὐτές. Ἔργο τῆς φιλοσοφίας εἶναι ἡ μελέτη τῶν ὄντων, ἔργο δέ τῆς Θεολογίας εἶναι ἡ μελέτη τοῦ Θεοῦ. Ἄν οἱ δύο σοφίες καταλήξουν σέ διάφορα συμπεράσματα, αὐτά δέν θά ἐπιβάλουν ἀναγνώριση διπλῆς ἀλήθειας, καθόσον τά ἀντικείμενα παραμένουν διάφορα.

Τό ἔργο τῆς Θεολογίας εἶναι ἀσυγκρίτως ὑπέρτερο τοῦ ἔργου τῆς φιλοσοφίας καί τῆς ἐπιστήμης. «Οὐ τό εἰδέναι μόνον Θεόν, οὐδέ τό γινώσκειν τόν ἄνθρωπον ἑαυτόν καί τήν ἑαυτοῦ τάξιν ὑψηλοτέρα γνῶσις ἐστι φυσιολογίας καί ἀστρολογίας καί πάσης τῆς περί αὐτά φιλοσοφίας, ἀλλά καί τό εἰδέναι τόν καθ' ἡμᾶς νοῦν τήν ἑαυτοῦ ἀσθένειαν καί ταύτην ἰάσασθαι καί ζητεῖν πολλῷ κρεῖττον ἀσυγκρίτως ἄν εἴη τοῦ εἰδέναι καί διερευνᾶν ἄστρων μεγέθη καί φύσεων λόγους»[8].

Ἀλλά εἶναι δυνατή ἡ γνώση τοῦ Θεοῦ; Ὁ Παλαμᾶς δέν θεωρεῖ ὡς τό πρῶτο στόν Θεό τήν οὐσία, διότι προηγεῖται τῆς οὐσίας ἡ ὕπαρξη. Δέν εἶπε ὁ Θεός «ἐγώ εἰμί ἡ οὐσία», ἀλλ' «ἐγώ εἰμί ὁ ὤν»[9]· συνεπῶς δέν εἶναι ὁ ὤν ἐκ τῆς οὐσίας, ἀλλ' ἡ οὐσία ἐκ τοῦ ὄντος[10]. Ἡ ὕπαρξη τοῦ Θεοῦ συνίσταται σέ δύο. Τήν οὐσία του, ἡ ὁποία εἶναι «αὐθύπαρκτος καί αὐτοπάτωρ»[11], μένει ἀκατάληπτος καί ὀνομάζεται κατ' ἐξοχήν καί κυριολεκτικά θεότης ἤ ὑπερκειμένη θεότης, καί τίς ἐνέργειές του. Ἡ ἔντονη αὐτή διάκριση ἀποτελεῖ θεμελιώδη προσφορά τοῦ Παλαμᾶ στήν θεολογική σκέψη. Οἱ ἐνέργειες εἶναι οἱ λεγόμενες διαφορετικά ἰδιότητες ἤ προσόντα. Ἀπό μακροτάτου χρόνου γινόταν συζήτηση μεταξύ ὀνοματιστῶν καί πραγματιστῶν περί τῆς ὑπάρξεως τῶν ἰδεῶν, κατ' ἀκολουθίαν δέ καί τῶν ἰδιωμάτων τοῦ Θεοῦ,

4. Ὅ.π., 2,1,25.
5. Μ. Βασιλείου, Εἰς 14 Ψαλμόν 2, PG 29, 256, Γρηγορίου Θεολόγου, ὁμιλία 16,2, PG 35, 936.
6. Γρηγορίου Παλαμᾶ, Κατά Ἀκινδύνου 3,9, κῶδ. coisl. 98-77.
7. Ὅ.π., Ὑπέρ τῶν ἱερῶς ἡσυχαζόντων 1,1,3 κ ἑξ.
8. Κεφάλαια 29, PG 150, 1140 BC.
9. Ἔξ. 3,14.
10. Γρηγορίου Παλαμᾶ, Ὑπέρ τῶν ἱερῶς ἡσυχαζόντων 3,2,12.
11. Ὅ.π., Κατά Γρηγορᾶ 2, κῶδ. coisl. 100, 254.

ἡ δὲ συζήτηση αὐτὴ ὑπεισῆλθε καὶ στὴν ἡσυχαστικὴ ἔριδα. Οἱ ἀντιησυχαστὲς ἀρνοῦνταν τὴν πραγματικὴ ὕπαρξη τῶν ἰδιωμάτων. Ὁ Παλαμᾶς ὅμως ὑπερτόνιζε αὐτήν, λέγων ὅτι ἄλλο εἶναι ἡ θεότης καὶ ἄλλο ἡ Βασιλεία, ἡ ἁγιότης κ.τ.λ.[12]. Αὐτὲς ἀποτελοῦν οὐσιῶδες στοιχεῖο στὸν Θεό, ὅπως λέγεται καὶ στὸ ὑπ' αὐτοῦ χρησιμοποιούμενο κάθισμα τῆς Μεταμορφώσεως:

Τὴν κεκρυμμένην ἀστραπὴν ὑπὸ τὴν σάρκα
τῆς οὐσιώδους σου, Χριστέ, καὶ θείας εὐπρεπείας
ἐν ἁγίῳ ὄρει ὑπέδειξας.

Παρὰ ταῦτα δὲν εἶναι ἰδιαίτερες ὑποστάσεις, ἀλλ' ἐνυπόστατες, κατὰ τὸν ὑπὸ Λεοντίου τοῦ Βυζαντίου χρησιμοποιούμενο ὅρο πρὸς δήλωση αὐτῶν ποὺ δὲν ἔχουν ἰδιαίτερη ὕπαρξη, ἀλλὰ ὑπάρχουν ὡς στοιχεῖα σὲ ἄλλη ὑπόσταση. Ὑφίστανται μόνο στὴν προσωπικότητα τοῦ Θεοῦ, γι' αὐτὸ δὲ καὶ μποροῦν νὰ ὀνομασθοῦν ὑφειμένη θεότης. Διὰ τῆς διακρίσεως αὐτῆς κατέστη ἡ ἐπίτευξη τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ, διότι ἐνῶ ἡ οὐσία αὐτοῦ παραμένει ἀγνώριστη, οἱ ἐνέργειες ὑποπίπτουν στὴν ἀντιληπτικὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἐφόσον αὐτὸς φθάσει σὲ κάποιο βαθμὸ τελειώσεως.

Ἡ χριστιανικὴ λοιπὸν θεολογία μὲ τὸ νὰ στηρίζεται στὶς θεῖες ἐνέργειες, μπορεῖ νὰ διατυπώσει ἀκόμη καὶ ἀποδεικτικοὺς συλλογισμοὺς γιὰ τὸν Θεό, π.χ. Πάνσοφος, Πανάγαθος, Παντοδύναμος. Ἔτσι ὁ Παλαμᾶς ἐπροφύλαξε τὴν ὀρθόδοξη θεολογία ἀπὸ τὸν ἀγνωστικισμὸ ποὺ ἐπεχείρησε νὰ τῆς ἐπιβάλει ὁ Βαρλαάμ. Ὁριοθετεῖ νέες κατευθύνσεις στὴν Θεολογικὴ σκέψη καὶ ὑποστήριξε ὅτι εἶναι δυνατὸν μὲ τοὺς σωματικοὺς ὀφθαλμοὺς νὰ δεῖ κανένας τὸ θεῖον, ἄκτιστον καὶ ἄϋλον φῶς. Κατὰ τὸ Εὐαγγέλιο ὅμως τοῦ Ἰωάννου, «Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε».

Ἄρα ὁ ἰσχυρισμὸς τῶν ἡσυχαστῶν φέρνει σὲ ἀποδοχὴ δύο Θεούς: τὸν ἀόρατο καὶ τὸν ὁρατό. Γι' αὐτὸ ὁ Βαρλαάμ τοὺς κατηγόρησε ὡς διθεῖτες.

Ὁ Παλαμᾶς πρὸς ἀποφυγὴ τοῦ σκοπέλου αὐτοῦ, ἀπάντησε ὅτι τὸ ὁρώμενο ἀπὸ τοὺς ἡσυχαστὲς φῶς δὲν εἶναι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ὅπως προαναφέρθηκε, ἡ ὁποία εἶναι ἄκτιστος (ἄϋλος) καὶ ἀόρατος, ἀλλὰ εἶναι ἐνέργεια τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία εἶναι μὲν ἐπίσης ἄκτιστος, ἀλλὰ σὲ μερικὲς περιπτώσεις ὁρατή, προσιτὴ καὶ μεθεκτή, ὅπως φανερώνει τὸ παράδειγμα τῆς φλεγομένης Βάτου τοῦ Μωϋσέως, τοῦ πυρίνου ἅρματος τοῦ προφήτου Ἠλιοῦ, τῆς πυρίνης στήλης κατὰ τὴν διάβαση τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀπὸ τὴν ἔρημο, τοῦ θείου Φωτὸς κατὰ τὴν Μεταμόρφωση τοῦ Χριστοῦ στὸ ὄρος Θαβώρ, τοῦ Σώματος καὶ τοῦ Αἵματος τοῦ Χριστοῦ στὸ Μυστήριο τῆς θείας Εὐχαριστίας.

Ὁ Θεὸς κατὰ τὴν ὀρθόδοξη Θεολογικὴ θεώρηση εἶναι Μονὰς ἐν Τριάδι καὶ Τριὰς ἐν Μονάδι, ὅπως λέγουν χαρακτηριστικὰ ὁ ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής, ὁ ἅγιος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης καὶ ἄλλοι Πατέρες.

Ὁ Θεὸς ἐμφορεῖται ἀπὸ μία ἀγάπη. Ἕναν ἅγιο ἔρωτα πρὸς τὰ πλάσματά του.

12. Ἀπολογία, κῶδ. coisl. 99,8.

Ἀπ' αὐτήν τήν ἄπειρη ἀγάπη του ἐξέρχεται ἀπό τόν ἑαυτό του καί ζητεῖ νά ἑνωθεῖ μαζί τους. Αὐτό ἐκφράζεται καί πραγματοποιεῖται μέ τήν ἐνέργειά του ἤ καλύτερα μέ τίς ἐνέργειές του.

Μέ τίς ἄκτιστες αὐτές ἐνέργειές του ὁ Θεός δημιούργησε τόν κόσμο καί συνεχίζει νά τόν συντηρεῖ. Δίδει οὐσία καί ὑπόσταση στόν κόσμο μας μέ τίς οὐσιοποιητικές ἐνέργειές Του. Εἶναι παρών στήν φύση καί συντηρεῖ τό σύμπαν μέ τίς συντηρητικές ἐνέργειές Του. Φωτίζει τόν ἄνθρωπο μέ τίς φωτιστικές του ἐνέργειες. Τόν ἁγιάζει μέ τίς ἁγιαστικές του ἐνέργειες. Τόν θεώνει τέλος μέ τίς θεωτικές ἐνέργειές Του.

Ἄρα, μέ τίς ἄκτιστες ἐνέργειές του ὁ ἅγιος Θεός μπαίνει στήν φύση, στόν κόσμο, στήν Ἱστορία, στήν ζωή τῶν ἀνθρώπων.

Ὁ Βαρλαάμ ἀντιθέτως ἠρνεῖτο διάκριση οὐσίας καί ἐνέργειας τοῦ Θεοῦ, θεωρώντας καί τίς δύο ὄχι μόνο ἄκτιστες (ἄϋλες), ἀλλά καί ἀόρατες καί ἀπρόσιτες καί ἀμέθεκτες. Τά παραπάνω παραδείγματα κατ' αὐτόν δέν εἶναι θεῖες ἐνέργειες, ἀλλά ἀποτελέσματα αὐτῶν τῶν θείων ἐνεργειῶν, ἐνεργήματα κτιστά καί ὁρατά.

Ἡ Ἀνατολική Ἐκκλησία ἐτάχθη ὑπέρ τῶν Ἡσυχαστῶν, ἀποδεχόμενη ὅτι ἡ διάκριση τοῦ Θεοῦ σέ οὐσία παντελῶς ἀμέθεκτη καί ἐνέργειες μεθεκτές, δηλαδή ἑνούμενες μέ τόν ἄνθρωπο, δίδει στόν ἄνθρωπο τήν δυνατότητα τῆς ἑνώσεώς του μέ τόν Θεό[13].

Ἡ μετοχή ἤ μέθεξη τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ δύναται νά εἶναι πλήρης, ὁδηγεῖ δέ στήν Θέωση. Ὁ Παλαμᾶς λέγει ὅτι, ἐνῶ τόσο πολλά ἔγραφε περί ἡσυχασμοῦ, δέν ἐτόλμησε νά γράψει τίποτα περί θεώσεως προηγουμένως, ἀλλά κατόπιν προκλήσεως τῶν ἀντιπάλων του ἀναγκάστηκε νά πεῖ μερικά εὐσεβῆ μέν, ἀνεπαρκῆ δέ[14].

Πρός ἀποφυγή παρερμηνείας τῆς ἐννοίας τῆς θεώσεως ἐφρόντισε νά σημειώσει ὅτι «ὅλως διόλου γινόμεθα θεοί χωρίς τῆς κατ' οὐσίαν ταυτότητος»[15], δηλαδή ὅτι δέν ἀποκτοῦμε τήν οὐσία τοῦ Θεοῦ· ἀλλά παρά ταῦτα, λόγῳ μετοχῆς στίς ἐνέργειές του γινόμεθα ἀτελεύτητοι, μάλιστα δέ καί ἄναρχοι «τούς μετέχοντας αὐτῶν (τῶν ἐνεργειῶν) καί ἐνεργοῦντας τῇ μετουσίᾳ κατ' αὐτάς, Θεούς ἀπεργαζόμενους κατά χάριν ἀνάρχους καί ἀτελευτήτους»[16].

Στό σημεῖο αὐτό συναντοῦμε τό οὐσιωδέστερο στοιχεῖο τῆς διδασκαλίας τοῦ Παλαμᾶ, τό ὁποῖο συνίσταται στήν ἔμφαση ἐπί τῆς ἀνυψώσεως τοῦ ἀνθρώπου ὑπεράνω τῶν καταστάσεων τοῦ κόσμου αὐτοῦ. Ἡ ἐμπειρία τῆς θεώσεως εἶναι δυνατή ἀπό τοῦ παρόντος διά μιᾶς παραδόξου συνδέσεως τοῦ ἱστορικοῦ μέ τό ὑπεριστορικό. Τό φῶς τό ὁποῖο εἶδαν οἱ μαθητές στό Θαβώρ, τό φῶς πού βλέπουν οἱ καθαροί ἡσυχαστές σήμερα, καί ἡ ὑπόσταση τῶν ἀγαθῶν τοῦ μέλλοντος

13. Νικ. Ζέρβη, Χριστοδρομία, ὅ.π., σσ. 39-40.
14. Ὑπέρ τῶν ἱερῶς ἡσυχαζόντων 3,1, 32.
15. Θεοφάνης, PG 150, 936.
16. Ἀπολογία, κῶδ. coisl. 99,13.

αἰῶνος ἀποτελοῦν τρεῖς φάσεις ἑνός καὶ τοῦ αὐτοῦ πνευματικοῦ γεγονότος, συντεθειμένες σὲ μία ὑπερχρόνιο πραγματικότητα[17]. Ἀλλὰ ὡς πρός τὴν μέλλουσα ὁλοκληρωμένη πραγματικότητα ἡ παροῦσα ἐμπειρία εἶναι ἕνας ἀρραβώνας[18].

2. ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗ ΜΕΤΟΧΗΣ ΣΤΙΣ ΘΕΙΕΣ ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ (ΕΝΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΑΚΡΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΘΕΟΤΗΤΟΣ)

Ὁ Θεός κατά τήν οὐσία του εἶναι ὑπερβατικός. Ἑνότητα καὶ διάκριση συγκροτεῖ τό μυστήριο τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ.

Ὁ Γρηγόριος Παλαμᾶς ἀκολουθώντας τίς ἀρεοπαγιτικές συγγραφές[19], θά ἀναπτύξει τήν ἑνωμένη καὶ διακεκριμένη Θεολογία[20]. Στήν Ἐναρχική Τριάδα ὑπάρχουν οἱ θεῖες Ἑνώσεις πού ἀφοροῦν στήν σύνολη θεότητα καὶ οἱ θεῖες Διακρίσεις πού ἀναφέρονται σ' ἕνα πρόσωπό της. Στίς θεῖες Ἑνώσεις περιλαμβάνονται:

- Ὡς ἕνωση, ἡ «ὑπερούσιος ὕπαρξις» τῆς θεότητος καὶ
- Ὡς διάκριση, «ἡ ἵδρυσις ἑκάστης ὑποστάσεως».

Στίς Θεῖες Διακρίσεις ἀναφέρονται:

- Ὡς ἕνωση, «οἱ ἄσχετοι μεταδόσεις, οἱ δωρεές, οἱ μετοχές» καὶ
- Ὡς διάκριση, ἡ Θεία ἐνανθρώπηση, «αὕτη γάρ μόνου τοῦ Υἱοῦ».

Μέ βάση τά παραπάνω ὁ Παλαμᾶς συμπεραίνει ὅτι ἐνῶ ὁ Θεός κατά τήν οὐσία του ὑπερέχει ἀπ' ὅλα τά κτιστά ὄντα καὶ μέ τίποτα δέν σχετίζεται καὶ ἀπό τίποτα δέν μετέχεται («ὑπεραρχικαὶ ἀφαιρέσεις») κατά τήν ἐνέργειά του ἐκφαίνεται καὶ μετέχεται («ἄσχετοι μεταδόσεις»). Οἱ Θεαρχικές Ὑποστάσεις βέβαια, ἐνῶ δέν δέχονται καμία ἀντιστροφή περιχωροῦνται μεταξύ τους φυσικά, ὁλικά, μόνιμα καὶ σταθερά «ὡς μίαν εἶναι καὶ τήν ἐνέργειαν τῶν τριῶν ὑποστάσεων». Ὁ Πατήρ κοινωνεῖ τό εἶναι του, τήν οὐσία του, στόν Υἱό καὶ τό Πνεῦμα (ὅπως τά συγκοινωνοῦντα δοχεῖα) πού ἔχοντας ὡς ὑπαρκτό αἴτιο τόν Πατέρα (ὡς αἴτιο τῆς ὑπάρξεώς τους), τόν ἀναγνωρίζουν ὡς τέλος (καταληκτικό σημεῖο) καὶ ἐπιστροφή. Ἀποδίδουν δηλαδή τό εἶναι τους στόν Πατέρα.

Ἐνιαία εἶναι ἡ κίνηση τοῦ θείου θελήματος πού ἔχει ἀφετηρία τόν Πατέρα ὡς αἴτιο προκαταρκτικό, ἐνεργεῖται διά τοῦ Υἱοῦ, ἐνῶ προφαίνεται καὶ τελειώνεται ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι. Ἡ ἀλληλοπεριχώρηση τῶν θεαρχικῶν Ὑποστάσεων ὡς θεοπρεπής ἕνωση στήν μία ὑπέρτατη ἑνότητα, πληθύνεται ἀπό ἀγαθότητα καὶ πολλαπλασιάζεται σέ ἀδαπάνητες δωρεές, μεταδόσεις τῆς ζωῆς, τῆς σοφίας κ.τ.λ., πού μετέχονται ἀμέθεκτα ἀπό τούς μετόχους[21].

Τά τρία πρόσωπα τῆς Ἁγία Τριάδος ὑποστασιάζονται. Ἔχουν δηλαδή ἀκοινώνητα

17. Ὑπέρ τῶν ἱερῶς ἡσυχαζόντων, 1,3,43.
18. Παν. Κ. Χρήστου, ΘΗΕ, τ. 6, σσ. 789-794.
19. Περί θείων ὀνομάτων 2, 4-6.
20. Περί ἑνώσεως καὶ διακρίσεως 19, Β΄, σ.82· κεφάλαια φυσικά καὶ θεολογικά, PG 150, 1173 BC.
21. Περί ἑνώσεως καὶ διακρίσεως 21, σ. 84. Πρβλ. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, Σχόλια PG4, 409 ABC (στό Γρηγόριο Παλαμᾶ, πρός Δαμιανόν 20, Β΄, σ. 476) καὶ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἔκδοσις ἀκριβής τῆς ὀρθοδόξου πίστεως 10 (10), PG 94, 837 BC.

μεταξύ τους ἰδιώματα, πού ξεχωρίζουν τό ἕνα πρόσωπο ἀπό τό ἄλλο. Ἔτσι ἡ θεότητα διακρίνεται σέ ἀναίτιο - ἀγέννητο Πατέρα. Σέ αἰτιατό - γεννητό Υἱό καί αἰτιατό - ἐκπορευτό Πνεῦμα.

Οἱ ἰδιότητες αὐτές ὀνομάζονται ὑποστατικές καί συνιστοῦν σχέσεις ἑτερότητας καί ὄχι ἀντιθέσεως.

Οἱ ἐνέργειες τοῦ Θεοῦ εἶναι ἄκτιστες, ὅπως καί ἡ οὐσία του. Ἐνῶ δηλαδή δέν χωρίζονται ἀπό τήν θεία φύση (ἀπό τόν Θεό), διαφέρουν ὅμως ἀπό τήν οὐσία.

Τό μυστήριο τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ συνίσταται σέ μία διαρκῆ ἔκφανση ἑνώσεων καί διακρίσεων ὅπου τίποτα δέν εἶναι στατικό καί ἀναγκαῖο. Ἔτσι διακρίνεται ἡ ὑπόσταση ἀπό τήν οὐσία καί κατά συνέπεια οἱ τρεῖς Θεῖες Ὑποστάσεις ἀπό τήν κοινή φύση· οἱ Θεῖες Ὑποστάσεις διακρίνονται ἀπόλυτα μεταξύ τους ἐνῶ ἑνώνονται ἀπόλυτα στήν ἑνότητα τῆς μιᾶς οὐσίας. Στήν συνέχεια διακρίνονται οἱ ἐνέργειες ἀπό τήν οὐσία ἀπό τήν ὁποία καί προέρχονται ἐνῶ ταυτόχρονα διακρίνονται καί μεταξύ τους. Τέλος, οἱ ἐνέργειες διακρίνονται καί ἀπό τίς Θεῖες Ὑποστάσεις ἀπό τίς ὁποῖες διακρατοῦνται καί ἐνεργοποιοῦνται, ἐνῶ παραμένουν ταυτόχρονα ἑνωμένες καί ὄχι διασπασμένες καί μέ τίς Ὑποστάσεις καί μέ τήν οὐσία τῆς Θεότητας[22].

Ὁ Γρηγόριος Θεολόγος λέγει ὅτι ὁ Θεός φανερώνεται καί γνωρίζεται στούς ἁγίους διά τῶν ἐνεργειῶν του: «Θεός, Θεοῖς ἑνούμενος». Μεθεκτές οἱ ἐνέργειες, ἀμέθεκτη ἡ οὐσία. Ἡ διάρκιση τοῦ Θεοῦ σέ οὐσία παντελῶς ἀμέθεκτη καί ἐνέργειες μεθεκτές (ἑνούμενες μέ τόν ἄνθρωπο), συνιστᾶ τό θεμέλιο τῆς Παλαμικῆς Τριαδολογίας[23].

3. ΟΥΣΙΑ ΚΑΙ ΥΠΟΣΤΑΣΗ

Ὁ Γρηγόριος Παλαμᾶς τονίζει ὅτι δέν ὑπάρχει οὐσία ἀπομονωμένη ἀπό τήν Ὑπόσταση, οὔτε ἀνούσια ὑπόσταση. Καμία διάσταση ἤ ἀντινομία δέν εἶναι δυνατόν νά παρεμβληθεῖ στό μυστήριο τῆς ἀδιαίρετης καί ἀσύγχυτης σχέσεως τῆς θείας οὐσίας καί τῶν Τριαδικῶν Ὑποστάσεων.

Τό γεγονός ὅτι κάθε μία ἀπό τίς θεῖες Ὑποστάσεις περιέχει ὁλόκληρη τήν ἄκτιστη φύση σημαίνει τήν ὁμοουσιότητα, τήν ὁμότιμη κοινωνία τῆς θείας οὐσίας. Ἡ τελευταία, ὅμως, ὡς αἰτία ἑνότητος στήν θεότητα δέν εἶναι καθόλου ἀπρόσωπη. Ἐπειδή εἶναι προσωπική οὐσία, κατά συνέπεια καί ἡ ὁμοουσιότητα τῶν προσώπων δύναται νά εἶναι τρισυπόστατη. Ἡ οὐσία ἔχει τόσες ὑποστάσεις ὅσα καί τά πρόσωπα ἀπό τά ὁποῖα μετέχεται[24].

---

22. Σταύρου Γιαγκάζογλου, προλεγόμενα στή Θεολογία τῶν ἀκτίστων ἐνεργειῶν, ἐκδ. Τέρτιος, σσ. 41-43.
23. Νικ. Ζέρβη, Χριστοδρομία, ὅ.π., σσ. 40-41.
24. Θεοφάνης 19 Β΄, σ. 245. Ὁ Θεός δέν μερίζεται κατά τήν οὐσία καί τήν ὑπόσταση. Ἡ Τρισυπόστατη φύση του εἶναι ἐντελῶς ἀχώρητη ἀπό τά κτιστά ὄντα. Τό ἀντίθετο θά

Ἡ φυσικὴ ἕνωση τῆς θεότητας ἀνήκει ἀποκλειστικὰ στὶς τρεῖς Ὑποστάσεις στὸ μέτρο ποὺ ἡ Τρισυπόστατη Οὐσία μετέχεται μόνο ἀπὸ τὸν Πατέρα, τὸν Υἱὸ καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, ἐνῶ παραμένει «παντάπασιν ἀνώνυμος καὶ ἀνέκφραστος καὶ ἀμέθεκτος, ὡς ὑπὲρ πᾶσαν ἐπωνυμίαν οὖσαν καὶ ἔκφανσιν καὶ μετοχήν»[25].

Γιὰ νὰ ὑποστασιασθεῖ ἡ οὐσία πρέπει νὰ ἔχει κάπου τὴν αἰτία της. Ἡ πατερικὴ θεολογία τῆς Ἀνατολῆς μὲ βάση τὴν αἰτία ποὺ ὑποστασιοποιεῖ τὴν οὐσία στὸν Θεό, διαφοροποιεῖ τὸ πρόσωπο τοῦ Πατρὸς σὲ σχέση μὲ τὶς δύο ἄλλες Ὑποστάσεις[26]. Ὁ Πατήρ, ὄχι ὡς ἀνούσιος ἀλλὰ ὡς πρόσωπο ποὺ ὑποστασιάζει τὴν οὐσία του[27] γεννᾶ τὸν Υἱό, ὄχι ἁπλῶς ὡς Θεὸς ἀλλὰ ὡς Πατήρ[28] καὶ ἐκπορεύει τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ὄχι ἁπλῶς ὡς Πατὴρ καὶ προβολέας, ἐνῶ συνάμα ἀπονέμει ἰσότιμα τὴν οὐσία του καὶ στὸν Υἱὸ καὶ στὸ Πνεῦμα. Ἡ ὕπαρξη τῶν θείων Ὑποστάσεων εἶναι ἀδιαίρετη, ἀσυγχύτως βέβαια ἀπὸ τὴν ἑνότητα τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεὸς εἶναι ταυτόσημα Μονάδα καὶ Τριάδα, ἐξ αἰτίας τῆς πατρικῆς αἰτιότητας ποὺ συνιστᾶ καὶ τὴν ἐγγύηση τῆς ὁμοουσιότητας τῶν Τριῶν Θείων Ὑποστάσεων. Ἡ θέση αὐτὴ τῶν Ἑλλήνων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ἐκφράζει τὸ δόγμα τῆς Μοναρχίας – αἰτιότητας τοῦ Πατρός, ἀποκλείει τὴν προτεραιότητα τῆς ἀνυπόστατης οὐσίας καὶ προτάσσει τὶς Ἑνούσιες Ὑποστάσεις. Αἴτιος στὴν Τριάδα εἶναι μόνο ἡ Ἑνούσια Ὑπόσταση τοῦ Πατρός. Ἔτσι ἡ γέννηση καὶ ἐκπόρευση δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα ἀνάγκης ὡς ἀπορροὲς τῆς ἀπρόσωπης οὐσίας, ἀλλὰ συνιστοῦν τὴν ἐλευθερία τοῦ προσωπικοῦ Θεοῦ.

Ἀπὸ τὴν συσχέτιση οὐσίας καὶ Ὑποστάσεων ἐξάγεται ἀβίαστα ἀπὸ τὸν Παλαμᾶ τὸ συμπέρασμα ὅτι τὸ πρόσωπο ὡς αἰτία καὶ ἀρχὴ συνιστᾶ τὴν ἀφετηρία τῆς Τριαδικῆς Θεολογίας καὶ ὄχι ἡ οὐσία ἡ ὁποία θεωρεῖται ὡς τὸ περιεχόμενο τῶν θείων Ὑποστάσεων. Ὁ Θεὸς εἶναι πρωτίστως προσωπικός. Εἶναι Τριάδα προσώπων ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὸ πρόσωπο τοῦ Θεοῦ Πατρός[29].

4. ΧΡΙΣΤΟΛΟΓΙΚΟΣ ΕΝΕΡΓΗΤΙΣΜΟΣ

Ἡ διάκριση οὐσίας καὶ ἐνεργειῶν ἀποδεικνύεται κατὰ τὸν Παλαμᾶ μέσα στὸ φῶς τῆς Πατερικῆς Χριστολογίας. Ὁ σύνδεσμος τῶν ἐνεργειῶν μὲ τὴν Τριαδικὴ Θεολογία ἐφαρμόζεται κυρίως στὴν Χριστολογία ἤ καλύτερα ὁ Χριστολογικὸς Ἐνεργητισμὸς ἐπεκτείνεται στὴν Τριαδολογία.

Στὶς δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ, τὴν θεία καὶ τὴν ἀνθρώπινη, ἔχομε διπλᾶ φυσικὰ

μετέβαλε τὸν Τρισυπόστατο Θεὸ σὲ «μυριοϋπόστατο».

25. Πρὸς Διονύσιον, Ὁμιλία 4, Β΄, σ. 499.
26. Πρβλ. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, Σχόλια εἰς τὸ περὶ θείων ὀνομάτων, PG 4, 221 Α.
27. Τριάδες ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχαζόντων 3,2,12· Α΄ πρὸς Ἀκίνδυνον 9, Α΄, σ. 212.
28. Βλ. πρὸς Δαμιανόν 3, σ. 458. Ὁ Παλαμᾶς θεωρεῖ ὅτι τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς προηγεῖται ὡς μεῖζον ἀπὸ τὸ ὄνομα Θεὸς καὶ εἶναι ἡ κατεξοχὴν «Θεονυμία» τοῦ ἀναιτίου προσώπου τῆς Ἁγίας Τριάδος.
29. Σταύρου Γιαγκάζογλου, ὅ.π., σσ. 45-66.

ἰδιώματα· δύο φυσικές θελήσεις, δύο φυσικές ἐνέργειες, δύο φυσικά αὐτεξούσια, σοφία καί γνώση θεία καί ἀνθρώπινη[30]. Τά φυσικά αὐτά ἰδιώματα δέν εἶναι φύσεις οὔτε εἶναι ὑποστατικά παρόλο πού εἶναι πολλά καί ἀφοροῦν στίς Ὑποστάσεις, γιατί ἀπ' αὐτές διακρατοῦνται καί ἐνυποστασιάζονται ἀφοῦ δέν εἶναι αὐθύπαρκτα.

Στό γεγονός τῆς ἐνανθρωπήσεως ὡς τῆς Τριαδικῆς ἐνέργειας καί φανερώσεως ὅλου τοῦ Θεοῦ στήν μία Ὑπόσταση τοῦ Λόγου, γνωρίζομε ὄχι τήν οὐσία ἀλλά τήν δύναμη καί ἐνέργεια τῆς Ἁγίας Τριάδος.

Ἡ ἐνσάρκωση τοῦ Λόγου συνιστᾶ ἀναμφισβήτητα τήν βάση τῆς Θεολογίας τοῦ Παλαμᾶ γιά τίς θεῖες ἐνέργειες[31]. Τό πρόσωπο τοῦ Υἱοῦ εἰσέρχεται στήν Ἱστορία καί τήν κτιστότητα χωρίς καμία ἀλλαγή στήν θεία του φύση πού παραμένει ἀναλλοίωτη καί ὑπερβατική. Μέ τόν τρόπο αὐτό τῆς προσωπικῆς καί ὄχι φυσικῆς ἀναλήψεως τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ὁ ἔνσαρκος Λόγος γίνεται πηγή ἀνεξάντλητη ἁγιασμοῦ[32]. Αὐτό κάνει τόν Παλαμᾶ νά μιλᾶ γιά «τήν θεανδρική τοῦ Χριστοῦ ζωοποιόν ἐνέργειαν», ἀκριβῶς ἐπειδή ἡ δόξα καί ἡ χάρη τῆς Θεότητας ἔγινε στό πρόσωπο τοῦ Θεοῦ Λόγου δόξα καί χάρη τῆς ἀνθρωπότητας, «τό οἰκεῖον σῶμα ζωοποιόν ἔχον ὡς ὁμόθεον δύναμιν»[33]. Ὁ Θεός πού ἐνώθηκε στήν μία του Ὑπόσταση μέ τήν ἀνθρώπινη φύση, χρίοντάς την μέ ὁλόκληρη τήν ἄκτιστή του ἐνέργεια, τήν χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος[34], φανερώνεται ἀδιάκοπα μεταδίδοντας τήν χάρη του στούς θεουργουμένους[35]. Ὁ Ἕνας Χριστός ἐκφαίνεται σέ πολλούς χριστοειδεῖς, ἀνάρχους καί ἀϊδίους, «οὐ γάρ καθ' ὑπόστασιν ἑκάστῳ τούτων, ἀλλά κατ' ἐνέργειαν καί χάριν ἥνωται»[36].

Ἐνῶ ἡ Χριστολογία εἶναι ἡ ἐμπειρική βάση τῶν θείων ἐνεργειῶν, τό ἰδιαίτερο ἔργο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἶναι αὐτό πού συνεργεῖ στήν πραγμάτωση τοῦ Χριστολογικοῦ αὐτοῦ Ἐνεργητισμοῦ[37].

5. ΤΡΙΑΔΙΚΟΣ ΕΝΕΡΓΗΤΙΣΜΟΣ - ΕΝΥΠΟΣΤΑΤΕΣ (ΠΡΟΣΩΠΙΚΕΣ) ΕΝΕΡΓΕΙΕΣ

Οἱ ἄκτιστες ἐνέργειες εἶναι ἐνυπόστατες, ἀχώριστες ἀπό τήν θεία φύση. Πάνω στό ἐνυπόστατο τῶν ἐνεργειῶν θεμελιώνεται κατά τόν Παλαμᾶ ἡ Τριαδολογία. Ἐνούμενος λοιπόν ὁ ἄνθρωπος μέ τίς ἄκτιστες ἐνέργειες, λαμβάνει κατά χάριν καί

30. Τριάδες 3,3,7, σσ. 685-686. Πρβλ. Ἰωάν. Δαμασκηνοῦ, Λίβελλος περί ὀρθοῦ φρονήματος 3, PG 94, 1429 AB.
31. Βλ. Ἀμφ. Ράντοβιτς, Τό Μυστήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος..., σσ. 70-71. Ἀθαν. Γιέφτιτς, Ὁ Ὤν (=Γιαχβέ) ὡς Ζῶν καί Ἀληθινός Θεός..., Πρακτικά, σσ. 112-113, 117.
32. Ὁμιλία ΜΣΤ΄, 8-9, Ἔργα 11, σ. 98.
33. Ὅ.π.,
34. Πρός Ἀθανάσιον Κυζίκου 21, 22, Β΄, σσ. 432-433.
35. Ὅ.π., 29-33, σσ. 440-443.
36. Ἀντιρ. 3,13, σ. 170.
37. Σταύρου Γιαγκάζογλου, ὅ.π., σσ. 91-98.

δωρεάν -πρός σωτηρία του- ὅ,τι ἔχει ὁ Θεός κατ' οὐσίαν.

Ὁ μόνος τρόπος μέ τόν ὁποῖο ὑπάρχει ἡ θεία ἐνέργεια εἶναι ἡ ἐνυποστασιοποίησή της ὄχι σέ ἰδιαίτερη ὑπόσταση, οὔτε ἐνυποστασιοποίηση πού προέρχεται ἀπό τήν θεία οὐσία παρά μόνο ἀπό τίς Ὑποστάσεις τῆς Θεότητας «τοιοῦτον γάρ τό ἐνυπόστατον, οὐ καθ' ἑαυτό οὐδ' ἐν τῇ οὐσία, ἀλλ' ἐν τῇ ὑποστάσει θεωρούμενον»[38]. Ὁ ἐνυπόστατος χαρακτήρας τῶν ἀκτίστων ἐνεργειῶν συνιστᾶ τόν καθοριστικό παράγοντα γιά τήν κατανόηση ὄχι μόνο τῆς παλαμικῆς, ἀλλά καί σύνολης τῆς ἡσυχαστικῆς Θεολογίας.

Τό «ἐνυπόστατον» τῶν ἐνεργειῶν κατά τόν Παλαμᾶ θεμελιώνεται ὀντολογικά στήν Τριαδολογία καί ὄχι, βεβαίως, στήν ἀνθρωπολογία. Τό ὅτι ἡ Θεία ἐνέργεια ἐνυπάρχει καί «ἐνθεωρεῖται» καί στά ἀνθρώπινα πρόσωπα, αὐτό γίνεται κατά χάριν καί δωρεάν πρός σωτηρία.

Δεδομένης τῆς συσχετίσεως τῶν θεαρχικῶν Ὑποστάσεων μέ τίς Τριαδικές ἐνέργειες καθίσταται ἔντονος ὁ ρόλος τῶν Ὑποστάσεων στήν ἐνεργητική ἔκφανση τῆς οὐσίας. Ὁ Τρισυπόστατος Θεός ἔχει δύναμη, θέληση καί ἐνέργεια πού εἶναι ἑνιαία καί προφαίνεται μέ κοινό καί γιά τρία πρόσωπα τρόπο κατά τήν φύση, χωρίς νά εἶναι ἡ φύση τους. Οἱ Ὑποστάσεις τῆς Ἁγίας Τριάδος κοινοποιοῦν αὐτή τήν φυσική τους ἐνέργεια στούς ἁγίους ὡς σέ συγκεκριμένες ἀνθρώπινες ὑποστάσεις. Ἡ θεία ἐνέργεια εἶναι μεταβιβάσιμη μόνο μέσῳ Ὑποστάσεων, προσωπικά, καί τοῦτο διότι κατέχεται, ἐκδηλώνεται καί γνωρίζεται μόνο διά μέσου τῶν θείων Ὑποστάσεων[39]. Ἡ θεία οὐσία ὡς αἰτία καί πηγή τῶν ἐνεργειῶν δέν ἀποκλείει ἀλλά προϋποθέτει, ὡς Τρισυπόστατη, τόν προσωπικό τους χαρακτῆρα. Ἡ ἐνέργεια προϋποθέτει καί φανερώνει τίς Ὑποστάσεις τῆς Θεότητας[40].

Ἔτσι τά θεῖα πρόσωπα εἶναι οἱ δυναμικοί φορεῖς, πού ἐνεργοποιοῦν ἐλεύθερα τήν δύναμη τῆς θείας οὐσίας, ἀποκαλύπτοντας τήν προσωπική χρήση τῆς θείας παντοδυναμίας[41].

Οἱ ἄκτιστες ἐνέργειες στόν Θεό δέν εἶναι ἀπρόσωπες, ἀλλά προσωπικές τῶν ὑποστάσεων ὡς ἐνυπόστατες καί ὄχι ὡς ἀνθυπόστατες. Ὁ ἐνυπόστατος αὐτός χαρακτήρας τῶν ἐνεργειῶν ἐπιτρέπει τήν προσωπική κοινωνία κτιστοῦ καί ἀκτίστου.

Ἡ θέωση δέν εἶναι «φυσική», εἶναι «κατ' ἐνέργειαν καί χάριν» προσωπική. Οἱ ἐνέργειες ἀποστέλλονται ἀπό τά θεῖα πρόσωπα στά ἀνθρώπινα πρόσωπα.

Οἱ ἄκτιστες ἐνέργειες διακρίνονται ἀπό τήν οὐσία, χωρίς ὅμως νά διαιροῦνται (νά διαχωρίζονται) ἀπ' αὐτήν.

---

38. Τριάδες 3, 1,9. Πρβλ. Φιλοθέου Κοκκίνου, Δογματικά ἔργα, Λόγος 10 (551-557), σ. 380.
39. Λόγοι ἀποδεικτικοί Β΄, 27, σ. 103.
40. Βλ. Ἀμφ. Ράντοβιτς, Τό Μυστήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος…, σ. 193, J. Meyendorff, Palamas, Dictionnaire de Spiritualité 76-77/1983, στ. 99.
41. Βλ. Vladimir Lossky, Κατ' εἰκόνα καί καθ' ὁμοίωσιν, μετφρ. Μ.Γ. Μιχαηλίδη, Θεσσαλονίκη 1974, σ. 128.

Ἀκολουθώντας ὁ Παλαμᾶς τόν Γρηγόριο Θεολόγο[42], τονίζει πώς ὁ ἐνεργῶν καί θέλων στήν Θεότητα εἶναι ἡ Ὑπόσταση, ἐνῶ ἡ θέληση καί ἐνέργεια συνιστᾶ τήν κίνηση τῆς θείας φύσεως. Ἡ λεπτή αὐτή διάκριση τῆς Ὀντολογίας τοῦ Τριαδικοῦ πλαισίου, πρόσωπο ἤ Ὑπόσταση -οὐσία ἤ φύση- Ἐνέργεια ἤ Χάρη, παριστάνεται ἔξοχα στήν ἀνάλυση τῆς ὁρολογίας ἀπό τόν Ἰωάννη Δαμασκηνό[43].

Σύμφωνα μέ τήν Πατερική Θεολογία οἱ ἐνέργειες εἶναι «φυσικές», προέρχονται ἀπό τήν φύση καί γι᾽ αὐτό εἶναι κοινές καί στά τρία πρόσωπα[44]. Ἀντίθετα, ἄν οἱ ἐνέργειες ἦσαν «ὑποστατικές», θά ἦσαν ὑποστατικά ἰδιώματα καί ὡς τέτοια δέν θά κοινοποιοῦνταν στίς ὑπόλοιπες Ὑποστάσεις[45]. Ἔτσι οἱ ἐνέργειες θά ἀφοροῦσαν ἕνα μονάχα πρόσωπο καί θά ἀπέκλειαν τά ἄλλα μέ ἀποτέλεσμα νά μήν ὑπάρχει καί ἐνεργεῖ ὅλος ὁ Θεός. «Τίς ὅλος; Ὁ Πατήρ καί ὁ υἱός καί τό πνεῦμα τό ἅγιον»[46], ὅπως λέγει ὁ Γρηγόριος Παλαμᾶς.

Οἱ ἄκτιστες, Τριαδικές ἐνέργειες προέρχονται ἀπό τήν κοινή φύση καί ὄχι ἀπό μιά ἰδιαίτερη Ὑπόσταση. Ἐφόσον δέν ὑπάρχει οὐσία γυμνή οὔτε ἀνούσια ὑπόσταση καί εἶναι ἡ ὑπόσταση πού κάνει νά ὑπάρχει ἐλεύθερη καί προσωπική ἡ ὕπαρξη τοῦ Θεοῦ, ἡ ἴδια ἡ οὐσία του καί κατά συνέπεια καί οἱ ἐνέργειες τῆς οὐσίας ἐξαρτῶνται ἀπό τίς Ὑποστάσεις, ἀφοῦ αὐτές περιέχουν καί διακρατοῦν τήν Θεία οὐσία. «Τό γάρ μή καθ᾽ ἑαυτό ὑφεστώς ἐνεργείας ἔχειν ἤ παρέχειν ἀδύνατον»[47].

Οἱ ἐνέργειες εἶναι ἐνυπόστατες ὡς ὑπάρχουσες μόνο σέ σχέση ἐξαρτήσεως ἀπό τά πρόσωπα πού ἐνεργοῦν καί δέν ταυτίζεται ἡ ὕπαρξη μέ αὐτές. Εἶναι δέ προσωπικές δεδομένου ὅτι ἐνυποστασιάζονται ἀπό τά πρόσωπα, ἐπειδή μόνα αὐτά θέλουν καί ἐνεργοῦν ἐκφαίνοντας ἐλεύθερα τήν κοινή θεία οὐσία σέ ἄκτιστες Τριαδικές ἐνέργειες[48].

Ὅταν οἱ ἅγιοι γνωρίζουν τήν ἐκστατική φύση τοῦ Θεοῦ, στά ὅρια τῶν ἀκτίστων ἐνεργειῶν του, γνωρίζουν προσωπικά τόν Θεό ὡς Πατέρα, Υἱό καί Ἅγιο Πνεῦμα. Ἄν γίνει δεκτό ὅτι ὄχι μόνο ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἀλλά καί ἡ ἐνέργειά του εἶναι ἀόρατη, ἀπρόσιτη καί ἀμέθεκτη, ὅπως δεχόταν ὁ Βαρλαάμ, τότε κάθε ἕνωση τοῦ ἀνθρώπου μέ τόν Θεό εἶναι ἀδύνατη καί τίθεται ἔτσι τέρμα στόν Μυστικισμό[49].

---

42. Λόγος 29 (Θεολογικός 3), 6, PG 36, 81 B, ἔκδ. Barbel, σ. 138. Πρβλ. Γρηγ. Παλαμᾶ, κεφ. Φυσικά καί θεολογικά ρμγ΄, PG150, 1220 D, «ἡ ἐνέργεια οὔτε ὁ ἐνεργῶν ἐστι οὔτε τό ἐνεργηθέν».
43. Πρός Δανιήλ Αἴνου 11, σσ. 384-385.
44. Ἀντιρρητικός 6, 67, σ. 437. Ἰωάν. Δαμασκηνοῦ, Ἔκδοδις ἀκριβής… 14 (58) PG 94, 1036 A.
45. Πρός Δανιήλ Αἴνου 10, σ. 383. Πρβλ. Φιλοθέου Κοκκίνου, Δογματικά ἔργα, Λόγος 10, (1119-1125), σσ. 397-398.
46. Ἀντιρρητικός 5, 114-115, σσ. 374-375.
47. Λόγοι ἀποδεικτικοί, Β΄, σ. 96.
48. Σταύρου Γιαγκάζογλου, ὅ.π., σσ. 98-119.
49. Νικ. Ι. Ζέρβη, Χριστοδρομία, ὅ.π., σ. 41.

6. ΑΝΑΚΑΙΝΙΣΗ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Ἡ ἀνακαίνιση τοῦ ἀνθρώπου ἔγινε ἐν Χριστῷ. Ἡ διάκριση μεταξύ οὐσίας καὶ ἐνέργειας, ἔδωσε στόν Παλαμᾶ τήν βάση, τήν δυνατότητα νά τό διατυπώσει θεολογικά. Ἐνῶ ὁ Θεός μένει ὡς πρός τήν οὐσία ἀπρόσιτος, ὅπως προαναφέρθηκε, δίνει στόν ἄνθρωπο τήν δυνατότητα νά ἔχει πραγματική κοινωνία μ' αὐτόν, μέ τίς ἐνέργειές του. Ὁ ἄνθρωπος μέ τό νά μετέχει στίς θεῖες ἐνέργειες ἤ τήν θεία Χάρι, δηλαδή μέ τό νά μετέχει στήν μυστηριακή ζωή τῆς Ἐκκλησίας καὶ νά ἀκολουθεῖ πορεία θεώσεως, λαμβάνει κατά χάριν ὅ,τι ἔχει ὁ Θεός κατ' οὐσίαν.

Μέ τήν χάρη καὶ τήν κοινωνία τοῦ Θεοῦ γίνεται ὁ ἄνθρωπος ἀθάνατος, ἄκτιστος, ἀΐδιος, ἀτελεύτητος. Μέ μιά λέξη, γίνεται Θεός. «Ὅλως γινόμεθα Θεός χωρίς τίς κατ' οὐσίαν ταυτότητος». Ὅλα αὐτά τά παίρνει ὁ ἄνθρωπος ἀπό τόν Θεό σάν δῶρο τῆς κοινωνίας μ' Αὐτόν. Σάν χάρη πού προέρχεται ἀπ' αὐτή τήν οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία μένει πάντοτε ἀμέθεκτη. Ἐάν ὁ ἄνθρωπος δέν μετέχει ἐνεργά στήν ἄκτιστη θεοποιό χάρη, δηλαδή δέν μετέχει στήν μυστηριακή ζωή τῆς Ἐκκλησίας, δέν ἀκολουθεῖ πορεία θεώσεως, τότε παραμένει κτιστό ἀποτέλεσμα τῆς δημιουργικῆς ἐνέργειας τοῦ Θεοῦ, μέ σχέση κτίσματος πρός κτίστη. Ἐνῶ ἡ φυσική ζωή τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς θείας ἐνέργειας, ἡ ἔνθεη ζωή εἶναι μετοχή στήν θεία ἐνέργεια πού ὁδηγεῖ στήν Θέωση.

Ἕνα ἀπό τά οὐσιαστικά στοιχεῖα τῆς διδασκαλίας τοῦ Παλαμᾶ εἶναι ὅτι ἡ ἐμπειρία τῆς Θεώσεως καὶ ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου μποροῦν νά γίνουν πραγματικότητα ἀπό τήν παροῦσα ζωή μέ μιά παράδοξη σύνδεση τοῦ Ἱστορικοῦ μέ τό ὑπεριστορικό. ἡ ψυχή τοῦ ἀνθρώπου στήν κορύφωση τοῦ πρός θέωση πνευματικοῦ ἀγῶνα του, γεύεται ἀπό τώρα τήν ἐμπειρία τοῦ θείου φωτός καὶ τῆς θείας δόξας. Τό φῶς πού εἶδαν οἱ μαθητές στό Θαβώρ, τό φῶς πού βλέπουν οἱ καθαροί ἡσυχαστές σήμερα καὶ ἡ ὑπόσταση τῶν ἀγαθῶν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ἀποτελοῦν φάσεις τοῦ ἴδιου γεγονότος πού συνθέτουν μιά ὑπερχρόνια πραγματικότητα. Γιά τήν μέλλουσα ὅμως πραγματικότητα, ὅπου θά ἔχει καταργηθεῖ ὁ θάνατος, ἡ παροῦσα πραγματικότητα εἶναι ἁπλός ἀρραβώνας.

Ἡ διδασκαλία τοῦ Παλαμᾶ γιά τό ἄκτιστο φῶς τῆς θείας Μεταμορφώσεως εἶναι ἀπό τά βασικά στοιχεῖα πού κυριαρχοῦν στά συγγράμματά του. Ὁμιλεῖ γι' αὐτό μέ βάση τήν ἐμπειρία του πού ἦταν ἀφετηρία στήν Θεολόγησή του. Τό φῶς πού περιτύλιξε τόν Χριστό κατά τήν Μεταμόρφωση δέν ἦταν κτίσμα, ἀλλά ἔκφραση τῆς θείας μεγαλειότητας πού ἀξιώθηκαν νά δοῦν οἱ μαθητές καὶ μέ τά σωματικά μάτια, παίρνοντας αὐτή τήν δυνατότητα, ὕστερα ἀπό τήν κατάλληλη διασκευή (ἀλλοίωσή) τους, ἀπό τήν θεία Χάρη. Εἶναι τό ἴδιο φῶς πού βλέπουν οἱ καθαροί ἡσυχαστές, τήν γεύση τοῦ ὁποίου εἶχε δεχθεῖ καὶ ὁ ἴδιος, γι' αὐτό καὶ ἔγινε ὁ μεγάλος κήρυκας τῆς χάριτος τοῦ θείου Φωτός.

Κατά τόν Ἅγιο Γρηγόριο τόν Παλαμᾶ, οἱ ἄνθρωποι πού προσεύχονται ἀδιαλείπτως ἀξιώνονται ἀπό τόν Θεό νά βλέπουν τό ἄκτιστο φῶς, πού εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Θεός.

Καταυγάζονται ἀπό τό φῶς αὐτό καί γίνονται ἕνα μ' αὐτό. Ἔτσι ἡ θέωση γίνεται ἕνα ὀντολογικό γεγονός καί ὄχι μιά συναισθηματική κατάσταση. Ἡ διδασκαλία αὐτή τοῦ Παλαμᾶ ἔγινε δεκτή ἀπό τήν Ἐκκλησία καί ἐπικυρώθηκε ἀπό τρεῖς Συνόδους πού συγκλήθηκαν γιά νά ἀντιμετωπίσουν τίς λεγόμενες «ἡσυχαστικές ἔριδες» τοῦ 14ου αἰῶνα. Ἔτσι ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς δικαιώθηκε καί παραμένει στήν συνείδηση τῆς Ἐκκλησίας ἕνας μεγάλος Πατέρας της.

Ἔχοντας ὑπόψη μας ὅλα τά προεκτεθέντα μποροῦμε νά κρίνομε τά σημερινά κινήματα τῶν Ἀνατολικῶν λεγομένων θρησκειῶν, πού παρουσιάζονται μέ ὁρισμένες ἐξωτερικές ὁμοιότητες μέ τόν ὀρθόδοξο Μυστικισμό, ἐπιδιώκοντας νά τόν ὑποκαταστήσουν.

Ἡ ἀπελευθέρωση τοῦ νοῦ, ἡ ἐσωτερική καθαρότητα καί ἡ ἀνύψωση τῆς ψυχῆς τήν ὁποία ἐπιδιώκουν, βασίζεται σέ σωματικές ἀσκήσεις, σέ νηστεία ὁρισμένων τροφῶν καί σέ προσπάθεια αὐτοσυγκεντρώσεως μέ ἐπικέντρωση τοῦ νοῦ σ' ἕνα ἐξωτερικό στοιχεῖο καί ὄχι στόν ἐσωτερικό κόσμο, μέ παράλληλη ἐπίκληση τῆς θείας χάρτος γιά συνεργασία πρός ἐπίτευξη τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ. Τελείως δηλαδή ἐξωτερικές πρακτικές, πού δέν ἀναφέρονται σέ πνευματικό περιεχόμενο καί σκοπό, ἀκόμα καί ὅταν ἐπιχειροῦν μιά ἀποπνευματικοποιημένη ἐπικοινωνία μέ μιά κάποια ἐντελῶς ἀπρόσωπη θεία δύναμη.

Οἱ διάφορες τεχνικές πού ἐφαρμόζονται στά συστήματα Γιόγκα ἤ τοῦ Διαλογισμοῦ, ἔχουν ἐγωκεντρικό καθαρά προσανατολισμό. Τά πάντα δηλαδή ἐξαρτῶνται ἀποκλειστικά καί μόνο ἀπό τό ἀσκούμενο πρόσωπο. Ἡ σχετική πρόοδος εἶναι συνάρτηση τοῦ βαθμοῦ καί τῆς ἐντάσεως τῆς καταβαλλομένης προσπάθειας.

Εἶναι ἑπομένως κακέκτυπες ἀπομιμήσεις τοῦ γνήσιου Ὀρθόδοξου Μυστικισμοῦ, χωρίς καμιά δυνατότητα νά πλησιάσουν τό οὐσιαστικότερο πνευματικό του περιεχόμενο, τήν ἕνωση μέ τό Χριστό, τήν θέωση. Κι αὐτό γιατί ὁ ἄνθρωπος, σύμφωνα μέ τόν Ὀρθόδοξο Μυστικισμό, ἀπό μόνος του δέν μπορεῖ νά δεῖ τόν Θεό, ὅσο κι ἄν προσπαθήσει. Μόνο ὅταν ὁ Θεός δοξάζει τόν ἄνθρωπο, ὁ ἄνθρωπος γενόμενος κατά χάριν Θεός, μέσῳ τοῦ θεοῦ βλέπει τόν Θεό. Ὁ ἄνθρωπος μόνο ὅταν εἶναι μέσα στό ἄκτιστο φῶς, ὅταν καταυγάζεται ἀπό τό ἄκτιστο φῶς, γενόμενος φῶς κατά χάριν, βλέπει τό φῶς. Ὁ ἄνθρωπος δοξάζεται, σημαίνει ὅτι ὅλο τό σῶμα του, ὅλο τό εἶναι του εἶναι μέσα στό ἄκτιστο φῶς. Καί ἐφόσον βρίσκεται μέσα στό φῶς, βλέπει τό φῶς, μέσα στό ὁποῖο ὑπάρχει.

Ὁ Μυστικισμός τῆς Ἐκκλησίας μας ἔχει σάν βάση τήν ἀδιάλειπτη προσευχή. Τήν διαρκῆ δηλαδή ἐπικοινωνία καί ἐπίκληση βοήθειας τοῦ Θεοῦ, τήν ὁποία χρησιμοποιεῖ σάν μέσο μυστικῆς ἑνώσεως τῆς ψυχῆς μέ τόν Χριστό. Αὐτή ἡ θέωση συνοδεύεται ἀπό τήν νήψη, ἀπάθεια, θεῖες ἐλλάμψεις, θέα τοῦ ἀκτίστου φωτός. Τέτοιες καταστάσεις εἶναι ξένες καί ἄγνωστες στά συστήματα τῶν ἀνατολικῶν Ἰνδουϊστικῶν καί Βουδιστικῶν θρησκειῶν[50].

50. Νικ. Ι. Ζέρβη, ὅ.π., σσ. 41-43.

ΚΣΤ΄. ΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΘΕΩΣΕΩΣ

1. ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΤΗΣ ΘΕΩΣΕΩΣ

Ἡ ἀγωγή πού δίδει ἡ Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία μας μέ τήν Θεία Λατρεία, τήν Πατερική Θεολογία, τόν Μοναχισμό, τόν Ἡσυχασμό, εἶναι ἡ ἀγωγή τῆς Θεώσεως. Ὅταν ἀγωνιζόμαστε μέ προοπτική τήν θέωση, ὅταν δηλαδή βλέπομε ὁ ἕνας τόν ἄλλο, ὡς ὑποψηφίους Θεούς, τότε βαθαίνει καί οὐσιαστικοποιεῖται καί ἡ ἀγωγή πού δίνομε καί στά παιδιά μας, καθώς καί ἡ ζωή μέσα στήν οἰκογένεια μέ τόν ἀμοιβαῖο σεβασμό, ἐκτίμηση καί ἀγάπη.

Λέγουν οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ὅτι ξεπερνώντας τήν ἀνθρωποκεντρική φιλοσοφία τοῦ ἐγωισμοῦ καί τῆς φιλαυτίας μας, γινόμαστε πραγματικά πρόσωπα, ἀληθινοί ἄνθρωποι. Ὅσο εἴμαστε κλεισμένοι στόν ἑαυτό μας, στό ἐγώ μας, εἴμαστε ἄτομα. Ὄχι ὅμως πρόσωπα. Ὅταν δηλαδή τό ἐγώ μας συναντήσει τό Σύ τοῦ Θεοῦ καί τό σύ τοῦ ἀδελφοῦ, τότε ἀρχίζομε νά βρίσκομε τόν χαμένο ἑαυτόν μας. Ἀφοῦ μέσα στήν κοινωνία τῆς θεώσεως γιά τήν ὁποία πλαστήκαμε, μποροῦμε νά ἐπικοινωνοῦμε, νά χαιρόμαστε ὁ ἕνας τόν ἄλλο πραγματικά καί ὄχι φίλαυτα.

Κανένας ἄλλος ἀνθρωπισμός, ὅσο ἐπαναστατικός κι ἄν φαίνεται, δέν μπορεῖ νά συγκριθεῖ μέ τόν ἀνθρωπισμό τῆς Ἐκκλησίας, πού μπορεῖ νά κάνει τόν ἄνθρωπο Θεό.

2. ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΠΟΥ ΔΕΝ ΟΔΗΓΕΙ ΣΤΗΝ ΘΕΩΣΗ

Σήμερα οἱ νέοι ζητοῦν ἐμπειρίες. Δέν ἀρκοῦνται σέ μιά ὑλιστική, σέ μιά ὀρθολογιστική κοινωνία, ὅπως τούς τήν παραδίνομε.

Ἐπειδή πολλοί δέν γνωρίζουν πώς ἡ Ἐκκλησία ἔχει τήν δυνατότητα, νά τούς ἀναπαύσει, ὁδηγοῦνται σέ ἀνατολικούς Μυστικισμούς, τύπου γιόγκα. Ἄλλοι στόν ἀποκρυφισμό, ἤ στόν γνωστικισμό, τελευταῖα δέ δυστυχῶς καί στόν ἀπροκάλυπτο σατανισμό.

Ἀλλά καί στήν ἠθική ζωή δέν γνωρίζουν κανένα φραγμό. Ἔτσι πλεονάζουν τραγικά φαινόμενα, ὅπως ὁ ἀναρχισμός καί ἡ τρομοκρατία.

Ἡ πλειονότης τῶν νέων κατασπαταλᾶ τόν χρόνο τῆς ζωῆς της σέ ἡδονοθηρία καί σαρκολατρεία. Ἀλλά χωρίς ἰδανικά κατατρίβονται σέ βλαβερές ἀσχολίες.

Ἄλλοι τρέχουν στούς δρόμους, ἄλλοι παραδίδονται ἄνευ ὅρων στήν ψυχοφθόρα ἐξάρτηση τῶν ναρκωτικῶν, τήν νέα αὐτή μάστιγμα τοῦ αἰῶνα μας. Ἄλλοι

καταφεύγουν στήν αὐτοκτονία.

Δέν εἶναι ἀποτέλεσμα ψυχικῆς πωρώσεως ἡ ἀρνητική ἀπόκλιση ὅλων αὐτῶν τῶν παιδιῶν, ἀλλά ἀπογοητεύσεως ἀπό τήν ὑλιστικῶν συνυφάνσεων κοινωνία πού τούς παραδίνομε. Ἀπό μιά κοινωνία μακριά ἀπό τόν Θεό, στήν ὁποία δέν βρίσκουν αὐτό γιά τό ὁποῖο ἔχουν πλασθεῖ, δηλαδή τήν θέωση.

Σήμερα πολλοί ποιμένες τῆς Ἐκκλησίας μας Ἀρχιερεῖς, Ἱερεῖς, Πνευματικοί, ἀλλά καί λαϊκοί ἀναλώνονται καθημερινά στήν καθοδήγηση τῶν νέων μας μέ σκοπό τήν ἐκδίπλωση πορείας πρός τήν θέωση.

Σ' αὐτόν τόν μεγάλο σκοπό τῆς Ἐκκλησίας μας βοηθᾶ καί συμπαραστέκεται καί τό Ἅγιο Ὄρος, τό ὁποῖο εἶναι ἕνας ἰδιαίτερος χῶρος ἁγιασμοῦ καί κατά Θεόν ἡσυχίας.

Πολλοί συνάνθρωποί μας, στήν πλειοψηφία τους νέοι, ὠφελοῦνται, ἐνισχύονται, ἀναγεννῶνται ἐν Χριστῷ μέ κάποιο προσκύνημά τους στό περιβόλι τῆς Παναγίας ἤ καί διατηροῦντες ἰδιαίτερους δεσμούς μαζί του. Κι ἔτσι χαίρονται τόν Θεό στήν ζωή τους καί ἀρχίζουν νά καταλαβαίνουν τί εἶναι Ὀρθοδοξία, Χριστιανική ζωή, ἀγώνας πνευματικός. Γεύονται δηλαδή κάτι ἀπό τό μεγάλο αὐτό δῶρο τοῦ Θεοῦ στόν ἄνθρωπο, τήν θέωση.

Ἄς μήν ξεχνοῦμε λοιπόν ὅλοι μας τήν ἀγωγή τῆς θεώσεως πού ὁδηγεῖ στήν εὐτυχία τήν αἰώνια καί τήν μακαριότητα.

Ἄς εὐχαριστοῦμε συνεχῶς τόν Ἅγιο Θεό μας γιά τό δῶρο τῆς θεώσεως πού εἶναι δῶρο τῆς ἀγάπης του. Στήν δική του ἀγάπη ἄς ἀνταποκριθοῦμε μέ τήν δική μας ἀγάπη. Ὁ Κύριος θέλει καί ποθεῖ νά θεωθοῦμε. Γι' αὐτό τόν σκοπό ἄλλωστε ἔγινε ἄνθρωπος καί ἀπέθανε ἐπί τοῦ Σταυροῦ. Γιά νά λάμπει ὡς ἥλιος ἐν μέσῳ ἡλίων· ὡς Θεός ἐν μέσῳ Θεῶν, ὅπως λέγει ὁ μακαριστός Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν Χριστόδουλος[1].

1. Χριστοδούλου Παρασκευαΐδη (Ἀρχιεπ.), Ὀρθόδοξος Μυστικισμός, σσ. 9-10.

ΚΖ΄. ΠΝΕΥΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

Ἡ πνευματολογία κατέχει κεντρική θέση στήν θεολογική προσπάθεια γιά τήν Χριστολογική κατανόηση τῆς θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου. Τό Ἅγιον Πνεῦμα μέ τίς χαρισματικές λειτουργίες μέσα στήν Ἐκκλησία ἱκανοποιεῖ τίς προϋποθέσεις γιά τήν βίωση τοῦ σωτηριολογικοῦ «καιροῦ» μέσα στό ἱστορικό παρόν, μεταξύ δηλαδή τοῦ χρόνου ἀπό τήν πρώτη ὡς τήν δεύτερη ἔλευση τοῦ Χριστοῦ. Αὐτό σημαίνει ὅτι τό Ἅγιο Πνεῦμα δέν εἶναι μιά ἁπλῆ χριστολογική προσδοκία ὅπως παρουσιάζεται στήν Παλαιά Διαθήκη γιά τήν πραγμάτωση καί ὁλοκλήρωση τῆς σωτηρίας, ἀλλά εἶναι ἡ κατ' οὐσίαν ἱστορική δύναμη καί ἐξουσία πού ὁδηγεῖ τόν ἄνθρωπο στήν τελείωση καί θέωση μέσα στήν ἐνδιάμεση αὐτή ἱστορική περίοδο[1].

Τό Ἅγιον Πνεῦμα εἶναι τό τρίτο πρόσωπο τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἰσότιμο καί ὁμοούσιο μέ τόν Πατέρα καί τόν Υἱό, ἐκπορευόμενο ἐκ τοῦ Πατρός συμπροσκυνούμενο δέ καί συνδοξαζόμενο μετά τοῦ Πατρός καί τοῦ Υἱοῦ. Οὐσιαστικῶς ἀνήκει ἀχωρίστως στήν Ἁγία Τριάδα, ὑποστατικῶς ὅμως ἀποτελεῖ ἴδιο πρόσωπο νοούμενο «ἀμέριστο ἐν μεμερισμένοις» κατά τόν Γρηγόριο τόν Ναζιανζηνό.

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος κατακλείει τήν Β' ἐπιστολή του πρός Κορινθίους μέ τήν εὐλογία: «Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ καί ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καί Πατρός καί ἡ κοινωνία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μετά πάντων ὑμῶν»[2]. Ἡ τριπλῆ αὐτή ἀποστολική εὐλογία περιέχει ἀναλυτική, ἀφενός μέν τήν χριστιανική διδασκαλία περί Θεοῦ, ἡ ὁποία ἀποκρυσταλλώθηκε ἀργότερα εἰς τό περί Τριάδος δόγμα τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως, ἀφετέρου δέ τήν διά τῶν δωρεῶν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὁδό πρός προσδιορισμό μιᾶς μεταφυσικῆς περιόδου τῆς χάριτος.

Ἡ διά τῆς κοινωνίας ἐπιδιωκόμενη χάρις, ἡ ὁποία κατά τόν Χρυσόστομο «πολλήν εἰσάγει τήν βοήθειαν ὑμῖν» ἀνήκει κυρίως στό Ἅγιο Πνεῦμα ὡς ἐπιτελόν τήν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου. Τήν προσοικείωση μέν τῆς ἀπολυτρώσεως κατεργάζεται ὁ Χριστός διά τῆς σταυρικῆς του θυσίας, τούς δέ καρπούς αὐτῆς χορηγεῖ σ' ἐμᾶς τό Ἅγιο Πνεῦμα.

Ὁ διά τῆς κοινωνίας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἀναγεννηθείς καί Καταστάς κοινή κτίση ἄνθρωπος ἐκδύεται τόν Παλαιόν καί ἐνδύεται τόν Καινόν· ὅλη του ἡ ζωή ἁγιάζεται καί ὁ πρίν νεκρός πνευματικά καί σαρκικά καθίσταται ζωντανός πνευμα-

1. Γεωργ. Πατρώνου, Ἡ θέωση τοῦ ἀνθρώπου, ἐκδ. Δόμος, σσ. 153-154.
2. Β΄ Κορ. 13,13.

τικά καί πνεῦμα[3] ἤ ὅπως λέγει ὁ Βασίλειος: «Πνεῦμα ἅγιον εἰσελθόν εἰς ἀνθρώπου σῶμα, ἔδωκε μέν ζωήν, ἔδωκε δέ ἀθανασίαν, ἔδωκεν ἁγιασμόν, ἤγειρε δέ κείμενον. Τό δέ κινηθέν κίνησιν ἀΐδιον ὑπό πνεύματος ἁγίου ζῶον ἅγιον ἐγένετο»[4].

Διά τοῦ ἐπιτευχθέντος ἀνακαινισμοῦ μέ τήν συμμετοχή στίς δωρεές τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀποκαθίσταται ἡ μετά τοῦ Θεοῦ ἕνωση ἡ διαταραχθεῖσα διά τῆς ἁμαρτίας καί ἐγχέονται στόν ἄνθρωπο νέες θεῖες δυνάμεις ζωῆς. Ὁ ἀναγεννημένος ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι καθίσταται τέκνο ἐκλεκτό τῆς χάριτος καί ἅγιο μέλος τῆς Ἐκκλησίας[5].

Ἡ παρουσία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στήν ζωή τῶν πιστῶν μέσα στόν χῶρο τῆς Ἐκκλησίας ἔχει ὑψίστη σημασία. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος θεωρεῖ τήν παρουσία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μέσα στήν Ἱστορία ὡς ἐγγύηση γιά τήν ὁλοκλήρωση τῆς προσδοκώμενης ἐσχατολογικῆς πραγματικότητας, τῆς τελειώσεως τοῦ ἀνθρώπου καί τοῦ κόσμου. Τό Ἅγιο Πνεῦμα μᾶς βεβαιώνει γιά τόν ἀρραβῶνα τοῦ ἐσχατολιγικοῦ γάμου καί γιά τήν κατασκευή τῆς ἐσχατολογικῆς ἀχειροποιήτου, αἰωνίου καί στούς οὐρανούς εὑρισκομένης οἰκίας, ὅπου ἀναμένεται νά εἰσέλθουν οἱ πιστοί κατά τόν μέλλοντα χρόνο.

Γιά τούς ἡσυχαστές ὁ Χριστιανισμός εἶναι ἡ θρησκεία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ὁ ρόλος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στήν ζωή καί τήν χριστιανική πίστη σέ ὁλόκληρη τήν πραγματικότητα τῆς θείας Ἀποκαλύψεως εἶναι τόσο σημαντικός ὥστε δικαίως ἐπισημάνθηκε ἀπό τούς ἀποστολικούς ἤδη χρόνους καί τούς Πατέρες τῆς Ἀνατολῆς μέχρι τούς σύγχρονους ὀρθοδόξους Θεολόγους, ὅτι «χωρίς τήν συνέργεια καί χωρίς τήν «δύναμη», τήν ἐνέργεια ἤ τήν χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, δέν θά μποροῦσε νά ὑπάρξει γιά τήν ἀνθρωπότητα καί τήν κτίση πραγματική πρόσβαση οὔτε στόν Θεό, οὔτε στόν Χριστό, οὔτε στήν Ἐκκλησία, οὔτε στήν πίστη, οὔτε στόν ἄνθρωπο ἤ τούς ἀνθρώπους ἐν γένει, οὔτε στήν Ἀλήθεια καί τήν αἰώνια Ζωή, μήτε ἀκόμη στήν ἀληθινή γνώση»[6].

Τό Ἅγιο Πνεῦμα σύμφωνα μέ τό Εὐαγγέλιο, εἶναι τό πνεῦμα τῆς ἀληθείας, πού ὁδηγεῖ «εἰς πᾶσαν τήν ἀλήθειαν»[7]. Σύμφωνα μέ τήν μαρτυρία τῶν Ἀποστόλων καί τῶν Ἁγίων Πατέρων, μόνο διά μέσου τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νά μάθει καί νά γνωρίζει τόν Χριστό ὡς ζῶσα Ἀλήθεια, ὡς Θεάνθρωπο καί ὡς Σωτῆρα. Μόνο διά μέσου τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μποροῦμε νά ζήσομε μέσα στήν Θεανθρώπινη Ἀλήθεια, στήν ἀληθινή διαπροσωπική ἀγάπη, στήν ἐν Χριστῷ αἰώνια ζωή[8]. Ὁ Ἅγιος Μακάριος ὁ Αἰγύπτιος διδάσκει ὅτι ἡ ἀποκάλυψη κάθε γνώσεως δέν εἶναι δυνατή παρά μόνο διά τῆς «δυνάμεως [καί τῆς ἐνεργείας] τοῦ ἀγαθοῦ

3. Β΄ Κορ. 5,17· Γαλ. 6,15· Ἐφεσ. 4,22· Ἰωάν. 3, 3-8.
4. PG 29,769.
5. ΘΗΕ, τ. 10, σσ. 455-456.
6. Ἀθαν. Γιέφτιτς, Χριστός ἡ χώρα τῶν ζώντων, ἔκδ. Ἴνδικτος, σ. 237.
7. Ἰωάν. 14,17· 5,26· 16,13· Α΄ Ἰωάν.5,6.
8. Ρωμ. 8,2· 9· Α΄ Κορ. 12, 3-14.

πνεύματος, καθ' ὑπόστασιν ἐν τῇ ψυχῇ ἔλλαμψις... δι' οὗ πᾶσα τε γνῶσις ἀποκαλύπτεται, καί πρός ἀλήθειαν Θεός τῇ ἀξίᾳ καί φιλουμένη ψυχῇ γνωρίζεται»[9]. Ἡ θεμελιώδης ἀλήθεια τῆς χριστιανικῆς ἀνθρωπολογίας, σύμφωνα μέ τήν ὁποία ὁ ἄνθρωπος εἶναι μιά σχεσιακή καί ἀναφορική ὕπαρξη, πού συμβιώνει καί συνυπάρχει μέ σκοπό τήν ἀληθινή κοινωνία Ζωῆς καί Ἀγάπης, στηρίζεται ὄντως στό μυστήριο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

Ἐάν ὁ Χριστός εἶναι «ἡ κεφαλή τῆς Ἐκκλησίας, ἥτις ἐστί τό σῶμα αὐτοῦ», τό Ἅγιο Πνεῦμα εἶναι «τό πλήρωμα τοῦ τά πάντα ἐν πᾶσι πληρωμένου». Ἔτσι οἱ δύο ὁρισμοί τούς ὁποίους ὁ Ἀπόστολος Παῦλος δίδει περί τῆς Ἐκκλησίας[10] ἐπισημαίνουν δύο πόλους σ' Αὐτήν, οἱ ὁποῖοι ἀνταποκρίνονται σέ δύο θεῖα πρόσωπα. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι σῶμα καθ' ὅσον ὁ Χριστός εἶναι ἡ κεφαλή της, καί εἶναι πλήρωμα, καθ' ὅσον τό Ἅγιο Πνεῦμα τήν ζωογονεῖ, τήν πληροῖ θεότητος, διότι ἡ Θεότητα κατοικεῖ σωματικῶς σ' Αὐτήν.

Ἐν τούτοις τό πνεῦμα «τό λαλῆσαν διά τῶν προφητῶν» οὐδέποτε ὑπῆρξε ξένο πρός τήν ἐν τῷ κόσμῳ θεία οἰκονομία, ὅπου ἐκδηλωνόταν ἡ κοινή βουλή τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ἦταν ἐπίσης παρόν τόσο στό ἔργο τῆς δημιουργίας ὅσο καί στό τῆς ἀπολυτρώσεως. Τό Ἅγιο Πνεῦμα εἶναι τό τά πάντα πληροῦν. Κατά τόν Ἅγιον Βασίλειον: «Χριστοῦ ἐπιδημία. Καί τό πνεῦμα προτρέχει. Ἔνσαρκος παρουσία καί τό πνεῦμα ἀχώριστον. Ἐνεργήματα δυνάμεων, χαρίσματα ἰαμάτων, διά τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου... Ἁμαρτιῶν ἀπολύτρωσις ἐν τῇ χάριτι τοῦ Πνεύματος... οἰκείωσις πρός Θεόν διά τοῦ Πνεύματος... Ἡ ἐκ νεκρῶν ἐξανάστασις, τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Πνεύματος»[11].

Ὁ Χριστός γίνεται μοναδική εἰκόνα προσαρμοσμένη στήν κοινή φύση τῶν ἀνθρώπων. Τό Ἅγιον Πνεῦμα δίδει σέ κάθε ἄνθρωπο πού ἔχει πλασθεῖ κατ' εἰκόνα Θεοῦ τήν δυνατότητα νά πραγματοποιήσει τήν ὁμοίωση «ἐν τῇ κοινῇ φύσει». Ὁ ἕνας δανείζει τήν ὑπόστασή του στήν φύση, τό Ἕτερον δίδει τήν θεότητά του στά πρόσωπα. Τοιουτοτρόπως τό ἔργο τοῦ Χριστοῦ ἑνοποιεῖ, τό ἔργο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος διαφοροποιεῖ. Ἐν τούτοις τό ἕνα εἶναι ἀκατόρθωτο ἄνευ τοῦ ἄλλου. Τό ἔργο τοῦ Χριστοῦ καί τό ἔργο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἶναι ἀχώριστα. Ὁ Χριστός δημιουργεῖ τήν ἑνότητα τοῦ μυστικοῦ του σώματος διά τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Τό Ἅγιον Πνεῦμα μεταδίδεται στούς ἀνθρώπους διά τοῦ Χριστοῦ.

Τό Ἅγιο Πνεῦμα ἐρχόμενο νά ἐνοικήσει ἐντός μας, μᾶς καθιστᾶ θρόνο τῆς Ἁγίας Τριάδος, διότι ὁ Πατήρ καί ὁ Υἱός εἶναι ἀχώριστοι τῆς Θεότητος τοῦ Πνεύματος. Διά τῆς ἐλεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἡ Ἁγία Τριάδα ἐνοικεῖ ἐντός μας καί μᾶς θεοποιεῖ. Παρέχει δέ σέ ἐμᾶς τίς ἄκτιστες ἐνέργειές της, τήν δόξα της, τήν θε-

9. Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου, περί Ἐλευθερίας νοός, PG 34, 957.
10. Ἐφ. 1,23.
11. Μ. Βασιλείου, Περί Ἁγίου Πνεύματος 19, 49, PG 32,157 ΑΒ. Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος 31, 29· PG 36,165 Β.

ότητά της, ἡ ὁποία εἶναι τό Αἰώνιο Φῶς, στό ὁποῖο πρόκειται νά συμμετάσχομε[12].

Ὁ ἄνθρωπος ὡς ψυχοφυσική πραγματικότητα πού ἀποτελεῖται ἀπό ψυχή καί σῶμα, προκειμένου νά φθάσει στήν πληρότητα καί τήν τελείωσή του χρειάζεται τήν συνεργασία καί τήν ἑκούσια καί ἐλεύθερη μετοχή στήν ζωή τοῦ Θεοῦ. Τό κοινό αὐτό ἔργο καί τήν κοινή αὐτή ζωή καθιστᾶ πραγματικότητα καί ἐγγυᾶται ἡ δωρεά τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, χωρίς τήν πνοή τοῦ ὁποίου δέν θά μποροῦσε νά ὑπάρξει γιά τόν ἄνθρωπο οὔτε ἀληθινή ζωή οὔτε ἀληθινή γνώση. Γι' αὐτό καί ὁ ἅγιος Εἰρηναῖος τῆς Λυών ἐπεσήμανε: «Τί οὖν ἐστι τό ζῶν; Τό Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ»[13].

Ἡ χαρισματική πνευματολογική καί ἡσυχαστική ἐμπειρία εἶναι κατά τόν ἅγιο Συμεών ὁ ἀληθινός καρπός τῆς ἐν ἀγάπῃ ἀμοιβαίας συνεργασίας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καί τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς. Ἡ θεανθρώπινη συνεργία χαρακτηρίζει τήν ζωντανή γνωσιολογική σχέση τοῦ ζωντανοῦ Θεοῦ μέ τούς ζωντανούς ἀνθρώπους καί τά κατ' εἰκόνα Θεοῦ τέκνα του[14].

Ἡ εἰλικρινής - καθαρή ἐπίσης προσευχή πού ἀποτελεῖ διαρκές σημεῖο ἀναφορᾶς τῶν ἡσυχαστῶν τῆς Ἀνατολῆς, ἐξαγνίζει τόν νοῦ καί τήν καρδιά τοῦ ἀνθρώπου διά τῆς ἐνεργείας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καί ταυτίζεται ἀλληλοπεριχωρητικῶς μέ τήν εἰλικρινῆ καί καθαρή ἀγάπη. Τότε μόνο μπορεῖ ὁ νοῦς καί ἡ καρδιά νά γίνουν διαφανῆ στήν ἀληθινή γνώση καί στήν πλήρη θεωρία τῆς Ἀλήθειας. Αὐτός εἶναι καί ὁ λόγος γιά τόν ὁποῖο ὁ ἅγιος Διάδοχος Φωτικῆς ὑποστήριζε ὅτι «Ὁ νοῦς, ὅταν ἄρξηται πυκνῶς ὑπό τοῦ Θείου Φωτός ἐνεργεῖσθαι, διαφανής τις ὅλος γίνεται, ὥστε τό ἑαυτοῦ φῶς πλουσίως ὁρᾶν»[15]. καί συμπληρώνει: Δηλαδή «ὅτε μέν ὑπό τοῦ ἀληθινοῦ καί Ἁγίου Πνεύματος ἐμπνοίας ἐνεργεῖται (ἡ ψυχή)... πνεῦμα ἐρχόμενον ἐν φωτί γνώσεως... Ἐν ἀέρι φωτός τά τοῦ φωτός ὁρῶντας. Τοῦτο γάρ ἐστι φῶς ἀληθινῆς γνώσεως»[16].

Ἡ πνευματολογική διάσταση τῆς θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐπισημαίνει ὄχι μόνο τήν ἱστορική παρουσία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μέσα στήν Ἐκκλησία, ἀλλά καί τήν διενέργεια τῶν χαρισματικῶν λειτουργιῶν στήν ζωή τῶν πιστῶν. Τό Ἅγιο Πνεῦμα θεωρεῖται ἀπό τήν Ὀρθόδοξη Πνευματολογία ὡς «συμμεταμορφωτής» καί «συνθεοποιός» τῆς ἀνθρώπινης φύσεως, τῆς κτίσεως καί ὅλου τοῦ κόσμου μαζί μέ τόν Χριστό πού εἶναι Παντοκράτορας, ἀλλά συγχρόνως καί πνευματοφόρος[17]. Ὁ Χριστός ἐγκαινιάζει μέ τήν ἔλευσή του τόν νέο αἰῶνα. Ἀλλ' αὐτός ὁ νέος αἰώνας κατανοεῖται καί ὡς σωτηριολογικός χρόνος τῆς Ἐκκλησίας καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τό ἱστορικό «νῦν» τῆς πραγματώσεως τῆς θεώσεως.

---

12. Vladimir Lossky, Ἡ Μυστική θεολογία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Θεσσαλονίκη, σσ. 184-199.
13. Εἰρηναίου Λυῶνος, κατά τῶν Αἱρέσεων V, 9, 1-3.
14. Συμεών τοῦ Νέου Θεολόγου, Θεολογικός λόγος III.
15. Διαδόχου Φωτικῆς, Κεφάλαια... 40.
16. Ὅ.π., κεφάλαια... 75. Ἀθαν. Γιέφτιτς, ὅ.π., σ. 242.
17. Βλ. σχετικά, P.B. Bilaniuk, The Mystery of thesis, σ. 339.

Τό Ἅγιο Πνεῦμα κάτω ἀπό αὐτή τήν προοπτική, συνιστᾶ τήν οὐσία τῆς ἐκκλησίας καί τοῦ σωτηριολογικοῦ της ἔργου, πού ἐκφράζεται περισσότερο συγκεκριμένα καί οὐσιαστικά στήν πραγματικότητα τῆς θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου. Κύριο γνώρισμα αὐτοῦ τοῦ νέου αἰῶνα, μέσα στόν ὁποῖο γεννᾶται ὁ Καινός ἄνθρωπος, ὁ ἄνθρωπος τῆς πίστεως στόν Θεό καί «εἰς ὅν ἀπέστειλεν Ἰησοῦν Χριστόν», εἶναι ἀκριβῶς αὐτή ἡ οὐσιαστική καί λειτουργική παρουσία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος[18]. Διά τοῦ Ἁγίου Πνεύματος συνεπῶς, ἡ ἐσχατολογική ὥρα, ἡ ὁποία ἀναμενόταν νά ἔλθει, εἶναι ἤδη παροῦσα καί «νῦν ἐστιν»[19] καί πρόκειται γιά «ὥρα» ζωῆς, ἀφοῦ οἱ πιστοί κατ' αὐτή τήν σωτηριολογική στιγμή «ἀκούσονται τῆς φωνῆς τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καί οἱ ἀκούσαντες ζήσονται»[20]. Αὐτή εἶναι παράλληλα καί ἡ ὥρα εἰσόδου τῶν ἀναγεννηθέντων ὑπό τοῦ Πνεύματος πιστῶν στήν Βασιλεία τοῦ Θεοῦ[21]. Ὅλα τά προαναφερθέντα σηματοδοτοῦν καί τήν σωτηριολογική ὥρα, τόν κατ' οὐσία χρόνο τῆς θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου, μέ μιά ἔννοια ἱστορική, ἀλλά συνάμα καί ἐσχατολογική[22].

Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἀκολουθοῦν ἀπαρεγκλίτως τήν Βιβλική αὐτή ἀντίληψη. Σύμφωνα καί μέ αὐτούς, τό ἤδη πραγματοποιημένο μέσα στήν Ἱστορία ἔργο τῆς θεώσεως ἀπό τόν ἴδιο τόν Χριστό, τό συνεχίζει καί τό ὁλοκληρώνει σέ καθένα πιστό προσωπικά τό Ἅγιο Πνεῦμα, τό ὁποῖο εἶναι ἀφενός μέν τελειωτικό τῆς δημιουργίας, ἀφετέρου δέ ἁγιαστικό τοῦ ἀνθρώπου, πού σημαίνει ἔργο θεοποιητικό μέσα στόν παρόντα αἰῶνα[23].

Κατά τόν Μ. Ἀθανάσιο, ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι, «Ὁ Λόγος τήν κτίσιν δοξάζει, θεοποιῶν δέ καί υἱοποιῶν προσάγει (αὐτήν) τῷ Πατρί»[24]. Ἐν Ἁγίῳ πνεύματι «θεοποιεῖται ἡ κτίσις» ἀλλά καί «ὁδοποιεῖται ἡ θέωσις», δηλαδή ὁ ἐσχατολογικός σκοπός γιά τήν ἀνακεφαλαίωση καί ἀποκατάσταση τῆς κτίσεως καί τοῦ ἀνθρώπου «ἐν τῷ Πατρί»[25]. Ὡσαύτως κατά τόν Ἅγιο Γρηγόριο τόν Ναζιανζηνό, τό Ἅγιο Πνεῦμα ὡς «αὐτοφῶς» καί «αὐτοζωή» μέσα στόν κόσμο, εἶναι οὐσιαστικά ἐκεῖνο τό Θεῖο πρόσωπο τῆς Τριάδος πού «θεοποιεῖ» καί «τελειοῖ» τήν ὅλη δημιουργία[26]. Καί κατά τόν Μ. Βασίλειο ἐπίσης, τό «Θεόν γενέσθαι» τόν ἄνθρωπο[27] καί τό «τελειοῦσθαι» τήν δημιουργία καί τήν φύση[28], ἤ καί κατά τόν Δίδυμο τόν Τυφλό, τό «γενέσθαι Θεούς» τούς ἀνθρώπους καί τό «θεοποιεῖν» τόν ἄνθρωπο μέσα στήν

18. Βασ. Π. Στογιάννου, Ἡ περί Ἁγίου Πνεύματος διδασκαλία, σσ. 11 & 13.
19. Ἰωάν. 4,23.
20. Ὅ.π., 5,25.
21. Ὅ.π., 3,5.
22. Γεωργ. Πατρώνου, ὅ.π., σσ. 153-155.
23. Ἀνδρ. Θεοδώρου, Ἡ περί Θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου διδασκαλία, σσ. 125-127.
24. Μ. Ἀθανασίου, Ἐπιστολαί πρός Σεραπίωνα, 1,25, PG 26, 589 B.
25. Ὅ.π., PG 26, 589 B.
26. Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, Λόγος 31, 29 PG 36, 168 A.
27. Μ. Βασιλείου, Περί Ἁγίου Πνεύματος, 9,23, PG 32,109 C.
28. Ὅ.π., 16,38, PG 32, 136 B.

παροῦσα ζωή[29] εἶναι καὶ πάλι ἔργο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Μὲ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα, λοιπόν, πραγματοποιεῖται οὐσιαστικὰ καὶ ὀντολογικά, δηλαδὴ σωτηριολογικά, ἡ ἱστορικὴ καὶ ἐσχατολογικὴ θέωση τοῦ ἀνθρώπου[30].

Σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχὴ τῆς ζώσας θεανθρώπινης συνεργίας ὁ καρδιακῶς προσευχόμενος συνδέεται μὲ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ἀναπτύσσοντας ἐντός του, ἀκόμη περισσότερο τὶς «λογικὲς» καὶ γνωστικὲς ἱκανότητες καὶ δυνατότητες ποὺ προσέφερε ὁ Θεός στὸν ἄνθρωπο. Ἡ σημασία καὶ ὁ χαρακτήρας αὐτῶν τῶν ἱκανοτήτων καὶ δυνατοτήτων εἶναι πρωτίστως ἀγαπητικὸς καὶ σχεσιακός. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ προσευχόμενος δὲν θὰ μποροῦσε ποτὲ νὰ θεωρήσει ὅτι ζεῖ, στοχάζεται καὶ δρᾶ «ἀφ' ἑαυτοῦ του» ἀλλὰ μονάχα σὲ κοινωνία καὶ ἀτμόσφαιρα ἐκστασιακῆς χαρᾶς καὶ ἀγάπης μὲ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα[31].

Μόνο μὲ τὴν οὐσιαστικὴ ἕνωση καὶ μέθεξη τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα κατορθώνεται ὁ ἄνθρωπος νὰ γίνει ὄντως ἄνθρωπος· χωρὶς τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ὁ ἄνθρωπος ὁμοιάζει ἁπλῶς πρὸς τὸν ἀληθινὸ ἄνθρωπο, ἐνῶ στὴν πραγματικότητα εἶναι ἕνα κακέκτυπό του, δηλαδὴ ἕνα εἶδος «ἀνθρωποειδοῦς ὄντος». Ὁ πραγματικὸς ὀντολογικὰ καὶ τέλειος ἄνθρωπος εἶναι μόνο ὁ πνευματέμφορτος καὶ «πνευματικὸς» κατ' οὐσίαν ἄνθρωπος, δηλαδὴ ὁ θεωθεὶς ἀπὸ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα ἄνθρωπος. Σύμφωνα μὲ αὐτὸ τὸ δεδομένο, ἡ παρουσία καὶ ἡ χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἶναι δυνατὸ νὰ θεωρηθεῖ ὡς δομικὸ «συστατικὸ» τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου καὶ κατὰ συνέπεια ὡς ἡ μόνη δυνατότητα γιὰ τὴν πραγματοποίηση μέσα στὸ παρὸν μιᾶς ἀληθινῆς χαρισματικῆς θεώσεως καὶ πραγματικῆς Θεογνωσίας[32]. Καὶ ὁ Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς ἐπισημαίνει ὡσαύτως: «Ἄλλως τε καὶ ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος ἐκ τριῶν ὑφέστηκε· Χάριτος πνεύματος ἐπουρανίου, ψυχῆς λογικῆς καὶ γηΐνου σώματος»[33].

Τὸ Ἅγιο Πνεῦμα παίρνει κεντρικὴ θέση στὴν ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀπὸ πλευρᾶς δημιουργικῆς τελειώσεώς του καὶ ἀπὸ πλευρᾶς ἀνακαινιστικῆς καὶ σωτηριολογικῆς ἀναγκαιότητας[34]. Καὶ ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός λέγει, ὅτι «ἄνευ πνεύματος Θεοῦ» ὄχι μόνο «σωθῆναι οὐ δυνάμεθα», ἀλλὰ οὔτε καὶ τελείωση, οὔτε καὶ θέωση τοῦ ἀνθρώπου μπορεῖ νὰ νοηθεῖ [35].

Ἡ φωτεινὴ κοινωνία τῆς ζωῆς καὶ τῆς γνώσεως δὲν προϋποθέτει τὴν ἔκφραση κανενὸς εἴδους «δουλείας» ἐκ μέρους τοῦ ἀνθρώπου. Ἀντίθετα, ἐντὸς αὐτῆς τῆς κοινωνίας ἑστιάζεται ἡ ἀληθινὴ πνευματικὴ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου ὅπως εὐκρινέστατα τονίζει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος «οὗ δὲ τὸ πνεῦμα Κυρίου, ἐκεῖ ἐλευ-

29. Διδύμου Ἀλεξ., Περὶ Τριάδος, 42, PG 39, 801 D, 804 A.
30. Γεωργ. Πατρώνου, ὅ.π., σ. 156.
31. Φιλοκαλία, 2,1· Β΄ Κορ. 13,13· Πράξ. 15,28 «ἔδοξε γὰρ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι καὶ ἡμῖν».
32. Ἀμφ. Ράντοβιτς, Τὸ μυστήριο τῆς Ἁγίας Τριάδος, σ. 76.
33. Γρηγορίου Παλαμᾶ, Ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχαζόντων 3, 43, ἔκδ. Π. Χρήστου, τ. Α΄, σ. 454.
34. Εἰρηναίου, Contre les Hérésies, (S.C.No 153, σ. 115).
35. Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, Ὁμιλία 41, 9, PG 36, 441 B.

θερία»[36]. Γι' αὐτό καί ὁ ἀπελευθερωθείς καί φωτισθείς μέ τό φῶς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἀσκητής τῆς ἀλήθειας, ἀποκτᾶ τό φρόνημα τοῦ Πνεύματος[37] ἤ ταυτόσημα ἀποκτᾶ νοῦν Χριστοῦ[38]. Ὁ ἅγιος Μάξιμος μέ ἕνα ἑρμηνευτικό σχόλιο ἐπεξηγεῖ τί ἀκριβῶς σημαίνει ἡ «ἀπόκτηση» ἤ «κατοχή» κατ' αὐτόν τόν τρόπο τοῦ Χριστοῦ: «Οἱ Ἅγιοι, τήν χάριν εἶχον τοῦ Πνεύματος... κινοῦσαν αὐτῶν τήν νοεράν καί λογικήν δύναμιν»[39]. Μέ αὐτόν τόν τρόπο διά τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τό ὁποῖο εἶναι ὡσαύτως καί πνεῦμα Χριστοῦ[40] ὁ ἄνθρωπος μυεῖται ἐντός τοῦ ἡσυχασμοῦ στό μυστήριο τῆς πρακτικῆς, γνωστικῆς καί θεολογικῆς (μυσταγωγικῆς) γνώσεως. Στήν πληρότητα, δηλαδή, τῆς ἐπιστήμης τῆς σωτηρίας πού σημαίνει τήν ζωή, τήν ἀληθινή ἐν Χριστῷ ζωή μέσα στήν φωτιστική χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Μέ ἄλλο λόγια, ὅπως θά ἔλεγε ὁ ἅγιος Συμεών ὁ Νέος Θεολόγος: «Τί γάρ ἄλλο ἡ κλείς ἐστι τῆς γνώσεως, εἰ μή ἡ διά πίστεως διδομένη χάρις τοῦ ἁγίου πνεύματος»[41].

Ἡ ὀρθόδοξη πατερική παράδοση ἑρμηνεύει καί ἀναπτύσσει τήν βιβλική θέση περί ἑνός συνεχοῦς «παρακλητισμοῦ» μέσα στήν Ἱστορία τῆς θείας Οἰκονομίας, θεωρώντας ὅτι ἡ Χριστολογία καί ἡ Πνευματολογία εἶναι ἀσύγχυτα συνυφασμένες, δεδομένου ὅτι τό ἔργο τοῦ Χριστοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος βρίσκονται στό κέντρο τῆς ἱστορικῆς ἀποκαλύψεως καί τῆς ἐσχατολογικῆς πληρώσεως. Τό ἔργο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος δέν ἀντικαθιστᾶ τό ἔργο τοῦ Χριστοῦ καί οὔτε χρησιμεύει ὡς ὑποκατάστατο μετά τήν Ἀνάσταση καί τήν Ἀνάληψη τοῦ Κυρίου, ἀλλά οὐσιαστικά προετοιμάζει καί κατεργάζεται μέσα μας τήν δυνατότητα βιώσεως τῆς παρουσίας τοῦ Σωτῆρα καί Λυτρωτῆ σέ μιά διαχρονική ἔννοια μεταξύ τῆς πρώτης καί τῆς δευτέρας ἐλεύσεώς του. Τό ἔργο τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἀφορᾶ πρώτιστα τήν κατανόηση τῆς φανερώσεως τοῦ Χριστοῦ καί στήν συνέχεια στήν πλήρη καί τέλεια γνώση τῆς σωτηριολογικῆς σημασίας τοῦ ἔργου του. Ἔτσι συνειδητοποιοῦμε βιωματικά ὅτι τά σωτηριώδη ἀποτελέσματα τοῦ ἔργου τοῦ Χριστοῦ καί οἱ λειτουργίες τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στήν ζωή μας ταυτίζονται ἀπόλυτα[42].

Ἡ ὡς ἄνω σχέση Χριστολογίας καί Πνευματολογίας μᾶς ἀποκαλύπτει συγχρόνως καί τήν ὀργανική ἑνότητα μεταξύ τοῦ ἱστορικοῦ καί ἐσχατολογικοῦ στοιχείου τῆς θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου. Τά πραγματοποιούμενα μέσα στόν παρόντα αἰῶνα σωτηριολογικά γεγονότα τοῦ Χριστοῦ καί τοῦ Ἁγίου Πνεύματος παραμένουν ἀνοιχτά καί γιά μιά «ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι πολλαπλασίαν τοῦ Πνεύματος χάριν. Εἰ

36. Β΄ Κορ. 3,17· 4,6.
37. Ρωμ. 8,5-9.
38. Α΄ Κορ. 2,16.
39. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, Πρός Θαλάσσιον 59, PG 90, 608.
40. Ρωμ. 8,9 κ΄ 14.
41. Συμεών τοῦ Νέου Θεολόγου, Κατήχησις 33, Ἀθαν. Γιέφτιτς, ὅ.π., σσ. 244-245.
42. Μ. Καρδαμάκη (Πρωτοπρ.), Ὀρθόδοξος Πνευματικότης, Ἀθῆναι 1973, σσ. 42-43.

γάρ τό νῦν δεδομένον ἀπαρχή καλεῖται καί ἀρραβών, εὔδηλον ὡς ἐκεῖνο τούτου πολλαπλάσιον ἔσται»[43].

Κορύφωση τῆς ἐσχατολογικῆς δωρεᾶς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἶναι ἐκείνη τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, δηλαδή Αὐτή ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἡ ὁποία κατά τήν εὐαγγελική παράδοση «ἐντός ἡμῶν ἐστιν»[44]. Ἀπό τήν πατερική παράδοση ἑρμηνεύθηκε καί ὡς ἐνοίκηση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐντός ἡμῶν. «Ἡ Βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐντός ἡμῶν ἐστι, ἤγουν τό πνεῦμα τό ἅγιον»[45]. Αὐτός εἶναι καί ὁ λόγος γιά τόν ὁποῖο ἡ ἐσχατολογική προσμονή τῆς Ἐκκλησίας, πού διατυπώνεται ἰδιαίτερα καί στήν Κυριακή προσευχή γιά τήν ἔλευση τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, παίρνει καί ἐδῶ πνευματολογική διάσταση: «Ἐλθέτω ἡ Βασιλεία σου· τουτέστι τό πνεῦμα τό ἅγιον»[46]. Πρόκειται δηλαδή γιά ἕνα εἶδος «ναοποιήσεως» τοῦ ἀνθρώπου καί ἐνοικήσεως μέσα σ᾽ αὐτό τοῦ πνεύματος ἤ ἕνα εἶδος πνευματοποιήσεως τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως πού καί πάλι σημαίνει θέωση[47].

Ἡ χάρη πού οἰκοδομεῖ καί μεταμορφώνει τόν νοῦ ἀποτελεῖ σύμφωνα μέ τήν Θεολογία καί τήν ἐμπειρία τοῦ ἡσυχαστῆ αἰώνια καί ἄκτιστη φωτιστική ἐνέργεια τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία δέν μπορεῖ ποτέ νά ὑπάρξει παρά μόνο διά τῆς παρουσίας καί τῆς ἐνέργειας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Γιά τήν ἡσυχαστική ἐμπειρία ἡ θεία αὐτή ἐνέργεια ἐμφανίζεται πάντοτε ὡς φῶς πού χαρίζει ὁ Θεός, ἴδιο μέ τό «Θαβώρειο φῶς» κατά τήν Μεταμόρφωση τοῦ Χριστοῦ.

Τό φῶς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος βιώνεται πάντοτε ἀπό τούς ἡσυχαστές ὡς αἰώνιο, θεῖο καί ἄκτιστο φῶς, πραγματικά παρόν στόν ἄνθρωπο, ὄχι ὡς ἕνας «ἐσωτερικός φωτισμός» τῆς διάνοιας, ὅπως ἰσχυριζόταν ὁ ἀντίπαλος τῶν ἡσυχαστῶν Βαρλαάμ ὁ Καλαβρός καί πολλοί ἄλλοι θιασῶτες τοῦ σχολαστικισμοῦ καί τοῦ ἀνθρωπισμοῦ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Γιά τούς ὀρθόδοξους ἡσυχαστές, «τό Θαβώρειο Φῶς» εἶναι αἰώνια καί ἄκτιστη θεία καί οὐσιώδης ἐνέργεια τοῦ ἴδιου τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ. Ἡ ἄκτιστη ἐνέργεια ταυτίζεται μέ ὅ,τι στήν Βίβλο ὀνομάζεται αἰώνια καί ἄκτιστη θεία Δόξα ἤ ἀκόμη καί μέ τήν αἰώνια Βασιλεία τοῦ Θεοῦ. «Βασιλεία οὐρανῶν ἐστιν ἔλλαμψις τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐν ψυχῇ γινομένη»[48].

Ἡ ἐν Χριστῷ κάθαρση καί ζωοποίηση τοῦ ἀνθρώπου πραγματοποιήθηκε ἐντός τοῦ ἀκτίστου φωτός τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι «ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν, φῶς οἰκῶν ἀπρόσιτον»[49]. Παρ᾽ ὅλα αὐτά ἡ κάθαρση καθίσταται ἐφικτή πρωτίστως μέσῳ τοῦ ἀσκητικοῦ κατορθώματος πού συνίσταται ἀπό τήν ἐνεργο-

43. Θεοδωρήτου Κύρου, Εἰς τήν πρός Ρωμ. 8,23 PG 82, 140 A.
44. Λουκ. 17,21.
45. Ἀναστασίου Σιναΐτου, Λόγος εἰς τόν 6ο ψαλμό, PG 89, 1101 D, 1133 B.
46. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, Ἑρμηνεία σύντομος εἰς τήν προσευχήν τοῦ Πάτερ ἡμῶν, PG 90, 885 B.
47. Ὅ.π., «ναοποιηθεῖσι τῷ Θεῷ διά τοῦ πνεύματος», PG 90, 885 B.
48. Doctrina Patrum 33 (ἔκδ.F. Die Kamp, Münster, 1907, σ. 254).
49. Α΄ Τιμ. 6,16.

ποίηση ὅλων τῶν ἀρετῶν, καὶ ἐπιτυγχάνεται μέσῳ τῆς ἀγάπης, διά τοῦ φωτός καὶ τῆς ἐπισκέψεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, δηλαδή μέ τήν ἀλληλοπεριχώρηση, τήν συνεργία καὶ τήν συνύπαρξη μέσα στήν χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς[50].

Στήν χαρισματική αὐτή κοινωνία, στήν ἐντελῶς προσωπική καὶ ζωντανή σύμπραξη τῆς νοσταλγίας τοῦ ἀνθρώπου γιά τόν Θεό καὶ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ γιά τόν ἄνθρωπο, τήν ὁποία κοινωνία πραγματώνει -κατά τήν ἡσυχαστική γνωσιολογία- ἡ φωτιστική ἐν ἀγάπῃ καὶ ἐλευθερίᾳ ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, παρέχεται ἐπίσης ἡ ἀληθινή γνώση καὶ ἡ συνοδική συνείδηση, «ἐν Χριστῷ» καὶ «σύν πᾶσι τοῖς ἁγίοις». Πρόκειται γιά μιά γνώση ἡ ὁποία ὡς πληρέστερη καὶ τελειότερη ὑπερβαίνει κάθε ἄλλη γνώση[51].

50. Συμεών τοῦ Νέου Θεολόγου, Κεφάλαια… III, 29.
51. Ἀθαν. Γιέφτιτς, ὅ.π., σσ. 236-248.

ΚΗ΄. ΕΣΧΑΤΟΛΟΓΙΑ

1. ΕΝΝΟΙΑ, ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΚΑΙ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΣΧΑΤΟΛΟΓΙΑΣ

Ἐσχατολογία εἶναι τό τμῆμα ἐκεῖνο τῆς δογματικῆς Θεολογίας τό ὁποῖο πραγματεύεται περί τῶν ἐσχάτων καί ἀποτελεῖ τήν κατακλεῖδα τοῦ ὅλου δογματικοῦ οἰκοδομήματος. Περιλαμβάνει τήν διαπραγμάτευση θεμάτων ὅπως εἶναι ὁ τελικός σκοπός τῆς Ἱστορίας, ἡ κρίση, ἡ ἀνάσταση, ἡ αἰώνιος ζωή, ἡ τύχη τῶν ἀνθρώπων μετά θάνατον κ.ἄ. Στήν σύγχρονη βιβλική Θεολογία ἡ Ἐσχατολογία ἀποτελεῖ τό γενικότερο πλαίσιο ἐντός τοῦ ὁποίου ἀναπτύσσεται ἡ ἐν γένει θεολογική σκέψη.

Ἡ Ἐσχατολογία ἀποτελεῖ οὐσιῶδες συστατικό τῆς Πίστεως τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης στόν Θεό. Δέν ἔχει ὅμως γιά ὅλες τίς ἐποχές καί γιά ὅλους τούς συγγραφεῖς τήν ἴδια σημασία. Ἡ ἔμφασή της στήν ὀρθόδοξη παράδοση δέν ὀφείλεται στό πλῆθος τῶν μελετῶν πού εἶδαν τό φῶς τῆς δημοσιότητας κατά τόν προηγούμενο αἰῶνα, ἀλλά στήν ζῶσα πραγματικότητα ὅτι ἡ ἐσχατολογική διάσταση τῆς ὀρθόδοξης διδασκαλίας, ὅπως διατυπώνεται στήν λειτουργική ζωή τῆς Ἐκκλησίας καί στά πατερικά συγγράμματα ἀποτελεῖ ἐγγενές καί βασικό στοιχεῖο τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας.

Ὁλόκληρη ἡ Καινή Διαθήκη διαπερνᾶται ἀπό τήν πεποίθηση ὅτι ἐν Χριστῷ ἐπραγματοποιήθησαν ὅλες οἱ ἐλπίδες καί οἱ προσδοκίες τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ὁ Ἰησοῦς εἶδε τό ἔργο του καί τήν διδασκαλία του, τόν θάνατό του καί τήν μέλλουσα δόξα του ὡς τήν ἐπικύρωση τοῦ Νόμου καί τῶν Προφητῶν.

Στό τέταρτο Εὐαγγέλιο παρουσιάζεται τό ἔργο τοῦ Ἰησοῦ ὡς ἡ ἐσχατολογική σύγκρουση τοῦ φωτός πρός τό σκότος[1]. Ὁ Σταυρός καί ἡ Ἀνάσταση τοῦ Ἰησοῦ θεωροῦνται ἀπό ὁλόκληρη τήν Καινή Διαθήκη ὡς ἡ ἀποφασιστική νίκη κατά τῶν δυνάμεων τοῦ θανάτου, τῆς ἁμαρτίας καί τοῦ κακοῦ καί ὡς ἡ νέα ἀφετηρία στήν Ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας.

Ἡ ἰδιαιτερότητα τῆς Ἐσχατολογίας ὡς βασικοῦ στοιχείου τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας διαφαίνεται ἤδη ἀπό τούς πρώτους αἰῶνες τοῦ Χριστιανισμοῦ στήν διττή ἐπίταση πού ὑπάρχει ἀπό τότε στήν περί ἐσχάτων χριστιανική ἀντίληψη. Σύμφωνα μέ τήν ἐπίταση αὐτή, παρότι τονιζόταν μέ ἰδιαίτερη ἔμφαση καί διακηρυσσόταν ἡ πραγματικότητα τῆς ἐλεύσεως τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ καί τό γεγονός τῆς σωτηρίας,

1. Ἰωάν. 1,1 & ἑξ. 8,12· 12,35 & ἑξ.

ἐν τούτοις παρέμενε σταθερή ἡ ἐλπίδα γιά τά ἀναμενόμενα μελλοντικά γεγονότα, διά μέσου τῶν ὁποίων φτάνει στήν τελείωσή της ἡ Ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας.

Ὁ Ἰησοῦς ὅταν μιλοῦσε περί «τῆς ἡμέρας ἐκείνης» ἤ τῆς «ὥρας»[2] ἤ περί τῆς «ἡμέρας τῆς κρίσεως» ὅλων τῶν ἀνθρώπων[3] εἶχε κατά νοῦ τίς ἀπόψεις ἐκεῖνες τῆς Βασιλείας, οἱ ὁποῖες δέν πραγματοποιοῦνται «ἐν τῷ νῦν καιρῷ». Γιά τόν Ἰησοῦ, λοιπόν, ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἦταν παροῦσα πραγματικότητα καί συγχρόνως προσδοκία τοῦ μέλλοντος. Τό αὐτό ἦταν καί γιά τήν Ἐκκλησία[4].

Ὁ ρῶσος ἐρευνητής πατήρ John Meyendorff ἀπό τούς πρώτους ἐρευνητές πού ἐπεσήμαναν τήν σημασία τῆς Ἐσχατολογίας στήν διδασκαλία τοῦ Παλαμᾶ, παρουσιάζει μιά σύντομη ἔκθεση στήν διδασκαλία αὐτή περί τῆς «Ἱστορικῆς πραγματικότητας καί τῆς Ἐσχατολογίας»[5]. Ὁ ἴδιος ἐρευνητής σέ ἄλλο ἔργο του[6] λέγει ὅτι ὁ Παλαμᾶς ὡς ἀνακαινιστής τοῦ βιβλικοῦ πνεύματος, ἐκφράζει τήν πατερική κατανόηση τῆς Ἱστορίας στόν 14ο αἰῶνα καί ὑπογραμμίζει ὅτι κατά τόν Παλαμᾶ ἡ ἁγιότητα ἔχει προφητική φύση καί ἡ φανέρωσή της ἀποτελεῖ οὐσιαστικά μιά πρόγευση τῆς ἐρχόμενης Βασιλείας. Διακρίνει τρία εἴδη Ἐσχατολογίας τά ὁποῖα χαρακτηρίζουν ὅλα τά ἐπίπεδα τῆς χριστιανικῆς ἠθικῆς. Τά δύο πρῶτα ἐκπροσωποῦν διαστρεβλωμένες ἐκδοχές τῆς παραδοσιακῆς γνήσιας Ἐσχατολογίας. Τό τρίτο εἶδος τῆς Ἐσχατολογίας εἶναι ἡ «δυνητική ἤ προφητική Ἐσχατολογία» θεμελιωμένη στήν Βιβλική ἔννοια τῆς προφητείας, ἡ ὁποία τόσο στήν Παλαιά, ὅσο καί στήν Καινή Διαθήκη, προβλέπει τά μέλλοντα, ἀναγγέλλει τό ἀναπόφευκτο, ἀλλά καί θέτει τόν ἄνθρωπο ἔναντι τῶν προσωπικῶν, κοινωνικῶν καί ἱστορικῶν εὐθυνῶν του.

Ὁ Vladimir Lossky ὑπογραμμίζει τήν ἐσχατολογική διάσταση τῆς ἀποφατικῆς γνώσεως τοῦ θεοῦ. Ἡ Ἐσχατολογία καί ὁ ἀποφατισμός ἀλληλοπροσδιορίζονται. Ἡ γνώση ἀναφέρεται στά μέλλοντα καί ὁ ἀποφατισμός δέν εἶναι ἁπλῶς ἕνα εἶδος «ἀρνητικῆς θεολογίας», ἀλλά χαρακτηρίζεται ἀπό μία ἐπιφυλακτικότητα τῆς γνωστικῆς λειτουργίας ἔναντι τοῦ Θεοῦ. Τό στοιχεῖο πού συνδέει τήν Ἐσχατολογία καί τόν ἀποφατισμό εἶναι τό μέλλον, ἐπειδή ὁ θεός ἀποκαλύπτεται πλήρως στό μέλλον καί τό μέλλον δέν εἶναι ποτέ κλειστό, ἀλλά παραμένει ἀνοιχτό καί ἄγνωστο. Ἡ γνώση τοῦ θεοῦ εἶναι διαρκῶς ἀποφατική καί ποτέ ἐγκλωβισμένη σέ σχήματα[7].

Μέχρι καί τήν ἀρχή τοῦ 20ου αἰῶνα στόν ὀρθόδοξο χῶρο δέν ὑπάρχει ἐπιστημονική

2. Ματθ. 10,15· Μάρκ. 13,32.
3. Ὅ.π., 11, 21-23· Μάρκ. 8,38.
4. Βλ. Β. Ἰωαννίδου, Ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ κατά τήν διδασκαλία τῆς Καινῆς Διαθήκης, Ἀθῆναι 1955, σ. 34 & ἑξ.
5. Βλ. J. Meyendorff, Introduction à l' etude de Grégoire Palamas, Patristica Sorbonensia 3, Edition du Seuil, Paris 1959.
6. Ὅ.π., Saint Grégoire Palamas et la mustique orthodoxe, Maitres spirituels, Ed. Du Seuil 1959.
7. Βλ. M. Begzos, L' eschatologie dans l' orthodoxie duxxesiècle, Temps et eschatologie: Données bibliques et problématiques contemporaines, Ed. J.L. Leuba, les editions du Cerf Paris 1955, σ. 322.

συστηματική θεολογική προσέγγιση τοῦ ἐσχατολογικοῦ ζητήματος, ἀλλά μιά ἔντονη ἐσχατολογική συνείδηση. Οἱ πηγές αὐτῆς τῆς ὀρθοδόξου ἐσχατολογικῆς συνειδήσεως εἶναι:

α. Ἡ Θεία Εὐχαριστία, ἡ ὁποία χαρακτηρίζει ὁλόκληρη τήν ὀρθόδοξη Ἐκκλησιολογία.

β. Ὁ Μοναχισμός, ὁ ὁποῖος ἐμπνέει τήν θεολογία ἀλλά καί τήν ζωή τῆς Ἐκκλησίας γενικότερα, καί

γ. Ἡ ἱστορική κατάσταση τῶν ὀρθοδόξων λαῶν μετά τήν πτώση τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἡ ὁποία ἐνίσχυσε τήν ἐσχατολογική αἴσθηση τῆς προσδοκίας[8].

Ἡ χριστιανική Ἐσχατολογία χαρακτηρίζεται ὡς «ἀναμενομένη καί παράλληλα ὡς πραγματοποιηθεῖσα». Ἀναλύοντας τίς ἠθικές ἐπιπτώσεις καί διαστάσεις τῆς ὀρθόδοξης ἀντιλήψεως περί ἐσχάτων ὁ Γ. Μαντζαρίδης παραπέμπει στόν στίχο: «Νῦν τέκνα Θεοῦ ἐσμεν, καί οὔπω ἐφανερώθη τί ἐσόμεθα. Οἴδαμεν ὅτι ἐάν φανερωθῇ ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα, ὅτι ὀψόμεθα αὐτόν καθώς ἐστιν»[9].

Σύγχρονες μελέτες προσεγγίζουσες ἐσχατολογικά ζητήματα κάνουν λόγο εἴτε γιά πραγματοποιημένη εἴτε γιά ἀναμενομένη Ἐσχατολογία. Ὁ κύριος προβληματισμός τους ἐπικεντρώνεται στό πῶς ἀντιλαμβάνεται ἡ ὀρθόδοξη θεολογία τήν «ἐν ἀρχῇ» ὕπαρξη τῆς Βασιλείας τῶν οὐρανῶν. Ποιά σχέση ὑφίσταται ἀνάμεσα στήν ἀΐδια αὐτή ὕπαρξη, τήν χρονική φανέρωσή της καί τά ἔσχατα; Τί συνάφεια ὑπάρχει μεταξύ τῆς ἐλεύσεώς της, τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων καί τῆς Ἐκκλησίας καί τῆς καταλήξεως τῆς θείας οἰκονομίας στήν ἡμέρα τῆς Δευτέρας Παρουσίας τοῦ Χριστοῦ; Ἀπαιτεῖται μιά ὀρθή ἐπεξεργασία τοῦ θέματος μέ ἐπιστροφή στούς πατέρες καί ἐπισκόπηση τῶν μελετῶν πού ἀναλύουν τήν ἐσχατολογική προοπτική τῆς διδασκαλίας τους.

Σχετικά μέ τά ἐσχατολογικά θέματα τῆς ἀθανασίας, τῆς αἰώνιας ζωῆς, τοῦ παραδείσου καί τῆς κολάσεως, ἐπαναλαμβάνεται ἀπό τούς Πατέρες ἡ διδασκαλία κατά τήν ὁποία «ἐάν ὑπάρχῃ αἰώνιος παράδεισος καί ἀθάνατη κόλασις, τοῦτο δέν ὀφείλεται εἰς τινα ἀπρόσωπον εἱμαρμένην, οὔτε εἰς τό ἀγέννητον καί φύσει ἀθάνατον τῆς ψυχῆς, ἀλλά ἀποκλειστικῶς εἰς τήν ἠθικήν ζωήν τοῦ ἀνθρώπου καί εἰς τήν θέλησιν τοῦ Θεοῦ»[10]. Καί συνεχίζει: «Ὅπως ὁ θάνατος τοῦ σώματος εἶναι ὁ χωρισμός αὐτοῦ ἀπό τῆς ψυχῆς, οὕτω καί ὁ θάνατος τῆς ψυχῆς εἶναι ὁ χωρισμός αὐτῆς ἀπό τῆς ζωοποιοῦ ἐνεργείας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Μόνον οἱ ἔχοντες πνεῦμα Θεοῦ εἶναι μέτοχοι τῆς ὄντως ἀθανασίας καί ζωῆς τοῦ Θεοῦ»[11].

Ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ δέν καταργεῖ τήν κτιστή καί ἱστορική πραγματικότητα, ἀλλά τήν πλουτίζει. «Ὁ παράδεισος γῆ ἐστιν καί ἐπί τῆς γῆς πεφύτευται»[12].

---

8. Fadi A. Georgi, Ἡ Ἀνάστασις καί ἡ Ζωή, ἐκδ. Μπαρμπουνάκη, σσ. 26-35.
9. Α΄ Ἰωάν. 3,2· Γεωργ. Μαντζαρίδη, Θεός καί Ἱστορία κατά τόν Γρηγόριον τόν Παλαμᾶν, σ. 112.
10. Ἰωάννη Ρωμανίδη (Πρωτοπρ.), Τό προπατορικό Ἁμάρτημα, Δόμος, Ἀθήνα 1989, σ. 55.
11. Ὅ.π., σ.128.
12. Ὅ.π., σ.92.

Ἡ θέωση τοῦ ἀνθρώπου ἀρχίζει ἀπό τόν παρόντα χρόνο καί γίνεται πραγματικότητα μέσα στόν παρόντα κόσμο. Ὡς ἐκ τούτου δέν μπορεῖ νά ἐκλαμβάνεται μόνο ὡς ὑπερβατικό καί ὑπερχρονικό γεγονός, δηλαδή μόνο ἐσχατολογική πραγματικότητα, ἀφοῦ ὄντως ἡ θέωση ἔχει τήν ἀρχή της ἐμπειρικά καί βιωματικά, στό «νῦν» τοῦ παρόντος καί πραγματώνεται στό «ἐνταῦθα». Ἀναμένει βέβαια στό μέλλον καί τήν ἐσχατολογική της πλήρωση καί ὁλοκλήρωση[13].

Ἡ θέωση τοῦ ἀνθρώπου δέν μπορεῖ νά κατανοηθεῖ μόνο ὡς μία μυστική συνάντηση τοῦ ἀνθρώπου μέ τόν Θεό. Πρόκειται μᾶλλον γιά μιά ὀντολογική μεταμόρφωση, γιά μιά οὐσιαστική «κοινωνία» τῆς ἀνθρώπινης φύσεως καί ὑπάρξεως στήν Θεία φύση[14]. Τελικά μέ τήν θέωση καθίσταται δυνατή ἡ ἐπιθυμητή συμφιλίωση τοῦ πεπτωκότος ἀνθρώπου μέ τόν Θεό μέσα στό παρόν καί ἡ προσδοκώμενη μετοχή στήν ἐσχατολογική Βασιλεία τοῦ Θεοῦ πού θά ὁλοκληρωθεῖ στό μέλλον[15].

2. Η ΕΚΚΛΗΣΙΑ ΩΣ «ΚΟΙΝΩΝΙΑ ΘΕΩΣΕΩΣ»

Ἀπό τήν Ἐκκλησιαστική Πατερική παράδοση ἡ Ἐκκλησία θεωρεῖται «κοινωνία θεώσεως». Ἡ Ὀρθοδοξία βλέπει κάθε ἐκκλησιαστική κοινότητα ὡς «κοινωνία θεώσεως», μέ ἱστορική καί ἐσχατολογική σημασία[16]. Αὐτό συμβαίνει ἐπειδή μέσα στήν ὁποιαδήποτε Ἐκκλησιαστική κοινότητα εἶναι παροῦσα ἡ Θεία Χάρη, πού διενεργεῖ τήν ἑνότητα καί τήν θέωση τῶν πιστῶν. Διά τῆς θείας χάριτος θεώνεται ὁ ἄνθρωπος καί δι' αὐτῆς προσλαμβάνεται «ὅλος» ἀπό τόν Θεό, χωρίς βέβαια τήν ἁμαρτία, καί «γίνεται πᾶν ὅ,τι ἐστίν ὁ Θεός, χωρίς τῆς κατ' οὐσίαν ταυτότητος»[17]. Ὁ Θεός εἶναι κατ' οὐσίαν Θεός, ἐνῶ ὁ ἄνθρωπος γίνεται Θεός «κατά χάριν». Ἔτσι ὁ θεωθείς ἄνθρωπος μέ τήν θέωση, ἀφενός μέν «μετατίθεται» σέ μιά ἐσχατολογική ἔννοια, «ἐπέκεινα» ἀπό τώρα τοῦ χρονικοῦ καί κτιστοῦ του στοιχείου, ἀφετέρου δέ γιά τόν ἄνθρωπο ἡ θέωση καθίσταται ἱστορικό γεγονός καί μάλιστα «κτιστή καί φυσική καί ὑπό χρόνον» πραγματικότητα. Ὁ Παλαμᾶς λέγει: «...Ἡ μέν γάρ θέωσις, κατά τούς Πατέρας, οὐσιώδης ἐστίν ἐνέργεια Θεοῦ· ἧς δέ οὐσίας αἱ οὐσιώδεις ἐνέργειαι κτισταί, κτιστή καί αὕτη ἐξ ἀνάγκης»[18].

Σύμφωνα μέ τήν Ὀθρόδοξη Ἐκκλησιολογία, ἡ Ἐκκλησία ὡς κοινωνία Θεοῦ καί ἀνθρώπου, ἀλλά καί ὡς «κοινωνία θεώσεως», παίρνει συγκεκριμένη καί λειτουργική δυναμική μορφή, κυρίως μέσα στά γεγονότα τῆς λατρείας καί στίς χαρισματικές μυστηριακές πράξεις της. Μέσα στήν λατρεία τοῦ Θεοῦ καί μάλιστα στήν ἐκτυλισσομένη σέ μιά δοξολογική ἀτμόσφαιρα ἔχομε τήν θέωση τοῦ ἀνθρώπου.

13. Γεωργ. Πατρώνου, Ἡ θέωση τοῦ ἀνθρώπου, Ἐκδ. Δόμος, σ. 168.
14. Β΄ Πέτρου 1,4.
15. Μ. Καρδαμάκη (Πρωτοπρ.), Ὀρθόδοξος Πνευματικότης, ὅ.π., σ. 197.
16. Γρηγορίου Παλαμᾶ, Λόγοι ἀποδεικτικοί Β΄, ἐκδ. Π. Χρήστου Α΄, 149.
17. Μαξίμου ὁμολογητοῦ, Περί ἀποριῶν (PG 91, 1308 Β΄).
18. Γρηγορίου Παλαμᾶ, Ὑπέρ τῶν ἱερῶς ἡσυχαζόντων, ἔκδ. Π. Χρήστου, τ. Α΄, σ. 642 στ. 31.

Ἡ λατρεία μέ τήν θεία Λειτουργία καί τά μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας ἀποβαίνει σέ πραγματική «πηγή συνθέσεως γιά μιά ἐκκλησιαστική κοινότητα[19]. Μέσα στήν λειτουργική ἀτμόσφαιρα βιώνοντας ὁ ἄνθρωπος, τό λειτουργικό δράμα προγεύεται ἀπό τώρα ὅλα τά σωτηριολογικά ἀγαθά καί ἐνδύεται τήν μέλλουσα ἐσχατολογική δόξα[20].

Ἡ ὀρθόδοξη λειτουργική ζωή, ἔχοντας ὡς κύριο σκοπό τήν θέωση τοῦ ἀνθρώπου, μέ τόν εὐχαριστιακό καί δοξολογικό της χαρακτῆρα διασώζει τήν ὅλη ἐσχατολογική της προοπτική. Μέ βάση τήν ὑπόθεση τῆς θεώσεως, ὁ Τριαδολογικός ἰδιαίτερα χαρακτήρας τῆς ἀποκαλύψεως καί ἡ θεοκεντρικότητα τῆς πνευματικῆς ζωῆς συνθέτουν τό ὅλον τῆς θείας Λειτουργίας πού ἀναλύεται σέ μιά ὁριζόντια ἱστορική προοπτική καί σέ μιά κάθετη ἐσχατολογική διάσταση[21].

Ἡ Ἐκκλησία στήν Καινή Διαθήκη εἶναι ἡ ἐν δυνάμει Βασιλεία τοῦ Θεοῦ ὑπό τύπον προκαταβολῆς ἤ ἀρραβῶνος τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία ἀναμένεται νά ἔλθει στόν κόσμο στήν πληρότητά της. Ἡ σχέση δηλαδή τῆς Ἐκκλησίας πρός τό «ἔσχατον» δύναται νά ὁρισθεῖ εἴτε ὑπό τήν μορφή τῆς πραγματοποιήσεως τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ στό παρόν ἐντός τῶν μυστηρίων καί τῶν χαρισμάτων καί ἔργων τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, εἴτε ὑπό τήν μορφή τῆς μή πραγματοποιηθείσας εἰσέτι, ἀλλά ἀναμενομένης πληρότητας καί τελειότητας τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ.

Ἡ ἐσχατολογική ἐλπίδα τῆς Καινῆς Διαθήκης εὑρίσκει κλασική διατύπωση στό Βιβλίο τῆς Ἀποκαλύψεως τοῦ Ἰωάννου[22], τό ὁποῖο ἄν καί ἀντλεῖ ὑλικό, εἰκόνες καί γλῶσσα ἀπό τήν Ἰουδαϊκή ἀποκαλυπτική ἐσχατολογία, δίνει τήν ἔννοια τοῦ τέλους ἀπό χριστιανικῆς σκοπιᾶς. Ἐδῶ περιγράφεται ἡ σύγκρουση τῶν δύο αἰώνων ὑπό τήν μορφή τῆς συγκρούσεως τῆς Ἐκκλησίας πρός τήν αὐτοκρατορική λατρεία τῆς Ρώμης ὄχι μόνο ὡς ἕνας ὁρατός πόλεμος μεταξύ δυνάμεων ἐντός τῆς Ἱστορίας, ἀλλά καί ὡς ἕνας πνευματικός καί ἀόρατος πόλεμος τῶν δυνάμεων ἐκείνων οἱ ὁποῖες ἄν καί εὑρίσκονται ὄπισθεν τῆς Ἱστορίας, καί πέραν αὐτῆς, ἐκφράζεται οὐσιαστικῶς ἡ ὕπαρξή τους ἐντός τῶν ἱστορικῶν γεγονότων[23].

Ἡ ὀρθόδοξη ἔννοια τῆς προσδοκίας «δέν δικαιολογεῖ παθητική ἀναμονή τοῦ τέλους ἤ ἀδιαφορία γιά τήν καθημερινή ζωή, ἀλλά ἀπαιτεῖ ἐγρήγορση καί νήψη»[24]. Καί ἡ προσήλωση στή Βασιλεία τοῦ Θεοῦ δέν συνεπάγεται ἀπόσπαση ἀπό τόν κόσμο, ἀλλά νέα τοποθέτηση μέσα σ'αὐτόν»[25]. Κατά συνέπεια, μέσα στήν Ἐκκλησία, «ἡ παροῦσα ζωή εἶναι ἡ ἀπαρχή τῆς μέλλουσας καί ἡ μέλλουσα ἡ συνέχεια τῆς

19. Εἰρηναίου, Κατά αἱρέσεων, IV 18.5 (PG 7, 1028 A).
20. Σάββα Ἀγουρίδη, Χρόνος καί Αἰωνιότης, σ. 78.
21. Γεωργ. Πατρώνου, ὅ.π., σσ. 172-174.
22. Βλ. Π. Μπρατσιώτου, Ἡ Ἀποκάλυψη τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, Ἀθῆναι 1950.
23. Σάββα Ἀγουρίδη, ΘΗΕ, τ. 5, σσ. 934-944.
24. Γεωργ. Μαντζαρίδη, Χριστιανική Ἠθική ΙΙ, σ. 114.
25. Ὅ.π. σ. 120.

παρούσας... Ἡ ἁρμονική αὐτή σύνθεση παρούσας καί μέλλουσας ζωῆς, χρόνου καί αἰωνιότητας ἐκφράζεται στήν ἐν Χριστῷ ζωή», ἡ ὁποία καταρτίζει τόν πιστό «πρός τόν ἐξ ἀναστάσεως βίον»[26].

3. Η ΟΡΑΣΗ ΤΗΣ ΘΕΟΤΗΤΟΣ ΣΤΟ ΑΚΤΙΣΤΟ ΦΩΣ

Ἡ τελεία θεωρία τῆς θεότητας, ἡ ὁποία καθίσταται ὁρατή στό ἄκτιστο φῶς, εἶναι τό «μυστήριον τῆς ὀγδόης ἡμέρας» καί ἀνήκει στόν μέλλοντα αἰῶνα. Ἐν τούτοις ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι εἶναι ἄξιοι γι' αὐτή, ἐπιτυγχάνουν νά δοῦν «Βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐληλυθυῖαν ἐν δυνάμει»[27] ἀπό τήν παροῦσα ἤδη ζωή, ὅπως τήν εἶδαν οἱ τρεῖς Ἀπόστολοι στό ὄρος Θαβώρ.

Ἡ συντέλεια τοῦ αἰῶνος ἐξηγεῖται ὡς «κατάληξη» ἡ ὁποία «σφραγίζει τήν ὁλοκλήρωση τῆς Ἱστορίας τῆς θείας οἰκονομίας. Οἱ συνέπειες αὐτῆς τῆς ὁλοκληρώσεως σημαίνουν τήν κατάπαυση ὅλων τῶν δεινῶν πού προέρχονται ἀπό τήν κακή ἀλλοίωση τῶν κτιστῶν ὄντων. Ἡ τελική αὐτή μετοχή στό φῶς τῆς θείας Βασιλείας εἶναι καί πάλι ἐπ' ἄπειρον ἀκόρεστη· θέα καί κίνηση τῶν ὄντων στά ἄπειρα βάθη τῆς Θεότητας. Ἡ ἀνέσπερος καί ἀδιάδοχος αὐτή ἡμέρα εἶναι ἡ ὀγδόη, ἐνῶ ἡ ἑβδόμη εἶναι ἡ Ἐκκλησία τῆς πορείας ἀπό τήν δημιουργία ὡς τήν ἔσχατη ἀνάσταση τῶν πάντων»[28].

Τό θεῖο φῶς ἐμφανίζεται στήν γῆ, στόν κόσμο, ἐν χρόνῳ. Ἀποκαλύπτεται στήν Ἱστορία, ἀλλά δέν εἶναι ἐκ τοῦ κόσμου τούτου· εἶναι αἰώνιο· σημαίνει μία ἔξοδο ἀπό τήν ἱστορική ὕπαρξη: «Τό μυστήριον τῆς ὀγδόης ἡμέρας», τό μυστήριο τῆς ἀληθινῆς γνώσεως· ἡ τελειότης τῆς γνώσεως, τῆς ὁποίας τό πλήρωμα δέν δύναται νά λάβει ὁ κόσμος πρό τοῦ τέλους, εἶναι ἡ ἀρχή τῆς παρουσίας στίς ἅγιες ψυχές, προοίμιο τῆς τελικῆς ἀποκαλύψεως, ὅταν ὁ Θεός θά ἐμφανιστεῖ «ἐν τῷ ἀπροσίτῳ Αὐτοῦ φωτί». Γιά τόν λόγο αὐτό κατά τόν Ἅγιο Συμεών, «ὅσοι οὖν τέκνα τοῦ φωτός ἐκείνου καί υἱοί μελλούσης ἡμέρας γένωνται καί ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐσχημόνως περιπατεῖν δύνανται ἐπ' αὐτούς ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου οὐδέποτε ἐπελεύσεται· ἐν αὐτῇ γάρ εἰσιν ἀεί καί διαπαντός. Ἡ γάρ ἡμέρα Κυρίου οὐχί εἰς τούς ὑπό τοῦ θείου φωτός ἀεί καταλαμπομένους, ἀλλ' εἰς τούς ἐν τῷ σκότει τῶν παθῶν ὄντας καί ἐν τῷ κόσμῳ διάγοντας καί τοῦ κόσμου ποθοῦντας αἴφνης μέλλει ἀποκαλύπτεσθαι καί φοβερά αὐτοῖς καί ὡς πῦρ ἄστεκτον λογισθήσεται»[29].

Τό θεῖο φῶς γίνεται ἡ ἀρχή τῆς γνώσεώς μας. Σ' αὐτό γνωρίζομε τόν Θεό καί ἐμεῖς γνωριζόμεθα ὑπ' Αὐτοῦ. Ἐρευνᾶ τά βάθη τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος συγκατατίθεται στήν μετά τοῦ Θεοῦ ἕνωση, γίνεται γι'αὐτόν ἡ κρίση τοῦ Θεοῦ πρό τῆς μελλούσης

26. Ὅ.π., σσ. 122-123.
27. Ματθ. 9,1.
28. Νικ. Ματσούκα, Ἐκκλησία καί Βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Ἱστορία καί Ἐσχατολογία, σ. 76.
29. Ἁγίου Συμεών, Ἠθικός Ι΄.

κρίσεως. Κατά τήν Δευτέρα ἔλευση τοῦ Χριστοῦ καί τήν ἀνάσταση τῶν νεκρῶν θά πραγματοποιηθεῖ σέ ὅλους ἡ πλήρης συνείδηση «ἐν τῷ θείῳ φωτί».

Ἡ ἀνάσταση αὐτή καθ' ἑαυτή θά εἶναι μιά ἐκδήλωση τῆς ἐσωτερικῆς καταστάσεως τῶν ὄντων διότι τά σώματα θά ἀφήσουν νά διαφανοῦν τά κρύφια τῶν καρδιῶν. Ὁ ἅγιος Μακάριος ὁ Αἰγύπτιος ἐκφράζει τήν ἀκόλουθη σκέψη στό ἐσχατολογικό του ὅραμα: «Τό πῦρ τό οὐράνιον τῆς θεότητος, ὅπερ δέχονται οἱ χριστιανοί ἐντός αὐτῶν ἐν τῇ καρδίᾳ νῦν ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, τοῦτο αὐτό τό ἐντός τῆς καρδίας διακονοῦν, ὅταν ἀναλυθῇ τό σῶμα, ἐξώτερον γίνεται, καί πάλιν συμπήσσει τά μέλη, καί ποιεῖ ἀνάστασιν τῶν λελυμένων μελῶν»[30].

Στήν μέλλουσα παρουσία καί τήν ἐσχατολογική τελείωση τῆς Ἱστορίας τό σύνολο τοῦ κτιστοῦ σύμπαντος θά ἔλθει σέ τέλεια ἕνωση μετά τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἕνωση αὐτή θά πραγματοποιηθεῖ ἤ μᾶλλον θά φανερωθεῖ διαφορετικά σέ κάθε ἕνα ἀνθρώπινο πρόσωπο, τό ὁποῖο δέχθηκε τήν χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος στήν Ἐκκλησία. Ἀλλά τά ὅρια τῆς Ἐκκλησίας πέραν τοῦ θανάτου καί οἱ δυνατότητες σωτηρίας γι' αὐτούς πού δέν ἐγνώρισαν τό φῶς στήν παροῦσα ζωή, παραμένουν γιά ἐμᾶς τό μυστήριο τῆς θείας εὐσπλαχνίας πού δέν τολμοῦμε νά βασισθοῦμε σ' αὐτήν, ἀλλά καί πολύ περισσότερο δέν μποροῦμε νά τήν καθορίσομε σύμφωνα πρός τά ἀνθρώπινα μέτρα[31].

Ὁ Γρηγόριος Παλαμᾶς τοῦ ὁποίου ἡ διδασκαλία συνοψίζει καί ἐπαναδιατυπώνει ὅλη τήν προγενέστερη πατερική παράδοση ἐπικεντρώνει τήν διδασκαλία του στήν ἐμπειρία τοῦ ἀκτίστου φωτός καί στήν ἄκτιστη χάρη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος πού ἀποτελοῦν προϋπόθεση τῆς μεταμορφώσεως καί καθοδηγήσεως τοῦ ἀνθρώπου στόν ἔσχατο στόχο τῆς ζωῆς τόν ὁποῖο συνθέτουν ἡ θέωση, ἡ θεία υἱοθεσία καί ἡ ἐπίγνωση τῆς Ἁγίας Τριάδος[32].

Ἡ θεοποιητική ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἀπεργάζεται ἀπό τώρα τήν τελείωση τοῦ ἀνθρώπου καί παρέχει διά μέσου τῆς μυστηριακῆς παρουσίας τήν ἐγγύηση καί τήν βεβαιότητα καί γιά τήν μελλοντική καί ἐσχατολογική «πλήρωση» τῆς θεώσεως. «Εἰ γάρ ὁ ἀρραβών τοιοῦτος, ἡλίκον τό τέλειον; Καί εἰ ἡ ἀπαρχή τοιαύτη, τίς ἡ τοῦ ὅλου πλήρωσις;»[33].

Ἡ θέωση τοῦ ἀνθρώπου βρίσκεται συνεπῶς σέ ἄμεση σχέση τόσο πρός τήν παροῦσα, ὅσο καί πρός τήν μέλλουσα διάσταση τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Στοιχεῖο βασικό τῆς σχέσεως αὐτῆς εἶναι ἡ οὐσιαστική παρουσία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀφενός μέν ὡς ἐνέργεια ἐγκαινιασμοῦ τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ καί ἀφετέρου ὡς θεοποιοῦ πράξεως.

---

30. Ἁγίου Μακαρίου τοῦ Αἰγυπτίου, Ὁμιλία 11, PG 34, 544.
31. Vladimir Lossky, Ἡ Μυστική Θεολογία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Θεσσαλονίκη, σσ. 262-280.
32. Βλ. E. Behr Siegel, Reflexions sur la doctrine de Grégoire Palamas, Contacts 12 (1960), σσ. 118-125.
33. Μ. Βασιλείου, Περί Ἁγίου Πνεύματος 15, 36, PG 32, 132 Β΄.

Ἡ καρδιακή προσευχή, θεοποιητική ἐνέργεια τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἀποτελεῖ τόν συντελεστικότερο παράγοντα τῆς πορείας πρός τήν θέωση, εἰσόδου στόν θεῖο Γνόφο, θεωρίας τοῦ ἀκτίστου φωτός καί ἔχουσα συνεπῶς ἐσχατολογική διάσταση, ὀφειλόμενη κατά τόν Γρηγόριο Παλαμᾶ στήν ὑπέρβαση τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως καί δράσεως, ὅταν ὁ προσευχόμενος φθάνει στήν ἄμεση συνάντηση τοῦ Θεοῦ. Διά τῆς καθαρᾶς προσευχῆς καί μέσα στήν ἄμεση ἐπαφή καί συνάντηση μέ τό ἄκτιστο, ὁ ἄνθρωπος ξεπερνᾶ κάθε χρονική καί τοπική δέσμευση καί κάθε εἶδος γνώσεως, κάθε κατάφαση, ἀλλά καί ἀπόφαση γνώσεως καί γεύεται τήν αἰωνιότητα. Ὁ ἀρραβώνας τοῦ μέλλοντος αἰῶνος, ἡ ὑπόμνηση τῆς ἀφθαρσίας καί ἡ ἐνέργεια τοῦ Παναγίου Πνεύματος γίνεται ἀπό θεία αἰτία καί κατά τήν νοερά προσευχή[34].

Ἡ περί ἐσχάτων προοπτική κατευθύνει ὅλη τήν διδασκαλία τοῦ Παλαμᾶ. Οἱ χριστιανοί, ὅπως διδάσκει, εἶναι οἵ «ἔχουσιν λόγον τῶν μελλόντων» καί «πίστιν ἤ ἔννοιαν περί τῶν οὐρανίων». Στά συγγράμματά του περιλαμβάνεται ἕνα πλῆθος κειμένων πού ἐκφράζουν τό ἐσχατολογικό δόγμα καί τήν ἐσχατολογική διάσταση τῆς ὀρθόδοξης πνευματικότητας, τήν ὁποία πλαισιώνει μέ παραπομπές ἀπό τήν Ἁγία Γραφή, τήν συνοδική παράδοση, τήν ἐκκλησιαστική λατρεία καί ἀπό μεγάλους ἁγίους καί ἔγκυρους διδασκάλους τῆς Ἐκκλησίας[35].

4. ΕΣΧΑΤΟΛΟΓΙΚΟΙ ΣΥΣΧΕΤΙΣΜΟΙ

Ἡ θέωση τοῦ ἀνθρώπου κατανοεῖται μέσα στά πλαίσια καί τίς διεργασίες τῆς πρώτης καί τῆς δεύτερης ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ πού ἔχουν μιά ὀργανική σχέση μεταξύ τους. Ἡ πρώτη ἔλευση μέ τήν θεία ἐνανθρώπηση θά παρέμενε ἀκατανόητη χωρίς τήν δεύτερη, τῆς ἔνδοξης παρουσίας, ὁπότε ἔχομε καί τήν ἀνάσταση τοῦ ἀνθρώπου. Ἔχει λεχθεῖ, ὅτι ἡ πρώτη ἔλευση καί «ἡ ἐνσάρκωσις καθ' ἑαυτήν δέν ἀποτελεῖ ἐγγύησιν τῆς σωτηρίας», πολύ δέ περισσότερο τῆς θεώσεως, ἐάν δέν συσχετισθεῖ μέ τήν ἀνάσταση[36]. Αὐτός εἶναι καί ὁ λόγος γιά τόν ὁποῖο οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἐμμένουν στήν ἐσχατολογική διάσταση τῆς θεώσεως. Ἐκεῖ μᾶλλον διέβλεπαν ὄχι ἁπλῶς τήν τελευταία φάση ἀλλά τήν πιό οὐσιαστική καί τελική μορφή τῆς θεώσεως.

Τό φιλοκαλικό πνεῦμα πού ἐκφράζει θεολογικά καί ἐμπειρικά τήν ἰδιαιτερότητα τῆς ὀρθόδοξης πνευματικότητας συσχετίζει ἄμεσα τήν ἐνσάρκωση τοῦ Λόγου μέ τήν θέωση τοῦ ἀνθρώπου. Θεωρεῖ δέ τήν θέωση ὡς τό κατ' ἐξοχήν ἐσχατολογικό θαῦμα μέσα στόν παρόντα αἰῶνα, ἀφοῦ δίδεται στόν ἄνθρωπο ἡ δυνατότητα νά «μετατεθεῖ» ἀπό τώρα στήν οὐράνια πραγματικότητα ὅπου ἄγγελοι, ἄνθρωποι καί ἡ κτίση ὅλη ἑνώνονται μέ τόν Θεό. «Ὁ Θεός καί Λόγος ἀτρέπτως σαρκωθείς, πάσῃ τῇ κτίσει διά τῆς σαρκός ἡνώθη. Ξένον θαῦμα ἐν οὐρανῷ καί ἐπί γῆς γίνεται, ὅτι ὁ

34. Μ. Βασιλείου, Ὑπέρ τῶν ἱερῶς ἡσυχαζόντων Β΄, 2-11, τ.1, σ. 516.
35. Fadi A. Georgi, ὅ.π., σσ. 41-42.
36. Ἰωάννου Δ. Ζηζιούλα (Μητρ.), Ἀπό τό προσωπεῖον εἰς τό πρόσωπον, σ. 313.

Θεός ἐπί γῆς καί ἄνθρωπος ἐν οὐρανοῖς. Ἵνα ἀγγέλοις ἀνθρώπους συνάψας, ἅμα πάσῃ τῇ κτίσει τήν θέωσιν χαρίσηται»[37].

«Στήν πατερική σκέψη, ἡ ἐσχατολογία συνδυάζεται μέ τήν δημιουργία, μέ τήν ἐνσάρκωση καί τήν σωτηρία[38]. Ὁ δυναμισμός αὐτῆς τῆς ρευστότητας καί αὐτοῦ τοῦ περάσματος τοῦ χρόνου προσφέρουν τό νόημα τῆς «ὀγδόης ἡμέρας»[39]. Ὁ φυσικός ἀτελής χρόνος ἐπεκτείνεται καί, μέσα στήν περιστροφή τῆς ἑβδομάδας, αὐξάνεται καί καθυστερεῖται τό πέρασμα τοῦ «ἑβδομαδιαίου» χρόνου τῶν ἑπτά ἡμερῶν, ὁ ὁποῖος βρίσκει τήν τελείωσή του στήν ὀγδόη ἡμέρα, δηλαδή στήν Βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Ἡ ὀγδόη ἡμέρα συμβολίζει τά σημεῖα, μέ τά ὁποῖα τό «ἔσχατον» ἐμβαίνει στόν χρόνο καί εἰσάγει σ' αὐτόν τήν αἰωνιότητα[40]. Αὐτά τά σημεῖα εἶναι τά γεγονότα τῆς καινούργιας ἐν Χριστῷ οἰκονομίας, κυρίως ἡ Ἀνάσταση. Οἱ Καππαδόκες ἔχουν συνδυάσει τήν ὀγδόη ἡμέρα μέ τήν ἀποκατάσταση τῶν πραγμάτων, πού εἶχαν διαταραχθεῖ ἀπό τήν ἁμαρτία, στήν αἰώνιά τους κίνηση πρός τόν Θεό. Κατά τόν Μ. Βασίλειο, ἡ ὀγδόη ἡμέρα εἶναι ἡ ἡμέρα τήν ὁποία ὁραματίστηκαν οἱ προφῆτες τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Χαρακτηρίζεται ὡς «Ἡμέρα Κυρίου» καί «ἀνέσπερη, ἄνευ ἀλληλουχίας» καί «ἄνευ τέλους». Ἀνεξάρτητος ἀπό τούς περιορισμούς τῆς χρονικότητας καί τοῦ τόπου, ὁ ἄνθρωπος εἰσέρχεται στήν ὀγδόη ἡμέρα, στήν γῆ τῶν ζώντων καί συμμετέχει στήν ὄντως αἰώνια ζωή»[41].

Στήν ὀρθόδοξη ἐκκλησιολογία ἀναπτύσσεται σέ μιά διαλεκτική σύνθεση πού ἐμφανίζει τήν σχέση Ἱστορίας καί Ἐσχατολογίας. Ἡ Ἐκκλησία δέν πίστεψε ὅτι ἡ Νέα Ἱερουσαλήμ, ἡ ἐρχόμενη Βασιλεία, εἶναι ἀποκλειστικά καί μόνο ἡ δωρεά τοῦ Θεοῦ. Εἶναι ὡσαύτως τό ἀποτέλεσμα καί ἡ τελείωση κάθε θετικῆς, σέ συνέργεια μέ τόν Θεό, ἀνθρώπινης ἐνέργειας μέσα στήν Ἱστορία[42].

Γιά τούς πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἔχει μεγάλη σημασία ἡ συσχέτιση τῆς θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου μέ τήν ἐσχατολογική προοπτική τῆς ὅλης δημιουργίας. Ἡ κλασική ἔννοια τῆς Ἐσχατολογίας εἶναι ὅτι ἡ ἀρχή της καί ἡ οὐσία της ἀνάγεται στό «τέλος» τό ὁποῖο δέν πρέπει νά θεωρεῖται ὡς κάτι τό στατικό, ὡς ἕνα σταμάτημα τοῦ χρόνου, ἤ ὡς ἕνα ἔσχατο ὅριο τῆς Ἱστορίας. Διότι πρόκειται γιά μιά λειτουργική ἐσχατολογία, μιᾶς συνεχῶς ἀνανεούμενης μέσα στόν χρόνο καί τήν Ἱστορία νέας ἀρχῆς. Αὐτή καί πάλι ἡ ἐσχατολογική «ἀρχή» προσβλέπει πάντοτε πρός τό «τέλος» μιᾶς ἀτέλειωτης πορείας τῆς θεοποιοῦ ἑνώσεως τοῦ ἀνθρώπου μέ τόν Θεό.

37. Ὁσίου Θαλασσίου, Περί ἀγάπης καί ἐγκρατείας, ἑκατοντάς πρώτη, στό «Φιλοκαλία», τ. Β΄, σ. 210.
38. Βλ. B. Besret, Incarnation ou eschatologie: Contribution à l' histoire du vocabulaire religieux contemporain 1935-1955, Éd. Du Cerf, Paris 1964, σσ. 111-166.
39. Σχετικά μέ τήν ἡμέρα τοῦ Κυρίου στήν Παλαιά Διαθήκη βλ. Auclair R. Le jour de Vahve: la fin des temps, Paris 1975. Καϊμάκης Δ., Ἡ ἡμέρα Κυρίου στούς προφῆτες τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἐκδ. Βάνιας, Θεσσαλονίκη 2006.
40. Βλ. Χ. Γιανναρᾶ, Τό ἀλφαβητάρι τῆς πίστης, Δόμος, Ἀθήνα 1983, σσ. 178-181.
41. Δ. Τσάμη, Εἰσαγωγή στήν σκέψη τῶν Πατέρων τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας, σσ. 13-56.
42. Fadi A. Georgi, ὅ.π., σσ. 24-25.

Ὁ ἐσχατολογικός αὐτός σκοπός πραγματοποιεῖται ἐν Χριστῷ καί ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι καί ἀπαιτεῖ τό ἐνδότερο στοιχεῖο τοῦ μυστηρίου τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Ἐσχατολογία κατανοεῖται ὡς τό νέο κέντρο τῆς Ἱστορίας γιά τήν μεταμόρφωση καί θέωση τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλά καί γιά τήν ἀνάπλαση καί ἀνακαίνιση ὅλης τῆς ἀνθρωπότητας καί ὅλης τῆς δημιουργίας[43].

Ἡ θέωση τῶν κτισμάτων θά πραγματοποιηθεῖ πλήρως στόν μέλλοντα αἰῶνα μετά τήν ἀνάσταση τῶν νεκρῶν. Ἐν τούτοις ἀπό τήν παροῦσα ἤδη ζωή πρέπει ἡ θεοῦσα αὐτή ἕνωση νά πραγματοποιεῖται ὁλοένα καί περισσότερο ματαβάλλουσα τήν φθαρτή καί ἐξαχρειωμένη φύση προσαρμόζοντας αὐτήν στήν αἰώνιο ζωή. Ἐάν ὁ Θεός μᾶς ἔδωσε στήν Ἐκκλησία ὅλες τίς ἀντικειμενικές προϋποθέσεις, ὅλα τά μέσα γιά νά ἐπιτύχομε αὐτό τόν σκοπό, πρέπει ἀπό τῆς δικῆς μας πλευρᾶς νά δημιουργήσομε τίς ἀπαραίτητες ὑποκειμενικές προϋποθέσεις, διότι ἡ ἕνωση πραγματοποιεῖται στήν «συνεργία» τοῦ ἀνθρώπου μετά τοῦ Θεοῦ[44].

5. ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΑΡΟΥΣΙΑ - ΑΝΑΣΤΑΣΗ ΝΕΚΡΩΝ

Ἡ ἀναμονή τῆς Δευτέρας Παρουσίας πού ἀποτελεῖ τήν ἀποκορύφωση τοῦ σχεδίου τῆς Θείας Οἰκονομίας βρίσκεται πάντοτε στό ἐπίκεντρο τῆς ὁμιλητικῆς δραστηριότητας καί τῆς συγγραφικῆς παραγωγῆς τοῦ Παλαμᾶ. Συνάπτει δέ τήν ἀναμονή της μέ τήν πνευματική ἐγρήγορση καί ἐπαγρύπνηση, τήν δέ ἀναμονή τῶν ἐσχάτων μέ τήν νήψη καί τήν ἐν Χριστῷ ἀγάπη.

Ἑρμηνεύοντας ὁ Παλαμᾶς τήν ἐμπειρία τῶν Ἁγίων περί ἀκτίστου Φωτός ὡς πρόγευση τῶν μελλοντικῶν ἀγαθῶν τῆς Βασιλείας ἐπιχειρεῖ νά διαμορφώσει τήν διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας γιά τήν Δευτέρα Παρουσία τοῦ Χριστοῦ καί τήν δόξα του πού θά εἶναι ἡ κληρονομία τῶν δικαίων. Ἡ ἐμπειρία αὐτῆς τῆς ἀναλλοίωτης δόξας θά εἶναι παρόμοια μέ τήν ἐμπειρία τῆς ἀϊδίου δόξας τοῦ Κυρίου στό Θαβώρ.

Στήν Δευτέρα Παρουσία ἡ ἔλλαμψη τοῦ Φωτός τοῦ Χριστοῦ θά εἶναι ἐμφανέστατη σέ ὅλη τήν ἀνθρωπότητα καί ὄχι σέ ἕνα συγκεκριμένο σημεῖο τῆς γῆς. Ὅμως δέν θά εἶναι ὁρατή αὐτή ἡ δόξα ἀπό ὅλους τούς ἀνθρώπους ἀλλά μόνο ἀπό ὅλους τούς δικαίους[45] ἀποκλειομένων τῶν ἀσεβῶν[46]. Οἱ δίκαιοι ὄχι μόνο θά βλέπουν τό φῶς, ὅπως τό εἶδαν οἱ Μαθητές στό Θαβώρ, ἀλλά καί θά λάμψουν οἱ ἴδιοι σάν τόν ἥλιο, καί θά παραμείνουν μαζί μέ τόν Χριστό ἀιώνια «λαμπόμενοι καί συνεκλάμποντας» μαζί του[47].

---

43. Πρβλ. Vladimir Lossky, Dominion and Kingship: An Eschatological Study, σ. 224· Γεωργ. Πατρώνου, ὅ.π., σσ. 147-151.
44. Vladimir Lossky, Ἡ μυστική Θεολογία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Θεσσαλονίκη, σ. 233.
45. Γρηγορίου Παλαμᾶ, Δ΄ Λόγος Ἀντιρρητικός 20, 53.
46. Ὅ.π., Ε΄ Λόγος Ἀντιρρητικός 8,30.
47. Ὅ.π., Δ΄ Λόγος Ἀντιρρητικός 20,55.

Ὁ Παλαμᾶς τονίζει ὅτι μετά τήν ἀνάσταση τῶν νεκρῶν ὁ Θεός θά παραθέσει τόν ἑαυτόν του γιά «μετουσία» σέ ὅλους τούς καθαρμένους, ἡ ὁποία μετουσία ταυτίζεται μέ τήν αἰώνια ζωή καί θεμελιώνεται στά λόγια τοῦ Ἀποστόλου Παύλου[48] καί στήν διδασκαλία τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης σύμφωνα μέ τήν ὁποία μετά ἀπό τήν ἀνάσταση κοινωνοῦνται στόν ἄνθρωπο τά γνωρίσματα τῆς θείας φύσεως, ἡ ἀφθαρσία καί ἡ δόξα, ἡ τιμή καί ἡ δύναμη. Αὐτά τά ἀΐδια γνωρίσματα τοῦ Θεοῦ ὑπῆρχαν «περί τόν εἰκόνα γενόμενον ἄνθρωπον» πρίν τήν πτώση καί προσδοκῶνται στό μέλλον μέ τό ἀναστημένο «ἐν δόξῃ ἀνθρώπινο σῶμα»[49].

Ἡ αἰώνια ζωή καθορίζεται ὡς τό «εὖ εἶναι», ὡς ἡ ἄμεση κοινωνία μέ τόν Θεό καί γνώση τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ὁ «ἄρρητος καί ἀπερινόητος» κατά τήν οὐσία Θεός γνωρίζεται στήν ἐνέργειά του ὡς ἡ ζωή τῶν ζώντων, σοφία τῆς τῶν σοφιζομένων καί ὀντότης τῶν μετεχόντων «τοῦ εἶναι καί τοῦ εὖ εἶναι»[50].

Ἡ Δευτέρα Παρουσία περιγράφεται ἀπό τόν Παλαμᾶ ὡς ἡ ἔσχατη φανέρωση τῆς δόξας τοῦ Θεοῦ. Στήν Δευτέρα Παρουσία αὐτό πού ἀποκαλύφθηκε μερικῶς καί στιγμιαίως στούς δικαίους, θά ἀποτελεῖ μόνιμη κατάσταση θεώσεως καί θεοπτίας. Στήν κατάσταση αὐτή οἱ ἄνθρωποι ἀποκαλύπτονται ὡς υἱοί Θεοῦ, καθώς προχωροῦν ἀπό τό «εἶναι» στό «εὖ εἶναι»[51].

Ὁ ἐσχατολογικός χαρακτήρας τῆς θεώσεως ὅσον ἀφορᾶ ἰδιαίτερα τό ἀνθρώπινο σῶμα, ἔχει μιά ἄμεση μελλοντική ἀναφορά. Ἡ πλήρης καί ὁλοκληρωμένη θέωση τοῦ σώματός μας, σύμφωνα μέ τήν πατερική σκέψη καί τήν προσωπική μας ἐμπειρία εἶναι ἀνοιχτή πρός τό μέλλον καί προσδοκοῦμε τήν σωματική μας «δόξα» μέσα στήν Βασιλεία τῶν οὐρανῶν κατά τούς ἐσχάτους χρόνους.

Διά μέσου μιᾶς Θεολογίας γιά τήν θέωση ὄχι μόνο τῆς ψυχῆς ἀλλά καί τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρώπου ὁδηγούμαστε σέ σύνθεση αὐτοῦ πού ἀποκαλεῖται ἀπό τήν σύγχρονη Βιβλική θεολογία γιά μέν τό παρόν «πραγματοποιηθεῖσα ἐσχατολογία» γιά δέ τό μέλλον «μελλοντική ἐσχατολογία». Ἀπό τήν ὀρθόδοξη θεολογία ἐπιτυγχάνεται αὐτό μέ προβολή τῆς ἔννοιας τῆς θεώσεως σέ μιά καθολική σημασία πού νά ἀναφέρεται στό πνευματικό καί στό ὑλικό, στό ψυχικό ἀλλά καί στό σωματικό στοιχεῖο. Μέσα στήν διαλεκτικότητα τῆς ἀναστάσεως τῆς ψυχῆς στό παρόν καί τῆς ἀναστάσεως τοῦ σώματος στό μέλλον ἡ ὀρθόδοξη ἀνθρωπολογία διατηρεῖ τήν ἁρμονία καί τήν ἑνότητα θεωρήσεως τοῦ ἀνθρώπου.

Μετά τήν τελική ἀνάσταση, ὁ ἄνθρωπος θά εἰσέλθει καί πάλι σέ μιά νέα δυναμική «μορφή» ζωῆς στόν μέλλοντα αἰῶνα γιά τήν τελείωση τῆς θεώσεώς του ἀλλά καί γιά τήν ἐσχατολογική δοξοποίησή του[52].

---

48. Α΄ Κορ. 15, 38-54.
49. Γρηγορίου Νύσσης, Περί ψυχῆς καί ἀναστάσεως, PG 46, 152 Α, 157 Α.
50. Γρηγορίου Παλαμᾶ, Πρός Βαρλαάμ 32, Συγγράμματα, τ. Α΄, 278.
51. Fadi A. Georgi, ὅ.π., σσ. 307-332.
52. Γεωρίου Πατρώνου, ὅ.π., σσ. 229-231.

Ὁ Σέρβος Πατρολόγος καὶ Ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος Jertitch ὑπογραμμίζει ἀναφερόμενος στὴν προσέγγιση τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπο, ὅτι «ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς Βίβλου, τὸ πλέον σημαντικὸ στοιχεῖο ἦταν ἡ κίνηση τοῦ Πατέρα πρὸς τὸν ἄσωτο υἱό», ἡ ὁποία ἐξηγεῖ ὅλη τὴν σημασία τῆς φράσεως «ἐσχατολογικὴ στάση τῆς ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας». Αὐτὴ ἡ στάση δείχνει τὴν προσέγγιση ὄχι μόνο τοῦ Θεοῦ ἀλλὰ καὶ τῶν Ἁγίων πρὸς τὸν ἄνθρωπο γιὰ νὰ τὸν «προϋπαντήσουν, ὡσὰν ὁ οὐρανὸς νὰ βρίσκεται ἤδη ἐδῶ, πλουτίζοντας τὴν καθημερινή μας ζωή»[53].

Σχετικὰ μὲ τὰ ἔσχατα γεγονότα τῆς Θείας Οἰκονομίας, «ἐνῶ ἡ ἔνσαρκη παρουσία τοῦ Θεοῦ στὸν κόσμο εἶναι παρουσία σωτηρίας τοῦ κόσμου, ἡ ἔνδοξη παρουσία του θὰ εἶναι παρουσία κρίσεως τοῦ κόσμου, γιατὶ θὰ κρίνει αὐτοὺς ποὺ μένουν στὴν ἀπιστία καὶ τὰ πάθη. Γιὰ ὅσους λοιπὸν ζοῦν στὸν κόσμο ὡς «υἱοὶ φωτὸς καὶ υἱοὶ ἡμέρας»[54] δὲν θὰ ἔρθει ἡ ἡμέρα τῆς κρίσεως, ποὺ εἶναι ἡ ἡμέρα τοῦ Κυρίου, γιατὶ αὐτοὶ ἤδη βρίσκονται καὶ ζοῦν σὲ αὐτήν»[55].

Μόνο στὸ μυστήριο τοῦ Σταυροῦ καὶ τοῦ Τάφου καὶ στὴν δύναμη τῆς Ἀναστάσεως κατανοεῖται ὁ τελικὸς σκοπὸς τοῦ Θεοῦ μέσα στὴν δημιουργία. Διότι μὲ τὴν ἐσχατολογικὴ πραγματικότητα τῆς Ἀναστάσεως ἐλευθερώνεται ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὰ δεσμὰ «ἑνὸς Ἱστορικοῦ παρελθόντος… Ἡ Ἀνάσταση εἶναι αὐτὴ ποὺ νηματοδοτεῖ τὴν δημιουργία, εἶναι αὐτὴ ποὺ δίνει νόημα στὴν ἴδια τὴν σάρκωση». Ἐσχατολογία στὴν πράξη σημαίνει πίστη στὴν Ἀνάσταση καὶ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα· εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο «ἐρχόμενο στὴν Ἐκκλησία καὶ εἰσερχόμενο στὴν καθημερινή μας ζωή, μᾶς φέρνει αὐτὴ τὴν ἐσχατολογικὴ αἴσθηση καὶ γεύση» καὶ ἀνοίγει συνεχῶς τοὺς ὁρίζοντες τοῦ μέλλοντος κόσμου καὶ τοῦ Παραδείσου. Αὐτὸς εἶναι καὶ ὁ λόγος γιὰ τὸν ὁποῖο «ἡ ὀρθόδοξη ἐμπειρία τῶν ἐσχάτων δὲν εἶναι μιὰ ἐμπειρία μετατροπῆς τῆς Ἱστορίας σὲ αἰωνιότητα. Αὐτὴ θὰ ἦταν μιὰ αἰωνιότητα τοῦ ἴδιου πράγματος, μιὰ ἐξάντληση τοῦ πνεύματος»[56].

Αὐτὸ ὅμως ποὺ ἐλευθερώνει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ ὅλα τὰ δεσμὰ καὶ τὸν καθιστᾶ «ἐσχατολογικὸ ὄν» ποὺ στρέφεται πρὸς τὰ ἔσχατα εἶναι ἡ ἀγάπη[57]. Ἡ ἀγάπη αὐτὴ καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἀποτελοῦν τὸ ὀντολογικὸ θεμέλιο τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ σταυροῦ του. Ἡ ἐσχατολογικὰ βιούμενη ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους στὴν καθημερινή τους ζωὴ ἀγάπη σημαίνει τὴν γλυκιὰ βάσανο τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς ἀλληλοπεριχωρητικῆς κοινωνίας μὲ τοὺς ἄλλους.

Ἡ ἀνταπόκριση στὴν κοινωνία τῆς ἀλληλοπεριχωρητικῆς ἀγάπης ἀποτελεῖ τὸ βασικὸ κριτήριο τῆς τελικῆς κρίσεως. Βέβαια, «στὴν ἀγάπη ποὺ φωτίζει ἀπὸ τὴν μεριὰ τοῦ τέλους, ποὺ εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Θεός». Ἡ ἀνοιχτὴ αὐτὴ καὶ ἀμετάπτωτη

53. Βλ. Ἀθανασίου Γιέφτιτς, Τὰ ἔσχατα στὴν καθημερινὴ ζωή, Ἴνδικτος, Ἀθῆναι 2007, σσ. 79-80.
54. Α΄ Θεσ. 5,5.
55. Γεωργ. Μαντζαρίδη, Χριστιανικὴ Ἠθικὴ ΙΙ, σ. 118.
56. Ἀθαν. Γιέφτιτς, ὅ.π., σσ. 81-83.
57. Ὅ.π., σ. 84.

ἀνταπόκριση στήν ἀγάπη, ἑρμηνεύεται σάν μιά ἐσχατολογία παροῦσα στήν καθημερινή ζωή. Μέ αὐτή τήν προϋπόθεση καί ὅσοι «παραμείνουν πιστά στήν ἀγάπη τους, κι ἄν περάσουν ἀπό τήν φοβερή ἐμπειρία τοῦ σταυροῦ στήν ἀνάσταση, τότε θά ξαναγυρίσουν στήν παιδική ἀθωότητα. Θά ζοῦν πλέον στήν ἐσχατολογική ἐποχή»[58].

6. ΠΟΡΕΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΑΠΟ ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΠΑΡΟΝ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΣΧΑΤΟΛΟΓΙΚΟ ΜΕΛΛΟΝ

Ἡ θέωση τοῦ ἀνθρώπου εἶναι οὐσιαστικά μιά πορεία ζωῆς ἀπό τό ἱστορικό παρόν πρός τό ἐσχατολογικό μέλλον, καί μάλιστα διά μέσου ὀδύνης πολλῆς «ἄχρις οὗ μορφωθεῖ Χριστός ἐν ἡμῖν»[59]. Οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἐμμένουν στήν ἐσχατολογική διάσταση τῆς θεώσεως. Καί τοῦτο, διότι ἀσφαλῶς ἐκεῖ διέβλεπαν ὄχι ἁπλῶς τήν τελευταία φάση ἀλλά τήν πιό οὐσιαστική καί τελική μορφή τῆς θεώσεως. Παρά ταῦτα ὁ Χριστός εἴτε στήν ἱστορική εἴτε στήν ἐσχατολογική ἔννοια κατανοηθεῖ, παραμένει γιά ὅλους μας τό «διά παντός ζῆν»[60].

Βασικός καρπός τῆς ἐκκλησιολογικῆς ἀλλά καί πνευματολογικῆς θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ δημιουργία μιᾶς νέας κοινωνίας μέ σαφεῖς ἐσχατολογικές προεκτάσεις πού ἀπολήγουν στήν ἀναζήτηση τῆς μελλοντικῆς τελειότητας[61] καθ' ὅσον θεωρεῖται ὅτι «τό τέλειον μετά τόν βίον ἐστίν»[62], ἀλλά καί τό «τέλειον» εἶναι ὑπόθεση «τῆς ἀναστάσεως»[63].

Ὡς ἐκ τούτου γίνεται σαφέστατα ἀντιληπτό, ὅτι ἡ θέωση μέ μιά ἱστορική καί ἐσχατολογική ἔννοια κινεῖ τόν ἄνθρωπο πρός τήν τελική «ἀποκατάστασή» του. Ἐκεῖ βιώνεται καί τό γεγονός τῆς «ἀνακαινώσεως» καί τῆς «παλιγγενεσίας». Παράλληλα ἡ μετοχή τοῦ ἀνθρώπου στήν νέα αὐτή ἀνακαινισμένη μορφή σημαίνει ἠθική ἀνανέωση καί κοινωνική μεταμόρφωση[64].

Ὁ Ὠριγένης αὐτή τήν πορεία τήν βλέπει ὡς ἔξοδο τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τόν «ἔσχατον ἐχθρόν» πού εἶναι ὁ θάνατος καί εἴσοδο στήν νέα ἐσχατολογική πραγματικότητα[65].

Ἀλλά ὁ καιρός αὐτῆς τῆς μεσσιανικῆς ἐποχῆς καί τῆς ἐσχατολογικῆς «ἀποκαταστάσεως» τοῦ ἀνθρώπου ἔχει ἤδη ἀνατείλει στήν Ἱστορία[66]. Ἡ ἐσχατολογική προσδοκία βρίσκεται ἐπομένως σέ περίοδο πραγματοποιήσεως μιᾶς

58. Ὅ.π., σ. 90.
59. Γαλ. 4,19.
60. Ἰγνατίου, Πρός Ἐφεσίους 11, 1 καί Μαγνησιεῖς 1,2 (ΒΕΠΕΣ 2 σ.266, στ. 26, σ. 268, στ. 37 ἑξ.).
61. Μακαρίου Αἰγυπτίου, Πνευματικαί ὁμιλίαι, 15,44, PG 34, 604 BC.
62. Ὠριγένους, Εἰς τήν Α΄ Βασ. 2, PG 12, 1025 C.
63. Ὅ.π., Εἰς Ἰωάν. 10, 21, PG 14, 376 A.
64. Πρβλ. F. Buchsel, Παλιγγενεσία, ἄρθρο στό D.N.T., τόμ. Ι, σ. 688.
65. Ὠριγένους, Εἰς τό Ἰωάν. 1, 16, (ΒΕΠΕΣ 11, σ. 260).
66. Πράξ. 3, 20-21.

νέας ποιότητας ζωῆς. Αὐτή ἡ νέα ἐμπειρία μορφοποιεῖ καί μεταπλάθει καί τόν γύρω κόσμο. Οἱ θεωθεῖσες λειτουργίες δέν ἀναφέρονται μόνο στόν ἄνθρωπο, ἀλλά καί στήν κτίση ὅλη καί οὔτε μόνο στόν πνευματικό ἀλλά καί στόν ὑλικό καί σωματικό κόσμο.

Κατά τήν θέωση συνεπῶς «οὐκ ἐν σχήματι καί τύποις ἐξωτέροις ἡ ἀλλοίωσις τῶν χριστιανῶν ὑπάρχει», ἀλλ' ἡ ἀλλοίωση εἶναι οὐσιαστική καί ὀντολογική. Ἔχομε δηλαδή μιά πραγματική καί οὐσιαστική θέωση τοῦ ὅλου ἀνθρώπου καί τῆς ὅλης δημιουργίας[67].

67. Μακαρίου Αἰγυπτίου, ὅ.π., 44,1,4,4-5 (ΒΕΠΕΣ 41, σ. 172, στ. 35-36 καί σ. 173, στ. 8). Γεωργ. Πατρώνου, ὅ.π., σσ. 287-290.

ΚΘ΄. ΣΥΝΟΨΗ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ἡ Χριστιανική ἀνθρωπολογία ἔχει διαρκές σημεῖο ἀναφορᾶς της τήν «κατ' εἰκόνα» Θεοῦ καί «ὁμοίωσιν» θεόπλαστη τοῦ ἀνθρώπου δημιουργία, ἡ ὁποία εἶναι καί ἡ ζωντανή πραγματικότητα, ἡ ὀφείλουσα νά διαμορφώνει τά πλαίσια πορείας καί πολιτείας τοῦ ἀνθρώπου, πρός ἐπίτευξη τῆς λυτρώσεως, ἀναστάσεως καί θεώσεώς του.

Τό «κατ' εἰκόνα» ἀναφέρεται στήν φύση, τό «καθ' ὁμοίωσιν» δέ στήν κλήση καί τόν προορισμό του. Ὁ ἄνθρωπος δηλαδή πού ἔχει δημιουργηθεῖ κατ' εἰκόνα Θεοῦ, καλεῖται νά ἐκδιπλώσει τά ὅσα σπέρματα τῆς ἀρετῆς καί ἁγιότητας φέρει ἐκ φύσεως, μέχρι τοῦ σημείου ἐκείνου κατά τό ὁποῖο θά φθάσει στήν πληρότητα τῆς φύσεως, στήν ἁγιότητα καί τήν θέωσή του.

Ἡ ἕνωση τοῦ ἀνθρώπου μέ τόν Θεό γίνεται στό σῶμα τοῦ Χριστοῦ πού εἶναι ἡ ὀρθόδοξη Ἐκκλησία μας. Ἕνωση βέβαια ὄχι μέ τήν Θεία οὐσία, ἀλλά μέ τήν θεωμένη ἀνθρώπινη φύση τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Χριστός παρά τήν ἁμαρτολότητά μας, μᾶς κάνει μέλη τοῦ σώματός του· ὀντολογικά μέλη καί ὄχι ἠθικά.

Ὁ Χριστός εἶναι ἕνα πρόσωπο μόνο, ἀλλά δύο φύσεις: Ἡ θεία καί ἡ ἀνθρώπινη. Οἱ δύο φύσεις σύμφωνα μέ τό Δογμα τῆς Χαλκηδόνας τῆς Δ΄ Οἰκουμενικῆς Συνόδου, ἑνώνονται στό πρόσωπο τοῦ Χριστοῦ ἀτρέπτως, ἀσυγχύτως καί ἀδιαιρέτως. Ὁ Χριστός εἶναι τέλειος ἄνθρωπος, τέλειος Θεός. Κάθε φύση διατηρεῖ τά φυσικά χαρακτηριστικά της, ἀλλά ἑνούμενη στό ἴδιο πρόσωπο, χωρίς νά ἀλλάζουν ἀπό ἄποψη φύσεως καί οὐσίας, ἀποκτοῦν ἡ μία τά ἰδιώματα τῆς ἄλλης. Ἡ ἀντίδοση τῶν ἰδιωμάτων γίνεται μόνο στό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καί ὄχι γενικά στίς δύο φύσεις. Ἑπομένως δέν ὑπάρχει ἀντίδοση ἰδιωμάτων στόν Πατέρα καί τό Πνεῦμα, γιατί ἔχουν μόνο τήν θεία φύση. Συνεπῶς ἡ θέωση τοῦ ἀνθρώπου δέν εἶναι ἕνωση μέ τόν Θεό γενικά, δηλαδή μέ τήν θεία φύση, ἀλλά εἶναι θέωση ἐν Χριστῷ. Δέν ὑπάρχει θέωση ἐκτός (ἔξω) Χριστοῦ. Ἑνούμενος δέ ὁ ἄνθρωπος μέ τήν θεωμένη ἀνθρώπινη φύση τοῦ Χριστοῦ, λαμβάνει κατά χάριν καί δωρεάν, ὅ,τι ὁ Θεός ἔχει κατ' οὐσίαν. Δηλαδή μέ τήν χάριν καί τήν κοινωνία τοῦ Θεοῦ γίνεται ὁ ἄνθρωπος ἀθάνατος, ἄκτιστος, ἀΐδιος, ἀτελεύτητος· μέ μιά λέξη γίνεται Θεός.

Ὁ Χριστός μέ τήν κένωσή του, μέ τήν κάθοδό του στή γῆ, τήν ἐνανθρώπησή του, πέρασε μέσα ἀπό τήν ἀνθρώπινη σάρκα τήν πεπτωκυῖα, τήν πεσμένη στήν ἁμαρτία, τήν οἰκειοποιήθηκε, δηλαδή τήν προσέλαβε καί τήν ἀνέστησε. Μέ τήν Ἀνάστασή του δέ, τήν ἀνέβασε στόν οὐρανό, δηλαδή στόν θρόνο τοῦ Θεοῦ, δίπλα στό Φῶς.

Στήν ἀνθρώπινη ἐπομένως φύση τοῦ Χριστοῦ «ἀνακεφαλαιώνεται» ὁλόκληρο τό ἀνθρώπινο γένος, ἀφοῦ οἱ πιστοί κάθε τόπου καί κάθε ἐποχῆς συγκροτοῦν μέ τήν δύναμη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος τό ἕνα σῶμα τοῦ Χριστοῦ, «ὅ ἔστιν ἡ Ἐκκλησία».

Ἡ Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ ἀποτελεῖ τό ἐπίκεντρο ὅλης τῆς χριστιανικῆς διδασκαλίας καί τόν ἀκρογωνιαῖο λίθο τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Εἶναι τό μεγαλύτερο καί τό συγκλονιστικότερο γεγονός τῆς Ἱστορίας. Χωρίς τήν Ἀνάσταση τό ἔργο τοῦ Λυτρωτοῦ παραμένει ἀνεκπλήρωτο καί ὁλόκληρη ἡ Καινή Διαθήκη καταρρέει. Ἡ Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ ἀνανέωση τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἡ ἀνάπλαση τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ὁ φορέας δηλαδή τῆς Καινῆς Κτίσεως καί ἡ βίωση τῆς ἐσχατολογικῆς πραγματικότητας.

Γιά τήν ὀρθόδοξη εὐσέβεια καί πίστη ἡ ἡμέρα τῆς Ἀναστάσεως παρ' ὅτι ἐντάσσεται στήν φυσική ροή τοῦ χρόνου, ἐν τούτοις δέν εἶναι μία ἡμέρα χρονική. Εἶναι ἡμέρα προαιώνια, ἀδιάδοχη καί ἀτελεύτητη. Πρός αὐτήν συγκλίνει ἡ ἀΐδιος δημιουργική βούληση τοῦ Θεοῦ, τό σχέδιο τῆς θείας οἰκονομίας περί τῶν ὄντων καί τόν ἄνθρωπο. Ἡ ἡμέρα τῆς Ἀναστάσεως ἀποτελεῖ τήν χρυσῆ ἐκείνη στιγμή στήν ὁποία ὁ ἄπειρος αἰώνας τοῦ Θεοῦ ἑνώνεται ἀδιασπάστως μετά τοῦ ἱστορικοῦ χρόνου, τό κέντρο εἰς τό ὁποῖο ἀφενός μέν συστέλλεται ἡ αἰωνιότητα, ἀφετέρου δέ διαστέλλεται ὁ χρόνος ἀναλυόμενος στήν αἰωνιότητα. Δέν πρόκειται βεβαίως περί μυστικῆς ψευδαισθήσεως, ἀλλά περί μιᾶς ἀπορρήτου μυστηριακῆς τελεσιουργίας.

Ἡ ἡμέρα τῆς Κυριακῆς, ἡμέρα τῆς Ἀναστάσεως, εἶναι ἡ πρώτη ἡμέρα ἀπό τήν ὁποία ἀριθμεῖται ἡ ἑβδομάδα, ἀλλά καί ἡ ὀγδόη ἐπειδή βρίσκεται μετά τό τέλος τῆς ἑβδόμης ἡμέρας, δηλαδή μετά τό Σάββατο. Ἀποτελεῖ ὡς ἐκ τούτου τόν αἰώνιο σαββατισμό, τήν ἡμέρα τήν ὀγδόη, ὡς τήν ἀπαρχή τοῦ μυστηριακοῦ χρόνου τῆς Βασιλείας, ὡς ἀφετηρία τῆς ἀνακαινώσεως τοῦ σύμπαντος.

Ἡ Ἀνάσταση ἀποτελεῖ τήν κεντρικότερη στιγμή τοῦ σωτηρίου ἔργου τοῦ Χριστοῦ. Πρόκειται γιά θέωση καί ἀνάσταση τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καί γιά ἐλπίδα θεώσεως καί ἀναστάσεως καί τῆς δικῆς μας ὑποστάσεως. Διά τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ ἀποκτᾶ ἄλλο νόημα καί ἡ ζωή καί ὁ θάνατος. Δέν θεωροῦμε ὡς ζωή τό σύνολο τῶν ἱστορικῶν γεγονότων, ἀλλά τήν κοινωνία μας μέ τόν Θεό. Καί δέν θεωροῦμε θάνατο τό τέλος τῆς παρούσας ζωῆς, ἀλλά τήν ἀπομάκρυνση τοῦ ἀνθρώπου ἀπό τόν Χριστό. Ὁ χωρισμός τῆς ψυχῆς ἀπό τό σῶμα δέν εἶναι θάνατος, ἀλλά προσωρινός ὕπνος.

Ὁ Κύριος δέν ἄφησε στόν κόσμο ἁπλῶς καί μόνο μιά ἠθική διδασκαλία· ἄφησε τό Σῶμα του καί καθένας πού θέλει νά ἀναστηθεῖ δέν ἔχει παρά νά ἑνωθεῖ μέ τό Σῶμα τοῦ Ἀναστάντος Κυρίου πού εἶναι ἡ Ἐκκλησία μας. Καθένας πού γίνεται μέλος τῆς Ἐκκλησίας, ζωντανό μέλος τῆς Ἐκκλησίας, λαμβάνει ἀμέσως τήν ζωή τοῦ Χριστοῦ καί τήν κάνει δική του ζωή. Συνεπῶς ὅταν ζοῦμε μέσα στήν Ἐκκλησία, ἀγωνιζόμαστε μέ ταπείνωση καί προσευχή, συμμετέχομε στά ἅγια Μυστήρια καί πρό πάντων στήν θεία κοινωνία, πού εἶναι Σῶμα καί Αἷμα Χριστοῦ, ἀποκτοῦμε

αὐτή τήν ἐμπειρία τῆς ζωοποιήσεως τοῦ θνητοῦ μας Σώματος, πού εἶναι διάβαση ἀπό τόν θάνατο στήν ζωή.

Ἡ Ἀνάσταση εἶναι τό κυρίαρχο καί κορυφαῖο γεγονός τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἰησοῦ, ἀλλά καί τῆς Ἱστορίας τῆς χριστιανικῆς πίστεως καί Ἐκκλησίας. Ὁ Χριστιανικός λόγος γίνεται οὐσιαστικός καί σωτηριολογικός καί τό χριστιανικό βίωμα ἐνεργό καί θεωτικό, μόνο μέσα σέ μιά ἀπερικλόνητα ἀναστάσιμη πίστη καί μέσα σέ μιά πασχάλια στάση ζωῆς μέ ἐσχατολογικές διαστάσεις.

Στήν Ἀνάσταση τοῦ Ἰησοῦ ἡ Ὀρθόδοξη Καθολική Ἐκκλησία βλέπει τήν δική της φυσιογνωμία καί ἐλέγχει τήν δική της ταυτότητα. Ἡ Ἀνάσταση ἀποτελεῖ τό φωτεινό ὅριο τῆς δικῆς της πληρώσεως, τόν πόλο ἕλξεως τῆς δυναμικῆς της τελειώσεως, τόν πνευματικό χῶρο τῆς οὐρανοδρόμου πορείας της μέσα στήν Ἱστορία. Στήν Ἀνάσταση ἡ Ἐκκλησία μας ἀισθάνεται τόν δικό της ἐσώτερο παλμό, βλέπει ἀναγλύφους τούς πνευματικούς ἐκστασιασμούς καί τίς ἐνατενίσεις της.

Τό γεγονός τῆς ἀναστάσεως καί τῆς παρουσίας τοῦ Χριστοῦ στήν Ἐκκλησία καί στήν Ἱστορία εἶναι δυνατόν νά ἀποδεχθεῖ σήμερα καί νά κατανοήσει δημιουργικά ὁ ἄνθρωπος, μόνο μέσα στήν ἐκκλησιολογική καί μυστηριακή αὐτή πραγματικότητα. Πράγματι εἶναι πολύ δύσκολο νά κατανοηθεῖ ἀπό τόν σύγχρονο ἄνθρωπο καί νά βιωθεῖ σωτηριολογικά ἡ ἀνάσταση, ἄν ἡ θεολογία καί τό κήρυγμα προσπαθοῦν νά ἐξηγήσουν τό γεγονός αὐτό μόνο ἱστορικά καί θεολογικά, ἔξω ἀπό τόν πνεῦμα καί τήν ἀτμόσφαιρα τῆς λειτουργικῆς καί μυστηριακῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας. Τό κήρυγμα καί τό μήνυμα τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ καί κατ' ἐπέκταση καί τῆς συνυφασμένης μέ αὐτήν ἀναστάσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἀποκτᾶ πραγματικό καί σωτηριολογικό νόημα, κυρίως ἄν ἐνταχθεῖ καί κατανοηθεῖ στό ὅλο σωτηριολογικό μυστήριο τῆς θείας οἰκονομίας.

Ὁ ἱστορικός χαρακτήρας τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ καί ἡ γενικότερη θεολογική θεώρησή της δέν εἶναι ἀρκετά νά περιγράψουν τήν προαιώνια βουλή τοῦ Θεοῦ πού ἀφορᾶ στήν διά τῆς Ἀναστάσεως ἀπολύτρωση τοῦ πεπτωκότος στήν ἁμαρτία ἀνθρώπου. Δέν εἶναι ἀρκετά νά ἐνισχύσουν τήν προσέγγιση καί προσοικείωση τῆς σωτηριολογικῆς σημασίας τοῦ γεγονότος αὐτοῦ. Γιατί ἡ Ἀνάσταση τοῦ Ἰησοῦ εἶναι βασική προϋπόθεση καί ἐγγύηση τῆς πίστεως τῆς Ἐκκλησίας μας περί τῆς ἀνακεφαλαιώσεως τῶν πάντων στό πρόσωπο τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Ἰησοῦ καί συνδέεται ἄμεσα μέ τήν Ἀνάστασή του. Ὅπως μέ τό βάπτισμά μας ἐγίναμε «σύμφυτοι τοῦ ὁμοιώματος τοῦ θανάτου» Ἰησοῦ, κατ' ἀνάλογον τρόπον «πιστεύομεν ὅτι καί συζήσομεν αὐτῷ»», γινόμενοι συμμέτοχοι «καί τῆς ἀναστάσως αὐτοῦ» (Ρωμ. 6,5). Καί δεδομένου πάλι ὅτι εἴμεθα ἕνα σῶμα μέ τόν Ἰησοῦ, ἀποτελεῖ φυσικό ἐπακόλουθο, ἡ Ἀνάστασή του νά εἶναι ἡ ἀπαρχή τῆς ἀναστάσεως καί ὅλων τῶν ἐν πίστει καί ἑνώσει μετ' αὐτοῦ κοιμηθέντων, διότι δέν εἶναι δυνατόν νά νοηθεῖ ἀνάσταση τῆς κεφαλῆς, χωρίς νά ἐπακολουθήσει ἡ ἀνάσταση καί τοῦ λοιποῦ σώματος (Ἐφ. 5,30).

Διά τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Ἰησοῦ ἐξασφαλίσθηκε ἡ παλιγγενεσία τοῦ ἀνθρώπου καί τῆς «συνωδυνούσης αὐτῷ κτίσεως» (Ρωμ. 8,22). Εἶναι δέ ἡ Ἀνάσταση τοῦ Κυρίου ὄχι ἁπλῶς τό προαναγγελτικό σημεῖο τῆς παλιγγενεσίας αὐτῆς, ἀλλά αὐτή αὕτη ἡ παλιγγενεσία στήν ζῶσα ἀρχή της.

Τό μυστήριο τῆς Θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελεῖ τεράστιο ἀλλά καί δυσπαρουσίαστο θέμα ἀκόμα καί γι' αὐτούς τούς «παθόντας» καί ἑπομένως «πεῖρα μαθόντας» αὐτό, πολύ δέ περισσότερο γιά τούς ἀγεύστους καί ἀναξίους του.

Ὅταν λέμε θέωση ἐννοοῦμε τήν ἠθική ἐκλάμπρυνση καί μεταμόρφωση τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἡ ὁποία χριστοποιούμενη, πληροῦται ἀκολούθως στήν ἕνωσή της μετά τοῦ ἐν Τριάδι Θεοῦ. Στήν ὀρθόδοξη θεολογία ἡ θέωση ἀποτελεῖ τό ἐπιστέγασμα καί τήν βαθύτερη οὐσία τῆς σωτηριολογίας· γιά τόν λόγο δέ αὐτό καί ἀπετέλεσε ἀνέκαθεν τό προσφιλές θέμα τῆς ἑλληνικῆς πατερικῆς γραμματείας, τό εὐγενές ἰδεῶδες τῆς ὀρθόδοξης πνευματικότητας καί εὐσεβείας καί τό κέντρο γύρω ἀπό τό ὁποῖο ἐστράφησαν οἱ θεῖοι ὁραματισμοί καί οἱ ἐνατενίσεις τοῦ ὀρθοδόξου χριστιανικοῦ μυστικισμοῦ.

Ἡ θέωση τοῦ ἀνθρώπου σύμφωνα μέ τήν βιβλική καί τήν πατερική θεολογία εἶναι δυνατόν νά θεωρηθεῖ ὅτι εἶναι ὁ τελικός σκοπός τῆς δημιουργίας καί ὁ ἄξονας γύρω ἀπό τόν ὁποῖο κινεῖται ὅλη ἡ Ἱστορία τοῦ κόσμου καί ὅλη ἡ Ἱστορία τῆς θείας ἀποκαλύψεως.

Ἡ ἐσωτερική ἀλλοίωση – μεταμόρφωση τοῦ ἀνθρώπου, διά κορυφώσεως τῶν μέσων πραγματοποιήσεώς της (μετανοίας, προσευχῆς, ἀσκήσεως), καταλήγει στήν συνειδητή μετουσία ζωῆς μέ τόν Σαρκωθέντα Λόγον καί δι' αὐτοῦ μέ ὁλόκληρη τήν Ἁγία Τριάδα.

Ἡ δυνατότητα θεωρίας τοῦ Θεοῦ στηρίζεται στήν ὕπαρξη καταληπτοῦ στοιχείου τῆς θεότητος. Ὁ ἀόρατος καί ἀμέθεκτος κατά τήν οὐσία Θεός καθίσταται ὁρατός καί μεθεκτός κατά τήν ἐνέργειά του ὑπό τῶν ἀνθρώπων. Ἡ διάκριση αὐτή μεταξύ τῆς οὐσίας καί ἐνέργειας στόν Θεό εἶναι γνωστή σέ ὁλόκληρη τήν πατερική παράδοση.

Ἡ θέωση τοῦ ἀνθρώπου ἀρχίζει ἀπό τόν παρόντα χρόνο καί γίνεται πραγματικότητα μέσα στόν παρόντα κόσμο. Ὡς ἐκ τούτου δέν μπορεῖ νά ἐκλαμβάνεται μόνο ὡς ὑπερβατικό καί ὑπερχρονικό γεγονός, δηλαδή μόνο ὡς ἐσχατολογική πραγματικότητα, ἀφοῦ ὄντως ἡ θέωση ἔχει τήν ἀρχή της ἐμπειρικά καί βιωματικά στό «νῦν» τοῦ παρόντος καί πραγματώνεται στό «ἐνταῦθα». Ἀναμένει βέβαια στό μέλλον καί τήν ἐσχατολογική της πλήρωση καί ὁλοκλήρωση.

Στήν Θεολογική προσπάθεια γιά τήν χριστολογική κατανόηση τῆς θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου κεντρική θέση κατέχει ἡ πνευματολογία. Τό Ἅγιον Πνεῦμα μέ τίς χαρισματικές λειτουργίες μέσα στήν Ἐκκλησία ἱκανοποιεῖ τίς προϋποθέσεις γιά τήν βίωση τοῦ σωτηριολογικοῦ «καιροῦ» μέσα στό ἱστορικό παρόν, μεταξύ δηλαδή τοῦ χρόνου ἀπό τήν πρώτη ὡς τήν δεύτερη ἔλευση τοῦ Χριστοῦ. Αὐτό σημαίνει ὅτι

τό Ἅγιο Πνεῦμα δέν εἶναι μιά ἁπλῆ χριστολογική προσδοκία, ὅπως παρουσιάζεται στήν Παλαιά Διαθήκη, γιά τήν πραγμάτωση καί ὁλοκλήρωση τῆς σωτηρίας, ἀλλά εἶναι ἡ κατ' οὐσίαν ἱστορική δύναμη καί ἐξουσία πού ὁδηγεῖ τόν ἄνθρωπο στήν τλείωση καί θέωση μέσα στήν ἐνδιάμεση αὐτή ἱστορική περίοδο.

Ἡ Πνευματολογική διάσταση τῆς θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐπισημαίνει ὄχι μόνο τήν ἱστορική παρουσία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος μέσα στήν Ἐκκλησία, ἀλλά καί τήν διενέργεια τῶν χαρισματικῶν λειτουργιῶν στήν ζωή τῶν πιστῶν. Τό Ἅγιο Πνεῦμα θεωρεῖται ἀπό τήν ὀρθόδοξη Πνευματολογία ὡς «συμμεταμορφωτής» καί «συνθεοποιός» τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τῆς κτίσεως καί ὅλου τοῦ κόσμου μαζί μέ τόν Χριστό πού εἶναι παντοκράτορας, ἀλλά συγχρόνως καί πνευματοφόρος.

Κορύφωση τῆς ἐσχατολογικῆς δωρεᾶς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἶναι ἐκείνη τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, δηλαδή Αὐτή ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἡ ὁποία κατά τήν εὐαγγελική παράδοση «ἐντός ἡμῶν ἔστιν». Ἀπό τήν πατερική παράδοση ἑρμηνεύθηκε καί ὡς ἐνοίκηση τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐντός ἡμῶν. «Ἡ Βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐντός ἡμῶν ἐστι, ἤγουν τό πνεῦμα τό ἅγιον».

Ἡ θέωση τοῦ ἀνθρώπου δέν μπορεῖ νά κατανοηθεῖ μόνο ὡς μία μυστική συνάντηση τοῦ ἀνθρώπου μέ τόν Θεό. Πρόκειται γιά μιά ὀντολογική μεταμόρφωση, γιά μιά οὐσιαστική «κοινωνία» τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καί ὑπάρξεως στήν θεία φύση. Τελικά μέ τήν θέωση καθίσταται δυνατή ἡ ἐπιθυμητή συμφιλίωση τοῦ πεπτωκότος ἀνθρώπου μέ τόν Θεό μέσα στό παρόν καί ἡ προσδοκώμενη μετοχή στήν ἐσχατολογική Βασιλεία τοῦ Θεοῦ πού θά ὁλοκληρωθεῖ στό μέλλον.

Ἀπό τήν ἐκκλησιαστική πατερική παράδοση ἡ Ἐκκλησία θεωρεῖται «κοινωνία θεώσεως» μέ ἱστορική καί ἐσχατολογική σημασία.

Σύμφωνα μέ τήν ὀρθόδοξη Ἐκκλησιολογία, ἡ Ἐκκλησία ὡς κοινωνία Θεοῦ καί ἀνθρώπου, ἀλλά καί ὡς «κοινωνία θεώσεως», παίρνει συγκεκριμένη καί λειτουργική δυναμική μορφή, κυρίως μέσα στά γεγονότα τῆς λατρείας καί στίς χαρισματικές μυστηριακές πράξεις της. Μέσα στήν λατρεία τοῦ Θεοῦ καί μάλιστα στήν ἐκτυλισσομένη σέ μιά δοξολογική ἀτμόσφαιρα, ἔχομε τήν θέωση τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ ὀρθόδοξη λειτουργική ζωή ἔχοντας ὡς κύριο σκοπό τήν θέωση τοῦ ἀνθρώπου, μέ τόν εὐχαριστιακό καί δοξολογικό της χαρακτῆρα διασώζει τήν ὅλη ἐσχατολογική της προοπτική. Μέ βάση τήν ὑπόθεση τῆς θεώσεως, ὁ Τριαδολογικός ἰδιαίτερα χαρακτήρας τῆς ἀποκαλύψεως καί ἡ θεοκεντρικότητα τῆς πνευματικῆς ζωῆς συνθέτουν τό ὅλον τῆς θείας Λειτουργίας πού ἀναλύεται σέ μιά ὁριζόντια ἱστορική προοπτική καί σέ μιά κάθετη ἐσχατολογική διάσταση.

Ἡ πλήρης καί ὁλοκληρωμένη θέωση τοῦ ἀνθρώπου θά πραγματοποιηθεῖ ἐσχατολογικά κατά τήν «τελείαν» ἐκείνη «ἡμέραν» κατά τήν ὁποία οἱ πιστοί «τόν Θεόν ὄψονται» καί παράλληλα «εἰς τήν ἐσχάτην ἀφίκωνται τελείωσιν».

Ἡ θέωση τοῦ ἀνθρώπου συνειδητοποιεῖται μέσα στά πλαίσια τῆς πρώτης καί

δεύτερης ἐλεύσεως τοῦ Χριστοῦ, ὁπότε ὁ ἄνθρωπος φτάνει στήν ἐσχατολογική πλήρωση καί ὁλοκλήρωσή του.

Ἡ πρώτη ἔλευση μέ τήν θεία ἐνανθρώπηση θά παρέμενε ἀκατανόητη χωρίς τήν δεύτερη τῆς ἔνδοξης παρουσίας, ὁπότε ἔχομε καί τήν ἀνάσταση τοῦ ἀνθρώπου. Ἔχει λεχθεῖ, ὅπως λέγει ὁ Μητροπολίτης Ἰωάννης Ζηζιούλας, ὅτι ἡ πρώτη ἔλευση καί «ἡ ἐνσάρκωσις καθ' ἑαυτήν δέν ἀποτελεῖ ἐγγύησιν τῆς σωτηρίας», πολύ δέ περισσότερο τῆς θεώσεως, ἐάν δέν συσχετισθεῖ μέ τήν ἀνάσταση.

Αὐτός εἶναι καί ὁ λόγος γιά τόν ὁποῖο οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας τονίζουν μέ ἐμμονή τήν ἐσχατολογική διάσταση τῆς θεώσεως, διαβλέποντες σ' αὐτήν ὄχι ἁπλῶς τήν τελευταία φάση, ἀλλά τήν πιό οὐσιαστική καί τελική μορφή τῆς θεώσεως.

Ἡ Δευτέρα Παρουσία ἀποτελεῖ τήν ἀποκορύφωση τοῦ σχεδίου τῆς θείας οἰκονομίας. Μετά τήν ἀνάσταση τῶν νεκρῶν ὁ Θεός θά παραθέσει τόν ἑαυτόν του γιά «μετουσία» σέ ὅλους τούς καθαρμένους, ἡ ὁποία μετουσία ταυτίζεται μέ τήν αἰώνια ζωή καί θεμελιώνεται στά λόγια τοῦ Ἀποστόλου Παύλου καί τήν διδασκαλία τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης, σύμφωνα μέ τήν ὁποία μετά τήν ἀνάσταση κοινωνοῦνται στόν ἄνθρωπο τά γνωρίσματα τῆς θείας φύσεως, ἡ ἀφθαρσία καί ἡ δόξα, ἡ τιμή καί ἡ δύναμη.

Μετά τήν τελική ἀνάσταση, ὁ ἄνθρωπος θά εἰσέλθει καί πάλι σέ μιά νέα δυναμική «μορφή» ζωῆς στόν μέλλοντα αἰῶνα γιά τήν τελείωση τῆς θεώσεώς του, ἀλλά καί γιά τήν ἐσχατολογική δοξοποίησή του.

Ἡ θέωση τοῦ ἀνθρώπου εἶναι οὐσιαστικά μιά πορεία ζωῆς ἀπό τό ἱστορικό παρόν πρός τό ἐσχατολογικό μέλλον. Βασικός καρπός τῆς ἐκκλησιολογικῆς ἀλλά καί πνευματολογικῆς θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ δημιουργία μιᾶς νέας κοινωνίας μέ σαφεῖς ἐσχατολογικές προεκτάσεις πού ἀπολήγουν στήν ἀναζήτηση τῆς μελλοντικῆς τελειότητας καθ' ὅσον θεωρεῖται ὅτι «τό τέλειον μετά τόν βίον ἐστίν», ἀλλά καί τό «τέλειον» εἶναι ὑπόθεση «τῆς ἀναστάσεως».

Ἡ συμπερασματική ἐπισήμανσή μας εἶναι ὅτι ἡ προσπάθεια οἰκειοποιήσεως καί ἀπερικλονήτου βιώσεως τῶν προεκτεθέντων, ἀποτελεῖ ἐπιτακτική ἀνάγκη καί στοιχειῶδες καθῆκον γιά τήν πνευματική ἀνέλιξη καί σωτηρία μας.

Οἱ νηπτικοί Πατέρες παρατηροῦν ὅτι ἡ τελείωση τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελεῖ δωρεά τοῦ Θεοῦ, τήν ὁποία οἰκειοποιεῖται ὁ ἄνθρωπος προσφέροντας ὡς ἀντάλλαγμα τήν πίστη του καί τόν πνευματικό ἀγῶνα του. Πρῶτα ὁ ἄνθρωπος γνωρίζεται ἀπό τόν Θεό, πού ἀποκαλύπτεται «ἐν Χριστῷ» καί ἔπειτα ὁ πιστός μέ τήν κατάφασή του, δηλαδή τήν πίστη του, γνωρίζει τόν Θεό.

Ἡ ὁδός πρός τήν τελείωση εἶναι «στενή καί τεθλιμμένη». Στόν πιστό πού περνᾶ τήν στενή καί τεθλιμμένη ὁδό, συντελεῖται μέσα του μιά βαθειά καί ριζική ἀλλαγή. Ἀπό δοῦλος καί μισθωτός γίνεται φίλος τοῦ Θεοῦ. Περνᾶ δηλαδή ἀπό χαμηλές πνευματικές καταστάσεις καί πορεύεται σέ ψηλότερες «διά πόνων πολλῶν καί δακρύων».

Οἱ πιστοί πού θέλουν νά καταστοῦν θεόπτες, πρέπει νά διέλθουν ἀπό ὁρισμένα στάδια τελειώσεως γιά τήν πραγματοποίηση τῆς καθάρσεως τοῦ νοῦ, ἡ ὁποία κάθαρση ἀποτελεῖ τόν προθάλαμο τῆς θεωρίας τοῦ Θεοῦ. Τά στάδια αὐτά ἤ οἱ βαθμίδες, κατά τόν Πέτρο Δαμασκηνό, εἶναι ἡ ἄσκηση, δηλαδή ἡ νηστεία, ἡ ἀγρυπνία σέ συνδυασμό μέ τήν μελέτη τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ, ἡ ψαλμωδία, ἡ προσευχή, ἡ ἐφαρμογή τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ κ.τ.λ. «Ἐκ τούτων πάντων γεννῶνται αἱ ἀρεταί τῆς ψυχῆς, ἤτοι ἡ τῶν ἐντολῶν καί ἠθῶν φυλακή καί κατάστασις, δι' ὧν ἡ μεγάλη πίστις, ἐλπίς καί τελεία ἀγάπη, ἡ ἁρπάζουσα τόν νοῦν πρός τόν Θεόν, ὡς εἴρηται ἐν προσευχῇ, ὅταν ἑνοῦται τῷ Θεῷ νοερῶς».

Ἡ πίστη ὡς προαπαιτούμενο τῆς πορείας πρός τήν θέωση συνυφαίνεται μέ τήν ταπείνωση καί τήν μετάνοια. Μόνο μέ τήν ταπείνωση βλέπεις τά πάθη σου, τίς ἁμαρτίες σου καί ὁδηγεῖσαι σέ μετάνοια μέ ροή δακρύων ὡς ἕνα ὑπερχείλισμα τοῦ ἐσωτερικοῦ σου κόσμου, ὡς μία ἐξωτερίκευση τῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς σου, ὡς μία ἀξιομνημόνευτη πράξη τῆς νηπτικῆς ζωῆς. Μόνο μέ τήν ταπείνωση πλημμυρίζει ἡ καρδιά σου ἀγάπη γιά ὅλο τόν κόσμο καί ὁδηγεῖσαι σέ αὐτογνωσία.

Στό ἀρχικό στάδιο τῆς ἀσκήσεως γεννιέται ὁ φόβος ἀπό τήν συναίσθηση τῶν πλημμελημάτων καί ἀπό τήν ἐπερχόμενη τιμωρία. Ἀπό τόν φόβο τό πένθος καί ἡ ταπείνωση ἡ ὁποία ἑλκύει καί ἐνεργοποιεῖ τήν θεία χάρη. Ὁ Χριστιανός πού πιστεύει, φοβᾶται· αὐτός πού φοβᾶται ταπεινώνεται, καί αὐτός πού ταπεινώνεται μετανοεῖ καί πραϋνεται. Ὁ πρᾶος τηρεῖ τίς ἐντολές τοῦ Θεοῦ καί αὐτός πού τηρεῖ τίς ἐντολές τοῦ Θεοῦ καθαίρεται ἀπό τήν ἁμαρτία.

Μέ τόν φόβο συνδέεται ἡ νήψη, μέθοδος πνευματική, πού συντελεῖ στήν ἀπαλλαγή τοῦ ἀνθρώπου ἀπό ἐμπαθεῖς λογισμούς· στήν καταπολέμηση δηλαδή τῶν παθῶν του. Ἀπό τήν νήψη ὁ πιστός ὁδηγεῖται στήν ἀπάθεια, δηλαδή στήν ἀπελευθέρωση ἀπό τά πάθη τῆς ψυχῆς.

Συμπληρωματικά στοιχεῖα τῆς ἀσκήσεως στήν πορεία πρός τήν θέωση εἶναι ἡ ἀνάγνωση τῆς Ἁγίας Γραφῆς καί ἡ ἀκατάπαυστη καθαρά καρδιακή προσευχή ὡς αὐτενέργεια τῆς καρδιᾶς μέ σημεῖο ἀναφορᾶς τήν ἀδιάλειπτη ἐπίκληση τοῦ θείου ὀνόματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὕστερα ἀπό συγκέντρωση ἤ συνέλιξη τοῦ διασκορπισμένου στίς βιοτικές μέριμνες νοῦ, ἡ ὁποία φέρνει καρπό πνευματικό. Ἡ προσευχή συνδέεται μέ τήν ἔκσταση, ἡ ὁποία συνίσταται στήν ἐγκατάλειψη τῶν αἰσθητῶν καί μετάβαση στήν τάξη τῶν ἀγγέλων. Ἡ ἔκσταση συνδέεται μέ τήν ἔκπληξη καί τήν ἐξ αὐτῆς ἔλλαμψη, δηλαδή αἰφνίδιο θεῖο φωτισμό. Τελικό στάδιο τῆς πορείας εἶναι ἡ εἴσοδος στόν θεῖο Γνόφο. Τότε ὁ Θεός ἑνώνεται μέ τόν πιστό καί ὁ πιστός γνωρίζει τόν Θεό. Ὁ πιστός θεοῦται.

Αὐτό ἐπιτυγχάνεται διότι ἐνῶ ὁ Θεός μένει ὡς πρός τήν οὐσία ἀπρόσιτος, ὅπως διδάσκει ὁ Παλαμᾶς δίνει στόν ἄνθρωπο τήν δυνατότητα νά ἔχει πραγματική κοινωνία μέ αὐτόν μέ τίς ἐνέργειές του. Ὁ ἄνθρωπος μέ τό νά μετέχει στίς θεῖες ἐνέργειες ἤ τήν θεία χάρη, δηλαδή μέ τό νά μετέχει στήν μυστηριακή ζωή τῆς

Ἐκκλησίας καὶ νὰ ἀκολουθεῖ πορεία θεώσως, λαμβάνει κατὰ χάριν ὅ,τι ἔχει ὁ Θεός κατ' οὐσίαν.

Ἐάν ὁ ἄνθρωπος δέν μετέχει ἐνεργά στήν ἄκτιστη θεοποιό χάρη, δηλαδή δέν μετέχει στήν μυστηριακή ζωή τῆς Ἐκκλησίας, δέν ἀκολουθεῖ πορεία θεώσεως, τότε παραμένει κτιστό ἀποτέλεσμα τῆς δημιουργικῆς ἐνέργειας τοῦ Θεοῦ, μέ σχέση κτίσματος πρός κτίστη. Ἐνῶ ἡ φυσική ζωή τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς θείας ἐνέργειας, ἡ ἔνθεη ζωή εἶναι μετοχή στήν θεία ἐνέργεια πού ὁδηγεῖ στήν θέωση.

Αὐτή τήν πορεία ὀφείλομε νά ἀκολουθήσομε ἄν ἐπιθυμοῦμε νά ἀποκτήσομε τήν ἐμπειρία τῆς θεώσεως καὶ τήν σωτηρία μας, πού μποροῦν νά γίνουν πραγματικότητα ἀπό τήν παροῦσα ζωή μέ μιά παράδοξη σύνδεση τοῦ ἱστορικοῦ μέ τό ὑπεριστορικό.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α΄ ΠΗΓΕΣ

1. ΒΙΒΛΟΣ

α. ΠΑΛΑΙΑ ΔΙΑΘΗΚΗ

Α΄ ΒΑΣΙΛΕΙΩΝ 2,6
ΒΑΡΟΥΧ
ΓΕΝΕΣΙΣ 1,26 3,15 22,18 28,13-14 49,8-10 86,3-4
ΔΑΝΙΗΛ 9,24 12,2
ΔΕΥΤΕΡΟΝΟΜΙΟΝ 6,5 18,15-19
ΖΑΧΑΡΙΟΥ 9,9
Δ΄ ΕΣΔΡΑ
ΗΣΑΪΟΥ 7,14 11,1-5 52,14 53,1-3 63,9
ΙΕΖΕΚΙΗΛ 17,1-10 47,1
ΛΕΥΪΤΙΚΟΝ 25,8
ΜΑΚΚΑΒΑΙΩΝ 7,9
ΜΙΧΑΙΑ 5,1
ΠΑΡΟΙΜΙΑΙ ΣΟΛΟΜΩΝΤΟΣ
ΨΑΛΜΟΙ 15,10 32,6 46,6 62,1 118,37

β. ΚΑΙΝΗ ΔΙΑΘΗΚΗ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ (Εὐαγγέλιον) 1,14 4,25 5,46 6,6 8,58 41,18 54,1 57,19
ΛΟΥΚΑ (Εὐαγγέλιον) 2,32 22,37
ΜΑΡΚΟΥ (Εὐαγγέλιον) 8,27-29 14,62
ΜΑΤΘΑΙΟΥ (Εὐαγγέλιον) 21,8 26,63
ΠΑΥΛΟΥ (Ἐπιστολές):
ΓΑΛΑΤΑΣ 3,27 4,21-27 5,4 95,13
ΕΒΡΑΙΟΥΣ 7,26 10,1
ΕΦΕΣΙΟΥΣ 2,13-19 4,3-6
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΣ 4,14
Α΄ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ 10,6 15,45 15,46
ΡΩΜΑΙΟΥΣ 5,14
ΦΙΛΙΠΠΗΣΙΟΥΣ 4,7
ΠΕΤΡΟΥ Α΄ 1,19 1,20-21 2,9 2,23
Β΄ 1,4
ΠΡΑΞΕΙΣ 2,4 2,22 4,20 10,38-39 17,1-3

2. ΠΑΤΕΡΕΣ ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Μ, ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ, Ἐπιστολαί πρός Σεραπίωνα 1,25 PG 26
- Παροιμίαι 3,15

ΑΘΗΝΑΓΟΡΟΥ ΑΠΟΛΟΓΗΤΟΥ, Περί ἀναστάσεως τῶν σωμάτων

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΣΙΝΑΪΤΟΥ, Λόγος εἰς τόν 6ο ψαλμό PG 89

Μ. ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Περί Ἁγίου Πνεύματος 15,35 PG 32, 128 D - 128 AB
- Ἐπιστολή 159,1 PG 32, 620 BC
- Ἠθικά, ὅρος 80, κ.22, PG 31, 8680 - 869 ABC
- Ὁμιλία ἐν Λακίζοις 8, PG 31, 14538
- Ὅροι κατ' Ἐπιτομήν, ἐρώτ. 176
- Πρόσεχε σεαυτῷ
- Εἰς τόν 14 ψαλμόν 2 καί 32 ψαλμόν PG 29, 337 D - 340 A

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, Λόγος 45, Εἰς τό ἅγιον Πάσχα, 7 PG 36, 632 AB
- Περί τῆς ἐν διαλέξεσιν Εὐταξίας ΒΕΠ 60,18
- Εἰς τά Θεοφάνεια ΛΗ 8
- Ὁμιλία 16,2

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΟΥ, Εἰς τό Ἅγιον Πνεῦμα MPG 36, 653 AB
- Λόγος 31,25 31,29 PG 36, 159 BE
- Ὁμιλία 41,9 PG 36
- Εἰς τήν Πεντηκοστήν, PG 36, 436

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΝΥΣΣΗΣ, Περί κατασκευῆς ἀνθρώπου 16, PG 44, 177 D, 180 A
- Περί τοῦ κατά Θεόν σκοποῦ, Jaeger VIII, 16.40
- Περί παρθενίας 23
- Περί ψυχῆς καί ἀναστάσεως PG 46, 152 A

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΠΑΛΑΜΑ, Κατά Ἀκινδύνου 3,9
- Οἱ ἅγιοι ζοῦν «πρός τά ἔνδον ἀπό τῶν ἔξω ἑαυτούς συστέλλοντες»
- Πρός Βαρλαάμ 32
- Κατά Γρηγορᾶ 2
- Πρός Δαμιανόν 20 Β΄
- Πρός Διονύσιον, ὁμιλία 4, Β΄
- Περί ἑνώσεως καί διακρίσεως 19, Β΄: κεφάλαια φυσικά καί θεολογικά
- Ὑπέρ τῶν ἱερῶς ἡσυχαζόντων Β΄, 2, 11
- Λόγοι Ἀποδεικτικοί Β΄ 27
- Δ΄ Λόγος Ἀντιρρητικός
- Ε΄ Λόγος Ἀντιρρητικός
- Πρός Ξένην PG 1056 Α΄
- Ὁμιλία 24, Εἰς τήν κατά τήν Πεντηκοστήν τελεσθεῖσαν φανέρωσιν καί διανομήν τοῦ θείου Πνεύματος, PG 50, 463 - 465

ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΑΜΑΣΚΗΝΟΥ, Λίβελλος περί ὀρθοῦ φρονήματος 3
- Περί πίστεως ὀρθοδόξου 1,8 PG 94, 821 BC

ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΑΡΕΟΠΑΓΙΤΟΥ, Ἐπιστολή Ε΄ εἰς τόν Λειτουργόν τοῦ Θεοῦ Δωρόθεον
- Περί μυστικῆς Θεολογίας
- Περί θείων ὀνομάτων 4,13
ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ ΦΩΤΙΚΗΣ, Περί ἀποριῶν PG 91, 1308 Β΄
- Τά Ἑκατόν «Γνωστικά Κεφάλαια»
ΔΙΔΥΜΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, Περί Τριάδος, 42 PG 39
ΑΒΒΑ ΔΩΡΟΘΕΟΥ, Ἔργα Ἀσκητικά
ΕΥΑΓΡΙΟΥ ΠΟΝΤΙΚΟΥ, Κεφάλαια Πρακτικά, 3 PG 40, 1221 D
ΕΙΡΗΝΑΙΟΥ ΛΥΩΝΟΣ, Κατά τῶν Αἱρέσεων
ΕΥΣΕΒΙΟΥ, Περί τοῦ Πατρός ἑορτῆς
- Βίος Κωνσταντίνου IV, 64
ΟΣΙΟΥ ΘΑΛΑΣΣΙΝΟΥ, Περί ἀγάπης καί ἐγκρατείας, ἑκατοντάς πρώτη
ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΚΥΡΟΥ, Εἰς τήν πρός Ρωμαίους 8,23 PG 82, 140 Α΄
ΙΓΝΑΤΙΟΥ, Πρός Ἐφεσίους 11,1 καί Μαγνησιεῖς 1,2
ΙΟΥΣΤΙΝΟΥ, Διάλογος πρός Τρύφωνα
ΙΣΙΔΩΡΟΥ ΠΗΛΟΥΣΙΩΤΟΥ, Περί ἀναστάσεως τῶν σωμάτων
ΙΩΣΗΠΟΥ, Ἰουδαϊκή Ἀρχαιολογία, XX, 9,1 12΄ 10-10
ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΚΑΒΑΣΙΛΑ, Περί τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς, Λόγος 6, PG 150, 681 AB
- Ἑρμηνεία τῆς Θείας Λειτουργίας, κεφ. 26, PG 150
ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ, Κατήχησις φωτιζομένων (κεφ. α΄-κ΄)
ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ, Παιδαγωγος 3,12 ΒΕΠΕΣ 6, 313
- Στρωματεῖς 5,1 PG 9, 17 Β΄
ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΑΙΓΥΠΤΙΟΥ, Περί ἀγάπης, Λόγος 28 ΒΕΠ 42, 234
- Περί ἐλευθερίας νοός
- Ἐπιστολή Α΄ πρός Μοναχούς 34
- Ὁμιλία 11, PG 34, 540
- Πνευματικαί ὁμιλίαι 15,44
ΜΑΞΙΜΟΥ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ, Πρός Θαλάσσιον 59
- Ἑρμηνεία σύντομος εἰς τήν προσευχήν τοῦ Πάτερ ἡμῶν
- Κεφάλαια διάφορα θεολογικά τε καί οἰκονομικά, ἑκατ. 5, Ο΄ PG 90, 1377 Α΄
- Σχόλια εἰς τό περί θείων ὀνομάτων
ΠΛΙΝΙΟΥ, Ἐπιστολή 10, 96
ΝΙΚΗΤΑ ΣΤΗΘΑΤΟΥ, Περί ψυχῆς 6
ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΣΤΟΥΔΙΤΟΥ, Μικρή κατήχησις, σειρ. 8, Paris 1891
ΣΥΜΕΩΝ ΝΕΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ, Θείων ἐρώτων, Ὕμνος 1
- Εὐχαριστία, 2, 56 No 115, Paris 1967
- Ἠθικός 8, 130-141
- Θεολογικός λόγος 111
- Κατηχητικός 32, 37-42, 56 113, σ. 240
- Κατήχησις 4,3 PG 33, 1100

- Κατήχησις Ε΄, 37-40
- Ἕτερα κεφάλαια πρακτικά καί θεολογικά

ΣΩΚΡΑΤΟΥΣ (Ἐκκλ. Συγγραφέως 5ου μ.Χ. αἰῶνος), Ἐκκλησιαστική Ἱστορία

ΙΩΑΝΝΟΥ ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΥ, Ἅπαντα 29, 107
- Εἰς τήν Ἁγίαν Πεντηκοστήν, Ὁμιλία α΄, PG 50, 459
- Εἰς τήν πρός Ἑβραίους 16, 2 PG 63-125

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ, Εἰς τήν Α΄ Βασιλειῶν 2
- Εἰς τό Ἰωάννου 1,16
- Εἰς Ἰωάννην 1,5 ἐκ Σειρῶν, ΒΕΠ ΙΒ΄ 337
- Εἰς παροιμίας Σολομῶντος, 28 PG 17, 244 Α΄

Β΄ ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

J. ANDERSON, Christianity, the witness of history, 1970.

ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ ΝΙΚ., Φιλοσοφικαί μελέται περί τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἐξελληνισθεῖσαι ὑπό Π. Βράϊλα Ἀρμένη καί Ἀ. Μαυρομάτου.

ΑΥΓΟΥΣΤΙΝΟΥ ΚΑΝΤΙΩΤΗ (Μητρ.), Ἡ ἀνάσταση τῶν νεκρῶν, ἠλεκτρονική καταχώρηση, σ.1.

ΑΝΔΡΟΥΤΣΟΥ Χ., Δογματική, Ἀθῆναι 1907.

ΑΓΟΥΡΙΔΗ ΣΑΒΒΑ, Χρόνος καί Αἰωνιότης

AUCLAIR R., Le jour de Yahve: la fin des temps, Paris 1975.

ΒΟΥΛΓΑΡΗ Χ., Ὑπόμνημα εἰς τήν πρός Ἑβραίους ἐπιστολήν.

BOULLAGE, Jesus et l' histoire, Contenence II, Paris 1929, σ.7

BOSSUET, Discours sur l' histoire universelle, 2 Partie, ch.4.

BRUCE F.F., The New Testament documents. Are they reliable?, 1971.

BRUCE A., Apologeties, Edinburgh, 191.

BERNARD JOHN, Παρά Hastings, Dictionary of the Bible III.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΓΟΝΤΙΚΑΚΗ (Ἀρχιμ.), Καθηγουμένου τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Ἰβήρων, Εἰσοδικόν.

BEZGOS M., L' eschatologie duns l' orthodoxie duxxesiécle, Temps et eschatologie: Données bibliques et Problé - Matiques contemporaines, Ed. J.L. Leuba, Les editionstions du cerf, Paris 1955.

BEHR E., Siegel Reflexions sur la doctrine de Gregoire Palamas, contacts 12 (1960).

BESRET B., Incarnation on eschatologie: contribution à l' histoire du vocabulaire, religieux contemporain 1935 - 1955, Ed. du cerf, Paris 1964.

ΓΙΕΦΤΙΤΣ ΑΘΑΝ. (πρ. Ἐπισκ.), Χριστός, ἡ χώρα τῶν ζώντων, Ἀθῆναι 2007.
- Ὁ Ὤν (=Γιαχβέ) ὡς Ζῶν καί ἀληθινός Θεός...

πρακτικά.
- Τά ἔσχατα στήν καθημερινή ζωή, Ἀθῆναι 2007.

ΙΩΗΛ ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΥ (Ἀρχιμ.), Ἡ ζωή τοῦ Χριστοῦ, Καλαμάτα 1957.

GUARDINI ROMANO, Ὁ Κύριος, ἐκδ. «Δαμασκός», 1983.

YOUNG JOHN, The Christ of history, ἔκδ. η΄, London 1906.

WEISS J., Die schriften des N.T.,τ. I

ΓΕΩΡΓΟΥΛΗ Κ., ΘΗΕ, τ. ΙΙ, σ. 592.

ΓΕΩΡΓΙΟΥ (Ἀρχιμ.), Καθηγουμένου Ἰ.Μ. Γρηγορίου, Ὁ Σταυρός τοῦ Χριστοῦ καί ἡ σημασία του στήν ζωή μας, Ἅγιο Ὄρος 2010.
- Ἀνάστασιν Χριστοῦ θεασάμενοι, Ἅγιο Ὄρος 2005.
- Ἡ θέωση τοῦ ἀνθρώπου, Ἅγιο Ὄρος 2010.

GEORGI A. FADI, Ἡ Ἀνάστασις καί ἡ ζωή, ἐκδ. Μπαρμπουνάκη, Θεσσαλονίκη.

ΓΙΑΓΚΑΖΟΓΛΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ, Προλεγόμενα στήν Θεολογία τῶν ἀκτίστων ἐνεργειῶν, ἐκδ. Τέρτιος.

ΓΙΑΝΝΑΡΑ ΧΡ., Τό ἀλφαβητάρι τῆς πίστης, Ἀθήνα 1983.

ΛΕΩΝΙΔΑ ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΥ (Ἀρχιμ.), Ἰησοῦς ὁ Χριστός.

DEVIVIER W., Christian Apologeties, New York 1903.

DOBSCHÜTZ E. VON, Osten und plingsten, Leipzig 1903, σ.11.

ΔΗΜΗΤΡΟΠΟΥΛΟΥ ΠΑΝ., Ἡ θέωση τοῦ ἀνθρώπου, ΘΗΕ τ. 6, σ. 508.

ΕΥΘΥΜΙΟΥ ΣΤΥΛΙΟΥ (Ἐπισκ.), «Ἐκεῖνος» ὁ Ἰησοῦς Χριστός, Ἀθήνα 1999.
- Χριστός προτυπούμενος, ἔκδ. Ἀποστ. Διακονίας.

ETIENNE TROCMÉ, μετφρ. Π. Λιαλιάτση, Σ. Ἀγουρίδη, Ἀθήνα 2011.

ΕΒΡΑΪΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ (Jewish Encyclopedia), vol. 7, New York 1906.

ΖΕΡΒΗ Ι. ΝΙΚ., Χριστοδρομία, Ἱεροσόλυμα.
- Ὁ Ἑλληνισμός τῆς Διασπορᾶς, Σύδνεϋ.
- Οἱ παιδαγωγικές ἀπόψεις τοῦ Μ. Βασιλείου, Θεσσαλονίκη.
- Παιδαγωγικά θέματα, Ἀθήνα.
- Ἑλληνική κλασική καί χριστιανική παιδεία, Ἀθήνα.
- Τά παιδαγωγικά ἔργα τοῦ Μ. Βασιλείου, Ἱεροσόλυμα.

ΖΗΖΙΟΥΛΑ ΙΩΑΝΝΟΥ (Μητρ.), Δακτυλογραφημένες παραδόσεις του στό Α.Π.Θ., στό μάθημα τῆς Δογματικῆς.
- Περί δημιουργίας, Χριστολογίας καί Ἐκκλησιολογίας (δακτυλογραφημένες σημειώσεις πανεπιστημιακῶν παραδόσεών του).
- Ἀπό τό προσωπεῖον εἰς τό πρόσωπον.

ΖΗΣΗ ΘΕΟΔΩΡΟΥ, Ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου καί τοῦ κόσμου, ἐκδ. Βρυένιος, 1992.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΑΝΔΡΕΟΥ, Πάσχα Κυρίου Πάσχα, Ἀθῆναι 1976.

- Ἡ θέωση τοῦ ἀνθρώπου, ΘΗΕ, τ.6, σ. 508.
- Ὄψεις τινές τῆς περί κακοῦ, θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου καί Ἱερῶν εἰκόνων, διδασκαλίας τοῦ ἁγίου Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἀθῆναι 1972.
- Τό χαροποιόν πένθος τῆς Ἐκκλησίας, ἐκδ. Α. & Ε. Παπαδημητρίου.
- Ἡ περί θεώσεως τοῦ ἀνθρώπου διδασκαλία.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ, Ἡ αἰώνια ἀλήθεια, Ἀθῆναι 1961.
- Ἡ Ἀνάληψη, ΘΗΕ, τ.2, σσ. 508-509.
- Ἡ Πεντηκοστή, ΘΗΕ, τ.10, σσ. 285-289.

ΘΕΟΚΛΗΤΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΑΤΟΥ (Μοναχοῦ), Ὀρθόδοξα Μελετήματα, ἐν Ἀθήναις 1974.

ΙΕΡΕΜΙΟΥ ΦΟΥΝΤΑ (Μητρ.), Οἱ προφητεῖες τῆς Π. Διαθήκης, Δημητσάνα - Μεγαλόπολη 2009.

ΙΚΑΝ, Ἰησοῦς Χριστός ἡ προσδοκία τῶν Ἐθνῶν, Ἅγιον Ὄρος.

ΙΕΡΩΝΥΜΟΥ ΚΟΤΣΩΝΗ (Ἀρχιεπ.), Πρόλογος στό ὑπ' αὐτοῦ μεταφρασθέν βιβλίο, Ὁ Κύριος, τοῦ ROMANO GUARDINI, ἐκδ. «Δαμασκός», 1983.

ΙΕΡΟΘΕΟΥ ΒΛΑΧΟΥ (Μητρ.), Ἡσυχία καί Θεολογία, ἐκδ. Ἱ. Μονῆς Γενεθλίου τῆς Θεοτόκου, Πελαγία.
- Ἡ ζωή μετά θάνατο, ἠλεκτρονική ἐπεξεργασία βιβλίου, σ.1.
- Οἱ Δεσποτικές ἑορτές, ἐκδ. Ἱ. Μονῆς Γενεθλίου τῆς Θεοτόκου, Πελαγία.

ΙΩΑΝΝΙΔΗ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ, Ἡ Βασιλεία τοῦ Θεοῦ κατά τήν διδασκαλία τῆς Καινῆς Διαθήκης, Ἀθῆναι 1955.

ΚΟΚΟΡΗ ΔΗΜ., Ὁ Χριστός ὅπως τόν εἶδαν οἱ προφῆται, Ἀθήνα 2005.

ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΥ ΚΑΡΟΥΣΟΥ (Μητρ.), Ὁ βίος καί ἡ διδασκαλία τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ.
- Τά θεμέλια τῆς πίστεως.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΑΡΑΪΣΑΡΙΔΗ (Πρεσβ.), Προσδοκῶ ἀνάσταση νεκρῶν, ἠλεκτρονική καταχώρηση.

ΚΟΛΙΤΣΑΡΑ ΙΩΑΝ., Ὁ Χριστός ἐπί τοῦ Σταυροῦ, ἐκδ. Ἀδελφότης Θεολόγων ἡ «Ζωή».

ΚΑΣΣΙΑΝΟΥ ΜΠΕΖΟΜΠΡΑΖΩΦ (Ἐπισκ.), Ὁ Χριστός καί ἡ πρώτη χριστιανική γενιά, Παρίσι 1950 (ρωσιστί).

ΚΑΛΛΙΣΤΟΥ ΓΟΥΕΑΡ, Ὁ Ὀρθόδοξος δρόμος, ἐκδ. «Ἑπτάλοφος».

ΚΑΡΔΑΜΑΚΗ Μ., Ὀρθόδοξος πνευματικότης, Ἀθῆναι 1993.

ΚΑΪΜΑΚΗ ΔΗΜ., Ἡ ἡμέρα Κυρίου στούς προφῆτες τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, Θεσσαλονίκη 2006.

LEONCE DE GRANDMAISON, Jesus - Christ, ἐν D.A. 1311, Sa personne, son

Message, ses preuves, ἐκδ. ε΄, Paris 1927.
LOISY M., Les Evangiles Synoptiques, τ. 1.
LOSSKY VLADIMIR, Ἡ μυστική θεολογία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Θεσσαλονίκη 2007.
- Ἡ θέα τοῦ Θεοῦ, Θεσσαλονίκη 1973.
- Κατ' εἰκόνα καί καθ' ὁμοίωσιν, μετφρ. Μ.Γ. Μιχαηλίδη, Θεσσαλονίκη 1974.
- Dominion and Kingship: An eschatological study.
ΜΕΛΕΤΙΟΥ (Μητρ. Πρεβέζης), Τί εἶναι ὁ Χριστός, Πρέβεζα 1991.
ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗ ΓΕΩΡ., Λεξικό τῆς Ν. Ἑλλ. Γλώσσας, Γ΄ ἔκδοση.
MANGENOT E., Les évangiles synoptiques, Paris 1911.
ΜΠΑΛΑΝΟΥ ΔΗΜ., ΜΕΕΔ, τ.4, σσ. 577-579.
ΜΠΟΜΠΡΙΝΣΚΟΥ ΒΟΡΙΣ, Ἡ Ἀνάληψη, ΘΗΕ, τ.2, σ. 496.
ΜΕΣΟΛΩΡΑ ΙΩΑΝ., Συμβολική Γ΄, Ἀθῆναι 1901.
ΜΟΥΡΑΤΙΔΟΥ ΚΩΝ., Σχέσις Ἐκκλησίας καί Πολιτείας, Ἀθῆναι 1965.
ΜΠΟΥΛΟΒΙΤΣ ΕΙΡΗΝΑΙΟΥ (Ἱερομ.), Τό Μυστήριον τῆς ἐν Ἁγίᾳ Τριάδι διακρίσεως τῆς θείας οὐσίας καί ἐνεργείας κατά τόν ἅγιον Μᾶρκον Ἐφέσου τόν Εὐγενικόν, Ἀθήνα 1980.
MEYENDORFF JEAN, Ὁ Βυζαντινός ἡσυχασμός καί ὁ ρόλος του στήν ἱστορική ἀνάπτυξη τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης κατά τόν 14ο αἰῶνα. Ἀκαδημία Ἐπιστημῶν τῆς Σοβιετικῆς Ἑνώσεως, Ἔργα τοῦ τμήματος Ἱστορίας τῆς Ἀρχαίας Ρωσίας 29, Λένιγκραντ 1974.
- Palamas, Dictionnaire de spiritualité 76-77, 1983.
- Introduction à l' etude de Grégoire Palamas, Patristica sorbonensia 3, Edition du seuil, Paris 1959.
ΜΑΝΟΥ ΚΩΝ., Ψυχολογία τοῦ Ἐφήβου, Ἀθῆναι 1990.
ΜΑΝΤΖΑΡΙΔΗ ΓΕΩΡΓ., Ἡ νήψη, ΘΗΕ, τ. 9, σσ. 471-472.
- Θεός καί Ἱστορία κατά τόν Γρηγόριον τόν Παλαμᾶν.
- Χριστιανική Ἠθική.
ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΟΥ Π., Ἡ Ἀποκάλυψη τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, Ἀθῆναι 1950.
ΜΑΤΣΟΥΚΑ ΝΙΚ., Ἐκκλησία καί Βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Ἱστορία καί Ἐσχατολογία.
ΝΕΛΛΑ ΠΑΝ., Ζῶον Θεούμενον, ἔκδ. Ἁρμός.
ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ (Μητρ.), Τό πρόσωπο τοῦ Ἰησοῦ, Ἀθῆναι.
ΑΓΙΟΥ ΝΙΚΟΔΗΜΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΡΕΙΤΟΥ, Ἡ χαρά τῆς Ἀναστάσεως, ἐκδ. Ι.Μ. Ἁγίου Συμεών τοῦ Ν. Θεολόγου, Κάλαμος Ἀττικῆς.
ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΥ ΙΩΑΝ., Ὁ προφήτης ἀπό Ναζαρέτ, Ἀθῆναι 1973.
ΠΑΠΑΜΙΧΑΗΛ ΓΡΗΓ., Ὁ Ἰησοῦς Χριστός ὡς Ἱστορικόν πρόσωπον, ἐν Ἀθήναις 1954.

ΠΑΤΡΩΝΟΥ ΓΕΩΡΓ., Ἡ ἱστορική πορεία τοῦ Ἰησοῦ, ἐκδ. «Δόμος».
- Ἡ θέωση τοῦ ἀνθρώπου, ἐκδ. Δόμος.
PASCAL B., Pensées, ἔκδ. Harelton.
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ ΑΝΤ., Θεολογική γνωσιολογία κατά τούς Νηπτικούς πατέρας, Πατερικόν Ἵδρυμα Πατερικῶν Μελετῶν, Θεσσαλονίκη 1977.
- Ἁγιολογία, Θεσσαλονίκη 1985.
ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ - ΤΣΑΝΑΝΑ ΟΛΥΜΠΙΑΣ, Ἡ ἀνθρωπολογία τοῦ Μ. Βασιλείου, Θεσσαλονίκη 1970.
ΠΑΠΑΚΩΣΤΑ ΣΕΡΑΦΕΙΜ, Ἡ Δοξολογία, Ἀθῆναι 1962.
ΤΖΟΒΑΝΝΙ ΠΑΠΙΝΙ, Ἱστορία τοῦ Χριστοῦ, μετφρ. Β. Μουστάκη, Ἀθήνα.
ΠΛΟΥΜΙΔΗ Β., Εἰσαγωγή εἰς τόν Χριστιανισμόν, Ἀθῆναι 1958.
ΠΟΡΤΕΛΑΝΟΥ ΣΤΑΜ., Ἡ πνευματική τελείωση τοῦ ἀνθρώπου, Θεσσαλονίκη 1998.
RENAN E., Histoire du peuple d' Israel V, Paris 1893.
- Vie de Jésus, σ. XVI καί ἑξῆς, Paris 1863.
REVILLE A., Jesus de Nazareth, τ. II.
ROW A.C., A Manual of christian Evidences, ἔκδ. 18η, London 1910.
ΡΩΜΑΝΙΔΗ ΙΩΑΝ. (Πρωτοπρ.), Πατερική θεολογία, Θεσσαλονίκη 2004.
ΡΑΜΦΟΥ ΣΤΕΛ., Φιλόσοφος καί θεῖος ἔρως, Ἀθῆναι 1989.
ΡΑΝΤΟΒΙΤΣ ΑΜΦ., Τό Μυστήριον τῆς Ἁγίας Τριάδος.
SANDAY W., Jesus - Christ, ἄρθρο εἰς Hastings, A. Dictionary of the Bible, τ. II.
STRAUS F.D., Vie de Jésus, μετφρ. E. Littré, Paris 1864.
ΣΚΑΛΤΣΗ ΠΑΝ., Ἡ τῶν Συμβόλων Ἀλήθεια, στό «Σερραίων Διάσωσμα», 2008.
ΣΤΟΓΙΑΝΝΟΥ ΒΑΣ., Ἡ ἀνάσταση τῶν νεκρῶν, Θεσσαλονίκη 1979.
- Ἡ περί Ἁγίου Πνεύματος διδασκαλία.
ΣΦΕΤΚΟΥ - ΓΡΑΒΑ ΔΗΜΗΤΡΑΣ, Ἡ Ἁγία Γῆ, Θεολογική ἐπιμέλεια Καθηγητοῦ πατρός Θεοδώρου Ζήση, Θεσσαλονίκη 2010.
ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΥ ΧΑΡ., Οἱ Νηπτικοί Πατέρες, περί τῆς κατά Χριστόν τελειώσεως τοῦ ἀνθρώπου, Ἀθῆναι 2004.
ΣΩΦΡΟΝΙΟΥ (Ἀρχιμ.), Ὁ Γέρων Σιλουανός τοῦ Ἄθω, ἔκδ. Κυψέλη, Θεσσαλονίκη 1975.
ΤΡΕΜΠΕΛΑ ΠΑΝ., Ἰησοῦς ὁ ἀπό Ναζαρέτ, Ἀθῆναι 1940.
- Ὁμιλητική ἤ Ἱστορία καί θεωρία τοῦ κηρύγματος, 1950.
JACQUIER E., La Crédibilité des Evangiles, Paris 1913.
ΤΣΑΜΗ Δ., Εἰσαγωγή στήν σκέψη τῶν πατέρων τῆς Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας.

ΦΑΡΑΝΤΟΥ ΜΕΓΑ, Ἡ περί Θεοῦ Ὀρθόδοξος διδασκαλία, Ἀθῆναι 1985.
FILLION CL. L., Vie de N.S. Jésus - Christ, τ. II.
FLICHE - MARTIN, τ.1, σ. 290, II, σ. 288 ἑξ., σ. 74.
ΦΙΛΟΚΑΛΙΑ Ἱερῶν Νηπτικῶν, τ. Α΄, ἔκδ. Τό Περιβόλι τῆς Παναγίας, Ἀθῆναι 1957.
ΦΙΛΙΠΠΙΔΟΥ Λ., Ἱστορία τῆς ἐποχῆς τῆς Κ. Διαθήκης ἐξ ἀπόψεως παγκοσμίου καί πανθρησκευτικῆς, Ἀθῆναι 1958.
HARNACK A., What is Christianity (Das Wessen des Christentums), London 1901.
- The sayings of Jesus (Sprüche und Reden Jesus), μετφρ. J.R. Wilkinson, London 1908.
HETTINGER F., Apologie du christianisme, Barle - Due 1869.
HIERONYM, Praef ad Paul. et Eustoch, ἐν τῷ ὑπομνήματί του εἰς τόν Ἡσαΐαν.
ΧΡΗΣΤΟΥ ΠΑΝ., Ἑλληνική Πατρολογία, τ. 1, Θεσσαλονίκη 1985.
ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ ΜΟΥΣΤΑΚΑ (Μητρ.), Ἡ μετάνοια κατά τόν ἅγιο Ἰωάννη τόν Χρυσόστομο, ἔκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας.
ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΥ Κ. ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΪΔΗ (Ἀρχιεπ.), Ἀληθῶς ἀνέστη, ἔκδ. ἡ «Χρυσοπηγή».
- Ὀρθόδοξος Μυστικισμός.

ISBN: 978-960-92783-3-1